DE NAVORSCHER,

EEN MIDDEL TOT GEDACHTENWISSELING
EN LETTERKUNDIG VERKEER TUSSCHEN ALLEN, DIE IETS WETEN,
IETS TE VRAGEN HEBBEN, OF IETS KUNNEN OPLOSSEN.

Met Bijdragen van de Heeren:

J. VAN DER BAAN; Prof. J. BADON GHIJBEN; Mr. BODEL NIJENHUIS; Prof. P. BOSSCHA; J. BOUMAN; J. BRAKEL; C. W. BRUINVIS; D. BUDDINGH, Prof. P. O. V. D. CHIJS; J. H. VAN DALE; Mr. J. DIRKS; Dr. J. C. DRABBE; Jhr. RAMMELMAN ELSEVIER; P. FRET; E. GERDES; Ds. B. GLASIUS; Ds. A. P. VAN GRONINGEN; K. J. R. VAN HARDERWIJK; Mr. W. J. C. VAN HASSELT; Ds. O. G. HELDRING; Prof. A. A. VAN HEUSDEN; Dr. J. J. DE HOLLANDER; J. HONIG JZN. JR.; Dr. A. H. ISRAËLS; Dr. L. J. F. JANSSEN; J. PH. VAN DER KELLEN; S. F. KLIJNSMA; Ds. J. C. KOBUS; J. L. DE BRUYN KOPS; C. KRAMM; H. VAN KUYK; W. J. LAGERWEY; Ds. P. LEENDERTZ, WZN.; Mr. J. VAN LENNEP; J. H. VAN LENNEP; P. A. LEUPE; Dr. L. S. P. MEIJBOOM; Dr. E. MOLL; J. W. MULLER; Dr. S. I. MULDER; F. NAGTGLAS; Mr. IS. AN. NIJHOFF; P. NIJHOFF; Ds. H. M. C. VAN OOSTERZEE; J. H. PEETSOLD; Ds. IS. PRINS; J. P. RIETSTAP; M. ROEST, MZ.; Dr. R C. RÖMER; G. P. ROOS; G. VAN SANDWIJK; Prof. J. G. DE HOOP SCHEFFER; Dr. C. H. SCHNEITHER; Dr. G. D. J. SCHOTEL; J. SCOTT; Dr. F. A. SNELLAERT; Dr. H. J. SPIJKER; F. F. C. STEINMETZ; Mr. J. H. DE STOPPELAAR; Dr. E. B. SWALUË; Mr. H. J. SWAVING; Mr. R. W. TADAMA, Dr. P. H. TYDEMAN; Dr. D. J. VEEGENS; Mr. L. G. VERNÉE; Dr. A. VAN DER WILLIGEN; *en velen, die nog onbekend wenschen te blijven.*

Viresque acquirit eundo.

TIENDE JAARGANG.

AMSTERDAM, BIJ FREDERIK MULLER.

1860.

Al gaande wint hij krachten.

Gedrukt bij IPENBUUR & VAN SELDAM.

DE NAVORSCHER,

EEN MIDDEL TOT GEDACHTENWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER TUSSCHEN ALLEN, DIE IETS WETEN, IETS TE VRAGEN HEBBEN, OF IETS KUNNEN OPLOSSEN.

Die 't beter weet, mag het zeggen.

VRAGEN.

1. — *Geslacht Keldermans.* In 1454 werd de toren der St. Lievensmonsterkerk te *Zierikzee*, die, wanneer hij voltooid ware geworden en tot 720 voeten opgetrokken, een van de schoonste monumenten der Christelijke bouwkunst had kunnen genoemd worden, door een' Duitscher, zegt de *Kronijk*, KELDERMANS genoemd, gebouwd. Van dien bouwmeester is, naar het schijnt, niets bekend, en de Heer H. M. C. VAN OOSTERZEE heeft hem tot onderwerp gekozen eener *Novelle* met zeer belangrijke aanteekeningen, geplaatst in het jaarboekje *Zeeland* voor 1856. Uit de *Zeeuwsche Oudheden* van JACOBUS ERMERINS blijkt mij echter, dat ook, bij den bouw van de groote kerk te *Veere* op den 13den December 1479, met ANTHONIE KELDERMAN, steenhouwer te *Mechelen*, een verdrag werd aangegaan, waarbij hem het opzigt over dat werk werd opgedragen, tegen een daggeld van twee schellingen en een jaargeld van £ 2 — 10. Vl. Zijn zoon ROMBOUT KELDERMAN werd den 17den Maart 1512 door kerkmeesteren, met bewilliging van ANNA VAN BORSELE, met de voortzetting van het werk op gelijke voorwaarde belast.

Indien ik mij niet bedrieg is het ook het stadhuis te *Middelburg*, dat in 1468 (zie *Tegenw. Staat van Zeeland*, bl. 161) begonnen werd, en dat in zijne soort zeker een uitstekend kunststuk mag genoemd worden, van KELDERMAN afkomstig.

Is het niet vreemd, dat van dien grooten kunstenaar zoo weinig schijnt bekend te wezen, en kan men soms door den *Navorscher* iets meer van hem te weten komen?

φ²—φ.

2. — *Gezant te Petersburg in* 1762. Wie bekleedde die betrekking toen en geldt het ook hem, wat SCHLOSSER van de vreemde gezanten in 't algemeen zegt, dat zij brandewijn uitdeelen lieten onder 't straatgepeupel in den avond, toen de zamenzwering van CATHARINA c. s. tegen haren ongelukkigen gemaal, PETER III, haar beslag kreeg? (Zie zijn *Gesch. der XVIIIde eeuw* (2de druk), dl. II. bl. 264.)

?. ?.

3. — *Werken door Te Water aangehaald.* In het *Tweede Eeuwfeest van de vrijheid te Vlissingen, den 6den April* 1772 *gevierd door* J. W. TE WATER, wordt gewag gemaakt:

Bl. 1 (*a*) van eene redevoering van J. W. TE WATER, *over de nuttigheid der Vaderl. Geschiedenis*, die mogelijk het licht zou zien.

Bl. 9 (*b*) wordt gezegd dat TE WATER over de *Abdijen* en *Abten* in *Zeeland* zijne aanmerkingen, bij een andere gelegenheid zal mededeelen.

Bl. 16 wordt aangehaald een onwaardeerbaar HS. van den Heer VAN GRIJPSKERK: *het Graafschap van Zeeland.*

Bl. 26 (*d*) over de inneming van *den Briel* schrijvende, hoopt men dat Mr. H. VAN WIJN, Pensionaris van die stad, het zijne zal bijbrengen tot opheldering van de geschiedenis dier inneming.

Zijn die stukken ook later gedrukt? Zoo niet, waar schuilen zij, of heeft VAN WIJN die hoop vervuld?

Bl. 61 wordt een stuk medegedeeld uit D. GERDES, *Scrinium antiquarium sive Miscellanea Groningana Nova*, tom. I.

Wie deelt ons den korten inhoud dier *Miscellanea Groningana* mede?

J. D.
L.

4. — *Jan Couperus.* Wie kan ons mededeelen het geboorte- en sterfjaar en verdere levensbijzonderheden van dezen volksvertegenwoordiger? Hij verliet de Latijnsche school te *Gouda* in 1772. VITRINGA, *Gedenkschrift*, dl. II. bl. 90—92, gewaagt van hem (?) als lid der Commissie voor het ontwerpen der Constitutie voor *Holland.* Later zoude hij Griffier der Staten-Generaal geweest zijn. Was hij een zoon van den Goudaschen Lutherschen predikant COUPERUS, die eene aanspraak deed bij de sluiting van de eerste vergadering van den Oeconomischen tak, den 22sten September 1778?

J. D.
L.

5. — *De quinque articulis.* Mij is de titel

bekend van zeker boek, aldus luidende: *Disceptationum reveren. patris fratris Ambrosii Catharini Episc. Minoriensis, super quinque articulis: de gratia, praedestinatione, peccato originali, libero arbitrio, desertione Dei.* Wat is er van den schrijver, diens geschriften, en bepaaldelijk van de uitgave van dit geschrift bekend? C[3].

6. — *Ds. Klaes van Dam.* KLAES VAN DAM werd in 1607 predikant te *Goeree.* Op hem vindt men in de *Korte Beschrijvinge van het Eylandt Westvoorn,* enz. het volgend vierregelig versje:

„KLAES VAN DAM, een E'el geboren,
Had sijn hooger Ampt te vooren
Afgeleydt, heel schouw van Staet,
Vroom en deftigh in 't gelaet."

Wat was dat voor een *hooger ambt?* en wat beteekent hier *schouw van Staet?* Is er meer omtrent dien KLAES VAN DAM bekend? †.

7. — *Een Wespen- en Bijenslag.* »Verleden maandag verzamelden zich de wespen en bijen uit het oosten, westen, noorden en zuiden boven *Wainybrolch,* in *Monmouthshire,* en leverden elkander daar een' schrikkelijken slag. Zij vertoonden zich in zwermen zoo ver het oog reiken kon, en een groote oppervlakte gronds ónder hen was bedekt met dooden, vooral wespen" [En de bijen, die de wespen doodgestoken hadden?]. *Family Herald* voor 10—17 October, 1846, p. 383. Weet men meer voorbeelden van zulke gevechten?

J. H. VAN LENNEP.

8. — *Negotiator cretarius britannicianus.* Ik lees in de *Verhandelingen uitgegeven door het Zeeuwsch Genootschap* enz., dl. VI (1778), bl. xxi, dat de voorstaande woorden zouden zijn »te vinden in een der opschriften te *Domburg,* bij SMALLEGANGE, *Chron. van Zeeland,* bl. 87, en HESSELIUS, in *Append. Praefat. ad* GUDII *Inscriptiones.* Vergel. H. CANNEGIETER, *de Brittenburgo,* pag. 14, 15." Wat zeggen die geleerden betreffende dit opschrift omtrent den »Britschen koopman in krijt"? Wordt het voor echt gehouden, en hoe luidt het in zijn geheel, en waar is het gevonden, en waar wordt het bewaard?

J. H. VAN LENNEP.

9. — *Malabaarsche Olla in 't Museum van 't Zeeuwsch Genootschap.* Hiervan spreekt wijlen Mr. S. DE WIND in den *Konst- en Letterbode* voor 1857, bl. 362. Wie beschrijft mij deze *Olla* en geeft mij hare geschiedenis?

J. H. VAN LENNEP.

10. — *Cromwell en de Aap.* »Daar moet een boek bestaan, door een Engelschman geschreven en waarin men de gevolgen vindt opgeteekend van dingen, die *niet* zijn gebeurd. Zoo zegt de schrijver, dat CROMWELL, in de wieg liggende, op zekeren ochtend, door een Aap er uit gehaald en naar den nok van het huis gebragt werd; doch, wat *niet* gebeurde, was, dat de Aap den toekomstigen Protektor van *Engeland* den hals deed breken door het onnoozel wicht neêr te smijten [!] uit den goot van het dak. Dat *niet* doodgooijen [!!] van den kleinen OLIVIER, kostte KAREL I het hoofd."

Zoo schrijft iemand in de *Utrechtsche Courant* voor 15 Oct. 1859, N°. 246. Vrage: is de bijzonderheid, die hij vermeldt, historisch?

J. H. VAN LENNEP.

11. — *Zelfontbranding van Boomen.* Voor eenigen tijd ontstond er op klaarlichten dag en zonder bekende oorzaak plotseling brand in den geknotten tronk van een' meer dan honderd-jarigen iepenboom aan het *Mannepad.* De vlammen sloegen er uit, en alle pogingen tot blussching waren vruchteloos: het vermolmde hout brandde voort als zwam. Aan moedwillige of onwillekeurige brandstichting viel hier niet te denken: de tronk, hoewel hol van binnen, was naar gissing 7 à 8 voet hoog, en men zou het vuur er boven in hebben moeten werpen, want, van buiten konde het niet worden ingebragt. Eene donderbui was er niet geweest, maar welligt had de menigvuldige regen den houtmolm bevochtigd en zoo aan het broeijen gemaakt. Iets dergelijks vermeldt de *Family Herald,* vol. IX. p. 222:

»Van den zomer (1846) vertoonen de oevers van den *Cam* eene ongewone menigte van die zonderlinge verschijnselen, gevallen van zelfontbranding en -verbranding van levende wilgen. Ongeveer eene week geleden namen wij zelven, op een punt der rivier niet verre van *Granchester,* deze snel voortgaande verbranding waar. Het was inderdaad verwonderlijk aan te zien, hoe een schoone wilg, in de volle kracht zijner plantengezondheid, wolken rooks uitbraakte uit zijn' half verteerden stam, en dus veroordeeld was om spoedig te sterven, zich zelven, als ware het, ten brandstapel. Dezelfde boom, dien wij voorleden week opgemerkt hadden, de bladeren zelfs verschrompeld, ligt nu voor den grond, eene plantenruïne: alsof de bliksem hem ontbladerd had, en versplinterd en verschroeid en bijna verteerd." — *Cambridge Advertiser.*

J. H. VAN LENNEP.

12. — *Het Hollandsche Treurspel en Hollandsche Treurspelen.* »Veel, dat in *Amsterdam* voor goed treurspel gehouden wordt, zou platte klucht zijn in *Londen.* In eene Hollandsche tragedie maakt eene dame de afspraak om tegen middernacht met haren

minnaar op den loop te gaan. Hij komt echter niet, en zij gaat naar bed; om één uur verschijnt hij door het raam, en vindt haar zoo gerust in slaap, dat hij gedwongen wordt om, in eene aanspraak van veertien regels, verscheidene malen »»waak op, ELIZABETH" te roepen, vóór hij in staat is haar wakker te krijgen. Op de plaat, waarvan er vele zijn in het boek, wordt zij voorgesteld in haar nachtgewaad, zeer dik en slaperig. Vervolgens maakt de minnaar zich van kant, en verschijnt aan zijn meisje in ééne vuur. Daarop wordt zij non, en wordt, als zoodanig, mager en gracelijk afgebeeld. In een ander stuk doorsteekt MAXIMINUS, de held, zich zes malen en laat op iederen steek tien regels, en dat nog wel Alexandrijnen, volgen. Bij den laatsten steek maakt hij echter eene uitzondering, want, nadat hij in den eersten regel heeft te kennen gegeven. dat het zwaard door zijn hart is gegaan en hij het aan de andere zijde voelt uitkomen, zegt hij, dat het geen wonder is, zoo de vijand hem niet kon doen sneuvelen, daar hij zelf er niet toe in staat is een eind aan zijn leven te maken, en hij sterft bij den zesden regel." — *Remarks upon Remarks, chiefly relating to the Stage* (64 pag. *London*), p. 17.

De datum is uitgewischt: ik meen, dat het 1710 is. Nu zie ik, dat, in sommige punten, de schrijver van het bovenstaande spotternij verkiest boven accuratesse, ofschoon ik hem niet van willekeurige vervalsching beschuldigen kan. Ik vraag dus — daar sommige van uwe correspondenten zich met de Nederduitsche Letterkunde bezig houden — of de boven aangehaalde bijzonderheden naauwkeurig zijn, en of men ze te beschouwen heeft als billijke staaltjes van het Hollandsche Treurspel? — J. F. J. in *Notes and Queries*, 2de Serie, VIII. p. 309. J. H. VAN LENNEP.

---

13. — *Gedicht op de ramp van Leiden.* Er bestaat een gedicht van, als ik wel heb, zekeren tuinman te *Oestgeest*, kort na de ramp van *Leiden* in 1807, op die gebeurtenis vervaardigd. Daarin komen de zielroerende regels voor:

— — twee zielen en een geit
Verwisselen hier den tijd met de eeuwigheid.

Wie kan mij omtrent dat curieuse stuk en den maker iets meerder mededeelen? C./A.

[Dit gedicht was niet op de ramp van *Leiden*, maar op de overstrooming van 1807.]

---

14. — *Berijmde geschiedenis der wereld.* Ik zag voor eene reeks van jaren eene berijmde geschiedenis der wereld, die al zeer zonderling was en tot de *curiosa* behoorde. Ik herinner er mij de volgende regels van. Nadat de schrijver in de twee eerste regels heeft gezegd, dat God de wereld in den beginne heeft geschapen. Vervolgt hij aldus:

»Dat was voorwaar een stout bestaan,
Maar wat gedaan is, is gedaan.
Toen raakte de wereld in grooten nood,
Want KAÏN sloeg zijn broeder ABEL dood."

en op die wijze gaat de schrijver voort. — Wie kan mij omtrent dat rijmwerk eenige inlichting geven, of wel het mij ter inzage bezorgen? C./A.

---

15. — *J. Neuyes.* Wie was J. NEUYES die in 1739 te *Amsterdam* in rijm uitgaf *Beschryvingh van Hollandt*, van welk werkje men moet verwonderd zijn, dat het een uitgever heeft gevonden? Geheel te lezen is het niet. Zie hier de beschrijving van *Leiden:*

»Het Batavers Luig-duin (waer onder vyftig dorpen
Sich buigen) vont een school der lering, opgeworpen,
Toen zy na hongersnoot van 't Spaense heir verlost
Ontset wiert, 't geen byna ses duysent menschen kost.
Kon myne Zangeres, haer waerd en lof beschryven,
Sy sou niet in gebrek van waerd en lof hier blyven.
't Is best dat Ikarus eerst neersiet in den Rhyn
Eer hy voor 't hooge school wil te hoog vluchtig syn,
En op die wieken sweeft die Leiden haer dee geven.
Nu treden we ter sy van 't hoog School, waer beneven
Arabien toont, of eer schoonder bloemenhof
De kruit-tuin, waer de kunst van heelinge vint stof.
Wat verder staet 't Tresoir van menschenvlees en bonken,
Geraemt' en wat noch meer in snykas hoort te pronken,
Gedroogde lichamen, en 't geen de Sant-zee heeft
Begraven, staet hier weer als eertyts of het leeft.
Hier heeft myn yver tot die kunst maer tyt versleten,
En hoese meer hier sagh hoe min sy kent haer weten."

Doch genoeg! — En vóór die wartaal staat nog al een vrij goede titelplaat van A. HOUBRAKEN en een niet onverdienstelijk lofdicht van J. KOENERDING, die echter de onnoozelheid heeft te zeggen:

» Zal *Holland* door syn daden en *dees bladen* eeuwigh leven."

Schreef, of liever gaf NEUYES nog meer uit? Mij dunkt het was genoeg! C./A.

---

16. — *Wapen van Holland* Bij al de afbeeldingen der Graven van *Holland* is het wapenschild aan het helmdek, op den schouder of op eene andere wijze daarbij geplaatst, terwijl daarop de Hollandsche *klimmende leeuw* is afgebeeld. — Dit geeft aanleiding om naar den oorsprong van dit wapenschild te vragen.

Was dit teeken (de klimmende leeuw) eigen aan dit gewest, toen de eerste DIRK daarmede beschonken werd, zoodat hij het daarna als het zijne heeft aangenomen? Of was het zijn eigen wapenteeken, hetwelk hij aan het gewest heeft doen overgaan?

In het *eerste* geval doet zich weder de vraag voor, wat voerde hij dan in zijn eigen wapenschild? Want als bloedverwant van den Frankischen Koning, heeft hij voorzeker

eenig teeken op zijn wapenschild gevoerd, hetwelk hij om het andere heeft verlaten.

In het *tweede* geval mag men vragen, welk teeken voerde dit gewest *vóór* dien tijd in zijne banier? Want in den ongelukkigen strijd tegen de Noormannen, onder Graaf DIBBOLD bij *Rijnsburg*, omstreeks het jaar 837, zal toch wel eene banier gedragen zijn.

Voor zooveel mij nog oude charters bekend zijn, vind ik voor het eerst den klimmenden leeuw afgebeeld op het zegel van Graaf FLORIS *den Voogd*, omstreeks het jaar 1258, terwijl hij niet voorkomt op een zegel van Graaf DIRK VII van den ......1199.

Dagteekent de oorsprong van dit wapenschild eerst van dien tijd, dan zijn al de afbeeldingen der vroegere Graven in dat opzigt misteekend.

Is die oorsprong van vroeger, waarom komt dit teeken dan niet op het zegel van Graaf DIRK VII voor? Wie wil zoo goed zijn mij hierin te regt te wijzen? S. P. L.

---

17. — *Dirk van der Does*. Er komen twee personen van dezen naam in het *Biographisch Woordenboek* van V. D. AA voor, doch geen van beiden kon de schrijver zijn van dit pamflet: *Derde vrucht van de jonge ende nieuwe spruyten van den afgehouwen boom. Wtgegeven (door de hulpe ende genade des Heeren) by* DIDERICK VAN DER DOES ISBRANDI f. *clerck ordinaris ter finantie van Hollandt. In Julio deses jaers* 1636. *In 's Gravenh. gedr. by* JOOST JANSZ. VERHEUL, 1636, 4⁰. 60 blz. Ik vestig de aandacht op dezen man, opdat ieder die iets meer van hem weten mogt, het mededeele. R.

---

18. — *Geslacht van Hoorn*. Behalve de Graven VAN HOORN (HORNES) waarvan Maj. K. in IX. Vr. 432 gewag maakt, waren er tijdens den tweeden Engelschen oorlog nog twee andere dier Graven in dienst onzer republiek, een Graaf JAN VAN HOORN, scheepskapitein, die met een 62er bij de vloot komt, en een ander, Kolonel, die met infanterie bij de landing te *Harwits* tegenwoordig is. Tot welke familie behooren nu die veelvuldige HOORNS? Zijn het afstammelingen van den bekenden PHILIPS DE MONTMORENCY, in 1568 te *Brussel* onthoofd, of wel van JAN VAN HORNES, Heer van *Boxtel*, Luitenant der koninklijke bende van ordonnantie, waarvan Prins WILLEM I Kapitein was? Het laatste komt mij 't waarschijnlijkst voor. Maar hoe staat tot die allen zeker jonge Graaf VAN HORNES, die onder LODEWIJK XIV te *Parijs*, wegens diefstal en moord.... geradbraakt werd. Dat de laatste een MONTMORENCY was, is denkelijk, omdat de geheele Fransche adel zich bij den Koning, maar te vergeefs, veel moeite gaf om het vonnis van den jeugdigen misdadiger eenigzins te doen wijzigen of verzachten. MARS.

---

19. — *Bonerus of Jan Buener*. Hij werd op het einde der 16de eeuw te *Roermond* geboren, trad in de Franciscaner orde en bewoonde achtervolgens de Minderbroeders-kloosters te *'s Bosch* en te *Antwerpen*. Hij overleed omtrent 1640 en liet verscheidene werken na. Wie kan mij de titels daarvan opgeven en mij meer bijzonderheden over dezen persoon mededeelen? J. B. Sé.

---

20. — *Caspar de Rees*. Hij werd in 1690 te *Roermond* geboren, trad in 1708 in de Vergadering der Oratoren van JESUS, en stond eenigen tijd te *Mechelen* als leeraar der schoone letteren; buiten dit was hij zeer ervaren in de oude talen, de theologie en de wiskunde. Als ijverig aanhanger van P. QUESNEL moest hij *België* verlaten, sloeg den weg in naar *Holland* en leefde nog aldaar in 1740, zich bezig houdende met de zamenstelling van theologische schriften; verder is mij niets van hem bekend. Wie kan mij meer mededeelen? J. B. Sé.

---

21. — *Onuitgegeven geschrift van Gerard Brandt*. CATTENBURGH (*Bibl. Remonstr.* p. 24) noemt onder de geschriften van GERARD BRANDT ook: *Aanmerkingen op zekere bedenkingen aangaande het verlaten der remonstrantsche christelijke vergadering* etc., doch voegt er bij: »Dit schrift is nog ongedrukt." Zoo ver mij bekend is, werd dit geschrift sedert ook niet in het licht gegeven. Doch waar is het handschrift gebleven, dat CATTENBURGH schijnt gekend te hebben? H. C. R.

---

22. — *J. Arminii anecdota*. »Anecdota (ARMINII) commentaria in Prophetiam JONAE. Haec satis ample et erudite conscripta cogitavit quandoque Cl. LIMBORCHIUS orbi Christiano communicare, sed variis impedimentis distractus reliquit ea suis haeredibus," zegt CATTENBURGH (*Bibl. script. remonstr.* p. 5). Nooit kwam mij ter oore, dat deze handschriften van ARMINIUS werkelijk het licht zouden hebben gezien. Kan iemand mij ook omtrent hun lot nader inlichten? H. C. R.

---

23. — *Schutterij te Dordrecht in* 1577. Op den 2den Mei 1578 is door de regering van *Leiden* een reglement op de schutterij gemaakt, waarin gezegd wordt, dat zij op den 9den en 10den Junij 1567, op last van ALBA, was ontwapend.

Bij dit nieuwe reglement werden de benamingen van *Voetboog*- en *Cloverschutter* afgeschaft, »omdat die maer van outs een onderlinghe *pycke* causeerde," en om door die verscheidenheid van namen niet te vallen in

zoodanig ongeluk als voorleden jaar de stad *Dordrecht* uit die oorzaak is bejegend.

De benaming van kolonel en kapitein werd toen ook afgeschaft, en daarvoor in de plaats gesteld die van *Deken* en *Hoofdman*.

Men vraagt, wat er in 1577 te *Dordrecht* is voorgevallen met de schutterij, waarvan in bovengenoemd reglement gesproken wordt?

..R. E.

24.—*Itinerarium van Benjamin van Tudela.* Het eenige bekende volledige exemplaar van bovengenoemd werk, gedrukt te *Constantinopel* in 1452, zou volgens een berigt in een Belgisch oudheidk. tijdschrift, onlangs op eene verkooping te *Amsterdam*, voor rekening der Keizerlijke bibliotheek te *St. Petersburg*, voor *f* 2,60 gekocht zijn. Is dit waar, en zoo ja, wanneer heeft dit plaats gehad? φ²—φ.

25.— *De ridder de la Roche Girault.* In het jaar 1753 vestigde zich te *Amsterdam* zekere ridder DE LA ROCHE GIRAULD, die, naar men zeide, in *Rouaan* een' moord en andere gruweldaden had gepleegd. Hij liet in onze hoofdstad een boekje drukken: *La voix des Persecutés. Cantate précedé d'un discours aux protecteurs de Ste Innocence*, dat zoovele »injureuse reflectien" bevatte op den koning van *Frankrijk* en zijne regering, dat het den 15den September 1753 te *Parijs* door beulshanden verbrand werd. De schrijver werd op verzoek van den Franschen gezant in hechtenis genomen en over *Rotterdam* naar *Frankrijk* gebragt, om aldaar te regt te staan.

Kan men mij van deze zaak meer mededeelen? φ²—φ.

26.— *Het koffijdrinken verboden.* In 1766 nam FREDERIK, Landgraaf van *Hessen*, een besluit, waardoor het »landverdervend kwaad dat de onderdanen met verzwakking van hunne gezondheid in een merkelijk verval van hunne nering bragt," het drinken van koffij namelijk, moest worden tegengegaan.

Er werd bepaald: I. Dat er op het platte land geen koffijwinkels of koffijschenkerijen meer zouden mogen worden gehouden, en dat de in voorraad zijnde koffij aldaar, binnen drie maanden moest worden opgeruimd, op boete van 5 Rd. en verbeurdverklaring. II. Dat het verder gebruik van koffij op de dorpen en hofsteden aan boeren, daglooners en dienstboden geheel verboden was, op boete van 14 dagen gevangenis of tien Rd., waarvan den aanbrenger 5 Rd. werden toegezegd. III. De landlieden moesten zich binnen zes weken van alle koffijtuig ontdoen, zullende zij, wanneer de overheid bij herhaalde visitatiën diergelijk tuig vinden mogt, arbitrair worden gestraft. IV. In steden mogten zulke burgers, van welke men wist dat zij zich, voor het ingeslopen misbruik, van koffij bediend hadden, dezelve verder matig gebruiken. V. De commissarissen-politiek moesten echter op de geringe en niet vermogende burgers naauwkeurig acht geven, hen van het koffijdrinken nadrukkelijk afmanen en bij ontdekking van misbruik, naar bevind van zaken, straffen. VI. Daar de onbetamelijkheid van het koffijdrinken bij de handwerksgezellen, daglooners en dienstboden in de steden was doorgedrongen en met veel tijdverlies gepaard ging, werden deze gelast zich voortaan van dien drank te onthouden, terwijl eindelijk bij art. VII alle huisvaders en huismoeders en arbeidsvolkhoudende lieden, die aan hunne onderhoorige en voornamelijk aan *waschvrouwen* en *strijksters* het gebruik van koffij toestaan of hun uit eene verkeerd geplaatste goedhartigheid koffij bezorgen, de straffen zullen beloopen bij art. II vermeld.

Hebben meer vorsten zoo tegen de koffij geijverd? Was het dezelfde vaderlijke landgraaf of zijn opvolger, die zijne soldaten aan de Engelschen verkocht, om ze in *Amerika* te laten doodschieten? φ²—φ.

27.— *Inrigting van het Kompas.* Op het kompas wordt de rigting van het ware Noorden gewoonlijk door eene lijn aangeduid, eenige graden van het op de plaat aangewezene Noorden verwijderd. Waarom wordt nu de lijn, die ons het ware Noorden aanwijst, niet doorgetrokken, regthoekig gesneden en met de vier hoofdwindletters voorzien? Nu toch heeft men miswijzing voor alle streken van het kompas. En als men dan, tot rigting van het door de kompasnaald aangegevene Noorden eene ster * op de plaat zette, dan vertrouwen wij, dat in het uitwendige van het kompas eene werkelijke verbetering ware tot stand gebragt.

J. H. VAN LENNEP.

28.— *Verbrand handschrift (naar men beweert) van een van Cicero's Werken.* Wat bedoelt ANT. FR. DELANDINE, wanneer hij in zijn *Mémoires Bibliographiques et Littéraires* (Paris et Lyon, *sans date*), p. 95, de schade opsommende door een' brand aan de Abdij van *Saint-Germain-des-Prés* te weeg gebragt, ook spreekt van »un livre plein de *chiffres*, attribué à CICÉRON, qui avoit ensuite appartenu à Saint CYPRIEN, et avoit été annoté par lui?" Wat is »*un livre plein de chiffres?*" Een boek vol met cijfers? van CICERO!?

J. H. VAN LENNEP.

29.— *Keeshonden.* Tot welke klasse der honden behoort de zoogenaamde *Keeshond?* Met andere woorden, welke is zijn wetenschappelijke naam? C. / C.

30. — *Maria Aletta Hulshoff.* Prof. P. VAN LIMBURG BROUWER maakt in het leven van Mr. S. IPSZ. WISELIUS, bl. 167, gewag van Mejuffer MARIA ALETTA HULSHOFF, die hij *de bekende staatkundige dweepster* noemt. Wat is er van die dame op het staatkundig terrein bekend? 14 November.

31. — *Plan van constitutie opgesteld door de Pensionarissen van Amsterdam, Dordrecht en Haarlem in den jare* 1782. Mr. S. BACKER deelt in zijn belangrijk *Academisch Proefschrift*, over Mr. JOACHIM RENSDORP, bl. 174, een afschrift mede van het *Plan, hetwelk in den jare* 1782 *in de geheyme vergadering door de Pensionarissen van Amsterdam, Dordrecht en Haarlem is geformeert geworden*, gevonden onder de papieren van gezegden RENDORP. Is er van dat hoogstmerkwaardig stuk ook nog elders een afschrift, dat het kenmerk draagt van in het laatst der vorige eeuw te zijn geschreven, aanwezig? en waar vindt men elders omtrent dat plan iets meer vermeld? †.

32. — *Hendrik Hooft Daniëlsz.* HELMERS heeft in den 6den zang van zijn verdienstelijk dichtstuk de *Hollandsche Natie*, aan den Burgemeester HENDRIK HOOFT DANIELSZ., dien hij echter ten onregte een' telg van den Drossaard PIETER CORNELISZ. HOOFT noemt, een geweldigen *coup de patte* gegeven, als zoude hij zijn geweest een man, die

»Het Burgermeesterschap beroofde van zijn glans;
En op het Kapitool de rol van GRACCHUS speelde,
En, wagglende op een bank, het graauw met klanken streelde,
En bundelbijl en *eer* ter prooi gaf aan 't gemeen."

BILDERDIJK noemt HOOFT *het hoofd der Demagogen.* J. SCHELTEMA zegt van hem: »Hoe verschillende ook het oordeel moge zijn over zijn wijsheid, bekwaamheden en oogmerken, de lof omtrent *zedelijke deugden* is algemeen, gelijk ook die van zijnen ijver voor koophandel en landbouw" (*Staatk. Nederland*, dl. I. bl. 479). Ik kan mij een lid van de familie HOOFT in de XVIIIde eeuw, verwant aan al wat *Amsterdam* het meest aristocratisch had, maar niet als een ter goeder trouw zijnden *demagoog* voorstellen. Bestaat er geene onpartijdige levensschets van, of onpartijdig oordeel over den man, dien ik door zijne tijdgenooten nu eens als schrander regent, dan weder als een *pauvre sire* heb hooren noemen? En zoo neen, is niemand dan in staat een *levens- en karakterschets* van dien *Amsterdamschen Burgemeester* te geven, in den smaak van de *levens- en karakterschets* van zijnen tijd- en ambtgenoot Mr. JOACHIM RENDORP, door BILDERDIJK het *hoofd der aristocraten* van dien tijd genoemd, ons onlangs door Mr. S. BACKER geleverd? Noch RENDORP, noch HOOFT beleefde het jaar 1795. †.

33. — *Heerlijkheid Kniphausen.* In welke betrekking staat de heerlijkheid *Kniphausen* tot den Groothertog van *Oldenburg* en tot den Duitschen Bond? En wie is de tegenwoordige bezitter daarvan? Hebben meer Heeren van *Kniphausen* hunne souvereiniteit door het slaan van munten gehandhaafd, dan WILLEM GUSTAAF FREDERIK, die in 1809 negengrote-stukken liet slaan, en tegen de inbezitneming zijner heerlijkheid door *Oldenburg*, in 1815 protest indiende op het congres van *Aken*, 1818? De *Oldenburgische Geschichte* van VON HALEM zal hierover wel eenig licht verspreiden, denk ik.

NORDANUS.

34. — *Oostfriesche Numismatiek.* Is er meer over de numismatiek van *Oostfriesland* en *Jever*, *Kniphausen* en *Varel* geschreven, dan de drie onderstaande werkjes? En waar kan ik iets vinden over de munten der Hoofdelingen, Prelaten en adellijke Heeren van *Oostfriesland*, waarvan sommigen, zooals de Hoofdelingen van *Broekmerland* (ARENDS, *Erdbeschreibung von Ostfriesland*, p. 139, HARKENROTH, *Oostfr. Oorspronkelijkheden*, p. 706), en de Abten van *Ihlo* (ARENDS, p. 141) het muntregt gehad hebben? Of kan iemand mij muntcatalogi aan de hand geven, waar deze gewesten, alsmede de daarin liggende steden (*Emden*, *Norden*) goed vertegenwoordigd zijn, behalve die van VAN GELDER?

De drie bovenvermelde werkjes zijn: *Verzeichniss der gräflich ostfriesischen Thaler, aus den Oldenburgischen Nachrichten*, 1748. Eene verhandeling van J. FR. JOACHIM, over eene gouden munt van Graaf ULRICH I van *Oostfriesland*, in de *Sammlung vermischter Anmerkungen*, Halle 1764. CHALON, *Deux monnaies de Jever*, in het IVde deel der *Revue de la Numismatique Belge.*

NORDANUS.

35. — *Graafschap Montfort.* Kan iemand mij iets mededeelen aangaande het Graafschap *Montfort*, in *Zwaben*, waarvan vrij vele munten zijn uitgegaan? Waar kan ik de lijst der Graven er van vinden? LEITZMANN, in zijne *Abriss einer Geschichte der Münzkunde*, p. 106, verwart het met de Hollandsche stad *Montfoort*, en plaatst het daar. NORDANUS.

36. — *Oud wijnglas.* In de *Nagelatene Schriften* van JACOB VAN DIJK, Amst. 1834, dl. II. bl. 183, komt een vers voor, ten opschrift voerende: *Op het zeldzame en oude wijnglas, toebehoorende aan den Heere* ASSENDELFT DE KONING, *Heer van Moerkerken*,

Raad der stad Vlaardingen. Kan iemand mij ook zeggen, welk glas dit was?

Mr. L. G. VERNÉE.

37. — *Verspreide gedichten van Borger.* Van onzen beroemden landgenoot E. A. BORGER bestaat een dichtbundel, getiteld: *Dichterlijke Nalatenschap*, uitgegeven te *Leiden* en *Utrecht*, bij S. en J. LUCHTMANS en VAN PADDENBURG *en Comp.* Zeker zijn er van dien grooten zanger wel nog andere dichtstukken of stukjes in druk verschenen, b. v. in jaarboekjes of in andere bundels.

Wie geeft mij op, waar ik er meer kan vinden?

H. v. K.

38. — *Stuart »de Mensch".* In den *Navorscher* dl. IX. bl. 306, vind ik: van MART. STUARTS (onvoltooid gebleven) werk: *De Mensch* enz. bestaat eene Hoogduitsche vertaling. Ik heb van genoemd werk *zes* deelen en, zoo ik mij niet vergis, bestaan er niet meer van. Zeker zijn er wel Navorschers, die weten, *waarom dat werk niet is voltooid?*

Het zou mij te meer aangenaam zijn, eene reden daarvoor te vernemen, omdat van het uitgekomen gedeelte meer dan één druk bestaat.

H. v. K.

39. — *Het geslacht Vosmaer.* Volgens de *Bat. Illustrata*, stamt het oud Patricisch geslacht van VOSMAER, dat ook buitendien meer dan eenen in de wetenschappen beroemden man heeft opgeleverd, af van het adellijk geslacht van VAN VELDE. Kan nu iemand de gaping aanvullen, die bestaat tusschen JAN VAN VELDE (*Bat. Ill.* t. a. p.), Schepen te *Delft*, en AREND VOSMAER te *Delft* (vader van ANDRIES VOSMAER, circa 1550 getrouwd met AAGJE HALLING), met wien een onder mij berustende manuscript-genealogie der VOSMAERS begint? Nog komen voor, buiten genoemde genealogie: CORNELIS VOSMAER, ENGELBERTSzoon, die 1476 in de regering te *Delft* zat: MARTIJN ROELOFSZOON VOSMAER, A°. 1497 in de regering te *Leiden;* verder VOSMAERS in VALENTIJNS *Beschrijving van Oost-Indiën*, en eindelijk MICHIEL VOSMAER, Thesaurier te *Delft*, getrouwd met MARGARETA SASBOUT, en vader van SASBOUT VOSMAER, Vicarius van den Paus over alle vereenigde Provinciën, te *Keulen* gestorven A°. 1614, en aldaar begraven met zijn grafschrift en de 8 volgende kwartieren:

VOSMEER.	SASBOUT.
HEUVEL.	BURG.
EIJNDE.	DUSSEN.
RODENRIJS.	SANTEN.

(*Bat. Ill.*, p. 1108, 1109.)

Met de aanvulling zouden de geslachtkundigen mij zeer verpligten.

Γενεαλογεῖν.

40. — *Gelijkluidende namen van steden in de Vereenigde Staten.* In een *Adversarium* (van omstreeks 1850) vond ik het volgende: »In de *Vereenigde Staten* van *Noord-Amerika* zijn 16 steden met den naam van *Manchester;* verder heeten er 10 *Berlijn*, 10 *Palmyra*, 4 *Rome*, 1 *Babylon*, 10 *Athene* en 1 *Carthago.*

Vrage: In hoeverre is hierin verandering gekomen, d. i. is het aantal der steden van gelijkluidende namen vermeerderd of verminderd?

DE MACCABEëR.

41. — *Toast van Blücher.* Wanneer en bij welke gelegenheid heeft BLÜCHER den volgenden toast aan WELLINGTON toegebragt: *Mogten de vruchten, door de zwaarden der legers verzekerd, door de vederen der Ministers niet weder vernietigd worden?*

DE MACCABEëR.

42. — *Lijkstaatsie van Prins Willem IV.* Ik bezit eene afbeelding van de lijkstaatsie van Prins WILLEM IV, gehouden den 4den Februarij 1752, geteekend door P. VAN CUIJK junior, en in het koper gebragt door J. PUNT. In mijn exemplaar ontbreekt plaat N°. 39, en in alle exemplaren van dit werk, die ik gezien heb, ontbreekt die zelfde plaat. Die plaat schijnt toch oorspronkelijk in het werk geweest te zijn, want in de beschrijving der lijkstaatsie staat, dat plaat N°. 39 vertoont het zamenstel van de lijkkoets, en doet zien op wat wijze de kap of 't verhemelte, bij 't doorrijden van de stads poorten konden nedergelaten worden. Men ziet ook in dezelfde plaat de vergulde looden kist of bus, waarin 't lijk van Zijn Doorluchtigste Hoogheid ligt opgesloten. Ik vermoed dat misschien in de vorige eeuw vele, ja welligt alle eigenaren van dit werk, deze plaat er uit hebben gescheurd. Eene reden echter daarvoor kan ik mij niet voorstellen. Zoude iemand mij hierin behulpzaam kunnen zijn?

C. M. A. H.

43. — *Anonyme werken.* Men wenscht de schrijvers te kennen der volgende werken:

1. *J. Clerici vita et opera*, Amst. 1611. 8°.

C³.

2. *Ministrorum qui verbum Dei in reformatis in Belgio ecclesiis concionantur, ad authores libri Bergensis, qui etiam Concordiae dicitur, epistola*, 1579, 4°. 40 bladen. Een onbekende hand schreef op dit exemplaar: »Auctore PETRO VILLARIO." Wie is deze VILLARIUS? Was hij werkelijk de schrijver van dit stuk, en bestaan er nog andere geschriften van zijne hand?

3. *Ratio ineundae concordiae inter eccl. reformatas, sive quibus modis occurri possit mirificis artibus, quibus Pontificii per quosdam imprudentes theologos universae Christi ecclesias*

potissimum autem et primum Germanicae persundare conantur, 1579, z. pl. 14 bladz.

R.

4. *Rivetiani apologetici pro Schismate contra votum pacis facti, discussio.* Irenopoli, 1645, 8°.

5. *Van de Apostasie dat is van den afval der Christenen. Door L. v. B. Gedr. voor den Autheur*, 8°.

6. *Verantwoordinghe ende onpartydich onderscheyt: gedaen tegen* D. VAN COORNHERTS *Kleyn Munster*, enz. Zonder plaats, uitgever of jaartal. 8°. H.

7. *Illustrium Hollandiae ac Westfrisiae ordinum alma Academiae Leidensis.* Lugd. Bat. apud JACOBUM MARCI et JUSTUM A COLSTER. Anno CIƆ.IƆC.XIV.

8. *Aanmerkingen op het redenerend Vertoog van de Aloudheid der Souvereiniteit der HH. Staten van Holland, zoo voor, onder, als na de regering der Graven, door een liefhebber der vrijheid.* Amst. bij UYTWERF, 1737.

De Aanmerkingen zijn eigenlijk op de Voorrede voor de werken van den Regtsgeleerde Mr. PIETER BORT, toen op nieuw uitgegeven onder den titel van *Redenerend Vertoog.* T.

TOELICHTINGEN EN TEREGTWIJZINGEN OP VROEGERE ANTWOORDEN.

Wolf en Klander (I. bl. 186, 240; vgl. II. bl. 11, 67, 101). Men leest het volgende in een Vlaamsch dagblad: Zekere DE BOUTTELAERE had in een dagblad gelezen, dat het beste middel om klander uit tarw te verdrijven, was, om rondom die graansoort bossen nieuw stroo te plaatsen. Ten einde de doelmatigheid van dit middel te onderzoeken, plaatste hij, die eene partij tarw met klander had, rondom deze nieuw stroo, en deed, gedurende drie of vier dagen, het graan onderscheidene malen omzetten. Een lid van de provinciale kommissie van landbouw schrijft hieromtrent, met verscheidene ooggetuigen te kunnen bevestigen, dat al de klander uit de tarw is gegaan, en zich in de bossen stroo verplaatst heeft. — *Utrechtsche Prov. en Stads-Courant* voor 10 November 1859.

J. H. VAN LENNEP.

Maansinvloeden (II. bl. 28; III. bl. 20—22; *Bijbl.* 1853, bl. xli, lxxiii, lxxiv, cix, clv, clxxviii; 1854, bl. lxx; vgl. ook VI. bl. 108, Vr. 161, bl. 292). Professor PIAZZI SMYTH, de koninklijke sterrekundige voor *Schotland*, heeft in zijn belangwekkend verhaal van een' wetenschappelijken togt, onlangs door hem ondernomen naar den *Piek van Teneriffe*, de *quaestio vexata* van de warmte, door het maanlicht afgekaatst, tot rust gebragt. Hij verklaart, dat zijne thermometrische werktuigen zigtbaar door de stralen der maan waren aangedaan geworden, zelfs op de laagste der twee plaatsen van waarneming, door hem op verschillende hoogten bezet. In het keerkringsklimaat gaat het vleesch, dat aan het maanlicht is blootgesteld, welhaast tot verrotting over: en, in *de West*, omhullen de negers, die zich onbeschaduwd zullen gaan leggen bakeren in den vollen schijn van eene tropische zon, zorgvuldig hunne hoofden en aangezigten, wanneer de maan op hen schijnen kan, in de volle overtuiging, dat het nalaten van die voorzorg opzwelling en verdraaijing van hun gezigt, ja zelfs somtijds blindheid kan veroorzaken. [Dit laatste bewijst niets: daar maanblindheid zeer ligt te verklaren is.] — JOHN PAVIN PHILLIPS, van *Haverfordwest*, in *Notes and Queries*, 2nd S., vol. IV. p. 441. J. H. VAN LENNEP.

Het Romeinsche Regt in verzen (II. bl. 120; vgl. III. bl. 116). Schoon de geëerde vrager W. M. Z. (dat is: *W. Medioburgo-Zelandus:* Mr. S. DE WIND) niet meer onder de levenden behoort, en ik ook niet in staat ben omtrent den *Theophilus Renovatus* eenige aanwijzing te doen, wil ik toch van het regt, dat mij de titel van dit artikel geeft, gebruik maken, om eene soortgelijke poging tot versificatie van het Romeinsche regt te doen kennen.

ANT. FR. DELANDINE deelt in zijne *Mémoires Bibliographiques et Littéraires* (Paris et Lyon. *sans date*) een overzigt mede van de belangrijkste handschriften, op de Lyonsche boekerij voorhanden. Op bl. 227 behandelt hij eene »*Verzameling van Latijnsche Disticha* op de *Digesten* en den *Codex* van JUSTINIANUS," in 4°.

»Deze twee zonderlinge werken van den regtsgeleerde MERLIN FAYE" — zegt hij — »bevatten het uittreksel der 50 boeken van de *Digesta* en der 9 boeken van den *Codex* in Latijnsche *disticha*, waarvan de eerste regel een hexameter en de tweede een pentameter is.

De schrijver, uit *Lyon* geboortig, bezat in de buurt dier stad het leen van *Espeisses*, en schijnt de zoon geweest te zijn van den beroemden JACQUES FAYE, Voorzitter bij het Parlement van *Parijs* en een der getrouwste dienaren van HENDRIK III. JACQUES volgde zijn Souverein naar *Polen*, en sprak daar, in 1578, op den landdag van *Stendzict* [Stenezics?], eene redevoering uit, vol van welsprekendheid en kracht. Men heeft zijne toespraken tot het Parlement, waar hij, na BARNABAS BRISSONIUS, langen tijd de plaats van Advocaat-Generaal had bekleed, in druk uitgegeven. De President FAYE kwam gewoonlijk zijne vacantiën door brengen op het landgoed *Espeisses*, aan de buitenachtige boorden van den *Garon*, tusschen *Millery* en *Montagny.*

Hij was er gaarne, en vóór de revolutie zag men nog zijn wapen op den hoofdingang van het huis.

In zijne *Lyonnais dignes de Mémoire* zegt de Abt PERNÉTI, dat JACQUES FAYE, toen hij zich te *Poitiers* met de regtsstudie bezig hield, er een vermaak in had gevonden om de *Instituten* van JUSTINIANUS in hexametrische verzen over te brengen. De bovengemelde handschriften bewijzen de vele onnaauwkeurigheden in zijn verhaal. Want, vooreerst: De maker der *Disticha* is niet JACQUES FAYE, maar MERLIN FAYE, die ze hier met eigene hand schijnt opgeteekend te hebben. Ten tweede: JACQUES overleed den 20sten September 1590 in het kamp van *Senlis*, waar eene kwaadaardige koorts hem in weinige dagen wegraapte; hij telde toen 46 jaren en werd in de kerk van *Senlis*, waar men nog zijn grafschrift leest, begraven. MERLINS werk over de *Digesten* is aan het einde van den opdragt-brief juist gejaarteekend met het jaar 1590, en deze opdragt, óók in Latijnsche verzen, is gerigt aan HENDRIK IV. Ten derde: Het was niet te *Poitiers*, maar te *Grenoble*, dat hij in de regten heeft gestudeerd. Ten vierde: De versregels der *Disticha* zijn niet louter hexameters. Eindelijk: de opsteller schijnt zijne krachten niet beproefd te hebben op de *Instituten*, en de twee boekdeelen, waarvan ik spreek, bieden slechts een' vreemdsoortigen arbeid aan over den *Codex* en de *Digesten*."

J. H. VAN LENNEP.

Nederlandsche spot- en scheldnamen (III. bl. 6, Vr. IX; vgl. bl. 372, *Bijbl.* 1854, bl. xxxvii, lxii, lxxxviii; 1855, bl. xxii; VI. bl. 109, 206, 239, 311; VII. bl. 14, 74, 140, 171, 295; VIII. bl. 104, 167; IX. bl. 105, 240, 336 en 365). Daartoe behooren ook *Winkel*-er spreeuw, *Niedorp*-er dod (jonge spreeuw, kadodder), *Aartswoud*-er blootbeen, *Colhorm*-er rot en *Zijpe*-r zandpisser,

C. W. BRUINVIS.

Boeken op Berkenschors; ongedrukte Verhandeling van Cicero (III. bl. 31, Vr. 14; vgl. V. bl. 334). De oude Scandinaviërs schreven op berkenschors (MALLET, *Northern Antiquities. Translated by Bishop* PERCY. London, H. G. BOHN, 1847, p. 228), en waarschijnlijk bestonden de eerste almanakken van het Noorden ook uit deze stof. In 1721 ontdekten de Russen een aantal Aziatische handschriften onder de Kalmukken, waarvan verscheidene afkomstig van het volk zelf. De laatstgenoemde waren zeer lang en smal, beschreven met witte letters op zwarten grond, en vervaardigd uit verniste boomschors. Eenige daarvan moeten op de boekerij te *St. Petersburg* berusten. (Zie ANT. FR. DELANDINE, *Mémoires Bibliographiques et Littéraires.* Paris et Lyon. Sans date, p. 75.)

Vreemd en bijna ongeloofelijk luidt ons derhalve het berigt van den Heer SCHREUDER: het handschrift eener »onuitgegevene" verhandeling van CICERO op *berkenbast!* Wij wenschten wel, dat de geachte vrager ons had meêgedeeld, waar hij de bijzonderheid heeft aangetroffen, dat een zoodanig HS. in 1662 door Graaf ST. AMANT voor den Keizer (LEOPOLD I) te *Brussel* werd aangekocht. De prijs van *f* 8000 was daarvoor niet te hoog. Welligt zou men in de Keizerlijke Bibliotheek te *Weenen*, in die te *Praag* of te *Graetz*, of in de boekerij der Hoogeschool te *Pesth* dit merkwaardig stuk nog op het spoor kunnen komen!

DELANDINE spreekt nog (*t. a. p.*, p. 84) van een almanak in Runisch letterschrift, toebehoorende aan de boekerij te *Leipzig*, en waarvan de Heer KAESTNER, toen Professor te *Göttingen*, de beschrijving en afbeelding heeft openbaar gemaakt. Is *deze* Almanak welligt op berkenschors?

J. H. VAN LENNEP.

Het oog eener naald (III. bl. 95, Vr. 83; vgl. IV. bl. 75; IX. bl. 339). Veel eenvoudiger, dan de verklaring van Lord NUGENT, t. l. a. p. vermeld, is die van ARUNDELL, *Discoveries in Asia Minor* (Lond. 1834), vol. I. p. 119—121, die meent, dat hier gedoeld wordt op de zes duim lange naald, met een wijd zeer lang oog, zoo als de kameeldrijvers gebruiken, om hunne tuigen te herstellen. De plaats zelve vindt men in de *Godg. Bijdragen* 1838 of dl. XII. bl. 405, en de gegeven verklaring is gevolgd in het *Bijbelsch Woordenboek* op *naald.*

E. A. P.

Staatkunde van het kerkezakje (III. bl. 164, Vr. XCV; vgl. IV. bl. 146; *Bijbl.* 1855, bl. xxiv, VI. bl. 271, VII. bl. 76, 106, 171; IX. bl. 136, 206, 240, 304). Nadat zekere DE B...P van *Schiedam*, welke zeer ingenomen was met de Fransche revolutie en die in *Nederland* wilde nagevolgd zien, terwijl hij zich te *Dordrecht* bevond, met wit krijt op de deuren der vleeschhal en andere plaatsen het woord *Egalité* geschreven had, — werden de volgende regelen te *Dordrecht* in 1794 in het kerkezakje gevonden.

Egalité, een enkel woord,
Dat zinrijk is en veel beteekend,
De trotschheid stijft — de ootmoed stoord,
Een goede als een booswicht rekend.

Egalité, die d'orde breekt,
Door God gesteld om wijze reden,
De Maatschappij in onrust steekt
En rasch bederft de goede zeden.

Egalité is 't allereerst
Uit Satans vuile mond gesproten (*),
Daardoor werd ADAM 't allermeest
Betoverd en van God verstooten.

(*) »En gij zult als God wezen." *Gen.* III: 5.

Dit was de val ook van zijn kroost.
Gelukkig die hiervan genezen,
In onderwerping vindt zijn troost,
En voor *Egalité* wil vreezen.

Deze dichtregelen werden gehouden vervaardigd te zijn door de echtgenoot van een der Burgemeesters van *Dordrecht*, die destijds als eene verstandige en godsdienstige vrouw bekend stond. S. v. N.

Echtgenoot van Ds. Johannes Kuchlinus (IV. bl. 62, Vr. 43; vgl. bl. 340; V. bl. 281; *Bijbl.* 1855, bl. lviii). Uit het reeds ingezonden antwoord blijkt, dat hij driemaal gehuwd is geweest: 1. met ANNA JACOBSdr., 2. in 1587 met HESTER HERMANSdr., 3. in 1596 met GEERTJE JACOBSdr. Dit laatste huwelijk komt te *Leiden* aldus voor:

»10 Dec. 1596. Ds. JOHANNES COCHLINIUS, Regent, vergeselschapt met JAN VAN HOUT, Secretaris, met GEERTJE JACOBSdr., geboren van *Oudewater*, laest wed^e^. van GOVERT DIRCX STEENCOP, gewoond hebbende tot *Dordrecht*, nu tot *Rotterdam*, vergeselschapt met LIJSBETH REIJERSdr. (VAN WINGE), huysvrouw van den voorz. JAN VAN HOUT."

Het is dus waarschijnlijk dat KUCHLINUS eene zuster van HERMAN JACOBS (vader van Ds. ARMINIUS) moet getrouwd hebben, om oom te kunnen zijn van gemelden Ds. ARMINIUS. Het is twijfelachtig of het ANNA of GEERTJE JACOBSdr. geweest zij.

De *Moord van Oudewater* in 1575, door Dr. R. C. H. RÖMER (*Utrechtsche Volks-Almanak* 1859), bevat eene opgave van personen, die in 1615 nog leefden en in 1575 den moord van *Oudewater* hebben bijgewoond. Op bl. 52 komt voor GEERTJE JACOBSdr., *wees wijlen* JOHANNES CUCHLINUS (waarschijnlijk de weduwe). Op bl. 51 komt nog voor GEERTJE JACOBSdr., *wees wijlen* CHRISTIANUS SINAPIUS; doch die zal het niet geweest zijn.

..ELSEVIER.

Johan Adam Steinmetz (IV. bl. 166, Vr. LXXXI; vgl. IX. bl. 253). In de *Historie der oude en nieuwe Hernhutsche Secte en van derzelver grondlegger* N. L. *Graaf* VAN ZINZENDORF, *enz.* te Amsterdam, bij W. BRAVE, 1802, kan de vrager enkele zaken, betreffende genoemden STEINMETZ, vinden. Zie b. v. bl. 148, waar hij den Abt STEINMETZ noemt »een man, die zich onder de Hoogduitsche godgeleerden van de vorige eeuw, uit hoofde zijner voorbeeldige deugd en wijduitgestrekte geleerdheid, beroemd heeft gemaakt."

Zie nog bl. 149, 150, 158, 159 (waar van een' brief van STEINMETZ van 5 Dec. 1746 aan den Graaf VAN ZINZENDORF gesproken wordt), 160, 161, enz. enz.

DE MACCABEëR.

Ink, eng (V. bl. 239, Vr. 263; vgl. bl. 314; VI. bl. 48 en 142). Het gansche *Gooi* is in *vijf Engen* verdeeld: in 1°. *Naarder* en *Bussemer Eng*, 2°. *Huyser Eng*, 3°. *Blaricummer Eng*, 4°. *Laarder Eng*, 5°. *Hilversumsche Eng*. Alles is in dat landschap *Eng*, ten minste binnen een *Eng* gelegen. De *Engen* bevatten zoowel *bouw-* en *weiland*, als *bosch* en *heide*. Zoodra men buiten het landschap komt, treft men andere benamingen aan; dan heet het *Muider-Ban*, *Weespercarspel*, beide weder in onderscheidene polders verdeeld, verder *Ankeveensche polder*, *Korthoefsche polder*, enz. Men zou het *Gooi* de *vijf Engen* kunnen noemen, en hierdoor zou men geene enkele streek van dat landschap uitsluiten. Maar hoe dit zij, naar mijn inzien is de beteekenis van *Eng* nog niet volledig in dit tijdschrift gegeven. C. A.

Wapen van azuur met drie wassende manen van zilver (VI. bl. 74, Vr. 98; vgl. bl. 218, 377; VIII. bl. 43). In antwoord op VI. bl. 377 diene, dat de Minister (Mr. CORNELIS FELIX) VAN MAANEN geene de minste aanspraak heeft te maken op eene aanzienlijke of adellijke afkomst; dat hij geen wapen, veel minder nog het onderwerpelijke heeft *aangenomen;* hij heeft zelfs nooit zijn wapencachet laten snijden, en tot het bezegelen van officiële stukken en documenten gebruikte hij altijd het door hem van zijnen vader, Mr. JOHANNES VAN MAANEN, geërfde familiecachet, dat ook door dezen niet *aangenomen* was, vermits het wapen, gebeeldhouwd en in kleuren, reeds voorhanden was in de vergulde lijst van een nog bestaand portret van den broeder van den overgrootvader van wijlen den Heer C. F. VAN MAANEN. ICHNEUTES.

De Baron van Gersdorp (VI. bl. 203, Vr. 321; vgl. bl. 358). Naauwkeuriger kan ik de vraag, wie die Baron was, beantwoorden. Zijn naam was WOLFGANG of WOLF ABRAM Baron VAN GERSDORFF, geboren tusschen de jaren 1660 en 1670, uit een oudadellijk geslacht, dat zich in *Lausnitz*, *Silezië*, *Bohemen*, *Misnië* en andere landen heeft uitgebreid. Deze was uit den huize WILKWITZ voortgestamd, Raad en Envoyé van den Koning van *Polen*, als Keurvorst van *Saxen*, bij de Republiek der *Vereenigde Nederlanden*, en in 1698 Gezant in *Engeland*. Hij was te *Rotterdam* getrouwd met ANNA VAN DER LINDEN (overleden te *Leiden* den 10den November 1739), dochter van JOAN VAN DER LINDEN en ANNA VAN DER WOLFF; hare zuster MARIA VAN DER LINDEN was de echtgenoot van Mr. WILLEM PAATS, CORNELISZ., die in 1722 Vroedschap der stad *Leiden* was.

De Baron W. A. VAN GERSDORFF heeft bij zijn echtgenoot vier kinderen verwekt, met

name ANNA AGATHA, JOAN WILLEM, FREDERIK AUGUSTUS en SOPHIA MARIA.

Zijn wapen was, zoo als uit een' nog onder mij berustenden brief van huwelijks-communicatie blijkt, doorsneden: boven effen rood, onder gedeeld, 1 effen zilver, 2 effen zwart.

GEORGE RUDOLPH VON GERSDORFF, die in 1841 Resident van *Saxen* bij 't Hof van *Groot-Brittanje* was, was welligt een zijner nakomelingen. ICHNEUTES.

Libertus Fraxinus (VI. bl. 235, Vr. 366; vgl. IX. bl. 143, 174). Ten opzigte van het laatste verblijf van dezen predikant zij vermeld, dat hij op den 12den Mei 1616 aan de Regering van *Leiden* het verzoek deed om vrijdom van accijnsen. In dat request zegt hij, dat hij de gemeente 40 jaren gediend heeft en te *Leiden* zijne laatste dagen wenschte te eindigen. Hij had zich als lidmaat der Universiteit laten inschrijven, en leefde slechts met ééne meid, zoodat hij toen geen vrouw of kinderen bij zich had. Het verzoek is bij die gelegenheid toegestaan.

..ELSEVIER.

Opschriften van graven (VI. bl. 308, Vr. 483; vgl. VIII. bl. 62). Het werkje, waarnaar hier gevraagd wordt, is de bekende en in den *Navorscher* reeds meermalen (o. a. VI. bl. 327, Vr. 506) besprokene *Verzameling van Gedenkstukken in Nederland*, voorheen in 't Latijn aangelegd en uitgegeven door P. TIMARETEN, en later — met Nederduitsche vertalingen — voorgesteld door *een liefhebber der Vaderlandsche Merkwaardigheden*, 's Gravenhage 1777. Achter de voorrede van het tweede deel van dat werk doet de vertaler zich kennen als ALB. FRESE, kunstschilder te *'s Gravenhage* in 1757. Hij was dichter en lid van het Kunstgenootschap *Ars superat fortunam*. Een grafschrift van hem op H. K. POOT vindt men op bl. 279 van het 3de deel van diens *Gedichten*, uitgegeven in 4°., Delft 1735. Ik heb hem, in mijne vroege jeugd, nu ruim 70 jaren geleden, gekend als droogist en kruidenverkooper te *'s Gravenhage*, in de Vlamingstraat, op den hoek van de Groote Markt, in het huis waar de *gekroonde blaauwe hond* voor den gevel staat, en waarin sedert dat beroep uitgeoefend is en nog wordt.

ICHNEUTES.

Zee met een vogel (VI. bl. 328, Vr. 520; vgl. VII. bl. 90, 204; VIII. bl. 9). CLAAS MAARTENSE DE WIT gebruikte als Schepen van *'s Gravenhage*, wegens *Schevelingen*, van 1695 tot 1722, een zegel, vertoonende een' regts uitvliegenden vogel met achterwaarts uitgestrekte pooten, boven eene zee. Het zilveren signet daarvan bevindt zich nog ten Raadhuize aldaar. Het vertoont echter geen heraldisch bijwerk, en is misschien meer als een devies of emblema, dan wel als een eigenlijk familiewapen te beschouwen.

ICHNEUTES.

Hollandsche boeken vertaald (VI. bl. 360, Vr. 549; vgl. VII. bl. 92, 298; VIII. bl. 13, 204, 270, 330; IX. bl. 8, 110, 174, 208, 241, 306, 340, 367). In 1844 heeft Dr. E. G. LAGEMANS, bij P. H. NOORDENDORP, te *'s Hage*, uitgegeven:

Auswahl von Predigten der berühmtesten Holländischen Kanzelredner; in deze verzameling komen voor: *Predigt über Ebr.* XV: 25, *von* E. A. BORGER; *Predigt über Joh.* XI: 11, *von* E. A. BORGER; *Predigt über Handl.* IX: 36—42, *von* J. H. VAN DER PALM; *Predigt über Matth.* XI: 5, *von* C. FRANSEN VAN ECK; *Predigt über Joh.* IX: 40*b*, *von* JOH. CLARISSE; *Predigt über* 1 *Joh.* XI: 1*b*, 2, *von* J. J. DERMOUT; *Predigt über* 1 *Könige* XIX: 9—13, *von* A. DES AMORIE VAN DER HOEVEN; *Predigt über Joh.* XVI: 32*b*, *von* WILHELM BROES.

P.

Gevraagde geslachtwapens (VI. bl. 360, Vr. 551; vgl. VII. bl. 93, 118, 237; VIII. bl. 110 en 331).

DE VASSIJ. In blaauw, gevierendeeld door een *kruis* van *zilver*, in 1 en 4 een *omzwachtelde gouden baal* of *pak*, in 2 en 3 een *zilveren wassenaar* boven twee nevens elkander geplaatste *gouden zespuntige sterren.*

VAN VEEN.

1. In zwart, een klimmende *rood* getongde en genagelde *leeuw* van *goud*, gedekt door een *regter schuinbalk* van *zilver*, beladen met drie *schuins boven elkander geplaatste roode ringen.*

2. In goud, een uit den linker schildrand uitkomende *geharnaste regterarm*, houdende in de hand een' nederwaarts gekeerden *zilveren dolk* met *gouden greep*, daarmede den kop treffende van eene naar den regter schildrand kruipende *schildpad* in natuurlijke kleur, op een' *groenen* grond.

3. In zwart, twee afgewende *zilveren zalmen*, tusschen eene *gouden zespuntige ster* in het schildhoofd.

PLEVIER.

Doorsneden: 1. In zwart, een *gouden Pegasus;* 2. In zilver, drie *groene plevieren*, 2, 1.

VAN HOOGSTRATEN.

1. In goud, gevierendeeld: 1 en 4 twee boven elkander geplaatste *roode linker schuinbalken*, 2 en 3 een *roode dwarsbalk.*

2. In groen, 3 *zilveren gekuifde vogels*, 2, 1.

3. (naauwkeuriger) In rood, een *zilveren regter schuinbalk*, beladen met 3 *blaauwe schuins boven elkander geplaatste St. Jacobsschelpen.*

DE VIRIEU. In blaauw, een *zilveren goud gekroonde pellikaan met zijne jongen in het nest.*

ICHNEUTES.

Rattenkoning (VI. bl. 368, Vr. 566; vgl. VII. bl. 126; VIII. bl. 13, 71 en 168). De door den Heer VAN LENNEP genoemde afbeelding van een' rattenkoning in het *Magasin Pittoresque*, vond ik op bl. 340, dl. XXII.

Het zijn zes ratten met de staarten in elkander, die in 1683, den 4den (14den) Julij, in een' kelder te *Straatsburg* gevonden zijn, ten huize van den Magistraat WÜRZENS.

Op de volgende bladzijde (341) vindt men eene plaat, voorstellende vijf katten, op dezelfde wijze als de zes ratten, met de staarten aan elkander gegroeid. Deze zijn gevonden den 5den (15den) Augustus 1683, ook te *Straatsburg*.

Vrage: Heeft men ook elders zulke *Chats monstres* aangetroffen en, zoo ja, waar?

DE MACCABEËR.

Meermin tot wapen (VII. bl. 30, Vr. 36; vgl. bl. 185; VIII. bl. 331; IX. bl. 8 en 74). Tot aanvulling van het tweede antwoord, IX. bl. 8 voorkomende, moge strekken, dat het familiewapen van den voor weinige jaren overleden Mr. ADRIAAN BACHMAN, Heer van *Schipluiden* en *Hodenpijl*, vroeger Schepen, laatst Wethouder van *'s Gravenhage*, was, zoo als blijkt uit het daarvan nog voorhanden zijnde Schepenszegel, in zilveren signet, een gouden veld, beladen met een *regtsgekeerde, eenen boog spannende en op eene zee zwemmende zeeman of meermin.*

ICHNEUTES.

Mr. J. H. Swildens (VII. bl. 94, Vr. 112; vgl. bl. 250; VIII. bl. 15). Van hem is ook nog *Almanach en politiek Zakboekje voor de vereenigde Nederlanders*, Amsterdam bij W. HOLTROP, 1782, met een plaatje, vertoonende in medaillons de portretten van WILLEM I, JAN VAN NASSAU en C. P. HOOFT. Dit zakboekje blijft, ofschoon nu reeds meer dan 77 jaren oud, bruikbaar en belangrijk, daar de *Almanach* op elken dag der 12 maanden eene voor de Nederlandsche geschiedenis merkwaardige gebeurtenis, voorval, geboorte of overlijden herinnert. ICHNEUTES.

Penning van Lodewijk Napoleon, Koning van Holland (VII. bl. 158, Vr. 195; vgl. bl. 287). Mr. J. H. ONDER DE WIJNGAARD CANZIUS, te *Delft*, liet in 1808 zijne fabriek van natuurkundige enz. instrumenten die medaille slaan, als eene dankbare hulde voor de veelvuldige bewijzen van 's Konings belangstelling in den bloei dier fabriek. Daarvan bestaat nu maar een afslag in goud in 't koninklijk Penningkabinet te *'s Gravenhage*, en een dito in tin, met eene aanteekening van den Heer ONDER DE WIJNGAARD CANZIUS, daartoe betrekkelijk. ICHNEUTES.

Belooning-Medaille van Lodewijk Napoleon (VII. bl. 158, Vr. 196; vgl. bl. 287). Omtrent die medaille geeft de Heer Mr. T. C. F. N. Graaf NAHUIJS, in zijne *Histoire Numismatique du Royaume de Hollande, sous le règne de S. M.* LOUIS NAPOLEON, Amst. 1858, 4°., het navolgend berigt: (vertaald.)

Geen decreet, rapport of voordragt, betrekkelijk tot deze belooning-medaille, wordt er gevonden in de officiële archieven der Staatssecretarie, noch in die van de koninklijke Kanselarij, hetgeen mij doet vooronderstellen, dat de Koning, die, behalve de orde van *de Unie*, ook nog medailles en eereblijken had ingesteld, alleen bestemd om toegewezen te worden aan de militairen zijner legers te land en te water, die zich *als krijgslieden* eervol hadden onderscheiden, gewild had dat eene medaille zou vervaardigd worden, om daarmede bij uitsluiting te beloonen schoone daden van *burgerdeugd*, doch dat de korte duur zijner regering niet heeft toegelaten, dat die gezindheid immer tot uitvoering gekomen is, en dat er slechts zoodanige *proef*-medailles geslagen zijn, en er nooit zulk eene als belooning is uitgereikt geworden.

ICHNEUTES.

Een middel tot Opsporing van Drenkelingen (VII. bl. 332, Vr. 390; vgl. IX. bl. 12). Het betwijfelde berigt uit de *Nijmeegsche Courant* van den 27sten Junij 1857, N°. 5, verdient het volste geloof. Ik zoude er gewis een drietal tegenhangers uit *Engeland* van kunnen ophangen, hadde ik slechts de plaatsen opgeteekend en de boeken onder mijn bereik, waarin soortgelijke gevallen vermeld staan. Zie hier eene bijdrage uit de *Falmouth Packet:*

»Verleden week liep eene arme vrouw van het kerspel *North Tamerton*, nabij *Holsworthy*, van wie men vermoeden had, dat zij niet wel bij 't hoofd was, opzettelijk in de rivier den *Tamer*, en verdronk. Bij de ontdekking van dit voorval werd de rivier met dreggen doorgehaald, maar men vond niets. Men ging nu aan 't beraadslagen wat men doen zou, en iemand van zekeren leeftijd zeide, dat hij zich herinnerde, hoe men, vele jaren geleden, bij zulk een voorval, stuivers-broodjes in het water had geworpen, en men het ligchaam gevonden had op de plek, waar die broodjes stil waren blijven staan. Men nam tot dit plan ook nu zijne toevlugt en, nadat men drie of meer Engelsche mijlen om zes stuivers-broodjes gereden had, liet men deze op het water drijven. Zij dobberden een eind weegs met den stroom meê en bleven toen *staan boven eene draaijende kolk* [natuurlijk]. Daar zocht en vond men het lijk. — *The Family Herald*, Vol. I. p. 571.

Dit middel kan slechts op loopend water toegepast worden.

Ik vind nu tot mijne verbazing, dat ik zelf reeds een dergelijk voorval heb medegedeeld in de *Notes and Queries* voor 1851, Vol. IV. p. 148. Deze bijdrage heeft eenige belangrijke antwoorden uitgelokt. Daarover welligt later. J. H. VAN LENNEP.

Woorden uit het Spaansch ontleend (VII. bl. 384, Vr. 428; vgl. VIII. bl. 84, 143, 169, en ook IX. bl. 10, in antwoord op *Belabberd*, VIII. bl. 131). Daartoe kan, zonder bedenking, wel gebragt worden het, althans in onze koopsteden, overbekende woord *Cargadoor*, voor scheepsbevrachter. Voorts geef ik hierbij nog de volgende woorden in overweging. Het kaartspel *Hombre*, met zijne *Matadors*, *Espadille* en *Basta*. In het schaakspel *Mat*. Nog *Hangmat* (Sp. *Hamaca*) *Stukadoor*, *Scorzonera*, *Carga*, *Caravane*, *Karveel*, *Tabak* en *Bankroet* (Sp. *Bancorotta*). Het woord *Belabberd* komt *niet* af van een Afrikaansch woord *palabber*, maar wel van het Spaansche woord *palabra*, hetwelk *woord* beteekent. Ook in onze W. I. Koloniën wordt dat woord *palabber* gebruikt, om daarmede een proces of regtszaak aan te duiden, en het is aldaar eene niet ongewone bedreiging om iemand een *palabber op den hals te jagen*, in welk geval men dan ook al ligt in belabbering geraakt, of er *belabberd uitziet*. ICHNEUTES.

[Is *hangmat* uit *hamaca* ontstaan of *hamaca* uit *hangmat*? *Mat* kan wel van vreemden oorsprong zijn; wij vinden het echter in te vroegen tijd om het voor een woord uit het Spaansch overgenomen te kunnen houden. Het *belabberen* = *belammeren* van KILIAAN maakt de afleiding van *palabra* zeer onwaarschijnlijk.]

J. Cornelis Radermacher (VIII. bl. 34, Vr. 58; vgl. bl. 147, 210, 332; IX. bl. 114). In mijne verzameling portretten berust het portret van JOHANNES RADERMACHER, kniestuk, in een' leuningstoel bij eene tafel gezeten, waarop een antiek klokje en een boek op een' lessenaar staat; hij is met eene toga met bont gekleed, en heeft een calot en een platte barret op het hoofd; in de regterhand een boek, en met de linker ligt hij op de leuning des stoels. Op den witten achtergrond leest men: *In manibus Domini sortes meae*, waarschijnlijk zijne spreuk; en zijn wapen is *tiercé en pal* van *zilver*, waarop, van boven naar beneden, te lezen staat: *Mediocritas;* op de beide zijden een *rad* van *zilver*, op een veld van *lazuur*. Dit is dus niet gequarteleerd met den klimmenden leeuw enz., zoo als de lateren van dat geslacht gevoerd hebben. Onderaan op een' epitaafsteen staat: *Artes ingenuae a teneris mea magna voluptas, Mercatura labor: Pax mea Christe, manes. — Reverendi viri Dñi* JOANNIS RADERMACHERI *Aquisgranensis; qui Mittelburgi Anno Christi MDCXVII Aetatis suae LXXIX: in Deo placide obdormivit; effigiem relicti liberi pietatis ergo sculpi curabant.* 't Is een fraai, oud, deftig portret in fol., hetwelk tot de oude zeldzame gravuren behoort. Een idem van SAMUEL RADERMACHER, Heer van *Nieuwerkerk*, Burgemeester der stad *Middelburg*, Bewindhebber der O. I. Compagnie ter Kamer van *Zeeland*, geboren 1693, overleden 1761. P. VAN DIJK pinx. J. HOUBRAKEN sculp. 1766, in fol.; hij is aan eene tafel gezeten, houdende zijn regterhand op een staand boek, waarop staat: *Costumen van Middelburg.* Onderaan zijn wapen, boven vermeld, gequarteleerd met een' gekroonden leeuw, houdende met de beide voorklaauwen eene brandende kaars, *coupé: goud* en *sabel;* de kleuren van den leeuw andersom. C. KRAMM.

Belabberd (VIII. bl. 131, Vr. 151; vgl. bl. 301; IX. bl. 10 en 138). Men zie hierover de *Toelichting* van ICHNEUTES, op deze bl. kol. 1.

Kagchel (VIII. bl. 197, Vr. 235; vgl. bl. 377). Als Zuid-Bevelander kan ik den Heer G. P. ROOS verzekeren, dat op ons eiland een veulen *kagchel* en niet *kachtel* genoemd wordt. Het ter wereld brengen van een veulen heet bij de Zuid-Bevelanders *kagchelen.*

DE MACCABEëR.

Handschoen (VIII. bl. 226, Vr. 269; vgl. bl. 336; IX. bl. 44, 119, 179, 246 en 310). Die Vermuthung, *nicht die Gewissheit*, dass die Chald. Uebersetzung der Hagiographen von JOSEPH dem Blinden herrühre, gründet sich auf die so häufig im Talmud wiederkehrende, fast stereotyp gewordene Redensart כדמתרגם ר׳ יוסף, und findet sich aufgestellt oder bestritten in *jeder* Einleitung zur Bibel, wohin ich, bei einer so bekannten Sache alle Citate vermeidend, den Herrn ALEXANDER auf seine an mich gerichtete Frage (IX. bl. 311) verweise. Dr. F.

ANTWOORDEN.

Uijensap anti-magnetisch (I. bl. 22). De aanleiding tot deze vraag vond ik in het volgende artikel in de *Family Herald*, I. bl. 256:

»De magnetische kracht der kompasnaald wordt geheel vernietigd of gewijzigd, door het aanraken met uijensap. Deze omstandigheid moge van luttel gewigt schijnen: wij beschouwen haar als van het hoogste belang. Welligt leidt zij, na onderzoek, tot gevolgen, even wonderbaar als de ontdekking zelve van het kompas." J. H. VAN LENNEP.

Vogelklaauw als versiersel (II. bl. 343). Bij onderzoek zou welligt blijken, dat JULIUS VAN BOTNIA den vogelklaauw alleen daarom aan een lint om den hals droeg, omdat hij Opperhoutvester was. Immers van het roof-

gevogelte, op wier dood de houtvester eene premie zet, moeten juist de klaauwen ingeleverd worden. Het versiersel aan het lint zal wel een arendsklaauw zijn.

J. H. VAN LENNEP.

Het ringrijden in Zeeland (IV. bl. 352, Vr. 318). In 1851 heeft onze tegenwoordige Koning WILLEM III, tijdens het landbouwcongres te *Goes*, deze Zeeuwsche volksvermakelijkheid bijgewoond. DE MACCABEËR.

Jan Lievenszoon Rog (V. bl. 280, Vr. CLXXVIII). LORENCIUS vraagde naar de betrekking van zekeren JAN LIEVENSZ. ROGGE tot den predikant JOHANNES ROGGIUS. Ik twijfel of hij de naam van dien godgeleerde wel juist uit het daar aangehaalde *Repertorium* heeft afgeschreven. Althans voor mij ligt een pamflet: *Korte aen-teeckeninghe uyt de schriften van de wederpartije der ware ghereformeerden*, enz. (1618), waarop duidelijk JACOB LIEVENSZ. ROG te lezen staat. Met LORENCIUS zou ik echter gaarne iets meer van dien man weten, en vestig er dus bij vernieuwing de aandacht op. R.

Silhouetten (IX. bl. 33, Vr. 51) is een spreekwoord, hetwelk zijn' oorsprong van den Staatsminister SILHOUETTE, tijdens de regering van LODEWIJK XIV of XV, Koningen van *Frankrijk*, heeft ontleend. Deze Minister was de grootste economist van zijn' tijd, die tevens alles in de volmaakste orde volbragt, zoodat er te dien aanzien geene aanmerkingen konden gemaakt worden. Het weelderige Fransche hof echter was met die zuinigheid niet gediend, en begon, als naar gewoonte, daarmede te spotten, waardoor alles wat in het dagelijksch leven, naar de wijze van den Minister geregeld, voorkwam, *à la Silhouette* genoemd werd. Vandaar is die naam aan de minst kostbare en tevens voldoende portretten gegeven; vandaar zal ook een broek zonder horologiezakje, even als honderd dergelijke andere zaken, de benaming van *à la Silhouette* verkregen hebben. Dit heb ik gelezen, zoo mijn geheugen mij nog getrouw is, — want het zal omtrent eene halve eeuw geleden zijn — in MARTINET en VAN DEN BERG, *Geschenk aan de Jeugd*. — Hoeveel voorbeelden van dien aard zijn er niet in onze dagen, dat de naam van een' persoon, aan allerlei soort van voorwerpen van den dag, als een mode-affiche wordt gehecht? C. KRAMM.

Baron van Delen (IX. bl. 39, Vr. 84). Ik ben in het bezit van eenige zeer lijvige processtukken, in zake den Momber van *Gelderland* contra BERNHARD COCK, provisionelen rigter van *Tiel*, mitsgaders den Magistraat van diezelfde stad, wegens het laten ontsnappen op den 15den Mei 1761 van ISAAK STEVEN VAN DELEN, beschuldigd zijnen schoonvader DIEDERIK LOUIS VAN BRAKELL, in leven rigter te *Tiel*, te hebben vermoord. De Baron VAN DELEN, de vermoorde van 1773, komt, zonderling genoeg, in die stukken als de moordenaar voor. Het schijnt toch dat dezelfde persoon wordt bedoeld. Hoewel nu de tragische gebeurtenis door deze mededeeling niet wordt opgehelderd, kan het medegedeelde welligt tot verdere opheldering leiden.

X².

Marcus de Bye (IX. bl. 69, Vr. 110). Jhr. MARCUS DE BYE, als krijgsman bekend, is dezelfde persoon, dien men onder de kunstenaars vermeld vindt, en die waarschijnlijk de kunst voor uitspanning beoefende, hoewel maar *één* zijner etswerken, door hem zelven is uitgegeven.

De zekerheid hiervan is mij door Jonkheer Mr. VAN DER DOES DE BYE gegeven, bij wien R. welligt zijne verder verlangde inlichtingen zal kunnen verkrijgen.

C. KRAMM.

Bezoldiging van Staatspersonen in de XVIIe eeuw (IX. bl. 233, Vr. 304). In mijn bezit is een stuk getiteld: *Lijste der Ministers van Justitie en Officiers in den Raede van Gelderlandt, hunne respectieve gagien en emolumenten*, waaruit ik de bezoldiging der leden van het voormalig hof van *Gelderland*, 'twelk in 1580 uit *Arnhem* naar *Roermond* verlegd werd, en sedert dáár gevestigd bleef, kan aangeven:

De kanselier had. . . . . 2200 gln. (*)
benevens 8 flambouwen, geschat op 24 gulden en twee witte waskaarsen.
Twee raadsleden Costumiers vanden korten tabbaart en 6 raadsleden, elk . . . . 547 gl. 10 st.
Een Momboir . . . . *f* 400.
Een Griffier . . . . » 200.
Een tweede Griffier . . . . . nihil.
Een Leengriffier. . . . . . . » 200.
Daarenboven had elk dezer vier flambouwen, geschat op 12 gulden en twee witte waskaarsen.
Een Substituut-Momboir. . . . » 150.
Een Ontvanger der explooten . . » 100.
Een Deurwaarder . . . . . . » 24.
Vier boden, elk. . . . . . . » 26.
De Scherprichter . . . . . . » 200.

De personen, op deze lijst voorkomende, waren benoemd in de 2e helft der 17e eeuw. Mogt H. een afschrift van dit stuk verlangen, dan zal ik hem dit met veel genoegen toezenden. J. B. Sé.

(*) Dit waren Kleefsche guldens ad 40 cts.

Eggericx (IX. bl. 234, Vr. 309). BARTHOLOMEUS EGGERS vindt men op het jaar 1665, als lid der *Confreriekamer van Pictura*, *te 's Gravenhage*, als beeldhouwer in steen ingeschreven; hij is ook aldaar overleden. In 1669 was hij nog werkzaam, zoo als blijkt uit een geharnast beeld, door hem voor de graftombe van den Heer en Vrouwe VAN NIENOORT, te *Midwolde*, in *Groningerland*, vervaardigd. Zie verder *Leven en Werken der Hollandsche en Vlaamsche schilders*, enz. door

C. KRAMM.

Graftomben (IX. bl. 234, Vr. 311). Op de tombe van WITTE CORNELIS DE WITH staat op een der stukken gebeiteld: P. RYCX, *fec.* Indien van dezen vervaardiger iets meer bekend is, verlangt men door middel van den *Navorscher* zulks te vernemen. Voor LAMBERT MOY bestaat geene tombe, slechts eene blaauwe zerk dekt zijn graf, waarop, behalve hetgeen reeds in *Nav.'s Bijbl.* 1854, bl. cv. daarvan vermeld is, weinig bijzonders te zien is. Er zal dan ook wel geen naam van den steenhouwer te vinden zijn. V. D. N.

Jo. van der Aa (IX. bl. 235, Vr. 314). Het werk van BUSBECQ kan ik niet opslaan, doch ik vermoed dat V. D. AA zal behoord hebben tot het Brabandsch geslacht van dien naam, hetwelk te *Mechelen* in groot aanzien was, en op de regeringslijsten van die stad doorgaans voorkomt. GERARD V. D. AA was reeds in 1420 Burgemeester aldaar; JEAN V. D. AA, zoon van GERARD, insgelijks in 1500; deze komt in 1502 voor als *Chevalier* (*Ridder* of *Schildknaap*), toen hij *Schout* van *Mechelen* werd. Zijn zoon ADOLF huwde SOPHIA VAN NISPEN, zie BALEN, *Beschr. van Dordr.*; FERWERDA, *Genealogie van Nispen*, 8ste gener.; voorts BUTKENS, *Trophées de Brabant*, *Supplém.*, tom. II. p. 324, et suiv.; ook TE WATER, *Verb. d. Edel.*, dl. II. bl. 134, alsmede bl. 136, alwaar genoemd wordt JAN VAN DER AA, Ridder, vader van GERARD, terwijl V. D. AA, *Biogr. Woordenb.* art. GERARD hem vermeldende, daarbij voegt: »denkelijk dezelfde die *Secretaris van den geheimen Raad des Konings van Spanje geweest is*, hij had gehuwd CATHARINA VAN BORNEVAL en zijne moeder zal tot het geslacht van KERREMAN, en zijne grootmoeder tot dat van CUYCK behoord hebben, blijkens de grafzerk van zijn' zoon GERARD met het wapen en 8 kwartieren van dezen beschreven en afgebeeld bij DE RIEMER *Beschr. v. 's Gravenhage*, dl. I. bl. 293;" ook bij TIMARETEN, *Verzamel. van Gedenkst.*, dl. II. bl. 40, alwaar bl. 241 tevens voorkomt de beschrijving en afbeelding der zerk van het graf van JAN VAN DER AA, met zijn wapen en dat zijner vrouw, benevens zijne 4 kwartieren. V. D. N.

[BUSBECQ zegt t. a. pl. aangaande JO. V. D. AA niets meer dan Bt. in de vraag mededeelt, namelijk: Ut vero Viennam veni per JO. VANDER AA ad FERDINANDUM, cui is erat a secretis introductus, cum ea benevolentiae significatione excipior qua is rex uti solet erga eos, quorum de fide et probitate opinionem aliquam concepit.]

W. Writs (IX. bl. 236, Vr. 319). WILLEM WRITS wordt genoemd de *beroemde werktuigkundige*, volgens wiens ontwerp eene maatschappij van zulke kunsten en wetenschappen, als der burgerlijke zamenleving den meesten dienst konden doen, eenen aanvang nam. Slechts 40 leden maakten daartoe een genootschap uit onder de zinspreuk: *Felix Meritis*. Zie *Vervolg op* WAGENAAR, dl. XXI. bl. 55, betreffende het jaar 1787, in welk jaar dit plaats had; terwijl in het jaar 1788 het gebouw, tot oefenplaats benoodigd, tot stand kwam, zie hierover WAGENAAR, *Amsterdam*, dl. XX. bl. 147—161 en *Konst- en Letterbode* 1788, dl. I. bl. 147 en 148. Het portret van WRITS *en medaillon*, is geteekend door W. HENDRIKS, gegraveerd door L. R. CLAESSENS en bezorgd door C. S. ROOS. Meer is mij van hem niet bekend. V. D. N.

Een predikant, *Vrijmetselaar* (IX. bl. 267, Vr. 348). De bedoelde predikant was CORNELIS VAN DER NIEBURG, die het eerst in dienst trad in 1756 te *Neerlangbroek*, vanwaar hij in 1761 naar *Ingen* vertrok en in 1765 naar *Tiel*, waar hij overleed den 7den Mei 1771, oud 41 jaren en 7 maanden. Tijdens zijnen dienst te *Tiel* verspreidde zich het gerucht, dat hij tot het genootschap der vrijmetselaars behoorde; waartegen hij zich verdedigde in de *Boekzaal* van Mei 1768, en 100 gouden rijders (1400 gl.) aan de armen beloofde, indien iemand konde aantoonen, dat hij tot dat genootschap behoorde of behoord had. Daarop verscheen in de *Boekzaal* van Junij eene ongeteekende bekendmaking van eenige tegenwoordige en afgetreden leden van den kerkeraad, ten einde zijne verdediging te wederleggen en de beschuldiging, naar hunne meening, met bewijzen te staven.

T. A. R.

Een predikant, *Vrijmetselaar*. De predikant te *Tiel*, in de vraag bedoeld, was CORNELIS VAN DER NIEBURG. Hij maakte in de *Boekzaal* van 1768 bekend, dat hij zich verpligt vond, het wijd en zijd verspreide gerucht tegen te spreken, dat hij tot het genootschap der vrijmetselaren zoude behooren. De oorsprong en aanleiding van dat gerucht was, zeide hij, te gering en te onnoozel om behandeld te worden; maar hij beloofde eene premie van 100 gouden rijders voor de armen, zoo iemand hem konde aantoonen, dat hij tot dat genootschap behoorde of ooit behoord had. Hij verblijdde zich, voor God en de menschen te kunnen betuigen, dat hij rein en onschuldig

was in hetgeen hem daaromtrent tot beroo-ving zijner eer werd nagegeven! — Daarop antwoordden eenige leden van den tegenwoordigen en afgetreden kerkeraad te *Tiel*, dat de oorsprong en aanleiding van hun vermoeden zoo onnoozel niet was, als door den predikant gemeld was. 1°. In de kerkeraadsvergadering had hij, iets uit zijn' zak trekkende, een vrijmetselaarstroffeltje laten vallen, waarop hij niets sprak, toen men daarover bevreemding te kennen gaf. 2°. Hetzelfde troffeltje had hij op de catechisatie uit zijn knipbeursje gehaald, hetgeen door eenen jongeling was gezien, die er zeer over ontdaan was, gelijk eenige jongelingen ontdekt hadden aan hunne ouders, die het evenwel toen voor als nog liever verzwegen. 3°. Verscheidenen wisten, dat zijn Eerw. zich voor eenige maanden versierd had met dat gereedschap, waar die lieden mede vertoonen, dat zij tot het genootschap behooren, als met een troffeltje aan het horologie. Was dan hun vermoeden zoo zot en kinderachtig? Hierbij schijnt het gebleven te zijn, want Ds. VAN DER NIEBURG had bij zijne verklaring gevoegd, dat, zoo de lasteraars weder lust mogten krijgen, om het op dezen of genen boeg te wenden om hem te benadeelen, zij nimmer de eer en het genoegen zouden hebben, dat hij zich zoo ver als nu aan hen zou laten gelegen liggen.

Graven van Holland en Zeeland (IX. bl. 297, Vr. 353). Men vraagt, of *Zeeland* vroeger dan in 1290 tot een *Graafschap* was verheven, en of het vroeger dan in dat jaar door afzonderlijke *Graven* is begonnen bestuurd te worden. Deze vraag ontstaat uit eene min juiste voorstelling van den oorsprong dier verschillende benamingen. Men heeft in de middeneeuwen niet allereerst de landen zelve tot den rang van Graafschappen enz. verheven, maar het zijn de personen of de gunstelingen van den Keizer, die, den titel van Graaf verkregen hebbende, het grondgebied, dat men hun toewees, of ook wel het land, dat zij zich toeeigenden, met den naam van Graafschap versierd hebben. Toen deze Heeren of hunne nakomelingen zich in hunne bezitting of hun leen eenigen tijd gevestigd hadden, ontstond langzamerhand de gewoonte, om de titulatuur op de landen over te brengen. De bron, waaruit C/₄. gaarne zijne kennis put, namelijk A. KLUIT, *Hist. Crit. Com. Holl.*, had hem dit kunnen leeren T. II. p. 1. p. 139. Deze merkt aan, dat de vroegste benaming van onze Graven geweest is *Comes Hollandensis* of *Hollandensium*. Zoo zijn er in de oude tijden Graven van *Friesland*, zelfs van *Gelre* bekend geworden, welke dien rang voerden, niet dewijl *Friesland* of *Gelre* op eens in Graafschappen waren herschapen, maar dewijl de bewindvoerders op grafelijke waardigheid aanspraak maakten. QUIESCENDO.

Cuens de Hollande (IX. bl. 297, Vr. 354). Is de vraag of er meer voorbeelden van *Cuens* voor *Comte* zijn bij de Holl. Graven, dan moet ik 't antwoord schuldig blijven. Bij de Vlaamsche is het niet zonder voorbeeld. In de Aardenburger pergamenten vind ik:

1276. GUIS, Cuens de *Flandres* et Marchis de *Namur*.

1318. ROBERT, Cuens de *Flandres*.

1325. LOYS, Cuens de *Fland's* et de *Neuers*.

1328. LOYS, Cuens de *Flandr.* et de *Neu's*.

Men schreef dus Cuens of Coens. Prof. KLUIT spreekt T. II. P. II. p. 1073, in een stuk van 7 Oct. 1402, van de *Eede*, die »loopt langhs duere eene jeghenode (gehucht?) heet *Coensdike*." Dit *Coensdike* nu is het dorp *Eede*, en wij hebben, als Coens Graaf beteekent, dadelijk afleiding en vertaling in *'s Gravendijke*, zoo als *Eede* nog in de nabijheid van *Graaf Jans* (van *Namen*) *Dijk* ligt.

G. P. ROOS.

Cuens de Hollande. Onder dien titel komt FLORIS V in een Charter van 1290 voor, terwijl hetzelfde Charter spreekt van een *Comte de Flandres*. Zijn hiervan (van de verschillende titulatuur) meer voorbeelden, of is het jaartal onjuist? De spelling van *Cuens*, in stede van *Comte*, is zeer menigvuldig. Beide woorden duiden dezelfde waardigheid aan. Immers in het aangehaalde Charter bij KLUIT, t. II. p. 913, vindt men in éénen adem nu eens *Comte de Flandres*, dan weder *Cuens de Flandres* gespeld, ib. p. 914. In oud-Fransche gedichten, door DU CANGE aangehaald: *Glossar.* (ed. DIDOT) t. II. p. 457, vindt men voor *Comes Palatii*, *Comte du Palais*, soms *Quens Palais*, *Cuens Palés* of *Cuens Palais*. *Cuens* en *Comte* duiden dus hetzelfde aan.

QUIESCENDO.

Cuens de Hollande. Men vergelijke BILDERDIJK, dl. I. bl. 206 en 286 in de noot, waar omgekeerd van den *Cuens de Flandres* en den *Comte de Hollande* wordt gewag gemaakt. Mr. I. S.

De Erfprins van Reuss-Schleiz (IX. bl. 297, Vr. 356). In antwoord op deze vraag dient vooreerst, dat bij de Vorsten van *Reuss* het cijferletter achter den naam niet dezelfde beteekenis heeft als bij de andere Souvereinen van *Europa*. Alle mannelijke leden van dit geslacht dragen namelijk den naam van HENDRIK; de oorsprong dezer zonderlinge gewoonte verliest zich in den nacht der middeleeuwen, maar zij wordt reeds sints de XIIIde eeuw getrouw opgevolgd. Daar nu de bijnamen, zoo als: *de Rijke*, *de Bohemer*, *de Rus* (*Reüss*), *de Lange*, *de Oude*, *de Jonge*, *de Strenge*, *de Stille*, *Posthumus*, enz. waar-

door men al deze HENDRIKKEN onderscheidde, eindelijk uitgeput raakten, begon men hen door cijferletters te onderscheiden, hetgeen in 1664 tot een vast stelsel verheven werd, bij welke gelegenheid men tevens bepaalde, dat de cijfers elkander zouden opvolgen naar de rang-orde der geboorte. Zoo heette dan ook de voorganger van Vorst HENDRIK LXVII niet HENDRIK LXVI, maar LXII.

Dit verklaart het overspringen der cijfers, maar nog niet het terugtellen van HENDRIK LXVII op HENDRIK XIV. Dit laatste heeft echter hierin zijn reden, dat men, in de jongere linie der familie, met het begin van eene nieuwe eeuw ook weder van I af begon te tellen. Vandaar draagt de, in 1832 geborene, Erfprins van *Reuss-Schleiz* den bijnaam van XIV, als zijnde de veertiende Prins, die, uit de jongere linie in de XIXde eeuw geboren werd. CHR.

[De vraag wordt door φ^2—φ., C. P. L. en G. P. ROOS even zoo beantwoord.]

Johannes Beeldsnijder (IX. bl. 297, Vr. 357). Een onzer medewerkers herinnert ons dat deze vraag reeds VII. bl. 331 gedaan en VIII. bl. 53 en 118 beantwoord is. Wij verwijzen dus den vrager daarheen. Wat de antwoorden bevatten, die wij van φ^2—φ., C. P. L. en J. C. K. ontvingen, is daar reeds medegedeeld. Met het daar vermelde komt echter niet overeen wat C/$_4$ ons berigt, namelijk dat BEELDSNIJDER in 1632 als proponent te *Beilen* bevestigd en in 1677 aldaar gestorven is.
BESTUURDERS.

Camphuizens Stichtelijke Rijmen (IX. bl. 298, Vr. 358). VAN ABKOUDE en ARRENBERG vermelden van D. R. KAMPHUIZEN.

Theologische werken, 1733, Amst. 4°. *f* 2—4 st.

Rijmen door BUTLER *en* MATHIEU, 1727, Amst. bij MORTERRE, 8°. *f* 2—4.

Rijmen door ROOLEEUW, 1756, Amst. bij MORTERRE, verbeterde druk, 12°. *f* 1—15.

Stichtelijke Rijmen en Psalmen, 4 dln. naar de zangwijze van R. ROOLEEUW, 1759, Amst. A. V. D. KROE, 8°. *f* 1.

Godvruchtig leven, met het portret, 1760, Amst. A. V. D. KROE, 8°. 8 st. φ^2—φ.

[Behalve de twee eerstgenoemde uitgaven der *Stichtelijke rijmen*, bevat de Bibl. der Doopschgezinde gemeente te *Amsterdam* er nog eene, Amst. 1689, kl. 8°., die der Maatsch. van Letterk., Amst. 1652, 2 dln. 4°. met muziek voor twee stemmen, door BUTLER en den 15en druk. Dordr. 1660, 8°.]

Dominicus Vinsemius (IX. bl. 298, Vr. 361). Hij woonde in 1633 te *Sneek*, als *antieksnijder*, zoo als blijkt uit zijn tweede huwelijk te *Leiden* voltrokken.

»29 Julij 1633. DOMINICUS VINCEMIUS, *anticksnijder*, wed^r. van LIENET PIETERSdr., woont tot *Sneek*, vergeselschapt met Dr. ISAAC VINCEMIUS zijn broeder, wonende op de Breestraet; met MARGARETHA DE RAM, J. D. van *Middelburg*, woont in de Heerensteeg (te *Leiden*), vergeselschapt met CATHARINA EYSKENS haer bekende.

.. ELSEVIER.

Dominicus Vinsemius. Ofschoon MULLERS *Bibl. van Nederl. pamfl.* maar twee stukken van dezen VINSEMIUS bevat (N°. 1574 en 2382), zoo schreef hij toch nog meer. Onder andere ken ik twee kleine geschriften van zijne hand, van het jaar 1610, een in 't Latijn, het andere in het Nederduitsch, waaruit blijkt, dat hij in datzelfde jaar als student in de godgeleerdheid en wijsbegeerte, de Leidsche Hoogeschool verliet. Later was hij predikant te *Schardam* (?), en in 1630 predikant aan het tuchthuis te *Amsterdam*. Doch ik wist gaarne nog iets meer van dezen theoloog. R.

Daniel de Zouter (IX. bl. 298, Vr. 362). Voor het geval dat H. niet mogt bezitten AMPZING, *Beschrijvinge der stad Haarlem*, schrijf ik af wat deze op bl. 133—135 zegt:

»Word van SOUTERIUS Gods woord niet voorgedragen
Met eene yver-stem van swaere donder-slagen?
Maekt boeken sonder end, en vult den aerden kloot
Met menig dapper schrift, en leeft so na dijn dood.

DANIEL SOUTERIUS, *Flandro-Britannus*.

Sijne schriften zijn dese:

Noodwijser des Goddelijken Woords, Leyd. 1606.

Lof-predikatie uyt den 122 *Psal. vers* 6, 7, 8, 9, *over den twaelfjarigen Treves*, Kamp. 1609.

Waeren Kerkgang, Amst. 1611.

Lib. de Officiis Mercatorum, Leyd. 1615.

Praxis Bancaeruptorum, ibid. 1615.

Mastix Fallitorum, ibid. 1619.

Palamedes, sive de tabulâ Lusoriâ, aleâ et variis ludis. Lib. III. ibid. 1622.

Pharmacum afflicti animi, ibid. 1622.

Paedagogus Divitum de usu et abusu opum, ibid. 1622.

Breydel voor de ongebonde Tonge, Rotterd. 1623.

Nuchteren Lot, inhoudende 28 *Predikatien over de Dronkenschap*, Haerlem 1623.

Breda, ofte Vertroostinge voor alle Christenen in belegerde steden, Haerlem 1625.

Historisch verhael met Christelyke Bedenkingen over den Dood ende Begravenisze van den Doorl. Pr. MAURITIUS, Haerl. 1626.

Exequias regales IACOBI *Regis Magnae Britanniae sub praelo habet.*

Edidit et quaedam Anonyma.

Et quae Iuvenis in Academiis lusit.

(Nu volgt een Latijnsch achtregelig vers, waarvan de vertaling bij AMPSING aldus luidt:)

Verzen op de afbeeldinge van DANIEL DE SOUTER.

»O kind'ren, dit is 't beeld van SOUTER uwen vader,
So hy den ouderdom vast komt alleenskens nader.
Dus leert gy binnens-huis, ô SOUTER, al dijn volk:
Dus leert gy Godes kerk op stoel als Godes tolk.
Aenvanklijk Predikant aen d'Hillegomsche sanden:
Daer na tien jaeren lang, aen d'Yzels groene stranden:
Te Kampen binnen stad: nu word des Heren schaer
Door dijnen dienst gehoed te Haerlem menig jaer.
Swaer-donderend van stem, en magtig-klock in 't schrijven,
Van loffelijken naem, die eeuwig-lang sal blijven.
Ga met dijn schriften voord, en roem dij vrij daer in!
En leef tot nut en heyl van al dijn huysgezin."

(Tot dusverre AMPZING).

In het jaar 1630 gaf SOUTERIUS in het licht: *Seer uytmuntende Nederlandtsche Victorien, dewelcke in dese Boecken werden verhandelt, Theologisch, Historisch, Politisch ende Ethisch. Waer toe aenleydende oorsaecken ende materien gegeven heeft, insonderheydt de veroveringhe van twee vermaerde steden, de stad Wesel ende 's Hertogenbosch*, enz. Haerlem, in 4°.

Onder N°. 26799 der *Bibliotheca Hulthemiana* vind ik vermeld: *Belgidos, sive magni illius Belli quod in Belgio a Belgis anno* 1629, *cum mirabili successu.... gestum est, narratio eucharistica in VI libros digesta, et edita a* DANIELE SOUTERIO. Harlemi, 1631 in 4°.

Onder de uittreksels der stads-kameraars-rekeningen der stad *Utrecht*, te vinden in het *Archief voor Kerkelijke en Wereldlijke geschiedenissen, inzonderheid van Utrecht*, dl. III. lees ik op bl. 282.

»1630. *Recompensien.* Item Do. DAN. SAUTERIUM 60 £, voor de dedicatie etc. v. seker boeck, vervattende verscheyden triumph. predicatien ov. de victorie, die Godt, de Heer Almachtich, dese vereenichde Nederlanden, in den jare 1629 heeft verleent."

Is dit werk een en hetzelfde met zijne *Nederlandsche Victorien?* Doch deze heeft hij opgedragen aan de regering der stad *Zutphen.*

Zie verder over hem: SCHREVELIUS, *Beschr. d. stad Haerlem* (2e druk), bl. 391; KONING, *Tafereel der stad Haarlem*, IV. bl. 30, volgens wien hij in 1615 te *Haarlem* is bevestigd. Overleden 1634. C. P. L.

Boulegrin (IX. bl. 298, Vr. 365). *Boulegrin* is waarschijnlijk een *bolbaan.* In art. 7 van de *Statuten van het Sint Sebastiaansgilde van Kadzand* (*Bijdragen tot de Oudheidkunde en Geschiedenis inzonderheid van Zeeuwsch-Vlaanderen*, dl. IV. bl. 245) leest men: »Item, dat geen gildebroeder, wie hij zij, hem en vervoordere te clossen op closbaenen, op *bolbaenen*, op kegelbaenen oft op de bonte koe, om gelt ofte bier, met zijn livrije aen van de schutterije, enz." Wat waren die *bolbaenen?* en wat was dat *klossen op de bonte koe?*

†.

[Meer zekerheid geeft ons het volgende antwoord, waarmede dat van QUIESCENDO overeenstemt.]

Boulegrin. Het *Boulegrin*, of, zoo als het ook meermalen gespeld wordt door Fransche schrijvers in de XVIIIde eeuw, het *Boulingrin* was, zoo als de schrijver in den *Navorscher* heeft aangemerkt, eene vierzijdige plaats, doorgaans een langwerpig vierkant, dat gemaakt was voor de uitoefening van het balspel in het algemeen. In de laatste helft van de XVIIde en in de XVIIIde eeuw mogt het, ook bij ons, op geen buitenplaats van eenig belang ontbreken. Het lag doorgaans anderhalve of twee voeten beneden den beganen grond, en dan was het talus met graszoden opgehaald, die, even als het gazon, dikwijls gemaaid en begoten werden, om het gras zeer kort en dik te houden. De beelden op de plaat van dat op het *Loo*, waarvan de schrijver spreekt, zijn vermoedelijk bestemd om te kennen te geven, dat behalve de spelers, een tuinman het gras onderhouden moet door het te maaijen, en dat een ander arbeider het rollen, en een derde het begieten moet; welligt zijn het persoonlijke voorstellingen geweest. Afbeeldingen er van op onze buitenplaatsen, vindt men in het werk van BROUËRIUS VAN NIDEK, *Het verheerlijkt Kennemerland*, op de lusthoven *Waterland* en *Velserhoofd*, onder *Velsen*, waaruit evenwel ook blijkt dat de naam *boulingrin*, toen reeds van zijnen oorsprong verbasterd, ook aan andere grasperken gegeven werd, die gelijkgronds, en niet zelden in figuren uitgesneden, met geschoren boompjes hier en daar beplant, en niet meer voor het balspel bestemd waren; maar eene goede afbeelding en beschrijving van een voor dat spel bestemd grasperk, komt voor in de *Nouvelle Maison Rustique, dixième édition*, Paris 1795. De naam wijst op eene afkomst van het Engelsch *Bowling-green* en van het kaatsen of eenvoudig van het balspel, dat de Engelsche noemen: *The play at bowls;* naar het schijnt zijn dus de woorden *bowl* en *ball*, in het Engelsch als synoniemen gebruikt geworden. Dit komt ook overeen met hetgeen een Fransch schrijver over horticultuur ROGER SCHABAL daarover zegt in zijn werk: *La theorie et pratique du Jardinage*, t. I. p. 57, Paris 1767: »Boulingrin, terme nouvellement introduit dans le jardinage, et qui est pris de l'anglais, quoique en Angleterre ce mot ait une autre signification que chez nous. En Angleterre ce sont des jeux de boules sur des gazons; en France ce sont des espaces particulières de terrain où l'on pratique des ornemens de gazon pour l'ornement avec des ombrages." V. D. S.

L. V. Raoul (IX. bl. 298, Vr. 367), Hoogleeraar in de wijsbegeerte en letteren te *Gent*, gaf in 1828 te *Brussel* in het licht: *Leçons de*

Littérature hollandaise, traduites en Français, eene bloemlezing uit de voornaamste onzer Nederduitsche dichters, tekst en vertaling, in alles XXXVII en 336 bladz. 8°. Aan KINKERS *Ode* is hier de eerste plaats ingeruimd, met opschrift: *Conseils modérés d'un Belge à ses concitoyens, lors de la réunion* etc. Dan volgt eene bonte mengeling van stukken uit vroegere en latere dichters, waarbij alleen de tijdsorde der vertaling is in acht genomen (*Préf.* p. xiii). Een fragment uit HOOFTS *Baeto* sluit den trein, en als toegift ontvangt de lezer nog eenige *notices biographiques.*

Van denzelfden bezit ik nog: *Traduction des satyres de Juvenal, de Perse et de Horace; troisième éd.* Tournay 1818, 2 vols. Bt.

[Het eerstgenoemde werk, meldt ons Dr. RÖMER, is ter bibliotheek der *Maatschappij van Letterkunde* te vinden.]

Harry Stoe van Dijk (IX. bl. 299, Vr. 369). Het spijt mij, dat ik omtrent dezen schrijver den Heer BUDDINGH' niet alle die inlichtingen kan geven, welke ik gehoopt en gewenscht had hem te verschaffen. Er bestaat eene levensbeschrijving van VAN DIJK in eene der *Literary Gazettes* (die voor 1828, p. 525), maar het deel, waarin die gevonden wordt, is op het oogenblik buiten mijn bereik. Alleen kan ik den Heer BUDDINGH' melden, dat VAN DIJK voor eenige jaren overleden is, en dat hij, behalve zijne hulp aan BOWRINGS *Batavian Anthology* en de vertaling van de *Lectuur aan het Ontbijt en de Theetafel*, in 1822 een werk geleverd heeft, betiteld: *Theatrical Portraits; with other Poems* (12mo, pp. 151. London, J. MILLER). Men zie de *Literary Gazette for* 1822, p. 480, alwaar het laatstgenoemde werk beoordeeld, en een proefje of twee van zijne gedichten gegeven wordt.

J. H. VAN LENNEP.

Verponding in Holland ingesteld (IX. bl. 299, Vr. 372). De verponding is in *Holland* ingevoerd in de XVde eeuw. Het oudste bekend kohier van verponding der huizen in *Holland* geheven, is van het jaar 1477; het is vernieuwd in 1515, in 1632 en in 1732. De belasting, onder dien naam bekend, werd in 1806 herzien; terwijl in 1832 het kadaster is ingevoerd. De naam is afgeleid van *verpointing*, naar de *Pointers*, die in *Vlaanderen* met de regeling belast waren. (*Kabinet van Nederlandsche en Kleefsche Oudhaden*, dl. II. bl. 7.) MONTANUS.

[CHR., ELSEVIER en C. P. L. verwijzen naar WAGENAAR, *Vaderl. Hist.*, dl. IV. bl. 20. 391; V. bl. 12, 134, 352 en de daar aangehaalde plaatsen uit het *Placaatboek*, de laatste bovendien naar de *Bijvoegsels*, dl. V. bl. 84, en BILDERDIJK, *Gesch. des Vaderlands*, dl. V. bl. 102. C/4. eindelijk naar de *Verhandeling over de belasting in Holland, bekend onder den naam van de ordinaire verponding*, door Mr. M. VAN DER POT, te vinden in het 1ste deel der *Staatkundige Academieverhandelingen, over gewichtige onderwerpen ter opheldering der Vaderl. Historie en Rechten* (1790) en Mr. P. H. ENGELS, *Gesch. der Belastingen in Nederland* (1848).]

Gedenkpenning op Maria Theresia (IX. bl. 299, Vr. 374). De voorzijde van dezen penning vertoont MARIA THERESIA geheel naakt en zinspeelt daardoor op de verliezen, die zij in den Oostenrijkschen Successie-oorlog geleden heeft. Aan hare linkerhand wordt de Keurvorst KAREL ALBERT van *Beijeren* afgebeeld, die, in Februarij 1742, onder den naam van KAREL VII, tot Keizer gekroond, haar zegepralend toeroept: *J'ai gagné!* terwijl hij, met eenige zakken geld in den arm, zich verwijdert. Aan de regterhand der genoemde Vorstin wordt een geestelijke voorgesteld, die haar schijnt bij te staan. Deze zijde heeft ten omschrift: *Die entbloste Konigin von Ungarn*, en onderaan staat: 1742.

De keerzijde stelt voor MARIA THERESIA, weder met de kroon op 't hoofd en bezig eene mansbroek aan te trekken. Hare veldheeren hadden toch in hetzelfde jaar bijna geheel *Beijeren* weder veroverd en KAREL ALBERT verjaagd. Deze wordt dan ook afgebeeld wegloopende, terwijl hem de kroon van het hoofd valt en hij zich wanhopig in het haar grijpt. De vorstin roept hem toe: *Vous avez perdu!* De derde afgebeelde persoon is eene vrouw, waarschijnlijk eene kamerjuffer der vorstin, die haar toilet helpt maken. Het omschrift is: *Die Konigin van Ungern zieht eine Beyersche hose an.* Onderaan 1742.

Met het bovenstaande zal het verlangen van D. *te D.* wel grootendeels bevredigd zijn.

W. P. S.

[De beschrijving en verklaring van den penning, ons door CHR. gegeven, die er insgelijks een exemplaar van bezit, komt met die van W. P. S. overeen, ook wat het jaartal betreft, dat 1742, en niet, zoo als in de vraag staat, 1744 is. De geestelijke op de voorzijde, zegt hij, draagt kardinaalsgewaad en helpt MARIA THERESIA uitkleeden. Waarschijnlijk zal hij den kardinaal FLEURY moeten voorstellen.]

Laurentius Beijerlinc (IX. bl. 299, Vr. 375). LAURENS BEIJERLINCK, geboren te *Antwerpen* in April 1578, waar zijn vader, uit *Bergen op Zoom* afkomstig, een rijk apotheker was. Zijne moeder heette CATHARINA VAN EIJCK. Hij begon zijne letteroefeningen onder 't opzigt der Jezuïten. Hij verliet zijne studiën om zich op den koophandel toe te leggen; doch liet weldra *Mercurius* voor *Minerva* varen, en begaf zich naar de hoogeschool te *Leuven*, waar hij de wijsbegeerte en godgeleerdheid beoefende. Naauwelijks had hij het geestelijk gewaad aangenomen, of men maakte hem professor in de dichtkunst en welsprekendheid, bij 't collegie van DE VAULX aldaar. Hij verwisselde al spoedig dien post met dien van priester te *Herent*, één uur van

Leuven gelegen. Hier vond hij tevens gelegenheid lessen in de philosophie te geven aan de jonge geestelijken van *Bethlehem*, een klooster van reguliere kanunniken, in zijne nabijheid. De aartsbisschop MATTHIAS HOVIUS, van zijne verdiensten onderrigt, benoemde hem tot coadjutor van den aartspriester te *Leuven;* terwijl hij in 1605 het licentiaat in de theologie verwierf. In datzelfde jaar riep hem de bisschop van *Antwerpen*, JOH. MIRAEUS, als opzigter van zijn seminarium; later bezorgde hij hem eene kanunniksplaats in de hoofdkerk, het aartspriesterschap van 't district en eindelijk van de stad *Antwerpen.* De veelvuldige werkzaamheden, aan die posten verbonden, en zijn letterkundige arbeid knakten ongevoelig zijne gezondheid en rukten hem den 7den Junij 1627 in 't graf, slechts 49 jaren oud. Hij had zich de algemeene achting verworven door zijn beminnelijk en zedelijk gedrag. Zijne zinspreuk was: *Currite ut comprehendatis.* Het uitvoerigste zijner werken, die alle door PAQUOT worden opgeteld, is: *Magnum theatrum vitae humanae*, *hoc est rerum divinarum humanarumque syntagma catholicum*, *philosophicum*, *historicum et dogmaticum*, etc. Colon. Agripp. 1631, in 8 folianten, herdrukt te *Lyon* in 1678 en te *Venetië* in 1707. Men vindt in dit werk een mengelmoes van godgeleerde, philosophische, historische en politieke stukken, zonder de minste orde bijeengeraapt en opgevuld met onnaauwkeurigheden en beuzelingen. De zedeleer beslaat meer dan de helft van 't geheel. En welke zedeleer? Onder andere: een lied aan BACCHUS gewijd. PAQUOT besluit zijn oordeel over dit boek met de Italiaansche spreuk, 't is: *Un insalata d'herbe d'ogni sorte.*

Is C. soms begeerig de titels van zijne andere werken te weten, dan wil ik ze gaarne voor hem afschrijven. J. C. K.

[C. P. L. verwijst naar de bekende werken van PAQUOT, VAL. ANDREAS en JÖCHER. QUIESCENDO noemt ons dezelfde uitgaven van zijne werken 8 deelen fol. Keulen 1631, Lyon 1678, Venetië 1707.]

Leonard Lessius (IX. bl. 300, Vr. 376). Wat is er van dezen bekend, vraagt C[s].? Zijn uiterlijk voorkomen leert men kennen uit zijn portret bij FOPPENS, *Bibl. Belg.*, 814. Hij behoort onder de meest vermaarde vaders Jezuïten van zijnen tijd. Zinspelende op zijn naam LEONARDUS, voegde men bij zijn grafschrift dit bijschrift:

Tu LEO, tu NARDUS, LESSI (quis credat?) es idem:
NARDUS Catholicis, haereticisque LEO.

Men kan hieruit afleiden, van welken aard zijn godsdienstijver geweest is. Geboren in *Braband* in 1554, verkreeg hij door vroegtijdige vorderingen en vaardigheid in het redetwisten bij de hoogeschool van *Leuven*, den wijdschen titel van *princeps philosophorum*, later, in 1585, den rang van hoogleeraar. Hij werd echter van semipelagianismus verdacht gehouden, maar door de Jezuïten, tot wier orde hij vroeg was overgegaan, in bescherming genomen. Hij overleed te *Leuven* den 15den Januarij 1623. Het is vreemd, dat men *thans* begeerig uitziet naar eenig berigt omtrent LESSIUS, en dat zijn naam bijkans vergeten is, daar men kort na zijn overlijden, in de bekende *Imago primi saeculi Soc. Jesus* (bl. 877) de verzekering leest, dat LESSIUS bij zijn leven door gebed vele wonderen deed, zoodat zijne bewonderaars na zijn' dood zich het bezit betwistten van zijn haar, van zijne nagels, van de vingers, waarmede hij de diepste godsvrucht ademende schriften had opgesteld. *Sic transit gloria mundi!* Men leze het uitvoerig levensberigt van LESSIUS, door LABOUDERIE, in de *Biogr. Univers.*, t. XXIV. p. 315—318. Er zijn er intusschen anderen, die op LESSIUS de beschuldiging laden van eene vrij loszinnige zedeleer te hebben verspreid. Volgens hem mogten de bankeroetiers zoo veel, zelfs van onregtvaardig verkregen goed, voor zich behouden, als noodig was om met eere te leven (*ne indecore vivant*). Ook meende hij, dat het geoorloofd was iemand van het leven te berooven ter vergelding van .... een ontvangen klap in het aangezigt, *pour un soufflet reçu!* Over beide stellingen van LESSIUS kan men geestige bedenkingen en opmerkingen vinden in de *Lettres Provinciales* van PASCAL, Lettres XII et XIII (Paris, ed. LEFEVRE, 1826), p. 251, 276, 278. Van hem kent men ook: *De licito usu aequivocationum et mentalium restrictionum.*

QUIESCENDO.

[Hij werd te *Brechten* in October 1554 geboren, zegt J. C. K., die, even als C. P. L., naar FOPPENS, VAL. ANDREAS en JÖCHER verwijst. Dr. RÖMER maakt den vrager opmerkzaam op hetgeen omtrent hem gevonden wordt in BURMANS *Sylloge Epistol.*, t. I. p. 577 en II. p. 778 *sqq.* en voegt er bij dat als zijn laatste werk genoemd wordt, *De quinquaginta Dei nominibus.*]

VRAGEN DOOR HET BESTUUR BEANTWOORD.

De handschriften van JUNIUS zijn nog in de Bodleiaansche bibliotheek te *Oxford* te vinden, op eenige na die ongemerkt verdwenen zijn. C[3]. zie daarover Dr. J. H. HALBERTSMA, *Lett. Naöogst*, dl. I. bl. 284 en verv.

†. vraagt naar den oorsprong en de juiste beteekenis van *chamade*, dat hij in *Dictionnaires* vertaald vond: teeken van overgave door trommelslag, en dat bij ons gebruikt wordt in de spreekwijze *de chamade slaan*, hetgeen men zegt van iemand die of physisch terugtreedt of zijne woorden intrekt. Het is het Ital. *chiamata*, dat van *chiamare*, het Lat. *clamare* komt. In den *Dictionnaire* van VENERONI wordt het verklaard: Signal qu'on fait avec le son de la trompette ou du tambour pour avertir les ennemis qu'on veut faire quelque proposition dans une place assiégée, particulièrement pour capituler.

Alferos, het Spaansche *alferez*, Portug. *alferes*, Ital.,

alfiere, is niet, zoo als de vrager meent, kapitein, maar vaandrig.

Koning is niet één met het Maleische *Koening* = geel, zoo als een onzer medewerkers meent. Het was onder de Duitsche volken reeds in gebruik, eer iemand in *Duitschland* wist dat er Maleiers bestonden. Het komt van een sterk werkwoord *kinnen, kan, gekonnen*, waarvan een gedeelte in het onregelmatige *kunnen* bewaard is gebleven.

Het Hoogd. *Ostern*, Oud-Hoogd. *ôstra*, Angels. *easter*, komt van den naam eener godin. BEDA noemt haar EOSTRA, wier feest de Heidensche Duitschers vierden omstreeks den tijd van het Paaschfeest der Christenen. De maand, waarin dit feest viel, heette bij de Angelsaksen eosturmonath.

Aan den wensch van NORDANUS, om den oorsprong van een paar eigennamen te kennen, zullen wij terstond voldoen. MENE of MENNE, in *Friesland* gewoonlijk MINNE of MEINE, is ontstaan uit het Goth. MAGANHARD (of misschien eenen anderen met MAGAN zamengestelden naam). In het Oud-Hoogd. werd de laatste *a* van MAGAN eene *i*, wat tot noodzakelijk gevolg had dat de eerste *a* in *e* veranderde. Dit MEGINHART werd zamengetrokken tot MEINHART, dit verliep tot MEINERT, MENNERT, MINNERT, en met tusschengevoegde *d* MEINDERT, MINDERT. Verkorting hiervan is MEINE, MENE, MINE. SEBE, in *Friesland* SIBE, is door zamentrekking en afkorting ontstaan uit SIGIBERT, SIGIBOLD of SIGIBRAND. ALE, ALLE is zamentrekking van ADALO, eene afkorting van ADALBERT of een der vele andere zamenstellingen met ADAL. Gelijk MAGAN tot MEGIN, op dezelfde wijze werd ADAL tot EDIL. En even als van ADELO ALE, zoo komt van EDILO ELE.

Op verzoek van J. C. K., die ze verlangt te kennen, laten wij twee bijschriften van JAN DE KRUYFF volgen, te vinden het eene bl. 158, het andere bl. 165 van zijne *Gedichten*, Amst. 1776.

Echt bijschrift op het afbeeldsel van den Heer JAN WAGENAAR:

Natuur schiep WAGENAAR tot een historieschrijver,
En, in haar werk volmaakt, blies hij hem waarheidsmin,
Vernuft, gezond verstand, doordringend oordeel, ijver
Voor Overheid en wet, voor deugd en vrijheid in.
Wat moest dit edel brein, dus mild bedeeld, verrichten?
Zijn vaderland, zijn stad, zich zelf eene eerzuil stichten.

Er staat onder: „Het Bijschrift, onder het Pourtrait gegraveerd, is niet echt, en nimmer door den Dichter voor het zijne erkend."

Grafschrift op den Heer JAN WAGENAAR.

Hier rust het stoflijk' deel des grooten WAGENAARS:
's Mans uitgebreid verstand schiep hem Verwonderaars:
Zijn vlugge en schraud're ziel, door werkzaamheid gedreeven,
Heeft van zijn glansrijk schoon het schitterendst' blijk gegeeven:
Hij schreef, door Wijsheid zelve in 't spoor van eer geleid,
Voor Vaderland, voor Stad, voor Deugd, voor Eeuwigheid.
Nooit kan hem 't fijnst' vernuft dien grootschen roem betwisten:
Maar, schrik niet, sterke Geest! hij was, hij stierf een Kristen.

AANTEEKENINGEN.

Hogenbergs Historieprenten. Men kent het groote gewigt voor geschiedenis en topographie der afbeeldingen van merkwaardige gebeurtenissen; afbeeldingen, wier waarde verhoogd wordt, naarmate ze meer getrouw zijn en in den tijd der voorvallen zelve vervaardigd werden.—Wij Nederlanders mogen ons boven andere natiën beroemen, de meeste groote en zelfs kleinere feiten onzer geschiedenis van de 17de en 18de eeuw aldus in platen, gelijktijdig geteekend en gegraveerd, voorgesteld te zien, doch van zeer vele der belangrijkste gebeurtenissen uit de 16de eeuw ontbreken ons, vreemd genoeg alle oorspronkelijke afbeeldingen. — Ja, vreemd voorwaar, want het volk leefde in die geschiedenis mede, de voorvallen wekten algemeene belangstelling en nergens ontbrak het minder dan hier aan schilders, teekenaars en plaatsnijders. — Maar zijn er welligt in dien tijd hier te lande geene afbeeldingen van die voorvallen gemaakt, of zijn ze verloren gegaan? Niet het eerste, maar het laatste is waarschijnlijk; doch hoe 't ook zij, zéér gering is het aantal van geschiedkundige prenten, ons uit de laatste helft der 16de eeuw overgebleven, en wat wij nog uit dien tijd in prentkunst bezitten, is óf vrije navolging der hier na te noemen prenten, of het zijn conventioneele voorstellingen, al naar ze in het brein van dezen of genen schilder of graveur ontstonden. Gelukkig derhalve dat wij eene Duitsche verzameling van dergelijke contemporaine platen, over de geschiedenis van *Europa* van 1535 tot 1619, doch voornamelijk over *Nederland*, bezitten; eene verzameling hoogst zeldzaam en weinig bekend in de origineele breed folio uitgave, maar wier platen later in het werk van AITSINGER, *Leo Belgicus* zijn opgenomen, en waarvan wij in de werken van BOR, HOOFT en BAUDARTIUS de meer of min verkleinde copiën vinden. De navolgingen dus zijn ons door deze werken zeer bekend, over de origineelen heerscht een volkomen duister.

Deze collectie is die van HOGENBERG, aldus genaamd naar dien Keulschen kunstenaar, uit *Mechelen* geboortig, die alle of vele platen gegraveerd of uitgegeven heeft. Men vindt ze soms als werk bijeen, soms als enkele platen in Histor. Atlassen, maar *nergens* bestaat eene complete verzameling. Eene goede beschrijving ontbreekt, en niets is over de uitgaven bekend. MERLO in zijne *Nachrichten von Kölnischen Meister*, spreekt over het werk van AITSINGER en houdt de uitgave der platen in dat werk voor de eerste; BRUNET vermeldt in zijn *Manuel* op: *Premier livre* en *Recueil*, het bestaan van eene verzameling van historische prenten, 380 in getal, waarin copijen der platen van PERISSIN voorkomen; doch dit is alles. Toen ik nu bij het opmaken van eenen beredeneerden Catalogus mijner uitgebreide verzameling van Historieprenten dergelijke inlichting vergeefsch zocht, heb ik het van mijnen pligt geacht in deze leemte zooveel mogelijk te voorzien. Ik heb daartoe alle exemplaren bijeengebragt die ik konde bekomen, 7 in getal, namelijk 3 van de Ko-

ninkl. Bibliotheek te *'s Hage*, 1 van de Leidsche Bibliotheek, 1 van de Bibliotheek te *Arnhem*, 1 compleet en 3 gedeelten, van den Heer BODEL te *Leyden* en 1 compleet van Prof. KIST aldaar. Deze allen nu heb ik met een vrij compleet exemplaar, in mijn bezit, kunnen vergelijken, als ook met de 5 uitgaven van AITSINGER *Leo Belgicus*, waarin deze platen later geplaatst zijn. Ik dank de HH. Bibliothecarissen en eigenaars voor de gelegenheid mij verschaft, deze exemplaren gedurende geruimen tijd ten mijnent te behouden; daardoor alleen was het mogelijk iets tot stand te brengen.

Het korte resumé mijner langdurige en geenszins gemakkelijke onderzoekingen deel ik hiernevens mede; de geheele lijst van alle platen, met jaren en datums zal ik in mijnen beschrijvenden Catalogus van Nederlandsche historieprenten plaatsen, welke ik in 1860 of 1861 het licht hoop te doen zien.

Ten einde het overzigt van al wat ik hierover te melden heb, te vergemakkelijken, zal ik het volgende in onderdeelen afscheiden.

Inhoud en volgorde. — Alle exemplaren bevatten in meerder of minder volledigheid, met of zonder portretten, de navolgende seriën van platen; en in allen, op een na, in dezelfde orde gebonden. Daar geene serie genommerd of met letters voorzien is, heb ik ze gemakshalve ter verwijzing, onder de letters *a*, *b*, enz. aangeduid; de nummering der platen is volgens het exemplaar van GERARD op de Koninkl. Bibliotheek, (gebonden in heele fr. band met wapens), als zijnde het beste en meest volledige der mij bekende exemplaren; de N°. zijn er echter later bijgeschreven.

Serie.	*Jaar.*	*Bijgeschr. N°.*	*N°. op de pl.*	*Inhoud.*
a.	1535.	1— 9.	1— 8.	Zeven platen en titel (eigenlijk beschrijving) over den togt van KAREL V naar *Tunis;* vooraan een portret van KAREL V.
b.	1555 tot 1559.	10— 16.	Ongen.	6 platen, namelijk: Afstand, vertrek, lijkstaatsie van KAREL V. Slag bij *Grevelingen* en *St. Quentin*. De rebus Belg. in Belgio consultatio. Vooraan portret van PHILIPS II.
c.	1559 tot 1573.	17— 52.	1— 34.	34 platen over de Godsdienstoorlogen in *Frankrijk*. Vooraan portret van HENDRIK III.
d.	1587 tot 1597, enz.	53— 99.	Ongen.	48 platen (en 2 portr.: van ELISABETH van *Engeland* en C. DE GONTAULT, Hertog van *Biron*), over de gebeurtenissen in *Frankrijk*, *Duitschland*, *Hongarije* en *Engeland*, in 1587—1597, 1602, 1610, 1619. Vooraan gaat bij allen eene plaat van 1576: Togt van JAN CASIMIR in *Frankrijk*.
e.	1566 tot 1570.	100—123.	1— 20.	20 platen over de Nederlandsche geschiedenis (en 3 portr.: van MARGARETHA V. PARMA, ALVA en WILLEM I). In 2 exemplaren (GERARD en bij mij) is vooraan nog eene kaart van *Nederland*, waarop links eene kolom met aanwijzing in het Latijn der gebeurtenissen van 1566 tot 1604.
f.	1571 tot 1576 Maart.	124—153.	1— 28.	28 platen over de Nederlandsche geschiedenis (en het portret van REQUESENS).
g.	1576 Aug. tot 1577 Apr.	154—173.	1— 20.	20 platen zonder portretten, over de Nederlandsche geschiedenis.
h.	1577 Mei tot 1583 Januarij.	174—233.	1— 54.	54 platen over Nederlandsche geschiedenis (en 5 portretten van Don JAN, AL. FARNESE, Aartsh. MATTHIAS, Hertog v. Anjou, (genoemd Hertog van Alencon), GEBHARD TRUCHSESS).
i.	1583 Maart tot 1587 Aug.	234—296.	55—109.	65 platen over Nederl. geschiedenis (en 3 portr. van ERNST V. BEIJEREN, Aartsbisschop van *Keulen*, ADOLF, Graaf van Nieuwenaar, R. LEYCESTER). — Daar de pl. 55, 59—65 met deze N°. en N°. 1—8 voorzien zijn, is er vroeger zeker eene afzonderlijke uitgave dezer serie gedrukt. — In deze serie komen reeds vele platen over Duitsche geschiedenis voor.
k.	1587 tot 1610, enz.	297—410.	Ongen.	104 platen over Nederl. en Duitsche geschiedenis, waarbij 6 portretten: van MAURITS, ERNST VAN OOSTENRIJK, ALBERTUS en ISABELLA, JACOBUS I en gemalin (op 1 pl.) en TH. PERCY en andere verraders. (Buskruidverraad.)

Deze platen vormen alzoo te zamen een aantal van 410; in de meeste exemplaren zijn maar 380 à 390, door het ontbreken van alle portretten of van enkele pl. uit serie *d* of *k*; de platen der andere serien zijn meestal compleet. In enkele exempl. volgen in serie *d* en *k* nog eenige, 20 à 30 platen over gebeurtenissen van 1610 tot 1620, of 1629 of 1631; *alle* deze platen uit de verschillende exempl. te zamen genomen, vormen een getal van 474, die men echter nergens bij elkander vindt, daar niet één exemplaar dezelfde supplementaire platen bevat.

Men ziet uit deze lijst dat het werk uit serien bestaat, in den beginne afzonderlijk uitgegeven. Daar de serien *c* en *d* over dezelfde jaren loopen als *e*, *f*, *i*, *k*, vormt het geheel geene chronologische reeks. Bij de allerlaatste uitgave heeft men deze tijdsorde in acht genomen, de verschillende platen uit alle serien bijeen gevoegd, van de kleine N°. ontdaan, en ze met een doorloopend N°. van 1 tot 429 voorzien. Deze uitgave is in het licht gegeven nadat de prenten in 2 of meer uitgaven afzonderlijk verschenen waren en voor de 5 editien van AITSINGER gediend

hadden, en dus zéér afgedrukt waren. Slechts een enkel exempl. heb ik aldus gevonden.

Verschillende uitgaven, haar onderscheid en kenmerken. — *Beschrijvingen.* Uit het voorgaande blijkt, dat deze verzameling van platen niet in eens maar bij gedeelten is verschenen, en dat er, zoo in het geheel als van de gedeelten belangrijke afwijkingen zijn. Veel heb ik daarover kunnen opsporen; ik twijfel echter niet of de vergelijking van nog meerdere exempl. zal meer onderscheid aan het licht doen komen. Ik acht echter dat reeds het volgende geheel nieuw is, en nooit vroeger aangewezen.

Van serie *a* (*Tunis*) is maar eene uitgave, bevattende de geschiedenis en de 7 platen, allen genummerd, onderaan, links, van 1 tot 8. Bij 5 exempl. was achter den tekst of titel een portret van KAREL V, in 3 exempl. ontbrak het; in de 3 beste exempl. was het portret links, en de twee anderen regts. Voorts volgde in het exempl. GERARD der Kon. Bibl. na dit portret eene plaat der krooning van KAREL V te *Bologna;* in geen der andere exempl. heb ik die plaat ontmoet. De beschrijving begint met dit opschrift in 4 regels Lat. letter:

Kurtze erzeichniss wie Keyser CAROLUS *der V dem Konig von Thunis, so von dem Barbarossen vertrieben..... zur hulffe komt.... etc.* Voorts 15 regels curs. Duitsche beschrijv. — In fraai randwerk.

Serie *b* bevat 6 platen en 1 portret. Daar deze platen slechts 6 in getal zijn, en eigenlijk eene inleiding op de Nederlandsche geschiedenis vormen, geloof ik dat deze Serie niet afzonderlijk is uitgegeven, maar steeds bij anderen gevoegd is. Er zijn 2 uitgaven; kenbaar aan de laatste plaat, die regts een bosch vertoont, waarboven staat: *Segoviae Sylva;* dit *Segovia* is in het exempl. met doorloopende N^o. uitgewischt. Ook staat op de laatste druk dezer plaat: *Episc. Granvell.* en *Albanus Dux,* in plaats van *Granvell.* en *Dux Albanus,* gelijk de vroegere uitgaven hebben. Bovendien hebben de beste exempl. het portret van PHILIPS links met *aet.* 59, de mindere exempl. regts, zonder jaar.

Van Serie *c* (eene navolging der Fransche platen van PERISSIN en TORTOREL, waarover later) bestaan 4 uitgaven. De 1e uitgave liep slechts, volgens het hierbij behoorende historische overzigt, tot 1570, en bevatte 23 platen. In dien tekst heb ik slechts de gebeurtenissen, op de volgende 22 platen voorgesteld, kunnen opsporen, namelijk: 2, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 26, 28; de 2e uitgave bevatte (volgens die beschrijving) 32 platen, en was met de volgende 10 platen vermeerderd: 1, 3, 6, 11, 25 (Chartres), 27 (Poitiers), 29, 30, 31, 32; bij de 3e uitgave is plaat 33 en 34 en het portret gevoegd; in de 4e uitgave staan op het portret Latijnsche, Fransche en Duitsche versregels en is van de 2e plaat eene (omgekeerde) copie aanwezig. Alleen van de 1e en 2e uitgave was eene beschrijving of liever geschiedenis van dien tijd te vinden, geene dergelijke van de 2 volgende uitgaven. De beschrijving der 1e uitgave (gevonden in het exempl. der Arnhemsche Bibl.), had het volgende merkwaardige opschrift: *Kurtzer begriff dessjenigen was sich in Frankreich seidther dem Todt des Königs* HEINRICHS *der Zweite, Anno MDLIX, und folgends bey regierung des* FRANCISCI *der Zweite und* KARLE *der neundte, biss an das Jar* 1569 *in Kriegshandlung unnd sunst zugetragen hat, allhie mit Figuren, so zuvorens auff Frantzösich in* 30 *stück, jetzt mit weitern bescheid, dieweil etliche Figuren unnöthig und vergeblich, in* 23 *stück in unser Teutsche Sprach verfasset und tranferiert.* — Voorts eene verklaring in 54 regels der genoemde platen. De beschrijving der 2e uitg. (in een cartonnen exempl. van den Heer BODEL) begon met dit opschrift in 3 regels: *Kurtzer begriff dessjenigen was sich in Franckreich seither den frieden zwischen dem König* PHILIPPO *ausz Hispania unnd* HENRICH *der Zweite des Namens, König in Franckreich von anno* 1559, *und folgens bey Regierung des* FRANCISCI *der zweite des Namens, und* KARSL (*sic*) *der Neundte seinen Bruder biss an das Jar* 1570 *in Kriechshandelung und Religionssachen zugetragen hat, allhie mit Figuren so zuvorns nit mehr als* 23, *jetzt vermehret biss* 32 *zu, und mit weitern bescheidt als zuvor, in unser teutsche Sprach verfasset und treulich übergesetzt.* — Voorts verklaring in 66 regels. — Hoewel die beschrijvingen slechts 23 en 32 platen aangaven, waren in de exemplaren de platen allen ten getale van 34 aanwezig, genommerd van 1 tot 34, doch met eenige afwijkingen. Zoo is b. v. in de 1e uitgave de pl. 25: Vergelijk voor CHARTRES, genummerd 24, en omgekeerd de pl. 24: Moord van CONDÉ, genommerd 25, wat later veranderd is, gelijk de beide N^o. der latere uitgaven duidelijk aantoonen. Vele platen b. v. 5, 6, 12, 23, 27, 33, 34, hebben in de 1e uitgave of geen, of slechts één N^o., terwijl diezelfde pl. in latere exemplaren met een of twee N^o. voorzien zijn, nl. een N^o. op de plaat, een ander in den rand. Plaat 33 en 34 waren in het exempl. met beschrijving der 2e uitgave ook ongenommerd. — De copie van pl. 2 (Tournooi) waarin de eerepoort met opschrift regts staat, (die in den 1en druk links voorkomt,) vindt men in alle exempl. van AITSINGER en in de latere doorloopende uitgave.

Van Serie *d* (eene onzamenhangende verzameling) bestaan 2 uitgaven, doch geene beschrijving; in geene Serie is zooveel afwijking als in deze, zoo wat getal als toestand

der platen aangaat. De meest in het oog loopende verschillen zijn deze.

Plaat 98 (exempl. GERARD). Moord van den Marechal d'Ancre, is slechts in 2 exempl. aanwezig, dat van GERARD en het exempl. met doorloopende N°.

Op plaat 58: Moord van HENDRIK III, staan in alle exempl. behalve één, 4 kleinere plaatjes, voorstellende: de absolutie aan J. CLEMENT, de moord, HENDRIK IV door HENDRIK III gekroond, executie van J. CLEMENT. In het exempl. der Leidsche Bibliotheek is op deze plaat maar ééne groote voorstelling, namelijk de moord, ook eenigzins afwijkende van de kleinere afbeelding; bovendien heeft het Leidsche exempl. den datum van 22 Febr., de kleinere platen 1 Aug.

Bij plaat 57, Stamboom van LODEWIJK IX had het exempl. der Arnhemsche Bibliotheek, een blad Duitsche beschrijving in randwerk, met opschrift *Stammbaum von Frankreich. seidher S. Ludwig.... des Neundte, etc.*; het onderste gedeelte van dien tekst ontbrak echter. — Bij plaat 94 BIRON had het exempl. van *Arnhem* een blad beschrijving in 3 kolommen, met opschrift boven de 1ste kolom: *Grundl. Bericht dero durch den Marschall* BIRON, *gegen König Maj. vorgenommene Conspiration, enz.*

Van pl. 59, *Dieppe* bevrijd door HENDRIK IV, pl. 61, Verlies van den slag bij *Dreux*, pl. 75, 76, *Rouan* en *Caudebec* door PARMA ontzet, 78, HENDRIK IV gaat ter kerk in *St. Denis*, — had een exempl. van den Heer BODEL copiën, juist omgekeerd; wat op het eene regts was, vertoonde zich links in de andere.

Van Serie *e* (over 1566 tot 1570) bestaan 2 uitgaven. Voor het eerste had het ex. der Arnhemsche Bibliotheek eene geschiedenis van dien tijd, tevens beschrijving, met dit opschrift:

Kurtzer bericht, dessjenigen was sich ihm Niderlandt in Religions sachen Und sunst von Anno 1566 *biss auff disz Gegenwertigen Siebentzigsten Jars zugetragen hat, mitt sampt dem Krich zwisshen Duca d'Alba, etc. .... einem jedem zuverstan geben. Beschrieben auss glaubwirdigen schrifften, und auss dem Mundt dern, so es selbst schier alles gesehen.*

Eene andere, nagenoeg regel voor regel en letter voor letter overeenkomende, is in het exempl. van den Heer BODEL in cart. bd. Ze zijn te onderscheiden, dat in het Arnhemsche exempl. de uitlegging van pl. 1 zeven regels telt, en het andere acht.

Op dezen tekst of geschiedenis zijn maar 19 platen vermeld; 18 (Executie van SPELL) is daarin niet genoemd; men ziet ook dat die plaat door eene geheel andere hand gegraveerd is. Het exempl. (in carton) van den Heer BODEL, bevat van die plaat over SPELL eene andere, waarschijnlijk oudere afdruk, die regts ook een paar duim langer is en tot opschrift voert: *Eine Execution v. d. Ob. Provaiss*, enz. De orde der platen voor beide uitgaven verschilt ook; de platen 11 (*Heiligerlee*) en 15 (*Dalen*), zijn in die uitgaven beide onder 11 vermeld; pl. 17 (*Tournooi*) is in de 1e uitgave 16, doch beschreven onder 15, zeer blijkbaar is 16 op de plaat in 17 veranderd. De togt van den Prins over de Maas, is in de 1e uitgave N°. 17 en onder 16 beschreven. In de uitlegging of tekst is op N°. 17 een Te Deum in de groote kerk te *Brussel* in Dec. 1568 beschreven, doch deze plaat was in geen exemplaar aanwezig. — Van portretten is in deze 1e uitgave geen sprake.

Van alle andere seriën ken ik maar ééne uitgave, de gewoonlijk voorkomende; ook is in die platen weinig verschil merkbaar. In 2 exempl. stond tusschen pl. 1 en 2 van serie *f* (1571) eene groote plaat van de orde der vloot voor den slag bij *Lepanto*; voorts verdient opmerking dat plaat 190 (bij GERARD): Don JAN ontvangt den Prins van *Parma*, in alle exempl. ongenommerd is en onder de platen van 1578, tusschen 14 en 15 van serie *h* staat; eindelijk dat pl. 297 (GERARD): JAN MACHELIS bij *Keulen* onthoofd, die overal na 109 der serie *i* staat, eene zéér zonderlinge van alle anderen afwijkende plaat is.

Portretten. Bij de opsomming der seriën zijn tevens 23 portretten vermeld, die soms ontbreken, soms in verschillende afdrukken, hetzij regts of links, voorkomen. In geene uitgave (behalve in de laatste) zijn deze 23 stuks in de nummering der platen opgenomen, en in de eerste uitgaven ontbreken ze. En natuurlijk, want de 8 voornaamste zijn het eerst in een werk van AITSINGER, *Leonis Belgici Chorographia* 1587 verschenen, de anderen welligt later bijeen; te zamen vormen ze een afzonderlijk geheel, wat in de seriën verdeeld en op de verschillende plaatsen is ingevoegd. Men kan nagenoeg uit het ontbreken dier portretten, en het aantreffen van origineelen of copiën besluiten tot de meerdere of mindere vroege uitgave van eenig exemplaar. — Alle deze portretten zijn medaillons met Latijnsch randschrift in kapitale letters, en zonder onderschriften, op 3 uitzonderingen na. — Die met een * geteekend, komen in AITSINGER *Chorographia* voor en zijn dáár zeer fraai; de latere drukken, tusschen de prenten ingevoegd, zijn zeer slecht. Van enkelen bestaan stijve copiën, die steeds omgekeerd zijn en meest het jaar 1604 in den rand dragen; deze komen meest in goede afdrukken voor. Waar ze eigenlijk in behooren is mij onbekend. — Ze volgen hier volgens de orde van het exempl. GERARD op de Kon. Bibl., met de N°. in dat exempl. bijgeschreven, en het jaar waarop ze behooren.

		N⁰.	*Serie.*	
1.	1535.	2.	*a.*	KAREL V links. — Copij regts.
2.	1555.	11.	*b.*	*PHILIPS II, *aet.* 59, links. — Copij regts, zonder jaar.
3.	1559.	18.	*c.*	HENDRIK III van *Frankrijk,* links, zonder vers. — Latere druk met 4 reg. Lat.: Distichon arithmet. en 7 reg. Fransch en 5 reg. Duitsch vers.
4.	1596.	87.	*d.*	*ELISABETH van *Engeland,* regts. — Copij links, met het jaar 1604.
5.	1602.	94.	*d.*	CH. DE GONTAULT, Hertog van *Biron.* Met 2 medaillons zijner executie.
6.	1566.	101.	*e.*	*MARGARETHA V. PARMA, links. — Copij regts, met jaar 1604.
7.	1567.	109.	*e.*	*Hertog van ALVA, regts. — Copij links.
8.	1568.	118.	*e.*	*WILLEM I, links. — Copij regts.
9.	1573.	141.	*f.*	*REQUESENS, links. — Copij regts.
10.	1577.	174.	*g.*	*Don JAN, regts. — Latere druk of copij regts, met jaar 1604.
11.	1577.	187.	*h.*	Aartshertog MATTHIAS links, maar op iets kleiner papier. Latere drukken op grooter pap.
12.	1578.	205.	*h.*	*ALEXANDER FARNESE links, met jaar 1578 en bijschrift: Gubernator usque ad praesentem diem. — Copij regts, zonder jaar.
13.	1581.	223.	*h.*	Hertog van ALENCON (ANJOU) links. — Copij regts, met jaar 1604.
14.	1582.	230.	*h.*	GEBHARD TRUCHSESS, Aartsbisschop van *Keulen.* — Regts met hoed; in med., met veel Duitsche beschrijving en bovenschrift; voorts adres van F. HOGENBERG, 1583 in romeinsche letter. — Latere druk zonder hoed (dus na zijne afzetting als Bisschop), en adres in cursijf. — Nog latere druk zonder beschrijving.
15.	1583.	249.	*i.*	ERNST, Keurvorst van *Beijeren,* Bisschop van *Keulen* in plaats van TRUCHSESS. Links, met beschrijving en bovenschrift als van TRUCHSESS, en adres van HOGENBERG te *Keulen* 1583, 1584, in rom. letter. — Latere druk, met adres in cursijf. — In het exempl. in hoornen band der Koninkl. Bibl. te *'s Hage*, is het portret van ERNST V. BEIJEREN met den tekst van TRUCHSESS; een bewijs dat plaat en beschrijving afzonderlijk waren.
16.	1584.	254.	*i.*	ADOLF, Graaf van Nieuwenaar. Regts, zeer fraai. Zéér afwijkend van alle andere portretten. — Geen andere druk.
17.	1584.	281.	*i.*	R. LEYCESTER. Regts, met het jaar 1587. Geen andere druk.
18.	1585.	295.	*k.*	MAURITS, Prins van Oranje. Links, zeer slecht, zonder jaar. — Copij, links, zeer fraai, met het jaar 1603.
19.	1593.	311.	*k.*	ERNST, Aartshertog van *Oostenrijk.* Links, klein, geheel als MAURITS. — Copij, veel grooter en dikker, regts.
20.	1595.	321.	*k.*	ALBERTUS, Aartshertog van *Oostenrijk.* Links.
21.	1595.	322.	*k.*	ISABELLA, Aartshertogin. Regts.
22.	1603.	360.	*k.*	JACOBUS I en Gemalin. Staande, ten voeten uit, met Lat. vers. Zeer verschillend van de overigen.
23.	1605.	370.	*k.*	TH. PERCY en andere zamenzweerders.

Voorts heb ik in 3 exempl. het portret gevonden van JAN DE NEY (regts), in 2 exempl. dat van A. SPINOLA (regts) en LODEWIJK XIII van *Frankrijk* (te paard), en in het exempl. der Bibliotheek te *Arnhem* een van MARIA STUART, en een allermerkwaardigst van KENAU JANSEN (*alias* KENAU SIM. HASSELAAR) te *Haarlem*, deze beide door H. BUSSEMECHER en M. Q(UAAT) te *Keulen;* eindelijk in het ex. van Prof. KIST dat van Keizer FERDINAND III van *Oostenrijk*. Ik geloof echter niet dat de 3 laatstgenoemde platen bij het werk behooren.

Deze portretten zijn zeer belangrijk, maar hebben mij ook bijzonder veel moeite veroorzaakt. Belangrijk zijn ze, dewijl het ontbreken in de beste exemplaren met beschrijving, en het voorkomen van enkelen in fraaije afdrukken, in een boek van 1587, aanduidt, dat de eerste uitgaven der Hist. platen vóór 1587 zijn verschenen; veel moeite hebben ze mij veroorzaakt, dewijl het zeer bezwaarlijk was te bepalen, welke drukken originelen en welke copiën waren, te meer daar de originelen in slechte afdrukken voorkwamen. Het werk van AITSINGER, *Chorographia*, heeft mij hierover het eerst een licht doen opgaan.

Graveur en oorsprong der platen. — Deze platen worden algemeen geacht het werk te zijn van den Keulschen graveur FR. HOGENBERG, uit *Mechelen* herkomstig; en over wiens leven en werken en dat zijner broeders A. en E. HOGENBERG, men vrij uitvoerige berigten vindt in MERLO, *Nachrichten der Kölnischen Meister*, die de platen van AITSINGER *Leo Belgicus* aan F. H. toeschrijft. Op den titel van dit werk staat dan ook: »Cum figuris elegantissimi artificis FR. HOGENBERGI." Overigens duidt geen enkel monogram dit werk als het zijne aan; men vindt slechts op 3 platen: moord van WILLEM I, de portretten van TRUCHSESS en ERNST V. *Beijeren*, zijn' naam, doch niet als graveur maar als uitgever. En indien hij alle de platen van AITSINGER al gegraveerd heeft, zoo zijn ook de (omgekeerde) copiën van zijne hand, en het blijft de vraag door wie de originelen gemaakt zijn. Alleen dus op den titel van AITSINGER en het (mij onbekende) privilegie schijnt het dus te berusten, dat HOGENBERG de graveur is; en toch acht ik het bijna onmogelijk, dat één graveur alle deze, of zelfs de meeste platen gegraveerd heeft. Die ná 1600 zijn zeker van eene andere hand. Bovendien duiden vele der onder de platen gegraveerde verzen aan, dat ze juist in den tijd van deze of gene gebeurtenis gemaakt zijn; híer staat: wij hopen dat de stad ontzet zal worden (wat eene maand later geschiedde), dáár: mogt de vrede duurzaam zijn (terwijl die een half jaar later verbroken werd, enz.), alles aanwijzende dat òf de platen, òf althans de verzen in den tijd der gebeurtenissen zelve gemaakt zijn.

Met deze vraag naar den graveur der platen, hangt die over de originelen dezer voor-

stellingen en haren oorsprong naauw te zamen. De naauwkeurige, door ieder te herkennen, afbeeldingen van *Amsterdam*, *Deventer* en *Delft*, welke men hier vindt, doen ons zien dat ze door iemand, op die plaatsen tegenwoordig, moeten gemaakt zijn. Onmogelijk acht ik het, dat ze door één graveur, b. v. door HOGENBERG zelf opgenomen en door hem voor het eerst in plaat gebragt zijn, maar houde het er voor, dat er afzonderlijke afbeeldingen dier gebeurtenissen bestaan hebben, die nu verloren zijn.

Weten we al weinig van den oorsprong der platen *Nederland* betreffende, evenmin van die over *Tunis*, *Engeland*, enz. Die over *Duitschland* van 1600 en later, schijnen genomen te zijn uit: J. FRANCI, *Historicae Relationes*, vervolgd door MEURER, te *Frankfurt* van jaar tot jaar verschenen; daarin althans zijn de platen van het paradebed van Keizer MATTHIAS, en anderen. Op de Bibliotheek der Utrechtsche Hoogeschool berust een exempl. van dit werk; de groote moeijelijkheid eenig boek daarvan ten mijnent te bekomen, heeft mij verhinderd dit na te gaan.

Zoo weinig we nu van de originelen der meeste platen van dit werk weten, des te meer is ons bekend van de 34 platen der Fransche godsdienstoorlogen. Dit zijn navolgingen van de beroemde en hóógst zeldzame verzameling van 40 platen, door PERISSIN en TORTOREL over deze gebeurtenissen. Men zie daarvan de uitvoerige beschrijving in BRUNET, *Manuel* op: *Premier Volume*, en een artikel in het *Serapeum* van dit jaar. Die platen zijn echter grooter, namelijk iets breeder en hooger. Of de copiën door HOGENBERG getrouw zijn, kan ik bij gebreke van een ex. van deze zeer zeldzame collectie (ze werd verleden jaar te *Gend* in veiling BORLUUT voor 600 fr. verkocht) niet beslissen. Ten einde echter op te geven in hoeverre ze hiermede overeenkomen, laat ik hier de lijst volgen dezer 34 platen (3e uitg.), met bijvoeging der N°. van de collectie PERISSIN volgens BRUNET.

HOGENBG.		PERISS.	
1559.	1.	2?	ANNE DU BOURG verdedigt de Protestanten. (Is dit: Mercuriale tenue aux Augustins?)
——	2.	3.	Tournooi en dood van HENDRIK II.
——	3.	5.	ANNE DU BOURG verbrand.
1560.	4.	6.	CASTELNAU komt naar *Amboise*.
——	5.	7.	Zeven Heeren voor *Amboise* gehangen.
1561.	6.	8.	Vergadering te *Orleans*.
——	7.	10.	Colloquium te *Poissy*.
——	8.	9.	Moord der Protestanten te *Cahors*.
1562.	9.	11.	Moord der Protest. te *Vassy*.
——	10.	13.	MONTEGONDRIN te *Valenc.* gehang.
——	11.	12.	Moord der Protest. te *Sens*.
——	12.	15.	*Montbrison* door ANDRETZ genomen.
——	13.	14.	Moord der Protest. te *Tours*.
——	14.	16.	St. Gilles door de Protest. ontzet.
——	15.	18.	Slag bij *Dreux*, eerste aanval.
——	16.	19.	———— tweede aanval.
——	17.	20.	———— derde aanval.
1563.	18.	24.	GUISE door JEAN POLTROT doorsch.
1563.	19.	26.	POLTROT door paarden verscheurd.
——	20.	25.	Vrede bij *Orleans* tusschen Katholieken en Protestanten.
1567.	21.	27.	Weerwraak der Protest. te *Nismes*.
——	22.	28.	Slag bij *St. Denis*. Val van den Connetable.
1568.	23.	29.	Slag bij *Congnac* in *Auvergne*.
——	24.	30.	Vergelijk voor *Chartres*.
1569.	25.	32.	CONDÉ gevangen en vermoord bij *Congnac*.
——	26.	33?	STROZZI in *Frankrijk* gevangen.
——	27.	34.	*Poitiers* belegerd.
——	28.	35.	Slag bij *Montoncour*.
——	29.	38.	Beleg van *St. Jean d'Angely*.
——	30.	37.	*Nismes* door de Protestanten verrast.
——	31.	39.	Aanslag der Protest. op *Bourges*.
1570.	32.	40.	Slag bij de *Rhone*.
1572.	33.	—	Moord der St. Bartholomeusnacht.
1573.	34.	—	's Konings aanslag op ROCHELLE verijdeld.

Ik heb hierboven bij vermelding van de beschrijving voor de 1e uitgave dezer platen (zie bl. 23*b*) het daar vermelde opschrift merkwaardig genoemd, en wel omdat daaruit blijkt dat er eene vroegere Fransche uitgave van 30 platen was, waarvan BRUNET noch iemand der Fransche schrijvers iets vermeldt. De vergelijking van meerdere exempl. zal ook hieromtrent welligt meer aan het licht brengen.

De 8 met een * geteekende portretten zijn het eerst verschenen in M. AITSINGER, *Belgici Leonis Chorographia*, *das ist: ein newe Landtbeschreibung des Belg. Lewen in* 17 *Provinz. d. gantzen Niederl.* (Achteraan: Coloniae apud FRANC. HOGENBERG. 1587) gr. 4°. waarin op de wijze van zijn grooter werk: *Leo Belgicus*, op bl. 2 en 3 van ieder vel 8 portretten en 17 zeer nette kaartjes zijn afgebeeld. De portretten staan op vel A, B, V, X, IJ, Z, W, en een ongenommerd tot slot, wat WILLEM I bevat. Het eenige exempl. wat ik daarvan gezien heb berustte bij den Heer M. NIJHOFF, te *'s Hage*, wien ik voor het leenen dank zeg. Waaraan de andere portretten hun bestaan te danken hebben, is mij onbekend.

En nu ten slotte een woord over de 5 uitgaven van AITSINGER, *Leo Belgicus*, de *Mauritias* en de navolgingen. — Het werk van AITSINGER is eene geschiedenis der *Nederlanden*, volgens jaren, maanden en dagen, en daarin zijn op bl. 2 en 3 van ieder kl. fol. vel (dus in het midden van ieder vel) die platen uit de groote verzameling opgenomen, die hierin passen. Er zijn 5 uitgaven van dit werk, namelijk van 1583, 1585, 1588, 1596 en 1605, gedurig meer platen behelzende. De 1e uitgave heeft slechts 112, de 2e 142, de 3e 150, de 4e 246, de 5e 267 platen. In de 3 laatste uitgaven zijn die platen op de vorige bladzijde onderaan met een Romeinsch cijfer genommerd, in de 2 eerste niet. Ze zijn echter in dat boek zonder verzen gedrukt, en men heeft die niet van de plaat weggeslepen, maar die voor den druk met een papier of zoogenaamd *cache* bedekt, iets wat duidelijk

blijkt, daar de bovenste woorden van een' regel of gedeelten van woorden, soms ook halve regels en N°. in AITSINGER zigtbaar, en dus mede afgedrukt zijn.

In de 2e, 3e, 4e en 5e uitgaven van AITSINGER zijn niet slechts platen van latere jaren dan de vroegere bijgevoegd, maar ook vroegere tusschengevoegd, wat uit de volgende opgave blijkt:

1e uitgave van 1585 bevat: 2e plaat (Tournooi) der Fransche geschiedenis 1559, en alle der Nederl. geschiedenis van 1566 tot 1583, Fransche furie te *Antwerpen*.

2e uitgave van 1585. Dezelfde plaat der Fransche geschiedenis en die der Nederl. geschiedenis, doch nu tot 1585 Aug. *Antwerpen* onderwerpt zich aan PARMA.

3e uitgave van 1588. 1e tot 20e plaat der Fransche geschiedenis van 1559 tot 1563; plaat: *De rebus Belg. consult.;* alle platen der Nederl. geschiedenis van 1566 tot 1587 (of N°. 109 der 4e Serie *g*), waartusschen op hunne plaats N°. 21—34 der Fransche geschiedenis.

4e uitgave van 1596. Dezelfde platen als in de 3e uitgave, doch hierbij zijn eenige der Fransche geschiedenis van 1587 tot 1590 uit Serie *e*, en enkele uit de Nederl. geschiedenis van 1588 tot 1595 bijgevoegd.

5e uitgave van 1605 is een herdruk der 4e uitgave, doch daarin zijn 22 platen van 1596 tot 1605 afzonderlijk in eene appendix bijgevoegd.

In de 3 eerste uitgaven zijn *alle* platen over de Nederl. geschiedenis van die tijden opgenomen, uitgenomen 4, die genoegzaam den niet geringen partijgeest van het boek doen kennen, namelijk: 1573 *Geertruidenberg* door de geuzen genomen, met vers beginnende: »*Unzüchtiger Hispanisch Art*," enz. en 3 platen over de monniken te *Brugge* en *Gend*, wegens het crimen nefandum verbrand.

Behalve in AITSINGER, zijn eenige dezer platen nog gebruikt in een werk: *Mauriciados.— Des Durchleucht.... Fürsten* MAURITZEN .... *dapffere Kriegsthaten*, *seithero ihr Furstl. D. von Königl. M. in Engellandt ubervermeltes Gubernament eingeraumpt und übergeben worden.* Gedruckt im 1595. kl. fol. Dit werk bevat het portret van MAURITS, (zeer fraai), den titel, eene chronologische tafel der gebeurtenissen (tevens der platen) van 1588—1595, en eene geschiedenis van die jaren op 16 ongepag. bladz. gemerkt A—D. Voorts eene kleine kaart der *Nederlanden* en 29 platen over 1590 tot 1596, waarvan 27 uit Serie *i*, uit de N°. 308 tot 339, en 2 uit Serie *d*, over 1597. — Deze platen zijn echter zeer afgesleten. Het eenige exempl. wat mij daarvan is voorgekomen berust bij den Heer BODEL, te *Leiden*.

In een gedeelte van eenen AITSINGER *Leo Belgicus*, aan den Heer BODEL behoorende, heb ik nog een paar platen gevonden met afzonderlijk daaronder geplakte Fransche beschrijving, één regel groot; een compleet exempl. is mij niet voorgekomen.

Eindelijk zij vermeld, dat in BAUDARTIUS *Polemographia* en in: *Veldslagen van* MAURITS 1615, beide in 4°. oblong, verkleinde copiën, en in de werken van HOOFT en BOR vergroote navolgingen van enkele dezer platen voorkomen. De opgave dezer copiën enz. en de geheele lijst van alle platen zal later in mijnen *Catalogus van Nederl. Historieprenten* geplaatst worden.

Ofschoon dit resumé mijner moeijelijke nasporingen, nog niet alles wat deze platen betreft tot klaarheid heeft gebragt, zoo geloof ik hierin tot nu toe geheel onbekende bijzonderheden medegedeeld te hebben, en zal mij verheugen het door mij niet opgeloste door anderen verklaard te zien.

FRED. MULLER.

Nederlandsche Droogmakerijen in Engeland. De Groote Bedford-plas en Cornelis Vermuyden (*Nav.* I. bl. 17, 35, 163; II. bl. 126, 254, 285, 349; IX. bl. 30; *Bijbl.* 1853, bl. cxl, clxxv). Terwijl het westelijk gedeelte van 't eiland *Groot-Britannië* zich onderscheidt door zijn' meestal rots- en bergachtigen aard, kenmerkt zich evenzeer het oostelijk gedeelte door zijne aangeslibde vlakten en steile, boschrijke natuurtooneelen; immers, de oostelijke kust bestaat voor eene ruime oppervlakte uit de afspoelingen van modder en zand van de hoogere streken in het westen. In sommige oorden wordt het strand op die kust gevormd door uitgestrekte reepen zuiver zand, blootgelegd bij het wijken van 't getij, en elders weêr vertoont zij zich als een moeras, waarin water en plantengroei een strijd voeren om de opperheerschappij. Wij stellen ons voor eene korte beschrijving te geven van het grootste dezer moerassen, en wel van dat, hetwelk men gewoonlijk noemt *het groote Veenvlak* [*the great Level of the Fens*], of *the Great Bedfort Level* [*de Groote Bedford-plas*]. De streek, onder dezen term begrepen, is omstreeks zeventig Engelsche mijlen lang en van twintig tot veertig breed; zij wordt begrensd door de hooge landen van zes graafschappen — *Norfolk*, *Suffolk*, *Cambridge*, *Huntingdon*, *Northampton* en *Lincoln*. De wateren van negen graafschappen worden er door heengevoerd door acht rivieren, van welke vier — de *Witham*, *Wellanh*, *Nene* en *Ouse*, — haren inhoud uitwerpende in de groote zeebaai *the Wash*, de natuurlijke uitwateringen vormen voor dat gedeelte van het land. Gedurende eene lange reeks van tijden, zich verder uitstrekkende dan onze oudste historische bescheiden, is deze streek een onmetelijk moeras geweest, akelig en ziekte drei-

gend. De hoeveelheid water, die zich van de bovenlanden nedergoot, was grooter dan, wegens de vlakheid van den bodem en het verstopt zijn der mondingen, een gereeden uitgang kon vinden naar de zee; en, behalve dit, veroorzaakten de vloeden van de Noordzee, welke de rivieren binnenstuwden, dagelijks wederkeerende overstroomingen, zoodat de geheele streek eene opéénvolging werd van zandbanken en stilstaande poelen of meeren, afgewisseld door modderig moeras en luttel verhevene plekken, die naar eilanden geleken. Eene wildernis, als deze, moet wel een lustoord hebben aangeboden aan watervogels, schadelijk kruipend gedierte en vrijbuiters. Wij dragen geene kennis van eenige pogingen tot verbetering van dien staat van zaken vóór die van de Romeinen; en nóg zijn de overblijfselen zigtbaar van forten, dammen en dijkwerken van grind, welke deze ondernemende veroveraars hebben aangelegd. Een dezer dijken, beginnende aan de *Nene* te *Peterborough*, kan tot aan *Lincoln* worden opgespoord, en zelfs, volgens wijlen den Heer RENNIE, tot aan de *Trent*. Uit hetgeen wij van de Romeinen weten, kunnen wij opmaken, dat hunne werken door magtvolle nijverheid in stand werden gehouden; zij noopten de inboorlingen om boomen te vellen en dijken op te werpen: maar, toen zij in de Vde eeuw *Engeland* verlieten, werden de afdammingen en sluizen verachteloosd en vernield, en vielen de plassen in haar' oorspronkelijken toestand terug. Gedurende het Saksisch bewind werden op sommige der hooger gelegene plaatsen verscheidene kloosters gebouwd, en de onmiddellijke omtrek dezer gebouwen zal wel ongetwijfeld door de monniken zijn verbeterd en voorzien; meer dan dit echter werd tot algemeene verbetering niet uitgerigt. Wie de geschiedenis leest, zal zich het gebruik herinneren, van de veenen gemaakt bij de Deensche en Noormansche invallen; de bosschen en moerassen werden in versterkte wijkplaatsen voor de vlugtelingen herschapen, en verscheidene jaren werd daar binnen, trots den vijand, een veiligheidskamp gehouden. Het is waarschijnlijk dat de toestand van de streek in sommige tijden beter is geweest dan in andere; want HENRY van *Huntingdon* en WILLIAM van *Malmesbury* vermelden haar met gloeijende kleuren, daar zij de schoonheden beschrijven van het vlakke land, het welige gras, de wijngaarden en appelboomen. Naar allen schijn was deze beschrijving toepasselijk op de hoogere plekken, door de kloosterlingen of andere bewoners bebouwd, dewijl somtijds plotselijke vloeden het overig deel des lands verwoestten. Duistere overleveringen verhalen van overstroomingen in ver verwijderde tijden: DUGDALE boekstaaft eene inbraak der zee in 1236, welke menschen, schepen, land en vee ten onder bragt. Een dergelijke vloed viel voor in 1613, en later nog ééns, zoodat de plas den naam bleef ophouden, er aan gegeven, van »gedurende vele eeuwen een groot en diep veen te zijn geweest, aan het rijk weinig ander voordeel opleverende dan visch en gevogelte, met óverveel herberging voor een ruw en bijna barbaarsch ras van lui en bedelachtig volk." Zelfs tot zeer kort geleden, bestond een groot deel van de oppervlakte uit akelige modderkuilen, koortsbronnen op groote schaal, overgroeid met bunders riet. De bewoners leefden in een staat van afgeslotenheid van elkander, en het reizen was zoo moeielijk, dat planken onder de paardehoeven werden bevestigd, om ze tegen verzinking te bewaren in den lossen grond.

De taak om zulk een moeras droog te maken, moet wel hopeloos zijn voorgekomen, en toch hebben, die het waagden, niet ontbroken. Van den tijd af van WILLEM *den Veroveraar* tot aan de regering van ELIZABETH zijn verscheidene kloeke pogingen gedaan om ten minste gedeelten van de veenplassen in land te veranderen. Ook JACOBUS *de Eerste* beschouwde de zaak met een zeer belangstellend oog: een welgelukte uitmaling konde hem nieuwe landstreken verschaffen om onder zijne gunstelingen uit te deelen, en men beweert, dat hij gezegd zou hebben »niet langer te willen dulden dat het land overgegeven bleef aan het gebruik der wateren." Onder zijne regering werd het eerste plaatselijke besluit ter droogmaking verkregen, doch dit geschiedde niet zonder grooten tegenstand. Om zeker te zijn van een goeden uitslag, liet de Koning CORNELIS VERMUYDEN, een uitstekend Zeeuw, uit de *Nederlanden* overkomen, een' man, wiens kennis en bekwaamheden, zoo men dacht, evenredig waren aan de taak. Verder werd de onderneming ondersteund door verscheidene Hollandsche kapitalisten, die, door wat eene verstandige geldbelegging scheen te zijn, zich een t'huiskomen verzekerden in het nieuwe land, waarheen zij konden vlugten als de nood drong. VERMUYDEN werd door JACOBUS tot ridder geslagen; de belooning voor zijne diensten zoude bestaan in 95000 Engelsche bunders (*acres*) van de plas. Schoon een knap man, was hij schuld aan vele noodlottige misgrepen, vooral aan die, dat men te veel vertrouwde op gegravene sloten en de natuurlijke uitwateringen verwaarloosde. Zijne pogingen waren in vele gevallen slechts tijdelijk van goeden uitslag. Behalve de natuurlijke hinderpalen, vond hij nog die, welke hem de inboorlingen in den weg legden, omdat zij verbitterd waren over hetgeen zij den »inval" noemden in hunne gemeene landen. Hunne vijandschap was niet alleen tegen de »vreemdelingen" gerigt, maar tegen droogmakerij in het algemeen. Tot behoud van

eenige luttele voordeelen had men liever, dat eene groote streek landseene koortsbrengende woestenij bleef, dan dat zij vruchten droeg. Het misnoegen was zoo groot, dat, toen, onder de regering van KAREL I, een bundergeld van zes schellingen [*f* 3,00] werd gelegd over den ganschen polder, ten einde daaruit een fonds te vormen om hem droog te houden, niet een enkele stuiver kon worden opgezameld. Een goed van 35000 Engelsche bunders, 't welk de Graaf van *Lindsay* had verkregen en bebouwd op koninklijk gezag, werd tot zijn vorigen toestand teruggebragt door eene kwaadwillige menigte van »'t lui en bedelachtig volk," die de dammen omver wierp en de waterlozingen verwoestte. Liever dan de tegenwoordigheid der gehate vreemdelingen te dulden, rigtten de veenbewoners zich bij verzoekschrift tot den Graaf van *Bedford*, die uitgestrekte landgoederen nabij *Ely* bezat, opdat hij het droogmaken zou ondernemen. Deze liet er zich toe overhalen: groote togten werden gegraven en daarvan was de »*oude Bedford rivier*" de voornaamste; zij was een en twintig Engelsche mijlen lang. Eindelijk evenwel werd het werk op nieuw gestaakt, ten gevolge van den wederstand tegen de Hollandsche polderluî, die er aan arbeidden. Eenige jaren later hervatte de zoon en opvolger des Graven, door andere ondernemers bijgestaan, de werkzaamheden onder het gezag eener acte van het Lange Parlement en nu werden de »*Nieuwe Bedford rivier*" gegraven en andere nuttige waterlozingen tot stand gebragt. Schotsche gevangenen, door CROMWELL in den slag bij *Dunbar*, en Hollandsche zeeluî, door BLAKE krijgsgevangen gemaakt in zijn treffen met TROMP, werden voor deze groote poging tot landwinning aan het werk gezet. Na CROMWELLS dood sloeg de droogmakerij aan het kwijnen; maar door de bemoeijingen des Graven van *Bedford* werd een charter verkregen van KAREL II, en de *Corporatie van de Bedford-plas* opgerigt in 1644. Dit ligchaam bestaat nog; en aan zijn verstandig bestuur is men de trapswijze verbeteringen verschuldigd, welke sedert hebben plaats gevonden. De tegenstand, door de vroegere ondernemers ontmoet, verminderde, naarmate de voordeelige uitkomsten van hunnen arbeid openbaar werden; en pogingen om verschillende gedeelten van de veenplassen uit te malen werden door andere personen aangewend. Deze pogingen, echter, mislukten grootendeels door de verwaarlozing der riviermondingen, uitloopende in de zee; de wateren, geen vrijen uittogt hebbende, werden op het binnenland teruggeworpen, en men kon tot niets anders zijne toevlugt nemen, dan tot het alternatief van werktuigelijke droogmaking. Eerst werden enkele paardemolens en vervolgens eene groote menigte windmolens gebezigd om het water op te stuwen; maar dit alles bleek onvoldoende, totdat de magtige en volhoudende hulp van stoom in werking geroepen werd. Thans [1848] zijn er van veertig tot vijftig stoomwerktuigen en twee honderd vijftig windmolens aan het malen in de plassen. Het gevolg is, dat uitgestrekte landstreken, eens moerassig en oversprenkeld met poelen, zijn uitgewonnen geworden en in bebouwing gebragt. Een groot stoomwerktuig pompt het water uit het *Wittlesey Meer*, dat duizend bunders bedekt: en het *Holm-veen*, dat, voor weinige jaren, een rietplas was van vijf duizend bunders, brengt nu oogsten voort van voortreffelijke tarwe. Het *Ugg-Meer* is veranderd in vruchtbare akkers; en het *Ramsey-Meer* van vijf honderd zestig bunders, »dat eens ontelbare hoeveelheden leverde van lang riet (gebruikt voor de daken der naburige graafschappen), besluit nu drie pachthoeven van heerlijk land, op hoogeren bodem dan het omringende veen. En dit meer draagt nu boerderijen, gegrondvest op zijn bodem: een goede grindweg loopt er midden door heen, en het brengt schoone oogsten voort van tarwe en haver."

Als een noodzakelijk gevolg, is de waarde der landen met de vooruitgaande verbetering gestegen. Boerenhofsteden, die, vóór dertig jaren, gekocht werden voor £ 5 [*f* 60,00] de bunder, zijn nu zeven of acht maal zooveel waard. De jaarlijksche opbrengst van duizend bunders nabij *Harncastle*, waar nu een der rijkste distrikten is, was eenmaal minder dan £ 10 [*f* 120,00]. Nu zijn de vruchtbaarheid en voortbrengende kracht van het *Great Level* ten spreekwoord geworden en weinige oorden zijn er, die in oogst en vee het overtreffen. Eenige voortbrengselen, zoo als hout en pepermunt, zijn der streek eigen, en onlangs heeft een vennootschap uit *Yorkshire* eene groote uitgestrektheid van het beste land in pacht genomen ter aankweeking van suikerei. Binnen de laatste zeven jaren zijn de pachthoeven en weidevelden nog meer verbeterd door onderaardsche wateraftapping [*underdraining*]; en, naarmate de veenachtige grond drooger wordt, zinkt hij van twee tot drie voet, en wordt vruchtbaarder door de zamenpakking. Klei wordt door het gansche veen, op verscheidene diepten onder den bodem, gevonden, en men heeft er duchtig voordeel van getrokken ter inmenging met de ligtere aarde. De van tijd tot tijd gedane uitgravingen hebben veelvuldige bewijzen aan het licht gebragt van den vroegeren toestand der veenen — geheele wouden van plat liggende eiken en dennen, met de wortels nog diep ingrijpende in den naburigen grond; overblijfsels van schuiten en woningen, akkerbouwgereedschappen en werktuigen [*vulgo:* »*spullen*"]; en, in een enkel geval, werd een weiland blootgelegd, waarop de

snitten gras nog op den bodem gerangschikt lagen, zooals ze vielen onder de zeis. De ontdekking dezer overblijfselen op verschillende diepten leidt tot het besluit, dat de plas eenmaal een groote zeearm is geweest, waarin de zee op verschillende tijdvakken lagen van slijk heeft nedergelegd.

Het voorzitterschap van de *Bedford-Level-Corporatie* werd opgedragen aan verscheidene uitstekende edelluî, van FRANCIS, Graaf van *Bedford* af tot op den tegenwoordigen tijd. Het ligchaam stelt een boekhouder aan en ontvanger-generaal van het bundergeld, geheven tot instandhouding van den polder, en tevens een ingenieur. De laatstgenoemde heeft een hoofdopzigter onder zich, met een staf van sluiswachters en polderluî, wier pligt het is de uitwateringen in orde te houden, en de noodige herstellingen te doen. Hij is gemagtigd om het aanleggen van schepen, op onbehoorlijke plaatsen, te weren, gelijk ook het inkomen van zulke zaken als den loop van het water zouden kunnen stremmen. Tot het laatste doel is hij voorzien van harken en andere werktuigen voor het geregelde schoonmaken en baggeren der rivieren. Elke polder-afdeeling heeft haren hoofdopzigter en onderhoorigen staf. De sluiswachters hebben in last om te waken, dag en nacht, voor de sluiting der sluizen bij vloed en de opening daarvan bij eb, door welk laatste middel de kanalen schoongestroomd worden. Voorts hebben zij toe te zien, dat de schuiten door de deuren gaan volgens de gestelde reglementen, en dagelijks rekening te houden van het waterpeil, met opteekening van overstroomingen of eenig' ander' ongewonen aanwas van water. — Vertaald uit CHAMBERS's *Edinburgh Journal*, Sept. 30, 1848, Vol. X, p. 213, alwaar nog meer over 't zelfde onderwerp te vinden is.

J. H. VAN LENNEP.

Een zonderlinge erfmaking. In de oude stedebeschrijvingen vindt men over het algemeen weinig opgeteekend wat ons een blik kan doen slaan in het eigenlijke volksleven. Hier en daar vindt men echter als bij toeval een' opmerkelijken trek. Dat onze voorouders nu en dan vrij excentriek waren, blijkt, behalve uit hetgeen in den *Navorscher*, VIII. bl. 61, werd medegedeeld, uit de volgende anecdote, voorkomende in VAN HEURN, *Historie der stad en Meijerije van 's Hertogenbosch.*

In het jaar 1529 stierf in het groot gasthuis te *'s Hertogenbosch* zekere DANIEL *de Schoenlapper*, welke het godshuis den heiligen geest en het gasthuis tot zijne erfgenamen aangesteld had. Zijne geheele nalatenschap bestond uit eene geweldige menigte *oude schoenen en laarzen*, die men uit zijn huisje, dat in de oude gasthuisstraat stond, na zijn' dood haalde. Tien of twaalf wagens, ieder met twee paarden bespannen, werden vol geladen en de nalatenschap bragt bij verkooping over de dertienhonderd guldens op.

♀²—♀.

Iets aangaande Maria van Reygersbergen. Ofschoon het, na den arbeid van Mr. H. VOLLENHOVEN en Dr. G. D. J. SCHOTEL, ten titel voerende: *Brieven van Maria van Reigersbergh*, en in 1857 uitgegeven, overtollig schijnt te wezen op dit onderwerp nog terug te komen, vooral ook na de beoordeeling van genoemd werk door Dr. R. FRUIN, in zijne *Verhandeling*, te vinden in den *Gids* van September en October 1858, meen ik toch geen geheel nutteloos werk te doen door de mededeeling van het volgende:

In het archief van *Delft* heb ik onder andere stukken, die op het privilegie (*) van Hertog AALBRECHT VAN BEIJEREN betrekking hebben, aangetroffen een authentieke copie van eene sententie van den Hove van *Holland*, gepronunciëerd den 17den Mei 1630 (†). Daarin wordt het gansche proces, door MARIA VAN REYGERSBERGEN over de geconfiskeerde goederen haars mans sedert 1627 gevoerd, in al zijne kleuren vermeld; ten slotte vindt men er de decisie van het Hof, waarbij hare vordering haar werd toegewezen.

Aangaande genoemde toewijzing zegt Dr. FRUIN, in den *Gids* van October 1858, bl. 447: »dat de bekende welwillendheid van den stadhouder haar daarbij te stade kwam." — Dit staat vast; maar buitendien is er in den loop van het geding veel, dat vreemd mag heeten. Wat echter het opmerkelijkste is: de voeging van die van *Delft* in het geding heeft ten laatste de lang slepende zaak tot een einde gebragt, nadat MARIA in hare eischen en conclusiën voor niet ontvankelijk was verklaard en haar die ontzegd waren (§). Zie hier den verderen gang van het proces. Nadat dan de Procureur-Generaal (gerequireerde) geconcludeerd had, dat de requirante bij »sententie diffinitive" van den Hove verklaard zou worden tot haren eisch en conclusie in dezen gedaan en genomen niet ontvankelijk en bij ordine, dat haar die ontzegd zoude worden, repliceerde de requirante,

(*) Van dit privilegie wordt op bl. 446 van het Octobernommer 1858 van den *Gids* gesproken.

(†) De copie is gemaakt door ANTONIE HEINSIUS, Pensionaris van *Delft*, en sedert 1689 Raadpenionaris van *Holland*; zij is gedateerd 14 Januarij 1672.

(§) Zie den *Gids* l. l. — Hare demarches strekten om de goederen van DE GROOT, die geconfiskeerd waren, vrij te krijgen, door zich te beroepen op het privilegie onder anderen aan de Delftsche poorters geschonken, waarbij zij de verbeurdverklaring van hun goed tegen eene vaste som van 60 £ vl. van 40 groot 't pond konden afkoopen. Zie ook: *Zeeland*, Jaarboekje voor 1854, »*Maria van Reigersbergen*," door H. M. C. VAN OOSTERZEE, bl. 216 volg.

dat, *ofschoon* bij missive ter ordonnancie van de heeren gedelegeerde regteren den 6den Junij 1620 aan de Hoog ende Mo. Heeren Staten Generaal van de geunieerde Provinciën verklaard werd, dat ten tijde van het arresteren van de sententie onder anderen haar requirantes man gewezen, der voorz. heeren gedelegeerde regteren meening en verstand geweest zou zijn, dat dezelve haar requirantes man gecommitteerd en begaan zoude hebben gehad crimen laesae maiestatis; *echter* uit krachte van het voorz. privilegie de confiscatie van hare mans goederen met de som van 60 guldens mogt worden geredimeerd; »alsoo 't contrarie 't geallegeerde van den gerequireerde." — Verder voert zij aan, dat hetzelfde privilegie den burgeren van *Delft* vergund, ook notoirlijk plaats had in goederen van gecondemneerden ex crimine laesae maiestatis en dat zij zich met genoemd privilegie niet had behoeven noch mogen behelpen, voor dat de confiscatie van haar mans goederen was gedecerneerd en dat de text van het privilegie ook van toepassing was op burgers of poorters gecondemneerd uit zake van hetgeen gecommitteerd was buiten de vesten of 't ressorte der stad *Delft* enz. — De gerequireerde de middelen van de voorz. repliek afslaande persisteerde, voor dupliek bij denegatie en impertinentie. — Nu krijgt de zaak op eens eene andere wending. In de copie wordt verder melding gemaakt van die van *Delft*, »dat sy onderrecht wierden, dat voor denselven Hove proces was hangende ongedecideert, tusschen de voorñ. Requirante, ende gerequireerde, ende alsoo int selve proces dispuijt was opt verstant van seekere privilegie, die van *Delft* gegunt, aangaende de confiscatie, enz. Daerome sij gevoechdens (tot voorstant van de selve hare poorters ende poorteressen) *geraden* hen in den voors. processe te voegen, mette voors. requirante, versoecken mitsdien dat sijluijden souden mogen doen de voors. voeginge, ende dienaengaende nemen soodanige conclusie als sijluijden te raden souden vinden, waer op den voorñ. gereq^{de}. verclaerde dat hij consenteerde in de versochte voeginge, wel verstaande *dat de principale sake daermede niet en soude worden geretardeert*, van welcke verclaringe de voorñ. gevoechdens bij den Hove verleent was acte, omme hen te dienen, ende strecken als naer behooren." — Hierop volgt de uitspraak van het voorz. Hof, »gehoort trapp^{t} van de Commissarissen in dezen geordonneert, ende met rijpe deliberatie van rade deurgesien ende overwogen hebben alle tgeene ter materie dienende is, doende recht in den name ende van wegen de Hoge Overicheyt ende Graeffelijcheyt van *Holland*, *Zeeland* eñ *Vriesland*, mits bij de voorn. Requirante ten behoeve van de voors. Graeffelijcheyt van *Holland* betalende de tsestien te XL grooten 't pont bij haer geoffereert, ende breder in den processe gementioneert, Verclaert deselve requirante daermede de confiscatie van haer voors. Mans, ende hare kinderen vaders goederen voldaen, ende geredimeert te hebben, condemn^{t} dienvolgende den voorn. gerequireerde aff te doen d'annotatie ende saisissement van haer requirantes, eñ haer voors. mans goederen, ende haer alle deselve vrijelijck te laten volgen ende behouden, ende *conpenseert de costen van den processe omme redenen den Hove daertoe moverende*, gedaen in den *Hage*, enz. (volgen de namen van president en leden) ende gepronuncieert den XVII^{n} Meij XVI^{c} ende dertich, onder stont In kennisse van mij, ende was onderteijckent Adv. POTS." — (In margine stont duplicaet.)

Zoo als men ziet, wordt de quaestie, waartoe het privilegie aanleiding gaf, namelijk: of zij, die wegens het crimen laesae maiestatis veroordeeld waren, de confiscatie konden afkoopen, eerst na de voeging van die van *Delft*, ten voordeele van MARIA beslist, zoodat het haast onzeker is, of men de zaak der Delvenaars, dan wel die van MARIA voor »*de principale sake*" houden moet. Het Hof had immers even goed eenige jaren vroeger dezelfde decisie kunnen nemen, zonder de meergemelde voeging ter zake van het privilegie. Maar juist daardoor kreeg de zaak een geheel ander aanzien, en *de raad* aan die van *Delft* gegeven bragt een gewenschte wijziging in de quaestie en eindelijk de toezegging der vordering aan de moedige gade van HUIG DE GROOT te weeg. Welke de redenen waren, die den Hove moveerden om de proceskosten te *compenseren*, ik vermoed, dat ook hierin de welwillendheid van den Prins de causa movens was. I. S.

Hoe de koffy bij de Turken in gebruik kwam (vgl. VIII. bl. 246). De Turksche legende, door den Heer J. H. VAN LENNEP medegedeeld, wordt bij Dr. G. D. J. SCHOTEL, *Letterk. Bijdr. tot de Gesch. van den Tabak*, *de Koffij en de Thee*, 's Grav. 1848, bl. 133, aldus gelezen:

»In het jaar 1257 reisden ABOUHASAN SCHAZALI en OMAR naar *Mecca*. Toen zij door het gebergte *Zemrud*, *Ebrek* en *Hadjin* trokken, sprak de eerste: Ik gevoel, dat ik hier sterven zal; beloof mij, dat gij hem, die u na mijn dood het eerst zal ontmoeten, in alles zult gehoorzamen, wat hij u ook gebieden moge. OMAR beloofde en SCHAZALI stierf. Eensklaps verscheen er een man, die in de aarde begon te graven, totdat er water te voorschijn kwam, vervolgens het lijk afwiesch en begroef. Na dit gedaan te hebben, wilde hij vertrekken; doch OMAR hield hem terug en erkende tot zijne verbazing zijn ge-

storven en begraven vriend. Deze toonde hem een' houten bal en beval hem dien na te loopen, totdat hij onbewegelijk bleef liggen. OMAR gehoorzaamde en volgde hem tot *Sewakin*. Op deze reis had hij verschillende ziekten op wonderbare wijs genezen en onder anderen eene koningsdochter, die haren geneesheer overal bleef vergezellen. Zulks mishaagde het volk en vooral den Koning, haar vader, die OMAR met andere kwaaddoeners naar een afgelegen gebergte verbande. Hier vonden zij geen ander voedsel dan de vrucht van den koffijboom, die zij in water kookten en vervolgens nuttigden. Eenige melaatschen, die in dat gebergte rondzwierven, naderden het gezelschap, dronken van de koffij en werden genezen. Het gerucht hiervan kwam weldra ter ooren van den Koning, die OMAR in zijn gunst herstelde, met eere overlaadde en met een paleis beschonk (*).

De ware tijd der invoering van de koffij in *Turkije* wordt door Dr. SCHOTEL, bl. 135, gesteld op 1518, na de verovering van *Egypte* door SELIM. »Het was echter eerst in 1554," voegt hij er bij, »dat twee kooplieden, LEHEMP of SCHEM, uit *Damaskus* en HEKEM uit *Aleppo*, het eerste koffijhuis te *Constantinopel* stichtten."

B[t].

Koopen van posten. Er wordt dikwerf gesproken over het koopen en verkoopen en erfelijk worden van posten in de vorige eeuw. Onlangs vond ik eene lijst van eenige personen, »die haar ampt gekoft hebben." Het is niet onaardig deze hier mede te deelen en te zien, hoeveel men voorheen wel voor sommige thans zeer in verval zijnde »ampten" gaf.

Lyste van persone die haar ampten gekoft hebben. A°. 1714.

Gerechtsbode. WILLEM VAN HOOGERHUIZE heeft voor zijn ampt aan de Burgem[r]. G. V. KINSCHOT betaald *f* 6600.

Controlleur van stadswerken. PIETER VAN ROOIJE heeft aan den B[r]. A. VAN SPIERINKSHOEK betaald *f* 1500.

Huurkoetsier. LAURENS VERVLOET heeft aan de voorn. Burg[r]. VAN SPIERINKSHOEK betaald *f* 1500.

Ut s. CORNELIS JACOBUS V. D. SPEYK heeft aan den Burg[m]. W. A. PIETERSON betaald omtrent *f* 1400.

Commissaris van 't Leidze en D. veer. CORNELIS WINS, wiens vader H. WINS aan de Burg[m]. WILLEM V. ASSENDELFT heeft betaald *f* 8500.

Biervoerder van de Brouwerije de Roode Leeuw. MARCELLUS EMANTS, wiens vader daarvoor aan de voorn. Burg[r]. W. VAN ASSENDELFT heeft betaald *f* 6000.

Ut s. van de Kruissen. JAN BOGAERT, die daarvoor aan de voorn. Burg[m]. W. VAN ASSENDELFT heeft betaald *f* 10000.

Collectrice van de Vleeshal en Zeevischmarkt. ELIZABETH RAMOND, die daarvoor aan de voorn. B[t]. W. VAN ASSENDELFT heeft betaald *f* 4400.

Begrafenisbidder. QUIRIJN VAN RIJN, die daarvoor aan de B[r]. PIETERSON heeft betaald *f* 3700.

Turfdrager. HUIBERT JANSE VAN FEIST, die daarvoor aan den B[r]. F. L. VAN DER WIELEN heeft betaald *f* 300.

Turftonster. ANNA TOFMAN, wed. van MARCUS DE VRIENT, die daarvoor aan de Burg[r]. PIETERSON heeft betaald *f* 600.

Zout-, Zeep- en Azijnkruijer. ANNA MARGARETHA JANSdr. heeft daarvoor aan de Burg[r]. PIETERSON betaald *f* 1400.

Afslager van de vis. BARENT VAN KIL heeft daarvoor aan de voorn. B[r]. PIETERSON betaald *f* 2100.

Klapwaker. JAN HENDRIK LEY heeft daarvoor aan de B[t]. W. VAN ASSENDELFT betaald *f* 315.

Marktschipper op Amsterdam. JAN VAN OORD, wiens vader daarvoor aan den Bailluw den Heer WILLEM LODEWIJK Baron VAN WASSENAAR, Heer van *Ruijven*, heeft betaald *f* 6000.

Ut s. HENDRIK WINS de Jonge, wiens vader daarvoor aan de B[r]. PAULUS VAN ASSENDELFT heeft betaald *f* 9000.

Veerschipper op Leyden. JAN BLOK, die daarvoor aan de B[r]. A. VAN SPIERINKSHOEK heeft betaald *f* 1000.

Knecht van een Leidze schuit. JAN VAN RIJN, die daarvoor aan de B[r]. PIETERSON heeft betaald *f* 600.

Veerschipper op Breda, enz. EVERT ROELOFS, wiens moeder daarvoor aan de B[r]. A. VAN SPIERINKSHOEK heeft betaald *f* 2400.

Roeijer van Lands recht op de gedistilleerde Wateren, Bieren, &. HENDRIK V. DIJK heeft bij zijn aanstelling den 20 Sept. 1710 zig verplicht om jaarlijks aan de ordre van den Bailluw DIERQUENS en de B[r]. PAULUS V. ASSENDELFT en G. VAN KINSCHOT en bij derzelver overleiden aan hunnen Erfgenamen te zullen uytkeeren *f* 600, waarmede dezelve heeft gecontinueert tot de afschaffing derzelve Pachten.

Clercq tot adsistentie van de Pachter van 's lands en stads imposten. JOHAN FILIP aangesteld 6 Aug. 1717, heeft tot den jare 1736 of 1737 aan de B[r]. WILLEM V. ASSENDELFT jaarlijks uitgekeert *f* 600.

QUAERENDO.

(*) *Acad. des Inscript.*, t. XXIII. p. 287, aangehaald door VAN DER TRAPPEN, *Spec. hist. med. de Caffeâ.* Traj. ad Rhen. 1843, p. 7. — *Noot van Dr. S.*

VRAGEN.

44. — *Portret van A. de Wicquefort.* Bestaat er ook eenig gegraveerd of geschilderd portret van den Geschiedschrijver en Regtsgeleerde ABRAHAM DE WICQUEFORT? En zoo ja, zoude men daarvan eene copij kunnen verkrijgen ter versiering van de nieuwe, nu ter perse zijnde, uitgave zijner *Historie?*

FRED. MULLER.

45. — *Een Druïden-mes.* Onder de merkwaardige zaken in het Koninklijk Kabinet van Zeldzaamheden te *'s Gravenhage*, vermeldt de schrijver van *La Haye, par un Habitant* (*Ald.*, MART. NIJHOFF, 1857) vol. II. p. 358:

»Un couteau avec lequel les Druides faisaient des incisions dans les écorces des arbres."

Vrage: Is dit een *steenen* mes? Ik verlang zeer naar bijzonderheden aangaande dit kostbare stuk. J. H. VAN LENNEP.

46. — *Nicolaas van Staphorst.* Wie weet waar de papieren van NICOLAAS VAN STAPHORST, in 1795 Provisioneel Representant der Bataafsche Republiek en later Lid van de Eerste Nationale Vergadering, zijn gebleven? — Hij stierf kinderloos, en van zijne drie broeders zijn, als ik wel heb, ook geene descendenten meer in leven.

21 November.

47. — *Neef, Nicht.* De Franschen hebben hun *cousin* en *cousine*, hun *neveu* en *nièce;* de Duitschers hun *Vetter* en *Base* en *Muhme*, hun *Neffe* en *Nichte*, hun *Bruder-oder Schwester-Sohn oder Tochter;* de Engelschen hun *cousin* en *female cousin*, hun *nephew* en *niece;* de Spanjaarden hun *primo* en *prima*, hun *sobrine* en *sobrina*, om de betrekkingen tusschen bloedverwanten uit te drukken. *Cousin, Vetter* en *primo; cousine, Base, Muhme, female cousin* en *prima* drukken de betrekkingen tusschen broeders- en zusterskinderen onderling uit *neveu, Neffe, nephew* en *sobrine, nièce, Nichte* en *sobrina*, die tusschen de kinderen en den broeder en de zuster hunner ouders; het zijn onze *oom-* en *moei-* of *tante-zeggers* en *zegsters.* Wij hebben voor beide die betrekkingen slechts de woorden *Neef* en *Nicht;* en als men de woorden *Neef* en *Nicht* gebruikt, weet de hoorder niet, of men daarmede den *zoon* of de *dochter* van zijnen *oom* of *tante*, dan wel den *zoon* of de *dochter* van zijnen *broeder* of *zuster* bedoelt. Dit kan aanleiding geven tot verwarring. Ik weet wel, dat men in sommige streken van ons land andere benamingen voor die graden van bloedverwantschap bezigt, doch ken ze niet alle. Aangenaam zou het mij zijn, door dezen en genen daaraan te worden geholpen. C/4.

48. — *A. la Pierre.* Wie was A. LA PIERRE, in 1796 Agent van Binnenlandsche Zaken van de Bataafsche Republiek, en wat is er van hem geworden?

15 November 1859.

[Hij is baljuw van den *Haag* geweest en bewoonde het huis aan het plein, dat nu voor het Rijksarchief is ingerigt.]

49. — *Dirk de Weille.* Wat is er geworden van DIRK DE WEILLE, die in 1795 Secretaris van de Vergadering van de Provisionele Representanten van *Holland* was en waarschijnlijk in Maart 1802 naar *Oost-Indië* vertrokken? Zijne lotgevallen vóór 1802 zijn bekend. C. C. C.

50. — *Legpenning van* 1604. Op een' roodkoperen legpenning ziet men aan de eene zijde een' adelaar, rustende op twee altaren, met een zwaard in den regter-, en bliksemschichten in den linkerklaauw, en een ringvormig voorwerp in den bek.

Omschrift: *Religione et Iustitia*, 1604, met het Antwerpsche muntteeken tusschen het jaartal. De voorstelling aan de andere zijde kan zeer wel de bouwvallen eener stad beduiden en heeft tot omschrift: *Collapsa risurgent* 1604.

Doelt deze penning, die niet in het werk van VAN LOON te vinden is, op de inneming van *Ostende* door de Aartshertogen?

CHR.

51. — *Johan de Bye.* Ik bezit een pamflet, getiteld: *Meditatie dienende tot opmerkinge, over den bedroefden oorloog, nevens agt gebeden, door* JOHAN DE BYE. *Tot Leyden*, TH. HOORN, 1672, 4°. Wie was deze JOHAN DE BYE? Toch niet dezelfde, die in VAN DER AA's *Biograph. Woordenb. der Nederlanden*, dl. II. bl. 1685, voorkomt? R.

52. — *Predikanten die tegelijk een ander beroep uitoefenden.* Enkele malen trof ik op oude geschriften, achter de namen der schrijvers, deze woorden aan: »bedien. des h. Evang. ende med. doct." Ik herinner mij niet andere ambten dan juist deze twee op titels van boeken vereenigd gelezen te hebben. Die andere ervaringen heeft deele ze mede. Liefst zoude ik eene reeks van voorbeelden willen ontvangen, waaruit mij blijken kon:

1. Welke beroepen of vakken al zoo met het predikambt vereenigd zijn geworden? 2. Wat van die verschillende vereenigingen de oorzaken waren? 3. Sedert wanneer en waarom een predikant heeft opgehouden iets anders dan predikant te zijn? V. W.

53. — *Familie van Keverwijck.* Een Engelschman, die zich met de studie van Ne-

derlandsche oudheden bezig houdt, vraagt, wat er bekend is van de Nederlandsche familie VAN KEVERWIJCK. Haar wapen was lazuren, met gouden wassenaar, waarboven eene ster met zes punten van hetzelfde metaal. ELISABETH VAN KEVERWIJCK huwde omstreeks 1480 een Bruggenaar. Weet iemand iets naders omtrent haar of haar geslacht? A. TH.

---

54. — *Amsterdamsche familiën de Wael.* 't Is bekend, dat eene harer tot de oudste der stad behoorde. Was zij dezelfde die de heerlijkheid *Ankeveen* heeft bezeten? Daar zijn drie wapens van de DE WALEN bekend: welk behoorde den Heer van *Ankeveen?*

1. Lazuren met gouden keper, vergezeld van drie zilveren klaverbladen. In het kelen schildhoofd eene zespuntige ster van goud.

2. Lazuren met zilveren afgekeerden liebaart, drievoudig gepluimd of gehoornd van keel.

3. *Emaux* onbekend; drie geoogde zwaantjes, zonder bek noch pooten, geplaatst 2, 1. M.

---

55. — *Godefridus Udemans.* Ik vond dezen godgeleerde uit de XVIIde eeuw niet bij GLASIUS (*Godgel. Nederl.*). Welke bronnen heb ik te raadplegen om 's mans leven en zijne veelvuldige werken nader te leeren kennen? H.

---

56. — *J. van Neck.* Levensbijzonderheden worden gevraagd van J. VAN NECK, Secretaris ter Admiraliteit, die in 1638 *Lof der tegenspoeden* uitgaf. H.

---

57. — *Dordsch melkmeisje.* Is de volgende historische bijzonderheid bekend, die ik onlangs in een Engelsch werk vond opgeteekend?

»Op de munten, te *Dordrecht* geslagen, ziet men eene melkmeid, zittende nevens eene koe, welke voorstelling ook op de waterpoort der stad is uitgehouwen, als aandenken aan een voorval, dat ten tijde des Spaanschen oorlogs plaats vond. Eene bende Spaansche soldaten had namelijk het voornemen opgevat *Dordrecht* te overrompelen, toen eenige melkmeisjes op het land zijnde om hare beesten te melken, soldaten in de heggen verscholen zagen. Zij hadden de tegenwoordigheid van geest, niet te doen blijken dat zij hen gezien hadden, maar gingen met melken voort. In de stad gekomen, verhaalden zij het voorval aan den Burgemeester, die de sluizen deed openzetten, waardoor het land onderliep, vele soldaten verdronken en de aanslag mislukte. De Staten vergoedden den boer de daardoor veroorzaakte schade, en beloonden de melkmeisjes, door haar kloekmoedig gedrag op bovengemelde wijze te vereeuwigen.

---

58. — *L. J. Ferrier.* Wie kan mij iets mededeelen omtrent L. J. FERRIER, die in 1772 te *Antwerpen* woonde en bekend stond voor zijne keurige teekeningen met de pen.
K. v. S. N°. 2.

---

59. — *Ets van Rembrandt.* Ik bezit een ets door REMBRANDT, voorstellende den dood van een aanzienlijk persoon. Aan de regterzijde van het bed zijn eenige geestelijken; aan de linkerzijde de geneesheeren, ziekenoppassters en bedroefde betrekkingen: terwijl eene groep aangapende bedienden aan de deur staan. De houdingen en gelaatstrekken zijn allerverwonderlijkst natuurlijk. Het spreekt van zelf dat ik deze ets als bekend onderstel: maar wiens dood meent men, dat zij verbeeldt? — ANON. in *Notes and Queries*, 1ste Serie, XI. p. 165.
J. H. VAN LENNEP.

---

60. — *De naam Alkmaar in Indië.* Onlangs werd door den Resident van *Pasaroean*, eene uitgestrektheid van 1910 bouws, genaamd *Alkmaar*, voor 20 jaren te huur aangeboden. Van waar mag deze benaming afkomstig zijn, en zijn de beide eilandjes van denzelfden naam door Alkmaarsche zeevaarders ontdekt? C. W. B.

---

61. — *Vertalingen door Marten Schagen.* Onder afzonderlijke titels zijn mij bekend naar BENNET, STEVENS, TURRETIN, OSTERWALD, WERENFELS, JABLONSKI en REUS; hij vertaalde echter ook naar HANWAY, HERVEY, PEARSALL, WITHERSPOON, DODDRIGE, GREEN, DE TASSY, PFAFF, BURLAMAQUI, ROST, VON ROHR, FABRICIUS en RAU; bestaan ook daarvan afzonderlijke uitgaven, of komt dat alles voor in zijne *Vermakelijkheden of Uitgelezene Keurstoffen over Alderley Onderwerpen*, en is deze verzameling weder onderscheiden van de *Leerzame Verlustigingen*, waarin vertalingen naar JABLONSKI en DE BEAUSOBRES moeten voorkomen? Wie was uitgever van het *Hollandsch Magazijn*, waarin SCHAGEN zijn naauwkeurig berigt over de *Teuthonista* plaatste? C. W. B.

---

62. — *Frankforter volhouders.* J. LE FRANCQ VAN BERKHEY geeft, in zijne aanteekeningen op *Oud-Hollands Vriendschap*, bl. 168, den oorsprong op van de benaming *Handhouders*, die men aan de bekende reusachtige groene bekers eertijds gaf en nog geeft, maar zwijgt van het woord *Frankforter Volhouders*, hetgeen, volgens hem, hetzelfde beteekent. Wie weet daarvan den naamsoorsprong?
Mr. L. G. VERNÉE.

63. — *Vreemdsoortig schip.* In de resolutiën van den Raad van State, dd. 17 Maart 1604, vind ik aangeteekend:

»Op het Rapport van de Heere BONER in communicatie geweest hebbende met THOMAS DUIJN, Engelsman, die hem vervolcht te maecken een instrument schipgewijs, 't welck zijne inhebbende last onder 't waeter soude voeren ende met gheen canon beschadigt kunnen wordden, Is goetgeuonden dat hem acte zall werden gegeuen, dat men zijne persoen aenneempt omme tselve schips instrument te doen maecken ende dat men hem des daegs geduijrende den tijt van tmaecken desself over zijne psoen zall toelegghen vijff ende twintich stuuers ende tselue instrument bij proeue goet geuonden zijnde zall men hem THOMAS DUIJN een eerlicke recompensie gheuen naer zijne alreede gedaene moeijten ende costen toegeleijt, vijff en twintich gulden; et fiat acte et ordonn."

Zou men ook het *scheeps-instrument* kunnen aanwijzen, waarvan genoemde THOMAS DUIJN de uitvinder is, of wat er van zijne poging is geworden? De voormelde resolutiën tot en met den jare 1605 gewagen er niet meer van.

---

64. — *De Automaat-Schaakspeler.*

I. In »WALKER's *Chessautomaton*" wordt verhaald, dat Koning WILLEM I, toen de Automaat-schaakspeler in *Holland* door MAELZEL werd vertoond, raad gegeven heeft bij een spel, door den Minister van oorlog met den automaat gespeeld, in tegenwoordigheid van het Hof, naar het schijnt te *Amsterdam.*

Uit een gedrukt aankondigingsbiljet, zonder dagteekening, blijkt, dat de tentoonstelling gewoonlijk plaats had op de Pijpenmarkt in de bovenzaal van het locaal genaamd *de stad Leuven* (voorheen *het schild van Frankrijk*) bij DOCKX.

Kan iemand hieromtrent (omstreeks 1818—1820) nadere aanwijzingen geven, met opgave van den juisten tijd van MAELZELS verblijf te *Amsterdam* en misschien elders in *Holland*? Is de automaat ook bij de eerste rondreis (omstreeks 1784) in *Holland* geweest?

II. In de vertaling van MAUVILLONS *Anweisung* (1827) is eene voorrede van den vertaler, gedagteekend 30 November 1828 (*Beverwijk*). De druk is ook van 1828. Daarin heet het, dat de schaak-automaat, toen ruim tien jaren geleden, te *Amsterdam* (en elders) ten toon was gesteld. Alzoo was de automaat in *Holland*, vóór hij in *Engeland* kwam (1819). Komt er in MAUVILLONS werk iets daaromtrent voor? Of is de vermelding, gelijk steller dezes meent, alleen *bijvoeging van den vertaler?*

III. Onder de bestuurders van den automaat noemt men des uitvinders vrouw, den Franschen speler BONCOURT (?), den (nog levenden) Engelschen speler LEWIS, en MOURET (*Amsterdam*). Wie kan omtrent de medewerking van deze of andere personen opheldering geven?

IV. MOURET, die den automaat, toen hij in het bezit van MAELZEL was, bestuurde, beweerde dat door eenen magneet de verplaatsing der stukken werd aangewezen. VON WINDISCH verzekert, dat de uitvinder toestond den sterksten magnetischen toestel op het werktuig te plaatsen, en dat de stukken van ivoor waren. Hoe is een en ander te verklaren?

V. In *The Ill. London News* van 27 Dec. 1845 wordt betuigd, dat het verhaal van MOURET omtrent het geheim onvoldoende is te achten. De Heer LEWIS zou daaromtrent meer kunnen zeggen. Heeft hij meer gezegd? of is vollediger aanwijzing van elders gekomen of nog verkrijgbaar?

VI. MAELZEL maakte geen gebruik van het geheimzinnige kastje, bij de eerste tentoonstellingen van VON KEMPELEN, op eene tafel nabij den automaat geplaatst, terwijl VON WINDISCH zegt van den uitvinder (zijn' vriend) de *stelligste* verzekeringen te hebben verkregen, dat dit kastje zóó volstrekt onmisbaar was, dat zonder dat de automaat niet zou *kunnen* spelen, er bijvoegende, dat men bij het openbaar maken van het geheim (volgens den uitvinder) zou overtuigd worden van de waarheid zijner verzekering. Dit aannemende, en het kastje niet als een bloote aandachtsafleider beschouwende, vraag ik, of iemand kan ophelderen, hoe MAELZEL dit kastje kon ontberen.

VII. In de vertaling van MAUVILLONS *Anweisung*, door JAN DE QUACK, wordt gezegd (dl. II. bl. 318), dat bij iederen zet, dien men den Turk deed doen, het raderwerk in beweging werd gebragt. Dit zal toch niet beteekenen, dat bij iederen zet het raderwerk werd opgewonden? Zoo iets vindt men nergens anders vermeld en het wonder ware dan minder beteekenend geweest. In dezelfde vertaling heet het, dat het schaakbord, waarop de automaat speelde, *alleen voor dezen* bestemd was, en dat de tegenspeler zich *tegenover* den automaat, aan eene *afzonderlijke* tafel plaatste, van een ander schaakbord en stukken voorzien, op hetwelk de zetten die de automaat deed, herhaald werden. Ook dit vindt men elders niet vermeld; integendeel verbeterde de automaat de valsche zetten des tegenspelers, onder anderen in zijn spel (1806) met NAPOLEON I. Vrage: hoe dan de zetten door den tegenspeler gedaan, *op het bord voor den automaat alleen bestemd*, kenbaar werden gemaakt? Wie was JAN DE QUACK?

VIII. Bij de tentoonstellingen van den automaat-schaakspeler in 1784, was de Heer ANTON, als eigenlijke vertooner, namens en met den uitvinder den Heer Hofrath VON KEMPELEN tegenwoordig; VON WINDISCH zegt, dat onderscheidene *gens affidés*, door den eigenaar verkozen, dezen stonden te vergezellen. Wie weet omtrent één of meer van die lieden iets op te geven?

IX. VON WINDISCH zegt, dat de automaat ook zes problema's of eindstellingen, met zich voerde, die hij altijd won (den eersten zet hebbende), hetzij met de witte of de roode stukken spelende. Zijn die problema's bewaard en bekend? De stukken werden in dit geval *niet* door den automaat op het bord geplaatst. Wie de stukken in slagorde plaatste, bij de gewone spelen, vindt men niet vermeld. Kan iemand daaromtrent iets mededeelen? Waren de stukken in 1819 of 1820 door MAELZEL aangewend, evenzeer van ivoor (wit en rood) als die door VON KEMPELEN gebezigd in 1783?

COLONNA.

---

65. — *De Koninginnen Maria en Elisabeth.* Waar vindt men den brief door MARIA, op verzoek van ELISABETH geschreven, over hetgeen Lady SCHREEDSBURG ten nadeele van ELISABETH had gezegd?

H. R.

---

66. — *Pitt.* In de opwekking van PHILENTERIAS (circa 1782) aan de vrije Nederlanders wordt aangestipt, dat de groote staatsman PITT te *Utrecht* zou geboren zijn. Men stelt zijne geboorte overigens op den 28sten Mei 1759 en zijn overlijden op den 23sten Januarij 1806. Is zijne geboorteplaats hierboven juist opgegeven? Wat is omtrent het verblijf zijner ouders, of althans zijner moeder, in de Nederlanden meer meldenswaardig?

L. JANUS.

---

67. — *Racer.* Over zijne werken kunnen reeds berigten in den *Navorscher* gegeven of gevraagd zijn. Doch wáár, blijkt niet. Sommigen spreken van een *zevende* stuk. Voor mij liggen *a. Overijsselsche gedenkstukken*, 1e stuk en vervolg; 2e, 3e, 4e, 5e en 6de stuk, het laatste, 393 bladzijden, van 1787, uitmakende zeven afzonderlijk uitgegevene stukken. *b. Almel. Oudheden*, 1e stuk, 284 bladzijden, van 1785. *c. Verhand. over de Kotters in de Marken*, enz., 47 bladzijden, van 1816. Is er nog meer in het licht verschenen? Zoo ja, bij wien, waar en wanneer? Wanneer en waar is de schrijver overleden? H. R.

68. — *Zwolsche perzik.* Waarom wordt zekere perziksoort (hebbende roode steenen): de *Swolsche perzik* genaamd? H. R.

69. — *Oudste Nederlandsche Kookboeken.* Welke zijn de *Oudste Nederlandsche kookboeken*? Er kwam in 1779 eene 4e druk uit van de *volmaakte Geldersche Keukenmeyd*, te *Nijmegen* bij S. S. V. CAMPEN, kl. 8^{0}. 459 blz. behalve *korten inhoudt*, en een bijvoegsel van 91 blz. ook behalve *korten inhoudt.* Uit de voorrede volgt, dat de drukker in 1747 met het uitgeven een' aanvang maakte. Zijn er nog oudere drukken? X. Y. Z.

70. — *Anonyme werken.* In 1794 zijn te *Rotterdam* gedrukt *Vrolijke Mengelingen* over verscheidene onderwerpen in proza en poëzy bij NICOLAAS CORNEL, kl. 8^{0}., 55 bladzijden, blijkbaar geschreven door een' ex-student der Utrechtsche Hoogeschool. Vrage: Kan iemand inlichting geven omtrent den naam van den schrijver en wat omtrent zijn verder leven bekend mogt zijn?

71. — *Talon rouge.* Waar kan men vinden de vereischte ophelderingen, waarom de *hooge adel* in *Frankrijk* het uitsluitend regt had ten hove *roode hakken* te dragen, en daarom een man van die kaste ook wel *Talon rouge* genaamd werd?

72. — *Teekening van Bilderdijk.* In de *Nagelaten schriften van* MARGARETHA KLOPSTOCK, uit het Hoogduitsch, Amst. bij W. VAN DER VLIET, 1788, komt een plaatje voor, waarbij een jongeling in biddend staande houding staart op de begraafplaats van KLOPSTOCK; daarop is vermeld dat het is gegraveerd door VINKELES naar BILDERDIJK? Vrage: Bestaat de schilderij of oorspronkelijke teekening nog? Is BILDERDIJK de vertaler van bovenbedoeld werkje geweest? H. R.

73. — *Terugkomst van Willem II.* Op welken juisten dag en hoe is de Prins, later WILLEM II, hier te lande in 1813 teruggekeerd? A. L. T. A.

74. — *Horendragers, Cocus.* Vanwaar worden mannen, wier vrouwen ontrouw zijn, aldus genaamd? De koekkoek legt eijeren in het nest eens anderen vogels, maar, indien de overdragtelijke zin daarvan zijn' oorsprong ontleende, moest dan niet de *Moechus* worden genaamd *Cocu*, niet het slagtoffer? Zoo noemden de Romeinen ook den ontrouwen man; *cuculum.* PLAUT, in *Asin.* V. 2. A. L. T. A.

75. — *Jac. Balde of Baldis, Ludus Palamedis.* Dit Latijnsch leerdicht over het schaakspel in 104 versregels, ligt voor mij, in den afdruk achter het andere, meer bekende leerdicht over hetzelfde onderwerp van HIER. VIDA (*aperuit* CAR. POPPO FROEBEL) Rudolphopoli 1820, p. 82—90. Wie was deze BALDIS of BALDE? Is zijn gedicht ook elders gedrukt? Kan iemand nadere ophelderingen geven ten aanzien van het ontstaan van het *opusculum?* COLONNA.

76. — *Centen in de vorige eeuw.* Dr. R. DE LOVER, zegt in een *Verjaar-rijm*, in HS. onder mij berustende, en in 1710 vervaardigd, tot eene oude vrouw van 85 jaren:

„Leef dan rustig. Of uw vrinden
Elk een *centie* minder vinden
O! geen kreuk, want na uw doodt
Is de dank al even groot."

Zijn er meer voorbeelden van het gebruik van het woord *centen* in onze taal, in eenen tijd dat geene *centen* maar *duiten* gangbaar waren? 3 Dec. 1859.

77. — *Uitgang oijen.* Wat beteekent de uitgang *oijen* in de vaderlandsche plaatsnamen *Oijen*, *Besoijen*, *Gansoijen*, *Pouderoijen*, *Lithoijen*, *Wadenoijen* en meer andere? F. F. C. STEINMETZ.

78. — *Quinte et quatorze.* Onlangs vraagde mij iemand, wat beteekent toch: *quinte et quatorze?* Mijn antwoord was: ik meen, dat *quinte et quatorze* woorden zijn, die in zeker spel met de kaarten voorkomen, en wel om daarmêe een zeer *mooi* (?), althans gewenscht (?) spel uit te drukken. Meer kon ik den vrager niet antwoorden, en dewijl hij er gaarne iets meer van wil weten, vraag ik: of hetgeen ik opgaf juist is, en of iemand iets naders van dat spel en dan ook van de genoemde woorden wil opgeven? H. v. K.

79. — *Geboren worden in de volkstaal.* Het baren (kinderen *halen*) wordt in de Amster-

damsche volkstaal genoemd: *naar de Volewijk varen;* te *Almelo* zegt men *uit de kloosterput halen;* te *Deventer* uit den *Hoenderput* halen en vroeger *ter hunnepe varen.* Evenzoo schijnt te *Groningen* daartoe eene put te worden aangewezen. Bestaan er meer zulke plaatselijke benamingen in ons land? D. *te D.*

---

80. — *Stoethaspel.* Wie weet mij te zeggen wat het woord *stoethaspel* beduidt en waar het vandaan komt? V. D. N.

---

81. — *C. de Nobelaer.* Gaarne wenschte ik eenige bijzonderheden te vernemen aangaande C. DE NOBELAER.

Een portret van hem kwam voor in den *Catalogus van Boeken enz.*, nagelaten door den Heer VAN DAM VAN BRAKEL, en wel onder de staatsmannen, krijgsbevelhebbers en regeringspersonen. (C. DE NOBELAER, *Toparchae de Burgst*, d. LOMMELIN, sculp. folio.)
K. v. S. N°. 2.

---

82. — *Trebellianique.* In eene uiterste wilsbeschikking van ouden datum vind ik de uitdrukking *legitime trebellianique portie.* Wat wordt hieronder verstaan? D. C.

---

83. — *Jacob Baselis.* Op den titel van een boekske in 12°., groot 45 ongepagineerde bladz. en bevattende: *Het Hooghe-liedt* SALOMONS, *overgheset in Nederduytschen Dichte*, door J. B. (*Anno Domini* 1616), lees ik onder de initialen de volgende aanteekening:

»*Waarschijnlijk* JACOB BASELIS (vader of zoon, of wie van de vier?), *die ook de Klaagliederen van* JEREMIAS *berijmd heeft.* Leiden 1585, 8°." Is er grond voor dit vermoeden? zoo niet, wie is dan J. B.? VAN DER AA, *Biogr. Woordenb. der Nederlanden*, art. BASELIUS (JACOB), maakt noch van het Hoogelied, noch van de Klaagliederen melding. Het hier besprokene boekje is in één band gebonden met DE BRUNE'S *Proverbia, of de Spreucken van* SALOMON, en UDEMANS' *Corte ende duydelijke verclaringe over het Hooge-liedt* SALOMO, uit welk laatste werkje J. B. zijne »Corte verclaringhen tot openinghe des sins van eenige plaetsen" getrokken heeft.
B^t^.

---

84. — *Munten der stad Haarlem.* Ik herinner mij vroeger bij een' liefhebber afbeeldingen gezien te hebben van Haarlemsche munten, die uit een of ander gesloopt werk genomen waren. Daar ik nu nooit van Haarlemsche munten gehoord of gelezen heb, vraag ik: zijn die munten ooit werkelijk geslagen, en aan welk boek zijn die afbeeldingen ontleend? N.

---

85. — *Schrikkenborger, Witte.* Wat beteekent *Schrikkenborger*, de naam eener munt, vier stuivers waard, die Graaf EDZARD I van *Oostfriesland* in 1500 slaan liet?

En kan de naam *Witte*, eene Oostfriesche munt, één derde Nederl. cent waard (10 Witten = 1 Oostfriesche stuiver = $^2/_5$ Nederl. stuiver), wel van de kleur van het zilver zijn afgeleid? N.

---

86. — *Middelburg, Metellum Castrum.* Op welke plaats in de schriften der ouden grondt zich FORBIGER, wanneer hij op zijne kaart het middelpunt van het eiland *Walcheren* met den naam *Metellum Castrum* aanwijst? N.

---

87. — *Edzard.* Welke is de beteekenis van den naam EDZARD of HIDZERD? Staat hij in verband met EDUARD?
NORDANUS.

---

88. — *Biographie.* Door R. wordt gevraagd naar DANIEL PIPARDUS, rector en predikant te *Kampen;* A. en P. DE WALENBURCH, schrijvers van *Fundamentorum fidei amica discussio, Col. Agrip.* 1652, 4°.; V. JASCHIUS, schrijver van *Examen Walenburchianae fundam. fid. disc.;* JEREMIAS FELBINGER, schrijver van *Epist. ad christ.* Amst. 1672; PAULUS LINDENIUS, predikant te *Soest*, omtrent 1619.

Door H. C. R. naar CHRIST DE DIEU, schrijver van *de Verborgenheydt der voorbeelden*, Vrijburg 1622; DIRK VLACK DE JONGHE, zie *Bibl. van Pamfl.*, N°. 1898; HENRICUS MAGIRUS, predikant te *Nieuwbroek* omtrent 1628; SIMON WILMERDONK, in 1626 predikant te *Amstelveen;* SIBRANDUS VOMELIUS, zie *Bibl. van Pamfl.*, N°. 1115.

Door V. W. naar BARTHOLOM. NICOLAI, vermeld bij BRANDT; ARNOLD TEEKMAN, predikant te *Utrecht* in de eerste helft der XVIIde eeuw; GEORGIUS CRITTONIUS, schrijver van een *Poëmaticon*, Parijs 1590.

Door H. naar PETRUS LANGEDULD; PIETER SMOUT; DANIEL TILENUS; SAMUEL VELTIUS, zie *Bibl. v. Pamfl.*, N°. 2519; FLORENS SCHUYL, zie ald. N°. 2961, 2962; HIERONYMUS VOGELLIUS, zie ald. N°. 1384, 3010.

Door T. A. R. naar HENDRIK DEKKER, in 1800 emeritus geworden te *Havelte.*

Door A. L. T. A. naar Jonkh. J. W. VAN IMBYZE VAN BATENBURG.

TOELICHTINGEN EN TEREGTWIJZINGEN OP VROEGERE ANTWOORDEN.

Het doodshoofd (I. bl. 152; vgl. bl. 236, 267, 331, 365). Van dit schoone vers wordt eene navolging gevonden in *Imitations de quelques fleurs de Poésie Hollandaise, par* DE

JAGHER, Utrecht 1846, p. 83, onder den titel van *l'Ossuaire*, waar als dichter FEITH wordt opgegeven. Bestaat er eenige reden om te vermoeden dat deze de vervaardiger is?

D. *te D.*

Tabaksverbruiking (II. bl. 54; III. bl. 37; *Bijbl.* 1853, bl. clviii; 1854, bl. i, xxxiii). Het blad *The Scientific American* verzekert, dat er in de stad *Nieuw York* omstreeks 200,000 rookers zijn, die elk twee cigaren op een dag gebruiken, zoodat er dagelijks 400,000 cigaren gerookt worden. Deze door elkaâr berekend op 10 cents per stuk, maken de bovenmatige som van *f* 40,000, die dag voor dag te *Nieuw York* in rook opgaat. Er worden jaarlijks 900,000,000 sigaren in die stad gefabriceerd, hetgeen, op dezelfde waarde, eene som vertegenwoordigt van *f* 90,000,000. Dewijl dit slechts een klein gedeelte is van het getal, dat in de *Vereenigde Staten* wordt gemaakt, en uit de *Havana* en van elders wordt ingevoerd, kan men op die wijze zich een denkbeeld vormen van de ontzagchelijke verspilling van geld, voortgesproten uit het gebruik van tabak in den vorm van cigaren, om niet te spreken van wat in andere vormen wordt opgemaakt. — *The Independent for* 3 Nov. 1859.

J. H. VAN LENNEP.

Nachtwachtliedjes (III. bl. 194, Vr. CIII; vgl. IV. bl. 172; *Bijbl.* 1855', bl. ix, cxxiv; IX. bl. 366). In de *Koddige en Ernstige Opschriften* van JEROEN JEROENSE, 3de uitgave, Amst. 1846, leest men op bl. 50 en 51:

Ratelwachtszang, te Amsterdam, 's morgens ten vier ure.

De nacht is ons vergangen goed,
Looft God tot alle stonden;
De dag komt ons genaken zoet,
Rijst uit den slaap der zonden.
Hierom wilt altijd vreezen God,
En onderhouden zijn gebod,
Met harten onversagen,
VIER heeft de klok geslagen.

Een ander:

Wilt nu uit den slaap oprijzen,
Want de dag die komt ons bij;
Looft den Heer met harten blij;
Vreest altijd God; houdt zijn gebod;
VIER ure heeft de klok.

Eene bejaarde vrouw, die in hare jeugd te *Kuik*, bij *Grave*, woonde, deelde mij mede, dat de nachtwacht toen ter tijd (1812) het volgende zong:

Te Elf uren.

Daar kom ik aan, op me klompen en met me stok;
ELF uren heeft de klok.

Te twaalf uren.

DAVID dat was er een kloeke held,
Hij trok met zen schaapjes in het veld,
Met zen kruik en met zen stok,
TWALEF uren heeft de klok.

Te één ure.

De smid, de slinger en de steen,
De klok die heeft ÉÉN.

Te vier uren.

Gij maagden en Gij knapen,
G' hebt lang genoeg geslapen,
Trek maar aan uwen rok,
VIER uren heeft de klok.

S. v. W.

Oud Uurwerk en Geschiedenis er van door Odevaere (V. bl. 132, Vr. LXXIV; vgl. bl. 308). Het is te bejammeren, dat op deze vraag nog geen antwoord is ingekomen. Is ISAAK HAHRECHT (het zal wel HABRECHT moeten zijn) werkelijk de vervaardiger van het uurwerk van den Straatsburger Dom? Zoo ja, dan zal het in de vraag vermelde kunststuk, dat thans in het bezit van den Heer MORGAN is, wel het *model* van het andere geweest zijn, zoo althans de legende waar is, dat de uurwerkmaker, die de klok te *Straatsburg* te zamen gesteld heeft, onder zijn werk blind is geworden. Of is het onderstelde werk slechts eene vrije navolging door een ander?

J. H. VAN LENNEP.

Karel Verlove en zijne Heilige Lofzangen (VI. bl. 236, Vr. 375; vgl. VII. bl. 47; VIII. bl. 45). In een kl. 8°. werkje, dat ten titel heeft: *Historie van de vreede vervolginge en tirannijen gepleegt aan de Gereformeerde in Vrankrijk, enz.* Amst. 1686, heb ik, achter de voorrede, een dichtstukje aangetroffen van K. V., onder het opschrift: *Op de vrede vervolging, tegen de Hervormde Kristenen, in Vrankrijk.* Het beslaat bijna twee bladzijden. Alhoewel dat stukje gewis niet in betrekking staat tot zijne *Heilige Lofzangen*, meen ik evenwel, dat de opgave daarvan den vrager niet onwelkom zal zijn.

Het eerste couplet luidt:

Is dan, o ramp! de Duivel los gelaten,
In 't Fransche Hof; om door zijn wreê soldaten,
Der vromen bloed, moorddadig langs de straten,
te plengen? agh!
Is dit den trant, na 't voorbeeld onzes Hêren?
Is dit den weg, om zielen te bekêren?
o Neen! maar 't is, om BARTHLOMEUS t'ontêren.
dien gruweldag.

S. v. W.

Hollandsche boeken vertaald (VI. bl. 360, Vr. 549; vgl. VII. bl. 92, 298; VIII. bl. 13, 204, 270, 330; IX. bl. 8, 110, 174, 208, 241, 306, 340, 367: X. bl. 11). Te *Bremen* is bij den Boekhandelaar M. VALETT uitgegeven eene Duitsche vertaling van J. DA COSTA's *Beschouwing van de Handelingen der Apostelen*, door den Heer REIFERT, onderwijzer aan de *St. Martini Schule* aldaar.

J. H. P.

Jan Tolhuys. Zakpistool van Koningin Elizabeth (VII. bl. 364, Vr. 418; vgl. VIII. bl. 83, 142, 169; IX. bl. 113). In de *Beschrijving van Delft*, door DIRCK VAN BLEIJSWIJCK EZN., 1667, 2de deel, bl. 637, vind ik het volgende:

»Voorts hebbe ik tot *Alcmaer* op de Wal omtrent de Geesterpoort, gesien een Metael stuk Canon op de antijckse wijse gegoten tot *Utrecht*, door eenen JAN TOLHUYS, sonder byvoeging van jaer-tal, dragende de wapenen van *Delft* en *Alcmaer*, mitsg: de naem van *Delft* boven aen; nog een ander van de selve Meester was 'er mede met twee wapenen, *Alcmaer* en 't ander uyt gehouden, gegoten in't Jaer 1548. Oock hebbe ick binnen Schencken-Schans geremarqueert, seecker zwaer stuk Canon, wegende 5780. ponden Metael, zijnde van calibre drie vierendeel Cartouws, en schietende 24. ponden bals, seer net en curieus gegoten in't Jaer 1575. en na alle omstandigheden, toebehoorende het Gilde van de Kuypers tot *Delft;* want het niet alleen voerende is Stads wapen, mitsgaders 't merck van 't voornoemde Gilde, maer oock de naem van de Kuyper van *Delft*, blijkende uyt dit koddig vers onder Stads wapen staende

Wie de Stadt van Delft wil overvallen,
Die wacht hem voor de Kuyper sijn ballen.

H. V. T. G. M.

Hoe en Wanneer het selfde daer vervaren is, is mij verborgen, en staet nader t' ondersoecken dengenen, die daer aen gelegen is."

In de *Beschrijving van Delft*, uitgekomen bij R. BOITET, 1729, bl. 563, vindt men nagenoeg woordelijk hetzelfde.

Mr. L. G. VERNÉE.

Proces tegen Prof. Petrus Burmannus (VIII. bl. 291, Vr. 341; vgl. IX. bl. 20). Behalve de reeds vermelde, te dier zake uitgekomen werkjes, bestaat er ook nog eene zeer zeldzame verzameling van Latijnsche schimpdichten op dat proces of voorval, onder den titel van: *Apollonii veridici catalecta Petrulliana, sive poëmata lectu jucundissima.*

Integer vitae, sclerisque purus,
Non eget Mauri jaculis, nec arcu,
Nec venenatis gravida sagittis,
Fusce, pharetra.

HORAT.

Amstelaedami, ex officina Menandri. Anno 1710.

Het is een in duodecimo gedrukt bundeltje van 68 bladz. in Elegische verzen, waarin de, in dat voorval betrokkene personen onder de navolgende namen worden aangeduid.

Prof. P. BURMANNUS.	ORBILIUS PETRUS BULMANNUS. PETRULLUS. ORBILIUS. ORBILIUS PETRULLUS. OVIDIASTER. NASULLUS.
DINA VAN WOUDENBERG.	DINA SYLVESTRIMONTANA. DIANA.
Vrouw KOK.	MARIA CUPREA.
Prof. FRANCISCUS BURMANNUS.	BEATUS FRANCISCUS.
Dr. DANIEL VOET.	DANIEL PEDIUS.
Dr. HUIBERT WIJCKERSLOOT.	HUBERTUS A CAVEFOVEA.
Dr. GIJSBERT VERRIJN.	G. V. M. D.
Dr. MUNNIKS.	MONACHIUS.

Ik verbeeld mij dat het boekje weinig bekend is; ik zag ten minste nooit een tweede exemplaar er van, buiten hetgeen ik bezit, om eenig denkbeeld van den aard er van te geven, wil ik er een paar disticha uit mededeelen (aan het Latijn zal niemand zich toch ergeren).

Marphorius Pasquino.

Cur sua Petrullus deponit pilea; Dinae
Navita cum vellet littus arare suae?

Pasquinus Marphorio.

Ne mirere: prius deponit pilea Petri
Dactylus, in Dinam quo reverenter eat.

(Toespeling op het bekende voorval met het *Rijstenbrijmutsje.*)

Petrulli Apotheosis.

Petronii nugas, pariter cum stercora vendas,
Petronii linges post tua fata nates.

Orbilii Petrulli sphaera activitatis.

Ingenii vis nulla tui est, sed corporis ingens:
Testibus hircus olet, sic quoque Petrus olet.
Olfacit hunc meretrix, distet per compita Petrus,
Commovet haec clunes, hoc veniente suos.

(*Sed ohe jam satis est.*)

Wat de afloop van het proces geweest is, kan ik met zekerheid niet zeggen; doch wel dat ik mijne jeugd gehoord heb, dat, ten gevolge van eene onder eed afgelegde verklaring door Mevrouw BURMAN, dat haar man, op het *uur* zelf, waarop deze geïncrimineerd was, wegens defloratie van D. V. W., met haar het middagmaal gebruikt had, aan de eischeres haar eisch was ontzegd geworden.

Voor *declaratie* (*Nav.* VIII. bl. 291) leze men *defloratie.*

ICHNEUTES.

Duisternis op klaarlichten dag (VIII. bl. 291, Vr. 343; vgl. IX. bl. 21, 45 en 80). Ik geloof toch, dat, met het volgende, de »*Notes and Queries*" *niet* gemystifiëerd zijn geworden. Immers G.(1) schrijft in dat blad (2nd Series, vol. III. p. 366):

»Een verschijnsel van even zonderlingen aard als het vermelde werd waargenomen te *Bolton-le-Moors* en den omtrek van dien, op Maandag, 23 Maart, 1857. De wind was gedurende den morgen N. O. geweest, met een weinig sneeuw; tegen twaalf ure werd de lucht volkomen stil, en eene diepe donkerheid verspreidde zich over den hemel, welke zoo spoedig toenam, dat het, na verloop van tien minuten, niet meer mogelijk was iets te lezen, of, op eenige ellen afstands, iemand te onderscheiden. Deze omstandigheid was des te meer opmerkelijk, omdat er op dat oogenblik geen mist was, maar er vielen heel fijne vlokken sneeuw. De uiterste duisternis hield nagenoeg acht minuten aan, en toen verkreeg de gezigteinder op twee of drie punten een akelig geel aanzien, als van branden op eenige mijlen afstands; binnen een kwartier uurs daarna was de duisternis verdreven; maar zoo groot was de schrik, door het verschijnsel veroorzaakt, dat vele personen dachten, dat het einde der wereld daar was, niet weinigen ziek werden door groote overspanning der zenuwen, en allen, meer of min, vervuld werden met een gevoel van angstig ontzag. Het pluimgedierte ging op stok, daar hun instinct het won van de gewoonte. Is iemand van uwe berigtgevers in staat de oorzaak van dit verschijnsel te verklaren, of eenige dergelijke voorvallen meê te deelen?"

Ik herinner mij, dat eens op een zomerdag, om twaalf ure des middags, het zoo donker werd, dat ik niet meer in staat was de vóór mij liggende stukken voor den *Navorscher* te lezen. Dit was óók eene plotselinge duisternis — maar door een donderbui.

J. H. VAN LENNEP.

De Bajert in het Gasthuis te Amsterdam (VIII. bl. 292, Vr. 348; vgl. IX. bl. 54, 119). In antwoord op de vraag van den Heer J. H. VAN LENNEP »of ook nog elders sporen van eenen zoogenaamden Bajert bestaan?" diene, dat DIRCK VAN BLEIJSWEIJCK in zijne *Beschrijving van Delft*, dl. II. bl. 500, over de gasthuiskerk en het daaraan verbonden gasthuis zegt:

»Dit Gast-huys heeft heel achter aan de Brabantse Turfmarct, noch een ander gedaente van een kleynder Capelle, voor dese gedient hebbende, (gelijck de naem noch hedendaegs mede brengt), tot een *Beyaert*, daer allerley vreemde arme en behoeftige Reysigers voor een korten tijdt naer inhout van seeckere wetten en Ordonnantie geherbergt en gealimenteert wierden; dese accommodatie voor de reysende Bedelaers en Landt-loopers schijnt noch in volkomen train geweest te zijn tot den Jare 1650. wanneer sulcx door bevel der Magistraet in volgende maniere wierd vermindert:

De Heeren van de Weth. der stadt *Delft* doen te weten: Alsoo de Regenten van 't Oude Gast-huys ons te kennen gegeven hebben, dat door den grooten toeloop van Bedelaers en Vagebonden, die continuelijck in den Beyert alhier komen logeren, het selfde Gasthuys daer door excessivelijcke werde belast, versoeckende mits-dien, dat by ons daerinne werde versien. Soo is 't, dat wy geordonneert hebben, ende ordonneren mits-desen, dat den voorsz Beyert Jaerlijcx gesloten, ende dienvolgende niemand daerinne geadmitteert sal werden t' sedert eersten April tot den eersten November, ende dat de selfde Beyert daer na van den eersten November, tot den eersten April wederom als voor desen geopent sal worden, tot gerief van de arme gasten ende passagiers. Gedaen den xxxvij. November 1650. ende gepubliceert mette groote Klock van het Stadt-huys, den lesten Maert daeraen-volgende.

Maer aengesien hier meerendeels niet anders als een hoop geboeft en schuym van volck quamen vernachten, is dit gebruyck naderhand ganschelijck afgeschaft, en dese plaets in een Vrouwen kamer getransformeert."

Dat er geene registers, waarnaar de Heer J. H. VAN LENNEP vraagt, gehouden, althans niet bewaard zijn, komt mij het waarschijnlijkst voor. Mr. L. G. VERNÉE.

Cajus Plinius Secundus (VIII. bl. 323, Vr. 387; vgl. IX. bl. 56, 120 en 181. Om de belangstelling, die in de Hollandsche uitgaven van dat werk wordt gesteld, wil ik hier alleen meêdeelen, dat ik een exemplaar der eerste uitgave bezit, die den vrager niet bekend schijnt te zijn. De titel is: *Caii Plinii Secundi. Des wytberoemden, Hoochgeleerden ouden Philosophs ende Natuyrcondigers Boecken en Schriften, in drie deelen onderscheyden enz. Allen Apteeckers, Huysvaderen ende Huysmoederen, oock alle Liefhebbers der Consten, seer dienstelick, profytelick ende vermakelick. Nu nieuwelyck uyt den Hoogduytsche in onse Nederlandsche sprake overgeset en met schoone figuren geciert. Tot Arnhem, ghedruckt by* JAN JANSZEN, *Boeckvercooper. Anno MDCX in* 4°. groot 513 blz. Op den gekleurden titel: NOACH, die al het gedierte de ark ziet ingaan. Het slot: *Aen den Goetwilligen Leezer* luidt aldus: »Dewyl dan nu dit teghenwoordig Boeck met groote moeyte uyt verscheyde Autheuren by een ghebrocht is, als uyt PLINIO ende GESNERUS, ende andere treffelicke schriibenten, ende in Hoochduytsche spraecke verscheyde malen gedruckt, so hebbe ick gesien dat het van eenige onse Nederlanders ghecocht ende begeert is geworden. Om dan nu den ghemeynen Man, die de Hoochduytsche spraecke niet en verstaet, sulcx mede te dey-

len, so hebbe ick dit selve Boeck in onse Nederlandsche spraeke doen oversetten, ende dese *drie* navolgende boecken in den druc gebrocht; het eerste van *de Mensch;* het tweede van *de Viervoetige Dieren*, het derde van *de Voghelen*. Ende so ic merke dat het den Leser aengenaem is, sal ic veroorsaeckt wesen het *vierde* Boeck van *de Visschen*, daermede by te brengen." C. KRAMM.

Justinus van Nassau (VIII. bl. 326, Vr. 406; vgl. IX. bl. 84 en 140). In de Hooglandsche kerk te *Leiden* zijn begraven:

»11 Julij 1631. JUSTINUS VAN NASSAU, op de Hooigracht.

15 Oct. 1634. Mynvrou VAN NASSAU, op de Bredestraet."

Na den dood van JUSTINUS is zijne weduwe van de Hooigracht naar de Bredestraat verhuisd. .. ELSEVIER.

Schilderij van het beleg van Dordrecht in 1418 (VIII. bl. 356, Vr. 438; vgl. IX. bl. 127, 250); *Mortieren of Bomkanonnen*. In de *Chroenick der Byscoppen van Uttert* door ARENT TOE BOCOP, uitgegeven door 't Historisch Genootschap te *Utrecht*, wordt, op bl. 792, van de mortieren, gebezigd bij de belegering van het *Blokhuis aan de Vaart*, geen melding gemaakt, maar alleen gezegd: »De Hollanders hebben dat selliue sonder opholden bescoeten und noch een seer swaer stucke, Sutphen genomt, daer noch voer opgherichtet, waermede sye dat allsoe bescoetten, dat men van dye steyn und stoff op dat huys nyet conde durren, und 7 oft 8 worden der op doet ghescoeten."

J. H. VAN LENNEP.

Eenige predikanten (IX. bl. 3, Vr. 15; vgl. bl. 150 en 347). De t. l. a. p. genoemde CORNELIUS BOSCH wordt op het register van VAN RHEENEN en VOET, 1724, bl. 92 vermeld, als CORNELIUS BOSCHIUS PETR. *fil.* Hij werd te *Hagestein* beroepen in 1644 en stierf aldaar 1679, zoodat hij noch in den *Haag*, noch naar elders is bevorderd geworden. V. D. N.

Eenige predikanten. PHILIPPUS VAN DER VLIET is van *Voorburg* beroepen tot predikant te *'s Gravenhage* den 17den October 1687, in de plaats van Ds. DE LOBELL, en aldaar bevestigd den 16den November 1687 en niet, zoo als vroeger vermeld is, in 1688. Hij is, gestorven te *'s Gravenhage* den 25sten Maart 1708, terwijl Ds. KORNELIUS KUIK VAN MIEROP zijn opvolger te *'s Gravenhage* geweest is.

C. M. A. H.

Kampvelden (IX. bl. 5, Vr. 33; vgl. bl. 153 en 215). J. S. vermoedt, dat het kampveld te *Leiden* heeft gelegen tusschen de Haarlemmerstraat en de oude Vest, dit vermoeden afleidende uit den naam van eene straat, *de Kamp*, welke dit veld doorsnijdt. Dat deel van de stad was vroeger bijna geheel bebouwd met kloosters en geestelijke gestichten, van *St. Ursula*, *St. Elisabeth*, *St. Agnes*, *St. Michiel*, *St. Cecilia*, tusschen welke de bewuste weg of straat was gelegen, dienende voor het pad naar de daarbij gelegen Vrouwenkerk, vanwaar de naam van *Vrouwenkamp* is geboren, welke die straat nog voert, hoewel de kerk en de kloostergebouwen reeds lang zijn verdwenen of verbouwd.

De *kampplaats* of het *kampveld* lag naast *'s Gravensteen*, tusschen het Pieterskerkhof en het Rapenburg (weleer de uiterste Vestgracht), en was in de lengte besloten tusschen de Kloksteeg en de Houtstraat.

Het was op dit veld, dat de *geregtelijke* kampgevechten tusschen de adellijke personen plaats hadden, naar men wil op eene door een strook wit krijt aangewezen ruimte; terwijl, wanneer die strijd om de eer eener vrouw gevoerd werd, zij daarbij tegenwoordig was, gezeten op eene geheel met krijt bestrooide ruimte in de nabijheid der strijdplaats, van daar ook de naam van krijtbaan.

De Burgkastelein van *Leiden* was, met den titel van Krijtwaarder of Bailluw, de eerste persoon aan wien de zorg voor die Godsgerigten was opgedragen.

Tot hoe lang deze regtspleging heeft geduurd, heb ik niet kunnen opsporen.

S. P. L.

Chrestien de la Quellerie (IX. bl. 6, Vr. 41; vgl. bl. 155, 183, 218 en 347). Kan een der bedoelde predikanten ook geweest zijn WILHELMUS REMANTIUS, die in ongedrukte stukken uit het begin der 17de eeuw nu eens »Gallorum quorundam Minister," dan weder »ministre de l'église françoise," straks »ministre de l'esglise françoyse des garnisons" genoemd wordt? BRANDT spreekt in zijne *Hist. d. Reformatie* van hem, dl. IV. bl. 5 en 282 vlgg. Dr. RÖMER.

Rombout Verhulst (IX. bl. 35, Vr. 64; vgl. bl. 185, 270, 348, 379). Over dezen beroemden beeldhouwer heb ik het navolgende autentiek bescheid gevonden, namelijk in het *Register of Aanteekeningen der Kunst-Confreriekamer van Pictura, te 's Gravenhage, van* 1656 *tot* 1776, *door* PIETER TERWESTEN, *Secretaris der gemelde Kamer*, (HS.) waarin hij zegt: »ROMBOUT VERHULST, geboren te *Breda*, omtrent het jaar 1630, was zeer lang geweest in *Italiën* (waarom hij ook doorgaans *Sioer* of *Signor* VERHULST genaamt werd), alwaar hij na de beste antiquen gestudeert, en ook bij een voornaam meester geleerd had; zijnde hij ook een groot meester in het steenen beeldhouwen geweest, en waardoor ook veel achting en aanzien, zelfs bij de eerste

luiden van fatsoen, als andere verwierf; terwijl hij door deszelfs vriendelijke omgang zich ook bij een ieder bemind wist te maken." En verder: »Zijnde hij ook den 24 October 1668 tot *Hoofdman* der Confreriekamer geërigeert geworden, en zulks na dato nog diverse malen geweest, en laatstelijk nog daarin gecontinueert zijnde geworden den 9 November 1694. Is eijndelijk in 't jaar 1696 overleden." De TERWESTENS waren van ouder tot ouder Hagenaars, en hebben zich allen in de kunstwereld bewogen, zoodat al het gemelde over onzen VERHULST, te *'s Gravenhage* te huis behoort, en bijgevolg het antwoord van C. W. B., dat VERHULST te *'s Gravenhage* woonde, goed is.

Verder ziet men uit het berigt van TERWESTEN, dat VERHULSTS leven toch niet zoo gerekt is, als †. meent, en dat, voor zoo ver mij bekend is, ook nergens beweerd wordt, dan bij IMMERZEEL, die zijn geboortejaar op 1624 stelt; deze had beter gedaan, de bron aan te wijzen, waaruit blijken zou, hoe VERHULST te *Mechelen* is beland. Ik heb dat nergens gevonden dan in een klein boekje, getiteld: *Esquisse d'une Histoire des arts en Belgique depuis* 1640 *jusqu'à* 1840, *par* FELIX BOGAERTS, Anvers 1841, dat ik iedereen, die niet beslagen ten ijs is, zou ontraden te gebruiken. De verdere vragen van †. kan hij volkomen beantwoord vinden bij F. VAN MIERIS, *Beschr. der stad Leiden* enz., waar tevens de afbeelding van *de Waag*, waar het bedoelde beeldhouwwerk gedeeltelijk aan te zien is, voorkomt. De verdere mededeelingen van MONTANUS, kunnen mede tot toelichting strekken aangaande ROMBOUT VERHULST.

C. KRAMM.

Rombout Verhulst. Kan het aan C. W. B. en anderen aangenaam zijn nog iets meer te vernemen omtrent de kerken van dezen vermaarden beeldhouwer, binnen *Leiden* te vinden, dan diene daartoe het navolgende.

A. Het monument voor PIETER ADRIAANSZ. VAN DER WERF, in het jaar 1661 door drie zijner afstammelingen in de Hooglandsche kerk geplaatst, en door gemelden R. VERHULST gebeiteld.

B. Het beeldhouwwerk aan *de Waag* is in 1662 door hem gemaakt, bestaande:

1. In het lof- en beeldhouwwerk van het frontespies aan den voorgevel; aan hem betaald met 700 guldens.

2. Het groote stuk boven den hoofdingang van den voorgevel, in wit marmer, voorstellende de attributen van *de Waag*, met eenige daarbij werkzame figuren; waarvoor hij heeft genoten 1100 guldens.

3. Het kleinere stuk boven den ingang van het boterhuis, in Bentheimer steen, voorstellende den boterhandel, waarvoor hij heeft genoten 400 guldens.

4. De overige lof- en sierwerken, alsmede de modellen om andere naar te gieten, betaald met 1527 guldens 10 stuivers.

Te zamen bedragende 3727 gl. 10 st.

C. De *Strijdleeuw*, nog pronkende op de poort of ingang van *den Burg*, aan de Nieuwstraat, waartoe van stads wege de steen is geleverd, waaruit hij dien leeuw heeft gebeiteld; waarvoor de Burgemeesteren hem met een gouden medaille hebben beschonken.

D. De *Trofeën van Oorlogswapenen* aan de beide fronten van de Zijlpoort; waarvoor aan hem in het jaar 1667 is betaald 900 guldens. Meer of andere werkstukken zijn van hem hier ter stede niet bekend.

Wat de *Graftombe* van G. MEERMAN, in de Pieterskerk geplaatst, aangaat, en welke men ook aan R. VERHULST wil toeschrijven, valt aan te merken: dat deze G. MEERMAN in December 1771 is overleden, en men dus niet kan gelooven dat deze vermaarde beeldhouwer, welke honderd jaren vroeger leefde, daarvan de maker zou wezen. Behalve dat is, zonder iets aan de waarde van die tombe te kort te doen, daarin het werk van R. VERHULST niet te herkennen. S. P. L.

Carel Baron van Boetselaar (IX. bl. 37, Vr. 72; vgl. bl. 255). NIEUWENHUIS zegt in zijn *Woordenboek*, dat de vader van den hier bedoelden VAN DEN BOETSELAAR genaamd was JACOB VAN DEN BOETSELAAR; dat hij in 1744 in buitengewoon gezantschap naar *Londen* afgevaardigd is, ten einde het hof van *St. James* te verzekeren, dat de Staten aan hunne verbindtenissen met *Groot-Brittannië* getrouw zouden blijven, ondanks den zwakken toestand hunner gewesten; dat hij een geleerd man en Curator der Leidsche Hoogeschool was, en den 26sten April 1781 is overleden.

C. M. A. H.

De dood en 't sterven in de volkstaal (IX. bl. 101, Vr. 145; vgl. bl. 317). Men hoort van den gestorvene ook wel zeggen: »Hij speelde den Goudschen gaper." »Hij is *vise caporis*." Behoort het gezegde: »Hij is een engeltje in den hemel," wel tot de volkstaal? †.

[Antwoord: ja, wanneer het schertsende of spottende gezegd wordt, zoo als dikwijls geschiedt. Wordt het in ernst gezegd, dan zeker behoort het niet tot de volkstaal; maar in het laatste geval spreekt men ook van eenen *engel*, niet van een *engeltje*.]

Geschiedenis van Nederland in de Fransche taal (IX. bl. 101, Vr. 152; bl. 224, 316, 349). Zoo als uit al het aangevoerde blijkt, schijnt mij toe, dat het voornaamste werk weinig bekend is. Ik bezit het volgende werk, bevattende XXIX boeken, in 8 lijvige deelen, in 4°. met kaarten, afbeeldingen en portretten versierd, en met uitvoerige registers voorzien: *Histoire Générale des Provinces-Unies*, *dédiée*

à Monseigneur le Duc d'Orleans, Premier Prince du Sang, par M. M. D**(UJARDIN), *ancien Maitre des Requêtes*, S**(ELLIUS) *de l'Académie Impériale et de la Société Royale de Londres. A Paris, chez* P. G. SIMON, *Imprimeur du Parlement, rue de la Harpe*, 1757—1770. Vóór het laatste boek bevindt zich een afzonderlijke titel: *Histoire abrégée de l'Eglise Metropolitaine d'Utrecht, principalement depuis la révolution arrivée dans les Sept Provinces-Unies des Pays-Bas, sous* PHILIPPE II, *jusqu'à présent. A Utrecht, chez* VAN DER WEIDE, *libraire*, zonder jaartal. Hoe die titel daar tusschen komt, is mij een raadsel, dewijl de paginering, papier en druk van het geheele achtste deel doorloopt, en de titel zelfs aan het voorgaande blad van het XXVIIIde boek behoort. Dit laatste of XXIXste boek is niet door de genoemde auteurs geschreven, maar door den abt GABRIEL DU PAC DE BELLEGARDE, te *Utrecht* den 13den December 1789 overleden, en in de kerk achter *Klarenburg* aldaar begraven. Die *Histoire* verscheen voor het eerst in 1765; daarna weder in 1770, en voor de derde maal in 1853 in 8°. Deze uitvoerige *Geschiedenis van Nederland*, met grondige kennis van zaken geschreven, en met aanwijzing der gebezigde bronnen, is met regt, zoo als Prof. TYDEMAN, in BILDERDIJKS *Vaderl. Geschiedenis*, dl. XI. bl. 230, zegt, »een te weinig bekend werk." Uit de *Préface* van het 1ste deel (geschreven toen zij voor een groot gedeelte hun werk gereed hadden, en er reeds twee deelen waren verschenen) geven zij een overzigt van hetgeen de drie laatste deelen, *les tems modernes*, zouden bevatten, en zeggen: »*Les Delices de Hollande de* PARIVAL, *l'Etat présent des Provinces-Unies, de* JANIÇON, et quelques autres écrits de ce genre, ne donnent que des idées imparfaites, et quelque fois très fautives. Un *Auteur Anonyme*, que la profondeur de ses recherches et la solidité de ses Preuves nous fait croire le même que celui de *l'Histoire de la Patrie*, nous a fourni les éclaircissemens que nous cherchions, et nous nous faisons gloire de le suivre encore dans cette partie." Bij al de aanwijzingen der bronnen, vind ik *l'Histoire de la Patrie* van WAGENAAR niet opgegeven. Zij zullen dit, toen pas verschenen werk nog niet als eene bron hebben willen aanvoeren, omdat welligt destijds WAGENAARS blik in de geschiedenis niet met hunne zienswijze overeenkwam.

C. KRAMM.

Geschiedenis van Nederland in de Fransche taal. Onopgenoemd bleef nog het *Résumé de l'Histoire de la Hollande, par* ARNOLD SCHEFFER (Deuxième Edition. A Paris, LECOINTE et DUREY, Libraires, 1824, 304 pp. in 12mo). Dit ziet er nog al goed uit.

J. H. VAN LENNEP.

Geschiedenis van Nederland in de Fransche taal. Hierbij dient gevoegd te worden het lijvige boekdeel, 551 pag. in 8°., *Belgique et Hollande, par M.* VAN HASSELT. Paris 1844, behoorende tot het door de Gebr. FIRMIN DIDOT uitgegeven prachtwerk *l'Univers, Histoire et description de tous les peuples.*

C. W. B.

Slag bij Martinestie (IX. bl. 103, Vr. 160; vgl. bl. 257). Ook in het werk: *Vie de* CATHÉRINE II, *impératrice de Russie*, Paris, l'an V. de la republique (1797), Tome II, zijn vele bijzonderheden omtrent dezen veldslag en den toenmaligen oorlog te vinden. De aanvoerder der Turken was de Grootvizier KUTSCHUK HASSAN.

CHR.

Ramee van Lempitt (IX. bl. 129, Vr. 168; vgl. bl. 258). De betaalde rekening, die in de *Notes and Queries* vermeld wordt, is, zonder twijfel voor het vervaardigen van kopijen naar de aanwezige portretten, door D. MIJTENS of A. VAN DIJCK geschilderd, hetwelk hem door Commissarissen werd toegestaan, zoo als men uit het volgende levensberigt kan afleiden: »REMI, of REMIGIUS VAN LEEMPUT, of LEMPUT, een schilder van *Antwerpen*, die, omstreeks het midden der XVII. eeuw, in *Engeland* werkzaam was. Hij kopiëerde op eene gemakkelijke wijze, de werken van A. VAN DIJCK en andere meesters; als: naar HOLBEIN de afbeeldingen van HENDRIK VII en VIII, op één paneel; naar VAN DIJCK, die van den Graaf van *Bedford;* naar RAPHAEL de Galatheae, enz. Tijdens de beroerten in *Engeland* kocht hij in *Hanover* de afbeelding van KAREL I te paard, door A. VAN DIJCK, doch geraakte daardoor in een kostbaar proces, dat hem bij geregtelijke uitspraak die schilderij deed verliezen, terwijl hij bovendien de geregtskosten betalen moest. Hij overleed in 1675." Zie *Leven en Werken der Hollandsche en Vlaamsche Schilders*, enz. *door*

C. KRAMM.

Ramee van Lempitt. Uit *Notes and Queries* (1ste Serie, X. p. 128) blijkt, dat de bekende familie van dien naam, welke, zoo zij niet nog te *Antwerpen* bestaat, dan ten minste eerst sedert kort daar moet zijn uitgestorven, dezen schilder wegens zijne gehechtheid aan de Protestantsche belijdenis had verstooten. Ten tijde van CROMWELL en vroeger verdiende VAN LEEMPUT, onder den naam van RÉMY, te *Londen* met schilderen den kost. Hij overleed in November 1675, en werd begraven op het kerkhof van *Covent Garden*, alwaar, reeds in 1651, zijn zoon KAREL was bijgezet geworden. Ook zijne dochter beoefende de schilderkunst: zij huwde THOMAS, den broeder van ROBERT STREATER, die, bij de

Restauratie, tot hofschilder werd aangesteld en vaak door PEPYS in zijn *Dagboek* vermeld wordt. J. H. VAN LENNEP.

Simon Goularts familie (IX. bl. 131, Vr. 185; vgl. bl. 321 en 381). Tot toelichting aangaande de familiebetrekking van SIMON GOULART, *de Jonge*, kan nog dienen: dat zijn vader van dien naam »den 22sten December 1610, te *St. Gervais*, in *Frankrijk* woonde; en hij een broeder had, JAN GOULART, *verkorene en Controleur der Subsidiën en Imposten voor den Koningh, in de Keure van Senlis.*" Dit staat aan het slot van een' brief, bij wijze van voorrede, geplaatst voor het derde deel van zijn *Cabinet der Historiën*, enz. *Uit het Fransch vertaald. T' Amsterdam, bij* JACOB VENCKEL, 1664, IV deelen, in 12°. Uit de dagteekening van genoemden brief blijkt, dat hij toen 68 jaren oud was. Hij is in 1628 overleden, dat toevallig ook het sterfjaar van zijn' zoon zou zijn, zoo als dit voor beiden bij BAYLE staat opgegeven.

C. KRAMM.

Geschiedenis der Bataafsche Republiek (IX. bl. 133, Vr. 204; vgl. bl. 274 en 349). Behalve de opgenoemde werken zal men voor dit tijdvak nog met vrucht kunnen raadplegen de volgende werken:

Authentique Bijlagen tot de geschiedenis der Omwenteling van 22 *Januarij* 1798. Amst. bij J. ALLART, 1799.

Memorie door de leden van 't Intermediair uitvoerend bewind der Bataafsche Republiek aan de Eerste Kamer van 't vertegenwoordigend lichaam, houdende hunne verantwoording van het door hun verrigten op en na den 12 *Junij* 1798, *met een schets van hetgeen verder dient te worden verrigt.* In den Haag, ter 's Lands drukkerij, 1798.

A. J. SLUIJSKEN, *Verbaal betrekkelijk de overgave van de Kaap de Goede Hoop.* 's Hage, J. VAN CLEEF, 1797.

R. L. BOUWENS *aan zijne Committenten.* Amst, C. N. GUERIN en W. VERMANDEL, 1797.

De gilden getoetst aan het algemeen belang der maatschappij. Rotterd., H. WIJK, 1796.

De gilden getoetst aan de regten van den mensch. Amst., M. DE BRUIJN, 1796.

Volledige verzameling van alle stukken betreffende de afscheiding der Kerk van den Staat. Leyd., D. DU MORTIER *en Zoonen*, 1796.

J. VAN MANEN, *over de Constitutie voor 't Bataafsche volk.* 's Hage, J. C. LEEUWESTIJN, 1796.

G. PAAPE, *Vrolijke Characterschetsen van de belangrijkste personaadjen*, enz. Amst., V. D. BURGH, 1797.

Politiek belangboek voor dit provisioneele tijdperk. Amst., J. R. POSTER, 1795.

Mr. P. PAULUS *met zich zelven vergeleken.*

Geschiedenis van den gewapenden inval der uitgeweeken Nederlanderen in het Departement van den Rhijn, in de maand September 1799. Arnhem, bij J. H. MOELEMAN *en C°.* 1801.

Verdediging van WILLEM PASCHEN, GZ. *Drost van Bredevoort, tegen* CORNELIS VAN DER AA. Deventer, bij G. BROUWER, 1807.

De zoogenaamde verdediging van W. PASCHEN, GZ., *getoetst door* C. VAN DER AA. Utrecht, C. V. D. AA, 1807.

Monument voor het aankomend geslacht, opgerigt in de Bataafsche republiek, of Karakterschets der volksvertegenwoordigers, zitting hebbende in de Nationale vergadering.

Korte karakterschets der mannen, welken het ingeleverde plan van Constitutie voor de Bataafsche republiek tot een grondslag der deliberatie van de Nationale Vergadering, repraesenteerende het volk van Nederland, hebben aangenomen.

Authentique bijlagen tot gebeurtenissen van den 12 *Junij* 1798, *uitgegeven op last van het intermediair uitvoerend bewind der Bataafsche republiek.* Leyden, HERDINGH en DU MORTIER.

Hierbij zoude ik kunnen voegen: 1°. de titels van eene menigte pamfletten en brochuren van meer bijzonderen of plaatselijken aard; 2°. de opschriften van een tal van requesten, adressen, rapporten, reglementen, enz., maar ik vrees dat de ruimte voor een antwoord zoude worden te buiten gegaan. Het bovenstaande zal echter genoeg zijn om aan te toonen, dat hij, die zich aan de bewerking van de geschiedenis der Bataafsche republiek zal willen toewijden, niet over schaarschte, maar veeleer over den overvloed van bronnen zal kunnen klagen.

R. W. S.

Geschiedenis der Bataafsche Republiek. Hierbij kan nog het zeer zelden voorkomende werk gevoegd worden: *Historie en Gedenk-schriften van de Revolutie te Campen, sedert den aanvang van het jaar* 1795 *tot op den tegenw. tijd. Uitgegeven door een gezelschap Vaderlandsminnende burgers binnen gemelde stad.* 2 dln. 8°. Amst., W. VERMANDEL *en Zoon.* 1798.

Hierbij behoort nog een tegenschrift (?), welks titel ik echter niet kan opgeven. Het werkje, zonder den naam des schrijvers, op bl. 349 van den IXden Jaargang vermeld, is geschreven door APELIUS. D. *te D.*

Van essen tende (IX. bl. 135, Vr. 225; vgl. bl. 278 en 381). Onlangs ontving ik van eenen mijner bekenden het volgende:

»Ik vermeen grond te hebben om te mogen vermoeden, dat de geachte vrager de Zeeuwsche uitdrukking, zoo als deze door hem is voorgesteld (van *essen tende*), bij het hooren der uitspraak nooit goed heeft verstaan, vooral wat het eiland *Walcheren* betreft.

De door hem bedoelde uitdrukking is »van-

ensentende." Ze duidt aan »van het begin tot het einde," en is afgeleid van de afgebroken uitspraak: »van end's en t'ende," of duidelijker: »van 's ends en t'ende."

Ze is eenigzins synoniem aan de Zeeuwsche uitdrukking »U tentut," 't welk eene verlugtigde uitspraak is van »uit en t'uit," beteekenende dan, van het punt van uitgang (aanvang) tot aan 't einde, b. v. »Die vrouw praat utentut (*) door, voor: die vrouw praat onafgebroken door."

Mr. L. G. VERNÉE.

[De oorsprong van *van ensententen* zal wel eene andere zijn dan de briefschrijver meent. Is het misschien eene verbasterde uitspraak van *van enden te enden?* *Utentut* is eenvoudig *uut ende uut.*]

Wapen van Lumey (IX. bl. 164, Vr. 254; vgl. bl. 352 en 382). Dat het wapen van LUMEY is, zoo als door D. V. N. is opgegeven, wordt bevestigd door het bekende klassiek heraldische werk van J. B. CHRISTIJN, *Jurisprudentia Heroica*, etc. Brux. 1689, in fol. I. bl. 113, waar men leest: *Maisons portant différents noms et mesmes armes.* »*Boheme porte de Gueules, au Lion d'argent Couronné-arene, lampassé d'or à la queue forchue et passé en sautoir. Bronchorst, de Batenburg*, au pais de Geldres, LUMAY et *Pletincq* au pays de *Liège* et *Namur*, de mesme." C. KRAMM.

Symboliek der Kleuren (IX. bl. 202, Vr. 283; vgl. bl. 322, 383). Hoe de kleuren in het Oosten, dat land der kleuren, worden opgevat, leert ons eene noot (24) in de *Verhandeling van* A. 'SGRAVEZANDE *over de Joden te Cochim* (Zie de *Verh., uitg. door het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen te Vlissingen*, dl. VI. 1778, bl. 542). Immers, in het ligchaam van dit stuk wordt de vertaling van een privilegie medegedeeld, door een Keizer van *Malabar* verleend aan een' Jood, met name JOSEPH RABBAAN. Onder de voorregten, daarbij toegestaan, behoort ook het dragen der *vijf kleuren.* Deze zijn *Rood*, *Geel*, *Groen*, *Wit* en *Blaauw.* Zoo telt ook H. RELAND, in zijne *Diss. Misc.*, III. p. 70 (op 't Maleische woord *Koening*, *Geel*) vijf karakteristieke kleuren: schrijvende dat de *Gele* kleur is die der Koningen, de *Groene* van hunne Kinderen, de *Roode* der Veldheeren, de *Witte* der Geleerden, en de *Zwarte* der Dooden en Treurenden. De Heer A. MOENS, 'S GRAVEZANDE's Berigtgever, echter, noemt geen *Zwart*, maar *Blaauw.* Merkwaardig is en blijft de omstandigheid, dat het Maleische woord *Koening* voor *Geel* de *Konings*-kleur beteekent. Wél zegt het Bestuur, dat ons *Koning* is afgeleid van *kunnen*, maar wie verzekert mij, dat het Maleische *Koening* niet éénzelfden taalwortel heeft?

(*) *U* wordt in beide lettergrepen uitgesproken als in *Minuut.*

Waarschijnlijk zijn de kleuren der *tartans* of *plaids* der verschillende Schotsche clans ontleend aan die, waarmede hunne wilde voorvaders (de *Picten* of *Beverfden*) zich, ter onderscheiding en versiering, het ligchaam beschilderden. J. H. VAN LENNEP.

[Dat ons *kunnen* en het Maleische *koening* niet eenenzelfden taalwortel hebben, durven wij den Heer v. L. verzekeren, en wij zijn bereid, indien hij het mogt verlangen, het te bewijzen.]

Eenige predikanten (IX. bl. 203, Vr. 287; vgl. bl. 353 en 383).

AGGEUS HAITSMA. Een levensberigt van hem is te vinden in de *Boekzaal*, 1784, *b.* bl. 134; alsmede in het *Biogr. Woordenb. van* VAN HARDERWIJK, waarin hij spoedig zal opgenomen worden.

AMBROSIUS DORHOUT. Over dezen zie men VAN DER AA, *Biogr. Woordenboek.*

T. A. R.

Prophetia de Futuris Pontificibus (IX. bl. 203, Vr. 289; vgl. bl. 324). In zijne *Mémoires Bibliographiques et Littéraires* (Paris et Lyon, *sans date*) p. 224, geeft ANT. FR. DELANDINE het volgende verslag omtrent de *Voorspellingen van Broeder* TELESPHORUS, kluizenaar van *Cusance.* Dit handschrift, in folio, is in het latijn opgesteld en berust op de boekerij te *Lyon.* »Het is allezins de lezing waardig," zegt DELANDINE, »en bevat de profetiën van den kluizenaar over de Pausen en Keizers en over den toekomstigen toestand van Heiligen Stoel en Keizerrijk, loopende zij van het jaar 1386 tot aan *het einde der wereld.* Het schrift is gothisch en leest moeijelijk; de hoofden, voorletters en aanwijzingen der teekeningen zijn in purperkleur. Deze afgezette teekeningen, vijf en veertig in getal, verbeelden de pausen met verschillende attributen, als met engelen, geestelijken en duivels. De schrijver noemt zich kluizenaar van *Cusance*, een dorp in de oude *Franche-Comté*, waar men sedert hem eene Priory van monniken oprigtte.

Het handschrift werd aan de Lyonsche Bibliotheek ten geschenke gegeven door FRANÇOIS DE CHEVRIERS, zoon van GABRIEL van dien naam, Heer van *Saint-Mauris*, Ridder van de koninklijke huisorde (? *ordre du roi*) en gewoon Kamerheer des Konings. In 1614 werd hij aangesteld tot wapenrigter van *Frankrijk*, eene waardigheid, waarin hij later werd opgevolgd door den geleerden PIERRE D'HOZIER. Men moet dezen FRANÇOIS DE CHEVRIERS, overleden in 1641, niet verwarren met dien, waarop PAPIRE-MASSON de Latijnsche lofrede heeft in 't licht gegeven, en die getrouwd is geweest met CLAUDINE DE PARANGES, Vrouwe van *la Flachère* in 't Lyonsche."

Hebben er ooit in *Nederland* kluizenaars

gescholen — of maakte ons platte land het kluizenaarsleven onmogelijk?

J. H. VAN LENNEP.

Mr. Elbert Spiegel (IX. bl. 234, Vr. 308; vgl. bl. 354). ELBERT SPIEGEL, Secretaris en Ontvanger ter Admiraliteit te *Amst.*, geb. 3 Januarij 1600 en gest. 22 Feb. 1674, trouwde 12 Januarij 1625 PETRONELLA ROETERS, geb. 1595, gest. 1647.

Van hunne kinderen huwden:

ELISABETH, geb. 1628, den 6den Junij 1651 WIGBOLT SLICHER.

GEERTRUYD, geb. 1635, den 21sten Dec. 1655, JAN BAPT. HOCHEPIED.

ELBERT SPIEGEL voerde tot wapen, coupé met de drie hertekoppen, enz., zie *Nav.* IX. bl. 354. Zeer vermoedelijk was hij een zoon van LAURENS JANSZ. SPIEGEL, geb. 1575, gehuwd 1597 met CORNELIA OUDEROGH, en alzoo geen afstammeling van AREND CORNELISZ SCHOUT genaamd SPIEGEL, wiens zoon DIRK SCHOUT genaamd SPIEGEL, geb. 1566, huwde Februarij 1592 ELISABETH BOOGAARD; eene dochter van dezen huwde 1621 JACOB VAN DER WAEIJEN, van *Antwerpen.*

OUTGER SPIEGEL, van wien almede t. l. a. p. melding wordt gemaakt, was een zoon van PIETER PIETERSZ. SPIEGEL en van JAAPJE CLEMENSdr. COORNHART, is geb. 1573 en stierf den 22sten Mei 1650. Hij huwde Dec. 1599 GEERTJE ADRIAANSdr. ROOS. Eene dochter van dezen, ADRIANA SPIEGEL, huwde 1640 CAREL SIX, zoon van GUILLAUME en van JENNE WYMER, beiden van *St. Omer.*

Het wapen van OUTGERT SPIEGEL was gelijk aan dat van LAURENS en van ELBERT, doch AREND en DIRK SCHOUT gen. SPIEGEL, voerden van *azuur* met de *fasce*, enz., zoo als door C/4. is beschreven. V. D. N.

Storm van den 1sten Augustus 1674 (IX. bl. 235, Vr. 318; vgl. bl. 355). Sir WILLIAM TEMPLE, die zich in bovengemeld jaar als buitengewoon gezant van *Engeland* in deze gewesten bevond, spreekt in zijne *Memoirs* van dezen vernielenden storm. Voor het tegenwoordige slechts de Fransche vertaling (*Amst.* 1708) bij de hand hebbende, geef ik hier wat ik p. 39 suivv. vond opgeteekend:

»Je couchai seulement à Anvers une nuit, qui se passa en tonnerre et en éclairs, qui me firent espérer que j'aurois beau temps le lendemain pour m'en retourner à Rotterdam dans un yacht des États qui m'attendoit. Le matin fut tel que je l'avois souhaité, mais sur le soir le ciel devint obscur, et les matelots présageans qu'il y auroit tempête résolurent de mouiller l'ancre devant Bergue-op-Zoom, le vent étant contraire et petit. La nuit vint, et la plus obscure que j'aye jamais veuë, jusqu'à ce qu'elle fut éclairée par de grands éclairs, accompagnez de si grands coups de tonnerre, que je ne pense pas, qu'on en ait jamais ouï de semblables dans ce siècle et dans notre climat. Cela continua toute la nuit, et nous ressentions à chaque grand éclair une si violente chaleur, que le capitaine craignoit, qu'ils missent le feu à son vaisseau. Cette tempête cessa le lendemain à huit heures, et se changea en un vent fraix et fort qui nous mena dans quatre heures à Rotterdam, où l'on ne parloit que des ravages que le tonnerre, la foudre, la grele et le vent avoient fait aux navires et aux maisons la nuit dernière. Mais le jour suivant il arriva de plusieurs endroits à la Haye des relations de cette tempête, qui en rapportoient des effets si surprenans, qu'ils étoient presque incroyables. Ceux qu'elle causa à Amsterdam, étoient deplorables. Il y eut plusieurs arbres deracinez; plusieurs vaisseaux dans le port coulez à fond; plusieurs bateaux sur les canaux enfoncez; diverses maisons abatuës, et plusieurs personnes enlevées dans les ruës et precipitées dans les canaux. Mais tout cela n'étoit rien en comparaison de ce qu'on manda d'Utrecht, où la grande et ancienne église Cathedrale fut mise en pieces par la violence de cette tempête, et les grands piliers de pierre qui la soûtenoient, furent changez en colomme torse, ayant été si bien bâtis, et composez d'un ciment si dur, qu'ils souffrirent ce changement de figure, plûtot que de rompre comme fit le reste de cet édifice. A peine y eut-il quelque église qui échappât à la fureur de cette tempête, et peu de maisons qui n'en portassent de tristes marques. Les ravages qu'elle fit en France et en Flandres, n'étoient pas moins surprenans, puisque les lettres de Paris et de Bruxelles nous apprirent que le tonnerre, la foudre et une grele d'une grosseur prodigieuse y avoient fait des maux infinis."

W. Writs (IX. bl. 236, Vr. 319; vgl. X. bl. 15). Ik schrijf voor den Heer J. C. K. uit het *Vervolg van* WAGENAAR, *Beschr. van Amsterdam*, XVIIIde stuk, bl. 203 en 204 het volgende over:

»Het weeren van den steeds toeneemenden voortgang der opslykinge in het Y, voor de Stad, was een onderwerp, waar op menig werktuigkundige zyn vernuft spitste. Al van voor lang bediende men zig van zekere Moddermolens, om het Vaarwater te verdiepen. Doch deze hadden verscheiden gebreken. Op het verhelpen daar van hadt de kundige Uurwerkmaker, WILLEM WRITS, zints eenigen tijd, zyne gedagte laaten gaan. In de maand Augustus (1782) hadt hy zyne ontworpene verbetering zo verre tot stand gebragt, dat de tweeentwintigste dier maand bepaald werdt, om, in tegenwoordigheid van Burge-

meesteren en Thesaurieren, en van verscheiden des kundige Persoonen, eene proef te neemen van den uitgevonden *Vyzel-Moddermolen:* dus noemde men het nieuwe Werktuig. Door den sterken Eb en daar uit ontstaande droogte in het Y, verzeld van harden wind, hadt de zaak op dien en den volgenden dag, geenen voortgang. Gelukkig slaagde de proef op den vijfentwintigsten, niet alleen volgens de opgave des Uitvinders, maar zelf boven de verwagting van deezer zaaken kundige aanschouwers. Het Middenvak van een Stads Modderschouw, kunnende bevatten twee Schaften Modder, werdt, door middel van een enkel paerd, in den tyd van ruim vier Minuten, vol gemaalen, met de hardste en zwaarste kley, zonder dat 'er eenig water mede binnen kwam. Nogthans beschouwde de Uitvinder het Werktuig als onvolmaakt, en beloofde nog verscheiden verbeteringen. Men vleide zig, den uitgevonden Molen ook binnen de Stad te zullen kunnen gebruiken, ter uitdiepinge der Graften. Doch tot heden toe is zulks niet te werk gesteld. Misschien is het overlijden van den Heere WRITS, 't welk eenige weinige jaaren daar na voorviel, oorzaak geweest, dat het Ontwerp, tot heden toe, geenen voortgang heeft gehad."

Het voormelde 18de stuk van de *Beschrijving van Amsterdam* zag in 1790 het licht, zoodat WRITS vóór dat jaar is overleden.

In het 20ste stuk van gezegd *Vervolg* leest men bl. 147:

»In den jaare 1777 zag men, in deeze stad, een *Programma* of Ontwerp ten voorschijn koomen, ter uitnodiginge van lieden uit den deftigen Burgerstand, tot het houden van gezette byeenkomsten, om elkander, in dezelve te onderhouden over zodanige Kunsten en Weetenschappen, als ter bevorderinge van het nut en den bloei der Burgerlyke zamenleevinge van den meesten dienst zouden geoordeeld worden. De eerste uitvinder des Ontwerps was de Heer WILLEM WRITS, een beroemd werktuigkundige, onder andere, bekend door zyne verbeteringen aan de Stads Moddermolens." Aan dat ontwerp is de Maatschappij *Felix Meritis* haar oorsprong verschuldigd.

EEN LEIDSCH STUDENT VAN 1818.

Porcelein (IX. bl. 238, Vr. 323; vgl. bl. 358). Behalve naar *Histoire et fabrication de la porcelaine Chinoise. Ouvrage traduit du Chinois par M.* STANISLAS JULIEN, *membre de l'Institut* etc., *accompagné de notes et additions par M.* ALPHONSE SALVÉTOT, *chimiste de la manufacture impériale de porcelaine de Sevres* etc., *et augmenté d'un Mémoire sur la porcelaine du Japon, traduit du Japonais par M. le docteur* J. HOFMANN, *Professeur à Leide* etc., met platen, te *Parijs* uitgekomen in 1856 bij MALLET BACHELIERS, prijs 14 fr., verwijs ik den vrager naar de *Dictionnaire des Beaux Arts*, van A. L. MILLIN, in voce: *Porcelaine.*

Of MARS evenwel zijne nieuwsgierigheid aangaande »het pieterselie, de lange lijzen, enz." bevredigd zal zien, betwijfel ik zeer, althans ik ben er niet wijzer uit geworden, anders is het met de zes merken en diergelijken, waarover in het eerstgenoemde werk duidelijk wordt gehandeld.

Mr. L. G. VERNÉE.

Porcelein. Zelve ook in dit onderwerp belang stellende, wil ik gaarne iets, al is het ook nog zoo weinig, bijdragen tot beantwoording van sommige der gestelde vragen, terwijl ik, niet minder verlangend dan de vrager, naar uitvoeriger antwoorden blijf uitzien.

2 en 4. Eerstgemelde vraag zoude ik niet aarzelen bevestigend te beantwoorden, aangezien het porcelein reeds in 1474 (door BARBARO, Venetiaansch gezant in *Perzië*) naar *Europa* werd overgebragt. Ook is het algemeen erkend, dat de porceleinfabrikaadje in *China* reeds van hooge oudheid is, en men meent dat ze al onder Keizer TAM, in 442 vóór CHRISTUS beoefend werd. Deze nijverheidstak zal overigens wel als alle andere niet eensklaps zijn ontstaan, maar zich trapsgewijs ontwikkeld hebben.

3. Van ouds produceerden de provinciën *Kwangsing* en *Kiansi*, en vooral het vlek *Kingtsjing*, in laatstgemeld gewest, het meeste en beste porcelein; ook vond men fabrieken te *Fokien* en te *Canton.*

In *Japan* zijn de meeste fabrieken in de provincie *Figeu*, op 't eiland *Ximo.*

6. De invoer van porcelein door particulieren werd door het monopolie der O. I. Compagnie verboden en zal zich dus wel tot contrabande-partijtjes hebben bepaald. Dat de O. I. Compagnie zich met den invoer van porcelein bezig hield, is bepaald zeker.

De havens, waaruit het porcelein kwam, waren natuurlijk alleen de rivier van *Canton* voor *China*, en *Nangasaki* voor *Japan*, daar er, in den tijd toen het porcelein naar *Europa* overgescheept werd, nog geene andere havens in beide rijken voor den handel geopend waren.

CHR.

ANTWOORDEN.

Infirmitates Sancti Quirini et Sancti Cornelii (III. bl. 160, Vr. 167). In het »Wyder Vertoogh (NB. niets anders dan eene *Naamlijst*) van 't vermenighvuldighen der Santen, ende hare Ampten," te vinden bij S. RUYTINCK, *Gulden legende*, enz. tweede stukje, bl. 23, komt onder de heiligen, die bij verschillende

ziekten hulp verleenen, boven aan de lijst voor: CORNELIUS: *de vallende sieckte*, en iets verder: QUIRINUS: *de pyne in de beenen ende scheenen*. Is nu de *morbus caducus* (*morbus comitialis* bij de Romeinen) hetzelfde als de *vallende ziekte*, dan hebben wij òf in de oorkonde eene *tautologie*, òf RUYTINCK is kwalijk ingelicht, schoon hij zegt zijne berigten ontleend te hebben »wt DURANDO, PETRO DE NATALIBUS, SZEGEDINO, etc." Waar schuilt nu de fout? Bt.

[In *der Minnen loep*, III. 973—975, wordt gesproken van het S. Jans evel. Daarop volgen in het Haagsche HS. deze drie regels (het Leidsche heeft alleen de eerste):

Die plaghe donct my sijn die meeste,
Naest dat evel van Sinte CORNELIS,
Dat ooc om sinen doet gebleven is.

Daar nu onder S. Jans evel gewoonlijk de vallende ziekte verstaan wordt, zal S. CORNELIS' evel hier wel eene andere ziekte moeten beteekenen.]

Hackemans ghesinneken (V. bl. 190, Vr. 155). Wat deze uitdrukking beteekent? Antwoord: *gemeen*, *onbeschoft volk*. In OUDEMANS' *Woordenboek* op BREDERO vind ik *Haeggemans volk*, wat ik voor hetzelfde houd. Kan de aldaar geopperde gissing, dat HAEGGEMAN misschien de naam is van een niet gunstig bekend hoofd of leider, gegrond heeten, of bewaart hier de geschiedenis het stilzwijgen?

Hackemans gesinneken was dus niet veel bijzonders. Maar eilieve, wist HENRY, toen hij zijn vraagteeken inzond, ook aan het raadselachtige *heromues*, waarvan hij geene opheldering verlangt, een etymologische mouw te passen? Wij betwijfelen het, indien namelijk in de copij der vraag aldus gelezen wordt en hier den zetter niets te wijten is. In allen gevalle wagen we 't, ééne plooi in het kleed van *Heromues* te verschikken en hem dan als een lid der familie HAEGGEMAN te presenteren. Met verandering van éëne letter leze men *Herommes* en sla alweder bovengenoemd *Woordenboek* op, waar dit woord verklaard wordt door: »JAN alle man (*); eigenlijk: Heer *Omnes*." Wij zien tevens uit de aldaar aangehaalde plaatsen, dat men ook *herommenes* en *her Omnes* schreef. In den zin van *niets beduidend volkje*, *gespuis* komt het voor bij BREDERO, *Moortje*, bl. 54:

Ick raat u, gaet van hier met dit *heromnes* van u gesellen.

En deze laatste beteekenis zal het woord hebben in de zinsnede, door HENRY ergens gelezen. Bt.

Pietgijzenbrug en Jangijzenvaart (VII. bl. 12, Vr. 17). Waarlijk, het Bestuur is te nederig, wanneer het deze vraag, ná het daaronder tusschen haakjes geplaatste, nog onder de onbeantwoordde rekent! Hoe vaak toch noemt men eene plaats naar den bezitter of den naastbijzijnden bewoner! Dit kan ieder in zijne eigene buurt bij ondervinding weten. Wie PIET GIJZEN en JAN GIJZEN geweest zijn, kan ik niet zeggen, alleen naar alle waarschijnlijkheid gissen, dat zij de zonen waren van »een zekeren" GIJS. Maar wie was nu GIJS? J. H. VAN LENNEP.

(*) WILLEMS, ad *Brab. Yeesten*, VI. vs. 7122: »Heer Alleman."

Dood van Tycho Brahé (VII. bl. 13, Vr. 29). Hieromtrent zegt KNIGHT'S *National Cyclopaedia* (uitg. 1847, op het woord) vrij stellig: »Op den 13den October 1601 veroorzaakten de gevolgen van een gastmaal, in zamenwerking met ongenoegzame inachtneming zijner gezondheid, bij TYCHO BRAHÉ koud vuur in de blaas. Hij leed verscheidene dagen groote pijnen, en stierf op den 24sten October van hetzelfde jaar. Gedurende zijne smarten herhaalde hij verscheidene malen *Ne frustra vixisse videar* (mogt ik toch niet schijnen vruchteloos geleefd te hebben!), een uitroep tusschen de hoop en de verklaring in, dat hij zijn bestemden tijd niet nutteloos mogt hebben versleten." J. H. VAN LENNEP.

De Eijeren van den Haas (VII. bl. 138, Vr. 192). AHBA schrijft in *Notes and Queries* (1ste Serie, IX. bl. 376): »Ik heb ergens vermeld gevonden, dat er een oud gebruik te *Coleshill* in *Warwickshire* bestaat, dat, zoo de jongens van de stad in staat zijn een' haas te vangen, en dien op Paaschmaandag vóór tienen aan den predikant van het kerspel te brengen, deze verpligt is hun voor hun ontbijt een kalfshoofd en honderd eijeren te geven met een groot in geld." Dit gebruik wordt ook aangeteekend gevonden in BLOUNT'S *Ancient Tenures*, door BECKWITH, uitg. v. 1684, p. 286. J. H. VAN LENNEP.

Stoven (VII. bl. 331, Vr. 385). Het gebruik der stoven in ons vaderland zal wel zijne aanleiding gevonden hebben in de eigenaardige turfkooltjes, en zich daardoor en daarom wel alleen tot de lage *Nederlanden* hebben bepaald. Het is mij immers onbekend, of *Noordelijk Duitschland* en *Ierland*, waar ook turf gevonden wordt, de leer van *Houd hoofd en voeten warm*, wat de laatstgenoemde leden betreft, op dezelfde wijze huldigen. Ik geloof het niet. In *Engeland* warmen de dames zich de voeten aan de gloeijende steenkolenvuren, die steeds op mij de werking uitoefenden van mij het hoofd óverwarm te maken: in andere landen gebruikt men heetwaterstoven en voetezakken of *chancelières*, en de dames zijn er ook zoo huiszittend niet. Een Engelsch reiziger, JOHN M. DUNCAN, geeft in zijne *Travels through part of the United States and Canada, in* 1818 *and* 1819 (2 Vols. 12mo,

WARDLAW & CUNNINGHAME, *Glasgow;* OLIVER & BOYD, *Edinburgh;* HURST & C°., *London*), een berigt omtrent *Nieuw York*, dat ik, om der merkwaardigheid wille, afschrijf:

»De dames hebben er nog eene andere gewoonte, even verderfelijk als die, van, op een graauwen Decemberdag, zich buiten deur te begeven in het spinragkleed van gaas of van zijde. Men ziet ze op Zondag zich een' weg naar de kerk banen door stuivende sneeuw, de voeten gestoken (want *gehuld* kan men niet wel zeggen) in zijden of katoenen kousen, en schoenen, niet veel dikker dan de najaarsdraden, zoo even vermeld; wollen kousen toch zijn, voor zoo ver mijne kennis gaat, voor de Amerikaansche dames een onbekend gerief. Achter haar loopt een klein zwart meisje, met een blik kistje, waarin gaten van boven, en bevattende een pannetje gloeijende houtskool of de blakende asch van *hickory*-hout (, eene soort van okkernotenboom). Dit kistje dient gedurende kerktijd voor voetebank, en, nadat de voeten daar een uur of twee op geroost zijn geworden, en daardoor een aanmerkelijke plaatselijke uitwaseming is ontstaan, stelt de kerkgangster zich, bij het naar huis gaan, wederom bloot aan al de gestrengheid van het weder." — *Literary Gazette for* 1823, p. 760.

Het behoeft geene herinnering, dat *Nieuw York* eens *Nieuw Amsterdam* heette.

J. H. VAN LENNEP.

Heylooërpolder (IX. bl. 204, Vr. 292). Onder de gemeente *Heyloo* behooren tegenwoordig de *Baafjes-*, *Maalwater-* en *Oosterzijpolders*, en gedeeltelijk de *Boekelermeer-* en *Vennewaterspolders*. De laatstgenoemde ligt ten deele ook onder *Egmond binnen* en aan de westzijde van den geest, van de andere polders verwijderd. Deze zijn echter nabij elkander gelegen, en daarvan zullen de drie eersten de oude *Heylooërmeer* zijn geweest, drooggemaakt in 1581, terwijl de *Boekelermeer* één jaar vroeger, dus nagenoeg gelijktijdig bedijkt is. C. W. B.

Bowring's Batavian Anthology (IX. bl. 298, Vr. 368). Het door TELTING aangekondigde werkje is zonder twijfel het volgende: *Sketch of the Language and Literature of Holland by* JOHN BOWRING, *being a sequel to his Batavian Anthology, with the Portrait and Facsimile of the Author.* Amst. DIEDERICHS Brothers, 1829. H. G. P.

Johannes Latius (IX. bl. 300, Vr. 379). Men veronderstelt, dat hij vóór 1618 een werk over de Pelagianen en Semipelagianen in het licht zoude hebben gezonden. Wie was hij? In eene onder mij berustende aanteekening in HS. van wijlen Professor J. W. TE WATER, wordt de uitgave van gemoemd werk gesteld op het jaar 1617, en wel te *Harderwijk*. Deze geleerde schrijft daarbij dit werk toe aan den bekenden JOANNES DE LAET, uitgever van de zoogenoemde *Elzeviriaansche Republieken* en van eene *Geschiedenis van Oost-Indië*. Het opgegeven jaartal zal wel naar waarheid zijn, maar dat de Antwerpenaar JOH. DE LAET (geboren op het laatst der XVIde eeuw, overleden in 1649) over de Pelagianen en alzoo over een aan zijne gewone letteroefeningen geheel vreemd onderwerp zou geschreven hebben, blijf ik betwijfelen; geene zijner levensbeschrijvers maakt er melding van. Zie b. v. NICERON, *Mém.*, XXXVIII. p. 339. QUIESCENDO.

De Akademie te Sedan (IX. bl. 300, Vr. 380). In de *Hondertjaarige Jubelgedachtenisse der Academie van Utrecht*, ontworpen door Prof. GISBERTUS VOETIUS, en vermeerderd door ISAAC LE LONG, Amst. bij H. VIEROOT, 1736, vindt men op de »lijste der Hoogeschoolen of Akademiën van 't Christenrijk," bl. 127: »*Sedanum*, *Esdun of Sedan.* R.

In 't Prinsdom dezes naams.

Hier is een Akademie opgerecht door HENDRIK, Graaf van *Turaine*, Hertog van *Bouillon* en Prins van *Sedan* in den jaare 1592 en met geleerde professores wel voorsien, waardoor dezelve van tijd tot tijdt, door verscheyde Duytsche Prinsen en andere groote Heeren is bezocht, hebbende onder anderen Paltsgraaf FREDERIK *de Vijfde*, nog Keurprins zijnde, hier gestudeerd.

Onder de eerste professoren, die hier geleerd hebben, is geweest de vermaarde philosoof en regtsgeleerde JULIUS PACIUS A BERIGA.

In de theologie hebben hier onderwezen de vermaarde mannen DANIEL TILENUS, ANDREAS MELVINUS, JACOBUS CAPELLUS. In de philosophie JONSTONUS en GUALTHERUS DONALDSONUS, twee geleerde Schotten.

Dit Prinsdom daarna in handen van den Koning van *Frankrijk* gekomen en de Gereformeerde religie verdreven zijnde, heeft deze Akademie mede moeten vervallen."

φ²—φ.,

De Akademie te Sedan is gesticht in 1592 door HENDRIK, Graaf van *Touraine*, Hertog van *Boullion*. Hij bezorgde haar geleerde (*sic*) professoren en bekwame meesters tot allerlei ridderlijke oeffeningen. Van daar dat vele jonge Duitsche Prinsen en andere vorstelijke personen deze akademie bezochten, onder anderen ook FREDRIK V, Paltzgraaf, later Keurvorst van den *Paltz*, en de ongelukkige winterkoning van *Boheme*. Onder de Hoogleeraren, die daar werkzaam waren, behoort de godgeleerde PETRUS MOLINAEUS, die zich naam maakte door zijne schriften tegen het

Pausdom, de Arminianen, enz., en er stierf den 10den Maart 1658, bijna 90 jaren oud. Zijn tijdgenoot was JAC. CAPPELLUS, insgelijks predikant en theol. prof. te *Sedan*, aldaar gestorven den 7den September 1624, oud 56 jaren. Ook had hij tot zijn' ambtgenoot ABR. REMBURTIUS, die zich krachtig verzette tegen de Papisten, Socinianen en Remonstranten, hoewel hij, wegens zijne veelvuldige bezigheden en de zwakheid van zijn gezigt, weinige schriften heeft nagelaten. De in ons vaderland zoo bekende SAMUEL MARESIUS, gestorven te *Groningen* den 18den Mei 1675, is hier predikant en hoogleeraar geweest. Verder: ALEXANDER COLVINUS, in de philosophie en Hebr. taal, van hier beroepen tot theol. prof. te *St. Andrews;* — LODEWIJK LE BLANC, Heer van *Beaulieu*, pred. en theol. prof., gestorven in 1675; — JOSUA LE VASSEUR, eerst prof. in de Hebr. taal, daarna in de theologie, die eene Hebr. spraakkunst heeft uitgegeven; — JACOBUS ALPAEUS de *St. Maurice*, insgelijks in de godgeleerdheid; — JETRUS BAYLE, bekend door zijn *Dictionnaire* en vrijgeestigheid, ook in onze kerkelijke geschiedenis. Hij stierf te *Rotterdam*, den 28sten December 1706. Verder gaan de berigten niet, die ik heb gevonden in de *Levensbeschr. van beroemde en geleerde mannen, met hedendaagsche sterfgevallen*, dl. II. bl. 298, 299, in welk deel de *Opkomst der Academiën in Europa* voorkomt. J. C. K.

Het dorp Gein tot stad verheven (IX. bl. 300, Vr. 382). Uit de verhandeling van den Heer J. J. DE GEER, over *Oudegein en het Gein*, geplaatst in het *Tijdschrift voor Geschiedenis, Oudheden en Statistiek van Utrecht*, IX. (1843) blijkt (zie ald. bl. 11), dat de bedoelde originele brief nog op den huize *Oudegein* berustende is. De daaraan hangende zegels vindt men in gemeld tijdschrift afgebeeld.

C. P. L.

Hoiemen geschot (IX. bl. 300, Vr. 383). SMALLEGANGE, *Cronyk van Zeeland*, zegt hieromtrent bl. 632 het volgende: »Op het jaer 1294, schelt Graef FLORIS, (die sich in het opschrift van die brief wel uitdrukkelijk noemt, *Grave van Zeelandt*) die van *Domburg* quijt seker schot, het gene sy tot noch toe aen den Graven betaelt hadden, genaemt *Hojemen geschot*. Het welk niet anders was als seker ongelt, dat sy van wege het Hojemenland gehouden waren tot noch toe te betalen. Soo dat daer uit blijkt, dat doe ter tijd het land, daer na *Hayman* genaemt, *Hojemen* genoemt is geweest. Dit woord hebbe ik in den brief selfs gelesen." — Op bl. 314 van dezelfde *Cronyk* wordt gesproken van »elk goet Gemet Haymants Lands" en verder van »Allen uitheemschen Haeyman, die verstorven is aen den Heere"; »item, soo wie eenigen inlandschen Haeyman verkoopt," enz. — Op bl. 523 wordt onder de oude geslachten van *Zierikzee* genoemd dat van HAEYMAN, en onder anderen gewag gemaakt van POPPE HAEYMANS en ADRIAEN POPPENZ. VANDER HAEYMAN. — Eindelijk wordt de ambachtsheerlijkheid den *Hayman*, gelegen en behoorende onder *Middelburg*, door SMALLEGANGE op bl. 634 zijner *Cronyk* onder de heerlijkheden van *Walcheren* opgesomd. Het wapen van genoemde heerlijkheid vindt men op de wapenkaart achter de *Cronyk* geplaatst, even als de geslachtwapens der familiën VAN D'HAYMAN en HAYMAN. Laatstgenoemde familie voert een sprekend wapen: een visch (zeker een haai) van azuur op een veld van goud, terwijl de wapens der heerlijkheid den *Hayman* en van de familie van D'HAYMAN dezelfde zijn: een schild van zilver, waarvan het bovenste derde gedeelte is van keel, beladen met drie vijfpuntige sterren van zilver. — Ziedaar alles, wat ik tot nog toe omtrent *Hoiemen geschot* kan opgeven. Mr. J. S.

[Sommigen, zoo deelen ons φ^2—φ. en Chr. uit GARGON, *Walchersche Arkadia*, II. 172 mede, meenen dat die naam afkomstig zou zijn van zekeren HAYMAN, die zeer rijk zijnde, veel geld aan het land had voorgeschoten en daardoor zijne landerijen vrijgemaakt. Met eene andere verklaring maakte Dr. RÖMER ons bekend. Zij is van J. AB UTRECHT DRESSELHUIJS, *De godsdienstleer d. aloude Zeelanders*, bl. 254, aant. 1: »de eersten (haymannen) schijnen dus eene bijzondere soort van duinpannen te zijn geweest. Dergelijke waren er ook onder *Domburg*, dat in 1294 werd ontheven van het »haymangeschot." Het woord kan afgeleid worden van *haam*, beklimming, waarvan nog *hamei*. De benaming werd later synoniem met *vrijland*; doch in eene andere beteekenis als *vroonland*, enz."]

Des Villattes (IX. bl. 301, Vr. 386). In de »*Kern der zoogenaamde Volksstem*," een vliegend blaadje van het jaar 1786 en in den geest der stadhouderlijke partij uiterst hevig geschreven, wordt vermeld: »J. H. DES VILLATES, Secretaris van de desolate boedelkamer (doch wiens boedel zelf zeer verward is)."

φ^2—φ.

Des Villattes was Mr. JEAN HENRI Baron DES VILLATTES, laatste mannelijke afstammeling eener oud-adellijke Fransche familie, bij de herroeping van het edict van *Nantes* naar de *Vereenigde Nederlanden* gevlugt, zoon van Mr. ALEXANDER AUGUSTUS Baron DES VILLATTES, Heer van *Spanbroek*, *Spierdijk*, enz., Raadsheer in den Hove van *Holland*, en van ANNA PETRONELLA VAN HEEMSKERCK, door zijne ouders vermaagschapt aan de deftigste geslachten van *Holland* en *Gelderland*, waarschijnlijk omstreeks 1750 te *Amsterdam* geboren. Hij behoorde, tot groote ergernis zijner familie, tot de patriottische partij. In mijn bezit is een boekje door hem geschreven, getiteld: *Brieven over wijsgeerige en an-*

dere onderwerpen door JEAN HENRY DES VILLATTES, (niet vertaald). Uitgegeven te *'s Gravenhage*, bij J. C. LEEUWENSTEIJN, 1795; doch van luttel letterkundige waarde. De redenen van zijn vonnis en verbanning kan S. S. S. vinden in het *Vervolg op Wagenaars Vaderlandsche geschiedenis*, dl. XXIII. bl. 23—25. Aangaande zijne papieren is mij niets bekend; doch daaromtrent zullen misschien inlichtingen te bekomen zijn bij den Heer PIETER HARTZ, gepensioneerd Kapitein der Artillerie te *'s Hage*, die gehuwd is geweest met de eenige in 1858 aldaar overledene dochter van J. H. DES VILLATTES, of bij den Heer GIJSBERTUS JACOBUS GRASWINCKEL DES VILLATTES te *Rotterdam*, wiens moeder eene zuster was van genoemden DES VILLATTES. Zijn oom was GERARD Baron DES VILLATTES, Heer van *Gent* en *Berlicum*, Generaal in Hollandschen dienst, Gouverneur van *Namen* en bevelhebber van het regiment DES VILLATTES, hetwelk in 1806 nog bestond.

T......n.

Du Sauzet (IX. bl. 301, Vr. 387). In den *Catalogus van* 3100 *stuks Tooneelspellen* (volgens eene aanteekening op den titel nagelaten door W. HENSKES), Amst. 1754, vindt men bl. 79, N°. 266: JEAN FRANÇOIS DE SAUZET, *Thelamirus*, 1743, *compleet*, welk woord in den Catalogus aanduidt, dat er toen (1754) van de schrijvers, waar het is bijgevoegd, verder niets in het licht verschenen was.

Bt.

Van der Spiegel (IX. bl. 301, Vr. 388). Bij het nalezen dezer vraag komt het mij voor, dat ik haar welligt niet duidelijk genoeg gesteld heb. De dissertatie van den Heer M. F. LANTSHEER, *De rebus a* LAURENTIO PETRO VAN DE (*) SPIEGEL *in Zeelandia Gestis et scriptis* (1853) is mij bekend, maar dat uitmuntend proefschrift bepaalt zich bij de handelingen van VAN DER SPIEGEL in *Zeeland*; de *Oratie* van Prof. SIEGENBEEK geeft niet wat ik verlang. Ik verlang eene opgave der bronnen om zijn bewind als Raadpensionaris van *Holland* goed te leeren beoordeelen. Tot dusverre is het oordeel over hem als zoodanig nog niet gevestigd. — 's Mans *Nadenking van een' Staatsman* is natuurlijk eenzijdig.

C/4.

[Het antwoord van φ^2—φ. noemt alleen de dissertatie van LANTSHEER.]

Twee noodmunten (IX. bl. 301, Vr. 389). Bij VAN LOON, *Ned. Historiepenningen*, dl. II. bl. 507, wordt onder het jaartal 1662, afgebeeld een looden broodpenning, te *Amsterdam* in gemeld jaar bij de duurte der granen gestempeld en als bon bij de uitdeelingen in de armenwijken gebezigd. Bij V. LOON heeft dit stukje echter het cijfer *boven* de W en de keerzijde vertoont aldaar het Amsterdamsch wapen; doch, terwijl er een in mijn bezit is, waaraan de stempel op de keerzijde ontbreekt, vermoed ik dat er welligt ook bestaan, die op de voorzijde de W boven het cijfer hebben. Deze broodpenningen zijn vierkant, en de stempel is rond, die natuurlijk beteekent: 5de wijk. Zeker waren de W en de cijfers afzonderlijke stempels, en waarschijnlijk zijn zij daarom niet altijd eveneens afgeslagen.

De andere noodmunt ken ik niet.

W. P. S.

Hackman (IX. bl. 301, Vr. 392). De titel van 's mans bedoeld werk is: *Praecidanea Sacra, sive Animadversionum Philologico-Criticarum ad Textum originalem Veteris Testamenti T. I exhibens Genesin, Exodum et Leviticum.* Lugd. Bat. 1735, 8°.

Hij wordt gezegd predikant geweest te zijn te *Wassenaar* bij *'s Hage.*

Dr. RÖMER.

Bastaarden van Nassau (IX. bl. 302, Vr. 397). Van Prins WILLEM I, van Prins MAURITS en van Prins FREDERIK HENDRIK zijn natuurlijke kinderen bekend. Van Prins WILLEM I vond ik in een HS. twee vermeld:

1. Den bekenden JUSTINUS Graaf VAN NASSAU, zonder kinderen overleden.
2. BARBARA VAN NASSAU, echtgenoot van Jhr. CORNELIS VAN MECHELEN, FLORISZ.

Als hunne moeder noemt men MARGARETHA Baronnesse VAN LIER.

Prins MAURITS had bij Jonkvr. WILHELMINA VAN MECHELEN ten minste twee natuurlijke kinderen (*):

1. WILLEM, Heer van *Leek*, Vice-Admiraal van *Holland*, gesneuveld voor *Groll* in 1627, zonder kinderen.
2. LODEWIJK, Heer van *Leek*, *Beverweerd* en *Odijk*, Generaal der Infanterie, Gouverneur van *Bergen op Zoom*, overl. 1665; hij was getrouwd met ELISABETH Gravinne VAN HORNES en verwekte bij haar verscheidene kinderen, wier nakomelingen zich NASSAU LA LECQ, NASSAU OUWERKERK, NASSAU BERGEN enz. hebben genoemd.

Hun geslachtlijst is te groot voor dit Tijdschrift.

In voormeld HS. vind ik Jonkvr. WILHELMINA VAN MECHELEN, de maitresse van Prins MAURITS genoemd, de dochter van Jonkh. CORNELIS VAN MECHELEN, FLORISZ. en van

---

(*) De Heer LANTSHEER noemt hem VAN DE SPIEGEL, doch ik meen, dat de familie zich VAN DER SPIEGEL schrijft. Zoo vindt men haar genoemd in het *Handboek van den Nederl. Adel* van VAN WELEVELD, bl. 166.

(*) Over de overige natuurlijke kinderen van Prins MAURITS raadplege men *Nav.* IV. bl. 203 en volg.

BARBARA VAN NASSAU, natuurlijke dochter van Prins WILLEM I van *Oranje*.

Prins FREDERIK HENDRIK had bij eene dochter van eenen Burgemeester van *Emmerik* een natuurlijken zoon:

FREDERIK VAN NASSAU, Heer van *Zuylenstein*, Kolonel, gedood voor *Woerden* 1672. Deze had tot vrouw HENRICA VAN KILLEGREW, en daarbij twee zoons:

a. HENRICUS VAN NASSAU, Heer van *Zuylenstein*, gedood voor *Bonn* 1689, zonder descendenten.

b. WILLEM FREDERIK, Heer van *Zuylensteyn*, Graaf van *Rochefort*. overl. 1708, getrouwd met eene Baronnesse VAN WRAET, waarbij

1. HENDRIK VAN NASSAU-ZUYLENSTEIN, bekend als Mylord LUMBRIDGE.

2. WILLEM HENDRIK VAN NASSAU ZUYLENSTEIN, Graaf van *Rochefort*, overl. 1710.

3. FREDERIK HENDRIK VAN NASSAU, Graaf van *Rochefort*, Heer van *Zuylenstein*.

C/4.

[Wij oordeelen even als C/4., dat de lijst der afstammelingen van MAURITS' bastaarden te groot is voor dit Tijdschrift en nemen die daarom niet over uit de antwoorden van G. P. ROOS en JUNIOR, die voor het overige met dat van C/4. overeenkomen.]

Dochters van Willem van Nassau (IX. bl. 302, Vr. 398). Ik vind van hem:

1. ELISABETH, jong gestorven.

2. MAGDALENA, getr. met HERMAN, Graaf van *Nieuwenaar* en *Mons*.

3. MARIA, geb. 18 Maart 1539, † 1599, geh. met W. Graaf VAN DEN BERG, *'s Heerenberg*.

4. ANNA, geb. 13 Sept. 1541, † 1616, geh. met ALBERT, Graaf van *Nassau-Weilburg*.

5. ELISABETH, geb. 25 Sept. 1542, † 18 Nov. 1603, geh. met COENRAAD, Graaf van *Solms*.

6. CATHARINA, geb. 29 Dec. 1543, † 25 Dec. 1625, geh. met Graaf GINTHER VON SWARTSBURG.

7. MAGDALENA, geb. 1547, † 1633, geh. met WOLF, Graaf van *Hohenlohe*.

8. JULIANA, geb. 10 Aug. 1546, † 31 Aug. 1588, geh. met ALBERT, Graaf van *Swartsburg*.

Deze opgave is volgens HUBNER, de bijzonderheden waarborgen ons diens naauwkeurigheid. BLOMHERT (*Ned. Gesch.*), Utrecht en Amst. 1744, 4de druk, zegt bl. 12: »Deze WILLEM (de oude) had behalven een voordochter bij eene Gravinne van *Egmond* verwekt (WALPURGIS dochter van Graaf JOANNES VAN EGMOND); nog elf kinderen, alle bij JULIANA (dochter van Graaf BOTHO) VAN STOLBERG, een kloeke, wijse en zedige vrouw, onder welke waeren de vijf Soonen, WILLEM, JAN, ADOLF, LODEWIJK en HENDRIK."

MARS noemt *zeven* dochters, doch dit zal onjuist zijn, hij verzwijgt misschien de jong gestorvene ELISABETH, en rekent de eerste MAGDALENA mede, welke geene dochter van JULIANA, maar van WULPURGIS zal geweest zijn.

LESAGE (*Atlas, enz.* Brussel 1835) noemt ELISABETH, MAGDALENA, WILLEM, HERMAN jong gestorven, JAN, LODEWIJK, HENDRIK en ADOLF en nog acht kinderen. Volgens dezen had WILLEM dus 16 kinderen.

G. P. ROOS.

[Volgens HUBNER, VAN LEEUWEN, *Bat. Illustr.*, en VISSCHER, *Genealogisch Overzigt*, behoorende bij zijn *Handboek voor de Algem. Gesch. der Gederl.*, maakte ons insgelijks C/4., Dr. RÖMER, C. P. L. en JUNIOR met eenige dier dochters bekend.]

Stefano Guazzo en Gomes van Triere (IX. bl. 302, Vr. 399). Wat den eersten betreft verwijs ik naar JÖCHER, *Gelehrten-Lexicon*; *Nouveau Dict. Hist. par une Société de Gens-de-Lettres*; LADVOCAT, *Dictionnaire Historique*, en HOOGSTRATEN, *Woordenboek*. C. P. L.

Stefano Guazzo en Gomes van Triere. Volgens HOOGSTRATENS *Woordenboek*, was STEPHANUS GUAZZI, van *Casal*, geheimschrijver van de Hertogin van *Mantua*, en had verscheidene werken, als *Zamenspraken*, *Gedichten*, enz. uitgegeven. Hij stierf te *Pavia* 1593.

Over GOMES VAN TRIERE is reeds gehandeld in *Nav.* IV. bl. 51; *Bijbl.* 1854, bl. xlvii; 1855, bl. cxiv, waaruit wij zien dat hij in 1562 te *Mechelen* geboren is, en in 1602 Commies van de convooijen en licenten te *Amsterdam* was. .. ELSEVIER.

De schrijver van Adoni-Beseck (IX. bl. 302, Vr. 403). De eerste en tweede druk van *Adoni-Beseck* enz. zijn mij niet bekend, maar voor mij ligt *de derde Editie, Is over-sien, ende de Schriftuer-plaetsen nae de nieuwe Oversettinghe ghestelt. Tot Leeuwaerden, By* GIJSBERT SIJBES, *Boeck-Verkooper, woonende in de Clockstraet, Anno* 1643. 4°. Deze druk, waarvan het voor mij liggende exemplaar der Koninkl. Acad. van Wetenschappen toebehoort, stelt mij in staat, den Heer H. C. R. een bevredigend antwoord op zijne vraag te geven. Op den titel noemt zich de schrijver niet, maar wèl onder de *Dedicatie Aen de Doorl., Edele, H.M.Heeren, Myne Heeren de Staten Generael* enz., die gedagteekend is: *In Musaeo meo den* 20 *Junij* 1632, en waarschijnlijk uit den *tweeden* druk hier is overgenomen, alsook onder de Voorrede *Aen den goet-willigen Leser* enz. Zijn naam is J. FOCANUS, over wien o. a. zie ADELUNGS *Fortsetz. u. Ergänzungen zu* JÖCHER'S *Gelehrten Lexicon*, Th. II. s.voce.

Daar ik vermoed, den Heer H. C. R. geen' ondienst te doen met de beschrijving van het voor mij liggende exemplaar, volge deze hier. Het voorwerk beslaat 32 ongen. bladz. en

bevat: 1°. Titel, 2°. *Dedicatie*, 3°. een gedicht van S. AMPZING: *Den men den Koninck van Spangien in West-Indien behoort te beoorloghen*, 4°. een lofdicht van denzelfden, *Ter eeren van den Generael* PIETER PIETERSZ. HEYN, 5°. Voorrede, 6°., 7°., 8°. en 9°. *Eeredichten* op den schrijver van S. EVERWIJN, EVERH. SCHUYL (met zijne zinspreuk: *Cogit Amor Patriae*), S. AMPZING en L. W. MASMAN. Dan volgt het eigenlijke werk, dat 209 bladz. telt, waarbij (ook in een' vroegeren druk?) gevoegd is een *Appendix*, loopende van bl. 211—238. Het geheel wordt besloten met een *Inhoudt*, *oft Register* enz., dat 7 ongen. bladz. beslaat. M. R. Mz.

Moerbeziënboom op het slot Ostende te Goes (IX. bl. 303, Vr. 409). In het IIde deel van den *Tegenw. Staat van Zeeland*, Amst. 1753, leest men op bl. 29: »In den noordwesthoek van het hof, achter hetzelve, vindt men de overblijfsels van een *moerbezienboom*, wiens stam door goede overleveringen, verzekerd wordt meer dan driehonderd jaren oud te zijn en niet te min noch jaarlijks schoone vruchten voortbrengt."

Eene afbeelding in 1837, benevens bijzonderheden van den boom, vindt men in eene bijdrage van Dr. E. B. SWALUE, over het *slot Oostende*, geplaatst in den *Zeeuwschen Volks-Almanak van* 1838. ♀²—♀.

A. v. Oosterbeeck (IX. bl. 329, Vr. 415). Ik vermoed, dat H. het werk van VAN OOSTERBEECK, waarvan hij in zijne vraag melding maakt, kent; anders zou ik hier aangaande den inhoud een en ander vermelden, en, omdat hij van gedichten gewaagt, misschien een stuk mededeelen van de vertalingen in rijm, zoo als die hier en daar in het *Discours* voorkomen; uitgaande van de veronderstelling dat V. OOSTERBEECK ze vervaardigde. Eene andere vertaling van denzelfden predikant is mij bekend geworden uit de *Resolutien* der Utrechtsche Vroedschap in DODT VAN FLENSBURGS *Archief*, dl. IV. bl. 342: »ANDREAS OOSTERBEECK, bedienaer des Heiligen Evangelii binnen *Montfoort*, is bij den rade toegevoecht voor seecker boecxken, geintituleert: *Van den oorsprong ende voortganck der Tempelen*, bij hem getranslateert ende den rade voorsz. gepraesenteert de somma van 30 gulden, wt de staten imposten te betalen." Zij is van 4 Nov. 1606. Het werk is niet, als het *Discours*, in mijn bezit.

Dr. RÖMER.

Verspreide gedichten van Tollens (IX. bl. 329, Vr. 417). Wegens tijdsgebrek het lastige nasnuffelen van zoovele Almanakken en Jaarboekjes aan anderen moetende overlaten, wenschen wij Dr. G. D. J. SCHOTEL een' voor zijn (ongetwijfeld nuttig) doel overvloedigen oogst toe. Wij kunnen echter niet in gebreke blijven hier eene *Cantate* te vermelden, door onzen dichter vervaardigd »ter gelegenheid van het groot vocaal en instrumentaal concert der Israëlietische liedertafel *Jubal*, te *Rotterdam*, gegeven op Donderdag 19 Januarij 1854." Zij is opgenomen in het *tekst-boekje* van dat concert en in het *Ned. Israëlietisch Jaarboekje voor* 1857, bl. 29* vlgg. De Heer L. BORSTEL doet aldaar zijne mededeeling vergezeld gaan van een waardige hulde aan de bekende verdraagzaamheid en menschenliefde van onzen hooggevierden volksdichter. Bt.

Verspreide gedichten van Tollens. In 1813 (16 Dec.) plaatste TOLLENS in het *Rotterdamsche Avondblad* N°. 18, een gedicht getiteld: *Kreet*. — Nergens is het opgenomen, doch den 6den Nov. 1856 vermeld in het *Nieuwsblad voor den Boekhandel*, N°. 45. T.

Een Nederlandsch volksboek in het Deensch (IX. bl. 329, Vr. 419). Ik ken den *Eduard van Engeland* in onze taal niet en heb hem ook nooit genoemd gevonden. Misschien echter is het Deensche volksboek eene vertaling van het laatste gedeelte van den *Primaleon van Grieken*, dat de heldendaden van *Don* DUARDOS DE INGLATERRA bevat. De *Primaleon* behoort tot de Palmerynromans. Er bestaan in onze taal uitgaven van, *Rotterd.* 1613—1619 en ald. 1621. Verder zijn mij bekend eene Fransche, *Paris* 1550 fol. en eene Engelsche, *London* 1619, 4°. De historie van *Don* DUARDOS heeft aan den Spaanschen dichter GIL VICENTE de stof tot eene tragicomedie geleverd.

De andere roman, in de vraag genoemd *Apollonius van Tyrus*, is vroeger zeer bekend geweest. Oorspronkelijk is dit werk zeker in het Grieksch geschreven. In die taal echter heeft men het nog niet gevonden. Doch reeds in de IXde eeuw moet er eene Latijnsche vertaling van bestaan hebben, want in de *Gesta Abbatum Fontanellensium*, omstreeks het midden dier eeuw vervaardigd, vindt men dat de bibliotheek van dat klooster er een exemplaar van bezat (PERTZ, *Monum.* II. 287). Eene angelsaksische vertaling bestaat nog en is door B. THORPE, *Lond.* 1834 uitgegeven. In onze taal vind ik slechts ééne uitgave genoemd, *Delf*, 1493. 4°. Dit zal echter wel niet anders zijn dan een nadruk van cap. 153 uit de *Gesta Romanorum*, waarvan de eerste Nederlandsche uitgave te *Gouda* bij GERAERT LEEU in 1681 fol. verscheen. Onze geschiedschrijver PIETER BOR bewerkte de historie voor het tooneel in twee stukken, te zamen te *'s Gravenhage* 1634, 4°. uitgegeven. Ook in *Engeland* werd deze historie op het tooneel gebragt in den *Pericles*, door sommi-

gen aan SHAKESPEARE toegeschreven. Veel belangrijks over den *Apollonius* en den *Pericles* moet het volgende werk bevatten: *Pericles Prince of Tyre A Novel, by* GEORGE WILKINS. *Printed in* 1608 *and founded upon* SHAKESPEARE'S *Play, edited by Professor* TYCHO MOMMSEN, *with a Preface, including a brief Account of some original Shakespeare-editions extant in Germain and Switzerland and a few remarks on the Latin Romance of Apollonius, King of Tyre, by the Editor and a Introduction by* J. PAYNE COLLIER, *Esq.* London, 1857.

P. LEENDERTZ WZ.

Geneeskundigen te Jisp (IX. bl. 330, Vr. 420). Een dier »goede meesters" leeren wij, ofschoon dan ook niet bij name, eenigzins kennen uit het verhaal van CATS, getyteld: *Openbaer gebreck heymelick genesen*, voorkomende in het IIde deel van zijn *Trouwringh.* Men hoore:

> Te *Gisp* is nu ter tyt een wonder handigh man,
> Die ook het slimste been te rechte brengen kan.

Hoe de beenbreuk geheeld wordt, kan C/$_4$. ter aangehaalde plaatse naslaan. De spelling van 't woord *Gisp* levert een nieuw bewijs op van 't geen ik reeds honderd malen zeide, dat de *g* en de *j* in onze taal dezelfde letters zijn, althands op dezelfde wijze behooren te worden uitgesproken, en dat alzoo de spelling *regt*, *mogt*, *bragt*, enz. in 't algemeen het gebruik der *g* in plaats van de *gh* of *ch* door onze vaderen gebezigd, eene ongerijmdheid is, waaraan het hoog tijd wordt een einde te maken.

J. VAN LENNEP.

[Dat *g* en *j* oudtijds in onze taal geheel op dezelfde wijze uitgesproken werden, gelooven wij niet. Wel klonk vroeger de *g* anders dan nu. Zij was de gutturalis media en moet dus uitgesproken zijn nagenoeg als de *g* in het Fransch *garder* en dergelijke woorden. Zij had dus meer overeenkomst in klank met de *j* dan zij nu heeft, en werd er wel eens mede verwisseld. Volkomen stemmen wij den Heer VAN LENNEP toe, dat *gt* aan het einde eener lettergreep onmogelijk is uit te spreken. De vraag echter of het beter is *mogt* of *mocht* te schrijven staat niet op zich zelven. Zij is slechts een deel van eene andere, zeer belangrijke vraag, deze namelijk: moet men bij het spellen der woorden zich het meest rigten naar de uitspraak of naar de afleiding? Wij meenen dat bij den tegenwoordigen toestand van onze taal en spelling aan de afleiding het hoogste gezag moet toegekend worden. Wie zich naar de uitspraak wil rigten, moet niet alleen schrijven *mocht* en *bracht*, maar ook *dach, vlach,* hij *stont,* hij *bont,* hij *vint,* hij *hout, geleert, geplundert,* enz. enz., waar zijne lezers hem alles behalve dankbaar voor zullen zijn of zich gedurig aan inconsequentie schuldig maken. Men zie over dit onderwerp o. a. de belangrijke verhandeling van Prof. DAVID, *Over de Bilderdijksche afwijkingen van het gewoon schrijfgebruik in Holland* in DE JAGERS *Archief*, dl. II. bl. 307 en verv.]

Geneeskundigen te Jisp. A. J. VAN DER AA heeft in zijn *Aardrijkskundig Woordenb. der Nederlanden* het navolgende aangeteekend: »De beroemde wondheeler CORNELUS PLOEG heeft *Jisp*, alwaar hij in 1624 geboren was, en op den 14den Mei 1696 overleden is, wijd en zijd beroemd gemaakt. Gedurende de twee en vijftigjarige praktijk (van 1644 tot 1696), van Mr. KRELIS, gelijk men hem in de wandeling noemde, heeft hij wonderen in de geneeskunde gedaan. Hij werd uit alle oorden door lijders bezocht, welke meest allen genezen of aanmerkelijk van hunne pijnen verligt huiswaarts keerden. Ook CATS spreekt van hem in zijnen *Trouwring*, en wel in het vers: *Gebrek genezen om een huwelijk te vorderen.* In genoemd vers wordt *Jisp* nog *Gisp* geheeten. Zijne voorouders waren ook reeds door gemelde kunst, die zij te *Jisp* hadden uitgeoefend, vermaard geweest. Onder anderen noemt men Mr. WILLEM TAAMSZOON, bijgenaamd *den ijzeren Duim*, die reeds in de zestiende eeuw leefde, diens kleinzoon Mr. JACOB PLOEG, de vader van Mr. CORNELIS PLOEG enz. Nog in het begin dezer eeuw woonden er in *Purmerende* afstammelingen van Mr. CORNELIS PLOEG."

Zie ook *Tegenwoordige Staat van Holland*, art. *Jisp*, bl. 245.

J. BOUMAN.

[D. K. deelt ons mede, dat er veel belangrijks over deze familie PLOEG gevonden wordt in J. HONIG, *Geschied. der Zaanlanden*, 2e dl., waar ook een portret van een hunner voorkomt.]

Nuf, *Nufje* (IX. bl. 330, Vr. 423). Bij KILIAEN vinden wij 't woord, die 't met *nasutulas*, *nasutula*, en alzoo in dezelfde beteekenis neemt, waarin het nog wordt opgevat. BILDERDIJK heeft er een niet onbelangrijke aanteekening over in zijne geslachtlijst. Volgends hem is 't woord niet *nuf*, maar *nuft*, 'tzelfde als *nicht*. Met dit laatste vereenig ik my ten volle, daar men ook oudtijds veelal den vorm *nucht* gebruikt, en ieder weet, dat *ch* en *f* vaak verwisselen, als in *kochten* en *koften* (van *koopen*), *klucht* en *kluft*: *lucht* en *luft* enz. Ook heb ik meermalen personen uit de burgerklasse van *nuften* voor *nuffen* hooren spreken. Alleen moet ik doen opmerken, dat waar BILDERDIJK *nuf* afkeurt, hy zulks te onbepaald doet. *Nuf* is de mannelijke, gelijk *nuft*, *nufken* of *nufjen* de vrouwelijke vorm, als uit KILIAEN blijkt.

Vreemd is 't intusschen, dat?? en over 't geheel vele weetgierigen maar terstond hun vragen aan den *Navorscher* inzenden, zonder zich vooraf de moeite te gunnen de meest bekende en gewone woordenboeken op te slaan, waar zy — en met vrij wat meer zelfsvoldoening — het antwoord doorgaands in hadden kunnen vinden. Er behoefde op die wijze vrij wat minder kostelijke inkt vermorst te worden.

J. VAN LENNEP.

Nuf, *nufje.* Of dit woord met het Groningsche, Drentsche of Friesche *nuver* verwant is, durf ik niet beslissen, maar ik vermeen dit te moeten betwijfelen, althans het zou in lijnregten strijd zijn met het gevoelen

van BILDERDIJK, *Geslachtlijst der Nederd. Naamwoorden*, in voce, waar wij lezen:

»*Nuf*, kwalijk gezegd; maar *nufjen* is goed, en eigenlijk *niftjen* van *nicht*, en daarom ook vrouwelijk in toepassing." (dl. II. bl. 15.)

»*Nuf*, kwalijk gezegd. Het woord is *nuft*, veranderde uitspraak van *nifte*, gebruikt als een soort van beschaafden scheldnaam. Doch beter is *nuftjen*, van *niftjen*, gelijk het ook alleen op jonge ongetrouwde meisjens (of, als men met een soortgelijk scheldwoord zegt, kleuters) toegepast wordt.

»De oorsprong van dit woord ligt daarin, dat, gelijk naar de aaloude zede de jonger zuster bij de getrouwde in huis plach te wonen, en 't huishouden bestierde, even zoo de zusters dochter bij de bejaarde ooms inwoonden."

»Deze jonge meisjens 't huishouden waarnemende, lieten zich op dat gezag vrij wat voorstaan, en hiervan noemde men een ingebeeld jong ding met den naam van *nuftjen*. Bestaande het onderscheid tusschen *niftjen* of *nichtjen* en *nuftjen* in de wijs, waarop hetzelfde woord uitgesproken wordt. Met een geaffecteerde houding en geplooid mondtjen (in nabootsing van zulk een ingebeeld juffertjen) uitgesproken, wordt de *i* tot *u*, en het is *nuftjen*. Met een lachenden mond daarentegen is 't *nichtjen*."

»Doch nadien oude vrijers dikwijls een huishoudstertjen voor hun vermaak hielden, die dan voor een *nichtjen* doorging, werd *nichtjen* ook wel tot een dubbelzinnige naam, en was er een tijd dat men een verdacht meisjen en (wat verder gaande) zelfs een licht meisjen ook een *nichtjen* noemde." (dl. II. bl. 361.)

»— als met de ongehuwde *nichtjens*, die evenzoo bij een oom inwoonden, en waarvan *nufjen* voor *ingebeeld of eigenzinnig meisjen*." (dl. II. bl. 376.)

Men vergelijke KILIAAN, in voce, *Nuf*, *Nufken*. Nasutulus, nasutula, Sageatre.

Mr. L. G. VERNÉE.

[Wij danken den Heer VAN LENNEP voor de opmerking, waarmede hij zijn antwoord besluit, en hopen dat sommige medewerkers haar ter harte mogen nemen. Die opmerking evenwel is, naar ons oordeel, op deze vraag niet toepasselijk. Wij hebben met BILDERDIJKS verklaring geenen vrede en zien met verlangen naar eene andere uit. KILIAAN zegt, nuf, nasutulus, nufken, nasutula. Gesteld dus dus *nift* tot *nuft* geworden ware, — het zou kunnen zijn, maar opmerkelijk is het toch dat wij in die twee van onze provinciën, waar de verandering der *i* en *u* het meest gehoord wordt, namelijk *Friesland* en *Noord-Holland* altijd *nicht*, nooit *nucht* hebben hooren uitspreken, — gesteld dat dit *nuft* of *nuftjen* op de door BILDERDIJK onderstelde wijze de beteekenis bekomen hadde, welke *nufje* nu heeft, dan zou dit niet alleen reeds vóór KILIAANS tijd moeten geschied zijn, maar zoo lang vóór dien tijd, dat niet alleen onze ijverige woordenboekschrijver er den oorsprong niet meer van kende, maar dat men algemeen dien oorsprong zoo geheel vergeten was, dat nevens *nufje* een mannelijk *nuf* in gebruik was gekomen, waarvan men *nufje* voor eene afleiding hield. Zoo iets zal men toch wel met ons voor zeer onwaarschijnlijk houden. Dat de Heer VAN LENNEP nu en dan onder het volk *nuften* voor *nuffen* hoorde zeggen, bewijst nog niet, dat de eerstgenoemde vorm de oudste is. Achter de *f* voegt het volk gaarne eene *t*. Men denke aan *moften* voor *moffen* en *kraften* voor *caraffen*, aan het *schoften* van onze arbeiders en de *griften* van onze schooljongens. Dat *nuf* niet met *nuver* verwant is zal de Heer VERNÉE ons wel toestemmen, wanneer hij bedenkt dat dit laatste woord, op zijn Hollandsch uitgesproken, *nieuwer* luiden zou.]

Boerhaave en 't goud maken (IX. bl. 330, Vr. 425). Er wordt gevraagd, of uit een van zijne schriften bewezen kan worden, dat BOERHAAVE geloof sloeg aan de mogelijkheid om metalen in goud te veranderen. Dat BOERHAAVE tot de droomerijen der alchimisten immer zou vervallen zijn, kan wel zeker ontkend worden. Tegenover dat vooroordeel bezat hij te veel nuchterheid van geest, te veel wetenschap en vooral te veel afkeer van bloot speculatief onderzoek. Of hij het echter voor volkomen onmogelijk hield, om door eene of andere scheikundige operatie de verbinding, waaronder goud verholen lag, te verbreken, of om ook, door het aanwenden van duurzame verhitting, het toen voor alleredelst gehouden metaal uit delfstoffen of mindere metalen te voorschijn te roepen, zal men niet mogen ontkennen, daar hij toch in dat geval of niet gedwaald, of althans in de dwaling zou gedeeld hebben van beroemde chemici, zijne opvolgers, zoo als van STRUVE, J. A. WEBER en zelfs van GUYTON DE MORVEAU en anderen (GMELIN, *Geschichte der Chemie*, Th. III. p. 246). De behandeling van deze questie laat ik over aan de bevoegde mannen van het vak. Alleen maak ik gaarne gebruik van deze gelegenheid, om eene ook voor BOERHAAVE als vermeenden goudzoeker vereerende anecdote mede te deelen. Nog levendig herinnert zich schrijver dezes de chemische lessen te hebben bijgewoond van een van BOERHAAVE's voortreffelijkste opvolgers aan de Leidsche hoogeschool, namelijk van den beroemden S. J. BRUGMANS. Deze lessen werden gegeven in het chemisch laboratorium van BOERHAAVE zelf.

Getroffen door de gedachte van op de eigen plaats te onderwijzen, alwaar het doorzigt van den onvergelijkelijken BOERHAAVE menige belangrijke ontdekking van lateren tijd had helpen voorbereiden, weidde BRUGMANS gaarne uit over de verdiensten van den merkwaardigen man. Bij het in de hand nemen van enkele gedeelten van den apparatus door BOERHAAVE gebruikt, was BRUGMANS nu en dan gewoon, met de geestdrift, waarin zijne voordragt zoo wegslepend en soms onvergelijkelijk welsprekend werd, BOERHAAVE's wetenschappelijken ijver en edelaardige inborst op eene wijze te beschrijven, die in den Hoogleeraar van de XIXde eeuw het beeld scheen terug te geven van den vermaarden voorganger uit de XVIIIde eeuw. Nog

staat mij duidelijk, na een tijdsverloop van eene halve eeuw, BRUGMANS' beschrijving voor den geest van de zorg, waarmede BOERHAAVE vele jaren lang eene groote hoeveelheid kwikzilver, bij dag en bij nacht, onder eene onafgebroken kookhitte had doen brengen, met oogmerk om te onderzoeken, of eindelijk dat onophoudelijk koken eenige verandering in den aard of het gehalte van het metaal zou hebben doen ontstaan, en met den wensch om daaruit de dwaling van hen te wederleggen, die nog aan de mogelijkheid van transmutatie der metalen geloof sloegen. Nu en dan, zoo verhaalde BRUGMANS, werd bij BOERHAAVE's chemische lessen de kostbare retort van het vuur afgenomen, onderzocht, en het voor transmutatie in goud weerbarstige kwik aan de toehoorders vertoond. Eens, dat men het onderzoek zou herhalen, liet de amanuensis de retort uit de handen glijden: zij viel, brak in stukken, en de inhoud lag verspreid op den grond. De toehoorders verwachtten dat BOERHAAVE, in drift ontstoken, spijt en gramschap niet zou bedwingen over de onhandigheid van den bediende, en over de daardoor verijdelde proef, waaraan jaren lang zoo veel geduld en kosten waren besteed. Doch neen! de edele man het verschrikt gelaat van den ongelukkigen helper aanziende, bepaalde zich tot den uitroep: *Eh! auditores plusquam* 20 *annorum operam perdidi* (zie daar toehoorders! de moeite van meer dan 20 jaren voor mij verloren). QUIESCENDO.

Gedichten op oude vrijsters (IX. bl. 330, Vr. 427). O. kan het door hem bedoelde dichtstukje vinden in een der *Leidsche Studenten-Almanakken* van de jaren 1848—1854, in welken jaargang echter is mij ontschoten. 't Werd mij kort na zijn verschijnen door een' student in de regten voorgelezen, en op mijne vraag, wie 't gemaakt had, kreeg ik ten antwoord: de student HUËT. Ik geloof dat deze in de godgeleerdheid studeerde, en Fransch predikant moest worden.

F. F. C. STEINMETZ.

Uithangborden te Alkmaar (IX. bl. 330, Vr. 428). De vernieuwde gevel eener wijnkooperij aan de Koorstraat draagt een zwart varken op een hardsteen, waarschijnlijk naar een vroeger uithangbord; een boerenherberg, niet ver van daar, in dezelfde straat, toont *het gulden vlies*; eene tapperij aan de Schoutestraat had voor weinige jaren nog tot uithangbord *de Arke Noachs*, en een herberg aan de Heerenstraat, nabij de Friesche barrière, is nog *de Muizenvreugd*. De eigenaars der perceelen of de schilders der borden hebben zeker nooit aan de door SELING gegeven uitlegging hunner emblemata gedacht.

Musschenbroek, F. Hemsterhuys, P. Nieuwland (IX. bl. 331, Vr. 429). Zoude M. H. N. werken van HEMSTERHUIS kunnen noemen, door hem in het Nederduitsch geschreven, of waren die niet alle in vreemde taal gedrukt en uitgegeven? Welligt was zulks ook het geval met die van den Hoogl. MUSSCHENBROEK? V. D. N.

VRAGEN DOOR HET BESTUUR BEANTWOORD.

Voor den medearbeider, die vraagt naar het Genootschap *Bergamo* in den *Haag*, nemen wij het volgende over uit het *Geneeskundig Tijdschrift*, 1859, bl. 611.

„Onderscheidene geneesheeren en andere personen, die de séances van den Heer REGAZZONI hebben bijgewoond, hebben op het voetspoor van de philantropisch-magnetische maatschappij te *Parijs*, eene vereeniging opgerigt, onder den naam van *Société Bergamo* (geboorteplaats van den Heer REGAZZONI); en vervolgens besloten dat het doel der vereeniging uitsluitend zijn zoude het magnetismus aan te wenden in ziekten, voornamelijk op het zenuwstelsel betrekking hebbende, en wel bijzonder voor minvermogende lijders."

G. DORNSEIFFEN is in 1801 tot Praeceptor, in 1822 tot Conrector te *Utrecht* benoemd. Zie *Levensberigt* achter de *Handelingen der Maatschappij van Letterkunde*, 1858.

A. L. F. A. weet hoe de Franschen eene wijnpeer noemen. Daar nu juttepeer en wijnpeer twee namen zijn voor eene en dezelfde soort, behoeft hij naar den Franschen naam der juttepeer niet verder te zoeken.

H. R. meent uit eene oude aanteekening te moeten opmaken dat de schrijver van den *Brief aan het volk van Nederland* een Fries was, en verlangt de naam van dezen te kennen. Volgens sommigen was het een Fries, namelijk WIJBO FIJNJE. Waarschijnlijk echter was niet deze, maar VAN DER KEMP de schrijver.

Dezelfde wil bij TACITUS, Germ. 8. „Sed et olim Auriniam et complureis alias venerati sunt, non adulatione, nec tanquam facerent deas," in plaats van *nec* gelezen hebben *sed*, wegens *Hist.* IV. 61, waar dezelfde schrijver zegt: „vetere apud Germanos more, quo plerasque feminarum fatidicas et augescente superstitione arbitrentur deas," en wegens het θειάζουσι van DIO CASSIUS LXVI. 5. Wij meenen dat men hier noodzakelijk moet lezen *nec*, daar de plaats anders geheel in strijd zou zijn met de denkbeelden der Germanen omtrent hunne Goden en Godinnen, zoo als TACITUS ons die in zijne *Germania* leert kennen. De plaats uit de *Hist.* spreekt van een bijgeloof, dat wel niet algemeen zal geweest zijn.

Dat ARNOUT VAN GELUWE geen pseudonym is, zal C. P. L. blijken uit eene aanteekening, die wij van onzen medewerker V. D. N. ontvingen en eerlang hopen te plaatsen.

Bij hetgeen wij in het vorige nommer mededeelden aangaande DE KRUYFFS *Bijschriften* op WAGENAAR, voegen wij de herinnering, dat daaromtrent ook *Nav.* I. bl. 26 iets te vinden is.

P. G., die naar eene uitgave van het boek *Henoch* vraagt, kunnen wij mededeelen, dat er in 1821 te *Oxford* eene Engelsche vertaling, door L. LAWRENCE, is uitgekomen, onder den titel: *the Book of Enoch, the Prophet*, in het Duitsch vertaald met aanteekeningen door A. J. HOFFMANN, *das Buch Henoch*, Jena 1838. De oorspronkelijke tekst, Ethiopisch, is door LAWRENCE uitgegeven, Oxford 1838, en eene Duitsche vertaling: *Das Buch Henoch*, überzetzt und erklärt von Dr. A. DILLMANN. Leips. 1853. Zie LÜCKE, *Einl. in die Offenb. Joh.* p. 52—73, en *Bijb. Woordenb.*, art. *Henoch*.

AANTEEKENINGEN.

Vonnis gewezen op het plegen van straatschenderij omtrent den koornmolen bij Ouderschie (*Overschie*) 20 *Junij* 1587. (*Uit het Archief van Delft.*) »Alsoe Schepenen gebleecken is dat VINCENT ARTEAU gebooren van *gent* cleermaecker gevangen in de maent van meye lestleden well by drancke zynde an dese zyde van de coorenmolen van *ouderschie* vuyt enckelde moetwille sonder eenich woort ofte geschil te vooren gehadt te hebben het paert twelck een schuyt met volck nae *Rotterdam* tooch bij den toom gevattet eñ een Jonghen die daer op sadt met een cleermārs schaer die hy in de handt hadde gedreicht heeft In voughen dat die Jonghen genootsaeckt was vant paert te climmen ende de schuytvoerder sijn schuyt aan lant te leggen ende eenich volck daeruyt begonsten te treeden eñ daernae geloopen weseñ In een lanthuys onts die voorz corenmolen aldaer melck ende eeten geeyst heeft naer syn appetite (*) vlouckende ende dreigende een vrou, wesende int selue huys sulx dat sy met noch een meisken vuyt vreese het huys verlyeten ende dat hy daer ouer geapprehendeert synde by den substituyt van den officier op delffgauen (*Delfshaven*) den seluen seer vileynelicken eñ dreygelicken gescholden eñ toegesproecken heeft, alle twelcke wesende genouch straetschenderye eñ gewelt anderen ten exemple nyet ongestraft en behoort te blyuen. Soe ist dat Schepenen den voorz VINCENT ARTEAU gevanghen gecondemneert hebben eñ condemneeren by desen op het schauot opgerecht ant stadthuus well strengelicken gegeselt te worden, bannende hem daer en bouen uit dese stadt *delff* vryheyt van dyen bailliuschap van *delfflandt* eñ anderhalff mijle rontomme die stadt den tiit van hondert jaer ende eenen dachs vuyt te gaen bynnensdaechs sonneschyn ende daer nyet wederomme Inne te comen geduyrende de voorz. tijt Up peyne vañ galghe ende metter coorde geexecuteert te worden eñ voorts Inde costen van syner gevanckenisse ende myse vander iustitie Actum den xx^{en} Juny A^{o}. xv^{o}LXXXVIJ Ende alsoe dese gevanghen geen middel en hadde omme de voorz costen eñ myse te betalen Js den officier by Schepenen belastet deselue In rekening te brenghen tot laste vande graeffelicheyt."

De bovenstaande bijdrage tot de geschiedenis der trekschuiten is tevens een vernieuwd bewijs van de gestrengheid der strafwet in vroegere tijden, waarvan de Keuren van *Delft* op het stuk van »Iniuren angedaen officiers ende anderen vuyt saecke van Rechte ende voorts van thoochste Recht, hier en daar getuigen. — De uitdrukking: *den tiit van hondert jaer ende eenen daechs* vindt men in genoemde Keur, Art. 6, terug: »Ende mitdeez gebannen wordt *hondert Iaeren ende eenen dach* dats te weeten dat hy nae dier tijt nim̃ermeer Inder steede ofte steede vriheyt van *delft* com̃en ofte weesen en sal moeten up zyn lyf," enz. — In het 2de Keurboek, bl. 208, beroerende den bedelaers ende Leechgangers, Art. 2, leest men: »Item dat alle bedelaers enz. terstondt *binnen sdaechs sonneschyn* ghehouden sullen wesen te coemen tot den Schoudt enz." gelijk boven; wij zeggen thans: binnen vier en twintig uren. Eigenlijk beteekent de uitdrukking: vóór zonnenondergang van den volgenden dag.

J. S.

Hoe men in 1680 *eene boekerij poogde tot stand te brengen.* In het bovengenoemde jaar werd, volgens de Notulen van den 19den April, aan ieder der Regeringsleden van *'s Hertogenbosch* een kussen met het stads wapen vereerd, waarvoor men aan de stad een boek, van ten minste zes guldens waard, schenken moest, om dus eene boekerij op te rigten. Bovendien moest ieder die in de regering kwam, 25 guldens voor deze zaak afzonderen.

Dit middel om eene waarlijk nuttige zaak tot stand te brengen, is zeker vrij curieus; het geschiedde echter op het voorbeeld van andere steden, zoodat de eene of andere onzer lezers van soortgelijke gevallen misschien nog meer bijzonderheden zal kunnen mededeelen.

φ^2—φ.

Een oud bewijs, dat Luther is de Antichrist (vgl. V. bl. 193). Op de vraag van Ἐρευνήτης, of men ook even arithmetisch bewezen heeft, dat de *Paus* de Antichrist zou zijn, als dit aangaande LUTHER geschied is, kan ik hem een bevestigend antwoord geven. In het curieuse werkje: *Gulden Legende van de Roomsche Kercke*, enz. *Door* SYMEON RUYTINCK, *Dienaar des H. Euangeliums. Tot Londen, by* THOMAS SNODHAM, 1612, kl. 4°., wordt in het tweede gedeelte, bl. 29, deze eernaam aan Paus PAULUS V toegekend, met de volgende woorden: »Merckt voorts zynen lasterlicken hooghmoet, als hy aannéemt de éere van *Paulo V. vice Deo*, hoewel dat hy weynigh ghedocht heeft, dat yemand (wt de ghetal-letteren) zoude weten te vergaderen het ghetal van den naem der Beeste, 666:

PaVLo V. VICe Deo."

Men heeft het dus ook van Paus PAULUS V beweerd. Intusschen zal de allezins vleijende karakterschildering, in het volgende vijfvoudige *acrostichon* vervat, ons niet langer doen twijfelen, of LUTHER, en niemand anders mag dien titel voeren; schoon hier niet door getallen, maar door LUTHERS naam de zaak wordt uitgemaakt.

(*) D. i.: naar zijn lust of welbehagen; selon son bon plaisir.

Magnicrepus,	**M**endax,	**M**orosus,	**M**orio,	**M**onstrum,
Ambitiosus,	**A**trox,	**A**stutus,	**A**postata,	**A**gaso,
Ridiculus,	**R**hetor,	**R**abiosus,	**R**abula,	**R**aptor,
Tabificus,	**T**umidus,	**T**enebrosus,	**T**ransfuga,	**T**urpis,
Impius,	**I**nconstans,	**I**mpostor,	**I**niquus,	**I**neptus,
Nycticorax,	**N**ebulo,	**N**ugator,	**N**oxa,	**N**efandus,
Ventosus,	**V**anus,	**V**ilis,	**V**ulpecula,	**V**ecors,
Schismaticus,	**S**tolidus,	**S**eductor,	**S**imia,	**S**curra,
Lascivus,	**L**eno,	**L**arvatus,	**L**atro,	**L**anista,
Ventripotens,	**V**ultur,	**V**inosus,	**V**appa,	**V**oluptas,
Tartareus,	**T**orris,	**T**empestas,	**T**urbo,	**T**yrannus,
Haeresiarcha,	**H**orrendus,	**H**ypocrita,	**H**ydra,	**H**ermaphroditus,
Erro,	**E**xsecrandus,	**E**ffrons,	**E**ffrenis,	**E**rynnis,
Retrogradus,	**R**eprobus,	**R**esupinus,	**R**ana,	**R**ebellis,
Vesanus,	**V**arius,	**V**eterator,	**V**ipera,	**V**irus,
Sacrilegus.	**S**atanas.	**S**entina.	**S**ophista.	**S**celestus.

Dit *acrostichon* is te vinden in: *Epigrammata in Haereticos. Authore* ANDREA FRUSIO, *Societatis* JESU. *Duaci, ex officina* JOANNIS BOGARDI, 1596, in 12°. Zie over dit honigzoete boekske: VOGT, *Cat. Libr. rar.* p. m. 606 sq.

Bt.

John Wesley in Nederland. Het bezoek van JOHN WESLEY, den grondlegger der afdeeling in de Christelijke kerk, welke men die van de Methodisten heet, moet op sommige gemoederen in ons vaderland wel een' blijvenden indruk hebben achtergelaten. WESLEY kwam over uit *Engeland*, op Vrijdag, den 13den Junij, 1783, en landde te *Hellevoetsluis*. »Daar huurde hij" — om uit zijn eigen dagboek (*An Extract of the Rev. Mr.* JOHN WESLEY's *Journal from Sept.* 4, 1782 *to June* 28, 1786. XX. London. *New Chapel, City Road.* 1789] te vervolgen — »een rijtuig voor *den Briel*, maar werd genoodzaakt tevens een' vrachtwagen te huren, voor een' koffer, die een van 't gezelschap best op zijne schouders had kunnen dragen." Aan *den Briel* nam hij een vaartuig naar *Rotterdam*. »Wij waren daar nog niet lang geweest" — dus gaat hij voort — »of de Heer BENNETT, een boekverkooper, die mij bij zich te logeren had verzocht, kwam mij opzoeken. Maar dewijl de Heer LOYAL, de Leeraar der Schotsche gemeente, mij bij zich had genoodigd, gaf de eerstgenoemde zijne aanspraak op, en begaf zich met ons naar LOYALS woning. Ik vond in dezen een vriendelijk, verstandig, gastvrij en, ik ben er van overtuigd, een vroom man. Wij deden zamen eene wandeling door de stad, die er uitzag zoo helder als eene heerenpronkkamer. Vele van de huizen zijn even hoog als die in de hoofdstraat te *Edinburg*, en de grachten, welke door de voornaamste straat heenloopen, maken deze even geriefelijk als aangenaam, dewijl ze den koopluî de waren tot aan hunne deuren brengen. Aan alle de walkanten groeijen statige boomen. De geheele stad is omgeven door eene dubbele rij olmen, zoodat men er geheel om heen kan wandelen in de schaduw.

Zaturdag, den 14den. Ik had een drok en langdurig gesprek met de twee Engelsche predikanten, verstandige, welopgevoede, ernstige menschen. Zij, even als de Heer LOYAL, waren zeer gezind om mij in hunne kerken te laten prediken, maar zij meenden, dat het voor mij het best zou zijn, wanneer ik het deed in de Episcopaalsche kerk. Door ons openhartig zamenspreken werden vele vooroordeelen weggenomen, en ons aller harten schenen onderling vereenigd.

Des avonds deden wij op nieuw eene wandeling door de stad, en ik maakte de opmerking, dat: *Vooreerst:* vele huizen daar hooger zijn dan de meeste in *Edinburg*. Het is waar, zij hebben niet zooveel verdiepingen, maar elke verdieping is verreweg hooger. *Ten tweede:* dat de straten en de huizen der bewoners, zoo van buiten als van binnen, hun deuren, vensters, keldertrappen [*well-stair-cases*], hun meubels, ja, de vloeren zelfs zoo netjes worden schoongehouden, dat men er geen stipje vuil op ontdekken kan. *Ten derde:* dat er zulk eene grootschheid en sierlijkheid in de gevels der groote huizen is, als ik nergens elders heb waargenomen; en zulk een overvloed van marmer daarbinnen, voornamelijk aan hunne onderste verdiepingen en trappen, dat ik verwonderd sta, hoe andere natiën dit niet hebben willen navolgen (*). *Ten vierde:* waar ik de minste verwachting van had, dat de vrouwen en kinderen over 't algemeen de schoonste waren, die ik ooit gezien heb. Zij waren verwonderlijk blank en hadden een onbeschrijfelijk voorkomen van onschuld op hun wezen. *Ten vijfde:* dat dit voortreffelijk uitkwam door hunne kleeding, *simplex munditiâ*, eenvoudig en rein in den hoogsten graad. *Ten zesde:* Men heeft onlangs de opmerking gemaakt, dat het aankweeken van planten het bederf grootelijks weêrstaat. Zoo hebben dan de talrijke rijeñ van boomen der Rotterdammers een nut, waarop men vroeger niet gedacht had. De olmen staan met de grachten in evenwigt,

(*) Hierover behoefde zich de Dagboekschrijver niet te verwonderen. Andere natiën *hadden* het marmer niet. In de vorige eeuw en vroeger, toen deze huizen gebouwd werden, werd de Levantsche handel nog grootendeels door *ons* gedreven en kwam het marmer uit de Middellandsche zee als *ballast* mede.

doordat zij de verrotting voorkomen, welke dezen anderzins mogten veroorzaken.

Er was eene bijzonderheid, die ik opmerkte, en voor aan *Holland* eigen houd. Aan de meeste vertrek-ramen is, buiten het schuifvenster, een spiegel aangebragt, welke de gansche straat opneemt, met al wat er voorbijgaat. Er is iets zeer onderhoudends in deze bewegende schilderijen. Of men ze in geen ander land aantreft?

Zondag den 15den. De Episkopaalsche kerk is niet geheel zoo groot als [onze] kapel (*) in *West-Street*. Zij is zeer netjes, zoowel van buiten als van binnen. De dienst begon om half tien. Zulk een gehoor was er vroeger nog niet dikwijls bijeen geweest. Ik predikte over *God heeft den mensch geschapen naar Zijn beeld*. De menschen schenen, als ik hun aandacht uitzonder, dood [*all, but their attention, dead*]. In den namiddag was de kerk zoo vol als zij, naar men mij berigtte, de laatste vijftig jaren niet geweest was. Ik predikte over *God heeft ons het eeuwige leven gegeven, en dit leven is in Zijnen Zoon*. Ik geloof, dat God het op menig hart van toepassing heeft gemaakt. Ik ben blijde, dat ik in *Holland* gekomen ben, al ware het alleen om dit uur.

Wat ik [in dit kerkgebouw] en evenzoo in alle Hollandsche kerken bijzonder opmerkte, is, dat bij het binnenkomen, geen mensch regts of links kijkt of tegen iemand buigt of neigt: maar allen gaan regtuit naar hunne plaatsen, alsof er niemand anders in 't gebouw was. Gedurende den dienst wendt niemand het hoofd naar den eenen of naar den anderen kant, of ziet ergens naar, behalve naar zijn boek of den dominé. En, bij het uitgaan, neemt men geen notitie van iemand, maar elk loopt regt toe regt aan tot hij in de open lucht komt.

Na kerktijd noodigde een Engelsch Heer mij op zijn buiten, geen halve mijl van de stad. Zelden zag ik zulk eene lieve plaats. De tuin vóór het huis was in drie afdeelingen gescheiden, elke daarvan geheel verschillend van de andere. Het huis lag tusschen dezen en een anderen tuin (in geenen deele aan een van de andere gelijk), waaruit gij door een schoon zomerhuis zaagt, van een kleinen stroom besproeid, op rijkbegroeide weiden vol met vee. Wij zaten onder een loverdak van statige boomen, tusschen de tuinen voor en achter. Hier waren vier kinderen (ik gis van zeven, zes, vijf en drie jaar oud), zoo als ik ze nog nooit in eene familie heb ontmoet, zulke onbeschrijfelijke schoonheid en onschuld blonken [*shone*] daar in vereeniging.

Des avonds woonde ik de godsdienstoefening bij in de groote Hollandsche kerk, die zoo ruim is als de meeste onzer hoofdkerken. Het orgel was, gelijk in alle Hollandsche kerkgebouwen, sierlijk geschilderd en verguld. En de psalmwijzen, die men zong, waren vol leven en toch deftig.

Maandag den 16den. Wij gingen in eene trekschuit op reis naar *den Haag*. Onderweg zagen wij iets merkwaardigs, de galg bij de vaart, van schoone boomen omringd.... Te elf uren kwamen wij te *Delft*, eene groote en fraaije stad: waar wij een uur in een koopmanshuis doorbragten. Zoowel de bewoner als zijne echtgenoote, eene zeer aangename vrouw, schenen beiden God te vreezen en lief te hebben. Daarna bezigtigden wij de *Groote Kerk*, die, meen ik, nagenoeg, zoo niet even zoo lang is als de Munster van *York*. Van binnen is zij zeer licht en sierlijk, en elk gedeelte is op de uitstekendste wijze schoon gehouden. De grafstede van WILLEM den Eerste wordt zeer bewonderd, en vooral zijn beeld, dat meer leven vertoont, dan iemand denken zou, dat in metaal kon worden uitgedrukt.

In *den Haag* gekomen, werden wij, hoeveel wij er ook van gehoord hadden, niet te leur gesteld. De stad is inderdaad boven alle beschrijving schoon. Vele huizen zijn uitermate grootsch, en fraai afgewisseld door water en boomen: doch niet zóó digt, of zij kunnen genoeg versche lucht krijgen.

Op de thee genoodigd bij Mevrouw VAN WASSENAAR, iemand van den eersten rang in *den Haag*, bragt ik haar, in den namiddag, een bezoek. Zij ontving ons met die gemakkelijke eenvoud en minzaamheid, die aan Christenen en personen van stand bijzonder eigen zijn. Kort daarop kwamen er tien of twaalf dames meer, die haar gelijken in rang schenen, al waren zij volmaakt eenvoudig gekleed, en twee Heeren, zeer aangenaam in den omgang, waarvan er een, zoo als ik naderhand begreep, Kolonel was in des Prinsen Lijfwacht." — Ter verdere mededeeling ontbreekt mij thans JOHN WESLEY's dagboek. Ik zal dus moeten besluiten met een afschrift uit het *Dagboek der Broedergemeente te Zeyst van het jaar* 1783:

» Den 28sten Junij was het Bededag voor de kinderen en ging Broeder WÜRGATSCH in alle hunne bijeenkomsten voor. Om 9 uren baden zij hunne vaste Litanie, hadden des middags eene preêk, om 3 uren hun Liefdemaal en daarna het gebed. Dezen middag bevond zich hier, uit *Engeland* over *Amsterdam*, de bekende predikant der Methodisten, JOHN WESLEY, in het gezelschap van eenige andere predikanten. Hij kwam onzen Broeder ANTON [d. i., ANTON SEIFFERT] bezoeken, zijn' ouden vriend, bezigtigde in der haast het Broeder- en Zusterhuis, en woonde tevens het Liefdemaal der kinderen bij, die hem, bij gelegenheid van zijn huidigen 80sten verjaardag, een paar zegenverzen toezongen,

(*) In *Engeland* heeft alleen de Episkopaalsche (Staats-) belijdenis *kerken*: van de overige belijdenissen noemt men de bedehuizen *kapellen*.

tot besluit waarvan de zegenwoorden: »»De genade onzes Heeren JEZUS CHRISTUS zij met ons allen"" werden aangeheven. Ten half vijf ure keerde hij, met zijn gezelschap, naar *Utrecht*, waar hij gisteren gepredikt had, terug."

Nog leeft te *Zeyst* eene achtingswaardige zuster, die zich herinneren kan als kind de zegenverzen voor JOHN WESLEY te hebben meêgezongen. Waar vindt men andere herinneringen van JOHN WESLEY's verblijf in *Nederland* geboekt?

J. H. VAN LENNEP.

Vonnis tegen een hond. »Eysch ende conclusie neffens de Sententie gedaan ende genomen in de sake van LOT HUYGENZ GAEL, Schout der stad *Leyden* op ende jegens den hond van JAN JANSSE VAN DER POEL, genaamt *Provetie*.

LOT HUYGENZ GAEL, Schout der stad *Leyden*, Eyssenaer van s'Heeren wegen in Cas van Delict beklaagd in den Openbaren Vierschaer voor de Heeren Schepenen der stad *Leyden*, den hond van JAN JANSZ VAN DER POEL, genaemt *Provetie* ofte so anders met naem ofte toenaem zoude mogen zyn genaemt tegenwoordig synde gevangen, seggende dat hy *Provetie*, sig niet zoude hebben ontzien op Sondag voorlede, wezende den 9^e^ Mey 1595 te byten het kind van JAN JACOBSZ VAN DER POEL, welk kind was speelende tot zyn oom en hadde een stuk Vlees in zyn hand, en de voorn. *Provetie* daer na grypende, heeft het voorn. kind gebeeten ende alzo een wonde geinflegeerd in de tweede Vinger van de Regterhand gaende door het Vel tot aan het Vlees, sodanig dat den bloede de wonde uytliep ende het kind in korte dagen daarna door den schrik, dezer Wereld is komen te Overlijden, waerover den Heer Eysser hem *Provetie* in appreehensie heeft genomen, blykende al het zelve by des gevangens eygen Consessie by hem buyten pyn en banden van ysere gedaan, ende [also] het voorsz. saken syn van quade gevolge die in een stad van goede politie niet moet werde geleeden, maer tot een exempel van andere insonderheyd van quade honden ten hoogsten moet werden gestraft, so Concludeert den voorn. Heer Eysscher in den Naam als boven, dat hy gevangen by definitive Sententie van Heeren Scheepenen sal werden gecondemneert omme gebragt te werden op 't pleyn van *'s Gravesteyn* alhier, alwaar men gewoon is de Boosdoenders te straffen en dat hy, aldaar door den scherpregter aan de galge tussen Hemel en aerde zal werden gehangen, en met de Koorde gestraft, dat er de dood na volgt en dat voorts alle zyne goederen zullen worden verklaard verbeurt te zyn, ten profyte van de Graaffelykheid ofte tot anderen &c. &c.

(Was geteekent:) L. H. GAEL.

Copie Sententie.

Scheepenen der stad *Leyden* gezien hebbende den Eysch en Conclusie gedaen en genomen by LOT HUYGENSZ GAEL Schout dezer stad op ende ten Lasten van den hond van JAN JANSZ VAN DER POEL, genaamt *Provetie* ofte so hy anders met naam ofte toenaam soude mogen zyn genaamt, tegenwoordig synde gevangen, gezien mede de informatie by den Heer Eysscher tot dien eynde bekomen, mitsgaders de gevangens eygen Confessie buyten pyn en banden van yseren gedaan, doende Regt, en uyt den naem enz hebben hem gecondemneert en condemneeren hem mits dezen geleyd en gebragt te werden op t' Pleyn van *'s Gravesteyn* alhier, alwaer men gewoon is de boosdoenders te straffen en dat hy aldaer door den Scherpregter met de Koorde aan de Galge tussen Hemel en aarde zal werde gehangen tot dat er de dood na volgt, dat voorts zyn dode Lyf zal werde gesleept op een horde tot op het galge Velt en dat hy aldaer aen de galge zal blyven hangen tot afschrik van alle andere honden, en elk tot een exempel, Verklaart voorts alle zyne goederen indien hy eenige mogt hebben te zyn verbeurt en geconfisqueert, ten behoefe van de Graaflykheid &c.

Actum in de Openbare Vierschaar Preesentibus alle de Heeren Scheepenen den 15 mey 1595."

Het register, waarin die sententie zoude staan, is niet meer voorhanden. Dat zulke vonnissen niet tot de onmogelijkheden behooren, leert ons het *Zondagsblad* van 16 Januarij 1859, N°. 525, alwaar tevens een werk aangehaald wordt van GASPARD BAILLY, in 1668 te *Chambery* verschenen, uitsluitend over dergelijke processen handelende.

. . ELSEVIER.

Nog eenige bijdragen tot de geschiedenis van de strafwet tegen bedelaars, enz. geappliceerd. (Uit het 2de *Keurboek* van *Delft*.) »Gebieden voorts allen persoenen die hierbinnen leedich gaen ende schorluynen / dat die hem scicken van heen vuyter stede ende stede vryheit binnen drie daegen op peyne van voir deerste reyse *gegeselt* te worden / ende voir danderde reyse hoirlieder noose *upgesplit* te worden / ende voir die dorde Reyse dat sy beuonden worden op hair lijff al nairuolgende die placaten van Key / Mat / dair op tandere tyde geexpedieert." (anno 1536.)

»Verbieden voorts naeruolgens voirgaende placaten ende wille van de K. M. nyemāt bynē deser stede ē vriheit van dien / gesonts lichaems te moetē gaen *bidden* ē *truanten* op peyne van geselinghe ē *een oer afgesneen* te worden / ē voir danderde verboertenisse van ht lijf." (anno 1537.)

In hetzelfde *Keurboek* vind ik ook curieuse bepalingen tegen het *clappen in der Kercken*.

»Gebieden voorts dat niemant op Zonnendaegen ende heiligen daghen onder die hoichmissen, vesperen ofte sermoenen en sal moeten gaen ofte sitten binnen die porrochiekercken *clappen* op te boeten van III stuuers, dat bekuert sal worden by den *opper-ondergraefmaickers* ende *hondeslaegers* tot profyte van den ghenen die de bekoeringe doen sall." (anno 1542.)

In 1550 werd hetzelfde verbod herhaald en ook op het »*wandelen* onder de dienste Goodts ende sonderlinge onder de hoochmisse, heylighe sacrament en vespertyde ē̄n dick ten tyde van der loeuen ende sermonen" toegepast, daar men meende, dat zulks »niet wel van quade geuoelen te excuseren en can gesyn." (*sic*) Bovendien werd er bijgevoegd, dat de overtreders »arbitrarlycken tot discretie van Scepenen gecorrigeert" zouden worden.

Op pag. 173 verso ibid. lees ik de volgende woorden: *Correctie.* »Alzoo mynen heeren van den gerechte gebleecken is dat AELGEN PITERSdr̄. van *Leyden* tegenwoerdigh gevanghen mit enighe suspecte persoenen *heresie* ende *anabaptisterie* geconuerseert heeft ende oeck geweest is in plaetsen dair van al zulcke materien gesproocken worden / zoe hebben Scepenen regardt nemende op heur langhe strenge vangenisse die voorz. AELGEN gevanghen gebannen binnen deser steden te blyfuen den tyt van drie jaeren lang achtereen gedurende op peyne van ewich uyt der stede gebannen te blyuen en dair nijt weder inne te commen op heur lyf. Ende dat zy voirtz *een geheel Jair* gedurende gehouden wordt alle donredach als men die misse van theylighe Sacrament sal doen die zelfe te hoeren *voer opt Koer* mit den *bloeten hoofde* ende der zelfder tyt gedurende alle Sonnedach het sermon te hoeren in der nieuwe Kercke *sittende voir die pilaire recht ouer die stoele mit den bloeten hoofde* op peyne van an hair lief gecorrigeert ende gestraft tot discretie ende arbitraige van den gerechte ende in de costen der vangenisse." (anno 1563.) J. S.

De Tinhandel der Ouden (vgl. VIII. bl. 279). Der geistreich durchgeführten Hypothese Herrn VAN LENNEP, das Zinn der Alten in den holländisch-indischen Inseln zu suchen, weil κασσίτερος vom sanskritischen *kastira* herstamme, könnte nur das entgegengestellt werden, was von Demselben weitläufig beigebracht wird. Doch der Beweis aus den Targumim für *Chaldäa's* Zinnankauf in *Indien* wird den Beifall des umsichtig forschenden Herrn VAN LENNEP minder erlangen beim Vernehmen, dass die aelteste chaldäische Uebersetzung das hebräische *bedil* mit *abaza* wiedergebe, dass die pseudo-jonatansche, die wirklich *ksetiro* hat, erst im 5. Jahrhundert abgefasst sei, und dass die jerusalemische, die dafür *kistara* schreibt, nur aus Fragmenten bestehe, und wohl nur andere Lesarten der vorigen enthalte. Es bedarf für diesen bedeutenden Sprachkenner kaum der Erwähnung, dass der syrische und chaldäische Dialect eine grosse Anzahl Wörter aus dem Griechischen entlehnt habe, und das deshalb ein Zinnhandel *Chaldäa's* in *Indien* um so weniger nothwendig folge. Dr. F.

Sterfdag van H. Brouwer (vgl. VIII. bl. 349). Bij DUBOIS, 20ste deel der *Historische Beschrijving der reizen*, bl. 126, lezen wij: »In 't vervolg zond de West-Indische Maatschappij hem in 1641 met denzelfden rang van Gouverneur-Generaal naar *Amerika*, om zeker ontwerp ten uitvoer te brengen tegen *Chili*, *doch hy storf op desen togt omtrend in het midden des volgenden jaars te Karel Mappa*; eene plaats die hij genomen en verbrand had. Men begroef zijn lijk te *Baldivia* en zijne ingewanden dicht bij een haven, die naar hem genoemd is."

Bij VAN DER AA, *Biogr. Woordenb. der Nederl.*, dl. II. st. 2 bl. 1427, staat: 7 Aug. 1643.

Men zal het met zekerheid kunnen opgeven uit het *Journael van de reyse gedaen beoosten straet Le Maire naer de custen van Chili, door den Admirael* HENDRICK BROUWER *in* 1643. Amst. 1646, welk werk ik echter niet bezit. LABORANTER.

Aanteekeningen uit de trouwboeken te Vlissingen. Gelegenheid gehad hebbende om de trouw- en lidmaatboeken der Groote of St. Jacobskerk te *Vlissingen* na te zien, werd ik getroffen, door de veelvuldige daarin voorkomende namen der EVERTSEN, DE MOORS, BANCKERTS, MANGELAERS, REGEMORTERS en anderen. Het komt mij voor, dat het niet van belang ontbloot kan geacht worden, in den *Navorscher* op te nemen wat door mij omtrent hen gevonden is, ten einde hen die van deze familiën geslachtlijsten bezitten in de gelegenheid te stellen, deze daarmede aan te vullen of wel te vergelijken.

Het oudste trouwboek dat ik inzag begint met 1602, soms ontbreken eenige jaren, ook zijn er eenige bladen uitgescheurd. Zoo ontbreken 1647—1652, 1659—1669, 1680—1695. De lidmaatboeken beginnen 1593 en loopen onafgebroken door.

Huwelijken.

EVERTSEN.

1602—1604. HENDRICK EVERTSZ., J. G. van........ dienende op 't schip van Capt. CROMVINGER van *Amsterdam* met SYKEN ADRIAENS, J. D. van......

EVERT EVERTSEN, J. G. van *Vlissingen* met MAYKEN HEYNDRICX, J. D. van *Amsterdam.*

1618 November. JAN LE SAGE, J. G. met MAAYKEN EVERTS, J. D., beyde van *Vlissingen.* Sy wonende in de Nieuwstrate.

1622 May. Capt. JAN EVERTSEN, J. G. met MAYKEN CORNELIS GORCUMS, J. D., beyde van *Vlissingen.* Sy wonende in de Nieuwstrate.

1624. ANTHEUNIS EVERTSEN, J. G. vaerende man, met CATHALYNKEN GELEYNS, J. D., beyde van *Vlissingen,*

Capt. EVERT EVERTSEN, J. G. met MAYKEN VERON, J. D., beyde van *Vlissingen.* Sy wonende op de Nieuwendyck. (*In marg.*) Sy sullen noch opgehouden worden.

1630 July. THEUNIS EVERTSEN, J. G. vaerende man, met TANNEKEN CORNELIS, J. D., beyde van *Vlissingen.*

1634 February. CLAES EVERTSZ., J. G. vaerende man met DINA PAUWELS, J. D., beyde van *Vlissingen.*

1635 April. GIDEON EVERTSEN, J. G. van *Vlissingen*, dienende op 't schip van Capt. BREDERODE, met SUSANNA ABRAHAMS, J. D. van *Oostwerken.*

1640. Capt. CORNELIS EVERTSEN, J. G. met JANNEKEN GORCOMS, J. D., beyde van *Vlissingen.* Sy wonende in de Nieuwstrate.

1653. Capt. CORNELIS EVERTSEN, de Jonghe, J. G. met MARIA RAULE, J. D., beyde van *Vlissingen.* Sy wonende op de Oost-Syde.

1656 October. CORNELIS EVERTSEN, J. M. met SARA VAN GOGH, J. D., beyde van *Vlissingen.* Sy wonende op de Marct.

1656 Dec. CORNELIS EVERTSEN, J. M. van *West-cappel*, dienende op 't schip van ANDRIES PIETERSZ. DEN BOER, met GEERTIEN JANS van *Vlissingen*, wed. van JOB DINGEMANS.

1657 May. FRANS EVERTSEN, J. M. van *Vlissingen*, varende met Capt. MANGELAER, met ELISABETH UDEMANS, J. D. van *Veere*, ondertrouwt aldaer.

1659 Maert. De commandeur CORNELIS EVERTSEN, wedr. van JANNEKEN GORCOMS met JOHANNA ITA, J.D. beyde van *Vlissingen.* Sy wonende op de Bierkaye.

1659 April. Mr. JAN VAN GOGH, J. M. met CATHARINA EVERTS, J. D., beyde van *Vlissingen.* Sy wonende in de Lange Noordstraat.

1669 Augustus. CORNELIS CHRISTIAENSEN, J. M. van *Aerdenburg* met NEELTJEN EVERTS, J. D. van *Vlissingen.* Sy wonende in de Sleekstrate.

1670 October. Capt. SIMON LONCKE, J. M. van der *Veere* met AGATHA EVERTS, J. D. van *Vlissingen.* Sy wonende in de Lange Noordstraat.

1670 Dec. CORNELIS EVERTS van *Vlissingen*, wedr. van SARA VAN GOGH met MARGRIETA DE LANOY van *Leyden*, ondertrouwt in de Walse gemeynte.

1671 May. HENDRICK EVERTSEN van *Vlissingen* met SUSANNA MICHIELS LANTSHEER, J. D., ondertrouwt te *Koukercke.*

1671 Julij. JOOS REERS, J. M., vaerende man met JANNEKEN EVERTS, J. D., beyde van *Vlissingen.*

1671 October. De Heer PIETER VAN DE PUTTE, J. M., Raadsheer deser stede met SARA EVERTS, J. D., beyde van *Vlissingen.* Sy wonende in de Lange Noortstraat.

1673 Januarij. JACOB JANSEN, J. M., vaerende man met MARTYNTJE EVERTS, J. D. Sy wonende in de Breewaterstrate.

1673 April. TEUNIS LIEVENS, J. M., vaerende man met ZEGERTJE EVERTS, J. D., beyde van *Vlissingen.* Sy wonende op 't oude Timmerwerf.

1674 Junij. CORNELIS EVERTSEN, J. M,, vaerende man met CHRISTYNTJE DE VOS, J. D., beyde van *Vlissingen.*

1675 Februarij. JACOB JANSEN, J. M. van *Utrecht*, vaerende man met MAYKEN EVERTSEN, J. D. van *Vlissingen.* Sy wonende op 't oude Timmerwerf.

1676 Januarij. JACOBUS EVERTS, J. M. van der *Veere* met MARTIE JANS van *Vlissingen*, wed. van CORNELIS ARIAENS.

1702 Febr. JAN DE BOE, J. M. met LYDIA EVERTS, wed. van JAN HENDRICKS, beyde van *Vlissingen.*

1707 Aug. De Heer GELEYN EVERTSEN, Admirael van *Zeeland* van *Vlissingen* met Mejufvrouw JOANNA VAN CITTERS, J. D. van *Middelburg.*

1708 Sept. De Heer JOHAN DE LANOY, J. M. van *Vlissingen* met CORNELIA EVERTSEN, wed. van Mr. PIETER VAN DER BURGT, ondertrouwt in de Walse kerck, alhier.

DE MOOR.

1602—1604. JACOB LIEVENSZ. DE MOIR, J. G. met LEUWKEN BUYS, J. D., beyde van *Vlissingen.*

SYMON CORNELISZ. DE MOOR, wedr. van ARIAENTJEN MATHIS met CHRISTIENTJE CLAES, J. D., beyde van *Vlissingen.*

JAN DE MOOR, J. G. met DIGNITGEN LONCKE, J. D. beyde van *Vlissingen.*

1605 Junio. NICOLAES DAGH, J. G. van *Axel* met SARA DE MOOR, J. D. van *Vlissingen.* Sy wonende op de Nieuwendyck.

1605 Aug. CORNELIS SYMONSEN van *Antwerpen*, wedr. van CATHALYNE ERDEWYNS met SUSANNEKEN BUYS van *Vlissingen*, wed. van JAN DE MOOR. Sy wonende op de Suytsyde.

1609 December. JOOS DE MOOR, Vice-Admirael, wedr. van JANNEKEN LEUNIS met CATHALYNE STRUYVINC, wed. van PIETER DE WACHTER.

1612 May. FRANCHOYS DE WISPELAERE, J. G. van *Middelburg*, Griffier van *Axel* en *Ter Neuse* met SUSANNA DE MOOR, J. D. Sy wonende op de Nieuwedyck.

1618 Aug. GERARD VAN LOCHEM van *Middelburg*, Griffier van *Aerdenburg*, wedr. van MARIA MOULLER met JOANNA DE MOOR, J. D. van *Vlissingen.* Sy wonende op de Nieuwendyck.

1618 September. SYMON CORNELIS DE MOOR van *Vlissingen*, wedr. van CRISTEYNCKEN CLAES, vaerende man met LYSBETH TANGE van *Doevres*, wed. van REMEUS JACOBSZ. VERMUYEN.

1619. CORNELIS SYMONSZ. DE MOOR, J. G., vaerende man met LEYNKEN BASTIAENS, J. D., beyde van *Vlissingen.*

1619. Capiteyn JOSIAS DE MOOR, J. G. van der *Veere* met SARA DE WISPELAERE, J. D. van *Axel.* Wonende *Ter Neuse.*

1624 Nov. PAULUS DE MOOR, J. G. van *Vlissingen* met SUSANNA GEUS, J. D. van der *Veere*, ondertrouwt aldaer.

1624. DANIEL DE MOOR, J. G. van *Vlissingen* met FRANCOYSE VAN ROUBERGEN, J. D. van *Middelburg.*

1626. LIEVEN JANSZ. DE MOOR, J. G. van *Vlissingen* met AELTKEN TAETS, J. D. van *Arnemuyden.*

1626 Mayo. Capiteyn DENYS PYRON van *Brussel*, wedr. van HERRIETTE HERBERTS met SARA DE WISPELAERE van *Axel*, wed. van Capiteyn JOSIAS DE MOOR.

1626 Junio. JOOS DE JODE, J. G. met JANNEKEN DE MOOR, J. D., beyde van *Vlissingen.*

1627 January. Dr. REYNIER VAN DE PUTTE, J. G. van *Vlissingen* met MAYKEN DINGEMANS, wed. van CORNELIS JANSZ. DE MOOR.

1627 September. HUBRECHT DE MOOR, J. G. met LYSBETH EELBO, J. D., beyde van *Vlissingen.*

1628 Mayo. JOOS ADRIAENSEN, J. G. met DINA DE MOOR, J. D., beyde van *Vlissingen.* Sy wonende op de Nieuwendyck.

1628 October. JAN DE MOOR, vaerende man van *Brussel*, wedr. van BARBEL GELEYNS met NEELKEN VAN NOORWEGEN, wed. van JAN BATAILLE.

1629 Sept. JOOS DE MOOR, J. G. met DINA ADRIAENSEN, J. D., beyde van *Vlissingen.*

1630 Augustus. ADRIAEN WILLEMSEN LEYNS, J. G. met CORNELIA DE MOOR, J. D., beyde van *Vlissingen.* Sy wonende op de Nieuwendyck.

1631 July. LIEVEN JACOBSEN DE MOOR, J. G. met MARTYNTGEN PIETERS, J. D., beyde van *Vlissingen.*

1634. JAN DE MOOR, J. G. met SAERTJE TATS, J. D., beyde van *Vlissingen.*

1638. JOOS DE MOOR, J. G. van *Brugge* met CATHALYNE TAETS, J. D., wed. van JACOB LOOS.

1638 Aug. ABRAHAM HOYEL, wedr. van JACOB DE MORE met JANNETJE SCHOLTE, J. D., beyde van *Vlissingen.* Ondertrouwt in de Fransche kerck.

1649 Augustus. SERVAES LAMBRECHTS, wedr. van MADALENA CLAES, soldaet onder de comp. van Vice-Adm. EVERTS met AELTJE JACOBS MOOR, J. D. van *Middelburg.*

1649 October. (EVE)RT DE MOOR, J. G. ...... *Veere* met JANNEKEN (WILLEMS MOUWEN), J. D. van *Vlissingen.*

1656 December. THOMAS DE MORE, J. M. met MARIA KIENS, wed. van JOHANNES PERDUYN, beyde van *Vlissingen.*

1657 Mayo. Mr. DANIEL DE SWAEFF, J. M. van *Aechtekercke*, dienaer des Goddel. woorts tot *Breskens* met JOSINA DE MOOR, J. D. van *Vlissingen.*

1659. PAULUS DE MOOR, J. M. van *Vlissingen* met CATHARINA VAN ESCH, J. D. van *Dortrecht*, ondertrouwt aldaer.

1670 November. LENARD WERCKMAN, J. M. uyt 't *Lant van Waes* met FRANCYNTJE DE MOOR, J. D. van *Mareville.*

1671 February. JANNES DE BOER, J. M. van *Sas van Gent* met LYSBETH DE MOOR, J. D. van *Vlissingen.*

1671 Maert. WILLEM DE MOOR, J. M. van *Vlissingen* met TANNEKEN JEROENS, J. D. van *Doevres.*

1671 July. LUBBERT THEUNISSEN, J. M. van *Rade*, soldaet onder Capt. DUYVELAERE met WILLEMYNTJE JACOBS DE MOOR, J. D. van *Middelburg.*

1671 Augustus. JOSIAS KETELAER, J. M. met AMELIA DE MOOR, J. D., beyde van *Vlissingen.* Sy wonende op de Beurse.

1672 October. ADRIAEN STEVENSEN, J. M. van *Steenbergen* met GAUDINA DE MOOR, J. D. van *Vlissingen.* Sy wonende op de Suytstraete.

1674 November. DAVID DE MOOR, J. M. met MARY LIEVENS, J. D., beyde van *Vlissingen.*

1675 January. JAN DE MOOR, J. M. met IANNEKE TOBIAS, wed. van CORNELIS DE RUYTER, beyde van *Vlissingen.*

1675 September. BASTIAEN VAN PANTEGEM, J. M. van 't *Sas* met AGATHA DE MOOR, J. D. van *Vlissingen.* Sy wonende in de Lange Noortstraet.

1698 April. JACOB DE MOOR, J. M., vaerende man met JOHANNA SEROOSKERCKE, J. D., beyde van *Middelburg.*

1704 Juny. LEENDERT DE MOOR, J. M., vaerende man met CORNELIA DE NEVE, J. D., beyde van *Vlissingen.*

1706 Mey. JAN DE MOOR, J. M. met FRANCYNTJE THOMAS, J. D., beyde van *Vlissingen.*

Hierbij moeten vergeleken worden de geslachtregisters van de familie DE MOOR, voorkomende in de *Kronijk van het Histor. Genootschap te Utrecht*, 10de Jaarg., 1854.

BANCKER.

1606 Dec. Capt. MICHIEL VAN TRAPPEN, geseyt BANCKER, wedr. met FRANCOISE DUYNON, wed. van Capt. PACKER LE DUC.

1644 April. Capt. ADRIAEN TRAPPEN, geseyt BANCKER, J. G. met ADRIANA PIETERS ITA, J. D. beyde van *Vlissingen.* Sy wonende over de Sasbrugge.

1652 Febr. JOHANNES VAN TRAPPEN, geseyt BANCKER, J. G. met JANNEKEN HANNOT, beyde van *Vlissingen.* Sy wonende in de A. B. C. straat.

1655. DANIEL PIETERSEN BOUT, J. G. met ANNEKEN VAN TRAPPEN, geseyt BANCKER, wed. van Capt. FREDERICK ANDRIESSEN STELLINGWERFF (*), beyde van *Vlissingen.* Sy wonende op de Nieuwe haven.

1671 Febr. De Heer ADRIAAN VAN TRAPPEN, geseyt BANCKERT, Admiraal van *Zeeland*, wedr. van AGATHA ANTONIS VAN DER MEERE, met Juffrouw JOHANNA CONSTANTIA CAU, wed. van de Heer SAMUEL BISCOP. Sy wonende over de roobrugge.

1673 Dec. JOOS BANCKERT, J. M. van *Vlissingen*, met CORNELIA MANGELAER, J. D. van *Zierikzee*, ondertrouwt aldaar.

(*) In Vr. CIV. *Nav.* IV. bl. 229 wordt het vermoeden geopperd, dat door AUCKE en ANDRIES STELLINGWERFF één persoon zoude bedoeld worden; uit de opgave van dit huwelijk blijkt het duidelijk, dat er een Capiteyn FREDERICK ANDRIESSEN STELLINGWERFF heeft bestaan. Of dit nu dezelfde is die in den zeeslag op den 10den Augustus 1657 door de Engelschen gevangen is genomen, dan wel of dit AUCKE geweest is (*Nav.* V. bl. 280, Vr. CLXXX), heb ik nog niet kunnen uitmaken.

1679 Dec. JOOS BANCKERT, J. M. varende man, met APOLLONIA GRINDET, J. D. beyde van *Vlissingen.* Sy wonende in de Breewaterstraat.

1680 May. ADRIAEN ADRIAENSEN BANCKERT, J. M. varende man, met JUDITH MANNA, J. D. beyde van *Vlissingen.*

1704 Maert. ADRIAEN BANCKERT, wedr. van JUDITH MANNE, met JACOMYNTGE HENDRICKS, wed. van JEREMIAS HENDRICKSEN LANGENHOVE, beyde van *Vlissingen.*

1705 Aug. ADRIAEN DE EERE (H.), J. M. van *Middelburg*, varende man, met SOPHIA BANCKERT, van *Vlissingen*, wed. van JAN OOSTDYCK. Sy wonende op 't oude tuinweg.

1706 Sept. ADRIAEN BANCKERT, de Jonge, J. M. varende man, met MAERTJE JANS. J. D., beyde van *Vlissingen.*

INGELSEN (ENGELSEN).

1604. 4 Sept. LAUWERENS INGELSEN, van *Vlissingen*, met CATHARYNE REYNAERT, van *Brugge.*

TIELMAN INGELSEN, J. G. van *Heyst*, dienende op 't schip van Capt. JAN BLOC, van *Amsterdam*, met CLASYNE NIBBENS, van *Oostende*, wed. van CHRISTIAEN EECKMANS.

INGEL INGELSEN, J. G. met ROOCKJEN DAVIDS, J. D., beyde van *Vlissingen.*

1605. CORNELIS ANTHONISZ DANCKAERT, van *Westcappel*, wedr. van TANNEKEN INGELS, met NELLE MATHYS. van *Soutelande*, wed. van LEENDERT COMMERSEN.

1606 Marty. ISAC INGELSEN, van *Oostcappel*, wedr. van MAYKEN MATHEUS, met TANNEKEN CORNELIS, van *Bergen, O/Z.* wed. van PIETER LEUNISSEN.

1609. ADRIAEN DE WALE, J. G. varende man, dienende met Capt. WALE, met ROOCKJEN DAVIDTS, wed. van INGEL INGELS, beyde van *Vlissingen.*

1624 Oct. Mr. APOLONIUS INGELSEN, J. G. Secretaris dezer stede, met MARIA SCHUTT, J. D., beyde van *Vlissingen.*

1625 July. JAN DE KOCK, wedr. van MARYKEN JANS, met ROOCKJEN DAVIDS, wed. van ADRIAEN DE WALE, beyde van *Vlissingen.*

1625 Dec. INGEL INGELSEN, J. G. van *Amsterdam*, vaerende man, met JUDITH CORNELIS, van *der Veere*, wed. van JAN GYSBREGTSEN.

1628 Mey. Mr. JOHAN INGELSEN, Gecommitteerd Raad ter Admiraliteit tot *Rotterdam*, met SUSANNA SCHOT, J. D., beyde van *Vlissingen.*

1631 Maert. ANTONIUS VAN ALDEWERELD, J. G. van *Middelburgh*, met PHILIPPINE ENGELS, J. D. van *Vlissingen*, ondertrouwt tot *Bommel.*

1638 Maert. JASPAR VAN DEN BUSSCHE, J. G. met MAETIEN INGELS, J. D., beyde van *Vlissingen.*

1655 February. JASPER VAN DEN BUSSCHE, wedr. van MARTIEN INGELS, met CATHALYNKEN MAVISSEN, J. D., beyde van *Vlissingen.*

1658. Mr. APOLLONIUS INGELS, J. M. met GEERTRUYT BREST, J. D., beyde van *Middelburg.*

CRYNSEN.

1606 Febr. JACOB CRYNSEN, J. G. varende man, met JANNEKEN LAUWEREYNS, J. D., beyde van *Vlissingen.*

1626 Feb. STEVEN CRYNSEN, wedr. van LYSEBETH GYSBERTS DE VRYE, met MAAIKE LONCKE, wed. van CORNELIS DE COCK, beyde van *Vlissingen.*

1628 Sept. ABRAHAM CRYNSEN, J. G. varende man, met LORYTKEN VERHELLE, J. D., beyde van *Vlissingen.*

1633 Maert. CRYN CRYNSEN, J. G. varende man, met MARGRIETA DAVIDTS, J. D. beyde van *Vlissingen.*

1633 July. JAN CRYNSEN, J. G. met ARIAENTJE SIMONS, J. D., beyde van *Vlissingen.*

1634 July. JAN CRYNSEN, J. G. met GRIETJE GERRITS, J. D., beyde van *Vlissingen.*

1634 Aug. CRYN CRYNSEN, wedr. van MARGRIETJE DAVIDTS, varende man, met LEYRETJE TIELMANS, J. D., beyde van *Vlissingen.*

1637 Aug. Capt. ABRAHAM CRYNSEN, van *Vlissingen*, wedr. van LORYTGE VERHELLE, met SARA STERTHEMIUS, J. D. van *Zierikzee*.

1640 Aug. PIETER CRYNSEN, J. G. varende man, met MARTA CORNELISSEN, J. D., beyde van *Vlissingen*.

1645 May. JAN CRYNSEN, J. G. met JANNEKEN AERTS, J. D., beyde van *Vlissingen*.

1647 April. ADRIAEN CRYNSEN, J. G. van *Vlissingen*, varende man, met PIETERNELLEKEN JANS, J. D. van *der Groede*.

1652 Oct. JACOB CRYNSEN, J. G. varende man, met JANNEKEN WILLEMS, J. D., beyde van *Vlissingen*.

MANGELAER.

1622 Nov. FRANS CRYNSEN MANGELAER, J. G. varende man, met TANNEKEN PIETERS, J. D. beyde van *Vlissingen*.

1627. SEGER LIEVENSZ. MANGELAER, J. G. uyt het Land van *der Neuse*, vaerende man, met MAYKEN TYSSENS, van *Vlissingen*, wed. van RODRUS ABRAMSEN.

1633 Jan. FRANS CRYNSEN MANGELAER, wedr. van TANNETJE PIETERS, dienende op 't schip van Capt. BANCKER, met LYSBETH FRANS, wed. van ISAAC RYCKE, beyde van *Vlissingen*.

1652 Maert. GILLES MANGELAERE, J. G. van *Vlissingen*, met SARA JANS, van *Vlissingen*, wed. van BARENT DIRCKSEN, ondertrouwt te *Middelburg*.

1653 Dec. MICHIEL DE LOOVER, J. G. met MARIA MANGELAER, wed. van JOOS BANCKERT, beyde van *Vlissingen*.

1656 Mey. CORNELIS ADRIAENSZ. MANGELAER, J. M. vaerende man van *Zierikzee*, met MAYTIEN MARTENS, J. D. van *Vlissingen*.

1698 Maert. REYNIER WARNAER, J. M. met ELISABETH MANGELAER, J. D., beyde van *Vlissingen*.

LONCK, LONCKE, LONCQUE.

1602—1604. JAN DE MOOR, J. G. met DIGNETGEN LONCKE, J. D., beyde van *Vlissingen*.

AERNOUT CORNELIS LONCKE, J. G. met GRYTKEN LEYNS, J. D., beyde van *Vlissingen*

1625 Nov. Capiteyn CORNELIS LONCKE, van *Vlissingen*, met DINA CORNELIS, J. D. van *der Veere*, ondertrouwt aldaer.

1626 Febr. STEVEN CRYNSSEN, wedr. van LYSBETH GYSBERTS DE VRYE, met MAICKE LONCKE, wed. van CORNELIS DE COCK, beyde van *Vlissingen*.

1628 Maert. AERNOUT LONCKE, van *Vlissingen*, wedr. van MARGRIET GELEYNS M...? met SUSANNA BARENDOT, wt *den Hage*, wed. van Burgemeester NICOLAES SAEL, ondertrouwt tot *Arnemuyden*.

1640 Mey. CORNELIS LONCKE, J. G. varende man, met SISKA? CORNELIS, J. D., beyde van *den Doel*.

1653 Nov. CORNELIS LONCKE, J. G. met SARA VAN GOGH, J. D., beyde van *Vlissingen*.

1670 Oct. Capiteyn SIMON LONCKE, J. M. van *der Veere*, met AGATHA EVERTS, J. D. van *Vlissingen*.

1675 Maert. CHARLES LONCK, J. M. van *Sluys*, Capiteyn van een Comp., met JOHANNA DE LA PALMA.

1703 Febr. PIETER BURGERHOUT, wedr. van GRIETJE MUSCH, met DINA LONCKE, wed. van JACOBUS DANCKERTS, beyde van *Vlissingen*.

VAN REGEMORTER.

1606 Junio. JAN KIEN, J. G. van *Oostende*, vaerende Man, met SARA VAN REGEMORTER, J.D., van *Vlissingen*.

1612 Maert. ABRAHAM VAN REGEMORTER, J. G. van *Vlissingen*, met HESTER VERMAES, J. D. van *Noortwich* (*Norwich?*)

1621 Julius. Capiteyn ten oirloge CORNELIS VAN REGEMORTER, met MAYKEN GILLES. J. D., beyde van *Vlissingen*.

1623. BOUDEWYN JASPERSZ SCHOTTE, J. G. met JANNEKEN REGEMORTER, J. D., beyde van *Vlissingen*.

1623 Sept. Capitein JAN VAN REGEMORTER, wedr. van JANNEKEN DE FLOC, met CHRISTYNKEN NAVIGARIS, van *Yperen*, wed. van ELIAS HOOFMAN.

1626 Sept. JOHANNES VAN REGEMORTER, J. G. met JACQUEMYNKEN ADRIAENS, J. D., beyde uyt *Vlissingen*.

1628 Marty. PETRUS REGEMORTERUS, Dienaer des Heyligen Euangeliums tot *Aerdenburgh*, J. G. met CORNELIA DE HONT, J. D., beyde van *Vlissingen*.

1633 May. CORNELIS VAN REGEMORTER, wedr. van MAYKEN BORSELAERS, met MAYKEN DE JODE, wed. van GUILIAM MICHIELSEN.

1643 January. PIETER GORCUM, J. G. dienende op 't schip van Capt. JACOB VERHELLE, met HANNEKEN VAN REGEMORTER, J. D., beyde van *Vlissingen*.

1653 April. JOHAN REGEMORTER. J. G. dienende op 't schip van Capt. MANGELAER, met ANNEKEN BOYS, J. D., beyde van *Vlissingen*.

1656. JOHANNES VAN REGEMORTER, wedr. van TANNEKEN BOYS, dienende op 't schip van Capt. ADRIAEN BANCKERT, met MAETJEN STEPHENS, J. D., beyde van *Vlissingen*.

1659 Nov. ISAAC VAN REGEMORTER, J. M. van *Vlissingen*, met CORNELIA VAN DEN BURGHT, van *Middelburg*, wed. van PIETER OCKERSEN, ondertr. aldaar.

1678 Dec. SIMON SIMONSE, J. M. varende man, met MARY VAN REGEMORTER, J. D., beyde van *Vlissingen*.

LE SAGE.

1605 April. SALOMON LE SAGE, J. G. van *Doornik*, met AGNES BEAULIEU, J. D. van *Vlissingen*.

ELIAS LE SAGE, van *Doornyck*, met ANNA CORNELIS, van *Antwerpen*, wed. van JAN VAN DER POORT.

1607 July. TIMOTEUS LE SAGE, J. G. met MAGDELEENKEN JACOBS VAN DE RIVIERE, J. D., beyde van *Vlissingen*.

1613 Nov. JAN LE SAGE, J. G. met MAYKEN EVERTS, J. D. beyde van *Vlissingen*, wonende in de N/Strate.

1637 Jan. JACQUES LE SAGE, J. M. met JANNEKEN KIEN, J. D., beyde van *Vlissingen*.

1673 Juny. Capt. SALOMON LE SAGE, J. M. van *Vlissingen*, met JOHANNA MARIA DE WITTE, J. D. van *Utrecht*.

HOLLAERS.

1604. NICASIUS PIETERS, J. G. van *Vlissingen* met GRIETKEN HOOLAERS, J. D. van *Brugge*.

1623 July. PIETER JANSSEN (de Jonghe), J. G. van *Vlissingen* met SUSANNE HOLLAERT, J.D. van der *Veere*.

1624 Nov. Capt. JAN HOLLAER van der *Veere*, wedr. van LYNKEN VERGORE (VERGOES) met BERNARDYNKEN SCHOTTE van *Vlissingen*, wed. van Dr. HIERONIMUS SMALLEGANGE.

1629 April. Capt. GERRIT HOLLAER, J. G. met CORNELIA GORCUMS, J. D., beyde van *Vlissingen*. (Sy hertrouwt 1641 Maert met Capt. JACOB VERHELLE, J. G. van *Vlissingen*.

1635 Juny. JACOB HOLLARE, J. G., varende man met MAYKEN ANDRIES, J. D.

1635 Sept. HEINDRICK HOLLAERT, J. G. van *Breda*, met MAYKEN JANS van *Oost-Duyvelant*, wed. van GYSBRECHT LEENDERTSE.

1653 Juny. SYMON SYMONSZ DANSER, J. G., varende man, met SARA HOLLAER, J. D., beyde van *Vlissingen*. Sy wonende in de Slyckstraete.

1659 July. CORNELIS HOLLARE, J. M. van *Vlissingen* met MAIKEN ABRAHAMS, J. D. van *Soutelande*. Ondertrouwt aldaer.

1674 May. JACOB HENDRICKSEN, J. M. van *Rostock* vaerende man, dienende op 't schip van den Vice-Admirael EVERTSEN, met SARA OLLARE van *Vlissingen*, wed. van JAN ALTECORT.

1674 May. Capt. CORNELIS HOLLARE, van *Vlissingen*, wedr. van MAETGEN ABRAMS, met MARY PIEL (PEEL), van *Rochester*.

1679 Oct. MARINUS HOLLAERT, van *Axel*, wedr. van JANNETJE VAN STEENBERGEN, met MACHALYNTJE LOWYS, wed. van THOMAS BOET.

LABORANTER.

VRAGEN.

89. — *Verspreide Gedichten van H. A. Meijer.* De ondergeteekende wenschte bij eene nieuwe uitgave van den *Boekanier* en den *Heemskerk* de *Verspreide Gedichten* van H. A. MEIJER te voegen. Hem zijn als zoodanig bekend uit den Almanak *Schoone en Goede: de Oceaan* en *de Overlevering;* uit de *Aurora: Afscheid aan Java* en *Engeland* en de *Slavenhandel;* uit den *Nederl. Muzen-Almanak: Venus.* Weet ook iemand er meerdere aan te wijzen? J. D. SYBRANDI.

90. — *Van Riebeek.* Wie kan de persoon geweest zijn, die oorspronkelijk (volgens Prof. LAUTS, in zijne *Geschiedenis van de Kaap de Goede Hoop*, bl. 22 nota) tot opperhoofd dezer plaats, in stede van VAN RIEBEEK bestemd is geweest; en zoo ik afschrift kon bekomen van de eerste besluiten van den Raad van XVII, waarin over de stichting dezer volkplanting wordt gehandeld; van de eerste uitrusting, het vertrek van VAN RIEBEEK uit het vaderland en de lotgevallen op reis, tot zijne komst alhier, ik zou mij zeer verpligt achten. Het Dagverhaal, mij door middel van den Boekh. MULLER (N°. 931 van zijn' *Catalogus*) geworden, is waarschijnlijk een bloote nadruk van Kaapsche Tijdschriften, en bevat deze bijzonderheden niet en kan mij dus niet van dienst zijn.

Weet men ook ten uwent wat de verdere loopbaan van VAN RIEBEEK is geweest, nadat hij, A°. 1666, van hier naar *Oost-Indië* is vertrokken, en waar, en hoe hij die geëindigd heeft? wie zijne echtgenoote is geweest, en of er van den man nog afstammelingen bestaan?

JOH. C. ZIMMERMANS.

91. — *Vertaling van Grimms Märchen.* Ik wenschte, door middel van den *Navorscher*, de vraag beantwoord te zien, hoe eerder zoo liever, of er eene volledige vertaling in 't Nederduitsch bestaat van de bekende *Kinder- und Hausmärchen*, die door de Gebr. GRIMM verzameld zijn, en waarvan de zevende uitgaaf (de laatste?) in 1857 't licht zag te *Göttingen*, bij DIETERICH?

Het korte uittreksel er van, reeds in 1820 te *Amsterdam* bij Gebr. DIEDERICHS vertaald, onder den titel: *Sprookjesboek voor kinderen*, is mij bekend. Dr.

92. — *Elisabeth Morales.* Wie was »ELISABETH MORALES, huisvrouw van MICHIEL DE MORALES, ghewoont hebbende tot *London* in *Engeland*," verzoekende bij requeste aan de Staten Generaal om onderstand, waarop haar, bij resolutie van den 6den Februarij 1677, 50 zilveren ducatons worden geschonken, terwijl later op haar verzoek om een voortdurend lijfpensioen op den staat van oorlog, bij resolutie van den 2den April van datzelfde jaar, 200 guldens eens werden toegelegd?

Op den Staat van Oorlog van het jaar 1700 komt zij nog voor onder dezen post: »ELISABETH DE MORALES over secrete diensten, volgens haer Ho. Mo. Res^tie van den 6 Mei 1678, 200 ponden des jaers, en noch volgens haer Ho. Mo. Resol^ie van den 25 Julij 200 ponden, is te saemen 400 ponden 's jaers, ende ter loopende maand 33 : 6 : 8." Majoor K.

93. — *Kamerling.* Men leest in oude werken van *Kamerlingen*, zoo van vorsten als van geestelijke heeren. Was die bediening van *Kamerling* nog iets anders dan die van onze tegenwoordige *Kamerheeren?* †.

94. — *Kameraar.* In vorige eeuwen behoorden tot de stadsbedieningen hier te lande in sommige steden, ook die van *Kameraar.* Was de werkkring van dien beambte overal dezelfde? †.

95. — *Van Teylingen.* Tot den hoogsten adel behoorden in *Holland*, onder het eerste Grafelijke huis, het geslacht VAN TEYLINGEN, dat even als dat van BREDERODE en VAN DER DUIJN, wordt gezegd van jongere zonen van de Graven van *Holland* af te stammen. Hoe komt het dat in 1815 een paar leden van de familie VAN TEYLINGEN tot den adel zijn *verheven*, niet *erkend?* Zij toch voeren het volle wapen van *Holland*, alleen gebroken door een *lambel*, het gewoon teeken van jongeren zoon. Θ.

96. — *Geslacht van Lockhorst.* In de oude geschiedenis der Provincie *Utrecht* spelen de leden der familie VAN LOCKHORST eene aanzienlijke rol. Zij behoorde tot de adellijke geslachten. Hoe komt het nu dat de Heer BAREND VAN LOCKHORST van *Tol en Veenhuizen*, in het jaar 1816 tot den Nederlandschen is *verheven* en niet is *erkend* als tot dien adel te behooren? Θ.

97. — *Cimier op de geslachtwapens der jongere zonen van Holland.* De familie VAN DER DUIJN en VAN TEYLINGEN voeren het volle wapen van *Holland*, goud, beladen met een' leeuw van keel, getongd en genageld van azuur, alleen gebroken door een *lambel*, dat gewone kenmerk van jongere zonen. De eerste (VAN DER DUIJN) heeft tot cimier een *kuip*, waaruit de leeuw naissant van het schild, de andere (VAN TEYLINGEN) een *mand*, dragende den leeuw van het schild. *Kuip* en *mand* als cimiers van jongere zonen van de Graven van *Holland:* — zijn hiervan meer voorbeelden? Welk cimier had het geslacht

VAN TOL, ook uit het grafelijk huis van *Holland* stammende? Θ.

---

98. — *De Molenaarskarren te Amsterdam.* Men heeft mij verhaald, dat er eene oude keur zou bestaan, waarbij aan de molenaars te *Amsterdam* verboden werd zich nieuwe karren te laten maken. Dit verbod vond zijn reden in de wezentlijke of onderstelde schade, door het dreunen van den grond aan de fondamenten der huizen toegebragt. Het gevolg der keur zou echter geweest zijn, dat de oude karren telkens werden opgelapt, zoodat wij thans nog de overblijfselen zien uit den tijd der keur. Het is derhalve met die karren gegaan als met het mes, waarvan eerst het heft en naderhand het lemmet vernieuwd werd. Ik wensch te weten, of men mij juist berigt heeft, en hoop, dat Mr. I. S. vinden zal, dat deze vraag er nog door kan, al behandelt zij iets, waar het groote publiek nog wat aan heeft. J. H. VAN LENNEP.

99.—*Het storten van olie in zeegevaar.* Is iets bekend van de hieronder bedoelde proeven?

Bij gedrukt extract uit de Notulen van het geresolveerde in Rade van *Indië* op donderdag den 2den September 1784, werd aan de buitenkantoren mededeeling gedaan van het volgende extract uit de Resolutie, door de Vergadering der Heeren 17 binnen *Amsterdam* genomen op Maandag den 10den April 1775.

»Op het ter vergadering geproponeerde van weegen de Kamer *Zeeland*, en in agting zijnde genomen.

Dat in het onlangs door den Heer FRANS VAN LELIJVELD uitgegevene Tractaatje, geintutileerd: *Berigten en Prijs-vraagen over het storten van Olie, Traan, Teer of andere drijvende stoffen in zee-gevaaren,* en zijnde gedrukt te *Leiden* bij den Boekverkooper JOHANNES LE MAIR, onder andere een geval voorkomt, waarin door wijlen den schipper TIJS FIEREMAN, als toen voerende het Comp. schip *de Vrouwe Petronella Maria,* van het storten van olie met veel succes is gebruijk gemaakt tot voorkoming van een zwaare zee-storting.

Dat mitsdien alzins dienstig schijnt te zijn, dat bij de Comp. op den inhoude van het voorn. Tractaatje nader werd regard genomen en overwoogen, of niet in nog meer andere gevallen, dan dat waarin voornoemde bodem *de Vrouwe Petronella Maria* is geweest, het storten van olie als een gepast middel in zee-gevaaren zou kunnen worden g'emploijeerd.

Is na deliberatie en ten einde als voormeld goedgevonden en de respectieve kameren te authoriseeren, zo als dezelve geauthoriseert worden bij deeze, om door de schippers of gezaghebbers van derzelver scheepen, nadere proeven te doen neemen van het storten van Olie tot voorkoming of mindering van Zeegevaaren, en door dezelve schippers of gezaghebbers van hunne genomene proeven en het gevolg van dien, bij derzelver respectieve journaalen nauwkeurige aantekening te doen; met verdere last aan dezelve schippers en gezaghebbers, om in gevalle de voorsz: Proefneming op de uitreijze mogte zijn gedaan; alsdan een Extract van hun journaal, vervattende de voorsz: aantekening over te geeven aan de Regeering van zodanige plaats van de Comp. alwaar zij het eerst na de gedaane proefneeming zullen aankomen, omdoor dezelve Regeering vervolgens herwaards gezonden te worden.

(Onderstond) *Accordeert met voorsz. Resolutie.*
(was geteekend) C. VAN DER HOOP."

Uit een mede gedrukt en rondgezonden extract uit de Patriasche Generaale Messive van 27 November 1783 blijkt mede, dat, tot het nemen van deze proef, de noodige olie aan 's Comp^s. schepen werd medegegeven.
PHILO-INDICUS.

---

100. — *Geslacht Vijgh.* KLAAS of NICOLAAS VIJGH, Heer tot *Zoelen*, DIEDERIK VIJGH, Heer tot *Zoelen*, en nogmaals KLAAS VIJGH. Heer tot *Zoelen*, hebben achtereenvolgend van 1538 tot 1620 de belangrijke betrekking bekleed van Ambtman, Rigter en Dijkgraaf van de *Neder-Betuwe.* Met bijzonderheden uit het leven dezer mannen zou men mij verpligten. Misschien schuilen ze in min bekende boeken; misschien in bijzondere archieven, of hier en daar onder familiepapieren. Ik meen mij verzekerd te mogen houden, dat het leven en bedrijf der genoemde personen waardig zijn nader in het licht gesteld te worden. I. A. N.

---

101. — *Maria Anna Schimmelpenninck.* In de *Advertisements* van *the Edinburgh Review*, October 1859, worden aangekondigd: *New Editions of the Life and Writings of Mrs.* MARY ANNE SCHIMMELPENNINCK, bestaande uit: 1. *Life of* MARY ANNE SCHIMMELPENNINCK, *including her Autobiography, and copious Extracts from her Journals and Correspondance. Edited by her Relative* CHRISTIANA C. HANKEN. Third Edition with Portrait. 2. *Select Memoirs of Port-Royal.* Fifth Edition. 3 vols. 3. *The Principle of Beauty, as manifested in Nature, Art and Human Character, with a Classification of Deformities.* II. *An Essay on the Temperaments* (with 12 chromolitographic Illustrations in fac-simile of watercolour Drawings by the Author) III. *Thoughts on Grecian and Gothic Architecture.* Edited by C. C. HANKEN, 1 vol. (zie daarover *the Guardian*, August 24). Men vraagt: was MARIA ANNA SCHIMMELPENNINCK eene Nederland-

sche vrouw, en wie deelt ons uit bovenaangehaalde werken kortelijk haar leven en wat het opleverde mede? J. D.

L.

102. — *Willem van Duivenvoorde of Joannes Gheylinx.* In de *Batavia Illustrata* van VAN LEEUWEN, p. 1149, komt de volgende anecdote voor:

»HEILWICH VAN WASSENAER, hadde te man WILLEM VAN DUVENVOORDE, den Bastard, hij was Heer van *Breda*, *den Berg*, *Oosterhout*, *Steenbergen*, *Rosendaal*, Camerling van Hertog WILLEM en ALBREGT VAN BEIJEREN; dog heeft haar noit beslapen, also sy den eersten avont, dat sy 't samen te bedde souden gaan, haar beklaagde, dat sy een wettige dochter synde, by een Bastard soude moeten slapen, waar over hy haar alleen latende, seide dat sulx noit soude geschieden; daar van sy naderhant berouw genoeg hadde."

WAESBERGENS verhaalt in zijn *Gerardimontium*, p. 335, 336 hetzelfde voorval, als hebbende op denzelfden tijd plaats gehad bij *Grammont* in *Oost-Vlaanderen*, met de volgende woorden: »Auctor monasterii Carthusiae ten Bossche juxta Hemelveerdighem in Leerda S. Martini est JOANNES GHEYLINX conditione rusticus non infortunatus, anno 1328. Si quidem ut Monachorum habet traditio, quum in nobilis magnaeque apud Ludovicum Nivernensem Flandriae comitem auctoritatis viri familiam se dedisset, prius cursum equorum, mox honestiora munia, ultimo heri gratiam ejusque filiam sibi uxorem conciliavit, qua tamen ad quietem se recipiente lacrymabunda, quod patris stabulario accubandum sibi esse quereretur: quiesce respondit, nil stabularius tibi nocebit, egressusque solitariam vitam amplexus neque procerum neque Pontificum monitu ad usus conjugales induci potuit,verum crescentibus declinante aetate fortunis pro sua suorumque salute et ad Dei Deiparaeque honorem, consulto domus Capellae prope Angiam priore, monasterium regulae S. Brunonis exstruendum suscepit sub beneplacito Haymonis magnae Carthusiae Prioris, et in ordine ministri generalis....."

Heeft WILLEM VAN DUVENVOORDE in 1353 een Carthuiser klooster bij *Geertruidenberg* gesticht, hetzelfde deed bij *Grammont* JOANNES GHEYLINX.

Men verlangt te weten: 1°. Bij welke schrijvers deze anecdote van een van beiden voorkomt, en op welken grond zij steunt.

2°. Ingeval zij werkelijk plaats gehad heeft, bij wien der twee genoemde stichters van een Carthuiser klooster zij moet worden te huis gebragt. CR.

103. — *Plaatmaker.* In de rekening van het Lieve Vrouwe broederschap te *'s Hertogenbosch*, berustende in de boekerij van het Noord-Brabandsch genootschap van den jare 1420—1421 leest men:

Ontvangen van LAMBRECHT PLAETMAKER, $3^1/_2$ gl. 10 pl.

Item van HILLE WILLEMS, wijf van den HORNIC PLAETMEKER, 3 gl. 14 pl.

Wat kan hier PLAETMEKER of PLAATMAKER beteekenen? Kan hier ook iemand bedoeld zijn, die platen maakt, hetzij om er katoen, linnen of papier mede te drukken? Men zal mij toch wel toegeven, dat de xylographie in 1420 reeds bekend was. CR.

104. — *Kenau Simonsz Hasselaar.* In het exemplaar van HOGENBERGS historieprenten, aan de Arnhemsche Bibliotheek toebehoorende, komt een portret van KENAU voor, haar afbeeldende op de gewone wijze, staande, regts, eene spies in de hand, met degen aan de linkerzijde en groot mes in schede regts, en bovenschrift: *Capitain Kenou.* Op de plaat een omschrift, wat bijzonder veel afwijkt van de gewone omtrent haar bekende traditie, dat ze eene burgemeestersdochter enz. zoude geweest zijn. Het omschrift luidt: Diese KENNOU JANSEN, ein Harlemische burgerin so nun fast eine alte Frau ires handwercks ein schifzimmerman; ist in kaufhandlung und vast allen manliche gescheften zu wasser und zu land selbs thatig. Eins tags als in der belegrung Duc d'Alb personlich sein lager besichtigt; lies sie das grosste stuck so uff wal lag na jm zufliege, dweil es aber ein par fuss zu hog gestelt war, hat sie im allein durch kraft des kugels den hut vom kopf gejagt. *Nimium vobis Harlemia virtus visa potens superi, propria haec si dona fuissent.* Zu ihrem besten geschach der stat lieferung in ihrem abwesen als sie einer Legation wegen beim Printzen verharrend war. Der Tyran wurd sunst also zu Ritter geschlagen han, das sie nachmals nit mehr wurd misgeschossen haben. Ihr Leutenant war DYVER CLAISSEN ein junge magt ein langes Rohr tragend. —Boven dit omschrift het Haarlemsche wapen; van onderen een ander (dat van KENAU?) zijnde een vrijheidshoed, handboog en bijl kruislings over elkander gelegd. — Op de plaat regts een tweeregelig Latijnsch vers: Haec Batava est Kenau, etc. en daaronder deze inscriptie: Civis est Harlemia et vidua, utcunque annosa triumque heroicae staturae filiarum mater, navium fabricam exercens, ad navigationes, peregrinationes, mercaturam atque omnia fere viri officia persequenda satis idonea. — Onder de plaat een 16 regelig Duitsch vers, het jaar 1573 en de letters M. Q., zeker den Keulschen graveur M. QUAAT aanduidende.

Vrage: In hoeverre stemmen onze berigten over KENAU hiermede overeen, en wat is in dezen waarheid? FRED. MULLER.

105. — *Zijn haring braadt daar niet.* Van waar de spreekwijze: *zijn haring braadt daar niet*, voor: *het gaat hem daar niet naar den zin*; of ook: *hij is daar niet welkom?* Haringen toch worden niet gebraden. v. O.

106. — *Grafschrift van Susanna van Rhemen.* Te *Zutphen*, in de groote kerk, ligt begraven SUSANNA VAN RHEMEN. De grafzerk was voor eenige jaren nog in goeden staat. Op deze zerk staat onder andere het wapen van haren echtgenoot JOHANNIS RUITER met diens acht kwartieren:

RUITER.	RHEMEN.
GANSNEB.	STREIF.
HELL.	WALL.
HARSOLTE.	PLESSIS.
DOUE.	BEECKE.
ARMELO.	EICH.
WEENOOM.	ESSEN.
'T VEENHUSEN.	WILLIERS.

Het wapen zelf is gevierendeeld: 1 RUITER, 2 GANSNEB, 3 HELL, 4 HAERSOLTE, *sur-le-tout:* HELL.

Het grafschrift luidt:

Nobilissimae. Heroinae.
SVSANNAE. A. RHEMEN.
Faeminae. cvm. priscis. compa-
randae. sed. tantvm. seipsa.
dignae. qvae.
dvm. in. batavis. vbi. Rotta.
flvit. patriae. calamitatem.
lvget. placidam. animam. dignam.
pvlchro. corpori. deo. creatori.
anno. aetatis. XL post. vir-
ginis. partvm. CIƆIƆCLXXIII.
in. fide. et. pace.
reddidit.
corporis. exvvias. ibi. ad.
tempvs. singvltvvm. sono.
et lachrimarvm. comitatv.
seponendas.
hvcoqve. allorvm. fvrore.
sedato.
transferendas.
moesto. conivgi.
JOHANNI. RUITER.
reliqvit.
sic. tristis spiritvs. mentem.
consvmit. et. ossa.

De ingang tot den grafkelder is gesloten met een' kleinen steen, waarop gelezen wordt:

Qvisqvis. es. si. plvs.
Ne vexes. Rviter. et. svos.
Abstrvsi. jacent.
Sed. Soli. Volvnt. esse.

Wie kan mij betreffende de hier bedoelde SUSANNA VAN RHEMEN genaamd *heroinae*, en haren echtgenoot JOHANNIS RUITER eenige genealogische en historische bijzonderheden opgeven?

107. — *Goudenpenning.* Onlangs vertoonde men mij een gouden medaille, ter grootte van een holl. rijksdaalder.

Op de voorzijde, binnen een gekartelden rand, ziet men een Christuskop *en profil*, ter weêrzijde waarvan de Hebr. letters א—ישר (*hajasjar*, de godvruchtige). Rondom den kop de woorden: IESVS. NAZARENVS. VNIO. ET. VIRTVS. Op de keerzijde, in een' gekartelden rand, de gekruiste CHRISTUS ter halver lijve, waarnevens eene symbolische voorstelling uit CHRISTUS' leven en lijden, zoo als een *beker*, een *haan*, een *geesel*, *drie dobbelsteenen*, verschillende strafwerktuigen enz. Rondom dit alles: XRS FACTVS EST PRO NOBIS OBED. VSQAD. MORT.

Ik voor mij zie hierin eenvoudig een' emblematischen penning. De vertooner daarvan meende er echter meer in te zien en verzocht mij er den *Navorscher* naar te vragen. Zou die hem nu teregt willen helpen? D.
C.

108. — *Jan van Spanje.* In het laatst der vorige eeuw was het volgende drinklied onder den gemeenen man zeer bekend:

Hinkende pink zat op de klink,
Geef mij de kan, dat ik eens drink.
Is er niet in, dan laat het halen,
JAN VAN SPANJE zal het betalen;
JAN VAN SPANJE die groote man,
Die zooveel betalen kan.

Is dit een schimpdicht op deze of gene? Wie was dan die JAN VAN SPANJE?
B. F. C.

109. — *Kind noch kraai.* Wat is *kraai* in de spreekwijze: *kind noch kraai hebben?*
v. O.

110. — *Wemmer van Berghem, Vice-Adm. van Holl. en West-Vriesland.* Was deze WEMMER of WIJMER afkomstig uit het geslacht van VAN BERGHEM, gesproten uit dat van MECHELEN, hetwelk bij SMALLEGANGE wordt vermeld? en wat is er van zijne familiebetrekking bekend? J. v. H.

111. — *Henderik Grave, Vice-Adm. van Holl. en West-Vriesland.* Wie kan mij iets mededeelen omtrent dezen gezagvoerder, en wie waren zijne ouders? J. v. H.

112. — *Leengoederen.* Was het erfelijk bezitten van leengoederen in 1500 in *België* een bewijs van *adel*, of konden ook *niet adellijke* personen die goederen bezitten?
J. v. H.

113. — *Geslacht van Persijn*. Indien ik mij niet bedrieg, is het aloude geslacht van PERSIJN in *Holland* uitgestorven, althans in de mannelijke lijn; maar wie kan mij mededeelen of dit ook in *Brabant* het geval is, alwaar te *Gent* zijn gestorven: LODEWIJK PERSIJN, Raad van *Vlaanderen* in 1736, getr. met MAXIMILIANA FRANCISCA NEERINCQ; KAREL JOHANNES PERSIJN, J. U. L., ongetrouwd, in 1721, MARIA LUDOVICA PERSIJN, in 1736 getr. met JOHANNES JOSEPHUS CASTEELE, Heer van *Briarde*, welke leden van dit geslacht zijn begraven in de kerk *St. Etienne* aldaar, onder eene grafzerk, prijkende met het volle wapen van PERSIJN in *Holland*. J. v. H.

---

114. — *Plaatsnamen*. Het is mij bekend hoe moeijelijk het is, den oorsprong van vele namen van steden en dorpen te weten te komen en de afleiding daarvan, op goede gronden steunende, op te geven; maar van vele plaatsen zoude dit toch mogelijk zijn, door berigten in te winnen, hoe zij in vroeger eeuwen werden geschreven en door oude oorkonden te onderzoeken. Onze plaatselijke Archieven zouden daaromtrent veel licht kunnen verspreiden, indien zij niet voor het grootste gedeelte onder het stof bedolven lagen, en wenschelijk ware het, dat men, in navolging van *België*, alwaar in bijna alle provintiën archeologische vereenigingen zijn, die zich beijveren oude oorkonden aan het licht te brengen, ook bij ons dergelijke instellingen zocht in het leven te roepen. Eenige provintiën hebben ons daaromtrent een loffelijk voorbeeld gegeven als *Overijssel* door het uitgeven van den *Almanak voor Oudheid en Letteren*, maar deze heeft opgehouden te bestaan. Vele namen van dorpen vindt men op verschillende plaatsen terug. Deze moeten derhalve eene bepaalde beteekenis hebben, als: *Loenen* (ook wel *Loonen*, *Loon*), *Velp*, *Zeist*, *Zoest*, *Maarssen* (of *Meersen*), enz.

Door het onderzoeken der plaatsnamen zoude men te weten kunnen komen, hoe zij eigenlijk moeten geschreven worden, daar de meeste verbasterd zijn, en welke volkstammen als: *Saxen*, *Angelen*, *Brukteren*, *Marzaaten*, enz. in die streken gewoond hebben, en hieruit de plaatselijke dialecten kunnen verklaren.

Dit tijdschrift, tot gedachtewisseling en mededeelingen dienende, komt mij voor, bij gebrek aan een uitsluitend voor oudheidkunde bestemd tijdschrift, geschikt te zijn om dat onderzoek te helpen bevorderen, waarom ik de medewerkers verzoek mij hierin behulpzaam te zijn, en om daarmede een begin te maken, vraag ik den oorsprong der volgende plaatsnamen, als van *Abcoude*, *Loenen*, *Breukelen*, *Maarssen*, *Vleuten*, *Zuilen*, *Loosdrecht*, *Vreeland*, *Nederhorst ten Berg*, *Weesp*, *Muiden*, *de Bilt*, *Zeist*, *Driebergen*, *Rijzenburg*, *Doorn*, *Bunnik* en *Odijk*. J. v. H.

---

115. — *Barbeyrac. J. D. Meijer*. Ik vind ergens genoemd BARBEYRAC, *Tractat vom Spiel* (Bremen, 1740) en MEIJER, *Esprit, origine et progres des institutions judiciaires*, 5 tom (Paris, 1823). Zijn die werken *oorspronkelijk* in 't Hoogduitsch en Fransch geschreven? Of zijn 't beide *vertalingen* uit het Nederduitsch? ?.

---

116. — *Arnoldus Vinnius*. Welke geschriften van dezen vermaarden Rechtsgeleerde zijn in vreemde talen overgezet? ?.

117. — *Kapellen-vlugt*. Zeer lang geleden (omstreeks de jaren 1760—1770) moeten zich in *Friesland*, en welligt elders, gedurende eenige dagen van tijd tot tijd zulke groote vlugten van witte kapellen vertoond hebben, dat de grijze ooggetuige, die mij zulks (omstreeks 1835) verhaalde, verklaarde, dat zij het zonlicht verduisterden. Men vraagt wanneer zulks plaats had en of zulks wel meer is voorgevallen? J. D.
L.

---

118. — *Wapen met een liggende wilgenstronk*. Welk Amsterdamsch regeringsgeslacht in 1768 had tot wapen *een liggende wilgenstronk, waaruit drie takken weder uitspruiten, op een zilveren veld?* J. D.
L.

---

119. — *Swedenborg en Cuno*. Door Dr. AUG. SCHELER (Königl. Belg. Cabinets-Bibliothekar) zijn in het licht gegeven: *Aufzeichnungen eines Amsterdamer Bürgers über Swedenborg* (Hannover 1858). Daarin komt voor, dat de beroemde Zweed in 1768 te *Amsterdam* in de Kalverstraat, bij jonge burgerlieden (handel drijvende in sitsen en katoenen) woonde en in een gaarkeuken op den *Heiligen weg* at. Bij de Heeren boekhandelaren CHANGUION, PIETER MEIJER en SCHREUDER had hij zaken, en een crediet bij 't kantoor van de Heeren HOPE *en C*°. Veel was hij (op 81 jarigen leeftijd) in gezelschap bij de familie KONAUW, ook met de (zeer spraakzame) jufvrouwen HOOG en met JOH. LUBLINK. In den *Haag* verkeerde hij mede ten huize van den Franschen Gezant D'ABRICOURT. Niet geheel zeker is het of SWEDENBORG aan den Baron DE BRETEUIL in den *Haag* (kort vóór dien tijd) heeft gezegd, dat hij met VOLTAIRE in de geestenwereld had gesproken, terwijl de Couranten valschelijk verspreid hadden dat VOLTAIRE overleden was. CUNO verzekert, dat hij SWEDENBORG had hooren tegenspreken, dat de Koning van *Portugal* den Bisschop van *Coimbra* had laten ophangen, welk gerucht mede verspreid was geworden, terwijl ook dat door de Couranten daarna was herroepen.

Kan iemand meer bepaalde mededeelingen doen, omtrent het verblijf van SWEDENBORG hier te lande, hetzij in verband met de opgegevene omstandigheden, hetzij daarbuiten, alsook omtrent den berigtgever JOH. CHRIST. CUNO, die gehuwd geweest is met eene rijke Amsterdamsche weduwe ELSJE WARDING?

---

120. — *Ritter von Lang*. In zijne curieuse *Memoiren* (Braunschweig 1842, 2 Th.) komt onder andere voor, dat hij pas van *Pesth* en uit het land der Pandoeren teruggekeerd, in *Frankfort a/M.* kennis maakte met een' Amsterdamschen Heer, die hem met zich me-

de nam en ten zijnen huize, na bekomen verlof van zijne vrouw, acht dagen logeerde. Daarop volgt dan eene beschrijving der toenmalige zeden. Is er meer bekend omtrent het verblijf van dien RITTER hier te lande en wie was zijn gastheer? A. L. T. A.

121. — *Schaakspel.* 1. BONSENIOR IBN (ABEN) JACHIA is bekend onder de dichterlijke lofschrijvers van het schaakspel. Zie o. a. HYDE, *Mandragorias*; WOLFII *Bibl. Hebraea*, N°. 373; Dr. J. FÜRST, *Bibl. Judaica* (1849), p. 126. Wanneer leefde hij? en wat is er meer omtrent hem bekend?

2. Kan iemand nadere aanwijzing doen omtrent het HS. waarvan WAGENSEIL melding maakt (*Tractat. de Norimberga*, p. 168), als door hem bij een' Rabbijn gezien, en waarin SALOMO als uitvinder van het spel voorkwam?

3. Dr. KARL GOTTLOB ANTON heeft een opstel geleverd »über die Namen der Schachsteine," *Allg. Literarischer Anzeiger*, Leipzig 1798, in 4°. N°. 53. Sp. 545—550. Was deze persoon die »Herr ANTON," van wien gesproken wordt als de vertooner van den schaakautomaat bij de eerste rondreis in 1783?

4. SOKEIKER wordt vermeld bij HYDE, *Mandragorias*, Oxon. 1694 en eiusd. *Syntagma* 1767, als beroemd Arabisch schaakspeler en schrijver. Wat is meer te zijnen aanzien bekend? A. L. T. A.

122. — *Le Roi de Prusse* (*Chanter pour*). Welke is de oorsprong van deze spreekwijze van muzijkanten, die voor niets zingen of spelen, waar zij veel hoopten te ontvangen? Wanneer schijnt een Koning van *Pruissen* zich karig betoond te hebben? H. R.

123. — *Der blaue Montag.* Welke zin of beteekenis heeft in *Duitschland der Blaue Montag?* en bestaat er eenig verband van beteekenis van dien dag, met de zegswijze: *een blaauwe Maandag*, in ons Nederduitsch?

124. — *Spiesglas. Antimoine.* Wat is zoowel van de Fransche als van de Nederduitsche benaming van dit mineraal de oorsprong? Wat het Fransche woord betreft, herinner ik mij ergens gelezen te hebben, dat het uitgevonden werd door zekeren monnik, een' liefhebber van de chemie, die, na een aftreksel van 't genoemd mineraal zijne varkens voorgeworpen en bespeurd te hebben, dat deze dieren daar bijzonder vet van werden, toen overging om er ook zelf van te gebruiken, maar met een geheel ander gevolg. Hij werd er doodelijk ziek van, en zou toen aan 't voorzegde mineraal den naam van *antimoine* = *tegenmonnik* hebben gegeven. Is dat waarheid of fabel? 23 April.

125. — *Een premie van* 1000 *dukaten.* Kan iemand mij ook zeggen, aan wien de aanzienlijke belooning van duizend Hollandsche dukaten ten deel is gevallen, die in 1804 werd uitgeloofd door 't Departement van Marine in *Rusland*, voor 't beste antwoord op de vraag over den tegenstand der vloeistoffen, toegepast op den scheepsbouw, — eene vraag, die men in haar geheel vindt opgegeven in den *Alg. Konst- en Letterbode* van dat jaar, N°. 52? ec. db.

TOELICHTINGEN EN TEREGTWIJZINGEN OP VROEGERE ANTWOORDEN.

Het doodshoofd (I. bl. 159; vgl. bl. 236, 267, 331; IX. bl. 267, 365). In den *Navorscher*, dl. IX. bl. 267, vraagde ik naar den dichter van een stukje, getiteld: *Het doodshoofd.* Op bl. 365 geeft C/4. op, dat die woorden hem voorkomen te zijn eene dichterlijke overbrenging van de woorden, die ABALINO, in het tooneelstuk van dien naam, tot het doodshoofd rigt.

De vriendelijke hand van eenen ijverigen Navorscher zond mij heden een bundel gedichten ter inzage, met aanwijzing van het door mij bedoelde stukje, dat er in zijn geheel in voorkomt.

De dichter daarvan is M. W. W. NOODT, Jur. Utr. Doct., en de bundel is uitgegeven in 1838, bij L. SCHIERBEEK, te *Leeuwarden.*

Mijn dank zij intusschen gebragt *en* aan C/4., *en* vooral aan hem, die mijn verlangen *zoo geheel* bevredigde. H. v. K.

Engelsche Tooneelspelers in de Nederlanden (II. bl. 27: vgl. III. bl. 17; *Bijbl.* 1853, bl. xl, liv; VIII. bl. 7). De Heer Mr. L. PH. C. VAN DEN BERGH geeft in het Eerste stuk van zijne *'s Gravenhaagsche Bijzonderheden* (te *'s Gravenhage*, bij MARTINUS NIJHOFF, 1857) van bl. 20—23 en op bl. 41, belangrijke narigten omtrent het verblijf van Engelsche tooneelisten in de Hofstad. Het meest trok mijn aandacht wat hij van die zegt, welke in 1605 en vervolgens aldaar hunne kunst en kunsten uitvoerden. Maar, wat mij nog meer trof, was, dat hij, op bl. 20 onderaan, schrijven kon, dat omtrent hetgeen zij uitrigtten in den tusschentijd van Mei 1605 tot Junij van het daarop volgende jaar, »ons nog de berigten ontbreken." Immers die berigten ontbreken *niet.* Ik zal hier niet spreken van den troep van ROBERT BROWNE (niet BRONY; *Nav.* VIII. bl. 7; *'s Gravenh. Bijzonderheden*, bl. 41): noch van 't gezelschap Engelsche comedianten, dat, in Julij 1597, vertooningen gaf op het Stadhuis te *Utrecht:* maar moet hier uitsluitend gewagen van de vereeniging van

acteurs, die (met JOHN WOODS als Directeur?) aan het hof van *Brandenburg* verschijnt in den aanvang van Augustus, 1604: te *Leiden* aankomt op den 30sten September van hetzelfde jaar: een acte van consent heeft van zijne Excellentie van *Nassau*, gedagteekend van December den 22ste: naar *Leiden* terugkeert op den 6den Januarij 1605: in October te *Koningsbergen* in *Pruissen* voorstellingen geeft in tegenwoordigheid van de Hertogin MARIA ELEONORA: weggezonden wordt uit *Elbing*, omdat zij »schandelijke zaken ten tooneele had gevoerd:" wordt aangetroffen te *Rostock* in 1606 en weêr weggejaagd in 1607. De narigten ontbreken *niet*: want BREDEROO, in zijn *Moortje* (4de Uitk., 3de Bedr.), uitgegeven in 1615, spreekt van dezelfde tooneelspelers, en beschrijft ze geheel, zoo als wij ze uit de bestaande bescheiden leeren kennen, als... sprekers voor de vuist en potsemakers. Dit was ook reeds door den *Navorscher* aangevoerd (III. bl. 17). De (door den schrijver zelven betwijfelde) gissing, dat JAN JANSZ. STARTER, in zijn *Blyendigh Truyrspel van Timbre de Cardone en Fenicie van Messine*, SHAKSPEARE'S *Much Ado about Nothing* zou hebben nagevolgd, schijnt reeds in duigen te vallen door eene vergelijking van de namen, in den titel vermeld, met die van de personen in het stuk van den Engelschen tooneeldichter. Ik zeg *schijnt*: want ik heb STARTERS *Truyrspel* nooit gelezen. J. H. VAN LENNEP.

Vogelklaauw als versiersel (II. bl. 343; vgl. X. bl. 13). In het muurwerk van het in 1834 afgebroken slot *Tyaerda* of *Tjaerda-State* te *Rinsumageest*, werd een kistje gevonden, behelzende de zegelstempels van de laatste afstammelingen van het geslacht HERMANA (*), alsmede andere kleine voorwerpen, waaronder twee in houten steel met lint gemonteerde *Grijpvogelklaauwen*. Zie *Verslag van het Friesch Genootschap* 1850/51, bl. 344. Jr. H. B. VAN SMINIA kende een portret van JULIUS VAN BOTNIA, † 1614 (dus bijna uit denzelfden tijd als toen de bovengenoemde klaauwen ingemetseld werden), dragende om den hals aan een lint of koord den klaauw van een' arend of anderen vogel. De Heer J. H. VAN LENNEP ziet er een kenteeken in van *Opperhoutvesterij*. In *Friesland* was het opzigt over de uitvoering van 's lands plakaten op het jagtregt tot 1619 aan een *Houtphester* en een pluimgraaf opgedragen. Het is ons onbekend of JULIUS VAN BOTNIA die betrekking bekleedde, evenmin of iemand of meerdere uit de geslachten HEMANA of TJAARDA zulks deden, en dat de *klaauwen*, in het genoemde kistje gevonden, de gedachtenis daarvan moesten bewaren. Zulks komt velen welligt niet onwaarschijnlijk voor, maar wij willen de lezers van den *Navorscher* eene andere gissing over zulke klaauwen niet onthouden, door Dr. J. G. OTTEMA, in het *Verslag* voornoemd voor 1857/58, bl. 252—253, gemaakt. Aldaar is het volgende vertaald: Extract uit een HS. van BOTTE VAN HOLDINGA, in 1567 geschreven, medegedeeld: »Er is mij weleer verhaald," zegt hij, »dat *drie* klaauwen van een' grijpvogel door den H. WILLEBRORD aan *drie* adellijke familiën in *Friesland* gegeven zijn, tot een teeken van de toekomstige vruchtbaarheid. De eerste familie was die van EUMINGA, de tweede die van TJAARDA VAN STERCKENBORCH genoemd wordt... en men heeft mij verteld, dat het edele geslacht VAN HARINXMA de derde klaauw bezit, enz." Opmerkelijk is het voorzeker, dat de overlevering juist de familie TYAERDA of TJAERDA noemt, in wier stins ook de klaauwen zijn gevonden. J. D. / L.

(*) De zegelstempels waren van VINCENT HERMANA en MARY FRITTEMA en van SCHELTE SYAERDA en HIS HERMANA.

Het Hulle-Wulle-Waaitje (III. bl. 384, Vr. 389; vgl. IV. bl. 305). Met betrekking tot deze spookplaats in de *Overbetuwe*, tusschen *Kesteren* en *Lienden*, alwaar, onder andere verschijningen, ook een *ijzeren veulen* rijdt, wijs ik op het kinderversje:

Een, twee, drie, vier, vijf, zes, zeven,
Holle-wolle-wagen kwam mij tegen,
Waar die groote GIJS op zat:
Hij kon schrokken
Groote brokken,
'n Koe en 'n kalf.
'n Dood paard half,
Toen zag GIJS 'n levendig' beer,
»Hap!" zeî GIJS en 'k lust niet meer.

Men ziet, dat ook kinderrijmpjes hunne belangrijke zijde hebben.

J. H. VAN LENNEP.

Een beroemd Haarlemsch horologiemaker (IV. bl. 223, Vr. 186; vgl. VIII. bl. 171). Deze vraag wordt, althans gedeeltelijk, toevallig beantwoord IX. bl. 350. J. D. / L.

Craan (V. bl. 223, Vr. CXL; vgl. bl. 293, VI. bl. 24, VII. bl. 142). Het wapen van de Zeeuwsche familie DE CRANE, afgebeeld bij SMALLEGANGE, *Cron. v. Zeeland*, bestaat in een' kraanvogel van goud op een veld van azuur; men vindt het ook, zoo als uit de aanhaling ald. bl. 488 blijkt, in *Boomgaert der wapenen van edele huisen in den Nederlanden*, (Gent, 1567). H. M. C. v. O.

[Het wordt anders opgegeven VI. bl. 24.]

Egbertus Aemilius (VI. bl. 233, Vr. 350; vgl. VII. bl. 25). In de puiboeken der stad *Amsterdam* komt op 18 October 1686 de huwelijksafkondiging voor van

»D°. ISAACUS AEMILIUS van *Delft*, predikant van de Remonstrantse gemeente tot *Thiel*, oud 24 jaer, geadsist. met zijn vader D°. JOHANNES AEMILIUS, ter eenre en JOHANNA BOSYN van *Amsterdam*, oud 20 jaer, woont in de Haringpackerij, geadsist. met haar vader JEREMIAS BOSIN, ter andere zijde."

En op den 8sten September 1702 die van

»ISAAC EMILIUS, Remonstrants Predikant alhier (*Amsterdam*), wedr. van ANNA BOSYN, woont op de Keyzersgr. ter eenre en ALBERTINA VAN DER KAY, J. D. woont tot *Nijmegen*, op acte van D°. C. BEEKMAN, predikant tot *Nijmegen* ter andere zijde."

Welligt behoorde deze ISAAC AEMILIUS of EMILIUS tot de familie van THEODORUS. ISAAC was predikant bij de *Remonstrantsche* gemeente en THEODORUS was beschermer van ARMINIUS. — De AEMILIUSSEN of MELISSEN in den IXden jaargang bl. 378 vermeld, behoorden allen tot de *Hervormde* gemeente. In dat artikel staat bl. 379 in den 7den regel van ond. van hetzelve N°. 1 EGBERTUS, moet zijn N°. 3 EGBERTUS. C/4.

Parapluies en Parasols (VI. bl. 254, Vr. 390; vgl. VII. bl. 49, VIII. bl. 45). Op de, waarschijnlijk gelijktijdige, afbeelding der eerste proefneming met de *Maagdeburgsche Halve Bollen* van OTTO VON GUERICKE, vindt men twee dames uit den adellijken stand, die zelve hare parasols dragen, terwijl pages de slippen van haar kleed vasthouden. Zie de houtsneê in de nieuwe uitgave van NIEUWENHUIS' *Woordenboek*, VI. bl. 102. De genoemde proefneming had plaats op den rijksdag te *Regensburg*, gehouden ten jare 1654.

J. H. VAN LENNEP.

Hollandsche boeken vertaald (VI. bl. 360, Vr. 549, vgl. VII. bl. 92, 298; VIII. bl. 13, 204, 270, 330, IX. bl. 8, 110, 174, 208, 241, 306, 340, 367; X. bl. 11).

JOHANNES LULOFS, *Einleiting zu einer natur- u. mathemat. Beschauung des Erdballs. Aus d. Holländ. von . .* KÄSTNER, Göttingen, 17??

LUDOLF VAN KEULENS *Arithmetische en Geometrische fondamenten* (Leyden, 1616), zijn door W. SNELLIUS in 't Latijn overgezet, o. d. t. *Fundamenta arithmetica et geometrica cum eorum usu, auctore* LUD. A CEULEN, *ab Hildesheim, e vernaculo in latinum translata a* WILLEBRORDO SNELLIO, R. F., Lugd. Bat., 1615.

LUD. VAN KEULENS geschrift *over den Cirkel* is ook in 't Latijn vertaald, s. t. LUD. A CEULEN, *de Circulo et adscriptis liber, e vernaculo latine fecit & annotationibus illustravit* WILLEBR. SNELLIUS, RUD. fil., Lugd. Bat., 1619, in 4°.

TOLLENS' *Overwintering op Nova-Zembla* is vertaald door AUG. CLAVAREAU, onder den titel: *Les Bataves à la Nouvelle-Zembla*, Brux. H. TARLIER, 1828. Daarachter vindt men nog eene Fransche vertaling door denzelfden van TOLLENS' *Rouwzang bij de ramp v. Leyden, De bevrozen Beek, Aan den Tijd, Het Huwelijk, Begeerte, De Echtscheiding, 't Gevallen Meisje*, BILDERDIJKS *Lorenzo en Blandine, Grijzaartslied, De Hoop, Willem Tell, Een Kusje, Mina, De Wanhoop, Urzijn en Valentijn, De Vloek.*

GISIUS NANNINGS *De Zelfopoffering.*

AUG. CLAVAREAU; *Petits Poëmes à l'usage de l'enfance, traduits de* L. VAN DEN BROEK. Leyden bij SIJTHOFF, 1859, in kl. 8°.

Van J. VAN DER HOEVENS *Handboek der Dierkunde*, 2e uitgave, verscheen in 1847 eene Hoogduitsche vertaling, eerst van 't eerste stuk, bewerkt door Dr. J. MOLESCHOTT en later, toen deze vertaling was blijven steken, in 1850 van 't geheele eerste deel, door Dr. F. SCHLEGEL, en in 1855 van 't tweede deel door Prof. R. LEUCKART te *Giessen*. Van 't zelfde werk zag ook in 1856—1858 eene Engelsche overzetting 't licht, bewerkt door Prof. W. CLARK te *Cambridge*.

J. VAN DER HOEVENS *Redevoeringen en Verhandelingen* zijn in 1848 in 't Hoogduitsch vertolkt uitgegeven, o. d. t. v. *Ergebnisse der Naturforschung für das Leben.*

Van deszelfden schrijvers *Bijdrage tot de ontleedkund. kennis aangaande de Nautilus Pompilius* (III. dl. van de *Wis- en Natuurk. Verhand. v. d. Kon. Akad. v. Wetenschap.*), verscheen eene Engelsche vertaling door Prof. CLARK, in de *Annals of Natural History*; eene Fransche van Prof. BRULLÉ, in de *Annales d. Sciences Natur.*, en eene Hoogduitsche van Prof. TROSCHEL in 't *Archiv f. Naturgesch.*

Van de door TEYLERS *Genootschap* bekroonde verhandeling van Prof. N. C. KIST, *de Christ. Kerk op aarde*, bestaat eene Hoogduitsche vertaling.

A. WALAEUS, *Het ambt der Kerkedienaars*, is in 't Fransch vertaald door JOHANNES CRUSIUS (DE LA CROIX); ook door denzelfden, mede in 't Fransch.

F. DE VRIJ, *Begin en Voortgang der Kerkelijke beroertens in Holland.*

Die Apostelgeschichte für Geistliche und die Gemeine. Ausgelegt von Dr. I. DA COSTA. *Aus d. Holl. von* A. A. REIFERT. Bremen, 1859.

E. C.
D. B.

Buitengewone vruchtbaarheid (VII. bl. 232, Vr. 301; vgl. bl. 317, 370, VIII. bl. 20, 168, IX. bl. 9, 74, 138, 178 en 269). In BJÖRN-

STÄHLS *Reize door Europa*, enz. dl. III. 58sten brief, dd. *Bern*, 20 Oct. 1773, leest men, dat die reiziger bij den Heer VON ERLACH, destijds regerende ambtman, een familiestuk (schilderij) zag, van diens overgrootvader, »die bij twee vrouwen, van dewelken de één vier en twintig kinderen gehad heeft, zeven en dertig kinderen geteeld heeft. Het stuk — vervolgt hij — ziet er nog zoo wél uit, als of het nieuw was, schoon het voor 174 jaaren geschilderd is: misschien ligt de oorzaak daarvan in de olie, die men daartoe gebruikt heeft." M°.

Theod. Aemilius (IX. bl. 6, Vr. 40; vgl. bl. 155, 218, 270 en 378). Zie de toelichting op VI. Vr. 350, hiervoor bl. 72.

Een Metternich in 1708 (IX. bl. 162, Vr. 242; vgl. bl. 280). JOH. FRIEDR. GAUHEN in zijn *Geneal. Hist. Adels-Lexicon*, Leipzig, 1720, Th. II. S. 2928, noemt FRANS ARNOLD JOSEPH, welke den 25sten Dec. 1718 in het zestigste jaar zijns leven als Bisschop van *Paderborn* en *Munster* gestorven is.

Deze was uit het geslacht WOLFF genaamd METTERNICH, Vrijheeren VON GRACHT, welke Vrijheeren, volgens GAUHEN en anderen, niet moeten verwisseld worden met het geslacht der Vrijheeren VON METTERNICH, die in 1803 in den Vorstenstand en in 1813 in den Oostenrijkschen Vorstenstand verheven zijn, en waaruit de, den 11den Junij 1859 te *Weenen* overleden CLEMENS WENZEL LOTHAR, Vorst van *Metternich-Winneburg*, Hertog van *Portella* afstamt. LEOP. VON LEDEBUR onderscheidt mede in zijn *Adels-Lexicon*, Berlin, beide geslachten en schrijft elk hunner een bijzonder wapen toe.

Nu zegt JOH. CRISTOPH. VON HELLBACH echter in zijn *Adels-Lexicon*, Ilmenau 1826, B. II. S. 775 op WOLFF gen. METTERNICH, Freiherr VON GRACHT, dat deze, die vroeger WOLFF VON GUTTENBERG genaamd waren, door het huwen met eene erfdochter uit het geslacht METTERNICH, SYBILLA geheeten, de naam GUTTENBERG ter zijde stelden en die van METTERNICH aannamen, en alzoo de nakomelingen dezer moeten gerekend worden, alsmede van het bekende geslacht der VON METTERNICHS af te stammen.

L. D. R.

Brutusbosch (IX. bl. 265, Vr. 331; vgl. bl. 385). Men liet in 1795 van den naam *'s Gravenhage* het eerste gedeelte varen en schreef alleen *den Haag*. B. v. *Het Committee van Waakzaamheid van den Haag*. J. D.

L.

Graven van Holland en Zeeland (IX. bl. 297, Vr. 353; vgl. X. bl. 16). Ik betuig mijnen dank aan QUIESCENDO voor zijn antwoord. Maar dat antwoord brengt mij niet verder. Ik had de door hem aangehaalde plaats in KLUIT vroeger met aandacht gelezen. Ik weet zeer goed, dat in de middeleeuwen de landen, later als Graafschappen gekend, niet als zoodanig werden verheven, maar dat de personen, die namens de Keizers, onder den titel van Graaf, een bepaald landschap bestierden, later veelal den naam van dat land aannamen. Maar dat lost de vraag wel op hoe de Graven van *Holland* aan den naam van *Holland* kwamen, want *Holland* was een land, waarover een Graaf was gesteld. Maar hoe was dat met *Zeeland*? Had Graaf FLORIS V *Zeeland* bij *Holland* ingelijfd, of zich Heer van *Zeeland* genoemd, even als men van de heerlijkheid van *Friesland* (*Westfriesland*) sprak, ik zou het kunnen begrijpen; maar zich Graaf van *Zeeland* te noemen: *quo jure?* Ik bevond dat noch KLUIT, noch BILDERDIJK mij voldoend antwoord geven. En ik herhaal alzoo mijne vraag: had *Zeeland* vroeger afzonderlijke Graven, of wilt ge, had *Zeeland* ooit afzonderlijke Heeren, door den Keizer of door den Koning van *Frankrijk* als bestierders over dat landschap gesteld? Was het ooit een op zich zelf staand gewest? Met andere woorden, was *Zeeland* ooit van *Vlaanderen* of *Holland* gescheiden? Was er ooit een tijd dat het niet of tot *Vlaanderen* of tot *Holland* behoorde? Die vraag is niet zonder invloed op de beoordeeling van den vroegeren politieken toestand van dat gewest.

C/4.

Cuens de Hollande (IX. bl. 297, Vr. 354; vgl. X. bl. 16). Men heeft mijne vraag niet begrepen. Dat de Graven van *Vlaanderen* menigmaal *Cuens* werden genoemd, was mij overbekend. Maar ik vroeg of er meer voorbeelden waren, dat de *Graven van Holland* zich *Cuens* noemden. In de aanhaling van Mr. I. S. uit BILDERDIJK is waarschijnlijk eene onjuistheid. †.

Camphuizens Stichtelijke Rijmen (IX. bl. 298, Vr. 358, vgl. X. bl. 17). De redactie van den *Navorscher* geeft een exempl. in 4°. aan, *Amst.* 1652, voorhanden in de Bibl. der Maatsch. van Letterk., en zou dit uit 2 dln. bestaan. Een exempl. op dit jaartal mede in 4°. heeft nog een *derde deel*. Het is gedrukt bij PAULUS MATTHIJSZ. *int Musyc-boeck voor* J(AN) B(ARENTSZ) W(ESTERDYCK) *en te bekomen by* ABRAHAM DE WEES, *op de Middeldam*. Met previlegie voor tien jaren. Het is aan eene zijde gepagineerd, heeft voor de drie deelen 106 bladen, een woord van J. B. W. »Aen de Liefhebbers van Stichtelycke Rijm, Gesangh,

en Speel-konst" en »D. R. CAMPHUYSEN aen den Christelycken Leser." Aan het eind een bladwyser en berigt, dat »de Muzyc gedruckt zynde, is door JOSEPH BUTLER nagezien, en geprobeert, en alles, soo Cantus of Tenor, als Bassus, sonder faut bevonden. Uytghesondert" enz. Hier worden vier fouten opgeteekend.

Een ander exempl. heeft voor titel: »D. R. KAMPHUYZENS *Stichtelijke Rijmen, om te lezen of te zingen: onderscheyden in IV deelen, geheel op Noten. Na de Voysen van Dr.* R. ROOLEEUW. *Tot Rotterdam, voor* ISAAK NAERANUS *Boekverkooper op 't Steyger*, 1688, 12°. *met previlegie voor* 15 *jaren*." De 3 eerste deelen bevatten 762 bladz. en register. Het 4de dl. heeft eene nieuwe paginering, heeft 24 bldz. benevens register en is zonder noten, achteraan vindt men »STARTERS Boek-bestraffing" of »klachte van JAN JANSZ. STARTER, gedaan als uyt het Graf, over zyn dertel, en ontuchtich Liedboek."

L. D. R.

Dominicus Vinsemius (IX. bl. 298, Vr. 361; vgl. X. bl. 17). DOMINICUS VINSEMIUS noemt zich predikant van het tuchthuis te *Amsterdam* op den titel van zijne *Missive aen syne Ghenaede* ERNESTUS CASIMIR, *Stadthouder over Frieslandt... inhoudende de gelegentheyt ende beroerten van Amsterdam*, 1630. Deze *Missive* en vooral het *Antwoordt ende Wederlegginghe* daarop, ook in 1630 gedrukt, zijn zeer belangrijk voor de kennis van hetgeen destijds in *Amsterdam* omging; doch waarvan de uiteenzetting hier niet wel geplaatst zoude zijn, daar H. alleen naar levensbijzonderheden van DOMINICUS VINSEMIUS vraagt. In genoemde *Missive* zegt hij, dat zijn vader DOMINICUS JANSZ. WESTERHITSUM reeds voor 50 jaren was ontslapen en »een lid der regeering onses vaderlandts is geweest, namentlijk ontfanger, onder Grietman ofte dorp-rechter, advocaet ende notarius van *Vinsummer* ende *Barendeel* bij *Franeker*, daer de heere Joncker HOBBE VAN AELVA, onsen seer goeden Heer ende Vriendt tegenwoordigh Grietman of is, welcke onse Heer Vader voornoemt als een goedt exemplaer, patroon ende voorbeeld van veel deuchden sijn kinderen ende allen menschen, edelen en onedelen heeft voorghewandelt bij sijn leven." Uit dien hoofde vond VINSEMIUS èn vrijheid dien naam (waarschijnlijk naar zijne geboorteplaats, het dorp *Winsum*, bij *Franeker*) aan te nemen èn zijne *Missive* aan den Stadhouder van *Friesland* te rigten, »te meer daar wij met sijn Ghenade verscheyden reysen so tot *Utrecht*, als daer nae in *'s Graven Haghe* en de laeste mael te *Leeuwarden* voor een jaer vier ofte vijf ghesproken hebben."

Ook maakt hij gewag van een onderhoud met »Sijne Princelijcke Excellentie onsen Ghenaedighen Heere in *'s Graven-Haghe* onlanghs gehouden," van zijne conversatie sedert 25 jaren met den Burgemeester van *Amsterdam*, BARTHOLT CROMHOUT, en hoe de Burgemeester POPPEN, op zijn doodbed liggende, met handtasting van hem begeerd had, dat hij wilde helpen bevorderen, dat zijne vier kinderen in »onse religie" mogten opgekweekt worden. Wij, zegt VINSEMIUS, zijn nog dezelfde man als wij waren voor tien jaren, toen wij nog bij »*Hoorn* op *Schardam* waren." Van deze zijne standplaats blijkt ook uit het boekje, getiteld: *Een kleene Heldere ende klaere Spieghel der Theologie, waer inne... verthoont ende ghesien wordt, hoe dat der Contra-Remonstranten Leere niet uyt der Joden, Turcken, Saracijnen ende Jesuwijten etc. Slijck-borne, maer uyt de springhende Fonteyne des Godtlijcken Woorts gheschept ende gheput sy, teghen het schandelijck Calumnieren van* IOANNES WTENBOGAERT, TAURINUS, *ende andere Remonstranten, door* DOMINICVM VINSEMIUM, *Dienaer des H. Evangeliums te Schardam ende van de Heerlyckheydt van Etershem.* Amst. 1618. (Opgedragen 16 Nov. 1618 aan Prins MAURITS, enz.)

»Men heeft ons," dus vaart hij voort, »achter de rug voor een Arminiaan gescholden, alhoewel wij in het stuk van religie niets anders gedaen hebben dan de menschen tot vrede, liefde, eenigheid en godzaligheid onder elkander en tot perseverantie in het ware geloof en tot gehoorzaamheid jegens de Christelijke Overheid en Magistraat te vermanen." Hij is daarom dan ook een vijand van het requesteren of request maken, »het welcke wij alle tijt opt hoochste hebben ghehaet ende teghen ghestaen, om de seer quade consequentie, die daer soude mogen uyt ontstaen ende rijsen... want men sochte alle namen, die men bij een konde rapen ende colligeren, soo de menschen ter Poorte inwoonden."

Hij gewaagt verder van een bezoek van »onsen goeden ende singulieren vriendt JOHAN VELDRIET, Staet Generael," ten vorige jare, »voor Karsmisse bij ons logerende," bij zijne terugreize naar *Friesland*. Ook VAN DER MIJLEN noemt hij zijn singuliere vriend, en onderteekent zijne *Missive* »uyt onse studoor tot *Amsterdam*, 27 Feb. 1630, D. VINSEMIUS, *door impotentie* Predicandt van 't Tuchthuys. Uit ouderdom kwam echter die impotentie niet, want hij schrijft elders in zijne *Missive*, dat hij zijn vader, voor 50 jaren overleden, en na wien hij (de jongste en alleen overgebleven van acht zonen) genoemd was, nimmer gekend heeft.

Het *Antwoordt Ende wederlegginghe* op VINSEMIUS *Missive* levert een afdoend staaltje, hoe men in het jaar onzes Heeren 1630 elkander afborstelde en tevens bijdragen tot

eene nadere kennismaking met den hoofdpersoon van onze *navorsching*. Men leze slechts den aanhef, gerigt aan den »beminde leser." »De verwaentheydt ende onbeschaemde leughenachtige stouticheyt daermede DOMINICUS VINSEMIUS de Kerke van *Amsterdam* in 't Generaal, ende de Leeraren ende Gemeenten in 't particulier heeft soecken te bekladden, door eenen valschen Brief... heeft mij ghedwonghen de penne inde handt te nemen omme sijne notoire valschheydt, vileyne loghens, hooghmoedighe opgheblasentheydt, ende stoute vermetelheydt te ontdecken, alsoo hem het Mom-aensicht van schijn-heylicheyd ende hoveerdije af te trecken" enz.

Inzonderheid heeft de antwoorder het geladen op VINSEMIUS' bluffen op zijne afkomst, op zijne vrienden en op zijnen vertrouwelijken omgang met de leden der vorstelijke familie NASSAU, b. v. »van de offitien van uwen vader, blaeser, mooght ghy u seyl wel strycken, want een onder Grietman ofte Dorprechter in *Vrieslant* is weynich beter als een Diefleyder te *Amsterdam*." »De Heeren Burgemeesters van *Amsterdam* zullen u niet in ambassade bij zijne Princelijke excellentie ghebruycken, daer sijn sonder u gecken ghenoegh in *den Haghe*," enz. enz. Zoo zoude VINSEMIUS, in zeker huis, hem wel bekend, zittend, en den predikant ELEAZER SWALMIUS voorbij ziende gaan, gezegd hebben: »het is wel een goedt Predicandt, maer hadde hy mijne gheleerdtheydt!" De antwoorder erkent evenwel, dat Graaf ERNST CASIMIER eenige verpligting aan hem had, »want over een Jaer drie ofte vier hebt ghy uwe Landtsluyden, die teghen sijne Ghenaede hebben getumultueert dapper bestraft." Hij beschuldigt hem verder van verscheidene malen *simonie* te hebben gepleegd, en brengt een voorbeeld er van bij, hoe VINSEMIUS, na eenige vrienden te hebben bevredigd, de hem daarvoor aangeboden zilveren schaal weigerde, maar *ƒ* 600 vroeg, en zich eindelijk met *ƒ* 150 te vreden stelde. Doch genoeg uit dit vinnig, scherpe, soms met vrome uitboezemingen doorspekte *Blaauwboekje*, dat tot een voorlooper moest dienen, »verwachtende de legende van *Sinte* DOMINICUS," die eerstdaags zoude volgen, bijaldien men geen beterschap aan den persoon van DOMINICUS VINSEMIUS bespeurde. Het is ons niet gebleken dat zulks het geval is geweest. Wanneer VINSEMIUS, omstreeks het jaar 1580 geboren, overleed, is ons niet bekend.

J. D.
L.

ANTWOORDEN.

Lever zonder zout eten (I. bl. 256). In het oude Kronijkje wordt, geloof ik, met deze uitdrukking bedoeld, dat IMBERCOURT en HUGONET te onberaden, te haastig gehandeld hadden, door aan LODEWIJK den eed van getrouwheid te beloven, zoodra het huwelijk van diens zevenjarigen zoon met Hertogin MARIA zou voltrokken zijn, — een huwelijk dat zoowel MARIA, die »een' man maar geen kind noodig had," als den *Gentenaren*, om niet ver te zoeken redenen, geweldig tegen de borst stuitte; — kortom, dat zij (ook door hun verder gedrag) getoond hadden eene vrij onbekookte zaak op touw gezet te hebben. HARREBOMÉE, *Spreekwoordenboek*, dl. II. bl. 21, zegt van dit *lever eten:* »Dat doet de leverdief, die zich geen' tijd gunt, om het gestolene smakelijk te maken. Het spreekwoord zegt, dat de beste zaak mislukken moet, wanneer men ze niet goed aangrijpt."

Bt.

Verward Geluid (IV. bl. 357, Vr. CLXXXVIII); vgl. *Ceylonsche Nachtgeluiden of Luchtklanken* (IV. bl. 133, Vr. LXII; V. bl. 17). De twee aangehaalde vragen vullen elkander aan. Het verwarde geluid, door EEN ZIJPER vermeld, komt, in zijne beschrijving, met de Ceylonsche nachtgeluiden zeer goed overeen. In *Duitschland* zoude men het *den Wilden Jager* genoemd hebben.

J. H. VAN LENNEP.

Wolven in Nederland (VII. bl. 254, Vr. 310). EMANUEL VAN METEREN heeft ons in het XIVde boek zijner *Nederl. Historie* (dl. V. bl. 40, 41 van de Gorkumsche uitgave in 8°. 1752), op het jaar 1587, een treurig tafereel geschetst van den verlaten en verwilderden toestand van sommige Zuid-Nederlandsche gewesten, en hoe er »de beste Huizen Kluizen van wilde Beesten en Wolven zijn geworden."

De vereenigde provinciën daarentegen mogten zich wel over eenige meerdere welvaart en voorspoed verheugen, maar ook hier werd het landvolk, nu en later, dikwerf door het bezoek van wolven lastig gevallen, gelijk uit de volgende aanteekeningen blijkt:

»In dezen tijd (1592) waren in het land (*Sticht van Utrecht*) groote menigte wolven, zulks dat men niet veilig op het lande konde gaan." VAN BEMMELS *Beschrijving der stad Amersfoort*, bl. 282.

Uit de Kameraarsrekeningen van *Zwolle* kan men de wijze, hoe de wolvenjagten plaats hadden, leeren kennen.

A°. 1598. »Bet. JOANNES die diener XV str. van dat hie up die wulve jacht gewest."

1599. 23 Oct. »Ick (JOHAN VAN TONGEREN) und WERNER VAN HOLTE up die wolve jagt gewest. Kompt ons elck 10 str."

—— 1 Novr. »Met 4 dieners, den Ruiteren vereheret $^1/_2$ d. heren biers is 2 dal. Die wachte vereheret $^1/_8$ d. biers is 16 st. Mr. DAVID vor den wolff tho hangen bet. 31 str."

—— 28 Nov. »Up die wolve jacht gewest achter duivels huis (*) bij *Kipsdijck* daer wij den Wolff vongen, — den doedgraever vor den Wolff aff te trecken 10 str. WILLEM FREBICKSZ. TIBBE voer den Wolff hier tho brengen 7 str."

1600. Wolvenjagt.

1601. Drie wolvenjagten, achter het Tolhuis, onder *Lemelerbergh* en achter het Tolhuis in »die Rute."

1603. »Den 9 May die kaemener TONGEREN, Ick, TEN HOLTE und GHISBERT VAN ITTERSUM mit twe dieneren up die Wolvejagt. Als wij die dre olde wolve fongen kompt unss elck 10 str. den dieneren elck $5\frac{1}{2}$ den voerman twe ggl. 4 str."

»Vereheret JANN VAN HAERSOLTEN knecht om sijne neersticheit die hie mit den windenn (†) up die jacht dede 12 str. Und ARENT INDENN VOS sijnn soenne $7\frac{1}{2}$ str. Up den wegh verscheiden Armen gegeven 4 str., die mannen mit peerden soe die Wolvenn ant Rhaedthuys brachten, elck eene vaene biers tot 10 str. Tot ARENT INDENN VOS den huisluiden soe denn Wolff met den peerden verfolgt hebben ten besten gegeven ses gulden."

—— Den 15 Junij en 18 October wolvenjagten.

1604. Op den 24 en 28 Augustus, 29 October en 6 November wolvenjagten.

1605. In Mei eene wolvenjagt.

1607. Den 17 September eveneens.

(1608. Mei. De steden *Hattem* en *Elburg* sluiten eene overeenkomst tot het houden eener wolvenjagt. P. NIJHOFF, *Tijdr. Register van het oud-archief te Hattem*, bl. 70.)

1611. 2 April. »Den Trommelslager FRANS verehert met 20 str. Dat hij mede up die wolvenjacht mit die Huissluiden doer het vene (§) unnd Moerras geloepen hefft mit die tromme."

1612. »Gedeputiert tot die wolvejacht den 26 en 27 Junij voir vacatien van 4 Heeren Borgerm^{n}. jeder daechs 10 str., 3 dieners jeder daechs 5 str., en een Secretaris 10 str. facit 4 ggl. 8 str."

In 1638 wordt nog eene wolvenjagt vermeld.

1646. »Den dry-en-twintighsten dito (Januarij) wierden de Boeren op *de Bilt*, ende van alle andere Dorpen in 't Sticht *Utrecht* gemonstert, om op de Wolve Jaght gebruyckt te worden, de welcke doen ter tijdt in het voorseyde *Sticht* groote schade deden, ende eenige dagen van te voren, met haer vieren, een Jager tot het gebeente toe hadden opgegeten." COMMELIN, *Frederik Hendrick*, dl. II. bl. 205*a*.

Majoor K.

Ladere (IX. bl. 132, Vr. 210). De Heer G. P. ROOS vraagt, wat de uitdrukking: *te ladere leggen*, beteekent. Misschien kan het volgende ter verklaring dienen. In het proces van de abdisse van *Reynsburg* met den schout van *Delft* (17 Julij 1562), komt over de »Signes de haulte Justice" deze passage voor: »Et aussi que ladicte Intimee, na et neust onques aucun signe patibulaire, ne autre signe de haulte Justice ne pilory prison ou cep, audict lieu de gheer, ne ailleurs en Icelle nr̄e ville, et aussi quelle neust onques faculte ne puissance de enfouir ardoir ou Imposer autre peine, dont mort naturelle (!) sensuist, ou de faire copper oreilles ne autres membres, de bannir ne leuer ou approprier a elle espaues, ou corps mors trouuez, congnoistre de faulses mesures, ou faulses denrees, de petit pain, de Rompre ou ardoir les mesures, ou autres faulses denrees, de deffendre et congnoistre du cas de port darmes de oster les armes aceulx qui les portent, de mettre a question ou tormens les suspectionnez daucuns delictz dauoir añeaulx gresillons et ceps, *dauoir eschielle pour mettre les parjurs*, et auoir cognoissān̄ de semblēs cas, executer Iceulx et user de semblēs signes, qui estoient et sont signes de haulte Justice."

Het Fransche woord *cep* is het Nederl. *stock*, dat in dezelfde strafbepaling door den Heer R. medegedeeld, onmiddellijk volgt: »te ladere leggen of *in den stock*." Met de »*añeaulx*" en »*gresillons*" behoort de »*cep*" tot den apparatus carceris, de instrumenten van den »*Stockwaerder*." (Zie *Hand.* XVI: 23 volgg.) Le lieu »*de gheer*" is een gedeelte van *Delft*, waar de abdisse van *Reynsburg* jurisdictie uitoefende en *haar* schout aanstelde. Haar regt is herhaalde malen betwist, tot dat PHILIPS *de Goede* de geïntimeerde ten gevolge van bovengemeld proces, in het gelijk stelde en tegen betaling eener aanzienlijke som voor zich de jurisdictie van *de Gheer* verkreeg. Het stuk, waaruit de aangehaalde woorden genomen zijn, is zeer belangrijk en vooral uit een regtskundig oogpunt overwaardig in zijn geheel te worden bekend gemaakt. Voor zoo ver ik weet, is het nergens afgedrukt: misschien heeft men tegen het copiëren opgezien van het *zeer* uitgebreide charter.

Mr. I. S.

Nepotismus van 1798—1801 (IX. bl. 161, Vr. 234). De klagten over *Nepotismus*, gedurende de jaren 1798—1801, zijn zeker ongegrond, en de geleerde schrijver van de *Staatkundige partijen in Noord-Nederland* bedoelt t. a. p. (bl. 332) met het *Nepotismus der democratie* zeker niet het bewind van het 2de

(*) Duivelshuis in de Leuser-marke bij *Dalfsen*, een erf en goed in de XVde eeuw door de familie VAN HAREN bezeten, later aan de Graven VAN RECHTEREN toebehoorende.

(†) Windhonden.

(§) Het veen.

Vijfmanschap, in Augustus 1798 aangesteld. Maar een staaltje van *Nepotismus der democratie* vinden wij in eene memorie van DIRK DE WEILLE, getiteld: *Mijne lotgevallen.*

DE WEILLE werd in 1795 Provisioneel Representant van *Holland* en Secretaris van het Collegie, en bleef zulks tot in 1796. En nu zegt hij op bl. 43 van genoemde *Memorie*, openlijk en onbeschaamd tot een zijner zwagers: »Hebbe ik u, door mijn toe'doen alleen niet bezorgd de zoo honorable als lucrative post van ontfanger der gemeene middelen, *die ge buiten my* nimmer zoud bekomen hebben, daar ik, op dat ge ze verkrijgen zoud, *in mijne toenmalige qualiteit van Secretaris van Holland, de Decreeten der Vergadering, listiglijk zulk eene wijziging hebbe weeten te geeven, dat ik daardoor mijn oogmerk tot uwe aanstelling ten volle bereikt hebbe.*"

Maar DE WEILLE was nog een man van het bewind van vóór 1795, want hij werd in 1784 Raad in de Vroedschap te *Rotterdam* en in 1786 Ordinaris Gedeputeerde ter Vergadering der Staten van *Holland* en *Westfriesland.* 26 December.

Thomson (IX. bl. 162, Vr. 243). UNEDA schrijft uit *Philadelphia*, in de *Vereenigde Staten*, in *Notes and Queries* (2de Serie, VIII. bl. 239):

»Ik herinner mij, dat ik, zoo wat een dertig jaar geleden, een artikel over den dichter THOMSON gelezen heb in het Londensche *Monthly Magazine*. Daarin werd gezegd, dat hij werkelijk getrouwd is geweest, maar dan toch in het geheim, met eene vrouw uit een' stand, dien hij beneden den zijne rekende."

Hierop vervolgt ΣΣ. (*Notes and Queries* (2de Serie, VIII. bl. 424):

»Na de ter-sprake-brenging des huwelijks van den dichter THOMSON, kwam ik, voor een paar dagen, de bladen eens om te slaan van mijne *adversaria* en stuitte toen juist op het volgende uittreksel, waardoor het onderzoek van den vrager kan worden bijgelicht:

»»De dichter THOMSON was gehuwd, en zijne vrouw leefde met hem te *Richmond:* maar hij hield haar afgezonderd van zijne vrienden, en zij had meer den schijn van zijne huishoudster dan van zijne vrouw te zijn. Zie de *Records of my Life*, door JOHN TAYLOR; in twee deelen, te *Londen* in 1832; dl. I. bl. 186—7.""

Ik heb het werk niet bij de hand en kan dus niet naslaan: maar ik verbeeld mij, dat onder dit beweren eene vergissing schuilt. Komt deze bijdrage echter uw gewaardeerden correspondent, den Heer BOLTON CORNEY, onder de oogen, dan verbeeld ik mij, dat hij, zoo wèl bekend met alles wat THOMSON betreft, ten deze ook voorzeker eene beslissende uitspraak zou doen."

J. H. VAN LENNEP.

Wapen van Loenen (IX. bl. 201, Vr. 274). L. v. J. zal het wapen van de gemeente *Loenen aan de Vecht* gemakkelijk van den Heer Burgemeester dier gemeente kunnen bekomen; dat van het geslacht VAN LOENEN komt op de wapenkaart van *Holland* en *Westfriesland* eenigzins anders voor, dan op die van *Utrecht*. Op de laatste bestaat het uit 8 *fasces* zilver en sabel, overladen met een *bande* van goud; op die van *Holland* uit slechts 6 *fasces* zilver en sabel, mede overladen met een *bande* van goud. C/4.

August Ludwig Schlözer (IX. bl. 303, Vr. 408). Aangaande dezen *Wundermann*, zoo als DE MACCABEËR hem noemt, kan hij nalezen *Conversations-Lexicon*, 9te Original-Auflage; 12 Th. S. 695. In dat artikel lees ik niets van hetgeen M. in zijne vraag vermeldt, en vind SCHLÖZER in zooverre eenen *wonderman* als hij een zeer geleerd persoon was. Hij was een der geleerdste en grondigste geschiedvorschers van *Duitschland* en werd den 5den Julij 1735 te *Jagststedt* in het graafschap *Hohenlohe-Kirchberg* geboren; na den vroegtijdigen dood zijns vaders, die predikant was, werd hij bij bloedverwanten opgevoed, en na met rijke taalkennis zich te hebben toegerust, bezocht hij de Universiteiten te *Wittenberg* (1751) en te *Göttingen* (1754), om in de Godgeleerdheid te studeren. Zijn voornemen, om met der tijd het Oosten te bereizen, was voor hem eene aanleiding om de Oostersche talen te beoefenen. Na zijne akademische studiën te hebben volbragt, ging hij in 1755 als huisonderwijzer naar *Stokholm* en daarna naar *Upsal*. In 1759 keerde hij naar *Göttingen* terug, waar hij zich onder de leiding van den Vroedmeester RÖDERER, met wiens dochter hij zich later in den echt verbond, op de beoefening der geneeskunde toeleide. Reeds wilde hij in 1761 promoveren, en dan zijne voorgenomen reis aanvangen, toen de Russische rijkshistoriograaf MÜLLER door het uitzigt op eene toekomstige aanstelling bij de Petersburgsche akademie, hem bestemde tot zijnen huisleeraar en letterkundigen medearbeider. Zijne voornaamste bezigheid in *Petersburg* bestond in het aanleeren der taal, met wier hulp hij zich tot de beoefening der Oud-Russische jaarboeken zette. Hierdoor nogtans wekte hij den naijver van MÜLLER op, die bovendien noch voor zijn reisplan, noch voor zijne aanstelling veel ingenomenheid deed blijken. Hij ging intusschen voort de middeleeuwsche Russische geschiedenis uit de jaarboeken en nationaalschrijvers zamen te stellen; in 1762 werd hij adjunct bij de akademie en onderwijzer aan het opvoedingsgesticht van *Rasumowsky*, waardoor hij geheel van MÜLLER gescheiden, en die thans zijn bepaalde tegenstander werd. In

dezen toestand kon hem zijne benoeming tot Hoogleeraar te *Göttingen*, alhoewel voor het oogenblik van weinig beteekenis, niet dan hoogst welkom zijn; maar MÜLLER wist bij den Senaat het verbod zijner afreize uit te lokken en te doen handhaven, zoodat SCHLÖZER zich gedrongen zag nog eenige jaren in *Rusland* te blijven. Daarentegen willigde de regering hem na langdurige onderhandelingen (1765), zijne vroegere te vergeefs gedane eischen in, benoemde hem tot Hoogleeraar aan de akademie, en droeg hem de bewerking op der Oud-Russische geschiedenis. Terzelfder tijd werd hem een verlof voor 3 maanden verleend tot het doen eener reis naar *Duitschland*. Na zijne terugkomst vandaar bleef hij nog twee jaren in *Petersburg*, en nam in 1767 een beroep als gewoon Hoogleeraar in de Staatkunde te *Göttingen* aan. Met deze aanstelling neemt zijne veel omvattende werkzaamheid op het gebied der geschiedenis en statistiek eenen aanvang, op wier behandeling in *Duitschland* hij eenen grooten invloed uitoefende. Als akademische leeraar hield hij met den grootsten bijval voordragten, vooral over algemeene wereldgeschiedenis en statistiek, over Europesche statengeschiedenis, algemeen staatsregt, staatkunde en Noordsche geschiedenis; bovendien hield hij nog een collegie over reizen en dagbladen (Zeitungs-collegium). Op zijn 70ste jaar trok hij zich van alle bedieningen terug, werd in 1804 door den Czaar in den adelstand verheven, en overleed als geheim justitieraad op den 9den September 1809.

Uit deze beknopte schets blijkt niet, dat SCHLÖZER groote reizen naar *China* heeft gemaakt, maar alleen de plannen daartoe gevormd heeft, en evenmin dat zijn levensuiteinde noodlottig is geweest, hetgeen mij zou doen vermoeden, dat de roman door den MACCABEËR bedoeld, niet van verdichting zal vrij te spreken zijn.

August Ludwig Schlözer. Wat LUDWIG BECHSTEIN in: *Die Geheimnisse eines Wundermannes* volgens de vraag aan zekeren AUGUST LUDWIG SCHLÖZER toeschrijft, behoort gedeeltelijk tot de levensgeschiedenis van GOTTFRIED CRISTOPH BEIREIS, Professor te *Helmstedt* in 1720, en in den vorigen jaargang als *Wundermann* vermeld. Een paar *passages* uit alles behalve *romantische* werken mogen mijn gezegde staven.

De schrijver van het boekske: *Aus Göthes Leben. Wahrheit und keine Dichtung* (hij noemt zich W. T.), zegt op bl. 19: »Bei einem Besuche, den ich einige Jahre später bei GÖTHE machte, war ein gewisser PALMER, der nebst anderen seltener Mineralien auch einen Onyx von ausgezeichneter Schönheit zu verkaufen suchte. Da kam das Gespräch auch auf jenen Diamant des Hofrath BEIREIS; GÖTHE, welcher sich einige Tage in *Helmstedt* aufgehalten, um die Sammlungen des BEIREIS, vorzüglich aber die Kunstwerke der alten deutschen Schule zu studiren, versicherte, er habe jenen Stein gesehen, und ihn allerdings für eine grosse Merkwürdigkeit gehalten; denn wenn er auch nicht versichern könne, dass derselbe ein ächter Diamant gewesen, so sei er doch eben so wenig überzeugt, dass er es nicht gewesen. Der Stein habe das Aussehn eines sogenannten *Kiesels von Madagaskar* gehabt."

In het *Conversations-Lexicon*, art. BEIREIS, lees ik voorts: »Nur sehr selten, und am wenigsten Kennern, zeigte er eine durchsichtige Masse, die grösser als ein Hühnerei war und von der er behauptete, dass sie ein Diamant von 6400 Karat Gewicht sei, den alle Fürsten der Erde nicht zu bezahlen im Stande wären. Er erzählte, dass der Kaiser von *China* dieses kostbare Juwel bei ihm versetzt habe, und wusste diese Fabel mit allen Einzelnheiten auszuführen. Nach seinem Tode fand man diese vorgebliche Kostbarkeit nicht mehr in seine Verlassenschaft, und Kunstverständige behaupten, dass es ein *Madagaskarischer Kiesel* gewesen sei."

Mogelijk heeft BECHSTEIN, die een en ander feit aan BEIREIS' leven ontleende, met den naam des romanhelds even vrij omgesprongen en dien gekozen van AUGUST LUDWIG VON SCHLÖZER, Professor te *Göttingen* in 1790; verder kon deze voor het verhaal niet dienen. Wel was SCHLÖZERS leven, gelijk dat van BEIREIS, eene aaneenschakeling van reizen en trekken, en zelfs vormde hij het plan om het *Oosten* te doorreizen; maar het bleef daarbij. Ook van een tragisch uiteinde wordt in zijne levensbeschrijving (*Conv.-Lex.*) *nec vola nec vestigium* gevonden. Wij zijn dus, tot wij beter onderrigt worden, sterk geneigd te gelooven, dat ons hier een romantisch verhaal, geene *levensbeschrijving* opgedischt wordt.

Maar dan het portret?... Nu ja, dat zal aan den aftrek van het boek wel geen nadeel doen! B[t].

Hendrik Jansen (IX. bl. 331, Vr. 430). Men verlangt zijne uitgegevene schriften te kennen. Over hem is mij alleen het uitvoerig en zeer naauwkeurig berigt bekend, dat de geleerde bibliograaf A. BEUCHOT mededeelt in de *Biographie Universelle* van MICHAUD, XXI. 394. Hij was geboren te *'s Gravenhage* 1741, en overleed in 1812. Hij woonde toen in *Parijs* en bekleedde met de waardigheid van bibliothecaris van den beroemden TALLEYRAND die van Censeur-Impérial. Reeds in zijne fraai uitgevoerde uitgave van de werken van onzen landgenoot F. HEMSTERHUIS van

1809, noemt hij zich in de opdragt, des Vorsten *très humble et très obéissant serviteur et bibliothécaire.* Men meent, dat zijn geslacht behoorde tot dat van den vermaarden CORNELIS JANSENIUS, Bisschop van *Yperen.* BEUCHOT geeft t. a. p. verslag van hetgeen E. B. verlangt. QUIESCENDO.

Hendrik Jansen. In de berigten, welke wij van dezen Hagenaar lezen, in den *Konst- en Letterbode* voor 1812, I. 373, *Aanhang. op 't Woordenb. v. Kunst en Wetenschappen* in voce en *Hollands Roem*, V. 434 in not., wordt gemeld, dat hij *vele* vertalingen uit het Nederd. en andere talen in 't Fransch heeft geleverd. Onder de eerste worden genoemd, behalve HAAFNERS werken: *Agon, Sultan v. Bantam*, van O. Z. VAN HAREN in Fransche verzen; *Verhandel. over de uitvind. der boekdrukkunst*, getrokken uit het Lat. werk van G. MEERMAN; de herderroman van A. LOOSJES, getiteld: *Roosje*, in 't Fransch onder den titel: *Rose et Damete.* Veel zond hij ook naamloos in 't licht, 't geen stof geleverd heeft voor BARBIERS *Dictionnaire des Anonymes.* Tevens bezorgde hij eene uitgave van de *Oeuvres philosophiques de* F. HEMSTERHUIS, 1792, later vermeerderd uitgegeven door L. S. P. MEIJBOOM, 3 dln. 1846—1850. Meer Nederd. schriften, door hem vertaald en uitgegeven, zullen welligt door anderen zijn op te sporen J. C. K.

Everhardus Schuttenius (IX. bl. 331, Vr. 431) was in 1618 predikant te *Oldemarkt* en *Paaslo*, vanwaar hij in 1624 vertrok naar *Zwolle*, waar hij in 1654 overleed. T. A. R.

Everhardus Schuttenius. Slechts *ééne* bijzonderheid heb ik aangaande SCHUTTENIUS mede te deelen. Zij is deze: zoo als men weet, was het in den aanvang van het tweede vierde gedeelte der 17de eeuw, alles behalve rustig in de gemeente te *Rotterdam.* De notulen der Prov. Syn. van *Zuid-Holland* van dien tijd zijn vol van de Rotterdamsche onlusten. Men vindt er ook eene nominatie van predikanten, ten einde daaruit voor *Rotterdam* te beroepen. Daarop nu komt, met DE BOUMA van *Zutphen*, REVIUS van *Deventer* en FLAMAN van *Utrecht*, SCHUTTENIUS van *Zwolle* voor. Ofschoon de Magistraat dat viertal approbeerde, schijnt het beroep er uit niet gedaan te zijn, daar de kerkeraad later een ander vijftal ter tafel bragt, waarop ook gevonden wordt THEODORUS WIJCHENBURCH. (Zie Vr. 414). Dr. RÖMER.

Groote sterfte te Zwolle (IX. bl. 331, Vr. 434). Die buitengewone sterfte werd veroorzaakt door de heerschende pestziekte, die in 1635—1637, onder andere landen, ook de *Nederlanden* teisterde. Zij is beschreven door den toenmaals Nijmeegschen geneesheer DIEMERBROECK, in de *Opera*, Utr. 1685. — Men vindt in onderscheidene stedebeschrijvingen en andere berigten van dien tijd, naauwkeurige opgaven van het getal menschen, die er door werden weggerukt. — Uit de medegedeelde Zwolsche lijst blijkt, dat er van 8 Mei 1636 tot 21 Jan. 1637 bezweken zijn 2480 menschen. De sterfte schijnt er minder geweest te zijn dan te *Deventer*, waar de volgende opgaaf is: in April 1636 82, in Mei 163, in Junij 288, in Julij 864, in Aug. 950, in Sept. 456, te zamen in zes maanden 2803. — In 1656 was het hier nog erger. In Mei namelijk 114, in Junij 367, in Julij 1056, in Aug. 1830, in Sept. 1201, te zamen in vijf maanden 4568.

Groote sterfte in Zwolle in 1636. Niet slechts in *Zwolle* maar op andere plaatsen was de sterfte in 1635 en 1636 groot. — In Maart 1635 werd op 45jarigen ouderdom eene vrouw uit den deftigen stand te *Kleef* weduwe met 9 kinderen, en den 3den Junij 1636, waren van die 10 personen reeds 8 overleden. De eerste stierf 2 Oct. 1635, zij zelve den 28sten van die maand, de overige zes 30 Oct., 18 en 20 Nov. van dat jaar, 8 Jan. en 2 en 3 Junij van 1636. — Dus in 8 maanden 8 personen uit een huisgezin. v. H.....t.

Abraham van Poot (IX. bl. 332, Vr. 435). Welligt is bij GLASIUS alleen een ABRAHAM VAN POOT, *Med. Doctor*, bekend. Van hem zijn verscheidene werken in het licht verschenen, waaronder er een is, dat nog al zeldzaam voorkomt, namelijk: *Algemeene Bladwijzer over de Historie van* PIETER BOR CHRISTIAANSZ. *En de daarbij gevoegde stukken, opgestelt om tot de oude en nieuwe Druk gebruikt te kunnen worden, door* ABRAHAM VAN POOT, *der Medicijnen Doctor tot Amsterdam. Bij de weduwe van* JOANNES VAN SOMEREN, ABRAHAM WOLFGANGH, HENDRIK *en de weduwe van* DIRK BOOM, 1684. Met Privilegie, in fol.; een lijvig boekdeel, tot groot gerief bij het gebruik van BORS werk, zonder register, waarvan ik een exemplaar, met al de platen, fraai van druk, bezit, en bij een pracht-exemplaar van BORS werk, hetwelk in bezit van PETRUS SCHRIVERIUS geweest is, behoort. Vorder nog A. VAN POOT, *Reformatie van Hongarijen en Sevenbergen*, enz. Amst. 1711. *Vervolginge der Gereformeerde Leeraaren in Hongarijen*, enz. Amst. 1684, in 4°. Met platen. *Malabaarsche Kruidhof, vervattende het raerste slag van allerlei soorten van planten, enz. Met aanteekeningen van* ARN. SYEN; *uit het Latijn door* ABR. VAN POOT. Amst. 1689, 2 deelen, in fol. met 113 platen; en wat nog al curieus kan zijn, doch ik niet heb gezien, is: A. VAN POOT, *Engelands godsdienst en vrijheid*

hersteld, door den Prins van Oranje. Amst. 1689—1690, 2 deelen, in 4°. Bij verscheiden dezer werken kan men wel aan een godgeleerd schrijver denken, en zou dit met den vrager V. W. het geval niet kunnen zijn?

C. KRAMM.

Uitgaven van de Historie van het leven en sterven van Johan van Oldenbarneveldt (IX. bl. 332, Vr. 438). Naar aanleiding der vraag van V. W. en de mededeeling van M. v. D. in den *Algem. Konst- en Letterbode* 1859, N°. 29, bl. 226, kan ik berigten, dat ik bezit eene uitgave, die trouwens niet zeldzaam is, van de *Waarachtige Historie* van J. VAN OLDENBARNEVELD, in 1670 te *Rotterdam* bij JOHANNES NAERANUS uitgekomen, onder den titel van: *Waarachtige historie van t'geslacht, geboorte, leven, bedrijf, gevangenisse, examinatie, bekentenisse, rechters, brieven, laatste woorden en dood, van wijlen den Heer* J. VAN OLDENBARNEVELT, *Ridder, Heer van Tempel, Berkel, Rodenrijs, Advocaat en Grootzegelbewaarder van Holland, enz. Neffens sijn remonstrantie aan haar Ed. Groot Mog. Met de sententien van hem en andere gevangenen. Verciert met hare afbeeldsels na 't leven, en andere prenten, in t'koper gesneden. Den Vierden Druk, verbetert, van groote fouten gezuivert en vermeerdert met verscheide dingen en eenige Schriften van* JAN FRANKEN, *laatst Wachtmeester tot Amersfoort en in zijn Jonkheid Dienaar van zijn Edelheid tot zijn Dood, nooit te voren gedrukt.* kl. 8°.

In deze uitgaaf vindt men, gelijk M. v. D. in den *Algem. Konst- en Letterbode*, boven aangehaald, opgeeft, de beeldtenis van JOHAN VAN OLDENBARNEVELT en zijnen dienaar J. FRANKEN tegenover den titel, alsmede bl. 432 eene plaat, waar VAN OLDENBARNEVELT uit de gevangenis geleid wordt en waaronder staat: »Ik ben wel gerust te sterven, maar kan geen redenen bedenken waarom ik sterven moet."

»Ik heb de heeren Staten van *Holland* getrouw, opregt en ongekreukt gedient, daarvan zij mij goede getuigenisse gegeven hebben," — en onmiddellijk daarachter een' afdruk van VONDELS *Palamedes, ofte vermoorde onnooselheijd*, terwijl men bl. 524 het praalbeeld voor den vader des vaderlands, volgens de schets van J. OUDAAN, aantreft. Het vertrek uit de gevangenis en het praalbeeld komen mij voor niet tot het werk te behooren, althans zij komen niet in het »berigt voor den boekbinder" voor. Het werk wordt voorafgegaan door eene Waarschuwing van den drukker tegen den uitgever der *Waarachtige Historie enz. van* J. VAN OLDENBARNEVELT, te Amsterdam, bij JOHAN VAN DER STRATEN, Anno 1669, als zijnde vol groote en zinneloze fouten, enz. Welligt kan dit weinige V. W. helpen.

Mr. L. G. VERNÉE.

Amsterdamsch dialect (IX. bl. 333, Vr. 440). Ik geloof niet dat onze scholen, hoe ze ook heeten, bij magte zijn, onze dialecten uit te roeijen, en ik zou het ook jammer vinden, dat zij het deden; want er zijn er onder, die voor de taal, welke in dat geval de algemeene zou worden voor het geheele koningrijk, mijns bedunkens in welluidendheid en kracht geenszins onderdoen, al is het nu juist het Amsterdamsche niet. Het Amsterdamsche — dit wilde ik eigenlijk MARS zeggen — te zien aan de woorden, die hij opgeeft, er zijn ook andere plaatsen in ons land, dan *Amsterdam*, er is althans eene andere plaats, waar men *frouw*, en niet *vrouw*; *frek*, en niet *vrek*; *sich*, en niet *zich*; *sak*, en niet *zak*, enz. zegt. En het is niet in de nabijheid der hoofdstad, dat zulks geschiedt, maar op uren afstands van dáár. Beter, dan de dialecten in ons vaderland te vernietigen, ware het, ze naauwkeurig na te gaan en, zoo mogelijk, er winst mêe te doen, voor hetgeen ik de nationale taal zal noemen. Zóó b. v. kon men in overweging nemen: of de invoering van het verkleinende *ke*, zoo als het onder anderen in *Gelderland* nog voorkomt, niet wenschelijk ware, alsmede die van de *ij* als *ii*, en niet als *ei* uitgesproken, gelijk in *Zeeland* geschiedt enz.

Dr. RÖMER.

J. M. van Hemert (IX. bl. 334, Vr. 444). Op deze vraag diene, dat de ondergeteekende in het bezit is van eenen verbeterden druk van het werk van EMANUEL VAN METEREN, van *Antwerpen*, bij NIC. GOETZEE, te *Gorinchem*, A°. 1749, getiteld: *Historie van de Oorlogen en Geschiedenissen der Nederlanderen, en derzelver naburen: Beginnende met den Jare* 1315, *en eindigende met den Jare* 1611; dat dit werk door den uitgever is opgedragen »aan den Ed. Mog. Heer JOHAN MAURITS VAN HEMERT, Vrijheer van *Ethen* en *Meeuwen;* Raad en Burgemeester der stad *Gorinchem*, en wegens dezelve onlangs sessie hebbende in het Collegie van de Ed. Mog. Heeren Gecommitteerde Raden van *Zuid-Holland*, en nu wegens dezelve provintie gedeputeert in het Collegie van de Ed. Mog. Heeren Raaden van Staaten der *Vereenigde Nederlanden*," enz. enz.

In de voorrede van den uitgever komen de volgende woorden voor:

»De reden waarom ik dit werk gaarne onder de beschermvleugelen van UEd. Mog. zag gesteld, is gene andere, als om dat ik ten volle overtuigd ben dat alle uwe lust is uitgestrekt om niet alleen uwe ledige uuren; maar zelfs meer tyd af te breken en te besteden aan het onderzoek van oude, en inzonderheid Nederlandsche gebeurtenissen, waar van dit werk doorgaans handeld, *zullende de waarheid van myn gezegde haast door openbare en doorslaande blijken van uwe ervarenheid in*

de Oudheids-kunde gestaaft worden. Aan wien nu kan men een werk veiliger ter bescherming aanbevelen als aan zulk enen, die wapenen by de hand heeft om de bestryders, die er tegen opkomen mogten, tegenstand te kunnen bieden."

De voorlaatste zinsnede doet het den ondergeteekende meer dan waarschijnlijk voorkomen, dat hier van denzelfden persoon wordt gesproken, over wien gevraagd is.

Hetgeen hem moeijelijk in dit alles te verklaren blijft, is dat de afbeelding van het familiewapen, die vóór het werk gedrukt is, volmaakt overeenstemt met datgene, wat door hem, zijnen vader, groot- en overgrootvader gevoerd wordt, en het daarentegen verschilt van dat, hetwelk de nog bestaande familie VAN HEMERT (JUNIUS) voert.

De opname van deze opmerking zoude welligt ten gevolge kunnen hebben, dat hem deze zaak door uw geacht maandwerk opgehelderd wierd.

C. A. VON HEMERT.

L. C. Vonk (IX. bl. 334, Vr. 445). Op deze vraag van C/$_4$. kan eenigermate tot antwoord strekken: 1. dat LAMBERTUS CHRISTOFFEL VONK geboren is te *Rotterdam* den 9den Maart 1757; 2. dat hij, als Lid der Nationale Vergadering, bij de gebeurtenis van den 22sten Januarij 1798, in het lot gedeeld heeft van een aantal leden dier Vergadering, welke op het Huis in het Bosch in verzekerde bewaring zijn gesteld; 3. dat hij, na de reactie van den 12den Junij daaraanvolgende, sedert 1799 tot in het jaar 1802 de betrekking bekleed heeft van Secretaris van het Departementaal Bestuur van *Texel*, zitting houdende te *Alkmaar;* en 4. dat hij de Loge *de Noordstar* aldaar, als eerste Meester, heeft helpen oprigten.

Na 1802 heeft hij, vermoedelijk als Solliciteur, zijn bestaan gevonden. Op den 10den April 1811, reeds 54 jaren bereikt hebbende, heeft hij aan de Hoogeschool te *Utrecht* den graad van Doctor in de regten bekomen, doch nooit gepractiseerd.

Hij is in hoogen ouderdom in *den Haag* overleden. Zijn zoon is nog Gouvernements-Solliciteur, wonende in de Raamstraat, op den hoek van het gedempte laantje.

P. C.

Calander-broer (IX. bl. 334, Vr. 446). Ongetwijfeld noemde zich, in de XIIIde eeuw, in verscheidene streken van *Duitschland*, *Frankrijk* en *Hongarije*, naar het Latijnsche woord *calendae*, eene broederschap van geestelijken (*Calandsheeren*) en leeken (*Calandsbroeders*), die oorspronkelijk overeenkwamen om op iederen eersten dag der maand (*calendae*) bijeen te komen, ten einde gemeenschappelijk een biduur te houden voor de zielen van afgestorven verwanten en vrienden, bijdragen tot het houden van zielmissen in te zamelen en dit alles met een' maaltijd te besluiten. Alhoewel de Paus die vereeniging nooit door eene bevestiging kerkelijk goedkeurde, en zij nooit onder de *geestelijke* genootschappen geteld werd, zoo verkregen nogtans de *calanden*, al zeer spoedig door de vrijwillige bijdragen der broeders, door vermakingen en schenkingen, de middelen om vaste verzamelingsplaatsen (Calandshuizen of Calandshoven) te bezitten. Na tijdsverloop verviel echter het vrome doel in vergetelheid, maar de maaltijden alleen bleven, tot dat de wanordelijkheden, die daarbij voorvielen, aanleiding gaven om de calande, wier bijeenkomsten men reeds op gelijken grond tot de hooge kerkelijke feestdagen beperkt had, in de eeuw der kerkhervorming op te heffen, en hare inkomsten ten gemeenschappelijken nutte te besteden. Naar den naam te oordeelen, bestaat er in *Brunswijk* nog zulk een Calandsstift, welks medeleden, geestelijken en schoolonderwijzers, door onderlinge keuze, zelven in de aanvulling hunner medeleden voorzien, en met verpligting om des zondags regelmatig aan de godsdienstoefening deel te nemen, zekere inkomsten aan geld en landvruchten ontvangen. Men had ook b. v. te *Kahla* en elders *Vorstencalanden*, waarin slechts vorstelijke personen werden opgenomen. In *Duitschland* zegt men nog tegenwoordig van iemand die tafelschuimt: »dasz er Kalandire." (Zie *Conversations-Lexicon*, in voce *Kaland.*)

Calander-broer. De deken van ST. JAN te *Utrecht*, THOMAS VAN NIJKERCKEN, aan de vijf broederschappen — »daer ick broeder inne ben," zegt hij — bij testament een legaat besprekende, noemt ook de »Calanderbroederschap." (Zie DODT VAN FLENSBURG, *Archief*, dl. II. bl. 34.) Bij VAN HEUSSEN, *Hist. Episcop. Ultraject*, vindt men p. 86 gewag gemaakt van de »Fraternitas minoris Kalandriae" en »de Cleen Kalander altaer". Waar hij iets later weder van de »Kalendarum Fraternitates" spreekt, voegt hij er bij: »sic dictae, quia singulis Kalendis conveniebant fratres" (p. 89). Men vond zulke broederschappen ook elders, b. v. te *Amersfoort* (zie VAN BEMMEL, *Beschr. der stad Amersfoort*, bl. 113); *Oudewater*, zoo als blijkt uit verschillende aanteekeningen van de »Reeckeningen vanden heyligen geest bennen *Oudewater*, beginneñ de año 1577," waarvan ik slechts ééne enkele afschrijve: (1579) »Item gegeven in den doelen doen wij daer waren mette pater vant ouwe clooster doen hij die brieven vañ *clanderheeren* presenteerde over te leveren *f* ij gul. xvj sts." en op andere plaatsen.

Dr. RÖMER.

Calander-broer te Utrecht. Bij DUCANGE wordt *Kalendae* door *Sodalitates ad pias causas* verklaard. Broederschappen, *Fraternitates*, waren in de middeleeuwen vrij gewoon. Zij dienden om door gezellig zamenzijn de onderlinge genegenheid te versterken, om door gemeenschappelijke oefeningen godsdienstzin te onderhouden, om elkander door voorbeeld en vermaning tot goede werken aan te sporen, om weldadigheid aan de armen te betoonen, enz. Eene broederschap der *Kalenden* te *Groningen* kan men leeren kennen bij DRIESSEN, *Monum. Gron.*, p. 600, en eene in *Twenthe*, in den *Overijss. Almanak* voor 1848, bl. 278. De broeders kwamen, zoo het schijnt, den eersten dag van elke maand te zamen. Dat ook te *Utrecht* zulke broederschappen in groot getal geweest zijn, zien wij bij H. v. H. en H. v. R., *Batavia Sacra, fol*, dl. II. p. 116, in de *Aant.* Op bl. 73 komt de broederschap van den *kleinen Kalander* voor, die in de Buurkerk haar outaar had.

De *Ordonnantie van onser Vrouwen Broederschap van der Minder Kalander tot Buurkerk te Utrecht*, van het jaar 1415, vindt men in het *Groot Plakaatboek* van VAN DE WATER, dl. III. bl. 575. Op de lijst der Broeders aldaar komt ook de bedoelde GHERIT PIJL voor.

[Twee andere medewerkers denken aan het Vlaamsche calanderen = glanzen en vermoeden dat GERRIT PIJL lid van de glanzers-gilde zal geweest zijn.]

Nederlandsche Jaarboeken (IX. bl. 334, Vr. 447). In 1747 werden de eerste Nederlandsche jaarboeken uitgegeven te *Amsteldam* bij F. HOUTTUIJN, »*inhoudende een verhael van de merkwaerdigste geschiedenissen die voorgevallen zijn binnen den omtrek der vereenigde Provincien, sedert het begin van 't jaer MDCCXLVII.*"

Dit werk loopt tot en met 1765 en bevat 19 deelen, voorts het 20ste deel, behelzende bijvoegsels van 1747—1755, het 21ste van 1756—1759, het 22ste van 1760—1765, en het 23ste deel, behelzende Algemeene Registers van 1747—1765.

In 1766, het jaar waarin Prins WILLEM V, den ouderdom van 18 jaren bereikt hebbende, de hooge bedieningen van het Erfstadhouderschap stond te aanvaarden, werd dit werk vervolgd en uitgegeven te *Leiden* bij PIETER VAN DER EIJK en te *Amsteldam* bij de erven van F. HOUTTUYN, onder den titel: »*Nieuwe Nederlandsche Jaerboeken of vervolg der merkwaerdigste geschiedenissen die voorgevallen zijn in de vereenigde Provincien, de generaliteitslanden en de volkplantingen van den Staet.*" onder welken titel het is voortgezet tot en besloten met 1798.

In 1814 vatteden J. ALLART te *'s Gravenhage* en H. GARTMAN en J. VAN DER HEIJ te *Amsterdam* de taak op dit werk te vervolgen, onder den titel: »*Nieuwe Nederlandsche Jaarboeken*" en daarvan maandelijks een stukje te leveren. Zij hebben over de maanden Januarij, Februarij, Maart, April en Mei 1814 daaraan voldaan, doch hebben toen, naar wij vermeenen, de uitgave gestaakt.

S. v. N.

[Een met dit overeenkomend hoewel niet zoo volledig antwoord ontvingen wij van C. J. Op de Academiebibl. te *Groningen*, meldt ons T. A. R., zijn de Jaarboeken tot 1 Jan. 1799 voorhanden.]

De Nieuwe Nederlandsche Jaarboeken. Met het laatst van 1798 zijn de *Jaarboeken* bepaald *gesloten*. De Bijvoegsels en Registers er toen aan toegevoegd, bewijzen dit. — Van 1795 tot 1798 zijn echter ook nog verschenen: *Jaarboeken der Bataafsche Republiek*, 13 dln. Op dit voetspoor is M. STUART voortgegaan, door van 1814 tot 1822 te schrijven: *Jaarboeken van het Koningrijk der Nederlanden*, 16 dln. Zie alle 3 werken in mijnen *Catalogus van boeken over Nederl. Geschiedenis*, N°. 765, 767, 1626. FR. MULLER.

Focke Sjoerds (IX. bl. 334, Vr. 448). FOCKE SJOERDS is op zijne onderwijzersstandplaats *Nijkerk* in *Friesland*, den 18den Dec. 1770 in achtenvijftigjarigen ouderdom overleden. (VERWOERT, *Vaderl. Woordenboek*, II. bl. 223.) CHR.

[Dezelfde dag wordt, volgens $\frac{\text{J. D.}}{\text{L.}}$, ook opgegeven door W. EEKHOFF, *Het leven en de verdiensten van Focke Sjoerds* in den *Vrijen Fries*, VIII. bl. 287.]

Focke Sjoerds. Zijn sterfjaar wordt door F. MULLER, in diens *Catalogus v. Nederl. Portretten*, gesteld na 1771, dus onbepaald. De archiven of kerkboeken van *Nijkerk* in *Friesland*, waar hij schoolmeester was, zouden het kunnen uitwijzen. J. C. K.

Zoest of Soest; Doesburg en Duisburg (IX. bl. 335, Vr. 454). Over *Zoest* of *Soest* weet ik niets te zeggen; maar wat *Doesburg* betreft, men meent dat die stad door DRUSUS gesticht is, en dus eigenlijk *Drususburgt* heette. Daar nu de *u* door het spraakgebruik in *oe* veranderde, werd er *Droesusburg* uit geboren, bij verkorting *Droesburg* en, met weglating van de *r*, *Doesburg*. *Duisburg* ligt aan den *Rijn*. Zie BACHIENE, *Beschrijving der Vereenigde Nederlanden*, I. 338; HALMA, *Tooneel der Vereenigde Nederlanden*, I. 243, waar echter bl. 245 deze naamsafleiding aan ligtgeloovigheid wordt toegeschreven en beweerd wordt, dat *Does* eene verkorting is van *Doede* een eigennaam, zoodat het zou zijn *Doedesburg*, zaâmgetrokken *Doesburg*. Ik houd deze naamsafleiding minder gegrond. N. G. VAN KAMPEN heeft in zijne *Beschrijv. der Nederl.*, bl. 122, de eerstgenoemde alleen vermeld, gelijk ook KRAMERS in zijn *Aardrijkskundig Woordenboek*. E. A. P.

[*Doesburg* komt in de 11de eeuw voor onder den naam van *Duisburg*. Zie V. D. BERGH, *Middelnederl. Geographie*, bl. 188. Over de afleiding van *Drususburg* denken wij even als HALMA. Den oorsprong van den naam weten wij evenwel niet met zekerheid op te geven.]

Christoffel Middaghten (IX. bl. 335, Vr. 458) schreef nog: 1°. *Nieuw Bericht der Scheepsbouw*, Harlingen, 1714, 1712, 2 stukken, 4°. (Een exemplaar er van met eigenhandige verbeteringen van den schrijver, werd te *Harlingen* op de auctie FONTEIN N°. 186 verkocht.) 2°. *Noodige verbeeteringe voor de Zeevaart*, Harlingen, 1721, 4°. 3°. Zijn *Zee-Atlas*, bevattende 20 zee- en kustkaarten van *Europa*, groot atlas-formaat, fraai gekleurd, met portret van den maker, bevindt zich in de boekerij van het Friesch Genootschap van Geschied-, Oudheid- en Taalkunde. Daarbij behoort een *Berigtschrift*, Amst. 1708, 4°. 8 bladzijden. J. D. L.

Grafschrift van B. Bekker op zijne vrouw (IX. bl. 335, Vr. 460). BALTHAZAR BEKKER is tweemalen gehuwd geweest: de eerste reis, met ELSJE WALKENS, dochter van den predikant HAJO WALKENS, te *Franeker*; de tweede maal, met FROUKJE FULLENIUS, wier vader, BERNHARDUS FULLENIUS, Hoogleeraar in de Wiskunde binnen dezelfde stad was. Zijne kennismaking met ELSJE WALKENS schijnt aangeknoopt te zijn, tijdens hij dáar, 1655—1657, het Rectoraat der Latijnsche school waarnam, van welken post, gelijk hij zelf zich heeft uitgedrukt, *de goede God hem ontzette*, toen hij, tot predikant te *Oosterlittens* beroepen, de evangeliebediening aldaar den 13den April 1657 aanvaardde. Hieruit blijkt, dat het jaartal 1654 in de vraag abusivelijk is opgegeven als het sterfjaar van BEKKERS (eerste) gade; want deze overleed op het genoemde dorp, en wel tien jaren later, in 1664. Het grafschrift, dat hij op de zerk, waaronder haar stoffelijk overschot ter ruste gelegd werd, plaatsen liet, luidt aldus:

Hier ligt het aartig beeld; hier rust het jeugdig leven
Van BEKKERS brave vrouw. O jammer! — Maar wat nood?
Haar Vader riep haar thuis; haar hartsvriend moest haar geven:
Dáár leeft zij weêr op nieuw, gekweekt in ABRAMS schoot.

In het begin van 1666, als predikant te *Franeker*, opvolger van zijnen schoonvader WALKENS geworden, hertrouwde hij, vóór zijn vertrek naar *Loenen* in 1674, met de bovengenoemde FROUKJE FULLENIUS, die vroeger was gehuwd geweest aan N. BLOEMENDAL, Secretaris van *Dokkum*. Ook de beroemde MENNO VAN COEHOORN, bloedverwant van de FULLENIUSSEN, dong gelijktijdig naar de hand der achtingwaardige en bemiddelde weduwe; doch zij gaf aan den nederigen leeraar boven den aanzienlijken krijgsman en grooten vestingbouwer de voorkeur, en is onder al de beproevingen en mishandelingen, die BEKKER getroffen hebben, zijne getrouwe en hem innig liefhebbende echtgenoot gebleven tot den dag zijns doods. In de naamlijst der predikanten achter het Amsterdamsche passieboekje — dit zij hier in het voorbijgaan opgemerkt — staat verkeerdelijk vermeld, dat BEKKER, die in 1679 predikant in de hoofdstad werd, gestorven is te *Jelsum*. Zijn overlijden is niet dáár, maar binnen *Amsterdam* voorgevallen, op den 11 Junij 1698; doch het lijk is naar *Jelsum* in de nabijheid van *Leeuwarden* gevoerd, alwaar BEKKER, door het huwelijk met zijne tweede gade, vaste goederen en een grafkelder in de dorpskerk bezat, in welke zijn gebeente is bijgezet en die nog zeer onlangs door mij bezocht werd. L. PROES.

[Het grafschrift werd ons ook door E. A. P. en v. O. medegedeeld. Op de font in het jaartal maakte, behalve de schrijver van het bovenstaande antwoord, v. H.....t ons opmerkzaam.]

Grafschrift op Tjerk Hiddes de Vries (IX. bl. 336, Vr. 463). v. H.....t kan over REGNERUS DE LOVER het een en ander vinden in den *Nav*. V. bl. 150 en VIII. bl. 319. J. D. L.

Oorlog tusschen Middelburg en Zierikzee (IX. bl. 336, Vr. 466). Wat is er van dien oorlog bekend? Wat DE KANTER daarover meldt in zijne *Chronijk van Zierikzee* (2de druk), bl. 43, doelt op den oorlog, ontstaan tusschen GUI van *Vlaanderen* en FLORIS V, omdat laatstgenoemde zijne leenverpligting wegens *Zeeland*, *Bewester-Schelde*, niet alleen niet behoorlijk was nagekomen, maar zelfs haar ontkend had. GUI, geholpen door de Zeeuwsche edelen, trachtte bezit van *Middelburg* te nemen, terwijl FLORIS V met zijne vloot voor *Zierikzee* lag. Die toeleg mislukte, doch gaf aanleiding tot hevige binnenlandsche onlusten, waarvan C. P. L. de beschrijving vinden kan in D. GROEBE, *Graaf* FLORIS V *uit echte bronnen voorgesteld* (in de werken der 2de klasse van het Koninklijk Instituut, dl. VI. st. 1. bl. 103), alsmede in de bekende verhandeling van A. KLUIT, *De nexu feudali inter Flandriam et Zeelandiam* (*Hist. crit. comit. Holl.* II), p. 339. QUIESCENDO.

Ds. Ravesteyn (IX. bl. 336, Vr. 468). Op de *Naamlijst der Predikanten, die zedert de Hervorming, de Gereformeerde Nederduitsche Gemeente van Utrecht bediend hebben*, achter het *Utrechtsch Passieboekje* (6den druk), komt Ds. RAVESTEIJN niet voor, zoodat hij wel niet als predikant naar *Utrecht* zal gekomen zijn. Dr. RÖMER.

Goud uit de Gortsteeg (IX. bl. 336, Vr. 469). Ten deele kan men deze vraag beantwoord vinden door het navolgende, dat men leest in dl. III. bl. 312 en volgenden van de *Geschied- en Oudheidkundige Beschrijving van Utrechts pleinen, straten, stegen*, enz.

»»Haverstraat of Gortsteeg."" — »Deze straat, welke mede de gemeenschap van de Oude Gracht met den Springweg onderhoudt, komt ons reeds zeer vroeg onder haren tweeden naam voor. In het jaar 1338 werden »»GHISE MONEKIINS sone die Screnemaker, ende HARMANS des Coddemakers Sone wter Gortsteghe de stad verboden C jaere ende enen dach van dieften,"" welke benaming wij in onderscheidene Charters en andere openbare stukken meermalen hebben aangetroffen...... enz. .....Wat haren naamsoorsprong betreft, hieromtrent verschillen de gevoelens der geleerden. Gortsteeg, voert alhier zeker geleerde aan, aldus genaamd naar hare bewoners de quincailleurs of vervaardigers van koper vergulde bijoüterien, welke veel aan gordels werden gedragen; dus oorspronkelijk Gordelsteeg, in welk gevoelen Zijn Ed. versterkt wordt door het oude Utrechtsche spreekwoord: »»dat is goud uit de Gortsteeg."" Wat hiervan ook zij, de Gortsteeg behoorde onder de Korenmarkt, en daar de onderscheidene gilden van ouds in hunne slagen woonden, is het niet onmogelijk, dat in deze steeg de Grutters of gortverkoopers huisvestten. Van Haverstraat eindelijk blijft ons nog te vermelden, zekere zeer zeldzame looden penning (*), betrekking hebbende op deze straat, waarvan ons door eene vriendelijke hand het volgende is medegedeeld:

»»De voorzijde bevat het wapen met het omschrift: *Dit: siin: stuvvers: vt: de: Gorstech:*; terwijl de keerzijde door een kruis het geheel in vier deelen verdeelt, in het midden eene lelie, tusschen de vier hoeken twee leeuwen en twee leliën, met het omschrift: *God: Ghef: ons Ghelvc daerme*. Vermits het wapen gelijk is aan dat der munten van DAVID van *Bourgondië* van 1457—1496 voorhanden, alsmede dat de keerzijde gelijk is aan eene munt van denzelfden Bisschop, zoo meen ik het er voor te moeten houden, dat deze penning geslagen is tijdens DAVID VAN BOURGONDIE zich in *Wijk bij Duurstede* moest ophouden — dus omstreeks 1482. Alhoewel hij afwezig en uit *Utrecht* gejaagd was, bleef toch zijn wapen op de munt; doch liet men in 1482 den naam weg. Thans rijst de vraag: is het munt of legpenning? Voor het eerste pleiten het omschrift: *Dit siin stuvers ut de Gorstech;* de overeenkomst in grootte en type met andere stuivers uit dien tijd, b. v. met de *Pattard de Braband*, en ten derde het volksgezegde: »dat is goud uit de Gortsteeg," als men iets als onwaar betwijfelt; zoo zegt men in *Vriesland*, »dat is JAN BRIELTJES goud." Uit dit volksgezegde zou men dus opmaken, dat dergelijke looden penningen of koperen stukken voor zilveren stuivers gangbaar zijn geweest, waarvan het groote geldgebrek, waarin *Utrecht* in 1482 en later, tijdens den strijd tegen DAVID VAN BOURGONDIE en MAXIMILIAAN, zich bevond, de oorzaak geweest is. Kan men dus destijds deze penningen niet als noodmunt geslagen hebben? Het omschrift der keerzijde: *God ghef ons gheluc daerme*, duidt aan, dat men zich toen in het ongeluk bevond, en het spreekwoord: »dat is goud uit de Gortsteech," gevoegd bij het omschrift: *Dit siin stuvers ut de Gorstech*, duiden aan dat eenmaal te *Utrecht* onder DAVID VAN BOURGONDIE munt geslagen is, ver beneden de waarde waarvoor zij werd uitgegeven, met één woord, noodmunt. Bij niets heeft het volk meer belang, dan bij geld; geen wonder dus, dat dit geld tot dat gezegde gereede aanleiding gaf.""

»»Voor het tweede pleit, dat van DAVID VAN BOURGONDIE werkelijk legpenningen bestaan. Legpenningen of goud uit de Gortsteeg, waarop nog wel te lezen was: *dit siin stuvers*, was dus valsch geld, waarvoor het volksspreekwoord waarschuwde. Hij, die legpenningen voor geld uitgaf, werd aan de kaak gezet met legpenningen omhangen. Om hiervan volkomene zekerheid te bekomen, dient men te weten, of in de Gortsteeg te *Utrecht*, toen des Bisschops munt door zijne afwezendheid stil stond, een tijdelijk munthuis zich bevond of dat aldaar de rekenkamer, op wier last de legpenningen in 1488 geslagen werden, gevestigd is geweest.""

Daar bovengenoemd geschrift niet algemeen voorkomt, is hetgeen daarin voorkomt over »dat is goud uit de Gortsteeg," hier overgenomen.

B. W. W.

(*) Deze penning is in 1845 gevonden op eene steenbakkerij, gelegen buiten de Tolsteeg-barrière.

Hatto Graaf van Loenen (IX. bl. 337, Vr. 470). Bij de onzekerheid, welke er heerscht omtrent de meeste personen, die ons gedurende de middeleeuwen in de Vaderlandsche geschiedenis voorkomen, betwijfel ik het zeer of L. v. J. wel een voldoend antwoord op zijne vragen zal ontvangen; het weinige dat ik heb kunnen opsporen is tot zijnen dienst.

HATTO komt het eerst voor in het jaar 921, als getuige bij de verbindtenis, tusschen HENDRIK *de Vogelaar*, Koning van *Duitschland* en KAREL, Koning van *Frankrijk*, te *Bonn* gesloten (1).

(1) VAN MIERIS, *Charterboek*, I. bl. 30; BONDAM, *Charterboek*, I. bl. 51 (N°. 46).

Hij schijnt een zoon geweest te zijn van WALGER, Graaf van *Teisterbandt;* ten minste als zoodanig komt hij voor op de geslachtlijsten dier Graven (1); met welk regt hij echter een zoon van WALGER genoemd wordt, weet ik niet, hoewel het zeer waarschijnlijk is, want zoo als JOANNIS A LEIJDIS, sprekende over de afkomst der Graven van *Holland*, zegt: »*de quo* WALGERO *procreati sunt multi comites super Rhenum* (2)." VAN SPAEN echter meent hem te moeten houden voor een' ouderen broeder van WALGER (3). Hoe dit echter zij, het is zeker dat hij met dezen in naauwe betrekking stond.

WALGER schijnt zich in het jaar 936 met HENDRIK, den broeder van Keizer OTTO I, tegen dezen verbonden, en in een gevecht aan den *Rijn* er het leven bij ingeschoten te hebben (4). Toen nu later LODEWIJK, Koning van *Frankrijk*, aanspraak makende op het Hertogdom *Lotharingen*, tegen Keizer OTTO optrok, voegde HATTO (waarschijnlijk om den dood zijns vaders te wreken) zich bij hem. In een treffen, nabij *Andernach*, tusschen eenige benden van LODEWIJK en die van OTTO, in het jaar 942, werden alle legerhoofden des Franschen Konings of doodgeslagen of gevangen genomen (5). Het *Ursperg. Abbat. Chron.* den dood der in dien slag gesneuvelde Hertogen EVERARD en GISELBERT vermeldende, zegt: *Ceterorum vero nullus aufugit, quin aut vivus caperetur, aut gladio truncaretur.* Hoogst waarschijnlijk vond ook HATTO hier den dood. Keizer OTTO zich van zijne vijanden ontslagen hebbende en meester gebleven zijnde, nam natuurlijk wraak, ook door de verbeurdverklaring van de goederen dergenen, die zich tegen hem verzet hadden. Zoo vinden wij dat hij in den jare 950 (20 April) aan de kerk en den Bisschop van *Utrecht* gaf het klooster te *Tiel* gebouwd, met de nieuwe en steenen kerk aldaar, alle kerkgoederen, enz.... door WALGER, zijnen zoon RADBOUD en HATTO en hunne voorouders, aan genoemd klooster geschonken (6).

Bij een giftbrief van 21 April 953 schenkt Keizer OTTO aan de kerk van ST. MAARTEN onder anderen *Insuper etiam terram, quam* HATTO, *comes in Lona* (*Loenen aan de Vecht*) *habuit,... De caetero terram, quam* HATTO *in loco Eki* (het tegenwoordige *Eck*) *habere videbatur, et ad nostrum regale jus, judiciario more, pro sui ipsius commisso fiscata erat, ad saepe dictam Ecclesiam tradidimus, quae etiam sita est super ripam fluminis Rheni, etc.* (1).

C. P. L.

(1) VAN MIERIS, I. bl. 58; VAN LOON, *Aloude Holl. Hist.*, II. bl. 11; SCRIVERIUS, *Chronijk* ('s Hage 1667), bl. 16.

(2) Bij SWEERTIUS, *Rer. Belgic. Ann*, I. bl. 92.

(3) VAN SPAEN, *Inl. tot de Gesch. van Gelderland*, III. bl. 159, 160.

(4) VAN LOON, II. bl. 172 vgg.

(5) Aldaar.

(6) VAN MIERIS, I. bl. 43; BONDAM, I. bl. 59 (N°. 50); SWEERTIUS, I. bl. 107; HEDA (2de uitgave), bl. 86; VAN LOON, II. bl. 187; VAN SPAEN, III. bl. 351.

(1) VAN LOON, II. 188; VAN MIERIS, I. bl. 44 (vgl. bl. 48, 69); HEDA, bl. 86. Men zie ook VAN DEN BERGH, *Handb. der Middel-Nederl. Geographie*, bl. 168, 169, 203.

Soija (IX. bl. 337, Vr. 471). Volgens HENDRIK DOEFF, oud-Opperhoofd der Nederlanders in *Japan*, een' man, wiens getuigenis nog al eenige klem heeft, zou de Soija noch een preparaat van kakkerlakken, noch een van stierenbloed zijn. Zie hier wat hij er van zegt in zijne *Herinneringen:*

»De Soja of Soija is noch buffels-bloed, want er zijn geen buffels in *Japan*, noch ossennat, want het rundvleesch is er uitterste schaars, zoodat er jaren zijn omgegaan zonder dat ik het geproefd heb; noch verrotte visch; het is niets dan een mengsel van tarwe, zout en een soort van witte boonen, »Miev-mans" genoemd; hetwelk in een' grooten pot onder den grond gezet wordt, en 't welk men een' bepaalden tijd laat gisten, waarop het gekookt wordt om het langer te kunnen bewaren."

Intusschen (*practica est multiplex*) is het zoo geheel onmogelijk niet, dat in *China* of elders een Soijapreparaat verkregen werd door inmenging van kakkerlakken of andere walgelijke bestanddeelen. De getuigenis van wijlen den Heer DOEFF is derhalve voor *Japan* geldig.

MARS.

[P. J. C. L. maakt den vrager opmerkzaam op hetgeen over dit onderwerp te lezen is in de *Oeconomische Courant* van 13 Julij 1799, N°. 46. bl. 361 en 362.]

De honden en de maan (IX. bl. 337, Vr. 473). J. H. VAN LENNEP vraagt, waarom de honden tegen de maan blaffen? Het eenige ware en onwederlegbare antwoord, dat, mijns bedunkens, hier opgegeven kan worden, is: »om dat de honden niet kunnen *spreken*."

J. VAN LENNEP.

[Daar wij van oordeel zijn dat het middel om deze vraag op te lossen, door LUNARIS zoo welmeenend aan de hand gedaan, niet baten zou, houden wij zijn antwoord maar terug.]

Groene Thee (IX. bl. 337, Vr. 474). Hoewel ik meermalen theeplanters op *Java* bezocht en hunne fabrijk bezigtigd heb, zoo geef ik mij echter niet uit als bepaald bekend met de theebereiding, en er zijn ook deskundigen genoeg hier te lande, die daaromtrent gaarne een zuiver berigt willen inzenden. Maar ik weet wel, dat ik nooit koperen pannen of platen in eene theefabrijk gezien, maar wel dunne ijzeren Siamsche pannen ingemetseld gevonden heb, waarin de thee geroost werd, terwijl de vriendelijke fabrijkant mij mede-

deelde, dat bladeren van denzelfden boom in dezelfde ijzeren pan bereid, door verschillende behandeling groene of zwarte thee gaven. Het laatste gedeelte der vraag gaf mij echter aanleiding tot het schrijven dezes.

Ik lees daar: »En daar ik nu toch eenmaal op mijnen vraagstoel ben: Of het vooroordeel onzer huismoeders tegen de groene thee als slaapwerend eenigen grond heeft?"

Hierop antwoord ik gerust ja! want volgens de Chinesche legende omtrent het ontstaan van den theeheester, is alle thee voorzien van een opwekkend vermogen.

Bedoelde sage luidt aldus: In het hartje van 't Hemelsche rijk woonde een vermaard geleerde, die 't nemen van voedsel en rust verzuimde om meer tijd aan zijne geliefde studiën te kunnen wijden. De slaap overviel hem echter en hij bedacht daartegen eene wandeling in zijnen fraai aangelegden bloemtuin te doen. Te vergeefs: zijne matte oogleden sloten zich, maar hij liet niet af van zijne pogingen, en sneed zich de oogleden af, die ter aarde vielen, daar wortel schoten en het theegewas voortbragten, waarmede onze geleerde zich eene gewenschte slaapwerende lafenis bereidde. S: A:

Europeanen (IX. bl. 338, Vr. 475). De leermeester van H. v. K. behoorde (of behoort) tot die lieden, die de taal denken te verfraaien door haar te verarmen. H. v. K. schrijve gerust *Europeanen* en *Europeërs*, *Azianen*, *Aziaten* en *Aziërs*, *Afrikanen* en *Afrykers*, *Spanjaarts*, *Spanjaarden* en *Spanjolen*, *Brabanders*, *Brabanjers* en *Brabantsoenen* (mits maar geen *Brabanters*), enz.: hij zal voor al die vormen goede autoriteiten vinden. J. V. LENNEP.

Eik op 's Gravenhof te Zutphen (IX. bl. 362, Vr. 491). *'s Gravenhof* was, zoo als de naam aanduidt, het hof waarvóór de Graaf van *Zutphen* oudtijds in de open lucht regtsuitspraak hield. Dit was in de stad aan de westzijde der Groote kerk gelegen, en als zoodanig het eerst op den platten grond der stad, die in BRAUNII *Civitates orbis terrarum*, 4e dl. voorkomt, afgebeeld. Hier voor stond de groote eik, waaronder de uitspraak geschiedde en die op den plattengrond, bij SLICHTENHORST, *Geld. Gesch.* voorkomende, het eerst is afgebeeld, sinds ook in de plannen bij BLAAUW, bij H. DE LETH, bij IS. TIRION duidelijk is aangewezen. Van dit gerigt is omstreeks den jare 1760 door S. FOKKE eene plaat geteekend en gesneden; weinige jaren later (1777) eene andere, naar en door REINIER VINKELES, met het onderschrift: *Hoog leengerigt te Zutfen.* Het is bekend, dat later (na den jare 1795) de boom met de geheele zaak verdween; althans steller dezes heeft dien omstreeks den jare 1830 aldaar niet meer aangetroffen. De Heer TADAMA heeft in zijne *Geschied. der stad Zutphen tot* 1795, bl. 58 eene afteekening gegeven van 's Gravenhof in 1718, waarop ook de bewuste boom is afgebeeld. B.

Hij heeft een witte lever (IX. bl. 364, Vr. 503). HARREBOMÉE, *Spreekwoordenboek*, II. bl. 21, teekent bij deze uitdrukking aan, dat men, volgens SARTORIUS (*sec.* VII. 84), haar bezigt, om een' *wellusteling* aan te duiden. Zou hier de meening der Ouden, dat de lever de zetel is der aandoeningen en hartstogten, inzonderheid liefde en haat, niet eenigzins ter opheldering kunnen dienen? Hij, die een *witte* (blanke, gezonde) lever heeft, is dan natuurlijk niet afkeerig van zingenot. Wie weet er wat beters op, — vooral met betrekking tot het gebruik der spreekwijze, gelijk het door Mr. I. S. wordt opgegeven?

Bt.

Vrijmeesters (IX. bl. 364, Vr. 506). Ook te *'s Gravenhage* bestonden *Vrijmeesters*, zoo als blijkt uit den penning van de schoenmakers-, looijers- en leerkoopersgilde aldaar, vermeld door A. PERREAU in de *Revue Numismatique Belge*, 3e serie, II. p. 409.

J. D.
L.

Geschriften over Catharina II van Rusland (IX. bl. 364, Vr. 507). Eene opgave van de geschriften betreffende deze, door ?? *Semiramis van 't Noorden* genoemd, ofschoon die naam gemeenlijk aan MARGARETHA WALDEMAR wordt gegeven (zie *Schets der Algem. Gesch. en van die des Vaderl. door* J. BOSSCHA, Breda, 13e dr. 1858, bl. 145), vindt men in de *Bibliotheca Historico-Geographica oder Verzeichniss aller brauchbaren, in älteren und neuerer Zeit, besonders aber vom Jahre* 1750 *bis zur Mitte des Jahres* 1824 *in Deutschland erschienenen Bücher über* u. s. w. *Herausgegeben von* TH. CHR. FR. ENSLIN, Berlin und Landsberg a. d. W. 1825, 8°. in voce CATHARINA in het *Materienregister*. Dit boek is bij de HH. Boekh. ter inzage gemakkelijk te bekomen, en anders ben ik genegen voor ?? de daarin voorkomende titels af te schrijven.

Voorts behoort tot de geschiedenis van CATHARINA II een verboden geschrift, getiteld: *Le partage de la Pologne, en sept Dialogues en forme de Drame, ou Conversation entre des Personnages distingués* etc., *par* GOTLIEB PANSMOUSER, *Neveu du Baron de ce Nom. Traduit de l'Anglois par Miladi... Duchesse* DE.... *Londres, chez* P. ELMSLY, *vis à vis Southamptonstreet dans le Strand.* Zonder jaartal, in 8°. 82 bladz. Denkelijk hetzelfde geschrift waarvan de uitgave belet werd, en waarvan VAN

ZIMMERMANN gewag maakt in zijn *Iets over Frederik den Grooten*, Amst. 1788, bl. 118.

Ten tweede een werkje in 2 deelen in 8°., te *Amst.* enz. verkrijgbaar gesteld in 1798 onder den titel van *Miranda*, *Koningin van Noorden*, *beminde van* PANSALVINUS, *Vorst der duisternis*, naar het Hoogduitsch.

En ten derde POTEMKIN *de Taurier. Gewigtige bijdrage tot de geschiedenis van de laatste helft der achttiende eeuw. Naar het Hoogd.* Deventer, 1806, 8°. L. D. R.

Geschriften over Catharina II van Rusland.

1. *Vie de Catherine II, impératrice de Russie*, (*par* DE CASTÉRA). Paris, BUISSON, an 5 (1797), 2 vol. in-8°.; — nouvelle édition, augmentée. Paris, BUISSON, an 6 (1798), 3 vol. in-8°. avec le nom de l'auteur. V. BARBIER, *Dict. des anonymes.*

2. *Het leven van Catharina*, *Keizerin van Rusland.* Amst. 1798, 3 dln. 8°.

3. *Handbuch der Geschichte von Ruszland vom Anfange bis zum Tode Katharina II. Aus d. Russ.* Gött. 1802.

4. TOOKE, *Hist. de l'empire de Russie sous le règne de Catherine II et à la fin du* 18me *siècle.* Par. 1801, 6 vol. 8°. Trad. de l'angl.

5. H. M. MARCARD, *Zimmermanns Verhältnisse m. d. Kays. Catharina II, und Hrn. Weikard. Nebst Orig. Briefen d. Kayserin.* Brem. 1803.

6. *Geheime Nachrichten üb. Russland unter der Regier. Cathar. II und Pauls I. Gemälde der Sitten des Petersb. Hofes.* Par. 800—802, 3 (?) Thle.

7. M. J. V. CRUSENSTOLPE, *Der Russische Hof von Peter I bis auf Nikolaus I.* 8 Bde. 8°. Hamb. 1855—1859.

8. *Histoire de Pierre III*, *Empereur de Russie*, *suivie de l'histoire secrète des amours et des principaux amans de Catherine II*, (*par* J. C. LAVEAUX). Par. 1800. 3 vol. 8°.

9. *Minnaryen van Catharina Keizerin van Rusland, en hare voornaamste minnaars.* Naar het Fransch door J. V. D. LINDEN. Amst. 1800. 8°. met pl.

10. KARAMSIN, *Gesch. d. Russischen Reiches*, 11 Bde. gr. 8°. Lpz. 1820—1823.

11. *Lettres et pensées du Prince de Ligne, publ. par Mad.* DE STAËL-HOLSTEIN.

12. *Voyage de deux Français en Allemagne, Danemarck*, *Suède*, *Russie et Pologne, fait en* 1790, 1791 *et* 1792, (*par* M. FORTIA DE PILES). Par., DESENNE, 1796, 5 vol. in-8°.

13. *Geschichte und Ursachen der Kriege zwischen den Russen und Türken, auch Preuszen und Holländern, aus ächten Quellen geschöpfet.* Frankf. u. Lpz. 1787.

14. *Vie du Prince Potemkin au service de Russie sous Catherine II*, (*par M*^lle^ DE CERENVILLE; *Revue par* SAVERNE). Par. 1808. 8°.

M°.

Mirabeau, *aux Bataves* (IX. bl. 364, Vr. 508). Van dit werkje vind ik door mij aangeteekend, waaruit is mij ontgaan: »Les notes contiennent des détails tres intéressants. On soupçonne qu'elles ont été fournies à M. DE MIRABEAU, par M. DUMONT PIGALLE." — Eene vertaling uit het Fransch in 2 deelen, onder den titel *Aan de Batavieren over het Stadhouderschap door de Graaf* DE MIRABEAU zag het licht te Antwerpen bij P. RIJMERS, 1788, in-8°. L. D. R.

Ali-Kandali (IX. bl. 365, Vr. 516). Hoewel onbekend met de plaats wáár deze zegwijze in gebruik is, meen ik, dat zij verbasterd is uit het Italiaansch of een of ander daaraan naderend Fransch dialect, en het oorspronkelijk zal heeten *alla candela* of *à la c(h)andelle*. Wil men nog eene bijzondere tijdsbepaling van een feest, dan zou *la chandeleur*, O. L. Vrouwe Lichtmis, in aanmerking kunnen komen; doch ook in het algemeen is de gedachte om »voor de waskaars" opgetooid te zijn, uitdrukkingsvol genoeg voor allerlei soort van kerkelijke en zelfs van wereldlijke feesten. N.

Schouw van Staet (X. bl. 2, Vr. 6). Men vraagt: wat beteekent dit? *Schouw* zal wel *schuw* zijn, althans in *Friesland* zegt men voor *schuw*, *schouw*. *Schouw van Staet* is dus afkeerig van een' staat te voeren; doch daar de persoon in kwestie zijn »hooger Ampt te voore had afgeleydt," kan het hier ook beteekenen: afkeerig van den staat langer te dienen.

J. D.
L.

Negotiator cretarius Brittannicianus (X. bl. 2, Vr. 8). Hetgeen SMALLEGANGE, *Cron. van Zeeland*, bl. (niet 87, maar) 84, aangaande het bedoelde opschrift zegt, is der moeite van uitschrijven niet waard; HESSELIUS en CANNEGIETER kan ik niet naslaan; ook SPEELEVELDT, *Brieven over Walcheren* niet, die door den Heer J. H. VAN LENNEP niet wordt aangehaald. Breedvoerig wordt over den steen en het opschrift gehandeld door JANSSEN, *De Romeinsche beelden en gedenksteenen van Zeeland*, bl. 75—83; te breedvoerig ter inlassching in dit tijdschrift. Onze geachte medearbeider kan het boek zelf van mij ter leen bekomen, hij zal er zijne vragen zeker naar wensch in beantwoord vinden.

H. M. C. V. OOSTERZEE.

Negotiator cretarius brittannicianus. Men vraagt of het opschrift echt is? Wij hebben die echtheid nooit hooren betwijfelen. Hoe het in zijn geheel luidt: *Deae Nehalenniae ob merces recte conservatas M. Secvnd(inius) Silvanvs Negot(iator) cretarivs*, *Britannicianvs*, *V(otum) S(olvit) L(ubens) M(erito)*. Zie verder

Dr. L. J. F. JANSSEN, *De Romeinsche beelden en gedenksteenen van Zeeland*, pl. XI. N⁰. 32 en bl. 75; DRESSELHUIS, *Godsdienstleer der aloude Zeelanders*, Middelb. 1845, bl. 87; SPEELEVELDT, *Brieven over het Eiland Walcheren*, 's Hage 1808, bl. 109, en aldaar de afbeelding, II. bl. 115. Vergelijk SMALLEGANGE, *Zeeuwsche Chron.*, bl. 84, en aldaar N⁰. 21 der afbeeldingen; MEERMAN, *Aanmerkingen op de Groot*, *Vergelijking der Gemeenebesten*, I. bl. 187; GARGON, *Walchersche Arkadia*, I. bl. 134 en volg.; *Oudheden van Zeeland*, I. bl. 268, pl. 3, N⁰. 21; VAN DEN BERGH, *Ned. Volksoverleveringen*, bl. 181; SCHAYES, *Les Pays-Bas avant et durant la domination Romaine*, Ed. 1837, I. p. 122, II. p. 268, en anderen, vermeld bij JANSSEN, ll. bl. XII—XV. De steen was vroeger in het koor van de kerk te *Doesburg*, later zal hij wel door den brand in die kerk vernield zijn.

J. D.
L.

———

Berijmde geschiedenis der wereld (X. bl. 3, Vr. 14). De vraag van $\frac{C}{A}$ naar de door hem aangehaalde *Berijmde geschiedenis der wereld*, kan ik niet beantwoorden, maar de vraag doet mij denken aan een lied, getiteld: *Een Chronijk-Liedt*, voorkomende in het *Geestelijck Kruidhofken*, een liederboekske van 1683, op de *Voys: Op u betrou ik Heer!* en beginnende:

»ADAM heeft SETH gewonnen,
En desen ENOS wan,
KENAN heeft oock begonnen,
MEMAHALEEL quam an,
JARED began,
En teelde ENOCH in dit leven,
Desen wan MATHUSALEM,
LAMECH weder quam van hem,
Dien Godt den NOACH heeft gegeven."

En verder:

»Veel vrome Christen helden,
Hebben gestort haer bloedt,
IRENEUS men velden,
POLICARPUS door gloet,
BLANDINA soet,
ATTALUS d'ijser stoel besuret,
SCRAPION lijd den brandt,
IGNATIUS Leeuwen-tandt,
LAURENTIUS den rooster duret," enz. enz.

En zulke liederen zongen onze voorouders, als zij bijeen waren! M. V. M.

———

Wapen van Holland (X. bl. 3, Vr. 16). De klimmende leeuw was reeds lang voor Graaf FLORIS *den Voogd*, het wapen der Graven van *Holland*.

BREDERODE, VAN DER DUIJN en VAN TEYLINGEN, om van anderen niet te spreken, geslachten die lang vóór Graaf FLORIS *den Voogd* bekend waren, voerden alle als stammende uit de Graven van *Holland*, den klimmenden leeuw van keel op het veld van goud.

3 Januarij 1860.

Wapen van Holland. De eerste Graven van *Holland* schijnen het wapen van de Lotharingsche Vorsten gevoerd, eerst ten tijde der kruistogten het teeken of blazoen van den leeuw of liebaard aangenomen, en dit hun wapen ons gewest geschonken te hebben.

De oorsprong van het wapen van *Holland* vindt men behandeld door PETR. SCRIVERIUS, »van den Oorspronck der Wapenen, van *Hollandt, Zeelandt* ende *Vrieslandt*." Zie vooraan in zijne *Hollandsche, Zeelandsche ende Vriesche Chronijk*, 's Gravenh., in 4⁰.; door W. VAN GOUTHOEVEN, in diens *Oude Chronijcke ende Historien van Holland, enz.* 's Gravenh. bij HILLEBRANDT VAN WOUW, 1636, fol. bl. 235 en 236; *Tegenw. staat van alle Volkeren*, dl. XVI. bl. 31, en meerder bij J. SMITS en Dr. G. D. J. SCHOTEL, *Beschr. der stad Dordrecht*, Dordr. 1842, dl. I. bl. 118 en 293, 8⁰.

L. D. R.

———

Bonerus of Jan Buener (X. bl. 4, Vr. 19). PAQUOT, *Memoires*, II. p. 546 (edit. 1768 in f⁰.), geeft VAN BOENER geene andere bijzonderheden op, dan die in de vraag vermeld zijn. Hij noemt *drie* geschriften van hem: 1⁰. *Waerachtighe ende levende Figueren van de H. Martelaers van Gorcum, met een cort Verhael van hun leven ende sterven.* 's Bosch, 1623, kl. 12⁰. 2⁰. *Le Manuel de la Confrèrie des sept douleurs de la sainte Vierge, érigée dans l'église des P. P. Récollets de la ville d'Anvers. En flamand.* Anvers. GUILL. LESTEENS, 1634, 12⁰. 3⁰. *Delineatio historica Fratrum Minorum Provinciae Germaniae inferioris, a Geusiis in odium fidei crudeliter occisorum; exhibita per* F. JOANNEN BONERUM, *ejusdem Ordinis Religiosum.* Antverpiae, BALTH. MORETUS, 1635, 4⁰. Gedrukt in twee kolommen in het Latijn en in het Nederduitsch. D. B......k.

———

Caspar de Rees (X. bl. 4, Vr. 20). PAQUOT, *Memoires*, II. p. 61 (editionis 1768, in f⁰.) zegt van hem: DE REES etoit assez bon Poëte Latin. Le P. DE SWEERT vante son genie et se plaint seulement de ce qu'il s'étoit jetté dans des études trop disparates. On a de lui diverses Poësies dediées à la Régence de Malines, etc. qu'il composa pour des fêtes, ou autres évènements publics, en vermeldt er *twee*. In de *derde* plaats noemt hij: quelques petits livres de Mathèmatique, entre autres: *Verlichte Reken-konst, door* K. F. DE REES, in 12⁰. In het Fransch overgezet: *La Haye*, 1737, 12⁰. en zegt ten *vierde*: Je ne connois pas distinctement les brochures qu'il à publiées en Hollande contre la constitution. D. B......k.

———

AANTEEKENINGEN.

Dialect in het land van Kuik (verv. van IX. bl. 293).

Reep. Vischlijn. Lijn waaraan vischhaken.

Reep (*Kar*). Kettingen, waarmede 't paard aan de kar bevestigd wordt.

Rek. Vadem.

Riek. Mestvork.

Roezeboezen. Het huisraad van zijne plaats halen, b. v. met schoonmaken.

Rouwvorsten; het heeft gerouwvorst. Wit vriezen. Het heeft wit gevroren.

Ruy (*Eene*); *Ruijen*. Schommel, schommelen.

Rijlief, *Rijlif*. Rijglijf, corset.

Schans. Takkenbos.

Schier, b. v. *schier alle dag*. Haast, bijna alle dagen.

Schouw (*Er*) *uitzien*. Woest, verwilderd er uitzien.

Schouw (*Het gaat daar*) *toe*. Het gaat daar ongeregeld, wild toe.

Schouw weêr. Onstuimig weêr.

Schraai. Ruw, b. v. ruwe horden, ruwe huid of vel door de koude.

Schranken. Opstapelen, b. v. turf.

Schrok (*Een*). Een inhalig, eigenbelangzoekend mensch.

Schrok hebben. Grooten honger hebben.

Schutten. Bekeuren, beboeten, b. v. als 't vee op eens anderen land is.

Schutskooy. Eene met hekwerk afgesloten plaats, waarin het geschutte vee geplaatst wordt tot dat het gelost is.

Segchelen. Twisten, kijven onder 't spelen of bij overeenkomsten.

Sleuf. IJzeren kram.

Slameur. Drukte, omslag, beredderlng.

Sliert. Lang, schraal, mager mensch.

Smelen. Schelden, smalen.

Smiesperen. Fluisteren.

Smikkelen. Smullen.

Snas, b. v. *een snas varken*. Goed uitgegroeid mensch of vee.

Snollen, *schumen*. Snoepen.

Sompen. Drenzen, huilen als de kinderen.

Spiel. Tralie.

Spier (*Geen*). Geen zier, nietmetal.

Staal (*Een*). Een monster van goederen of waren.

Streekel (*Een*). Een stijfhoofd.

Stueken. Stooten, schokken, b. v. een kar of rijtuig.

Stueten, *bestueten*. Roemen, prijzen, lof geven.

Talie. Zestiende deel eener oude el.

Tateren. Zonder ophouden voortpraten, en dan nog flaauw, vervelend.

Timmeren. Bouwen, b. v. hij heeft dáár een huis gebouwd. De vogels timmeren ook hun nest.

Tomp, *tump*. Hoek, b. v. van tafel, stoel, kast, land of iets anders.

Tontelen. Onder buurvrouwen in 't geheim een lekker kopje koffij drinken.

Tunen. Met rijs of takken vlechten, b. v. een' muur of schutting.

Vasel, *vazel* (*'t*). Klink, uitwendig vrouwelijk teeldeel van 't vee.

Verdutselen, *verdutseld*. Versuffen, versufd, kindsch.

Verhopen. Hopen.

Verkrot. Verarmoed, verwaarloosd, b. v. kinderen of vee.

Verloop, *'t moet zen verloop hebben*. Tijd, 't moet zijn tijd hebben.

Verschrompeld. Gerimpeld.

Versledderd. Verflensd.

Vet weêr. Groeizaam weêr.

Vierkant (*De koe is*). De koe is zonder gebreken.

Vies, *vies doen*, *'t staat vies*. Leelijk, onfatsoenlijk, 't staat leelijk.

Vinnig. Vlijtig, ijverig, voortvarend.

Voorland. Gedeelte bouwland, dat bij het betrekken eener bouwerij dadelijk in gebruik kan worden genomen, terwijl de verdere bouwgronden eerst van de daarop gezaaid zijnde vruchten moeten ontbloot zijn.

Vunken, *de koe of geit vunkt*. Veehouders term. Als de koe of geit meer melk begint te geven.

Vurbueke, *vorbueke*. Voorteeken, b. v. van dood, ziekte of een ongeluk.

Weerteeken. Regenboog.

Wien. Dommekracht.

Wirshout, *wershout*. Dwarsdrijver.

Zetten, *hij mag mij wel zetten*. Lijden, hij mag mij wel lijden.

Zeveren. Kwijlen.

Zomerhuuske. Prieël.

Zorg over iets hebben. Voor iets vreezen, duchten, bekommeren, bekommerd zijn.

Zundag, *de zundag an hebben*. D. i. zondag, op zijn zondags gekleed zijn.

Als men deze opgave vergelijkt met de reeds verouderde woorden, door KILIAEN opgegeven wordende, dan zal men ontwaren, dat nog vele daarvan alhier gebruikt worden.

S. v. W.

Oude publicatiën tegen het vloeken (vgl. VI. bl. 303; VII. bl. 165; VIII. bl. 244; IX. bl. 287). De publicatie tegen het vloeken in het leger, op de laatstvermelde plaats medegedeeld uit het *Militair Woordenboek* van DIBBETZ, is reeds van den 19den Julij 1642, maar vernieuwd den 24sten Julij 1673, en te vinden in het *Kerkel. Placaatboek* van WILTENS, dl. I. bl. 725 en 756. In de nadere ampliatie van het placaat op de politie van den 24sten Januarij 1673, hebben de Staten van *Zeeland* bepaald: »alsoo bovenal moet

gesorght worden, dat Godes Heyligen Naem niet en werde gelastert, of met vloecken en sweeren lichtvaerdelijk misbruyckt: soo willen en ordonneeren Wij, dat alle de geene die bestaen Godts groote Naem, sijn Heylige Godtsdiensten en Instellingen met opset openbaerlijck te lasteren en te bespotten, naar de gemeene Rechten publijckelijck met een gloeijende Priem door de Tonge zullen worden gesteecken of met andere corporeele straffe gecorrigeert, anderen ten exempel. Ende alle de geene, die Godes naem, zijn Heylige Sacramenten ydelijk misbruycken en in de mont neemen, of eenige vloecken of execratien tegens haer selven of haer Evennaesten uytspreeken sullen, daerop betrapt of wel achterhaelt wordende, voor yeder reyse verbeuren de somme van ses guldens, sonder dat de kinderen daervan sullen exempt of vrij wesen, alsoo Wy verstaen dat die daer over *de facto* den Hoedt of andere pandt voor 's Heeren Dienaers sullen worden afgenoomen, en de ouders daerenboven geconstringeert, de helft van de voorschreve boete voor hare kinderen te betalen; sullende de Schouten ten platten Lande hiervan mede de executie hebben. (Zie voorn. *Kerkel. Placaatboek*, ald. bl. 749, 857.) In 1709 den 10den Januarij, hebben de Staten van *Holland* en *Westfriesland* op het vloeken gesteld de boete van 6 gl. de eerste, van 12 gl. de tweede reize, en daarenboven nog arbitraire correctie de derde reize (zie t. a. p. bl. 801). Deze publicatie is den 8sten April 1777 door den Stadhouder en het Hof van *Holland*, *Zeeland* en *Vriesland* bepaaldelijk voor *'s Gravenhage* vernieuwd (ald. dl. V. bl. 477).

Hoe men over deze en dergelijke maatregelen wel eens geoordeeld heeft, kan blijken uit eene resolutie van de Staten van *Holland*, in dato 31 Julij 1656 (zie t. a. p. dl. III. bl. 337), waar gezegd wordt:

»Wat belangt — het vloeken, zweeren en lasteren, mitsgaders het menigvuldig misbruyken van Godes heilige Naame.

Is na resumtie van de Resolutiën den 3 Julij en 19 September beide des jaars 1653. Item den 29 Julij 1654 en den 3 Mey 1655 dienaangaande genoomen, mitsgaders van de concepte Placaaten daarover voor deezen op het papier gebragt, met de vordere Retroacta daarop slaande, eindelijk na iterative deliberatie geoordeeld en verstaan, dat dezelve exorbitante zonde niet zoo bekwaamelijk en kragtelijk door politicque Decreeten, Placaaten en Ordonnantiën, als wel door de kragt van goede onderrigtingen en vermaaningen geweert en voorgekomen konnen worden; en is derhalven tot verhoedinge van alle kleinagtinge die de politicque beveelen door onmoogelijkheid, of bij faute van behoorlijke executie gewoon is te overkoomen, de principaale voorzorge jeegens de voorsz. exorbitante zonde aan goede officien van Bedienaaren des Heyligen Evangelii gerecommandeert en aanbevoolen, gelijk dezelve henluiden gerecommandeert en aanbevoolen wordt gelaaten mits deezen; zoo nogtans, dat de Magistraaten in de respective steeden ook mits deezen verzogt en gelast worden, de voorgevoerde officien, zoo veel in haar is, met alle doenlijke efficatie na de constitutie van dezelve steeden respectivelijk ten besten te secondeeren."

Deze resolutie werd genomen op eene remonstrantie uit naam en van wege de Gedeputeerden van de Zuid- en Noord-Hollandsche Synoden, onder anderen klagten inhoudende over »het menigvuldig misbruyken van Godes heilige Naame, met versoek dat eenmaal eindelijk daar jeegens door het emaneeren en executeeren van de lang verwachte Placaaten vigoureuselijk moge worde voorzien."

E. A. P.

Oude publicatiën tegen het vloeken. Als eene kleine bijdrage tot het vermelde over de straffen tegen het vloeken (zie IX. bl. 287 volg.), strekke het volgende, genomen uit een ordonnancie op de corenmeters te *Delft*, van het jaar 1542: »Nyemandt en moet insgelijcx In die voerseyde plaetsen (het cruyers huysgen of de brouwerien) *vloecken* ofte *euelen* ofte malcandere *malediceren* seggēde *die duuel haelt u*, *God geue u Sint Jans euel* (*) ofte diergelijcke voerdens ofte malcandere oick *lochenen* opte verboertenisse van voir *deerste* reyse *acht daegen leech gaens*." enz.

Mr. I. S.

Twee brieven van Bilderdijk (vgl. IX. bl. 264). Deze zeer karakteristieke brieven van BILDERDIJK geven mij aanleiding tot twee vragen:

1. Is het taalkundig goed om aan het subst. fem. *victimes* te verbinden het adj. *innocens*, voor *innocentes?* ofschoon »*ils* manquent" goed is.

2. Wat is de *glottologie*, waaromtrent CH. POUGENS »juge compétent was van B's." savoir dans cette branche d'étude? of is hier eene schrijf- of drukfout voor *glossologie*, zoo als er zekerlijk eene is *lautre* voor *l'autre* in regel 5 v. o., vergel. met regel 9 van denzelfden brief.

L. J.

[*Victimes innocens* is niet goed, omdat *victime* vrouwelijk is en vrouwelijk blijft, al wordt het ook van eenen man gezegd. *Glottologie* is hetzelfde als *glossologie*. Γλῶσσα en γλῶττα zijn twee verschillende vormen van hetzelfde woord.]

Arenout van Geluwe (vgl. VIII. bl. 62, 347; IX. bl. 293). Het door L. D. R. t. l. a. p. vermelde geschrift van bovengenoemde is

(*) D. i.: de vallende ziekte of epilepsie.

bij mij voorhanden in een' bundel van zijne schriften, en daarvan het laatste werk, loopende van bl. 173 tot 264. Het eerste geschrift van dien bundel is *Het Licht op den Kandelaer, gestelt tot verlichtinghe der Nieu-Ghesinden*, enz. gerigt tegen HERM. TEGULARIUS, predikant tot *Delft*, en loopt van bl. 1—80; voorts: HERMANNI TEGULARII *Oprecht Bericht op seecker Boecxken gheintituleert Het Licht op den Kandelaer*, bl. 81—94; daarna *De tweede Disputatie tusschen* H. TEGULARIUS *en* ARNOULD VAN GELUWE, *ofte het slot voor den onghetoomden mondt* H. TEGULARII, van bl. 95—172.

Bovendien is in mijn bezit een boekske van hem, getiteld: *Afgetrokken masker van het Gereformeerd geloof*, uitgave Antw. 1652, 8°. eene latere uitgave is van Antw. 1660. Nog zijn mij voorgekomen: *Nieuw Gereformeerd Babylon*, Antw. 1656. 3 dn. 1 bd. 4°.; *Over het Catholijk Memorieboek* van P. CABELJAUW, Antw. 1661, 8°. bevattende eene disputatie, gehouden te *Rotterdam*, op de Botersloot, tusschen VAN GELUWE en Ds. BORSTIUS (zie SCHOTEL, *Kerkel. Dordrecht*, dl. I. bl. 464); *Verdediging van het Catholijk Memorieboek* en *Catalogus van de bestrijders der Cathol. Kerk*, N°. 1. Antw. 1663, en N°. 2. Ghendt 1663. 4°. Voorts zie men de *Lijst* zijner schriften bij FOPPENS, *Bibl. Belg.*, t. I. p. 103, alwaar de titels zeer onvolledig worden opgegeven, en sommige schriften ontbreken. Het portret van VAN GELUWE is meermalen uitgegeven, zijne spreuk was: *Kiest een vooral.*

V. D. N.

[De volledige titel van een der werken, VIII. bl. 62 vermeld, is: *Den Vlaamschen boer, over drie Martelaarsweken: of Redenkamp tusschen de Lutherianen, Calvinisten en Wederdoopers.* Antw. 1656. 4°. Zie *Catal. van de Bibl. der Doopsgez. Gemeente te Amsterdam,* 2de afd. bl. 8. N°. 35.]

Spelden en speldegeld (vgl. VIII. bl. 59; IX. bl. 294). In het Landregt, den 16den September 1412 den Drenthenaren gegeven, door den toenmaligen Bisschop FREDERIK VAN BLANKENHEIM, leest men het volgende:

»Voertmeer, elc huys in den lande van *Drenthe* daer roeck uyt gaet, uytghesproken dan dat kerspel van *Eelde* ende die leengoed holden van ons (Bisschop) ende van onsen gestichte van *Utrecht*, die sullen gheuen der Heerlicheit van *Couerde* jaerlix voer Roecpenningen twee Groningschen, offte paeyment dat daer guet voer is." enz. enz.

De gelden, uit deze belasting voortspruitende, werden geïnd door den Rentmeester van *Drenthe*, en door dezen uitgekeerd aan 's Bisschops Ambtman of Drost van *Coevorden* en *Drenthe*. Ze maakten een gedeelte der bezoldiging van dezen Ambtenaar uit.

Met verloop van tijd schijnt deze belasting vervallen, ten minste niet streng gevorderd te zijn; immers in eene rekening en verantwoording van den Rentmeester van *Groningen* en *Drenthe*, over 1561—1562, is deswege in ontvang gebragt: *Nihil*, met vermelding, dat de Rookpenningen van geringe beteekenis waren en sedert onheugelijke jaren waren genoten »*door de Vrouwe Drostinne van Coevorden, voer spellegelt.*"

13****14.

Lijkredenen, lijkpredikatiën, lijkzangen enz. op Remonstrantsche Hoogleeraren en Predikanten (vgl. VIII. bl. 349, IX. bl. 296). Gaarne voldoe ik aan den wensch van den Eerw. Heer H. C. ROGGE, om de door Zijn Eerw. van deze stukken geleverde lijst aan te vullen, daar ik, bij 't bezit van vele derzelve, daartoe nog al in de gelegenheid was. Ik zal daarbij dezelfde volgorde der jaren van overlijden der personen, over welke ze in 't licht kwamen, in acht nemen, die door Zijn Eerw. is aangegeven, en voor dezulken over welke geene zóódanige stukken, mijns wetens, in druk of schrift verschenen, de vrijheid nemen op eene levensschets of ander opstel te wijzen, ter vergoeding van dit gemis, en die ook aanhalen dáár, waar ze, naar mijn inzien, ook bij 't bestaan van lijkredenen of lijkzangen enz. niet mogen worden voorbijgezien, daar zij mede getuigen van de algemeene liefde en achting, welke men de overledenen, ook *buiten* de gemeenten en in *verschillende* opzigten wegens hunne verdiensten toedroeg. De *Boekzaal der geleerde Wereld* zou, van den tijd af dat de Remonstrantsche Broederschap ook eene plaats in hare rubriek van *Kerknieuws* heeft ingenomen, hiertoe almede bouwstoffen kunnen leveren; doch ik achtte met de eenvoudige *herinnering* daaraan voor 't tegenwoordig doel te kunnen volstaan, als zijnde dit een algemeen bekend en overal voorkomend werk. Ik wil hier nog bijvoegen, dat de *meesten* der op de reeds geleverde lijst voorkomende stukken ook in *mijn* bezit zijn; ontbrekende mij daarvan alleen de *Oratio* en de drie *laatstgenoemde Gedichten* op ARMINIUS; de *Oratio* op VORSTIUS (op wien 't ook mij onbekend is of er eene Hollandsche lijkrede bestaat); de *Predikatiën* op CUPUS, SAPMA en MATTHISIUS; de *Predikatie* en *Gedicht* op GEESTERANUS, die op OUWENS en de drie *eerstgenoemden* op BREMER; de *Predikatiën* enz. op PESSER, KLINKHAMER en HILLEN; 't *Grafschrift* en de beide volgende *Gedichten* op JOH. BRANDT; de *Lijkpredikatie* en *Grafschrift* op BOS; alle de stukken op SWARTENDIJK, OSTENS, LAGENDAAL en VOEGEN, en eindelijk de *Troostrede* bij 't overlijden van CORNELIS ROGGE.

Mogt ik door den Eerw. verzamelaar of iemand anders, door tusschenkomst van dit Tijdschrift, in de gelegenheid kunnen gesteld

worden, van een of meerdere van deze stukken een exemplaar, tegen billijke vergoeding, te bekomen, zoo zou ik 't gaarne vernemen. Ik ben voorts bereid om de hier volgende lijst verder aan te vullen, indien ik ontdekken mogt dat ik nog iets daartoe betrekkelijk bezit, of dit later mogt verkrijgen; alsook om eene opgave te doen van *Lijkredenen* enz. van Doopsgezinde en andere Leeraren, welke in mijn bezit zijn; terwijl ik deze mijne tegenwoordige mededeeling zal besluiten met de opgave van eenige aan mij bekende bijschriften op *Portretten*, die mede tot bereiking van het beoogde doel kunnen dienen, en welke met nog vele onder de *in plaat* uitgekomene zouden kunnen worden vermeerderd, 't geen mij echter al te wijdloopig zou doen worden.

Remonstrantsche Hoogleeraren.

1609. (*Gedachtenis van* JACOBUS ARMINIUS, *bij de tweehonderdste verjaring van zijnen dood in*), *gevierd op den 22sten van Wijnmaand* 1809, door ADR. STOLKER, Predikant te *Rotterdam*.

1611. VORSTII, *Oratio funebris* (*).

1624. *Op de doodt van* KOENRAET VORSTIUS, door J. VAN VONDEL (in zijne *Hekeldichten*, bl. 43.)

1643. (*Lofrede op* SIMON EPISCOPIUS, overleden in), door JAN KONIJNENBURG, *Amst.* 1791, (welke rede, bij de aanvaarding van het Hoogleeraarsambt uitgesproken, hier de plaats eener lijkrede kan vervangen).

1643. *Op de dood van den Eerweerdigen* D. S. EPISCOPIUS, door GEERTRUID WALINGS.

1643. *Op de gedenkpenning gegeven aan de lijkdragers van Zal. Mr.* SIMON EPISCOPIUS. Zonder naam des vervaardigers.

1643. *Anders*, door N. BORREMANS.

1643. *Op dezelve.* Zonder naam des vervaardigers.

1643. *Anders*, door J. LUIDING.

} *Bloemkrans van verscheiden Gedichten*, Amst. 1659.

1648. *Op de dood van* KASPAR BARLAEUS (†), door GERARD BRANDT, Predikant te *Amsterdam*. (In zijne *Poezij*).

Op de dood van den Heer GEERAARD VOSSIUS, enz., door J. OUZEEL PHS. (*Bloemkrans*, als boven.)

1649. *'t Verscheiden van den Heere* G. VOSSIUS, door J. OUDAAN. (*Nederduitse en Latynse Keurdigten*, Rott. 1710.)

1659. *Op de dood van* STEPHANUS CURCELLAEUS, door GERARD BRANDT.

1666. *Lijkklagt over* ARNOLDUS POELENBURG, door GERARD BRANDT.

} G. BRANDS *Poezij*. Amst. 1725—1727.

1710. *Op 't afsterven van* ISAAK PONTANUS, *oudste leeraar der Remonstrantsche gemeente te Amsterdam*, door CL. BRUIN.

1710. *Grafschrift op* PONTANUS, door CL. BRUIN. (Op één blad met 't vorige.)

1710. *Ter gezegende Gedachtenisse van* PONTANUS, en *Zarkschrift*, beiden door K. VAN VLEUTEN. (Op één blad.)

1736. *Oratio funebris in Obitum* JOANNIS CLERICI *a* JO. JACOBO WETSTENIO. (Zie hiervan A. DES AMORIE VAN DER HOEVEN, *Gedenkboek van 't tweede eeuwfeest des Rem. Seminar.*)

1792. *Lijkrede op* ABR. ARENT VAN DER MEERSCH, door PAULUS VAN HEMERT. (Overzetting uit 't Latijn, door P. WEILAND, van de *Oratio funebris in Obitum* ABR. A. V. D. MEERSCH *a* P. VAN HEMERT, *Phil. et Lit. Prof.*, die niet in mijn bezit is.)

1820. *Lijkrede op* D. WYTTENBACH, door ? (Zie: *Catalogus der Theol. Bibl. van* J. J. V. VOORST, 1859, N°. 4677.)

1855. *In de Remonstrantsche kerk te Amsterdam, na den dood van* A. DES AMORIE VAN DER HOEVEN, door A. VAN DER HOOP JRSZ.

1855. *Bij den dood van* A. DES AMORIE VAN DER HOEVEN, geteekd. VERAX.

1855. *Mijn Leeraar*, d. CORNELIA D.

} Te zamen uitgegeven onder den titel: A. DES AMORIE V. D. HOEVEN *Herdacht*, Amst. 1855.

1855. A. DES AMORIE VAN DER HOEVEN *herdacht als Hoogleeraar voor zijne studenten*, door H. C. ROGGE, voorkomende in de *Kerkelijke Courant* van 1 Sept. 1855, vermeen ik dat hier, niet minder dan al 't andere over den beroemden man uitgekomen, eene plaats moet vinden; en dat hier ook op het hartelijk woord der *Redactie*, in dezelfde Courant van 4 Aug. bevorens, en op het artikel A. DES AMORIE VAN DER HOEVEN, in de *Amsterdamsche Courant* van 4 Aug., (om van andere meer of minder belangrijke artikelen in Couranten voorgekomen niet te gewagen), mag worden gewezen.

1855. A. DES AMORIE VAN DER HOEVEN *beschouwd als een voorbeeld van kanselwelsprekendheid*, door F. J. DOMELA NIEUWENHUIS.

1855. *De beeldtenis van* A. DES AMORIE VAN DER HOEVEN, *als handhaver der Nationaliteit*, door J. HERMAN DE RIDDER, Pred. te *'s Gravenhage*, met portret.

1855. *Levensschets van* A. DES AMORIE VAN DER HOEVEN, door Prof. W. VROLIK, met portret, Amst. 1856.

1856. *Een woord ter nagedachtenis van* A. DES AMORIE VAN DER HOEVEN, door M. COHEN STUART, Predikant te *Alkmaar*, (voorkomende in de *Verspreide Geschriften van* VAN DER HOEVEN en in de *Jaarboeken van Wetenschappelijke Theologie*.

1856. *De Hoogleeraar* A. DES AMORIE V. D. HOEVEN *herdacht, door zijnen leerling en opvolger* J. TIDEMAN, bij de opening van diens onderwijs in de godgeleerdheid aan de kweekschool der Remonstranten te *Amsterdam*.

1856. *Toespraak* bij de onthulling van het *Monument* voor VAN DER HOEVEN, op de begraafplaats te *Utrecht*, door Dr. P. SCHELTEMA, (voorkomende in: *Leven en karakter van* A. DES AMORIE VAN DER HOEVEN, door F. J. DOMELA NIEUWENHUIS, Amst. 1859). (*)

Remonstrantsche Predikanten.

1641. *Opschrift op den grafsteen van* WALIG MAERTENSZ., Predikant te *Zoetermeer*. (Zie TIDEMAN, *Rem. Broederschap*, bl. 176.)

1646. *Rouw-klinkert over de droevige dood van* PETRUS CUPUS, Predikant te *Rotterdam*.

1646. *Grafschrift op* CUPUS. Even als 't vorige zonder naam van vervaardiger.

} *Bloemkrans*, als boven.

1646. *Ter begraaffenisse van* CUPUS, door G. BRANDT. (In zijne *Poezij*.)

1650. *Grafschrift van* CAROLUS RIJKWAARD, Pre-

(*) Deze titel, door mij gevonden op de Catalogus der auctie van W. VAN DER LEEUW, bij G. D. BOM, Amst. 28 Maart 1859, vermeld ik hier slechts, zonder overigens te weten *over wien* deze lijkrede uitgesproken werd.

(†) Ik heb ook *dezen* en den volgenden Hoogleeraar aan 't Amst. Athenaeum, onder de *Remonstrantsche* Hoogleeraren gemeend te mogen rekenen.

(*) Nog mogen wij hier aanhalen de *Gedachtenisrede* over VAN DER HOEVEN, door H. N. VAN TEUTEM, Pred. te *Rotterdam*, en de woorden *bij 't graf* gesproken, door denzelfden, door A. A. STUART, Pred. te *Amst.* en door de Hoogleeraren TIDEMAN en VAN HALL, van al 't welk echter niets *in druk* is uitgegeven; en eindelijk 't artikel: A. DES AMORIE VAN DER HOEVEN, door C. P. TIELE, Predikant te *Rotterdam*, voorkomende in de *Teekenen des tijds*, N°. 23, Vrijdag 4 Maart 1859, bij de behandeling van het „*Leven*" enz. door Prof. DOMELA NIEUWENHUIS.

dikant te *Utrecht*, door ELISABET LE PETIT, huisvrouw van C. VAN OVERSTEGE. (In C. VAN OVERSTEGE'S *Poezij*, Dordrecht, 1661).

Op de dood van den Godvruchtigen ASSUERUS MATTHISIUS, Pred. te *Rott.* en twee *Grafschriften* op denzelven (tijdverzen door J. OUDAAN. *Bloemkrans* als boven).

1651. *Op de dood van* ASSUERUS MATTHISIUS, Predikant te *Rotterdam*, door GERARD BRANDT, Predikant te *Amsterdam.*

1651. *Grafschrift voor* MATTHISIUS, door GERARD BRANDT. Twee verschillende.

1653. *Op de dood van* JOANNES LOEDINGIUS, Predikant te *Amsterdam*, door GERARD BRANDT.

1657. *Grafschrift voor* JOANNES ANDREAS KONERDING, (Predikant te *Zwammerdam*), door GERARD BRANDT. (Dat op zijne *grafzerk* staande, wordt medegedeeld door TIDEMAN in zijne *Rem. Broederschap*, bl. 117).

[G. BRANDS *Poezij.*]

Aan ARNOLDUS VERWOUT, Pred. te *Rotterdam*, (vóór zijn dood), twee diverse.

1658. *Op 't overlijden van* ARNOLDUS VERWOUT, Predikant te *Rotterdam* en *Zwammerdam*, door Z. BR. VAN BAARLE.

1658. *Blijvende gedachtenis van* D. AARNOUT VERWOUTS *overlijden.* Tijdvers door J. OUDAAN.

1658. *Uitvaart van den vreedlievenden Heer* AARNOUT VERWOUT, door N. SAS.

1658. *Uitvaart van den rechten Remonstrant* (VERWOUT), aan den Bel te *Babel*, door?

[*Bloemkrans*, als boven.]

1662. *Op het overlijden van* ARNOLDUS GEESTERANUS, Pred. te *'s Gravenhage*, door G. BRANDT.

1662. *Op den sterfdag van* GEORGIUS VAN ASSENDELFT, Predikant te *Alkmaar*, door GERARD BRANDT.

1668. *Grafschrift voor* KONRADUS BREMER, door GERARD BRANDT. (Mogelijk 't reeds vermelde).

1669. *Op de dood van* BARTHOLOMEUS PRAEVOSTIUS, *Leeraar in de gemeente en schole der Remonstranten te Amsterdam*, door GERARD BRANDT.

1669. *Grafschrift voor* PRAEVOSTIUS, door GERARD BRANDT.

[G. BRANDS *Poezij.*]

1683. *Grafschrift voor* ANTONI BORREMANS, Predikant te *Hoorn*, door JOH. BRANDT, Predikant te *Amsterdam.* (In zijne *Mengeldichten*).

1683 (niet 1684). *Antwoord van* J. OUDAAN, op zeker schimpdicht betrekkelijk 't overlijden van G. BRANDT *den jongen*, benevens nog drie andere verzen tegen dat schimpdicht, door ongenoemden. (*Nederd. en Lat. Keurdigten*, Rott. 1710).

1683. *Tweeregelig vers*, voorkomende op den *gedenkpenning*, ter gedachtenis van het overlijden van GERARD BRANDT *den jongen* geslagen.

1683. *Grafschrift op* GERARD BRANDT *den jongen*, door J. VAN GEEL.

1685. *Tranen over het afsterven van* GERARD BRANDT (den ouden), door J. VAN GEEL.

[*Gedichten van* JOOST VAN GEEL, uitgeg. door K. V. ARKEL.]

1685. *Lijkgedachtenis van mijn vader* GERARD BRANDT, Pred. te *Amsterdam*, door JOHANNES BRANDT, Predikant te *Amst.* (in zijne *Mengeldichten*).

1685. *Lijkzang over den Heer* GEERAART BRANDT, *Leeraar der Remonstranten te Amsterdam*, (J. VOLLENHOVE'S) met het portret, door P. VAN GUNST, naar M. MUSSCHER. (Afzonderlijk uitgegeven.)

1688. *Lijkklagt over* EGB. AERSSEN, Pred. te *Bleiswijk*, door KASPAR BRANDT, Predikant te *Amsterdam.* (KASPAR BRANDTS *Poezij*, Amst. 1701).

1690. *Grafschrift voor* GOSEN VAN NYENDAAL, Pred. in *den Hage*, door JOH. BRANDT, Pred. te *Amsterdam.*

1693. *Grafschrift voor* RICHARD VAN DER NYPOORT, Pred. t' *Uitrecht*, door JOH. BRANDT. Met jaartal 1694.

[J. BRANTS *Mengeldichten*, Amst. 1701.]

1693. *Lijkgedachtenis van* RICHARDUS VAN DER NYPOORT, Pred. te *Utrecht*, door KASPAR BRANDT.

1694. *Ter uitvaert van* OKKERUS PESSER, Pred. te *Rotterdam*, door KASPAR BRANDT.

[KASPAR BRANDTS *Poezij.*]

1694. *Gedagtenis van* OKKER PESSER, door JOH. BRANDT, Pred. te *Amst.* (in zijne *Mengeldichten*).

1698. *Op het afsterven van* KORNELIS AKKERSDIJK, Pred. te *Rotterdam* en Med. Dr., door JOOST VAN GEEL, (zie zijne *Gedichten* bovengen.)

1718. *Lijkgedachtenisse van* PETRUS BOS, Pred. te *Rotterd.*, door WILH. LOMANNUS, Pred. te *Nieuwkoop.*

1726. *Grafnaald ter gedagtenisse van* SEBASTIAAN VAN DER LANEN, Pred. te *Rotterdam*, door P. VAN DER SCHELLING, TH. en J. C. (Afzonderlijke uitgave, even als het vorige).

1726. *Vrelief, herderszang, ter uitvaart van* VAN DER LANEN, door W. VAN DER POT.

1726. *Lijkklagt over* VAN DER LANEN, door D. SMITS.

1726. *Tranen gestort op het ontijdig afsterven van* VAN DER LANEN, door NIKOLAAS VERSTEEGH.

1726. *Op het overlijden van* VAN DER LANEN, door CORN. VAN DER POT.

1726. *Ter uitvaert van* VAN DER LANEN, door F. DE HAAS.

1726. *Grafschrift voor* VAN DER LANEN, door WILHEM SUDERMAN, Pred. te *Rotterdam.*

[Te zamen uitgegeven onder den titel van: *Rouwklagten, gestort op 't ontydigh afsterven van den Eerwaarden en Godzaligen Heere* S. VAN DER LANEN, Pred. te *Rotterdam.*]

1726. *Op het afsterven van* SEBASTIAAN VAN DER LANEN, en *Grafschrift* door A.B. (Afzonderlijke uitgave.)

1731. *Twee grafschriften op* PETRUS VERWER, Pred. te *Amsterdam*, door K. WESTERBAEN, WZ., Pred. te *Utrecht.*

1731. *Op het afsterven van* VERWER, door WILHEM SUDERMAN. Pred. te *Rotterdam.*

1731. *Grafschrift voor* VERWER, geteekend: *E. Fonte Sincero.*

1731. *Klagte der Remonstrantsche kerk te Amsterdam, over 't afsterven van* VERWER, en *Grafschrift*, door CL. BRUIN.

1731. *Lijkplicht over* VERWER, door R. B.

1731. *Zalige nagedachten op het overlijden van* VERWER, door A. B.

1731. *Vertroosting over den doodt van* VERWER, door SIMON DOEKES.

1731. *Grafschrift voor* VERWER, geteekend: *Studio fovetur Ingenium.*

1731. *Lijkcypressen op het graf van* VERWER, door B. KOK.

1731. *Op het graf van* VERWER, geteekend: *Mors ultima linea rerum.*

1731. *Grafschrift ter gedachtenisse van* VERWER, door WARNER DOEKES.

1731. *Op het afsterven van* VERWER, door LUCAS PATER.

1731. *Op het overlijden van* VERWER, door BERNARDUS DE BOSCH.

[Te zamen uitgegeven onder den titel van: *Lijk- en grafdichten op den Eerwaerdigen en Godzaligen Heere* PETRUS VERWER, *Leeraer onder de Remonstranten te Amsterdam, overleden den 14den en begraven den 18den van Wynmaent des jaars* 1731.]

1738. Achter mijn exemplaar van de (reeds vermelde) *Lijkrede* op JOANNES DE GOEDE, Pred. te *Amsterdam*, door K. BREMER, bezit ik:

1738. *Op de beeldtenis* (door LIMBORCH) *van* DE GOEDE, geteekend: *E. Fonte Sincero.*

1738. *Op dezelfde afbeelding*, geteekend: *Simpliciter.* (Daarin wordt de schilder »de Haagsche Apel" genoemd).

1738. *Ter gedachtenis van* DE GOEDE, door A. B.

1738. *Klagten wegens het afsterven van* DE GOEDE, door J. VAN DER POORTEN.

1738. *Lijkgedachtenis voor* DE GOEDE, door F. v. S. D. J.

1738. *Grafschrift*, door R. BLOK.

1738. *Grafschrift*, door A. B.
1738. *Grafschrift*, door BERNARDUS DE BOSCH.
1738. *Grafdicht*, door LUCAS PATER.
1738. *Grafschrift*, door J. B.
1774. (*Iets over* K. WESTERBAEN, WZ., Predikant te *Rotterdam*, overleden in) door zijn' kleinzoon C. W. WESTERBAEN, Pred. te *Amsterdam*. (*Vaderl. Letteroefen.* XII. 1828, en in de *Aanteekeningen* van N. SWART, op zijne *Lijkrede* over C. W. WESTERBAEN. Zie hieronder op 1832).
1806. *Iets over deze leerredenen* (van C. ROGGE, Pred. te *Leyden*, na zijnen dood uitgegeven ald. 1807), *en haren zamensteller*, als voorberigt daarbij gevoegd, door C. W. WESTERBAEN, Pred. te *Amsterdam*; met den *brief* dd. 13 Sept. 1807, aan de weduwe gerigt, van wege gecommitteerden der Remonstrantsche Broederschap, uit haren naam mede door WESTERBAEN onderteekend.
1817. *Grafschrift op* THEOD. FRETS, Pred. te *Rotterdam*, door J. SCHARP, Pred. bij de Hervormde gemeente aldaar.

Dit grafschrift is door den Hoogleeraar A. DES AMORIE VAN DER HOEVEN (als welligt zijn laatste openbare werk) onder 't opschrift: „*De herinnering aan een merkwaardig grafschrift verlevendigd*," medegedeeld in het Tijdschrift: *Licht, Liefde, Leven*, III. 1855. 't Is mij niet bekend of daarvan eene andere openbaarmaking, of uitgave *in druk* bestaat; daar ik 't, behalve in dit werk, alleen in *afschrift* en zulks reeds sedert vele jaren bezit. In den zesden regel is aldaar echter eene drukfeil ingeslopen, alwaar voor het woord *uw* moet worden gelezen *een*.

1826. Artikel in de *Amsterd. Courant* van 24 November, over het overlijden op 22 d°. van M. STUART, Pred. te *Amsterdam*.
1826. *Lijkrede over* M. STUART, Pred. te *Amsterd.*, door C. W. WESTERBAEN, Predikant aldaar. — Hierbij zijn gevoegd (en ook afzonderlijk uitgegeven):
1826. *Uitboezeming mijns gevoels na de begrafenis van* M. STUART, door G. H. REINHART.
1826. *Bij het zien der begrafenis van* STUART, door B. T. Jz.
1826. *Gedachten bij het graf van* STUART, door A. G. VAN SCHOONE.
1826. *Op het afsterven van* STUART, door JAN VOORMAN.
1826. *Grafschrift op* STUART, door J. VOORMAN.
1826. *Herinnering aan* STUART, door J. VOORMAN. (Dit bij *afzonderlijke* uitgave der voornoemde *vijf* gedichten).
1826. *Klagte bij de dood van* STUART, door ***. (Geheel afzonderlijk uitgegeven).
1826. *Grafschrift op* M. STUART, door A. D. H. (In de *Dichtproeven der Maatschappij* V. W. 4e B. bl. 149).
1826. *Gedachten bij het vernemen van het overlijden van* M. STUART, door B. T. Jz. (Mij alleen bij *afschrift* bekend).
1826. *Op eene afbeelding van* M. STUART, door J. W. YNTEMA. (*Vaderl. Letteroefen.*, I. 1827).
1826. *Gedachtenisrede over* STUART, door N. SWART, Pred. te *Amsterdam*, uitgesproken in de Maatschappij *Felix Meritis;* mij echter niet bekend als *in druk* uitgegeven te zijn.
1826. (*Levensschets van* M. STUART, overl. in) door J. HEEMSKERK AZ., met portr. 1855 (*).
1832. Artikel in de *Amsterdamsche Courant* van 24 Februarij, over het overlijden van C. W. WESTERBAEN, door Mr. J. DE VRIES.
1832. Artikel in de *Staats-Courant* van 25 Februarij, waarbij de opdragt van NIEUWLANDS *Gedichten en Redevoeringen* aan WESTERBAEN, door Mr. J. DE VRIES, als bewijs van hulde aan WESTERBAENS *echt Christelijke denkwijze* wordt aangehaald. (Voeg hierbij die *Opdragt* zelve. Voorts 't „*Aan een Christen Leeraar*" en: „*Aan* C. W. WESTERBAEN," in Mr. M. C. VAN HALL'S *Gedichten*, tweede verzameling).
1832. *Lijkrede over* C. W. WESTERBAEN, Predikant te *Amsterdam*, door N. SWART, Pred. aldaar. — Hierbij is gevoegd:
1832. *Aanspraak bij het graf van* WESTERBAEN, door de Hoogleeraar A. DES AMORIE VAN DER HOEVEN.
1832. *Ontboezeming mijns gevoels bij het graf van* WESTERBAEN, door A. G. VAN SCHOONE.
1832. *Bij den dood van* WESTERBAEN, *aan mijn broeder, Student in de Godgeleerdheid*, door J. BRESTER AZ.
1832. *Aan de nagedachtenis van* WESTERBAEN, door J. W. YNTEMA, voorgelezen in het Amsterd. 1e Dept. der Maatsch. *t. N. v. 't A.*, 19 Maart 1832.
1832. *Gedachtenisrede over* WESTERBAEN, door N. SWART, voorgedragen in de Maatsch. *Felix Meritis* te *Amsterdam*, doch niet in druk uitgegeven.
1832. *Iets over* C. W. WESTERBAEN, uit de aanspraak van Prof. M. SIEGENBEEK, ter opening van de *Algemeene Vergadering* der *Maatsch. v. Nederl. Letterk.* te *Leyden*, 3 Julij 1832.
1832. *Iets over de verdiensten van* C. W. WESTERBAEN, *als letterkundige;* uit de aanspraak van Mr. JACOBUS SCHELTEMA, als Voorzitter van de *Algem. Vergadering* van het *Provinciaal Utrechtsch Genootschap*, gehouden te *Utrecht*, Julij 1832.
1832. *Hulde aan de verdiensten van* WESTERBAEN, *als Lid van het Hoofdbestuur der Maatsch. tot Nut van 't Algemeen*, aan het slot der redevoering door Ds. D. H. WILDSCHUT gehouden ter opening der *Algemeene Vergadering* dier Maatschappij, in Aug. 1832 te *Amsterdam*.
1832. *Levens- en karakterschets van* WESTERBAEN, in 't *Algemeen Verslag* der Maatschappij *tot Nut van 't Algemeen* van 1832, welke, met die van P. ALMA, ook afzonderlijk is verkrijgbaar gesteld.
1832. (*Iets ter vereering van mijnen vriend* C. W. WESTERBAEN, overleden in), door Mr. J. DE VRIES, en voorgedragen in *onderscheidene* Maatschappijen, voorkomende in de *Vaderl. Letteroefen.* Julij 1837; en ook afzonderlijk uitgegeven.
1832. In de *Aanteekeningen* op de lijkrede van N. SWART over WESTERBAEN, komt o. a. voor de *mededeeling* van Prof. J. HERINGA EZ. over de verdiensten van WESTERBAEN, *tot de inrichting van het verbeterd schoolonderwijs*, waaraan de *wet van den jare* 1806 hare geboorte is verschuldigd, en welke verdiensten ook in andere der hierboven aangehaalde stukken worden vermeld.
1832. *Het overlijden van* C. W. WESTERBAEN, door C. VAN DER VIJVER, in het *Jaarboek der stad Amsterdam over* 1832; met aanhaling van WESTERBAEN'S „uitmuntende leerrede bij de viering van zijne 25jarige predikdienst te *Amsterdam*," van welke leerrede een afschrift onder mij berust, gelijk mede van de gedichten aan hem bij die gelegenheid opgedragen en toegewijd. — Achter dit artikel komen ook voor de boven aangehaalde gedichten van J. BRESTER AZ. en J. W. YNTEMA.
1839. Berigt van het overlijden te *Kampen*, van W. GOEDE, rustend Predikant van *Rotterdam*, door zijne weduwe in de dagbladen gegeven, waarbij gedacht werd aan zijne „*veelvuldige betrekkingen en schriften als vriend der jeugd*" (*).

(*) Hoe M. STUART ook *bij zijn leven* geëerd en geliefd werd, kan ook blijken uit zijne *Leerrede* bij volbragte 25jarige dienst, en de hem toegewijde en daarbij opgenomen gedichten (*Amst.* 1819), en uit zijne *Lijkrede* over zijne echtgenoote in 1806.

(*) Ook aan J. A. G. BOOM, Predikant te *Boskoop*, en aldaar in 1832 overleden, mag als zoodanig worden gedacht, door zijnen arbeid of medewerking aan onderscheidene *kinderwerkjes*, aan het *Vaderlandsche reisspel*, en voorts aan den *Almanak voor reizigers*, 1819—1821, het *Geographisch Handboek van Europa*, 't eenige wat onder zijn' *naam* is uitgegeven, en de daarbij behoorende

1842. Berigt van het overlijden van PIETER WEILAND, sedert 1825 rustend Predikant van *Rotterdam* (en aldaar den 26sten Jan. in 87jarigen ouderdom overleden), in de *Rotterdamsche Courant* van 29 Januarij, dat ook in de *Staats-Courant* is geplaatst geweest, bij 't welk hulde werd toegebragt aan dezen beroemden taalkundige, aan wien *Nederland* zooveel met betrekking tot de kennis en waardeering zijner taal is verschuldigd; zijnde deze de éénige, voor zoo verre ik weet, die hem na zijn' dood in 't openbaar is toegebragt geworden. — In vroeger tijd versierde TOLLENS de uitgave van 's mans portret met eenige dichtregelen, waarin bij hem 't „Orakel" onzer taal noemde

1846. *Iets ter nagedachtenis van* N. SWART, Pred. te *Amsterdam*, door zijnen schoonzoon K. SYBRANDI, Pred. bij de *Doopsgezinde* gemeente te *Haarlem*, in de *Vaderl. Letteroefeningen*, N°. XIV, 1846; mede het éénige wat, behalve een kort maar hartelijk woord in den *AmsterdamschenStudenten-Almanak voor* 1847, betrekkelijk het overlijden van dezen laatst overgeblevene van het „merkwaardig drietal" Predikanten, dat der Amsterdamsche kerk zoo langen tijd ten sieraad was, is in het licht verschenen. — Ook van hem bezit ik zijne 25jarige feestrede in afschrift.

Ik laat hier volgen de door mij bedoelde *Bijschriften op portretten*, zoo van Remonstrantsche Hoogleeraren als Predikanten, eenige van welke ook onder de in plaat uitgekomene voorkomen.

In G. BRANDS *Poëzij*.

1646. *Bijschrift op zijne eigene afbeelding*; twee diverse.
1646. ——— *op de afbeelding van een Godgeleerde* (?)
1654. ——— ——— CAROLUS NIËLLIUS, Pred. te *Amsterdam*; twee diverse.
1662. ——— ——— JACOBUS TAURINUS, Predikant te *Utrecht*.
1669. ——— ——— BARTH. PRAEVOSTIUS, Predikant te *Amsterdam*.
1670. ——— ——— JACOBUS BATELIER, Predikant te *'s Gravenhage*.
1671. ——— ——— ARNOLDUS GEESTERANUS, Pred. te *'s Gravenhage*.
1671. ——— ——— SAMUEL LANSBERGIUS, Pred. te *Rotterdam*.
1613. ——— ——— P. MOLINAEUS, Predikant te *Rotterdam*.
1673. ——— ——— JOH. UYTENBOGAERT, Pred. te *'s Gravenhage*.
1682. ——— ——— JACOBUS ARMINIUS, (en een ander bijschrift).
?. ——— ——— CONRADUS VORSTIUS.
?. ——— ——— THEOPHILUS RIJKWAART, Predikant in *den Briel*.
?. ——— ——— KAREL RIJKWAART, Pred. te *Utrecht*.
?. ——— ——— ALB. HUTTENUS, Pred. te *Amsterdam*.
?. ——— ——— CHR. HARTZOEKER, Predikant te *Rotterdam*.

———

kaart van dat wereldddeel (*Toneel des vredes*); — de uitgave van het hand-*A. B. C. voor Doofstommen*, volgens den Abt de l'Epée, de *Geslachttafel van Jezus Christus* eene *plaat* met *gedrukte* verklaring, enz. terwijl TIDEMAN'S *Remonstrantsche Broederschap*, bl. VII, 128 en 131, zijne verdiensten in de bevordering harer belangen, ook bij den opbouw der kerk te *Boskoop*, en in de verbetering der *Naamlijst* van hare Professoren en Predikanten erkent; — en was ik bij 't ontbreken van iets anders of beters, het brengen dezer geringe hulde, aan de nagedachtenis van dezen vriend ook *mijner* jeugd, ter dezer gelegenheid verschuldigd.

In KASPAR BRANDTS *Poëzij*.

Op de afbeelding van Mr. SIMON EPISCOPIUS; twee diverse.
In effigiem PHILIPPI LIMBORGII; twee diverse.

In J. BRANDTS *Mengeldichten*.

Op de beeltenis van G. BRANDT *den jongen*, Predikant te *Rotterdam*.
Afbeelding van ISAAK PONTANUS, bijna eene halve eeuw Leeraar der Remonstranten te *Amsterdam*. Twee verschillende.

In J. VAN VONDELS *Hekeldichten*.

Op JACOBUS ARMINIUS.
Op SIMON EPISCOPIUS.
Op JOHAN UITENBOOGAART.

In den *Bloemkrans van verscheiden gedichten*.

Op de beeltenis van Mijnheer J. UTENBOGAERD, door J. v. N. en een ander, door J. v. V.

In de *Nederduitse en Latijnse keurdigten*.

Op de beeltenis van GERART BRANT en antwoord daarop, getiteld: *Het beeld spreekt*.

Ik eindig met de herinnering aan het *eeredicht* of *gedachtenisvers* op P. WESTBERG, Predikant te *Rotterdam*, als „den voornaamsten verbeteraar" der *Naamlijst van Remonstrantsche Hoogleeraren en Predikanten*, door J. ZONNE, aangehaald in J. TIDEMAN'S *Remonstrantsche Broederschap*, 't welk ik, doch *zonder naam*, met nog een ander ongenoemd en een onder den naam van J. ZONNE, alle ter eere van dit werk en deszelfs verbeteraar, bezit, in een afschrift dier *Naamlijst* door en afkomstig van den Predikant J. A. G. BOOM, te *Boskoop*; en welke rei van gedichten geopend wordt door een van den Hoogleeraar A. VAN CATTENBURCH, den eersten zamensteller dezes werks, dat ik hier, als misschien minder bekend en in 't algemeen uitdrukkende den geest der daarin vermelde, 't zij dan *al* of *niet* na hun dood herdachte personen, ten slotte zal mededeelen. Het luidt aldus:

„Op de
Naamrol der Predikanten van alle kerken der
Remonstrantsche Societeit, zederd haare vrye bedieninge.

Hier praalt de naamlijst van de reeks der Boetgezanten,
Die door hunn' Broederschap den Vreedes-Standaard planten,
En tot een grondslag van een' algemeene kerk,
't Onnodig schiften van het nodig: *'t regte merk*
Van 't waare Kristendom: dus bouwt men Salems muuren,
En zal deez' maatschappij den nijd en tijd verduuren.
A. VAN KATTENBURG."

N***.

———

Mierikwortel (*Cochlearia Armoracia* LINN). Langen tijd ben ik onzeker geweest, waaraan toch wel dit in onze taal zoo vreemd klinkend woord zijnen oorsprong kon verschuldigd zijn en wat het eigenlijk moest uitdrukken. Een verdienstelijk Hollandsch schrijver, JOHAN HERMAN KNOOP, bragt mij op den weg om er de oplossing van te vinden, en, daar ik vermoed dat die niet zoo algemeen bekend is, deel ik die hier mede.

Ik vond namelijk in zijn *Huishoudelijke Hovenier*, Leeuw. 1752, dl. I. bl. 330, op het hoofd Peperwortel, *Cochlearia*, als synoniem met den Hollandschen naam ook het woord *Mieretik*.

De *Cochlearia Armoracia* namelijk (KOPS,

Flora Batava, N°. 303), het zeeoevers of zeekants lepelblad, vermoedelijk dus genoemd naar den bladvorm, dien men vergeleken heeft bij de lange, smalle scheppers met staande randen, die men wel eens bij kruideniers en grutters in gebruik ziet, heet bij KOPS onder de Nederlandsche bijnamen ook *Meer*radijs; daar echter dit woord verhollandscht is naar het Hoogduitsche woord *Meerrettig*, behoorde het eigenlijk *zee*radijs te zijn. In plaats namelijk dat de Duitscher zijne vergelijking aan het blad ontleend heeft, heeft hij die ontleend aan den wortel, en dezen om zijne prikkelende eigenschap vergeleken bij de radijs, en hij heeft dien ten gevolge het zeelepelblad zeeradijs genoemd, zoo als de Engelschen in hun *horse radish*, ook het woord radijs behouden hebben.

Het Duitsche woord *Meerrettig* is letterlijk in onze taal opgenomen, maar is door gebrekkige uitspraak en schrijfwijze verbasterd in *Mieretik*. Later is men dit woord, dat niet meer begrepen werd, gaan polijsten, en is daaruit door verkorting *Mierik* ontstaan, dat even weinig zin heeft. Tot eenige verduidelijking heeft men daar het woord wortel aan toegevoegd, waaruit dan ten minste bleek, dat de plant tot die soort van vruchten behoorde, wier wortel door den mensch gegeten wordt (de wortelgewassen). Zonder het oude woord *mieretik* van KNOOP, zou men bezwaarlijk op het denkbeeld komen, dat ons woord mierikwortel letterlijk in de plaats is getreden voor het duitsche *Meerrettig*, en dat wij, zullen wij aan die plant eenen naam geven die eenen gezonden Hollandschen zin heeft, die of zoo als bij KNOOP *Peperwortel*, of, als wij den Hoogduitschen naam aannemen, zeeradijs moeten noemen.

V. D. S.

Afkomst van het geslacht Bette. In de *Annal. de l'Acad. d'Archéol. de Belg.*, Tom. II, wordt, door een lid dier Akademie, het volgende medegedeeld over de afkomst van dit geslacht.

»Onder eene verzameling MS. Geslachtregisters, opgemaakt door den wapenkoning DE GREZ, merkte ik, als een zonderling stuk, de geslachtlijst van BETTE op, die, indien ze geen volkomen geloof verdient, wat den oorsprong van dat geslacht betreft, echter een bewijs te meer is voor de inschikkelijkheid der wapenkoningen."

»Ofschoon die van het geslacht BETTE thans Markiezen van *Lede*, zegt de vervaardiger dier geslachtlijst, voorgeven afkomstig te zijn van NUMA POMPILIUS, tweeden Koning der Romeinen, die negen eeuwen vóór Keizer JULIUS CESAR, den eersten Keizer van *Rome*, leefde, kan men die geslachtlijst gevoeglijk niet eerder doen aanvangen dan van den tijd van genoemden JULIUS CESAR, die op zijn vijftigste jaar, 41 jaren voor de geboorte van onzen Heer JEZUS CHRISTUS, in den Senaat van *Rome* vermoord werd.

»CASSIUS CALPHUMIUS BESTIA volgde JULIUS CESAR in het Romeinsche quaestorschap op en huwde LELIA NERO."

»Tot dezen CASSIUS laat de schrijver de geslachtlijst van BETTE opklimmen, en geeft zelfs zeer omstandig berigt van de gansche nakomelingschap van CASSIUS en LELIA NERO. Hij zegt, dat ADELBERTUS of ATTELBERTUS CALPHUMIUS BESTIA uit *Rome* naar de *Nederlanden* gezonden werd om ACHARDUS in het Bisdom van *Terouane* op te volgen, den 10den Junij van het jaar 684 of 685 (*); dat zijn broeder ALOYSIUS CALPHUMIUS BESTIA hem naar de *Nederlanden* vergezelde, waar hij in het bosch van *Loo* de sterkte *Betteloo* liet bouwen, en zijn' naam tegen dien van BETTE verwisselde; dat hij Gouverneur van de stad *St. Omer* werd, en op de bres sneuvelde, terwijl hij die stad verdedigde tegen SEBERTUS, Hertog van *Vermandois*, die hem in 908 met groote plegtigheid in de abdij van *St. Bertinus* deed ter aarde bestellen. Deze ALOYSIUS CALPHUMIUS BESTIA, die met HOSACO, des Graven van *Montreuil* dochter, gehuwd was, is de stamvader van het doorluchtig geslacht van BETTE in *Vlaanderen*. Nog verdient opmerking dat, volgens dezelfde geslachtlijst, de beide broeders, ADELBERTUS CALPHUMIUS en ALOYSIUS CALPHUMIUS BESTIA, reeds in de VIIde eeuw hetzelfde wapen (*van azuur met drie T* (†) *van goud*) voerden, dat de leden van dit geslacht steeds in *België* gevoerd hebben."

Ook DE HERCKENRODE geeft een extract uit de geslachtlijst van BETTE, opgemaakt door den genealogist FLORENT VAN DER HAER, en brengt o. a. het volgende bij in zijne *Collect. de Tombes, etc.*, p. 630:

»La *Chronique de Térouanne*, écrite par PIERRE D'OUY, chanoine de ce lieu, et archidiacre de Flandres, porte qu'ATHALBERT (fils de BERINGAIR BESTIA, gentilhomme romain, descendu de ce grand capitaine CALFURNES BESTIA, célèbre dans les histoires romaines) fut élu évêque de Térouanne, l'an 885. Ce prélat avait amené deux de ses frères d'*Italie*: JEAN, qui fut prévôt de Tronchiennes, près de Gand, et ALOÏS BESTIA, qui épousa HASACA, fille de HELLYN, comte de Montreuil, qui mourut l'an 919."

Zie over dit geslacht ook *Nobil. des P. B.*; *Suite du Suppl. au Nobil.*, Tom. III.; CARPENTIER, enz.

M°.

(*) Zal eene drukfout zijn, en 884 of 885 moeten staan. Zie het aangehaalde uit DE HERCKENRODE'S *Collect.*

(†) *Taux* of *St. Antonies-krukken.*

VRAGEN.

126. — *Nederlandsch-Indische muntstempels en munten.* Welke is de beteekenis van den *ruiter* op de dukatons der O. I. Comp., en die geheel gelijk is aan den ruiter der Nederlandsche dukatons?

De duiten der O. I. Com. hebben de volgende muntteekens: Van de provincie *Holland*, eene vijfbladige bloem; van *Zeeland*, een kasteel (burgt); van *Utrecht*, het wapenschild der stad of der provincie; van *West-friesland*, eene schuit met staanden mast, waarbij een' man, eene tulp, een' haan of eene ster; van *Gelderland*, eene korenaar, een boom of een vos.

Van welke munthuizen zijn deze teekens en wat beteekenen zij?

Heeft VERKADE gelijk met te beweren, dat de *eenheid* der stukken of realen van achten (van 1601) is de *schelling?* Waarop grondt hij dit?

Eene spoedige beantwoording zou zeer op prijs worden gesteld door

PHILO-INDICUS.

---

127. — *De heerlijkheid Isselt.* In de opvolging van sommige heerlijkheden is veel duisters. Dit heeft ook plaats met de heerlijkheid *IJsselt* of *Isselt*, bij *Amersfoort.* Volgens de stamlijst der familie VAN DAM, te vinden in het *Nederl. Geslacht-, Stam- en Wapenboek*, oorspronkelijk bijeenverzameld door A. FERWERDA, trouwde WILLEM VAN DAM, Schepen tot *Amersfoort*, in 1500 met BIJERAAT VAN IJSSELT, Vrouw van *IJsselt*, dochter van JAN VAN IJSSELT, Schepen te *Amersfoort*, en van JACOBA BOT. Hun zoon PIETER VAN DAM werd 1526 Heer van *IJsselt.* Deze had zes kinderen, waaronder twee zoons, WILLEM en PIETER. WILLEM, de oudste, werd in 1554 Heer van *IJsselt*, en had twee kinderen, JACOB VAN DAM, in 1576 Heer van *IJsselt*, en ANTONIA VAN DAM, gehuwd aan JAN TOL, Secretaris van *Rheenen.* JACOB VAN DAM stierf ongetrouwd in 1649 en liet de heerlijkheid *IJsselt* aan zijn zusters-zoon, WILLEM TOL. De oudste dochter van dezen WILLEM TOL, ANNA genaamd, werd in 1667 Vrouwe van *IJsselt* en bragt die heerlijkheid aan haren echtgenoot, CORNELIS DE WEERT, Schepen te *Cuilenburg*, bij wien zij verscheidene kinderen had.

En slaan wij nu den *Tegenw. Staat van de Provincie Utrecht* op, daar lezen wij dl. II. bl. 242:

»In 't kwartier van *Eemland*, even buiten de Vrijheid van de stad *Amersfoort*, vinden wij de Ambagtsheerlijkheid van *Isselt* of *IJsselt*, ter groote van honderd en twee en dertig morgen, ten westen van de gemelde stad, tusschen de Eem en de Zoeterweg, geleegen. Zij was, van ouds, eene Ridder-Hofstad, met een kasteel, en, als zodanig, in den jaare 1330 bekend, wanneer zy door het geslachte VAN ISSELT bezeten werdt. MICHIEL VAN ISSELT, die geleerde Amersfoortenaar, getuigt, dat zyne voorouders, wier Heerlijkheid het was, aldaar gewoond hebben. Omtrent het jaar 1610 werdt *Isselt* bezeten door den zoon van KORNELIS JANSZ. VAN VIANEN, die zig Heer van *Isselt* schreef. De Heerlijkheid is leenroerig aan de Provincie van *Utr.*, en, in den jaare 1769, op den Heere GERBRAND IGNATIUS SASSE verlijd. — — — De Heerlijkheid is in 't huis van *Sasse* gekomen, na den dood van GEERTRUI VAN ISSELT, in 't jaar 1729, wanneer JOHANNES JACOBUS SASSE, afkomstig van HENDRIK SASSE, die, in 't begin der Zestiende Eeuwe, getrouwd was geweest met KATHARINA VAN ISSELT, als laatste leenvolger met dezelve beleend werd enz."

Wie heldert mij deze schijnbare tegenstrijdigheid op? — De familie VAN SASSE schrijft zich tegenwoordig nog VAN SASSE VAN IJSSELT, tot welke familie behoort Jonkh. L. J. B. SASSE VAN IJSSELT, Lid van de Eerste Kamer der Staten Generaal. Het is bekend dat het nu onlangs overleden lid dier Kamer, EDMOND WILLEM VAN DAM, zich, even als zijne broeders, VAN DAM VAN ISSELT noemde. Deze laatste stamde in regte lijn van PIETER VAN DAM, Raad en Schepen en in 1619 Burgemeester te *Amersfoort*, tweeden zoon van PIETER VAN DAM, welke laatste, zoo als wij boven zagen, in 1526 Heer van *Isselt* werd. Noch PIETER, de zoon, noch diens afstammelingen, voerden gedurende twee eeuwen den naam van VAN ISSELT. *Isselt* behoorde niet tot de Ridder-Hofsteden, die in en na 1536 als zoodanig door de Staten der Provincie *Utrecht* erkend zijn. Zie *Tegenw. Staat der Provincie Utrecht*, dl. I. bl. 192.

S. S. S.

---

128. — *Willem Meesters.* Kan men mij eenige bijzonderheden mededeelen betreffende den persoon van WILLEM MEESTERS, die bij request aan de Staten-Generaal het verzoek doet een octrooi van 25 jaren te mogen verkrijgen »om seecker Water- ende Zaegh-Molens" enz., »alleen ende met seclusie van alle anderen te moghen maecken ende doen maecken" enz. (*Resol. Staten Generaal*, dd. 16 Maart 1677)? Men zou er mij aangenaam mede verpligten.

Majoor K.

---

129. — *Kleuren der Faculteiten.* Wat is er bekend van den oorsprong en de beteekenis der kleuren van de faculteiten aan onze Hoogeschoolen? Een vers in den Leidschen Studenten-Almanak van dit jaar, getiteld: *Aan de Theologen*, leert ons, dat vroeger de kleur der theologische faculteit oranje is ge-

weest. Wanneer is deze veranderd? Denkelijk met 1795. Vreemd is het evenwel dat er van deze verandering van kleur zoo weinig bekend is en dat er, na de verdrijving der Franschen uit ons land, toen de hoogeschoolen op den ouden voet hersteld en de vroegere kleuren door de faculteiten weder aangenomen werden, althans geene pogingen aangewend zijn om de theologische faculteit hare kleur te doen hernemen. Maar verwonderen moeten wij er ons over, dat, toen de Leidsche Akademie op den Franschen voet werd ingerigt (hetwelk met plegtigheid in de Pieterskerk den 30sten October 1812 plaats had), en de Professoren in gekleurde toga's, volgens de faculteit waartoe zij behoorden, moesten gekleed gaan, de kleur der Literarische faculteit oranje is geweest. Was in *Frankrijk* die kleur voor de faculteit aangenomen, en als zoodanig, achteloos, ook bij ons ingevoerd? Het was echter van het anders zoo ergdenkend en verspiedend Fransche bestuur niet voorzigtig, eene zoo veel beteekenende kleur hier te lande in te voeren; of zoude het zich hier toen nog zoo vast genesteld geacht hebben, dat het zich om eene kleur niet behoefde te bekommeren?

C. K. v. S.

130. — *Een Student-Ingenieur*. In de *Memoire pour le Rhingrave de Salm, avec une Introduction de l'Editeur en Hollande*, zonder plaats of jaartal, 46 pag., staat p. 12:

»Quant aux ouvrages, on manquait d'ingenieurs même; l'on fut reduit à se servir d'un *étudiant de Leyde* pour les tracer, et l'on n'eut pas le nombre de travailleurs nécessaires pour les faire."

Is het ook bekend wie deze Student-Ingenieur geweest is?

C. K. v. S.

131. — *Geslacht van Altena*. Wie kan iets mededeelen omtrent het oude geslacht der Heeren VAN ALTENA?

Welke geslachten ontleenden daaruit hunnen oorsprong?

Bij welke schrijvers of genealogisten vindt men hieromtrent het een en ander vermeld?

132. — *Pseudonymen*. Kan ook iemand mij mededeelen wie de schrijvers waren van:

1. *Justificatie van Willem V, Erfstadhouder* enz. *Op eene Vaderl. Drukkerije. Door* HARMODIUS FRISO POSTHUMUS, 1783.

De voorrede of brief, die in 't begin voorkomt, is onderteekend: »WM. BILD ('t overige onleesbaar) K." Is de groote dichter de schrijver hiervan?

2. *Aanspraak van Willem V, Erfstadhouder*, enz. *Door* HARMODIUS FRISO, 3de druk, 1581 (1789?).

3. *Momus Secundus aan Z. E. Louis van Brunswijk Wolfenbuttel*, 1784. Onderteekend: JURRIEN LANGBEIN.

4. *De Oranjeboomen contra*, *door* VRIJ DE FRANK *aan* FRANK DE VRIJ. Amst. JOH. GEIJGER.

5. *De Advokaat van* FRANK DE VRIJ, *schrijver der Oranjeboomen voor de vierschaar der rede. Pleidooi van antwoord*. Onderteekend: L.

6. *Het vervolg op de Oranjeboomen ontmaskert onder de zinspreuk: Discordia res maximae dilabuntur*. Onderteekend: *Batavus*.

7. *Brief van* CONSTANTINUS SIMPLICIUS *aan* JUSTUS QUAERULUS, 1782.

8. Wie was de Deventer vrouw, die onder den naam van ANDROGYNA PLEBEJA geschreven heeft: *Aanspraak van eene Vaderl. vrouwe aan* WILLEM V, 1786. (1 vel fol.) en: *Aan het volk van Nederland door eene Vaderl. vrouw.* Deventer 1786 (1 vel folio)?

D. *te D.*

133. — *Een moordenaar ontdekt en gestraft*. Op zekeren morgen, in 't jaar 1687, vond men deuren en vensters der pastorij te *Driewegen*, in *Zuid-Beveland*, langer dan gewoonlijk gesloten. De knecht van den predikant aldaar, NICOLAAS VAN DE VELDE, had den voorgaanden nacht buiten 's huis geslapen. Toen al zijn kloppen geen gerucht wekte, voegde hij zich bij den burgemeester, op wiens last de deur der pastorij met geweld werd geopend. En nu vond men den predikant in zijne slaapkamer, voor een' stoel geknield, levenloos. Eene bloedende wonde aan zijn hoofd duidde zigtbaar aan, dat die toegebragt was door een' geweerkogel. Het schot was, zoo als eene gebrokene glasruit bewees, van buiten ingekomen. In eene doornhaag, die langs het venster liep, ontdekte men een lapje cits of andere stof, duidelijk door de doornen van een kleed gescheurd. Maar welke nasporingen men ook verder in 't werk stelde, de moordenaar werd niet ontdekt. Eenige jaren vervlogen en de euveldaad geraakte in 't vergeetboek, tot dat er iets gebeurde waardoor ze aan 't licht werd gebragt. — Laat in den avond, vóór den morgen dat men het lijk van Ds. VAN DE VELDE gevonden had, ontmoette de Chirurgijn van *Driewegen* op weg den predikant van *'s Heerenhoek*, KLEEVERT genoemd, in zijn' kamerjapon met een' snaphaan in de hand. De Chirurgijn, die hem kende, betuigde zijne verwondering daarover. De predikant gaf te kennen: »dat hij eene dringende boodschap te *Driewegen* had moeten doen, en niet wetende of hij soms in den laten avond zou moeten terugkeeren, had hij zich, ter zijner veiligheid, met een geladen geweer gewapend." — »Maar ik meen toch," zeide de Chirurgijn, »omtrent een kwartier uur geleden, in de verte een schot gehoord te hebben!" »Gij hebt goed gehoord," hervatte de predikant, »toen ik mij veilig genoeg rekende, heb ik het geweer op eene zwarte kraai afgeschoten, die ik toevallig zag zitten, wijl dit toch een schadelijk gevogelte is." Nu vervolgden beiden, na wederzijdsche groete, hunnen weg. Toen de Chirurgijn den volgenden dag de vermoording van Ds. VAN DE VELDE vernam, viel zijn vermoeden aanstonds op KLEEVERT, en meer dan eens voelde hij neiging om zijne ontmoeting bij 't geregt aan te geven, doch werd telkens teruggehouden door de vrees, dat hij soms een' onschuldige in lijden mogt brengen. Hij smoorde het geheim in zijnen boezem. Doch dat viel hem zwaar. Telkens stond hem het zonderlinge van 't geval voor den geest. Telkens wilde hij het den een' of anderen openbaren, doch kon er niet toe komen. Zoo dobberende en mijmerende viel hij in eene droefgeestige stemming. Dit had een' nadeeligen invloed op zijn bedrijf. Zijne zaken gingen den kreeftengang. Hij besloot

eindelijk ter herstelling van zijne fortuin, en ter ontvlugting van zijn' gewetensangst, naar de *Oost-Indiën* te verhuizen. Maar ook dáár vond hij, wat het laatste betreft, niet 't geen hij zoozeer hoopte. Het was niet langer uit te houden; hij moest zijn geprangd hart lucht geven. En dat deed hij in een' brief aan het hof van Justitie te *'s Gravenhage*, met eene uitvoerige en naauwkeurige beschrijving zijner ontmoeting met Ds. KLEEVERT, diens kleeding en andere omstandigheden. Na het afzenden van dien brief, keerden zijne vorige gemoedsrust en kalmte terug en daarmede ook lust en ijver tot het waarnemen van zijn bedrijf. De brief uit de Oost deed zijne werking. In *Zeeland* heeft een naauwkeurig onderzoek plaats. Er is ten jare 1687 een' moord gepleegd te *Driewegen* aan den predikant aldaar, N. VAN DE VELDE. Destijds was KLEEVERT predikant te *'s Heerenhoek*. De Chirurgijn van *Driewegen* was van daar vertrokken naar de *Oost*, zonder dat men later iets van hem vernomen had. Het lapje, in de haag gevonden, was bewaard en met dit berigt naar *den Haag* verzonden. Toevallig, gelijk men doorgaans zegt, maar door een opmerkelijk bestuur der Voorzienigheid, zouden wij zeggen, bevond zich KLEEVERT juist te *'s Hage*, toen het hof van Justitie hem in regten wilde betrekken. Hij was in ondertrouw opgenomen met eene eerbare dame aldaar. En terwijl hij, te huis gekomen, zijne bruid omhelsde, ontvielen hem de woorden: »Nu kan ons niets meer scheiden dan de dood, of de tijdelijke regter!" De bruid ontroerde op dezen uitval, verlangde met aandrang verklaring, en als deze niet voldoende was, zou er van hun huwelijk niets komen. Gedurende dezen twist verscheen een bode, die hem voor 't hof dagvaardde. Hij werd in de gevangenis gezet en verhoord. Doch hij wachtte het lot niet af, dat hem te wachten stond. Een sterkwerkend vergif, in zijne schoenen verborgen, maakte een einde aan zijn rampzalig leven. Zijn lijk werd naar 't galgenveld gesleept en daar begraven. Het gemelde lapje was van dezelfde kleur en stof, als de Chirurgijn beschreven had, en paste juist in de scheur van de kamerjapon, welke men in de pastorij te *'s Heerenhoek* gevonden had. Zoo moest alles zamenwerken om deze schanddaad aan 't licht te brengen. Dit verhaal, eenigermate gewijzigd, staat geboekt in het werkje van WILH. GREVE, *Verzameling van merkwaardige droomen en gebeurtenissen*, enz. Amst. bij J. C. SEPP & ZOON, 1819, bl. 73—76. Het wordt ook gedeeltelijk vermeld in de *Levensbeschrijv. van geleerde en beroemde mannen*, enz. IV. 94, en daaruit in G. VROLIKHERT, *Vlissingsche Kerkhemel*, bl. 202. In de 2 laatst aangehaalde werken wordt de moordenaar DE KLIEVER genoemd. Nu zou ik gaarne willen weten — en daarom wende ik mij tot den *Navorscher* — of er van dit regtsgeding in de archieven van 't hof van Justitie te *'s Hage* geene stukken voorhanden zijn, die het duistere in dit verhaal zouden kunnen ophelderen, zoo als: de oorzaak van den haat of twist tusschen deze 2 predikanten? De naam van den Chirurgijn van *Driewegen*? In welk jaar hij naar de *Oost* vertrok? Welken naam de bruid van KLEEVERT voerde? Of het ook DE KLIEVER moet zijn? enz.

J. C. K.

[De vraag van den Heer G. P. ROOS, hoe de voornaam was van DE KLIEVER, voegen wij hierbij, in de verwachting dat zij wel tegelijk met die van J. C. K. zal beantwoord worden.]

---

134. — *Verwisseling van enkel- en meervoud in Oostersche talen.* In het hoogstbelangrijke handschrift, in de boekerij der Leidsche Hoogeschool, onder N°. 236, der Oostersche handschriften aanwezig, dat, onder den naam van תפסיר אל תורה, eene oude Mauritaansch-Arabische vertaling van den Pentateuchus, in rabbijnsch schrift, bevat, vindt men *overal* (*) bij de werkwoorden in den toekomenden tijd den *eersten* persoon enkelvoud uitgedrukt als of het de eerste persoon *meervoud* ware; b. v. *Gen.* III: 15, נגעל voor אנעל; Ibid. vs. 16 נכחר voor אכחר enz.

TH. ERPENIUS heeft, toen hij in 1622 deze vertaling in Arabische letters overbragt, en onder den titel van: תוראה מוסי אלנבי אלכלם *id est Pentateuchus Mosi, arabica* uitgaf (Leiden, bij JOH. MAIRE), dit overal veranderd, en de א in plaats van de נ gesteld. Nu vraag ik: Bestaat nog zoodanig voorbeeld bij eenig schrijver in het Arabisch of verwante talen, dat het *enkel-* en *meervoud* van den eersten persoon des toekomenden tijds op eene en dezelfde wijze (met נ) wordt uitgedrukt, en zoude dit verschijnsel ook eenigermate in verband kunnen worden gebragt met den meervoudigen vorm in *Gen.* I: 26 en XI: 7, (נעשה אדם en נרדה ונבלה), waarover door de Bijbelverklaarders zoo veel gezegd is?

S. I. MULDER.

---

135. — *Dr. J. Criex.* Bestaat de zilveren vergulde bokaal nog, die in December 1636 door de stedelijke regering van *Utrecht* ten geschenke werd gegeven aan JUSTUS CRIEX, als de eerste welke aan de Utrechtsche academie promoveerde. Op het deksel was MINERVA afgebeeld en daaronder de doctorale insignia; terwijl op den bodem een toepasselijk opschrift gegraveerd stond. Wie was Dr. JUSTUS CRIEX?

φ²—φ.

---

136. — *Demetrius (Augustinus (†)) Gallitzin en de Prins van Oranje, later Koning Willem I.* In de *Fliegende Blätter aus dem Rauhen Hause* (XVI Serie, 1859, N°. 11) komt op bl. 324 en volgende eene uit het Amerikaansch-Engelsch vertaalde levensbeschrijving voor van den Roomschen zendeling GALLITZIN. Deze, de zoon van Vorst DIMITRY GALLITZIN, die in het laatst der 18de eeuw Russisch gezant was in *den Haag*, en van Gravin AMALIA VON SCHMETTAU, de DIOTIMA van HEMSTERHUIS, schijnt met den toenmaligen Erfprins van *Oranje* zeer bevriend te zijn geweest. Althans, in de voornoemde levensbeschrijving lees ik:

»Toen nu de jonge reiziger, onder het geleide van den Prins van *Oranje*, den vriend zijner jeugd, den togt naar *Noord-* en *Zuid-Amerika* zou aanvaarden, beloofden zij elkander met de gloeijende gevoelens, welke de jeugd bezielt, en in het aangezigt der menig-

(*) Voor zoo verre ik weet, slechts ééne enkele plaats uitgezonderd, en wel het eerste maal dat zulk eene uitdrukking voorkomt *Gen.* II: 16.

(†) Deze naam was geen doopnaam, maar een later door GALLITZIN aangenomene.

vuldige gevaren, waardoor zij bedreigd werden, eene eeuwige vriendschap. Zij verbonden zich om, in het geval, dat een van beiden in gevaar of in nood geraken mogt, alle mogelijke inspanning tot zijne bescherming en veiligheid in het werk te stellen — een verbond, dat door den Prins later, toen hij Koning der *Nederlanden* geworden was, niet vergeten, maar getrouw nagekomen werd."

Eene noot van den vertaler wederspreekt deze reis van onzen Koning, en wel op grond dat KATERKAMP er niets van meldt, en WILLEM I zich pas in October 1791 met de Prinses WILHELMINE van *Pruissen* in den echt had begeven.

Wat is er nu van deze zaak, van den vriendschapsband tusschen Vorst GALLITZIN en Prins WILLEM, en van de diensten, door dezen aan genen bewezen?

J. H. VAN LENNEP.

---

137. — *Spreekwoorden. Hij is goed voor Nimwegen om planken te dragen.* Dit zegt men van eene pop zonder hoofd. Waarom *Nimwegen?* J. H. VAN LENNEP.

---

138. — *Sineesch.* In de *Verslagen en mededeelingen v. d. Letterk. Afd. d. Kon. Akad. v. Wetensch.* te *Amst.*, dl. I. bl. 14, alwaar het voorstel van den Heer HOFFMANN, betrekkelijk de bevordering der studie van de Chinesche taal is opgenomen, ontmoet men bij herhaling de spelling *S*ineesch, waar ik en waarschijnlijk velen met mij *Ch*ineesch zouden verwacht hebben. Dat de spelling met *ch* foutief zou zijn, waar het eene verkorting van den naam der Sicil. stad *Messina* geldt (zoo als in *Ch*ina'sappel enz.) dit weet wel een ieder, maar waarom het bijv. naamw. *Chineesch*, afgeleid van het zelfst. naamw. *China*, met *S* geschreven wordt, dit is vrager lang niet duidelijk. Franschen, Engelschen en Duitschers hebben dit *ch* in hunne taal behouden. Waarom dan is de Heer HOFFMANN daarvan afgeweken in de onze? Dat alle leden der Akademie met deze spelling intusschen geen genoegen nemen, blijkt genoegzaam uit het rapport over dit voorstel, te vinden in hetzelfde deel bl. 48. — Met welke spelling vereenigt zich de *Navorscher*.

D./C.

[Meent D./C. met deze laatste woorden ons, bestuurders van den *Navorscher*, dan moeten wij antwoorden, dat wij ons onbevoegd rekenen om hier te beslissen. Prof. HOFFMANN, die beter dan iemand hier te lande met de taal van het hemelsche rijk bekend is, zal wel goede redenen hebben waarom hij *Sineesch* boven Chineesch verkiest. Wij doen den vrager alleen opmerken, vooreerst dat niemand voorzeker *Sineesch* zal schrijven, die niet ook *Sina* schrijft; ten anderen dat de schrijfwijze *Sina* en *Sineesch* niet nieuw is. Niet alleen in werken uit vorige eeuwen, maar ook bij schrijvers van deze eeuw (o. a. ROTTECK) wordt zij aangetroffen.]

139. — *Sagar.* EMILE SOUVESTRE heeft in zijne verhalen, getiteld *les Anges du foyer*, er een, tot opschrift hebbende *Le Sagar des Vosges.* Die *Sagar* is, *un scieur de planches*, *houtzager.* — *Sagar* is noch Fransch, noch Spaansch, maar duidelijk van Germaansche afkomst. Het is verwant met ons *zager.* Hoe komt men in het land *des Vosges* aan zulke woorden van Germaansche, ik zou haast zeggen Nederduitsche afkomst?

4 Februarij.

[*Sagar* schijnt het Zweedsche *Sågare* te zijn.]

---

140. — *Gedenkpenning op de reformatie van Amsterdam.* Op een gedenkpenning op het tweede eeuwfeest der verlossing van *Amsterdam* en de invoering der kerkhervorming aldaar, 1778, staat *Vetus icon abit curia nova venit.* Vanwaar is dit opschrift ontleend?

J. D./L.

---

141. — *Opschriften op penningen.* Op een gedenkpenning op het overlijden van THEOPHILE DE LA TOUR, Priester in de Roomsche Fransche kerk te *Amsterdam*, 1779, staat:

Justus Germinabit sicut lilium et florebit in aeternum ante dominum.

Op een gedenkpenning op het overlijden van A. P. VAN HEKELEN, 1778.

Ik leev en gij zult ook leven.

Vanwaar deze opschriften? J. D./L.

---

142. — *Baronie van Liesveldt.* Al wat er omtrent de geschiedenis, de bezitters, de grenzen, enz. van de oude baronie van *Liesveldt* bekend is verlang ik te weten. Ook met de aanwijzing van goede bronnen en naauwkeurige kaarten zal ik zeer gediend zijn.

V. W.

---

143. — *Nicolaas Bodecheer.* De naam van dezen man, die nu eens tot de partij der Remonstranten en dan weder tot de Contra-Remonstranten behoorde, al naar dat 't voordeeligst toescheen, is genoeg bekend. Ik verwonderde mij daarom, zoo weinig van hem bij V. D. AA medegedeeld te vinden in het *Biographisch Woordenb.* Zou iemand dat artikel eenigermate kunnen aanvullen? Mij ontbreken daartoe de bronnen. V. W.

---

144. — *François.* Onder mijne adversaria vind ik op een afzonderlijk blad in plano gedrukt:

Op eene
afbeelding van
Mr. W. BILDERDIJK.

Wat poogt ge schilder? op uw doek een man te malen,
Bij wien geen PLATO, geen HOMERUS ooit kon halen,
Die voor EUKLIED' niet wijkt, voor DEMOSTHEEN' niet zwicht.
Van wien GALENUS en JUSTINIAAN zou leren,
Wiens ijver zelfs het vuur van PAULUS zou vermeren,
En in wiens aanzijn God een wonder heeft verricht!

O schilder! schilder menschen, te bezeffen:
Hij ware BILDERDIJK, die BILDERDIJK kon treffen.

1807. Extempore.
Onder staat geschreven: N. N. FRANÇOIS, J. U. D.

Wie is deze FRANÇOIS? J. C. K.

145. — *Munt te Elburg.* Tot in de XVIIde eeuw is er in *Elburg* geld gemunt. De stempels, daartoe gebezigd, zijn nog op het stadhuis voorhanden, en op het stedelijk archief wordt nog bewaard eene overeenkomst met den muntmeester WYNTGENS te *Harderwijk*, dd. 10 November 1619, om hier in *Elburg* geld te munten.

De voorzijde dier munt bevat: Het wapen der stad, bestaande in eene met een valhek voorziene poort met drie torens, voor welke poort is liggende een leeuw.

De keerzijde heeft tot opschrift: MONE. ECCLE. ELBU.

Wie weet uitlegging te geven omtrent zoodanig opschrift in *Elburg*? G. H. W.

146. — *Kijker te Parijs.* Tot hiertoe meende ik, mede op gezag van V. HUMBOLDT en van Prof. KAISER (zie b. v. *Kosmos*, III. p. 528; *Geschiedenis der ontdekkingen van planeten*, bl. 110 en *Inrigting der Sterrewachten*, bl. 13), dat de grootste kijkers waren: die op den *Pulkowa* en die te *Cambridge N. Amerika* met voorwerpglazen van 14 duim diameter = 38 Ned. duim. In het nommer van 10 Janvier 1857 van *l'Illustration*, lees ik: »ont été observées dans la lunette équatoriale de 25 centimètres de diamètre de l'institut technomatique, *ou se trouve la plus grande lunette du monde*, une lunette de 15 mètres de long et de 52 centimètres de diamètre." Welk observatorium is dat de l'institut technomatique? Wie heeft dezen reusachtigen kijker vervaardigd? D. B......k.

147. — *Frans Pasteur.* Wie was deze? Voor mij ligt zijn portret, eene silhouette, regts ziende. Een bejaard man met rijke jabot. Onderaan: deze gedrukte regelen:

Beschouwt men dit siloet, zoo zal men in de trekken
Het waare kenmerk van een konstenaar ontdekken;
Een vriend der wetenschap, vol ijver en beleid,
Ziet men in FRANS PASTEUR, een meester van deez' tijd.

De silhouette schijnt van tusschen 1790—1800. In wat kunst muntte hij uit? Waarin was hij meester? B.

148. — *Strijders bij Waterloo.* Bij *Waterloo* hebben, onder de bevelen van BLÜCHER en WELLINGTON, gestreden: Hollanders, Engelschen, Hanoveranen, Brunswijkers, Pruissen, Nassauers (zie Bijlage N°. 15 van *De laatste veldtogten van* NAPOLEON BONAPARTE, door Mr. JACOBUS SCHELTEMA, Amst. 1816). Ook hebben de militairen van verschillende kleine Duitsche Staten voor den veldtogt van 1815 eeremedailles ontvangen, zoo als die van *Beijeren*, *Hessen*, *Mecklenburg-Schwerin*, *Oldenburg*, *Reuss-Lobenstein* en *Reuss-Ebersdorf*, *Saksen-Meiningen*, *Saksen-Hildburghausen*, *Saksen-Gotha-Altenburg*, *Schwarzburg-Rudolstadt*, *Schwarzburg-Sondershausen*, *Zwitserland*, *Frankfort*, *Wurtemberg* en *Anhalt-Dessau*. De Oostenrijkers, Beijerschen, Wurtembergers, Baders en Hessen hebben niet te *Waterloo* mede gestreden, maar zijn te *Straatsburg* en op andere plaatsen *Frankrijk* binnen gerukt. Wie kan mij mededeelen welke contingenten van de hierboven opgenoemde kleine Duitsche Staten te *Waterloo* medegestreden hebben, of waar ik hieromtrent eene duidelijke aanwijzing vinden kan?
J. H. VAN GEUNS.

149. — *Prijs van Mgr. Belgrado.* In mijn bezit is een kleine ovale zilveren penning.

Voorzijde. Borstbeeld van ST. VINCENT DE PAUL (en face). Bovenaan: ST. VINCENT DE PAUL. Onderaan: de naam des graveurs ROQVELAY.

Keerzijde. Ingesneden: Prijs — van — Mgr. Belgrado-Ap. Inl.

Voor welk doel en onder welke omstandigheden werd deze penning uitgereikt en wanneer heeft zulks plaats gehad?
J. H. VAN GEUNS.

150. — *Martinus van Buren.* Men weet algemeen, dat de afgevaardigde van wege *New-York*, MARTINUS VAN BUREN, van 1833 tot 1837 Vice-President, en van 1837 tot 1841 President is geweest van de Vereenigde Staten van *Noord-Amerika*, maar minder algemeen, dat hij een Nederlander, Noord-Brabander, Bosschenaar is. In den *Almanach de Gotta pour l'année* 1839, wordt wel zijn portret, doch de laatste bijzonderheid niet opgegeven, ook niet wanneer hij geboren is, ofschoon in latere jaargangen meestal en ouderdom en geboorteplaats der Presidenten worden aangeteekend. Zoodra CR. uit de *Revue de la Mumismatique Belge* (1847), t. III. p. 407, met deze bijzonderheid en met eenige munten, hem betreffende, bekend werd, heeft hij daaromtrent, zelfs in *Noord-Amerika*, iets naders trachten te vernemen, doch te vergeefs. Daarom neemt hij thans zijne toevlugt tot de medewerkers van den *Navorscher*, of deze soms in de gelegenheid en genegen mogten zijn, hem nader met den Heer MARTINUS VAN BUREN en zijne bloedverwanten bekend te maken. CR.

151. — *Familiewapen.* Regt over den westelijken ingang der Hervormde kerk van *Sas van Gent* hangt dit wapen:

Schild azuur met een' geplooiden herme-

lijnen rand, of liggende op een' hermelijnen mantel; in het schild zijn drie zwijnshoofden van zilver 2 en 1, waartusschen een halve gouden wassende maan verrijst, uit de gouden met fleurons voorziene kroon, steekt een arm, die in de hand een' degen met gouden gevest en zilveren kling houdt; de spreuk is: *Virtute non astutia*, en beneden deze staat: *Obiit* 21 *Aprilis* 1768.

Wie dit wapen daar heeft opgehangen, heb ik nog niet kunnen ontdekken, men zal mij derhalve zeer verpligten met de mededeeling welke familie bovengenoemd wapen voerde.

F. CALAND.

---

152. — *Inval der Hollanders in het overkwartier van Roermond.* Ik heb ergens gelezen dat de Hollanders in het begin der XIVde eeuw eenen inval in het overkwartier gedaan hebben, waarbij zij teruggeslagen werden. De burgers van *Delft* en *Medemblik*, benevens de ingezetenen van *Westfriesland*, verloren daarbij hunne harnassen, die hun door den Graaf van *Holland* vergoed werden. Gaarne zoude ik de oorzaak van dezen inval en meer bijzonderheden daaromtrent vernemen. Kan iemand mij daartoe te regt helpen?

J. B. Sé.

---

153. — *S. B. en G. J. Jantzon.* Ik bezit een gedrukt vers van den volgenden inhoud:

M.

STEPHANI BERNARDI JANTZON,
Nieuwlandiae Toparchae.

Scaeva Superstitio, vulgusque Inscitia caecans,
Barbariesque, leva, triga profana, caput.
Libera Religio, sed fle, Doctrinaque, tuque,
Mens Bona. JANTZONUS, vestra columna, cadit.

Vrije navolging.

Laat Bijgeloof nu vrij de kruin ten hemel beuren,
Met vuige Bastaardij, en drieste Guichelleer.
Maar, vrije Godsdienst, sla, Geleerdheid, sla aan 't treuren,
En gij Gezond-Verstand. Uw JANTZON is niet meer.

Ik vraag: Zijn er ook van dezen man levensbijzonderheden? Dit alleen weet ik, volgens MULLERS *Catal. van Boeken over Nederl. Geschiedenis en Plaatsbeschrijving*, bl. 115, N°. 2198, dat hij eene dissertatie schreef: *De pignoris capione fori Bredani quam Besetting vocant.* L. B. 1787. 4°.

Nog eene vraag: Waarschijnlijk was hij familie van Mr. GERARD JOAN JANTZON, President der Regtbank van Eersten Aanleg, die den 8sten Januarij 1823 te *Dordrecht* overleed (zie *Algem. Konst- en Letterbode* 1823, dl. I. bl. 177, 178), maar in hoeverre bestond hij dezen in bloedverwantschap, en is er ook van dezen iets meer bekend?

K. J. R. VAN HARDERWIJK.

---

154. — *Biographie.* De ondergeteekende vraagt, door middel van den *Navorscher*, ten behoeve van het *Biogr. Woordenboek der Nederlanden*, mededeeling van bijzonderheden omtrent de hier volgende personen:

1. MARTEN VAN DER GOES, van *Dirksland*, onder Koning LODEWIJK Minister van Binnenlandsche Zaken en Groot Kanselier van de Unie-Orde.
2. Mr. PIERRE LOUIS JOSEPH SERVAIS VAN GOBBELSCHROY, Kommandeur van de Orde van den Nederlandschen Leeuw, Minister van Binnenlandsche Zaken vóór 1830, van den Waterstaat, de Nationale Nijverheid en Koloniën.
3. J. C. LUDEMAN, Med. Doct. en Astrologist te *Amsterdam*, aldaar in 1757 overleden.
4. JACOB KORTEBRANT, geboren te *Rotterdam*, dichter.
5. JAN LOMEYER, geb. te *Zutphen* 1636, overl. 1699.
6. PIETER JACOB GERVAIS, benoemd tot Schout-bij-Nacht den 6den April 1798, gehuwd met CAROLINA VAN GROIN, die in 1790 overleed.

K. J. R. VAN HARDERWIJK.

[Over J. C. LUDEMAN is gehandeld *Nav.* IV. bl. 102 en 300, VII. bl. 131 en 358.]

---

155. — *Heerlijkheid Berkel bij Rotterdam.* Wie geeft mij eene volledige lijst op van de Heeren dezer heerlijkheid? In het jaar 1600 kocht JOHAN VAN OLDENBARNEVELD haar van LAMORAAL Graaf VAN EGMOND voor de som van *f* 1800.

In 1706 werd daarmede verleid Mr. JOHAN VAN DER HOEVEN, en in 1744 diens schoonzoon Mr. HENDRIK VAN HEES.

M. A. v. D. K.

---

156. — *Geslacht van Slingelandt en van Zuylen van Nyevelt.* Welke is de oorzaak dat in BALENS geslachten van *Dordrecht*, waarin telkens naar de geslachtlijst van SLINGELANDT wordt verwezen, dit geslacht evenwel niet wordt aangetroffen?

Wie kan mij een boekwerk opgeven, behalve VAN DIJCKE, *Receuil Héraldique* (te *Brugge* uitgegeven), waarin eene genealogie van de familie VAN ZUYLEN VAN NYEVELT te vinden is?

M. A. v. D. K.

---

157. — *Volkslied.* Zou men mij ook kunnen opgeven het vervolg van het oud Hollandsch liedje:

„Al buigt de stam, en al kraakt het riet,
Alevel treurt Oranje niet," enz.

Meermalen heb ik er naar gevorscht, doch te vergeefs.

R. W. M. R.

TOELICHTINGEN EN TEREGTWIJZINGEN OP VROEGERE ANTWOORDEN.

Cornelis Vermuijden. Nederlandsche Droogmakerijen in Engeland (I. bl. 17; vgl. bl. 35, 163; II. bl. 126, 254, 285, 329; *Bijbl.* 1853, bl. i). Na al de artikelen in dit tijdschrift over dezen persoon en zijne verrigtingen, is het misschien overbodig daarop nogmaals terug te komen, vooral na het zoo belangrijk extract uit het *Edinburg Journal*, door den Heer J. H. VAN LENNEP op bl. 27 van dezen jaarg. medegedeeld. Thans echter voor mij hebbende: *The History of the County of Lincoln*, in 1833 bij SAUNDERS, te Londen, uitgegeven, 2 deelen, 4°. zonder vermelding van des schrijvers naam, vond ik daarin eene zeer naauwkeurige vermelding van de geheele toedragt dezer, aanvankelijk voorspoedige, doch later geheel mislukte onderneming onzer landgenooten; in de hoofdzaken geheel overeenstemmende met bovenvermelde bijdrage van den Heer VAN LENNEP, doch hier en daar meer breedvoerig uitweidende over de twisten der Engelsche authoriteiten, en van het Engelsch veenvolkje, die, zoowel de een als de ander, met wrevel op de vreemdelingen vervuld, hun allerhande beleedigingen aandeden en hinderpalen in den weg legden, hen almede met geregtelijke actiën aanvielen, en ten slotte het voorgenomen doel der ondernemers geheel verijdelden.

Een paar bijzonderheden kwamen mij toch belangrijk genoeg voor om die in dit tijdschrift mede te deelen.

CORNELIS VERMUIJDEN wordt in mijn boekwerk genoemd: *a Zealander, the son of* GILES VERMUIJDEN, *by* SARAH *his wife, daughter of* CORNELIUS WORKENDIJKE, *his parents lived at St. Martinsdijke in the Isle of Tholen, near the mouth of the Scheldt etc.*

Als medeondernemers en eigenaars in 1635 staan vermeld:

Sir CORNELIUS VERMUIJDEN, . .	voor	4554	Acres.
Mr. LUCAS VAN VALKENBORCH, . .	″	1247	″
Mr. MARCUS VAN VALKENBORCH, .	″	1146	″
Mr. MATHEW VAN VALKENBORCH, .	″	811	″
Mr. ANDREW BROCARD en JOHN CORSELIS, ...	″	3600	″
Sir PHILIBERT VERNATTI Knight and Baronet, ...	″	3150	″
Mr. ABRAM VERNATTI, ...	″	550	″
Mr. CORNELIUS VAN BEUREN at *Dort*,	″	1300	″

(Dit zal wel de genoeg bekende CORNELIS VAN BEVEREN, te *Dordrecht*, geweest zijn.)

Mr. SAMUEL VAN PEENEN, . . .	″	1178	″
Mr. JOHN VAN BAERLE cum suis, at *Amsterdam*, ...	″	1000	″
Mr. WILLIAM VAN WEELIJ, at *Amsterdam*, ...	″	361	″
Mr. PHILIP JACOBSON, ...	″	350	″
Mr. ISAAC and PIETER VAN PEENEN,	″	572	″
Mr. PIETER CRUIJPENNINCK, at *Amsterdam*, ...	″	440	″
Mrs. the widow of EDWARD BISHOP, .	″	400	″
Mr. MARCELLUS VAN DARIN, . . .	voor	400	Acres.
Sir JAMES CAMBELL, Knight, . . .	″	600	″
Sir JOHN OGLE, Knight, ...	″	339	″
The heirs of DERK SEMEIJ, of *Amsterdam*,	″	300	″
Mr. LEONARD CATTS, ad *Middleborch*,	″	200	″
Mr. FABIAN VLIET, at the *Hague*, .	″	200	″
Mr. ROELOF and SEBASTIAN FRANKEN, at *Dort*, ...	″	200	″
Mrs. the widow of MICHAEL CRAIJESTEIJN, at *Dort*, ...	″	200	″
Mr. ABRAM DOLENS, ...	″	200	″
Mr. ABRAM STRUIJS, at *Dort*, . . .	″	250	″
Mrs. the widow of DIONISIUS VAN DAEL,	″	160	″
Mr. JACOB STRUIJS, ...	″	150	″
Mr. CHARLES DE BRUXELLES, at *Dort*,	″	100	″
Mr. REGNIER CORNELISSEN VOS, at *Dort*,	″	100	″
Mr. WOUTER DE GELDER, at *Dort*, .	″	100	″
The Professor GOEL, ...	″	100	″

(Dit zal zeker GOLIUS geweest zijn.)

Mr. JOHN VAN DIMEN, ...	″	100	″
The heirs of JACOB DROOGBROOT, at *Middleborch*, ...	″	80	″
Sir JAMES CATTS, Knight, at *Dort*, .	″	67	″

(Zeker de Raadpensionaris, die in 1635 nog te *Dordrecht* Pensionaris was.)

Voorts worden nog vermeld als landbezitters, toen in die droogmakerijen woonachtig:

Captain DE GRAIFF, DINGMAN DE VRIES, JACOB DE WITT, ISAAC LOMBRACH, GAMALIEL VAN DER NOEN, THOMAS and WILLIAM DE WITT, Sir WILLIAM COURTEN, JAN LE MAIRE, CHRISTIAN VAN DE VARL, BOUDEWIJN CLASEN van *Warmont*, Sir LUCAS CORSELIS, PIETER VAN GELDER, HENDRIC KIJSTEN, NICHOLAS DONSEN, PIETER RIDDER, EDWARD LIJONS, JOHN DE VERL, ROBERT GRINSKINS.

Na verder vermeld te hebben de oprigting eener kerkelijke gemeente en velerhande huishoudelijke beschikkingen, komt het verhaal terug op de tegenwerking ten tijde van het Gemeenebest en opgevolgd Protectoraat, en ook nog voortdurende na de Restauratie van KAREL II, en eindigt met deze voor onze landgenooten of voorouders onbehagelijke woorden: *To the Original adventurers the profit was none, and in a few Years there was scarcely a foreign name remaining among the proprietors.*

De betere reussite van het werk, door den Hertog van *Bedford*, volgt dan in het breede, en komt overeen met het overgenomene uit het *Edinburg Journal*. W. D. V.

Het huis de Merwede (I. bl. 219, vgl. bl. 308, 334; *Bijbl.* 1855, bl. cii). In de *Antiquitates Belgicae* te Gent, bij C. J. FERRAND in 1809, zonder naam des schrijvers gedrukt, staat: »de eerste Fransche Koningen hielden hun verblijf in het land der Tubanten (*Overijssel*), in ons *Holland* en *Gelderland*."

Het *huis te Merwe* is het vervallen paleis van Koning MEROVEUS, gestorven 458, die daar zijne hofhouding had. Van dezen Koning heeft ook de rivier *de Merwede* haren naam verkregen. F. CALAND.

[Het laatste is onbewezen en zeer onwaarschijnlijk.]

Engelsche tooneelspelers in de Nederlanden (II. bl. 27; vgl. III. bl. 17, *Bijbl.* 1853, bl. xl, liv, VIII. bl. 7). In het *Athenaeum* van 25 Junij 1859, wordt de volgende brief medegedeeld, aan de overheden in *Nederland* gerigt.

»Messieurs, comme les présents porteurs, ROBERT BROWNE, JEHAN BRADSTRIET, THOMAS SAXFIELD, RICHARD JONES, ont déliberé de faire ung voyage en Allemagne, avec intention de passer par le païs de Zelande, Hollande et Frise et allantz en leur dict voyage d'exercer leurs qualitez en faict de musique, agilitez et joeuz de commedies, tragedies et histoires, pour s'entretenir et fournir à leurs despenses en leur dict voyage. Cestes sont partant vous requerir monstrer et prester toute faveur en voz païs et jurisdictions, et leur octroyer en ma faveur vostre ample passeport soubz le seel des Estatz, afin que les Bourgmestres des villes estants soubz voz jurisdictions, ne les empeschent en passant d'exercer leur dictes qualitez par tout. En quoy faisant, je vous en demeureray à tous obligé, et me treuverez très appareillé à me revencher de vostre courtoisie en plus grand cas. De ma chambre à la court d'Angleterre le Xme jour de Febvrier 1591. Vostre tres affectionné à vous faire plaisir et sarvis,

C. HOWARD."

De inzender van dit stuk voegt er onder anderen het volgende bij: »Men heeft beweerd dat onze acteurs geene engelsche stukken gespeeld kunnen hebben, wegens de weinige kennis van het Engelsch, die men toen op het vaste land had. Maar sommige oude hoogduitsche stukken zijn duidelijk van engelschen oorsprong. Zij zijn gemaakt in den tijd toen de engelsche tooneelspelers in *Duitschland* hunne kunst vertoonden en het is algemeen erkend dat de duitsche schrijvers van die stukken met hunne modellen bekend werden, door middel der engelsche comedianten. Is het waarschijnlijk dat deze hoogduitsche stukken vertoonden? Is het waarschijnlijk dat rondreizende tooneelspelers zoo goed met die taal bekend waren, dat zij die op het tooneel zouden spreken? Is het niet veel waarschijnlijker dat zij daar hunne moedertaal spraken, en vertrouwden dat zij enkel door hun spel het publiek zouden voldoen, dat toen zeer matig in zijne eischen was en reeds door de nieuwheid van de zaak zeer werd aangetrokken? Er komt bij dat er een fragment bestaat van een Engelsch tooneelstuk, dat, zoo als de vorm der letters uitwijst, buitens lands gedrukt schijnt te zijn, en men mag het er voor houden dat het met onze engelsche comedianten in verband staat.

Hoe lang dit gezelschap zich in de *Nederlanden* opgehouden heeft, en wanneer het in *Duitschland* gekomen is weet ik niet. Misschien staan hunne vertooningen in *Duitschland* in eenig verband met den gelijktijdigen tooneelarbeid van Hertog HENDRIK JULIUS van *Brunswijk*, wiens eerste stuk, *Susanna*, in 1593 gedrukt is. Meer dan eene zaak bewijst dat hij schreef onder den invloed der engelsche tooneelspelers. De namen van zijne clowns b. v. JAHN (JACK, JENKIN), JAHN CLAM (CLOWN) enz. zijn dezelfde als die JACOB AYRER gebruikt, die, zoo als bekend is, de zijne uit de engelsche stukken van dien tijd overnam. Meer nog bewijst de overeenkomst die er is tusschen zijne *Tragedia von einer Ehebrecherin* en de *Merry Wives of Windsor*. De *Ehebrecherin* is voor de eerste maal gedrukt in 1594, de *Merry Wives of Windsor* in 1600. Doch al de nieuwere commentatoren erkennen, dat dit laatste stuk veel eerder geschreven en waarschijnlijk ook vertoond is, wegens eene toespeling op Hertog FREDERIK v. *Wurtemberg*, die in 1592 *Windsor* bezocht en op meer andere gronden."

Nachtwachtliedjes (III. bl. 194, Vr. CIII; vgl. IV. bl. 172, *Bijbl.* 1855, bl. ix, cxxiv; IX. bl. 366, X. bl. 38). In *Die Illustrirte Welt*, 1859, S. 344, komt eene afbeelding der Warschausche Nachtwachten voor. Daaronder staan eenige woorden ter toelichting. De schrijver zegt:

»Het vers, dat zij zingen, is aan het bij ons, in *Zuid-Duitschland*, gebruikelijke zeer gelijkluidend. In onze taal overgebragt, klinkt het:

Hört ihr Herrn und lasszt euch sagen,
Unsere Glocke hat Zehn geschlagen,
Löscht das Feuer in der Küche
Thut es selbst, musst nicht erst fragen
Ob es ener Knecht gethan,
Befehlt euch Gott mit eurem Gut,
Seid vor Dieben auf der Hut.

(Dat is vrij op zijn Hollandsch:

Burgers op, wilt niet vertragen,
Onze klok heeft tien geslagen.
Dooft uw keukenvuur en licht.
Op dan! zonder lui te vragen,
Of uw volk het heeft verrigt!
Schuilt bij God met lijf en goed,
Wijl ge u zelf voor dieven hoedt.)

Deze regels zingt de nachtwacht bij de maat van zijn' ratel, iets dat het muziekale effect des lieds juist niet verhoogt.

In *Amsterdam* roept de nachtwacht:

Bewaart je vuur en kaarsje wel,
En sluit je deur en vensters wel,
De klok heeft tien, tien heeft de klo—k!

In *Leiden* vermeldt de klepper, bij het uitroepen van het uur, ook nog den toestand van het weêr. Een sybarisme voor zijne warm in bed liggende toehoorders, wanneer het vriest, of stortregent, of waait, of sneeuwt.

J. H. VAN LENNEP.

Grafschrift: hier ligt een zoon met zijne moeder (III. bl. 223, Vr. 235; vgl. IV. bl. 187; *Bijbl.* 1855, bl. xliii, cxxv; VIII. bl. 266). Bij al hetgeen betrekkelijk dit grafschrift reeds medegedeeld is, kan gevoegd worden het oordeel van C. F. HOMMEL (*Jurisprudentia Numismatibus illustrata.* Lips. 1763. p. 31 sqq.).

Na eerst gesproken te hebben over het raadselachtige vers, dat onder eene bijgevoegde afbeelding voorkomt:

Diese Kind sind unsre Kind.
Ihre Väter unsre Brüder sind.
Und dieses doch in rechter Eh.
Nun rathe wie die Sipschaft steh?

zegt hij verder: »Hos lusus verborum eo notabiliores puto, quod in legitimum castumque conjugium compositi sunt. Nam de incestis nuptiis, per quas nomina Cognationis confunduntur, plura habemus aenigmata atque inter illa epitaphium:

Mater. filius. et. filia.
Socer. Gener. et. nurus.
Avia. neptis. vir. et. uxor.
Uno. eodemque. tempore. ac. fato.
Sublati. sunt.
Quaeritur. quot. sint.
Tres. sunt.

De filia amore patris exarsa OVIDIUS (Metam. X. 345.)

Nec quod confundas et jura et nomina sentis?
Tune eris et matris pellex et adultera patris?
Tune soror nati genetrixque vocabere fratris?

Na nog eenige voorbeelden van dien aard aangehaald te hebben, zegt hij: »Similis labyrinthus in marmore quodam Italico:

Hersilus hic jaceo, mecum Menulla quiescit,
Quae soror et genetrix, quae mihi sponsa fuit,
Vera negas frontemque trahens aenigmata sphingis
Credis? Sunt Pythio vera magis tripode
Me pater e nata genuit, mihi jungitur illa,
Sic soror et conjux, sic fuit illa parens.

Ex hac facilius Gallicum intelliges quod non procul a Parisiis Alicurti visitur, sepulcri monumentum:

Ci git le fils, ci git la mère
Ci git, etc.

Quocum plane conuenit, quod Lubecca ostendit Germanicum:

Wunder över Wunder!
Hier liegen drei darunder
Vader, Sohn un de Moder,
Suster, Dochter un de Broder,
Man un Wyff,
Dree Seelen un en Lief.

Nempe Filius e Matre genuerat Filiam et hanc in matrimonium duxerat. Tres illi homines unum corpus propterea dicuntur, quia per commixtionem una caro facti secundum illud: Mann und Weib, sind ein Leib.

D. *te D.*

Hollandsche boeken vertaald (VI. bl. 360, Vr. 549; vgl. VII. bl. 92, 298; VIII. bl. 13, 204, 270, 330; IX. bl. 8, 110, 174, 208, 241, 306, 340, 367; X. bl. 11, 38). *Neue Manier Kupferstiche von verschiedene Farben zu verfertigen, nach Art der Zeichnungen von* J. J. BYLAERT, *Maler. Aus d. Holländ. und Franz. übersetzt.* Leipz. 1773. Mit 3 Kupfertaf. 8°.

C. W. M. VAN DE VELDE, *Narrative of a Journey through Syria and Palestina in* 1851 *and* 1852. London, Edinburg 1852, 2 vols. 8. (Zie van dit werk de Hoogd. vertaling vermeld VIII. bl. 204.)

In *Engeland* verscheen onlangs eene bloemlezing uit J. CATS' *Sinne- en Minnebeelden*, onder den titel van *Moral Emblems.* Zie *Utr. Courant* van 14 Febr. 1860.

De Hoogd. vertaling van P. VAN LIMBURG BROUWERS *Handboek* (VIII. bl. 205) is van J. ZACHER en het jaar der uitgave 1842.

Bt.

Hollandsche boeken vertaald. In het *Album des Literarischen Vereins in Nürnberg für* 1859, uitgegeven te Nürnberg bij BAUER en RAAPE, 1859, wordt op bl. 153 een vertoog gevonden over de nieuwe Hollandsche dichters van G. ARNOLD, waarin vertalingen voorkomen van eenige dichtstukjes van BELLAMY, TOLLENS, SPANDAW, C. LOOTS, A. SIMONS, J. VAN OOSTERWIJK BRUIJN, BILDERDIJK.

H. B.

[BATO, *Blumenlese Holl. Ged.* is IX. bl. 174 reeds vermeld.]

Gevraagde geslachtwapens (VI. bl. 360, Vr. 55; vgl. VII. bl. 93, 118, 237; VIII. bl. 110, 331; X. bl. 11). ICHNEUTES heeft zeker *Nav.* VII. bl. 119, 121, en VIII. bl. 331 niet nagezien, anders zoude hij, dunkt mij, niet dezelfde wapens (VAN VEEN VAN HOOGSTRATEN), die daar omschreven worden, opgeven. Wat de overige door hem t. b. a. p. medegedeelde wapens betreft, deze hebben, ten minste voor mij, volstrekt geene waarde, en wel, omdat hij niet aanwijst waar ze te vinden zijn.

M°.

Meermin tot wapen (VII. bl. 60, Vr. 36; vgl. bl. 185; VIII. bl. 331; IX. bl. 8, 74; X. bl. 12). De familie RIJNINK, waartoe behoorde GERARD RIJNINK, geboren in 1710 te *Curaçao*, en als President-Schepen in 1759 te *Purmerende* overleden (zie zijne levensschets in de *Nederl. Jaarboeken* voor April 1759, bl. 441), voerde tot wapen *een veld van zilver, waarop een meerman en eene meermin, de eerste met een' boog, de laatste met een' spiegel, zwemmende op eene zee.* φ^2—φ.

J. H. Swildens (VII. bl. 94, Vr. 112; vgl. bl. 250; VIII. bl. 15; X. bl. 12). Ofschoon er reeds het een en ander omtrent dezen

man, die zich in de onrustige dagen der omwenteling nog al liet gelden, in den *Navorscher* is opgenomen en ik aangaande zijnen persoon geene bijzonderheden mede te deelen heb, zoo herinner ik mij echter zeer wel, hem in mijne jeugd dikwijls te hebben hooren noemen en uit zijn *Vaderl. A. B. Boek* lezen te hebben geleerd. Deze herinnering en wat ik al zoo in dien tijd over hem hoorde, heeft misschien er toe medegewerkt, dat al wat hem betreft, steeds mijne aandacht heeft getrokken. Hiertoe behooren ook de volgende werken, meest zonder zijnen naam uitgegeven, maar waarvan de schrijver toen genoegzaam bekend was. Ik meende den vrager geen' ondienst te doen met de titels dier werken op te geven.

De Bardietjes (door J. H. S.). Amst. 1779.

Verdediging der Bardietjes tegen den Schrijver der Vaderl. Letteroefening, 1780.

Burger- en Huismans-Almanach, 1789 *en* 1790.

Godsdienstig Staatsboek, 1803.

Over de hoogere doeleinden van den Revolutie-Oorlog. Amst. 1803.

En met naam: J. H. SWILDENS, *Kort begrip van het herstellingswerk der Republiek.* Amst. 1787. S. S.

Woorden uit het Spaansch ontleend (VII. bl. 384, Vr. 428; vgl. VIII. bl. 84, 143, 169; X. bl. 13). Ten onregte meent men, dat onze taal, ten gevolge van onze voormalige betrekking met *Spanje*, veel woorden uit het Spaansch heeft overgenomen. Wel zijn vele kunsttermen bij het krijgswezen (als: *infanterie*, *cavallerie*, *artillerie*, *kanon*, *generaal*, *amiraal*, *kapitein*, *majoor*, enz.) de namen in het homberspel, en de woorden *tabak* en *sigaar* aan *Spanje* ontleend, maar dit heeft onze taal met de meeste Europesche gemeen, omdat het homberspel van Spaanschen oorsprong is en de Spanjaarden het eerst van alle nieuwere natiën de staande legers op den tegenwoordigen voet inrigtten en het tabakrooken naar *Europa* overbragten. Bovendien kregen wij die woorden niet regtstreeks uit *Spanje*, maar kwamen zij eerst door middel der Fransche taal tot ons. Van al de in de boven aangehaalde plaatsen genoemde woorden zijn, mijns inziens, slechts *kwispedoor*, *parlesjanten* en *kattebel* een legaat der voormalige Spaansche troepen. Geenszins is dit het geval met de vele door ICHNEUTES (dl. X. bl. 13) opgesomde woorden. *Palabber* is even als *kalisianen* (trouwen) en een aantal andere woorden bij de negers onzer Afrikaansche en Amerikaansche bezittingen in gebruik, niet van Spaanschen, maar van Portugeschen oorsprong. Met deze laatste natie stonden wij veel vroeger dan met *Spanje* in betrekking, en reeds onder het Bourgondische huis voerden Portugesche edelen het bevel over onze vloten; van hen ontleen ik dus de woorden *karveel*, *karga* en *karavaan.* De *stukadoors* en de *schorseneren*, zoowel de zaken als de woorden, komen uit *Italië;* zeker is dit met *bankroet* het geval, even als met alle handelstermen van vreemden oorsprong. De uitdrukkingen *Italiaansch boekhouden* en *lombard* wijzen duidelijk op die natie, die al de nieuwere volken van *Europa* in den koophandel den weg wees.

PHILOGRAMMATOS.

J. Cornelis Radermacher (VIII. bl. 34, Vr. 58; vgl. bl. 147, 218, 332; IX. bl. 114; X. bl. 13). De beide portretten, door C. KRAMM vermeld, vond ik in FERWERDA's *Wapenboek*, bij de genealogie van RADERMACHER. Ik weet echter niet of zij in alle exemplaren voorkomen. In *Walcheren* ziet men die portretten dikwijls; zij hangen onder anderen op het stadhuis te *Arnemuiden*, waar zij ten geschenke werden gegeven door Mr. DANIEL RADERMACHER, Heer van *Nieuwerkerk*, Bewindhebber der O. I. Comp., die in het laatst der vorige of in het begin dezer eeuw is overleden. In 1795 versierde hij de kerk te *Arnemuiden* met een orgel. Zie over hem PASPOORT, *Vervolg van den Tegenw. Staat van Zeeland*, bl. 227—233 en 255, en DE KANTER en DRESSELHUIS, *de Provincie Zeeland*, bl. 106, 107, 173. φ²—φ.

C. Ursinus (VIII. bl. 134, Vr. 174; vgl. bl. 238, 272, 333; IX. bl. 118). De schrijver der *Analecta sacra*, t. l. a. p. door T. vermeld, werd in 1608 te *Spiers* geboren, ging in 1616 te *Straatsburg* studeren, werd in 1632 Rector te *Mainz*, in 1633 Predikant te *Weingarten*, in 1634 Conrector en in 1635 Predikant te *Spiers*, na eenigen tijd Superintendent te *Regensburg*, en overleed aldaar in 1666 (*). Omstandiger levensberigt en de opgave zijner voornaamste schriften kan T. vinden in het *Woordenboek* van HOOGSTRATEN en BROUËRIUS VAN NIDEK.

't Is hier de plaats om een paar woorden te zeggen van een bij mij berustend werkje van onzen JOHANNES HENRICUS, getiteld: *Novus* PROMETHEUS, *Praeadamitarum plastes*, *ad Caucasum relegatus et religatus.* Francof. ap. CHRIST. HERMSDORF, 1656, 176 pagg. 12°. Ten vorige jare waren de veel geruchtmakende verhandelingen van ISAÄC LA PEIRÈRE: *Praeadamitae, seu exercitatio ad Rom.* V: 12, 13, 14, en *Systema theologicum ex Praeadamitarum hypothesi* in het licht verschenen. URSINUS achtte het van zijnen pligt, daartegen met grof geschut te velde te trekken. En inderdaad, de inhoud van het boekske beant-

---

(*) Dus lang vóór de uitgave der *Analecta* in 1713.

woordt allezins aan den vinnigen titel; 't ontbreekt er, naar den geest dier dagen, niet aan scheldwoorden! (*)

Het schutblad van mijn exemplaar heeft deze aanteekening: *Raritatis notam habet, quippe in Catalogo scriptt.* JOA. HENR. URSINI *omissus.* Wat is er van die *raritis nota?*

B[t].

Geschriften over het Notarisambt vóór 1811 (VIII. bl. 355, Vr. 427; vgl. IX. bl. 87, 141).

KERSTEMAN, *Regtsgeleerde Catechismus. Praeceptor der jonge Notarissen*, Amst. 1740. 8°.

Voorstellingen van gevallen, welke in de versterfrechten van Zuid- en Noord-Holland kunnen voorkomen, Amst., P. SCHOUTEN, 1775. 8°. Dit werk bevat eene menigte voorbeelden van boedelscheidingen.

Commentaria's op het Beredenerend Vertoog van A. LYBREGHTS, Amst. en Rott. 1808. 4°.

S. VAN LEEUWEN, *Nederlandsche Praktijk*, enz. Gezien de uitgave van 1728. *Amst.* bij JAN BOOM.

Is de onder N°. X in de vraag opgegeven druk niet de *vierde*? Het exemplaar, door mij gezien, heeft op den titel: *den derden druk nader overzien, vermeerdert en verbetert.* Amst. bij J. RATELBAND, 1745. De eerste druk verscheen in 1726.

B[t].

Kleuren der militaire gebouwen (IX. bl. 5, Vr. 32; vgl. bl. 153, 215). »Aan de directeurs der fortificatiedirectien. Bij het doen nazien der ontwerpbestekken is het gebleken, dat de bepaling der kleur in sommige derzelve wordt voorgeschreven te moeten zijn de blaauwe kleur, en dat in andere plaatsen *de roode landskleur* wordt behouden," enz.

Dispositie van den Commissaris-Generaal van Oorlog van 4 Maart 1828. *Bijvoegsel op het Staatsblad.* Nieuwe uitgave, 2e serie. *Gorinchem*, 1853.

G. P. ROOS.

De dood en 't sterven in de volkstaal (IX. bl. 101, Vr. 145; vgl. bl. 317, X. bl. 42). Zou men van een vroeg gestorven kind niet ook in ernst kunnen zeggen, *het is een engeltje in den hemel*? Zou men om ernstig te zijn dan ook altijd moeten zeggen *het is een engel in den hemel*? Wij gelooven het niet, en blijven het eerste als niet tot de eigenlijk bedoelde volkstaal behoorende, beschouwen.

†.

[Zeker kan men in ernst van een kind zeggen, *hij is een engeltje in den hemel.* Maar van volwassenen zegt het volk het in scherts, en wel bij voorkeur van de zoodanigen die in hun leven niets hadden, wat aan eenen engel zou doen denken.]

(*) LA PEIRÈRE, van alle kanten bestookt, trok in 1657 zijn gevoelen terug in: *Epistola ad Philotimum, una cum deprecatione ad* ALEXANDRUM VII. Romae, 4°. — alsmede in: *Epistola, qua exponit rationes, propter quas ejuraverit Sectam Calvini et librum de Praeadamitis.* Francof. 1658. 4°.

Geschiedenis van Nederland in de Fransche taal (IX. bl. 101, Vr. 152; vgl. bl. 224, 316, 349, X. bl. 42). Dat het *Nav.* X. bl. 42 met lof vermelde werk niet altijd dat geluk is ten deel gevallen, blijkt uit hetgeen wij lezen in de *Discours préliminaire*, p. XLII et XLIII van het werk *Tableau de l'Histoire Génerale des Provinces-Unies*, Utrecht, Londres, etc. 1777, tom. I: »l'Ouvrage publié, sous le titre *d'Histoire génerale des Provinces Unies à Paris chez* TILLIARD (*) en 8 volumes in 4°. n'est pas plus une traduction de M. WAGENAAR que le *Virgile* de SCARRON n'est une copie de *l'Enéide.* Les compilateurs Français n'ont, cependant, fait que le suivre presque pas à pas; comme on peut s'en convaincre en examinant seulement les dates et les citations de l'un et l'autre ouvrage. Ils disent (Préface) qu'au milieu de leurs travaux, l'histoire de la patrie est venue à leur secours (*zij kenden dus dit werk*) et qu'elle est formée sur un plan semblable au leur. La reconnaissance est modeste. Ce qu'il y a de plus singulier et de plus ridicule, c'est qu'en étalant les recherches érudites que leur ouvrage leur a coutées, ils ne font presque que s'emparer des dépouilles de M. WAGENAAR et de traduire ses deux préfaces," etc.

L. D. R.

Geboorte en sterfjaren van Engelsche schrijvers (IX. bl. 130, Vr. 177; vgl. bl. 321). C. COLTON, † 28 April 1832. WASHINGTON IRVING, geb. 3 April 1783, nog in leven. W. PINNOCK, geb. 1781, † 21 Oct. 1843. G. LONG, geb. 1800, nog in leven. W. H. PRESCOTT, geb. 4 Mei 1796, † 28 Januarij 1859. W. CARLETON, geb. 1798, nog in leven. F. B. HEAD, geb. 1 Januarij 1793, nog in leven. LEIGH HUNT, geb. 19 Oct. 1784, nog in leven. B. BARTON, geb. 31 Januarij 1784, † 19 Feb. 1849. T. HAYNES BAYLY, geb. 13 Oct. 1797, † 22 April 1839. J. WILSON, geb. 19 Mei 1785, † 3 April 1854. R. MONTGOMERY, geb. 1807, † 3 Dec. 1855. G. CROLY, geb. 1780 of 1785, nog in leven. Alles volgens *Notes and Queries*, 1859, August. p. 118.

Appels loopen op gouden beenen (IX. bl. 132, Vr. 197; vgl. bl. 273 en 349). De beteekenis van deze spreekwijze is in de antwoorden goed opgegeven. Dat het niet alleen van appelen maar ook van andere voorwerpen gezegd wordt, blijkt uit het Friesche *de aeyen gae nu op gouden sconcken*, de eieren gaan nu op gouden beenen, d. i. zijn nu duur (*Friesche Volks-Almanak*, 1860, bl. 99).

(*) De Heer G. KRAMM heeft *chez* P. G. SIMON; het zal toch wel hetzelfde werk zijn, maar eene andere uitgave.

Van essen tende (IX. bl. 135, Vr. 225; vgl. bl. 278, 381, X. bl. 44 en 45). 't Bevreemdt ons, hoe men nog over de beteekenis van deze uitdrukking, die in *Zeeland* (*Zeeuwsch-Vlaanderen* er onder begrepen) t' huis hoort, en er zeer wèl begrepen en verstaan wordt, het oneens zijn kan. 't Is niets anders, dan, zoo als de redactie te regt gist, eene verbastering uit *van ende te ende*, en ze is o.i. hoogstwaarschijnlijk aan het weversambacht ontleend. In eene der keuren van den aanvang der 15de eeuw, vonden wij deze bepaling, dat de lakens *van ende te ende ende van egghe te egghe*, d. i. van het ééne eind tot het andere en van den éénen zoom (zelfkant) tot den anderen, *even breed* moesten zijn. *Van esse t' esse* wordt, zooveel ons bekend is, niet meer gehoord. J. H. v. D.

Van ensen tenden. Ik heb de opstellen over deze woorden, *van ensen tenden* en *uuttentuut* gelezen; als ze somtijds onder het volk *zelf* gebruikende, mag mijne stem over de beteekenis dier uitdrukkingen wel gelden. Het volgende zij ten voorbeelde van het gebruik daarvan: »Ik binne 'k ik van ensen tenden lankst da stik gegaan, ma ge kunt er niks meer an doen want 't is zoo uuttentuut gezaaid dat schande is." (Ik ben dat stuk lands van 't eene eind tot het andere langs gegaan, maar het is, door veelvuldig bezaaijen, op eene schandelijke wijze uitgeput [geheel en al uitgeput].) G. P. ROOS.

Palemaillebaan (IX. bl. 164, Vr. 255; vgl. bl. 283). In het reisverhaal van SIXTUS PETRI ARNOLDINUS, 1661 (*Friesche Volks-Almanak*, 1860, bl. 120) wordt gezegd, dat de Koning van *Engeland* zijn meeste genoegen schept in het jagen, zwemmen en spelen in de *palmagiebaan*. De Heer DIRKS verklaart het daar *kaatsbaan*. In het courantenberigt echter van 1674, medegedeeld *Nav.* IX. bl. 235, wordt, behalve de Utrechtsche palemaillebaan, ook nog de groote kaatsbaan in die stad genoemd, waaruit, dunkt mij, blijkt dat er tusschen beide spelen onderscheid was. Zou *palemaillebaan*, naderhand tot *maliebaan* verkort, niet hetzelfde zijn wat men in vroegere eeuwen *bolbaene* noemde?

Prophetia de futuris pontificibus Romanis (IX. bl. 203, Vr. 289; vgl. bl. 324, X. bl. 45). Dit werk wordt ten onregte toegeschreven aan den Aartsbisschop van *Armagh*, MALACHIAS, in de kerkgeschiedenis bekend, omdat hij de tot dusver van *Rome* onafhankelijke Iersche kerk onder de opperheerschappij der Pausen bragt. Het is een werk der zestiende eeuw, hetzij van den Benedictijner A. WION, die het het eerst in zijn *Signum vitae* 1595 uitgaf, of wel van den Dominicaner GIACONIUS. Reeds in 1686 heeft de Jezuït MENESTRIER dit letterkundig bedrog aan het licht gebragt. Zie HERZOG, *Realencyclopedie für protestantische Theologie und Kirche*, in voce MALACHIAS. PHILOGRAMMATOS.

Prophetia de futuris pontificibus Romanis. De Heer VAN LENNEP eindigt zijn antwoord met de vraag, hebben er ooit in *Nederland* kluizenaars gescholen, enz.

Niet alleen hebben er in *Nederland* kluizenaars bestaan, maar zij bestaan er heden nog. — En wel degelijke en deugdelijke kluizenaars, die in het bosch eene uit takken en mos gebouwde kluis bewonen, voorzien van een huisaltaar, met een klokje in de nok van hunne waggelende woning, en die in hun bruin habijt van tijd tot tijd op termijn uitgaan. Onder anderen kan ik opgeven *den herremiet* van den *Schaesberg* (bij *Valkenburg*), die boven op den berg in het bosch het antieke kluizenaarsleven volgt en een, naar het fatsoen der Minderbroeders-pijen gelijkend kleed draagt; 2°. Den herremiet van *Neerbeek* (tusschen *Beek* en *Geleen*), in het hangen van den berg, in alles gelijk aan zijn' lotgenoot van den Schaesberg. — Het derde, mij bekende exemplaar, is sedert eenigen tijd overleden, de hermitage afgebroken, maar ter herinnering van den bij de boeren hoog aangeschreven kluizenaar, een zoogenaamde Calvarieberg aangelegd, zijnde het kruis geplant op de plaats waar de kluis stond. — De vierde mij bekende kluizenaar heeft het zeker in het bosch te eentoonig gevonden, want hij is naar *Maastricht* gekomen en er getrouwd. Zijn kroost echter blijft bij voortduring de jongens van den hermiet heeten. — Ik kan er bijvoegen, ten minsten voor zoo veel den hermiet van *Neerbeek* betreft, dat hij een reeks voorgangers had, van welke de oudste lieden van den omtrek, zelfs niet bij overlevering, het begin kennen. V. D. N.

W. Writs (IX. bl. 236, Vr. 319; vgl. X. bl. 15, 46). Het aangehaalde portret van WRITS komt, even als dat van CRASS, voor in de *Historische beschrijving van het gebouw Felix Meritis*, Amst. 1800, in 8°., waar misschien over beide oprigters wel wat te vinden zal zijn. C. W. B.

Camphuizens Stichtelijke Rijmen (IX. bl. 298, Vr. 358; vgl. X. bl. 17). Men voege bij de reeds vermelde uitgaven:

Stichtelijcke Rymen. Rott. bij BASTIAEN WAGENS, 1647. kl. 8°. met portret.

Uytbreiding over de Psalmen. 's Gravenh. VOOR ANTHONY JANSZ. TONGERLOO, 1650, kl. 8°. Bt.

Camphuizens Stichtelijke Rijmen. Men wil dat er meer dan 30 uitgaven van dit werk bestaan. Behalve de reeds vermelde, wordt door ABCOUDE, *Naamregister*, dl. I. bl. 184,

genoemd, Amst. 1713, in 12°. geheel op noten; idem 1713, 1ste vers op noten; idem dl. II. 2de *Aanhang*, bl. 83, Amst. 1747, 12°.; idem aldaar in 8°. Door J. F. WILLEMS, *Mengelingen*, bl. 294, Amst. 1624, ibid 1647, 4°. obl. ibid. 1652, gr. 4°. 1677, 1690, 1759, 8°. De uitgave van 1647 wordt voor de beste gehouden, verschilt van de andere in de muzijk.

VAN DER AA, *Biogr. Woordenboek*, meent dat de *Stichtelijke Rijmen* eerst te *Hoorn*, omstreeks 1625, 2 deelen het licht zagen, later met een 3de deel, en eindelijk met een 4de deel vermeerderd werden, en dat in 1660 de 15de druk te *Dordrecht* in 12°. verscheen. Deze ontkent dat de uitgave van 1647 de beste zoude zijn, omdat daarin gedichten voorkomen, die niet van CAMPHUIZEN zijn.

Uit de opgave van WILLEMS ziet men, dat de vroegste uitgave van 1624 is, waarvan ook een exemplaar voorkomt in den *Catalogus* van WACHENDORFF, Utrecht 1811, bl. 55, N°. 634, in 4°. als *zeldzaam* vermeld; in 1680 verscheen de 18de druk; in den *Catalogus* J. KONING, bl. 362, N°. 1724, eene uitgave, Amst. 1694, in 8°. *Catalogus* VAN VOORST, N°. 4913. Amst. 1685, 8°. 20ste druk, N°. 4914. Amst. 1715, 8°. idem 1718, idem 1747, 8°.

V. D. N.

Dominicus Vinsemius (IX. bl. 298, Vr. 361; vgl. X. bl. 17), ook WINSEMIUS genaamd, werd voor 't eerst predikant te *Etershem* en *Schardam* in 1611, en daar van zijnen dienst ontslagen in April 1620. In 1628 werd hij weder tot predikant in het Tuchthuis te *Amsterdam* aangesteld en overleed in 1633, volgens DE PAAUW, *Vernieuwd Kerkelijk Alphabeth*, bl. 232.

T. A. R.

Daniel de Zouter (IX. bl. 298, Vr. 362; vgl. X. bl. 17), eigenlijk SOUTER of SOUTERIUS genaamd, was geboren den 27sten Augustus 1571, uit een oud bekend geslacht te *Vlissingen*. Hij werd te *Kampen* beroepen omstreeks 1605 (volgens anderen in 1609), vertrok in November 1615 naar *Haarlem*, alwaar hij in December 1634 gestorven is. Zijn portret is door MATHAM gegraveerd in kl. folio, kniestuk met een boek in de regterhand, gekleed in pels met bont, een' opstaanden kraag, alles in medaillon, bovenaan een schild, waarop in het midden eene roos en drie kandelaars (of welligt zoutvaten) 1 en 2, waartusschen de woorden: *Sole et sale;* onderaan een achtregelig Latijnsch vers, en in den rand staat: A°. 1623. aet. suae LI. Men zie ook over hem VROLIKHERT, *Vliss. Kerkhemel*, bl. 60, die weder verwijst naar TRIGLAND, *Kerkel. Historie*, bl. 824 en 825; BAUDART, *Historie*, B. 7. bl. 5 en 6; VAN DE VELDEN, *Wonderen des Alderhoogsten*, bl. 185, 186.

Zijne *Nederlandtsche Victorien*, *insonderheijdt de veroveringhe van de stadt Wesel ende 's Hertogenbosch* betreffende, door hem in 1630 uitgegeven, bij vorm van predikatiën, zal vermoedelijk het door die van *Utrecht* gerecompenseerde boek geweest zijn, daar het zich *niet* laat denken, dat hij gelijktijdig *twee* verschillende schriften over hetzelfde onderwerp zal in het licht gegeven hebben. A. PARS, *Index Bat.*, p. 418, noemt het werk van DANIEL SOUTER, *Narratio Belli Belgici*, *carmine heroico, cum scholiis*. Harl. 1631, 4°.

V. D. N.

L. V. Raoul (IX. bl. 298, Vr. 367; vgl. X. bl. 18). Tot aanvulling van het medegedeelde door B^t^. moge het volgende dienen. L. V. RAOUL was van oorsprong Franschman, geboren te *Poiney* in 1771; na de voltooijing zijner letteroefeningen, in 1790, werd hij bij wijze van *concours* tot *Professeur de rhétorique* benoemd bij het collegie te *Meaux*. Het jaar 1793 riep hem onder de wapenen; hij vertrok als vrijwilliger, en als eene bijzonderheid wordt vermeld, dat zijne leerlingen met hem togen. Spoedig werd hij bevorderd tot kwartiermeester-generaal bij de 16de halve brigade van linie en bleef in dienst tot 1797, toen hij naar *Meaux* terug keerde en er twee jaren later werd aangesteld tot *Chef d'école secondaire* en bibliothecaris, welke betrekking hij in 1810 weder verwisselde met zijne vroegere van *Professeur de rhétorique*. Dat hij zich een' gevestigden naam had verworven, blijkt ook daaruit, dat hij in dezelfde betrekking door het Nederlandsch Gouvernement in 1817 aan het Athenaeum te *Doornik*, en niet lang daarna als Hoogleeraar in de Letteren bij de Gendsche Akademie geplaatst werd. Hij wordt zeer geprezen wegens zijne vertaling van JUVENALIS, PERSEUS en HORATIUS, vooral om de wijze, waarop hij zich uit de licentieuse en scabreuse plaatsen van de twee eerste dichters heeft weten te redden. Die vertalingen zijn meer dan eens herdrukt. RAOUL was ook een der redacteuren van den *Mercure Belge*. Dat hij ons gouvernement niet ongenegen was, blijkt uit zijne door H. v. K. en B^t^. opgenoemde geschriften. Van die goede gezindheid gaf hij ook blijk, toen hij in 1825, het rectoraat der Akademie nederleggende, den lof van Koning WILLEM vermeldde als voorstander der wetenschappen, maar zijn Latijnsch gedicht ter inwijding van het prachtig Akademiegebouw niet voordragen kon, omdat het nog niet voltooid was. De plegtigheid had plaats in de troonzaal van het stadhuis. Wanneer RAOUL gestorven is bleef mij onbekend. In 1830 was hij Bibliothecaris der Akademie, maar gaf geene lessen meer.

SAXO SYLVIUS.

Laurentius Beijerlinc (IX. bl. 299, Vr. 375; vgl. X. bl. 19) gaf ook uit: *Biblia sacra variorum translatorum*, 3 dn. in fol. Antw.

Leonard Lessius (IX. bl. 300, Vr. 376; vgl. X. bl. 20). Zie over hem: *De vita et moribus* L. LESSII, Parijs 1644, in 12°. Hij werd in 1572 in de orde der Jezuïten opgenomen, was 7 jaren leeraar in de wijsbegeerte te *Douai*, en van 1585 tot 1605 in de godgeleerdheid te *Leuven*. Hij wierp in 1586 met HAMELIUS eenige stellingen op, welke met de gevoelens van den H. THOMAS in strijd geacht, en waarvan er 34 door de faculteit van *Leuven* veroordeeld werden. Zijn medehoogleeraar STAPLETON trok zijne partij in een' brief aan den bisschop van *Middelburg*, maar de hoogeschool te *Douai* volgde het voorbeeld van hare Leuvensche zuster. Naar *Rome* ontboden, deed SIXTUS V de veroordeelde stellingen door eene vergadering naauwkeurig onderzoeken, waarvan het gevolg was dat zij *Sanae doctrinae articuli* verklaard werden. Evenzeer trok INNOCENTIUS XII in 1697 zijne partij, toen QUESNEL en GERBERON de veroordeeling der beide Akademiën hadden getracht te handhaven. De Universiteiten van *Mentz*, *Trier* en *Ingolstad* hadden zich mede in zijn voordeel verklaard.

Behalve de reeds vermelde schriften kent men van hem: *De justitia et jure*, Lib. 4. in fol. — *De Potestate summi Pontificis*. — *Hygiasticon seu veneratio valetudinis bonae et vitae, una cum sensuum, et judicii et memoriae integritate ad extremam senectutem conservanda*, Cambridge 1634, in 8°., te gelijk met eene vertaling uit het Italiaansch van eene verhandeling van LUDOVICUS CORNARO, over hetzelfde onderwerp; beide verschenen in het Fransch, door L. HARDI, met aanteekeningen van LA BONNARDIÈRE, te *Parijs*, 1701; eindelijk schreef hij nog verschillende verhandelingen, te zamen 2 dln. in fol.

C. W. B.

De Akademie te Sedan (IX. bl. 300, Vr. 380; vgl. X. bl. 49). Ter laatstgenoemde plaats wordt de stichter dezer Hoogeschool genoemd HENDRIK, Graaf van *Turaine* of *Touraine*. Men zoude dus ligt denken aan de bekende Fransche provincie van dien naam, hoofdplaats *Tours*; dit was echter een Hertogdom en reeds na den dood van den in onze geschiedenis zoo bekenden Hertog van *Anjou* blijvend met de Fransche kroon vereenigd. De bedoelde vorst heet HENRI DE LA TOUR D'AUVERGNE, *Vicomte de Turenne*, een stadje in de provincie *Limousin*. Door zijn huwelijk met CHARLOTTE VAN DER MARCK, erfde hij het Hertogdom *Bouillon*, in het Prinsdom *Sedan*. Later huwde hij eene dochter van WILLEM I en verwekte bij haar onder anderen den grooten TURENNE, die van zijn' oom FREDERIK HENDRIK de eerste lessen in de krijgskunst ontving.

PHILOGRAMMATOS.

Des Villattes (IX. bl. 301, Vr. 386; vgl. X. bl. 50). De grootouders van JEAN HENRI Baron DES VILLATTES waren HENRY Baron DES VILLATTES tot *Champagny*, Heer van *Gent*, en N. Baronnesse VAN ECK van *Panthaleon*. JEAN HENRI had twee zusters, CORNELIA HILLEGONDA, die in 1774 de echtgenoot werd van Mr. ENGELBERT PAUW, en ANNA PETRONELLA, den 1sten November 1779 gehuwd aan Mr. JAN WILLEM GRASWINKEL. In eene MS. aanteekening vind ik omtrent JEAN HENRI (die aldus niet DES maar DE VILLATTES wordt genoemd): »Secretaris van de desolate Boedelkamer te *Amsterdam*. Hij wierd in den jare 1788, bij vonnis van den Hoove van *Holland*, gecondemneerd tot eene gevangenis van 25 jaaren, op de voorpoorte van den Hove en vervolgens gebannen uit den lande van *Holland* en *Westvriesland*, om zijne Patriottische gevoelens, en op beschuldiging, dat hij verscheyde zaaken had uytgevoerd, strijdende tegen de Constitutie van dien tijd, dog bij de Resolutie van den 19den Januarij 1795 weder ontslagen. Hij troude in *'s Hage* den .. Febr. 1795 CORNELIA LIBERTINA VAN DER WIJDE."

C/4.

Du Sauzet (IX. bl. 301, Vr. 387; vgl. X. bl. 51). Bt. heeft mijne vraag maar gedeeltelijk beantwoord. Wij weten nu, dat er van DU SAUZET niet meer dan de *Thelamirus* in druk bestaat, immers in 1754 bestond. Maar de vraag, waar de verzameling van onuitgegevene *Treurspelen*, van welke BILDERDIJK gewag maakt, is gebleven, is nog niet beantwoord.

†.

Van de Spiegel (IX. bl. 309, Vr. 388; vgl. X. bl. 51). De Raadpensionaris en zijne nakomelingen schreven altijd VAN DE SPIEGEL. In het bezit zijnde van een brief van 's mans kleinzoon, Mr. L. P. J. VAN DE SPIEGEL, in het jaar 1845 te *Stuttgardt* overleden, ben ik in de gelegenheid, eenige minder bekende bijzonderheden omtrent het geslacht VAN DE SPIEGEL mede te deelen:

»Het geslacht — zoo schrijft de Heer VAN DE SPIEGEL — van VAN DE SPIEGEL, VAN DEN SPIEGEL of VAN SPIEGELE, waarover *les trophées du Brabant* en vooral L'ESPINOY in *Les récherches des antiquités et noblesse de Flandre* uitvoerige berigten inhouden, is datgene waarvan de Zeeuwsche familie van dien naam afstamt. De menigvuldige aanvragen door Duitsche Graven en Baronnen VON SPIEGEL, in der tijd aan mijnen grootvader, en meer onlangs aan mij gerigt, hebben mij be-

wogen nasporingen omtrent mijne familie te bewerkstelligen, waarvan het gevolg geweest is eene tamelijk compleete geslachtlijst, beginnende met EVERAERT VAN DE SPIEGEL, die in 1365 door LODEWIJK, Graaf van *Vlaanderen*, tot Baljuw van *Vieubourg* is benoemd, als zijnde: *un chevalier et noble homme de Flandres et noblement allié en ce dit pays.....* Zijn afstammeling JAN VAN DE SPIEGEL, den R. K. godsdienst verlaten hebbende, is van 1578 af predikant te *Gend* geweest, doch na de overgave dier stad aan PARMA, heeft hij, die de vriend van IMBIZE geweest was, de wijk naar *Zeeland* genomen en is te *Brouwershaven* als predikant aangesteld, alwaar hij in 1590 is overleden. Ten gevolge der Gendsche omwentelingen van have en goed beroofd zijnde, heeft zijn zoon ADRIAAN als geneeskundige het leger van Prins MAURITS gevolgd, en zich naderhand te *Vlissingen* nedergezet, alwaar zijn zoon JAN den 10den Junij 1634 gehuwd is en drie jaren later eenen zoon gekregen heeft, die LAURENS genaamd werd, en die naar *Nieuw-Nederland* vertrok en aldaar een huwelijk aanging. Een zijner zonen, TOBIAS VAN DE SPIEGEL, in *Zeeland* teruggekeerd zijnde, heeft zich te *Middelburg* opgehouden, alwaar den 5den Januarij 1700 LAURENS VAN DE SPIEGEL, de vader van den Raadpensionaris, geboren is. De overige kinderen van LAURENS VAN DE SPIEGEL zijn in de overzeesche colonie gebleven, en hunne afstammelingen bestaan nog ten huidigen dage in den Noord-Amerikaanschen staat *New-York*. Een tak hunner heeft den naam SCOTT bij den hunnen gevoegd. De Amsterdamsche dichter HENDRIK LAURENS SPIEGHEL en de Utrechtsche familie van dien naam, hebben dus met den mijnen niets gemeens, en schijnen, ten minste naar hun wapenschild te oordeelen, tot eene branche der Duitsche VON SPIEGEL te behooren."

C/$_4$. vraagt naar bronnen voor de geschiedenis van het leven van VAN DE SPIEGEL na het jaar 1787. Hij zal daarmede wel geene opgave bedoelen van de vele gedrukte werken en werkjes over de geschiedenis van ons land, in het tijdvak 1787—1795 en later. Het meeste en beste zal wel te vinden zijn in de Archieven te *'s Gravenhage*, doch andere onschatbare documenten moeten nog voorhanden zijn, te weten de papieren van den Raadpensionaris zelf. Wáár deze thans berusten is mij onbekend; vroeger waren zij, zoo als uit den reeds aangehaalden brief blijkt, onder bewaring van Mr. L. P. J. VAN DE SPIEGEL. Zij handelden zoowel over de binnen- als de buitenlandsche politiek van den Raadpensionaris. Over de pogingen, die deze in het werk gesteld heeft, om den regeringsvorm van de republiek wel te behouden, doch tevens te verbeteren, schrijft L. P. J. VAN DE SPIEGEL, »dit denkbeeld was de drijfveer van alle zijne handelingen, en de grondslag der talrijke verbeteringen, welke hij telkens getracht heeft in te voeren, hoewel de ongunstige tijdsomstandigheden en de tegenkanting van velen het hem in de meeste gevallen onmogelijk gemaakt hebben. *Alle deze talrijke en uitvoerige vertoogen* zijn nog onder mij berustende, en wanneer men dezelve leest, weet men niet waarover men zich meer zal verwonderen, over de grootheid van geest van hem, die voor het reinigen dezer stallen van AUGIAS niet terugdeinsde, dan wel over de blindheid dergenen, die tot eigen en algemeen verderf, het heilzame werk altoos en overal gedwarsboomd hebben. Uit deze memoriën... kan men zich eerst een juist denkbeeld maken van de veelomvattende staatkunde van den Raadpensionaris, enz.... Indien ik geschriften van den Raadpensionaris mogt doen drukken, zoude ik veel in het licht kunnen geven, doch zulks is mij uitdrukkelijk door den even bescheiden, als waarlijk grooten man verboden, daar hij meende deze opstellen nog niet genoeg uitgewerkt te hebben. — Ik kan mij dus alleen bedienen van de rijke schatten in zijne aanteekeningen en papieren vervat, ten einde op deze wijze het nageslacht eenigermate schadeloos te stellen."

Men weet dat de Heer L. P. J. VAN DE SPIEGEL dan ook reeds een werk voor de pers in gereedheid had, doch dat de uitgave daarvan evenzeer als de uitvoering van zijn voornemen, om dit werk door andere te doen volgen, door zijn ontijdig overlijden is verhinderd geworden.

Over de *Nadenking van een Staatsman*, waarvan de onpartijdigheid door C/$_4$. wordt in twijfel getrokken, zij mij vergund, nog het volgende hier bij te voegen. Zoodra een schrijver eene partij is toegedaan, zal zijn werk de kleur van die partij dragen, dit kan niet anders; dit is evenwel niet de partijdigheid, waarvoor men bij geschiedkundige onderzoekingen behoeft bevreesd te zijn. De partijdigheid, mijns inziens, die een geschrift verdacht maakt, om het als bron voor de geschiedenis te gebruiken, is wanneer onware feiten voorgedragen, of ware vervalscht of verkeerd voorgesteld worden. En hiervoor behoeft men bij de *Nadenking* niet te vreezen. Het karakter van VAN DE SPIEGEL zou daarvoor reeds genoegzaam ten borg verstrekken; doch buitendien, wanneer men weet op welk eene wijze de *Nadenking* het licht heeft gezien, dan weet men tevens dat voor den man, aan wien dit geschrift is ter hand gesteld geworden, niets gemakkelijker was, dan te controleren of de feiten juist waren opgegeven, en dat hij zekerlijk, indien hij er onware voorstellingen in had ontdekt, niet zou heb-

ben nagelaten, die vervalsching aan het licht te brengen.

Daar deze geschiedenis niet algemeen bekend is, wil ik hier ten slotte uit den bedoelden brief, daarover nog het volgende mededeelen:

»Deze weinige bladen (de *Nadenking van een Staatsman*), in de gevangenis zonder behulp van eenige boeken of annotaties opgemaakt, zijn door den Raadpensionaris aan VALCKENAER op zijn verzoek toevertrouwd, *ten einde te strekken als eene rigtsnoer tot de in te brengen beschuldigingen*. De Raadpensionaris vorderde aan VALCKENAER zijn woord van eer, dat dit stukje geheel onbekend zoude blijven, als zijnde gebrekkig en in haast opgesteld. *De Fiscaal gaf zijn woord*, en vijf jaren later verscheen het boekje in druk, op een oogenblik dat de Raadpensionaris het land verlaten hebbende zijn regt niet kon doen gelden! De *Brieven* en *Negotiatiën* zijn in December 1795 den Raadpensionaris ontnomen. De Fiscaal namentlijk, de particuliere correspondentie van den Raadpensionaris wenschende te onderzoeken, heeft deze hem aangewezen hoe die minuten bij de verzegeling zijner papieren, door de burgers representanten waren over het hoofd gezien, waarop dezelve door twee Commissarissen van het Comité van algemeen welzijn zijn afgehaald geworden, *ten einde dezelve geëxamineerd zijnde ten nutte van den lande*, *weder te restitueren*. De kwitantie is in mijn bezit, maar de minuten zijn nooit teruggegeven, maar met krenking van alle beginselen van regt in 1803 te *Amsterdam* gedrukt."

Prof. TYDEMAN zegt (BILDERDIJK, *Gesch. des Vaderl.*, dl. XII. bl. 317): »Ik meende dat dit stuk (de *Nadenking*), eerst na VAN DE SPIEGELS dood was uitgegeven: doch dit vermoeden berustte slechts daarop, dat VAN DE SPIEGEL in het voorjaar van 1800, het jaar der uitgave, is gestorven; en het is *mogelijk*, dat de uitgave zoo vroeg geschied is, dat VAN DE SPIEGEL nog kennis van dezelve heeft kunnen dragen en door die *quasi*-trouwloosheid tot dat verbod, (te weten *van het uitgeven der geschiedenis van zijnen tijd*) heeft kunnen bewogen worden:... en toch zou ik bijkans verlangen die beschikking zelf te lezen, om die »verontwaardiging" en dat daaruit ontstaan verbod, te gelooven."

Tot opheldering hiervan kan dienen, dat VAN DE SPIEGEL onmiddellijk na het verschijnen van de *Nadenking*, de volgende advertentie in eene der Hollandsche Couranten heeft doen plaatsen:

»Advertentie.

De ondergeteekende, aan wien op den 6 April deezes jaars is toegezonden een gedrukt boekjen, onder den titel van *Nadenking van eenen Staatsman wegens zijn Ministerie in Holland*, met een voorberigt aan den vaderlandlievenden leezer, houdende de redenen, waarom de uitgeever hetzelve in het licht heeft gegeeven en waarom hij hoopt, dat deeze uitgave door den schrijver ten goede zal gehouden worden, vindt zig genoodzaakt het Publijk te informeren, dat de uitgave van dit boekjen, voor zooverre het getrokken is uit eene Memorie, door den ondergeteekende in den jaare 1795, in zijne gevangenis, tot een gansch ander oogmerk en tot zijn eigen nuttigheid zaamgesteld, hem *ten hoogsten onaangenaam* is geweest, als zijnde niet geschikt om onder het oog van het publijk te komen, en dat wijders, zooveel aangaat de menigvuldige veranderingen van stijl, taal, spelling en de nieuwe titel voor hetzelve geplaatst, hij zulks alles laat voor rekening van den uitgeever: dat het hem ook onbekend is hoedaanig de menigvuldige en verminkte afschriften, welke, volgens het gemelde voorberigt, in veeler handen rondzwerven, in de waereld gekomen zijn, dewijl hij, zooveel hij zig herinneren kan, zijne Memorie niet meer dan aan een enkel mensch te leezen gegeeven heeft, welke zijn woord van eer versproken had van te zorgen, dat dit stuk niet verder zou komen; niet omdat de ondergeteekende zig schaamde der zaaken, welke hij daarbij ter nedergesteld hadt, maar omdat hij, zedert de Revolutie niets hoegenaamd, raakende zijne particuliere verantwoording heeft willen publijk maaken, gelijk hij ook over dezelve nooit wettig is ondervraagt geworden. Actum den 10 April 1800.

L. P. VAN DE SPIEGEL."

Deze advertentie was geplaatst op een exemplaar van de *Nadenking*, dat in 1844 te *Arnhem* op eene boekverkooping van den boekhandelaar NIJHOFF is verkocht geworden. L.

[De Amsterdamsche familie SPIEGHEL, waartoe de dichter van den *Hertspieghel* behoorde, ontleende haren naam aan het gevelstuk van het huis door haar bewoond.]

Bastaarden van Nassau (IX. bl. 302, Vr. 397; vgl. X. bl. 51). Dr. E. B. SWALUE en M°. wijzen ons op de verkeerde opgaven bl. 51, waar volgens een HS. gezegd wordt, dat JUSTINUS V. NASSAU zonder kinderen overleden is en dat zijne moeder MARGARETHA Baronnesse VAN LIER heette. Daar hetgeen die antwoorden verder bevatten, reeds te vinden is in de artikelen in ons tijdschrift over JUSTINUS V. NASSAU, EVA ELINX en A. ARONDEAUX, verwijzen wij onze lezers daarheen en naar het werk over den eerstgenoemde van Dr. SWALUE.

BESTUURDERS.

ANTWOORDEN.

Pot- of Poststraat (IV. bl. 352, Vr. 322). Deze straat wordt thans gemeenlijk door de Zierikzeenaars *Poststraat* geheeten, dewijl, gelijk zij zeggen, in het begin dezer eeuw aldaar de posterij plagt te zijn.

SMALLEGANGE echter noemt haar *potstraat*, en wel te regt, want hij wil daarmede aanduiden: »straat van onder als een pot gesloten."

Als men boven de *Potstraat* naar beneden, dat is naar de kerk, ziet, dan is zij door den toren, die hoog boven alles uitsteekt, volmaakt gesloten, even als ware zij eene blinde straat, of zoo als de Franschen zeggen: »*Un cul de sac.*" *Potstraat* is hier alzoo synoniem met *blinde straat of steeg.* F. CALAND.

De Boekanier (VII. bl. 127, Vr. 161). In de voorrede, bl. VII en VIII, van zijn *Heemskerk*, zegt de dichter H. A. MEIJER, dat hij het verhaal der verwoesting van *Maracaïbo*, in den *Boekanier* voorkomende (Zang V), ontleend heeft aan de *Hist. philos. et pol. des deux Indes*, van den Abt RAYNAL; dat de aanvoerder van de zeevrijbuiters bij die gelegenheid een Hollander was, door de Spaansche geloofsvervolging uit zijn land verdreven, wiens goed Hollandsche naam hij zich zelfs meent te herinneren, dat in genoemd werk is vereeuwigd geworden, door dit stoutmoedige rooversfeit. Hij noemt evenwel dien naam niet. Daar ik het werk van den Abt RAYNAL niet bezit, noch in de gelegenheid ben om 't te bekomen, zal men mij verpligten met de opgave van de voor- en geslachtsnamen van den held der verovering van *Maracaïbo*, alsmede van het jaar waarin dat feit voorviel. Niet minder belang stel ik in het geslachtswapen van dien onversaagden *Boekanier*, terwijl ik mede gaarne kennis droeg van den naam zijner echtgenoote, en of uit zijnen echt ook kinderen zijn voortgesproten, wier afstammelingen nog onder den vaderlandschen adel kunnen schuilen? En welk kasteel was het, dat aan den held van MEIJERS *Boekanier*, in Gelders dreven, gedurende den Spaanschen krijg, tot voorvaderlijke woning strekte? F. F. C. STEINMETZ.

Graf van Philips Willem (VII. bl. 234, Vr. 284). T. leze slechts de laatste bladzijde van NIJHOFFS *Bijdrage voor Vaderl. Geschiedenis en Oudheidkunde*, van het jaar 1836, 2de stukje, en hij zal zijne vraag beantwoord zien. VAN EMDE.

Dichtregels van C. Loots (IX. bl. 132, Vr. 191). †. heeft gevraagd of het antwoord van C. LOOTS op de vraag van GIJSBRECHT VAN AEMSTEL:

»Waar vrienden in den nood, waar zijn de bondgenooten?"

gedrukt en, zoo ja, waar het te vinden is? Er zijn sedert het plaatsen dier vraag meer dan acht maanden verloopen, en nog is er geen antwoord op ingekomen. Ik moet dus vooronderstellen dat die dichtregels niet gedrukt, immers niet algemeen bekend zijn. Ik bezit die dichtregels, met de eigene hand van LOOTS geschreven. Zij luiden:

Vraag van GIJSBRECHT VAN AMSTEL.

Waar vrienden in den nood, waar zijn de Bondgenooten?

Antwoord:

Nog 't huis; steun niet te veel op Prinsen en op Grooten;
Zij snellen u ter hulp, strookt dat met hun belang
En anders zien zij kalm en koel uw' ondergang.
Of, zoo er hier of daar van 't wrak nog splinters springen,
Daar zullen zij om strijd ter deeling zamen dringen.
Zij zijn gelijk aan hen, die oefnen 't regt van 't strand,
Ter berging, als de kiel onweerbaar ligt in 't zand.
Dan redden zij voor zich en pleiten om de stukken.
Zoo bood men Polen hulp, door 't van elkaar te rukken.
Steun Neerland! op uw Regt, uw burgers en uw vloot,
Strijd zelv'! dan vind ge in God den trouwsten strijdgenoot.

C/4.

Houding van Rotterdam in Mei en Junij 1672 (IX. bl. 201, Vr. 270). Naardien v. L. bij zijne vraag niet bepaaldelijk opgeeft, *ten aanzien van wat* hij de houding van *Rotterdam* in de door hem genoemde maanden wenscht te kennen, zoo kan alleen van het daarbij opgegeven cijfer van het in de geschiedenis van het vaderland zoo droevig jaar 1672 worden voorondersteld, dat hij daarmede de politieke houding bedoelt; dit nu willende aannemen, zal ik trachten de vraag zoo veel doenlijk te beantwoorden.

De geschiedenis van *Rotterdam* in genoemd jaar, wat het politieke betreft, is bekend uit het eerst in handschrift verspreid en veelmalen voorkomende, doch later in 1785 in druk uitgegeven *Waaragtig verhaal van de Muiterij binnen de Stad Rotterdam tegen de Regeering* enz., *zedert de maand Junij tot September* 1672, ter goeder trouw beschreven door iemand, die van gemelde muiterij kennis gehad heeft. Dit *verhaal* wordt toegeschreven aan Mr. WILLEBORT VROEZEN, Secretaris der stad *Rotterdam*, van het jaar 1669 tot 1672; daardoor is het dan ook waarschijnlijk, dat bepaaldelijk de maanden Mei en Junij in de vraag bedoeld worden. Die houding nu in genoemde maanden zal alleen kunnen blijken uit de voorhanden *Resolutiën van de Vroedschap*, en het is, na eene daartoe opzettelijke lezing der *Notulen* van die dagen en maanden, dat ik eenig verslag deswege geven kan, maar tevens berigten moet, dat de eigenlijke houding dier Regering in die maanden weinig of niet blijkt, ten minste zich niet meer dan gewoonlijk kenmerkt; terwijl volgens het

geresolveerde ter vergadering van deVroedschap, zij telkens en herhaaldelijk instemde met het gerapporteerde van wege hare Ordinaris Gecommitteerden in '*s Hage*, en dezen voortdurend authoriseerden »om zoodanig te advyseren als zij ten meesten dienste en tot conservatie van den Lande (ook van het lieve vaderland) en duur gekochte vrijheid zullen bevinden te behooren." Voorts blijkt, dat tegelijkertijd maatregelen werden bedacht om de stad van garnizoen voorzien te krijgen, en haar te versterken, ten einde haar tegen den vijand te defenderen; en dat op den 24sten Junij werd geresolveerd, eene Commissie te zenden naar den Graaf VAN HORNES, aan de *Goejanverwellensluis*, om te vernemen, hoe, ingeval de post aldaar door den vijand geforceerd zijnde, deze stad best gedefendeerd zoude kunnen worden, zijnde daartoe benoemd de Heeren VAN HOGENDORP en PUNT.

Op den 29sten April van dat jaar was de Regering, als naar gewoonte (en, naar het schijnt, zonder eenige stoornis) veranderd; den 26sten Mei werd de Heer PIETER DE GROOT, op zijn verzoek, als Pensionaris ontslagen en terzelfde Vergadering gekozen tot Lid van de Vroedschap. Den 13den Junij werd Mr. PIETER DE GROOT gekozen, in plaats van den Heer GOEREE, overleden, tot de tourbeurt als Ordinaris Gedeputeerde van wegen deze provincie ter Vergadering van de Hoog Mog. Heeren Staten Generaal; en zie daar, zoo ik meen, de voornaamste zaken in de meergenoemde twee maanden voorkomende. Eerst in de Vergadering van den 1sten Julij wordt door HH. Burgemeesters bekend gemaakt »dat zij wederom door de gemeente dezer stad hard aangedrongen zijn, omme de Leden van de Vroedschap te convoceren en bijeen te roepen, ten einde aldaar zonder eenig dilay of uitstel geresolveerd en ter nedergesteld mogte worden, om van wegen deze stad door eenige Gedeputeerden uit den hare daartoe aanstonds te committeeren ter Vergadering van H. Ed. Gr. Mog., te remonstreren de onheylen ende inconvenienten, dewelke binnen deze stad naar alle apparentie zullen ontstaan, zoo bijaldien ter hoog gemelde Vergadering geen expedienten geexcogiteert kunnen worden om Zijn Hoogheid den Heere Prins van *Oranje* tot het Stadhouderschap dezer provintie te promoveren; en is na deliberatie met *eenparigheid* der presente Leden, om alle onheilen en verdere inconvenienten, dewelke bij onstentenisse van dien, binnen deze stad staan te rijsen, voor te komen, goed gevonden 't gunt voorschr. H. E. G. M. bekend te maken en ernstelijk te urgeren, ten einde het voorschr. Stadhouderschap aan Z. H. den Prins van *Oranje* uit den naam en van wegen H. E. G. M. gedefereert moge werden, waartoe verzocht en gecommitteert zijn, de HH. PESSER, VAN HOGENDORP en HARTMAN." In de Vergadering van den 3den Julij, zijnde zondag, is o. a. geresolveerd ter voldoening aan de resolutie van den 1sten dezer loopende maand, »de HH. Gedeput^{n}. dezer stad als nog te authoriseren en gelasten, gelijk, etc. om met allen doenlijken ijver en ernst, ter Vergadering van H. Ed. Gr. M. instantie te doen, ten einde Z. H. den Heer Prins van *Oranje* metten aldereersten bij H. E. G. M. moge werden gepromoveerd tot het Stadhouderschap van deze provincie, in dier voege als 't zelve bij zijne loffelijke voorouders is bekend geweest, opdat door middel van dien, niet alleen de gemeente jegenwoordig ontroerd zijnde, gerust gesteld, maar ook deselve daardoor des te williger zoude mogen werden gemaakt om met goed en bloed de hevige invasien en vordere progressen van den gemeenen vijand onder Godes genadigen zegen te repoucheren en te stuiten en alles bij te zetten, 't geene tot maintien van de duurgekochte vrijheid, mitsgaders de religie en al 't gunt ieder een lief en waard is, eenigzins zal worden gerequireert."

Uit hetgeen alzoo bij den aanvang der maand Julij blijkt van de houding der regering, vertrouw ik, dat men tot die der twee voorafgaande maanden zal mogen besluiten, en dat door deze mededeeling, aan het verlangen van den vrager, door mij genoegzaam is voldaan. V. D. N.

Arnold Hachtingius (IX. bl. 266, Vr. 335). Deze was eerst predikant te *Tzummarum* en in 1629 gelijktijdig te *Firdgum*, onde de Classis van *Franeker*, vertrok in 1641 naar *Dokkum*, alwaar hij tot 1657 predikant bleef. — Hij wordt ook vermeld door VRIEMOET in zijn *Athen. Fris.*, p. 222—225, in voce JOANNES HACHTINGIUS. Bij ABCOUDE, *Aanhangsel Naamlijst*, bl. 87, wordt genoemd HACHTINGIUS (ADR.) *Zions Tempel-Vreugt over Ps.* LXXXIV, in 12°. Zie voorts V. D. AA, *Biogr. Woordenb.* op zijn' naam. V. D. N.

R. Bouchard, *A. Migoen* (IX. bl. 300, Vr. 377). Van den *overzetter* van het vermelde werk, dat bij J. V. WAESBERGHE in 1602 te *Rott.* is uitgegeven, vind ik nog vermeld A. MIGEON, *Gereduceerde tafelen van Intrest*, in 4°. Rott. 1624, waarschijnlijk bij denzelfden uitgever, doch in het onlangs verschenen belangrijk werk van Ds. LEDEBOER, *Over het geslacht v. Waesberghe*, niet als zoodanig opgenomen. — Zie VAN ABCOUDE, *Aanhangsel en Vervolg Naamregister*. JACOBUS MIGEON was boekdrukker te *Gouda* 1609, in de *Ladder Jacobs*. V. D. N.

P. Lassonius (IX. bl. 300, Vr. 378). Bij JÖCHER, *Gelehrten-Lexicon* wordt vermeld: PETRUS LASSON, van geboorte een Deen uit *Rauden*, was J. U. Licent. en Kon. Geregtsraad, schreef een werk de *Juris dictione*, en *de Imperio* en stierf 5 Oct. 1681, oud 75 jaren. Zie WITTE, *Diarium Biographicum.* Welligt was hij vader of zoon van JACOB LASSON, Rector te *Delft* in het begin der 17de eeuw, vermeld door ELSEVIER, zie *Omslag Nav.* IX. N°. 10, *antwoord* XLI. V. D. N.

Graveninge (IX. bl. 299, Vr. 381). *Grave* is een in onze oostelijke provinciën nog gebruikelijke vorm van *graft* of *gracht*, en beteekent een gegraven vaart of sloot. Vandaar heeten verschillende waterleidingen in ons land *de Graaf*, *de Leigraaf*, enz. Van dit woord moet ongetwijfeld het weiland *Graveninge*, even als de Noord-Brabandsche stad *Grave*, zijn' naam ontleenen.

PHILOGRAMMATOS.

Ewoud en R. van Haeften (IX. bl. 301, Vr. 393). Van EWOUD is mij niets bekend; maar van R(EINIER) VAN HAEFTEN kan ik mededeelen, dat hij een zoon was van BARTHOLD VAN HAEFTEN en van MARGARETHA VAN LIJNDEN. Hij was Heer van *Ophemert* en *Zenewijnen*, eerste envoyé van den Staat naar *Lissabon*, vervolgens naar *Zweden*; naderhand Ambassadeur te *Constantinopel* en daarna te *Weenen.* Hij deed de verklaring op de constitutie van 1796. — Gedoopt te *Nijmegen* 31 Julij 1729, gehuwd met JEANNELINE KIEK, die den 31 Dec. 1799 te *Weenen* overleed. Hij stierf 1 Maart 1811 en liet 4 dochters na.

H. M.

Ewoud en R. van Haeften. Over den Ambassadeur van dezen Staat te *Weenen*, kan men het *Vervolg* op WAGENAAR nalezen, waarin hij onderscheiden malen wordt vermeld, doch inzonderheid dl. XXIV, over zijne zending tot den vredehandel te *Sistowe*, over zijn gewone en buitengewone gage, en die van zijnen te *Weenen* verbleven Secretaris TILEMAN, waarvan ook bij BOUWENS, *Aan zijne Committenten*, wordt melding gemaakt. VAN HAEFTEN was reeds in genoemde betrekking te *Weenen* in 1786, en verbleef aldaar tot in, en naar het schijnt, ook *na* de omwenteling van 1795.

Men zie het *Register* op de *Vervolgen* van WAGENAAR, waarin echter verwarring plaats heeft, daar onder de opgenoemde plaatsen van het artikel *Ambassadeur* twee *verschillende* personen gevonden worden. V. D. N.

Th. Wijckenburg, *I. Junius en J. Pelt* (IX. bl. 329, Vr. 414). THEODORUS VAN WIJCKENBURG of WIJCKENBURGIUS werd, prop. zijnde, beroepen te *Alphen* 1623, van daar naar *Haarlem* in Oct. 1637, en is gest. Julij 1655. Behalve de vermelde predikatiën, schreef hij nog *Bethesda voor de Elendigen*, 12°. Haarlem, 1650. *Berouw en val van Petrus*, 4°. *Roede Gods*, 12°. Ook vertaalde hij SAM. GAREY, *Korte ontvoudinge van de papisterije*, in 4°.

ISAACUS JUNIUS was een zoon van den Hoogl. FRANCISCUS JUNIUS; hij werd predikant te *Warmond* in 1607; te *Haarlem* Aug. 1612, vertrok vandaar naar *Katwijk aan den Rhijn* in October 1618 en naar *Delft* in 1625, alwaar hij gestorven is in 1636. — De reden van zijn vertrek van *Haarlem* is mij niet gebleken. AMPZING, in zijne Beschrijv. der stad, schijnt daarvan niet te gewagen.

JOHANNES PELTIUS werd pred. te *Hooge* en *Lage Zwaluwe* 1614, te *Giesen-oudkerk* en *Giesendam* 1616, te *Schipluide* 1619, te *Schiedam* bevestigd 1631, als 3de predikant aldaar gestorven 1642. V. D. N.

Petrus Pollionius (IX. bl. 329, Vr. 416). PETRUS POLLION werd in 1640 pred. te *Woudenberg*, uitgediend aldaar, en gestorven 1676, wordt opgevolgd in dat jaar door zijn' zoon JACOBUS POLLION, die in 1683 werd afgezet. — ABCOUDE, *Naamregister*, dl. I. vermeldt P. POLLIONIUS, *XX Stigtelyke Predicatien*, 8°. Amst. 1668. Hij was in 1674 aangesteld tot veldprediker om een ander af te lossen, waaraan echter geen gevolg is gegeven. V. D. N.

Zwad (IX. bl. 364, Vr. 505). Met dit woord zal de cijns bedoeld zijn, waaraan die landerijen onderworpen waren. *Zwad* is volgens BOMHOFF: »Het met de zeis [*Swade*, KIL., PLANT.] afgemaaide gras, zooals het aan de linkerzijde van den maaijer komt te liggen; de streek van een grasveld, welke een maaijer op deze wijze afmaait, van eene zoodanige breedte, als hij met de zeis bereiken kan." Vgl. WEILAND, TEN KATE, *Aenl.*, II. bl. 571 en 723, alsmede *Nav.* VII. bl. 322.

Bf.

Werken door te Water aangehaald (X. bl. 1, Vr. 3). *Het Graafschap van Zeeland* door den Heer van GRIJPSKERKE is, bij mijn weten, nog onuitgegeven. Het is in HS. op TE WATERS boekenveiling (1823) verkocht. Het oorspronkelijk HS., ald. bl. 50, N°. 59 is gekocht door den Rijks-Archivarius Mr. J. C. DE JONGE; ook eene kopij N°. 60. Zij zijn nu zeker op 't Rijksarchief; de nummers 58 en 61 (kopijen) zijn gekocht door de boekhandelaren Gebr. VAN CLEEF te *'s Gravenhage.* — De *Nehalennia* voor 1849, bl. 268, vraagt mede hiernaar. B.

Werken door Te Water aangehaald. De redevoering van J. W. TE WATER, *de nuttigheid der vaderlandsche geschiedkunde voor Godgeleerden*, *Staatkundigen*, *Rechtsgeleerden en*

Letterkundigen, voorgelezen in eene vergadering van het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen, op den 10den October 1769, is niet gedrukt geworden.

In 1780 hield TE WATER eene redevoering: *De praestantia et dignitate Historiae Batavae*, gedrukt te *Middelburg*, 67 bl. 4°., met een vers van VAN KOOTEN er achter. Deze redevoering is ook nu nog lezenswaardig; men zie het *Levensberigt* van TE WATER, door hem zelf opgesteld en na zijn' dood uitgegeven, bl. 187—191.

De *Aanmerkingen* van TE WATER, over de Abdijen en Abten van *Zeeland*, zijn, zoo verre mij bekend is, niet medegedeeld geworden; althans in het bedoelde *Levensberigt*, waar hij zijne werkzaamheden, tot in de minste bijzonderheden toe, verhaalt, maakt hij daar geen gewag van.

Over het HS. van den Heer VAN GRIJPSKERKE wordt gehandeld in eene verhandeling van WILLEM TE WATER, *Lijst van Zeeuwsche Edelen, door geleerdheid lofwaardig*, te vinden in het onlangs verschenen 4de stuk van het *Archief*, uitgegeven door het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen; dit stuk is den Heer $\frac{\text{J. D.}}{\text{L.}}$ ongetwijfeld bekend.

VAN WIJN handelt over de inneming van *den Briel* in de *Bijv. en Aanm.* op WAGENAAR, dl. VI. bl. 76—87.

Het *Scrinium Antiquarium* van GERDES, te *Groningen* uitgekomen, bevat, zoo als de titel aanduidt, *Miscellanea Groningana ad historiam reformationis spectantia*, en zal wel in de meeste openbare bibliotheken van ons land voorhanden zijn. De opgave der titels der daarin voorkomende stukken zal waarschijnlijk reeds door anderen zijn ingezonden; mogt dit niet het geval wezen, dan ben ik bereid die voor den Heer $\frac{\text{J. D.}}{\text{L.}}$ uit te schrijven.

L.

Werken door Te Water aangehaald, als door hem uitgegeven of bij hem berustende. Zijn die werken gedrukt, of wáár schuilen zij?

a. Met de redevoering *over de nuttigheid der Vaderlandsche Geschiedenis* wordt bedoeld de redevoering: *De praestantiâ et dignitate historiae Batavae*, door J. W. TE WATER, den 15den Maart 1780 te *Middelburg* gehouden, bij het aanvaarden van den post van Professor Philosophiae et Historiae patriae aan de Illustre school aldaar, ten aanhoore van een, zoo als TE WATER zelf verzekert, ontelbare menigte van toehoorders, met name van de gansche stads-regering in plegtig gewaad. Van meer dan eenen kant werd hem het vriendelijk aanbod gedaan, om de Oratie in 't Nederduitsch te vertalen, maar het bleef bij het aanbod, en bij den afdruk van vijfhonderd exemplaren in het Latijn. Zie *Levensberigt van* J. W. TE WATER, *door hemzelven vervaardigd*, bl. 187.

b. Over de *Abdijen* en *Abten* in *Zeeland* is geen afzonderlijk werk door TE WATER uitgegeven.

c. Het HS. van den Heer VAN GRIJPSKERK, het Graafschap van *Zeeland*, dat van de vroegste tijden tot het jaar 1579 handelt, staat beschreven in den Catalogus van de *Bibliotheca* te *Wateriana*, onder de libri manuscripti, N°. 58—61. De Hoogleeraar had, behalve het oorspronkelijke HS. van den schrijver, nog drie andere, meer of min volledige of verrijkte kopijen. In *Zeeland* zullen er meer andere aanwezig zijn.

d. Van de bescheiden over de inneming van *den Briel*, verzameld door H. VAN WIJN, heeft deze laatste het voornaamste doen kennen in zijne *Bijvoegselen* en *Aanmerkingen* op WAGENAAR, *Vaderl. Historie*, dl. VI. bl. 76—88.

e. De verzameling, bekend onder den titel van: *Scrinium antiquarium seu Miscellana Groningana nova* (4°.), bijeengebragt door den geleerden D. GERDES, is voorzeker in de provinciale bibliotheek van de woonplaats van $\frac{\text{J. D.}}{\text{L.}}$ te vinden.

In het VIIIste deel van dat werk komt voor (p. 531) GUIL. TE WATER (vader van JONA WILL. TE WATER) *Observata quaedam ad vitam* JOHANNIS HAERENII, *v. d. m. Brugensis.*

QUIESCENDO.

De quinque articulis (X. bl. 1, Vr. 5). »Wat is er bekend omtrent den schrijver van zeker boek: *Disceptationum rever. patris fratris Ambrosii Catharini Minoriensis, super quinque articulis?*"

AMBROSIUS CATHARINUS POLITUS is een zeer bekend Italiaansch schrijver. Geboren te *Sienne* 1482 († 1552), verkreeg hij aan de Hoogeschool aldaar eerst den doctoralen rang in de regtsgeleerdheid en later het ambt van Hoogleeraar. Na eene wetenschappelijke reis door *Italië* en *Frankrijk*, sloot hij zich in 1517 aan de orde der Dominikanen, en nam, uit eerbied voor de heilige CATHARINA van *Sienne*, den bijnaam van CATHARINUS. Van toen af vindt men hem in godgeleerde studiën en geschillen verdiept. Als Advokaat der Curie bij LEO X kwam hij vroeg in betrekking tot den lateren Paus JULIUS III. Deze stelde hem aan tot Bisschop van *Minori*, later tot Aartsbisschop van *Conza*. Als zoodanig woonde hij het Concilië van *Trente* bij, zich onderscheidende door zijne bitterheid tegen andersdenkenden. Ook de broeders van zijne eigene orde, de Dominikaners BARTHOLOMEUS CARANZA en DOMINICUS SOTUS

stonden zijnen strijdlust ten doel, dermate zelfs, dat enkele zijner tegen hen uitgegevene werken op den *Index* van verbodene boeken te *Rome* werden ingeschreven. Merkwaardig is het, dat hij onder de vroegsten, misschien wel de eerste, geweest is, die in eene gedrukte verhandeling LUTHERS meeningen hebben pogen te wederleggen. Hij deed tegen hem in 1520 een boek uitkomen met eene opdragt aan Keizer KAREL V, *Apologia adversus pestifera Lutheri dogmata libris V.* Florent. 1520. fol. Ook tegen BERN. OCHINUS en tegen H. SAVONAROLA gaf hij strijdschriften uit. SAVONAROLA had vroeger onder zijne vertrouwde vrienden behoord. Zelfs de beroemde NIC. MACHIAVELLI ontging de aanvallen van AMBROSIUS niet. Zoo men ANG. MAR. BRANDINI gelooven mag (*Collectio veter. monum. ad histor. liter. pertinent.*), dan heeft het bitter geschrijf van AMBROSIUS de eerste aanleiding gegeven tot de minachting, waartoe MACHIAVELLI'S letterkundige arbeid bij het Roomsche hof vervallen is, in weerwil van de goedkeuring, daaraan vroeger door de Pausen PAULUS III, JULIUS III, MARCELLUS II en PAULUS IV toegekend. LUTHERS antwoord aan CATHARINUS is door J. A. FABRICIUS vermeld in *Centifolium Lutheranum*, p. 727.

Men ziet uit een en ander, dat AMBROSIUS CATHARINUS geen onbeduidende naam in de geschiedenis der letteren voert. De lange lijst van zijne uitgegevene werken is te lezen bij MIRAEUS, *Scriptor. Saec. XVI* (in FABRICII *Bibliotheca ecclesiastica*), p. 149, en bij FREHERUS, *Theatrum Viror. illustr.* In lateren tijd is uitvoerig over hem gehandeld in de *Storia della Letterat. Italiana* van TIRABOSCHI, t. VII. p. 331—333. QUIESCENDO.

Een Wespen- en Bijenslag (X. bl. 2, Vr. 7). Het voorval daargelaten, — ofschoon ik er zeer aan twijfel, — moet ik den berigtgever doen opmerken, dat, als er soms twist tusschen deze *insecten* ontstaat, zij elkander niet *doodsteken* maar *doodbijten*, dewijl zij schijnen te weten, dat het verlies van de angels hun dood ten gevolge heeft.

Merkwaardig is het in een' glazen korf op te merken, welk een hevigen strijd er jaarlijks plaats heeft tusschen de werkbijen en de hommels, hier (*Bemmel*) *danen* genoemd. Zoodra de laatste hun werk — de bevruchting der koningin — verrigt hebben, vallen de eerste op zekeren dag, — als of ze het afgesproken hadden, — gezamenlijk op de *doodeters* aan, behalen altoos de overwinning, door hunne vijanden onder een der vleugels te bijten, *zóó* dat er de dood op volgt. Ik maak hiervan ook om deze reden melding, wijl ik gedurig rijmstukken onder mijne oogen krijg, waarin schromelijk tegen de *Natuurlijke Historie* gezondigd wordt. Zoo las ik nog onlangs van *zingende Eksters*, van eene herschepping van eene *Mees* in een *Musch*, van *ruikende Vergeet-mij-Nietjes*, enz. J. C. K.

Gedicht op de ramp van Leiden (X. bl. 3, Vr. 13). In 't *Nieuw Biogr. Anthol. en Critisch Woordenboek van Ned. dichters*, door A. J. VAN DER AA, als aanhang op P. G. WITSEN GEIJSBEEKS *Woordenboek*, dl. I. in voce BEEKMAN (JOHANNES) leest men:

»Toen in 1809 (niet 1807) een noodlottige watervloed voornamelijk *Gelderland* teisterde, gaf onder het motto: *Een gans klapt onder de zwanen*, JOHANNES BEEKMAN, een jongeling van burger afkomst te *Leiden*, een vers uit: *Aan het volk van Nederland*, dat, even smakeloos als gebrekkig, een toonbeeld was van de verwaandheid des schrijvers, die zich op den titel een *jong dichter* durfde noemen. Tot proeve:

Een ieder moet van zijn wooning vluchten,
Men hoort niets dan kermen en zuchten,
Daar ziet men vijf zielen en een geit
Die hier verwisselen, de tijd met de eeuwigheid.

Dit stuk wekte de spotlust van velen (studenten) op, even als in mijnen tijd dat van J. DE WIT, zoodat het verzen en rijmen ter eere van den dichter regende; zoo verscheen er te *Leiden*, bij de Wed. M. CIJFVEER, JZ. een *Lauwerkrans voor den onvolprezen dichter* J. BEEKMAN, *gevlochten door eenen beminnaar van echte dichterlijke verdiensten* (ni fallor: C. P. E. ROBIDÉ VAN DER AA), waarin BEEKMAN op eene geestige wijze vergeleken wordt bij ELIAS VAN BOOVEN, een schoolmeester te *Leiden*, wiens *hippocreen* de wijn- of jeneverflesch was. Daar heet het:

Wie ELIAS VAN BOOVEN roem
Gedenk dat BEEKMAN leeft,
Die hem in lieflijk maatgezang
Nog ver te boven streeft. enz.

A. J. VAN DER AA schrijft mij in een' brief van den 1sten October 1843, dat hij zich uit het vers van BEEKMAN nog deze fraaije regels herinnert:

Men hoort er de koeijen bulken en geeuwen,
Men hoort ze hun' verlossers om hulpe schreeuwen.
Zij roepen hun snikkend te gemoet:
Komt helpt, redt ons uit den zwaren watervloed.

Welligt, nu de naam bekend is, is de een of ander Navorscher wel in staat, om ons dat schoone rijmstuk in zijn geheel mede te deelen; als de redactie de opneming niet weigert, zoo als.... J. C. K.

[PHILOGRAMMATOS en QUIESCENDO deelden ons hetzelfde mede. Volgens den laatsten was BEEKMAN Notarisklerk te *Leiden*.]

Gedicht op de ramp van Leiden. Of het gedicht (?) een tuinman van *Oestgeest* tot maker had is mij onbekend. Er bestaan vele variatiën op, die hier in der tijd door ver-

minkten werden gedebiteerd, als hulpmiddel om straffeloos te bedelen. Zoo las ik:

„Een oude schipper, een paard en een beest
Gaven ook al te zamen den geest."

Het kwam tot ons, bijna kort na iederen watersnood. G. P. ROOS.

J. Neuyes (X. bl. 3, Vr. 15). Voor het geval, dat de vrager niet in de gelegenheid is om het *vierde* deel van het *Aanhangsel* op NIEUWENHUIS' *Woordenboek* op te slaan, schrijf ik het volgende uit:

»NEUYE (JAN) was in zijne soort een rijmer en gaf in 1664 de *Eneas, of de Vader des Vaderlands* uit, hetwelk in 1669 gevolgd werd door de *Gewroken Lucretia, of Rome in vrijheit*, waaraan hij de nieuwe benaming van »Rijxtreurspel" gaf. In 1696 kwam NEUYE met eene berijmde topographie van *Holland* te voorschijn, onder den titel van: *Beschrijving van Batavien haer gedeelte aan dees zijde des Rhijns, genoemt Zuijd- en Noord-Holland.* Dit werkje is bijzonder geschikt tot een dichterlijken reiswijzer door *Holland*, want hetzelve is nagenoeg geheel van historiëelen inhoud. In 1739 oordeelde men den herdruk van hetzelve nuttig, ja zelfs noodzakelijk."

NEUYES »daden", waarvan J. KOENERDING in zijn lofdicht spreekt, zijn mij niet bekend geworden; maar ik leef in de hoop, dat een der Navorschers zal kunnen aantoonen, dat het daarmeê beter stond, dan met zijne poëzy.

BI.

[Hetzelfde deelde J. C. K. ons mede volgens WITSEN GEYSBEEK, *Biogr. Woordenboek*, i. v.]

Geslacht van Hoorn (X. bl. 4, Vr. 18). Het geslacht VAN HORNES (en niet HOORN), hier bedoeld, ontleent zijnen naam van het kasteel *Horne*, hetwelk in het Graafschap van dien naam, op den linker Maasoever, en op ½ uur afstand van *Roermond* gelegen was, en waarvan nog overblijfselen bestaan. Alhoewel, in vroegere eeuwen, sommige leden van dat geslacht zich wel eens HORN, HORNE, HOERNE, HEURNE of HOORNE schreven, zoo is de eigenlijke naam toch HORNES, en schreven zij zich dan ook in de laatste eeuwen aldus.

JAN II, Graaf van *Hornes*, Baron van *Boxtel* en *Baucignies*, Heer van *Lokeren*, enz., zoon van PHILIPPUS en van CLARA VAN RENESSE, overleed te *Utrecht* den 6den November 1606, in den ouderdom van 75 jaren, en werd te *Vianen*, in den grafkelder der BREDERODES, begraven. Hij was driemalen gehuwd: 1. met MARIA VAN ST. ALDEGONDE, dochter van JAN, Heer van *Noircarmes*; 2. met ANNA VAN FLODORP, dochter van BALTHAZAR, Heer van *Lugt;* 3. met ANNA VAN BREDERODE, dochter van REINOUT. Bij de eerste had hij zes, en bij de tweede drie kinderen. Uit het tweede werd geboren WILLEM ADRIAAN, Graaf van *Hornes*, Heer van *Kessel*, enz. Generaal der Artillerie, Gouverneur van *Heusden*, en later van *'s Hertogenbosch.*

Deze was tweemalen gehuwd; 1. met ISABELLA VAN DER MEEREN, Vrouwe van *Westwezel*, dochter van PHILIPPUS, Heer van *Sterrebeek* en *Saventhem*; en 2. met DOROTHEA VAN HAEFTEN.

Uit het eerste huwelijk had hij eenen zoon, genaamd JAN, Baron van *Kessel* en *Batenburg*, Heer van *Westwezel*, Generaal der Artillerie, Gouverneur van *Grave*, in 1644, die huwde in 1632 met JOHANNA, Gravin van *Bronkhorst-Batenburg*, welke hem een' zoon baarde, naar zijnen vader genaamd, WILLEM ADRIAAN. Deze voerde den titel van Baron van *Kessel* en *Batenburg*, Heer van *Westwezel* en was, even als zijnen vader en grootvader, Generaal der Artillerie, alsmede Kolonel van een regiment Infanterie, en was, in 1667, met acht kompagniën, aan boord van de Nederlandsche vloot tegen *Engeland* bestemd. Later onderscheidde hij zich als Generaal der Artillerie bij het beleg van *Woerden.* Ook was hij het, die zich van het eiland *Noirmoustiers*, aan de *Loire*, meester maakte, en die met zoo veel kennis en beleid de Artillerie bij den slag van *St. Denis*, bij *Mons*, dirigeerde. In 1693 voerde hij het bevel te *Furnes;* hij begaf zich daarna naar *Namen*, en blonk door zijne dapperheid bij de belegering dezer vesting uit. Hij werd echter daarbij doodelijk gewond, en overleed dien ten gevolge op den 4den Maart 1694. Hij was gehuwd met JUSTINA VAN NASSAU, dochter van WILLEM MAURITS en van MARIA VAN AERSEN VAN SOMMELSDIJK. Zij overleed den 21sten Januarij 1740, in den ouderdom van 97 jaren.

Bovengenoemde Graven VAN HORNES zijn dus geene afstammelingen van PHILIPS VAN MONTMORENCY, die in 1568 te *Brussel* onthoofd is, en den titel van Graaf van *Hornes*, bij erfenis van zijnen stiefvader JAN II, gehuwd met ANNA VAN EGMONT, Gravin van *Buren*, weduwe van JOSEPHUS VAN MONTMORENCY, bekomen had. Deze PHILIPS VAN MONTMORENCY liet buitendien geene kinderen na, zoodat zijn stam met hem uitstierf. (Zie *Histoire généalogique de la Maison de Hornes, par M.* GOETHALS. Bruxelles 1848. Eene prachteditie in 4°., welke echter niet in den handel, doch waarvan een exemplaar in mijn bezit is.)

Wat nu betreft de vraag van MARS, omtrent zekeren Graaf VAN HORNES, die tijdens LODEWIJK XV, onder het Regentschap van den Hertog van *Orleans* (doch niet onder de regering van LODEWIJK XIV, zoo als MARS abusivelijk aanhaalt) geradbraakt is geworden, kan ik mededeelen, dat hij ANTHONIUS JOSEPHUS genaamd, en zoon van PHILIPPUS

EMANUEL, Prins van *Hornes* en *IJssche*, Gouverneur van *Gelderland*, enz. was.

Bedoelde Graaf was Baron van *Lesdaing*, en werd den 21sten November 1698 geboren. Hij was in Oostenrijkschen dienst, doch bevond zich in 1620, wegens familiezaken, te *Parijs*. Gewoon een verkwistend leven te leiden, en daardoor in schulden geraakt, wendde hij zich tot eenen geldwoekeraar, die hem beloofde de noodige gelden tot het betalen zijner schulden te zullen verschaffen. Het einde der zaak was echter, dat hij, in gezelschap van twee zijner vrienden, den woekeraar vermoordde, en zich van zijn geld meester maakte. Ten gevolge daarvan werd hij ter dood veroordeeld, en op den 26sten Maart van dat jaar te *Parijs* geradbraakt, en te *Baucignies* begraven. — Hij stamde in regte lijn af ,van voormelden JAN II, Graaf van *Hornes*, Baron van *Boxtel* en *Baucignies*, Heer van *Lokeren*, enz. en behoorde dus geenszins tot het geslacht der MONTMORENCYS. (Zie voormeld werk en *Mémoires de* ST. SIMON, alsmede *Mémoires de la Marquise* DE CREQUY.) VAN EMDE.

Itinerarium van Benjamin van Tudela (X. bl. 5, Vr. 24). Men verlangt te weten, wat er is van het eenige bekende volledige exemplaar van dat werk, gedrukt te *Constantinopel* in 1452, dat onlangs te *Amsterdam* zou verkocht zijn. Ik kan φ^2—φ verzekeren, dat er zulk een exemplaar niet bestaan *kan*, wijl er ten jare 1452 wel geene drukkerij te *Constantinopel* werkzaam kon zijn. Wel kent men een druk van dat werk, meer dan eene eeuw later door de Joodsche geleerden in *Constantinopel* uitgegeven, namelijk 1543, 8°. Meermalen is BENJAMIN VAN TUDELA's reis in zijn geheel in het licht verschenen, ook in Latijnsche, Hollandsche, Hoogduitsche en Fransche vertalingen. De Leidsche Hoogleeraar L'EMPEREUR bezorgde bij ELZEVIER in 1633 (12°.) eene keurig uitgevoerde uitgave van het oorspronkelijke, met eene Latijnsche overzetting. De Fransche uitgave door J. PH. BARATIER is lang voor de beste gehouden geworden, maar heeft voor de mededinging van latere bewerkers moeten wijken. Men leert deze laatsten voor een deel kennen uit DE ROSSI, *Dizionario degli autori Ebrei*, p. 73, v. v. QUIESCENDO.

Verbrand handschrift (naar men beweert) van een van Cicero's Werken (X. bl. 5, Vr. 28). DELANDINE zal M. TULLIUS CICERO verward hebben met M. TULLIUS TIRO, diens vrijgelatene. Bekend zijn de zoogenaamde *notae tironianae*, waarvan de uitvinding door EUSEBIUS aan TIRO wordt toegeschreven. Dit schrift heeft veel overeenkomst met de hedendaagsche stenographie. Men kan er over nazien: U. F. KOPP, *Palaeographia critica*, Manh. 1827, I. § 93, 164, 227, en D'ENGELBRONNER, *Diss. de Tirone*, L. B. 1804. Kan het verbrande handschrift ook een *Codex* der *notae tironianae* geweest zijn? DELANDINE's woorden: »qui avoit ensuite appartenu à Saint CYPRIEN, et avoit été annoté par lui," geven aanleiding tot dit vermoeden. Immers de kerkvader CYPRIANUS heeft, gelijk bekend is, deze *notae*, ten gebruike der Christenen van zijnen tijd, aanmerkelijk vermeerderd. Een zoodanige *Codex* werd in 1497 door J. TRITHEMIUS in de boekerij van een klooster gevonden en voor een' spotprijs gekocht. Zie de korte inleiding vóór GRUTERUS' *Notae Romanorum veterum*, etc. *Ex off.* COMMELIN, 1603, fol. Bt.

Keeshonden (X. bl. 5, Vr. 29). Het komt mij voor, dat dit kwaadaardig bij de boeren gezocht hondensoort tot de klasse der *wolfhonden* behoort.

Maria Aletta Hulshoff (X. bl. 6, Vr. 30) was eene dochter van ALLARD HULSHOFF, Doopsgezind predikant te *Amsterdam*, en van ANNA DEBORA VAN OOSTERWIJK. Zij werd den 30sten Julij 1781 geboren.

K. J. R. VAN HARDERWIJK.

Heerlijkheid Kniphausen (X. bl. 6, Vr. 33). ANTON GUNTHER, Graaf van *Oldenburg*, overleed in 1667, zonder wettige afstammelingen, *Oldenburg* en *Delmenhorst* aan den Koning van *Denemarken* en aan den Hertog van *Holstein-Gottorp* bij testament nalatende. De heerlijkheden *Varel* en *Kniphausen*, laatstelijk in zijn bezit gekomen, legateerde hij aan zijn' natuurlijken zoon ANTON, voor wien hij met veel moeite van den Keizer den titel van Graaf van *Aldenburg* verworven had. De mannelijke nazaten van deze uitgestorven zijnde, huwde de erfgename met WILLEM, Graaf van *Bentinck*, wiens afstammelingen thans nog beide heerlijkheden bezitten. In 1807 voegde NAPOLEON *Kniphausen* bij het nieuwe koningrijk *Holland*, terwijl een Senatus-consult van 1810 dit kleine land met *Frankrijk* vereenigde. Het Russische leger bezette het in 1813 en gaf het beheer over aan den Hertog van *Oldenburg*, niettegenstaande de protesten van den wettigen eigenaar, wiens aanspraken ook door het Congres van *Weenen* niet erkend werden. De Graaf hield echter vol en werd eindelijk, den 9den Maart 1826, door de Bondsvergadering als onafhankelijk heer en lid van den Bond erkend. Schoon hij in zijn gebied de wetgevende en regtoefenende magt bezat, heeft hij geen eigen stem in de Bondsvergadering en moet zijn contingent van 28 man bij dat van den Groothertog van *Oldenburg* voegen. Zijn

landje, de kleinste staat van *Europa*, is dan ook door het Groothertogdom omgeven en de regtszaken worden in hooger beroep te *Oldenburg* behandeld. De Groothertog staat tot hem in betrekking, als eertijds de Keizer tot de Rijksvorsten. Gelijk bekend is, heeft de Graaf ook eigendommen in *Brabant*, *Gelderland* en *Overijssel*. C. W. B.

[Van gelijken inhoud is een ander antwoord ons toegezonden. Dat van G. P. ROOS betreft alleen de vroegere bezitters dezer heerlijkheid.]

Oostfriesche Numismatiek (X. bl. 6, Vr. 34). In H. GROTE, *Münzstudien. Neue Folge der Blätter für Münzkunde*. Leipz. 1855, N°. 1. S. 38, is eene zilveren munt der heerlijkheid *In-* en *Kniphausen* van Graaf W. G. VAN BENTINK, van het jaar 1807, beschreven en Taf. 15, fig. 5, afgebeeld, terwijl in de *Mémoires de la Société Impériale d'Archéologie* (*de Petersbourg*) *publiès par le* Dr. B. DE KÖHNE, 1850, vol. IV. p. 387—391, *drie* gouden munten van denzelfden Graaf BENTINCK (thans te *'s Gravenhage* meestal wonende), in de jaren 1806 en 1807 te *St. Petersburg* geslagen, worden beschreven en Taf. II, N°. 5, afgebeeld.

Behalve het reeds door NORDANUS vermelde stukje van CHALON is er nog een stukje van denzelfden schrijver, getiteld: *Note sur un florin d'or de* UDO UCKENA, *ou* VOCKENS, *Capitaine de Norden*, 1421—1433, in de *Revue de la Numismatique Belge*, t. I. 2e Serie, p. 349—351, te vinden. De munt is afgebeeld pl. XVII. N°. 7. Munten van *Emden* worden onder N°. 4530—4536, gevonden in den *Catalogue de la grande collection de Monnaies et Medailles de* L. WETZL DE WELLENHEIM. Vienne 1845. II. 2. p. 203, alsmede aldaar II. p. 211, onder N°. 4691—4719, munten van ENNO, I. (1466—1491) 1 stuk. ENNO II, † 1540 (1 stuk). EDZARD II, † 1599 (6 stuks), waaronder sommige gemeenschappelijk met zijne broeders CHRISTOFFEL († 1566) en JOHAN († 1591) geslagen. Bovendien nog 6 stuks door EDZARD II, alleen in gemeenschap met zijnen broeder JOHAN geslagen. Van ENNO III, † 1625 (2 stuks). Van GEORGE CHRISTIAAN (1660—1665), (4 stuks). Van CHRISTIAAN EBERHARD (1665—1708), 1 stuk. Van GEORGE ALBERT (1708—1734), 2 stuks, alsmede uit eene zijlinie van JOHAN, Graaf van *Rietberg* en *Oostfriesland*, († 1661) 4 stuks. J. D. L.

Oud wijnglas (X. bl. 6, Vr. 36). Het voorwerp, waardoor VAN DIJKS zangster in vuur geraakte, was geen wijnglas, maar een zilveren beker of kelk, die als N°. 33 voorkwam op de Tentoonstelling van Oudheden, in 1858 door de Maatschappij *Arti et Amicitiae* te *Amsterdam* gehouden, en afgebeeld is in mijn werk: *Nederlands Oudheden*, pl. XIX.

De toenmalige eigenaar is onlangs overleden en zal de beker, volgens familiegebruik, thans aan den oudsten zoon zijn overgegaan.

D. VAN DER KELLEN, JR.

Verspreide gedichten van Borger (X. bl. 7, Vr. 37). Ik weet niet of in zijne *Dichterlijke Nalatenschap*, ook het vers is opgenomen, dat begint: »Mijn PHYLAX och! Mijn PHYLAX och!" Zoo niet, gelijk ik meen, en de Heer H. v. K. wil er een afschrift van, dan heeft hij slechts in 't volgend N°. van den *Navorscher* zulks te melden, en het wordt hem toegezonden door J. C. K.

Het geslacht Vosmaer (X. bl. 7, Vr. 39). In antwoord op de vraag van Γενεαλογεῖν, kan ik hem niets meer dan het volgende mededeelen. BOITET, *Beschr. van Delft*, bl. 103 volgg. tot 130, geeft op: JAN VAN DER VELDE MUISZ, Schepen van *Delft* in de jaren 1400 en 1401. CORNELIS ENGELBREGTSZ. VOSMAER, Schepen in de jaren 1491, 1492, 1494, 1496, 1498, 1500, 1501, 1504, 1505 (met bijvoeging zijner woonplaats: in *de Croon*), 1506 en 1512; Schepen-Thesaurier in 1493 en 1495; Weesmeester in 1502 en 1508. CORNELIS MICHIELSZ. VOSMAER, Binnen-Havenmeester in 1530; met zijn beroep er bij gevoegd: Brouwer; Schepen in de jaren 1533, 1534, 1535, 1536; Binnen-Havenmeester in 1539; in 1544 Schepen; in 1545 en 1546 Thesaurier; in 1548, 1554, 1555, 1556 tot 1661 Schepen; in 1552 Weesmeester; in 1553 Burgemeester; in 1564 Binnen-Havenmeester: MICHIEL CORNELISZ. VOSMAER; anderen hebben: MICHIEL CORNELISZ. VAN DER VELDE, welke in 1567 Thesaurier is en in 1568, wanneer hij VAN DE VELDE heet; in 1570 komt dezelfde VAN DE VELDE als Binnen-Havenmeester voor. Verder worden bij BOITET, p. 710 volgg. nog eenige bekende bijzonderheden omtrent het geslacht VOSMAER gevonden. Op het jaar 1470 vind ik geen VOSMAER vermeld.

Mr. I. S.

VRAGEN DOOR HET BESTUUR BEANTWOORD.

Hij heeft zijn ontslag gegeven, voor hij heeft zijn ontslag aangevraagd, is verkeerd gezegd. *Ontslag geven* is *ontslaan*.

Volgens H. v. K. beweert zeker taalgeleerde, dat *hij kent zijne les*, en *hij kan zijne les* beide goed gezegd is. Het eerste zou beteekenen, hij weet welke les hij leeren moet of welke les er behandeld zal worden, het laatste hij is in staat zijne les op te zeggen, hij weet wat er in de les voorkomt. Wij begrijpen niet hoe iemand met gezonde hersenen zoo iets beweren kan. In het eerste geval moet men zeggen *hij weet zijne les*, in het laatste *hij kent zijne les*. Maar *hij kan zijne les* is evenzeer onzin als *il peut sa leçon*, zoo als wij uit den mond van een schooljongen wel eens hoorden.

Dezelfde medewerker vraagt naar den oorsprong van het woord *vanding*, dat hem voorkwam in de beteekenis van *kraambezoek*. *Vanding* is van het werkw. *vanden* en dit weder van *vand* (tegenwoordig *vond*), verleden tijd van het werkw. *vinden*. De eerste beteekenis van *vanden* is gaan vinden, waaruit zich later die van onderzoeken, beproeven en bezoeken ontwikkeld hebben.

Nog schrijft ons H. v. K. ergens gelezen te hebben, dat het gebruik van *tot-toe*, even als *van-af*, *van-uit* ergens door Mr. J. VAN LENNEP in poëzy geestig gehekeld wordt en dat hij met die regels wenscht te worden bekend gemaakt. H. v. K. vergist zich. Wij houden ons verzekerd, dat de genoemde dichter het gebruik van *tot-toe* en *van-af* (de eene partikel vóór, de andere achter het substantivum geplaatst) niet afkeurt, maar meenen ons te herinneren, dat hij ergens het nog al eens voorkomende *van-af* (de twee partikels naast elkander geplaatst) bespottelijk heeft gemaakt door *tot toe*, dat voor zooverre ons bekend is niemand nog ooit gebruikt heeft, daarnevens te stellen.

C./A. vraagt naar den oorsprong van *wijlen*, dat van eenen overledene gezegd wordt, en *wijle*, in *bij tijd en wijle*. Het woord *wijle*, dat alle talen van duitschen stam bezitten, beteekent, tijd, oogenblik, uur. In de laatste beteekenis komt het nog bij HOOFT voor. Van hier het bijwoord *wijlen* (eigenlijk de dativ. plur. van dit subst.) dat nog in gebruik is in de door C./A. vermelde beteekenis, *wijlen eer* dat bij onze oude schrijvers niet zelden gevonden wordt, later *wijlneer* en *welneer*, nu *weleer* (zie *Minnenloep*, Woordenl. o. h. w.) *dikwijls*, *langwijlig* en *verwijlen*.

Charlatan, zoo berigt ons een onzer medewerkers, wordt door NAPIER in zijne *Florentine History*, afgeleid van CHARLEMAGNE, wiens bedrijven met toovergeschiedenissen doorweven, door reizende menestrelen verbreid werden, die wegens de stof die zij bezongen den naam van *charlatans* ontvingen. Wij gelooven het niet. Liever zoeken wij met GÉNIN, *Recreat. Philolog.*, p. 65, den oorsprong van het woord in het ital. *ciarlare*, babbelen, snappen.

B. F. C. vraagt 1°. „Er is verschil tussen *zuigen* en *zogen*. Zoo mag men dan ook *zuigeling* en *zogeling* niet door elkander gebruiken. Moet men niet zeggen: deze is een *zuigeling*; maar in betrekking tot de moeder: deze is haar *zogeling*. Zoo ook *zoogkind* en niet *zuigkind*, maar wel *zuigbroeder* en niet *zoogbroeder*, omdat het woord broeder de onderlinge betrekking der zuigenden aanduidt. V. D. PALM, *Leerr.*, II. p. 318 heeft de *zuigeling* haars boezems; is dit goed?" Een *zuigeling* is een kind dat zuigt. Waarom zou dan eene moeder niet van *haren zuigeling*, d. i. het zuigende kind hetwelk het hare is, kunnen spreken? *Zoogbroeder* is een goed woord. Mijn zoogbroeder is hij die mijn broeder is, daardoor dat hij met mij door dezelfde vrouw gezoogd wordt. In zamengestelde zelfst. naamw., welker eerste deel de stam van een werkwoord is, drukt dat eerste deel somtijds de werking uit die het voorwerp ondergaat. Dit laatste heeft plaats in *zoogbroeder* even als in *mestkalf*, *braadvarken*, *hakhout*, enz. De aangehaalde woorden van V. D. PALM bevelen zich zeker niet door duidelijkheid aan.

2°. „Is de uitdrukking: *het gebruiken van* onze vermogens goed? Moet het niet wezen: *het gebruik maken van* enz. Men zegt: het loopen naar, het spreken van, enz. maar men *gebruikt iets*. Het gebruiken van geeft te kennen, dat men een gedeelte van iets gebruikt; en dat wil men toch over het algemeen met die uitdrukking te bezigen, niet te kennen geven." Die uitdrukking is zeer goed. De infinitivus van alle transitiva kan zoo gebruikt worden. Zoo spreekt men van het bouwen van een huis, het openen van een venster, het plukken van eenen vogel en geeft er mede te kennen, dat men het geheele huis bouwt, het geheele venster opent, den geheelen vogel plukt. Het werkwoord *gebruiken* wordt wel verschillend geconstrueerd, met den accus. om te kennen te geven, dat men het voorwerp waar men van spreekt in zijn geheel gebruikt, met *van* om te kennen te geven dat men er een gedeelte van gebruikt. Maar wanneer de infinitivus van dit werkwoord als substant. gebezigd wordt, kan die niet anders dan *van* (dat hier den genitivus vervangt) bij zich hebben.

3°. „Is er ook verschil tusschen de uitdrukking: *een glas vol* en *een vol glas*? Vraagt men een vol glas, dan ontvangt men het gevraagde in een glas. Vraagt men een glas vol, dan verkrijgt men de kwantiteit, ook welligt in iets anders. Is het ook het verkorte van: zooveel als in een glas, dat vol is, kan?" Een *vol glas* is een glas dat vol is. Een *glas vol* zegt men nooit of de naam van eenige zelfstandigheid, b. v. water, wijn, wordt er bij genoemd, of, zoo die te voren genoemd is, er bij gedacht, en dan beteekent het een glas dat vol is van water, wijn, of wat het ook zij. Een *glasvol* is zooveel als een vol glas bevat. In het meervoudige zegt men in het eerste geval *volle glazen*, in het tweede *glazen vol*, in het derde *glasvollen*.

„Waarom," vraagt K. H., „hoort men altoos en leest men zelfs van de beste schrijvers *het sanhedrin*, daar toch SIEGENBEEK en WEILAND dat woord voor mannelijk houden, en dit overeenkomt met zijne afkomst van de Hebr. taal?"

Ons volk kent gaarne het onzijdige geslacht toe aan woorden uit vreemde talen overgenomen, ook waar zij in die taal een ander geslacht hebben. Hier echter zal het grieksche *συνέδριον* er wel de meeste schuld van dragen.

Wanneer dezelfde medewerker ons vraagt waarom men zegt *op de been* en niet *op het been*, ziet hij *been* ten onregte voor een enkelvoud aan. *Been* behoort tot die onzijdige substantiva met sterke verbuiging, die oudtijds in het meervoud geene *e* hadden. *Op de been* en eenige andere dergelijke spreekwijzen moeten hieruit verklaard worden.

„Dezer dagen is te *Weesp* uitgekomen een *Almanak*, onder den titel *Weespsche en Gooische Almanak*. Is dat *Weespsche* goed? — *Weesp* is op zich zelf reeds een weinig Nederduitsche naam, door de zamenvoeging van twee medeklinkers *s* en *p* als sluitletters, die men bijna niet uit kan spreken zonder *e* er tusschen te lispelen, zoo dat het altijd *Weesep* luidt." Op deze vraag van † moeten wij antwoorden, dat ook wij *Weespsche* afkeuren. Van vele plaatsnamen maakt men bijv. naamw. op *sch*, b. v. leidsch, haagsch, delfsch. Van vele andere echter maakt men die met den uitgang *er*. Zoo zegt men het *Groninger diep*, het *Enkhuizer zand*, *Harderwijker* bokking, *Edammer* kaas. Insgelijks spreekt men van de *Weesper* poort, *Weesper* jenever, *Weesper* moppen en *Weesper* studenten. En al wordt dit jaarboekje ook door vele gevolgd die denzelfden titel dragen, het volk zal het den *Weesper* almanak heeten en blijven heeten, even als het, in weerwil der tweehonderdjarige oppositie van de firma ENSCHEDÉ nog altijd spreekt van de *Haarlemmer*, niet *Haarlemsche* courant.

De Heer G. P. ROOS maakt de volgende opmerking: „Men heeft in onze taal sommige woorden, welke of iets ontkennen of eene ondeugd benoemen, waarvoor men echter geen goed woord schijnt te bezitten, dat het tegenovergestelde bevestigend, stellend of de deugd uitdrukt: b. v. tegenover *onbeschoft*, bestaat er geen *beschoft*. Zoo heeft men ook *achter*-klap en geen *voor*-klap. Nogtans vond ik in ADR. VAN DE VENNE, *Tafereel van de Belacchende Werelt*, 's Gravenhage 1635, bl. 84 het volgende: „Als eenigh mensch sijn rechter oore tuyt 't is een teyken van goet *voor*-gheklap, tuyt de slincker oore. 't beduyt quaet *achter*-klap."

Ik moet nogthans bekennen, dat de man jagt op tegenstellingen schijnt te maken."

De woordspeling van VAN DER VENNE komt ons mislukt voor. *Klap* heeft altijd eene ongunstige beteekenis. Er kan daarom tegenover *achterklap* geene zamenstelling van *klap* staan, die iets goeds te kennen geeft. Onze ouden zeiden in dezelfde beteekenis *achtersprake* (sprake ten nadeele van iemand), het tegendeel daarvan is *voorsprake* (sprake ten voordeele van iemand). Indien *onbeschoft* eene

verbastering is van *onbeschaafd*, waarvoor reeds KILIAEN het hield, dan staat *beschaafd* er tegen over. Er zijn echter negativa waarvan het positivum niet in gebruik is, b. v. *onnoozel, onguur*.

J. H. VAN LENNEP vraagt: »Moet men in het zegelied van DEBORAH en BARAK (*Rigteren* V) niet bij vers 20 aan een regen van luchtsteenen denken, als we daar lezen:

»Van den hemel streden zij, de sterren uit hare loopplaatsen streden tegen SISERA"?

En heeft men regt om aan iets dergelijks te denken, *Jozua* X. vs. 11: of moeten de »groote steenen," daar vermeld, alle »hagelsteenen" geweest zijn? Het wonder, in dat Hoofdstuk opgeteekend, had wel een aëroliethen-regen kunnen veroorzaken.

In het lied van DEBORA (*Rigt.* 5: 20) wordt van geenerlei »steenen" melding gemaakt, ook niet gesproken van het »vallen" van sterren, zoodat de eenige reden, waarom men daar aan eenen aërolithenregen zou denken, in de omstandigheid moest liggen, dat aërolithen doorgaans vallende »sterren" genoemd worden. Maar dat zou dan ook overal aan een aërolithenregen doen denken, waar van het vallen der sterren uit den hemel sprake is, b. v. in de profetie van *Joël*, en waar de voorstelling van dien profeet in het N. Verbond wordt gebruikt. De uitdrukking in DEBORA'S lied vereischt zulk eene vooronderstelling niet; integendeel vindt zij eenen gezonden zin, wanneer men denkt, dat de profetesse Gods wonderbare hulp heeft willen vermelden, en de gedachte daaraan uitspreekt onder dezen vorm, dat de legerbenden des hemels voor Israël hebben gekampt. Als legerbenden Gods nu werden bij de oude Israëlieten de sterren, de lichten des hemels voorgesteld, en de naam Jehova Sebaoth beteekent den God, die de gebieder is van die legerbenden des hemels. Ware DEBORA'S lied uit den Makkabeeuwschen tijd, dan zou men zich de sterren des hemels kunnen voorstellen als engelen Gods, omdat die toen in de sterren gedacht werden te wonen, en de sterren zelve daarom sinds dien tijd vaak als engelen voorkomen, b. v. *Openb.* 9: 1 en in het boek *Henoch*.

Josua 10: 11 is ook voor de vooronderstelling van eenen aërolithenregen geene plaats. De schrijver zelf verklaart, wat hij bedoelt, door de tweede maal »hagelsteenen" te zeggen. Gaat men uit van het denkbeeld, dat de woorden van den schrijver geene aanhaling zijn uit een oud zegelied, maar dat hij werkelijk een wonder heeft willen vermelden, en dat zulk een wonder werkelijk heeft plaats gehad, dan geeft wat VON HUMBOLDT, KAISER en BURMEISTER van de aërolithen vermelden, nog geene aanleiding tot de stelling, dat door zulk een wonder een aërolithenregen veroorzaakt zou kunnen worden.

W. C. SPOOR vraagt naar den oorsprong van den naam *Palmzondag*. Het antwoord is te vinden *Matth.* 21: 8.

AANTEEKENINGEN.

Geslacht van der Mijle. Dr. G. D. J. SCHOTEL heeft op nieuw eene poging aangewend om de geschiedenis en de oudheden zijner geboortestad in herinnering te houden; zijn vóór eenigen tijd uitgegeven geschrift, *Dordrecht* getiteld, zal daartoe het middel zijn, gelijk hij het al dadelijk aanvangt met een omstandig opstel over het geslacht VAN DER MIJLE, van ouds te *Dordrecht* gevestigd en zeer aanzienlijk. In eene *Bijlage D.* wordt over ABRAHAM VAN DER MIJLL (want aldus teekende deze zijnen naam in 1592) gehandeld. De Heer SCHOTEL zegt, dat hij een afstammeling was uit het bekende geslacht, 't geen echter niet genoegzaam door hem wordt aangetoond, gelijk het dan ook nog mag worden betwijfeld. Vooreerst geeft zijn naam MIJLL, en niet MIJLE, daartoe aanleiding, maar ook is het te veronderstellen, dat van den naam der plaats *de Mijl*, niet verre van *Dordt* gelegen, meer dan één geslacht den zijnen zal ontleend hebben. — Bl. 41 wordt door den Heer SCHOTEL de geboortedag van ABRAHAM VAN DER MIJLL gesteld op den 13den Februarij 1563, en in de noot (6) gezegd dat FOPPENS en VROLIKHERT dien verkeerdelijk stellen op den 13den Mei 1858 (drukfout voor 1558), terwijl men bl. 45 leest, dat hij stierf den 27sten Maart 1637, in den ouderdom van 71 jaren, en dus in 1566 zoude geboren zijn. Doch bl. 46 vindt men het *Grafschrift*, door zijne kinderen gesteld, hebbende *Ob.* A°. 1637, 27 *Martii*, *aetatis suae* 79, op welk grafschrift men toch in dezen het meest zal kunnen afgaan, en waardoor, indien zulks getrouwelijk is afgeschreven, men weder tot het verworpen jaartal van 1558 wordt teruggebragt. De Heer SCHOTEL behoort alzoo aan te toonen op wat grond hij aan het jaar 1563 den voorkeur geeft. Van de briefwisseling van ABRAHAM VAN DER MIJLL met den geleerden LIPSIUS bleek onlangs op nieuw, door het van wege de Akademie van Wetenschappen te *Amsterdam* uitgegeven boekdeel, door den Heer G. H. M. DELPRAT bewerkt, bevattende *Lettres inédites de* JUSTE LIPSE, alwaar bl. 33 en 34 brieven van dezen aan VAN DER MIJLL voorkomen; en uit de *Resolutiën* van HH. Curatoren en van Burgemeesteren van *Leiden*, schijnt te blijken dat VAN DER MIJLL in Julij 1588 uit *Kuilenburg* aan LIPSIUS, als Rector der Hoogeschool een' brief schreef, met verzoek om in *Ethica*, *Physica* of *Logica* geplaatst te mogen worden, en dat het antwoord was, »dat er thans geene gelegenheid bestond het getal der Professoren te vermeerderen, maar dat men hem zal beschouwen als aanbevolen, zoo die mogt voorkomen."

Zijn *Album* of vriendenrol, waarvan SWEERTIUS, *Ath. Bat.*, p. 88, gewaagt, schijnt nog in aanwezen te zijn. Men wil dat het 70 inschrijvingen zoude bevatten, en in den laatsten tijd het eigendom van den Heer W. F. ROËLL zoude geweest zijn. Het ware te wenschen, dat de bezitter van dat ongetwijfeld belangrijke stuk mogt kunnen besluiten om, inzonderheid thans, nu zoodanige zaken meer op prijs worden gesteld dan vroeger, hetzij zelf, hetzij door den Heer SCHOTEL, voor wiens verzameling zulks eene curieuse bijdrage zoude opleveren, den inhoud daarvan mede te deelen, en dit is dan ook hoofdzakelijk de reden, waarom ik bij den *Navorscher* een plaatsje voor deze *Aanteekening* verzoek, en daar bijvoeg of herinner, dat het *Album* van CORNELIUS VAN DER MIJLE in April 1841

te *Amsterdam* is verkocht voor *f* 63, dat mij toescheen zeer belangrijk en fraai te zijn; welligt is de Heer ROOS in de gelegenheid den toenmaligen kooper te noemen. De tegenwoordige eigenaar moge er almede tot mededeeling van den inhoud door opgewekt worden, terwijl het toch niet te hopen is, dat zulks hetzelfde *Album* zal geweest zijn, waarvan de Heer SCHOTEL thans *fragmenten* voor zich zag (zie bl. 17), maar dat dit laatste door eenen anderen CORNELIS, den broeder van ADRIAAN VAN DER MIJLL, die te *Leiden* stierf, zal verzameld zijn.

ADRIAAN VAN DER MIJLL, over wien de Heer SCHOTEL breedvoerig handelt, werd, volgens aanteekeningen, den 14den April 1564 Extra Ordinaris, en den 30sten April Ordinaris Raad in het Hof van *Holland, Zeeland* en *Westfriesland*, en verzocht in 1568 het bedoelde verlof. Den 1sten December tot Voorzitter van dat Hof benoemd zijnde, heeft hij den 29sten December daarop eed gedaan.

Dat JAN VAN DER MIJLE (zie bl. 8), Secretaris van Prins MAURITS, later Predikant te *Groningen* zoude geweest zijn, is eene vergissing voor te *Appingadam*, zoo als bl. 41 verbeterd gezegd wordt.

Het wapen van VAN DER MIJLE, door SCHOTEL bezorgd, is overeenkomstig dat op de wapenkaart van *Holland;* echter wordt bij VAN LEEUWEN, *Batt. Ill.*, het veld gezegd van goud te zijn, als zijnde die van VAN DER MIJLE gesproten uit het geslacht BOOTH, doch waarvan de Heer SCHOTEL geene melding heeft gemaakt. V. D. N.

Geslacht van der Mijle. De bezitters van Dr. SCHOTELS *Dordrecht* geloof ik geenen ondienst te doen met de mededeeling van het volgende:

WILLEM MIJLIUS, Med. Doct. te *Leiden*, gehuwd met CATHARINA DE HULTER, had bij genoemde echtgenoot ALETTA ELIZABETH MIJLIUS, geboren te *Leiden* den 8sten Februarij 1710, gehuwd met Mr. JAN PIETER MARCUS, geboren den 16den Julij 1703, veertig Raad te *Leiden*, zoon van Mr. PIETER MARCUS, Raad en Pensionaris der stad *Leiden*, enz. en van Jonkvrouwe CATHARINA VAN HOOGENHOUCK.

Het wapen, door deze MIJLIUS-familie gevoerd, was: Coupé, au 1° parti de sinople et d'azur, à une rose de gueules sur la première partition et sur la seconde partition un tige de blé à trois épis, au 2° d'or à un tour de gueules. M. A. v. D. K.

Een bekwaam Ingenieur die nooit geleefd heeft. In het *Biogr. Woordenboek* van VAN DER AA, dl. III. bl. 185, vindt men vermeld: CAREL (D. W.), Een bekwaam Ingenieur, die in het midden der vorige eeuw bloeide; hij nam met A. HATTINGA in 1750 het eiland *Walcheren*, en in 1752 *Schouwen* en *Duiveland* meetkundig op, en vervaardigde de voortreffelijke kaarten, welke in 1753 te *Amsterdam*, bij IS. TIRION, werden uitgegeven, en in den *Tegenw. Staat van Zeeland* voorkomen, enz.

Die Ingenieur CAREL heeft echter nooit bestaan en is eenvoudig door eene verkeerde lezing in de wereld gekomen. Op de bovengenoemde kaart van *Walcheren* staat: *Meetkundig opgenomen enz. door de Ingenieurs* D. W. CAREL *en* A. HATTINGA; op die van *Schouwen: Opgenomen enz. door de Ingenieurs* D. W. CAREL *en* ANTH. HATTINGA; op die van *Noord-Beveland*, en dit is beslissend: *Opgenomen door de Ingenieurs* D. W. C. HATTINGA *en* A. HATTINGA. CAREL was dus slechts een voornaam van den eerstgenoemden Ingenieur, DAVIT WILLEM CAREL HATTINGA, welke voornamen mij kenbaar werden uit zijne aanstelling door den Prins van *Oranje*, dd. 30 November 1748, geregistreerd door de Staten van *Zeeland*, en bewaard in het Prov. Archief van *Zeeland*. 9de witte Register, fol. 35.

De kaart van *Tholen* was het werk van WILLEM TIBERIUS HATTINGA, Med. Doct., die later in 1759 (zie de *Nederl. Jaarboeken*) vermeld wordt als Burgemeester van *Hulst*.

Ik moet bij dit berigt nog voegen, dat ik de eerste opmerking verschuldigd ben aan wijlen Mr. S. DE WIND, en dat een nader onderzoek mij de waarheid heeft bevestigd.

Naar de HATTINGA's werd gevraagd in den *Navorscher* voor 1854, bl. 95. φ²—φ.

Ulevel (vgl. *Bijbl.* 1853, bl. lxxxix). Volgens het *Handwoordenboekje* van H. M. C. VAN OOSTERZEE (Te *'s Hertogenbosch*, bij Gebr. MULLER, z. j.) »zijn de *ulevellen* van Spaanschen oorsprong en waren ze eigenlijk kleine olijven (*olivillas*), in suiker geconfijt en in papiertjes gewonden."

J. H. VAN LENNEP.

Charter van Graaf Floris V, *A°.* 1266. BILDERDIJK, *Gesch. des Vaderlands*, dl. II. bl. 167, zegt het volgende: »FLORIS (V) bereikte den ouderdom van zich-zelven en zijn land te beheeren, en dit was het jaar 1266, wanneer hij in zijn 13de jaar trad. Want deze was, enz. — Zoo als wij ook verscheiden Charters, gedrukt en ongedrukt, van FLORIS V vinden, in dat jaar 1266 als Grave van *Holland* gegeven, *van welke het oudste van den* 10*den Julij is*," enz.

In het Archief van *Delft* bevindt zich onder de verzameling van privilegiën door Graaf FLORIS V aan de Delftsche poorters gegeven, een MS. in het Nederlandsch, dat blijkt van vroeger datum te zijn dan 10 Julij 1266. Ofschoon het oorspronkelijke stuk door

vochtigheid zeer geschonden is, zoodat er aan de regterzijde een geheele strook ontbreekt, en ter linkerzijde van den 5den tot den 12den regel een aanmerkelijk stuk perkament is uitgevallen, van regel 5—8 de eerste woorden, behalve de aanvangletters, en van regel 9—12 de derde en vierde woorden gemist worden, kunnen deze leemten echter door de van genoemde privilegie bestaande copie aangevuld worden. Welk afschrift evenwel niet accuraat gemaakt is, zoodat hier en daar geheel andere woorden gevonden worden en de oorspronkelijke spelling bijna veronachtzaamd is (*).

De volgende copie is zoo naauwkeurig mogelijk, terwijl dat ontbrekende naar het evengenoemde afschrift, met inachtneming der spelling van het oorspronkelijke handvest, is aangevuld.

Ic florens graue van holland doe cont allen den ghenen die dese l(etteren) (zien.) (Ōme) dat m(in)e l(i)eue ghetrouwe portren van Delf· Inderīge ēn letteness(e) ebben dat si hare goeet waren ghewoene te bringhene binnen harre v(rihede souden si daer) af sien (t)oelne vri so ebbic bi rade mīre hogher manne. ende Ōm(e) (dat ic so altois) g(aer)ne will(e) vordren. eb ic hem ghegheuen. die gratie ēn die v(rihede so wane dat) si (co)men met a(r)en goede of wareward so sire mede willen h(et sie in of het sie) v(orbi) up (wat) bodeme dat hare goet leghet dat si vri (ende quite sien oueral in minen) lande van tolne ēn van toelne gheliec (ende van alre moye)nes (se mīre toelna)rs. Ende Ic ghebiede minen toelnars (so waer si wonen) in minen (lande) bi mīre hulde dat si mine ghetrouw(e portren van delf) houer di(t niet) ne moyen af te letten Ende ōme ᵈat i(c wille dat dit) vaste ēn gh(e) stade bliue so ebic hem dese lettren gh(egheuen ende be)seghelt m(e)t minen seghele. Dese lettren sien g(heg)h(euen van ons heren) gheborness(e) ducent iaer tue ondert iaer ēn (ses ende sestich) in sente po(nti)aens daghe (†). — d. i. 14 Januarij.

Ter bevestiging van het cijfer *zes en zestig*, dat in het oude stuk ontbreekt, bestaan op het archief nog de volgende bescheiden.

Vooreerst de copie eener confirmatie in het Latijn van S. de Harlē balliuus kenemarie en th de teilīge balliuus hollandie milites (§) uniuersis thelonеariis p hollandiā constitutis; waarin verder wordt bekend gemaakt, dat de »comes hollandie contulit fidelibus suis oppidanis de Delf maiorē gratiā quā hactenus obseruabāt.”

Het privilegie wordt vervolgens in 't Latijn aan de tollenaars medegedeeld en er bijgevoegd, dat zoo iemand zich tegen dit privilegie ausū temerario vergrijpt, »sciat se offensam dñ comitis meruisse.” Daī anno dñ m̄ cc̄lx sex in die pontiani m̄r. — De zegels, waarvan de openingen aanwezig zijn, ontbreken. Bij de regtsche opening staat geschreven: eene C, van boven tot onderen doorstreept.

Verder, in dezelfde verzameling, een schrijven of kennisgeving van FLORIS V aan zijne tollenaars gerigt in deze woorden:

Flōr Comes Hollanđ uniuersis thelonеariis suis p hollandiā constitutis voluimus esse notū qđ fideles nr̄i oppidani et ciues de Delf liberi sī ab omī theloneo et thelonei exactione de mercimoniis suis et bonis que ad oppidū ipm ducūt uel etiā extra ducūt in quacunque naue siue carina iacuerīt sicut in iporum priuilegio a serenissimo patre nostro clare memorie WILLO Romanor. rege collato plenius continetur (*) et quā primū aliquē in cooppidanū suū susceperīt statī sua gaudere debeat libertate Quare uob sub obtentu grē nr̄e mandamus ne dictos oppidanos et ciues contra huiusmodi cōcessionis tenorē presumatis aliquatenus molestare. Datū anno dñ m̄ cc̄ sexagesimo sexto sabbato ante aptor. symonis et iude. — — d. i. 24 October. Het zegel ontbreekt.

Eindelijk nog een vidimus van den proost van Coninxvelt (†) UDO DE MEKEREN, dei gracia p̄positus monasterii et conuentus Sāmonialiū.Campi regis ppe delff ordinis p̄monstratēn, die het voorgaande stuk »ad requestam burgimagrōr.et Rector.opidi de delff” naauwlettend heeft onderzocht en bevonden, dat het echt en van 's Graven zegel voorzien was. »Quibus quidem lrīs,” gaat hij voort, »p nos diligenter inspectis et de verbo ad verbum plectis et facta collatione diligenti īpas cum p̄senti transcripto concordare inuenimus.” Aan het slot leest men: »acta sūt hec in opido de delff anno dñ millesimo quadringentesimo

(*) De copie is gemaakt 28 Mei 1548. Onderetykent: D. VAN LOO. Accordeert mit sen selven. By my C. BARTHOUTS.

(†) Het zegel op witte was, dat niet meer aan het privilegie gehecht is, stelt voor een man te paard, met het gelaat naar den toeschouwer gekeerd. Met de regterhand, die hij tegen de borst drukt, houdt hij den teugel, terwijl op de linkerhand een valk zit. Het omschrift van het overigens vrij ruwe afdruksel des grafelijken zegels luidt: S. FLORENTII COMITIS HOLLANDIE †

(§) Zie BILDERDIJK, dl. II. bl. 163, waar SIMON VAN HAARLEM en DIEDERIK VAN TEILINGEN vermeld worden.

(*) Het privilegie, waar hier naar verwezen wordt, is van het jaar 1246, hetwelk nog op het archief berust, maar door vocht en schimmel zeer beschadigd is. Dit handvest, dat in het Latijn is opgesteld, is de oudste oirkonde van de op het archief aanwezige.

(†) Over de abdij Coninxvelt zie men BLEISWIJK en BOITET, *Beschr. van Delft*, in voce. De proosten van dit convent komen dikwijls voor als ontcijferaars der privilegiën, wanneer de Delftsche Magistraat er niet wijs uit konde worden. Evenwel heeft het woord *carina* in het oorspronkelijke stuk den proost verschalkt, die er ten minste *carrūca* uit gelezen heeft.

quadragesimo octavo mensis februarii ipso Agathe virginis." (5 Februarij.)

Het bovenaangehaalde bewijst, dat FLORIS reeds bij den *aanvang* van het jaar 1266 Graaf van *Holland* was, en de datum van het tot hier toe besproken privilegie kan welligt iets bijdragen tot de regeling van de chronologie van FLORIS' leven, die, zoo als BILDERDIJK (*) aanmerkt, overal, waar geen schriftelijke acten van zijn, in geweldige wanorde is.

Maar ook uit een taalkundig oogpunt is het handvest merkwaardig. Verscheidene indicia doen aan het Zeeuwsche taaleigen, gelijk het op den huidigen dag nog bestaat, niet zonder grond denken. In de eerste plaats springt duidelijk in 't oog het weglaten der adspiratie (*h*) bij vele woorden, hetzelfde verschijnsel, dat de Zeeuw in 't spreken nog verraadt. *Inderīge* voor: *h*inderinge; so *ebbic* voor: *h*ebbic, op drie plaatsen; met *aren* goede, voor: *h*aren goede; *tueondert* iaer, voor: tue*h*ondert (†). Niet minder pleit voor mijn gevoelen de toevoeging der adspiratie in het woord *over*. Immers staat er met zekerheid in het oorspronkelijke privilegie te lezen: »dat si mine ghetrouwe portren van delf *h*ouer dit niet ne moyen af te letten." Ook dit kan men dagelijks nog hooren, wanneer een echte Zeeuw spreekt of leest. De uitdijing van den tweeklank in het woord *goeët* voor goet, dat nog op twee plaatsen voorkomt, en de *i* in plaats van de *e* in het werkwoord br*i*nghene, heeft niets vreemds voor iemand, die maar eenigzins met het Zeeuwsche taalgebruik bekend is. Zou nu het gevoelen, dat het privilegie van FLORIS in *Zeeland* is geschreven, door de opgemelde indicia niet eenigen grond krijgen, al beweert BILDERDIJK (§), dat uit den inhoud van het oudste Charter blijkt, dat de Graaf zich als toen in *Holland* en buiten *Zeeland* bevond? Mij dunkt, dat dit vermoeden minder gewaagd is, wanneer men in aanmerking neemt, dat FLORIS zijne jeugd in *Zeeland* doorbragt (**), en zich niet terstond bij het bereiken der meerderjarigheid naar *Holland* begaf. Het tegendeel kan even goed aangenomen worden, want, zoo ver mij bekend is, bestaat er, althans van vóór den 10den Julij, geen bewijsstuk, dat de onzekerheid wegneemt, zoodat men niets zekers kan bepalen omtrent het verblijf van FLORIS als Graaf vóór gemelden datum. Evenwel komt het mij waarschijnlijk voor, dat een *Zeeuwsche* klerk het stuk heeft geschreven, die tot de officiales des Graven behoorde. In een privilegie van 1268, te *Haarlem*, op St. Andriesdag (30 Nov.) gegeven, vindt men een geheel andere taal en de bovengenoemde eigenaardigheden niet terug. De Zeeuwsche klerk heeft voor een' Hollandschen plaats gemaakt. I. S.

[Later ontvingen wij van Mr. I. S. nog het volgende.]

Bij het Charter van FLORIS V, gegeven op St. Pontiaansdag 1266, wenschte ik als verbetering het volgende gevoegd te hebben. Er zijn meer Pontiaansdagen dan *één*, en volgens sommigen valt de voorname Pontiaansdag op den 19den November; ik meen ook, dat men dien datum (of welligt den 14den Januarij 1267) zal moeten aannemen. Immers wordt in den Latijnschen brief van FLORIS, van 23 (niet 24) October 1266, een *geringer* tolvoorregt gegeven, waardoor de 14de Januarij 1266 eene *onmogelijkheid* wordt, ten zij men aanneme, dat de woorden: »et *quam primum* aliquem in *cooppidanum suum* susceperīt *statim* sua gaudere debeat libertate," eene nadere interpretatie op het voorgaande privilegie van den 14den Januarij 1266 zijn; namelijk dat wat betreft de *oppidani*, de *cives* en de *in cooppidanos suscepti*, er tusschen dezen geen onderscheid in het genot der verleende tolvrijheid moest gemaakt worden. Evenwel is dit niet waarschijnlijk door de melding, welke FLORIS maakt van het privilegie zijns vaders WILLEM II, waar men leest: »Videlicet quod dicti oppidani (h. e. de Delf) ubique infra terram meam de bonis suis infra libertatem adductis vel extra ducentur vel etiam quae intraducentur liberi erunt ab omni theloneo vel ab omni exactione thelonei." Hieruit zou men met meer grond mogen opmaken, dat het jaar 1267 (en niet 1266) moet worden aangenomen, hoe vreemd het overigens voorkomt, dat de vergissing in het jaartal ook door den Baljuw van *Kennemerland* begaan is. — SIMON VAN LEEUWEN, *Rooms Holl. Regt*, B. I. dl. X. p. 51, N°. 5, maakt gewag van een privilegie van tolvrijheid door FLORIS V aan die van *Haarlem* gegeven op zaturdag, acht dagen na Paschen, 1266, waarvan ik den inhoud niet ken, daar ik VAN MIERIS hier niet kan naslaan. Dit zou misschien voor het jaar 1266 kunnen pleiten. Misschien zien anderen meer licht in deze chronologische duisternis; elke mededeeling zal mij zeer welkom wezen, en daarom beveel ik deze quaestie aan allen aan, die tot de oplossing iets kunnen bijdragen (*). I. S.

(*) l. l. II. p. 173.

(†) Het schibboleth der Zeeuwen, *Ps.* II: 7: »In Hem hun heil hun hoogst geluk beschouwen," komt mij hier in de gedachten.

(§) l. l. II. p. 167.

(**) Zie BILDERDIJK, l. l. II. p. 165 en 158.

(*) Over de bovenbesproken tolvrijheid, door FLORIS V aan die van *Delft* geschonken, vindt men op het archief van *Delft* nog het volgende schrijven van FLORIS aan zijne tollenaars: »Florentius comes cet. universis thelonearíis in theloneis suis iacentibus salutem. Mandamus vobis et volumus quatenus oppidanis nostros de Delff et bona ipsorum ante mea thelonea transire permittatis cum eo iure et libertate quae in litteris nostris continctur quas dicti oppidani habent super eo et transcriptum dicti iuris et libertatis mittant vobis dicti oppidani sub sigillo dm̄

Volkplantingen op woeste gronden. Dat reeds in overoude tijden het gebrek aan voedingsmiddelen eene der oorzaken was, die volkplanters noopten om den geboortegrond te verlaten en zich in schaars of niet bewoonde streken neêr te zetten, is van algemeene bekendheid. Wat echter in *Nederland* ten aanzien van *het betelen van woeste gronden* is voorgevallen, verdient misschien wel met een woord te worden herinnerd en opgeteekend, waaronder ik nogtans de indijkingen en inpolderingen hier niet begrijp, maar bepaaldelijk onze duin- en heidegronden. In N°. 1 van den *Algem. Konst- en Letterbode* voor 1859 is gewag gemaakt van het voorgeven van R. OWEN, als ware het ontwerp van onze *Koloniën der Maatschappij van Weldadigheid* aan hem te danken, en is, in dat en in een volgend N°. van dat weekblad, die bewering tegengesproken en de eer daarvan aan den Graaf VAN DEN BOSCH toegekend. Mijne bedoeling is geenszins iets af te dingen op de erkende verdiensten van dien Generaal, die, na zijne terugkomst uit *N. I. in het jaar* 1818 het bepaalde plan ontwierp en ten uitvoer bragt van de *Koloniën der Maatschappij van Weldadigheid in Drenthe*, maar de gedachte aan zoodanige ontginningen dagteekent van vroegeren tijd. Toen, in de tweede helft der vorige eeuw, de belangen van den koophandel minder uitsluitend, en die der inlandsche nijverheid meer de aandacht tot zich trokken, verscheen er onder anderen een stukje in 't licht: *Opgave van eenige proeven nopens het voordeelige gebruik veeler Hollandsche duinen*, Leiden, bij HEYLIGER en HOOGENSTRATEN, 1775, 8°. Een verslag er van komt voor in de *Hedend. Vad. Letteroef.* 1774, dl. IV, 1e stuk, bl. 596. Men ziet er uit wat een ingezeten van *Scheveningen* toen reeds met goed gevolg had beproefd. Van wijden omvang was het *Rapport van de Commissie over den toestand der duinen* »door den verdienstelijken burger TWENT" [VAN RAAPHORST, later Graaf van *Rozenburg*]. Deze stukken, en »het schrijven van een vriend" over eene landontginning door gekampeerde militairen in de nabijheid van *Munchen*, ondernomen door den Graaf RUMFORD, zoo zeer als de toenmaals veel besproken staat van ons armenwezen, schijnen den Heer G. C. C. VATEBINDER aangespoord te hebben tot het schrijven eener *Verhandeling over de cultuur der duinen*, te vinden in zijn *Mengelwerk*, Delft bij VAN GRAAUWENHAAN, 1802, 8°. Hij ontwikkelde daarin eenige denkbeelden over de kolonisatie der duinen, heiden en andere woeste gronden in *Nederland*, en bepaaldelijk over de handen welke — en de wijze waarop hij die — daartoe wilde zien aanwenden, (*ald.* bl. 22 en volg.).

Dit werkje was mij, even als persoonlijk de schrijver, geheel onbekend, toen ik — door mijne betrekking als Mede-Commissaris bij de Algemeene Haagsche Armen-Inrigting in 1805—1808 op dat onderwerp geleid, vervolgens in de jaren 1808—1810 bij het Ministerie van Binnenlandsche Zaken geplaatst zijnde, mij dikwijls daarover onderhield met de HH. METELERKAMP, KOPS en anderen, — in laatstgenoemd jaar mijne *Geschiedkundige nasporingen omtrent den toestand der armen en de bedelarij* schreef, 't welk de Boekhandelaar DEN HENGST mij aanbood voor zijne rekening te zullen uitgeven. Deze zag echter daarvan af, zonder mij zijne redenen mede te deelen. Door de tijdsomstandigheden en mijne vele ambtsbezigheden liet ik het dus liggen. Eenige jaren later in kennis geraakt zijnde met den Heer R. SCHERENBERG, een ijverig bevorderaar van een verbeterd armwezen, deelde ik hem, ter lezing, mijn opstel mede *Over het aanleggen van landbevolkingen in eenige onbebouwde duin- en heidestreken*, (zie mijne bijlage F. bl. 166—192), waaruit hij, buiten mijn weten, eenige zinsneden, woordelijk en als uit zijne pen gevloeid, overnam in eene brochure, die bijna gelijktijdig het licht zag, toen ik in 1816 mijn werkje ter drukpers had gegeven. Ik had de eer er een exemplaar van aan te bieden aan Z. M. WILLEM I, en was zeer verrast, door uit de welwillende bewoordingen waarmede het werd aangenomen, te vernemen, dat de Heer VAN LEYDEN VAN WESTBARENDRECHT, vroeger Minister van Binnenlandsche Zaken, die eenige afgedrukte bladen wel had willen lezen, er den Koning reeds opmerkzaam op had gemaakt. Nu eerst ontving ik, kort na de uitgave, met een zeer beleefden brief van den Heer VATEBINDER een exemplaar van zijn *Mengelwerk*, en leerde daardoor *zijn* ontwerp kennen, dat reeds van het jaar 1802 dagteekent.

Uit het vorenstaande blijkt, dat zekerlijk niet aan ROB. OWEN het regt van eerstgeboorte van zulke voorstellen toekomt, maar anderen, lang vóór 1818, daarop aanspraak hebben. *Suum cuique.* L. J.

Boeken of werken aan de Bewindhebbers der Oost-Indische Comp. opgedragen (vgl. VII. bl. 292; VIII. bl. 58).

1667, 15 November. Ter vergadering zynde gepresenteerd seecker boeck, handelende van de gelegentheden etc. van *China*, in 't Latyn beschreven door ATHANASIUS KIRCHERUS, ende waervan het translaet aen de Comp. is gedediceert; is nae voorgaende deliberatie

---

th. de wassenare balliui in Delffland sigillatum. Datū feria quarta post octauas Trinitatis anno dn̄i M. CC. septuagesimo Sexto." De tollenaars moesten, zoo als ook hier weer blijkt, dikwijls aan hun pligt herinnerd worden. Zie ook het later door mij medegedeelde schrijven van WILLEM III aan heer HUGHE VAN LOTTINGHEM, here van *Pitthe*, anno 1315. I, S.

goetgevonden ende geresolveert, dat van het selve boeck *ses* exemplaren sullen worden aengenomen ende gebonden ende afgeset, volgens het model daervan vertoont. Synde voor yder camer *één* ende hem van het costende sal worden betaelt.

1688, 1 October. ABRAHAM VAN SOMEREN, Boeckvercooper te *Amsterdam*, heeft de vergadering aengeboden seecker Nederduytsch boeck, getiteld *Malabaerse Kruythoff* ende aen de vergadering gededicеert, sullende bestaen in *ses* deelen ofte drie stucken; goetgevonden dat hy sal leveren aen de Comp. *vier en twintig* exemplaren. Voor ieder gebonden stuck, houdende twee deelen, sal hem betaelt worden *vijfftien* gulden ofte de drie stucken *vijff en veertig* gulden. En sal van het eerste exemplaer waervan twee deelen reeds syn overgelevert, ter consideratie hy 't voorschreven boeck aen de Comp. heeft opgedragen, worden gegeven een som van hondert silvere ducatons.

1693, 4 Maert. Aen de vergadering gesonden door JACOBUS LUDOLPHI, Raed van Syn Keyserlycke Majesteyt en Resident van den Hertogh van *Saxen Gotha*, een boeck door hem gemaeckt, *Beschryving van 't Landt en Koningryk van Abyssinien;* hem sal een present werden gedaen en bedanckt.

1701, 12 Maert. De Heer JACOBUS LUDOLPHI, Raed van Zyne Keyserlycke Majesteyt, enz. te regaleren voor zyne *zeventien* exemplaren aen de Comp. vereert; geintituleert *Linguae ant. Habissinorum*, neffens een *Lexicon Aethiopico-Latinum.*

1760, 26 Maert. Om den Heer Dr. PAULUS DE WIND, bezig te vertalen van een werkje uit het Engelsch, houdende over de ziektens op 's Conings schepen en de middelen die tegen te gaan, door J. LIND; namens de vergadering haren dank te betuigen.

1760, 1 October. Genoemd werkje aan de vergadering aangeboden.

1686, 18 October. LUDOVICUS DE MEY, Student op costen der Comp., bied syn Theses *De Divina creationis* aen de vergadering; hem vereert met *hondert* gulden tot aenkoop van boecken, en *tien* ducatons speelgelt.

1687, 3 September. LUDOVICUS DE MEY, Student op costen der Comp., bied aen syn theses *De Deo Uno et Unico:* door de vergadering vereert met *honderd* gulden en *tien* ducatons.

Hij vertrok in Maart 1693 als predikant naar *Indië.*

1689. AUGUSTINUS THORNTON, Student in de Theologie syne Theses *de Natura et Origine religionis* in het publieck gedisputeert, hem vereert met *hondert guldens.*

Hij was in 1691 predikant in de Portugeesche gemeente te *Batavia.*

1697, 1 October. PAULUS AUGUSTUS RUMPHIUS aengesteld tot Coopman met *sestig* guldens ter maent, in consideratie van de moeyte en arbeid, die desselfs vader GEORGE EVERARDUS RUMPHIUS heeft genomen omtrent het formeren van syn *Beschryving van het Ambons Kruydboeck.*

1699, 16 October. Het drucken van de *Ambonse Kruydboecken* te excuseren, als ondienstig in dese en geene opsigten (*sic*).

1610, 17 September. Op de vrage off wy niet en behooren door den fiscael GROTIUS off ander geleert persoon, den *Oost-Indischen* handel historiaelsche wyse te doen beschryven, tot *eer* ende *reputatie* derselven ende 't vaderlandt ons als 't best passende ende in druck te mogen laeten uytgaen. Is verstaen dat men dese saecke voor als noch uytstellen sal, tot dat men naeder ende breeder onderrecht van den staet van *Indiën* sal hebben becomen.

1630, 8 Maert. Op seeckere Engelsche historie in folio, genaempt *Purchas, His Pelgrims*, in 't Engelsch beschreven, ende 1625, tot *London* gedruckt, daerinne de *Oost-Indische* Compagnie ende de gantsche Natie met calumnie ende odieuse naemen (om haer bij al de werelt verdacht te maeken) werdt becladt. Is goet gevonden, den Heere Generael CARPENTIER te committeren, om het principaelste daer uyt van die materie te extraheren, ende 't voorschreven boeck met het extract, de gecommitteerden naer den *Hage* en de Heeren Staten Generael te vertoonen ende aen te wysen, de Injurien onse natie aengedaen, bevelende Hunne Hoogmogende naer Haere gewonelycke wysheyt het voordere.

1658, 7 September. Ontfangen een Missive uyt *Haerlem* van JACOB VAN HAMEL, Subsistut Baillu van *Kennemerlandt*, houdende in effecte, dat hij, onderhanden hebbende seecker werck, dienende tot wederlegginge van 't Manifest bij den Coninck van *Portugal* tegen desen Staet uytgegeven, hem daerin voorkomt te ontbreecken eenig bericht, raeckende 't gepasseerde tusschen de onderdaenen van *Portugal* ende die van desen Staet in *Oost-Indien*, waervan in 't voorschreven Manifest mentie wordt gemaeckt, versoeckende mits dien daervan gedient te worden, om by het aldien de Comp. aengenaem soude mogen wesen, in de voorschreven verantwoording te laeten infl....... Geresolveert, dat byaldien de Comp. door Hunne Hoog Mogende Heeren de Staten Generael soude mogen worden aengemaent, om over 't gunt voorschreven is eenig berigt hunne Hoog Mog. te laeten toecomen, dat de Comp. haer als dan dartoe gereed sal toonen.

Drukken enz. van Boekwerken.

1664. *Vocabularium*, Hottentots, te laeten drucken.

1677, 3 Mei. De werken van F. CARON in

'tMaleys te drucken. (*Predicatien* en andere.)

1684, 22 Junij. Duisend stuks *Vraegeboeckjes* van SPILGARDUS naer *Indiën* te senden (Maleyts).

1690, 7 December. Authorisatie tot het laeten herdrucken van de *Catechismus*, Maleys en Duyts.

Het *Evangelium Matheus*, idem en idem.

De *Vier Evangelisten*, idem en idem.

De *Handelingen der Apostelen*, idem en idem.

1691, 27 Februarij. *Voorbeelden des openbaren Godsdienst*, idem en idem.

1703, 28 Junij. *Grammatica* door den Predicant RUEL in 't Duyts en Singalees te zamen gesteld te doen drucken.

1710, 16 September. *Amsterdam* (de kamer) zal by den Boeckvercooper LOUIS RENARD in *Kampen*, honderd stucks *Dictionaria Linguae Persiarum*, om naer *Indien* gesonden (te worden) om te dienen waer sulcx behoort.

Drukkerij en Boekdrukkers.

1664, 23 April. JOHANNES VAN DEN EEDE, bied zijne dienst aen als Boeckdrucker.

1668, 17 Junij. (Resol. Gouv. Generael en Raden van *Indië*.) Mr. PIETER PAUW, Water-Fiscael, aengesteld tot Censor der druckery.

1668, 14 Augustus. (Idem.) Om den persoon van HENDRICK BRANTSZ tot het drucken voor drie jaeren te priviligeren.

1712, 27 October. Het oprigten van een druckery voor de Comp. op *Batavia* niet dienstig geacht.

1715, 6 Julij. Synde wyders goetgevonden omtrent het werk van den drucker LODERUS. op *Batavia*, profluerende uyt het voorschr. Verbael, »de Statuten van *Batavia* te doen herwaerts overcomen, om alhier nagezien alvorens deselve *aldaer* of *alhier* moggen gedruckt worden, en den advocaet WESTERVEEN te committeren tot het opsoecken en byeensamelen van de Placcaten, Resolutien en Octroyen, soo door Haer Hoog Mogende als Edelmogende aen de Comp. verleent, om by occasie by den anderen te laeten drucken.

Instelling der kermis te Aardenburg. Het volgende is de oorkonde, waarbij de Aardenburgsche kermis, die binnen negen jaar 600 jaar oud zal zijn, wordt ingesteld:

»Nous Margherite contesse de flandres et de hanau faisons a sauoir a tous ke nos a nos boens amis les Echeuins e le comunitee de nostre vile de Rodembourg avons otrye e otrions une franche feste en lan, ki doit comencier len demain de la Trinitei (dus verre van St. BAVO) ki pchainement vient, e doit durer franche — par quinze Jours continueüs, e li paiemens par les quatre iours suiwans apres. as usages e as coustumes ke li feste est a lille, e ensi chascun an ppetuement sauf cou ke li tousnir li wienage e toutes autres droitures et coustumes demeurēt dedens le vile de Rodemburg e doiuent demorer des ore en auant, hors de la feste e dou paiemēt deuant dis — en autel point come il ont estei deuant lotroi de ceste feste. En tesmoignage e en surtei de la quel chose — nos auons donnei a nos escheuins e a comun de Rodembourg deuant dis ces p'sentes letres Seelees de nostre Seel. ki furent donees en lan del Incarnation nostre Segneur Ihu Crist m c c soissante e wit len demain dou jour St. Laurent."

(Het zegel is nog ten deele aanwezig met het randschrift: [Margha]-rete Comtess flandrie et h[aynaut].)

Is kermis van 't Arabisch of Nederduitsch? Werden er kerkmissen op een jaardag der kerkstichting gecelebreerd? G. P. ROOS.

[Dat kermis geen Arabisch woord is maar van *kerkmisse* komt, waarin even als in *kerspel* de *k* bij de uitspraak verloren is gegaan, lijdt wel geenen twijfel.]

Phyllis. Amaryllis. Wie de *Galathea ofte Hardersklacht* van vader CATS kent, kent ook de dartele en toch eerbare AMARYLLIS, waarin dichter en teekenaar den zin der Domburgsche landmeisjes voor steedsche manieren, en inzonderheid hare liefde voor toon- en zangkunst, hebben uitgedrukt. Zij is type, niets meer. Wij danken de prent aan het krijt van G. HONTHORST en de graveernaald van T. MATHAM. A. VAN VENNE heeft haar bovendien nog omgeven van allerlei zinnebeelden, aan de partijtjes dier landelijke jufferschap ontleend. Van daar ook de repje de brui (= rijst met krenten) en de wafels, de room en de kersen, de bloemen en vruchten op schotels of in schalen van blaauw porselein. Beide bedoelde prenten zijn echter in de *portrettenverzameling* van CHLADNI gekomen. En zoo heeft de *Amaryllis* ook een plaatsje gekregen in het *Neues historisch-biographisches Lexikon der Tonkünstler* van E. L. GERBER, in welks 3de deel (*Leipzig*, 1813 8°.) zij op kol. 701 voorkomt onder den naam van *Mad.* PHYLLIS, en genoemd wordt »warscheinlich eine vormalige Holländische Sängerin und Violinistin." GERBER meent, dat die »phantastische Anzug" dient »vielleicht um ihre Esslust zu charakterisiren." De konijnen uit de Domburgsche duinen, aan den voet der prent, zijn in zijn oog »Eichhörnchen," en de rijst met krenten een »Pudding."

Mogt AMARYLLIS ook bij ons te lande, boven verwachting, in eene verzameling van *portretten* van toonkunstenaars zijn opgenomen, dan behoort zij die bescheiden te verlaten, en zich te vergenoegen met eene plaats in de afbeeldingen van *zeden en gewoonten* der 17de eeuw, artikel *Domburg*. S. J.

VRAGEN.

158. — *Verboden pamflet van* 1748. Is iemand in staat mij te zeggen wie de schrijver is van een pamflet, getiteld: *Het gedrag van de Regenten of Bestierders van de Republiek der Vereenigde Nederlanden gedurende den Tegenwoordigen Oorlog. Ontvouwt door een Hollandsch Heer. Odi profanum Vulgus, et arceo. Hor. Uit het Engelsch vertaalt. Gedrukt te Londen* voor T. WEBB, *en te vinden bij de Boekverkopers van Londen en Westminster?* Het boekske, 31 pagina's groot, werd te *Delft* (op hoog bevel) opgehaald, 31 Mei 1748.

Mr. I. S.

159. — *Meester Jacob van Leiden in* 1485. In de *Stadsrekening* van *Middelburg* over 1485 komen de volgende posten voor:

Bet. der stede Messagier, van dat hij gesonden was in *Hollant* om Mr. JACOB de metser te *Leiden*, ende hem te seggen dat hij alhier quame bij BB. en SS. om met hem te spreken aengaende de fortificatien van der stede, en was uit 9 dagen tot 12 gr. daags ende heeft gehuurt om sijne reise haestelic te vorderen tot twee reisen een schip alleene en kost elcke reis 18 gr. comt te samen £ — 12 —

Item waren gesonden de Ball. BB. en SS. met meester JACOB van *Leijen* rontomme die stede, om de voorscr. stede te verweeren ende die fortificatie te maken en hadde te coste van dat si verteerden £ — 4 — 12½.

Wie was Meester JACOB de metselaar van *Leiden*, die om *Middelburg* de vestingwerken kwam aanleggen, welke deze stad tegen de aanvallen der Vlamingen, die in Mei 1585 *Vlissingen* hadden geplunderd, moesten verdedigen?

φ^2—φ.

160. — *Ds. P. A. van Kooten.* Wie kan mij eenige levensbijzonderheden mededeelen, of waar kan ik iets vinden over Ds. P. A. VAN KOOTEN, in 1828 of daaromtrent als emeritus predikant bij de Remonstrantsche gemeente te *Utrecht* overleden? Hij heeft, naar ik meen, ook op staatkundig gebied eene rol vervuld. Op den 3den Mei 1796 was hij gehuwd met CATHARINA DE VRIES, uit *Naarden*, welke echt kinderloos bleef.

φ^2—φ.

161. — *Prent van den Schipbreukeling.* Onder eenige teekeningen in krijt, die ik mij onlangs uit den portefeuille van een Antwerpsch boekhandelaar heb uitgezocht, bevindt zich eene van groote kunstwaarde, maar waarvan ik de bijzondere bedoeling niet begrijp. Een oud man, in den dosch van een Romeinsch soldaat, is bezig om met twee steenen vuur te slaan. Een boog en pijlkoker hangen aan een' geknakten boom, en twee zeemeeuwen met eene duif liggen op den grond, die gedeeltelijk met sneeuw is bedekt. Zijn gelaat en gestalte zijn zeer schoon uitgevoerd, maar aan het eene been heeft de man een halve laars, aan het andere een podagra-slof. Onder de afbeelding leest men:

»Dan had me ook het vuur ontbroken; maar den steen verbrijzelend op [den] rots met moeite, ontstak ik 't licht. — p. 12."

Het Nederduitsch werd mij door den verkooper uitgelegd in een Fransch, dat bijna even moeijelijk te verstaan was als het oorspronkelijke. Mag ik nu, door tusschenkomst van *Notes and Queries*, om eene vertaling verzoeken, en om eene aanwijzing van het onderwerp der plaat, zoo dat bekend is? — E. E. M., te *Parijs, Rue d'Angoulême, St. Honoré*, in *Notes and Queries*, 2d S., IX. p. 123.

J. H. VAN LENNEP.

162. — *Volksnamen voor de Herfst-tijdeloos en de Saffraanplant.* — »*White Lid.*" In *Norfolk*, een Graafschap in *Engeland*, dat door Vlaamsche en Nederlandsche kolonisatie een' zekeren Nederduitschen tint heeft aangenomen, heeten de *Herfst-Tijdeloos* (*Colchicum Autumnale*) en de *Saffraanplant* (*Crocus Sativus*) »*Naked Boys*" (*Nakende Jongens*). Ons *Naakte Mannetje* (*Galanthus Nivalis*) is daar echter niet onder dien naam bekend. Men vraagt of de twee eerstgenoemde plantensoorten ook ergens in *Nederland* »*Nakende Jongens*" geheeten worden?

In de moerassen van *Cambridgeshire* gaat de *Poa aquatica* onder den naam van *White Lid*: hoe heet men ze bij ons: *Knoopgras* of *Lidgras?* »*Lidsteng*" heet de *Hippuris vulgaris. L.*

J. H. VAN LENNEP.

[De *Poa aquatica* heet *Lies* of *Waterbeemdgras*, bij H. C. VAN HALL, *Neêrlands Plantenschat*, bl. 259.]

163. — *Levensverzekering- en ziekenfondsen.* Bestaan er nopens de instellingen van levensverzekering en de daarmede verwante zieken- en begrafenisfondsen ook een of meer werken van latere dagteekening dan de *Beschouwing van den aard, de voordeelen en de inrigting der maatschappijen van levensverzekering*, enz. door R. LOBATTO, Adviseur voor het vak der maten en gewigten bij het Departement van Binnenl. Zaken. Amst. G. PORTIELJE, 1830? En zoo ja, welke?

DE B.

164. — *Afstammelingen van Vondel.* Zouden er ook nog wettige afstammelingen bestaan van onzen VONDEL? Wie zegt het mij?

F. F. C. STEINMETZ.

165. — *Fragmenten van een oud Handschrift en van oude Drukken.* Uit *Koppenhagen* schrijft de Heer GEORGE STEPHENS in

Junij 1855 aan *Notes and Queries* (1ste Serie, XII, p. 41):

»In den rug van een oud boek doe ik juist de volgende ontdekking, welligt belangrijk voor de lezers van den *Navorscher*:

1. Eenige kleine stukjes perkament, inhoudende gedeelten van eene vertaling, hetzij van de *Evangelieën*, hetzij van het *Nieuwe Testament*. Deze moet men waarschijnlijk tot de veertiende eeuw terug brengen. De brokstukken behooren tot *Matthaeus* XIV en XV. Ik geef als uittreksel iets van Hoofdst. XIV (vs. 19 enz.):

»»Brach. vn̄ gab sinen iūgēn di brot. ab' di iūgēn gebī dē scharē vn alrē asse. vn̄ sīt gesetzo. vn̄ ufburtē di aleybē. zwelf. korbe vol brecke. ab' d' eszndе zal waz fūf tūsth mā. zu genum̄ w[ro]ē. vnde cleinē.""

Het dialect komt nabij het middel-Saksische. Is deze vertaling bekend?

2. Een *los blad* [*fly-sheet*] *over den Dood*, aan de eene zijde bedrukt, naar allen schijn uit het einde van de vijftiende of het begin van de zestiende eeuw. De eene helft (of het de bovenste of benedenste helft is, weet ik niet) wordt ingenomen door eene groote gekleurde houtsneê, voorstellende den Vorst des Doods, gekroond, gevleugeld en eene zeis zwaaijende, terwijl hij voortrent op een wit paard en menschen van alle standen voor hem vallen. Het boveneinde en de twee zijden zijn zeer afgesneden, en beneden lezen wij:

»»Des Doots die onuersienlick is en snel Weest altoos ghedachtich / soe doet ghy wel.""

Van de andere helft, die uit vier kolommen moet bestaan hebben, elke van omstreeks 28 regels, schijnt de eerste kolom, even als de laatste, weggesneden. Wat hier volgt, is een gedeelte van de tweede (oorspronkelijk *derde?*) kolom:

»»Dan thoenen [*thoeuen?*] hem die Helsche Personagien
Vrenden/ Maghen/ drijuen dan curagien/
Sy douwent Hoeft, si strijcken Armen en̄ Beenen
Na werck volcht loon dan sulcke strijt sulcke gagien
In manus tuas roept men dan alteenen
Al mach men yerst wat snorken ende weenen/
Noemter my eenen
Men ontbeert hem wel/ dorst hy slichts scheyden.""

De laatste kolom eindigt met
»»Ghedruckt toe Cam...""

De rest is afgesneden: de drukplaats zal wel *Kampen* zijn. Bestaat dit oude vliegende blaadje nog in *Nederland?*

3. Eenige halve bladen eener uitgave van half lexicografische aanteekeningen in vers en prosa, in octavo. Het boek heeft een woordenlijst in eene Saksische tongval, aldus:

»»Vir sponsam ducit, sed nubit femina viro
Pro parit et loquitur de regit et remouetque
Conducit precium tradens prebensque ducatum
Duco leyden. vt cecus cecum ducit.""

»»Ducere naribus significat rueken. Secundo habere ut iohannes bonam ducit vitam. Tertio significat desponsare vt vir sponsam ducit. sed sponso femina nubit quarto cloppen vt ducunt aurum. Inde ductile dat geclopt is. Fusile dat ghegossen is. Fictile dat ghebacken is, enz.""

Wat is de titel van dit boek?

Mogten aanteekeningen van dezen aart welkom zijn, ik kan er u gemakkelijk meer bezorgen." J. H. VAN LENNEP.

---

166. — *Kulkbruggen.* In eene resolutie van den Raad van State dd. »Vrijdack den ix Novembris 1601," vind ik: »Opt scrijven van den Commies COMANS deur bevel van Sijn Ex^cie^ om alle die *Kulckbruggen*, int magasijn zijnde. — Scribat^r^. aen 's GRAVESANDE, enz." Zou iemand mij ook kunnen inlichten aangaande de inrigting van die bruggen, of willen aanwijzen, waar men iets over hare inrigting te lezen vindt?

---

167. — *Eene aanhaling van Gachard.* GACHARD, in zijn *Précis de la Correspondance de Philippe II*, 2 dr. quarto. Brussel 1848/51, verwijst voor een groot aantal brieven en stukken, die men gaarne van naderbij zoude leeren kennen, naar *Correspondance*, waar de oorspronkelijke tekst dier brieven en stukken moet te vinden zijn.

Bestaat er derhalve buiten de *Précis de la Correspondance*, noch een ander werk *Correspondance?* en zoo ja, waar en wanneer is het uitgegeven, en bij wien is het hier ter stede te bekomen?

In de *Précis de la Correspondance*, dl. II. p. 304, leest men:

Sub. N°. 1190. *Relation des Gens de Guerre qui formaient les deux armées du duc d'Albe et du prince d'Orange* (en franc.) (1).

(1) Voy. le texte de cette rélation dans la *Correspondance*. N°. CCCXXI.

En verder dl. II. pag. 309:

Sub. N°. 1196. *Relation des personnes les plus notables, mortes depuis le dernier Soulèvement de Flandre jusqu'au* 31 *Janvier* 1573, *envoyée au Sécretaire* CAYAS *par le contador* ALAMEDA.

(6) Voy. le texte de cette relation dans la *Correspondance*. N°. CCCXXVI.

Van zulke renvooijen is het werk van GACHARD, *Précis* etc. overvol, en het stelt dus den beoefenaar der Vaderlandsche Geschiedenis, die het andere werk *Correspondance* niet heeft of kent, nog al dikwijls te leur.

MARS.

---

168. — *Het geslacht Duyvel.* KOK, *Vaderl. Woordenboek*, zegt omtrent DIRK DUYVEL niet anders dan: »een der berugte Watergeuzen, welke den *Briel* bemagtigden." De

schrijver van dat magere artikel had het uit WAGENAAR, *Geschied. van Amsterdam*, gemakkelijk kunnen aanvullen. Deze toch verhaalt op het jaar 1569, hoe deze DIRK DUYVEL of DUIVEL, in dat jaar, met anderen, waaronder NICOLAAS RUIKHAVER en JAN KLAESZOON SPIEGEL, bestellingen ter zee van den Prins van *Oranje* aannam; hoe hij JACOB SIMONSZ. DE RIJK naar *Engeland* vergezelde, in 1572 met de Watergeuzen den *Briel* innam, door den Hertog van ALVA werd ingedaagd en gebannen, in 1573 zich in het belegerde *Alkmaar* bevond, en een der drie Hoplieden was, die den raad gaven om de stad, die zij onhoudbaar achtten, te verlaten; om welken raad zij na het ontzet der stad gevangen werden genomen, doch later ontslagen en in hun eer hersteld. Meer kunt gij thans over hem lezen in het bekende werk van P. A. VAN GRONINGEN, *de Watergeuzen*. — In de huwelijksaanteekenings-boeken van *Amsterdam* vond ik op 22 Mei 1592: »POLL (HARMEN GYSBERTSZ.), oud 30 jaar, woond by de Sparrendammerbrugge, geadsisteerd met GYSBERT VAN DE POLL (*), zijn vader ter eenre en REYMERIGH DIRKSdr., oud 24 jaar, wonende als voren, geadsisteerd met DIRK CLAESZ. DUYVEL, haar vader, ter andere zijde." Uit deze aanteekening leeren wij den naam van den vader van den beroemden Watergeus kennen. HERMAN GYSBERTSZ. VAN DE POLL was de eerste van dien naam, die zitting in de regering der stad *Amsterdam* had, hij werd in 1593 Commissaris, in 1595 Raad en in 1598 Schepen.— Heeft iemand ook verdere aanteekeningen omtrent de familie DUYVEL, welke naam niet zeer adellijk klinkt, doch meer vermaardheid heeft gekregen dan die van menig edelman? — DIRK DUYVEL had nog eene dochter, GIERTJE genaamd, welke mede te *Amsterdam* is gehuwd, aan wien weet ik niet. C/₄.

(*) Deze was vermoedelijk GIJSBERT JANSZ. VAN DE POLL, van wien WAGENAAR spreekt, IVde stuk, bl. 171.

169. — *Hooge en Ambachtsheerlijkheid gesplitst.* In vroegere eeuwen krioelde het hier te lande, vooral in de Provincie *Holland*, van heerlijkheden, hooge, lage, dagelijksche en ambachtsheerlijkheden. Somtijds was ééne heerlijkheid in twee heerlijkheden gesplitst. Als voorbeeld halen wij hier aan de kleine heerlijkheid *Agttienhoven*, die thans met de heerlijkheid *den Bosch*, naauwlijks 140 inwoners telt en tot het kanton *Woerden* behoort. — Omtrent die heerlijkheid lezen wij in den *Tegenwoordigen Staat der Nederlanden*, dl. VI. bl. 388, in 1746 uitgegeven: »De Hooge Heerlijkheid en Ambagts-Heerlijkheid zijn in dit Ambagt van malkander afgezonderd. De eerste behoort aan den Heer HENRIK FRANÇOIS Baron VAN WASSENAAR, Heer van *Alkemade*, enz. enz. Van de laatste, die het Burgerlijk Regtsgebied betreft, is bezitter de Heer Mr. KOENRAAD VAN HEEMSKERK, Heere van *Agttienhoven* en *den Bosch*," en midden in die heerlijkheid lag nog de heerlijkheid *Vrijenhaak*, die aan een anderen Heer behoorde. Hoe hield men die regtsmagten, ja al die politieke regten uiteen? En had de grafelijkheid nog niet daarenboven hare eigene regten? †.

170. — *Oost-Indische duiten.* Onder deze zijn er van de Provincie *Overijssel* van 1803 en 1805, die op de voorzijde een *arendje* tot teeken hebben, zoo als blijkt uit de afbeelding met het eerste jaartal bij VERKADE, pl. 202*, N°. 1. Is dat een muntmeestersteeken, of teeken van muntplaats, of wat anders? De Deventer arend is het niet; dit zou ik wel durven verzekeren. Op de Overijsselsche duiten van 1764—1769 vindt men een gelijk teeken. Zoo ook op guldens van 1764, alsmede op die van 1795 en op een rijksdaalder van 1796. Ik heb dit teeken, op de duiten althans, gehouden voor dat van den provincialen muntmeester NICOLAAS WONNEMAN; maar leefde deze dan nog in 1805? Ik meen dat hij die betrekking reeds bekleedde in 1763, zeker in 1766, zoo als blijkt uit de medaille, door hem aan Prins WILLEM V, bij H. D. komst te *Kampen* aangeboden. Zie *Ned. Jaarb.* Augustus 1766, bl. 857, en *Verv. op* V. LOON, Vde stuk, bl. 435. Kan iemand dit ophelderen? C. J.

171. — *Mansfelders.* Onlangs hoorde ik door iemand uit het volk eenige vrouwen, die met opgeschorte bovenkleederen met eenige onstuimigheid door eenen morsigen weg luidruchtig voortliepen, met den naam van *Mansfelders* betitelen. Vanwaar deze benaming? Moet hierbij ook gedacht worden aan den onbesuisden Graaf VAN MANSFELD, en kan alzoo het gezegde ook afkomstig zijn uit de dagen van den tachtigjarigen vrijheidskamp? Wie zegt het mij?

F. F. C. STEINMETZ.

172. — *Kornetten.* Wanneer is deze, thans vaderlandsche, dragt bij ons ingevoerd? Na de komst en tijdens den bloei der *Réfugiés*? De Fransche naam schijnt het uit te wijzen.

J. H. VAN LENNEP.

173. — *Attila.* Waarom heet de hongaarsche jas *attila*? Is hij eene inlandsche of eerst sedert kort ingevoerde dragt? Welligt in verband met den Koning der Hunnen?

J. H. VAN LENNEP.

174. — *Roggemeel, tarwemeel, roggenbrood.* Langs de huizen zie ik soms geschreven

roggemeel, tarwemeel, tarwebrood, soms *roggenmeel*, *tarwenmeel*, *tarwenbrood*, altijd *roggenbrood*. Oordeel ik juist, wanneer ik het als regel beschouw, dat men den naam der grondstof in de zamenstelling onveranderd moet laten, wanneer men de ruwe grondstof zelve in meer of minder fijn verdeelden toestand wil aanwijzen, en dus zeggen: *tarwemeel, roggemeel*, gelijk men zegt: *houtzaagsel, houtspaanders, goudklomp;* maar dat men dien naam van de grondstof met *n* of *en* moet verlengen, wanneer men een kunstprodukt bedoelt, uit de grondstof vervaardigd, en dus zeggen: *tarwenbrood, roggenbrood*, zoo als men zegt: *ijzeren pot, houten mast?* Maar men zegt ook: *appelkoekje*, *appelwijn*, en daarentegen weêr *rijstenbrij*. Wie geeft mij een' goeden regel?

aXa.

---

175. — *Werken over het Schaakspel.* Wie geeft mij eene opgave van boeken, waarin het schaakspel, zoowel historisch als technisch, behandeld wordt, wanneer en waar onverschillig? B. v. C.

---

176. — *Coningsby.* Men weet dat DISRAELI in zijn' staatkundigen roman *Coningsby*, bij verschillende zijner helden het oog heeft gehad op tijdgenooten. Zoo is b. v. Lord HENRY SIDNEY het portret van Lord JOHN MANNERS. Wie kan mij aangaande nog andere in dezen roman voorkomende personen inlichtingen geven? B. v. C.

---

177. — *Schouten van den Dom te Utrecht.* Wie kan mij eene lijst bezorgen der namen van de Schouten van den Dom te *Utrecht*, of aanwijzen waar men die vinden kan?

†.

---

178. — *Vlootje.* Waarom noemt men het potje, waarin bij het ontbijt, dessert, enz. de boter ter tafel komt, een *vlootje?* Welke is de beteekenis van dien naam? †.

---

179. — *Heer Jan van Ostende in* 1428. In eene aanteekening vindt men: »WILLEM LOBÉ, Heer JANS knecht van *Ostende* is quyt geschonden (*sic*) syn rantsoen van gevanckenisse (in den oorlog 1428) om syns Heeren wille. *Ita in de rekeningen* JOHANS VAN TYEL." En op zijde: »Deze Heer JANS verkrygt 't *Utrecht* geleyde 1416." Wie was Heer JAN, van wien WILLEM LOBÉ knecht (krijgsknecht) was? Welke oorlog van 1428 wordt bedoeld? En welke rekeningen waren die van JOHAN VAN TYEL?—De zaak hoorde waarschijnlijk te *Utrecht* t' huis.

9 Januarij.

---

180. — *Warande, Verande, Virando.* Welke dezer drie woorden is goed, wanneer men een met loof overdekt (of geheel uit loof bestaand) afdak wil noemen? En tot welke taal behooren *Verande* en *Virando*, of behooren zij tot geene taal en zijn zij slechts eene verbastering van het woord *Warande?*

DE MACCABEËR.

---

181. — *Eerepenning door de Commissie van Onderwijs in Groningen in* 1818 *geschonken.* In het voorberigt van een werkje, getiteld: *Beknopte Aardrijks- en Geschiedkundige Beschrijving der Provincie Groningen*, door HS. KREMER, enz. 1818 las ik, dat dit boekske het gevolg was van het uitschrijven eener prijsvraag door de Commissie van Onderwijs voor de Provincie *Groningen*, en dat deze verhandeling met een' gouden eerepenning en twintig dukaten is bekroond geworden. — Kan iemand mij ook mededeelen welk een eerepenning dat geweest is, of zulke prijsuitschrijving in meer Provinciën zooals in *Groningen* heeft plaats gehad, of de Commissie van Onderwijs in de Provincie *Groningen* reeds eerepenningen uitloofde vóór 1818, en of na 1818 zulks ook nog heeft plaats gehad?

J. H. VAN GEUNS.

---

182. — *De Vlaamsche drukker A. de Solesmes te Norwich in Engeland. Hollandsche Bijbeldrukken aldaar.* Het schijnt, dat in het jaar 1565 vele uitgewekenen uit de *Nederlanden*, zoowel bazen en ambachtsluî als bedienden, naar *Engeland* zijn overgekomen en zich in de stad *Norwich* hebben gevestigd. Het gezamentlijke aantal van mannen, vrouwen en kinderen bedroeg omstreeks 3925 zielen. Zij waren meest wollewevers van beroep en verschenen in de stad met een koninklijk octrooi, waarbij hun de uitoefening van hun bedrijf vergund werd. En het is een blijk van het goed verstand en de onbekrompenheid der Mayor en Sheriffs van die plaats (echte voorvaderen van de voorstanders van vrijen handel!), dat deze zich weldra begaven naar het paleis van THOMAS, Hertog van *Norfolk*, en van hem den vrijdom der stad en het ongehinderd verblijf aldaar voor de vreemdelingen verzochten en verkregen. Het was met deze ballingen, dat ook de drukkunst naar *Norwich* werd overgebragt, en onder de uitoefenaars daarvan werd ANTHONIE DE SOLESMES (SOLESME, SOLEMNE, SOLMPNE of SOLEN, zijn naam wordt verschillend geschreven) met de bijzondere eer verwaardigd van den vrijdom ook voor zijn ambacht te verkrijgen. Men vindt iets omtrent DE SOLESMES, als drukker te *Norwich*, in LELAND's *Appendix* op zijne *Collectanea* (part. 2, vol. VI. p. 41), gelijk tevens in het Archief der Bodleyaansche Boekerij te *Oxford*. Zie JOHNSON's *Typographia or the Printer's Instructor*, vol. I. p. 602.

Het is meer dan waarschijnlijk, dat onze drukker uit het stadje *Solesmes* of *Solême* was, dat 3½ uur ten Oosten van *Kamerijk* (vanwaar *Kamerdoek*) gelegen, ook thans nog op vele weverijen bogen mag. Volgens een brief, mij uit *Engeland* geschreven, bevond hij zich te *Norwich* omstreeks het jaar 1575, en zoude hij aldaar ten minste *vijf* Hollandsche Bijbeluitgaven hebben gedrukt. De briefschrijver verklaart deze veelheid van uitgaven dáárdoor, dat hij onderstelt, dat ze voornamelijk door SOLESMES bezorgd zijn geworden met het doel, om ze in de *Spaansche Nederlanden* binnen te smokkelen. Gaarne vernam hij, of er nog exemplaren van dezen Bijbel in *Nederland* bestaan? Men vindt er— zegt hij — in de Boekerij van *Trinity College* te *Dublin*. Ik voeg er de vraag bij, of de Bijbeldrukker ANDREAS of ANTHONIE heette? Onder den laatstgenoemden voornaam komt een DE SOLESMES voor bij JOHNSON, *t. a. p.*

Een vaderlandsch boekenkenner, door mij omtrent het bovenstaande geraadpleegd, geeft mij het volgende bescheid:

»De drukken van *Norwich* (of *Noordwitz*, zoo als het in die uitgaven aldaar heet) zijn alle bovenmate zeldzaam: ik heb er maar zeer enkelen van onder de oogen gehad, en niet *vier* personen hier te lande kennen ze. Hunne zeldzaamheid bewijst, dat ze niet in de *Nederlanden* ingevoerd zijn geworden: ware dit zoo geweest, men vond er gewis meer. En waarom ook Bijbels uit *Engeland*? Men drukte in dien tijd gedurig aan Bijbels te *Keulen*, *Aken*, enz. Mij dunkt, wat er in 't Hollandsch te *Norwich* werd uitgegeven, zal wel voor de vele Hollanders, zoo ingezetenen als uitgewekenen, aldaar geweest zijn. De letter is geheel Hollandsch, en SOLESMES moet dus eene drukkerij gehad hebben, die hier vandaan kwam, kant en klaar. *Bijbels* evenwel, zelfs *Nieuwe Testamenten* alléén, ken ik niet uit *Norwich*, en LE LONG geeft er in zijne *Boekzaal des Bijbels* geen enkelen aan. Wel zijn mij *Psalmboeken* van daar bekend, met name *De C.L Psalmen Dauids. Mitsg. den Christel. Catechismo*, enz. 1568, waarachter een *Calendier Historiael*, 1570. De wapens van *Engeland* staan op den titel. In den *Calendier* staat o. a. aangeteekend: »Den 27sten December 1565 [?] kregen de Hollanders in *Norwich* vrijheid van wonen; later eene kerk [de datum er bij]; toen was er de eerste godsdienstoefening, enz." Dat Psalmboek, gr. 12°., was bij VAN VOORST, N°. 3133, en is voor *f* 115 verkocht. Ik geloof er nog een anderen druk van te hebben, mede uit *Norwich*.

Ook ken ik nog de *Belydenisse ende eenuoudige Wtlegghinge des waeracht. Gheloofs der Zwitsersche Kerken en die der Ghemeenten van Franckryck*, Nordwitz, 1568, 8°. (VAN VOORST N°. 2447, voor *f* 11 verkocht). Voorts AD. HENRIC. PETRI *Chronyk Historie der Nederl. Oorloghen. Standt der Religien tot desen Jare* 1580. *Uit d. Hoogd. overgeset.* Noordwitz. Na de Copie van Basel 1579, 8°., een boekje, dat ik twee malen voor *f* 30 verkocht heb gezien. Eindelijk: *één* deel — het tweede — van *Broêr Cornelis' Sermoenen: Het tweede Boeck, nu eerstmael in druck uytgeg. buyten Noirdwitz*, 1578. Dit bezit ik in eigendom."

Gaarne zag ik door den gelukkigen bezitter van het *Psalmboek* de gansche aanteekening in den *Calendier* aan den *Navorscher* ingezonden. J. H. VAN LENNEP.

---

183. — *Oudste kasteelen in Nederland.* Wat is het oudste slot of kasteel in de Provincie *Utrecht*, *Gelderland*, *Overijssel*, *Noord-Braband*, dat, hetzij geheel in goeden staat, hetzij in aanzienlijke bouwvallen nog bestaat?

Met een spoedig antwoord wordt zeer verplicht P.

---

184. — *Vrijen en dienstbaren in* 1772. Toen op den 6den April 1772 te *Vlissingen* met veel luister de dag gevierd werd, waarop tweehonderd jaren te voren de Spaansche bezetting door de burgerij der stad was uitgedreven, werd onder anderen op de poort, die tot opschrift mogt dragen: Haec porta quae prima portarum omnium Belgicarum servituti aditum clausit, libertati aperuit, met veel plegtigheid een zoogenoemde vrijheidsstandaard geplaatst. Dit was eene groote banier van witte zijde, omboord met gouden franjes, waarop een gewapende arm was afgebeeld met het bijschrift *pro libertate*. De spies droeg den rooden met blaauwen band versierden vrijheidshoed. Men had, zegt BRAHÉ, in het over dit feest door hem uitgegeven boek, zooveel doenlijk was zorg gedragen, dat geene *dienstbare* handen tot deszelfs vervaardiginge gebezigd wierden, en het schilderdoek was niet zonder plegtigheid door *vrije personen* aan den stang gehecht. Later op den dag werden twee *vrije grenadiers* als wachters bij den standaard geplaatst.

Zijn er later nog meer voorbeelden, dat er bij soortgelijke gelegenheden eene zoo scherpe onderscheiding tusschen vrije en dienstbare ambachtslieden werd gemaakt?

φ²—φ.

TOELICHTINGEN EN TEREGTWIJZINGEN OP VROEGERE ANTWOORDEN.

Beeren (I. bl. 19; vgl. bl. 38, II. bl. 126 *Bijbl.* 1853, bl. cxlix). De uitdrukking *Beeren maken* staat misschien wel in verband met ze-

ker spel, dat in vroegeren tijd in gebruik was. BRAHÉ verhaalt in *Vlissings Eeuwvreugde*, 1773, bl. 176: »Onder de genen die daartoe mede het hunne toebrachten (tot de algemeene feestvreugde) waren ook de leden van het zoogenaamde *Beeren-Collegie*, een vriendelijk weeks gezelschap, uit eenige der voornaamste Heeren binnen deze stad bestaande: dat zedert 49 jaaren in stand gebleven was, en dien naam (op t' uiterlijk gehoor wat wonder luidende,) naar Vlissingsche wijze gekregen hadden van *zeker spel in vroeger tijd gebruikelijk*."

Op bl. 244 van hetzelfde boek vindt men onder de *Bijvoegsels* medegedeeld, dat het *Beeren-Gezelschap* op den 11den Maart 1773 op eene plegtige wijze in de geïllumineerde herberg *De Bijenkorf* zijn vijftigjarig bestaan vierde. Het feest werd in verband gebragt met den verjaardag van WILLEM V, en daarom las men op een der chassinetten, onder de beeldtenis van den prins:

Getrouwe vriendschap hield, een reeks van vijftig jaren,
Ons weeksgezelschap in een onverbroken stand.
Thans wenkte de Avondzon om vreugd met vreugd te paren
Ons eigene met die van t'heele vaderland,
Dat bij t'geboort-vermaan van WILLEMS dierbaar leven,
En steeds door zuivre zucht wordt tot zijn heil gedreven.

Het *Beeren-Collegie* is, meen ik, in de omwenteling uiteen geraakt. φ²—φ.

[Het werkwoord *beeren* in een spreekwoord bij TUINMAN voorkomende en welks beteekenis *Nav. Bijbl.* 1853, bl. cxlix, gevraagd wordt, is *baren* = geweld maken.]

Afbeeldingen van beroemde personen (I. bl. 289; vgl. II. bl. 139). Van LUMEY bezit ik een zeer oud portret in 4°., met het omschrift: *Guilelmus Comes Marcianus Dominus de Lumey Seranii Borset.* Onderaan staat als de vertaling van den titel: *Wilhem Grave van der Marck, Vrijheer van Lumey Serain Borset Mindeheyt* (sic?), *Erfvoocht tot Franchimont etc.* Ik heb dergelijke afbeeldingen van de meeste vorstelijke personen, die tot *Nederland* betrekking hebben, doch op geen van alle komt de naam des vervaardigers voor.

D. *te D.*

Sterfhuisgebruiken (II. bl. 24; vgl. bl. 371; *Bijbl.* 1853, bl. xiii, cix, cxxvi; 1855, bl. xviii; VIII. bl. 363; IX. bl. 39, 72 en 136). Bij de boerenbegrafenissen in de gemeente *Zwolle*, wordt de lijkkist op den wagen gezet, en aan elke zijde van de kist een bos stroo gelegd, ten einde, als men zegt, het schaven en verschuiven der kist tegen te gaan. Deze bossen stroo gaan weêr met den wagen naar het sterfhuis terug. T. H. BUSER.

Jacob Campo Weijerman (II. bl. 56; vgl. III. bl. 49). Volgens VERWOERT (*Handwoordenboek der Vaderl. Geschiedenis*, Nijmegen 1851) is WEIJERMAN ook schrijver geweest van *Historien des Pausdoms*, en een later daarop gegeven vervolg. Als sterfjaar geeft hij 1747 op. Ik ben in het bezit van een portret in 4°. van WEIJERMAN, met het omschrift: JACOB CAMPO WEIJERMAN, *Abderites Aetatis* 48. Bij een inktkoker ligt een geschrift, met den titel: *Den Ontleeder der Gebreeken*, waarvan ook in den *Navorscher*, t. l. a. pl., sprake is. Onderaan leest men: KORNELIS TROOST, *pinxit*, naar wiens schilderij deze schoone afbeelding dus blijkt vervaardigd te zijn.

D. *te D.*

Hypocras (II. bl. 248; vgl. III. bl. 262). Over de wijze van bereiding, enz. zie men het in 1859 door den Heer SCHOTEL uitgegeven boekske: *Oude Zeden en Gewoonten in Nederland*, bl. 30 en 31.

D. *te D.*

Domesday Book (III. bl. 126, Vr. III; vgl. IV. bl. 92, 259; *Bijbl.* 1854, bl. cviii; 1855, bl. cxviii). Tot aanvulling van het reeds opgegevene, deel ik mede, dat in de *Illustrated Times* van 18 Februarij 1860 voorkomt eene beschrijving van het *Doomsday Book*, dat laatstleden zomer uit het Chapterhouse te *Westminster*, naar het nieuwe Record Office in *Fetterlane* is overgebragt. Op eene bijgevoegde afbeelding worden de beide deelen van het boek voorgesteld in hun vroegeren band en zoo als zij tegenwoordig zijn gebonden, benevens de ijzeren kist, waarin zij oudtijds werden bewaard.

De schrijver zegt, dat de vellen perkament en het schrift nog zoo goed zijn bewaard gebleven, dat het nog wel duizend jaren duren kan.] φ²—φ.

Nachtwachtliedjes (III. bl. 194, Vr. CIII; vgl. IV. bl. 172; *Bijbl.* 1855, bl. ix, cxxiv; IX. bl. 366; X. bl. 38). Te *Leerdam* zong de nachtwacht weleer, en misschien nog wel, op oudejaarsavond:

De winternachten die zijn koud,
Dat heb ik ondervonden,
Verbrand is al mijn turf en hout
En dat in korte stonden.

Vleesch of spek dat heb ik niet,
Dat is voor mij een groot verdriet;
Mijn vrouw doet niet als klagen.
Tien uren heeft de klok geslagen!

De herdertjes waren vermoeid,
Ze lagen zoo ver in 't veld;
De schaapkes die ze hoedden,
't Was om te verdienen hun geld.

Ze hoorden de engeltjes zingen,
Al scheen het licht zoo klaar,
Te Bethlehem daar ze gingen,
Gelukzalig Nieuwejaar!

T. H. BUSER.

Gazette de Leyde (III. bl. 222, Vr. 222; vgl. IV. bl. 182; *Bijbl.* 1855, bl. xli). Uit de antwoorden, door de Heeren KRAM en VAN DER AA op deze vraag gegeven, blijkt, dat de naam van den eersten drukker dier fransche Courant onbekend is. Intusschen zij hier vermeld, dat Mr. DAVID VAN ROOIJEN, Secretaris van *Leiden*, in 1738 een belangrijk rapport over die Courant heeft geleverd en in een der Privilegieboeken dier stad geplaatst.

Daaruit leert men, dat een Franschman, JEAN ALEXANDRE DE LA FOND, boekdrukker te *Leiden*, vóór of omtrent 1680 die fransche Courant het eerst heeft gedrukt.

Na diens dood is zijn zoon, ANTONY DE LA FOND (*), hem daarin opgevolgd, welke op den 23sten December 1689 van de stad *Leiden* octrooi verkreeg, die Courant binnen *Leiden* verder te mogen drukken.

Deze ANTONY DE LA FOND verkreeg ook in 1691 van de Staten van *Holland* octrooi, om die Courant gedurende 15 jaren te mogen drukken, en welk octrooi vernieuwd is geworden in de jaren 1706, 1721 en 1736.

Na den dood van ANTONY DE LA FOND (9 Febr. 1738) is die Courant het eigendom geworden van zijne dochter, MARIA ALETTA DE LA FOND, gehuwd met Mr. JAN DE GRAEF.

Ik zal hier met stilzwijgen al de geschillen voorbijgaan, die in 1738 over den eigendom dier Courant zijn gerezen, zoo wel met DANIEL VAN HECK, Directeur der posterijen, met de Waalsche Diaconie, alsmede met den boekverkooper VAN KERCHEM.

ETIENNE LUZAC, die tot 1738 slechts als schrijver dier Courant werkzaam was, werd in gemeld jaar eigenaar dier Courant, mits aan Mr. JAN DE GRAEF of zijne vrouw, jaarlijks eene som van *f* 1500 uitkeerende, en bovendien *f* 300 recognitie aan de stad betalende.

Deze DE LA FOND behoort waarschijnlijk tot hetzelfde geslacht als de amsterdamsche Courantier N. of D. DE LA FOND (van wien een portret bestaat), en over wien een antwoord door V. D. N. is geleverd in den *Navorscher*, V. bl. 283.

Uit het reeds genoemde Rapport leert men tevens, dat er vóór 1689 eene fransche courant te *Rotterdam* werd uitgegeven, doch de drukker het aldaar niet kunnende volhouden, begaf zich naar *'s Gravenhage*, in de hoop er beter te kunnen slagen, maar daar liep de Courant ook te niet.

Ofschoon de naam van den rotterdamschen of 's haagschen Courantier in gemeld rapport niet genoemd wordt, kan hij wel dezelfde J. F. DU TOUR zijn, die in 1690 verlof ontving, om in *'s Hage* de posttijdingen in het Fransch te mogen uitgeven. (Zie Mr. L. PH. C. VAN DEN BERGH, *'s Gravenhaagsche Bijzonderheden*, bl. 54.) ..ELSEVIER.

(*) Hij was in *Languedoc* geboren, en huwde den 6den October 1690 te *Leiden* eene Engelsche jufvrouw, met name ELSJE FERY (of FERRY).

Craan, Crane of Kranen (V. bl. 223, Vr. CXL; vgl. bl. 293, VI. bl. 24, VII. bl. 142, X. bl. 71). De tegenwoordig nog in *Zeeland* gevestigde familie DE CRANE voert tot wapen het door mij deel VI. bl. 24 opgegevene. Er is echter eene misstelling in ten gevolge eener verkeerde afbeelding op den schoorsteen te *Oud-Vossemeer*. Welligt echter heb ik ook verkeerd overgeteekend. Het behoort te wezen: »parti, au premier de sable aux *trois* lions rampants (2 en 1) d'argent; au deuxième d'argent aux trois lions rampants et contournés (2 en 1) de sable.

φ^2—φ.

Modde van Gompen (VI. bl. 256, Vr. 419; vgl. VII. bl. 55). Ter aanvulling kan dienen, dat in BREDEROOS *Boertigh Liedtboeck* een lied voorkomt, getiteld: *Van gierighe Gerrit en Modde van Gompen.* Kortheidshalve onthoud ik mij van aanhalingen.

T. H. BUSER.

Wolven in Nederland (VII. bl. 254, Vr. 310; vgl. X. bl. 75). In vroegere tijden waagden deze roofdieren zich vrij digt bij de steden en had men daarvan op de stadsweiden bij *Deventer* meermalen de schadelijke ondervinding.

Men leest onder and. in de Cameraarsrekening dier stad van 1380:

»Item bi den hierden (herders) vor enen vaer den die wulf hadde ghebeten dien sie van onse stad coften voor iii ℔ xii s."

En in die van 1382:

»Item ALBERTE ende GHERIDE onser stad hierden vor enen van onse stad varen dien die wolve ghebeten hadden ii ℔ viii s."

En ten opzigte van wolvenjagt in diezelfde rekening:

»Item bi JACOB VAN APELDOREN, JOHAN DIE HOYER ende HENRIC DIE VOGHELER, die tot Nyenbeke ghevaren weren an den Hertoghe van Gelre do hi die wolve iaghede up bentingweerd."

In de latere rekeningen is mij hiervan verder niet voorgekomen. Doch in *Gelderland* maakte het aanwezen dezer dieren vooral in de laatste helft der 16de eeuw de jagten noodzakelijk, zoo als blijkt uit het opgeteekende bij VAN HASSELT, *Arnhemsche Oudh.*, dl. I. bl. 10, 11. C. J.

Wolven in Nederland. In de *Staatkundige Historie van Holland* vindt men dl. XLIX. bl. 101, eene afbeelding van het verscheuren van een jager door vier wolven, boven *de Bilt* bij *Utrecht.* In het verschiet ziet men

een troep gewapende boeren, die op de wolvenjagt uitgaan.

In *Noord-Brabant* had men in de voorgaande eeuw nog veel last van wolven. In September 1757 rigtten deze dieren, die bij troepen van zeven of acht tegelijk rondzwierven, onder het rundvee veel schade aan (*Ned. Jaerboeken*, bl. 764), en in October was de schrik nog niet verdwenen. Men hield het er voor, dat de wolven, door het oorlogsgewoel uit *Duitschland* verdreven, over de lage rivieren in ons land waren gekomen. In den volgenden winter werd het nog veel erger en zij verscheurden zelfs een' hond, die tusschen de wielen van den vrachtwagen van *'s Hertogenbosch* op *Lieshout* liep. In de *Ned. Jaerboeken* van 1758, bl. 107 leest men een verhaal, hoe de moedige pastoor van *Lieshout*, een liefhebber van de jagt, met een aangeschoten wolf worstelde. φ^2—φ.

Brandmerk op de wang (VIII. bl. 261, Vr. 309; vgl. IX. bl. 50, 119, 248, 311). In het *Register van Criminele Sententien gewesen en geëxcuteerd binnen Middelburg* wordt vermeld, dat den 3den Maart 1550 zekere LAURENS STAAL, wegens begane valschheid, dieverij en overspel werd gegeeseld, *op zijn kaak gebrandmerkt* en 50 jaren gebannen op de galei.

De galei, waarop men bande, was een vaartuig, dat tusschen *Holland* en *Zeeland* ten dienste van het land heen en weêr voer. Nog in 1629 werden twee personen daarop gebannen. Wanneer is die straf hier te lande in onbruik geraakt? φ^2—φ.

[Het gevoelen van Dr. K. MAURER, schrijver van *Isländische Volkssagen der Gegenwart*, Leipz. 1860, die (volgens het berigt van $\frac{D.}{C.}$) den oorsprong dezer strafoefening in eene ijslandsche legende zoekt, deelen wij onze lezers als curiositeit mede.]

De Bajert in het gasthuis te Amsterdam (VIII. bl. 292, Vr. 348; vgl. IX. bl. 54, 119, X. bl. 40). J. H. VAN LENNEP vraagt of er ook nog elders sporen van zulke inrigtingen zijn? Ook te *Vlissingen* vond men iets dergelijks. BRAHÉ spreekt in zijn *Vlissingsche Eeuwvreugde*, 1772, bl. 106, van de milddadigheid van den Heer A. LOUIJSSEN, die twee deftige en welvoorziene tafels voor een middag en avondnoen in 't gasthuis had doen aanrigten; de eerste voor de proveniers en andere voornaamste bewoners van dat gebouw van beide de sexen, en de tweede voor de overigen die in den zoogenoemden *Beijaard* of *Banjaard* huisvesten. Ook op een' ouden geteekenden platten grond van *Naarden*, vind ik nabij of in de Turfpoortstraat aangeteekend *de Bajert*. Van hem, die te *Vlissingen* in den *Banjaard* eindigde, kon men wel zeggen, dat hij bij zijne levensreis op den *Banjaert* was gestrand φ^2—φ.

De vrienden geven de vensterglazen (IX. bl. 100, Vr. 141; vgl. bl. 223, 252, 315). STRESO in zijne *Levenswijze en gewoonten onzer voorvaderen*, Haarlem 1814, zegt op bl. 91 in ééne der noten: »Vrienden en bekenden hadden de gewoonte om eenig deel van een nieuw gebouw te versieren met een glas, waarin 's gevers naam en wapenen met derzelver kleuren werden afgemaald, waarvoor dan de Huisheer een maaltijd gaf."

Vgl. VAN ALKEMADE, *Displegtigheden*, I. bl. 280—282, alwaar hij handelt over de *Glasmalen*. C. P. L.

Mr. Elbert Spiegel (IX. bl. 234, Vr. 308; vgl. bl. 354, X. bl. 46). Onze ijverige medewerker V. D. N. zegt bl. 46 te regt, dat eene dochter van DIRK ARENDSZ. SCHOUT, gezegd SPIEGEL en LYSBETH WILLEMSdr. BOOGAARD in 1621 huwde aan JACOB BRUNO VAN DER WAEYEN. Zij was GEERTRUI genaamd en geboren 21 Nov. 1601, gestorven 13 October 1661.—Zij voerde het door mij (IX. bl. 308) beschreven wapen, *azuur* met een *fasce* van zilver, enz.

Is het wel zoo juist dat JACOB VAN DER WAIJEN, die in 1585 geboren werd, van *Antwerpen* was? Zijne ouders waren BRUNO JACQUESZ. VAN DER WAIJEN en MARIA BROERS. Nu meen ik, dat deze BRUNO van *Antwerpen* was, doch dat de zoon JACOB in *Holland* werd geboren. C/4.

Porcelein (IX. bl. 238, Vr. 323; vgl. bl. 358; X. bl. 47). Toen in een der vorige nommers van dit Tijdschrift mijne vraag over Oost-Indisch porcelein slechts koeltjes was opgenomen door drie Heeren, wier naamteekens mij ontschieten, maar wien ik niettemin dankbaar ben voor het weinige, dat zij mij gegeven hebben, begon ik te vreezen dat die vraag in 't water gevallen, en erger nog.... verdronken was! — Dan N°. 2 van den thans ingetreden tienden Jaargang geeft mij door het antwoord van CHR. de bemoedigende verzekering, dat ik in hem een' meer warmen landgenoot gevonden heb, en dat, zoo het Bestuur aan ons en aan onze verhoopte latere berigtgevers, ter liefde van het onderwerp, wat ruimte beschikbaar laten wil, wij dan »de fil en aiguille" tot een minder onvoldoend resultaat zouden kunnen geraken; immers met eene volledige oplossing van het vraagstuk in al zijne onderdeelen mogen wij ons niet vleijen, tenzij een onzer vaderlandsche onderzoekers of mannen van studie zich het onderwerp »con amore" wilde aantrekken.

Bij buitenlanders hebben wij daaromtrent niets te zoeken, zij behandelen alleen het technische gedeelte, dat, hoe wetenswaardig en belangrijk ook, onze nieuwsgierigheid het minste opwekt, immers in veel minderen graad

het doel onzer nasporing is. Het werk van STANISLAS JULIEN, waarnaar wij verwezen zijn, vinden wij in het *Nijverheids Tijdschrift* van Prof. BLEEKRODE aangekondigd en geanalyseerd, doch, de verdiensten van dat werk in het midden latende, het gaf ons zoo goed als niets van hetgeen wij gaarne wenschten te weten. Het is ook geen fransche questie; het vraagstuk, zoo als wij het bedoelen en verlangen opgelost of toegelicht te zien, is geheel nationaal, geheel hollandsch! Het moet nieuw licht verspreiden over de mindere of meerdere belangrijkheid van het porcelein, als ruilartikel met *Japan* en *China*, vooral ook in verband met de levenswijze en de progressive weelde onzer voorouders. Niet minder moet het strekken tot de betere kennis der chronologie van het fabrikaat en van de waarmerkteekenen des oorsprongs en der kwaliteit (*), want illucidatiën daaromtrent zijn noch in de magazijnen, noch bij de makelaars, noch bij de bezitters der kostbaarste porcelein-collectiën te verkrijgen. Zij, die er oogenschijnlijk het meest bij geïnteresseerd zijn, weten er het minst, of liever gezegd, niets van, en zoo blijven wij op de heerlijkste pronkvazen of op de rijkste tafelserviezen turen, zonder ons het minste begrip te kunnen vormen van den oorsprong of van den ouderdom der voorwerpen, die ons bewondering afdwingen voor de nijverheid der volken, die dat schoone en deugdzame fabrikaat in zoo kwistige verscheidenheid gewrocht hebben. Want zoo wel onze jongere landgenooten in het bijzonder, als de vreemdelingen in 't algemeen, bedriegen zich te zeer, wanneer zij bij het zien dier kleine, wanstaltige en smakelooze voorwerpen, welke onder den naam van »magotschinois" of »chinoiseries" teregt den franschen lachlust opwekken, en onze schoorsteenmantels of »étagères" meer ontsieren dan versieren, glimlagchend en medelijdend de schouders ophalen, en dan vermeenen met de japansche of chinesche volksvlijt afgerekend te hebben; terwijl het niet genoeg herhaald kan worden, dat die ver verwijderde en veel te onbekende rijken het porcelein tot huiselijk gebruik en tot voorwerpen van pronk en weelde in zoodanige profusie, verscheidenheid, deugdelijkheid van grondstof, glansrijkheid van glazuur en ontelbaarheid van vormen en afmetingen hebben opgeleverd, als waarop de vermaardste europesche fabrieken, als die van *Dresden*, *Sèvres*, *Doornik*, *Delft*, *Wedgewood* en anderen niet kunnen bogen.

Maar juist omdat *Japan* en *China*, onzes inziens, de palm van het porceleinfabrikaat toekomt, immers tot aan het einde der vorige eeuw toekwam, wenschten wij, onder meer, toelichtingen te bekomen of een gezet onderzoek uit te lokken over de oorzaken van het tegenwoordige verval dier eenmaal zoo bedrijvige als wereldvermaarde industrie: want, gelijk wij bij het stellen onzer eerste vraag hebben aangehaald, de voorwerpen, die nu jaarlijks uit *Japan* in verkoop worden gebragt, hebben noch in vorm, noch in kleur, veel minder in grondstof eenige overeenkomst met de kwaliteiten en fatsoenen, die ons gedurende het circa tweehonderdjarig bestaan der oostindische compagnie uit dat land of uit *China* werden toegezonden, zijnde daarenboven de hoeveelheid dier tegenwoordige bezendingen zoo luttel, dat ze naauwelijks gelijk kunnen gerekend worden met eene expeditie van monsters of modelstukken uit onze vroegere handelsperioden. Immers het kan ouderen van dagen onder ons niet onbekend zijn, hoe nog in het begin dezer eeuw, inzonderheid in onze zeeprovinciën, *Noord-* en *Zuidholland*, *Zeeland*, *Groningen* en *Friesland*, geen boerenstulp, geen schamel burgerwoningje, geen rijkmans huis onvoorzien was van een glazen pronkkast, opgevuld met oostindisch porcelein, geen kabinet, ongekroond met vazen, kommen of potten van de wonderlijkste of grilligste soort, zoodat men tot de conclusie geregtigd schijnt, dat er in de vorige eeuw een tijdperk moet geweest zijn, waarin het chinesche of japansche porcelein zoo gering in prijs stond, dat het voor alle standen en fortuinen in mindere of meerdere mate voor weinig geld verkrijgbaar was, tenzij men wilde aannemen (en wij voor ons zouden dat gevoelen niet deelen), dat destijds de welvaart onzes vaderlands zoo groot en algemeen was, dat boeren en geringe burgers, om van de bevoorregte standen te zwijgen, zich huiselijk vaatwerk in veel grooter hoeveelheid en kostbaarder van soort konden aanschaffen, dan thans, nu zij zich van het gemeenste of ordinairste engelsche aardewerk bedienen.

Het is bekend dat de leef- en eetwijze der Japanners en Chinezen zoo hemelsbreed van de onze verschilt, dat geen twintigste gedeelte der voorwerpen, waaraan wij voor tafelgebruik behoefte hebben, in hunne huishouding voorkomt, dat potten en pannen, schotels en koppen, kannen en schalen, en hoe ook verder dergelijk gerei heeten moge, bij hen tot de geringste afmetingen gereduceerd zijn, terwijl zij voor ons reusachtige bakken, schalen en schotels, soms van twee voet in diameter, vervaardigd hebben! Moet dat dan niet op lastgeving, op buitenlandsche bestelling, met model of teekening, geschied zijn? Hoe anders zouden zij op het denkbeeld zijn gekomen om voorwerpen bij duizendtallen te vervaardigen, waarvan zij het gebruik

(*) Waarvoor het werk van STANISLAS JULIEN van zeer groot nut kan zijn.

naauwelijks konden vermoeden? En zoo het dan waar is, dat werkelijk buitenlandsche orders aan hunne fabrieken eene andere wijze van werken en vormen en eene vermeerderde levendigheid gegeven hebben, wie zijn die lastgevers of bestellers geweest? Mogen wij daarbij alleen denken aan »JAN COMPANIE," en hebben ook niet eerst de Portugezen en, later, de Engelschen in mindere of meerdere mate deel aan dat export gehad? Wij gelooven ja, maar willen voor het oogenblik aannemen, dat de oostindische compagnie het monopolie van het door ons besproken handelsartikel had, in welk geval wij het voor zeer waarschijnlijk houden, dat in het thans naar de residentie verplaatste koloniaal archief een schat van wetenswaardige bijzonderheden en bescheiden, tot ons onderwerp betrekking hebbende, te vinden zoude zijn, terwijl bij de thans vigerende meer vrijzinnige zienswijze van het algemeen, gewestelijk en stedelijk bestuur eene toelating, ook tot de comptabiliteitspapieren, aan geen' redelijken twijfel meer onderhevig is, en derhalve voor een' belangstellend navorscher de weg zoude gebaand zijn, om door het uitpluizen der vermoedelijk voorhanden zijnde manifesten, fakturen en prijslijsten den omvang en het geldsbedrag des handels in het door ons besproken artikel nader te leeren kennen, en om tot eene rangschikking van prijzen en kwaliteiten te kunnen komen, zonder welke wij met geen mogelijkheid uit den doolhof kunnen geraken, waarin wij thans rondzwerven, een doolhof, waarin wij hoofdzakelijk zijn geraakt door het gebrek aan tijdrekenkundige bescheiden, die alleen in staat zijn om ons tot betere kennis te brengen van den voor- of achteruitgang der industrie en grondstof, bewerking en goeden smaak der vormen. Immers is het bij eene productie, die, alleen ten behoeve van ons vaderland ongeveer twee eeuwen aangehouden heeft, zonder handleiding niet mogelijk, zich eenigermate te vergewissen, of de voorwerpen, die wij in paleizen en verzamelplaatsen bewonderen, of wel die wij in onze huishoudens gebruiken, drie eeuwen, twee eeuwen, of slechts één of wel een halve eeuw oud zijn. En toch is het ontwijfelbaar, dat in ons land (daarbuiten is oostindisch porcelein in den regel slechts als curiositeit of zeldzaamheid te vinden) aan denzelfden disch of in dezelfde kast de meest heterogene voorwerpen naast elkander staan: potten, schotels, borden, enz., honderd en meer jaren van elkander in ouderdom verschillende en even onderscheiden in oorsprong, kwaliteit en waardij, zonder dat het den bezitter of den beschouwer in de gedachte komt, dat hij het nijverheidsproduct van zoo verschillende en ver van elkander verwijderde landstreken en tijdperken voor zich heeft; eene gedachtelooze onverschilligheid, waartoe hij trouwens eenigzins geregtigd wordt door de kunstelooze en gedrochtelijke beelden en landschapsschildering, die stereotiep aan het oudste en het modernste fabrikaat een' onmiskenbaren familietrek bijzet.

Wij hebben zoo even aangetoond, dat, omstreeks een eeuw geleden, ons land als ware 't door oostindisch porcelein overdekt was, en dat de keulsche pottenkraam, het delfsche aardewerk en het tinnen huisraad onzer voorouders er schier ten eenenmaal door moet verdrongen geweest zijn. Hierin moet echter na den engelschen oorlog, hetzij door verloop van welvaart, hetzij door de mode of andere menschelijke veranderingszucht, een stuiting zijn gekomen: van waar anders, ten tijde der Bataafsche republiek, die ontzaggelijke opeenstapeling van oostindisch porcelein in de winkels en magazijnen der toenmalige opkoopers en uitdragers, in onze groote steden niet alleen, maar in stadjes en vlekken van den derden of vierden rang? Verkoopers moeten er in dien nog niet te zeer verwijderden tijd zoo vele en kenners zoo weinige geweest zijn, dat, toen in het jaar van den vrede van *Amiens*, de boedel eener zeer vermogende uitdraagster te *Alkmaar* in auctie werd gebragt, van het door haar nagelaten porcelein, waarmede twee pakhuizen van de kelders tot de bovenste zolders beladen waren, de schoonste en edelste soorten naauwelijks koopers vonden tot de helft of een derde van den prijs, die in onze dagen het particulierste *wedgewood* gelden moet! In een woord: elk voorwerp dat ter tafel kwam, werd bij die gelegenheid voor zoo veel *stuivers* losgelaten, als het in onze dagen gemakkelijk *guldens* zoude opbrengen, met dat noodlottig gevolg dan ook, dat het eenmaal zoo hoog gewaardeerde fabrikaat van val tot val, o varietas! in de broedertjeskramen te land kwam, om er in later jaren onder den schandnaam (immers voor de soort met bruine randen) van poffertjesgoed weder *uit* en *in* de handen van kleine speculanten te geraken.

Wien is het niet bekend dat met, immers na onze gelukkige restauratie, bij eene wederom ontluikende meerdere welvaart, de smaak onzer dames voor het japansche of chinesche porcelein in 't algemeen en meer speciaal voor het thee- of zoogenaamd kandeelgoed allengskens begon te verlevendigen, en dat ook buitenlanders, Engelschen, Franschen en Duitschers, het oog op dat artikel begonnen te vestigen, niet om het tot huiselijk gebruik, maar als curiositeit in den handel te brengen. Dat die wedergeboren smaak voor het oostersche porcelein, dien men grilligheid zou mogen noemen, ware niet werkelijk het fabrikaat ongeëvenaard in fraaiheid en deugdzaamheid, een klopjagt van opkoopers en vlugziende kinderen Israëls

over onze boerenbruikers, dorpen en kleine steden veroorzaakte, lag voor de hand, en evenzeer de snel toenemende stijging der prijzen, bij veel vraag en algeheelen stilstand van toevoer uit de productielanden. — Waar afgaat en niet bijkomt, vermindert de voorraad snel, en hoezeer die van oostindisch porcelein in *Nederland* onberekenbaar groot was, is er sints veertig jaren zoo een geweldige bres in geschoten, dat men mag aannemen, dat er thans nog hoogstens een vierde gedeelte van de toenmalige massa aanwezig is. Hoezeer nu dat overgeblevene vierde gedeelte nog eene aanzienlijke hoeveelheid uitmaakt, zoo moet er toch, bij de steeds aanhoudende verspreiding en uitvoer naar het buitenland, eindelijk een tijd komen, dat deze breekbare en mitsdien aan vermindering onderhevige waar den rang van zeldzaamheid zal verkrijgen, om nog later het karakter van antiquiteit aan te nemen.

Vóór dat het daarmede zoo ver komt, is, dunkt ons, de uiting van den wensch naar eene monographie over de oostersche porceleinen niet voorbarig of ontijdig. Nu nog kan daaromtrent het terrein der zekerheid betreden worden, en behoeft men zich niet in gissingen te verliezen. De voorwerpen staan nog voor ons in al hunne oorspronkelijke pracht en fraaiheid; *China* en *Japan* zijn even toegankelijk voor ons als vroeger, zoo al niet meer; de oorzaken van het diepe verval van den eenmaal zoo verwonderenswaardigen nijverheidstak moeten ook in de zee- en uitvoerhavens dezer landen te vernemen zijn; die informatiën, gevoegd bij hetgeen ons oostindisch archief vrij zeker zal kunnen opleveren, moeten, wij vleijen er ons mede, veel, zoo niet alles, aan den dag kunnen brengen van hetgeen wij over ons onderwerp wenschen te weten. Maar ook nog buiten 's rijks archieven, moeten er in de familiepapieren der nazaten van de voormalige gouverneurgeneraal, directeurs, opperkooplieden, of hoe ook de andere hoofdambtenaren onzer oostindische ocmpagnie mogen geheeten hebben, wel bescheiden, rekeningen en oorsprongscertificaten ter materie dienende, voorhanden zijn. Immers die heeren kunnen, of liever moeten het geweest zijn, die hunne overwinsten, onder meer, besteed hebben aan bestellingen dier prachtige pronkvazen en vorstelijke tafelserviezen, waarvan het overschot ons thans nog lief is en belang inboezemt.

Waarom, wij vragen het met gerustheid, zou zulk een onderzoek naar het door ons besproken onderwerp ijdel en overbodig te noemen zijn? Onze serieuste geleerden en oudheidkenners besturen opdelvingen en ontgravingen in *Gelderland*, *Drenthe* en elders, tot het opsporen en beschrijven van celtische, romeinsche, germaansche, noormansche of middeneeuwsche antiquiteiten, en het is welligt de betrekkelijke armoede van onzen vaderlandschen bodem aan dergelijke voorwerpen, die hun elken vond, hoe gering ook, dierbaar maakt en met regt. Een celtische vuursteenebeitel, een romeinsch urntje, een germaansche spies of een potscherf uit de periode van de woeste overvlugt der Noormannen zijn klokspijs voor hen. Dit zij zonder een zweem van ironie gezegd, want wij gelooven tot de meest belangstellende lezers te behooren van de verslagen hunner beschouwingen en conclusiën; en het is juist die weetgierigheid naar al »wat was en niet meer is," die ons op onze beurt doet aandringen op een meer gezet onderzoek naar een onderwerp, dat zoo zeer, wij zouden liever zeggen, zoo uitsluitend bij ons te lande te huis behoort, en niet minder de belangstelling zal opwekken van onze deftige matrones in haar salons, dan die van den wetenschappelijken onderzoeker in zijn studeerkabinet.

De taak evenwel, wij erkennen het, zoude niet gemakkelijk en in ieder geval veel omvattend zijn, want bij eenig nadenken over het onderwerp verdringt de eene vraag de andere, en staan toch al die vragen zoozeer met elkander in verband, dat wanneer enkele onopgelost moesten blijven, de beantwoording van andere gevaar zoude loopen hare waarde te verliezen, en tot de gissing te worden terug gezet.

Wij voor ons zien geen kans om zelfs een eenigzins volledig programma op te stellen tot het vervaardigen eener porcelein-monographie, maar wagen het toch eene schets te geven van hetgeen wij tot eene goede beschrijving en gemakkelijke handleiding in deze achten noodzakelijk te zijn.

De behandeling van het onderwerp zoude, volgens ons, dienen verdeeld te worden in hoofdstukken, toegewijd aan:

1. Een kort algemeen overzigt van *China* en *Japan*, en van onze eerste handelsaanraking met die landen.

2. Eene kortere of langere beschrijving der fabrieken, die men bij de vestiging onzer logies of kantoren in die gewesten gevonden heeft, en van de soorten van vormen van porcelein, die men toen aldaar voor inlandsch huiselijk gebruik of tot voorwerpen van weelde aanmaakte.

3. De opkomst, voortgang, bloei en het verval van het fabrikaat als artikel van buitenlandsche bestelling en uitvoer, met opgave van de landen, provinciën, steden of dorpen, in welker fabrieken die bestellingen werden uitgevoerd, en de sommen, die jaarlijks door de compagnieskantoren tot den aankoop van porcelein besteed werden, respectivelijk èn in *Japan* èn in *China*, daar het

een hoofdvereischte moet geacht worden, het product dezer beide landen niet te amalgameren, en zoowel in kleur, kwaliteit en prijs volkomen uit elkander te houden.

4. Eene duidelijke uiteenzetting en aanwijzing der herkenningsteekenen, zoowel van die, welke de oostersche fabrikanten op de voorwerpen mogten geschilderd hebben als van die aliasnamen, als: lange lijzen, pieterselie, de vogeltjes, de visscher, de zotjes, enz. enz., waarvan zich ten onzent kooplieden en liefhebbers bedienen, en die in den regel de geheele som der kennis uitmaken, welke zijlieden (ook wij) van het fabrikaat bezitten.

5. Bescheiden omtrent den oorsprong der modellen, waarnaar de Chinezen en Japanners gewerkt hebben, daar het bij hunnen nationalen wansmaak en de gedrochtelijke vormen en fatsoenen, die zij voor eigen gebruik aan hun huishoudgoed en voorwerpen van weelde gaven, niet denkbaar is dat zij geniaal genoeg waren om voor de europesche behoefte serviezen af te leveren, zoo elegant van vorm als edel van grondstof en kleur, als wij die van hen bezitten, zonder dat westersche kunstenaars er hun het voorbeeld van zouden hebben geleverd.

6. De chronologie van het fabrikaat, wel, kan het zijn, met een' terugblik op de vermoedelijke eerste wording dier industrie, maar hoofdzakelijk met het doel om tot vergelijkende ouderdomskennis te komen van den voorraad, die thans nog in *Nederland* aanwezig is, en waarop het de liefhebbers en verzamelaars eigenlijk het meest zoude aankomen (*).

7. Eene verdeeling van het artikel in vier of meer hoofdsoorten, als: 1. de pronk-, schoorsteen- en bloemvazen en potten; 2. de tafelserviezen; 3. de theeserviezen en het zoogenaamd kandeelgoed; 4. de profusie van kleine ornamenten, die door hunne gedrochtelijke kinderachtigheid het fabrikaat te schande en de fabrikanten belagchelijk hebben gemaakt.

En van die hoofdsoorten de prijsopgave, liefst in de verschillende tijdperken, daar het bij de onophoudelijke coursverandering van geld en goederen wel waarschijnlijk is, dat ook het porcelein in een tijdruimte van twee eeuwen merkelijk in fabrieksprijs zal gevariëerd hebben.

Wij zullen eindigen, ter vermijding van meerdere langwijligheid, zonder daarom toe te geven dat het laatste woord gezegd zij, ter aanwijzing van hetgeen dienstig zoude zijn tot het leveren van een goed handboek over het O. I. porcelein, doch ook omdat wij het coulant beantwoorden van alle de door ons aangestipte verlangde renseignementen reeds als »pia vota" beschouwen, achten wij het overbodig er voor als nog iets bij te voegen, te meer daar in het verhoopt geval, dat iemand der medewerkers van dit tijdschrift of eenig bekwaam en geduldig onderzoeker daarbuiten, ons denkbeeld wilde opvatten en zich de uitvoering van ons verlangen tot taak stellen, hij dan ook zonder aanwijzing veel zoude kunnen toevoegen en aanvullen uit eigen ervaring en betere bronnen, dan wij erkennen te bezitten.

Onze wensch worde verwezenlijkt of niet, in afwachting zullen wij ons gaarne vergenoegen met partiële bijdragen over het door ons behandelde onderwerp. De geringste bouwstof kan van nut zijn, kleine données, van verschillende kanten aangebragt, kunnen later tot een geheel gevormd worden en een minder of beter gelukt gedenkboek tot stand brengen van eene overschoone maar verloren industrie, die de aandacht waardig blijft zoowel van den beoefenaar onzer handelsgeschiedenis en den beminnaar van land- en volkenkunde, als van de verzamelaars of bezitters van die voorwerpen, welke nog altijd het fraaiste sieraad onzer tafels blijven uitmaken.

MARS.

(*) Voor dit onderdeel kan men dan immers de belangrijke opgaven van ST. JULIEN, Prof. HOFMAN en anderen vertalen.

Toren van Babylon (IX. bl. 265, Vr. 330; vgl. bl. 385). Over de herbouwing van den toren van *Babel* door NEBUKADNEZAR, kan men eene merkwaardige mededeeling vinden in den *Konst- en Letterbode* van 5 Dec. 1857, N°. 49, bl. 386, door Dr. JANSSEN te *Leiden*.

De vermelding dier herstelling was gevonden in *spijkerschrift* op *steenen tonnetjes* (cylinders), bij opgravingen in het oude *Babylon*.

.. ELSEVIER.

Dominicus Vinsemius (IX. bl. 298, Vr. 361; vgl. X. bl. 17, 74). Deze predikant, ook WINSEMIUS genaamd, werd als proponent beroepen te *Etershem* en *Schardam* in 1611, van zijnen dienst ontslagen in April 1620 en aangesteld tot predikant in het tuchthuis te *Amsterdam*, overleden 1633. Zie VEERIS en PAAUW, *Vernieuwt Kerkel. Alphabeth* op WINSEMIUS; ABCOUDE, *Naamreg.*, *Aanhangs.*, noemt van hem *Heldere Spiegel der Godgeleerdheid*, Amst. 1618 in 4°., en *Tegen de Remonstranten*, 4°.

V. D. N.

Verspreide gedichten van Tollens (IX. bl. 329, Vr. 417; vgl. X. bl. 53). 't Is mij aangenaam nog de volgende stukjes te kunnen vermelden, die mij *aliud quaerenti* onder de oogen kwamen.

1. *Bijschrift op de beeldtenis van den Weleerwaardigen Heer* P. WEILAND (1805).

2. *Aan den Weleerwaardigen Heer* P. WEILAND, *bij de kennisgeving van de uitreiking der buitengewone eergeschenken, op de algemeene Vergadering te Amsterdam, aan de H.H.* M. SIEGENBEEK *en* P. WEILAND *gedaan* (1806).

Zie *Archief voor Ned. Taalk.*, IV. bl. 481 vlgg., en aldaar de aanteekening van Dr. A. DE JAGER. B^t.

Verspreide gedichten van Tollens. Het gedicht van TOLLENS, dat wij hier laten volgen, is nog nooit te voren gedrukt. Wij zijn het verschuldigd aan eenen onzer medewerkers, wien het door Mevrouw de Wed. VAN DER KOOGH ter uitgave werd afgestaan.

Ter begeleiding van het Portret van Mevrouw VAN DER KOOGH — VAN DER KOOGH.

Mist ge in de beeldtnis, die gij ziet,
De trekken uwer moeder niet,
Herkent gij d'afdruk van haar wezen;
Hoe zou zij wenschen bovendien,
Dat Ge in haar minnend hart kondt zien
En daar haar moederliefde lezen!

Geneeskundigen te Jisp (IX. bl. 330, Vr. 420; vgl. X. bl. 54). Over Mr. CORNELIS PLOEGH, vermaard ledezetter te *Jisp*, is uitvoerig gehandeld in *Nav.* II. bl. 24, 141, 167, 351. K. J. R. VAN HARDERWIJK.

Boerhaave en 't goud maken (IX. bl. 330, Vr. 425; vgl. X. bl. 55). Uit een weinig voorkomend boekje, slechts 43 bladzijden in 12°.: HERMANNI BOERHAAVE, *de Mercurio experimenta. Trajecti ad Rhenum, apud* JURRIANUM A PADDENBURG, 1758, kan men daaromtrent een en ander vernemen. Hij toont daarin, daaraan niet te gelooven, en eindigt »Otium nactus forte evulgabo: ut moniti parcant vano labori, & sumtibus." Het verwonderde mij onder de genomen proeven geene melding van het in den *Navorscher* vermelde feit gemaakt te vinden. L. D. R.

Calander-broer (IX. bl. 334, Vr. 446; vgl. X. bl. 81). Bij de toelichtingen, welke, te dezer zake, in N°. 3 van dit tijdschrift, bl. 81 en 82 gegeven zijn, schijnt het niet ondienstig te verwijzen naar hetgeen hieromtrent in het 5de deel van het *Tijdschrift voor Geschiedenis, Oudheden en Statistiek van Utrecht*, (Utrecht, bij N. VAN DER MONDE) bl. 221 en volgende gevonden wordt. Aldaar is onder het opschrift *de Fundatie der Zielbroeders te Utrecht*, A°. 1436, door Jonkhr. F. A. Ridder VAN RAPPARD de inhoud medegedeeld van den oorspronkelijken stichtingsbrief der *kleine kalende, in de Buurkerk, te Utrecht*, met vermelding van onderscheiden bijzonderheden tot de instelling der kalendebroederschappen betrekkelijk, tevens met een fac-similé van het merkwaardig miniatuur, waarmede die stichtingbrief is versierd, de zegels daaraan nog aanwezig, enz. — In eene noot wordt omtrent de benaming aangeteekend: »Onze verdienstelijke WEILAND is niet vreemd van het denkbeeld, dat ons woord *kalant, klant*, ofschoon van het fransche *chaland* ontleend, welligt van de kalandvereenigingen de beteekenis aangenomen heeft, van eenen vriend, die aan eenen anderen iets gunt, en daarom dikwijls bij hem komt, die hem nering gunt en toebrengt. Zie zijn *Taalkundig Woordenboek* op *kalant*." — De Heer VAN RAPPARD voegt er bij: »Dit gevoelen heeft veel waarschijnlijks. Mogelijk werd hetgeen bij de maaltijden benoodigd was, bij voorkeur bij de leden der vereeniging gekocht. Dit kan ook het langdurig bestaan der inrigting bevorderd hebben."

Zijn wij wel onderrigt, dan bevindt zich die belangrijke oorkonde thans in het *Stedelijk Archief* te *Utrecht*, als daaraan, volgens het slot van het opstel, geschonken.

——d.

De Honden en de Maan (IX. bl. 337, Vr. 473; vgl. X. bl. 85). Men zegt mij, dat een »geacht medewerker" aan den *Navorscher*, op mijne vraag: »Waarom blaffen de honden tegen de maan?" — geantwoord heeft: »Omdat zij er niet tegen spreken." In het geval, dat het bestuur een zoodanig antwoord plaatst, verzoek ik, dat ook aan deze mijne tegenwerping een plaatsje worde geschonken. Ik zoude toch, op zoo'n antwoord, den medewerker te gemoet voeren: »Als de honden spraken, dan vroeg ik: »»Waarom *spreken* de honden tegen de maan?"" Gewis, zij doen het in hunne magteloosheid en kunnen met hun blaffen er toch niets aan veranderen, maar daarom doen zij het toch. Zoude het ook om het spookachtige wit en zwart zijn, dat het maanlicht over het landschap verspreidt, en dat ook aan de meest bekende voorwerpen een fantastisch aanzien geeft? Het is zeker niet uit lust om aanmerkingen te maken. J. H. VAN LENNEP.

De Honden en de Maan. Eenigen tijd geleden stond er eene vraag in den *Navorscher*, waarom de honden toch zoo blaffen, wanneer de maan schijnt? Mij dunkt, die vraag is gemakkelijk te beantwoorden, want, als de maan schijnt, is het meestal stil in het oosten, en dan hoort men uit de verte alle mogelijke geluiden zeer duidelijk: en die voor de honden zoo verontrustende en onverklaarbare klanken maken hen aan het blaffen, daar zij immers denken dat het gevaar nabij is. ANTJE.

De quinque articulis (X. bl. 1, Vr. 5; vgl. bl. 116). Over den schrijver en zijne geschriften kan men naslaan: JÖCHER, *Gelehrten-Lexikon;* LADVOCAT, *Dict. Hist.; Nouveau Dict. Hist.;* MORÉRI, *Dict. Hist.;* DE BURE, *Bibliographie Instructive* (op het woord *Politi, Polito* en *Politus*). C. P. L.

Het geslacht Vosmaer (X. bl. 7, Vr. 39; vgl. bl. 120).

1. JAN VAN DE VELDE, Schepen van *Delft*, 1401. (Wapenschild: een eenhoorn).

2. ENGELBERT VOSMAER *alias* VAN DE VELDE, was zijn zoon (zwarte eenhoorn op zilver).

3. CORNELIS VOSMAER (EZ.), van 1485—1512 Schepen, in 1540 Raad en Weesmeester te *Delft*.

3. MICHIEL VOSMAER (CZ.), trouwt eene dochter uit den huize »VAN DEN EIJNDE."

5. CORNELIS VOSMAER (MZ.), van 1533—1561 Binnen-Havenmeester, Raad, Schepen, Thesaurier en Burgemeester te *Delft*, overleden 19 Maart 1563, was gehuwd met.... VAN DEN HEUVEL, dochter van HERMAN VAN DEN HEUVEL TOT BEICHLINGEN en ALIJD VAN ROODENRIJS.

6. MICHIEL VOSMAER (CZ.), van 1564—1572 Binnen-Havenmeester, Vroedschap en Thesaurier van *Delft*, † 1605, deze was gehuwd met MARGARETHA SASBOUT, dochter van JAN SASBOUT, 25 maal Burgem. te *Delft*, † 1573, en van ELISABETH VAN DER BURGH. Deze JAN SASBOUT was zoon van DIRK SASBOUT, Knape van den oudsten adel van *Rijnland* en van SOPHIA VAN SEGWAARD.

7. WOUTER VOSMAER (MZ.), jongste broeder van den Aartsbisschop SASBOUT VOSMAER.

8. JACOB VOSMAER (WZ.), geb. 1584, keerde in 1608 uit *Italië* terug, waar hij zijne jeugd had doorgebragt, stierf in 1641, zijnde Majoor van de Delfsche Schutterij. Is gehuwd geweest met ANNA VAN DER GRAAF, kleindochter van AREND V. D. GRAAF, Burgemeester te *Delft*.

9. AREND VOSMAER (JZ.), van wien ik alleen vind, dat hij te *Delft* heeft geleefd.

10. ANDRIES VOSMAER (ARZ.), gehuwd met AAGJE HALLINCG (het 14de geslacht van JACOB HALLINCG, A°. 1240, die gehuwd is geweest met ELIZABETH VAN DE MERWEDE, achterkleindochter van DANIEL VAN DE MERWEDE, die in 1204 tegenwoordig was bij de inneming van *Byzantium* (*Constantinopel*).

11. AREND VOSMAER (ANDRZ.), gehuwd met CATHARINA VAN SON, geb. 1654, overleden 1738.

12. JACOB VOSMAER (ARZ.), geb. 21 Dec. 1680, overl. 1734 te *Rotterdam*, was gehuwd met QUIRINA VAN DER ELST.

13. ALIDA VOSMAER, dochter van JACOB, is gehuwd geweest met GUALTHERUS KOLFF, wiens dochter

14. SARA CORNELIA, gehuwd was met Dr. IMAN JACOB VAN DEN BOSCH, grootvader van

C. C. VAN DEN BOSCH.

ANTWOORDEN.

Romein de Hooghe (III. bl. 128, Vr. 135). Onder de nog onbeantwoorde vragen, behoort die van B. t. a. pl.: waarom ROMEIN DE HOOGHE steeds met den voornaam *voluit* genoemd wordt, en of het blijkt dat hij zelf zijnen naam altijd voluit schreef?

Daar men uit een enkel voorbeeld niet tot de algemeene waarheid mag besluiten, zoo kan ik de vraag niet geheel beantwoorden. Ik ben echter in het bezit eener plaat, welke eene voorstelling geeft van *helsche* folteringen en *hemelsche* genoegens: eene tegenstelling van gelukzaligen en verdoemden.

Links onderaan leest men: *Romyn de Hooghe des. et sculpsit* 1670, zoodat het ten minste blijkt dat hij als graveur zijnen naam *ook* voluit schreef. D. *te* D.

Juffrouw van Oranje (VIII. bl. 132, Vr. 162). Deze was MARIA VAN NASSAU, dochter van Prins WILLEM I en zijne eerste gemalin ANNA VAN EGMOND. Dit blijkt mij uit een, voor de geschiedenis van het eiland *Noordbeveland* hoogst belangrijk stuk, aan alle beoefenaren der zeeuwsche oudheden en geschiedenis, voor zooveel ik weet, onbekend gebleven, en waarvan ik voor mij heb liggen eene *copie collationnée*, afgegeven den 14den April 1598 door de Notaris KETTINGH, namelijk uit de »*Conditien ende voorwaerden, waerop den Welgeboren Heere, Heere* PHILIPS, *Grave van* HOHENLOO, *Vrijheer tot Langenberch etc. Lieutenant gnāel etc.*, *als Heer ende man*, *ende van weghen Vrouwe* MARIA VAN NASSAU, *Gravinne van Hohenlo*, *geboren Princesse van Oraengien etc.*, *Ende oock als administratrice der goederen, vanden doorluchtigen ende hoochgeboren Vorst ende Heere den Prince van Oraengien*, *Grave van Nassau*, *Bueren etc. Uuijtgeven ende vercoopen wil*, *de gorssingen van Eylande van Noordt Bevelandt*, *ende Colijnsplaete*, *omme in den toecōmenden Jaere XV acht ende tnegentich*, *bedijckt te worden.*

C. P. L.

Het geslacht van Ouder-Amstel (IX. bl. 330, Vr. 422). Dit geslacht wordt geacht een tak van dat van AMSTEL geweest te zijn; zie daarover en over HEYMAN JAKOBSE VAN OUDER-AMSTEL, bijgenaamd OPSY, die in de 15de eeuw vermaard Burgemeester van *Amsterdam* geweest is, en ook het Schoutschap heeft bediend o. a. HALMA, *Tooneel der Vereenigde Nederlanden*, Art. AMSTEL (GIJSBREGT VAN). Ook bij WAGENAAR, *Beschr. v. Amsterdam*, vindt men hem onder den geslachtnaam van OUDER-AMSTEL. Zie de *Lijsten* der *Regeringsleden*, waarop hij eerst in 1508, en dus in de 16de eeuw voorkomt, doch op de lijst der *Schouten* wordt hij niet vermeld. V. D. N.

Christiaan Hartsoecker (IX. bl. 332, Vr. 437). Van dezen moet vermeld worden, dat hij de vader was van den grooten natuurkundige en vermaarden Philosooph NICOLAS HARTSOECKER, uit wiens levensberigt wij vernemen, dat dit geslacht van ouds in *Drenthe* t'huis behoorde; dat CHRISTIAAN HARTSOECKER, remonstrantsch Predikant, te *Gouda* woonde, alwaar de zoon geboren werd; dat hij was gehuwd met ANNA VAN DER MY. — Zie DE CHAUFEPIÉ, *Dictionn. Hist. Critique*, alwaar tevens wordt verwezen naar *Eloges des Académiciens de l'Acad. Royale*, t. II. p. 261, *La Haye*, 1731. Zijn loopbaan als Predikant is beschreven in het werk van J. TIDEMAN, *Naamlijst der Remonstrantsche Broederschap*, 1847. V. D. N.

Het handschrift van den gewaanden Klaas Kolijn (IX. bl. 334, Vr. 419). De Rijmkronijk van KLAAS KOLIJN, geschreven in 1570 met aanteekeningen, enz. van C. v. A., is op de verkooping te *Amsterdam* in Januarij 1848 gekocht door den Heer MEYLINK, zoo men zeide, voor den Heer SCHINKEL te *'s Hage*; een ander exemplaar der genoemde Rijmkronijk, in klad geschreven door P. V. D. S., kocht de Heer KAAN te *Haarlem*.

V. D. N.

Cornelius Hillenius (IX. bl. 334, Vr. 450). Behalve de aangehaalde bl. 408 bij TE WATER, *Reformatie van Zeeland*, zij aan R. aanbevolen te lezen, bl. 239—241 en voorts IJPEY en DERMOUT, *Geschiedenis der Nederlandsche kerk*, dl. I. bl. 537, maar vooral de *Aanteekeningen*, bl. 546 tot 548, alwaar o. a. de volle *titels* der uitgaven van den *Sieckentroost*, te *Ghendt*, 1579, alsmede van den *Cleenen Sieckentroost*, aldaar hetzelfde jaar uitgegeven met den naam van VAN HILLE, wordt medegedeeld naar *exemplaren* daarvan in de verzameling van J. KONING. Eene opgave van de *afzonderlijke* uitgaven, ook nadat die achter de Liturgiën en de Psalmberijmingen van DATHEEN in 1587 reeds is opgenomen, zal moeilijk te verkrijgen zijn. V. D. N.

Graafschap Montfoort (X. bl. 6, Vr. 35). De stamlijst der Graven van *Montfort* vindt men bij HUBNER (*Geneal. Tafelen*, 496—498) en RITTERSHUSIUS (*Genealog. Imp. Reg. Duc. Comitum de Montfort.*

Dit met de oude Paltsgraven te *Tübingen* uit eenen stam gesproten geslacht, welks vermoedelijke stamvader RUDOLF, in de XIIIde eeuw leefde, was in onderscheidene liniën verdeeld, als *Tettnang*, *Feldkirch*, *Bregenz*, enz., en stierf in 1787, 3 Dec., uit, met ANTON, *des heil. Röm. Reichs Grafen zu Montfort, des Hochlöb. Schwäb. Kreises Gen. Feldmarschall-Lieutenant*, *des churpfälz. St. Georgii Ordens Ritter*, zoo als op het voor dezen in 1795, in de parochiekerk te *Tettnang*, opgerigte monument te lezen staat (*).

»Alle diese Hauptlinien führten die *Kirchenfahne* im Wappen, und unterschieden sich nur durch die veränderten Farben von einander. Die *rothe* Fahne gebrauchten die Linien zu Feldkirch, Bregenz und Tettnang; die *schwarze* führten die Grafen von Werdenberg zu Werdenberg, zu Bludenz, zu Rheineck und zu Heiligenberg; die *weisze* hingegen erblickt man bei den Grafen von Werdenberg, zu Sargans, zu Vaduz, zu Sonnenberg und zu Blumeneck. In jenen Zeiten, wo die Quadrirung der Wappen unter MAXIMILIAN I., KARL V. und FERDINAND I. immer mehr in Aufschwung kam, nahmen auch sie nach dem Beispiele anderer erlauchten Häuser mit kaiserlicher Bewilligung die Wappen ihrer Herrschaften zu ihrem angebornen auf; sie machten aber selten öffentlichen Gebrauch davon."

»Der auf der Burg Hohenbregenz gesessene Hauptstamm dieses gräflichen Hauses gebrauchte stets die *rothe*, an drei goldene Ringe geheftete Kirchenfahne im silbernen Felde, und auf dem einfachen, in's Visir gestellten und in der Zeitfolge auch geöffneten Helme, welchen silberne und roth verschlungene Helmdecken beiderseits zierten, eine rothe und goldverbrämte Inful oder Bischofsmütze (†). Derselbe besasz *nebst der Stadt- und dem Burgfrieden von Bregenz* auch die benachbarten Gerichte: *Hofrieden*, *Hofsteg*, *Alberschwende*, *Sulzberg*, *Lingenau*, *Altenburg*, *Simmerberg*, *Kellnhöf*, *Grünenbach*, *und die Herrschaft Hoheneck* in Allgäu.

Auf dieser Felsenburg hielten die Grafen fortwährend einen wahrhaft fürstlichen Hofstaat, was von ihrem ehemaligen Reichthume zeugt. Sie hatten auf der Grafenbank Sitz und Stimme auf den schwäbischen Reichstagen, und bekleideten, wenn sie öffentliche Dienste nahmen, die höchsten Staats- und

---

(*) »Auf diesem Monumente wurde sinnreich das einfache Familienwappen der Montforte *umgekehrt* eingemeiszelt. Das nun erledigte Wappen von *Montfort* ging in der Folge (1810) mit der Grafschaft Tettnang an die königlich württembergische Krone über, und man bemerkt es mit wohlgefallen auf dem groszen königlichen Schilde an der Residenz in *Stutgart*." KÖGL, *Burg Hohenbreg enz.* — Graaf ANTON, geb. 16 Nov. 1723, was de jongste zoon van ERNEST, en van MARIA ANTONIA TRUCHSESSIN VON WALDBOURG, en genoot een jaarlijksch pensioen van 1800 fl. van *Oostenrijk*.

(†) »Das Wappen derer Pfaltz-Graffen zu *Tübingen* praesentirte eine rothe Kirchen-Fahne, oben mit einem guldenen Creutz, gleich wie derer Graffen zu *Montfort*." LUCAE, *Fürsten-Saal*, p. 212; *Grafen-Saal*, p. 685. Dat de Graven van *Veldkirch* »eine schwartze Kirch-Fahne im weissen Schild" voerden, vond ik bij LUCAE (l. a. w., p. 689, 691); terwijl andere schrijvers met de hierboven gedane opgave instemmen.

Kirchenwürden.......... Innerhalb der festungsartigen Mauern von Hohenbregenz erinnert man sich lebhaft ihrer fröhlichen Trinkgelage in den weiten Hallen des stattlichen, mit den Porträten der Ahnen gezierten Rittersaales, — ihrer kriegerischen Rüstungen und blutigen Fehden zum Wohle, und wohl auch zum Nachtheile ihrer eigenen Familie, — so wie auch an ihre bestandenen Abenteuer, und zuletzt — an die schnelle Vergänglichkeit alles irdischen Glanzes. — Dieses Alles ist, so wie die sanften Minneklänge des von lebhaften Empfindungen beseelten Grafen HUGO VON MONTFORT (*), längst vergangen und verklungen!"

»Wann die Montforte, welche Linien, und von welchem Reichsoberhaupte sie das Münzrecht erhielten, kann man hier nicht näher bezeichnen, indem man BINDER's Werk über die württembergischen Münzen, und des k. k. Custos BERGMANN's Anzeigen in den Wiener Jahrbüchern nicht selbst zu Gesichte bekam. Man findet Abzeichnungen einzelner Stücke fast in jedem numismatischen Werke. Es zirkuliren gegenwärtig noch Thaler-, kleinere Silberstücke und Kupfermünzen im öffentlichen Verkehre; doch fangen sie schon an, selten zu werden. Die Witwe KATHARINA FESZLER in Bregenz, ehemalige Inhaberin des Edelsitzes Gwiggen bei Hohenweiler, besitzt noch ein Goldstück in der Grösze und im Werthe eines Karolines, das seinem Urheber Ernest Grafen von Montfort zu Tettnang vom Jahre 1735 Ehre macht."— KÖGL., *Burg Hohenbregenz, ihre Gesch.*, etc. Lindau, 1855.

De bezittingen der Graven van *Montfort* gingen voor en na in andere handen over. *Montfort* kocht de Aartshertog LEOPOLD III van *Oostenrijk*, in 1375 van Graaf RUDOLF V, van wien hij ook het Graafschap *Feldkirch* verkreeg, in 1376, voor 36,000 fl. (†). In 1451 ging de eene helft des Graafschaps *Bregenz*, van ELISABET VON MONTFORT-BREGENZ, Markgraaf WILHELM VON HOCHBERGS gemalin, bij koop voor 35,592 fl., over aan den Aartshertog SIGISMUND van *Oostenrijk*; de andere helft kocht de Aartshertog FERDINAND I, in 1523, voor 50,000 fl., van Graaf HUGO II VON MONTFORT-PFANNBERG. Eindelijk verkreeg *Oostenrijk* ook het Graafschap *Tettnang* van Graaf FRANS XAVERIUS (broeder van Graaf ANTON bovengenoemd), voor 1,200,000 fl., stelde zich in 1780, 22 Aug., in het wettig bezit daarvan en verleende genoemden eigenaar eene jaarlijksche lijfrente van 6000 fl. (*). Andere Graafschappen en Heerlijkheden, als *Sonnenberg*, *Bludenz*, *Wasserburg*, *Rothenfels*, kwamen aan de Huizen van TRUCHSES VON WALDBURG, OOSTENRIJK, FUGGER, KÖNIGSECK (†). Zie, behalve genoemde schrijvers, LUCAE, *Grafensaal*, p. 388, 676, 685 seqq., 710, 1087, 1112; *Fürstensaal*, p. 184, 194; GAUHEN, *Adels-Lex.*; IMHOFF, *Not. Proc. Imp.*; ANDR. ARZOT, in *Geneal. Montfort;* SPENER, *Theatr. Nobil. Europ.*, part. I. p. 157; REINHARD, *Erbfolgrr. derer Töchtere, vor denen Stammsvettern, in teutschen Reich-Allodien*, p. 49, 51; *Les Souverains du Monde*, II. p. 336—341; HUBNER, *Staats- u. Zeit.- u. Geneal.-Lex.; Die Schweiz in ihren Ritterburgen u. Bergschlössern hist. dargestellt*, II Bd. *Rhatische Burgen* (In dit werk vindt men als Bijlage, een *Stammtafel der Montforter Grafen zu Sargans*); WATTEVILLE, *Hist. d. l. Confederat. Hèlvet.* I., 161, 163; II. 110; BUSCHING, *Aardrijksbeschrijv.*, dl. III. 1e, 3e en 5e stuk, bl. 612—616, 1609, 1624, 1662, 3261, 3264 en elders; BERGMANN, *Urkunden der vier vorarlbergischen Herrschaften und der Grafen von Montfort*, 1849; dez., *Beitrage zu einer Krit. Gesch. Vorarlbergs u. d. angränz. Gebiete in ältester und älterer Zeit, mit 2 Stammtafeln*, Wien, 1853.

M°.

[»Het Graafschap *Montfoort*," zegt de Heer G. P. ROOS, »werd ten oosten, noorden en westen begrensd door Zwaabsch *Oostenrijk*, en ten zuiden door de Bodensee, de vrije rijksstad *Lindau* en *Tyrol*." Een geslachtlijst der grafelijke familie van *Montfort* deelde C. W. B. ons mede volgens S. DE VRIES, *Doorl. Wereld*, dl. II. bl. 318—325. Daar zij ook in het bekende werk van HUBNER voorkomt, achten wij het niet noodig haar over te nemen. »Voor het muntwezen in dit graafschap," zegt D. *te D.*, »is veel te vinden in J. C. HIRSCH, *Des Deutschen Reichs Münz-Archiv*. 9 deelen, fol.]

(*) »Dieser preiswürdige Sänger, von dem die Heidelberger Bibliothek ein prächtig gemaltes, und mit vergoldeten Buchstaben geschriebenes Liederbuch auf 54 Pergamentblättern verwahrt, wozu sein in Bregenz angesessener Diener BURKARD MANGOLD aus Konstanz einige melodien beisetzte, wuszte nebst der Leier auch das Schwert und den Pilgerstab löblich zu gebrauchen. Derselbe starb hochbejahrt am 4. April 1423, und ruht bei den Minoriten zu Bruck an der Mur in Steiermark." KÖGL, *Burg Hohenbregenz*. — Zijne eerste vrouw, MARGARETHA, bragt hem het Graafschap *Pfannenberg* aan.

(†) »FRANZ XAVER war Kaiserlicher Kämmerer und churbayerisch geheimer Rath, zog sich in das von seinem Vater im Jahre 1752 zu Mariabrunn erbaute Benefiziatenhaus zurück, lebte dort standesmäszig, verschenkte aber so viel an die Armen, dasz er selbst öfters in Geldverlegenheiten kam, und starb am 23 März 1780." KÖGL, t. a. p.

(*) »Von den ehemaligen Herrschaften der Montforte in Allgau behauptete die Krone Bayerns im Jahre 1814: Hoheneck, Simmerberg, Grünenbach, Altenburg und Kellnhöf, die das heutige königlich bayerische Landgericht Weiler bilden." KÖGL, t. a. p.

(†) Volgens KÖGLS a. w., verkocht Graaf RUDOLF, de laatste afstammeling van de Linie te *Feldkirch*, in 1375, 22 Mei, »die *Grafschaft Feldkirch* mit der Stadt und Burg zu Feldkirch," *Rankweil*, *Langeneck*, (*Hohen-*) *Stauffen* (in Algau), enz., aan den Aartshertog LEOPOLD, voor 30,000 Ggl. Ook schijnt *Montfort* geen afzonderlijk Graafschap geweest te zijn. Zie BUSCHING, *Aardrijksbeschrijving*, dl. III. st. 1. bl. 613.

AANTEEKENINGEN.

Coman (vgl. VII. bl. 353; VIII. bl. 308). Nog een woord aangaande de questie over *Coman* en *Comansgilde*. In eene oude beschrijving van *Gent*, uit het *Théatre des cités du monde*, A⁰. 1575, lees ik: »puis l'an MCCLXXV MARGUERITE comtesse et GUY son fils, voyans, que par tel ordre, la ville avoit trop de liberté, fut par eux abolis et ordonnèrent qu'il n'auroit, que trente homes, qui eussent la charge et le gouvernement de la republique, c'est à savoir XIII eschevins, XIII cōseillers et IV receveurs, lesquels ils voulurēt estre renouvellez chascun an, la veille de la descollation S. JEAN BAPTISTE, par telle manière, que les XXX, qui quiteroyent la place en elioyent autre 36 en leur lieu, qui tout seroyent bourgeoys de Gand, et confreres de la cōfrerie qu'ils nomment en flamand *Coimansgulde*. — Ceux-ci ne se pouvoyent toucher en parantage, ou Consanguinité jusques au troysiesme degrè,.... Zoo dat daar onder Comansgilde, zonder onderscheid alle gilden, na mijn inzien, verstaan worden." V. A. H.

Coman. Men vergunne mij een enkel citaat over dit woord. Ik geloof dat *en* S. P. L. *en* het Bestuur bij de waarheid zijn, doch dat het Bestuur er het naaste bij is. In *Histoire de la Flandre*, etc. *par* S. A. WARNKOENIG, vertaald door A. E. GELDOLF, vindt men Tom. II. p. 238, het volgende: »Lorsque, l'organisation des métiers eut acquit tout son développement, vers la fin du XIIIe Siècle, la haute bourgeoisie forma, par opposition aux gens des métiers, une Confrérie (*gilde*) ou corporation propre, dont les membres portent par excellence le nom de *poorters*, et en quelques endroits celui de *Commans*, *Comannen*, expression dont l'étymologie est contestée (1). Ils étaient portés sur des Registres particuliers, tels qu'il en existe encore aux archives municipales d'Audenarde et de Gand, continués depuis le XIIIe jusqu'au XVIe Siècle (2).

Vers 1300, presque tous exerçaient le commerce (3). Cette circonstance nous explique comment il se fait que la Flandre ne nous offre, ni a cette époque ni plus tard, le spectacle de l'opposition de la noblesse féodale et du commerce, qui se rencontre dans les autres pays. On conçoit même que, lorsque les corps de métiers acquirent une influence marquée dans l'administration municipale, les nobles se soient fait inscrire sur les régistres des métiers, comme le fit JACQUES VAN ARTEVELDE, le père de PHILIPPE, premier *reward* de la Flandre, au XIVe Siècle, et qu'on regarde a tort parmi les étrangers comme un brasseur ordinaire, ou même peu considérable (4).

Daarbij wordt in de noten aangeteekend op:

(1) »KNOBBAERT, *Jus civile Gandensium* dit que *Comansghulde* n'est autre chose que la réunion de l'elite du peuple, sans ajouter quelles conditions on devait remplir pour être admis dans le sein de cette réunion. On regarde communément cette expression comme identique avec celle de *koopmans-gilde*." Men haalt LAPPENBERG als authoriteit aan en noemt verder RAEPSAETS bewering, dat *Coman* òf van *Comannentes* is afgeleid, en verder dat de *Comans* van *Soissons* eene jaarlijksche *Commandise* betaalden, òf dat het afgeleid is van de *Comaniers* (NB.) een Moldavische (Hongaarsche) volksstam, hij noemt deze bewering en teregt: »des motifs assez futiles."

(2) De registers droegen voor opschrift: *Comannen boek*, en later *Poorters-gulden-boek*. Dit gulden is hier niet gouden, maar eene verbasterde schrijfwijze van gilden, zoo vindt men te *Aardenburg*, van het schoenmakers gild, »des schoenmaeckers ghuylden boec.

(3) »Cela est prouvé par l'enquête de 1296, où les membres des principales familles de Gand sont désignés comme *markans et bourgois hyrritavles*, marchands et bourgeois propriétaires fonciers."

(4) Zie N. CORNELISSEN, *De l'origine*, *des progrès et de la decadence des Chambres de Rhéthorique en Flandre*, *avec une notice historique sur* JACQUES VAN ARTEVELDE. Gend. J. BEGIJN, 1812.

Men mag uit het bovenstaande afleiden, dat niet alle *Comans* kooplieden waren, doch dat het woord *Coman* stellig ons *koopman* is, en het Bestuur volkomen gelijk heeft.

G. P. ROOS.

Dialect in het land van Kuik (verv. van X. bl. 89).

Af. Van, b. v. 't valt af de tafel, hij gaat af de trappen.

Bezien. Beproeven, proberen.

Blaag. Lastig kind.

Broes, *broesem*. Bruis, schuim, b. v. de broes staat op den mond, op 't bier enz. Zeep broest niet maar schuumt.

Buekziek. Murw (van vruchten).

Dwalm. Onnoozel, onverschillig mensch, wien alles om 't even is.

Foetelen. Valsch spelen.

Ganzevel. Zoogenaamd kippenvel.

Gavel. Hooivork.

Gekoedel. Warboel, verwarde zaak of haspelarij.

Geworden. Te regt, klaar komen.

Graaf. Sloot.

Haar. Links.

Hot. Regts.

Kermenéren. Kermen, woelen en werken, door ongesteldheid.

Kiekert. Stroef, onspraakzaam mensch.

Koorgaan. Geweld, leven maken, van pijn kermen.

Lordserd. Verwaarloozer, onachtzame.

Lordsig. Onattent, slordig, b. v. hij is lordsig in zijne zaken.

Mueg worden. 't Moede worden.

Nagelring. Dwangnagel.

Opper (*) (*Groote, water en weer-*). Hoop, stapel (hooi). Als het gras gemaaid, uitgespreid en een weinig gedroogd is, wordt het 's avonds op hoopjes (water-opperkes) gezet; na verdere uitspreiding en drooging op grootere hoopjes (weer-oppers), en eindelijk op groote hoopen (groote oppers), waarna het gereed is ter binnenhaling.

Pielder. Pilaar.

Poesterig. Opgeblazen van ligchaam.

Poos. Schoft, vierde gedeelte van een dag der arbeiders.

Schaaf (*Op de*) *loopen.* Ongenood te gast komen. Op de klap, op schobberdebonk loopen.

Stek, stekken. Boomtak, rijstak, takken, sprokkels.

Stekken rapen. Sprokkelen.

Stiefpapier. Bordpapier.

Stik. Steil, b. v. de oever is stik. De berg gaat stik af.

Toerek, toerk. Dwerg.

Tukken. Wachten, b. v. daar wil 'k niet om tukken. Tuk wat, ik gae ook meê.

Vleut, vloot. Ondiepe, vlakke tobbe.

Vlimp, vlimpen. Spaan, spaanders van ligt hout gesneden om aan de vlam aan te steken, ten einde de lamp of pijp aan te maken.

Vod. Onwelvoegelijke uitdrukking in plaats van billen.

Walg (*De*) *steeken.* Afkeer krijgen. Er van walgen, b. v. de walg steekt me om 't langer te zien, aan te hooren.

Wicht. Lieve kleine, lief meisje, b. v. kom es hier wicht.

Zingen. Razen (van water).

Zwartgoed. Vuil linnengoed.

S. v. W.

Dialect in het land van Kuik. De volgende van de (IX. bl. 61) opgenoemde woorden zijn ook in de *Meijerij* in gebruik: *Aks* (voor *bast* zegt men *huls*), *besteken* (niet als verjaarwenschen, maar: een verjaargeschenk geven). *Brood*, als roggebrood, (tarwebrood, altijd: *mik*). *Catechismus, dempig, eek, forket, haerd, hel, hilt, hoos, jonk* (ook in *Zeeland*), *keeren, koken, kouw, loos, mensch, melk* (*Meijerij: mulk*), *mok, neusdoek, pellegoed, plavuus, purder* (niet als brinsing, maar als weegbalans met ongelijke armen, unster). *Roome* (zoete melk, maar altijd meerv.: »de roome zijn zuur"), *scheper, schortel* (niet boezelaar, maar vrouwen rok), *stik*, (in de beteekenis van geheel, b. v. »ik ben er stik uit", (die zaak is volkomen naar mijn genoegen uitgevallen), *ton, varen, wassen, wonen, zoer.* Ook nog eenige andere, maar die kwalijk als een »dialect" te beschouwen zijn, enkel als uitspraak, zoo als *kuup*, tobbe, voor *kuip; douano, guano*, zal wel eene uitspraak van boeren-onkunde zijn.

Van de op IX. bl. 293 vermelde woorden zijn in dezelfde beteekenis ook in de *Meijerij* in gebruik: *Beslag, bloedtrekken, dabben, darm, dol worden, doorgang, falie, foefen, gaer, geburen, gerief, haastigheid, kaskenade, kou hebben, krek, kumen, leem* (doch er is nog vrij wat onderscheid tusschen *leem* en *klei*), *nerreken, och arme, poffen.*

Wat in het land van *Kuik hiep* heet, draagt in de *Meijerij* den naam van *slichtmes; loos* dáár is *sneu* hier, *mocken* dáár staat gelijk met *pratten* hier.

v. O.

Dialect in het land van Kuik. Nationaal zijn (IX. bl. 61) kort *aangebonden* zijn, *afkleppen, aks*, (*oks* in den *Tielerwaard*), *barrevoets, bast, bederven, bescheiden* (veelal als *bescheijen* uitgesproken), *bespreken, beste moeder, beste vader, bezorgd zijn, bittel, blein, boks, borstel, borstelen, botten, buitelen, doorslag, grillen, gril, hof, hoos, kappen, keeren, kieuw, koken, kop, korf, kot, kouw, malie, mangelen, opheffen, pellegoed, regtevoort, schink, schooijen, schouw, slabben, slibberen, spui, stevel, stouwen, ton, verbergen, verbouwereerd, verkeerde, versleten, verwen, wassen, wissen, zaagmul, zat, zingt* ('t water).

Elders dan in het land van *Kuik* hoort men: *beheimd* (ook *beheims*), *brullen, daal, dempig, duk, eek, fijn, fijntjes, gaan, gelp, graan, gruijen, hel, hikkepik*, (veelal *hikkep*), *hilt, huuske* (uitgesproken: *huske*), *jonk geweest, kapetuni, kneuk, kniep, koffijdrats, kop, koppien* (ook *kot*, doch als *köt* uitgesproken), *krouwen, lam, loopen, mem, mensch, melk, mok, moor, mulder, muej, neusdoek, razend* (razende hond), *riffelen, room, schei, scheper, schuffelen, seeltje springen, seuren, slet, slib, smooken, snuut, sloor, spaaijen, stevels* (meer zeldzaam), *stik, stik* weêrom komen, *suekken*, 't kind *suekt, tar, tottelen, wak* weêr, *zoer*, een *zoere, zoer* weêr (uitgesproken als zuur), alle in den *Tielerwaard;* (*blaak* onder anderen in *Zuid-Holland*), ook: *buul, eek, hommeles, ooren* (de) *toeten, kieven* in *Zeeland.*

Van de (IX. bl. 293) genoemde beschouw ik als nationaal: *Falie, flusjes* (in *Zuid-Holland* uitgesproken: *flussies*, even als b. v. *kopje* dáár, althans op sommige plaatsen, *koppie* wordt), *gastreren, geburen, gerief, glasraam, haastig, houwen, jok, konkelen, kou hebben, kwaad hebben* ('t), *leem, lel, loos, loven, nagel, onverzeerd, onverstand, overdragen, overslaan, overslag* (een) maken, *poffen*, op de *pof* halen, *poppen, pulver.*

Elders, dan in het land van *Kuik*, zijn in

(*) De o wordt bijna als *u* uitgesproken.

gebruik: *Aars* (*Zuid-Holland*), *aftellen* (*Tielerwaard*), *dol worden* (*Tielerwaard*), *fabels vertellen* (*Tielerwaard*), *flouzen* (*Zeeland*), *fronselen*, *verfronseld*, *gedenken*, *jackeren*, *kaskenade*, *krek* (*Tielerwaard*), *krets* (*Tielerwaard*), *kumen* (*Zeeland*), *kwaek* (*Tielerwaard*), *minen* (gekke) hebben, *onnut* (*Betuwe*), *onverduldig* (*Tielerwaard*), *oremus* (het is er).

Dr. RÖMER.

[Wij danken den Heer RÖMER voor zijne aanteekeningen op de lijst van den Heer S. v. W., maar meenen toch dat de meeste woorden door hem nationaal genoemd, en die derhalve (indien wij hem wel verstaan), naar zijn oordeel hadden moeten worden weggelaten, met regt hunne plaats op deze lijst innemen. Er zijn er verscheidene onder, die misschien in vele gedeelten van ons land gebruikt worden, maar die men toch in andere deelen daarvan nooit zal hooren. Het woord *afkleppen* b. v. is, zoowel als de zaak die het te kennen geeft, te *Amsterdam* en ook elders onbekend. *Aks*, *blein*, *bot* (=been), *doorslag*, *hoos*, *keeren* (= vegen), *malie*, *mangelen* (= ruilen), *rechtevoort*, *schink*, *schouw* (= schoorsteen), *slabben* (= storten, morsen), *slibberen* (het adj. *slibberig* hoorden wij er enkele malen), *zaagmeel*, *zingen* (van water), *falie* (het voorwerp zelve kent men noch daar noch, zoo wij meenen, elders in Noordholland), *flussies*, *gebuur*, *poffen*, *poppen*, zal men daar ook niet hooren. Andere woorden op de lijst van Dr. RÖMER zijn hier en daar niet in gebruik in de beteekenis, die zij in het land van Kuik hebben, maar wel in eene andere. *Bast* is algemeen in gebruik voor het buitenste omkleedsel van den boom, maar het omkleedsel van peulvruchten noemt men, *schil*, *peul*, *dop* of *hul*. *Bast* is ons in die beteekenis nooit voorgekomen. *Iemand bederven*, in 't land van Kuik iemand in het ongeluk brengen, beteekent in Holland en Friesland nooit iets anders dan iemand slecht, ondeugend maken, of door eene verkeerde behandeling eenen zieke in zulk eenen toestand brengen, dat volkomene herstelling niet meer mogelijk is. In het land van Kuik is *bespreken* eenen koop sluiten om het gekochte op zekeren tijd te ontvangen, men kan daar dus een vat suiker of een voêr hooi, een paard of eene koe bespreken; maar te *Amsterdam* bespreekt men alleen eene plaats in den schouwburg of de concertzaal, en wie in Noordholland eene koe bespreekt, betoovert het beest. De kuiksche meisjes heeten eenen stuiter *bikkel*, de friesche en noordhollandsche spelen met den stuiter en de bikkels te gelijk. In Holland *kapt* men de boomen wanneer men er het bovenste gedeelte afhouwt; maar wie een stuk hout met den bijl doorslaat in de rigting van zijne vezelen *hakt* het. *Korf*, in het land van Kuik = hengselmand, is in Friesland elke soort van mand; in Noordholland is het in de spreektaal weinig of niet in gebruik. Te *Amsterdam* zijn *stevels* niet laarzen in het algemeen, maar eene bepaalde soort van laarzen: *stouwen* is daar niet voortdrijven, maar in elkander persen: tusschen een *vat* en eene *ton* wordt daar onderscheid gemaakt. Een *verwer* is daar en in geheel Noordholland de man, die de voorwerpen in de verwstof dompelt en ze op die wijze van kleur doet veranderen (*blaauwverwer* noemt men hem te *Utrecht*), een schilder, die het door middel van kwast of penseel doet. De man van de kwast heet daar ook wel *kladschilder* om hem te onderscheiden van den kunstenaar, die met het penseel werkt, den *fijnschilder*. Hij zelve echter geeft zich dien titel niet, maar noemt zich Mr. *schilder en glazemaker*, wat hem in andere provinciën als aanmatiging zou toegerekend worden, waar zijne confraters zich *verwer en glazemaker* noemen, of, zoo als wij verscheidene jaren geleden boven de deur van een hunner in een dorp van Gelderland zagen staan, *verwer en ruitenzetter*. Voor *glasraam* zegt men in Holland eenvoudig *raam*; *haastig* verschilt daar van *driftig*; *konkelen* heeft er verscheidene beteekenissen; in die, welke S. v. W. opgeeft, hebben wij het daar nooit gehoord. *Lel* noemt men daar niet de *huig*, maar wel het onderste gedeelte van het oor. *Leem* is er iets anders dan *klei*; *onverstand* iets anders dan *lompheid*. *Loos* wordt er nooit in goeden zin gebruikt, zoo als in het land van Kuik en ook in Friesland. — Verder zijn er onder de door Dr. RÖMER opgegevene woorden die in andere deelen van ons vaderland wel bekend zijn, maar daar alleen in de schrijftaal, niet meer in de volkstaal voorkomen. Van dien aard zijn *barrevoets*, *opheffen*, *verbergen*, *wassen*, *wisschen*, *jok*, *nagel* (= spijker), *loven*, *onverzeerd*, *pulver*. Van *bestemoeder* is in Holland alleen het verkorte *best*, *bestje* overgebleven. *Kop*, van menschen gezegd, behoort er tot de onbeschaafde uitdrukkingen. *Hof* (= tuin) behoort in Holland alleen tot de schrijftaal: in Friesland beteekent het niet tuin, maar boomgaard. *Koken* is opgenomen omdat het kuiksche dialect de vocaal kort maakt en zegt *hij kokt*. *Borstel* schrijft men wel in Noordholland, maar in de spreektaal noemt men dat voorwerp *schuier*, een woord in Friesland geheel onbekend.

Als woorden, die in andere provincien in dezelfde beteekenis als in het land van Kuik in gebruik zijn, noemen wij nog in Friesland *ballen*, *borstel*, *bot*, *brood*, *deun*, *eek*, *gril*, *hikkepik* (in Fr. *hikkebik*), *hoos*, *huuske*, *mulder*, *schooien*, *slet*, *staaf*, *tar*, *vrind*, *zaagmeel*, *zingen*, *fabels*, *krek*, *loos*, *op den pof*, *poppen*, *zomerhuis*, *buikziek*, *kermeneeren* (in Friesland *kremeneeren*), *poesterig*. In Noordholland *buul*, *deun*, *mem*, *regtevoort*, *zeuren*, *verbouwereerd*, *altemet*, *schouw* (adj.), *schrok*, *opper*. In Drenthe *schoer*, *scheper*, het laatste ook in Gelderland. In Groningen *wicht*. In Overijssel *varen*.]

Lijkredenen en Rouwverzen op Luthersche predikanten in de Nederlanden. Om eenigzins te voldoen aan den wensch van den Heer ROGGE (VIII. bl. 349), dat er opgaven worden gedaan, betreffende *Gereformeerde*, *Luthersche en Doopsgezinde Predikanten en Hoogleeraren*, zoo als dit door hem ten aanzien van de *Lijkredenen en Rouwzangen op Remonstrantsche Hoogleeraren en Predikanten* is geschied, deel ik gaarne mijne lijst mede van *Lijkredenen en Rouwverzen op Luthersche Predikanten in de Nederlanden.*

Om echter deze lijst niet al te zeer uit te rekken, en daardoor de plaatsing van andere, belangrijker stukken te verschuiven, maak ik geene melding van *Lijkklagten*, *Treurgalmen* en *Grafschriften*, die achter de meeste lijkredenen worden gevonden. Al deze weemoedige rijmklanken hebben over 't algemeen te weinig of geene waarde voor de kennis der levensgeschiedenis van den ontslapene. Eenige meer uitvoerige en afzonderlijk uitgegevene *Gedachtenisverzen* en *Rouwzangen* verdienen eene gunstige onderscheiding. En daarom zijn ze ook op deze lijst, nevens de mij bekende *gedrukte* lijkredenen, aangeteekend.

De *Lijkpredicatie op Dr.* M. LUTHER en de *Gedachtenisrede op* JOHANNES PISTORIUS heb ik gemeend aan het hoofd van de rij der lijkredenen op Luthersche Predikanten in de *Nederlanden* te mogen stellen. Dáár toch staan deze oude en eerwaardige gedenkstukken op hun regte plaats.

Er zijn gewis vele lijkredenen en rouwverzen op Nederlandsche Luthersche Predikanten in 't licht verschenen, welke mij onbekend zijn. Ik verzoek dus allen, die van het bestaan dezer stukken kennis dragen, daarvan in dit tijdschrift opgave te willen doen, opdat door aanvulling van het nog ontbrekende, mijne lijst van *Lijkredenen en Rouwverzen op Luthersche Predikanten in de Nederlanden*, volledig worde.

Lijkpredicatie over de dood van Dr. MARTINUS LUTHERUS, *door* JOHANNES BUGENHAGE POMERANUS, *vóór* 171 *jaren te Wittenberg gehouden. — Ter gelegenheid van het tweede jubilé der Reformatie, in de Nederlandse Taale overgeset door* JOH. HERM. MANNÉ, *Predikant te Haarlem. — Bij* SAMUEL SCHOONWALD, *te* Amsterdam.

Kort en bondig verhaal van de geboorte, gevallen, leer en levensloop van Dr. MARTINUS LUTHERUS, *ter gedagtenisse van de Reformatie. In dichtmaat voorgesteld, door* ABRAHAM GROENEWOUD. — *Bij* M. VAN HULKENROOIJ *te* Haarlem.

Kerkreden ter gedagtenisse van den eersten Bloedgetuige, na de Reformatie in Holland, JOHANNES PISTORIUS *van Woerden, voor tweehonderd jaren te 's Gravenhage verbrand, uitgesproken door* J. W. MARTINI, *Leeraar in de voornoemde gemeente. Gedrukt te* Woerden.

1642. *Lijckpredicatie* op PETRUS VIEHBAN, Pred. te *Leiden,* door R. HEGGERUS, Pred. te *Leiden.* — Bij W. CHRISTIAENS.

1653. *Lijkpredikatie* op ADOLPHUS VISSCHER, Pred. te *Amst.,* door Mr. E. TADDEL, Pred. te *Amst.* — Bij ANNA STROOBANTS en MICHEL STROOBANTS te *Amst.*

1660. *Lijkpredikatie* op Mr. ELIAS TADDEL, Pred. te *Amst.,* door R. LIGARIUS, Pred. te *Amst.* — Bij J. VAN DER PLAAT te *Amsterdam.*

1670. *Lijkpredicatie* op COENRAAD HOPPE, Pred. te *Amst.,* door R. LIGARIUS, Pred. te *Amst.* — Bij J. VAN DER PLAAT te *Amsterdam.*

1671. *Lijkpredikatie* op JOHAN ADAM HUNERSANGER, Pred. te *Utrecht,* door J. BAARS, Pred. te *Utrecht.* Gedrukt te *Utrecht.*

1671. *Lijcktraanen gestort over het overlijden van den Wel-Eerw. Heer* TOBIAS MOSCH, Pred. te *Woerden,* door D. WESTERVEEN. — Bij GERRIT TECK, Boekvercoper op den ouden Rhijn te *Woerden.*

1674. *Lijckpredicatie* op Mr. PAULUS CORDES, Pred. te *Amst.,* door R. LIGARIUS, Pred. te *Amst.* — Gedrukt te *'s Gravenhage* bij LEVIJN VAN DIJCK, voor de wed. van BAREND VAN DER PLAAT te *Amsterdam.*

1675. *Lijckpredicatie* op Mr. PAULUS CORDES, Pred. te *Amst.,* door Mr. H. CORDES, Pred. te *'s Gravenhage.* Bij LEVIJN VAN DIJCK te *'s Gravenhage.*

1683. *Lijkreden* op ARNOLDUS SCRIBLER, Pred. te *Utrecht,* door J. BAARS, Pred. te *Utrecht.*

1683. *Leichpredigt* über JOHANNES ERASMUS BLUM, *Prediger zu Amst., von* J. COLERUS, *Prediger zu Amst. Bey* CHRISTOFFEL CONRADUS *zu* Amsterdam.

1683. *Eerenkrans gevlogten ter gedagtenisse van* J. E. BLUM, door H. VAN BORN, H. VOS en P. WESLINGH, Predikanten te *Amsterdam.* — Bij CHRISTOFFEL CONRADUS te *Amsterdam.*

1695. *Lijckpredicatie* op JOHAN GEORG HUNSELAAR, Pred. te *Gouda,* door H. VOS, Pred. te *Amsterdam.*

1695. *Lijkreden* op CLEMENS VAN BIJLEVELD, Pred. te *Gouda,* door J. COLERUS, Hoogd. Pred. te *'s Gravenhage.* Uit het Hoogduitsch vertaald door E. SWIDDE, Predikant te *Monnikendam.* — Bij L. CLOPPENBURG te *Gouda.*

1697. *Troostdicht aan de Luthersche kerk binnen de stad Gouda over het afsterven van* Ds. LAURENTIUS LANGE, door J. BOEKEN, Pred. te *Rotterdam.*

1697. *Rouwvers op het overlijden van Ds.* LAURENTIUS LANGE, Pred. te *Gouda,* door J. COLERUS, Pred. te *'s Gravenhage.* — Bij CORNELIS VAN DIJCK te *'s Gravenhage.*

1697. *Denckpredicatie over 't afsterven van* JOHANNES SPITSIUS, Pred. te *Deventer,* door JOHANNES SPITSIUS, Pred. in *den Haag.* — Bij CORNELIS VAN DIJCK te *'s Gravenhage.*

1697. *Lijkpredikatie* op JOHANNES BOEKEN, Pred. te *Rotterdam,* door H. VOS, Pred. te *Amst.*

1697. *Hartelijk Treurdicht over het afsterven van* JOHANNES BOEKEN, Pred. te *Rotterdam,* door J. W. VAN SONTEN, Pred. te *Rotterdam.* Gedrukt te *Enkhuizen.*

1701. *Lijkreden* op Mr. HENRICUS VAN BORN, Pred. te *Amst.,* door H. VOS, Pred. te *Amst.* — Bij D. en H. BRUIJN te *Amsterdam.*

1701. *Eerengedagtenisse van wijlen Ds.* AUGUST WISEUS, Pred. te *Rotterdam.*

1704. *Lijkreden* op GEORGE HENDRIK PETRI, Pred. te *Zaandam,* door J. WEEHARD, Pred. te *Enkhuizen.*

1705. *Lijkreden* op JOHANNES BAARS, Predikant te *Utrecht,* door P. WESLINGH, Pred. te *Amst.* — Bij W. VAN POOLSUM te *Utrecht.*

1707. *Lijkpredicatie* op JOHANNES COLERUS, Pred. te *'s Gravenhage,* door E. SWIDDE, te *Hoorn.* — Bij D. en H. BRUYN te *Amsterdam.*

1707. *Eer en gedagtenis Columne opgerigt, ter gedagtenisse over 't salig afsterven van* JOHANNES COLERUS, Pred. te *'s Gravenhage,* door J. SPITSIUS, Predikant te *'s Gravenhage.*

1708. *Lijkpredicatie* op HENRICUS VOS, Predikant te *Amst.,* door J. VELTEN, Pred. te *Amst.* — Bij WILLEM VAN DUISBURG te *Amsterdam.*

1708. *Lijkpredicatie* op HENRICUS VOS, Predikant te *Amst.* en JOHANNES SPITSIUS, Pred. te *'s Gravenhage,* door E. SWIDDE, Predikant te *Hoorn.* — Bij HENDRIK BRUYN te *Amsterdam.*

1708. *Ter gedagtenisse van den Eerw. Heer* HENRICUS VOS, Pred. te *Amst.* — In dezen bundel vindt men:

Rouw en liefdetraanen bij het lijk van Ds. H. VOS, door J. W. VAN SONTEN.

Traanen van een bedroefde zoon over 't verlies van zijn vader, door J. H. VOS.

Ter onsterfelijke gedagtenisse van Ds. H. VOS, door H. VAST.

Op het salig sterven van Ds. H. VOS, door HENDRIK LEEUWSCHEN.

1709. *Lijkpredicatie* op ELIAS POMIAN PESAROVIUS, Pred. te *Purmerend,* door Mr. G. HENRICI, Pred. te *Purmerend.* — Bij H. BRUYN te *Amsterdam.*

1710. *Lijkpredikatie* op JOHANNES WILHELMUS VAN SONTEN, Pred. te *Rotterdam,* door C. COCQ, Pred. te *Rotterd.* — Bij BAREND BOS te *Rotterdam.*

1710. *Lijkpredikatie* op JOH. WILH. VAN SONTEN, Pred. te *Rotterd,* door E. SWIDDE, Pred. te *Hoorn.* — Bij HENDRIK BRUYN te *Amsterdam.*

1710. *Lijkpredikatie* op JOH. WILH. VAN SONTEN, Pred. te *Rotterd.,* door J. E. SCHUTZELER, Predikant te *Hoorn.* — Bij LUCAS KLOPPENBURG te *Gouda.*

1712. *Lijkpredikatie* op JACOBUS HOVING, Pred. te *Delft,* door H. VAN GAREL, Pred. te *Amsterdam.*

1713. *Lijkreden* op BERNARD HENDRIK EMPZIJCHOF, Pred. te *Amst.,* door J. E. MEIJER, Pred. te *Amst.* — Bij SAMUEL SCHOONWALD te *Amsterdam.*

1713. *Lijk-, Treur- en Troost-predicatie* op THEODORUS DOMINICUS, Pred. te *Amst.,* door J. E. MEIJER, Pred. te *Amst.* — Bij de wed. ANDRIES CASTRICUM en de wed. PAULUS STROOBACH te *Amsterdam.*

1718. *Lijkreden* op ADRIANUS WAAKER, Pred. te *Amst.,* door J. E. MEIJER, Pred. te *Amst.* — Bij SAMUEL SCHOONWALD te *Amsterdam.*

1718. *Lijkreden* op JACOBUS WEEHARD, Pred. te *Enkhuizen,* door J. C. COLERUS, Pred. te *Zaandam.*

1720. *Lijkreden* op JOHAN ALBERT VELTGEN, Pred. te *Utrecht,* door H. HOLLENHAGEN, Pred. te *Utrecht.*

1720. *Lijkpredikatie* op FREDERIK JOHAN MITZEN, Pred. te *Leiden,* door J. DE HARTOG, Pred. te *Leiden.* Bij JANSSOON VAN DER AA te *Leiden.*

1723. *Lijkreden* op CHRISTIANUS COCQ, Predikant te *Rotterd.,* door A. CROESEN, Pred. te *Rotterd.* — Bij NICOOLAAS KORTE te *Rotterdam.*

1726. *Lijkpredicatie* op WILHELMUS PHOENIX, Predikant te *Alkmaar,* door J. LOCKEN, Pred. te *Monnikendam.* Bij JAN en ANDRIES VISSER te *Zaandam.*

1727. *Lijkreden* op JASPAR DE HARTOGH, Pred. te *Leiden,* door J. BOON, Pred. te *Rotterdam.* — Bij NICOOLAAS KORTE te *Rotterdam.*

1727. *Lijkreden* op Mr. HENRICUS MICHELS, Pred. te *Amst.,* door H. VAN GAVEL, Pred. te *Amst.* — Bij A. STRANDER te *Amsterdam.* Van deze lijkrede bestaat een nadruk op gemeen papier, bij de wed. JAN EGMOND te *Amsterdam.*

1731. *Lijkrede* op JACOBUS VELTEN, Pred. te *Amst.,*

door J. E. MEIJER, Pred. te *Amsterd.* — Bij ABRAHAM STRANDER te *Amsterdam.*

1732. *Lijkrede* op PAULUS WESLINGH, Predikant te *Amst.*, door H. VAN GAVEL, Predikant te *Amst.* — Bij ABRAHAM STRANDER te *Amsterdam.*

1736. *Lijkrede* op CASPAR HOESPER, Pred. te *Gouda*, door B. KLOEKHOFF, Pred. te *Gouda.* — Bij ZACHARIUS ROMBERG te *Amsterdam.*

1736. *Lijkrede* op GEORG FREDERIK MITZEN, Pred. te *Kuilenburg*, door J. KLOEKHOFF, Pred. te *Kuilenburg.* — Bij CHRISTOFFEL PATTENSEN te *Rotterdam.*

1736. *Lijkrede* op FRANSISCUS BOSCH, Predikant te *Bodegraven*, door T. H. HAVER, Pred. te *Amst.*

1737. *Lijkrede* op Mr. THOMAS HENRICUS HAVER, Pred. te *Amst.*, door J. E. MEIJER, Pred. te *Amst.* — Bij ABRAHAM STRANDER te *Amsterdam.*

1740. *Lijkrede* op HENRICUS HOLLENHAGEN, Pred. te *Utrecht*, door J. A. VELTGEN, Pred. te *Utrecht.*

1740. *Rouwklagt, ter gedagtenisse van den geleerden Heer* THEODORUS DE HARTOG, Pred. te *Vlissingen.*

1747. *Lijkrede* op CAREL OTTO MITZEN, Predikant te *Rotterd.*, door F. SMIT, Pred. te *Rotterd.* — Bij JAN DANIEL BEMAN te *Rotterdam.*

1749. *Lijkrede* op CHRISTOPH ANTON MULLER, Predikant te *Leeuwaarden*, door P. L. STATIUS MULLER, Pred. te *Amersfoort.*

1759. *Lijkrede* op CASPARUS THEODORUS SCHAEFFER, Pred. te *Leiden*, door C. RETMAN, Pred. te *Leiden.* — Bij G. J. WISHOFF te *Amsterdam.*

1760. *Lijkrede* op FRANSISCUS CAPPELEN GRAAN, Pred. te *Zaandam*, door JAN MULDER, Pred. te *Amst.*

1774. *Lijkzangen ter nagedagtenis van* HENRICUS HAGEMAN, Pred. te *Amst.*, door eenige beminnaars opgesteld, en uitgegeven bij J. KROON, JR. te *Amsterdam.*

1776. *Lijkrede* op JAN MULDER, Pred. te *Amst.*, door J. H. VORSTIUS, Pred. te *Amsterdam.*

1779. *Lijkrede* op LUCAS REEDER, Pred. te *Kuilenburg*, beroepen te *Amst.*, door J. C. DEIMAN, Pred. te *Utrecht.*

1781. *Lijkrede* op JOHAN ARNOLD VELTGEN, Pred. te *Utrecht*, door J. H. FORTMEIJER, Pred. te *Utrecht.*

1782. *Grafschrift* op FRANSISCUS SMIT, Predikant te *Rotterdam*, door J. VOGEL.

1782. *De Luthersche Maasgemeente treurende over 't verlies van* FRANSISCUS SMIT, Pred. te *Rotterdam.* Uitgegeven door J. P. KRAEFT te *Rotterdam.*

1783. *Lijkreden* op JOHAN HENDRIK VORSTIUS, Predikant te *Amst.*, door E. H. MUTZENBECHER, Pred. te *Amst.* — Bij A. MENS JANSZ. te *Amsterdam.*

1788. *Op het voor de Luthersche kerk zeer smertelijk afsterven van Ds.* ERICUS FREDERICUS ALBERTI, Pred. te *Amst.* — Bij J. AMELING, te *Amsterdam.*

1796. *Lijkrede* op HENDRIK VOLKERS, Predikant te *Purmerend*, door J. N. DAMEN, Pred. te *Alkmaar.*

1796. *Ter duurzame nagedagtenisse van Ds.* JOHANNES MEIJER, Pred. te *'s Hage*, door J. E. VINCENT. Bij STECHWEIJ te *'s Gravenhage.*

1804. *Het treurend Lutherdom, of de Herstelde Luthersche gemeente in diepen rouw gedompeld, door het afsterven van haren geliefden leeraar* JOHANNES HAMELAK, door MELCHIOR SOONLÈ.

1817. *Grafschrift voor den Wel-Eerw. Heer* PIETER JAN CRAMER, Pred. bij de Herstelde Luthersche gemeente te *Amsterdam*, door J. P. U. HILDEBRAND.

1817. *Herinneringen aan den Weleerwaarden Heer* PIETER JAN CRAMER, Pred. bij de Herstelde Luthersche gemeente te *Amsterdam*, door H. v. G. (HENDRIK VAN GOUDOEVER).

1824. *Lijkrede* op JOHANNES CONRADUS ANDRES, Pred. te *Woerden*, door J. C. LOMAN, Pred. te *'s Gravenhage.* Bij de Erven THIERRY en C. MENSING.

1830. *Gedachtenisrede op het afsterven van* GEORG HENDRIK REICHE, Pred. te *Leiden*, door H. J. MATTHES, Pred. te *Leiden.*

1833. *Gedachte bij het ontvangen berigt van het overlijden des Hoog Eerw. Heer* GEORGE HENDRIK LAGERS, Pred. te *Amst.*, door CORNELIS LOOTS.

1836. *Dichtregelen bij het graf van den Wel-Eerw. Heer* JAN COENRAAD JACOBI, Pred. bij de Herstelde Luthersche gemeente te *Amst.* — Bij A. ZWEESAART te *Amsterdam.*

1836. *Herinneringen aan* CHRISTOFFEL SIEDENBURG, Pred. te *Edam*, door Dr. J. F. BERGMAN, in den *Recensent* 1837. — Ook afzonderlijk uitgegeven.

1838. *Lijkrede* op JOHANNES CONRADUS ANDREAS SANDER, Pred. te *Haarlem*, door J. G. LIERNUR, Pred. te *Haarlem.* — Bij VINCENT LOOSJES te *Haarlem.*

1838. *Lijkrede* op J. C. A. SANDER, Pred. te *Haarlem*, door C. RICHEN, Pred. te *Zaandam.* — Bij F. BOOGAARD te *Zaandam.*

1841. *Uitboezeming bij het overlijden van* WILLEM HENDRIK TORBECK, Pred. te *Zwolle*, beroepen bij de Herstelde Luthersche gemeente te *Amsterdam.* — Bij J. J. THIJL te *Zwolle.*

1851. *Aanspraak en Dichtregelen, uitgesproken bij het graf van den Wel-Eerw. Heer* JAN AREND HELPER SESBRUGGER, Pred. bij de Herstelde Luthersche gemeente te *Amst.*, door G. W. S. (GEORGE WILLEM STEMLER) en J, M. W. (JOHAN MIJNHARD WOLFF). — Bij G. M. P. LONDONCK te *Amsterdam.*

EVERTS.

Zonderlinge titels van boeken (vgl. VII. bl. 38, 165, 262, 322; VIII. bl. 62, 310; IX. bl. 291). T. l. a. p. wordt herinnerd de welbekende *Donderslag der Goddeloozen* van vader VAN NIEL; een ander geschrift, getiteld: *Delfschen Donder-slagh, ghemaeckt door* PETRUS DE WIT, is wederlegd geworden door ARNOUDT VAN GHELUWE, te *Ghendt*, den 12 Januarius 1655, in een boekske, onder den navolgenden titel: *Het Goddelijck Trompet over Hollant ofte den grouwelijcken Hollantschen Donder-slagh, dat is, een onverwachte, korte ende straffe Goddelijcke aensprake tot alle Ghereformeerde Predikanten van Hollandt, Zeelandt ende Vrieslandt, door een schrickelijck oordeel Godts, ofte donderende stemme Godts ghedondert op den* 12 *October* 1654, *uyt het Magazijn ofte Secreet van Hollandt tot Delft. Eerst beschreven door* PIETER DE WIT, *Predikant tot Delft, ende daer naer door* ARNOUDT VAN GHELUWE, *eenighe blinde misslaghen aenghewesen met een kort verhael hoe dry Hollandtsche Ghereformeerde vrouwen haeren Predikant* DE WIT *aenghesocht hebben om verklaeringhe op sijn Boecksken, seer speculatief om te lesen, hoe verleghen den Predikant staet om sijn Ghereformeerde Susters te vreden te stellen. Tot Ruremonde, bij* JASPAR DU PRÉ. Anno 1655. kl. 8°.

V. D. N.

Zonderlinge titels van boeken. Tot de zeer zonderlinge en zeker niet zeer beknopte titels van boeken mag wel de volgende gerekend worden. Hij prijkt voor een 4°. boekske of pamflet, 40 bladzijden druks. Een onbekende hand schreef er op: »Menn." Moet dit beduiden dat de schrijver een Doopsgezinde was? Wie 't weten mogt zegge 't. De inhoud heeft veel van onzin. Bijbelplaatsen zijn aan bijbelplaatsen gekoppeld, zonder eenig verband. De schrijver zegt in den aanvang, dat

hij »ontrent de midder-nacht den 8 ende tusschen den negenden Augusto 1643 in de Goutsche schuyt" (zeker geen bijzonder geschikte plaats voor visioenen) »een nieuwe doorluchtige Aerde ende Hemel" had gezien. Hij had toen aan zijne medereisgenooten gevraagd: »of sy wel saghen, dat het soo licht was," waar uit volgen moest, dat dit nachtgezigt »gheenen droom" was geest. Doch wij laten den titel volgen:

Psa. 50: 1. *Godt de Heere den Almachtigen/ Onverganckelicken Coninc der Eeuwen / ende der heyligen /*
Psa. 49: 1. *spreeckt; ende Roept / de werelt van den opganck tot den nederganck der sonnen / hoort alle vol-*
Mat. 5: 45. Psa.84: 12. *cken die nu in deser tijt leeft / beyde gemeene man ende heeren / rijck ende arm / met malcanderen/*
Matt. 18: *merckt ende hoort de openbare ontdeckinge der Rechtveerdighe ende vreesselijcke Oordeelen Godts/*
23, 24. 25. *waer in door den Almachtigen / Alderhoogsten / alleen-wijsen God / die onse Sonne is / ende Schilt/*
vers. *die hy heeft over my doen opgaen/ als over de Boose / eerst/ daer na over Goede / ende regent over*
Openb. 22: *de Rechtveerdige ende Onrechtveerdige: veel heymelijcke wijsheyt die van den beginsel des werelts*
10 ende 2: 17. vers. *verborgen is geweest / nu ontdeckt wort/ den groote teeckenen ende verschrickelijcke verdruckinge*
Jere. 50: 2. *ende bangigheden / die aen my begost hebben/ ende over de gheheele werelt komen sal / ghelijck door*
eñ 25. vers. *den mont Christi/ Propheten ende Apostelen/ ende in de Openbaringe voorseyt is / soo dat hier door*
Deut. 28: *overluyt geroepen wort / Bekeert u haestelijcken; want het Coninckrijcke der Hemelen is na by /*
12. Matt. *namentlijck den dagh der verdruckinghe / ende Versoeckinghe die over de geheele werelt komen sal /*
12: 44. Matt. 24: *om die ghene die op aerden woonen te versoecken / een yegelijck so sijn werck wesen sal / Apoc.* 3.
22. vers. 10. *Marc.* 13. 19. *Luc.* 21. *Esa.* 2. *Esa.* 13. *Jer.* 9 *ende* 30.
Zeph. 1: 7. *Met een krachtigh Gebedt, als een Dancksegginge, ende Groot-makinge des naems Godts ende*
17. CHRISTI: *Seer nut ende bequaem voor alle Menschen: Alles seer ghetrouwelijcken uyt het Nieuwe*
ende Oude Testament, als Openbaringhe JOHANNES *dobbel over bewesen door* FRANCOYS MARY-
NIS OLIAS, *Clarenes van Mechelen, silvere ende goude Leermaecker, een van de minste ende*
Lu. 14: 17 *swackste leden der ghemeynte Godts ende* CHRISTI, *tot Amsterdam, door de Barmhertigheyt Godts*
tot 35. Sach. 9: 13 *ende* CHRISTI, *gheroepen tot een dienstknecht, om haestelijck ter uren des Avondmaels uyt te gaen,*
eñ 10. capit. *in de straten ende wijcken der stadt, ende brenght de arme, kreupele ende ghebreckelijcke, ende*
doorgaens. *blinde hier in, dat is, in het boeck der levendighe wateren komende, midden uyt den throon des*
Lams, ende den throon Gods.

Gedruckt in 't Jaer ons Heeren. Anno 1644.

R.

Zonderlinge titels van boeken. Ik vond onderstaande titels in een *Adversarium*, en hoewel alleen bij den eersten het jaartal en bij geen van allen de plaats, noch de uitgever staan opgegeven, bied ik ze aan, terwijl ik de verzekering kan geven, dat het alle titels van uitgekomen werken zijn.

De drie Wee-bazuinen; van welke de eerste en de tweede reeds voorbij en de derde nu is begonnen, onder welke de zeven fiolen van de wrake Gods worden uitgegoten op de aarde, 1798. *Uit 't Engelsch.* 2 Leerredenen.

De geestelijke Klisteerspuit voor verstopte zielen.

Zwart register van duizend zonden.

De zeven trompetten van JOZUA, *waarmede men de niet tijdelijke stad Jericho, maar de hemelsche stad Jeruzalem gemakkelijk kan innemen en overwinnen.*

Hemelsche zielenvangst, aangesteld met geestelijke netten, gevlochten uit snoeren van Gods heilig woord en andere beroemde auteuren.

Schorpioenoly tegen kettersvergift.

Vier in stukken gesneden galgenstroppen, benevens even zoo vele toegeworpen liefdekoorden.

De blaffende hond, die de dwalende schapen opzoekt en tot de ware schaapskooi tracht terug te brengen, in geheel de wereld uitgezonden.

DAVIDS *herdersstaf gevuld met werpsteenen van gebeden.*

Wit register van duizend vertroostingen.

Heilige minnestuipen.

Spongie tot afwassching van de vuile vlekken.

Vredevlag, afwaaijende vanden toren Sions.

Geestelijke bataille tegen den dood.

De streelende speelpop naakt uitgekleed.

DE MACCABEËR.

Zonderlinge titels van boeken. Vergeestelijkt en Hemelsch Theegebruik, of beknopte overbrenging van de Thee: Geestelijk op CHRISTUS JEZUS *toegepast, tot demping van wereldsche en ijdele gesprekken onder het theedrinken. Beschreven en nagelaten door den Eerwaarden, Godzaligen, Godgeleerden Heer D.* KASPARUS ALARDIJN, *In zijn leven Bedienaar des Goddelijken Woords te Arnhem. Nieuwe uitgave, vermeerderd en in 't licht gebragt.* Prijs 10 Cents. Groningen, O. L. SCHILDKAMP, 1845.

Dr. J. P. Arend. Bij het lezen van het levensberigt van Dr. JOHANNES PIETER AREND, door den Heer A. BEELOO (*), heeft het mij reeds meer dan eens getroffen, dat van ARENDS werkzaamheden aan ons Tijdschrift in dat berigt volstrekt geene melding is gemaakt. En echter ben ik, welligt meer dan iemand anders, in staat geweest zijne verdiensten daaromtrent op hoogen prijs te schatten. Voor den oppervlakkigen lezer toch, gaat de bewerking van alles in den *Navorscher* door

(*) Achter de *Handelingen der Jaarlijksche Algemeene Vergadering van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden, gehouden den 9den Junij* 1856.

den algemeenen koker *Redactie:* doch hij, die het hoofdbestuur van het Tijdschrift in handen heeft, weet aan welke bekwame Medebestuurders-handen hij vaak de zamenstelling, toelichting of vervollediging der opgenomene stukken te danken heeft (*). In dien toestand heb ik mij gedurende eenigen tijd bevonden. AREND had, op het verzoek zoowel van den geëerden Uitgever als van Bestuurderen, het Medebestuur van den *Navorscher* aanvaard en heeft dit, zoo ik mij niet vergis, tot aan zijnen dood toe en met eere volgehouden. Ik ben, door het gemis der oude copie, thans niet volkomen in de gelegenheid, juist met den vinger aan te wijzen, welke stukken meer bepaaldelijk de nijvere hand van AREND heeft bewerkt, maar ik weet dit, dat, afgezien van de innerlijke waarde van wat hij leverde, zijn arbeid steeds den indruk op mij heeft gemaakt van die vaardigheid met copij, welke alleen den man van letteren kenmerkt. Wat hij gaf was ordelijk, juist gedacht, goed uitgevoerd. Groote minzaamheid, gepaard met kleinachting van zichzelven en evenredige — dikwijls onverdiende — grootachting van anderen, kenmerkte den »goeden" man. Ik acht het mij eene vreugd deze regelen voor hem neder te schrijven. Het Tijdschrift had er behoefte aan.

J. H. VAN LENNEP.

De Nederlandsche vrouwennamen. Onlangs trof mij in zeker Duitsch werk de klagt over het geheele verval der oud-nationale voornamen, inzonderheid bij vrouwen, die dreigen allengs geheel te verdwijnen, om voor een zamenraapsel van allerlei uitheemsche plaats te maken. Het lokte mij uit, eens te onderzoeken hoe het daarmede bij ons gesteld was, en tot mijne verbazing vond ik het hier nog veel erger dan in *Duitschland.* Men zal het naauwelijks gelooven, dat er misschien niet meer dan een twintigtal oud-Nederlandsche vrouwennamen in gebruik zijn, en dat alle de overige uit het Hebreeuwsch, Grieksch, Latijn en Fransch ontleend, of uit mansnamen afgeleid zijn. Het is zeker niet zeer streelend voor ons nationaal gevoel, dit te moeten erkennen, maar het verschijnsel is niet tegen te spreken. De zucht om onze kinderen namen van bijbelsche personen of van heiligen te geven, heeft eene groote menigte vreemde namen ingevoerd, vervolgens bragt de studie der klassieke en later der Fransche letterkunde er ook het hare aan toe, en zijn allengs de namen onzer overgrootmoeders geheel in onbruik geraakt en klinken nu vreemd en barbaarsch. In *Friesland*, het is waar, bloeijen nog heden een aantal oude vrouwennamen, die elders vergeten zijn, maar ach hemel! hoe zijn zij verbasterd; toen de taal tot een boerendialect verviel, bedierven ook de namen, en zij zijn thans even ver van den oorspronkelijken vorm afgeweken als de Fransche, zoodat onze bruikbare voorraad zich thans tot een twintigtal of iets meer bepaalt, die nog hoe langer hoe meer in onbruik raken. Degene die ik heb kunnen vinden, maar die evenwel stellig voor vermeerdering vatbaar zijn, bestaan uit de volgende: ADELHEID of ALEID, en verkort AALTJE, BERTA (reeds zeldzaam), GEERTRUD, HILDEGONDE, CUNEGONDE (zeldzaam), MATHILDE of MECHTELD, VROUWTJE en ZWAANTJE (oudtijds SUANHILD), beide meest in *Noord-Holland* gebruikelijk. Daarentegen zijn de vreemde namen ontelbaar. Men heeft b. v.:

1. Hebreeuwsche, deels zuiver, deels uit mansnamen, ANNA, EVA, SARA, MARIA, MAGDALENA, JUDITH, ELISABETH, JACOBA, JOHANNA, PETRONELLA (?), JOSEPHA, enz.

2. Grieksche: SOPHIA, CATHARINA, PHILIPPINA, EUGENIA, EULALIA, HELENA, enz.

3. Latijnsche: JULIA, EMILIA, CORNELIA, LUCIA, PAULINA, JUSTINA, CONSTANTIA, en vele andere.

4. Fransche, meest uit het Grieksch en Latijn bedorven, in ontelbare menigte.

5. Eindelijk Nederlandsche mansnamen, die eenen vrouwelijken vorm gekregen hebben, zoo als FREDERIKA, HENDRIKA, ADOLFINA, WILHELMINA, CAROLINA, OTTONIA, GIJSBERTA, enz.

Men zal misschien zeggen, wat doet het er toe of een naam uit eene andere taal afgeleid is, zoo die maar thans gebruikelijk is en goed klinkt. Het is waar, EUGENIA of EMILIA klinkt beter dan de oud-Duitsche namen HELMSUIND of WOLFGARD, en ik hoop niet, dat er zulke overdreven puristen zullen opstaan, die alle vreemde namen als contrabande zouden willen beschouwen, maar toch was het te wenschen, dat men de weinige, die men nog overig heeft, bewaarde en er langzamerhand de schoonste uit den ouden voorraad weder bij in het leven riep. Toen de Napoleontische wet ieder tot het voeren van eenen toenaam verpligtte, kwam het slechts zeer weinigen in het hoofd, een' vreemden naam aan te nemen, bijna allen schiepen zich Nederlandsche, en in *Friesland* ook wel Friessche; b. v. een timmerman noemde zich BOORSMA, een metselaar STEENSMA, een schipper STUURSMA of SCHUITINGA, maar Hebreeuwsche, Latijnsche of zelfs Fransche namen te dragen, streed tegen het nationaal gevoel. Waarom zou het dan met de voornamen anders zijn? Zijn zij niet even goed als de toenamen een kenmerk onzer nationaliteit, zoo als nog een Fries gewoonlijk aan zijnen doopnaam te kennen is?

(*) Wij moeten onze lezers doen opmerken, dat dit geldt van den tijd waarvan de Heer VAN LENNEP spreekt, niet van lateren tijd. Wat sedert December 1855 in den *Navorscher* als het werk van Bestuurders voorkomt, is hun werk en zij zelve alleen zijn er verantwoordelijk voor.
BESTUURDERS.

Hoe dit zij, de zaak verdient wel eene ernstige overweging, en verbetering is in dit opzigt niet ondenkbaar. Hoe verouderd en barbaarsch de meeste vroegere vrouwennamen thans klinken mogen, er zijn er nog genoeg tegen wier invoering, onzes inziens, geene bedenkingen van dien aard bestaan. Zie hier b. v. eenige, die ik zonder moeite uit een groot aantal uitgelezen heb; ADELGARD, ADELGUNDE, HILDEGARD, LUDGARD, BATHILDE, BRUNHILDE, CHLOTILDE, NAUTHILDE, RICHILDE, ARLINDE, FRIDELINDE, GODELINDE, RICHLINDE, HILDEBURG. WALBURG, EMMA, IMMA, IDA, HEDWIG, BADELOCH, enz. Zouden die namen nu onaangenamer klinken dan zoo vele vreemde die in dagelijks gebruik zijn? Ik geloof het niet, evenmin als de nog gebruikelijke mansnamen ADELBRECHT, HILDEBRAND, LODEWIJK, RICHARD, FREDERIK, GODFRIED en dergelijken. Q.

[EMMA en IDA zijn in gebruik.]

Goud en zilver. Pretium auri ad argentum ex valore per leges constituto.

A°.	Ducati.	Valor.	Equitis.	aur.	Ducato.	Equit. aur.
	fl.	st.	fl.	st.	Valor argenti ad valorem auri uti 1. ad.	
1489.	1.	6.				
1520.	1.	18.				
1526.	2.	3.				
1585.	3.	$1^1/_2$.			(9,64.)	
1586.	3.	8.			10,66.	
1589.	3.	8.			10,66.	
1596.	3.	9.			10,90.	
1598.	3.	12.			11,29.	
1603.	3.	14.			11,61.	
1606.	3.	16.	10.	2.	11,92.	11,92.
1610.	4.		10.	12.	12,54.	12,51.
1615.	4.	1.	10.	16.	12,70.	12,75.
1619.	4.	2.	10.	16.	12,86.	12,75.
1621.	4.	4.	11.	4.	13,16.	13,22.
1622.	4.	5.	11.	6.	12,65.	12,63.
1626.	4.	5.	11.	6.	12,65.	12,63.
1633.	4.	5.	11.	6.	12,65.	12,63.
1638. 1239. 1640.	4.	10.	12.		13,39.	13,40.
1652. 1653.	4.	15.	12.	12.	14,13.	14,08.
1663.	(5.	»)			14,88.	14,08.
1749.	(5.	»)	14.		14,025.	14,77.

Seculo XVII in variis Europae regionibus hanc habemus proportionem

in Germania uti 1 — 12.
» Italia » 1 — 12.
» Flandria et Belgio » 1 — $12^1/_2$.
» Anglia » 1 — $13^1/_5$.
» Hispania » 1 — $13^1/_3$.
» Francia » 1 — $13^1/_2$.
» Francia dein Ludovicus XIV, A°. 1656 ita auxit valorem auri, ut hujus ratio ad argentum erat tanquam $14^{15}/_{16}$ — 1. A°. 1686. 1 — $15^1/_4$.
» 1726. Ludovicus XV proportionem hanc reduxit 1 — $14^1/_2$.

Ab hoc deinceps tempore in Francia eadem inter aurum et argentum proportio mansit usque ad tempora Ludovici XVI, qui hanc constituit inter arg. et aurum rationem 1 — $15^1/_2$ quam eandem rationem Franci et nos servavimus temporibus sicuti sumus: uti deinceps erit dicendum.

(Deze annotatie vond ik onder eenige papieren over numismatiek, terwijl er dan een stuk in het Fransch aldus op volgt:)

Le systême monétaire des principaux Etats de l'Europe suppose le rapport entre la valeur de l'or et de l'argent comme il suit:

l'Espagne comme 1 à $15^1/_2$.
l'Autriche » 1 à $15^{28}/_{100}$.
l'Angleterre » 1 à $15^1/_5$.
la France » 1 à 15.
la Russie » 1 à 15.
la Prusse comme 1 à 15.
l'Allemagne qui suit le systême dit:
Conventions-Fuss » 1 à $14^{11}/_{12}$.
le Portugal » 1 à $13^1/_2$.

D. *te D.*

Beurs. LÉONCE DUPONT zegt, in een in *l'Illustration*, voor 1858, geplaatst artikel (*): »L'origine du mot *Bourse* est toute flamande."

Volgens hem vergaderden, ten tijde van den hoogsten bloei van *Brugge*, de kooplieden dier stad iederen dag in het oude hôtel eener adellijke familie, VAN DER BUERSE geheeten, welks wapen, uit drie beurzen bestaande, boven de deur uitgehouwen was (†). Bij verkorting noemden zij dit gebouw eenvoudig weg *Beurs*, welke naam aldus aan alle dergelijke inrigtingen gegeven werd. M°.

Roc. Tot opheldering van de figuur in de wapenkunde onder den naam van roc bekend, en die ik vroeger, ook met anderen, voor een' schaaktoren hield, op den naam af, verwijs ik naar een miniatuur, voorkomende in een' Romeinschen kalender, in den *Thesaurus antiquitatum Romanarum* van GRAEVIUS, waar ik toevallig doorbladerende, eene teekening aantrof, die blijkbaar een' zonnewijzer voorstelt. Het bovenste gedeelte is eveneens als het dubbele haakvormige gedeelte, zoo als dat op de wapens van ZIJL en van BEMMEL voorkomt; het onderste is eene zuil, wel is waar veel ranker van vorm, dan die in verhouding op de wapens voorkomt, doch bij de opmerking dat de afteekening op wapens de voorwerpen zeer dikwijls niet geheel naauwkeurig en natuurlijk voorstelt, kan ik wel aannemen, dat de zoogenaamde roc uit een' zonnewijzer ontstaan is. Wat nu den naam betreft waag ik, mij aan beter begrip onderwerpende, de conjectuur, dat die gelijkbeteekenend met croc mag zijn, wegens den haakvormigen toestel, die boven de zuil staat. S. V. D. N.

Opschriften op geschut. De schrijver van *Nederland in 't Miniatuur* zegt, in den tienden Brief: »In 't wapen der stad (*Edam*) is een bul of stier, welke de plaats tot de kerk, hier en te *Monnikendam* bij de schans, zoude aangewezen hebben. Op een stuk geschut heb ik hier eens gelezen:

Die den stier hoort bellen,
Munnieken en papen sal hi quellen.

Op een ander stuk, hier of in eene andere Waterlandsche stad, las ik:

Fel laed mi wel, en stel mi reght;
So spaer ik ruter noch kneght.

Op een stuk geschut las ik hier (te *Monnikendam*):

Ic ben die monnic onverdroten;
HENRIC VĀ TRYER heft mi ghoten.

M°.

(*) *Incendie de la bourse d'Anvers* 2 *au* 3 *août* 1858.

(†) *D'or à la bande de gueules, chargée de* 3 *bourses d'argent* was, volgens LE CARPENTIER, *Hist. de Cambray*, het wapen van een geslacht VAN DER BEURSE.

Woorden te Krommenie in gebruik (vgl. VI. bl. 232, VII. bl. 68). Te *Krommenie* zegt men *fluteren* voor wapperen, *ketteren* en *wapperen* voor pret maken, *stijg* voor een zweertje op de oogleden (in *Friesland* zegt men *stîg*).

C. W. B.

Grafschriften van Nederlanders in het buitenland. In het werk getiteld: *Basilea sepulta retecta continuata, hoc est tam urbis quam Agri Basileensis Monumenta Sepulchralia, olim quidem a* JOH. GROSSIO *collecta nunc ad annum* 1661 *continuata, operâ* JOH. TONJOLAE. Basileae 1661, komen de volgende voor.

I.

p. 77. JACOB VAN ADRICHEM,

P. C.
JACOBUM AB ADRICHEM
Consulari
Delphis Batavorum
familia ortum
Pietatis studiorumque gratia
ad exteras Academias missum
Pridie vero Johannis Baptistae
MDCXXXIV.
Ex Basilea Raurica
In coelestem Basilicam
placide translatum,
filium unicum,
unice dilectum,
JODOCUS AB ADRICHEM
Consul Delphensis
ejusdemque Urbis
inter illustres et potentes
Battaviae ordines delegatus
&
CATHARINA VAN DER EYCK
ejus conjux
Parentes moestissimi
hoc qualicunque
luctus et affectus
monumento
aeternare voluerunt
Vixit Ann. XXIII D. III.

Op de grafsteen leest men:

»Hier ligt begraben der Edel und Vest Jungling JACOB VAN ADRICHEM, desz Edlen und Vesten Herrn JOST VAN ADRICHEM, Deputirten in den Staaten von *Holland* und Burgermeister der stad *Delfft*, gewesener ehelicher Sohn, welcher selig entschlaffen An. 1634 den 23 Junii, in dem 23 Jahr seines Alters.

p. 312. II.

Anno Domini MCCCCXXXII...
die Veneris, tertia mens. Jul. obiit
Venerabilis Vir
Dn. PETRUS DE ARSSEN, Praepositus & Archidiaconus.
Arnhemensis.
Anima ejus requiescat in pace. Amen.

p. 312. III.

Anno Domini MCCCCXXXIII
22 d. mens. Septemb. obiit.
Rev. in Christo Pater
Dn. SUEDERUS DE CULENBORCH.
Dei gratia Episcopus Trajectens.
Cujus Anima requiescat in pace. Amen.

IV.

p. 285. S. C. S.

Pietate, Castitate, Industria,
omnique virtutum genere
nobili virgini
ELISABETHAE ADRIANAE
à LIBAERT *Hagae Comitanae*
nepti Charissimae.
Anno aetatis suae XXVII
Vita in Domino pie defunctae
PETRUS BREDERODIVS
Avunculus ejusque conjux
MARIA GVERRALDIA
Paterni sui erga se affectus
Monumentum hoc
moerentes
p. p. c. c.
Anno Dom. MDCXXVI
Mens. Majo. d. XIX.

V.

Christo Servatori S.
DES. ERASMO *Roterodamo.*

Viro omnibus modis maximo, cujus incomparabilem in omni disciplinarum genere eruditionem pari conjunctam prudentia posteri et admirabuntur et praedicabunt. Bonifacius Amerbachius, Hier. Frobenius, Nic. Episcopius, Haeredes et nuncupati supremae suae voluntatis vindices, patrono optimo, non memoriae, quam immortalem sibi editis lucubrationibus comparavit iis tantisper dum orbis terrarum stabit superfuturo ac eruditis ubique gentium colloquituro sed corporis mortalis quo reconditum sit, ergo, hoc saxum posuere. Mortuus est IV Eidus Jul. jam septuagenarius An. a Christi nato MDXXXVI.

Op den grafsteen leest men deze woorden:

Des. Eras. Roterodamum amici sub hoc saxo condebant.

GROSSIUS voegt er bij: »Visitur ad dextram Mensae Domini in Cathedrali."

Overigens bevat dit werk nog een aantal grafschriften van de familie HUBER. HENDRIK HUBER, uit *Zurich* door den oorlog met *Spanje* in Nederlandschen krijgsdienst gekomen en die zich in den slag van *Nieuwpoort* onderscheidde, was de stamvader van het beroemde regtsgeleerde geslacht HUBER. Zie G. DE WAL, *Oratio de Claris Frisiae Jure Consultis*, p. 254. J. D.

L.

Kolhornsch taal-eigen. In de voor eenige jaren door Ds. HALBERTSMA verzamelde spreekwijzen enz. komt ook een proefje van het Kolhorner dialect, hem door iemand te *Medemblik* verschaft. Ik twijfel of een Kolhorner daar zijne moederspraak in vinden zal; over het algemeen spreekt men daar even als elders ten platten lande in *Noord-Holland*, met enkele uitzonderingen. Ik teekende aldaar het volgende op: tegen meerderen sprekende, bezigt men *doe* en *stoe*, tegen gelijken of minderen *dou* en *stou*, in drift of met minachting *de* en *ste*; *iemes-* of *iewes-dagen* en *jaren*, eenige dagen of jaren geleden; *sond*, sints, sedert; *mennig*, menig; *oftig*, dikwijls; *vroemer*, vroedvrouw; *masselaar*, metselaar: *vorver*, verwer; *manje*, man; *taat*, *pake*, vader; *mem*, moeder; *beb*, grootvader; *popke*, zuigeling; *opdeen*, net gekleed; *glant* (elders *glunder*), glimmend, helder; *opdragtend*, kleurig, opgeblazen (van gelaat); *voorstreet*, pad vóór en *laan* bezijden een huis; *opperdan* en *newerdan*, her- en derwaarts (ook aan *de Zaan* in gebruik); *oppedik*, op den dijk; *legendik*, beneden den dijk; *zijtan*, bezijden; *prol*, karnemelk met meel; *soep en molenbree*, zoete melk met meel; *entje stik*, stukje brood: *bijtje*, bete broods; *kriek*, kers (onverschillig voor zwarte en roode); *bak*, *schuttel*, schotel; *guiten*, schrijen; *koeren*, neuriën; *ijten*, eggen; *darsken*, dorschen; *lumieren*, aanbreken van den dag; *vangster*, venster; *wosken*, wasschen; *schaken*, schoonmaken; *ben*, mand; *nest*, bed; *vrekker*, wekker van de klok; *ang*, bang; *dul*, dol; *dijen*, gelukken; *spijen*, spuwen; *wen*, wrat; *atter*, etter; *te warschip*, te logeren; *deen*, gedaan; *nou nagereis*, nu nog eens; *Memeluk*, Medenblik; *Ajen*, Arie; *hiek*, hik.

'tIs opmerkelijk, dat de landlieden naauwkeurig onderscheid maken tusschen *neven* onderling en *oom-* en *peetzeggers*, ten opzigte hunner ooms en tantes. C. W. B.

[*Iemesdagen*, *sond*, *mennig*, *vroemer*, *masselaar*, *opperdaan*, *zijtan*, *vrekker*, *dijen*, *te warschip* worden ook in *Waterland* gehoord.]

Schoolreglement van 1547.

Reglement van orde voor de »Jongheren",
die de »Groete Scoele" te Delft bezoeken,
van het jaar 1547 (*).

Hore quibus in ludum convenisse oportebit, statae certaeque haec sunto.

(*) Behalve de Keur van 1547, waaruit dit reglement getrokken is, zijn er nog drie Keuren voor de groote school en de particuliere scholen van de jaren 1538, 1543, 1546 en 1548. Hetgeen ik hier meêdeel komt mij het curieuste voor. De eerste private Latijnsche school dateert van 't jaar 1546, waarvan als Magister werd aangenomen mgr PIETER RESEIUS. In 1559 werd mgr HEYNDRICK JUNIUS, Rector van *Darmonde* en vroeger private school houdende, Regent van de private Latijnsche school. In 1575 is de private Latijnsche school opgeheven »om de publijcque schole, die staende desen oorloghe geheel ende al veruallen es geweest, wederomme te dorn floreren," gelijk de publicatie der Borghemeesters van 4 Febr. 1574, stilo huiusce oppidi, luidt.

Adolescentes in classes conscripti, mane ex die XVI cal. mart. usque ad diem XIX cal. novembr. Sexta. ab hoc deinde in illum diem. septima in ludum conveniunto.

Dimissi ad ientaculum. audita octaua ut ante nonam revertantur. iuranto serioque venisse non in classes conscriptis. dum ante octavam auditam adsint fraudi ne esto. hora undecima simul dimittuntor.

A meridie omnes ante primam auditam adsunto.

Tertia dein dimissi. ante quartam iterum adsint. iuranto. quinta hora simul omnes dimittuntor.

Festis diebus ad horam septimam omnes adsunto. de more templa adeunto. perpetuoque ibi ad finem usque sacri officii manento.

Idem de matutinis ac vespertinis precibus diebusque ac horis ad eas constitutis ius esto. absentes an emansores. pro noxie ratione. arbitrio rectoris. ferula vel virgis puniuntor.

Quibus emanendi ludo vel templo. an serio eo constituta hora veniendi a rectore (vel magistro suo) facultas impetrata erit. impunitas esto.

Qui facultatem impetratam sibi asserit, rectoris chirographo demonstrato.

Qui iuvenum in classes descriptorum germanice locuti suis commilitonibus erunt. ferula vel virgis arbitrio rectoris puniuntor. levium delictorum ut in verbis factisque insolentiae. ac incivilitates. in auscultando excipiendoque. ac omnis in studio scholastico...... (*) negligentie pena quoque arbitraria esto.

Mendacium ac nimia insolentia in ludo. in plateis. in templis. non nisi virgis expiantor.

Que inter quos controversia ac lis nata erit magistri sui an rectoris arbitrio dirimitor.

Si quorum contentio in pugnam exeat. qui prior pulsaverit. virgis ceditor. alterius autem qui iniuriam propulsaverit seque defenderit. pene moderatio penes rectorem esto.

Qui alterum quoquo modo leserit. aut afflixerit. iudicio quoque rectoris punitor.

Qui eo audacie progressus fuerit. ut ferrum iratus stringat. nudatus tergum. ac ad palum deligatus virgis ceditor.

Eodem supplicio scortatores. furesque. hi illiberalitatis. illi impudicitie scelus luunto.

Horum omnium delictorum observatores in quoque ordine sunto. acriter discipulorum peccata notanto. ac nemini parcento.

Qui observator aliquem deferre neglexisse dolo culpave convictus fuerit. eandem penam cum eo qui deliquerit. sustineto.

Quorum delictorum expressa hic pena non est. eorum arbitrium omne penes rectorem esto.

His legibus pro re ac necessitate alias addam. si ita visum erit senatui ac rectori. ius fasque antiquare autem abrogareque ullam harum. nisi senatui nefas esto.

Omnes discipuli his legibus equaliter tenentor. si qui parere noluerint. ne recipiuntor. aut recepti. dimittuntor.

(*) Ik meen er uit te lezen: *tractando.*

Bovenstaande lex horrendi carminis heb ik gevonden in het 2de Keurboek der stad *Delft*. Met vrij wat moeite heb ik het zeer onduidelijke en door talrijke verkortingen nog raadselachtiger gemaakte schrift kunnen ontcijferen. Evenwel is er nog één plaats overgebleven, die ik heb moeten opgeven; ten minste wat het verb. betreft, dat op het adject. *scholastico* volgt. De zin is overigens vrij duidelijk.

Het medegedeelde reglement wordt voorafgegaan door een Keur, waarin gezegd wordt dat »burgermeesteren der stede van delff In de naeme van den gemeen burgers ende Inwoenders der zeluer stede hebben angenomen m̅r. GHIJSBRECHT VERUS ende m̅r. GODEFRIDUS BORGANUS (*), om̅e tsamen Rechtoers van der groote schoole te weezen enz." Zij moeten met hunne »submonitoers ende discipulen alle daeghs tsochtens ter schoele coemen enz." Volgen de bepalingen omtrent de leeruren uit het Latijnsche reglement. Zij zullen de »discipulen aldair lessen doen ende oyck somtyden naer eijssche van der tijt leren *singhen* enz." (†). »Sullen oyck die voorz. Rechtoers ende oyck die submonitoers In hoirluyder classe nyemandt gedoigen te sitten dan Jongeren van eenre soerte ende conditie ende totten Lessen die men dair lezen zall bequaem zijnde enz."

De groote school, waarop deze Keur gemaakt is, stond in naauw verband met »het Fraterhuis," waarover meer bij BLEISWIJK en BOITET (§) gevonden wordt. Het is de oorsprong der in een Gymnasium herschapen Latijnsche school, welke verscheiden beroemde »Rechtoers" heeft gehad, waaronder HENRICUS HOOGEVEEN in de vorige eeuw uitblinkt. Van de bibliotheek van het Fraterhuis, die vrij aanzienlijk moet geweest zijn, is niets meer te vinden. Het tegenwoordig Gymnasium wordt grootendeels bekostigd uit de fondsen van het voormalige Fraterhuis.

Aangaande het honorarium van den Rec-

(*) De eerstgenoemde genoot als honorarium xx l. gr., de andere xvi l. gr.

(†) Hierop heeft betrekking de volgende bepaling der Keur: »Sullen oijck die voorz. Rechtoers mitten submonitoers In beyde die prochie Kercken met hoiren choerclederen an hebbende alle heilighe auondts ende zonnendaechs mitten Jongeren die vesperen ende missen zynghen ende op zeekere hoechtijden die mettenen All naer ouder gewoente." Zie ook *Beschr. van Delft*, bij REINIER BOITET. Delft 1729, p. 186.

(§) Zie BOITET, l. l. p. 472—480. Over de groote school, ibid. p. 534—539.

tor in 1538 (*), Mr. JAN VADDER, die voor den tijd van zes jaren was aangenomen, behelst de Keur van genoemd jaar het volgende:

»Ende hebben (de burgemeesters) hem beloeft dat hij zuuers gelts tsiaers wijnnen zal die somma van xx l. grō vl̄s. Des heeft hij wederom̄e beloeft alle zijnr vuijterste deligentie ende naersticheyt te doen om̄e die Jongheren ofte Kynderen soe wel te leeren In zeden ende guede manieren als in doctrine/ ende te scicken In zijn hulpe daer toe te neemen bij guetduncken altoes van de zeluen burgermr̄n ofte die zij daertoe com̄itteren zullen twee ofte drie submoniteeurs tot zoe cleijne prijse ende soe profijtelicken voer die stadt als dat doenlijcken is om̄e die zelue Jongheren elcx in zijn locaele te leerén ende te leesen zulcx dat dienen zal. — Welcke submoniteeurs geloent zullen vorden yegelijck op zijn locaet gelt/ Ende indien yemant tot meerdere ende hooghere prijse angenoemen is dan tzelue locaet gelt zal moegen vuijtbrengen/ tzelue zal hem guet gedaen worden ende te vollen vuijtgereyckt bij den Rectoer voirseyt, welcke Rectoer weder om̄e hier jegens ontfangen zal ende oeck up Reeckeninge van die voerz. xx l. grō alle tscoelgelt van den voerz. kinderen Te weeten elcx kint miserable vuijtgesondert/ tsiaers negen stuuers tenden dat locaet gelt Mitsgaeders andere pen̄ingen naegescreuen welcke negen stuuers die de kijnderen betaelen zullen in vier termynen te weeten mey (petri) alreheyligen ende lichtmisse telcken vijftalf groet waer van die voerz. Rectoer gehouden wordt den burgermr̄n telcke halue iaere te doen guede Reeckeninge Ende indien beuonden wordt die zelue pen̄ingen mitsgaders andere pen̄ingen ofte emolum̄eten naegescreuen die scoelen beroerende nyet te moegen streecken ter somma toe van die voerz. xx l. grō/ Ende zijn verleyde pen̄ingen tzelue zal hem gesuppleert upgeleyt ende voldaen worden bij den burgermr̄n voirseyt ter voirz. som̄a van xx l. grō toe Ende zullen die kijnderen tenden hoerl scoelgelt voerseijt gehouden weesen elcx te betaelen alle quartier jaers hoirl m̄r van tlocaet een stuuer ende dat in verminderinge van tloen dat yegelijck in zijn Regardt van den burgermr̄n beloeft is." I. S.

De Anti-Christ van Caspar Coolhaas. In het *Missivenboek* A., bl. 34, der stad *Leiden*, bevindt zich een antwoord op eenen brief van Prins WILLEM I, van den 9 Mei 1584, waarin het volgende gezegd wordt (de spelling heb ik veranderd).

»Zoo hebben wij zooveel benaarstigd en vernomen dat dezelve ERASMUS JOANNES, nu omtrent *zes* maanden binnen deze stad op de Hooigracht, ten huize van eenen DIRC RUTGAERS gewoond zoude hebben, maar op Zondag voorleden met zijne kinderen (hebbende zijne huisvrouw onlangs binnen deze stede verloren), naar *Amsterdam* en vandaar voorts naar *Hamburg* vertrokken zoude zijn, hebbende ons niet te min ten huize daar hij gewoond hadde, laten vinden en aldaar van zijn vertrek als voren nader verstaan, ook dat hij alle zijne boeken, stukken, papieren van hier reizende, met zich hadde medegenomen, maar elders gaande hebben bevonden dat een van die boeksken in het Raadhuis dezer stad openbaar te koop leggen, en hetzelve den kramer afgenomen en gevraagd hebbende of hij eenige meer van dezelve hadde, door wiens last hij die verkocht en hoe hij daaraan geraakt was, gaf ons ten antwoord, dat geleden 3 of 4 dagen CASPAR COOLHAAS zijne huisvrouw 20 exemplaren gebragt en tot verkoopen gelast had, dat dezelve in alles zoo door hem, als door zijne huisvrouw *zeven* exemplaren waren verkocht, hebbende ons verder de resterende *dertien* overgeleverd.

Hebben verder voor ons ontboden den genoemden CASPAR COOLHAAS, en daar hij niet te huis gevonden werd, den Officier dezer stad daar ten huize gezonden, om te bezien of hij eenige der voorz. boeken mogt bekomen, ten einde die middeler tijd niet zouden worden verstoken, dan zoo de huisvrouw van COOLHAAS krank en zijn studoor gesloten was, heeft hij den voorn. COOLHAAS binnen tijds verwacht, en niet te min een exemplaar van de voorz. boeksken bekomen en op het Raadhuis gezonden, in hetwelk zoo wij bevonden een *Catalogus van boeken*, geschreven door eene onbekende hand, die op den 5 Mei voorleden onder COOLHAAS in bewaringe waren gelaten, daar achter aan geschreven is, dat hij CASPARUS 120 exemplaren van zijn geschrift van den *Anti-Christ* geleverd had om te slijten, en voor het stuk te eischen 1 st. 4 pennning (welken prijs wij ook uit den kramer hadden verstaan); daarbij ook gevoegd zij, dat hij CASPARO ook gelaten had eenige honderd ongebondene *exemplaren* van het *Manuaal* en wij ons vastelijk lieten voorstaan, dat het ERASMUS hand mogt zijn, hebben den voornoemden CASPAR COOLHAAS *andermaal* voor ons ontboden en denzelven afgevraagd of hij eenige van zoodanige exemplaren die bij eenen ERASMUS JOANNES nieuwelings uitgegeven waren, onder hem of elders om te verkoopen gegeven had, op hetwelk hij bekende ettelijke exemplaren ontvangen en daarvan 20 om te verkoopen als voren uitgeleverd te hebben, gelijk hij ook straks 192 exemplaren bij eenen van onzen bode zijn doen afhalen, benevens die genoem-

(*) Later zijn er twee Rectoren aangenomen. Zie boven.

de *Manuaalkens*, verklarende dezelve COOLHAAS dat hij geen meer zulke boekskens bij hem had en behield. Hebben verder ook onderzoek gedaan om te weten, *waar en bij wien* deze boekskens gedrukt mogten zijn en tot dien einde al de drukkers binnen deze stad wonende, voor ons ontboden, die allen te zamen verklaarden, daarvan geene wetenschap te hebben, ook dat zulks uit de letters zeer kwalijk te oordeelen was, alzoo men verscheidene drukkers vond, die gelijke letteren hadden op ééne maniere afgegoten; maar de genoemde COOLHAAS ook dezen aangaande zijne verklaring afgevorderd zijnde, heeft (*hoewel zeer noode*) verklaard dat hij uit ERASMUS mond verstaan had, *dezelve binnen Vianen gedrukt te zijn*.

Ten laatsten hebben wij de librairie die onder den voornoemden COOLHAAS in bewaring gebleven was, op het Raadhuis doen brengen, daar dezelve, benevens de voornoemde exemplaren, zoo van den *Anti-Christ* als de *Manuaalkens* (van alle hetwelk wy U. F. Genade mits dezen *een doublet overzenden*) bewaard worden, om daarmede gedaan te zijn ten believe van U. F. G. enz. Dato *Leiden* 9 Mei 1584.

Het gevolg hiervan was dat JACQUES HALEWYN, zwager van ERASMUS JOHANNES, zich op den 13den Junij 1585 tot de Regering van *Leiden* wendde, om de boeken terug te mogen hebben. Hieraan werd op den 5den Julij en 8 Aug. 1585 voldaan, onder bepaling dat hij de onkosten wegens het maken van den Catalogus enz. moest betalen, doch dat de *Anti-Christ* en de *Manuaalkens verbrand* zouden worden.

Wat COOLHAAS betreft, hij was in Sept. 1581 nog gehuwd en had toen reeds 7 jaren te *Leiden* gewoond.

Uit zijn huwelijk met GRIETJE (*) CASPARSdr., had hij in 1581 de volgende kinderen, als: SARA, REBECCA, CASPER, ADOLF en JUDITH (*Volksregister* van 1581).

.. ELSEVIER.

Het zegel der Oost-Indische Comp. Resolutie van Bewindhebberen in de vergadering van XVII van den 12 October 1656.

»Ter vergaderingh voorgebracht synde, het zegel dat by de Camer *Amsterdam* tot noch toe alle acten, brieven en munimenten gebruyckt is geweest, synde het zegel van de eerste Comp. die vóór de vereeniging opgerecht is geweest, gelyck oock de woorden daeromstaende sulcx getuygen, te weten:

D' oude Oost-Indische Comp. tot Amsterdam. Is nae voorgaende deliberatie goetgevonden en verstaen, dat by de respective Cameren sal worden gebruyckt, een gelyck segel, dat is *een groot schip*, soo en gelyck tot noch toe gedaen is geweest, doch met dese omschryvinge:

Sigillium Societatis Orientalis apud Belgas. wordende de Camer van *Amsterdam* versocht ende gecommitteert om *ses* gelycke segels voor yder Camer één te doen maecken."

Resol. van 14 April 1657.

»Zes zegels of signetten te maecken voor yder Camer één, met dese circumscriptie *Societas Indiae Orientalis Foederatum* (sic) *Provinciarum*." LABORANTER.

Het eerste Oorlogstoomschip. In ROBERT BUCHANAN, *Treatise on propelling vessels by steam.* Glascow 1816, vindt men eene beschrijving van den proeftogt van het eerste oorlog-stoomfregat *Fulton the First* geheeten, dat te *New-York* in Julij 1815 van stapel liep. »A double vessel, having a paddle-wheel in the middle, carrying 32 long 18-pounders, bomb proof en five feet thick in the sides, in order the better to defend her from the shot of an enemy."

Naar de berigten van dagbladen werd de proef spoedig vervolgd, en in het zelfde jaar liep te *New-York* van stapel: »A steamfrigate length on deck 300 feet, breadth 200 feet, thickness of her sides 13 feet of alternate oak planks and cork wood; carries 44 guns, four of which are 100 pounders; waist guns 60 pounders; quarterdeck and forecastle guns 42 pounders; and farther to annoy an ennemy attempting to board can discharge 100 gallons of boiling water in a minute, and by mechanism, brandishes 300 cutlasses with the utmost regularity over her gunwales, works also an equal nomber of heavy iron pikes of great length; darting them from her sides with prodigious force and withdrawing the same every quarter of a minute."

BUCHANAN ontleent, zoo als ik zeide, deze mededeeling aan een courantenberigt en dit geeft mij aanleiding tot de vraag, of deze historie soms een Americaansche canard is. Heeft er echter een dergelijk vaartuig bestaan, alsdan wenschte ik wel te weten, welken naam het droeg, of het *Europa* bezocht heeft en nog in dienst is. Dat de uitrusting met kokend water, fonteinen en pieken niet voldeed, blijkt, dunkt mij, alsdan uit de omstandigheid, dat het niet werd nagevolgd.

φ^2—φ.

Mr. Heyndrick, alias Quaetpaert. Onder andere stukken vond ik op het archief te *Delft* een boekske, waarin geschreven stond het formulier van den eed, dien de terugkeerende uitgewekenen krachtens de pacificatie van *Gent* moesten doen. Deze maatregel, door de Staten van *Holland* genomen, die, zoo als HOOFT, *N. H.*, boek IX. bl. 480, vermeldt,

(*) Zij was in 1587 43 jaren oud. Zie het *Confessieboek der geëxecuteerden te Leyden van* 1587, bl. 149, waarin zij als getuige voorkomt.

beducht waren »voor eenighe lorshandelingen teeghens de staande regeeringe," vond ook in *Delft* eene strenge toepassing, getuige de lange lijst van personen, die achtereenvolgende den gevorderden eed praesteerden, welke door den Prins al te bezwarend werd geacht, daar hij, »naar zijne bescheidenheit noode zagh, dat men de luiden, booven den eedt van 't achtervolghen der vreedepunten, bezwaarde." »Niettemin (zoo zegt HOOFT) 't besluit der Staaten greep stadt." Onder de personen nu, die den bedoelden eed zwoeren, wordt ook genoemd: »Mr. HEYNDRICK *alias* QUAETPAERT, Chirurgijn, heeft verthoent letteren testimoniael van zijn leste residentie *binnen der Goes* gehouden." Hij leverde zijne getuigschriften in op den 14den Mei 1579, kort nadat hij den eed gedaan had. Waarschijnlijk was hij dezelfde persoon, van wien door HOOFT in den aanvang van het XIVde boek der *N. H.*, bl. 588, gewag wordt gemaakt, sprekende van de beroerten, die in het jaar 1578 op vele plaatsen ontstonden, ten gevolge van de inbezitneming der kloosters en kerken door de Hervormden, vooral in die gewesten, waar men den Religievrede had afgeslagen. Ook »binnen *Tergoes* in *Zeelandt* (om HOOFTS eigene woorden te gebruiken) was, tot noch toe, volghends de voldoening dier steede gegeeven (in 1577), in 't oopenbaar niet dan de Roomsche godsdienst gepleeght. De Hervormden, verstout door 't geen zich in de gebuurlanden toedroegh, doen, op den achtentwintighsten van Herfstmaandt, verzoek aan de Majestraat, om te mooghen preeken in 't Klooster oft Zusterhuys. Men vind raadtzaam, uit zorghe voor zwaarigheit, hun de kerk van 't gasthuys toe te voeghen; teekent zulx op 't verzoekschrift, en roept den Predikant met de zijnen, om het hun voor te houden. Die staat binnen, neevens eenen LAMBRECHT de Lijndraaijer, JAN SIMONSzoon met een rappier, MARINUS ABBAKUK met een lang en kort roer, en zijn zijdgeweer, *samt eenen gebijnaamt* QUAADTPAART *met een' hellebaardt.* Deeze, hoorende 't afscheydt, slaan uit; *daar moghten de Paapen preeken.*" — Verder volgt de afloop der demonstratie, dien ik niet afschrijf; men kan hem bij den geschiedschrijver zelven naauwkeurig beschreven vinden (*). — Uit het bovenaangehaalde blijkt, dat onze Chirurgijn een ijveraar voor de zaak der Hervorming was; evenwel wordt er van hem noch van zijne drie geloofsverwanten verder iets vermeld, dat van geestdrijverij getuigt. In tegendeel, nadat hun de kerk der Kruisbroeders was toegestaan geworden, verklaarden zij tevreden te zijn. Geen wonder dus, dat men hier te *Delft* geen zwarigheid maakte om hem onder de *burgers* op te nemen, bij wie de Reformatie reeds *vroeg* ingang had gevonden. Immers lees ik in het 2de *Keurboek*, p. 305 v°. een publicatie over een klagt van de »Kerckmeesters van beyde de parochiekercken", dat zij de groote kosten aan de beide kerken niet langer kunnen dragen, »ouermidts daer seer weynich ghegheuen eñ gecōtribueert wort, ende *die deuotie onder die ghemeente dachelicx soe langher soe meer vercout*," enz. Dit geschiedde in 1563, en drie jaren later hadden er tusschen die »van de oude en nieuwe religie" dikwijls zulke hevige disputen plaats, dat de Magistraat het dienstig achtte genoemde woordentwisten over punten van godsdienst strengelijk te verbieden. In 1566 werd den Hervormden reeds het preêken in een der menigvuldige Delftsche kloosters toegestaan, op bepaalde dagen, door het ministerie van twee, en in 1567, van drie predikanten. (Hieromtrent vindt men veel opmerkelijks in opgemeld *Keurboek*, van p. 340—345 en passim.) — Op den 2den Augustus 1572 werd er eene publicatie gedaan, waarbij de nieuwe of St. Ursula-kerk voor de predikanten der Gereformeerde religie, op last van den Graaf VAN DER MARCK, geopend en hun overgegeven werd. Op den 27sten December van hetzelfde jaar werden bij Z. Excell. den Prins van *Oranje* eenige »articulen" gestatueerd nopens de »eenicheyt der beide religien," waarbij den Roomschen verboden werd processien of ommegangen op straat te houden en hun de St. Joriskapel werd aangewezen, waarin zij op bepaalde uren hunnen godsdienst mogten uitoefenen; zoodat sedert dien tijd de Roomsche godsdienst te *Delft* reeds zoo goed als opgeheven was. In 1574 werd er in de Oude of St. Hippolitus-kerk school gehouden, zoo als blijkt uit een verbod van den 14den Julij, uitgevaardigd tegen degenen, die zich verstoutten de glazen met steenen, enz. in te smijten. Eindelijk werd de exercitie der Roomsche religie door de Staten van *Holland* verboden op den 1sten Mei 1579, waarvan twee dagen daarna de publicatie te *Delft* plaats had. Ik vermoed dus, dat Mr. HEYNDRICK, meenende hier rustiger zijn' godsdienst te kunnen oefenen, zich met der woon herwaarts heeft begeven. — Of hij hier lang vertoefd en zijn vak met succes uitgeoefend heeft, daarvan is mij niet gebleken, daar de eerste mij bekende ordonnantie op de chirurgijns en barbiers dateert van het jaar 1584, en zijn naam onder de daar genoemde »meesters" niet voorkomt. Ten slotte voeg ik hier nog bij, dat in genoemde ordonnantie sprake is van »*lantvaerders*, die hen noemen *operateurs*." Zij moesten geëxamineerd worden » op haer handelinghe ende conste, in *anatomia*, *in generibus et speciebus hernie et lapidum*, eñ dat zij lesen eñ schriuen connen, *snijden* tsij van *scheursel* ofte

(*) Zie ook: *Historie van de Satisfactie van Goes*, p. 274 seqq.

van den *steen*." Er wordt zeker gedoeld op rondreizende chirurgen of lapzalvers, kiezentrekkers en andere medici circumforanei, die zich ook tegenwoordig nog dikwijls laten zien. I. S.

De Coca (vgl. VII. bl. 357; VIII. bl. 94; IX. bl. 294). Uw correspondent J. HAGEMAN JCZ., valt de arme PÖPPIG en HOOKER wat al te hard over hunne bepaalde afkeuring van 't gebruik dezer wonderplant. Ik geloof dat hij, bij nasporing, zal vinden dat het kaauwen der *Coca*-blaêren dezelfde werking uitoefent als het rottekruid op den Tyroolschen gemzen-jager en de jenever op den verharden drinker. Gebruikt, hebben deze *stimulantia* eene opwekkende kracht: nagelaten, werkt hun gemis verdoovend, zoo niet doodelijk. En dit erkent uw berigtgever zelf, bij monde van ULLOA, waar hij zegt: »Bij gebrek van de *Coca* is de Indiaan krachteloozer." Nu vraag ik: of dit niet reeds het schadelijke des *Coca*-gebruiks aantoont, dat de menschelijke natuur, zonder dezen prikkel, des te zwakker is?

Daar wij nu toch eenmaal aan de *Coca* zijn, geloof ik, dat de mededeeling van het volgende niet geheel onbelangrijk zal wezen. Het is ontleend aan het reisverhaal van een Zee-Officier der Vereenigde Staten, die zijne berigten omtrent het besprokene gewas op de groeiplek zelve heeft kunnen bijéénzamelen.

»Een der hoofdproducten van *Bolivia*," zegt hij, »is de *Coca*, dat zoo onmisbare bestanddeel van het *comfort* eens Indiaans. De *Erythroxylon Peruvianus* of *Coca* werd ten tijde der Spaansche verovering alleen gebruikt door de *Inca's* en door die van koninklijken of liever *zonnelijken* bloede. Men beschouwde de plant als een zinnebeeld der Godheid en het stond niemand vrij de omtuiningen binnen te treden, waar zij gekweekt werd, zonder in aanbiddende houding de knie neder te buigen. Evenzeer werden de offers aan de Goden, te dier tijde gebragt, als niet aannemelijk beschouwd, wanneer de offerdieren niet bekroond waren met de takken van dezen struik. De orakels weigerden hun antwoord en de uitkomsten der vogelwigchelarij waren verschrikkelijk, zoo de priester geen *Coca* had gekaauwd op het oogenblik, dat hij ze raadpleegde. Ook was het een ongehoorde heiligschennis, wanneer men de schimmen aanriep der afgestorvene grooten, zonder deze plant als een teeken van eerbied vóór zich te dragen: en de *Coya's* en *Mama's*, die men veronderstelde, dat over het goud en het zilver gebied voerden, maakten de mijnen ondoordringbaar, zoo de mijnwerkers mogten verzuimd hebben *Coca* te kaauwen, terwijl zij bezig waren aan hunnen arbeid. Tot deze plant nam de Indiaan zijne toevlugt om hulp in zijne grootste beproevingen; hetzij dan dat gebrek of krankheid hem benarden, of dat hij dong naar de gunsten van fortuin of min. In verloop van tijd verspreidde het gebruik der *Coca* zich over de geheele Indiaansche bevolking, en werd hare teelt een belangrijke tak van handel. Eens bragt het niet minder op dan 2,641,487 dollars in 't jaar, en men verzekert ons, dat de *Coca*-blaêren weleer de vertegenwoordigers waren van klinkende munt en als zoodanig in omloop werden gebragt. Men zaait de plant in de maanden December en Januarij, wanneer haar groei wordt bevorderd door de zware regens, welke vallen in die bergstreken van dien tijd af tot in April. Zij bloeit maar ééns in 't jaar, maar geeft *vier* oogsten van blaêren, die echter niet alle even overvloedig zijn; de minst gevende pluk is in den bloeitijd. Alle vijf jaren moet het zaaisel vernieuwd worden. Wanneer de bladen smaragd-groen zijn aan den éénen kant en stroo-kleurig aan de andere zijde, plukt men ze zorgvuldig af, één voor één, en droogt ze in de zon. De uitwerkselen der *Coca* grenzen aan het wonderbare. De Indianen, die aan het gebruik daarvan verslaafd zijn, worden er door in staat gesteld den mijnarbeid te verdragen, te midden van schadelijke metaaldampen, en zonder rust, voedsel of bescherming voor het luchtgestel. Zij loopen honderden van mijlen over woestijnen, dorre vlaktens en rotsachtige bergen, zonder andere proviand dan *Coca* en een weinig gebrand koren; ja, dikwijls vervangen zij de muilezels in het vervoer van lasten door passen, waar een muildier niet over kan. Velen hebben deze akelige onthouding en deze gehardheid toegeschreven aan de gewoonte, en niet aan de *Coca*; doch men behoort in gedachte te houden, dat de Indiaan van nature gulzig is: en het is wel bekend, dat de Spanjaarden niet in staat zijn geweest den herculischen arbeid der Indianen te volbrengen, vóórdat zij zich tot het voortdurend kaauwen dezer bladeren begeven hadden. Bovendien, de Indianen verliezen door het nalaten der *Coca* zoowel hunne kracht, als de hun eigene hardvochtigheid. Men verhaalt zelfs, dat, tijdens de belegering van *La Paz* in 1781, toen de Spanjaarden in het onbarmhartige wintersaizoen, voortdurend onder de wapenen moesten zijn en aan leeftogt gebrek hadden, zij van krankheid en dood gered zijn geworden door hunne toevlugt te nemen tot deze plant.

De *Coca* bezit eene aromatische en aangename lucht, en verspreidt, gekaauwd zijnde, een liefelijken geur; zij smaakt een weinig bitter en zamentrekkend en geeft aan het speeksel een groenachtige tint. Hare uitwerkselen op 't gestel zijn maagversterkend, tonisch, en krachtig tot wering der tusschenpoozende koortsen, die in *Bolivia* voortdurend

heerschen. De *Coca* wordt in den mond met een weinig mosselkalk aangemengd, eenigzins op de wijze van de Oost-Indische *Betel*. Met dit versterkingsmiddel, een handvol geroost koren en een bal *Arrow-root*, zal een Indiaan een honderd mijlen afleggen te voet, en op een drafje, waarmeê hij steeds een paard vooruitblijft. Men heeft mij verzekerd, dat op veel begane wegen [nu komt er iets, dat veel heeft van een *Canard*], de Indiaansche gidsen bepaalde plekken hebben, waar zij hunne pruimen uitspuwen, en dat die plekken zich thans voordoen als kleine verhevenheden, die tot afstandsbepaling dienen: zoodat zij, in stede van te zeggen: »deze plaats ligt zóóveel mijlen van die," zullen spreken van een afstand van zooveel *pruimen!* [Welligt is dit slechts, wat in sommige streken van ons vaderland heet *een piep rôkens:* in *Bolivia* zoude men dan meenen »een pruim kaauwens" of: »van de ééne pruim tot de andere." Mogelijk heeft evenwel onze zee-officier goed gehoord en uiten de loopers der *Inca's*, bij het overdragen van hun last op een ander', hunne pruim tegelijk met het woord *Chasqui*, waarmede zij hun plaatsvervanger op de aflossingsplaats begroeten; en dan is de hoop *Coca*-blaêren op gelijke afstanden nog zoo onwaarschijnlijk niet. Zie *Nav.* VII. bl. 357.] De Indianen hebben ook wel eens *tertulias*, om de bladen afgetrokken of gekaauwd te gebruiken. Het aftreksel heeft iets aangenaam opwindends. De geijkte woorden bij zulke gelegenheden zijn: *Vamos à coquear y acullicar*, »Laten wij eens volop *Coca* gaan gebruiken."

Het bovenstaande is ontleend aan de *Literary Gazette* voor 1835, die, op bl. 7, eene beoordeeling geeft van »*Three Years in the Pacific; Containing Notices of Brazil, Chile, Bolivia, Peru, etc. in* 1831, 1832, 1833, 1834. By an Officer in the United States Navy." 2 Vols. 8vo. *London*, 1835, BENTLEY.

Hoe moet ik de verzekering van ULLOA, dat de *Coca* volstrekt dezelfde plant is als de *Betel* van *Oost-Indië*, rijmen met de omstandigheid, dat de *Betel*-blaêren, met mosselkalk gemengd, het speeksel *rood* kleuren, terwijl de blaêren der *Coca*, met dezelfde kalktoevoegsels, het spog *groen* verwen? Ligt dit aan de schulpen, waarvan de kalk met de verscheidene soorten van blaêren gekaauwd wordt?

En is het niet iets wonderbaars, dat twee gansch verschillende menschenrassen er toe gekomen zijn — niet om blaêren te kaauwen — maar om die beide met schulpkalk te vermengen? Wie heeft ze dat geleerd? Is het niet weder een bewijs voor de ééenheid van het menschelijk geslacht?

J. H. VAN LENNEP.

Eene schaking in de XVIIIde eeuw (vgl. VI. bl. 134, 329). Dat de schaking van eene jonkvrouw in 1750, waarvan ik in den *Navorscher* iets mededeelde, niet alleen onder de hoogere standen, maar ook bij het volk gerucht maakte, blijkt uit het volgende liedje, voorkomende in de *Nieuw vermeerderde Oost-Indische Theeboom*. Er worden daarin bijzonderheden vermeld, die nog niet zijn opgegeven.

Ware geschiedenis, voorgevallen in de wijdberoemde koopstad *Amsterdam*.

Wel wat heeft de min vermogen,
O! wat heeft de liefde kragt
Menig magetje onbedacht
Werd door Venus wigt bedrogen,
Dat men somtijds niet verwagt.

Gelijk heden is gebleken
In de koopstad *Amsterdam*.
Hoe een graaf daer binnen kwam,
Die een maagt vervoert door streken,
En mee na zijn land toenam.

T'was een meisje van vijftien jaren,
Als men haar bragt in *Amsterdam*,
Seer onnozel als een lam
Door Neptunus woeste baren
Zij hier uit *Oost-Indie* kwam.

Haer ouders die zijn overleden,
Zij is rijk aan kapitaal,
En men zegt na dit verhaal
Deze graaf door min bestreden,
Wierd op t' magetje principaal.

Deze graaf die kwam logeren,
Digt bij daar de maagt was t'huis;
Dog hij liet zijn min consuis,
Niemand wist van kareseeren,
Kort daarna hoord men t' gedruisch.

T'was s' avonds dat men rijde,
Om MASITON'S kunst te zien,
Daer men sag veel edellien.
Om haer geest wat te verblijden;
Men seid »wonder, hoe kan t' geschien."

Als t' spel was uitgegangen,
Geeft ieder zich na de stad,
De graaf met t' meisje in een koets zat.
T' welk was na sijn verlangen,
Vlugte met haer alsoo rad.

De graaf die liet sijn paarden draven,
Zonder rusten de gantsche nacht,
T'was om dees minnelijke vracht,
Daar hij mee zijn min wou laven
Wanneer hij had de reis volbragt.

Het meisje was daarmede te vrede,
Dood onnosel in de Min,
Trok zij mee *Duitschland* in,
Om daer in den echt te treden.
Vaar dan wel, gij jonge Gravin!

Wagt u dochtertjes te garen,
Dat gij tog niet wordt verleid,
Maar altoos voorzigtig zijt!
Vele die onnosel paren,
Dat haer na de kennis spijt.

P.[1]—P.

VRAGEN.

185. — *Gravure van eenen zeeslag.* Vóór mij ligt een blad, voorstellende den aanmerkelijken zeeslag, geleverd tusschen den Venetiaanschen Admiraal JACOBUS of GIACOMO RIVA en den ongenoemden bevelhebber der Turksche vloot, in het voorjaar van 1649, waarbij eerstgenoemde met 19 schepen de vloot van den vijand, 83 zeilen sterk, versloeg in de haven van *Fochus* (*Fochies* zegt NANI) of *Foja*, het *Cyme* der ouden, 36 mijlen ten noorden van *Smirna*. Onze VONDEL heeft dit wapenfeit bezongen, en Mr. JACOB VAN LENNEP, in de 52ste aflev. van VONDELS werk dit vers inlasschende, voegt er bij, dat er Nederlandsche schepen bij waren, die wel niet tot onze oorlogsvloot behoorden, maar ten oorloge gewapende koopvaarders waren (l. l. bl. 38).

De slag is afgebeeld op een folio-blad, vol gewoel van verbrandende en ondergaande galeijen. Aan 't hoofd der plaat zijn in twee medaillons de twee bevelhebbers met Nederlandsche randschriften afgebeeld. Het geheel is zeer fraai bewerkt. Doch door wien? Mijn exemplaar is een proefdruk. Zijn er letterdrukken bekend? Daarop zal waarschijnlijk dan ook naam of merk van teekenaar, graveur of uitgever te vinden zijn. Het is, naar alle gedachte, kort na de behaalde zege vervaardigd. Er heeft eene toelichting in letters bij behoord. De zaak wordt niet vermeld dan alleen bij NANI, *Histoire de la republique de Vénise*, IIe partie, T. I. p. 379—385. RIVA was proveditor en werd voor zijne dapperheid tot Ridder van San Marco benoemd.

Dit graveerwerk komt, mijns wetens, in de woordenboeken der kunst niet voor onder de werken van A. VERWER, S. SAVRIJ, A. VAN ZIJLVELT, W. VAN DER VELDE, D. VAN DER PLAAS, van wie bij mij of anderen geteekende of gegraveerde zeeslagen van dien tijd, tusschen 1639 en 1678 voorkomen. Kan het R. ZEEMAN of S. SAVRIJ zijn? Er is, mijns inziens, wel iets dat er voor pleit. 't Werk is zeer fraai geëtst en geheel in den smaak van 't midden der XVIIde eeuw, ja tot de schoonste werken van dien tijd behoorende. Zou deze plaat tot eenig boekwerk behoord hebben?

B. N.

---

186. — *Gewaarwordingen gedurende eenen schijndood.* In mijne jeugd, tusschen de jaren 1806 en 1816, heb ik in een toen verschijnend Nederlandsch en Nederduitsch maandwerk een verhaal gelezen van een Noord-Amerikaan, die, na eene erge ziekte, meende gestorven te zijn en toen gewaarwordingen ondervonden te hebben, die tot de wereld der geesten behoorden. Hij was zeker schijndood geweest. Althans hij keerde, na eenige dagen levenloos gelegen te hebben, weder in het bedrijvige leven terug, doch bleef steeds zeer zwak van gestel. Bijzonderheden van wat hij gezien en gehoord had waren hem verboden bekend te maken.

In welk Tijdschrift mag dit gestaan hebben? *Vaderl. Letteroefeningen* of een dergelijk tijdschrift van die dagen? Wie onzer meer bejaarde theologen, philosophen of physiologen helpt mij teregt?

N. n°. 2.

---

187. — *Portret van Magdalena Moons.* Bestaat er een echt portret van Jonkvrouw MAGDALENA MOONS? En waar is dit te vinden?

N.

---

188. — *Legaat van Pieter Mogge van Renesse.* De Staatsman PIETER MOGGE, Ambachtsheer van *Renesse*, te *Zierikzee* gedoopt den 3den Januarij 1699 en den 6den November 1756 als lid der Staten-Generaal te *'s Gravenhage* overleden, vermaakte aan zijne geboortestad *Zierikzee* — aldus luidt een berigt van wijlen Mr. A. MOENS VAN BLOOIS (*Zeeuwsche Volks-Almanak*, 1846, bl. 78) — „de aanzienlijke som van *f* 420,000, met het doel om binnen dezelve eene Hoogeschool te stichten, waarin zes Hoogleeraren zouden werkzaam zijn, indien de Staten van *Zeeland* zulks mogten toestaan. Voor zooveel echter de vergunning daartoe binnen drie jaren niet kon verkregen worden, was het zijn verlangen, dat op het grondgebied dezer stad een Armkinderenhuis zoude worden gesticht, dat minstens *f* 18,000 kosten moest, en bestemd zoude zijn, om daarin, tot den ouderdom van 20 jaren, alleen kinderen te onderhouden van overledene onder-officieren, ruiters en soldaten, die tot hun overlijden in eene der regimenten van den Staat, staande ter repartitie van deze provincie, zouden gediend hebben. Maar noch van het eene, noch van het andere ontwerp is iets tot stand gekomen.

„De uitvoerders van den uitersten wil van MOGGE dienden, zoodra mogelijk, een verzoekschrift aan de Staten van *Zeeland* in, om vergunning tot het stichten der gezegde Hoogeschool te erlangen, hetwelk door de regering dezer stad krachtig ondersteund werd, zelfs door eene bezending, om met den eersten edele, als vertegenwoordiger des Princen bij de Staten, deswege in overleg te treden; terwijl het niet aan verdere pogingen ontbrak, om zoowel de Princes Douairière van Oranje, als de Staten zelve gunstig voor de inwilliging van dit verzoek te stemmen.

Maar ofschoon de Staten van *Zeeland* de Souvereiniteit in hunne provincie in den volsten zin uitoefenden, zoo waren zij echter, door den band der Unie van *Utrecht*, met de andere provincien verbonden, en zonder onderlinge zamenstemming in vele zaken belemmerd. Hier kwam bij, dat het magtige *Holland*, zoo vermogend door hare uitgestrektheid, en de veelvuldigheid harer hulpbronnen, een al te groot gewigt aanbragt in de schaal der algemeene belangen, dan dat de andere provincien iets zouden durven ondernemen, dat men kon bevroeden aan hetzelve onaangenaam te zullen zijn.

Dit een en ander gaf aanleiding, dat de Zeeuwsche Staten goedvonden, zich over deze zaak tot de Staten-Vergadering van *Holland* te wenden.

Doch de stichting der Hoogeschool binnen deze stad werd door die Vergadering, waarschijnlijk uit vrees, dat de Leidsche Hoogeschool daardoor te veel nadeel zoude lijden, afgekeurd en ongunstig beoordeeld, en het is wel voornamelijk, zoo het schijnt, deze omstandigheid, die de Staten van *Zeeland* bewogen heeft, deze zaak onafgedaan te laten.

Waarschijnlijk waren zij wel aan den eenen kant gene-

gen, het verzoek van de tweede stad der provincie, wier afgevaardigden in hunne vergadering zitting hadden, in te willigen; doch vonden zij zich door de afkeurende stem van *Holland* belemmerd: hoe het zijn moge, wat er ook van wege de regering dezer stad gedaan is, om tot de beantwoording van den brief der Staten van *Holland* te komen, en de raadplegingen over deze zaak tot een gewenscht einde te brengen, het is alles vruchteloos geweest, en de omwenteling van 1795, die de toenmalige Zeeuwsche Staten-Vergadering vernietigde, vond het moeilijke vraagstuk over de Zierikzeesche Hoogeschool nog onbeslist, en liet aan de daartoe betrekkelijke bescheiden geen ander lot over, dan om voor altijd onafgedaan onder het stof der archiven begraven te blijven.

Wij hebben vroeger gezien, dat bij MOGGE'S uitersten wil was bepaald, dat, indien de vergunning tot het stichten eener Hoogeschool binnen drie jaren na zijn overlijden niet mogt kunnen worden verkregen, als dan uit de door hem aan de stad bemaakte som een Militair Armkinderenhuis zoude worden opgerigt en onderhouden.

Wat de voorname reden geweest is, dat ook deze bestemming niet tot wezenlijkheid is gekomen, hebben wij niet duidelijk kunnen te weten komen.

Na het verloopen van de bewuste drie jaren hadden zich, bij het onbeslist blijven van de gedane aanvrage nopens de Hoogeschool, de uitvoerders van den uitersten wil van MOGGE tot de regering gewend, en aanwijzing van de plaats verzocht, waar dit gesticht zoude moeten worden opgetrokken; doch men mag het er voor houden, dat deze aanwijzing steeds verschoven is, in de hoop, dat de bewuste aanvrage tot het stichten der Hoogeschool nog steeds zoude gelukken. Toen deze zaak hangende bleef, en men dus wel ten laatste tot het een of andere besluiten moest, schijnen zich tegen de stichting van het gezegde Armkinderenhuis bezwaren te hebben opgedaan; immers de regering benoemde in 1767, en dus elf jaren na MOGGE'S overlijden, eene Commissie, om eenige andere plans uit te denken, welke ten meeste voordeele der stad in de plaats der toegedachte Academie, of van het Militaire Armkinderenhuis zouden kunnen worden aangewend, doch ook dit heeft tot geene uitkomst geleid.

Inmiddels hadden de uitvoerders van den uitersten wil van MOGGE, toen zij in de uitvoering der bedoelingen des overledenen belemmeringen ondervonden, de fondsen, tot dit legaat behoorende, en die in *Engeland* belegd waren, aan de regering overgedragen, die eenen bijzonderen ontvanger benoemde, om dezelve te beheeren.

Het behoort minder tot mijn doel, om te onderzoeken, en te dezer plaatse te vermelden, welk gebruik de regering dezer stad nu en dan, ten nutte derzelve, van de renten van dit aanzienlijk legaat gemaakt hebbe, en welke vermindering hetzelve ten gevolge der openbare gebeurtenissen ondergaan hebbe; het is ons thans genoeg te weten, dat nog eene aanzienlijke hoofdsom van hetzelve is overgebleven, waarvan de renten nog heden ten dage, en zoo wij hopen voor vele volgende geslachten, de door den loop der omstandigheden en verminderde welvaart geschokte financien dezer stad schragen en ondersteunen, niet weinig toebrengen, om de regering in staat te stellen, de openbare werken en gebouwen naar eisch te onderhouden, en alzoo de ingezetenen minder lasten op te leggen, dan anders het geval zoude zijn."

De zaak der gewenschte stichting van eene Hoogeschool te *Zierikzee* werd in der tijd met levendigheid besproken en met kracht bestreden. De bekende PIETER PAULUS schreef een opzettelijk *Betoog van Zeelands regt tot het oprigten eener Hoogeschool*, en misschien nog meer brochures zagen te dier zake het licht. Doch — gelijk de Heer MOENS schrijft — de zaak bleef aan den spijker hangen. Onderscheidene vragen laten zich omtrent de gansche geschiedenis van dat aanzienlijk legaat doen. Eene der eerste is wel: hebben de erfgenamen van PIETER MOGGE goedschiks aangezien, dat het legaat, door de stadsregering van *Zierikzee*, naar 't schijnt, volgens welgevallen gebruikt, zoo geheel aan de daaraan gegeven bestemmingen onttrokken werd? Gaf het toenmalige burgerlijke regt geen middelen tot verzet? Waaraan mag het zijn toe te schrijven geweest, dat men, zoo ja, deze niet heeft doen gelden? Hadden de Staten van *Zeeland* geen regtsmiddelen, om, indien de oprigting eener Hoogeschool te *Zierikzee* (gelijk de erflater zelf schijnt betwijfeld te hebben) niet zou plaats hebben, de tweede bestemming als een regt voor *Zeelands* krijgslieden te reclameren? Wat mag toch wel de reden zijn, dat dit belangrijke legaat (zeker, terwijl de zaak nog hangende was, met de renten vermeerderd) zoo zonder slag of stoot aan de stad *Zierikzee* is overgegaan? of, is het niet zonder slag of stoot geschied, wat is dan daarin gedaan? 't Ware wel der moeite waardig, dit een en ander nog eens uit authentieke bescheiden op te visschen, ook als proeve misschien van de burgerlijke regtsvordering in dien tijd. Maar vooral doet zich hier de vraag op, hoe het mag komen, dat er geen gevolg gegeven is aan den hoogst belangrijken en hoogst aannemelijken voorslag van den Rotterdamschen predikant P. HOFSTEDE, die (*Verhand. van de Holl. Maatschappij van Wetensch.*, 1774) in bedenking gaf, om aan het legaat eene bestemming te geven, die, zoo ik niet geheel verkeerd zie, geheel in den geest van de bedoeling des erflaters was, namelijk om te *Zierikzee* eene kweekschool met eenige Professoren te stichten, ter opleiding van predikanten voor *Nederlandsch Indië*, welk Seminarie alsdan uit dat legaat zou hebben kunnen bekostigd worden. HOFSTEDE komt daarop terug in het 2de deel zijner *Oost-Indische Kerkzaken*, en bewijst, o. a. met aanhaling eener plaats uit den vermaarden regtsgeleerde HÜBER, dat dit gebruik van het legaat volkomen rationeel was. Ook hier vragen wij: is het bij dat schrijven gebleven, en heeft de achtbare regering van *Zierikzee* het stillekens geïgnoreerd, of wat is de reden, dat er van dat allernuttigste plan niets gekomen is?

De zaak is thans oud genoeg om geheel en al tot het gebied der geschiedenis te behooren, want het zal na eene eeuw wel niemand meer in de gedachten komen, om zich in verzet te stellen tegen het gebruik, dat de stad *Zierikzee* maakt en gemaakt heeft van dit legaat, hetwelk een zoo zonderling lot gehad heeft. Zoo zie ik o. a. (DOMPELING, *Leerrede ter gelegenheid van de oprigting der nieuwe Zierikzeesche Visscherij*, Zierikzee, 1821), dat voor de oprigting dier visscherij ook geput is »uit het legaat van P. MOGGE, wel tot andere einden door hem geschonken, doch meermalen voor dezen gebruikt tot aanmoediging der visscherij." In 't kort: klaarblijkelijk heeft de regering van *Zierikzee* begrepen, dat het was alsof MOGGE, zoo het Armkinderenhuis mede niet tot stand kwam, aan de regering zijner vaderstad de vrije beschikking over ruim vier ton gouds gegeven had, ten einde die ten bate van de stad te gebruiken naar haar welgevallen. Zijn de erfgenamen daartegen nooit opgekomen? Heeft zich nooit eens iemand opgewekt gevonden om het geld, toen het nog in zijn geheel was, of althans toen het nog tijd was, aan zijne bestemming terug te geven?

De beantwoording van al die vragen zou eene niet onbelangrijke historische bijdrage opleveren tot de geschiedenis van de wijze, op welke dikwijls belangrijke kapitalen zijn weggesmolten, ook zonder dat men eigenlijk kan zeggen, dat er oneerlijk mede gehandeld is.

H. M. C. VAN OOSTERZEE.

189. — *Gouverneur van St. George d'Elmina.* Kan mij ook iemand den naam opgeven van den laatsten Portugeschen Gouverneur, die het kasteel *St. George d'Elmina* bij capitulatie aan de Hollanders overgaf?

JANUS AFRICANUS.

190. — *Velousche Alarm.* In de *Gedenkschriften* van Jonkh. ALEX. VAN DE CAPELLE (Utrecht 1777, dl. I. bl. 253) lees ik: »een

pasquil, onder den titul van *Velousche alarm*, wort gedruckt, ende uytgegeven, tegens de H. VAN MARQUETTE, ende sonderlinghe HENRICK VAN ESSEN, Raetsheer; tot *Deventer*, nae 't schynt, gedruckt. Myn opinie is, dat het HENRICK VAN ECK gemaekt heeft."

En verder op bl. 262: »Komen brieven van de Staten Generael aen 't Hof, om zich t'informeeren over den Autheur van 't diffamatoire boexken, tegens publicque persoonen uytgegeven, onder titul van *Velusche Alarm*, daer toe te lichter te geraken sal syn, om dat omtrent deselve tyt uytgekomen is een ander boexken van W. BAUDARTIO onder tit. van *Veluwes Vastelavont Spel*, synde met eene letter, als 't vorighe, gedruckt, ende tegens den Autheur nae de Placcaten procedeeren enz."

Daar nu evenwel het *Vastelavont Spel* te *Zutphen* gedrukt is (zie TIELE'S *Catalogus van Pamfletten*, N°. 2056), zoo is ook het boekje in quaestie waarschijnlijk aldaar gedrukt. Ik zoek in gemelden Catalogus te vergeefs naar den volledigen titel van de *Velousche Alarm* (immers het kan de onder N°. 2055 genoemde *Alarm Basuyn* niet zijn?). Wie kan mij helpen? D. *te D.*

---

191. — *Theatrum Principum.* Dit is de eenige titel van een werkje in 4°., dat ik onlangs, zonder het te kennen, of ergens inlichtingen daarover te kunnen bekomen, op eene auctie gekocht heb. De titelplaat zoowel als elk der 55 portretten, die het werk uitmaken, zijn alle voorzien van den naam des graveurs P. DE JODE. Het portret van Paus URBANUS VIII opent de rij, die met dat van den Cardinaal ARMANDUS JOANNES DU PLESSIS eindigt. Nu wenschte ik te weten welke zeldzaamheid of waarde dit werk heeft, en of het met de genoemde 55 portretten compleet is. D. *te D.*

---

192. — *De Vlaming van Outshoorn.* Onder de weinige familiën, wier leden, zoowel vóór als na de reformatie, in 1578 in de regering der stad *Amsterdam* hebben gezeten, behoort de familie VAN OUTSHOORN. Reeds in 1423 vindt men OTTO ALBERTSZ. VAN OUTSHOORN als Schepen vermeld. Later nam de familie den naam van DE VLAMING aan en schreef zich DE VLAMING VAN OUTSHOORN. Zie VAN LEEUWEN, *Bat. Ill.*, p. 1045. In een HS. vond ik de volgende aanteekening:

»JAN WOUTER OTTENSZ. VAN OUTSHOORN, woonde in de Warmoesstraat te *Amsterdam*, doch een tijdlang in *Vlaanderen*, waarom zijne kinderen DE VLAMING bijgenaamd werden."

Is hier van elders iets bekend? Genoemde JAN WOUTER OTTENSZ. VAN OUTSHOORN was in 1452 Burgemeester te *Amsterdam*. ††.

---

193. — *Zeeziekte bij dieren.* Oefent de zeeziekte ook hare werking bij de dieren? Θ.

---

194. — *Objectief en Subjectief.* Welke is de goede Nederduitsche vertaling van de woorden *objectief* en *subjectief*, die tevens de juiste beteekenis dier woorden uitdrukt? Met *voorwerpelijk* en *onderwerpelijk* komt men er niet. Een *subjectief mensch* is niet altijd een *onderwerpelijk mensch*, of een mensch die tot *onderwerp* dient. Θ.

---

195. — *Ds. Arent Romeyn.* De zesde predikant te *Goeree*, na de reformatie, was Ds. ARENT ROMEYN. Omtrent hem leest men bij H. VAN DAM, *Korte Beschrijvinge van het Eylandt Westvoorn* enz., bl. 113, het volgende bijschrift:

»ARENT ROMEYN. Ick moet beklagen,
Uwen Afval in mijn dagen,
En zoo lasterlijck geleert,
Doch ik hoop je wierdt bekeerdt.

1616. Begonnen, en gheduyrende zijn Dienst omtrent twee jaren, en is afgevallen van den waren Godsdienst, ende wierdt Arminiaens Predikant tot *Goeree*, veroorsakende veel beroerte ende afval."

Een bijschrift, dat het kenmerk draagt van den geest des tijds, waarin het werd geschreven. Is er meer omtrent hem bekend? en wat is hier *lasterlijck geleert?* C/4.

---

196. — *Latijnsche Couranten.* De regering van *Leiden* betaalde jaarlijks *f* 8, voor het bezorgen van *Latijnsche Couranten*, o. a. van A°. 1680—1690.

Men vraagt, of deze Couranten nog elders voorhanden zijn, en waar die gedrukt werden? R. E.

---

197. — *Wolfhonden.* Op de vraag van C./C. omtrent den wetenschappelijken naam der keeshonden (X. bl. 5, Vr. 29) antwoordt een anonyme Navorscher (bl. 119), dat deze honden tot de klasse der »wolfhonden" behooren.

Ik vraag hem op mijne beurt: »wat zijn wolfhonden"? ***.

---

198. — *Pest te Zeyst.* Volgens mondelinge overlevering zou eenmaal de pest zoodanig te *Zeyst* hebben geregeerd, dat de postweg naar *Arnhem* alleen om die reden over den zoogenaamden *Hoogen Weg* verlegd werd, en het geheele dorp zoo ontvolkt was en verlaten, dat de brandnetels in de huizen groeiden. De *Dorpstraat* had men uit voorzorg afgesloten. Later verstoutten zich twee gebroeders om een der openstaande woningen te betrekken, doch ook dezen bezweken aan

de ziekte. De eersten, die na hen *Zeyst* weêr kwamen bevolken, waren leden van de nog aldaar bestaande familie VERDONK, een ongenoemd gezin en de grootvader van den Mr. timmerman MONTAUBAN, naar wien of naar wiens voorouders nog de *Montaubansteeg* genoemd is. Twee der verhuizende familiën, en daaronder de laatstgenoemde, kwamen uit *den Haag*. De timmerman MONTAUBAN, aan wien ik de bovenstaande bijzonderheden verschuldigd ben, verzekerde mij voorts wel eens gehoord te hebben, dat er, vóór de pest, jaarlijks een groote kermis te *Zeyst* gehouden werd. Ons plaatselijk archief, zoowel der burgerlijke gemeente als der Hervormde kerk, is vruchteloos geraadpleegd geworden, om het wannéér dezer pest uit te vinden. Kan iemand mij ook in deze bijstaan?

J. H. VAN LENNEP.

199. — *Afra Behu.* In een artikel, vertaald uit de *Retrospective Review* (JEAFFRESON's *Novels and Novellists*) in de *Revue Brittannique* van Januarij 1860, komt over deze schrijfster, geb. JOHNSON, het een en ander voor, dat ook voor onze Nederlandsche W. I. bezittingen van belang is. Men beweert, dat zij te *Antwerpen* in eene dubbelzinnige betrekking met een rijk koopman uit *Utrecht*, VAN DEN ALBERT of ALBRECHT genaamd, levende, hem het geheim ontlokte der expeditie, onder DE WITT tegen *Chattam* beraamd, en dat zij, door de Engelsche regering als spion gebezigd, daarvan berigt gaf aan hen, in wier dienst zij stond, die 't echter in de wind sloegen. Zij werd ook als ASTRAEA verheerlijkt en bespot.

The stage how loozely does Astraea tread
Who fairly puts all characters to bed!

Van hare romans is *Oroonoko*, of *de Koning slaaf* — een voorlooper van *Uncle Toms Cabin* — het meest bekend. Zij overleed den 16den April 1689 onverwachts, en is in *Westminster Abbey* vereerd.

Wordt bij onze schrijvers van haar gewaagd? Is er grond om het bedoelde spionsbedrijf voor waarheid op te nemen, en wat is omtrent haar en haar aandeel in onze vaderlandsche belangen meer bekend? H. R.

200. — *De Hertogin van Newcastle.* In hetzelfde artikel komt deze, geboren MARGARETHA LUCA, voor als beroemde schrijfster van denzelfden tijd, tot wie een *Rector Magnificus* der Leidsche Hoogeschool zich aldus rigtte: »Princeps Ingenii, princeps terrarum, princeps feminini sexus, merito diceris" enz. enz. Wie was die Rector? Waar vindt men zijn adres in 't geheel? en wat is van de heldin, in betrekking tot onze letterkundige geschiedenis, meer bekend? H. R.

201. — *Whist.* Door EDMOND HOYLE is over het *Whistspel* geschreven. *Wanneer* voor het eerst? en was dit spel ook niet lang vóór dien schrijver bekend? Door den Generaal Baron DE V..... werd te *Parijs*, in of kort vóór 1839, een curieus boekje uitgegeven: *Génie du Whist*, waarin gesteld wordt, dat de geest van dit spel door den uitvinder zelf is miskend, en dat het spel, toen de Generaal schreef, niet ouder zou zijn dan zeventig jaren. Is dit juist? en wie was die Generaal?

H. R.

202. — *Falsae funes.* Wat beteekenen de woorden *falsae funes*, voorkomende in eene Deventer rekening, voor het levend verbranden van twee mannen in 1359 (*Overijss. Almanak* 1842, bl. 80)? De plaatsen luiden: »In expensis factis quum vir de Campen *cum falsis funibus* cremebatur," en: »quum crematus erat alter vir *cum falsis funibus*.

H. R.

203. — *Santgange.* »Omtrent *Santgange* 1473, als men gemeenlike tyns ende huyshuer in der stad van *Deventer* plecht te heffen en te boeren" leest men in een stuk van 1446 (*Overijss. Almanak*, 1842, bl. 84). Welke heilige dag wordt hiermede bedoeld? H. R.

204. — *Grafschrift van Jacoba van Beijeren.* In den *Overijss. Almanak*, 1844, bl. 14, wordt gezegd, dat het grafschrift van JACOBA VAN BEIJEREN, in de Latijnsche taal, zoo men zegt, nog voorhanden is in afschrift door de eigen hand van den Heer LAPPIUS VAN WAVEREN. Dit schreef Mr. J. VISSER na 1770. Wie kan het mededeelen? H. R.

205. — *Adriaan Anthonisz van Alkmaar.* In den *Overijss. Almanak*, 1842, bl. 100, leest men van hem, dat zijne »verdiensten een meer bijzonder onderzoek volkomen waardig zouden zijn. Men zie over dezen ingenieur en zijn geslacht MOLL, *Verhandeling over de eerste uitvinders der Verrekijkers* in de *N. Verhandelingen van de 1ste klasse van het Instituut*, dl. III. st. 1." Wie weet meer van hem? H. R.

206. — *Handschrift van Drakenborch.* Bij mij is voorhanden een zeer net geschreven HS. zonder leemten, getiteld: *Conjecturae* A. DRAKENBORGHII *de origine Urbis Trajectinae*, 1768, in 4°. 149 pp. Is dit werk ooit in druk uitgegeven en, zoo niet, bestaan daarvan meer afschriften? H. R.

207. — *Albert Vinckenbrinck.* »Wie of wat was of is de maker?" is gewoonlijk de vraag, die zich aan den beschouwer van een of ander kunststuk, uitmuntende door verheven-

heid van opvatting of schoonheid van uitvoering, voordoet.

Dikwijls ontvangt men op die vraag een weinig bevredigend antwoord. Dit is ook het geval bij het zien der kunststukken van den beeldhouwer VINCKENBRINCK. Wij bewonderen in hem den man, die de moeijelijkheden, aan het bewerken van de stof verbonden, zoo glansrijk overwon en ons werken heeft nagelaten, die hem als meester in het vak doen kennen. Wat de biographische woordenboeken ons van hem mededeelen, is niet meer dan wij uit zijne werken kunnen opmaken.

Eene korte opsomming van hetgeen ons van zijne hand bekend is, ga eenige belangstellende vragen vooraf.

Vooreerst dan de predikstoel in de Nieuwe kerk te *Amsterdam*, uit verschillende afbeeldingen, doch te weinig bekend. Op de tentoonstelling van oudheden te *Amsterdam* in 1854 was (N°. 592) eene teekening van J. VAN DER HEIJDEN voor den predikstoel, ontwerp voor den beeldhouwer VINCKENBRINCK, 1649. Verschillende opschriften op gedeelten van het gestoelte doen zien, dat het in 1648 en 1649 vervaardigd is.

Dan de predikstoel te *Bolsward.*

Die te *Zwolle*, althans het *Woordenboek der Zamenleving* schrijft dien aan onzen VINCKENBRINCK, KOK echter aan ABRAHAM VAN STRAAS, van *Weilburg*, toe.

In den Catalogus van LOCQUET zijn vermeld twee beeldjes, in palmhout, naar J. CALLOT, en JOZEF en MARIA met JEZUS.

In dien van PLOOS VAN AMSTEL (1800):

N°. 6. Een ivoren schenkkan met basrelief, voorstellende de kunsten en wetenschappen, verkocht voor *f* 41 aan ACHTIENHOVEN.

N°. 12. Twee kinderbeeldjes, *f* 11,10, HARDENBERG.

N°. 70. Een Mariabeeldje, in palmhout, *f* 7.—

Tentoonstelling van oudheden in 1858 te *Amsterdam.*

N°. 821. Een palmhouten doodshoofdje, *AB.*

Verkooping MOYET 1859:

N°. 582. Eene kunstdoos, met de slang in de woestijn en de kruisverheffing, beschreven in het *Nederl. Magazijn* 1835, bl. 134. — *f* 200.

N°. 583. Een kinderbeeldje, nu bij het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap te *Amsterdam.*

Suppl. N°. 1079. Een messenhecht, *f* 98.

De beroemde kunstappel, waarmede C. REEKERS vóór eenige jaren rondreisde, uitvoerig beschreven in het *Nederl. Magazijn* 1835, bl. 83, toen te *Spaarndam* bij den Heer V. C. (waar nu?) berustende.

Van VINCKENBRINCK was een door B. VAN DER HELD geschilderd portret bij PLOOS VAN AMSTEL, N°. 61, en werd voor *f* 21 verkocht aan (Baron VAN) SPAAN.

Wij kennen ook een gegraveerd portret van den beeldhouwer door C. HOLSTEYN, naar P. HOLSTEYN, in folio, anno 1648, aet. 43, zittende voor eene tafel, waarop nevens eenig gereedschap en eene vrouwelijke buste eene afbeelding van den predikstoel in de Nieuwe kerk. Een zeer fraai en zeldzaam portret.

In de Oude kerk te *Amsterdam* vond ik op een' grafsteen:

JURRIAAN VINKENBRINCK
Obiit den 9 November 1719.

met zijn wapen, zijnde een vogel (vink), in den regter boven- en den linker benedenhoek eene lelie.

Na deze opmerkingen vraag ik:

Zou VINKENBRINCK alleen gewerkt of eene inrigting gehad hebben, als in deze tijden in *België* en *Frankrijk* zijn opgerigt en die zoo veel schoons in dat vak geleverd hebben?

Waar woonde hij? De overlevering zegt te *Spaarndam.*

Eene andere overlevering vermeldt, dat hij beeldhouwer was voor liefhebberij. Altemaal gissingen. Wie verspreidt meer licht over het leven en de werken van onzen grooten kunstenaar? D. F.

---

208. — *Aanslag op Zuid-Holland in* 1592. Den 3den Februarij 1592 werd te *Middelburg* JAN DOMISSE, »omdat hij met de princes VAN PARMA en den commandeur van *Hulst* had gecorrespondeerd om *Zuid-Holland* in te nemen, met *leere* schuiten en schepen van *Antwerpen*, onthoofd en begraven met confiscatie." (*Crimineel Register.*) Wat was dat voor een aanslag? φ^2—φ.

---

209. — *Jan Bart.* Ds. VROLIKHERT zegt in den *Vlissingsche Kerkhemel*, bl. 204, dat toen op palmzondag 1701 het kruidmagazijn te *Vlissingen* sprong, terwijl de meeste menschen den voormiddagsgodsdienst bijwoonden, waar Ds. A. RATEL predikte en toevallig tot tekst gekozen had *Matth.* VIII: 25, *Heer behoed ons, wij vergaan*, men in de eerste verwarring geloofde dat de stad gebombardeerd werd door JAN BART. »Deze," zegt VROLIKHERT, »een geboren Middelburger en uyt *Vlissingen*, daar hij zig enigen tijd opgehouden had, gezet, was in franschen dienst overgegaan en een berugt fransch kaper geworden, die zeer veel quaat deet en in 't bijzonder dikwijls gedreygt had dat hij nog wrake van *Vlissingen* zou nemen."

Deze overlevering, die ten tijde van Ds. VROLIKHERT nog zoo heel oud niet was, wordt door de aanteekening onder de *Bijvoegselen*, bl. 399, »dat de *Vaderl. Historie*, gedrukt bij TIRION, zegt, dat JAN BART *voorheen een slegt*

visser te Duynkerke was," niet geheel wederlegd.
Is het tegenwoordig uitgemaakt dat de stoutmoedige zeeman niet van Nederlandsche afkomst was? φ²—φ.

210. — *Omschrijvende substantiva. Vrouwentimmer* gebruikt DE BRUNE — en welligt met hem ook andere schrijvers zijner eeuw — voor *Sérail*. Het is een goed woord en verdient in dien zin gebruikt te blijven. — Maar is het vreemdsoortige Hoogduitsche woord *Frauenzimmer* voor *vrouwspersoon* daarvan afkomstig? Zoo ja, dan is dit eene zonderlinge afdaling van een *vrouwenhuis* of *vrouwenvertrek* tot een *vrouwspersoon!* Het woord *Weibsbild* komt echter in vrij wat verachtelijker zin voor: een wezen, dat van eene vrouw slechts de gedaante heeft. Wij hebben niets dergelijks in 't Hollandsch: een *frommes* is ten minste nog een *vrouwmensch!*

J. H. VAN LENNEP.

211. — *Velters laan*. De *Velters laan*, die het dorp *Nichtevecht* met het *Gein* verbindt, heeft zeker haren naam van het geslacht VELTERS, van hetwelk een der leden vermoedelijk aldaar een buitenverblijf zal gehad hebben. Kan iemand ook opgeven of dat vermoeden juist is, en wie die VELTERS is geweest, naar wien die laan genoemd is? ALEXANDER VELTERS was in 1707 Burgemeester te *Amsterdam*. †.

212. — *West-Rheenen*. De familie WESTRHEENEN, WESTREENEN, WESTRENEN was reeds in de XVde eeuw, zoo niet vroeger, bekend, in 1434 was JAN VAN WESTRENEN Schepen te *Amersfoort*. Die familie ontleende vermoedelijk haren naam naar eene plaats, gehucht of heerlijkheid, *West-Rheenen* genaamd. Waar lag die plaats? De *Tegenw. Staat van Utrecht* heeft er niets van. †.

213. — *Spreekwijze: »Op de proppen komen*." De beteekenis van dit spreekwoord, als van »ergens meê voor den dag" komen, is genoeg bekend. Maar wat is *proppen?* Kan het hetzelfde bedoelen als het Engelsche *prop*, dat voor *stut* geldt, en dus beduiden »ergens meê op de *tooneelschragen* verschijnen?" — Of is het »*voor de proppen*" om te worden gefusilleerd? J. H. VAN LENNEP.

214. — *Wapen van der Dussen*. De oude familie VAN DER DUSSEN, in *Zuid-Holland*, voerde, even als de hedendaagsche, »*coupé* van goud en sabel, beladen met een St. Andrieskruis, *échiqueté* van keel en zilver van twee traits, *brochant sur le tout*." Mr. CORNELIS VAN DER DUSSEN, in 1518 Raad te *Delft*, quarteleerde dit wapen met goud met drie vogels van sabel en een vischje van sinopel (zie FERWERDA, genealogie VAN DER DUSSEN, 7de generatie). JAN JACOB VAN DER DUSSEN, in 1519 Burgemeester te *Delft*, en eenige zijner descendenten voerden daarentegen alleen keel met een hond van zilver. Van waar dat? FERWERDA t. a. p., 6de generatie, noemt gezegden JAN JACOB, zoon van FLORENS, terwijl hij op de lijst der regering van *Delft* als BRUINS (BRUNO's) zoon voorkomt. Hoe zit dat? Is de genealogie van VAN DER DUSSEN bij FERWERDA wel naauwkeurig? C/₄.

215. — *Pijpjes bijbrengen*. Op mijne secretarie berust een register van interrogatoriën van het begin der vorige eeuw. Aldaar komt voor, onder de beantwoording van zekere voorgestelde vragen, eene verklaring van een' kastelein omtrent een' onderhandschen verkoop van een huis, enz. — door den kooper later ontkend — waarbij, tot bewijs, dat de verkoop werkelijk had plaats gehad, wordt verklaard, »dat al de aanwezige personen *hunne pijpjes hadden bijgebragt*." Kan dat beteekenen dat zij uit het gelag, tot staving der geslotene overeenkomst geschonken, uit tabaks-pijpstelen hadden meêgelurkt, of wat anders? en was dit elders destijds ook bekend? V. D. P.

216. — *Holevoet*. Wat beteekent *holevoet* of *hollevoet?* Vóór eenigen tijd las ik in eene courant van eene verkooping, die plaats zou hebben in eene herberg te *Scherpenzeel*, genaamd »*de Holevoet;*" en tusschen *Moerkapelle* en *Bleiswijk* ligt eene brug over *de Rotte*, de *Hollevoeterbrug* genaamd. Waarschijnlijk heeft vroeger daar ook voor eene herberg of kroeg dergelijk bord gehangen.

V. D. P.

217. — *Kerkelijke maaltijden te Doesborgh*. De manszitplaatsen in de groote of Martinikerk der Hervormde gemeente te *Doesborgh*, verdeeld in afgesloten banken, behooren, even als op vele andere plaatsen, in eigendom aan bijzondere personen. De gezamenlijke eigenaren eener bank verhuren daarin weder zitplaatsen. De huurders (zoogenaamde *inzitters*) worden daartoe voorgesteld en aan eene ballotage onderworpen. De huur, door inzitters betaald wordende, wordt jaarlijks, na aftrek der onderhoudskosten van de bank en de bijbels, besteed voor een' maaltijd onder eigenaren en inzitters der bank. Op die maaltijden moet in elke bank, onder meer, één bepaald geregt worden voorgediend. Zoo moet bij den eenen maaltijd b. v. worst, bij een' anderen ham, bij een derden kapoenen verschijnen enz. Alle eigenaren en inzitters zijn daarbij verpligt bij overlijden van een hunner of van een hunner huisgenooten de

begrafenis bij te wonen, op verbeurte van min of meer zware boeten.

De archieven bij sommige banken zijn wel bewaard en dagteekenen soms van het midden der XVIIde eeuw.

Bestaat die inrigting ergens elders in ons vaderland? P. C.

218. — *Tractement.* Het woord *tractement* werd vroeger meermalen en wordt nog menigvuldig gebezigd voor *jaarwedde*, *bezoldiging*, *salaris*, *honorarium*, enz. Veelal hoort men zeggen, deze of gene is aangesteld op een *tractement* van zoo of zoo veel gulden. Van waar het gebruik van dat woord in die beteekenis? De Franschen en Engelschen gebruiken er wel eens het woord *pension* voor. Zoo werd het vroeger bij ons ook verstaan. Hooft gebruikt in zijne *Nederl. Historie* herhaalde malen het woord *loon-trekkend-Raad* of *Raadsman*, voor hetgeen men eertijds *Pensionaris* noemde. De *Pensionaris* toch was de eenige Magistraatspersoon, welke in vroegeren tijd bij de steden bezoldigd was. Thans wordt *pensioen* bij ons veeltijds alleen gebezigd om de jaarwedde uit te drukken, die iemand geniet, nadat hij van zijn ambt of bediening is ontslagen. De Franschen gebruiken het woord *appointement* veelal voor hetgeen wij *tractement* noemen, ook wel eens *soldes*. †.

TOELICHTINGEN EN TEREGTWIJZINGEN OP VROEGERE ANTWOORDEN.

Spreekwoorden: Ik heb met u een appeltje te schillen (I. bl. 92, vgl. bl. 121; *Bijbl.* 1853, bl. cxxi). Te regt merkt J. F. v. L. (*Nav.* I. bl. 121) aan, in het voetspoor van TUINMAN, dat het spreekwoord *Ik heb met u een eitje te pellen* met het bovenstaande in beteekenis overeenkomt, en te regt wijst de *Nuttige Tijdkorter* in het *Navorschers Bijblad* op het oud Romeinsch gebruik, om den maaltijd met eijeren te beginnen en met appelen te besluiten. Maar zal de beteekenis van het spreekwoord dan ook niet eigenlijk zijn: »Ik heb mij met u *onder vier oogen* (vertrouwelijk, waar niemand bij is) te onderhouden?" Men kan zich des noods voor het gebruik van het eerste spreekwoord een onderhoud aan het middagmaal — voor dat van het tweede, een onderhoud aan het avondeten denken! De Engelschen zeggen in denzelfden zin als die, waarin wij tegenwoordig de behandelde spreekwoorden te pas brengen: *I have a crow to pluck with you*, »ik heb een kraai met u te plukken." J. H. VAN LENNEP.

Napoleon I in Holland (I. bl. 170; vgl. bl. 193, 229; II. bl. 7, 277, 321, 345; *Bijbl.* 1853 bl. iii, xxxiv, lxix, cii, ciii, clii, clxxi, clxxxiii; 1855, bl. xxiii; VIII. bl. 294). Reeds meermalen is van het keizerlijk bezoek in 1811 sprake geweest. Geen aanéén-geschakeld overzigt echter is daarvan gegeven, en daaraan misschien is ook de dwaling te wijten, dat de *overtogt van het Zwin* (*Bijbl.* 1853, bl. xlii) zou hebben plaats gehad op den 3den October. Van elders blijkt, dat de Keizer dien dag doorbragt te *Antwerpen*. Zie hier een summier *itinerarium*. 18 Sept. (volgens THIERS: 19 Sept.) vertrek van *Compiègne*, 20—22. Revue te *Montreuil sur mer*; aankomst te *Boulogne* 23, vertrek naar *Ostende* 24, togt over *Blankenberg* en verder langs de kust tot *Breskens* en aankomst op dien dag, of den 25sten (uiterlijk) op de vloot voor *Vlissingen*, alwaar hij drie dragen, of beter gezegd, misschien drie *nachten* vertoefde; 27—30 aankomst te *Vlissingen*, bezoek van *Middelburg*, *Ter Veere*, *Ter Neuze*, fort *Bath* en aankomst in den nacht van 30 Sept. op 1 Oct. te *Antwerpen*, alwaar de Keizerin hem afwachtte (zij van *Brussel* komende). 1—4 October verblijf te *Antwerpen*; 4 Oct., in den vroegen morgen, vertrek des Keizers naar de *Willemstad* en *Hellevoetsluis*, en der Keizerin (iets later op den dag) naar *Breda* en vervolgens naar *Gorinchem*. De Keizer vernacht aan boord van zijn Jagt. 5 Oct., des morgens te zes ure, aankomst te *Dordrecht*, en te drie ure na den middag te *Gorinchem*. 6 Oct., vertrek vandaar met de Keizerin naar *Utrecht*, verblijf aldaar, revue in 't kamp bij *Zeist*, tot den 9den of den 10den. Aankomst te *Amsterdam*, verblijf aldaar; uitstapje naar *Texel* over *Medemblik*; manoeuvres op de Zuiderzee, enz. tot den vroegen morgen van den 25sten. Toen vertrek met de Keizerin naar *Haarlem*, *Katwijk aan Zee*, *Leiden*, *Scheveningen* en *den Haag*. 26, vertrek over *Delft* naar *Rotterdam*. 27, aankomst op *Het Loo*. 28, de Keizer alleen naar *Zwol*. 29, terug naar *'t Loo*, tegen den eten; later, uitstapje alleen, naar *Amersfoort*. 2 November, aankomst over *Wesel* te *Dusseldorp*. 11 Nov., terug op *St. Cloud*.

Men ziet hieruit, dat de overtogt over het *Zwin* moet hebben plaats gehad den 24sten Sept., en niet kon zijn voorgekomen op den 3den October, zonder den Keizer eenen ongeloofelijken sprong, buiten zijnen reisweg, te laten maken.

Zoude iemand deze aanwijzingen nader willen toetsen, aanvullen en, des vereischt, verbeteren? Mij dunkt, dat stedelijke en andere openbare registers of ook bijzondere aanteekeningen moeten voorhanden zijn en sporen opleveren van 's Keizers bewegingen.

Bij het gestelde, *Bijblad* 1853, bl. clxxi, meen ik nog te mogen voegen, dat in de woning, te *Zwol* door den Keizer betrokken,

een binnenmuur is doorgeslagen om daarin eene (nog aanwezige) deur te plaatsen, die gelegenheid gaf tot communicatie met de lijfwacht (den Mameluk?). De voorgenomen reis naar *Kampen* schijnt afgesprongen te zijn, omdat er te *Zwol* uit *Spanje* tijding kwam, die den Keizer verbolgen maakte. De verovering van *Saguntum* (23 Oct.) kon toen niet wel aan den Keizer bekend zijn en zou hem aangenaam zijn geweest. Misschien was er berigt gekomen van den eersten aanval op die vesting, eene mislukte overrompeling. Ook daaromtrent worden nadere mededeelingen verzocht van hen, die in staat zijn ze te geven. H. R.

Blank, Braspenning, Stooter (I. bl. 220; vgl. bl. 309; *Bijbl.* 1853, bl. ii; IX. bl. 304, 338). Niettegenstaande al hetgeen reeds over deze muntsoorten is medegedeeld, meen ik, vooral tot staving van het op bl. 309 van den eersten jaargang gezegde, den vrager nog te moeten verwijzen naar een stuk, berustende op het archief te *Harderwijk*, waarvan in den *Konst- en Letterb.*, 1846, dl. I. bl. 159, melding wordt gemaakt, tot bewijs dat de *stooter* bestaan heeft. D. *te D.*

Grafschrift: Hier ligt een zoon met zijne moeder (III. bl. 223, Vr. 235; vgl. IV. bl. 187, *Bijbl.* 1855, bl. xliii, cxxv, VIII. bl. 266, X. bl. 105). In J. WOLFSEN, *Journaal mijner reize naar Zweden en Denemarken*, 1671, MS. lees ik: »Noch aldaer (te *Lubeck*) in een Capelle het volgend grafschrift gesien: Wonder über wonder, Hier legt onder, Vader en Moeder, Suster en Broeder, Man und Wijf, drie zielen in ein lief."

Hoewel deze lezing van de t. l. a. pl. genoemde verschilt, bevestigt het toch het bestaan van zulk een grafschrift.

D. *te D.*

Dagverhalen van Nederlandsche Gezanten (IV. bl. 31, Vr. 23; vgl. bl. 332; *Bijbl.* 1855, bl. lv, cxxxiv).

1. *Waerachtich Verhael, belanghende de aenkomste tot Constantinoplen van den Ambassadeur der Edel Moghende Heeren Staten Generael*, enz. Bij JACOB HARMANSZ VERBLACH 1612. (Door C. HAGA, eerste Ned. Ambassadeur te *Constantinopel*).

2. JOH. WOLFSEN, *Journael van mijn reise met Syn Excellentie de Heere* VAN HAREN *haer Hoog Mog. Ext^is. Ambassadeur aen de Coningen van Sweden en Denemarken*, 1671, MS.

D. *te D.*

[Waar bevindt zich dat MS.?]

Handschrift als toetsteen van het karakter (IV. bl. 384, Vr. 342; vgl. V. bl. 150, 337; *Bijbl.* 1855, bl. lxxxviii; VII. bl. 172, 235, 333; VIII. bl. 38 en 107; IX. bl. 136). De liefhebbers of beoefenaren van de kunst *vel quasi*, om uit het handschrift het karakter te leeren kennen, verwijs ik wat Nederlandsche personen aangaat, naar de steenplaatdrukken van *Oud-Letterschrift*, in 1818 uitgegeven door de *Maatschappij tot Nut van 't Algemeen;* naar het eenige jaren later te *Utrecht* door J. P. HOUTMAN uitgegeven werk: *Fac-Similé's van onuitgegevene brieven*, enz., van welk werk, als ik wel heb, slechts zes afleveringen zijn verschenen, en naar *Belgie in* 1830 *of facsimilés van de Handteekeningen der Personen in de gebeurtenissen aldaar betrokken.* Uitgegeven te *Amsterdam*, bij C. M. FERRARI, in twee afleveringen. C/4.

Tromp's Zakuurwerk (V. bl. 213, Vr. 190; vgl. VI. bl. 25). φ^2—φ. vergist zich wanneer hij meent, dat de laatst bekende eigenaar van dit horologie »*onlangs*" te *Brooklyn* in de *Vereenigde Staten* zou overleden zijn. Dit zegt de vrager niet: maar wel, dat het zakuurwerk, »vele jaren geleden," het eigendom was van een horologiemaker te *Pontefract*, met name BOOTH, uit wiens handen het later met de papieren is overgegaan in die van zekeren GEORGE BOOTH, die, naar *Amerika* verhuisd, te *Brooklyn* [eigenlijk *Breukelen*] in de *Vereenigde Staten* overleed."

Men moet dus, vóór men eenige zekerheid heeft, de sterfregisters van *Brooklyn* bij *Nieuw York* en van *Brookline* in *Massachusets* ten minste over de laatste vijftig jaren raadplegen. J. H. VAN LENNEP.

De Heer van Vrijhoeven (V. bl. 215, Vr. 221; vgl. bl. 287; VI. bl. 22, 80). J. M. G. te *Worcester* schrijft in *Notes and Queries* (1st S. Vol. X. p. 394):

»Ik herinner mij zeer wel eene anecdote, die ten tijde van mijn verblijf te *Londen*, tusschen de jaren 1790 en 1800, betreffende dezen HUGUETAN in omloop was. Hij had aldaar gewoond in *Windmill Street*, *Piccadilly*, of in eene of andere onaanzienlijke plaats in de buurt. Onder het geringe aantal van kennissen, die hem plagten op te zoeken, bevond zich ook wijlen de Generaal ARABIN. Nu gebeurde het na het overlijden van den baron [?], dat zijne jongste hospita, bij het opvegen van zijn vertrek, een stuk van eene oude courant vond, waarop een legaat aan haar, ofschoon klein in vergelijking met dat van £ 20,000 (*f* 240,000), door den Heer van *Vrijhoeven* aan den Generaal vermaakt. De hospita stelde dit stuk voorzigtiglijk in handen van den Generaal, en deze was in staat de vermakingen te bevestigen door zijne erkenning van des erflaters handschrift. Zonder twijfel ligt dit zonderlinge stuk nog in het Archief van *Doctor's Commons*."

Van waar had HUGUETAN zijn aanzienlijk vermogen? Het versje van L. J. ter laatst aangehaalde plaatse, zal toch wel niet letterlijk op te vatten zijn, en ik vermoed, dat het óf eene aardigheid óf eene woordspeling op *stelen* en *steelen* bevat.

J. H. VAN LENNEP.

Wapen van azuur met drie wassende manen van zilver (VI. bl. 74, Vr. 98; vgl. bl. 218, 377; VIII. bl. 43; X. bl. 10) behoort aan het geslacht VAN NAERSSEN, vermeld bij M. BALEN, *Beschrijving van Dordrecht*, bl. 1147.

S. v. N.

Nicolaas Muys van Holy (VI. bl. 204, Vr. 330; vgl. VII. bl. 18, 81, 150, 239, 366; IX. bl. 172, 305). Op bl. 306 van het IXde deel des *Navorschers*, vraagt MARS of de familie MUYS VAN HOLY aan de beroemde Dordsche DE WITTEN door aanhuwelijking vermaagschapt is, en, zoo ja, hoe en in welk tijdvak?

Hij grondt zijne vraag welligt op hetgeen hij aldaar verder berigt, nl. dat bij den laatsten verkoop van het huis *Holy*, eenmaal het patrimonium der MUYSEN, aldaar een vrij goed geschilderd portret aanwezig was van zekere MARIA DE WIT, huisvrouw van den laatsten MUYS, die het goed *Holy* in bezit had en kinderloos moet gestorven zijn. Bedoeld portret schijnt aan het kasteel annex te zijn geweest, althans het is aan de erfgenamen der laatste eigenares van *Holy* bedeeld geworden.

Het berigt van MARS aangaande bovengemelde zaak bevat deels waarheid, deels dwaling. Ten opzigte van zijne vraag, of er vermaagschapping door aanhuwelijking bestaan heeft tusschen de familie MUYS VAN HOLY en de beroemde DE WITTEN van *Dordrecht*, meenen wij, na naauwkeurig gedaan onderzoek, *neen* te kunnen antwoorden; want de volledige geslachtlijst der DE WITTEN, berustende bij hunne afstammeling, Mevr. de wed. M. HOOG, geb. DE WITT alhier (*Dordrecht*), meldt volstrekt den naam van MUYS VAN HOLY niet.

De reden tot zijne vraag vindt MARS voorzeker in het portret van zekere MARIA DE WITT, huisvrouw van den laatsten MUYS; en in den eersten opslag ook niet zonder eenigen grond; want dit goed geschilderde en wel geconserveerde afbeeldsel, op welks rug een briefje met den naam MARIA DE WIT geplakt is, bevindt zich alhier ten huize van Mevr. de wed. V. NIEVERVAART, erfgename van de laatste eigenaresse van *Holy*, wijlen Mevr. DREUX VAN HOLY.

Doch bij naauwkeurig nazien van de geslachtlijst der DE WITTEN, vindt men onder de vele MARIA's DE WITT, die in vroeger' en later' tijd bestaan hebben, en bij ieder van welke steeds staat aangeteekend, of zij niet of al gehuwd geweest is en met wien, er geene in de achttiende eeuw, achter welke de naam MUYS VAN HOLY voorkomt. Het is waar, het zou eene omissie kunnen zijn; doch dit is bijna niet denkbaar, als men de juistheid in aanmerking neemt, met welke die geslachtlijst gehouden is. Men komt daaruit dus van zelve tot het besluit, dat gemelde MARIA DE WIT tot eene andere familie behoord heeft.

Daar echter gemelde dame de echtgenoot van den laatsten MUYS kan geweest zijn, en aangenomen dat zij het geweest is, heeft dit portret nog eene betrekkelijke waarde voor de afstammelingen der familie MUYS. Zoo deze nog bestaan en in het bezit van gemeld portret belang mogten stellen, zouden zij bij de tegenwoordige bezitster, hierboven gemeld, zich kunnen aanmelden, die het hun wel, tegen billijke vergoeding, zou willen overgeven.

J. H. P.

Egbertus Aemilius (VI. bl. 233, Vr. 350; vgl. VII. bl. 25, X. bl. 72). Het Leidsch archief heeft een register, waarin al de predikanten vermeld staan, die van stadswege betalingen hebben ontvangen, beginnende met 1573 en eindigende met 1615. Men vindt daarin de voorwaarde vermeld, waarop EGBERTUS AEMILIUS hier te *Leiden* is aangenomen, met zijne eigene hand onderteekend.

Daaruit blijkt, dat hij den 29sten Januarij 1603 is aangenomen, zijnde toen predikant te *Lisse*. Verder dat hij te *Groningen* in 1571 geboren was, en bij zijne aanstelling te *Leiden* den ouderdom van 32 jaren had.

Misschien was hij een zoon van JOHANNES AEMILIUS, predikant te *Appingadam*, of van PIETER AEMILIUS, predikant te *Warraga*, *Wartena* en *Warstiens*.

.. ELSEVIER.

Meermin tot wapen (VII. bl. 30, Vr. 36; vgl. bl. 185; VIII. bl. 331; IX. bl. 8 en 74; X. bl. 12 en 105). Het familiewapen van MELISDIJK bestaat in een blaauw veld met eene zilveren meermin op eene zee zwemmende, hebbende in de opgeheven linkerhand een groen klaverblad met drie bladen, en in de regterhand een wapenschild met goud veld, beladen met drie groene klaverbladen met drie bladen, 2 en 1.

Zie M. BALEN, *Beschrijving van Dordrecht*, bl. 1311, alwaar vermeld staat: dat 3 Februarij 1638 MARIA VAN MELISDIJK, HEIJMANSdochter, huwde ABRAHAM DE WIT JANSZOON.

S. v. N.

Groene liverij des duivels (VIII. bl. 6, Vr. 39; vgl. bl. 126). Men schijnt zich WODAN = ODIN voorgesteld te hebben met een' groenen mantel bekleed, voornamelijk in zijne hoedanigheid als God van het voorjaar en den

zomer. Dat kleed ging later op den duivel over, gelijk meer zoodanige voorstellingen of denkbeelden uit den godsdienst der Noordsche volken, nadat het Christendom onder deze was ingevoerd, op den duivel en andere booze geesten, soms echter ook op de heiligen der Roomsche kerk werden overgedragen. Zie GERVASIUS VON TILBURY, *otia imperialia. In einer Auswahl neu herausgegeben und mit Anmerkungen begleitet von* FELIX LIEBRECHT, *Hannover*, CARL RUMPLER, 1856, bl. 177 volgg. Vandaar verschijnen dan ook in sommige volksverhalen de elfen en, in 't bijzonder, die onder den grond wonen — zelfs PLUTO moet zich zoodanig gewaad laten welgevallen — in groene kleedij (GERVASIUS, bl. 121). In de *Minstrelsy of the Scottish Bonder*, door WALTER SCOTT, en wel in het oude stukje: *Thomas the Rhymer*, komt de Koningin van fair Elfland zelve voor, gekleed in een grasgroen zijden rokje. Zie hier het begin van dit naïf gedichtje (WALTER SCOTT's *Poetical Works*, Paris, 1838, bl. 249):

True Thomas lay on Huntlie bank;
A ferlie he spied wi' his ee,
And there he saw a ladye bright,
Come riding down bythe Eildon Tree.

Her shirt was o' the grass-green silk,
Her mantle o' the velvet fyne;
At ilka tett of her horse's mane,
Hung fifty siller bells and nine.

True Thomas, he pull'd aff his cap,
And louted low down to his knee,
»All hail, thou mighty Queen of Heaven!
For thy peer on earth I never did see." —

»O no, o no, Thomas," she said,
»That name does not belong to me;
I am but the Queen of fair Elfland,
That am hither come to visit thee."

Ook de tooverkollen dragen dezelfde groene liverij, soms echter ook eene bruine. »Like the feld elven of the Saxons", zegt WALTER SCOTT, p. 145, »the usual dress of the Fairies is green; though on the moors, they have been sometimes observed in heath-brown, or in weeds dyed with the stoncraw, or lichen. Op bl. 146 verhaalt hij: »A yough sailor, travelling by night from Douglas, in the Isle of Man, to visit his sister residing in Kirk Merlugh, heard the noise of horses, the holloa of a hauntsman, and the sound of a horn. Immediately afterwards, thirteen horsemen, dressed in green, and gallantly mounted, swept past him." — Die *horsemen* staan in verband met den wilden jager en deze weder met WODAN.

Het gras-groen hemdje of rokje van the Queen of fair Elfland brengt mij eene uitdrukking te binnen, die ik eens bij een' onzer oude dichters vond, ik weet echter niet bij wien: *dat zeide de duivel en hij schilderde zijn staart gras-groen.* J. R. EILERS KOCH.

Abdias Hattinga (VIII. bl. 199, Vr. 245: vgl. IX. bl. 50). Ik heb voor mij liggen twee originele acten, de eene van den 11den Junij 1713, de andere van den 10den Julij 1716. Bij de eerste wordt door »de gezamenlijke erfgenamen van zaliger gedachtenisse de ridder Heer JACOB CATS in sijn leven Raetpensionaris en Groot Segelbewaerder van *Hollant* en *Westfrieslant.* Aen JOHAN VAN REIJGHERSBERGE, Heere van *Kouwerve*, regerend Burgemeester der stad *Middelburg* in *Seelant*, DAVID HUBERT, Oud-Burgemeester der stad *Middelburg* en ABDIAS HATTINGA, Bedienaar des Goddelijcken Woorts tot *Sluis* in *Vlaanderen*, zoo voor zich zelven en de rato caverende voor den Heer ABRAHAM KRAEIJ, Heer van *Idewalle*, te zaam maar ieder voor een vierde part in Admodiatie gegeven eene menigte landen en tienden bij en om *IJzendijke*."

Bij de tweede wordt door dezelve Erven CATS aan DANIEL HUBERT, Burgemeester der stad *Middelburg*, CORNELIS VERSLUIJS, Pensionaris dier stad, ABDIAS HATTINGA, Bedienaar des Goddelijken Woords tot *Sluis* in *Vlaanderen*, en ABRAHAM KRAEIJ, Heer van *Idewalle*, ieder voor een vierde part, en te zamen voor het geheel afgestaan en overgedragen de Smout- en Schooftienden van, en andere regten op de Hoofdplaatpolder.

Uit deze acten, opgemaakt bij zoovele afschriften als partijen, aan welker echtheid niet te twijfelen valt, vloeit voort dat ABDIAS HATTINGA niet alleen in 1713, maar nog in 1716 predikant te *Sluis* was.

Uit het onderwerp der overeenkomst blijkt, dat hij zeer bemiddeld moet geweest zijn, en uit de associatie met de Heeren VAN REIJGERSBERG, DE HUBERT, VERSLUIJS en IDEWALLE valt af te leiden, dat hij tot de aanzienlijken van den lande behoorde, immers in naauwe betrekking tot hen stond.

In de acten wordt gesproken van landen om en bij *IJzendijke*, die aan HATTINGA te zamen met Mevrouw van KATTENDIJKE behoorden. Welligt stond hij in betrekking tot dit aanzienlijk geslacht.

Als een bewijs, dat de genoemde vier personen bekend stonden als van grooten invloed, moge strekken, dat in de overeenkomst over de Hoofdplaat wordt gestipuleerd, »deselve te sijn aengegaen onder speciale conditie en voorwaarde, dat de Admodiateurs tusschen heden, dato dezes (10 Julij 1716) en uiterlijck 2 jaren en vijer maenden sullen moeten besorgen tharen koste, dat deselve Schorren werden verklaert en vercoght voor grond van *Vlaenderen*, committimus van *Zeeland* en Jurisdictie van *Biervliet*." Neemt men in aanmerking, hoe de provincie *Zeeland* met de Generaliteit twistte over de zoogenaamde Hoofdplaatsche Schorren, dan blijkt al verder uit de overeenkomst, dat zoo in het be-

gin dezer eeuw met de Schorren in *Staats-Vlaanderen* aardig werd gehandeld, de voorvaderen, eene eeuw geleden, op dit punt vrij ruim van consciëntie waren.

ANTWOORDEN.

Behangselpapier (VI. bl. 333, Vr. 523). De vellen misdruk, door HERMAN SCHINKEL bestemd »om roosen en stricken op d'andere zijde te drucken, daer men solders mede bekleet," kunnen slecht beweerd worden door deze bewerking *behangselpapier* geworden te zijn. Zoo kan men even goed de »prenters" of drukkers van houtsneden voor beoefenaars der boekdrukkunst uitmaken. Veeleer mag men in SCHINKELS voornemen de kindsheid van ons plafonneren zien. De rozen, met omringende strikken als versiering, waren het algemeen in gezelschapskamers gebruikelijke symbool, dat alles »onder de roos" geschiedde. J. H. VAN LENNEP.

Behangsel (VII. bl. 331, Vr. 387). De vrager S. J. zal misschien te regt komen in de *Honigbij*, 1846, bl. 218 volgg., alwaar een behangsel uit de XVde eeuw wordt beschreven. Er zijn een vijftal houtsneêplaatjes bijgevoegd, en, naar 't ons voorkomt, heeft S. J. de plaatjes tegenover bl. 220 voor zich gehad. Het behangsel, dat tot de beroemde oude Vlaamsche handwerken van de XVde eeuw behoort, van zeer fijne wol geweven en met goud en zijde doorwerkt is, stelt eene allegorische geschiedenis voor, die ten doel heeft, de nadeelige gevolgen der tafelweelde te schetsen. Oorspronkelijk werd het in de tent van den bij *Nancy* in 1477 gesneuvelden rijken Hertog van *Bourgondië* gevonden en door de Zwitsers veroverd; later kwam het in 't bezit van den Hertog van *Lotharingen*, en versierde nog in 1805, schoon braaf geschonden en gehavend, het hertogelijk paleis te *Nancy*. Het opstel in de *Honigbij* is uit het Fransch overgenomen en geeft goede verklaring der in het behangsel geweven oud-Fransche woorden en versjes. DOLFJE.

Pekel-A (VIII. bl. 227, Vr. 276). In het zuidelijk gedeelte der provincie *Groningen* ontsprong in de hooge veenen, bij het voormalig *Hoedmansmeer*, in de provincie *Drenthe* gelegen, een riviertje, dat zich door de vroegere veenen noordwaarts eenen weg had gebaand, en zich vervolgens bij de *Bult* in de *Westerwoldsche A* uitstortte. Dat riviertje droeg, in onderscheiding van andere kleine rivieren in zijne nabuurschap, zoo als van de zoo even genoemde *Westerwoldsche A*, uit de zamenvloeijing der *Ruiten-* en *Mussel A* gevormd, den naam van *Pekel A*, misschien naar de gedeeltelijk zure of brakke veenen, waardoor dat riviertje, of liever, omdat men op hoog veen geen of hoogst zelden zure of brakke gedeelten veengrond vindt, naar het zeewater, dat op sommige tijden, wegens de gebrekkige uitwatering, in het riviertje naar boven liep. Die veenen werden in 1599 door een' zekeren FEIKO CLOCK en eenige andere Friezen, die ze van Winschotensche eigenerfden hadden aangekocht, aan de snede gebragt, en later, in 1635, kwamen zij voor de somma van *f* 50,000 aan de stad *Groningen*. Toen men met vergraven begon, volgde men, waar het zich zonder nadeel liet doen, den loop van het riviertje, van 't welk men, met uitdiepen en verbreeden, dat kanaal maakte, dat nu nog met meer dan eene bogt door de beide dorpen *Oude* (het eerst aangelegde) en *Nieuwe Pekela* (het laatst aangelegde) loopt.

Velen schrijven nog *Pekel A* of *Pekel-A*, als zij het dorp van dien naam bedoelen; maar verkeerd. Het woord, met eene kapitale A geschreven, beteekent het riviertje; men schrijve, het dorp bedoelende, *Pekela*, zoo als men ook schrijft *Maassluis* en niet *Maas-sluis*, *Loenersloot* en niet *Loener-sloot*, *Visvliet* en niet *Vis-vliet* of *Vis-Vliet*. Ook zegt men verkeerd: ik woon in de *Pekela*; 't geen zijn moet te *Pekela*; in de *Pekela* zou beteekenen dat men in dat riviertje woonde. Van wien zal men hooren: ik woon in de *Visvliet*, voor te *Visvliet*, of ik woon op den *Amster-* of *Amsteldam* voor te *Amsteldam*? J. R. EILERS KOCH.

[Er worden aan het slot van dit antwoord twee punten aangevoerd, waaromtrent wij anders denken dan de Heer EILERS KOCH. Vooreerst meenen wij, dat men altijd *Pekela* moet schrijven, hetzij men van de rivier, hetzij men van het dorp spreekt. In *Kromme Rijn*, *Oude IJssel*, en dergelijke schrijft men *Rijn*, *IJssel*, met eene hoofdletter, omdat het namen zijn, uit twee woorden, een bijv. naamw. en een zelfst. naamwoord, bestaande. Het zelfst. naamw. *Rijn* enz. heeft als eigennaam eene hoofdletter. Maar *Pekela* is even als *IJszee*, *Zoutmeer*, en dergelijke een zamengesteld woord, een naam uit één woord bestaande. Daar men nu eene hoofdletter op geene andere plaats schrijft dan aan een begin van een woord, is de schrijfwijze *Pekel-A* niet goed te keuren. — Ten tweeden beweert de Heer EILERS KOCH, dat men niet zeggen moet *ik woon in de Pekela*, maar te *Pekela*. Ook dit kunnen wij niet toestemmen. De Pekela is een riviertje. Aan dat riviertje is later een dorp gebouwd. De man, die daar zijne woning gevestigd had, zeide derhalve, ik woon *aan de Pekela*. Nu worden plaatsnamen meestal gebruikt in den dativus. Van plaatsnamen zal men den dativus, den naamval, dien bijna alle voorzetsels regeren, misschien dertig of veertig malen gebruiken, eer men eenmaal eenen der andere naamvallen gebruikt. Dit maakte dat men, waar een dorp geenen eigennaam had, maar altijd aangeduid werd door het water te noemen waarbij het gebouwd was, den dativus van dien waternaam als den naam van het dorp begon te beschouwen. Zoo zijn *de Pekela* en *den Ilp*, oorspronkelijk dativi van riviernamen, nominativi geworden van plaatsnamen. Zoodra zij dit geworden waren mogt men zeggen: ik woon *in de Pekela*, *in den Ilp*. Zulke dativi, die tot nominativi geworden zijn, omdat men ze bijna nooit anders dan in den dativus gebruikte, zijn

er meer. Daartoe behooren *den Bosch*, *den Haag*, *den (haarlemmer) hout*, eigenlijk dativi van *het bosch*, *de haag*, *het hout*. Maar zij zijn nu als nominativi algemeen in gebruik: niemand zal zeggen *het Bosch* of *de Haag*: en *de haarlemmer hout*, zoo als men somtijds leest (maar nooit hoort), deugt niet, want het woord *hout* is nooit vrouwelijk geweest. De Heer EILERS KOCH wil eindelijk dat men zegge: ik woon te *Pekela*, omdat men ook zegt: ik woon te *Amsterdam*, te *Visvliet*, niet op den *Amsteldam* of in de *Visvliet*. Wij doen hier slechts opmerken dat men de laatstgemelde plaatsen *Amsterdam* en *Visvliet* noemt zonder lidwoord, maar dat men altijd spreekt van *de Pekela*, of bij verkorting *de Pekel*, en verwijzen onze lezers verder naar hetgeen wij over dit onderwerp gezegd hebben VIII. bl. 279.]

Straffen op het tweegevecht (IX. bl. 162, Vr. 238). Uit een manuscript, *Register op de Criminele Sententien, gewezen en geexcuteerd te Middelburg*, deel ik mede:

HANS WITS, in *duel* gestorven, is met een been aan de galg gehangen.

Een ander, voor als boven, met confiscatie, 7 Augustus 1707.

DIRK HENDRIK, over manslag in *duel*, onthoofd met confiscatie, 24 Augustus 1705.

CLAAS STEENBERGEN, in *duel* overleden, is met een been aan de galg gehangen, met confiscatie.

PIETER ROELOFSEN, voor als boven, als voren geexcuteerd 21 December 1712.

φ^2—φ.

Willem Adriaan Graaf van Hoorn (IX. bl. 331, Vr. 432). Wat den Majoor K. in het door hem vermelde duister is, vat ik niet; de door hem genoemde *Bijdrage* is niet in mijn bezit, doch het komt mij voor dat het vermelde bij DODT t. a. p. slaat op den ouden WILLEM ADRIAAN, en dat de Meester Generaal van de Artillerie, die den 4den Maart 1694 overleed, was de kleinzoon. Het ware welligt beter geweest dat in de opgave, deze personen betreffende, in plaats van *en overleed*, gesteld ware *hij overleed*, daar men, zoo als het nu schijnt geredigeerd te zijn, zoude kunnen meenen, dat de Gouverneur van *Heusden* in 1694 overleed.

Over de zaak zelve bestaat geen twijfel meer, volgens hetgeen dienaangaande in den *Navorscher*, X. bl. 118, 119, door VAN EMDE zoo duidelijk is medegedeeld. V. D. N.

[De redactie van de vraag is zeer duidelijk. *Overleed* moet praedicaat zijn van hetzelfde subject waarvan *was*, waarmede het door de copula *en* is verbonden, insgelijks praedicaat is.]

Avis fidelle (IX. 333, Vr. 441). Prof. TYDEMAN doet genoegzaam dezelfde vraag, zie *Geschiedenis des Vaderlands*, door hem uitgegeven, dl. XI. bl. 276 in de noot (1), doch hij voegt daarbij eenige reden voor zijnen twijfel; maar aan $\frac{\text{C}}{\text{A.}}$ zoude men op zijne vraag kunnen antwoorden: bestaat er grond voor *uwen* twijfel? Met Prof. TYDEMAN moet men instemmen en wenschen te weten, wie de eerste geweest is, die gesteld heeft dat WICQUEFORT de schrijver was; want die verzekering, in vele *Catalogi* voorkomende, zal waarschijnlijk niet meer dan naschrijven zijn.

V. D. N.

Namen van heerlijkheden als familienamen (IX. bl. 333, Vr. 443). Het is niets dan een willekeurig gebruik, in vorige eeuwen zeer gewoon, dat al de descendenten van een' eigenaar van eene heerlijkheid den naam dier heerlijkheid bij hunnen familienaam voegden. In die dagen, toen er nog geen burgerlijke stand bestond, was het geheel geene zeldzaamheid als iemand zijnen naam veranderde, eenen anderen aannam of bij den zijnen voegde. In de spelling was men ook niet altijd even naauwkeurig. Nu is het waar wat + ☉ +. zegt, dat het zeer oneigenaardig is den naam eener heerlijkheid achter den zijnen te voegen, indien men niet het minste regt op die heerlijkheid en er niets te zeggen heeft. Het had soms echter het nut om de verschillende takken eener uitgebreide familie te onderscheiden. Om een voorbeeld te nemen: zoo was VAN REEDE vroeger een zeer uitgebreide familie. Een tak schreef en schrijft zich nog VAN REEDE VAN OUDSHOORN. In de XVIIde eeuw toch trouwde PIETER VAN REEDE van *Nederhorst*, MARIA VAN OUDSHOORN, oudste dochter van CORNELIS VAN OUDSHOORN, Burgemeester en Raad der stad *Amsterdam*, Heer van *Oudshoorn* en *Gnephoeck*. Deze MARIA erfde, door het kinderloos sterven van haren eenigen broeder, de heerlijkheden *Oudshoorn* en *Gnephoeck*. Hare descendenten namen den naam van OUDSHOORN aan en noemden zich VAN REEDE VAN OUDSHOORN, hoezeer de heerlijkheid slechts aan een hunner behoorde, en werden hierdoor onderscheiden van VAN REEDE van *Athlone*, van VAN REEDE van *Middachten*, van VAN REEDE van *ter Aa*, enz. Het ware evenwel meer overeenkomstig de werkelijkheid geweest, indien zij, die de heerlijkheid *Oudshoorn* niet bekwamen, zich eenvoudig VAN REEDE hadden genoemd. Hetzelfde geldt omtrent de door + ☉ +. genoemde familiën VAN TUYLL, TAETS, POMPE, HOYNCK en vele anderen. Uit onze eeuw komt mij slechts een voorbeeld te binnen, het is dat van de familie BOSCH. De Heer PAULUS WILLEM BOSCH bekwam in deze eeuw de voormalige ridderhofstad *Drakenstein*, bij *de Vuursche*, en noemde zich daarnaar BOSCH VAN DRAKENSTEIN, hetgeen door al zijne descendenten is gevolgd.

Misschien had dat aannemen van den naam der heerlijkheden, ook bij leengoederen, oorspronkelijk eenen anderen grond. Leengoederen toch bleven, zoo lang zij niet waren

vervreemd of verbeurd, in sommige streken van ons land, in het geslacht, en gingen bij het kinderloos overlijden van den bezitter vaak aan het oudste lid van dat geslacht over. Zij die derhalve geen bezitters van het leengoed waren, hadden toch altijd min of meer een *exspectance*, zij waren om zoo te zeggen *verwachters*, en als zoodanig kon het er door dat zij den naam van de heerlijkheid, die welligt eens hun eigendom zou worden, aannamen. Maar als de heerlijkheid in een ander geslacht was overgegaan, was die aanneming al zeer oneigenaardig. S. S. S.

Ds. Ravesteyn (IX. bl. 336, Vr. 468). In 1647 stond geen predikant van dien naam te *Gorcum*. Welligt is het bij DODT t. a. p. eene schrijffout voor RAVENSBERGEN, die te *Gorcum* in 1645 kwam en in 1649 naar *Haarlem* vertrok. Ook te *Utrecht* komt in de geheele 17de eeuw geen predikant van dien naam voor, en de aldaar in 1662 beroepen predikant RAVESTEYN, zie DODT t. a. p., bl. 315, k. 1, heeft daarvoor bedankt, zie SCHOTEL, *Kerkel. Dordt*, dl. I. bl. 493, alwaar onderscheiden personen van den naam VAN RAVESTEYN worden vermeld. Ook vermeen ik dat in den *Navorscher* reeds vroeger over dit geslacht is berigt. V. D. N.

J. Regenboog (IX. bl. 361, Vr. 482). Van JACOBUS REGENBOOG, die in 1774 de *Historie der Remonstranten* in druk uitgaf, leest men, dat dat werk, gedeeltelijk, zoo niet voornamelijk, tot schrijver had ABRAHAM ARENT VAN DER MEERSCH, Hoogleeraar in de Godgeleerdheid aan het Seminarium der Remonstranten te *Amsterdam;* zie het *Vervolg* op de *Vaderl. Historie* van J. WAGENAAR, dl. XXV. bl. 218. Meer is ook mij niet over hem voorgekomen; doch te *Amsterdam*, alwaar hij zeer waarschijnlijk thuis behoorde, zullen nog wel eenige berigten hem aangaande in te winnen zijn. — Op het *Register* van het *Vervolg* van WAGENAAR wordt hij verkeerdelijk JOHANNES genoemd. V. D. N.

Kraaijer (IX. bl. 362, Vr. 490). De naam van *Kraaijer*, of eigenlijk *stille Kraaijer*, heeft voortgeduurd tot in het begin dezer XIXde eeuw, of tot den zoogenaamden Franschen tijd, wanneer zij door de Douaniers zijn vervangen geworden. Men zag de *Kraijers* veelal aan de poorten der steden, om te waken tegen het binnensmokkelen van aan accijns onderhevige goederen. V. D. N.

Het huis te Lennep (IX. bl. 362, Vr. 493). Dit huis zal wel hetzelfde zijn, als het huis te *Werve* bij *Voorschoten*, waarmede Jonkhr. JORRIAAN VAN LENNEP, (gehuwd met MAGDALENA MOONS) beleend is geweest. (Zie VAN LEEUWEN, *Batav. Illustr.*, 2de dl. bl. 1271 en ALDERKERK, *De Wonderen des Allerhoogsten Gods*, bl. 189.)

ROMB. HOGERBEETS overleed op het huis *ter Weer*, onder *Wassenaar*. .. R. E.

G. Havinga (IX. bl. 364, Vr. 509). Ik weet niet anders van hem op te geven, dan hetgeen GERBER in zijn *Hist. Biogr. Lexicon der Tonkünstler* van hem zegt: »*Organist und Komponist zu Alkmaar in Nordholland* 1762, *ist seinem Vater in diesen Aemtern gefolgt und hat herausgegeben:* 1. *Verhandeling van den oorsprong der Orgelen.* 2. *Acht Klaviersuiten in Amsterdam. Hr. Organist* LUSTIG *setzt in seinem muntern Tone hinzu:* »»*Närrisch Zeug, darunter eine Sonate aus dem* ais *dur, und eine aus* his *dur. Man möchte Ratzen und Maüse damit vergeben.*" " »*Auch hat er* DAVID KELLERS *Tractat vom Generalbasse in 's Holländische übersetzt und mit Exempeln vermehret. S. noch Walther.*"

WALTHER bezit ik niet, en in de werken, die ik van LUSTIG heb, heb ik dat oordeel niet kunnen opsporen. Ik veronderstel, dat het in de *Muzikale reizen* van BURNEY voorkomt, door LUSTIG vertaald, bewerkt en uitgegeven.

Ook FÉTIS geeft niets nieuws dan den voornaam GERARD, en hij plaatst hem in de »*Première moitié du dixhuitième Siècle*," terwijl hij opgeeft dat de *Suiten* te Amsterdam in 1726 gedrukt zijn, en de »*Oorsprong*" etc. is uitgegeven bij JEAN VAN BEIJEREN te *Alkmaer* in 1727. W. J. F.

Naamsoorsprong van Loevestein (IX. bl. 365, Vr. 513). Alhoewel het tot heden niet uitgemaakt schijnt te zijn, waaraan dit kasteel zijn naam ontleent, zoo zij den Heer ROOS aanbevolen na te lezen al hetgeen daarover in den laatsten tijd is in het midden gebragt, zoo in *Geschiedkundige Aanteekeningen betrekkelijk het slot Loevestein* (van de HH. BOONZAIJER en MERKES), Gorinchem, 1840 in 8°., als in *den Oorsprong van Loevestein*, enz. *met Geschiedkundige Aanteekeningen*, beschreven door VAN DAM VAN BRAKEL, Gorinchem, 1856, 8°. en ook nog *Bezoeken op Loevestein in* 1624, door H. C. ROGGE, Dordr. 1859.

V. D. N.

Anonyme werken (IX. bl. 365, Vr. 515). Wat het werk *Grondig berigt*, enz. aangaat, zie men *Nav.* VII. bl. 178, k. 2, mijn antwoord op de vraag naar denzelfden schrijver van het werk *Hollands Heil*, enz.; voorts VAN DER AA, nu V. HARDERWIJK, *Biogr. Woordenboek* op den naam van COORNHOUT.

V. D. N.

Jan Couperus (X. bl. 1, Vr. 4). Mr. JAN COUPERUS, die te *Gouda* Hoofd-Officier was, werd in 1787 van zijn ambt ontzet, doch in 1795 weder tot Maire of Hoofdschout aldaar voorgedragen. In 1796 werd hij in plaats en op aanbeveling van J. BLAUW verkozen tot Representant, in welke betrekking hij tot de werkzaamste en ook gematigde leden schijnt behoort te hebben, nu en dan het *Voorzitterschap* der Nat.Vergadering bekleedde, en in vele Commissiën, ook in die tot het ontwerpen van eene constitutie, werd benoemd; hij behield zijne betrekking tot in 1801, wanneer hij tot lid van het Wetgevend ligchaam werd verkozen. Zie over een en ander *Vervolg op* WAGENAAR, *Vaderl. Hist.* op onderscheiden plaatsen, alhoewel hij in het *Register*, dl. XLVII. in *één* artikel COUPERUS, tegelijk met den *Goudschen*, waarschijnlijk *Gereformeerden* predikant PET. TH. COUPERUS, die aldaar van 1765 tot 1799 die waardigheid bekleedde, wordt vermeld; zie ook over hem *Nederl. Jaarboeken*, 1796, bl. 693; C. ROGGE, *Staatsomwentel.* — COUPERUS werd later Griffier van het *Wetgevend Ligchaam*; in 1807 tot 1810 vind ik hem als zoodanig op de lijsten genoemd, doch van de *Staten-Generaal* was hij dit niet meer.

V. D. N.

Het Hollandsche Treurspel en Hollandsche Treurspelen (X. bl. 2, Vr. 12). Terstond na een voorloopig doorzien der aflevering, waarin deze vraag voorkomt, en dus ook eene vlugtige lezing van het art. in kwestie, meende ik te weten, waar de aardigheden, daar gemeld, te huis behoorden. Ik sloeg het werk, dat mij daardoor herinnerd werd, op, en — stond verbaasd over zooveel overeenkomst en toch zooveel verschil. Spoedig kwam ik tot de hypothese: dat de Engelsche schrijver — hetzij dan te goeder, hetzij te kwader trouw — onderscheiden stukken van denzelfden dichter (?), misschien ook van anderen had dooreengehaspeld en daarop zijne aanklagt gebouwd. Bij herhaalde lezing van het art. zag ik, dat mijne onderstelling vrij wel overeenkwam met die van den Heer VAN LENNEP, als hij zegt: »Nu zie ik dat de schrijver," enz. — Zie hier nu wat er van is, voor zoover ik de zaak kan toelichten.

In de »*Pampiere Wereld — meest alle de Rijmen en Werken van* J. H. KRUL — *afgezondert in vier Deelen. Tot* Amsteldam. *In 't jaer* CIↃIↃCLXXXI," vindt men (in het IIIde deel) in het »Blij-eindend Treurspel HELENA," eene zamenspraak tusschen HELENA en haren minnaar ROGIER, waarin hun plan om te vlugten behandeld wordt; later komt ROGIER »voor 't bedde van HELENA" en spreekt daar 13 regels, echter van een' geheel anderen aard en vorm dan de opgegevene. De te bed liggende HELENA op de daarbij voorkomende plaat, zoude, naar mijn inzien, wel voor een mansbeeld met een toga-achtig kleed en een zeer breede en lange bef, kunnen doorgaan. Het (ongedekte) groote hoofd geeft daartoe wel aanleiding. — In hetzelfde stuk »doorsteekt zich" later een personaadje genaamd KAREL, omdat het meisje, dat hij bemint, zijne wenschen niet wil verhooren, d. i. niet met hem wil vlugten, dewijl hare ouders hunne verkeering niet zouden willen toestaan, en bovendien, omdat KAREL even te voren een moord had begaan. Zijn geest verschijnt dan later met een' fakkel in de hand aan dat meisje (ELISABETH), die »onder 't elzenloof" zit te slapen, en spreekt haar aldus aan:

»Waek op ELYZABETH, waek op, waek op van 't slapen,
En ziet uw KAREL hier (ELYZABETH) wanschapen,
Met wangen bleek; waek op, aanschouwt wie dat ik ben,
Een die u niet genoeg voldoen met bidden ken;"

enz. — Op die bladz. nu staan 14 regels, maar op de volgende gaat (na een tusschenstaande plaat) de tekst nog steeds 18 regels onafgebroken door. Naauwkeurige Criticus! ELISABETH »bij haar hebbende een nonnekleed met een doodshooft" treedt later op; hare »uijtbeelding" op de plaat komt vrij wel overeen met de beschrijving in de vraag (schraal); ik merk *en passant* op dat zij het nonnekleed niet bij zich heeft, maar schijnt aan te hebben; doch dan zeker *geïdealiseerd*.

Ik vlei mij mijne bewering genoeg te hebben toegelicht, en dat men met het geleverde, na vergelijking met het art., voldaan zal zijn. — Ik laat dan eindelijk aan bevoegde letterkundigen over te beoordeelen, of men de werken van KRUL »te beschouwen heeft als billijke staaltjes van het Hollandsche Treurspel."

Nog dit ten slotte. MAXIMINUS of diens monoloog heb ik in KRUL niet kunnen ontdekken; hij zal echter nu ook al ligt op te sporen zijn: mij schikte zulks »op dit pas" niet wel.

W. J. F.

[Dat KRULS *Helena* in den smaak viel, blijkt uit de verschillende uitgaven die er van bestaan. Behalve de in het antwoord gemelde, bezit de Maatsch. v. Letterk. er nog drie. Zie *Catal. Tooneelst.*, bl. 129 en 130.]

Gelijkluidende namen van steden in de Vereenigde Staten (X. bl. 7, Vr. 40). In het *Nederl. Magazijn* vond men voor eenige jaren eene optelling van steden met gelijkluidende namen, waarschijnlijk overeenkomende met die, welke DE MACCABEËR voor oogen had. Op vele dier steden zal wel wat af te dingen zijn; want elk plekje waar speculanten eenig voordeel denken te behalen en eenige blokhutten verrijzen, prijkt welhaast met den titel van »stad." Bepaalt men zich tot de hoofdplaatsen der Graafschappen van 19 der meest

bevolkte staten (in *Louisiana* dragen zij slechts Fransche en Indiaansche namen), dan heeft men de volgende synonima:

Washington, behalve in het bondsdistrict *Columbia*, in *Pensylvanie*, *N. Carolina*, *Georgie*, *Tenessée*, *Kentucky* en *Ohio*.

Greenville in *N. C.*, *Z. Carolina*, *Mississippi*, *T.*, *K.* en *O.*

Elisabethtown in *New-York*, *Maryland*, *N. C.*, *T.* en *K.*

York in *Maine*, *P.*, *Virginia* en *Z. C.*

Salem in *N. Y.*, *Massachusets*, *New-Jersey* en *N. C.*

Hartford in *Connecticut*, *N. C.*, *O.* en *G.*

Newport in *Rhode-Island*, *V.*, *K.* en *T.*

Jefferson in *P.*, *G.*, *T.* en *O.*

Franklin in *P.*, *V.*, *T.* en *O.*

Columbia in *V.*, *Z. C*, *T.* en *K.*

Winchester in *V.*, *Miss.*, *T.* en *K.*

Lancaster in *New-Hampshire*, *P.* en *K.*

Concord in *N. H.*, *Mass.* en *N. C.*

Danville in *Vermont*, *V.* en *K.*

Richmond in *N. Y.*, *V.* en *K.*

Chester in *P.*, *Mar.* en *Z. C.*

Georgetown in *Delaware*, *Z. C.* en *K.*

Williamsburg in *V.*, *Z. C.* en *O.*

Lexington in *V.*, *K.* en *G.*

Monticello in *G.*, *Miss.* en *K.*

Paris in *Maine* en *K.* — *Portsmouth* in *N. H.* en *O.* — *Dover* in *N. H.* en *D.* — *Burlington* in *Verm.* en *N. J.* — *Windsor* in *Verm.* en *N. C.* — *Martinsburg* in *N. Y.* en *V.* — *Newburg* in *N. Y.* en *Z. C.* — *Kingston* in *N. Y.* en *T.* — *Bedford* in *N. Y.* en *P.* — *Plymouth* in *Mass.* en *N. C.* — *Fairfield* in *Conn.* en *Z. C.* — *New-London* in *Conn.* en *O.* — *Bridgetown* in *N. J.* en *V.* — *Newark* in *N. J.* en *O.* — *Trenton* in *N. J.* en *N. C.* — *Newtown* in *N. J.* en *P.* — *Union* in *P.* en *Z. C.* — *Waren* in *P.* en *Miss.* — *Greensburg* in *P.* en *K.* — *Wilmington* in *D.* en *O.* — *Cumberland* en *Centreville* in *Mar.* en *V.* — *Cambridge* in *Mar.* en *O.* — *Liberty* en *Falmouth* in *V.* en *K.* — *Petersburg*, *Warrentown* en *Madison* in *V.* en *G.* — *Delaware* in *V.* en *O.* — *Morgantown* in *V.* en *N. C.* — *Jeffersonville* in *V.* en *Indiana.* — *Brunswick*, *Lincolnton* en *Waynesborough* in *N. C.* en *G.* — *Beauford* in *N. C.* en *Beaufort* in *Z. C.* — *Fayetteville* in *N. C.* en *T.* — *Henderston* in *N. C.* en *K.* — *Hillsborough* in *N. C.* en *O.* — *Statesburg* in *Z. C.* en *G.* — *Athens* in *G.* en *O.* — *Sparta* in *G.* en *T.* — *Louisville* en *Augusta* in *G.* en *T.* — *Shelbyville* en *Springfield* in *T.* en *K.* — *Lebanon* in *T.* en *O.*

Behalve deze, heeft men nog de daarop gelijkende namen *Williamsborough*, *Harford*, *Kington*, *Liberté*, *Warren*, *Wilmingston* en *Greensville*, benevens *Martinville* en *Martinsville*, *Smithfield* en *Smithsfield*, *Charleston* en *Charlestown*, *Eaton* en *Easton*, *Maryville* en *Marysville.*

Dezelfde namen komen meermalen voor met veranderde uitgangen, als *burg*, *borough*, *ton*, *town*, *bury* en *ville* en de voorzetsels *New*, *West* of *South*, want in beide rigtingen heeft de *Unie* zich steeds uitgebreid. C. W. B.

[G. P. ROOS verwijst naar MICHTCHELS, *School and family Geography* en den daarbij behoorenden atlas, Philadelphia, 1849.]

Lijkstaatsie van Prins Willem IV (X. bl. 7, Vr. 42). Dat niet *alle* eigenaren van dit werk de bedoelde plaat N°. 39 daaruit hebben gescheurd, blijkt in mijn exemplaar. Maar waartoe toch zulk een vermoeden, waarvoor men zich zelf geen reden weet te geven? Veeleer zoude men bij het gemis van die plaat, in vele exemplaren kunnen veronderstellen, dat de *uitgever* haar om een of andere reden, b.v. wegens onnaauwkeurigheid in teekening of bewerking, of iets soortgelijks had terug gehouden; doch ook dit schijnt het geval niet te zijn geweest, want die plaat mag in het werk niet worden gemist, dewijl daarop wordt aangetoond, op welke wijze de *trein*, die op de voorafgaande plaat eindigde met de burgerij van *'s Gravenhage*, werd gesloten; voor het overige bevat zij geometrale afteekeningen van den lijkwagen, van terzijde en van achteren gezien, benevens de afbeelding der looden en van buiten vergulde doodkist, en voorts eenig zinnebeeldig bijwerk.

V. D. N.

[W. B. berigt ons, dat ook in zijn exempl. de plaat voorkomt en dat, indien de vrager haar wenscht te zien, de Uitgever van de *Nav.* hem daartoe gelegenheid kan verschaffen.]

Anonyme werken (X. bl. 7, Vr. 43). Ad. 1. Ik geloof, dat het hier opgegeven jaartal 1611 moet zijn 1711. In mijn bezit is; JOANNIS CLERICI, *Philosophiae et S. Linguae apud Remonstrantes Amstelaedami Professoris, vita et opera ad annum MDCCXI*; *amici ejus opusculum*, *Philosophicis* CLERICI *operibus subjiciendum.* Amst., ap. JOAN. LUD. DE LORME, 1711. De »vriend," die dit werkje schreef, was niemand anders dan — CLERICUS zelve. Men had in 1710 te *Leipzig* eene uitgave zijner philosophische werken bezorgd, waarin een vrij onnaauwkeurig levensberigt voorkwam. Zie *Biblioth. raisonnée*, tom. XVI. p. 404. — PAQUOT geeft in zijne *Mémoires*, bij de vermelding van dit werkje, eene kleine karakterschets van den schrijver, terwijl hij zegt: »Il a raison de dire qu'elle est écrite par un de ses amis; car il s'aimoit beaucoup et n'avoit que très-peu de rivaux" etc. Tom. XVII. p. 115. B.

Anonyme werken. 1. J. CLERICI *Vita et opera*, Amst. 1611. De uitgave is niet bekend. Er bestaat JOANNIS CLERICI, *Philosophiae et S. Linguae ap. Remonstrantes Amstelodami professoris*, *vita et opera ad annum*

MDCCXI, *amici ejus opusculum*, *philosophicis* CLERICI *operibus subjiciendum*. Amst. ap J. L. DE LORME, 1711. 12°. Het daarin voorkomend leven van CLERICUS is het werk van EZECHIEL SPANHEIM. Zie PAQUOT, *Mém. pour servir à l'hist. littér.*, T. XVII. p. 115.

2. *Ministrorum qui verbum Dei in reformatis in Belgio concionantur* caet. Volgens de aanteekeningen daarop gesteld, zal de schrijver zijn PIERRE LOZELEUR, *Seigneur de Villiers et Westhoven*, vriend en hofkapellaan van Prins WILLEM I († 1590), over wien BRANDT, *Hist. der Reformatie*, dl. I. bl. 564 en 781. Van denzelfden VILLIERS is

3. *Ratio ineundae concordiae inter eccl. reformatas* caet. Het komt herdrukt voor in het *Scrinium antiquarium* van D. GERDES, T. IV. p. 341. Over welk geschrift dezelfde GERDES nog eenige nadere berigten geeft in *Florilegium libror. rar.*, p. 356. Ten jare 1580 schreef VILLIERS een uitvoerigen Franschen brief over hetzelfde onderwerp, vooral wat de *Nederlanden* betreft, dien men vindt in den *Bundel van onuitgegeven stukken*, uitgegeven door L. P. VAN DE SPIEGEL, dl. II. bl. 262—277.

7. *Illustrium Hollandiae et Westfrisiae ordinum alma Academiae Leidensis*, L. B. 1614. Dit werk heeft tot schrijver JOHAN ORLERS, naverwant aan den bekenden Leidschen Secretaris JANUS HAUTENUS. Zie PAQUOT, *Mém.*, T. XVIII. p. 143, alwaar eene zeer naauwkeurige beschrijving van dit boek voorkomt, die met mijn exemplaar volkomen overeenstemt.

QUIESCENDO.

[Ook B. meldt dat de bekende P. LOISELEUR DE VILLIERS de schrijver is van N°. 2. H. C. R. voegt er bij, dat niet alleen N°. 2, maar ook N°. 3 door hem geschreven is en dat van beide een exemplaar aanwezig is op de Bibliotheek der Remonstrantsche kerk te *Amsterdam*.]

Nicolaas van Staphorst (X. bl. 33, Vr. 46). NICOLAAS VAN STAPHORST was getrouwd met MARIA VAN BEEFTINGH. Hij had een broeder, ROELOFF VAN STAPHORST, Prof. en Predikant te *Maastricht*, wiens dochter CHARLOTTE MARGARETHA VAN STAPHORST huwde aan den voor eenigen tijd te *Valkenburg* kinderloos overleden Mr. NICOLAAS VAN BEEFTINGH, neef (*neveu*) van de vrouw van NICOLAAS VAN STAPHORST. Welligt brengt deze aanwijzing op het spoor om de vraag beantwoord te krijgen.

C/4.

Neef, *Nicht* (X. bl. 33, Vr. 47). Ik herinner mij uit mijne jeugd, lang geleden, dat, vooral in den burgerstand, grootouders hunne kleinzoons *neef* noemden. *Neef* schijnt vroeger bij ons de benaming te zijn geweest waarmede men elken graad van bloedverwantschap uitdrukte. Van daar welligt *naneven* voor het toekomstig geslacht. *De naneef zal getuigen dat deze eeuw* enz. voor *het nageslacht zal getuigen*. Maar hierdoor is de vraag van C/4. geheel niet opgelost.

Neef, *Nicht*. Vroeger noemde men hier ten platte lande den zoon en de dochter van zijnen oom of peet (*tante*) uitsluitend *neef* en *nicht*, terwijl de zoon en de dochter van zijnen broeder en zuster, *oom-* en *peetzegger* werd geheeten.

Nu echter is de benaming van oom- en peetzegger bij velen niet gangbaar meer, en heet men alles *neef* en *nicht*, waardoor de juisten graad van bloedverwantschap niet meer zoo naauwkeurig wordt aangegeven als weleer.

J. BOUMAN.

[In *Friesland* hetzelfde onderscheid tusschen *neef* en *nicht* (in GIJSBERT JAPIKS' dagen zeide men *mig* en *nift*) en *omke* en *moaikesizzer*.]

Neef, *Nicht*. Zie hier eenige familiegraadsbenamingen, te *Aardenburg* en omstreken in gebruik, en zoo als ze daar genoemd worden:

Achter oud groote
vader en groote
moeder.

Oud groote vader
en groote moeder.

Oud-moeije — groote vader — oud n'oom.
en
groote moeder.

Moeije — vader en moeder — n'oom.
(ouwers).

Nichte Zuster — ikke — broêr. Neef kezijn (cosijn)

eigen regt zwerd	zeune — dochter (kinders)	eigen regt zwerd
anders zwerds	kinds kinders	anders zwerds.

Ooms zoon en dochter, broeders en zusters kinderen en de kinderen van dezen zijn mijne neven en nichten. De kinderen mijner kinderen en die mijner broeders en zusters noemen elkander neef en nicht, doch bepalen den graad door te zeggen dat zij elkanders »eigen regt zwerd" (regts-zweer) zijn. De kinderen mijner broeders- en zusterskinderen en die mijner kleinkinderen noemen elkander mede neef en nicht, doch bepalen den graad door het woord »anders zwerds." Overigens weet men dat »intiemen" in den lande van *Cadzand* elkander neef en nicht noemen.

G. P. ROOS.

Munten der stad Haarlem (X. bl. 37, Vr. 84). Kunnen dat ook afbeeldingen geweest zijn der haarlemsche noodmunten, waarvan men de beschrijving vinden kan in *Tafereel der stad Haarlem*, door CORNELIS DE KONING, LDZ, dl. II. bl. 94—97.

K. v. S. N°. 2.

AANTEEKENINGEN.

Spelden en Speldegeld (vgl. VIII. bl. 95, IX. bl. 294, X. bl. 91). De Heer VAN LENNEP geeft eene vertaling uit de *Family Herald for* 1840, vol. I. p. 551, waarin gezegd wordt, van de spelden sprekende:

»Dit sierlijk, schoon eenvoudig voortbrengsel van het menschelijk vernuft werd ingevoerd in het eerste deel der 16de eeuw. Wegens zijne onbetwistbare verkieslijkheid boven de *houten pennen*, waarmede tot op dien tijd het vrouwelijk gewaad was vastgehecht geworden, had een geschenk van spelden geene geringe waarde, hoe luttel men het thans ook achten moge."

Hoe zonderling het moge klinken, dat, terwijl men nu voor houtwerk spijkertjes en nageltjes gebruikt, het vrouwelijk gewaad, niet zelden uit de teederste en kostbaarste stoffen bestaande, met houten pennen vastgehecht werd, en hoe moeijelijk het is te begrijpen, hoe het met dit vasthechten moge gegaan zijn voor hermelijnen mantels, goudlaken en fluweelen tabbaarden en hoofdtooisels van de fijnste lijnwaden, is het mogelijk dat de Engelsche dames op houten pennen waren gesteld. — Zoo het toch waar is hetgeen ergens is geschreven, dat men in *Engeland* in het begin der 16de eeuw nog geene bedden kende, geene schoorsteenen had, zich bediende van houten schotels en borden enz., laat zich de liefhebberij voor die houten pennen ook wel aannemen.

Dat het in *Vlaanderen* anders was, blijkt uit het reglement van navigatie op het *Zwin*, en de tarieven der tollen te *Sluis* en te *Damme*, van 1252.

Wij lezen aldaar onder de rubriek:

»Van allerhande balen:

Voort enen mersseman die sinen merse taffet, of sac of pacskyn selve besleghen heeft daerin syn allerande cruut elc sacskyn dat ghecost heeft boven VS par es sculdich 2 d.

Synre oostcleedere in 4 d.

Esser side in 2 d.

Synre sindael of festaen of bokeraen elc stic 2 d. en alf.

Esser ander ghemingede in de merse, messen, scaren, tassen, hantscoenen, buersen, rimen, twyn, *naelden*, *spellen*, 2 d. den hoop."

De leurders, waarover men thans zoozeer klaagt, blijkt alzoo eene nieuwigheid te zijn, die meer dan 600 jaren oud is, en het blijkt almede, dat hun handel, even als thans ook, bestond in messen, scharen, naalden, spelden, garen en band.

Te veronderstellen dat de dames die van de leurders oostersche kleederen, zijden en gouden stoffen kochten, geen gebruik zouden gemaakt hebben van de spelden, die gelijktijdig aangeboden werden, maar op zijn Engelsch, de voorkeur aan houten pennen zouden gegeven hebben, is niet zeer aannemelijk.

Spelden en Speldegeld. Ik lees in het *Nieuw Amsterdamsch Handels- en Effectenblad*:

»Den 3den Februarij 1543 werd de eerste speld van verzilverd koperdraad uit *Engeland* in *Frankrijk* ingevoerd: vroeger bedienden zich de dames van puntige houtjes. Thans wordt er jaarlijks voor 75 millioen francs aan spelden verbruikt."

Komt ons woord *spellen*, vulgo *spelden*, Fransch *épeler*, Engelsch *to spell*, van *speld*? Het is bekend, dat, wanneer kinderen van vrouwen lezen leeren, de letter bij het spelonderrigt meestal door eene speld aangewezen wordt, zoodat men in oude boeken ook wel soms nog spelden vindt, die echter ook wel tot plaatsaanduiding kunnen gebruikt zijn geworden, of wel tot speldewigchelarij. Van een geestig boek zegt men: »Je kunt er met een speld in steken," meenende: »Je zult altijd op wat aardigs teregt komen."

J. H. VAN LENNEP.

[Kwam ons *spellen* van *speld*, dan zou men verwachten dat de Franschen, die hun *épingle* even als wij ons *speld* van het latijnsche *spinula* maakten, het spellen *épingler* genoemd hadden. Zij hebben dit evenwel niet gedaan, hun *épeler* is ons *spellen*, dat eerst voor de *sp* eene *e* ontving, en later de *s* uitwierp, ten gevolge waarvan de *e* scherper uitgesproken moest worden. Op dezelfde wijze zijn uit spiën en sperwer, *épier* en *épervier*, uit het latijnsche spinula en spongia, *épingle* en *éponge*, uit het italiaansche sposo (lat. sponsus) en spada, *époux* en *épée* ontstaan. Ons woord *spellen* is veel ouder dan *speld*. Reeds ULFILAS gebruikt het voor *bekend maken*, *verklaren* (διηγέομαι). Marc. 5. vs. 16 vertaalt hij: Jah spillodedun im thaiei gasewun waiva varth bi thana vodan jah bi tho sveina (En die het zagen verhaalden hem wat er gebeurd was met den bezetene en met de zwijnen). Bij onze ouden komt het niet zelden voor. Het beteekent, verklaren, duidelijk maken, bekend maken. Zoo een Ms. van 1452 aangehaald door HUYDECOPER, *Proeve*, I. bl. 366: »Nabugodonosor ontboot voor hem alle die vroede van Babilonien om sinen droom *ghespelt* te hebbene," d. i. verklaard, duidelijk gemaakt. MAERLANT, *Wap. Mart.* I. 735, zegt van de rede die regt spreekt in het geschil tusschen oog en hart »Baersculdich si die herte *spelt*," d. i. zij verklaart het hart voor klaarblijkelijk schuldig. Wat doet nu de knaap die spelt? Hij verklaart de letters die in het boek staan voor zich zelven, voor den meester die hem spellen laat en voor zijne makkers, die hem de letters hooren noemen en zamenvoegen. Hij maakt de beteekenis daarvan voor hen duidelijk, maakt hun die bekend. Opmerkelijk is eene plaats in het gedicht *Van den levene ons heren* vs. 1307, waar wij *spellen* en *lezen* bij elkander vinden.

Doen sprac een Jode, hiet Cayphas,
Die hen hare wet spelde ende las,
Hi was haer biscop ende haer vader enz.

Spellen zal echter ook hier wel *verklaren* beteekenen.]

Doopen buiten de steden. Wat met de *huwelijken* geschiedde, vond ook meermalen plaats met den *doop* van kinderen. Onder de *Antwoorden* heb ik iets over het eerste medegedeeld. Over het laatste heb ik ook iets; maar verzoek daarvoor een plaatsje onder de *Aan-*

teekeningen, opdat de zaak een' afzonderlijken titel hebbe, en niet onder het *buiten-trouwen* verloren ga.

Toen de Gereformeerde gemeente te *Zutphen*, langs den weg eener lofwaardige gematigdheid, vasten voet had gekregen, zag zij met leede oogen, dat zij toch eigenlijk niet alleen stond; en in vervolg van tijd nog minder alleen zou kunnen blijven, indien zij niet al het mogelijke deed, om andersdenkenden in het vestigen van gemeenten tegen te gaan. Pogingen daartoe vond ik onder anderen in 1623 tegen de *Doopsgezinden*, in 1630 tegen de *Remonstranten*, in 1639 tegen de *Roomschen*, in 1640 tegen de *Lutherschen*.

Om daarin te slagen eischte de kerkeraad, dat *alle* kinderen in de Gereformeerde kerk zouden worden gedoopt, om 't even welke gezindheid de ouders waren toegedaan. De vroedvrouwen werden gebruikt om opgave van alle geboorten te verkrijgen. Het niet voldoen aan dien eisch had ten gevolge, dat den 25sten October 1647 in den kerkeraad de klagt werd ingeleverd, »dat de borgers en ingesetene deser stadt sommige haer kinderen buiten lieten doopen; deselve buiten tot paepsche schoolen seinden, ende dat de Mennonisten trouwen sonder bij ons geproclameert ofte bevesticht te worden," en dat Ds. LANSBERGH en Jonker SLOOT met die klagt naar den Raad der stad werden afgevaardigd. Van Raadswege volgde daarop eene publicatie, wier inhoud mij echter onbekend is.

Vermits daar buiten-doop en paapsche scholen en de huwelijken der Doopsgezinden in éénen adem worden genoemd, zou 't kunnen zijn, dat de aangeheven klagt over 't *buiten-doopen* alleen betrekking had op de ongezindheid der andersdenkenden, om hunne kinderen in de Gereformeerde kerk ten doop te brengen; en dan verkrijgt zij eene geheel bijzondere beteekenis, die niet lag in de bedoeling van C. K. v. S. (*Nav.* IX. bl. 9), maar die, ten aanzien althans der Roomschen, gestaafd wordt door de Kerkeraadsnotulen van 6 Aug. 1655, 8 Aug. 1659, 21 Nov. 1659 en 23 Januarij 1660.

Dat evenwel ook in de Gereformeerde kerk zelve het buiten-doopen, in den zin van C. K. v. S. wel eens plaats moest vinden, volgt uit het bestaan van een *groot* en van een *klein* doopformulier. Het groote werd, althans in *Gelderland*, op de dorpen gebruikt; het kleine, gelijk ik ergens vond: »om de toehoorders niet te lang op te houden," in de steden. Indien nu het kleine iemand niet genoeg bevredigde, hoe gaarne zal hij dan naar een nabijgelegen dorp zijn gegaan, om den wil des grooten formuliers.

Er liggen echter een paar regtstreeksche bewijzen voor mij, voor eenige jaren uit getrouwe oorkonden opgeteekend. Den 19den Januarij 1739 rezen er in den Kerkeraad der Gereformeerde gemeente te *Rotterdam*, klagten over den doop van een kind buiten de stad. En in April of Mei van 't zelfde jaar 1639, werd zelfs een der predikanten, Ds. JACOBUS LEEUWIUS, de bekende strijdvoerder (22 Mei 1621) tegen de oprigting van het metalen standbeeld van ERASMUS, bij gelegenheid van het huisbezoek aangesproken en onder handen genomen over 't doopen van zijn eigen kind te *Schiedam*. Waarschijnlijk was het hem te *Rotterdam*, waar hij woonde, belet, omdat hij reeds in 1632 *emeritus* was verklaard.

Hoe het te *Rotterdam* toeging, nadat de Dordsche Synode over de Remonstranten den staf had gebroken, is genoeg bekend uit onze geschiedschrijvers. Van mindere bekendheid is het, dat de geregtelijke vervolging van de predikatiën der Remonstranten buiten de stadspoorten, het getal doopelingen bij de Lutherschen aldaar, gedurende verscheiden jaren, op eene aanmerkelijke wijze deed toenemen, en welligt eene geheele aansluiting aan de laatsten zou hebben te weeg gebragt, indien daar niet een ongelukkige twist over de wijze van Avondmaalsviering ware losgebarsten.

S. J.

Conflict tusschen die van den gerechte der stad Delft en den Rector en Regteren van 's lands Universiteit te Leyden, bij gelegenheid der arrestatie van vier studenten binnen de stad Delft, 2 Februarij 1759. Onder meer andere processtukken op het archief te *Delft* berustende, vond ik ook een pak papieren met het opschrift: Papieren rakende de gearresteerde studenten, 1759. Zie hier de toedragt der zaak, die tot het conflict aanleiding gaf; zij is ontleend aan de »Species facti" en notulen onder de overige stukken te vinden.

Op Vrijdag avond, 2 Febr. 1759, kwam zich in aller haast aan het huis van den Onderschout van *Delft* een manspersoon aanmelden, die zich beklaagde, daar zoo even bij de Haagpoort eene kwetsuúr aan het hoofd te hebben gekregen, en er bijvoegde, dat de daders zich in eene herberg bevonden, staande naast voornoemde poort. De Onderschout begaf zich onverwijld naar gemelde herberg, waar hij zich op de aanwijzing van den gekwetste verzekerde van vier jongelieden, welke hij daarop met eene koets naar het raadhuis bragt. De gearresteerden werden nog dienzelfden avond door den Heer Officier verhoord, ten overstaan van Heeren Schepenen. Uit het verhoor bleek spoedig, dat zij Leydsche studenten waren; evenwel maakte geen hunner zwarigheid om op de voorgestelde vragen te antwoorden, ja zelfs beriep

niemand zich op den academischen Senaat (*). Verder bleek nog, dat een der studenten de zoon was van een gedomiciliëerd burger der stad *Delft*, terwijl door de verklaringen van neutrale getuigen werd uitgemaakt, dat bovengemelde manspersoon door een der vier Heeren verwond was geworden, zonder dat men echter te weten kon komen, wie de dader was. Daarenboven gaf de chirurgijn, die den gekwetste verbonden had, een declaratoir, waarin hij zeide, dat van de wonde, als hoofdwonde, vooreerst niets bepaalds te zeggen was. Waarop de delinquenten, bij decreet van Heeren Schepenen, in stricte gijzeling werden gebragt naar de herberg »de Vergulde Zon," om aldaar door stadsboden te worden bewaard.

Den volgenden dag ging de Heer Officier met het inwinnen van verdere informatiën voort, en toen kwamen er nog meer feiten aan het licht. Immers bleek het, dat gemelde studenten, behalve het toebrengen der hoofdwonde, op weg naar *Delft* allerlei ongeregeldheden hadden begaan, als: het inslaan van glazen, het attacqueren van menschen, ja, dat zij zelfs hier op straat nog drie manspersonen hadden aangedaan. Het was evenwel niet mogelijk uit hen te krijgen, wie de dader of daders van voorn. delicten waren, daar zij naar het scheen te zamen hadden »geconcerteert" hunne zaak met ontkennen alleen goed te maken, niettegenstaande zij reeds dikwijls van contradictie en onwaarheid waren overtuigd geworden. Weshalve zij wederom naar »de Vergulde Zon" teruggebragt werden (†).

's Avonds van dienzelfden dag adresseerde zich aan de Heeren van den geregte de vader van twee der voornoemde studenten, Ds. GERARDUS KLEIN, predikant te *Schiedam*, met verzoek, dat de Heeren de goedheid zouden hebben, zijne twee zonen, met name GERARDUS en HENRICUS KLEIN uit de gijzeling te ontslaan, terwijl hij zich zelven tot borg stelde, dat zijne zonen, wanneer zij ook gerequireerd werden, voor deze regtbank zouden sisteren. Dit verzoek is echter na deliberatie gewezen van de hand, even als dat van JAN VAN LAMBAARDT, wonende te *Delft*, voor zijn' zoon ANTONY HENRICUS VAN LAMBAARDT, die tevens presenteerde al de gevallen onkosten te voldoen (*).

Op den derden dag ontving men eene missive van den Acad. Senaat, waarin de zaak werd afgeschreven (†); waaromtrent men echter vermeende niet te moeten defereren, gelijk dan ook aan genoemden Senaat werd gerescribeerd (§). Nogmaals wendde Ds. KLEIN zich bij requeste aan de Heeren van den geregte, verzoekende *civiel-* en *composibel*-verklaring van de zaak zijner zonen; waarop evenwel alstoen niet is gedisponeerd, omdat de staat der wonde nog niet gepreciseerd kon worden. Later (op den 7den Febr.) werd een der studenten, van wien het bleek dat hij aan het »faict" niet handdadig was geweest, onder handtasting van de roede der justitie ontslagen (**). De vader van VAN LAMBAARDT adresseerde zich ook op nieuw aan hun Ed. Achtb. met hetzelfde verzoek. Het request, in handen van den Officier gesteld, die tevens berigt had ontvangen, dat de wonde niet meer gevaarlijk was, werd geagreëerd en de zaak civiel en composibel verklaard, zoodat ANTONY den 10den Febr. 1759 werd gerelaxeerd, nadat zijn vader de zaak had afgemaakt. Eindelijk werd ook, na deliberatie, het request van Ds. KLEIN toegestaan, waarop zijne zonen den 13den Febr. 1759, *en dus daags vóór het ontvangen van de missive van den Hove van Holland*, ontslagen en in vrijheid werden gesteld. Want eerst 14 Febr. ontving men genoemde missive, aan den Hoofdofficier en de Heeren

(*) In de statuten der Leydsche Universiteit leest men, onder meer andere zaken »tot vordering derselver Universiteit dienende," het volgende: »Alle studenten van de Universiteit, zoowel in civile als criminele saken, 't zij of zij ageren of geconvenieert worden, zullen te regt staan voor den Rector ende zijne assesseurs, met den Burgemeester en twee Schepenmeesteren derselver stad, 't zij of deselve met studenten of met burgeren te doen hebben." Deze ordonnantie van 2 Junij 1575 werd op den 3den Maart 1588 door de Staten van *Holland* en *W.-Friesland* zóó geinterpreteerd, dat, wanneer de immatriculatie had plaats gehad, de studenten of lidmaten der Universiteit voor geen regters in *Holland* mogten worden geconveniëerd, noch gehouden waren te compareren, *dan alleenlijk* voor den Rector, enz. Bij citatie voor eenige andere regters in *Holland* voor eenige personele actiën, zouden die zaken van wegen die van de Universiteit worden afgeschreven. Den 1sten October 1631 is door haar Ed. Groot Mog. hetzelfde uitdrukkelijk geordonneerd, terwijl op den 24sten Maart 1662 in haar Ed. Groot Mog. Vergadering omtrent dit punt dezelfde bepalingen zijn vastgesteld.

(†) Een van hen, HENRICUS KLEIN, werd »vermits de aggraverende omstandigheden der zaak," op de gijzelkamer in het Raadhuis voor een' korten tijd bewaard.

(*) De vierde student was MICHAEL ENGELBERTS, zoo als blijkt uit het attest omtrent de immatriculatie, gegeven door ALBINUS, Secretaris van den Acad. Senaat, den 3den Febr. 1759.

(†) Zie de noot hier boven.

(§) Men verklaarde daarin, dat na examinatie van de voorsz. privilegien *niet* bevonden was, dat zij genoegzame redenen opleverden, waardoor men verpligt zoude zijn de studenten, waaronder zich een zoon van een gedomiciliëerd burger der stad bevond, en die allen *in flagranti delicto* waren geapprehendeerd, aan de Ed. Achtbare Heeren Rector en Regteren over te leveren.

(**) GERARD KLEIN aangezegd zijnde door den Officier, dat hun Ed. Achtbaren hadden goedgevonden hem te ontslaan onder handtasting, antwoordde: »dat hij zijn hand aan geen roede zoude slaan, maar dat hij wel wilde geven een declaratoir, dat hij, *zooveel als zijn karakter als student toeliet*, altoos voor hun Ed. Achtb. zou komen en zich nader zoude sisteren." — Hij bleef derhalve in gijzeling.

Schepenen geadresseerd, waarin vervat was copie van het request van den Rector en de Regteren der Universiteit te *Leyden* aan het Hof gerigt. Die van den geregte van *Delft* zouden op den inhoud daarvan schriftelijk berigt geven aan de Edele Mogende Heeren, hetgeen spoedig ten uitvoer werd gebragt, daar »de reizende bode" het antwoord op genoemde missive den 17den Febr. reeds in handen van den President van het Hof overleverde (*). Na de ontvangst van het rescript werden partijen op 5 Maart 1759 geordonneerd te compareren voor Commissarissen, door het Hof tot het onderzoek der zaak uit zijn midden gekozen. — Heeren Burgemeesteren van *Delft* intusschen geïnformeerd van de geschillen, tusschen de Heeren van den geregte dezer stad en Rector en regteren van 's lands Universiteit gerezen, hadden daarover »serieuslijk" hunne gedachten laten gaan en goedgevonden, de Heeren Gedeputeerden van deze stad ter vergadering van Hun Ed. Gr. Mog. te verzoeken, deze zaak ter hooggemelde vergadering te brengen, ten einde aldus zorge gedragen mogte worden, »dat deze stads jurisdictie en het fatsoen van de Heeren van den geregte ten eenemale zouden blijven geconserveerd."

De beslissing in deze zaak is mij niet bekend. De notulen der vergaderingen van Heeren Officier en Schepenen loopen niet verder dan tot 26 Februarij 1759, terwijl ik het van elders niet heb kunnen vernemen. Nogtans vermoed ik, dat, overeenkomstig het vermelde in de noot, de Souverain in 1759, evenmin als in 1698 en 1754, zijne intentie omtrent »een zoo singulier en exorbitant voorregt," gelijk het in het rescript van die van den geregte van *Delft* genoemd wordt, zal hebben verklaard. Waarschijnlijk is het geschil »sub iudice" gebleven, totdat in de dagen van Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap, de privilegiën der Universiteit van *Leyden* met vele andere voorregten op het altaar des Vaderlands zijn geofferd.

I. S.

Melanchton als Rustbewaarder. Het is bekend, dat LUTHER, als eenmaal studenten bij herhaling ongeregeldheden hadden bedreven, zich dus hooren liet: »Ik ben een geestelijke: maar wanneer het gebeuren mogt, dat zulk een rustverstoorder mijn huis aanviel, dan zoude ik met mijne huisspies op hem uitbreken en mijnen huisvrede verdedigen, zoo als het een' huisvader past. En hadde ik met mijne spies zulk een oproermaker doorstoken, dan zoude ik stilstaan en uitroepen: Hier geschiedt Gods en des Keizers regt! en ik zou voor die beiden mijne dusdanige noodweer met eere en een goed geweten christelijk en geregtelijk willen verantwoorden."

Dat de onverschrokkene en krachtige LUTHER ook des noods naar deze woorden zoude gehandeld hebben, is niet te betwijfelen.

Maar, dat MELANCHTON in een soortgelijk geval de woorden van LUTHER heeft in praktijk gebragt, en even zooveel moed als ligchamelijke kracht getoond, wekt niet alleen onze verwondering, doch is welligt ook minder bekend. Wij verhalen de omstandigheid, zoo als wij haar in een oud en zeldzaam boek hebben aangetroffen. Daar heet het: »Wien zoude het wel in de gedachten komen, dat MELANCHTON, met zijn zwak ligchaam en zacht gemoed, in het negen-en-vijftigste jaar zijns ouderdoms zich genoopt had gevonden, om het geweer in de hand, een' nachtgerucht makenden jongman, die hem met groote woede en den degen in de vuist had aangevallen, dapper in het aangezigt te varen? En toch, dit geschiedde ten jare 1555 in 't begin van Braakmaand (Junij). Tegen 10 uur in den nacht vernam hij, niet verre van zijne woning, het rumoer van eenige zwierende en op elkander verwoede studenten. Om ze nu door zijn gezag tot rust te brengen en alle te vreezen ongevallen voor te komen, greep hij zijn huisgeweer, een jagtspriet, en begaf zich, door zijn dienaar begeleid, naar de gevaarlijke plaats des rumoers en onder het razende gezelschap. Hij gebood hun vrede en zocht hen over te halen, dat zij stil naar huis zouden gaan. De gansche hoop liet zich door zijne vermaning bewegen; slechts een enkele, uit *Polen* geboortig, werd des te grimmiger en viel in dolle woede met den degen in de vuist op hem aan, zoodat de anders zachtmoedige en slechts aan verdediging met de pen gewone MELANCHTON zich gedrongen zag, zijn wapen in allen ernst te gebruiken; en het kwam zóó ver, dat zoowel hij als zijn

---

(*) Men voerde als argumenten aan, »dat in de op nieuws gearresteerde statuten van 24 Maart 1662 (welke als jongstgeëmaneerde wet voornamelijk in consideratie moesten komen), geene speciale dispositie te vinden was, waar bij ledematen van de Leydsche Universiteit buiten de stad *Leyden* en jurisdictie van dien delinquerende, zouden zijn onttrokken aan de judicature van de *regters, welker jurisdictie uithoofde van een apprehensie op heeterdaad notoirlijk is gefondeerd.*" Zoodanige speciale dispositie, als derogerende aan de beschreven regten, aan de bijzondere privilegiën der steden en aan het indisputabel regt, dat in deze provincie altijd heeft gevigeerd, zou niet anders dan *bij een klare en expresse wet van den Souverain* kunnen worden geïntroduceerd.— Verder werd herinnerd, dat reeds in 1698 op het punt van de jurisdictie der Universiteit van *Leyden*, interpretatie aan Hun Ed. Gr. Mog. was gevraagd, en wel over de apprehensie in flagranti delicto; waaromtrent geen decisie was gegeven. Even zoo had in 1754 de Souverain niet kunnen goedvinden Hoogstdeszelfs intentie dienaangaande te verklaren. — Weshalve die van den geregte vermeenden ongehouden te zijn, zich in eenig proces met 's Lands Universiteit te inmisceren over een geschil, hetwelk reeds voor lang aan de souveraine cognitie en decisie van Hun Ed. Gr. Mog. was gebragt.

onzinnige tegenpartij in gevaar waren het leven er bij in te schieten.—De Pool werd hierop tot welverdiende straf voor acht jaren van de Hoogeschool te *Wittenberg* verbannen, en bij zijn vertrek door het op hem verbitterde volk bijna dood-gesteenigd."

Aan dit verhaal is een latijnsch vers des beroemden dichters JOHANN STIGEL over dit onderwerp toegevoegd, gelijk ook het latijnsche besluit ter uitbanning des studenten, dat op den 4den Junij des jaars 1555 door den Senaat der Wittembergsche Hoogeschool is uitgevaardigd geworden.—C.W. in *Neuer Kalender für das Deutsche Volk auf das Jahr* 1849 (Hamburg, 1849, Agentur des Rauhen Hauses), S. 52.

J. H. VAN LENNEP.

Belooningen door Bewindhebbers der O. I. Compagnie in hunne algemeene vergaderingen aan de dienaars der Comp. toegekend.

1609, 25 Maert. CORNELIS MATELIEFF, *de Jonge*, te vereeren met een schoone goude keten met een medaille daer aen, Ende een vergult rapier ende poignaert, ter waerde van *twee Hondert* ponden groot vl., voor zijne goede en getrouwe diensten.

1612, 14 Augusty. JACQUES L'HERMITE, *de Jonge*, vereert wegens zijne gedane getrouwe diensten van 23 April 1607 tot Junij 1612 *twintigh* ₶ vlaems, ende nogh bovendien, *twee Honderd* ₶ vlaems. Hij sal versocht worden de Bewindhebbers van advijs te dienen op de Oost-Indische saken.

1622, 1 April. JOHAN DE CORBEHEM toegeleyt *Hondert vijftigh* gulden, voor seeckere remonstrantie aengeteekend ende overgelevert, dienende tot redressement van veele fouten in 't leggen van de forten in *India*.

1626, 9 April. Aen Sr. HENRICQ BROUWER, Bewinthebber, sal werden goetgedaen de somma van dertig £ sterling, die hij heeft verschoten voor de Comp. aldaer (*London*) aen den Hofmeester LA RIVIÈRE, met de Heeren Ambassadeurs, Anno 1621, 22 en 23 in *Engeland* geweest, om daer voor te copen een servies van Tin, voor den Heer Grave VAN CUYLENBURG

1627, 28 en 29 July. JAN WILLEMSZ. BONTEKOE (*), als Schipper uytgevaren op 't schip *Nieuw Groot Hoorn* anno 1618 ende onderwegen door brand gepericliteert, alsoo hij de leste in 't schip is geweest omme 't selve te slissen ende 't schip te behouden. Ende hij met eenige door 't vluchten in de boot is gesalveert, is hem voor sijn extra ordinair devoir toegeleyt *dry Hondert* guldens, daer mede sijn pretentie van sijn maentgelden ende andere sullen cesseren.

(Er berust in de archieven der O. I. Comp. thans nog een journaal in HS. van zijne reis naar *China* in 1622, en zijne tehuisreis in 1625; het bevat mede een breedvoerig betoog over de stuurmanskunst.)

1629, 18 Augusty. Is den Gouverneur WILLEM JANSZ ter vergadering verschenen en hem vereert voor goede diensten *Seventien Hondert* gulden tot een goude ketting.

Item. Is aen den Commandeur JACQUES LE FEVRE voor sijn lange en goede diensten toegeleyt tot een vereeringe *twee duysent* gulden.

1635, 29 Augustus. De Vergadering gelet op de goede diensten van WILLEM JACOPSZ COSTER van *Akersloot* by hem in qualité van Schrijver ende Commandeur in verscheyden tochten voor de Comp. in *Oost-Indië* gedaen, is denselven voor recompence ter vereeringe toegeleyt de som van *Acht Hondert* guldens, waer mede contentement genomen ende daer voren de vergaderinge bedanckt heeft.

(Zie de belangrijke levensschets van hem in VAN DER AA's *Biogr. Woordenboek der Nederlanden*, dl. III. bl. 766.)

1637. De Capitein Majoor ADRIAEN ANTHONISZ weder gecontinueert onder *twee Hondert* guldens per maent ende eene belooning van *acht Hondert* guldens in specie of een goude ketting, harnas, partisaen en zijdgeweer of iets ander dat hem aangenaam wezen zal.

(Hij stierf den 18den November 1640 als Bevelhebber in de belegering van *Malakka*.)

1639, 17 September. In de Vergadering verschenen JOCHEM ROELOFFSZ van *Deutecom*, Commandeur (over de twintig jaren in *Indië* in verschillende betrekkingen), vereert met *duysent* guldens, voor sijn gedane goede diensten, waervoor hij de Vergadering bedankt heeft.

(Zie over hem bovengenoemd werk, dl. V. bl. 1 en volgg.)

1639, 24 September. De Camer *Amsterdam* geauthoriseert, om de Luytenant Major des Casteels *Batavia*, HENDRICK DOBBERTEYN voor verscheyden goede diensten in verschillende gelegenheden bewesen, te mogen promoveren tot Capiteyn ende weder naer *Indië* te versenden.

1639, 22 October. De Vergadering by haer overwogen hebbende de extra goede diensten in *Indië* gedaen by den Ed. JUSTUS HEURNIUS Predicant, met de jongste schepen t'huys gecomen, is goetgevonden Sijn Ed. te vereeren de somma van *twaelff Hondert* guldens, tot erkentenisse hoe dat de Compe. sijn persoon ende gedaene diensten houdt ende in toecomende nog van hem te verwachten heeft, welcke hem in contanten off daer voren een obligatie gegeven sal worden, om op interest te houden.

(*) Hij wordt elders genoemd WILLEM IJSBRANDSZ. BONTEKOE. BESTUUR.

(Zie over hem in de *Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van Neêrlandsch Indië*, dl. III. bl. 250 en dl. V. bl. 1 en volgg.)

1640, 6 September. NICOLAES COUCKEBACKER in de Vergadering wordt bedanckt voor sijn goede diensten ende vereert met *twaelff Hondert* guldens tot een gouden keten; heeft de Vergadering daarvoor bedanckt.

(Opperhoofd van *Japan* van 1634—1638.)

1644, 29 Augustus. CAREL HARTSINCK Commandeur met de retourvloot te huys gecomen, eene vereering toegeleyt van *vijff Hondert* guldens; ende soo mogt resolveren om weder naer *Indiën* te gaen men op sijne gedane goede diensten sal letten.

1645, 21 October. LAURENS FORÇENBURG Capiteyn binnen *Malacca* ende daerbuyten verraderlijck vermoort, goetgevonden de erfgenamen de *twee duysent* realen van achten uyt te betalen.

(Hij had een belangrijk aandeel gehad in de verovering van *Malakka* in Jan. 1641.)

1646, 6 Maert. Het Juweel door den Ambassadeur GONSALVO VELOSO DE ST. JOSEPH van *Goa* op *Batavia* aen den President CORNELIS VAN DER LIJN aldaer vereert in de Vergadering gebragt, zal bij de Kamer *Amsterdam* bewaert blijven tot nadere dispositie van deze Vergadering.

1648, 28 September. Aftegeven onder recepisse het Juweel (zie hier boven) aen AVIS CORNELIS VAN HEEMSKERCK, als daertoe gemachtigd.

1648, 28 September. By de Vergadering in goede consideratie genomen sijnde de langduyrige gedane diensten van d'Ed. WOLLEBRANT GELEYNSZ *de Jonghe* als Commandeur over de jongste retourvloote in 't vaderlant gecomen ende als Raedt Extra ordinair voor syn vertreck van *Batavia* by den Gouverneur Generael ende Raden van *Indië* gequalificeert; sonder noghthans regart te nemen op de pretentie van verbeteringe in sijn requeste vervat. Heeft goetgevonden den voorschreven Commandeur tot afscheyt ende dat de retourvloote met goede ordre in 't vaderlandt gebracht, mitsgaders goede debvoiren in 't bergen van de verongeluckte goederen aen de *Caep de Bonne Esperance* uyt 't schip *Nieuw Haerlem* gedaen heeft te vereeren met de somma van *ses Hondert* guldens eens tot een goude ketting om te bethoonen, hoe veel dese Vergaderinge syn persoon ende gedane diensten extimerende is.

1652, 28 September. Aen den Gouverneur Generael CORNELIS VAN DER ZYN toegestaen sijn versocht afscheyt; soo mede hem behalven de toegestane gelden te laten behouden, het Juweel by de *Chineesche* Burgery hem vereert ende aen de Comp^{e}. goedgedaen ter somma van *f* 1989 — : — zoo mede hem toe te leggen eens *twee duysent* guldens.

1655, 9 April. PIETER KEMP jongst voor Commandeur met de retour vloot thuys gekomen, aengenomen in dienst der Comp^{e}. ende hem het commando over de uytgaende vloot te deffereren ende tot eene erkentenisse te vereeren met een goude Ketting en Medaille, ter waerde van *Acht Honderd* tot *duysent* guldens.

1658, 6 September. GERARD HULFT. Een borstjuweel van goud met juweelen ende andere steenen hem door den Conink van *Candia* geschoncken, aen sijne moeder tot een gedachtenisse geschoncken.

(Hij sneuvelde als veldoverste voor *Colombo* op *Ceilon*, den 9den April 1656.)

1668, 25 April. Aen den Soon ende Erfgenaem van wylen den Raed Ordinair van *India*, AERNOUT DE VLAMING VAN OUTSHOORN te vereeren voor de diensten in *Amboina*, *Banda* ende *Ternate* gedaen met *Ses duysent* guldens eens.

(Als bevelhebber der retourvloot den 11den Februarij 1662 aan de *Kaap de Goede Hoop* met zijn schip *Het Hof van Holland* verongelukt. Zie den merkwaardigen droom van den Gouverneur-Generaal MAETSUYCKER, hem betreffende, bij VALENTIJN, dl. IV. st. 1. bl. 302.)

1669, 9 Mey. ZACHARIAS WAGENAER, in 1669 overleden, sijne erfgenaemen vereert met *twee Hondert Ducatons*.

(Zie over dezen verdienstelijken dienaar der Comp. de *Kronijk van het Hist. Genootschap te Utrecht* 1854.)

1688, 23 September. Op 't versoeck van eenen PIETER BUQUOI van *Leyden*, twaelf jaren lang bij RADJA SINGA gevangen geseten goetgevonden hem toe te leggen *drie Honderd guldens*.

(PIETER DE BUCQUOI als Gezant aan RADJA SINGA op *Ceylon*, 24 Maart 1677.)

1689. ROBBERT PADBRUGGE Commandeur over de retour vloot doet rapport in de Vergadering ontvangt *geen* goude ketting en Medaille heeft niet voldaen aen de hem gegeven orders omtrent de schepen in dese oorlogstyden.

(Het was de gewoonte, aan den bevelhebber der retourvloot, wanneer hij deze naar behooren gecommandeerd had, te vereeren met eene gouden ketting met medaille van *f* 500 tot *f* 1000, of de waarde van dien, volgens den rang door hem bekleed. Zie hierboven op de jaren 1648 en 1655.)

1692, 5 April. GERRIT BROUWER, Schipper op *Goudesteyn* 1690 in January van hier vertrocken op de hoogte van de *Canarische* Eylanden tegen drie *Algerijnsche* roovers slaegs geweest en naer ruym *seven* uren vechtens deselve cloeckmoedelijk afgewesen heeft, voor syn dapper beleid en goede diensten deswegen toe te voegen, een vereering

van een goude ketting van *Honderd zilvere ducatons*.

1693, 28 February. MARIA KEMP weduwe van WILLEM KEMP met *Waterland* als Commandeur retournerende op de hoogte van 45 Graden Noorder Breedte met eenige *fransche* schepen geslagen hebbende, door dezelve zoodanig onder water getroffen, dat in volle zee is gezonken, uit commiseratie toegevoegd *Duysent Guldens* en 't verzoeck van de Erfgenamen met voornoemde schip gebleven afgeslagen.

1698, 19 September. DIRCK LOVELD Schipper in een gevecht met twee *Algiersche* Roovers gesneuveld, deszelfs weduwe MARIA LEYHAMER tot een vereeringe toegevoegd *duysent* guldens.

1702, 14 September. Remuneratie aen CORNELIS DE VLAMINGH te doen om dat sich in een gevecht met een *fransch* oorlogschip, mannelyck heeft gequeten.

Op den 22 Augustus met syn schip *'t Huys ten Ham;* het fransche schip had zwaer geleden en gesauveerd door *vier* andere *fransche* schepen. Hij had zeven dooden en dertien gequetsten, en had het gevecht vier glazen geduurd.

(Hij was de zoon van den Commandeur WILLEM DE VLAMINGH, en voerde het bevel over het galjoot *Het Weseltje*, toen deze met *de Geelvinck*, den hoeker *de Nijptang* en genoemd galjoot de ontdekkingsreis naar het *Zuidland* in 1696 maakte. Zie *Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van Nederl. Indië*, dl. I. st. 1. bl. 184.)

1710, 2 October. JOAN VAN HOORN, Gouverneur-Generael in de Vergadering, doet rapport als Admirael der retour vloot, hem toegekent een goude ketting en medaille, ter waarde van *vijftien Honderd* guldens.

(Door hem werd aan wissels in privé medegebragt de zeer aanzienlijke som van *ƒ* 472,217: 12. Zie *Nav. Bijbl.* 1855, bl. cxxii, Noot *c*.)

1722, September. FRANCK VERZEYDE Schipper, doet rapport als Commandeur van de retourvloot van *Ceylon* en *de Kaap*, bij het verongelukken van THEUNIS DE HAEN; hem zal *twee Honderd vijftig* guldens in geld of een stuk *silver* vereert worden ter gedachtenis en syn tractement van *de Kaap* af vermeerderd tot *Honderd* gulden.

1748, 11 September. DIRCK TEN BRINCK Clercq, fungerende als Bibliothecaris by de Presidiale Camer, soo in 't versamelen en in order schikken van 's Comp. volumineuse Charters en papieren ter gemelte Camer als het formeren van accurate registers op de selve aengewent ten merkelyke dienst van de Comp^e, toegeleyt *duysent* guldens eens.

(„Hij was zedert 1714 Klerk, in 1742 fung. Biblioth., hij werdt den 19 October 1758 gepensioneerd, oud zijnde 70 jaren, en overleed in Maert 1762." Rapport van den Advocaat VAN DER HOOP.)

Lijkredenen, lijkpredikatiën, lijkzangen enz. op Remonstrantsche Hoogleeraren en Predikanten (vgl. VIII. bl. 349; IX. bl. 296; X. bl. 91). Nadat mijne bijdrage over deze stukken ingezonden was, ontdekte ik nog dat de in den *Bloemkrans van verscheiden Gedichten*, Amst. 1659, zonder naam voorkomende *Rouwklinkert* en *Grafschrift* op CUPUS, alsmede het *Bijschrift* op UITENBOGAERD, met de letters J. v. N. voorzien, alle door J. VAN NIER zijn gedicht, zoo als zulks uit het *Register* van dit bundeltje blijkt; als ook dat het andere bijschrift op UITENBOGAERD met J. v. V. geteekend, van J. VAN VONDEL was en hetzelfde dat ik reeds uit diens *Hekeldichten* had opgegeven, zoodat dit hier moet vervallen. Eindelijk dat de twee *eerst* genoemde gedichten op den gedenkpenning van EPISCOPIUS, beide van N. BORREMANS zijn, die destijds Proponent bij de Broederschap was en later Predikant te *Nieuwkoop*, enz.; en de beide *laatst* genoemde van J. LUIDING. Deze dichter J. LUIDING is mij ook nog gebleken predikant te zijn geweest en wel uit den mede in 't bovengenoemde bundeltje voorkomenden, doch vroeger niet opgemerkten, *Treurzang over de dood van den Eerwaardigen, Godvruchtigen, D.* JOHANNES LUIDING (aan zijne moeder opgedragen), door J. KUILEMAN, die Remonstrantsch Predikant te *Haarlem* geweest is; en daar nu de naam van LUIDING niet onder de Remonstrantsche Hoogleeraren en Predikanten in TIDEMANS *Remonstrantsche Broederschap* voorkomt, zoo vrage ik, of het ook de eigenlijke of Hollandsche naam van JOHANNES LOEDINGIUS (*) kan zijn geweest, — wiens vóórnaam althans dezelfde is; — daar 't bijna niet te denken is, dat een Predikant van eene andere gezindte in *dien* tijd dichtregelen op den *Gedenkpenning* van EPISCOPIUS zou gemaakt hebben, en wel zoodanige als waarin, gelijk hier het geval is, de nagedachtenis van dezen grooten geleerde, — door hem bij zijnen Hollandschen naam BISSCHOP genoemd, — juist om zijn strijden voor de *vrede* onder de Christenen geprezen en verheven wordt (†). Mogt dit echter wel zoo geweest zijn, dan leveren deze gedichten een aangenaam bewijs op van de bij J. LUIDING geheerscht hebbende gevoelens van broederlijke verdraagzaamheid; doch dan zoude ik gaarne vernemen tot *welke* gezindte hij behoord heeft, *waar* hij Predikant was en in *welk* jaar hij overleed, daar dit een en ander bij den *Treurzang* van J. KUILEMAN (die dan ook meer bijzonder van eene broederlijke gezindheid zou getuigen) niet vermeld wordt.

De twee gedichten van A. VERWOUT (vóór zijn dood) en door mij vermeld, omdat zij daartoe in betrekking schijnen te staan, zijn van G. BRANDT, en moesten onder de daarvoorgaanden van dien dichter betrokken en van het jaartal 1657 voorzien zijn geworden; terwijl bij de *eerst* opgegevene op VOSSIUS en MATTHISIUS de jaartallen 1648 en 1651 moesten gevoegd zijn, gelijk bij 't bijschrift op MOLINAEUS dat van 1673 in stede van 1613.

Voorts heb ik nog ontdekt dat J. VOLLENHOVE's *Lijk-*

(*) Deze had ik, met het vers *Op zijn dood*, van G. BRANDT, niet onder de Remonstrantsche *Predikanten*, maar onder de *Hoogleeraren* moeten plaatsen.

(†) Men oordeele slechts uit het eerste der beide gedichten, dat aldus luidt:

Strijdbaarder Held en zag ons wereld niet,
Als van wiens dood gij dees gedachtnis ziet:
'T Was BISSCHOP, die om aller Christ'nen vreê,
Met tong en pen op 't dapperst doorgaans streê:
Zoodat hij noch verstrekt op dezen dag,
Vreê-lievens stut, vreê-haters diep ontzag.

zang op G. BRANDT, waarvan ik de afzonderlijke uitgave reeds op het jaar 1685 heb vermeld, ook voorkomt in *Het leven van* GEERAERT BRANDT, door JOAN DE HAES, Amst. 1740; en dat daarin *verder* nog voorkomen de volgende gedichten, die alzoo bij de overige op BRANDT gevoegd moeten worden, te weten:

1685. *Lijkplicht op de doot van den Heere* GEERAERT BRANDT, *Leeraar in de Remonstrantsche gemeente te Amsterdam; aan de Heeren* KASPAR *en* JOANNES BRANDT, *Leeraars onder de Remonstranten te Rotterdam en in 's Gravenhage, zoonen des overledenen,* door A. MOONEN (Gereformeerd Predikant te *Deventer*).

1685. *Op d'Afbeeldinge van* GEERAERT BRANDT, door A. MOONEN (ook onder het portret door MUNNIKHUIZEN).

1685. *Op dezelve,* door D. VAN HOOGSTRATEN.

1685. *Rouw-klage over dood van de Godvruchtigen, Vrede-lievenden en Arbeydzamen D.* GEERAERT BRANDT, *oud Leeraar der Remonstr. Gem. te Amsterdam,* enz. door J. OUDAAN.

1685. *Op d'uitvaart van de zeer Eerwaarden Heer* GEERAERT BRANDT *den Ouden* en *Grafschrift* (beide?) door P. RABUS.

1685. *Op het overlijden van den Geleerden en Godvruchtigen Heere D.* GEERAARD BRANDT en *Zarkschrift* (beide?) door JAN BREDENBURG.

1685. F. v. B. in zijn lofdicht op de *Historie der Rechtsplegingе.* N*⁎*.

Huisbijbels. Belangrijk zijn de ophelderingen, welke door den *Navorscher*, ten aanzien van een aantal familiebetrekkingen en personen zijn verkregen. Het blijkt meer en meer, dat opgaven van dien aard, in het algemeen, met welgevallen worden ontvangen. Dit is niet onnatuurlijk, want er is in den loop der tijden veel verloren gegaan, en het is treffend, hoe aanteekeningen, welke men meende dat geen belang meer konden inboezemen, menigmaal nog zeer nuttige diensten bewijzen. Deze overweging bragt mij op het denkbeeld, om nog op eene bron opmerkzaam te maken, welke het gemis aan doop-, trouw- en begrafenisboeken, in vele opzigten heeft vergoed. Ik bedoel de aanteekeningen, welke vroeger vrij algemeen voor- of achteraan in de *Huisbijbels* werden gesteld. Wat van dien aard reeds weg is valt niet te berekenen. Het verlies daarvan, tot toelichting ook van menige gebeurtenis, welke daarin, meest met kinderlijke eenvoudigheid, werd beschreven, is onschatbaar. Nu zijn vele personen en familiën nog in het bezit van dergelijke *Huisbijbels met geschreven aanteekeningen*, welke hunne personen en familiën *niet* betreffen. Indien van het bestaan daarvan in den *Navorscher* melding werd gemaakt, het zou velen op het spoor van gewenschte inlichtingen brengen. Men versta mij wel: ik bedoel geene opgave van zoodanige bijbels, die nog in vele huisgezinnen voor zoodanige aanteekeningen dienen, maar de zoodanige, die in vele verzamelingen nog schuilen, en waarvan de aanteekeningen aan den tegenwoordigen bezitter vreemd zijn. ——d.

Numismatiek. 1. ARENDS, *Over de Noordzee,* dl. I. bl. 47, getuigt, dat in 1782 te *Lippenrode* bij *Munster*, een vuursteen gevonden is, uit welken bij het stukslaan verscheidene kleine zilveren munten van de XVIde eeuw voor den dag kwamen.

2. De eenige, van wien ik ooit las, een gedenkpenning op zich zelven vervaardigd te hebben, is HEDLINGER. Deze medaille droeg tot opschrift: »lagom" (d. i. juist van pas, zooveel als het behoort). BJÖRNSTAHL, dl. I. bl. 208, afgebeeld bij KÖHLER, dl. VIII. bl. 425.

3. In den *Overijss. Almanak van Oudheden en Letteren,* 1838, worden op bl. 243 volgg. drie Kamper noodmunten beschreven en afgebeeld. Er schijnt nog een vierde soort geslagen te zijn; want ik kwam onlangs in het bezit van een koperen muntje, welks voorzijde en vorm gelijk is aan N°. 1 aldaar, doch welks keerzijde een' halven kring (zoo men wil een C) met een stip vertoont, in plaats der twee kringen, die een acht vormen op de afbeelding. D. *te D.*

Tollensiana. Verhandelingen of Verzen na den dood van onzen volksdichter uitgegeven.

1. In het *Dagblad van 's Gravenhage*, 22 Oct. 1856.

2. *Ter nagedachtenis van den Hoog Ed. Gestr. Heer* A. TOLLENS, CZ. *overleden te Rijswijk* 21 *Oct.* 1856, *door Dr.* A. HIRSCHIG, CZ. Alkmaar bij JOHANNES ROEM.

3. TOLLENS, *Dichtregelen uitgegeven tot eene bijdrage voor het op te rigten monument, ter eere van den vaderlandschen zanger, door* ADORATOR. (C. VAN KOETSVELD.) 's Hage, bij DE GEUS.

4. *Les derniers moments de* TOLLENS, *pour le piano par* L. F. REVIUS. la Haye.

5. *Roepstem tot de Nederlandsche Natie, over eenig gedenkteeken voor haren geliefden Volksdichter, door* PHOTOPHILUS, bij VAN NES, te *Kampen.*

6. *Herinnering aan* TOLLENS, door VAN ZEGGELEN. 's Hage, bij VAN STOCKUM.

7. *Lijkkrans voor* TOLLENS, door JAN VAN BEERS. Amst. bij VAN KESTEREN.

8. A. BOGAERS, *Tollens: Dichtstuk.* Leeuwarden bij SURINGAR.

9. P. C. J. MEIJS, *Bij* TOLLENS *graf, dichtregelen.* Meppel bij TEN BRINK.

10. HENDRIK TOLLENS CAROLUSZOON, *geschetst door* WARNSINCK, *met portr* Amst. VAN KAMPEN. De 7de aflevering van *Nederland.*

11. Piquante Recensie in de *Vaderl. Letteroefeningen* van Febr., Maart en Mei 1857.

12. *Een lovertje op het graf van* TOLLENS, door L. VAN DEN BROEK. Rotterdam bij ALTMAN en VAN DER PALM.

13. TOLLENS, *een herinneringswoord door* DERCKSEN. Leiden. Geplaatst in *Europa* 1857, N°. 1.

14. TOLLENS *als Evangelisch Christelijk Volksdichter*. Amst. bij WITKAMP. Naar aanleiding van het artikel in *den Tijd*.

15. TOLLENS *herdacht in België door* PRUDENS VAN DUYSE. Antw. bij VAN OOSTERZEE.

16. TOLLENS, *drie Dichtstukken van* JAN VAN RIJSWIJK. Gent bij WILLEM ROGGHÉ.

17. TOLLENS *begrafenis*, 25 *October* 1856. NIJGH, Rotterdam. Daarin is, behalve de *Aanspraken bij het graf*, tevens opgenomen de *Dichtregelen* van JAN VAN RIJSWIJK, ook geplaatst in een Vlaamsch Dagbl.

18. In den *Tijdspiegel* (Nov. 1856) een stukje: *Eene kleinigheid van een groot man*, door Ds. VAN KOETSVELD.

19. *Een onuitgegeven brief van* TOLLENS, geplaatst in *Konst- en Letterbode* van 15 Nov. 1856.

20. *De Tijd*, *Noord-Hollandsche Courant*, 29 Oct. 1856. Vgl. hierboven N^{0}. 14.

21. *De Katholiek*, Oct. en Dec. 1856.

22. *Aan* JAN VAN RIJSWIJK *te Antwerpen, in antwoord op zijn Loover aan* TOLLENS, *en de Broedermin van* 29 *Oct. en na het lezen van den Noord-Hollandsche Tijd van denzelfden datum. Door een Amsterdammer*, 30 *Oct.* 1856. Dit is geplaatst in het *Dagblad van 's Gravenhage*, 6 Nov. 1856.

23. *Algemeen Handelsblad*, 24 Nov. 1856, 2de editie. *Uitboezeming bij den dood van* TOLLENS, door S. J. VAN GELDER, Amst. 6 Nov.

24. *Algemeen Handelsblad*, 15 Dec. 1856, 2de editie. *Elégie sur la mort de* TOLLENS, *traduite de* S. J. VAN GELDER, *par* AUGUSTE CLAVEREAU.

25. De Gebroeders VAN DEN HOEK, te *Leiden*, hebben den 26sten Mei 1857 in veiling gebragt het keurig exemplaar der *Werken* van BILDERDIJK, uit de bibliotheek van TOLLENS, hetwelk bij afslag is gemijnd door den Heer WOLTHERUS BECKER, van *Amsterdam*, voor *f* 1050, zoodat, met inbegrip der onkosten, dit exemplaar circa *f* 1200 heeft gegolden.

26. WAPS *Astrea*, 1856—1857, bl. 95—111. T.

[De beschrijving van de vergadering der Haagsche rederijkers met het gedicht van WITHUYS, daar voorgedragen, moeten wij weglaten. Hoe gaarne wij het gedicht plaatsen zouden, wij mogen dit niet doen zonder toestemming van den dichter, en zonder dit gedicht achten wij de beschrijving dier vergadering te weinig belangrijk voor onze lezers.]

Huwelijken van beroemde personen te Amsterdam aangeteekend (vgl. VI. bl. 165). Uit de aanteekening-boeken der huwelijken te *Amsterdam* wordt t. a. p. medegedeeld de huwelijks-aanteekening van JACOB ARMINIUS, luidende:

»1590, 25 Augustus. ARMINIUS (JACOBUS) Predikant deezer steede, geadsisteert met CLAES FRAENSZ, Burgermeester deeser steede ter eenre, en LYSBETH LAURENSdr. oud 20 jaeren, woonende op het Water, in de gulde Reael, geadsist. met LAURENS JACOBSZ., Schepen en Raad haer vader, en GEERTJE PIETERS, moeder, ter andre zeijde."

Die Burgemeester CLAES FRAENSZ., de getuige van ARMINIUS, was CLAES FRANSZ. OETGENS VAN WAVEREN, meermalen en ook in 1590 Burgemeester te *Amsterdam*, een man van groot aanzien en tot de oudste geslachten der stad behoorende. LAURENS JACOBSZ., de vader van de bruid, was niemand anders dan de bekende LAURENS JAKOBSZ. REAAL, Schepen en Raad van genoemde stad, een man met lof in de geschiedenis dier stad vermeld.

Welk eene eenvoudigheid! Noch de burgemeesterlijke getuige, noch de bruid, eene dochter van eenen Schepen en Raad, noch de vader, komt in de acte met zijnen of haren familienaam voor. Zij worden slechts genoemd FRAENSZ., LAURENSdr. en JACOBSZ. Men kan hieruit gemakkelijk besluiten, dat men in die dagen in de wandeling sprak van Burgemeester CLAES FRAENSZ., van Schepen LAURENS JACOBS en van diens dochter LIJSBETH LAURENS.

In onze dagen zou zoodanige bruid in haar huwelijksacte voor het minst als *Jongvrouwe*, zoo al niet als *Jonkvrouwe*, verschijnen, en aan de titels *Edel-Achtbaren*, *Edel-Groot-Achtbaren*, zou het niet ontbreken.

De bruid wordt eenvoudig LYSBETH genoemd, niet eens, zoo als zij bij WAGENAAR (*Amsterdam*, st. IV. bl. 163) voorkomt, ELISABETH. Het huis, waarin de bruid woonde, wordt door den steen in den gevel, of het uithangbord, of de afbeelding in de luifel aangeduid. Dat huis gaf nog onlangs aan onzen VAN LENNEP de stof tot een hoofdstuk van zijne *Mijmeringen in en over Amsterdam*, getiteld: *In de gouden Reaal*, en geplaatst in het jaarboekje *Holland* voor 1860, bl. 22 volgg.

Nu wij toch van dat jaarboekje en van dat hoofdstuk, *in de gouden Reael*, gewag maken, veroorloven wij ons eene kleine opmerking. De schrijver zegt, dat men LAURENS JACOBSZ, den bewoner van het huis, met *de gouden Reael* gekenteekend, gewoon was naar dat *muntstuk* REAEL te noemen. Hieruit zou men moeten opmaken, dat genoemde LAURENS JACOBSZ. de eerste der familie REAEL is geweest. Dit is echter zoo niet. Gelijktijdig toch met LAURENS JACOBSZ. REAEL leefde JAN PIETERSZ. REAEL, die in 1579 Schepen der stad werd, tot welke bediening LAURENS eerst in 1582 werd geroepen. Daar nu die beide Schepenen geen broeders waren, maar op zijn naast neven, moet de familie REAEL veel ouder zijn, en die naam reeds veel vroeger hebben bestaan. Wie kan hieromtrent inlichting geven? Wij mogen echter de bijzonderheid niet verzwijgen, dat JAN PIETERSZ. REAEL en LAURENS JACOBSZ. REAEL verschillende wapens gebruikten. C/4.

Lijst van bekende huwelijkspenningen (vgl. VI. bl. 73, 157, 257; VII. bl. 33, 165; VIII. bl. 248; IX. bl. 291).

					Aanwezig bij
1623.	....		groen.	Mr. FRANS VAN LIMBORCH en GEERTRUID BISSCHOP ℭ, getrouwd 15 Januarij. Ruitvormige, gegraveerde trouwpenning, vertoonende de elkander de hand gevende echtelingen (portret).	Kapt. G. F. VAN LIMBORCH VAN DER MEERSCH.
1646.	....		50 j.	CORNELIS VAN HEIJNINGEN en ISABEL RUTGERS	*Cat.* KEER, 1858, N°. 4629.
1670.	....		groen.	MARCELLUS BRUYNSTEYN en CATHARINA LOKEMANS ℭ, getrouwd 18 Mei, trouwpenning.	Mr. G. B. EMANTS.
1683.	....		trouw.	JAN EECKES MENOLDA en.........	*Cat.* BROUWER, 1859, N°. 774.
1708.	7 Maart.		25 j.	SYMEN OOMS en GEERTJEN BLOK (gegrav.)	Mr. W. P. S.
1708.	10 Decemb.	(*)	25 j.	DAVID SANDRA, Kiesheer van *Middelburg*, en MARIA HENDRIKS RAMSKRAMMER	J. A. S. v. N.
1714.	....		25 j.	JOAN ANTHONY DE NORMANDIE en CATHARINA DE GREEF ℭ, getr. 25 Januarij.	Mr. G. B. EMANTS.
1725.	30 Julij.		50 j.	HERMAN VAN DEN HONERT en ANNA DE WITT	J. A. S. v. N.
1730.	....		25 j.	CORNELIS VAN QUEBORN en ANNA CATHARINA BRUINSTEYN ℭ, getr. 14 April.	Mr. G. B. EMANTS.
1736.	31 Decemb.	(*)	50 j.	PIETER VAN AKEN en SARA DOLL, waarop op den kant gegraveerd: »*Vier weken voor het feest gaf* SARA DOLL *den geest.*"	Mr. W. P. S.
1742.	....	(*)	50 j.	WILLEM BUIJS, Secretaris der Staten van *Holl.* en *West-Friesland* en ELISABETH LESTEVENON.	kk., *Cat.* V. GELDER, N°. 3828.
1749.	....		25 j.	JACOBUS DOECKES en ELISABETH INSSEN, te *Amsterdam.*	*Cat.* BROUWER, 1859, N°. 776.
1754.	26 Decemb.		50 j.	AÄRON EXALTO D'ALMARAS en JOHANNA GEERTRUID BRONCKHORST ⊕, getrouwd den 26sten December 1704.	Jhr. F. A. v. R.
1759.	25 August.		50 j.	JAN JACOB VAN WESTREENEN en JOHANNA CATHARINA MAMUCHET VAN HOUDRINGE ⊕, getrouwd 25 Augustus.	Dr. H. MENSO.
1760.	8 Febr.	(*)	50 j.	Mr. SAMUEL GILLES, Raad in den Hove van *Holl.*, *Zeel.* en *Westfriesl.*, en FLORENTINA JOHANNA PITTENIUS.	BOONZAIJER.
1763.	....	(*)	25 j.	FRANCISCUS LESTEVENON, Burgemeester van *Amsterdam*, en ELISABETH ALEWIJN, door J. G. HOLTZHEIJ.	*Cat.* VAN GELDER, N°. 3987.
1768.	....	(*)	25 j.	ADRIAAN OKHUYSEN MATTHIASZOON en ALIDA MARIA VAN LIESVELT.	1e Lijst, Akad. van Wetens. N°. 22. 3e Lijst, Akad. van Wetens. N°. 14.
1768.	23 Julij.	(*)	25 j.	Mr. HENDRIK VAN DER GRAAF DE VAPOUR, Heer van *Wulven*, Raad en Burgemeester van *Gorinchem*, en ADRIANA DE LABARRE.	kk., BOONZAIJER. 1e Lijst N°. 25, 3e Lijst N°. 16.
1768.	....		50 j.	OTTO WILLEM BERG en CATHARINA ROSS.	3e Lijst N°. 17.
1769.	....		25 j.	C. ROETLOF en A. K. VISSER (gegraveerd).	*Cat.* BOM, 26 April 1858, N°. 1470, 1e Lijst N°. 30.
1771.	....		50 j.	JOHANNES NUTGES en IDA MARIA VAN HOOGSTRATEN.	kk., 1e Lijst N°. 60, 3e Lijst N°. 24.
1774.	....		50 j.	Mr. H. B. MARTINI en A. M. E. VAN SCHAGE.	1e Lijst N°. 106, 3e Lijst N°. 40.
1775.	....		25 j.	COENRAAD SMIT en PHILIS HACKMEESTER.	J. A. S. v. N.
1776.	....		50 j.	H. VAN GHESEL en G. DE SMETH.	kk., 1e Lijst N°. 131, 3e Lijst N°. 49.

(*) Hierdoor is de vroegere opgave aangevuld.

				Aanwezig bij
1776.	....	50 j.	De Commercieraad FRID. V. D. LEYEN.	
1777.	....	25 j.	J. H. SPECHT en M. H. PLIER te *Curaçao*, door J. G. HOLTZHEIJ.	kk., 1e Lijst N°.139, 3e Lijst N°. 54.
1778.	..........(*)	25 j.	JOAN FREDRIK D'ORVILLE, Schepen van *Amsterd.*, en MARIA PHILIPPINA SCHRIJVER, door J. G. HOLTZHEIJ.	1e Lijst N°. 155, 3e Lijst N°. 61.
1778.	6 Junij.	50 j.	HENDRIK BOONEN en NEELTJE BOOTSMAN te *Dordrecht*, door A. VAN BAERLL.	Mr. W. P. S. 3e Lijst N°. 64.
1779.	..........(*)	25 j.	Mr. DAVID JAN THILENIUS en MARGARETHA ELISABETH VAN DER HAER.	kk., 1e Lijst N°. 166, 3e Lijst N°. 69.
1779.	....	25 j.	W. C. KLEEMAN en C. VAN DER POEL.	3e Lijst N°. 75.
1780.	....	25 j.	G. BLAAUW en M. A. VAN HEIJST.	1e Lijst N°. 176.
1783.	....	25 j.	BERNARDUS BOSCH en M. GASPIL.	kk., 2e Lijst N°.222.
1786.	....	25 j.	AREND ARENDSEN en CATHAR. GROENEWEG.	*Cal.* BRUSSEL, Nov. 1857, N°. 2145, 2e Lijst N°. 277.
1788.	....	25 j.	IS. MOYET en M. VINCENT, (deze trouwpenning toepasselijk gemaakt).	*Cat.* BROUWER, 1859, N°. 777.
1789.	25 Januarij.	50 j.	W. KOUWENS en T. VAN MUIJEN te *Dordr.*	Mr. W. P. S.
1791.	22 Junij.	25 j.	JAN VERVOORN en CORNELIA SPECK.	
1793.	26 April.	25 j.	C. WÄRNER en P. CARP.	BALEN.
1794.	..........(*)	25 j.	PIETER VAN DER BIET en MARIA AGATHA VAN IJSSUM te *Amsterdam*, door J. M. LAGEMAN.	*Cat.* VAN GELDER, N°. 4183, 2e Lijst N°. 403.
1795.	....	trouw.	A. PAEK en J. LEDEBOER.	*Cat.* BRUSSEL, Novb. 1857, N°. 2285, 2e Lijst N°. 412.
1796.	2 August. (*)	50 j.	ANTONI JACOB BIERENS en SUSANNA HOSINA WILLINK.	kk., 2e Lijst N°. 418.
1850.	21 Mei. (*)	25 j.	WILLEM FREDERIK KAREL Prins der *Nederl.* en Prinses LOUISA van *Pruissen*.	

Ten aanzien der vorige lijsten het volgende te verbeteren of aan te vullen: Op 1724, ABRAHAM ERBERVELDT en KORNELIA PLOOS VAN AMSTEL; 1735, 8 Febr., Mr. S. GILLES; 1738, 22 Julij, WILLEM VAN CITTERS, 8 maal Burgemeester van *Middelburg*; 1746, IDA MARIA VAN HOOGSTRATEN; 1757, GERRIT HOOFT, Burgemeester van *Amsterdam*; 1768, CORNELIA PETRONELLA VAN WEVELINCHOVEN; 1771, NICOLAAS SLEGHT; 1771, SUSANNA HOSINA WILLINK; 1779, 25 j. S. JONGEWAARD.

J. A. S. v. N.

[Eenige, waar ICHNEUTES ons mede bekend gemaakt heeft, hebben wij er tusschen gevoegd.]

(*) Hierdoor is de vroegere opgave aangevuld.

Een magnetische telegraaf in de 17e eeuw uitgedacht (vgl. VIII. bl. 156). In een boek waarvan de titel is: »*Das A. B. C., cum notis variorum, herausgegeben von einem dessen nahmen in a. b. c stehet bey* JOHAN CHRISTMIETHEN. Leipsic und Dresden, A. D. 1703," vind ik het volgende:

»MISAND in *Delic. Bibl.* de anno 1692, wundert sich auch über 2 runde Büchsen, darauf das A. B. C abgetheilet, und mit solcher kunst gemacht gewesen, dass wenn man den einen Zeiger aus den Mittel-punct auff das A oder B gerücket, sich zugleich auch der Zeiger der andere Büchse, so an einen davon entlegenen Ort eben so künstlich zugericht gewesen, auff eben diese Buchstaben von sich selbst gewendet, also dass man mit einen abwesend, ohne wort oder Schrift reden können." Conf. HAPPEL. *Mund. Mir.* p. 3, f. 878.

Dit zou schijnen eene inrigting, den hedendaagschen telegraph nabijkomende, geweest te zijn. — Wie weet iets meer hiervan en kan er eenig licht over verspreiden? P. J.

Mummie-Tarwe (vgl. VIII. bl. 89, 283; IX. bl. 287). De korenair, voortgesproten uit de korrels, gevonden in eene Egyptische mummie-kas, heeft vrij wat meer omvang dan eene Engelsche, daar zij om zoo te zeggen bestaat uit de vereeniging van *zeven* Engelsche korenairen. En dus wordt, na een tijdsverloop van twee of drie duizend jaren, een zaadje verlost uit de duisternis van eene Egyptische doodkist, om, geplant op Engelschen bodem, en het levensbeginsel nog onverlet, op den gezetten tijd niet slechts een korenair voort te brengen, maar, wat meer is, een bewijs te leveren, niet minder welkom omdat het onverwacht was, van de waarheid der oudste van alle geschiedenissen, waarin wij geschreven vinden (*Genesis*,

XLI, vs. 5): »Daarna sliep FARAO en droomde andermaal; en ziet *zeven* aren rezen op in éénen halm, vet en goed." Vgl. verzen 6,7.— *The Family Herald*, IV. bl. 382.

J. H. VAN LENNEP.

Instelling der kermis te Aardenburg (vgl. X. bl. 128). Ten aanzien der aan het slot gedane vraag, wordt de Heer G. P. ROOS verwezen naar de *Beknopte Verhandeling der kermissen in Holland, door Mr.* GERARD VAN LOON. Leyden, P. VAN DEN EYCK, 1743. ***.

Vreemde ligchamen in eijeren (vgl. VIII. bl. 32, 188; IX. bl. 290). In de *Nederl. Jaerboeken voor September* 1747, bl. 685, leest men:

»Zeker Bakker binnen deze stad (*Zwolle*) woonende, eerstdaegs eenige *Eijers* openslaende, vond, in het wit van een derzelven, een levenden Worm, die rood van koleur wel $1^1/_2$ vierendeel van eene elle lang was, en een kop en bek scheen te hebben. Men heeft hem bewaerd in een fles met sterk water."

φ^2—φ.

Een bekwaam Ingenieur die nooit geleefd heeft (vgl. X. bl. 123). Bij de mededeeling van de zeer *verschoonbare* vergissing van mijnen voorganger, aangaande den Ingenieur D. W. C. HATTINGA (eene vergissing, die mij trouwens reeds bekend was en ook door mij in het reeds afgewerkte gedeelte van het *Biogr. Woordenb. der Nederl.*, bevattende het artikel HATTINGA, is aangewezen) had nog kunnen gemeld worden, dat WILLEM TIBERIUS HATTINGA, de vader was van de beide genoemde Ingenieurs, en dat ANTHONIE HATTINGA met P. SWART de bouwmeester van de Delfsche poort te *Rotterdam* was.

K. J. R. VAN HARDERWIJK.

Het Linnen-stijven werd ten jare 1565 naar *Engeland* overgebragt door Mevrouw DINGHEN VAN PLASSE, eene Vlaamsche, daarheen verzocht over te komen door eenigen van den adel. Zij gaf zich uit voor stijfster en opende eene soort van school. Hare voorwaarden waren £ 5 (*f* 60,00) om de dames het stijven te leeren en £ 20 (*f* 240,00) om ze te leeren hoe den stijfsel te maken, dat is, hoe dien te kooken, dat hij goed gebonden was. — *The Family Herald*, Vol. IV. p. 476.

J. H. VAN LENNEP.

Twee brieven van Graaf Willem III. Als eene kleine bijdrage tot de geschiedenis der regering van Graaf WILLEM III, die reeds gedurende zijn leven *de Goede* werd genoemd, mogen de beide brieven dienen, die op het archief van *Delft* berusten en welke ik hier mededeel; zoowel om de *taal* als den *inhoud* zijn ze niet onbelangrijk.

Copie van een schrijven van WILLEM III aan heer FLORENS VAN DEN BOUCHORST, baillu van *Delfland* en van *Schieland*:

»WILLAEM graue van henegouwen van hollant van zeland ende here van Vrieslant onsen lieuen ende ghetrouwen haer FLORENS VAN DER BOUCHORST onsen bailliu van delflant ende van schielant. salut. want o͞me des wille dat men dicken onsen poertres van delf ende onse luden van Uwer balliuscop hier te voren *die ghepynt hebben gheweest ende ghedaghet te Utrecht.* om scout ende om andre stucken. dat wi *niet langher ghedoegen en willen.* waer om dat wi u ombieden jof iement Enghe brief brochte van Utrecht o͞me iement te daghene van onsen lande die te uwer balliuscop toe hoert. dat ghi den ghenen die die brief brenghen zoude *houd in zeker hoede van onsen weghen.* want wi willen dat onsen luden berecht zyn *na den rechte van onsen lande.* van scouden die si sculdich zyn ende van andren zaken die den *waerleken rechte* toe hoeren. ende hier af zullen wi u scadeloes houden." Ghegheuen in die haghe des dingendaghes voer des Eligher crusen dagh int jaer m.ccc eñ tiene: —

Copie van een schrijven van WILLEM III aan heer HUGHE VAN ZOTTINGHEM, om de Delfsche poorters tolvrij voorbij *Geervliet* te laten varen.

»WILLEM graue van henegouwen van hollant van zelant ende here van vrieslant onsen lieuen ende ghetrouwen neve he͞n HUGHE VAN ZOTTINGHEM here van *pitthe* salut ende al goed: Want onse neve die here van pitthe u zweer. al onse ghemeene poertres van delf. verlaten hadde van hem tolne te nemen. alse van *winē.* van *haringhe.* ende van *ongnunen.* Ende hier af zo was onse lief here ende vader daer god die ziele af hebbe moete met hem ouer een gedraghen dat zi van dier tolne voerbi gheruliet vorgheuaren hebben. ende nu van niewes also alse onse ghemeene poerte van delf ons ghezeghet hebben *ghi wilt tolne van hem hebben* van horen goede vorseit ende hebben Uwe lieden hore pande ghenomen des zi niet en plaghen te doene. Waerom dat wi u ombieden ende bidden dat ghi onsen poertres daer af onghemoyet laet ende laet varen tollen vri also zi tote nu gheuaren hebben. doet hier toe also vele *dat si hem niet van u beclaghen moeghen.*" Ghegheuen te middelburch des dinxendagh na halfvasten int iaer ons heren. m.ccc ende vyftiene — — — — : —

J. S.

Medaille op het eerste eeuwfeest der O. I. Compagnie.

»1702, 21 Junij. Op het geadviseerde van de Heeren Commissarissen jongst over de Examinatie der *Indische* papieren in *den Haag* gevaceert hebbende, en derselver ver-

bael onder datum 23 Maert laetstleden ter neder gestelt, rakende het doen slaen, of vervaerdigen *der Medaille* of *Gedenkpenningh* ter gedachtenisse van 't eyndigen der *Eerste* Eeuw of *Honderd* jaren, sedert de erectie van de Comp^{e}.; onder den aenvanck der Tweede Eeuw op den 20 Maert der voormelde Maent onder in voornoemd verbael op dato voorschreven vermelt. Is na deliberatie goetgevonden en verstaen, om met 't gunt voorschreven is en 't geen daer verder aen dependeert te besorgen en soodanige *Medaille* te doen vervaerdigen en de saek wijders uyttevoeren soodanigh en in dier voegen als men tot bereyking der intentie deser vergadering sal vinden te behooren, is goetgevonden bij dese te versoeken en cum pleno te committeren de Heeren Commissarissen voornoemd etc.

1703, 5 Maert. Op 't voorstel der vergadering is goetgevonden dat in plaets van een *Penninck* of *Medaille* ter gedachtenisse van den aenvanck der *Tweede* Eeuw sedert de erectie van deze Comp^{e}. voor ieder Heer by de resolutie van den 21 Juny laestleden vastgestelt te vervaerdigen, als nu *twee* voor ieder Heer sullen mogen gestempelt worden het sij van *gout* of *silver* onder deselve limitatien en restrictie by voorschreven resolutie uytgedruckt.

21 Juny word bepaeld dat de *kosten* sullen komen voor rekening van ieder Heer."

LABORANTER.

Instelling van den Raad van Justitie te Batavia. »Resolutie van den Gouverneur Generael ende de Raden van *India* van den 7 Julij 1826.

Is goedgevonden omme d'aensienlyckheyt, 't respect van 't Collegie van de Achtbare Rade deses Casteels, tot noch toe genaemt geweest den *Dagelykschen Raedt*, soo bij *Europische* als *Indische* natien, daeruyt dese aencomende republyque ten meesten deele is gecoaliseert, te voorderen, ten aensien by gemelte Collegie niet alleen gebesoigneert ende gesententieert wordt over alle dagelycksche voorvallen, soo criminele als civile rechtsaecken raeckende Comp^{e}. dienaers ende aencleve van dien, maer oock van de Gerechtsbanck deser stede in cas van appel daertoe geprovoceert mach worden, dat men 't selve voortaen intituleren sal

D'ordinaris Raedt van Justitie binnen 't Casteel Batavia.

Ende alsoo gemelte Raedt tot solemnele depeche der instrumenten en publycque acten welcke by haer verleden worden, van een *segel* tot noch toe onversien is gebleven; is mede goedgevonden deselve conform de bovengemelde titul tot *een wapen* en *segel* te dediceren:

't Beeldt van Justitia, staende boven den inganck van een casteel, met een Swaerdt ende Balance in handen; hebbende in sijn omvang de circumscriptie van bovengemelde titel, gelyck by de afbeeldinge desselfs hieronder te sien is.

Actum in 't Casteel *Batavia.*

Datum ut supra 1626." LABORANTER.

Huwelijken van Weduwen, A^{o}. 1624. »Die van den Gerechte deser Stede synde bericht en oock uyt eenige exemplen selfs hebbende gespeurt, dat verscheyden weduen binnen dese Stadt woonachtich, sich binnen al te corten tyt nae de doot van hare mans, seer lichtvaerdelyck en onbedachtelyck wederom tot andere huwelycken begeven, oock nyet jegenstaende eenige van deselve weduen, nog van hare overleden mannen swanger gaen, daerwt veele onbehoorlycke confusien ende inconvenienten, mitsgaders groote questien, soo ter saecke van de successien van de kinderen, die in soodanige huwelycken werden geprocreëert, als andersints geschapen syn te ontstaen, hebben daeromme deselve van den gerechte goetgedacht daer jegens te voorsyen, en by desen te ordonneren, dat voortaen geene weduen binnen dese stadt ofte vrydomme van dyen woonende en sullen vermogen tot eenige andere huwelycken metter daet haer te begeven, nocht tot dyen eynde hare geboden doen aen teyckenen, verkundigen, noch oock hare trouwen doen solemniseren, ten sy dat hare laest voorgaende mannen den tyt van *ses* maenden ten minste daer te vooren overleden sullen wesen, hetwelcke de voorseide weduen, pogende wederom te trouwen, met twee getuygen, personen van goede name en gelove, den Commissarissen tot de Echtsaeken alhier gestelt, gehouden sullen syn te bewysen, alvorens derselver geboden van de voorn. Commissarissen sullen mogen opgeteyckent werden, ten ware dat de voors. weduen binnen de voors. ses maenden van de vrugt daer sy swanger gingen, waren verlost, in welcke gevalle het de voors. verloste weduen vry sal staen binnen de voors. ses maenden te trouwen, maer by aldien de voors. weduen van haren laest afgesturven mans bevrucht, en binnen de voors. ses maenden van hare vrucht nyet verlost en zyn, sullen deselve mede oock naer t verloop van de voors. ses maenden, haer tot geen ander huwelyck mogen begeven, ten sy deselve alvorens daervan verlost sullen syn. Hetwelck alsoo by provisie by die van den Gerechte deser stede synde besloten, hebben hetselve den Commissarissen tot de echtsaecken gestelt bekent gemaeckt, enz. Datum, 5 Dec. 1624."

(*Burgemeesteren Dagboek*, bl. 190).

.. ELSEVIER.

De Boschgeuzen te Bergen.

»1577. Dit jaer in de maendt Juny quamen de Bosgeusen, omtrent 80 in het getal, omtrent den avondt tot *Bergen* buyten *Alckmaer* op de Hofsteede van Jonckheer SEBASTIAEN CRAENHALS VAN HOTTINGA, Schout van *Haerlem* en Landdrost. Sy schreeuden met bijster getier en schooten door de glaesen. Heer CRAENHALS sijnde ter taefele geseeten en hoorende van onraet, stond op, liep ter agterdeur uyt, maer wierd vervolgt en agterhaelt en doordolven met meer dan 30 wonden; braken kamers en kelders op, sloegen de kisten en kassen aan stukkend, en sy namen alles tot buyt meeden wat hun lusten." Uit een HS. nageschreven door

C. W. B.

De ooijevaar en zijn huis (vgl. IX. bl. 359). De aanteekening van den Heer VAN LENNEP riep mij voor den geest, wat ik zelf gelegenheid heb gehad aangaande de leefwijze van dien merkwaardigen vogel op te merken, of van andere geloofwaardige getuigen aangaande hem te vernemen. Men vergunne mij voor een en ander hier eene plaats.

Toen een mijner buren zijn ooijevaarsnest tegen de komende lente afbrak, ontstond bij mij de lust zijne vogels tot de mijne te maken, en ik liet derhalve tegenover mijne studeerkamer een toestel inrigten voor een nest. Op een' mastboom van een tjalk werd een wagenrad bevestigd, wiens spaken goed werden digt gevlochten. Die mastboom werd vervolgens met een drietal stevige juffers vastgezet. De ooijevaars namen terstond bij hunne komst, maar onder veel strijd en kwestie met andere, bezit van het rad en droegen al spoedig bouwstoffen aan voor hun huis. Daar het rad echter aan alle zijden aan den wind was blootgesteld, bleven de aangedragen takken er niet op hechten. Dit deed mij besluiten, het aan de zijde van verticaal geplaatste klampjes hout te laten voorzien, om zoo de bouwlieden met meer vrucht te doen werken. Dat gelukte, maar nu deed zich nog een nieuw obstakel voor. De mastboom stak eenige ellen boven de juffers uit, en het boveneind was gevolgelijk door den wind in gedurige beweging. Het scheen, dat dit den vogels zeer hinderde, althans zij verlieten eindelijk het rad en lieten er zich slechts nu en dan nog eens op zien. Tegen het volgende voorjaar nam ik uit dien hoofde het geheele boveneind van den mast af, en zette dien met nog langer juffers stevig vast, zoodat er zelfs bij fellen wind geene beweging in kon worden gemerkt. Mijne vogels kwamen op den gewonen tijd terug en vingen al ras hun werk aan, dat zij nu met ijver en ongestoord voortzetten, ongestoord n. l. van wege den wind, maar niet van wege menige kleiner of grooter schermutseling, waartoe zij werden opgeëischt. Niet alleen toch de ooijevaars uit het dorp mijner inwoning, maar ook die van nabijliggende dorpen of gehuchten kwamen de mijne bestoken, en wilden hen van het nest afzetten. Soms werd er zeer geanimeerd gevochten. Op de vorst mijner kerk hadden zich dan een stuk of zes vijanden geplaatst, terwijl ook nog eenige post hadden gevat op de daken der nabijliggende huizen; en onder een verschrikkelijk gejerreker, ging het op de mijne los, die, op het nest staande, zich dapper verdedigden en de vijanden afsloegen, waarna zij telkens door een luid geklepper, den bek op den rug leggende, hunne vreugde over de behaalde overwinning te kennen gaven. Die gevechten werden gedurig herhaald, en hadden ook naderhand, toen mijne ooijevaars reeds vastgezeten eigenaars van hun huis mogten heeten, elk voorjaar op nieuw plaats. Als er eijeren zijn, 't geen niet lang na de aankomst plaats heeft, houden die gevechten op.

Aardig is het, den langbeen als bouwmeester gade te slaan. Soms ziet men hem met geweldig lange takken en rijzers komen aanvliegen; ook brokken zode en aanzienlijke klompen stroo en hooi sleept hij aan. Die onderscheiden bouwstoffen worden met oordeel en overleg gebruikt. Dikwijls wordt een tak verlegd of verplaatst, vóór dat hij goed ligt, en gedurig wandelt de ooijevaar, als in diep nadenken over zijnen arbeid verzonken, het nest rond. Ook schijnen man en vrouw soms met elkander in consult te treden over dezen en genen tak, om te beraadslagen waar die gelegd moet worden, terwijl voorts stroo en takken door hen met de pooten vast worden aangetreden. — Elk voorjaar heeft de ooijevaar aan zijn huis — dat hij volgens het zeggen van mijn' tuinman, die dat meermalen had onderzocht, tegen het najaar van boven digt dekt — te repareren; elk voorjaar neemt dus zijn huis in hoogte en dikte toe, zoodat een oud ooijevaarsnest onderscheiden kruiwagens materialiën bevat.

Mijne vogels hadden doorgaans 4 jongen. De voeding dier jongen, vooral als zij wat ver heen kwamen, gaf den ouden vrij wat te doen. Een jonge eiber toch, en vooral als hij vlugtig is of wordt, is geen kind in den schotel. Wat zulk een dier niet al orberen kan, ontdekte ik eens door het volgende voorval. Een mijner jonge ooijevaars, die reeds goed vliegen kon, had op zekeren tijd wat al te veel gepruimd, en, daar het bij het vogelengeslacht wel zal zijn: *plenus venter non volat libenter*, was hij in mijn' tuin neêrgevallen. Weêr uitgebraakt hebbende, wat hij te veel had — en dat was inderdaad eene aanzienlijke kwantiteit — wilde hij naar het ouderlijk huis wederkeeren, maar geen' aanloop kunnende krijgen tot de vlugt, kwam hij ein-

delijk in een sloot te land, waar hij door mijn' buurmansknecht gepakt werd. Ik woog den veelvraat in de hand, en moest mij verwonderen, daar hij reeds geheel volwassen was, over zijne weinige zwaarte. Hij gedroeg zich heel bedaard en scheen niet bijster verwonderd, dat hij in menschenhanden was. Mijner dienstmaagd echter, die zich toevallig bukte om een hek te openen, had hij bijna met zijn bek een gat in het hoofd geslagen; de stoot werd door het oorijzer afgekeerd, dat zij op het hoofd droeg.

Meermalen heeft men trekken bijgebragt, die den ooijevaar zeer tot eere verstrekken. Vele verhalen daaromtrent zullen nader bevestiging behoeven. Bij een' oom van mij, die langen tijd een ooijevaarsnest in zijn tuin had, viel eens het volgende voor, waarvan ik gedeeltelijk zelf ooggetuige was. Zijne vogels hadden vier jongen, die reeds een maand anderhalf oud waren. Daar ziet hij op een' morgen een' zijner ooijevaars komen aanvliegen met een' kleinen ooijevaar in den bek, dien hij voorzigtig neêrlegde in het nest. Spoedig daarop kwam hij met een' tweeden en zoo vervolgens, totdat het viertal zijner kinderen met een ander viertal kleine gasten was vermeerderd. Er waren dus nu acht jongen op het nest, die het *zóó* vulden, dat de ouden er naauwelijks op staan konden. Dat achttal werd door hen trouw groot gebragt, waartoe echter ook misschien de eigenlijke ouders van de bijgekomenen het hunne zullen gedaan hebben. De vier vreemde jongen waren naar alle waarschijnlijkheid afkomstig van een nest, dat geen tien minuten van mijn ooms woning verwijderd was, en wegens dringende redenen door den eigenaar was omver gehaald. Ik zelf heb die acht jongen dikwijls op het nest gezien.

Een ander geval, maar van geheel anderen aard, werd mij verteld door een' boerenknaap uit een dorp in mijne buurt. Men had n. l. een' broedenden ooijevaar de eijeren uit het nest genomen, en daarvoor eendeëijeren in de plaats gelegd. Toen de jongen voor den dag waren gekomen, had men in de huishouding van kraamheer en kraammoeder onrustige bewegingen opgemerkt, vergezeld van een buitengewoon geklep. Spoedig daarop waren er eenige ooijevaars verschenen, die zich bij beurten naar het nest begaven en naauwkeurig inspectie hadden gehouden, waarna eindelijk — toen rijpelijk geraadpleegd was, wat in dit bijzonder geval te doen — de eendejongen gedood en buiten het nest waren geworpen. Ik had geen gelegenheid navraag te doen bij den eigenaar van dat nest, maar zeer goed herinner ik mij nog, dat ik omstreeks eene maand daarna, in de dagbladen soortgelijk voorval las, dat in *Zeeland* zou gebeurd zijn. De verwisseling van de ooijevaarseijeren met die eens eendvogels kon zeer goed aangaan. In de eerste dagen van 't broeden verlaten beide ooijevaars meer dan eens tegelijk het nest; en een ooijevaarsei moge iets langwerpiger zijn dan dat van een eend, in grootte en ook in kleur verschilt het daarvan niet veel.

Nog een paar gevallen die ik van hooren zeggen heb, voeg ik hierbij. Eene buurvrouw vertelde mij, dat zij een' ooijevaar had bezig gezien met een slang of adder in te zwelgen. Zeer spoedig had hij het dier binnen gehad, maar bijna even spoedig was het weêr per anum voor den dag gekomen. Daarop had de ooijevaar het op nieuw dienzelfden weg doen passeren, 't geen nog een paar malen had plaats gehad. Eindelijk echter was langbeen baas gebleven, want de slang was niet weder verschenen. — Het volgende zal meer geloof verdienen. Een mijner ambtgenooten had eens tegen den herfst op een stuk land in *Friesland*, meer dan honderd ooijevaren op eenmaal bij elkander gezien. Deze hadden zich naar alle waarschijnlijkheid daar vergaderd om de groote reis te aanvaarden. Sommige hunner echter waren, zoo als 't scheen, niet bekwaam of geschikt geweest tot de reis. Een stuk of zes n. l. waren door de andere doodgebeten, en toen die executie had plaats gehad, hadden al de overige, met achterlating der gedoode, zich ijlings weg begeven.

Wien het lust uit een paar gansch niet van belang ontbloote verhalen, zich nog nader met het karakter des ooijevaars bekend te maken, die leze J. G. KEYSSLER's *Reisen*, dl. I. bl. 125 volgg.; J. J. EBERT, *Merkwaardigheden van Natuur en Kunst*, bl. 111 volgg. Vergel. ook J. F. MARTINET, *Catech. d. Natuur*, dl. II. bl. 198 volgg.

J. R. EILERS KOCH.

De Bijbel in het Amerikaansch (vgl. IV. bl. 194; *Bijbl.* 1854, bl. xliv; VIII. bl. 282). In de bibliotheek van het Zeeuwsch Genootschap te *Middelburg* vindt men:

1. *Het Oude Testament in de Amerikaansche of Wiltsche taal.*

2. *The Holy Bible translated in the Indian-language by* SAMUEL GREEN *and* MARMADUKE JOHNSON. *Cambridge* 1663. In het Indiaansch is de titel: *Mamusse Wunneesupanatamwe up Biblum God Nanees we Nukkone Testament kah wonk wushn Testament. Cambridge Printenoop nashpe* SAMUEL GREEN *kah* MARMADUKE JOHNSON, 1663.

Het eerstgenoemde boek, in een met groene zijde versierden prachtband en op de snede verguld, is, naar ik meen, nog al merkwaardig. De titel ontbreekt, doch het werk begint met een geschreven *Onderrichtinge*, die aldus besluit:

»Door deze heidensche wilden zijn al de Bijbels der Christenwilden verbrand en weggeraakt; dit deel *alleen* is daarvan behouden gebleven, volgens welk eene nieuwe druk met verbeteringen en eene gansch nieuwe overzetting van het Nieuwe Testament ondernomen is, en ik hebbe het Oude Testament afgedrukt en van het Nieuwe eenige vellen gezien te *Roesberri*, omtrent een uur buiten *Boston*, in *Nieuw Engeland*. De drukkerij was te *Cambridge*, drie uren buiten *Boston*, alwaar mede het collegie studenten, t'zij der wilden of andere natiën was. De Psalmen DAVITS zijn hier achter gevoegd op dezelfde zangmaat."

»Te *Roesberri* (door het onduidelijke schrift kan men er ook *Rocksbury* uit lezen) woonde een Mr. HAILOT, een zeer godzalig predikant aldaar. Hij was in dien tijd omtrent zeventig jaren oud en zijn zoon was predikant te *Boston*. T'is deze goede oude man die een van de eerste indepentende predikanten was, dewelke om vrijheid te zoeken zich in deze kwartieren hebben nedergezet. Deze was de voornaamste overzetter en bestuurder van het drukken van beide zoo eerste als tweede druk van deze Indiaansche bijbels. Deze was het die mij dit deel van den eersten druk uit eene bijzondere ijver en liefde vereerde, waarvoor ik hem dankbaar was en zal blijven.

JASPER DANCKAERTS, 1860."

Wie was JASPER DANCKAERTS?

φ²—φ.

Voorteeken van den dood (vgl. VIII. bl. 352). Onder de leelijke prentjes, die in de *Staatk. Historie van Holland*, Amst. bij VAN MOURIK, 1759, te zien zijn, is een der afschuwelijkste, dl. VI. bl. 77, te vinden.

Er wordt op voorgesteld het schrijfvertrek van den Kardinaal MERCELLUS CRESCENTIUS, te middernacht van den 26 Maart 1552. Bezig om een' brief aan den Paus te schrijven verschijnt hem »een groote zwarte hond, dik van kop met twee ooren die tot aan den grond hingen en een staart die regtop staat." Dat was de duivel, die hem kwam bekend maken dat zijn levenstijd geëindigd was. De dienaars kwamen toeschieten, ontwaarden niets en de Kardinaal overleed den 1sten Julij daaraanvolgende te *Verona*.

Heel naïf zegt de schrijver: »Niemant heeft ooit ondernoomen om dit geval als een verdigtzel aan te merken, maar veelen hebben het aangezien voor eene ijlhoofdige verbeelding van dien Kardinaal, die zeer bijgeloovig was, en dan merkt men diergelijke verschijnselen en contracten met den duivel als eene verbeelding van sporelooze hersseneu aan."

Bijna even treffend is een langdradig verhaal in de *Nederl. Jaerboeken* voor 1752, bl. 939, van een' schoolmeester te *Utrecht*' die zijn sterfuur berekend had. Hij was zoo zeker van zijne cijfers, dat hij een dag te voren met een' bidder de begravenis regelde en bij een' wijnkooper den wijn uitzocht, die aan de dragers moest geschonken worden. Aan de kinderen zeide hij: »Nu zal ik geen school meer houden, want ik ga sterven, zegt dat aan uwe ouders en dat ik verzoek heden mijn geld te mogen hebben."

Het verslag is opmerkelijk wegens den sopperigen stijl, waaruit men haast zou opmaken, dat de redactie der *Jaerboeken* per regel betaald.

»Zoo gezegd zoo gedaan;" besluit de berigtgever, »want den volgenden morgen ging hij sterven, en hij stierf en hij is volgens zijn bevel ook begraven."

φ²—φ.

Canard (vgl. VII. bl. 69; IX. bl. 289). Wat VII. bl. 69 gezegd wordt over het woord *Canard*, moge waar zijn, maar even waar is het, dat meer dan honderd jaren vóór de geboorte van den Heer NORBERT CORNELISSEN bij de Franschen het woord *Canard* gebruikt werd om een leugenachtig verhaal te kennen te geven. Zie *Grand Dictionnaire de Trévoux*, voce *Canard*.

Het is zeer mogelijk dat de Heer CORNELISSEN eene geschiedenis heeft uitgedacht, zoo als t. a. p. wordt verhaald, maar dit neemt niet weg dat kort voor de Belgische revolutie tusschen de habitués van de *vischrestauratie* (s. v. v. want mij valt geen woord in om een huis aan te duiden waar de liefhebbers van riviervisch zich ten allen tijde konden vergasten) *het Strop*, buiten de St. Pieterspoort te *Gent*, de weddenschap werd aangegaan, dat eene eend, binnen den tijd van weinige uren, een groot aantal zijner natuurgenooten zou verslinden, en dat de weddenschap werd gewonnen.

Hoe het aangelegd werd om de vraatzucht der eenden op te wekken en het een hoofdbeding was dat het verslindingswerk in eene afschutting in de rivier *de Schelde*, op wier linkeroever *het Strop* was aangelegd, moest plaats hebben, doet hier niets ter zake. Genoeg is het, dat hetgeen voor een *Canard* van den Heer CORNELISSEN wordt gehouden of door hem als zoodanig werd gedebiteerd, geen *Canard* is, maar dat het, volgens den *Dict. de Trévoux*, magtig veel van een *Canard* heeft te willen doen gelooven, dat de beteekenis van dit woord voor *decipere*, *illudere aliquem* het gevolg zoude zijn van het verhaal van genoemden Heer CORNELISSEN.

[NISARD zal dus wel, zoo als LAMED IX. bl. 289 vermoedde, het woord in de uitgave van 1634 van den *Dictionnaire Argotique* gevonden hebben.]

VRAGEN.

219. — *Een Groningsch stuivertje.* Ik heb in mijne muntverzameling een Groningsch stuivertje, dat aan de eene zijde heeft den *dubbelen arend*, het wapen der stad, en daarboven het jaartal 1690. Aan de andere zijde staat in niet zeer net gegraveerde letters: *Civ. Groninga.* Het stuivertje, dat ook van zeer slecht zilver is, verschilt dus van andere Groningsche stuivertjes, die aan de eene zijde *Gron. en Ommel.*, en aan de keerzijde den *pijlbundel* hebben. Komt het wel veel voor?

DOLFJE.

---

220. — *De Ridder Melton.* Deze verhaalt in zijne *Reizen*, bl. 468 verv., van O. I. goochelarijen, en bij name van eene kunstvertooning te *Batavia*, waaromtrent hij zegt, dat hij »nu eene zaak zal gaan verhalen, die alle geloof te boven gaat, en die hij hier naauwelijks zoude durven invoegen, indien er niet duizend nevens hem ooggetuige van geweest waren." Waarin die kunstvertooning bestond kan men bij den schrijver zien. Vrage: Wie kan eenige ophelderingen daaromtrent geven en berigten, of ook nog anderen soortgelijke mededeelingen hebben gedaan? Bezit iemand de Engelsche uitgaaf van des ridders reizen, en is de vertaling juist? Is de schrijver overigens als een geloofwaardig berigtgever bekend? Bij VALENTIJN is, naar ik vind aangeteekend, het verhaal overgenomen V. bl. 53, in de uitgaaf van 1726. Daar ik dien schrijver niet ter hand heb, vrage ook nog of inderdaad het verhaal t. a. p. (met of zonder commentair) voorkomt?

H. R.

---

221. — *Rottenveel en van der Wiele.* Op het archief te *Delft* berust eene lijst van de Ingelanden en princip. Inwoners van *Voorburg*, lidmaten der Gereform. gemeente J. C. aldaar, »die noyt met ROTTENVEEL off syn complicen en hebben *gerot*," enz. noch ook genegen zijn tot den persoon van VAN DER WIELE, »Zeeus proponent." In hetzelfde stuk wordt melding gemaakt van DANIEL T.....N, die in zijn gehuurde huizinge te *Voorburg* bij hem had inwonen » een A--- SPINOSA van Joodsche ouders geboren (in 1632), sijnde nu (soo geseyt wert) een *atheist* off *die met alle Religen spot*, enz. immers een schadelijck Instrument in dese republycque, soo veele geleerde mannen ende predicanten onder andere doms. LANTMAN (waarschijnlijk THADDEUS DE LANDMAN, beroepen van *Zevenhoven* naar *Delft* in 1656, en vertrokken naar *'s Hage* 26 Junij 1663) ende die hem kennen, connen getuygen," enz. De lijst is zonder datum, maar vermoedelijk van vóór 1663 of daaromtrent. Kan iemand mij ook eenige inlichtingen geven aangaande ROTTENVEEL en VAN DER WIELE, die met SPINOSA in betrekking schijnen gestaan te hebben, daar deze voor hen een vertoog opstelde, gerigt aan den Kerkeraad van de gemeente van *Voorburg?*

Mr. J. S.

---

222. — *Lion en Leopard.* Wanneer men de zoo diep wetenschappelijke werken over de *Heraldiek* of *Wapenkunde* van MARC DE VULSON DE LA COLOMBIÈRE, LOWAN GELIOT, CHRISTIJN, DE ROUK en eene menigte anderen naleest, en tevens daarbij vergelijkt onze onderscheidene *Hollandsche* wapenkaarten van de vorige eeuwen, alsdan ontwaart men, dat een groot onderscheid gemaakt werd tusschen *Lion* en *Léopard* of *Léon Léopardisé*. De leeuw zag steeds voor zich uit, en de luipaard den beschouwer aan; terwijl de leeuw geregeld den staart naar het lijf gekruld had, de luipaard naar buiten om.

Nu is sedert 1815 deze onderscheiding niet meer in acht genomen en hebben vele oudadelijke familiën de houding van den staart van hunnen leeuw veranderd, en, naar de oudere Nederlandsche heraldiek, bedorven.

Zoude men ook kunnen opgeven, of zulks is geschied door mindere oplettendheid of onkunde van graveurs, of wel door systeem van het bureau van adel?

Zoo dit laatste het geval is, op welk beginsel steunt die verandering? Of was het blootelijk Duitsche nabootsing?

Mr. M.

---

223. — *Sigaren. Naamsoorsprong en Gebruik.* Vanwaar het woord *Sigaar* of *Cigaar*, Portugeesch en Spaansch *Cigarro?* Is het van het Portugesche of Spaansche *Cigarra*, een *Sprinkhaan* of *Krekel*, zoodat het woord dan eigenlijk een »*Mannetjes*"-*krekel* of »*Mannetjes*"-*sprinkhaan* beteekenen zou? Ik meen, dat er op sommige plaatsen wel sprinkhanen gevonden worden, zoo lang als een vinger; in *Tonquin* zijn ze reeds van de lengte en dikte van een vingerlid, en de vorm doet vrij wel aan een sigaar denken. Bij welk volk is het rooken van sigaren, in tegenstelling van het tabak zuigen door pijpen, oorspronkelijk? Wanneer en bij welke natie in *Europa* is het cigaren-rooken het eerst in zwang gekomen, en wanneer bij ons? Waaraan moet men het toeschrijven dat, terwijl deze manier van tabak rooken waarschijnlijk overoud is, zij eerst betrekkelijk onlangs tot *Europa* is overgeslagen?

J. H. VAN LENNEP.

---

224. — *Groene pluym-geway.* Ik en, zonder twijfel, velen met mij danken den Heer J. VAN LENNEP voor het IX. bl. 214 medegedeelde lied van den beklagenswaardigen STARTER. Ik stiet in den beginne op het *groene pluym-geway*, doch herinnerde mij da-

delijk daarop ergens gelezen te hebben, dat de troepen der Staten in het veld groene pluimen of groene takjes op hunne hoeden droegen, zelfs dat eens eenige ruiters, door het op de vlugt wegwerpen der »berken takskens" van hunne hoeden, zich bij het doorrijden eener stad het voorkomen van vreedzame lieden gaven. Heb ik het wel? Droegen de Staatsche troepen groene pluimen of takjes op de hoeden? Is bovenstaande uitdrukking van STARTER goed door mij begrepen en wezenlijk een homerische versregel?

CORNELIUS LIXA.

---

225. — *Haarlemsche Roode Letters.* Van welken tijd dagteekent dit gebak, en zoude men deze Haarlemsche eigenaardigheid mogen aanvoeren ten bewijze, dat *Haarlem* werkelijk de bakermat ook der »zwarte letteren" (zie *Nav.* I. bl. 194) geweest is?

J. H. VAN LENNEP.

---

226. — *Tien Schepen in één Draaikolk gesmoord.* Dr. G. H. VON SCHUBERT maakt in zijne *Geschichte der Natur* (*Erlangen*, 1835), Bd. I. S. 214 en 227, melding van het plotselinge ontstaan van een zeedraaikolk, waardoor eerst één van de zes gezamentlijk met tweeduizend koppen bemande Engelsche oorlogsschepen en vervolgens ook de vijf andere, die op des eersten noodseinen toeschoten, te gelijk met vier buitgemaakte Fransche vaartuigen bij kalm weêr, wind en water in den afgrond werden gezogen, zoodat slechts twee personen der bemanning, een zekere INGLESFIELD en een matroos, in het leven bleven om het schrikkelijk lot der overigen te verhalen. VON SCHUBERT schrijft de gebeurtenis aan eene plotselinge inzakking van den zeebodem toe. Wanneer en waar is dit gebeurd, en bestaat er een omstandig berigt van? Mijn gezaghebber verwijst op H. L. REICHENBACH's *Vorlesung über das Meer.*

J. H. VAN LENNEP.

---

227. — *De Orantes in de Catacomben van Rome.* Onder den naam van *Orantes* beteekent men de vrouwenbeelden in biddende houding en met opgehevene handen, die op de graven in de Catacomben te *Rome* zoo veelvuldig worden aangetroffen. De Roomsche kerk meent in deze voorstelling die van MARIA te zien: maar de onlangs gedane ontdekking op een sarkophaag in het Vaticaan, waar de naam der begravene Christin mede boven eene dus afgebeelde vrouwenfiguur is uitgehouwen, logenstraft deze bewering. De vraag is nu: Komen deze *Orantes* alleen op graven van Christinnen of ook op die van Christenen voor?

J. H. VAN LENNEP.

---

228. — *Het Kruis-vertreden in Japan.* In de *Boekzaal* voor Maart 1860 komt op bl. 299 een belangrijk stuk voor, ten betooge dat nooit de Nederlanders, om hunne toelating in *Japan* te verkrijgen en te behouden, gedwongen zijn geweest om, zoo als men pleegt te beweren, een kruisbeeld te vertrappen. Ik meen mij echter te herinneren dat in 1856, bij de behandeling van ons tractaat met genoemden staat, juist dit vraagpunt in de Tweede Kamer is ter sprake gekomen en dat men destijds niet geloochend heeft, dat de betichting zoo geheel onwaar was. Bezin ik mij wel, dan trapte men, des bewust, op een kleed, waaronder een Christusbeeld verborgen lag. Doch, al ware dit ook zoo niet, gelijk ik hoop, dat het zoo niet geweest is, dan toch had ons beperkt verkeer met *Japan* iets zeer vernederends voor eene Christelijke natie, als zijnde het verbonden met het verbod voor vrouwen om op *Decima* te komen, de verzegeling en in-entrepôt-brenging van alles wat op den godsdienst betrekking had, de aflevering van alle geschut en dergelijke. Ik vraag: Is *Nederland* te zuiveren van de blaam, die andere natiën ons aanwrijven, van, om den wille van een' nietigen en onvrijen alleenhandel, op het beeld des kruises getrapt te hebben?

J. H. VAN LENNEP.

---

229. — *Anakreontische vragen.*
Ode 13; vs. 11.

In dit kleine stukje spreekt de dichter van drieërlei soort van μανία, die hij achtervolgens met weinige woorden beschrijft.

De *eerste*, in de vier eerste verzen bedoeld, wijst ons op de treurige geschiedenis van den ongelukkigen ATTIS, die ten laatste door eene volkomene verstandsverbijstering er toe werd gebragt, om zich zelf te verminken; zoo als onder anderen door CATULLUS vrij uitvoerig wordt beschreven. Daar echter, bij de vermelding er van, de dichter het woord λέγουσίν bezigt; zoo blijkt het genoegzaam, dat hij ze beschouwt als tot de *legenden* of fabelachtige verhalen te behooren.

De *tweede*, in de volgende vier versregels aangeroerd, en veroorzaakt door een teug van het aan APOLLO geheiligde Klarische water, is eene zoodanige geestvervoering, als waardoor de gebruiker eene voorspellingsgave erlangde, en weldra zijne bevindingen in hoogdravende bewoordingen uitgalmde. Het bestaan echter van deze was niet bloot eene overlevering of volkssage, maar hoogstwaarschijnlijk duurde het geloof er aan nog ten tijde van ANAKREON voort; immers hij spreekt er op vrij stelligen toon van en gebruikt daartoe het woord βοῶσιν.

De *derde* eindelijk en waarmede het stuk sluit is eene *manie*, die menig beschaafd en bemiddeld Griek, naar de toenmalige zeden als geoorloofd beschouwde, zoodat de dichter er dan ook geen geheim van maakte, dat hij die voor zich begeerde.

Een en ander nu wordt, met betrekking tot de *acht* eerste verzen, vrij duidelijk voorgesteld, zoo zelfs, dat er weinig of niets in de beschrijving behoeft veranderd te worden, en de conjecturen ten deze van den grooten BENTLEY, hoe vernuftig en scherpzinnig ook, als overtollig voorkomen: men kan dit evenwel niet zoo gaaf toegeven van de *vier laatste*; daar toch schijnt iets te haperen, en mogen wij al vrede hebben met het χορεσθεὶς in den *tienden* re-

gel, ofschoon wij er wel iets anders voor in de plaats zouden verlangen; in den *elfden* schuilt toch onwedersprekelijk, zou ik haast zeggen, eene fout, want met geene mogelijkheid kan datzelfde *χορεσθεὶς* toepasselijk gemaakt worden op des dichters *hetäre:* ieder, die eenigen smaak bezit en gevoel heeft voor 't geen schoon en bevallig is, begrijpt dit zonder verdere aanwijzing.

Intusschen doet het gewag maken zijner beminde veronderstellen, dat des dichters *μανία* niet een zoodanige kan wezen, als in het bijzijn van vrienden, onder het lustig rondgaan van den beker, bij vrolijken kout en ten gevolge van opwekkende tafelliederen wel eens wordt veroorzaakt en ook door hem in andere Oden vermeld en beschreven: er schijnt integendeel hier meer sprake te wezen van eene verliefde *scène* onder vier oogen, een *tête à tête,* waarbij welvoegelijkheidshalve niet wel andere, ofschoon zelfs bevriende, personen tegenwoordig konden zijn. — Om dit echter op eene geleidelijke wijze en met passende bewoordingen te doen zeggen, zal de *elfde* regel eenige verandering behooren te ondergaan. Wat toch moet het beteekenen, aan eene *μανία* te willen botvieren, die het resultaat is van een overdreven en tot walgens toe herhaald genot van wijn en liefde? Neen, zoo kan ANAKREON niet gedacht, veel minder geschreven hebben: hij begeert integendeel eene zoodanige, die, na een hartigen dronk, eindelijk haar zenith of 't ware bereikt in de liefkozingen en omhelzing eener gevierde vriendin: ziedaar de *μανία*, waaraan hij zich wenscht over te geven.

Ligt dit denkbeeld nu in 's dichters uitdrukkingen? Is het op eene voegzame wijze voorgesteld, omschreven, uitgewerkt en aanschouwelijk gemaakt? Ik geloof het niet, althans 't is uit zijne woorden bezwaarlijk op te maken.— En wat raad dan, om, zoo wij den kwestieusen regel niet geheel willen uitwerpen, de zaak in orde te brengen? Geen andere, dan hem voor bedorven te houden, en gevolgelijk te trachten, hem op de zachtstmogelijke wijze te veranderen.

Ik neem de vrijheid, daartoe de navolgende veranderingen voor te slaan en alzoo te lezen:

καὶ τὴν ἔχων ἑταίρην,
of *τὴν κατέχων θ' ἑταίρην,*
of wel *καὶ τῇ συνὼν ἑταίρῃ,*

en wanneer wij nu op eene der voorgestelde wijzen lezen, zoo komt het mij voor, dat wij den geest van het lied en de bedoeling des dichters wel ongeveer zullen geraden, zoo al niet teruggegeven hebben.

Dan, genoeg over dit lied en den onderwerpelijken versregel. Ik zoude mij natuurlijk verheugen, bijaldien de geleerden met eene der door mij voorgestelde veranderingen genoegen konden nemen; heb ik echter mis gezien, dat heel wel mogelijk is, zoo hoop ik, dat een scherpzinniger criticus gelukkiger zal slagen, en een vers herstellen, dat mij ten minste verdacht en, zoo ik het regtuit mag zeggen, als ANAKREON geheel onwaardig voorkomt.

Dr. J. TH. BÜSER.

---

230. — *G. Hulft.* Wie kan mij eenige bijzonderheden opgeven betreffende GERARD HULFT vóór 1654? In dat jaar kwam hij als Directeur-Generaal in *Indië* en sneuvelde in het beleg voor *Colombo* op den 10den April 1656. Stond hij in familiebetrekking tot EVERT HULFT, Opperkoopman te *Amboina*, 1631—1636?

LABORANTER.

---

231. — *Louisa Charlotta de Neufville, geb. Ritter.* Wie was LOUISA CHARLOTTA RITTER, echtgenoot van PIETER DE NEUFVILLE, PSZ. door PIETER PIJPERS in zijn *Eemlandsch Tempe* bezongen? En bestaan er van hare hand meer kunstvoortbrengselen dan het verdienstelijk portret van genoemden PIJPERS, in voormeld werkje voorkomende?

C/4.

---

232. — *Afkomst van Jan van Oldenbarneveld.* In de *Gulden Legende van den Nieuwen St. Jan*, een hatelijk pamflet tegen den lands advocaat, in 1618 gedrukt, leest men: »Sijn Adel roemt hy geheel hooch. Ghelooven wy hem, hij sal van een out Adelijck geslachte wesen van den huyse VAN OLDENBARNEVELT. — — — Maer dat hy van dat geslachte uytghesproten is, bevinden wij noch niet. Oock en hebben die van dat gheslachte voor desen hem daer voor niet ghekent. — — — Sijn groot-vader laten wy nu rusten: maer dat sijn vader is gheweest van kleynē aensiē, met namē GERRIT of GERRITGEN SLECHT, is tot *Amersvoort* ende in *Goylandt* noch wel bekent, die, — — — hem in de Duynen seer maghertjes heeft moeten gheneren." Wat is hieromtrent van elders bekend?

S. S. S.

---

233. — *Zantgangendach.* Wie weet mij te zeggen wanneer deze dag, die veel in de oude rekeningen voorkomt, invalt? Ik zoek te vergeefs in de bekende *Primae Lineae* van KLUIT. Mij is wel eens gezegd, dat het dezelfde is als *S. Victor* en *Gereon*, die den 10den October gevierd wordt. Is dat zoo?

C. J.

---

234. — *Wisseldag of Wisscheldag.* Deze komt veel voor in oude rekeningen. In die van *Deventer* heb ik hem menigmalen aangetroffen, maar in geen *Handboek* kunnen vinden wanneer hij invalt. Kan het ook een dag zijn, waarvan de benaming aan die streken eigen is? Antwoord hierop zou mij aangenaam zijn.

C. J.

---

235. — *Handschrift van Cornelis van Arckel.* Waar is de *Commentarius* op FLAVIUS CRESCONIUS CORRIPUS, een Afrikaansch dichter en grammaticus, gebleven, welke de Remonstrantsche predikant CORNELIS VAN ARCKEL, volgens VAN DER AA's *Biogr. Woordenb.*, dl. I. bl. 343, in handschrift naliet?

H. C. R.

---

236. — *Standbeelden.* In welke plaatsen van ons vaderland treft men standbeelden aan; van wie zijn die, en wanneer ter hunner eere opgerigt?

VGS.

---

237. — *Adam Westerman.* ADAM WESTERMAN was in 1611 predikant te *Stavoren*, alwaar hij toen zijn *Christelijke Zeevaart* schreef. Het gunstig onthaal, hetwelk zijn werkje mogt te beurt vallen, heeft hem aangemoedigd om zijn boek aanmerkelijk te vergrooten; hij zegt daarvan in de uitgave van

1635, geschreven te *Workum*, waar hij toen predikant was, onder anderen:

»Also bij mij in den jaere 1611 uytgegeven waer eenen *Christelijcken Zee-Vaert*, sonder te weten dat ymant voor dien tijt wat particuliers voor den zeeman hadde gedaen, is die so getrocken en verkocht, dat deselve sevenmaal onder mijne hand is verarbeyt en vergroot, buyten alle de nadrucken van verscheydene exemplaren, die wel viermaal in een jaer bij verscheyde Druckers, tot gerief van de gemeene man geschiet zijn, also dat deselve tot eenige duysende der exemplaren gewassen zijn."

De titel was nu: *Groote Christelijcke-Zeevaert, in XXVI predicatien, in maniere van een Zee-Postille*, enz.

Nog heeft WESTERMAN in 1611 geschreven een werkje, getiteld: *Korte Beschrijvinge van de Oude Anzee Stadt Stavoren, in welke aengewesen wort haren Ouderdom, Opgang, Voortreffelijckheid, Afgang ende Declinatie*, enz.

Mijn exemplaar van WESTERMAN is een latere druk, bij CASPARUS LOOTS-MAN, Amst. 1704. »Het werk is *verrijckt* met verscheyden Gebeden, Christelijcke Liedekens ende dry Registers. Met de Beschrijvinge van *Stavoren*."

Zijn er meer geschriften van hem bekend, en weet iemand iets van zijne levensgeschiedenis te melden? Bij GLASIUS en anderen heb ik vergeefs gezocht. J. BOUMAN.

238. — *Baron van Wittenhorst.* Weet men eenige levensbijzonderheden, hoe gering ook, van WILHELM VINCENT Baron VAN WITTENHORST, Vrij en Bannerheer des H. R. Rijcks, Vrijheer van *Ter Horst*, Heer van *der Stadt, Besoijen, Drongelen, Gansoijen*, enz. en van zijne gemalin WILHELMINA Baronesse VAN BRONCKHORST, dezelfde titels als Vrijvrouw voerende; daarbij nog *Nijenrode*, *Breuckelen* en *ter Lucht* voegende.

Beiden naar de schilderij van B. V. D. HELST, gesneden door TH. MATHAM, elk in eene breede lijst van bloemwerk gevat. Hij is zwaar geharnast. Geboren, naar 't schijnt, omstreeks den jare 1600. B.

239. — *F. Holbarent.* Onder andere papieren vond ik onlangs een Latijnsch gedicht, tot opschrift hebbende: *Exclamatio hominis derelicti*, en waarvan de eerste regel is: Ergo mihi misero superest spes nulla salutis, en eindigende: Sic capitis damnatus cecinit F. HOLBARENT, Pand. studiosus 1718. Uit den inhoud schijnt te blijken, dat deze een onschuldig ter dood veroordeelde geweest is. Maar wie was die persoon? Is er meer van hem bekend en van de omstandigheden zijner veroordeeling? Niet wetende of dit gedicht (van 76 regels) ergens in druk bestaat, heb ik het niet afgeschreven; mogt echter iemand der Navorschers er belang in stellen, en de Redactie er eene plaats voor willen afstaan, dan zal ik het inzenden. B. F. C.

240. — *Teef.* L. SMIDS verzekert in zijne *Schatkamer der Nederlandsche Oudheden*, op het woord *Veere* (bl. 350 van den 2den druk), dat oudtijds het woord *teef*, van eene vrouw gebruikt, een *woord van waarde en eerbied* was, en haalt LIPSIUS als bewijs aan, die in een zijner werken van *teve* JACOBA zou hebben gesproken. Wie kan mij die plaats van LIPSIUS aanwijzen? Als SMIDS de waarheid zegt, zou men daarin wel eens den sleutel kunnen vinden van de heerlijke *epitheta*, waarmede BILDERDIJK die ongelukkige vorstin zoo onbarmhartig begroet! *Verba valent usu.* CATS noemt een *lief en schrander meisje*: *een lief en geestig dier.* Onze hedendaagsche juffertjes zouden met dat *dier* in die beteekenis niet gediend zijn. *My dear* klinkt haar welgevalliger. C/4.

241. — *Christiaan van den Broucke en Mr. Herry.* In 1600 is uit den boedel van DANIEL VAN DER MEULEN eene groote schilderij verkocht voor *f* 10, voorstellende de *historie* van SUSANNA, geschilderd door Mr. CHRISTIAAN VAN DEN BROUCKE. Men vraagt, of hij dezelfde schilder is, die bij IMMERZEEL genoemd wordt KRISPIJN VAN DEN BROUCK, een Antwerpsch schilder, geboren 1530, overleden 1591.

Ook is gelijktijdig verkocht een *St. Christoffel*, zijnde een *Nacht*, geschilderd door Mr. HERRY, voor *f* 16 - 13 st. - 4 d. Wie was Mr. HERRY? ..R. E.

242. — *Vaardigheid met copij.* In een artikel, hetwelk »voor" (*sic*) wijlen Dr. J. P. AREND geschreven is (X. bl. 150), wordt gesproken van »die vaardigheid met copij, welke alleen den man van letteren kenmerkt." Wat beduidt dat? ***.

243. — *Adel in Friesland.* De adel in *Friesland* was van den adel in de overige Provinciën zeer onderscheiden. Waarin bestond dat onderscheid? Of heeft er wel ooit eigenlijke Friesche adel bestaan? †.

244. — *Dichtregels van John Gower.* In de *Memoires de l'Academie Imp. et Royale des sciences et Belles lettres de Bruxelles*, 1778, leest men in eene bekroonde verhandeling van den Heer W. F. VERHOEVEN, over den *Staat der Handwerken enz. in de XIIIde en XIVde eeuw*, op bl. 93.

»De dichter en Ridder JAN GOWER, die op dien tijd leefde, zegt dat de Engelsche koopliedeu alsdan niets anders in den mond had-

den (omtrent het jaar 1380) en wenschten dan dat de zee van *Orwel* tot *Middelburg* toe in *Zeeland*, vrij en verzekerd tegen alle vijandelijke aanvallen mogt gehouden worden: hoort den dichter zelf spreken:

His reasons spake he full solemnely
Shewing always the encrease of his winning
He would the sea were kept for any thing
Betwixt Middleborouch and Orewely.

Dit ter oorzaeke van de zwaere oorlogen tusschen de Engelschen en Franschen ontstaen, die te water het vreesselijkste waeren ten jaere 1386."

Ik stel er veel belang in te weten waar deze dichtregels te vinden zijn; wat er aanleiding toe gaf en wie JOHN GOWER was?

φ^2—φ.

TOELICHTINGEN EN TEREGTWIJZINGEN OP VROEGERE ANTWOORDEN.

Don Carlos, *Prins van Spanje* (V. bl. 320, Vr. 364; vgl. VI. bl. 123, 176; VIII. bl. 43, IX. bl. 73, 107). In 1828 is te *Deventer* uitgekomen: *Don Carlos*, *Prins van Spanje*, *een onderzoek naar de oorzaak van deszelfs gevangenneming en Dood, door* J. P. AREND, 8°., waarin onder de bronnen wordt opgegeven (bl. 5, noot 1) een werkje in 1826 te *Parijs* uitgegeven onder den titel van *Historia de Don Carlos*.

D. *te D.*

[M°. deelt ons mede wat er over te vinden is in *Spänisch Mücken Pulver, wessen man sich gegen den König in Spanien und seinen Catholischen Adhaerenten versehen solle*, enz. Don CARLOS is daar de zachtmoedige jongeling, die klaagt over ALVA's mishandeling der Nederlanders en wien dat het leven kost.]

Egbertus Aemilius (VI. bl. 233, Vr. 350; vgl. VII. bl. 25; X. bl. 72). *Aanstelling van Egbertus Aemilius als Predikant te Leiden.* »Alsoe die Eersame, Vrome en Godtsalige EGBERTUS AEMILIJ geboren van *Groningen*, zyns ouderdoms van omtrent xxxij jaren, wesende dienaer des Goddelycken Woorts in den ambachte van *Lisse*, ende opt Versouc ende anhouden der gecommitteerden van die van de Gerechte mitsgaders van den Kerckenraet der Nederduytsche gemeente deser stadt *Leyden*, van zyn dienstplicht ende verbintenisse aldaer ontslagen, tot de bedieninge des Godlycken Woorts alhier, by de voorn. Gerechte ende Kerckenraet wettelicken is beroepen, ende dienvolgende de voorss. gemeente voorgestelt zynde, zonder de minste verhinderingen voorgecomen te wesen, op huyden in den voorss. dienst kerckelicker wyse, mit onderhout van alle gewoonten ende solemniteyten in gelycke zaecken tot noch toe gebruyct, is bevesticht: Soe est dat de voorn. van de Gerechte, voor zovelen hem is, den voorn. EGBERTUM AEMILIJ angenomen ende gestelt hebben, nemen aen ende stellen hem mits desen tot eenen ordinarysen predicant, leeraer ende dienaer des Goddelycken woorts, in de Kercke deser Stede. Omme tzelve ampt, ter eeren Gods en Stichtinge van zyn gemeente, Godtsalichlicken en eerlicken, te betreden en bedienen: doende zo in leeren, vermanen, troosten en straffen, alle goede diensten daertoe een Vroom naerstich ende wacker leeraer, predicant ende dienaer des Woorts, naer uytwysen der heyliger Scriften, verplicht gehouden ende verbonden is. Dat hy de gemeente zal onderwysen, inde christelycke leere, in de Hollandtsche Kercken ontfangen ende tot noch toe gebruyct: ende voor zo vele in hem is ende menschelicke zwacheyt lyden mach, de gemeente een Voorscrift zyn, ende mitter daet betoonen zal, dat t leven zyn leeringe niet en wederstryt. Ende zo lange geen Kerckelicke Ordonnancie staetsgewys en zal zyn geraemt besloten en innegewillicht, hem middelertyt gedragen zal naer het *arbitrael accordt*, twelc in Novembri des jaers xv^c tachtich, mit die van den Kerckenraet deser stede in der tyt, is gemaect ende opgerecht, ende by hem overzulx zal werden onderscreven.

Dat hy mit die van de Gerechte in der tyt alle goede gemeenschappe en correspondentie houden, ende alle zyn doen en leeren daertoe anwenden en stuyren zal om de gemeente te vermanen, tot eerbiedinge ende gehoorsaemheyt van haer wettige Overheyt: ende dat binnen deser stede voor zo vele in zyn vermogen is ende blyvende binnen de bepalingen zyns anbevolen ampts, onderlinge vreede en eenicheyt blyve zonder eenige twist, tweedracht of partieschap te voeden of toe te staen. Ten laetsten dat hy het recht van borgerye deser stede aennemen ende hem zulx aen deser stede mit gelycken eedt als andere borgeren verbinden en verplichten zal. Ende dit al tot de ordinaryse wedden ende belooninge van vyffhondert guldens van xl grōn. tstuck ende bovendien van een jaerlixe Vereeringe van gelycke hondert guldens, maeckende tsamen zeshondert guldens in t jaer: dewelcke op huyden innegegaen zyn, ende hem tot vier termynen en verschyndagen van den jare by gelycke portien onder zyn quitancie zullen werden verstrect ende nytgekeert deur handen van den Rentm[r]. LODEWYC VAN TRESLONG en diet in tyden en wylen wesen zal. Ende dit al boven een somme van hondert der voors. guldens jaerlix hem (by provisie ende ter tyt en wylen toe hy van deser stede wegen van een bequame bewooninge zal zyn voorsien), toegevoucht voor zyn huyshuyr ende mits hem zelven bequamelicken versorgende van zodanigen eerlycken bewooninge als de eerbaerheyt ende het respect van den dienst des Woorts dat uyteysschende is, mitsgaders boven een som-

me van dertich guldens eens den voorn. EGBERTUM AEMILIJ voor zyn opbreecken vertrecken ende herwertscompste toegevoucht, van alle t welc ordonnancie int bysonder opten voorn. Rentmr. zal werden verleent.

Aldus gedaen opten negentienden January des jaers xvi^c drie. En ten oorconden zijn twee deser gelycke ondergeteyckent by den Secretariss van deser Stede wegen ende by den voorn. EGBERTUM AEMILIJ voor hem zelven daervan aen wederzyden eener is.

J. VAN HOUT. EGBERTUS AMILIJ."

.. ELSEVIER.

[Uit dit stuk en vooral de handteekening daaronder blijkt dus, dat AEMILIUS geen familienaam was, maar dat de man eenvoudig EGBERT MELISZ heette, en zoo als zeer velen uit den burgerstand in die dagen geenen familienaam had.]

Hollandsche boeken vertaald (VI. bl.360, Vr. 349; vgl. VII. bl. 92, 298; VIII. bl. 13, 204, 270, 330; IX. bl. 8, 110, 174, 208, 241, 306, 340, 367; X. bl. 11, 38, 105). Ik bezit in een 4°. band eene fraaije oude uitgave van CATS' vroegste werken (ik vermoed *Middelb.* 1618), waaraan het titelblad ontbreekt en waarvan ik gaarne het jaar weten wilde. De *Sinne ende Minnebeelden* van J. CATZ zijn doorloopend gepagineerd van 1—315. Dan volgt *Emblemata* D. JACOBI CATSII *in linguam Anglicam transfusa*, op de keerzijde van dit blad (A) *Primum emblema in linguam Anglicam non est translatum*, II. Bl. 3 (A 2) wijst op het emblema *non nocet* (in mijn exemplaar het zinnebeeld II, in den PROTEUS, Amst. 1620, is het I). Zij loopen dan door tot N°. LIII (in den PROTEUS zijn er slechts LI, in mijn h. b. aangh. exempl. zijn er LII; alle drie zijn het zinnebeeld van *de kapel*, en ik vermoed dus dat van III—LIII eene drukfout is voor II —LII) met 28 blz. Daarna de *emblemata moralia*, bl. 1—91; ANNA, bl. 1—46; GALATHEA bl. 1—55, met een tusschenvel (I dubb.), *Vervolg op het voorgaande* bij het portret van *Amarillis* V. D. VENNE *inv.* en MATHAN *sc.* In mijn exempl. is de tekst der 3 deelen bijeengebragt, de platen zijn gemerkt A. V. VENNE *inv.* en SWELINCK; in embl. III heeft de man den degen op de regter heup, in den PROTEUS (1620) op de linker en zijn de woorden die uit zijn mond gaan, omgekeerd; dit schijnt een overgedrukte plaat en dus latere druk te zijn. In de *emblemata moralia* zijn de platen van de *Maechdenplicht*, Middelb. 1618. De tekst verschilt. Waar, en in welk jaar behooren nu die Engelsche t' huis? Ik houde het voor hoogstwaarschijnlijk, dat men deze overbrenging, eene paraphrase, moet toeschrijven aan JOSUAH SYLVESTER, die vroeger DU BARTAS in zijne taal overbragt. Zie zijn *Lofdicht* aan CATS (voor den *Proteus*, 1620), *sur ses emblemes tripliques*, ofschoon

»J'avoiz ja dict *Adieu* aux Dames de *Pernassi.*"

maar hij spreekt van de emblemata alleen, omdat hij

»Triple Laurier J'appends a ton Tri-lingue Stile."

Is zijne vertaling dus jonger dan 1620?

In de foliouitgave van 1700 is de Engelsche niet opgenomen. Heeft zij iets gemeen met de aangekondigde bloemlezing?

Met bibliographische inlichting zal men mij verpligten. L. J.

Hollandsche boeken vertaald.

Het gedicht van HUGO DE GROOT, »over de Waarheid van de Christelyke Godsdienst," is *schier in alle talen overgezet.*

Het werk van den Nederlander LINSCHOTEN is in 1610 in het Fransch overgebragt; deze overzetting is in 1619 en 1638 herdrukt en verrijkt met aanteekeningen van PALUDANUS of TEN BRINK.

DAPPERS *Reizen*, zoowel die in *Afrika*, als die naar den *Archipel*, zagen, zoowel als de *Beschrijving van ons Gezantschap naar China*, bijeengebragt door NIEUHOFF, in eene Fransche overzetting andermaal het licht.

MARTINETS *Katechismus der Natuur* werd in het Hoogduitsch overgezet door EBERT. Hetzelfde werk werd door SAMMON SAMMÉ, Landheer van *Tamba*, in het Japansch vertaald.

Het werk van LE FRANK VAN BERKHEIJ, over de *Natuurlijke Historie*, viel de eer eener Fransche vertaling ten deel. H. v. K.

[De lofspraak op H. DE GROOTS *Inl. tot de Holl. Regtsgel.*, ons insgelijks door H. v. K. medegedeeld, behoort niet tot dit onderwerp.]

De Boekanier (VII. bl. 127, Vr. 161; vgl. X. bl. 113). De Heer F. F. C. STEINMETZ vraagt naar den naam van den vrijbuiter, die, volgens MEIJER (in zijn *Boekanier*), *Maracaibo* zou verwoest hebben. Hierover, ten gevalle van den Heer S., RAYNAL hebbende opgeslagen (uitgave *Parijs*, AMABLE COSTES, 1820, 5e deel, pag. 221 en volgg.), geloof ik het er voor te mogen houden, dat de gezochte naam »LAURENS DE GRAAF" is; wel noemt RAIJNAL hem nu eens »LAURENT LE GRAFF," en dan eens weder »LAURENT DE GRAFF;" doch zoo naauw moet men het met Fransche schrijvers niet nemen, vooral niet met den Abt RAYNAL, wiens weelderige verbeelding ook weinig moeite maakte met de tijdrekenkunde, zoo dat het niet gemakkelijk is uit zijn werk op te maken, in welke jaren onze anders niet zeer aanbevelingswaardige landgenoot zijn heldenfeiten verrigt heeft. Men mag evenwel aannemen, dat LAURENS DE GRAAF gedurende de tweede helft der zeventiende eeuw »gebloeid" heeft, en dat hij tot de vermaardste onder de vermaardsten mag

geteld worden. RAIJNAL noemt hem na GRANMONT, GODEFROY en JONQUÉ, drie Fransche Boekaniers van de eerste kwaliteit vermeld te hebben: »encore plus celêbre qu'eux tous" en is in 't algemeen zoo met onzen DE GRAAF ingenomen, alsof hij een man van PLUTARCHUS bij den kop had.

Bij den aanslag op *Carthagena* en *Maracaibo*, was DE GRAAF niet bepaald kommandant, de Schot MORGAN voerde daarbij het bevel. Evenmin voerde DE GRAAF het opperkommando in 1683, toen niet minder dan twaalf honderd flibustiërs van alle natiën vereenigd waren, onder aanvoering van een Ostendenaar, VAN D'-HORN genaamd (spelling van RAIJNAL), bij welke gelegenheid het met goed gevolg op *Vera-Cruz* los ging. Maar zoo het al niet blijkt, dat onze held ooit aan het hoofd der vereenigde roover-flottiljes gestaan heeft, mag men het er, RAYNAL volgende, toch voor houden, dat hij door de stoutheid en het welslagen zijner particuliere ondernemingen tot de gevaarlijkste Boekaniërs behoord heeft, die Centraal *Amerika* en de *Antilles* gedurende het laatste vierendeel der zeventiende eeuw, trots de vloten van *Engeland*, *Frankrijk*, *Holland* en *Spanje* in gedurig alarm hebben gehouden. MARS.

[Uit een antwoord van L. J. nemen wij het volgende over: »Er wordt nog aangehaald een *Curieuse histoire traduite de l'Anglois dans toutes les langues.* Zij is de bron van latere schrijvers o. a. van de *Anecdotes Américaines*, Paris, 1776, 8°. p. 494. Het feit te *Maracaibo* had plaats in 1665."]

Gualtherus Sylvanus (VII. bl. 135, Vr. 171; vgl. bl. 302). De stukken die verdere inlichting verschaffen kunnen over dezen persoon zijn:

I. Een brief van den 3den Mei 1594, berustende op het Stads-Archief te *Deventer*, en geschreven uit *Leyden*, door den Hoogleeraar in de Regten, EVERARD BRONCHORST, aan de Regering der stad *Deventer*, over PAUL TOSSANUS en WOLTERUS GERARDI (zoo als SYLVANUS daarin genoemd wordt). Daarin komt o. a. voor:

»Voorts so hefft sich by my gepresentirt ein Jonger gesell van *Doesborch*, In die Latynsche spraek sehr wall erfaren ende oick then deill in Graecis, die solde wall die conditie van Lezen in quinta Classe willen annemen, hie schrifft oick ein herlick Carmen, ende etlick mall excellente Carmina hefft in druck uitgegeven, sodat hie angahnde die gelertheit suffisant ende bequaem genoech dartho syn sall. Hie is *geboren van Doesborch*, genaemt WOLTERUS GERARDI, die sohn van GERRIT WOLTERSEN, ende syn vader is aldaer borgemr. gewest, ende die reformirde religie van herten tho gedahn, dan hie oick om die religie willen, als die stadt van den viandt verauert, nae *Arnhem* gevluchtet ende syne godern mehste all om die bekentenis der waren religien verlaten; daerum man oick synen sohn, die van gelycke gesintheit is, vor Jemants anders behoirt tho promovieren. Hie hefft *hyr in particulare schola* vor twie Jaren gelesen, ende hefft darna noch twie Jaren in die *Academia alhyr* In den *vryen kunsten* ende *heillige Schrifft* sehr narstig gestudirt. Oek hefft hie gode herlicke documenta ende getuichenisse synes frommen levents ende wandelss. Hij is van *ein und twintich Jaren* dan klein van persoon ende geringen staturen sodat wellicht hie so groten ansehn nith soll hebben om In so hoge Classe the lesen, al toiss solde hie wall in sexta offte septima konen lesen."

II. N°. 2067 der geregistreerde stukken van hetzelfde Archief, zijnde de acte van aanstelling of het contract gesloten tusschen den Magistraat en WOLTER WOLTERS (*), waarbij hij voor zes jaren benoemd werd, in te gaan met Paschen (het contract is van 26 Febr. 1603, waarschijnlijk O. S.), echter onder voorwaarde dat hij, na verloop van het eerste jaar, zoude kunnen ontslagen worden, zoo hij bleek niet te voldoen. Zijne jaarwedde was »die somma van vyff Hondert Carls gl. ad twintich stuuer tstuck." — »Voertz het schoelgeldt nae older gewoente; Ende noch vrye woeninge In einen geestlicken huyse."

III. N°. 1035 der geregistreerde stukken van het Stads-Archief te *Deventer*, zijnde eene memorie en begeleidende missive, beide zonder dagteekening van den Rector der Latijnsche school WOLTER WOLTERS (1613—1619), waarin hij de regering zijne denkbeelden mededeelt en voorstelt over de volgende punten:

a. Wat een Triviael schole zij, ende daerin, om goet te zijn, van noden?

b. Wat van die dingen in onze tegēwoordige schole zij, of niet en zij, ende hoe hetzelve met de minste moeiten ende costen te vercrijgen zij? en eindelijk

c. Specificatie van de tegenwoordige disciplyn.

De juiste tijd, waarop deze memorie (waarvan ook *Nav.* VII. bl. 302 gesproken wordt) is ingediend, valt moeijelijk te bepalen, doch waarschijnlijk zal dit in het voorjaar van 1611 hebben plaats gehad, althans dit moet men opmaken uit de besluiten van Schepenen en Raden en de Concordaten van Raad en Meinte van dien tijd, welker uiteenzetting echter te veel ruimte in de kolommen van dit Tijdschrift zoude vereischen. Is dit zoo, dan is het niet wel aan te nemen, dat dit de reden zoude zijn waarom WOLTERS in 1619 zijn ontslag bekomen heeft. Ten slotte kan ik nog melden, dat WOLTERS in 1607 gehuwd is

---

(*) WOLTER GERARDS? BEST.

met de dochter van den predikant THOMAS ROOTHUIS. In de rekening van den Rentmeester der geestelijke goederen komt onder de buitengewone uitgaven voor: »den 26 Juny 1607 betaelt op ordonn. van S. end. R. an BERENT LAMBERTINCK 30 g. 17½ st. voor een half aem wijn, hielt 12½ q̄ aeuer, diewelcke den Rectoer op syn Bruilofft vereert syn worden fac 22 ggl. 1—8."

Ook na 27 Febr. 1628 heeft WOLTERS toelagen gekregen, namelijk bij besluit van 15 Nov. 1630, en eindelijk voor het laatst, bij Resolutie van 23 Aug. 1631, *f* 200.

D. *te D.*

Wolven in Nederland (VII. bl. 254, Vr. 310; vgl. X. bl. 76, 135). Nog in de XVIIIde eeuw waren er in de Provincie *Utrecht*. Omstreeks het jaar 1740 zag mijn oom, te paard terugkeerende van een bezoek te *Maartensdijk* naar *Utrecht*, een wolf slapende bij den weg zitten; hij reed hem, zacht stappende, voorbij, en toen spoorslags voort. Was het misschien een overgebleven gast van den harden winter van genoemd jaar? In het begin van die eeuw moet het hoogere gedeelte der provincie in nog veel woester staat dan thans geweest zijn. Aan eene vermogende familie werd van regeringswege het verzoek gedaan hare boschplantingen, achter *de Bilt* en *Zeist*, niet verder uit te breiden, wegens de onveiligheid door slecht volk.

L. J

Noodmunten 1743 (VIII. bl. 98, Vr. 103; vgl. bl. 301). »*Braunodunum*, ville dans la basse Bavière sur la rivière d'Inn. Le Prince CHARLES DE LORRAINE l'assiégea vers la fin de Novembre 1742, et la battit à boules rouges. Le Comte MINUZZI en était Gouverneur, et se défendit avec tant de valeur, que les Autrichiens furent obligés de lever le siège; mais l'année suivante, après la convention faite dans le convent de Schonfelden entre le Duc de SECKENDORFF et le Prince CHARLES DE LORRAINE, elle fut remise le premier Juillet aux Autrichiens. Pendant le siège on frappa les deux pièces suivantes afin de pouvoir payer la garnison.

La première est octogone et d'étain. On voit en haut *Brau H. nau;* à droite: *L auxilium F;* et à gauche *Z à nobis S.* Les lettres initiales doivent être expliquées: LUDWIG-FRIDERICH *Hertzog zu Sachsen* (LOUIS-FRIEDERIC, Duc de Saxe Hilbourghouse, qui étoit Commandant de la ville). Au milieu sont les armes de Saxe, surmontées d'une couronne de Prince, entre deux palmes, avec le millésime 1743. Au bas le chiffre 15, qui dénote la valeur de quinze creutzers et les quatres lettres J. M. S. F. qui doivent être le nom du graveur. C. A. KLOTZIUS, p. 129."

Zoo beschrijft DUBY (*Recueil Général des pièces obsidionales et de nécessité*, Paris 1786, 4°.) de noodmunt van *Braunan*, zoo als zij Pl. XIX. N°. 11 wordt afgebeeld, terwijl hij eene kleinere vermeldt met het jaartal 1743 en het omschrift: *Braunan den* 9 *Mei.* Hoewel nu de gevraagde noodmunten eenigzins van deze verschillen, zal dit toch den vrager op weg kunnen helpen. D. *te D.*

Drie bloeijende rozen (VIII. bl. 162, Vr. 190; vgl. bl. 277). In de vraag is eene fout: ROSENBRUCH zu *Natzing*, moet zijn: ROSENBUSCH zu *Notzing*. Het zegel der oudste Keulsche Gereform. gemeente heeft een struik met drie bloeijende rozen. Nu zegt men in mijne familie, dat een mijner voorouders de eerste of een der eerste predikers te *Keulen* geweest is en later uit die stad verdreven werd. Heeft deze door het op attestatien of dergelijke gebruik maken van zijn zegel aanleiding gegeven tot het voeren der drie bloeijende rozen in het Keulsche kerkzegel? Maar hoe heette die predikant CÜPER? Voerde de familie CÜPER (zie *Nav.* VIII. bl. 280) een dergelijk wapen? Of, men zegt hij predikte in eene gewezen brouwerij, heette deze *de drie rozen?* Wie zal mij met een antwoord op deze vragen verpligten? CORNELIUS LIXA.

Jan van der Veen (VIII. bl. 193, Vr. 215; vgl. bl. 303, 372). Bij de reeds opgegeven uitgaven van VAN DER VEENS werken kan ik nog voegen: 1. JAN VAN DER VEENS *Overzeesche Zege.* Amst. 1644, lang formaat 8°. (*Catal. Biblioth. Instit. Regii Belgici.*)

2. J. VAN DER VEENS *Raadtselen, daarachter is bijgevoegt sijn gulden ende ijzeren eeuw, alsmede een Nikkerspraatje nopens de quade proceduren van Engeland.* Dev. JAN COLOMP, 1653, 8°. D. *te D.*

Brandmerk op de wang (VIII. bl. 261, Vr. 309; vgl. IX. bl. 50, 119, 248, 311; X. bl. 136). Uit het 2de Crimineelboek van *Delft.*

»Alsoe LYSBET BALFORTS Schotse vrouwe jegenwoordich gevangene In Ianuario anno XV^{C} vyffentnegentich tot *Middelburg* in *Zeelandt gegeesselt*, ende *gebannen* is den tyt van veerthien jaren op breeder correctiē, ende daer nae in Maio des jaers XVJ^{C} ende een alhier *gegeesselt*, *gebrantmerct* ende *gebannen* is wt den lande van *Hollandt* ende *West-Vrieslandt* den tyt van *hondert jaren ende eenen dach* op peyne vande *galge* ende mitte *coorde* geexecuteert te worden datter de doot zoude navolgen, Item in Martre anno XVJ^{C} vier tot *Leyden* mit een *bast* om haer *hals*, *gegeesselt*, *gebrandmerct*, haer *een oor afgesneden* ende *haer leven lang* wt *Hollandt* ende *Westvrieslandt gebannen* is, op peyne van mitte *coorde* te worden *verworcht*, Item in Julio

anno XVJ^{C} vier te *Rotterdam* mit een *bast* om haer *hals gegeesselt*, *gebrantmerct* ende wt den voorsz landen *gebannen* is *ten ewigen dagen*, op peyne van an de *galge gehangen*, ende mitte *koorde geworcht* te worde datter de doot naevolcht, van gelycke In Maio anno XVJ^{C} vijff, *tamsterdam gegeesselt*, ende daerwt *gebannen* is *haer leven lang* geduyrende, Ende ten lesten In Julio lestleden tot *Dordrecht* mit een *strop* om den hals *gegeesselt*, *gebrantmerckt* ende *haer neuse ten wederzijde opgesplist es*, ende wten voorsz. lande *eeuwich gebannen* op peyne van mitter doot gestraft te worden, Behalve dat zy gevangene noch tot meer verscheyden Reyse *tamsterdam* ende elders *gevangen* is geweest, ende by provisie zonder straffe ontslagen overmitz zy swanger was, Ende dit al om haer *dieffuerye*, ende *hoorderye* wille, ende wt saecke van *violatie* van *bannissement respective* Ende dat zy gevangene mede vervordert heeft haer bannissement alhier tegens haer gedecreteert te violeren, ende binnen deser stadt weder te comen, nyet tegenstaende sy by Schepenen deser stadt wt *Hollandt* ende *Westvrieslandt* gebannen is op de *galge*, ende op peyne van *mitte coorde geexecuteert* te worden datter de doot soude nae volgen als voren verhaelt es, Soo ist dat myne heeren Schepenen gesien de confessie by haer gedaen, de voorsz. LYSBET BALFORTS gevangene condemneren geleyt te worden opt scavot gedresseert ant stadthuys, ende aldaer mit een *bast* om haer *hals* strengelicken *gegeesselt* te worden, ende *mit een gloeyent yser een galge op haer rechter wange gebrant ende geteyckent* te worden (*), condemneren haer voorts *gebannen* te zyn, ende *bannen* haer wt den lande van *Hollandt* ende *Westvrieslandt haer leven lang geduyrende*, wt te gaen wt dese stadt, ende vrijheyt van dien binnen daechs sonneschyn, ende wten lande van *hollandt* ende *westvrieslandt* binnen drye daeghen ende daer nyet weder Jnne te comen op peyne van an de *galge gehangen*, ende *mitte koorde verworcht* te worden tot datter de doot naevolcht, Verclarende voorts alle hare goederen verbeurt tot proffyte vande Graefflicheyt, ende haer condemnerende inde costen van hare gevanckenisse ende myse vander Justitie. Actum den zesten September XVJ^{C} ende acht.— (Is gevangen den xiiij^{e} Augusti En heeft geen middel.)

(*) Wegens diefstal van een wagen en twee paarden werd de gevangene JACOB DIRCXZ opgehangen; daarna werd zijn »doode Lichaem" van het schavot vervoerd naar en gehangen aan de galg buiten de Zuidpoort (d. i. de Schiedamsche- of Kethelpoort), *»mettet facoen van een wagen ende twee paerden van hout ouer syn hooft"* LYSBETH ANGES, eene Engelsche, had binnen *Jarmuyen* (*Yarmouth*), wegens dieveryen, *»een teycken an haer vingher ontfangen"* (d. i. een brandmerk of »brantteycken"), terwijl zij vroeger reeds binnen *Vlissingen* »int waeter gedompt (gedompeld) ende vuijt de zelffde stadt gebannē" was, om soortgelijke feiten. — Het dragen van den *houten huik*, als een straf voor mannen, en het torschen tot openbare schande van den *steen* voor kwaadaardige vrouwen, het te pronk staan met *twee* of *meer spinrokken* voor schuldigen aan *bigamie* of *polygamie*, het gevangen zitten »te water ende te brode in de *dieffputt*," gedurende eenige dagen, welk logement, gelegen *onder* het stadhuis, veelal aan baldadige jongens en bedrijvers van straatschenderij werd toegewezen: al deze straffen komen in de stads Crimineel-boeken telkens voor, maar toch zeldzamer dan verbanning en andere zwaarder straffen, die wegens *overspel, ontucht* en in *dronkenschap* begane *gewelddadigheid* om een haverklap werden uitgesproken.

Uit het 2e *Crimineel-boek* van *Delft* blijkt mij, dat de galei, waarvan *Nav.* X. bl. 136 gesproken wordt, reeds in 1609 is afgeschaft, Bl. 196 volg. lees ik: »Alsoe ANDRIES CLAESZ geboren van *Cortrijcke* in *Vlaenderen* enz. int voorleden iaer, mede om dieverye by wel geboren mannen van *Warmont* verwesen zynde, op des gemeene lants *galeye*, voor den tyt van twee jaeren, nu in Martio lestleden, door het generael relaxement, ende *affdanckinge vande zelve galeye*, lossgecomen (es)," enz. »Actum den vj^{e} Juny XVJ^{C} negen." — Bl. 197 volg. »Alsoe JAN PIETERSZ geboren van *Leyden*, anders genaemt JAN VAN LEYDEN," enz. — »weederom gebannen was op de voorsz *galeye* omme aldaer te royen zijn leuen lang geduijrende, ende wederom door het *affschaffen* der voorsz. *galeye*, in Maijo lestleden gerelaxeert, ende by dien vande admiraliteyt tot *Rotterdam* achtervolgende de resolutie vanden Ed. mog. heeren Staten Generael belast was uytte vereenichde provincijn te vertrecken — zijn leuen lang ende den jaren geduijrende de welcke hij op de *galeye* gebannen was," enz. — »Actum ūts." Hieruit meen ik te mogen opmaken, dat de galeistraf in den aanvang van het jaar 1609 is afgeschaft geworden. Of zij *later* weder is ingevoerd, en *wanneer* ze *definitief* uit de lijst der straffen is verwijderd, zijn vragen, die ik later misschien zal kunnen oplossen.

Mr. J. S.

Jean d'Espagne (IX. bl. 34, Vr. 60; vgl. bl. 185, 251). Over dezen predikant worden vele bijzonderheden medegedeeld in *Le Bulletin de la Société de l'Histoire du Protestantisme Français*, 1859, N°. 8 et 9, p. 369—373. Zij betreffen veelal zijn leven en werkzaamheden in *Engeland*, alwaar hij, gedurende de 17 jaren van burgeroorlog en het protectoraat onder CROMWELL, eene zeer belangrijke plaats te *Londen* bekleedde; maar zij bevatten ook bijzonderheden aangaande zijn verblijf *hier te lande*, belangrijk genoeg om nog te worden overgenomen en alhier vermeld. Een en ander is grootendeels getrokken, gelijk t. a. p. gezegd wordt, uit een kort berigt, door eenen Heer, BROWNE genaamd, aan het hoofd van een der nagelaten werken van D'ESPAGNE geplaatst; alsmede uit een' brief van JEAN CRES-

PIN, predikant, geschreven in 1650 uit *Cantorbery*.

D'ESPAGNE was geboren in 1591, de plaats waar bleef nog onbekend, doch de groote gemakkelijkheid waarmede hij de *Fransche* taal bezigde, doet onderstellen dat hij in *Frankrijk* zal geboren zijn, en zeker aldaar moet gestudeerd hebben. In 1617 werd hij ingewijd tot den Heiligen dienst. Van dezen zijnen dienst te *Oranje* wordt echter in dit berigt niet gesproken; maar in den hiervoor genoemden brief leest men o. a., dat hij in 1628 in *Holland* zijne bediening uitoefende, ten tijde van de belegering en den val van *la Rochelle*; — dat de geschiedschrijvers ons zeggen, dat de kardinaal DE RICHELIEU de onzijdigheid van *Holland* kocht, door middel van eene jaarlijksche toelage van een millioen, die hij beloofde, gedurende den tijd van negen jaren, aan den Prins van *Oranje* te zullen uitbetalen; — dat dit verdrag de geheele natie, maar bovenal de *refugiés*, zeer verbitterde, die daarin zagen een lafhartig verlaten van de belangen der Hervorming en eene ongeoorloofde verbindtenis met hunne vijanden; — dat JEAN D'ESPAGNE, door te heftiglijk zijne meening over dit verdrag uit te spreken, het ongenoegen van den Prins en de Prinses van *Oranje* tegen zich verwekte; en dat hij bij deze reden tot ontevredenheid eene tweede voegde, door *tegen* de navolgers van ARMINIUS te spreken en te prediken, terwijl Prins HENDRIK FREDERIK, die *niet* den haat van MAURITS tegen dezen geërfd had, zoodra hij met het oppergezag was bekleed, de verbanning, die hen getroffen had, herriep, en de predikanten, die wegens de vervolging gevlugt waren, liet terugkeeren; — dat de Prins van *Oranje*, alzoo dubbeld vertoornd tegen D'ESPAGNE, hem de uitoefening van zijnen dienst in alle de provinciën der republiek in 1629 deed ontzeggen. Toen was het dat hij naar *Londen* vertrok, alwaar hij eerst 7 jaren verbleef, doch in 1636 toog hij van daar naar *Oranje* terug, in de hoop op eene bediening aldaar, waarin echter de ongenade, in welke hij vroeger bij den Prins van *Oranje* was vervallen, hem hinderlijk schijnt geweest te zijn. Hij keerde naar *Londen* terug, en oefende sedert zijnen dienst op verschillende plaatsen uit, het laatst in de kapel van het huis van *Somerset*, tot aan zijn overlijden in 1659, wordende hij in de genoemde kapel den 25sten April begraven en een, naar Engelsch gebruik, Latijnsch opschrift bij zijn graf geplaatst. Onderscheidene godgeleerde en zedekundige werken zijn van hem zoo in *Londen* als in *Holland* uitgegeven, doch te zamen te *Geneve* in 1671 herdrukt in 3 deelen. Nog schijnt van hem te bestaan een ander *portret*, dan hetgeen is vermeld (*Nav.* IX. bl. 251), hebbende een *Latijnsch onderschrift*, zeer tot zijn' lof sprekende. V. D. N.

Palmboom (IX. bl. 70, Vr. 113; vgl. bl. 196, 315, 379). Vindt men »de verhaling omtrent den Palmboom, die hij *op eene andere plaats* gesteld had," misschien in LAURENBERGS *Zeshonderd Historiën?* 't Is een niet zeldzaam boekje, in 12°. L. J.

Orvalistes (IX. bl. 98, Vr. 125; vgl. bl. 221). Orvalisten waren monniken van de abdij van *Orval*, in het Hertogdom *Luxemburg*, op twee uren van *Montmidi*. »Deze geestelijken leven bijna zoo streng als die van de abdij *la Trappe* in *Frankrijk*. Zij nemen gezamenlijk den akkerarbeid waar. Zij gebruiken van 't geringste voedsel. Dagelijks eten zij zaadvruchten, enz. De abdij laat ook voor hare rekening in de ijzerovens werken." — »De kerk van de H. MARGAREET, niet ver van *Orval*, is de parochiekerk der *Huisbedienden* en *Werklieden* der abdij. 't Getal der kloosterlingen dezer abdij beloopt gewoonlijk omtrent de tachtig." (*Tegenw. Staat van alle Volkeren*, dl. I. bl. 161.)

De abdij werd, volgens MIRAEUS, gesticht door OTTO, Graaf van *Ceney*.

In dl. IV. bl. 165 geeft dezelfde schrijver, of, zoo men wil, FOPPENS: Breve BENEDICTI papae XIII ad JOSEPHUM SPINELLI datum anno 1725 quo ei injungitur visitatio. Abbatiae Aureae Vallis etc. in qua plures erant Religiosi Jansenianis ac Guesnellianis erroribus imbuti.

Het onderzoek had plaats den 14den September 1725.

De abt met 43 monniken onderwierpen zich, maar 14 protesteerden en namen in stilte de vlugt uit *Orval* op den 21sten September, met zich nemende vele duizende guldens: »Pluribus florenorum millibus secum furto ablato." Zij vestigden zich op *Thorenvliet* of *Rijnwijk* bij *Leiden*, doch hun verblijf was van korten duur. »Sed tandem," zegt FOPPENS, »consumpto hoc furtivo peculio, multisque alio propter pecuniam dilapsis, dissipatum hoc conventiculum."

Appels loopen op gouden beenen (IX. bl. 132, Vr. 197; vgl. bl. 273, 349). Ik lees, IX. bl. 273, dat men in *Zeeuwsch-Vlaanderen* werkelijk van de appels, als ze duur zijn, zegt: *de appels hebben gouden staartjes*.

Het is misschien niet ongepast op te merken, dat in *Gelderland*, en meer bepaald in dat gedeelte, 't welk men gewoon is *de Graafschap* te noemen, een spreekwoord of eene spreekwijze in zwang is, genoegzaam met de bovenstaande overeenkomende, alleen met het onderscheid, dat men zegt: *de appels hebben gouden steeltjes*, of *beginnen gouden steeltjes te krijgen*, en er dan mede bedoelt den zoogenaamden *uitgaanden tijd*, dat is na Nieuwjaar of het vroege voorjaar, wanneer de boomvruchten, en inzonderheid de appels, schaarsch worden. T. H. BUSER.

Houding van Rotterdam in Mei en Junij 1672 (IX. bl. 201, Vr. 270; vgl. X. bl. 113). Gelijk de Heer V. D. N. de *politieke houding van Rotterdam* ten aangewezen tijde heeft doen kennen, zoo zij het mij vergund, iets in het midden te brengen, wat aanleiding geeft om ook de *gemoedsstemming* der burgers in die bange dagen te beoordeelen.

Bij 't dreigen des gevaars was reeds den 20sten Januarij een plegtige dank- en bededag gehouden. Toen 't losbrak werden er *maandelijksche* bededagen verordend. Zij vingen aan met den 4den Mei. Maar de Luthersche gemeente liet het niet bij 't geen door de Staten-Generaal was bepaald. Van den 15den Junij tot den 1sten Julij vereenigde zij zich *elken morgen* en *elken avond* in haar bedehuis tot een openlijk gebed. In Julij en Augustus zette zij dit *elken avond* voort, met uitzondering van den zaturdag. Sedert bleef zij het geheele jaar door, en even zoo gedurende het geheele volgende, *tweemalen* in de week, des dingsdags en vrijdags, openlijke *bedestonden* (zoo staan gedurende al dien tijd de godsdienstoefeningen in de week in de Collecteboekjes vermeld) houden. En hoe hartelijk zij het daarbij meende, kunnen de voor haar doen belangrijke collecten op sommige merkwaardige dagen, gelijk den 22sten Augustus 1673, den 6den September 1673, den 6den December 1673, den 14den Maart 1674 getuigen. De dankbaarheid maakte mild, zelfs bij het drukkende van lasten en schade. En de overige gemeenten zullen zich immers door de Luthersche wel niet hebben laten beschamen in volharding in het gebed, in vaderlandsliefde en dankbaarheid.

S. J.

Prophetia de Futuris Pontificibus (IX. bl. 203, Vr. 289; vgl. bl. 324; X. bl. 45, 108). *Kluizenaars in Nederland.* Omstreeks veertig jaren geleden, huisde er een kluizenaar in het Rijsenburgsche bosch, behoorende tot het landgoed *Rijsenburg*, in de provincie *Utrecht*.

—pp—

Mr. Elbert Spiegel (IX. bl. 234, Vr. 308; vgl. bl. 354; X. bl. 46 en 136). Sedert mijne vorige opgave is mij in handen gekomen een fragment-genealogie van de familie SCHOUT gezegd SPIEGEL, op welks naauwkeurigheid ik vermeen staat te kunnen maken. Het luidt:

AREND CORNELISZ. SCHOUT, trouwt ANNA ELBERTSdr. SPIEGEL, hadden t. m. tot zoon

DIRK ARENDSZ. SCHOUT gezegd SPIEGEL, geb. 1566, in 1592 getrouwd met LYSBETH WILLEMSdr. BOOGAART, uit welk huwelijk ten minste drie kinderen.

I. HENDRIK DIRKSZ. SPIEGEL, in 1630 Commissaris, in 1632 Schepen en Raad, in 1655 Burgemeester der stad *Amsterdam*, getrouwd met CORNELIA VRANK, waarvan ten minste een zoon

DIRK HENDRIKSZ. SPIEGEL, in 1655 Commissaris van Zeezaken, en in 1660 Schepen te *Amsterdam*, getr. met HESTER VAN SCHARENBERG, uit welk huwelijk descendenten.

II. GEERTRUYD DIRKSdr. SPIEGEL, geb. 21 Nov. 1601, gestorven 17 April 1651. — Echtgenoot sedert 1621 van JACQUES VAN DER WAYEN BRUNOSZ.

III. Mr. ELBERT SPIEGEL, geb. 3 Januarij 1600, getrouwd met PETRONELLA ERNSTSdr. ROETERS, uit welk huwelijk t. m. twee dochters:

a. EISABETH SPIEGEL, echtgenoot van Mr. WIGBOLD JANSZ. SLICHER.

b. GEERTRUID SPIEGEL, echtgenoot van JAN BAPTISTA DE HOCHEPIED DANIELSZ.

Een zoon van genoemde ELISABETH SPIEGEL, Mr. ELBERT SLICHER genaamd, trouwde 27 Oct. 1676 met eene dochter van GEERTRUID SPIEGEL, met name CATHARINA DE HOCHEPIED.

Is deze opgave juist, hetgeen ik grond heb te veronderstellen, dan is het vermoeden van V. D. N. (X. bl. 46) onjuist, dat Mr. ELBERT SPIEGEL een zoon zou zijn geweest van LAURENS JANSZ. SPIEGEL, maar dan was hij een kleinzoon van AREND CORNELISZ. SCHOUT, en voerde hij tot wapen, niet *coupé* met de drie hertekoppen, maar *azuur* met de *fasce*, zoo als zijn wapen dan ook tweemalen voorkomt op eene onder mij berustende kwartiertafel van GEERTRUID SLICHER, geb. 1684, echtgenoot van PIETER TESTANT en dochter van voormelden Mr. ELBERT SLICHER en CATHARINA DE HOCHEPIED.

De grootvader van ANNA ELBERTSdr. SPIEGEL, gehuwd aan AREND CORNELISZ. SCHOUT en naar wie de descendenten uit dit huwelijk zich, met weglating van den naam SCHOUT, SPIEGEL hebben genoemd, was DOMINICUS SPIEGEL.

De familie SCHOUT heeft welligt vroeger den naam van NOTTAIRD gedragen. JAN ARENDSZ. NOTTAIRD was in 1389 Schepen en in 1400 Schout te *Amsterdam*, en werd in 1405 op last van Hertog WILLEM onthalsd. Hij komt op de regeringslijst ook voor onder den naam van *Schout* JAN ARENDS, terwijl op diezelfde lijst wordt genoemd JAN ARENDSZ. SCHOUT, in 1420 Schepen en in 1427 Schout. JAN NOTTAIRD of NOTTAERD werd waarschijnlijk in de wandeling alleen naar zijn ambt SCHOUT genoemd, welke naam later, zoo als in die dagen meermalen gebeurde, zijnen familienaam heeft verdrongen. Volgens WAGENAAR (*Amsterdam*, Iste st. bl. 178 in 8°.), werd de *Schoutensteeg* tusschen de Oudezijds Voorburgwal en de Warmoesstraat, oudtijds genaamd *Jan Schouten Aartszoonssteeg*. AART is een verkleinwoord van

AREND. — Ik vermoed, dat van genoemden JAN ARENDSZ. NOTTAIRD of NOTTAERD, of anders van den lateren Schout JAN ARENDSZ. SCHOUT gemelde steeg haren naam ontleent.

C/4.

Mr. Elbert Spiegel. Is het wel zoo juist, dat JACOB V. D. WAEIJEN in 1585 geboren, van *Antwerpen* was, vraagt C/4. t. l. a. p. Daarop kan ik alleen antwoorden dat het *zeker* is, dat bij mij in een oud kwartierboek staat vermeld, dat JACOB VAN DER WAEIJEN, *nat. tot Antwerpen* 1586, trout Febr. 1621 GEERTRUID SPIEGEL, nat. 1601. Haar wapen daarbij aangewezen is, zoo als *Nav.* IX. bl. 354 (niet bl. 308) is beschreven, met dit verschil, dat de *eenden* daarin voorkomende, *niet* zijn *zwemmende* maar *loopende.*

Van eene andere zijde is mij gemeld, dat ELBERT SPIEGEL geen zoon van LAURENS JANSZ. geweest is; het was bij mij slechts een *vermoeden*, op grond dat laatstgenoemde was gehuwd 1597, en ELBERT geboren werd in 1600. V. D. N.

ANTWOORDEN.

Goeden-Vrijdagsviering (VIII. bl. 226, Vr. 271). Tot hiertoe zag ik te vergeefs uit naar antwoorden op de gedane vraag van V. D. M. Ik neem daarom de vrijheid, de stilte af te breken, al zij, wat ik te zeggen heb, betrekkelijk maar weinig.

't Is niet onbekend, dat de Nederlandsche *Luthersche* gemeenten van aanvang af den *goeden vrijdag* hebben gevierd. Dan kwamen zij gaarne, veelal des morgens, te zamen, om des Heilands sterven te gedenken, en zich voor te bereiden tot de Avondmaalsviering, waarmede de zamenkomst op den eersten Paaschmorgen zou worden besloten. Regtstreeksche bewijsstukken daarvan over te leggen zal wel moeijelijk zijn, omdat ze veelal verloren gingen. Voor de hand ligt mij echter een, dat bewaard is in eene reeks diakonale collecteboekjes bij de Rotterdamsche gemeente, die met Mei 1633, en dus na Paschen van dat jaar, aanvangt. Onmiddellijk vóór den »Paesdach" van 1634 staat de »Boetpredicatie" vermeld; en dat die op den *Goeden Vrijdag* werd gehouden, blijkt uit de Rekening van 1635, waar die dag uitdrukkelijk zoo is genoemd. Zoo bleef het tot in 1828, toen, bij het behouden van de Avondmaalsviering van den eersten Paaschdag, die van den tweeden feestdag naar den goeden vrijdagavond werd verlegd, tot groote stichting der gemeente. Zij gaf daarmede wel niet het eerste, maar toch een der eerste voorbeelden van Nachtmaalsviering op dien avond. Indien ik mij wel herinner, werd het eerste voorbeeld door het genootschap *Christo-Sacrum* te *Delft*, gegeven; het tweede door de Waalsche gemeente te *Groningen*, het derde door eene Remonstrantsche, en was het zoo evengenoemde van *Rotterdam* het vierde. Sedert het jaar 1854 (14 April) viert zij echter den dag in zijn geheel. De deelneming aan de Nachtmaalsviering op den avond van dien dag werd daardoor merkelijk bevorderd. En sedert er dan zelfs geene korte leerrede van den predikstoel meer wordt gehouden, maar de dienstdoende predikant zich terstond aan de Nachtmaalstafel plaatst, en de gemeente eeniglijk zamenkomt om dáár den dood des Heeren te verkondigen (21 Maart 1856), blijft de Nachtmaalsviering van den Goeden Vrijdag die van den eersten Paaschmorgen in tal van communicanten te boven gaan.

Ook bij de Luthersche gemeente te *Kuilenburg* werd reeds oudtijds (1664) de Goede Vrijdag gevierd. Trouwens zij kwam gedurende de zevenweeksche lijdensprediking altijd des Vrijdags te zamen.

Ik twijfel er niet aan, of men zal in oude collecteboekjes, waar ze nog aanwezig mogten zijn, overal in de Nederlandsche Luthersche kerk den *Goeden Vrijdag* vermeld vinden. S. J.

L'homme propose, Dieu dispose (VIII. bl. 322, Vr. 376). Men vindt deze spreuk op den titel van een boek van 1596. Zie *Nav. Bijbl.* 1853, bl. clxxix. Zij was dus lang voor MALESHEREBS in gebruik.

Hagjesdag, poespas (IX. bl. 134, Vr. 213). Hagjesdag noemt men aan boord van een schip den dag waarop er versch vleesch verstrekt wordt. Zoo lees ik in den *Gids*, 1860, Maart, bl. 308. Over poespas zie men *Nav.* III. bl. 346. LAMED.

Gebulte kaarten (IX. bl. 302, Vr. 396). Professor VAN DER CHIJS, te *Leiden*, heeft den vrager reeds doen opmerken wat dienaangaande te vinden is bij G. V. ZONHOVEN, (*Comoedia Vetus of Bootsmans-praetje*), met aanteekeningen, A°. 1740. In die aanteekeningen wordt gezegd:

»*Bulte* of *ronde Kaerten* zyn zulke, waer in de graden der breete zoo veel in gelyke proportie nae de Polen of het Noorden of Zuiden wassen en vergrooten, als de graden der lengte verkleenen door het vernaeuwen van de Cirkels der Parallelen: Zy worden daerom wassende graedkaerten genaemt, en voor de beste gerekent: de verheit der plaetzen word in dezelve gerekent in graden en minuten, en op den *Aequinoctiael* of den geteekenden Meridiaen afgepast."

In noot 77 en 78 zegt de schrijver: »Door Bulte Kaerten wordt de leer der Remonstranten door J. ARMINIUS te *Leyden* op de baan

gebragt, en op de Hooge School verdedigt, verstaen: Door Platte Kaerten de leer van CALVINUS en der Contra-Remonstranten door FR. GOMARUS voorgestaen; want de *bulte-kaerten* hebben dat voordeel, dat ze de landen op haer regte breete en lengte vertoonen; tgene de platte kaerten niet doen konnen. Maer vooral zyn de eerste boven de laetste te stellen, om dat het gebeuren kan, dat men, het bestek en de aenwyzingen van de platte kaert volgende, lijnregt van een begeerde plaats zal afzeilen, schoon men zigh verbeelt, en de platte aenwyst, dat men lynregt daernae toezeilt. Welke misslag nimmer kan begaen worden wanneer men het waere bestek en de aenwyzing der *bulte* of *ronde kaerten* wil volgen. (Een daarbij gevoegd kaartje verduidelijkt de zaak.)

Zie over deze kaarten J. DE GELDER, *Algemeene Aardrijksbeschrijving*, Amst. J. ALLART, 1803, bl. 348. .. ELSEVIER.

Chineesch Papier (IX. bl. 361, Vr. 487). Het papier, waarop de Chineezen gewoon zijn te schrijven, of liever letters te *teekenen*, is zeer ligt en doorschijnend. Men dacht vroeger, dat het grootendeels uit zijdevezels vervaardigd werd, doch, volgens LAIRE, bestaat het noch uit deze stof, noch uit katoen, maar uit den dunnen en witten onderbast van den bamboe. Men weekt dezen bast in water en aluin, en schept er zulke luchtige en glinsterende vellen van, dat men bijna zou denken, dat ze gevernist waren.

Deze soort van papier, die in *China* gefabriceerd werd zoover de herinnering reikt, kwam in 652 in *Perzië* en in 706 te *Mecca* in zwang. Het Chineesche papier is minder vast en minder digt dan het onze, en het houdt zich ook zoo goed niet: ook is men telkens, na 't verloop van eenige eeuwen, genoodzaakt om actenstukken en boeken te vernieuwen (GIOV. ANDRES, *Dell' Origine*, *de' Progressi*, *e dello Stato Attuale d'ogni Letteratura*, Vol. I). Met den ouderdom komen er geelachtige vlekken door, en zoo het slechts op eene vochtige plaats komt te liggen of door het water en de inkt van *Europa* wordt genet, verteert het in zeer korten tijd. De goede kant van dit papier bestaat in zijne ligtheid, buitengewone blankheid, en eene grootte van blad, die de Europesche papierfabrieken (in 1810) nog niet bij magte zijn geweest te leveren. Het is zoo dun, dat het zich slechts op ééne zijde bedrukken laat, terwijl de weêrdruk alles onleesbaar zou maken: ook wordt daarom elk blad van een boek zóó gevouwen, dat de druk naar buiten komt, terwijl de binnenzijde geheel wit blijft. Zie ANT. FR. DELANDINE, *Mémoires Bibliographiques et Littéraires*, Paris *et* Lyon (*sans date*), p. 187.

Volgens KNIGHT's *National Cyclopaedia* (1850), Vol. IX. p. 274, schijnt de kunst om uit vezelachtige deelen papier te maken, omstreeks het jaar 95 vóór CHRISTUS door de Chineezen ontdekt te zijn. Ten tijde van KONG-FOE-TSEE schreven zij nog met eene stift op den binnenbast van het bamboeriet, van welke laatste stof, ook volgens den cyclopaedist, nog ten huidigen dage het Chineesche papier vervaardigd wordt. Hij voegt er echter bij, dat de Chineezen ook papier maken uit katoen en linnen lompen, en een grove gele soort van pakpapier uit rijststroo.

Het zoogenaamde *rijstpapier* heeft als grondstof het merg van de *Sola-* of *Sholaplant*. Deze behoort tot het geslacht *Aeschynomene*, groeit meest in vochtige plaatsen en wordt, gedurende het regensaizoen, veelvuldig op de vlakten van *Indië* aangetroffen. De planten onderscheiden zich door haar luchtig en sponsachtig weefsel en schijnen bijkans geheel uit merg te bestaan. Zie KNIGHT, *t. a. p.*, Vol. XI. p. 163.

Men weet, met welken eerbied de Chineezen gedrukt papier behandelen: daarop te trappen geldt bij hen voor eene zonde, en een Chinees, de schrijver van een tractaatje tegen de Europeaansche barbaren, vroeg hen onder anderen in zijn strijdschrift hoe zij zich vermeten dorsten, zijne volksgenooten te willen verbeteren, terwijl zij zelven niet eens eerbied toonden voor de uitvinding der letters, maar die integendeel verachtten door op gedrukt papier te treden. Zie *Licht en Schaduw in het Oosten*, N°. 18, bl. 145.

Maar zoo alle Chineezen alle gedrukt papier zoo heilig houden, wat massaa's boeken moeten er dan in *China* zijn!

J. H. VAN LENNEP.

Hendrik Hooft Danielsz. (X. bl. 6, Vr. 32). Zonder te willen beweren, dat er eene *onpartijdige* levensschets van dezen burgervader bestaat, en terwijl ik het insgelijks wenschelijk acht, dat iemand, daartoe in staat, zich opgewekt mogt gevoelen zoodanige levensschets te bezorgen, mag ik echter herinneren hetgeen over hem voorkomt in de *Vaderl. Chocolaad*, Amst. 1796; in welk boekske, behalve de levensschetsen van J. VAN OLDENBARNEVELD, M. A. DE RUITER, ook die van anderen van lateren tijd zijn opgenomen. Deze schets van den Burgemeester HENDRIK HOOFT, DANIELSZ. bevat 32 vrij compact gedrukte bladzijden; en ofschoon zij ongetwijfeld onder den invloed van die dagen is geschreven, vermeldt zij niettemin vele bijzonderheden, zoowel van zijn' persoon als van zijn geslacht, herkomst en afstamming, die welligt elders niet te vinden zijn. Uit de opgave aldaar zoude men moeten veronderstellen, dat HENDRIK HOOFT, DANIELSZ. een telg of afstammeling van den Drossaard PIETER CORNELISZ.

HOOFT geweest is. Vermits echter de steller van de vraag in den *Navorscher* denkelijk daarmede beter bekend zal zijn, daar hij HELMERS te dien aanzien berispt, zou het niet onbelangrijk geacht zijn, dat door hem de *filiatie* tusschen de beide personen, bij wijze van *aanteekening*, in den *Navorscher* werd medegedeeld, of nog beter, dat door hem zelven werd beproefd de verlangde levensschets te ontwerpen en te leveren. V. D. N.

Een Druïden-mes (X. bl. 33, Vr. 45). De echtheid van dit *Druïden*-overblijfsel niet in twijfel trekkende, geeft het mij echter aanleiding om het navolgende mede te deelen als een voorbeeld, hoe ervaren oudheidkenners zich kunnen vergissen, door overal voorwerpen te zien die tot de zaak betrekking hebben, welke zij behandelen. De Heer WESTENDORP, in de *aanteekeningen* achter zijne *Verhandeling over eene beknopte voordragt der Noordsche Mythologie*, in de *Nieuwe Werken der Maatschappij van Nederl. Letterkunde te Leiden*, dl. II. st. II. bl. 350, van de *Druïden* sprekende, schreef: »Voor weinige jaren werd er, en mogelijk nog (in 1829), te *'s Gravenhage* eene zalf onder den naam van *Druïden-zalf* verkocht." Te *'s Gravenhage* geboren zijnde en er mijne jeugd doorgebragt hebbende, trok dit zeer mijne aandacht en vervoegde ik mij tot mijn' apotheker, die sedert jaren een der voornaamsten was van zijn vak en als lid der Stedelijke Commissie van Toezigt, zeker met die zalf moest bekend zijn. Hij hoorde er even vreemd van op als ik, en ontkende de bewering stellig, wat ik ook mogt aanvoeren omtrent de geloofwaardigheid van den Heer WESTENDORP, dien men toch zoo iets niet op de mouw zou gespeld hebben. Eindelijk ging hem een lichtstraal op: men kende een onderscheid tusschen magere en meer vette, gevoede zalf, de laatste onder de benaming van *unguentum nutritum*; eene zekere van die laatste soort gebruikten geringe lieden veeltijds en vroegen dan *truïtum-zalf*, of kort af, voor een stuiver *truitum!!*

L. J.

Nicolaas van Staphorst (X. bl. 33, Vr. 46). In eene meer dan sch[illegible]p geschrevene, maar omtrent velen niet van waarheid ontbloote *Korte karakterschets der mannen welke het ingediend plan van Constitutie voor het Bataafsche volk hebben aangenomen* (8 bladz. in 8°.) wordt over STAPHORST onder andere gezegd: »De eenige man die in deze Republiek briefwisseling met ROBESPIERRE heeft gehouden." Zijne papieren kunnen dus belangrijk zijn. Hetzelfde blaadje zegt ook van hem: »Nadat hij ten behoeve van de laatste Revolutie de ponjaards had betaald om de bewindvoerende Orangisten voor altijd te removeren, redde hij zich als een snoode lafaard met de vlugt en liet de braven in *Amsterdam* het gelag betalen." Waarop ziet deze laatste bijzonderheid? L. J.

Amsterdamsche familie de Wael (X. bl. 34, Vr. 54). De Heeren VAN ANKEVEEN uit het geslacht DE WALE, niet DE WAEL, voerden van azuur met drie gouden vogels, door M. zwaantjes genoemd, doch die, naar ons inzien, *merlettes* zijn. De familie DE WALE is zeer oud en van Vlaamsche afkomst. Men vindt er, die Watergraven van *Vlaanderen* worden genoemd. JAN DE WALE trouwde met GEERTRUIDA SCHAECK, Vrouwe van *Ankeveen*. Hunne zoons DIRK en ADRIAAN GODEFROY DE WALE werden successivelijk Heeren van die heerlijkheid. De laatste had tot vrouw ADRIANA DEBORA WUIJTIERS. Deze familie DE WALE, als Roomsch Catholiek zijnde, was gedurende de Republiek niet in de regering der stad *Amsterdam*. Ik weet niet of tot dat geslacht behoord hebben CLAES DE WAEL, JANSZ. in 1387, JACOB DE WAEL, JANSZ. in 1478 en KINNE DE WAEL, in 1445 Schepen te *Amsterdam*, doch WIJBOUT DE WAEL, die in 1582 Schepen en Raad dier stad was, voerde een schild van keel, beladen met een ander schild van azuur over het geheel, waarop een klimmende leeuw van zilver. Andere leden van de familie DE WAEL of DE WALE vindt men niet onder de regeringspersonen der stad *Amsterdam*. WAGENAAR heeft in zijn werk over die stad twee versjes, luidende:

1°. »De Waelen, de Zaelen, de Schaepen, de Ruyschen,
Dat zijn de vier oudsten van de drie kruyssen."

2°. »Wat Ruyscht, dat Waelt;
Wat Schaept, dat Zaelt."

C/4.

Godefridus Udemans (X. bl. 34, Vr. 55). Over hem zie men TE WATER, *Hist. van de Reform. van Zeeland*, bl. 242—248; SCHOTEL, *Kerkel. Dordrecht*, dl. I. bl. 296, 330, 426, 460; dl. II. bl. 769.

K. J. R. VAN HARDERWIJK.

[..ELSEVIER, naar de aangehaalde plaats van TE WATER verwijzende, zegt dat G. UDEMANS in 1599 predikant te *Haamstede* werd en in 1649 te *Zierikzee* overleed. J. C. K. verwijst, behalve naar TE WATER, nog naar SCHOTEL, *Kerkel. Dordrecht*, dl. I. bl. 296, en *Beknopt Biogr. Woordenboek* i. v. Nog een ander medewerker deelt het volgende mede: Zie de titels zijner werken in VAN ABKOUDE, *Naamlijst*. Hij was in 1582 te *Bergen op Zoom* geboren en predikant te *Zierikzee*. In of na 1635 is zijn portret gesneden door J. SARRAGON, in de manier van DELFF, 4°.]

J. van Neck (X. bl. 34, Vr. 56). Bij C. A. ABBING, *Inleiding tot de Gesch. van Hoorn*, Aant. bl. 131, staat JOAN VAN NECK vermeld als Advocaat, Secretaris der stad *Hoorn* en Secretaris van 't Collegie ter Admiraliteit in 't Noorderkwartier, een geleerd man en goed

van leven, die in 't licht zond: *Rigtsnoer des levens*, enz. Hoorn 1649. *Vertroostingen over het afsterven van eenige vrienden.* En *Bewijs van de nieticheit des menschen leven en staat.* Den *Lof der tegenspoeden* vinde ik daar niet aangehaald. Welligt is deze VAN NECK ook een ander dan die H. bedoelt.

J. C. K.

De Koninginnen Maria en Elisabeth (X. bl. 35, Vr. 65). In de *Geschichte von Grossbritannien*, naar het Engelsch van DAVID HUME (Breslau en Leipzig 1762), dl. IV. p. 184, komt wel niet de brief van MARIA aan ELISABETH over hetgeen ten laste dezer laatste door lady SCHREEDSBURG? (SHREWSBURY) gezegd was, maar dan toch de hoofdzakelijke inhoud. D. HUME verwijst dienaangaande naar MARDEN'S *State papers*, 558.

V. D. N.

Pitt (X. bl. 35, Vr. 66). Ofschoon de vraag van JANUS niet volkomen kunnende beantwoorden, wil ik toch opmerken, dat, — hoe onwaarschijnlijk de geboorte van dien grooten staatsman te *Utrecht* mij ook voorkomt, daar zijn vader, Graaf CHATHAM (1708-1778) op dat tijdstip Minister in *Engeland* was, en het mij niet bekend is, dat zijne echtgenoote zich te *Utrecht* zoude hebben opgehouden, — het echter zeer opmerkelijk is, dat een geslacht van dien naam in *Utrecht* niet onbekend was, daar ik op de wapenkaart der regering dier stad in 1684 eenen Mr. CHRISTIAAN PIT vermeld vind, die in 1699 als Advocaat-Fiscaal voor de O. I. Compagnie naar *Indië* vertrok. Hieruit blijkt, dat eene familie van dien naam aldaar heeft gewoond, waarvan SMALLEGANGE, die hetzelfde wapen opgeeft, zegt dat het een adellijk, uit *Vlaanderen* afkomstig, geslacht was. Ook vind ik in de graf- en gedenkschriften van *Oost-Vlaanderen* een geslacht van VAN DE PUTTE, ook wel PUTHEM genaamd, dat weder bijna hetzelfde wapen heeft gevoerd. Het veranderen, vermeerderen of verminderen van letters in geslachtsnamen was vroeger niet vreemd, vooral bij hen, welke uit andere landen afkomstig waren, en even zoo goed als men van REMY VAN LEEMPUT, RAMEE VAN LEEMPITT heeft gemaakt (*Nav.* X. bl. 43), even zoo goed kan van PUTTEN of PUTHEM PITT gekomen zijn, en dan in het Engelsche PITT, uit *Vlaanderen* afkomstig, en met de Hollandsche familie PIT van eenen oorsprong. Maar of nu de voorouders van Graaf CHATHAM uit de *Vlaamsche* VAN DER PUTTEN of uit de *Hollandsche* PITTEN zijn voortgesproten, of de *Hollandsche* uit de *Engelsche*, of beide regtstreeks uit het *Vlaamsche* geslacht, is mij ten eenemale onbekend. Het wapen van Graaf CHATHAM, dat men gemakkelijk zoude kunnen te weten komen, zoude hierin veel licht verspreiden, en daar er nog, zoo ik mij niet bedrieg, afstammelingen van de familie PIT in *Dordrecht* wonen, zoude men aldaar hieromtrent eenige zekerheid kunnen verkrijgen. Bestaat die verwantschap, dan zoude die familiebetrekking hebben kunnen veroorzaken, dat de echtgenoote van Graaf CHATHAM zich ten tijde harer bevalling te *Utrecht* bij hare bloedverwanten had opgehouden, en dan is die staatsman, even als de KEPPELS, BENTINCKS, BARINGS en andere voorname mannen, op wie de Engelschen zich beroemen, uit Nederlandsch bloed voortgesproten. Het zoude derhalve nog al interessant zijn, indien iemand omtrent *wapens als anderzins* eenige nadere inlichtingen konde verschaffen. JANUS SECUNDUS.

Pitt. De familie PITT bloeide in de XVIIde en XVIIIde eeuw. MARGARETHA PIT of PITT was gehuwd aan JACOB GROTHE, Burgemeester te *Arnhem.* Zij was dochter van JAN PIT en MARGARETHA RUYSCH, en kleindochter van LAURENS PIT en ELISABETH DE VOGEL. Hare dochter JACOBA GROTHE huwde 1740 aan Mr. JOHAN CONRAD COPES VAN HASSELT, Raad in den Hove Provinciaal van *Gelderland* en *Zutphen.* Het wapen van die familie PITT was een zilveren veld, chevron van keel, twee takken groen *en chef* en een figuur (?) van keel *en pointe.* C/4.

[CHR. zegt, dat ENGELBERTS GERRITS, *Biogr. Handwoordenb.*, die uit GIFFORD en TOMLINE geput heeft, PITT opgeeft als geboren 28 Mei 1759 te *Hayes* in *Kent.*]

Racer (X. bl. 36, Vr. 67). Vóór mij ligt, behalve het opgegevene, nog uit dezelfde pen:

a. Almelosche Oudheden, vervolg van het eerste stuk, behelzende *een verzoek en conclusie, aen de Staten van Overijssel ingeleverd door de Vrijvrouwe der heerl. Almelo, over het opgeraapt geschil omtrent de Keur van Burgg. en Gemeentslieden te Almelo; met een advijs van Holl. rechtsgeleerden, en een naarder Advies van welgem. Vrijvrouwe.* Campen 1786, bl. 285—364, 8°.

b. Tweede vervolg van het eerste stuk, *vervattende eenige aanmerkingen op de naarder uitgegeven Almelosche brieven;* met bijlaagen, mede te Campen, 1786, bl. 365—709, 8°.

Is RACERS dood ook uit de Registers op de *Nederl. Jaarboeken* op te delven? Die hebben mij meermalen geholpen. B.

Racer. Van RACERS *Overijss. Gedenkstukken* bestaat niet alleen een 7de, maar ook nog een 8ste stuk. Zoo ik wel heb, vindt men ze alle acht in de openbare boekerij te *Arnhem.*

Ds.

Oudste Nederlandsche Kookboeken (X. bl. 36, Vr. 69). Dr. G. D. J. SCHOTEL vermeldt in zijne *Geschied-, Letter- en Oudheidk. Uit-*

spanningen. Utrecht 1840, bl. 33, 34, dat hij oude *Koockboeken* uit de XVIde en XVIIde eeuw bezit, waaruit hij, bl. 11, verschillende voorschriften mededeelt. Hij noemt ook het volgende zeldzame boekje: *Een nyeuw Receptboecxken, inhoudende veel en mennigerhande wel gheapprobeerde schoone secreten en consten enz. Ghedruct tot Reesz, by my* DERICK WIJLINCKS VAN SANTEN, A°. 1588.

Volgens VAN ABCOUDE, *Naamregister van Nederd. Boeken*, zag in 1721 te *Leiden* in 8°. het licht: *De ervaren Kok of Keukenmeester*, prijs 1 gl. 8 st. φ²—φ.

Oudste Nederlandsche Kookboeken. In 1711 werd bij de Wed. GIJSBERT DE GROOT uitgegeven een kookboek, getiteld: *De verstandige Kok of Sorghvuldige Huyshoudster: beschrijvende, hoe men op de beste en bequaemste manier alderhande spijsen sal koken, stoven, braden, bakken, en bereijden: met de sausen daer toe dienende: seer dienstigh en profijtelijk in alle huyshoudingen. Ook om veelderley slagh van Taerten en Pasteijen toe te stellen. Vermeerdert met de Hollandse Slacht-tijt. Hier is noch achter bijgevoegt, de Verstandige Confituurmaker*, enz. enz. Tot de eerste uitgave van dit *Kookboek* is door de Staten octrooi verleend aan den boekverkooper MARCUS DOORNIK, te *Amsterdam*, in den jare 1668.

J. BOUMAN.

[Van hetzelfde boek gaf J. C. K. ons den titel op.]

Talon Rouge (X. bl. 36, Vr. 71). In de onderstelling, dat de vrager niet in het bezit is van: *Dictionnaire critique et raisonné des etiquettes de la cour*, etc. *par Mme la Comtesse* DE GENLIS, schrijf ik het volgende (II. p. 341) voor hem uit: »TALONS ROUGES.—Dans l'ancienne cour, tous les hommes présentés (c'est à dire, ceux qui montoient dans les carrosses du roi) avaient des souliers à *talons rouges*. Nul reglement, nulle ordonnance n'empêchoit les autres d'en avoir aussi; et jamais on n'a vu d'hommes, même de gentilhommes n'étant point de la cour en porter."

***

Jac. Balde, Baldis of Ludus Palamedis (X. bl. 36, Vr. 75). Hij behoorde tot de orde der Jezuïten, was in 1603 in den *Elzas* geboren, wijdde zich hoofdzakelijk aan het onderwijs en stierf te *Neuremberg* in 1668. Hij was een vruchtbaar dichter en heeft een verbazend getal Latijnsche en Duitsche gedichten nagelaten, die vroeger te *Keulen*, later in 1779 te *Munchen* zijn uitgegeven in acht octavo deelen. Van de eersten gaf J. D. ORELL in 1805 te *Zurich* eene keurige en uitvoerige bloemlezing. Het gedicht over het schaakspel is meer eene toepassing van dat spel op den oorlog, dan een leerdicht, zoo als dat van VIDA. COLONNA kan er eene vrije navolging van vinden in den *Overijss. Alman. voor Oudh. en Lett.*, Jaarg. 1838.

SAXO SYLVIUS.

Quinte et quatorze (X. bl. 36, Vr. 78), termen uit het *piket-spel*. Men heeft daar *tierces, quatrièmes* (derden, vierden) enz. tot *huitièmes*. De hoogste *tierce* enz. is die van het aas en heet *major*. — *Quatorze* heeft hij, die *vier azen, heeren* enz. tot *vier tienen* kan vertoonen. Heeft men nu eene *quinte major* en eene *quatorze* in de azen, en zijn dan de bijkaarten na het *écart* (ruiling van den *stok*) niet slecht, dan zeggen de liefhebbers, dat het spel *redelijk mooi* is.

Φιλοπαίγμων.

[Op dezelfde wijze helderden ons V. D. N. en φ²—φ. deze spreekwijze op, de laatste volgens HOYLE A PAYNE, *Onderwijs in het Whist, Omber.*, enz. Amst. 1810, bl. 193.]

Stoethaspel (X. bl. 37, Vr. 80). *Oe* hier als verlengde *o*-klank, stoothaspel: haspel (instrument om garen te winden), waarbij stooten zeer ongewenscht is: zoodat, overdragtelijk, dit woord van onhandelbare menschen wordt gebezigd, en die niet glad en vlug zijn in hunne bewegingen en bedrijf.

H. G. P.

[Eene andere ontvangene verklaring houden wij terug, daar zij zeer zeker de ware niet is.]

C. de Nobelaer (X. bl. 37, Vr. 81). Ook bij mij is dit portret: het is van CORNELIS DE NOBELAER, Vrijheer van *Burgst*, Heer van *Grisoort*, naar A. DIEPENBECK, door LOMMELIN. Op het voetstuk staat zijn naam in den derden naamval (daarom: *Toparchae*). Het zinnebeeldig blad is dus de opdragt eens werks aan zijn persoon. Teekenaar en graveur van het blad wijzen naar *Antwerpen*. Het werk is mij nog onbekend, maar zeker omstreeks het midden der XVIIde eeuw aldaar gedrukt. Misschien eenig heraldisch werk. In folio.

De heerlijkheid *Burgst* is uit het edele geslacht der NOBELAEREN *bij erfenis* aan den Heer FERDINAND VAN ARKEL, Heer van *Broeckhuysen* overgegaan, die haar in 1744 bezat. Sedert is 't door erfenis of verkoop aan WILLEM CRULL, Schout-bij-Nacht, gekomen en daardoor bij erfenis aan de familie NAHUYS die veelligt uit koopbrieven als anderzins iets van de NOBELAERS weten. (Zie V. GOOR, *Breda*; VAN DER AA op *Burgst.*) Ik heb dezen naam te vergeefs in alle de *Nobiliaires des Pays-Bas* en in MERTENS en TORFFS *Beschr. van Antwerpen* gezocht. Het is eene waardige, belangwekkende physionomie van iemand, omstreeks den jare 1600 geboren.

B.

[V. D. N. zegt nog van hem: »Hij was gehuwd met ANNA STALPERT VAN DER WIELE, HERBERTSdr. Hunne kinderen waren JACOBUS, na zijnen vader Heer van

Burgst en *Grijsoort* en CORNELIS, die Heer was van *Cabauw*. Zij hebben een gedenkgraf in de Groote Kerk te *'s Gravenhage*, A⁰. 1617, opgerigt; zie TIMARETEN, *Gedenkstukken*, 1777, dl. II. bl. 53; VAN LEEUWEN, *Bat. Illust.* en FERWERDA, *Wapenboek*, *Genealogie van* VAN DER WIELE. Meer bijzonderheden zijn mij van dezen niet voorgekomen; doch later komen voor WILLEM DE NOBELAER, Vrijheer van *Klinkerland*, enz. trouwt 1668, WILLEMINA SNOEKAARD VAN DEN BRINKHORST (zie PAFFENRODE, *Gedichten*), en JOOST DE NOBELAER, die in 1681 het St. Paulushof te *Etten* heeft gesticht, alwaar ook het kasteel *de Nobelaer* met een huiskapel door JUSTUS DE NOBELAER gebouwd (zie V. D. AA, *de Stad Breda*, 1845, bl. 232, 236).”]

Trebellianique (X. bl. 37, Vr. 82). Ieder regtsgeleerde zal gereedelijk de vraag van $\frac{D.}{C.}$ kunnen beantwoorden en hem verwijzen naar den eersten titel van het XXXVIste boek der Pandecten, van welks titel het opschrift is *ad Senatus consultum Trebellianum*, of, zoo de vrager geen Latijn verstaat, hem zeggen, dat *de Trebellianique portio*, sedert de tijden van NERO, die *portie* werd genoemd, die de *fidei commissaire-erfgenaam* mogt afhouden van de erfenis, die hij alleen fidei commis had bekomen, maar aan een ander moest uitkeeren. Die portie bedroeg *één vierde* en droeg haren naam, vermits in het jaar dat het Raadsbesluit werd genomen, ANNAEUS SENECA en TREBELLIUS MAXIMUS Consuls te *Rome* waren. — Zie hier een voorbeeld: A. stelde tot erfgenaam of legataris B., met last om de erfenis of het legaat aan C. uit te keeren, dan kon B. volstaan met aan C. $^3/_4$ van het bedrag der erfenis of van het legaat uit te reiken. Die fidei-commissaire erfstellingen of erfstellingen over de hand, zijn bij *Decreet* van 4 Julij 1811 (*Bulletin des Lois*, N⁰. 381) door NAPOLEON I ingetrokken en verboden.

C/₄.

[Nog ontvingen wij antwoord op deze vraag van H. G. P., J. B. Sé., P., S. S., S. I. MULDER, *⁎*., Bt. en ICHNEUTES. Allen geven zij dezelfde verklaring.]

Jacob Baselis (X. bl. 37, Vr. 83). Kan de mededeeling Bt. ook van dienst zijn, dat er van JACOBUS BASELIS en de overige predikanten van dien naam vrij uitvoerig melding wordt gemaakt in den *Vlissingschen Kerkhemel*, door GODEWARDUS VROLIKHERT, Vlissingen, 1758, bl. 12—17.

φ²—φ.

Middelburg, *Metellum Castrum* (X. bl. 37, Vr. 86). Ter beantwoording diene, »dat HUGO FLORIACENSIS schrijft, nadat ZELANDUS het eiland van *Zeeland* wel gefundeerd had, hij midden in 't land een burg deed maken, die hij na zijnen vader METELLUS noemde, die nu Mitelburch noemt, waarom ERASMUS het Metelliburgum noemt.”

JOHAN REIJGERSBERGEN in zijne *Chronijk van Zeeland* dat vermeldende, voegt er bij: »Nogthans wordt door de gemeyne lieden in 't Duitsch *Middelburch* gheheeten, omdat het (destijds nagenoeg) midden in 't land van *Walcheren* ghelegen is.”

E. B. SWALUË.

Biographie (X. bl. 37, Vr. 88) *A. en P. de Walenburch.* In den aanvang der XVIIde eeuw was er een geslacht van dien naam te *Rotterdam*. PIETER WALENBURG komt van 1606—1618 voor op de Dagvaarten wegens die stad. Volgens G. VAN REIJN, *Geschiedk. Beschr. der stad Rotterdam*, Rott. 1832, dl. I. aant. op het 1ste boek, bladz. 14, was in de XVIIde eeuw een huis aan de Groote markt, onder de benaming van dat van Burgemeester WALENBURG bekend.

Dat ADRIAAN en PIETER WALENBURG volle broeders uit dit geslacht waren, blijkt uit de *Kerkelijke Historie en Oudheden der zeven Vereen. Prov. van* VAN HEUSSEN en VAN RHIJN, Leiden, 1726, fol. dl. III. bl. 648, waar vele bijzonderheden hen betreffende voorkomen.

Van de *Fundamentorum fidei amica discussio*, *Col. Agrip.*, 1652, 4⁰. zag eene vertaling te *Antwerpen* bij JOANNES BAPTISTA VERDUSSEN, 1688, in 12⁰., het licht, onder den titel: *Kort begrip der geloofsverschillen Elk in 't bijzonder gemaekt en uitgegeven door de Doorluchtige en Eerweerdigste Heeren* ADRIANUS *en* PETRUS DE WALENBURG, enz. In de voorrede lezen wij: »Het inzigt der Doorluchtige en Eerweerdigste Heeren DE WALENBURG is het bevorderen van de enigheid, die gebroken is, door den afval van LUTHERUS begonnen, en grooter gemaakt bij CALVINUS en anderen.” •

Bij JOHANNIS VOGT, *Catalogus hist. crit. Librorum rariorum*, *Hamburgi*, 1753, 8⁰. bl. 278, staat het volgende werk vermeld: JANI ALEXANDRI FERRARII, *Coenobitae Augustiniani, Euclides Catholicus* etc. *ad Reverendissimos Viros*, ADRIANUM *et* PETRUM DE WALENBURCH. *Juxta Exemplar impressum.* Paris 1667, 4⁰. waarvan VOGT zegt: »Elegantissima satyra incertitudinem dogmatum Pontificiorum exponens. Notitiam hujus Libri dant JO. DIECMANNUS in *Dissertat. de Naturalismo* BODINI, p. 12. PLACCIUS *in Theatro Pseudonym.*, p. 280 sq.”

In de *Beschrijvinge der stad Leyden* door J. ORLERS, eerste uitgave, *Leiden* 1614, 4⁰. bl. 80, vindt men als eersten bekenden Proost dier stad aangegeven, GHYSBERT WALENBURCH, overleden 31 Aug. 1387. Zie mede bl. 75.

L. D. R.

Van Riebeek (X. bl. 65, Vr. 90). JAN ANTHONY VAN RIEBEEK, stichter van de Kaapstad en eerste Gouverneur van de Hollandsche bezittingen aan de *Kaap de Goede Hoop*, was gehuwd met MARIA QUEVELLERIUS. Zijn zoon was Mr. ABRAHAM VAN RIEBEEK, gebo-

ren aan de *Kaap de Goede Hoop*, den 18den October 1653, overleden te *Batavia* den 17 November 1713, werd, na in *Holland* met veel succes in de regten te hebben gestudeerd, in 1676 voor de kamer *Enkhuizen* aan boord van het schip »*de Vrijheid*" als onderkoopman naar *Oost-Indië* gezonden; werd vervolgens 2 Aug. 1678 Buitengewoon Raad in het hof van Justitie, 1684 Secretaris der Indische Regering, 1690 Buitengew. en 1693 Gewoon Raad van *Ned. Indië*, 1703 Directeur-Generaal en 1709 Gouverneur-Generaal van *N. Indië*.

Hij is in het jaar 1678, te *Batavia* in den echt getreden met Mejufvrouw ELISABETH VAN OOSTEN, geboren te *Delft* in 1660, overleden te *Batavia* den 18den April 1714, dochter van DIRCK GERRITSZ. VAN OOSTEN en MARIA VAN BODEGOM HUGOdr. Hunne kinderen waren:

a. JOHANNA MARIA VAN RIEBEEK, geboren te *Batavia* 15 Februarij 1679, gehuwd 1°. met GERRIT DE HEERE, Gouverneur van *Ceylon*, overl. 1702; 2°. in 1706 met JAN VAN HOORN, Gouverneur-Generaal van *N. Indië*, overl. te *Amsterdam* in 1711; 3°. in 1712 met Mr. CORNELIS BORS VAN WAVEREN GERRITSZ., Heer van *Leusden*, *Hamersveld* en *Donckelaar*, Pensionaris, mitsgaders Raad en Schepen der stad *Amsterdam*, en een der Directeuren van de O. I. Compagnie. Z. O.

b. Mr. JOHAN VAN RIEBEEK, geboren te *Batavia* 1 Maart 1691, huwde te *'s Gravenhage*, 19 Sept. 1719, met CHARLOTTA MARIA LEIJDEKKER, geb. Oct. 1696. Hij was Heer van *Bunschoten* en Veertig-Raad der stad *Delft*. Overleden te *Delft* 17 Mei 1735.

Zij hadden 5 kinderen, zijnde alleen van zijne dochter ELISABETH ANNA MARIA VAN RIEBEEK, overl. 1776, gehuwd met ALEXANDER DIDERIK, Vrijheer van *Spaen*, Heer van *Ringenberg*, *Haminkelen*, *Rosande*, *Biljoen*, *Hulshorst*, enz. enz., descendenten over.

c. ELISABETH VAN RIEBEEK, geboren 18 October 1693, huwde te *Batavia* 31 Julij 1714 met GERRIT GERRITSZ. VAN OOSTEN. Z. O.
M. A. v. D. K.

[Een even uitvoerig antwoord van C/4. is van denzelfden inhoud.]

Kameraar (X. bl. 65, Vr. 94). De werkkring dezer beambten was zeker overal dezelfde, in zoo ver namelijk hij betrekking had tot het bestier der stedelijke bezittingen en middelen. In *Overijssel* waren ze bepaaldelijk rentmeesters der stedelijke domeinen en beheerders der geldmiddelen. Zie dit ten aanzien van *Deventer* en *Campen*, in *Teg. Staat v. Overijss.*, dl. III. bl. 156, 325, 330 en 378.

Ze werden genomen uit de regeringsleden en deden ook de rekeningen, zoo als dat aan het hoofd van elke dezer vermeld staat. De sleutels der geldkist hadden ze steeds bij zich. Zoo leest men in de Cameraarsrekening der stad *Deventer* van 1382.

»Item vor remen en budel tot der Cemener slotelen die sie draghen bi hoerre ziden iiii s."
C. J.

Cimier op de geslachtwapens der jongere zonen van Holland (X. bl. 65, Vr. 97). Zie over het helmteeken van een lid van het geslacht VAN TOLL: *Nav.* VIII. bl. 329.
M°.

Molenaarskarren te Amsterdam (X. bl. 66, Vr. 98). Hetzelfde praatje heeft men mij omtrent de 's Gravenhaagsche turfwagens opgedischt.
***.

Maria Anna Schimmelpenninck (X. bl. 66, Vr. 101). Ofschoon ik op deze vraag geen bepaald antwoord kan geven, zal ik misschien J. D./L. op weg kunnen helpen, door het vermelden der bijzonderheid, dat ik vóór een jaar of drie op eene boekverkooping te *Deventer* gekocht heb: *The Poetical Works of Milton*, benevens die van MALLET en OLIVIER GOLDSMITH, alle in 12°. In elk deeltje staat geschreven: *Mary Ann Schimmelpenning Berkeley Square Bristol.* Hoewel de spelling van den naam nu eenigzins verschilt, zal dit toch wel de persoon in questie zijn. Te meer verwonderde mij dat inschrift, daar er te *Deventer* ook eene familie SCHIMMELPENNINCK woont. Nu blijft het echter nog twijfelachtig, of hier *Bristol* als authoriteit kan gelden, dan wel of *Deventer* voor het tegendeel bewijst.
D. *te D.*

Willem van Duivenvoorde (X. bl. 67, Vr. 102). WILLEM VAN DUIVENVOORDE, natuurlijke zoon van Heere ARENT VAN DUIVENVOORDE, leefde in het jaar 1258. Hij was ridder, een man van een snedig verstand en schrander oordeel. Door zijne behendigheid verkreeg hij groote en heerlijke goederen, zooals *Geertruidenberg*, 't welk hij liet bemuren, en alwaar hij een Karthuizer klooster bouwde; de Barony van *Breda*, welke hij kocht van Heere KLAAS VAN LIEDEKERKE; de heerlijkheden *Steenbergen*, *Roozendaal*, enz.: zoodat hij jaarlijks ruim 70,000 guldens inkomen had. Zijne vrouw was HEILWICH VAN VIANEN, die, omdat hij een Bastaard was, tegen haren zin, zich met hem in den echt verbond, en hem ook geen kinderen baarde. Hij stierf zeer oud in het jaar 1353, nalatende een' onechten zoon, WILLEM VAN DUIVENVOORDE en drie dochters.

(Zie *Vaderl. Woordenb.* van J. KOK.)
K. v. S. N°. 2.

AANTEEKENINGEN.

Charter van Graaf Floris V (vgl. X. bl. 123). Mr. I. S. besluit zijn opstel over een *Charter van Graaf Floris V*, A°. 1266 met de volgende woorden:

»Misschien zien anderen meer licht in deze chronologische duisternis. Elke mededeeling zal mij zeer welkom wezen, en daarom beveel ik deze quaestie aan allen, die tot de oplossing iets kunnen bijdragen."

De woorden: »elke mededeeling" geven mij den moed mijne zienswijze op te geven, zonder dat ik mij daarom vermeet te gelooven de zwarigheden, die Mr. I. S. ziet, te zullen kunnen wegnemen.

Begrijp ik het wel, dan vind de Heer I. S. de chronologische duisternis, waarvan hij spreekt, daarin, dat BILDERDIJK een charter van 10 Junij 1266 het oudste noemt, door FLORIS V uitgevaardigd, terwijl er te *Delft* een aanwezig zoude zijn van vroegeren datum, en wel van 14 Januarij van hetzelfde jaar, tenzelfden dage afgekondigd door de baljuwen SIMON VAN HAARLEM en DIDERIK VAN TEILINGEN.

Een ander charter zou aldaar aanwezig zijn, gedagteekend van 24 October 1266, doch hierdoor zoude de dagteekening van 14 Januarij van dit jaar eene onmogelijkheid worden, omdat in het eerste stuk een geringer tolvoorregt gegeven wordt dan in het tweede.

Tot heden ben ik altijd in het denkbeeld geweest, en heb ook nooit anders geleerd dan dat de jaarrekening in de XIIIde eeuw aanving met Paschen.

Bedrieg ik mij niet, dan viel het Paaschfeest van 1266 op 28 Maart, en mitsdien begon het jaar 1266 op dien dag. Is dit nu zoo, dan is het charter van 10 Julij ongeveer zes maanden, en dat van 24 October ongeveer drie maanden ouder dan dat van 14 Januarij, want 14 Januarij 1266 komt overeen met 1267, volgens de tegenwoordige jaarrekening.

Dat ik dus geene de minste chronologische tegenstrijdigheid of duisterheid in de dagteekening der door Mr. I. S. opgegevene oorkonden vinden kan, ligt in de rede. Mijne argumentatie evenwel is zoo uiterst eenvoudig, dat ik ze wantrouw, en Mr. I. S. op mijne beurt durf verzoeken dat hij zijne tegenaanmerkingen opgeve.

Ik ben in het bezit van eene zeer groote verzameling van originele charters, van facsimilés en van authentieke afschriften van overoude oorkonden; ook van inventarissen van de rijkste charterkamers of archiven van *België*. Dwaal ik nu omtrent de hierboven gestelde jaarrekening, dan heb ik omtrent mijne eigene charters veel verkeerds ter neêr gesteld, maar dan zijn ook de belgische archivarii omtrent de dagteekeningen, die zij in hunne inventarissen opgeven, deerlijk in de war.

VAN MIERIS geeft, dl. I. bl. 342, het charter van 14 Januarij, volgens een vidimus van GODEVAERT, proost van *Koningsveld*, en GERARD VAN EGMOND, baljuw van *Delfland*. De zoogenaamde zeeuwsche schrijfwijze, waarvan Mr. I. S., volgens zijn afschrift, gewaagt, komt bij MIERIS niet voor. De latijnsche afkondiging, door SIMON VAN HAARLEM en DIRK VAN TEILINGEN, volgt onmiddellijk, terwijl de brief van 23 October 1266 op bl. 344 wordt gevonden.

Het charter, aan die van *Haarlem* verleend, 8 dagen in Paschen 1266, en dus van 5 April van dat jaar, komt in VAN MIERIS (althans in mijne editie, hoe keurig ook bewaard) niet voor.

Of er meer PONTIANUS-dagen worden gevierd, weet ik niet, doch zooveel is zeker, dat er slechts een, en wel op 19 November, in de werken onder mijn bereik voorkomt. Dat door PONTIANUS, van wien in de charters wordt gesproken, de paus-martelaar van dien naam wordt bedoeld, is boven allen mogelijken twijfel verheven.

VAN MIERIS noemt dan ook bepaaldelijk Sint PONTIANUS, martelaar, terwijl de verkorting in het charter van afkondiging: Dat anno dm̄ m̄ cclx sex in die pontiani m̄r. niets anders kan beteekenen.

Charter van Graaf Floris V. Ik verklaar mij de »chronologische duisternis" niet, door I. S. in dit charter gezien; St. Pontiaansdag, op 19 November vallende, is er niets dat ons belet het in 't charter zelf vermelde jaartal (1266) te houden. D[s].

Ulevel (vgl. *Bijbl.* 1853, bl. lxxxix; X. bl. 123). Ter bevestiging van de ter laatstgemelde plaatse aangehaalde verklaring kan dienen, dat, volgens SCHOLTEMA, de naam van *ulevel* (*ollivella*. afkomstig zoude zijn van de Spanjaarden, die de gewoonte hadden om *olijven* òf in suiker, òf in chocolade, in papiertjes aan te bieden. (*Gesch. en Letterk. Mengelwerk*, dl. IV. (2) bl. 194, noot.) Vergelijk hiermede vooral BILDERDIJK, *Over de Gesl. der Naamw.*, 2de dr. bl. 167. T. H. BUSER.

»*Lombarden*" *te Delft*. Naar aanleiding van een schrijven van den Graaf van *Chardlois*, KAREL *den Stoute* (die, gelijk bekend is, Stedehouder van PHILIPS VAN BOURGONDIE was, daar de Hertog, wegens de uitgestrektheid zijner bezittingen, niet steeds hier te lande zijn verblijf kon houden), omtrent de Lombarden (*) in *Holland* en *Vriesland*, en

(*) Men zie over hen onder anderen den *Woordentolk* van Mr. THIJMON BOEY, in voce *Lombarden*.

vooral over die, welke te *Delft* woonden, meen ik het niet ongepast mede te deelen, wat mij, bij nader onderzoek op het archief van *Delft*, ter kennisse is gekomen. Wel is waar, vindt men bij BOITET, *Beschrijving van Delft* (*), het een en ander omtrent de Lombarden vermeld, maar bij een naauwkeurig onderzoek is mij gebleken, dat zijne opgaven zeer onvolledig zijn. Ik zal dus trachten, hetgeen aan hunne geschiedenis ontbreekt, zoo veel mogelijk aan te vullen; echter moet men hier geene *gedétailleerde* geschiedenis verwachten, aangezien de bescheiden, die van hen gewagen, niet talrijk zijn en geene bijzonderheden behelzen.

Het bovenstaande stuk van KAREL *den Stoute*, dat ik in originali op het archief heb gevonden, luidt als volgt:

»A ce que par les deputez des bonnes villes et pais de hollande et frise en besoingnant avec eulx sur le fait de leyde (†) etc. a este entre autres choses remonstre, a mon tres redoubte seigneur monseigneur le conte de charroloiz Touchant les lombars demeurans en la ville de delf dont la dicte ville et autres subgez du paiiz sont grandement chargez et interestez a cause des granz sommes de deniers quilz tirent hors dudit paiiz. Et de ce quilz pressent argent a Usure sur biens desrobez dont grant mal auient Car les larronz en sont soustenuz, Requirant les dis deputez quil soit commande ausd. Lombars deulx partir de la dicte ville de delf Mondit Seigneur de Charrolois par bonne et meure des liberacion de Conseil a fait dire et Respondre a Iceulx deputez Que moy tres redoubte Seigneur — n — n — n monseigneur le duc son pere a bien intention de pourueoir gn̄alment au bien de ses paiiz et subgez sur le fait des Lombars estanz en sesd. pais apres le terme des graces quil leur a ottroiees fini et expire Et entre les autres, aura bon aduis de pourueoir particulierement sur le fait desd. lombars de delf fait a la haye en hollande Le second Jour de Septembre Lan mil quatre cenz soixante et deux."

De oudste bescheiden omtrent de Lombarden en het Lombardenhuis zijn de charters van WILLEM IV, beide gegeven in den jare 1342 (§).

In het oudste, gegeven in *Middelburg*, »op sinte margrietē auond," lees ik het volgende: »Voirt zeggē wij nader wairheit die wij geuonden hebbē dat die cameren die voir der lombarden huus staen getym̄ert op onse heerstraet staen/ daer in denckt dat die poirte vā delf misdaen heeft. eñ zeggē dat mē die camerē of breec tusschē hier eñ bamis naiscomende." — »Voirt is onse seggē eñ wille dat die schepen vā delff der lombaerde brief bezegelē gelijc dat mē in anderē steden doet."

Het tweede handvest, gegeven »in dē hage tswoendaechs na sinte Katrinē dach," behelst aangaande de woning der Lombarden: »Voirt geuē wij hem die cameren die nu ter tijt staen voir ōsen huus te delff dair die lōbaerde nu ter tijt op wonē/ eñ dien en zal mē niet hoger tim̄eren dan zi nu ter tijt zijn Eñ wairt dat die cameren vernieldē of dat si verberndē/ zo mogen zi se weder op maken also wijt eñ also hooch eñ lanc als se te voren warē." (*)

Nu volgt een schrijven van WILLEM V, van het jaar 1357, waarvan ik hier een *letterlijke* copie geef van dezen inhoud:

»Hertoghe WILLEM VAN BEIJEREN Graue van henegouwen van holland van zeland eñ here van vriesland doen cond allen luden dat wie om dat ouergheuen dat Onse stede van delf ouergheuen heeft dat huys dat wi hem ghegheuen hadden eñ vercoft dat der lombaerde huys heytende is hem quite ghelaten hebben daer voer dortich pont holl Ofte slaen van den ouden pachte die si ons jaerlix gheuen Ewelike durende Integaen van meye nu naest comende In orconde desen brieuē beseghelt mit onsen seghele ghegheuen te dordrecht opten vier eñ Twintichsten dach van October Jnt Jaer ons heren m° ccc° seuen eñ vyfftich." (†)

Tot verklaring van het voorgaande privi-

(*) Zie aldaar p. 28 en 550 seqq. Ook p. 543—545.

(†) De beteekenis van dit woord (ook wel *leyde* geschreven) wordt door TOCQUEVILLE, *l'ancien régime et la révolution*, in eene noot achter het werk geplaatst, aldus verklaard: "Le droit de *leyde* (on lui donne plusieurs autres noms suivant les lieux) est une imposition, qui se prélève sur les marchandises qu'on apporte aux foires ou marchés. — C'est un impôt, qui doit être autorisé par le roi. Ce droit n'appartient qu'au Seigneur haut-justicier, lequel perçoit les amendes de police, auxquelles le droit donne lieu. Les foires ne pouvaient être établies, que par autorisation royale."

(§) Al de stukken, die ik aanhaal, zijn in origineel op 't archief aanwezig. Ik volg echter bij de opgave van den tekst het klein privilegie-boek van *Delft*, op perkament geschreven, dat wel is waar de *spelling* der authentieke stukken niet getrouw volgt (gelijk trouwens in het Charterboek van VAN MIERIS ook het geval is), maar het geeft den *inhoud* der handvesten getrouw weder, waarom het hier toch vooral te doen is. Evenwel zou het bij de nieuwe uitgave van het *Charterboek* zeer wenschelijk wezen, dat de oorspronkelijke spelling, alleen uit de charters zelve te kennen, naauwkeurig werd in acht genomen, waar de *taalkennis* voorzeker niet kwalijk bij varen zou.

(*) Zie BOITET, l. l. p. 550. — Dus was er, in den tusschentijd van 20 Julij tot 25 November, in 's Graven gezindheid omtrent de Delfsche poorters eene *merkelijke* verandering ontstaan.

(†) Onder staat (ter linkerzijde): Jussu dn̄i praesentibus/ dnō ff de borsalia mḡro th de theins (?). Ik weet nog niet, wie hier genoemd is. De eerste is FLORIS VAN BORSELEN, die Kastelein of Burchgraaf van *Heusden* was, gelijk BILDERDIJK, *Gesch. des Vaderl.*, III. p. 187 seq. vermeldt. Ter regterzijde leest men: S dn̄s de IJsselstein (S = sigillavit.) Deze is waarschijnlijk de vader van dengene, over wien bij BILDERDIJK, o. l. IV. p. 41 seq. gehandeld wordt.

legie, waarvan de zin aan BOITET (*) wat duister voorkomt, en wel van de woorden: »hem quite ghelaten — Ewelike durende," vind ik in het eerstgemelde schrijven van WILLEM IV, op het einde de volgende woorden: »Voirt zeggen wij dat ōs die poirte vā delff geuē sel de beterīge vā al hoire broke eñ misdade die zi iegen ons misdaen hebbē in den voirscreuē poyntē eñ anders totē dage toe van huden hondert pōt groot tornoy te betalē die ene helft te Kersauond naiscomende eñ die ander helft tot sinte Jans misse te midzomer dair naescomende." — De »oude pacht" van 100 £ tornoy werd door WILLEM V met 30 £ holl. jaarlijks verminderd, als een *remuneratie* door den Graaf aan die van *Delft*, voor het *cadeau* van het Lombardenhuis, gedaan. Mij dunkt, dat de »duistere zin" hierdoor voldoende is opgehelderd.

Graaf WILLEM VI verkocht het huis op 25 April 1407 »om dusent gelresse gulden" aan PHILLIPS HUGE BLOTENZ., welke het terstond daarop weder aan de stad *Delft* overdeed. Immers wordt aan het slot van 's Graven brief gezegd: »hierof is ene doersteken scepen brieff doer desen brieff gesteken dat PHILLIPS voirsz. dit huys der stede vercoft heeft." Zoodat die van *Delft* het meergemelde huis wederom evenzoo als vóór 24 October 1357 bezaten.

In 1413 keurt de Graaf, bij een schrijven uit *den Haag* van 1 Augustus, de ruiling goed van de twee wanthuizen (†) (het wollen- en linnen-wanthuis), die de stad van hem in pacht had, tegen de huizinge, die PHILLIPS HUGE BLOTENZ. in 1407 aan de Delfsche poorters verkocht had. Hiervan zijn twee bewijsstukken op het archief voorhanden. Want behalve de reeds vermelde brief, is er nog een schrijven van WILLEM VI van hetzelfde jaar en denzelfden datum, waarbij aan de stad wordt toegestaan de voorschreven wanthuizen van wollen en linnen lakenen te verplaatsen, waar het haar zou goeddunken onder beding, dat zij »onsen rentmeester vā noorthollāt die nu is off naemaels wesen sal tot ene ewighe erffpachte jairlix tot onssen behoef voir wt reykē sullē eñ betalen Seuē eñ l. pōt sulcker als wij vā onsen rentē nemē te betalē tot twien terminē dair die eerste termȳ of wesen sal tot heiliger missen naescomende als me scrijft m cccc eñ xiiij alsoe van der eenre helfte Eñ die andere termijn als van der ander helffte tot meye daghe dair naestuolgende eñ alsoe voirt vā Jaire tot iaire ewelic durende."

(*) Zie o. l. p. 553. Wanneer men de kwijtschelding, in het oorspronkelijke stuk uitgedrukt, met de copie bij BOITET, l. l. vergelijkt, is het niet te verwonderen, dat hij er niets van heeft kunnen maken.

(†) Zie hierover BOITET, l. l. p. 543.

De drie laatstgenoemde brieven kan men bij BOITET, l. l. p. 543 seqq. vinden.

Hieraan sluit zich de brief van KAREL *den Stoute* van 1462; want van de vijftig jaren, die tusschen WILLEM VI en den Graaf van *Charlois* verliepen, kan ik niets aangaande de Lombarden noch hunne woning alhier mededeelen. Dus moet ik den lezer verwijzen naar den meergenoemden BOITET, die in zijne beschrijving, p. 554, uit het memoriaalboek van *Delft* (dat ik niet heb kunnen inzien) nog eenige berigten van lateren datum medegedeelt.

Bij den reeds vroeger aangehaalden Mr. THIJMON BOEY lees ik, l. l. p. 434, dat de Lombarden in den aanvang der Spaansche beroerten hier te lande zóó in verachting waren, dat bij eene Synode der Gereformeerde kerken in 1574 te *Dordrecht* gehouden, besloten werd, hen niet toe te laten tot de gemeenschap der geloovigen aan de tafel des Heeren. Verder citeert hij VOET, *Pol. Eccles.*, p. 1. l. 2, n. 2. fol. 944. Naderhand begrepen de Staten echter, dat Kerkenraden, Classen en Synoden hier minder mede te maken hadden, maar dat het tot de »voorzorg van de Politieke Regering specteerde." — Bij BILDERDIJK, *G. d. V.* dl. VI. p. 171 (waar hij spreekt van de middelen, die DE REQUESENS aanwendde om eene verzoening en hereeniging der Nederlanders te bewerken), lees ik, dat onder de punten, die in 1574 op de Synode van *Dordrecht* waren vastgesteld, inzonderheid was: het weren van het vieren der feestdagen, en van het orgelspel: de verklaring van het huwelijk voor eene burgerlijke en niet godsdienstige zaak: en, het verklaren van *het Lombard-houden voor een beletsel om het Heilig Avondmaal te gebruiken.* — Of men al deze bepalingen hier te *Delft* in toepassing heeft gebragt, daarvan is mij niet gebleken, want van 1554 tot 1655 ontbreken mij de bescheiden omtrent de tafel- of bankhouders geheel en al. Dat echter de beschuldigingen der Kerkeraden, enz. die de bankhouders en hunne dienaars voor »onregtveerdige Woekeraars" verklaarden, en hen uit hoofde hunner professie bij de goede ingezetenen verdacht maakten, niet nieuw noch geheel uit de lucht gegrepen waren, blijkt duidelijk uit de klagten der Delvenaars, reeds in 1462 bij KAREL VAN BOURGONDIE ingebragt, die, zoo als het medegedeelde stuk getuigt, voornamelijk daarin bestonden, dat de stad *Delft* »et autres subgez du paiiz sont grandement chargez et interestez a cause des granz sommes de deniers quilz tirent hors dudit paiiz. Et de ce *quilz prestent argent a Usure sur biens desrobez, dont grant mal auient.*" Hetgeen men in 1547 te *Amsterdam* noodzakelijk achtte, namelijk om de Lombarden den lande uit te helpen jagen, omdat zij zoo veel nadeel

aan het gemeen berokkenden, was ook in 1462 het verlangen van de Gedeputeerden van *Delft*, die verzochten, »quil soit commande ausd. Lombars deulx partir de la dicte ville de delf." — Sedert dat de banken van leening voor rekening der steden zijn begonnen gehouden te worden, zijn alle dergelijke doleantien en beschuldigingen natuurlijk opgehouden. *Amsterdam* gaf daartoe in 1614 het voorbeeld en werd allengs door andere steden gevolgd. Hier te *Delft* werd in 1655 het octrooi van bank of lombard te houden verhuurd, gelijk bij BOITET, l. l. p. 554, wordt medegedeeld. Misschien zal ik naderhand, wanneer de oude stads-rekeningen door mij onderzocht zijn, nog eenige bijdragen, de lombardhouders betreffende, kunnen leveren. Voor het tegenwoordige vergenoege men zich met dit weinige, dat welligt anderen zal opwekken om den oorsprong en de geschiedenis van deze of andere nog bestaande stedelijke instellingen en stichtingen naauwkeuriger te onderzoeken, dan met de meeste tot nog toe geschied is. I. S.

Naamsoorsprong der stad Batavia. Resol. van 18 Januarij 1621.

»Alsoo by den brief van den Gouverneur-Generaal (COEN) van 11 Mey 1620, mede word aengevoerd, dat de naem van 't casteel en stadt in 't ryck van *Jaccatra* gebouwt, nog open staet tot dispositie van de Generale Comp. in dese *Vereenigde Nederlanden.* Soo is by de Vergadering eenstemming verstaen, in conformité van de voorgaende resolutie in *Zeelant* in 't jaer 1617 genomen, dat de voornoemde *stadt* en *casteel* genaemt sal wesen *Batavia*, ende dat alsoo den Gouverneur-Generael en Raden van *Indië* sal worden aengeschreven."

Bij resolutie van den Gouverneur-Generael JAN PIETERSZ. COEN en de Raden van *Indië*, van den 15 Augustus 1620, was gearresteerd, dat het *wapen* en *zegel* van *Jaccatra* zoude zijn *een zwaert van azur* in een *orange* schild, met de *punt* door een *lauwerkrans.*

LABORANTER.

De Nederlandsche vrouwennamen (vgl. X. bl. 151). De klacht van Q. over het verdwijnen der oud-nationale voornamen, inzonderheid by vrouwen, moge tot zekere hoogte gegrond zijn, zy had, reeds voor tien en twaalf eeuwen, met volkomen hetzelfde recht kunnen worden aangeheven als thands. Ik hoop dit straks nader aan te toonen; doch vooraf dienen wy het eens te zijn wat wy te verstaan hebben onder *oud-nationale* namen. Bedoelt Q. daaronder alleen de namen, die by de oude Friezen, Batavieren en andere bewoners van ons land vóór den tijd der Romeinen in zwang waren? Ik geloof, dat hy in dat geval moeite zal hebben er een dozijn op te geven, zoo als ze onvervalscht luiden. Ik denk dus, dat hy het oog heeft op een later tijdvak; maar dan vergete hy niet, dat er onderscheidene nieuwe volkstammen zich in ons land achtereenvolgends hadden nedergezet, en dat alzoo een Noorsche, een Frankische, een Belgische, ja zelfs een Romeinsche naam even goed *nationaal* geheeten kon worden als een Friesche of Batavische. Ik onderstel dus, dat de steller van het artikel hier niet zoo zeer op het tijdvak ziet, waarop de namen gebezigd werden, dan op den oorsprong dier namen; althands bezigt hy iets verder, in de plaats van »oud-nationale," de uitdrukking: »oud-Nederlandsche vrouwennamen." Maar, al willen wy hier voor »oud-Nederlandsche" lezen »oud-Duitsche," dan nog zou ik vragen, of hy alleen bedoelt die namen, die zoo als BRECHT, FREDA, HILDA, TRUIDA, enz. bij de alleroudste bewoners van het tegenwoordige *Duitschland* bestonden, dan wel ook die, welke onze Indo-Germaansche voorouders medebrachten? En dan bedenke hy, dat deze laatsten, toen zy, lang voor onze jaartelling in *Duitschland* kwamen, evenzeer daar *nieuwe* namen invoerden, als later, in onderscheiden tijdperken, de Noren, de Franken, de Geestelijken, de Engelschen en Franschen. Of zouden de namen niet, evenzeer als de woorden, wanneer zy eens door gebruik en vervorming geijkt zijn, het burgerrecht bekomen en zouden SARA en MARGARETA niet even Hollandsch zijn geworden als *kleur* of *kantoor*?

Het is niet zoo zeer de studie der klassieke of der Fransche letterkunde die hier vreemde namen heeft ingevoerd: zeer zelden zullen ouders hier te lande (als in *Frankrijk* geschiedt), een fantazy-naam voor hun kind aan een dichtstuk of roman ontleenen; men heeft hier, wanneer men zulks deed, namen gevraagd aan de Schrift en aan den kalender (gelijk dit door Q. te recht is erkend), en aan de regeerende vorsten en vorstinnen. Deze laatsten nu kwamen doorgaands van buiten af: was het wonder, dat zy dus een uitheemschen naam droegen? — Zoo heette b. v. de vrouw van Graaf FLORIS II van *Holland* PETRONELLA, die van FLORIS V BEATRIX, die van Graaf REINOUT I van *Gelre* SOFIA, die van zijn zoon ELEONORA en hadden wy vorstinnen die de namen van JACOBA, MARGARETA en KATHARINA droegen, by de vleet. Was het wonder, dat die namen spoedig algemeen in zwang raakten en daardoor, na verloop van een eeuw, reeds als inheemsch konden worden aangemerkt? — Even zoo ging het later met den naam van LOUIZE, die, vooral by de Remonstranten, ter eere van hun patrones LOUIZE DE COLIGNY, aan honderden kinderen gegeven werd en door de

nazaten van deze over 't land verspreid is geraakt.

Maar wat vooral aan vreemde namen de naturalisatie by ons verschafte, was de gewoonte om ze in een Nederduitschen vorm over te gieten, door bekorting of anderszins. Zoo kwamen, voor de straks genoemde, weldra PIETJEN, NOORTJEN, KOOTJEN, GRIETJEN, KAATJEN of TRIJNTJEN, in zwang: zoo werd AGATHA tot AAGT, CUNERA tot KNIERTJEN, CORNELIA tot KEETJEN en MARIA tot MIETJEN verkleind: en werden die namen zoozeer verhollandscht, dat in sommige de oorsprong naauwlijks meer te herkennen was. Nu zal ik voor die diminutieven en vooral voor de samenkoppeling daarvan (b. v. tot MIE-KAPIET, BETTE-KNIER enz.) geen party trekken; maar zooveel is zeker, dat zy getuigen van een zucht, die by onzen landaart, meer wellicht dan by eenig anderen bestaat, om aan de kinderen nationale, immers nationaal-klinkende namen te geven. Ik moet dan ook de hoofdstelling, door Q. vooropgezet, dat men te onzent meer dan elders de voorkeur aan uitheemsche boven inlandsche namen geeft, weêrspreken. Ik ben een weinig bang, dat Q., by het »onderzoek," door hem in 't werk gesteld, minder de Registers van den Burgerlijken Stand heeft geraadpleegd dan wel de hedendaagsche romans. Onze novellenschrijvers scheppen, ik weet niet waarom, er altijd machtig veel behagen in, de helden en heldinnen uit hun *woold-be high life-tales* met Fransche namen te doen optreden. De Heeren heeten EDOUARD en AUGUSTE, de dames JULIE en CLÉMENTINE. — Doch in de wezenlijke waereld komen zulke namen bij ons zeldzamer voor dan men denkt. Wel zal men, wat zeer natuurlijk is, by afstammelingen van Fransche uitgewekenen of andere vreemdelingen, die zich hier te lande hebben nedergezet, enkele onhollandsch klinkende namen vinden, doch men zal tot een andere uitkomst geraken, wanneer men onderzoek doet bij die familiën, welke men nagaan kan, dat hier te lande sedert eeuwen gewoond hebben, met name by den oud-Nederlandschen adel, by de Patricische geslachten en by den boerenstand. Om nu eens by den adel te beginnen. Wanneer ik de voornamen naga van hen, die in de laatste 25 jaren tot het Huis des Konings behoord hebben en dus van adel zijn, dan vind ik daaronder tegen een paar Fransch-klinkende namen, als b. v. LOUIS (ook al weder omdat Koning LOUIS peter was geweest), of HENRI; een twintigtal echt-Hollandsch-klinkende namen, als ADOLF, AARNOUT, ALBERT, BARTHOLD, BERNARD, BOUDEWIJN, EDZARD, ERNST, EVERARD, EGBERT, FREDERIK, GERARD, GIJSBRECHT, HENDRIK, HERMAN, HUIBERT, JAN, JOOST, KAREL, LIEVEN, LODEWIJK, MAURITS, MEINDERT, OTTO, REINHARD, REINOUT, ROELOF, SIEGFRIED, WILLEM, WOUTER, en onder de dames naast een paar HENRIETTES, JEANNES of MARIES, ook meer dan eens ADA, AGNES (*), ALEIDE, BATHILDE, BRECHT, EMMA, IDA, MACHTELD, OTTILIA, WALBURG, enz., om van de talrijke KEETJENS en KLAARTJENS, MIETJENS en PIETJENS niet te spreken.

Zoek ik nu b. v. onder onze oud-Amsterdamsche familiën, en begin ik maar voor 't gemak met de mijne, dan vind ik er, zonder verder te gaan dan den zesden graad, de echt-Hollandsche namen AARNOUT, DIEDERIK, GERARD, HENDRIK, HERMAN, KAREL, MAURITS, WILLEM, WARNER, en de vrouwenamen AGNES, BRECHT, GEERTRUIDE, HILLEGONDA, IDA, JOSINA, WILHELMINE, om van genaturaliseerde namen als ABRAHAM, CHRISTIAAN, DAVID, JAKOB, JAN, JOOST, PIETER, ANNA, KORNELIA, KRISTINA, MARGARETHA, MARIA, SARA, enz. enz. niet te gewagen. Dat by de boeren nog dezelfde namen als van ouds in zwang blijven, zal ik wel niet behoeven door voorbeelden aan te toonen.

Om nu, behalve de nog in zwang zijnde oud-Duitsche vrouwenamen, die ik reeds genoemd heb, en waarby ik nog andere, als ADELGUNDE, GOEDELA, HILDEGOND, IMME, WELMOET en andere meer zou kunnen voegen, ook nog sommige reeds sedert eeuwen uit de mode geraakte, en meest met *Buy*, *Gaard*, *Hilde*, *Linde*, *Loch* en *Wich* zamengestelde namen, weder in te voeren, ik zie er even min reden toe als om ons weder in de maliekolders onzer voorouders te steken, daargelaten, dat de meesten dier namen alles behalve vleiende beteekenissen hebben, gelijk Q. zal kunnen zien, wanneer hy b. v. lezen wil wat ik voor een jaar of wat in het tijdschrift *Nederland* over de vrouwenamen geschreven heb, of beter nog, wanneer hy het voortreffelijke werkje van ABEL, *Ueber die Deutschen Personsnamen* ter hand neemt. De kinderen hier te lande worden in den regel naar peter of meter genoemd en maar zelden fantazie-namen gekozen: 't is ook wel zoo verstandig. Historiëele personen mogen fraaier klinkende namen hebben dan de peter of meter draagt: — zy geven geen pillegiften. J. VAN LENNEP.

Schuldbelijdenis van Ds. Everh. Bommelius, 1579. Ic EVERHARDUS VAN BOMMEL, Dienaer des Godlicken woorts binnen der Goude, bekenne openlick alhier voor God ende voor den eersamen Raedt deser stadt *Leyden* ende voor alle die het van node zijn zoude, dat ic wt menschelicke swacheyt ende angebore-

(*) AGNES is een oud-Duitsche naam, die niets met 't Lat. *agna* gemeens heeft en dan ook niet AG-NES, maar *ang-nes* (als in *gevangenis*) wordt uitgesproken.

nen broosheyt op den eersamen vromen CASPARUM KOELHAES (COOLHAAS) Dienaer des Goddelicken woorts binnen deeser stadt van *Leyden* gesproocken hebbe, het geene dat ic noyt in den sin gehadt en hebbe, oock niet en can off en mach bewijzen, ende dat ic alzoe hem zijn goede naem faem ende eere affgescheurt ende vercort hebbe, daerdoor niet alleijn hy voor zijn persoon mer oock Godes woort ende den dienst van hetzelve woort, jae oock den eersamen magistraet dezer Stede van *Leyden* lelick ende swart gemaect worden bij veele onwetende menschen, hetwelcke mij van gantscher herte leijt is, ende hebbe gebeden ende bidde Godt den almachtigen, wt grondt mijns herte om vergiffenisse, desgelijcken bidde ic oock den eersamen magistraet deser Stadt van *Leyden* hier tegenwoordich ende oock den eersamen ende Vroomen CASPARUM KOOLHAES ende alle die ick soude mogen mit dese mijnen achterclappe geargert hebben, wt grondt mijns herten om vergiffenisse, ende bekenne hier voor Godt ende den eersamen magistraet deser Stadt van *Leyden*, dat ic van CASPARO KOOLHAZE niet en weet dan deuchde eere ende vromicheyt, bidde ende begere ook dat wt last des eersamen magistraets alhier binnen *Leyden* dit selve gepubliceert zal werden deur eenen Dienaer des Goddelicken woorts, deur welcken het hare E. believen zal op eenen Sondach in St. Pieters kerck ten ix uyren ende int St. Pancraes kerck ten een uyren, biddende doch dat zulx geschieden sonder mijnen naeme uytdruckelicken genomt te werden, ende dat alleenlick om der teeren en swacken volcken wille binnen der *Goude* ende andere, denwelcken mijn naem hier niet bekent is, daer uyt den zwacken zoe veel mogelijck is gedient ende wijder ergernisse mach verhindert werden. Ic belove oock voor God ende voor den Eersamen Raet deser Stede van *Leyden*, jae voor alle lieden dat ic deur Godts genade mij nu vorder van achterclap ende alle zonden hoeden ende wachten wil, ende mijn voortsaen alzoe dragen als een fromen predicant ende dienaer des Goddelicken woorts betaemt. Ende tot oorcondt der waerheyt hebbe ic desen geteyckent op ten xxxⁿ Octobris xvᶜLxxix (1579).

Onder stont geteyckent EVERHARDUS BOMMELIUS Dhienaer des Woorts ter *Goude*.

(*Privilegieboek of Adversaria*, bl. 168 verso.)

..ELSEVIER.

Uitbarsting der Merapi in 1739. In het werk van den Heer J. HAGEMAN, JCZ., *Handleiding tot de kennis der geschiedenis* enz. *van Java*, dl. I. bl. 212, werd onder de berguitbarstingen sedert 1700, voor die welke de *Merapi* ondergaan heeft, de uitbarsting van 19 Augustus 1768 de *eerste* genoemd.

In eenen brief van NICOLAES CRUL, van den 24 Februarij 1739, van *Samarang* aan de Hooge Regering te *Batavia* geschreven, lees ik het volgende over eene uitbarsting van dien berg op den 15den Januarij 1739.

»Wyders dat den berg *Moerapi*, niet ver van *Carta Soera* gelegen, nadat op den 13 en 14 January uyt deselve een vreeslyck gedruys was gehoord, op den 15 daeraenvolgende, ysselyck heeft gebrand, en dat volgens het rapport van de Zendelingen van den Rijcksbestierder, de menschen daerom her woonende, uyt vrees daer van daen gevlucht waren sonder dat nogtans eenige ontstaene ongelukken vernomen zyn geworden, maar dat de assche van daar gewaayt was tot *Boyalalie*, breeder te sien uyt de geannexeerde copie aparten brief van den *Cartasoerasche* Commandant HENDRICK DUURVELT, aan my geschreven den 19 der voorschreven maand; van een dito door den Coopman en *Soerabaysch* Opperhoofd BARTHOLOMEUS VISSCHER, aan my gecarteerd in dato 12 bevorens."

Wat Napoleon voorhad met Nederland op den 1*sten Januarij* 1814. Er waren op dien dag meer dan 800 menschen om den Keizer vereenigd, om hem geluk te wenschen met het Nieuwejaar. Op eens ziet zijn valkenblik onder de schare den Kolonel DIBBETZ; hij schiet op hem toe: »Comment va votre *Hollande?*" — »Sire..." weifelde deze. »Tu ne le sais pas?! Je les rendrai à leur mer!" en weg was hij uit de zaal. Niemand behoefde NAPOLEON verder geluk te wenschen.

Dit, naar de mondelinge mededeeling van een, toenmaals, tweeden luitenant in het Fransche leger. Het duurde geen veertien dagen of DIBBETZ had zijn ontslag gevraagd. Wat NAPOLEON aan hem had uitgebarsten was slechts eene herhaling van 't geen de Keizer, op den 16den November van het vorige jaar, tot SCHIMMELPENNINCK gezegd had: »Laat men in *Holland* verstandig zijn en zich wel overtuigd houden, dat ik het Land, liever dan het af te staan, aan den Oceaan terug geven zou." Zie GROEN VAN PRINSTERER, *Handb. der Gesch. van het Vaderland*, Tweede dr., Tweede ged., bl. 951.

J. H. VAN LENNEP.

Het lager onderwijs te Leiden in 1578. Op den 30sten October 1578 maakte de regering van *Leiden* eene ordonnantie voor de schoolmeesters, inhoudende:

1. Niemand zal binnen dese stad school mogen houden, om de kinderen te leeren, *lezen*, *schrijven*, *rekenen of cijfferen*, dan die poorters of poorteressen dezer stad zullen zijn en eed gedaan hebben, op boete van 6 £.

2. Geene schoolmeesters of schoolmeeste-

ressen, zullen binnen deze stad eenige kinderen Latijnsche boeken, hoe klein dezelve ook mogten zijn, mogen leeren spellen of lezen, anders dan in de Groote school (Latijnsche), op boete voor den Mr. over elk kind 3 £. en voor de andere voogden of verzorgers, die ze elders ter school besteld hadden, 10 £.

3. De schoolmeesters en meesteressen zullen de kinderen niet mogen leeren de *oude bedingen* (gebeden), daar de *Ingelsche* (Engelen) groet ook eenige wangelovige spreuken in vervat staen, noch de oude *benedycten*, noch de *zeven psalmen* daer de *Letanie* in staat, noch de *Leyssenbouxkens* ende diergelijken, den kinderen van de ware Christelijke religie afleidende, maar zullen dezelve in handen geven en leeren zoodanige boeken die de ware Christ. Religie, zoo die jegenwoordig openbaer in de kerken geleerd werd, niet wederstrijden: inhoudende het *Vader Onzer*, *de twaalf Artikelen des Christ. Geloofs*, *der jongen kinderen Gebed*, *de Tien Geboden*, *het morgen en avond Gebed*, *het Gebed vóór of na het eten*, en diergelijke Christelijke geboden en lofzangen. *Evangelieboeken*, *Testamenten* en andere diergelijken; ook eenige boeken van *manierlijke zeden* en daar zij goede sprake uit zullen leeren. En zullen de meesters en meesteressen naarstelijk en vlijtig zorge dragen dat de kinderen hem van jongs niet begeven om eenige ijdele en beuzelinge historiën te lezen, die hen tot eenige *wulpsheid*, *dertelheid* of *vleesselijke lusten* zouden kunnen trekken, en waardoor zij eenigsints ontsticht mogten worden, zulks zij tzelve in goeder conscientie voor God, de wereld en andere voogden of verzorgers willen verantwoorden.

Eindelijk werd bepaald dat eenige uit de Gerechte, gecommitteerd zouden worden, om de meesters te examineren, of zij in het *spellen*, *lezen*, *schrijven* en *cijfferen* prompt zijn.

..ELSEVIER.

Particuliere brief van Cornelis Weylant aan den Directeur van Suratte Arent Barentsz (*Muyckens*). De schrijver dezes briefs, CORNELIS WEYLANT, was in 1638 opperkoopman aan boord van het schip *'s Hertogenbosch*, in de vloot van ANTONIE CAEN, naar *Goa*. Hetzelfde jaar voer hij weder te huis; wanneer hij weder naar *Indië* terugkeerde is mij niet bekend geworden. In 1643 werd hij benoemd tot Directeur in *Suratte*, welke betrekking hij bekleedde tot 1644. In 1645 op *Batavia* gekomen, voer hij andermaal naar *Nederland*, in kwaliteit als onderzeevoogd. Het blijkt mij niet of hij nogmaals naar *Indië* terugkeerde.

AREN̄T BARENTSZ, die WEYLANT in het bestuur van *Suratte* opvolgde, was reeds in 1627 aldaar, later was hij te *Agra*. Hij gaf in 1648 het Directeurschap van *Suratte* over aan JOHAN VAN TEYLINGEN. Wanneer hij repatriëerde, of dat hij in *Indië* is overleden, is mij onbekend gebleven; hij was te *Gouda* geboren.

d'Ed. Heer Directeur
AREN̄T BARENTSZ,
in *Suratte*.

Erntfeste, *wijse*, *voorsieninge*, *seer discreete Heere:*

Naer dat op 22 April laestleden mijn affscheyt costi van UE. genomen hebbe, sijn op 9 Juny daeran alhier (waervoor Godt almachtich op 't hoochste gedanckt sy) salvo verschenen; vindende d'Ed. Heeren Raden van *India*, als d'Heer VAN DER LIJN, de Heer MAETSUYCKER, de Heer SWEERS ende de Heer VAN ALPHEN noch alle in goede dispositie, doch in contra dat d'E. Heer Generael op 19 April was overleden (1). In der waerheyd d'E. Comp. heeft een treffelijk persoon (ende vele dienaers een vader) verlooren. 't Gouvernement sal soo lang open blijven tot dat dies aengaende ordre uyt 't vaderlant compt. Ick presumeere dat wellicht d'E. Heer VAN DER LIJN daertoe sal gepromoveert werden, alhoewel die op 't hoochste daertegen protesteert ende verclaert dat van gantscher harten een ander vigilandt persoon daertoe mocht gecommitteert werden, houdende sich vergenoucht met het Directeurschap Generael; ondertusschen blijft dito Heer op 't tegenwoordich op 't hoochste gecargeerdt, want het in der waerheyt een grooten last is, d'selve qualiteyten beyde te gelijck waertenemen, gelijck dito nu by provisie doet, hoewel sonder tytel. Het fluit *'t Postpaert*, op welcke schipper gemaeckt is DIRCK GERRITSEN gaet binnen drie à vier dagen naer 't patria, om de Heeren Meesters van dese doot advertentie te doen.

Mevrouw VAN DIEMEN (2) blijft soo langh (op 't versoeck van d'Heer Generael, welck voor sijn doot pr. resolutie garresteert is) in 't huys, tot dat van hier vertreckt ende geniet daer en boven alle de praeeminentien van costgelt als anders, als off de Heer Generael noch leefde.

De schepen uyt 't vaderlandt alhier g'arriveert brengen verscheyde novas meede onder alles de treffelijcke Victorie, die den Prince van *Orangien* gehadt heeft in de verovering van *Sas van Gent* (3), alsmede dat van den fransman, *Grevelingen* ingenomen heeft; dit sal wellicht een middel wesen, dat 't rooffnest *Duynkercken* sal te niette gaen, dat Godt geve. Den oorlogh in *Engelandt* blijft noch even heftich continueren ende is in 't minste geen apparentie tot reconciliatie. Met de cargasoenschepen hebt UE. de couranten (4) die daer van als andere novas tracteren, te

verwachten; tegenwoordich hebbe d'selve niet connen becomen onaengesien wat devoiren daertoe aengewent hebbe.

De principale *Indische* novas zijn de volgende: dat d'Heer MAXIMILLIAEN LA MAIREN'S (5) huysvrouw in Julio passato is overleden, heeft aen haer moeder 2000 ende aen een half broertien (sijnde het soontien van SPIERINCK) 1000 realen van 8°. per testament gemaeckt; dito LA MAIRE is alhier in April (als wanneer d'E. Heer Generael doodt sijnde, noch boven d'aerde stondt) verschenen, sal naer alle apparentie met d'aenstaende cargasoenschepen naer 't patria vertrecken, doet UE. met UE. beminde herttelijck groeten. Van gelijken staen naer 't vaderlandt te vertrecken Mevrouw Generaels (6) de Heer SWEERS (7), Sr. MESDACH (8), CAREL CONSTAND (9), CORNELIS WEYLANDT, JOHANNES SIGMUNDUS, MATHYS LEENDERTZEN (10) met sijn huysvrouw, Sr. DE GRUYTER (11), die om met Mevrouw VAN DIEMEN te gaen, opontboden is, Sr. COOLSAET ende sijn huysvrou, sijnde de weduwe van SPIERINGH; Godt almachtich wilse alle behouden reyse verleenen.

De huysvrouw van d'Heer CARON (12), genaempt CONSTANTIA BOUDAEN, welcke door d'Heer COUCKEBACKER (13) in *den Haech* voor dito Heers recqueningh getrout is, is alhier met het schip *de Walvisch* (waerop voor oppercoopman uytgecomen is d'Heer OVERSCHIE (14) à 150 pr maent) wel verschenen, is den 20 dito naer *Tayouan* vertrocken. 't Is een seer soete ende schoone Juffrou oock van treffelijck geslachte, haer Suster die om haer t'accompagneren mede herwaerts gecomen is, heeft haer in den huwelijcken staet begeven met Monsieur COYET (15), d'Heer CARONS huysvrouwe is oudt 19 ende de Suster 23 jaren; beyde droegense lockiens, comprides!; geseyde OVERSCHIE sal binnen 10 à 12 dagen naer *Negombo* vertrecken om VINCQ te verlossen.

JANNEKEN PAETS (16) is in 't gesicht van *Middelburch* (alwaer begraven is) op 't schip overleden; off JAN DIRKSZ GALE (17) weder uytcomen sal, sal den tijd leren.

CAREL REYNIERSZ (18) is in 't vaderland aengenomen voor ordinaris Raet van *Indië* à 350 gl. per maendt. Staet September oft October aenstaende met sijn huysvrou, gelijck oock Mr. HEYNDERICK (19) met sijn famillie hier te verschijnen. MINNE WILLEMSZ (20) is tot *Amsterdam* gestorven ende werdt geseyt dat sijn huysvrou weder getrout is met schipper STUYVESANDT. Juffrou VAN TWIST (21) is tot *Middelburch* getroudt met den Predicandt SONNEVELDT. Monsieur VERSTEECH (22) is met sijn huysvrou weder in 't landt gecomen, wint 150 gl. pr. maent, staet apparent naer *Japan* te vertrecken.

Wat aengaet mijnen persoon hebbe 't merendeel dat hier geweest ben, gelijck als noch niet wel gedisponeert geweest, Godt almachtich wil hetselve in corten versien, ick presumere de veranderinghe van de lucht ofte climaet daer veel in doet, ben gelogeerdt in 't selve huys daer d'Heer CROOCQ (23) Anno Passado in geweest is, ende wert mij veel vrientschappen van de Heeren Raden van *India* bewesen ende voorwaer niet minder van UE. huijsvrouwe moeder, waervoor altyt op 't hoochste sullen danckbaer blijven.

Alle 't gene UE. by de memorie, my medegegeven, gevordert hebt, als mede bij UE. brieven met *Nassau* becomen, sal UE. met de Cargasoenschepen toegesonden werden; dito *Nassau* is alhier een dach naer ons verschenen ende 't jacht *Valckenburch* een dach te voren.

Hiermede Ed. Erntfeste Wijse voorsienige ende seer discreete Heer blijve UEd. gunstigen vriendt ende dienaer

(*was get.*) CORNELIS WEYLANT.

Battavia,
ady 8 Julij A°. 1645.

Aanteekeningen.

(1). De Gouverneur-Generaal ANTONIO VAN DIEMEN, had den Gouvern.-Gener. HENDRICK BROUWER opgevolgd den 1sten Jan. 1634, welke betrekking hij bekleedde tot den 19den April 1645. Hij werd den 21sten daaraanvolgende in de kerk, welke onder zijn bestuur gebouwd was, begraven.

(2). De echtgenoot van VAN DIEMEN was MARIA AELST VAN STEENBERGEN. Zij vertrok naar het vaderland in den loop van het jaar 1645 en hertrouwde in het jaar 1646 met CAREL CONSTANT, voorheen Directeur in *Perzië*. (Zie *Aant.* (9).)

(3). Op den 6den September 1644 bij accoord overgegaan. (Zie *Het Leven van Frederik Hendrik*, dl. II. bl. 168.)

(4). Couranten. De eerste *Haarlemsche Courant* kwam uit den 8sten Januarij 1656. Welke Courant kan hier bedoeld worden? Ook in een' brief van den Pensionaris STELLINGWERFF aan het bestuur te *Medemblik* van den 4den April 1653, over den zeeslag bij *Livorno*, vindt men *Couranten* en *gedrukte brieven* vermeld.

(5). MAXIMILIAAN LE MAIRE was Opperhoofd in *Japan* in 1643. Onder zijn bestuur werd de factorij te *Firado* opgebroken en naar *Desima* verplaatst. Hij was Opperhoofd der retourvloot in 1645.

(6). Zie *Aant.* (2).

(7). SALOMON SWEERS, Raad van *Indië*. Hij leefde nog in het jaar 1665 en woonde destijds op de Keizersgracht te *Amsterdam*.

(8). PIETER MESDAG was Secretaris van de Hooge Regering van 1640—1645. Het laatste besluit door A. VAN DIEMEN en rade genomen was de aanstelling van MESDAG tot Buitengewoon Raad van *Indië*.

(9). CAREL CONSTANT was Directeur van den handel in *Perzië* van 1643—1645. Hij trouwde de Weduwe van den Gouv.-Gen. A. VAN DIEMEN in het jaar 1646, den 6den Septemb.

(10). MATHEUS LEENDERSZ was als Opperhoofd te *Palicol*, kust van *Coromandel*, van 1631—1635.

(11). BARTHOLOMEUS DE GRUYTERS, de zwager van A. VAN DIEMEN, was tweede persoon op *Mazulipatam*, kust van *Coromandel*, van 1639—1643, en tot 1645 Op-

perhoofd aldaar. Hij had nog een' broeder, PIETER genaamd.

(12). FRANÇOIS CARON, destijds Raad van *Indië* en Gouverneur van *Formosa.*

(13). NICOLAES COUCKEBACKER was vroeger in dienst der Oost-Ind. Comp. en van 1634—1638 Opperhoofd in *Japan.* Hij was bevelhebber der retourvloot in 1639; hij verscheen den 6den Sept. 1640 in de Vergadering van 17, werd bedankt voor zijne getrouwe diensten en begiftigd met eene som van *f* 1200 tot eenen gouden ketting.

(14). NICOLAES JACOBSZ OVERSCHIE was reeds vroeger in dienst der Oost-Ind. Comp., en van 1633—1639 Directeur van den handel in *Perzië.* Hij vertrok in 1645 als Commandeur naar *Negumbo* op *Ceylon.* Later kwam hij in het vaderland terug en overleed te *Voorburg.*

(15). FREDERIK COYET, destijds tweede Opperkoopman aan het kasteel te *Batavia;* van 1656—1662 Gouverneur van *Tay-Ouan* of *Formosa*, dat hij in dat jaar dapper tegen den Chinees COXINGA verdedigde, maar voor overmagt moetende bukken, moest overgeven.

(16). JANNEKEN PAETS, dochter van PIETER PAETS, koopman op *Suratte.* Zie zijnen brief over het sneuvelen van den Commandeur MATHIJS HENDRICKSZ QUAST in het Jaarboekje *Zeeland,* 1856.

(17). JAN DIRCKSZ. GALE was in 1644 als Vice-Commandeur over de retourvloot naar huis gevaren.

(18). CAREL REYNIERSZ. werd benoemd tot Gouverneur-Generaal den 7den Mei 1650, en overleed te *Batavia* den 18den Mei 1653.

(19). Wie onder Mr. HEYNDERICX bedoeld wordt, is door mij niet kunnen gevonden worden.

(20). MINNE WILLEMSZ. CAESTEKOE, de veroveraar van *Malacca* in 1641, kwam als Vice-Commandeur over de retourvloot in 1642 in het vaderland terug. Bij besluit van de 17 van den 10den Oct. 1642, werd hem een gouden medaille en ketting geschonken, ter waarde van *f* 500, ter belooning zijner belangrijke diensten, waarop zoude worden gesneden: »Aen de eene syde de stadt *Malacca* ende aen de andere syde het wapen van de Comp. tot eene gedachtenisse, hoe alle sy syne gedaene diensten extimerende syn."

(21). Zij was de dochter van JOHANNES VAN TWIST, die van 1641—1642 de eerste Hollandsche Gouverneur van *Malacca* was. Hij overleed te *Batavia* den 3den Novemb. 1643. Zijne vrouw was genaamd PIETERONELLA VAN DEN BOSCH.

(22). WILLEM VERSTEGEN van *Vlissingen* was in 1636 Onderkoopman in *Japan.* Hij leverde in dat jaar aan den Gouverneur-Generaal HENDRICK BROUWER de remonstrantie in, betrekkelijk de *goud-* en *zilver*-eilanden beoosten *Japan*, werwaarts in 1639 MATHYS HENDRICKSZ. QUAST en in 1643 MAERTEN GERRITSZ. VRIES om die te ontdekken werden gezonden. Zie het journaal van deze laatstgenoemde in de werken van het Kon. Inst. voor Taal-, Land- en Volkenkunde in 1858.

WILLEM VERSTEGEN was in 1647 Opperhoofd van *Japan*, in 1651 vertrok hij als Commissaris naar *Tou-kin* en *Tayouan.* Hij werd in 1652 uit *Indië* opontboden wegens eene briefwisseling met Ds. ROBERTUS JUNIUS, toen predikant te *Delft.* VERSTEGEN was in 1651 aangesteld tot Buitengewoon Raad van *Indië.*

(23). PAULUS CROOCQ, in 1643 Directeur van *Suratte,* in 1644 werd hem als Opperhoofd der retourvloot in het vaderland een gouden ketting ter waarde van *f* 600 vereerd.

Hebreeuwsche Lettertypen. In eene thans zeldzaam voorkomende *Letterproef*, in 1768 door JOH. ENSCHEDÉ, te *Haarlem*, uitgegeven, komt eene proeve van hebreeuwsche letters (*tekst en garmond corpus*) voor, waarbij de hiervolgende aanteekening is te lezen:

»Deze hebreeuwsche letter met punten, is door CHRISTOFFEL VAN DIJK in den jaare 1662 à 1663 voor den godvruchtigen en geleerden Jood JOSEPH ATHIAS in *Amsterdam* gesneden, en gemaakt naar zijne verkiezing, smaak en beste kennis; dezelve wordt nog heden (1768) van de jooden voor het beste, schoonste en uitmuntendste Hebreeuwsche Schrift gehouden, en waaraan niets veranderd of verbeterd kan worden. Gemelde geleerde Jood heeft daarmede in 't jaar 1665 uitgegeven de Hebreeuwsche Bijbel, bij de Jooden genaamd *de Wet*, *Propheten* en *Schriften;* een druk gezuiverd van voorgaande fouten, zoo door de geleerde Rabbijnen en Meesters der Wet, als door de Hooggeleerde Heeren Professoren in dien tijd van de Academie van *Leiden* en *Utrecht;* waarom ook den Jood ATHIAS, door de Heeren Staaten Generaal der *Vereenigde Nederlanden*, eene Privilegie voor 22 jaren is verleend, en hij daarenboven nog met eenen Gouden Ketting en Medaille van 36 Lood zwaarte, fijn goud, door hun Hoog Mog. is beschonken geworden; eene Eere (zegt die Jood, in de Voorrede van die Bijbel) die bij menschen gedenken aan geen Israëliet te vooren is aangedaan."

S. I. MULDER.

Broër Cornelis en Jan van Hout. De ijverige JAN VAN HOUT, Secretaris van *Leiden*, overleden 1609, heeft het Latijnsche gedicht van den geleerden Schot GEORGIUS BUCHANANUS (getiteld: *Franciscus et fratres fraterrimi*) in het Hollandsch berijmd. Hij spreekt hiervan in *Der stadt Leyden Dienst-bouc*, gedrukt op het Raadhuis van *Leyden*, A°. 1602, alwaar hij op bl. 2 eene proeve zijner vertaling geeft, luidende aldus:

»Het aertryc dwongt Gy Room, de Paep heeft U bedwongen:
Hy U mit grooter list, gy haer mit groot gewelt:
Mer LUTER stercker was, die mit zyn penne' en tongen
U(w) cracht, o! Paep van Room, ter neder heeft gevelt,
Gaet nu, gy Griecxkens yel, ende ons luy veel vertelt
Van Uwen Herckles knods' en huyt, of zulcke dromen:
Mer kent dat grooter is de daet van dezen Heldt
Die met zyn pen verwan, hem die cost winnen Romen."

De vertaling van JAN VAN HOUT heb ik nergens gevonden, maar wel is er van zijne eigene hand eene Vóórrede dier vertaling aanwezig, welke hij opdraagt aan Broêr CORNELIS, Minnebroeder te *Brugge*, bekend door zijne sermoenen, en waarvan de aanhef aldus begint:

»Die mij, eerwaardige Vader Broeder, van jongs aan en kindsbeen gekend hebben (zoo ik wel vermoed dat U eerwaardige niet doet) zullen mijne getuigen wezen van de zonderlinge en groote liefde en van de uitnemende en eenvoudige genegenheid, die ik altijd tot de Heilige Katholijke religie en tot de heilige orden gehad hebbe, bijzonder tot de broederen die van buiten zoo simpel in schaaps-

graauw gekleed gingen, en met hunne goede werken, gelijk men den boom aan zijne vruchten kent, hunne onzienlijke harten tot kennis deden komen, daarvan ik nu alhier verdraag weder te spreken, om niet geacht te wezen, voor zulk een die zijn zelfs lof uitblazen, roemen of aan den dag brengen wil, als genoeg verzekerd zijnde, hoe vuil dat eigen lof stinckende is.

Dit alleenlijk (zonder *verwit*) (verwijt?) gezeid hebbende dat in den jare 1567 voorleden, nadat vele kloosters, zonderling die van de heilige graauwe orden, deerlijke verwoestingen overgekomen waren en dat de onnozele graauwe broederkens voor eenen tijd lang verjaagd waren, de zaken op eenen beteren voet gekomen zijnde, niet nagelaten hebbe, ja! ook boven mijne magt henlieden tot de wederopbouwing van hunne verwoeste woonplaatsen, de behulpzame hand te reiken, welke mijne lust en ijver tot nog toe niet verkoeld noch verminderd heeft, niettegenstaande ik alhier gezeten zij in zulk een land, te weten in *Holland*, alwaar men weinig de heilige grijze orde goedgunstig kan vinden, dat meer is, in zoodanige stad als *Leyden*, die wel het meeste geleden heeft om de Roomsche Pausselijke Godsdienst, en vervolgens uwe heilige orde, als een van de voornaamste pilaren van dien, uit hunne stad te weeren, en liever gehad heeft, het alleruiterste te wagen en eenige duizenden van hare burgers van honger, kommer en ellende jammerlijk te zien kwijnen, verdwijnen en sterven, dan dezelve in hare stede weder te ontvangen of te gedoogen, hetwelk U eerwaardige V. B., al waar het aan geene andere zaken, hieraan ligtelijk zult kunnen afmerken, bevinden en voor zeker houden, dat ik meer dan eens gelezen hebbende, onder de poeziën van den hooggeleerden letterrijken en welervaren GEORGIUS BUCHANANUS, Schotsman, zeker klein boekje bij hem *Franciscanum* genaamd, daarin dezelve de goede genegenheid, die hij mede tot de heilige graauwe orde dragende is betoont, en al de geheimnissen van dien, klaarlijk kunstig en levendig met zijne pen beschreven en afgemaald heeft, dat geen schilder, hoe gewis van hand en kunstrijk hij ook moge zijn, mogelijk waar de graauwe broederkens met zijn penseel en verwen beter af te malen; zoo zegge ik dan dat ik tzelve boekje meer dan eens gezien hebbende, mij de moeite niet ontzien heb, opdat het bij eenen iegelijk gelezen zoude mogen worden, hetzelve in onze Nederduitsche sprake te vertalen" enz.

Verder zegt hij:

»Daarom bij mij zelven naarstelijk en met groote aandacht bepeinsd en overleid hebbende onder wiens vlerken, opzigt en beschermenisse, ik deze mijne overzetting en den arbeid bij mij hierinne gedaen, alderbest zoude mogen uitgeven, om bij geene nijdige schimpers en lastersprekende menschen, daar de booze wereld eilaas! zoo mede vervuld is, zoo niet geheel, immers ten alderminste berispt of gecalangeerd te worden, en heeft mij geen beter, nuttiger, bekwamer, heerlijker noch treffelijker personnage in den zinne kunnen komen, dan U eerwaardige Vader Broeder; want al is het zake dat ik nooit zulk geluk gehad hebbe van vriendschap, ten minste kennisse met U Eerwaarde Vader Broeder, gemaakt te hebben, gelijk ik nooit tot zulke hooge treffelijke zaken heb durven reiken, zoo heeft mij toch zooveel goeds en deugden mogen gebeuren, hetwelk ik voor eene zonderlinge zake houde, van uwe waardige en kostelijke Sermoenen te hebben gezien, gelezen, doorlezen, ja! ten laatste ook niet zonder groote moeite copij te hebben gekregen, dezelve bijna van zulker waarde houdende als de groote ALEXANDER de Poeziën van HOMERUS dede. O! waardige en uitnemende schoone Sermoenen, die de welsprekendheid van den wijdvermaarden CICERO daarbij gesteld en vergeleken zijnde, zoude kunnen verduisteren en beschamen, waarlijk waardig zijnde om van alle de wereld, niet alleen gezien, gedragen, gelezen, maar al waar 't van ratten en muizen, ik zwijge van menschen opgegeten te worden; waardig om in de smidse Vulcani voor verdervenis bewaard te worden; waardig om in goud, dat den zwijnen ontvalt en dat zoo dikwijls in uwe Sermoenen te pas komt beslagen te worden! Zoo zij ik dan te rade geworden, den arbeid bij mij in dezen gedaan U. E. Vader Broeder als ik mits dezen doe, toe te schrijven, toe te eigenen en op te offeren; want wien zoude ik toch de gantsche beschrijving van zoo eene heilige orde beter kunnen toeschrijven, dan eenen van dezelfde orde, en boven dien zoo strenge voorlooper, voorstander en voorvechter van dien wezende? Wien zou ik de openbaringen van zoo groote wonderlijke geheimnissen en diepe verborgenheden van zoodanige heerlijke secte, beter kunnen toeëigenen, dan zoodanig personage, die behalve de oude orde-mysteriën, over lange tijden bij de vaderen gevonden en ingesteld, bij zijn tijd zelfs, ook wat nieuws verdicht en in het werk gesteld heeft? namelijk de *waardige discipline tuchtingen* of *billen-bezieningen* van allerlei schoone en jonge vrouwspersonen, welk punt bij den voorgemelden Hooggeleerden BUCHANANUS gantschelijk niet aangeroerd is enz. Wien zoude ik ten laatsten mijne eerste vruchten beter mogen opofferen, dan zoo eenen, die dagelijks zijnen misselijken God, die bij DANIEL XI: vs. 38, Mauzzim genoemd wordt, met zulke innerlijke aandacht opofferende is?"

Hij eindigt met deze woorden:

»Zoo mijne verzen eenige gedurigheid mogten verkrijgen, zal ik met uiterste naarstigheid bevlijtigen, dat uwe heilige graauwe orde, geener tijd in vergetinge gesteld worde, verhopende hier intusschen, dat al zijn de graauwe broederen, mitter tijd zoo jammerlijk vertreden en deerlijk verdreven, of wij en zullen den dag nog beleven dat men dezelve naar hare verdiensten, hoog verheffen zal; 't gemeen spreekwoord zal, hope ik waar gevonden worden, dat *St. Peters scheepje*, op hetwelk de heilige graauwe orde als een kloek forsaet, of zoo wij 't noemen, een *galeiboef*, aan een van de voorste riemen, zoo kloek zit, arbeidt, roeit en trekt, wel *hellen* (te weten ter helle roeijen) mag, maar niet zinken zal. Ik twijfel niet of ik zal hierdoor verdiend hebben in dagelijksche *memento* te werden gesteld, niet alleen van UE. v. B. maar van de gansche heilige graauwe orde, en zulks ook deelachtig worden, de groote verdiensten van dien.

Vaart wel.

J. VAN HOUT."

.. ELSEVIER.

[Onze geachte medearbeider verwart hier het gedicht van BUCHANAN, *Franciscanus et fratres*, met een aantal kleinere gedichten van denzelfden, onder het opschrift: *Fratres fraterrimi* bijeengevoegd. Uit de medegedeelde opdragt blijkt, dat JAN VAN HOUT het eerstgenoemde gedicht vertaald heeft. Noch hierin evenwel, noch in de *Franciscani et fratres* kunnen wij het origineel vinden van de uit het *Dienst-bouc* overgenomene verzen.]

Belooningen, toegekend aan de Kommandanten van 's Lands schepen, voor gedane diensten aan de O. I. Comp. bewezen in het convoyeren harer schepen; getrokken uit de Notulen ter Vergadering van XVII.

1605, 27 Maert. Is geresolveert men den Vice-Admirael JAN GARBRANDTZ van wegen de Comp^e^. voor de xiiij schepen sal vereeren met een *silvere schael van 't sestig gulden.*

Den Capiteyn REM EVERTSZ en PIETER WILLEMSZ elck *een van veertig guldens*, voor dat sy luiden de twee schepen *Nassau* ende *de Sterre* geconvoyeert hebben.

Daertoe gecommitteert syn de E. PIETER HASSELAER en JAN POPPE.

1629, 21 Augusty. De Camer van *Zeeland* wordt geauthoriseert om wegen de Generale Comp. te vereeren aen den Commandeur Jonge JAN EVERTSZ *dry Hondert* guldens ende de andere twee Capiteynen van syn Escader, elck *twee Hondert* guldens; en dat voor de diensten die hy in 't cruysen ende convoyeren van de lest gecomen Oost-Indische schepen gedaen heeft.

1658, 7 Sept. Aen den Vice Admirael PIETER FLORISZ toe te leggen *twee Hondert* guldens tot een vereeringe voor bewesen diensten aen de Comp. schepen behalven de premie.

1663, 21 Augustus. Aen den Vice Admirael DE RUYTER te vereeren de somma van *twee Hondert* Rycxdaelders voor dat syn Ed. om in den jare 1661 op de retourvloot soo lange gepast en in 't vaderland behouden heeft ingebragt.

1664, 2 October. Geresolveert dat aen den Commandeur der cruysende oorloghschepen eene vereering sal worden gegeven van *twee Honderd vijftig* gulden en aen de Capiteynen van *Hondert vijftig* gulden d'ander die geweest sijn op schepen die volgens de contractatien daerover met de Collegien ter Admiraliteyt half by 't Landt en half by de Comp. met *de helft;* in voegen dat de Capiteynen geweest synde op de schepen van 't landt tot koste en laste van de Comp. syn geequipeert of by de Comp. selfs daerop gestelt, geen vereering sal worden gegeven en 't welck verstaen is dat voor een reglement in 't toecomende mede sal dienen.

1671, 3 October. In deliberatie geleyt synde is goet gevonden en verstaen dat aen de Huysvrouw van de Heeren Luitenant Admirael DE RUYTER van die VAN BEVERINGH en van den Heer VAN AMERONGEN, in erkentenisse van de diensten en officien by de gemelde Heeren, dese in geene en d'andere in andere gelegentheden aen de Comp. verscheydenlijck gedaen en bewesen met de complimenten daertoe vereyschende sal worden vereert: ieder een *Japans* Cabinet, met eenige Lywaten, rocken en speceryen en anders gestoffeert, of iets anders na gelegentheyt van saecken; de eerste in waerdy van *twee duysent Guldens* of wat meer, de tweede van *duysent* en de derde van *vyfhonderd guldens* en de Camer *Amsterdam* daertoe geauthoriseert.

1682, 2 Juny. Den Vice Admirael THOMAS VLUGH vereert, behalven de gewone *twee Honderd vijftig* guldens voor de Commandeur der cruysende schepen, nogh *Honderd vijftig*, voor de goede diensten aen de vloot bewesen.

1684, 27 Maert. Den Luitenant Admirael WILLEM BASTIAENS de premie toegeleyt van *twee Honderd vijftig* Guldens voor het cruysen in de Noord Zee.

1689. Aen den Commandeur C. ROOKE en Capiteyn ISAACK WRICHT (Engelsche) vereert ieder een goude ketting met *Medaille* en Inscriptie voor de waerde van *zeven Honderd vijftig* en *vijf Honderd* Gulden, voor het convoyeren van de retourschepen door het *Canael* en aen den Capiteyn ANTHONY PIETERSON (Admirael van 't N. Kw.?) een van twee Honderd vijftig Guldens.

1744, 24 Augustus. Om aen den Commandeur van 's Lands oorlogschepen die op de retourschepen sal hebben gekruyst *keur* te geven, om van het ordinair present van Honderd vijftig Guldens te jouisseren, dan wel

voor en in plaets van dien *een portie Speceryen eens soo groot* als Bewindhebberen gewoon zijn te ontfangen, te erlangen.

LABORANTER.

H. van Beverningk. Het is bekend, dat de bekwame Staatsman HIËRONYMUS VAN BEVERNINGK, ook als kruidkundige groote verdiensten bezat, en op den huize *Lockhorst* (*Oud-Teylingen*), nabij *Leiden* gelegen, zich in zijne ledige uren met het kweeken van allerlei planten bezig hield, die hij uit alle werelddeelen zamenbragt, en ook overal heen zond. Dit blijkt ook uit het volgend briefje, dat ons onlangs van hem ter hand kwam. Het is geadresseerd aan: »Monsieur WILLEM VAN SLINGELANT, Commis. Woont op de Geldersche Kade N°. 16, te *Rotterdam.* Met een cleyn mandeken."

Mijn heer!

Dese is om te versoecken, dat het nevensgaende mandeken, daer in een potjen met drye plantjens bloemen, wilt bestellen met eerste goede occasie op *Brussel.* En wilt den schipper belasten, dat hij het sette of ophange, vast, dat het niet open en valle, en dat hij het selfs wille bestellen, alsoo mij daer aen gelegen is, dat het behouden overcome. Uw' sal daermede seer obligeren

Mijn heer

Uw seer toegenegen vrunt
H. BEVERNINGK.

Lockhorst 8 May 1673."

H. C. R.

De Eiken van Engeland. De »*Parlementaire Eik*" van het Park *Clipson* telt, naar men zegt, vijftienhonderd jaren. Dit park bestond reeds vóór de verovering en behoort nu aan den Hertog van *Portland.*

De hoogste, zoowel als de oudste eik was het eigendom van denzelfden lord; hij was hooger dan de hoogste toren van *Westmunster.* Men noemde hem »*des Hertogs Wandelstok.*"

De dikste eik van *Engeland* is die van *Calthorpe*, en hij meet acht en zeventig voeten aan den grond.

De »*Eik der Drie Graafschappen*" wordt aldus geheeten omdat hij een deel uitmaakt van een domeingoed, dat in drie Graafschappen ligt, *Nottingham*, *Derby* en *York.* Deze boom bedekt met zijne bladeren eene oppervlakte van zeven honderd zeven en zeventig vierkante meters.

De voordeeligste eik is wel die geweest van *Gelenos*, in het Graafschap *Monmouth;* hij werd in 1810 geveld en alleen de bast gold £ 200 (*f* 2400), terwijl het hout £ 670 (*f* 8040) opbragt. Op het kasteel *Tredegar*, in hetzelfde Graafschap, werd eene zaal van twee en veertig voeten lengte en zeven en twintig breedte met het hout van éénen eik, uit hetzelfde goed, bevloerd en beschoten.

Naar de vertaling (in de *Revue Britannique*, Sér. VIII, Ann. IV, p. 529) van eene opgave door Sir W. SYMONDS.

J. H. VAN LENNEP.

Om Lak uit Zegelstempels te krijgen. Ofschoon *de Navorscher* geen receptenboek is en het ook niet worden moet, zoo kon echter aan Navorschers overkomen, wat mij overkomen is, toen ik lak uit een cornalijnen cachet wou verwijderen, door het te houden boven eene brandende kaars. De steen zette ongelijk uit en barstte. Men zeide mij toen, dat ik het cachet slechts in *eau de Cologne* had behoeven te leggen om mijn oogmerk te bereiken. Ik heb dit later vaak en met goed gevolg beproefd. Lak op laken of andere met lak bedropene stoffen verdwijnt door dit middel evenzeer. Men moet slechts geduld hebben en het lak goed onder de *eau de Cologne* houden. J. H. VAN LENNEP.

Bijdrage tot de geschiedenis der gezondheids-politie in de XVIde eeuw. Bij het doorbladeren der oude keuren en ordonnantiën door de stedelijke Overheden van vorige eeuwen gemaakt, is mij ten duidelijkste gebleken, dat de goede zorg en de gepaste maatregelen door genoemde regeringspersonen aangewend, om de materiële welvaart en gezondheid der burgers te beschermen en te bevorderen, evenzeer onze bewondering moeten gaande maken, als de volharding en inspanning, waarmede onze voorouders zich tegen *Spanje* hebben verdedigd, dat zoowel hunnen geest als hun ligchaam voortdurend bedreigde. Als een klein staaltje hiervan moge het volgende dienen en tevens tot bewijs verstrekken, dat in vroeger dagen de »Schat der gezondheid" niet alleen op den hoogsten prijs werd gesteld, maar ook met de hulpmiddelen van dien tijd naar vermogen beschermd en vermeerderd werd.

Onder het doorlezen van het 2de Keurboek der stad *Delft* werd mijne aandacht getrokken door eenige keuren en ordonnantiën omtrent eene pestziekte, die in de XVIde eeuw vooral hare verwoestingen verspreidde (*). Zij komt onder verschillende benamingen voor. In de vijf keuren, daarop betrekkelijk (van de jaren 1537, 1557 en 1567), draagt zij de namen van: *heete siekte*, *gave Godts*, *peste* en *pestilencie.* Omtrent de verschijnselen (†)

(*) Het was waarschijnlijk aan deze ziekte, dat *Don* LUIS DE REQUESENS in 1576 overleed.

(†) Men heeft mij wel eens medegedeeld, dat de wensch: »*God zegene u!*" die men elkander bij het niezen toevoegt, zijn oorsprong neemt uit den tijd, toen de pest hier te lande woedde, omdat het niezen veelal de voorbode was dier gevreesde ziekte.

dezer contagieuse ziekte is mij uit genoemde keuren niets gebleken; trouwens behoort de beschouwing daarvan niet tot mijn territoir, en ongetwijfeld hebben medici van vroegeren en lateren tijd het ontstaan, de ontwikkeling en de verdere lotgevallen der heete ziekte tot het doel hunner medico-historische navorschingen gesteld. Derhalve zal ik zoo veel mogelijk trachten in 't kort meê te deelen, welke bepalingen door de Magistraat van *Delft* gemaakt zijn om de pest in haren voortgang te stuiten en de verspreiding van het contagium tegen te gaan.

In de Keur van 13 Mei 1537, welke in September 1557 wederom gepubliceerd werd, met bijvoeging van sommige punten, die ik te gelijk wil meêdeelen, wordt vooreerst bepaald: »dat alle die gheene die eenighe dooden gehadt hebbē van de pestilencie gesturfven, gehouden sullē zȳ ter stondt van dat die p̄sone gestufvē sal zȳ, vuyt te hanghē een scoeff riet ofte stroe om̄e een hoepe, die mē wel bescheydelickē sien mach, ten minsten 2½ voet lang en dat ses weecken lang gedurende, nae dat die laeste doode vuytgedragen sal wesen opte boete van III £ ende correctie van schepenen."

Verder leest men, dat alle personen, die eenige nering deden of niet, in welker huis iemand aan de pestilencie gestorven was, gehouden zouden wezen gedurende zes weken hunne nering, huizen, deuren en vensters te sluiten, nadat de laatste doode was uitgedragen, op de boeten voorzegd, terwijl al de genen, »die over die zelve ziecken gaen ende van het huisgezin zijn, waar iemand gestorven is van de heete sieckte," verbonden waren om te gaen met een »witte tiende of rietgen, ten minsten een el lang in heurluyder hande dragende bloot boven alle cleederen, enz." Genoemde personen mogten niet komen in eenige van *de parochie-kerken*, *het stadhuis*, *de secretarie*, *de vleeshal*, *de vischmarkt*, »ende andere gelijcke gemeene plaetsen ofte in yemantz huys sonder cōsent." Nog werd verder geïnterdiceerd buiten de genoemde huizen »enighe stroe, clederen, wollen ofte linden, ofte enigherley goet voer vuyt der doeren, veynsteren ofte opter straete te mogen hangen, leggen ofte verluchten, ofte oick enigherley cleederen, linden ofte wollen ofte enigherley huysraet te vervoeren ofte transporteren vuyten voorsz. huysz. in enige andere huysen ofte plaetsen binnen de voirsz. zes weken."

Het stroo, waarop iemand aan de pest gestorven was, mogt niet op de straten geworpen, noch daar verbrand worden, maar na verloop van zes weken moest het op de nieuwe laan (gelegen buiten de Oostpoort der stad) verbrand worden, »sonder daeraff te sceyden, voor tselue al verbrandt zal zijn." Evenzoo moest alle vuilnis van welken aard ook, »tsy gelaten bloet, duyuen (*) ofte andere" uit genoemde huizen niet op straat, in de krebben of de delften geworpen noch uitgegoten worden, maar »begrauen binnen heuren erue," op de boeten van zes ponden en correctie van Schepenen.

Wanneer iemand »besicte persoonen" in huis had, moest hij ze daar houden of »binnen die plaetse, die hij daertoe in zijn huyse houdende was, ten zij hij ze brengen wilde int nyewe ghasthuys van sinte marien magdaleena (†) deser stede en andere plaetsen daertoe specialicken geordonneert." In het volgende artikel worden eenige bepaalde huizen in enkele wijken der stad aangewezen, waarin men pestzieken zal mogen »innemen oft logieren," voornamelijk aan de stadsvesten en de buitenwijken.

Die van buiten inkwamen met de heete ziekte besmet, mogten door niemand worden gelogeerd, ontvangen noch ingenomen.

Op *het begraven* der aan de pest overledenen was geordonneerd, dat zij begraven zouden worden »nae der onderganck ende voir den opganck van der sonne, te weten als men smorgens in der Kerck ter eerste misse luyt gedurende tot VII vuyren toe en tsauons als t Loff geclopt sal wesen gedurende tot die clock ande steen (het stadhuis) geluyt sal wesen."

»Item dat alle die gheene die van nu voirtan geduyrende dese tegenwoirdige heete ziecte ende sterfte enige dooden in de kerck ende op die kerkhouen zoe van die oude ende nyewe kercke (de vroegere parochie-kerken) sullen willen begrauen, dairtoe nyet gebruyken en sullen geroofde (§) mer alleen platte kisten, enz." De in die dagen zeer gebruikelijke versiering der dooden met »Roesenhoeden, Ruyckers, bloomen ofte enigerley tacken van cruyden," die men op het doodkleed nederlegde, werd in het interdict begrepen, terwijl tevens aan de kosters en grafmakers der beide kerken gelast werd »tselue nyet te gehengen, noch die zelue pellen ofte cle-

(*) Waartoe deze vogels (of misschien hun bloed) dienen moesten, weet ik niet te verklaren. Welligt behoort hunne genezende kracht thuis bij de arcana der voormalige pharmacopoeën.

(†) Dit gasthuis is in het jaar 1557 opgerigt; in de Keur van 1537 werd het zoogenaamde »Vongelīshuys" voor de pestzieken aangewezen. Eene ordonnancie op het gasthuis en convent van Sinte Marien Magdaleena werd op 21 Nov. 1557 gepubliceerd in verband met die op de heete ziekte, voornamelijk: »om de groete abusen; ongeregeltheyt ende excessen onder de siecken geschiedende," te doen eindigen.

(§) Dit woord beteekent, naar ik meen, met aan het bovengedeelte opstaande planken, in den vorm van een *roof* of *dak*. Waarschijnlijk diende deze maatregel om plaats te maken, daar de geroofde kisten meer ruimte innamen dan de platte.

deren nyet te mogen *verdrincken*," op de boete, enz." (*)

Opdat een iegelijk de gezegde ordonnantien »strictelicken" zou observeren, werden daartoe zekere »goede personnaigen" aangesteld, waaraan de authoriteit gegeven werd een ieder, »contravenierende enige van de voirz. ordonnantien te bekeuren ende een corte Rechtdach te beteyckenen." Want over al zulke zaken zou »cort ende som̃ier Recht" gedaan worden. Genoemde »personnaigen" genoten de helft van al de genoemde boeten »voir heure moyte." Elkeen wordt wijders verboden de commissie van toevoorzigt, want zoo kan men ze gevoeglijk noemen, »enichsins qualicken toe te spreken ofte enige quade manieren jegens henluyden te plegen." Ten slotte wordt bepaald, dat elk die de gezegde Keuren en Ordonnantien niet obedieerde in de genoemde boeten zou vervallen, tenzij hij in regten doceerde, dat de doode of de overledene niet »van de peste maer van andere *naturlicke* ziecten gestoruen ware." (†)

Op het einde van 1557 schijnt de pest wat afgenomen te zijn, althans vind ik bl. 206 van het 2de Keurboek van *Delft* het volgende: »Alsoe nu Godt heb loff die heete (§) siekte van die peste zeer cesseert, hebben myn heeren Schout ende Schepenen bij aduys van burgemeysteren gecõsenteert, enz. dat van nu voertan die doeden indifferenter begrauen sullen mogen worden onder die diensten nae ouder ghewoente enz." Verder leest men »dat die koeren ende ordonnantien van der witte Roede te draegen, stroewissen vuyt te hangen, die huysen gesloten te houden, enz. noch *in esse* sullen bliuen."

De ordonnantie van April 1567 betreft voornamelijk de opname van pestzieken in het nieuwe gasthuis, waarbij groote ongeregeldheden plaats grepen »onder die schaemele ghemeente, die van die Peste ende gaue Gods gheuisiteert worden." Er werd bepaald, dat elk, die in het gasthuis wilde opgenomen worden, gehouden zou zijn, zich eerst te vervoegen bij m̃r GHERRIT IANSZ. chirurgyn, die den patiënt moest inspecteren, en als hij bevond, dat deze van de heete ziekte geïnfecteerd was, hem een briefje leveren, inhoudende de namen en de ziekte van den lijder, hetwelk den gasthuismeesteren vertoond zijnde, zullen zij den zieke plaats gunnen, mits dat zulke personen zich alvorens zullen hebben laten beregten door hun pastoor of kapellaan van die sacramenten van die heylighe kercke" (*). De uren van opname worden verder bepaald, 's morgens en 's avonds van 5—8 ure. Geen gezonde mag de zieken bezoeken dan bij consent van de bewaarders of de moeders, en wel 's namiddags van 2—3 ure. De bezoekers zijn gehouden met de witte roede te gaan en hunne huizen gesloten te houden, terwijl zij hun nering moeten staken, even alsof er iemand te hunnen huize aan de pest gestorven was, en dat gedurende veertien dagen na hun bezoek. Hij, die gecureerd is, mag geen ander goed tot zich nemen dan zijn kleederen, »tot zijne Rugghe behoirende, maer nyet syn erffghenaemen, indien hij compt touerlyden." Zij, die beginnen te convalesceren, mogen de kranken niet bezoeken, en de manspersonen mogen niet komen bij de vrouwen noch ter contrarie, »opde boeten van thuys ende daer uutghestelt te werden, enz." Ten slotte worden al degenen, die in het gasthuis zijn en onderhouden worden, bevolen zich »beleefflicken ende gehoirsaemlick te draghen, volghende tbeveel ende ordinancie van die bewaerders, bewaersters ofte moers, enz."

Zonder nu een laudator temporis acti te zijn en te willen beweren, dat onze voorouders betere voorzorgen en maatregelen namen ter zake van gezondheidspolitie en in 't bijzonder betrekkelijk het voorkomen en stuiten van besmettelijke ziekten, moet ik toch verklaren, dat het bovenstaande een treffend bewijs levert, dat de stedelijke besturen van weleer volstrekt niet stil zaten, wanneer de gezondheid hunner medeburgers bedreigd werd. Nog meer wordt men hier van overtuigd, wanneer men de verschillende Keuren nagaat, die gemaakt zijn op het verkoopen van vleesch, visch, koorn, enz.; die, welke zijn uitgevaardigd op het wegruimen van de vuilnis der straten, op de privaten en »heymelicheden," het werpen en uitstorten van onreine stoffen in de grachten en delften, het verkoopen van schadelijke vruchten, mosselen, onganschvleesch: kortom, niets is, zoo te zeggen, hunne goede zorg ontgaan, zoodat men zich gerust ook in onze dagen hunne wijsheid ten nutte mag maken, indien er verordeningen op eenig punt van gezondheidspolitie te maken zijn.

Mr. I. S.

(*) Dit artikel werd gepubliceerd 24 Julij 1557. Tegelijk werd verboden »binnen deser stede van buyten gheen *vuytheemse pruymen* innegebrocht ofte vercoft te worden op peyne van xx sch." In Julij 1567 wederom verboden, »alsoe die Gaue Godts ende heete zieckte begon te rysen," op de boeten van III £ en correctie van Schepenen.

(†) Een additioneel artikel van het jaar 1567 bevat, dat al degenen, die voortaan aan de gave Gods of heete ziekte alhier zouden overlijden, binnen den tijd van 24 uren na hun overlijden moesten begraven worden, op de boete van vier £ en correctie van Schepenen. Deze bepaling is ontleend aan de Keur van 1537 »van doode lichamen" der aan de pest overledenen.

(§) Dit woord is, in het origineel, in de plaats van het uitgestreken »*haestelicke*" gesteld.

(*) De ordonnantie »op het goedt accordt, eenicheyt ende vrede" der *beide* religien is eerst in December 1572 door den Prins van Oranje uitgevaardigd. Toen eerst waren er te *Delft* vaste predikanten.

VRAGEN.

245. — *Uitgaven van Bunyans pelgrimsreis.* Wie kan mij eene opgave doen van de verschillende editiën van dit werk, in *Engeland* en *Holland* uitgekomen? Eene opgave van enkele uitgaven zou ook welkom zijn.

J. A. C[2].

246. — *Vanity Fair.* Van waar is deze uitdrukking afkomstig? J. A. C[2].

247. — *Zeeuwsche uitgaven van Huygens gedichten.* In de uitgave van eenige van HUYGENS gedichten, 's Gravenhage 1625 (*), leest men, dat het *Kostelick Mall* en *Het Voorhout* zijn overgenomen van den *Zeeuwschen druk.* Wanneer en waar zag die Zeeuwsche druk het licht? HUYGENS werd 1596 geboren.

C/4.

248. — *A village Rochester.* Wat bedoelt MACAULAY als hij zegt, dat men BUNYAN voorstelde, *as the most desperate of reprobates, as a village Rochester?* J. A. C[2].

249. — *Mrs. Brownrigg.* Wie was MRS. BROWNRIGG, die MACAULAY in zijne levensbeschrijving van BUNYAN aanhaalt, en op gelijken kam scheert met den huichelaar TITUS OATES? J. A. C[2].

250. — *Tip cat.* Wat is dat voor een spel? wordt het nog in *Engeland* gespeeld en welke is er de beste vertaling in het Hollandsch voor? J. A. C[2].

251. —*Rothnac.* Voor mij ligt een extract uit het register der gedoopten in de Parochiekerk van St. Peter te *Rothnac*, van 17 Apr. 1749, onderteekend door G. L. VAN DER EICHEN, pastoor van St. Peter te *Rothnac.* De namen van Peter en Meter bestaan nog in *België*, maar ik heb op geene kaart en in geen woordenboek *Rothnac* kunnen vinden. Wie kan mij opgeven, waar *Rothnac* ligt?

q[7].

252. — *Twee Oud-Grieksche menschenbeelden.* Ik heb eene plaat, uit een boek gescheurd, waarop twee beelden, een man en eene vrouw, tegen over elkander zijn geplaatst. Zij reiken elkander den regter arm toe, maar kunnen, schoon zij het schijnen te willen, elkander de hand niet geven, daar deze bij den handwortel is weggenomen. De regter voet rust bij beide op een vierkant blokje, de linker op den bodem. De man heeft op zijn linker dij en been het woord staan met oud-Grieksche letters geschreven: ΚΑΦΙΣΟΔΟΡΟΣ, de vrouw voert op haar regter het woord: ΑΙΣΧΛΑΠΙΟΙ (?). Welke personen worden door die beelden voorgesteld, en uit welk boek is die plaat gescheurd? Boven op haar regterhand staat: Tweede deel inleyding, pag. 39. DOLFJE.

253. — *Eene obscoeniteit.* SUFFRIDUS PETRUS in de *decas undecima* zijner *Scriptorum Frisiae*, het leven van ULPIUS CISSAEUS FRANEKERENSIS beschrijvende, zegt van dezen: Franekerensem autem ipse se vocari maluit quam Schalsemium, cum esset in Schalsemo natus, qui pagus est in Territorio Franekerensi, nec longe a Franekerensi civitate distat: Nam cum hic pagus insigni quadam hederâ notabilis sit, fugere veterem jocum voluit, qui de nomine ipsius pagi et hederae in eo crescentis vulgò jactatur, cum dicunt: *Toh Schalsum yn'e klimmer-beaem:* ideoque nomen pagi, quod obscoenitatis sonum apud nos habet prorsus suppressit; *klimmer-beaem* autem quod hederam significat & in eandem obscoenitatem ob istius vicinitatem abripi posset Graeco nomine obvelavit; *κίσσος* enim hederam significat, unde ille se Cissaeum, hoc est, Hederaceum appellavit." Welke *obscoenitas* was dat, waarop SUFFRIDUS PETRUS doelt, en bestaat die *jocus* van Schalsum en zijn klimop in onze dagen nog?

DOLFJE.

254. — *Seignoors Bommeken en Klucht van de purgeerende Boontjes.* Op het schutblad van *Nav.* IX. N°. 12, uitgenoodigd geworden zijnde om eene nadere aanwijzing van deze beide spotprenten te geven, ten einde het antwoord op mijne ingezondene vraag, naar de beteekenis daarvan en de geschiedenissen, tot welke zij betrekking hebben, te vinden, zoo voldoe ik daaraan bij deze.

De eerstgenoemde is een klein prentje, 12½ duim breed en 13 duim hoog, waarop men, volgens de daarop voorkomende woorden, ziet afgebeeld, ten eerste: een *Seignoor,* zijnde een tamboer, op wiens hoogen hoed men leest: *Inquisitiae,* — uit wiens trommel "*bdr*" (bedrog?) waait, en die zegt: "*'t en is*"; — ten tweede eene *Enckhuyser vrouw,* — eene vrouw met een mes in de hand en nevens haar een zak met "*broot*"; — en ten derde een *vreemdelinck,* — een metselaar met schootsvel en daar achter gestoken troffel, die met de linkerhand een' puthaak houdt, en, met de regter op den *Seignoor* wijzende, tot de vrouw schijnt te zeggen: "*t'is*". Onder dit drietal ziet men ter linkerzijde van de plaat eene galg, waaraan een mansgewaad hangt, met eene ladder er tegen staande en bovenop eene schenkkan met "*wijn*". Regts een poortje, door 't welk men in eene cel ziet, waar een engel het Mariabeeld aanbidt, en boven welk poortje de Tijd, op eene ladder staande en mede op den *Seignoor* wijzende, uitkijkt, met 't woord "*Outh*" daarbij. Vóór het poortje zit een "*Vercken*" aan eene tafel met iets er op; — vóór de ladder bij de galg staat een "*schaep*", en tusschen deze twee ziet men een "*Eesel*", een "*Pau*", een "*Lupard*", een "*Wolff*", een "*Haes*" en een "*Vos*" afgebeeld, alle welke dieren, elk naar zijne wijze, de stem verheffen, wordende de ezel bij 't oor gevat door een' aap, die naast den *Seignoor* zit, en boven wien het woord "*Nieu*" te lezen staat. Boven de prent, die opgezet is, is eene afzonderlijke strook papier gehecht, waarop *gedrukt* staat:

(*) Eerste uitgave der *Otia.*

"Seignoors
BOMMEKEN,
waer in zijn leven vertoont wort,
door een
Vreemdelinck ende Enckhuyser-Vrou."

En onder de prent staat gegraveerd: *Ghedruckt voor Sr.* SCHENCK, terwijl geen naam van teekenaar of graveur, noch ook een jaartal daarop te vinden is, doch doet de uitvoering aan C. J. VISSCHER denken.

De andere is eene vrij groote prent, van 38 duim breed en, met het onderschrift, 30 duim hoog; en stelt een ruim vertrek voor, ter linker zijde waarvan eene lange tafel voor vele personen is aangerigt, beginnende bij den schoorsteen, die zich aan het einde van het vertrek bevindt en onder welken een groot vuur is aangelegd, bij 't welk een persoon is gezeten. Op de tafel ziet men eenige schotels met *boontjes* enz. gevuld staan, doch overigens zeer weinig geregten en geheel geene glazen, schijnende bij dezen disch slechts van eenige rondgaande bekers gebruik te worden gemaakt. Aan het genoemde boveneinde der tafel ziet men twee personen gezeten, waarschijnlijk een bruidegom en eene bruid, van welke de eerste de laatste omhelst, alsmede eenige andere personen daarnevens. Geheel aan 't benedeneinde der tafel een gast, die, zeer op zijne *aise* schijnende te zitten, al lagchende iets in een' grooten beker of wijnglas schijnt te werpen, en die, hoe dan ook, de aanlegger van het feit blijkt te zijn dat er verder voorvalt, zeggende (volgens de verklaring, in 27 nommers onder de plaat aangebragt, van welke hij N°. 1 is): "*Dat spulletje dat heb ik begonnen*"; waarop zijne buurvrouw (N°. 2) antwoordt: "*Ja Broeder, maar 'tis te grof gesponnen.*" Het meerendeel der allen zeer burgerlijk gekleede gasten namelijk, zoo mannen als vrouwen, onder welke zich eenige met mantels omhangen onderscheiden, — een van welke (N°. 3) met verbazing het spel schijnt aan te zien en tot de anderen zegt: "*Wel broeders wat is dit, wat gaet u lieden aen,*" — heeft in drift de tafel verlaten, of is daarmede nog bezig, om te voldoen aan eene overhaast opgekomene natuurlijke behoefte, derwijze, dat deze hun den tijd zelfs niet laat om zich buiten de openstaande deur, ter regterzijde van de plaat, te verwijderen, — uit welke men op eene gracht ziet, met eene brug, aan den kant van welke zich reeds eenigen hebben nedergezet en een ander zich met drift naar omlaag tot een geheim gemak schijnt te spoeden, — maar zich in 't vertrek zelven van hunnen last verpligt zijn te ontdoen, waartoe reeds eene groote tobbe is aangebragt, van welke zich drie personen te gelijk bedienen en waarop geschreven staat: "*Elck sijn Best.*" Op de evengenoemde deur leest men: "*Hol overbol ter Deuren uyt, want het spul is hier verbruyt.*" De geheele ruimte van het vertrek is voorts ingenomen met op deze wijze handelende en sprekende personen, onder welke op den voorgrond een die aan 't braken is geraakt. Die gezegden, waarbij zij zich onderling *broeder* en *suster* noemen, zijn tamelijk plat en onkiesch, zoo als zich dit van zoodanig eene voorstelling denken laat. Ik ga die dus voorbij; doch meen alleen twee of drie daarvan te moeten mededeelen, als die mogelijk tot betere oplossing of verklaring van 't geval, dat hier is voorgesteld, aanleiding kunnen geven. De man N°. 24 namelijk, zegt tot een aan de regterzijde van het vertrek zich nedergezet hebbend persoon: *Dat onse broeder* MINNO SIMONS *mogt op sien, hoe sou die hem verwonderen. Hij barsten wel van afteren al sout te Munster Donderen,*" waarop die persoon, N°. 25, antwoordt: "*Dat onse broeder* JAN *en* KNIPPERDOL *mogt hooren, Sy schr.... wel van spijt van St. Lamberts Tooren.*" Ook zegt nog eene vrouw, die den brakenden man is te hulp gekomen, op de aanmerking van een bedaard daarbij te kijken staanden man: "*Ja Broeder dat is waar, maar t'sal op de Commedie klinken.*" — Achter de tafel, ter linkerzijde van de plaat, is mede eene openstaande deur, die op eene binnenplaats uitziet, en door welke men een knecht ziet opkomen, een' schotel met gebraad in de handen hebbende; en boven deze deur een venster, uit 't welk een oud wijf, den bril opzettende, kijkt, daarbij zeggende: "*Ik zie wel door de Bril dat ik niet seggen wil,*" — en een hansworst, op wiens schouder een uil zit, met een trompet "*alarm, alarm, alarm*" blazende. — Onder de plaat, in 't midden der verklaring, is een schild of ovaal, met palmtakken en festonnen, aangebragt, met twee personen, — een man en eene vrouw, — die hunne behoefte zitten te verrigten, als tenanten, waarop men leest:

KLUCHT
of
Vernieuwende Gedachtenis
van de Purgeerende
BOONTIENS.
J. ROBIJN, EX.

Boven het schild hangt een groote bril (zoogenaamd *knijpertje*), en er onder, op den grond, liggen eenige maskers. Eindelijk leest men nog op het opzetpapier der plaat: *Klugt voorgevallen op Een Bruyloft op welke de gasten getracteerd wierden op Purgeerende Boontjes, waardoor een yder om het seerst aan het lossen ging.* De plaat is, het onhebbelijke van het onderwerp daargelaten, van eene geestige uitvoering en de beelden zijn goed en karakteristiek van uitvoering en uitdrukking, zonder naam echter van teekenaar of graveur, doch is mijn exemplaar niet van de beste. Op den Catalogus der *Atlas van Vaderl. Historieprenten en Portretten* van G. M. NEBE, te *Amsterdam*, verkocht den 23sten October 1809, komt deze plaat voor op het jaar 1716, onder N°. 2404, en met deze omschrijving: "*Klucht van de Purgeerende Boontjes, zeldzaam.*" In hoeverre die nu, zoo als men meende, tot het "Nachtwerkersgild" behoort, en in verband staat met de benaming, die wel eens wordt gegeven aan de werkzaamheden, door dat gild ten uitvoer gebragt, of wel tot een "Commedie"spel betrekking heeft, kan ik niet beslissen; doch zoude ik gaarne de gevoelens van anderen daarover vernemen, en waar, of bij welke gelegenheid de gebeurtenis, die op deze plaat, als in de hoofdzaak werkelijk plaats gehad hebbende, worden voorgesteld, mag voorgevallen zijn, als ook in hoeverre die gebeurtenis tot de *Geschiedenis des Vaderlands* kan betrokken worden.

N***.

255. — *Magni tumulus.* Ik bezit een blad papier in 4°., waarop met groote letters het volgende gedicht staat gedrukt:

Magni tumulus.
Extergit frustrà, miserè fallentibus aptat
Vitrea nativis lumina, falsa magis:
Dum nutat, titubat, trepidat, spemq; abjicit, ultrò,
Rebus in humanis figere posse pedem
Magnus, abit tenues subito dilapsus in auras
Quo liceat Caelo jam propiore frui,
Certa fides, an vana fides visurus: at olli
Maximus aeternâ lumina nocte premit.

Op wien heeft dit gedicht betrekking, en van wien is het afkomstig? R.

256. — *Nederlandsche Zeehelden. Tijd en plaats van geboorte en sterven.* Men verlangt de opgave der juiste geboorte- en sterfjaren der navolgende bevelhebbers ter zee in Nederlandsche dienst. Weet men dagen, maanden en plaatsen van een en ander ook op te geven, des te beter. De onzekerheid over den oorsprong van velen, zoo niet van de meesten onzer zeehelden verspreid, noopte tot deze bijdrage, die wel ligt tot meerder onderzoek opwekt. Vroeger heeft de *Navorscher* zijne kolommen voor soortgelijke nasporingen omtrent andere Nederlanders niet zonder vrucht geopend.

HENDRICK VAN BORSELEN, Heer van *Ter Vere*, sloeg als Amiraal van *Zeeland*, op last van KAREL *den Stouten*, herhaaldelijk den Graaf van *Warnick* tusschen

1469 en 1471. Geboren omstreeks 1385 te *Vere*, overleden 17 Februarij 1474 te *Vere?*

Adolf en Maximiliaan van Bourgondie, Heeren van *Ter Vere*, Amiralen van *Holland*. Eerstgenoemde geboren 1489 op *Sandenburg* bij *Vere*, overleden 24 December 1539, te... Laatstgenoemde geb. 28 Julij 1514 te *Bergen op Zoom*, overl. 4 Junij 1558, te...

Jeroen van Serooskerke, Luit.-Amiraal van *Zeeland* in 1575. Geb. omstreeks 1510, te.., overl. te...

Philips van Montmorency, Graaf van *Hoorne*, Amiraal van *Holland*. Geb. 1518, te..., overl. 7 Junij 1568.

Jhr. W. Blois van Treslong, Luit.-Amiraal van *Zeeland*, geboren waarschijnlijk te *Brielle* in 1530 à 1540, overleden op 't huis te *Swieten* bij *Leiden* in 1597. (Volgens het woordenboek van v. d. Aa 1594.)

Cornelis Dirkszoon van *Monnikendam*, Amiraal van *Noord-Holland*, geboren omstreeks 1530 te *Monnikendam*, overleden... aldaar?

Louis van Boisot, Amiraal van *Zeeland*, geboren omstreeks 1530 te *Brussel*, overleden den 15den Junij 1576 voor *Zierikzee*.

Anthonis van Bourgondien, Heer van *Wakkene*, Luit.-Amiraal van Z. Kon. Maj., geb. omstreeks 1530 à 1535, te..., overl. 21 Junij 1573 even buiten *Middelburg*.

Jhr. Johan van Duijvenvoorde, Amiraal van *Holland*, geb. 1547, te..., overl. te *'s Gravenhage* 15 April 1610.

Willem Barendsz, Scheepsbevelhebber, geboren te *Terschellingen* omstreeks 154? of 155?, overleden 20 Junij 1597 op zee.

Olivier van Noort, Scheepsbevelhebber, geboren te *Schoonhoven* 15.., overleden aldaar den 22sten Februarij 1617.

Lambert Moy Hendriksz., Vice-Amiraal van *Holland*, geb. 1550, te..., overl. den 17den Maart 1625 te *Rotterdam*.

Joos de Moor, Vice-Amiraal van *Zeeland*, geboren omstreeks 1550 à 1555 te *Vlissingen*, overl. den 18den Febr. 1618, te...

Justinus van Nassau, Amiraal, geb. te *Emmerik?* in 1559, overl. 26 Junij 1631 te *Leiden*.

Jhr. Pieter van der Does, Vice-Amiraal, geb. te *Leiden* in 1562, overl. den 24sten October 1599 op *St. Thomas*.

Wolfaert Hermansz., Amiraal, geb. te..., omstreeks 1560 à 1565, overl. te..., 16..?

Joris van Spilbergen, Scheepsbevelhebber, geboren te..., 1565 à 1570, overl. te..., 16..?

Jacob van Heemskerk, Amiraal, geb. te *Amsterdam* 1567, overl. voor *Gibraltar* 1607.

Henrick Cornelisz. Loncq, Vlootvoogd der W. I. Comp., geb. te *Roosendaal* in *Noord-Brabant* 1568, overl. in 16.., te...?

Reijnier Claeszen, Vice-Amiraal van *Zeeland*, geboren te *Amsterdam* 1560 à 1570, gesneuveld bij *Kaap St. Vincent* 1606.

Pieter van den Broecke, Commandeur, geboren te *Antwerpen* 1575, overl. voor *Malakka* in 1641.

Daniel Braakman of Daniels, gezegd Brackman, verjoeg drie rooverschepen van zekeren La Chenay, die de Franschen niet van de boorden der *Villaine* verjagen konden, in Mei 1619 op de kusten van *Bretagne* (zie de Jonge, *Zeewezen*, in eene noot in een der deelen van dat lijvige werk), werd geboren te..., in 157. à 158., overl. in 16.., te...

Pieter Pietersz. Heyn, geboren te *Delfshaven* in 1577, overl. 1629 op de Vlaamsche kust, tegen de Duinkerkers strijdende.

Marinus Hollare, Vice-Amiraal 1631, geb. 1570 à 1580 in *Zeeland*, overl. 16..?

Wemberich van Berchem, Vice-Amiraal van *Holland* en *Westfriesland*, geb. 1581 te *Doesburg*, overl. te *Doesburg* 30 Mei 1653.

Nicolaas Juynbol, Kapitein in 1628, geb. te..., in 158., overl. 16.., te *Rotterdam* doorschoten.

Laurens Reaal, Vice-Amiraal in 1625, geboren te *Amsterdam* in 1584, overl. aldaar in 1637.

Kornelis Jansz. bijgenaamd de Haan, Scheepsbevelhebber, geb. te *Amsterdam* in 158., overl. in een gevecht tegen de Duinkerkers in 1633.

Jhr. Philip van Dorp, Amiraal, geb. in *Zeeland* in 1587, overl. te *'s Gravenhage* den 5den Dec. 1652.

Pieter Adriaensen Ita, Vlootvoogd 1628 of 1630. Geb. te *Vlissingen* in 158. à 159., overl. na 1630 te...

Willem Cornelisz. Loos, geb. te..., in 158. of 159., overl. in *Brazilië* 12 Jan. 1640.

David Pietersz. de Vries, Artilleriemeester van de Staten van *Westfriesland* en het noorderkwartier. Geboren te *Hoorn* 1593 en overl. aldaar na 1655.

Wollebrandt Geleynsz. de Jonghe, van *Alkmaar*, Commandeur eener retourvloot. Geb. te *Alkmaar* in 1594, overleden aldaar in 1674. Misschien waren er twee van gelijken naam, vader en zoon (zie v. Harderwijk, *Woordenboek*).

Willem van Nassau, Vice-Amiraal van *Holland* en *Westfriesland*, geb. te..., in 1595, overl. voor *Grol* in 1627.

Marten Harpertz. Tromp, Luit.-Amiraal van *Holland* en *Westfriesland*, geb. te *Brielle* in 1597, overl. in den zeeslag van 1653.

Witte Cornelisz. de With, Vice-Amiraal van *Holland* en *Westfriesland*, geb. te..., in 1599, overl. in den slag in de *Sond*, in 1658.

Marten Thyssen, Scheepsbevelhebber, later Vice-Amiraal in Zweedsche dienst, geboren omstreeks 1600, overl. na 1658 in *Zweden*. (Zie 't Jaarboekje *Zeeland*, 1855.)

Johan Lichthardt, Amiraal, geb. kort voor 1600, te..., overleden in *West Indië* den 30sten Nov. 1646.

Egbert Meeuwsz. Kortenaar, Luit.-Amiraal van *Holland* en *Westfriesland*, geb. te..., in 1600, overl. in den zeeslag van 1665, begraven te *Rotterdam*.

Johan Maurits van Nassau-Siegen, Zeeheld, geb. te *Dillenburg* den 17den Junij 1604, overleden te *Cleve* den 20sten December 1679.

Johan van Galen, Commandeur, geb. te *Elsen* in 't Graafschap *Mark* in 1604, overleden te *Livorno* aan zijne wonden 23 Maart 1653.

Pieter Florisz., geboren te *Hoorn* tusschen 1605 en 1610, overl. in den slag in de *Sond* den 8sten Nov. 1658.

Michiel Adriaensz. de Ruijter, geb. te *Vlissingen* den 24sten Maart 1607, overl. aan zijne wonden te *Syracuse* 29 Maart 1676.

Jacob, Heer van *Wassenaar-Obdam*, geb. te..., in 1610, overl. in den zeeslag van 1665.

Mr. Gerard Hulft, Secretaris van *Amsterdam*, vrijwilliger (1653) op 't schip van de With, sinds naar de O. I. gezonden met een commandement, geboren te *Amsterdam*, bij raming, in 1615 à 1620, sneuvelde in 1656 vóór *Columbo*.

Jan Cornelisz. Meppel, Luit.-Amiraal van *Holland* en *Westfriesland*, geboren, bij raming, in 1615 of 1620, te..., overl. te..., in 1670 of 1671.

Johan van Brakel, Schout-bij-Nacht, geboren te *Rotterdam* in 1618, overl. in den slag bij *Bevezier* 10 Julij 1690.

Abraham van der Hulst, Vice-Amiraal van *Holland* en *Westfriesland*, geb. te *Amsterdam* in 1619, overleden in den slag van 12 Junij 1666.

Pieter de Bitter, Commandeur, geb. te..., bij raming, in 162., overl. te..., in 16..

(Indien Jacob de Bitter, Gouverneur van *Bande*, in Julij 1609 gesneuveld, zijn vader was (v. d. Aa, *Woordenboek*), zou zijn geboortejaar zoo hoog moeten gezocht worden, en althans tot laatstgenoemd jaar opklimmen).

Willem Bastiaensz Schepers, Luit.-Amiraal, geboren waarschijnlijk te *Rotterdam* in 1620, overleden te *Rotterdam* in 1704.

Volkhardt Schram Adriaensz., Vice-Amiraal

van *Holland* en *Westfriesland*, geboren te *Enkhuizen* in 1620 à 1625, overl. in Junij 1673 in een zeeslag.

AERT VAN NES, Luit.-Amiraal van *Holland* en *Westfriesland*, geboren, bij raming, in 1620 te *Rotterdam*, overl. 1692, te...

JAN VAN NES, Vice-Amiraal van *Holland* en *Westfriesland*, geb. te *Rotterdam*, bij raming, in 1621 à 1625, overleden in Februarij 1682, te...

IZAAK SWEERS, Vice-Amiraal van *Holland* en *Westfriesland*, geb. te *Amsterdam* in 1620 à 1625, overl. in den zeeslag van 21 Augustus 1673.

CORNELIS DE WITT, gecommitteerde ter vlote van wege HH. Mogenden, geboren te *Dordrecht* in 1623, overl. te *'s Hage* 20 Augustus 1672.

JOHAN VAN DAM, Commandeur van een eskader, dat in 1660 vóór *Macasser* 6 Portugesche schepen vernielde. Geb. te *Utrecht* omstreeks 1624, overl. in 1665 of later, te...

BALTHASAR BORT, Vlootvoogd tegen COXINGA in 1662, geb. te..., in 1626, overl. te *Batavia* 11 Januarij 1684.

WILLEM VAN DER ZAAN, Schout-bij-Nacht, geb. te *Amsterdam* in 1625 à 1630, overl. in den strijd tegen eenen Turkschen roover, den 17den Maart 1669.

JOHAN DE LIEFFDE, Vice-Amiraal van *Holland* en *Westfriesland*, geb. te..., in 1625 à 1630, overleden in een zeeslag den 21sten Augustus 1673.

WILLEM JOSEPH Baron VAN GENT, Luit.-Amiraal van *Holland* en *Westfriesland*, geb. in 1625 à 1630, overleden in den slag bij *Solebay* den 17den Junij 1672.

CORNELIS TROMP, Luit.-Amiraal van *Holland* en *Westfriesland*, geb. te..., in 1625 à 1630, overl. te *Amsterdam* den 29sten Mei 1691.

GOEVERT ALBERTSZ 'T HOEN, Schout-bij-Nacht, geb. te *Hoorn* in 1629, overl. in den zeeslag van 6 Aug. 1666.

DAVID VLUGH, Schout-bij-Nacht van *Holland* en *Westfriesland*, geb. te..., bij raming, in 1630, overleden in den zeeslag van 1673.

Mr. HIOB DE WILDTT, Secretaris ter Amiraliteit van *Amsterdam*, geb. aldaar den 22sten April 1637, overl. aldaar den 5den Junij 1704.

DAVID SWEERTS, Kapitein, geb. te *Amsterdam* in 164., overleden in den zeeslag van 21 Aug. 1673.

GERARD CALLENBURGH, Luit.-Amiraal van *Holland* en *Westfriesland*, geb. te *Willemstad* 8 April 1642, overl. te *Vlaardingen* 8 October 1722.

GILLES SCHEY, Vice-Amiraal, geb. te..., in 1644, gestorven te..., 15 Junij 1703.

Jhr. PHILIPS VAN ALMONDE, Luit.-Amiraal van *Holland*, geb. te *Brielle* 29 December 1644, overleden bij *Oegstgeest* 11 Januarij 1711.

Jhr. JAN PAULZ VAN GELDER, Kapitein, geb. te..., 1647, overleden 21 Aug. 1673 in den zeeslag.

ENGEL Baron DE RUYTER, Vice-Amiraal te *Amsterdam*, geboren in de 2de helft van 1649, overl. aldaar 27 Febr. 1683.

JAN SNELLEN, Schout-bij-Nacht, geb. te..., in 1635 à 1650, overleed plotseling voor *Torbay* den 24sten Augustus 1691.

Zeeuwen.

Zie L. BOISOT, R. CLAESZEN, J. DE MOOR en PH. VAN DORP, hierboven.

JOOS VAN TRAPPEN, gezegd BANCKERS of BANCKERT, Amiraal, geboren te *Vlissingen* omstreeks 1600 of iets vroeger, overleden, terugkeerende uit *Braziliё*, 1647.

ADRIAAN BANCKERS, Luit.-Amiraal, geb. te..., in 1615 à 1620, overleden te *Middelburg* in 1684.

JOHAN BANCKERS, Kapitein, geb. te..., in 1620 à 1625, overl. in den zeeslag van 13 Junij 1665.

JAN EVERTSEN, Luit.-Amiraal, geb. te *Vlissingen* in Januarij 1600, overl. in den slag van 5 Augustus 1666.

CORNELIS EVERTSEN, Luit.-Amiraal, geb. te *Vlissingen* 4 Julij 1610, overl. in den slag van 11 Junij 1666.

CORNELIS EVERTSEN de Jonge, JANSZ., Vice-Amiraal, geb. te *Vlissingen* 16 April 1628, overl. aldaar 20 September 1679.

CORNELIS EVERTSEN de Jongste, CORNELISZ., Luit.-Amiraal, geb. te *Vlissingen* 16 Nov. 1642, overleden te *Middelburg* November 1706.

GELEYN EVERTSEN CORNELISZ., Luit.-Amiraal, geb. te..., 22 Jan. 1655, overl. buiten *Middelburg* 23 Julij 1721.

Friezen.

TJERK HIDDES DE VRIES, Luit.-Amiraal van *Friesland*, geb. 6 Aug. 1622, overl. in den slag van 4 Aug. 1666.

HIDDE [SJOERDS] DE VRIES, Schout-bij-Nacht van *Friesland*, geb. te..., 24 Dec. 1645, overl. na 29 Junij 1694.

AUKE STELLINGWERF, Luit.-Amiraal van *Friesland*, geb. in 1625 of iets vroeger, overl. in den slag van 13 Junij 1665.

ENNO DOEDES STAR, Vice-Amiraal van *Friesland*, geb. te..., bij raming, 1630, overl. bij *Wirdum* prov. *Groningen*, 1707.

HANS WILLEM Baron VAN AYLVA, Luit.-Amiraal van *Friesland*, geb. te *Holwerd* in 1620 à 1630, overl. bij *Leuven* 1691.

CHRISTOFFEL MIDDAGHTEN, Schout-bij-Nacht, geb. te..., in 1650 à 1660, overl. in of na 1621. (Eene door hem geteekende zeekaart ligt bij mij.)

MATHURIN GUITET, Kapitein van *Friesland*, geboren te..., omstreeks 1675, overl. te..., in 17.. (Eene door hem geteekende zeekaart ligt bij mij). Zie over dezen reeds eene vraag in *Nav.* IX. bl. 6.

PIETER GOUDTSCHALCK, Kapitein, geb. te..., 1630 à 1640 overl. in den strijd tegen de Franschen 12 Julij 1677.

JOHANNES DE HERTOG, in 1689 Opperhoofd te *Japara*, Commandant eener retourvloot, geb. te *Rotterdam?* overl vóór zijne aankomst in het vaderland, 1689 of 1690.

FRANS WILTSCHUT, Kapitein, geb. te *Amsterdam?* omstreeks 1650 à 1660, overl. te..., in 16.. of 17..

ANTHONY PIETERSON, Luit. Amiraal, geb. te of nabij *'s Gravenhage* in December 1657 of Jan. 1658, overl. op *Polanen* bij *Monster* 13 Junij 1722. (Van hem is eene fraaije, weinig bekende tombe te *Monster*.)

HENDRIK GRAVE, Luit.-Amiraal van *Holland* en de *Maze*, geb. in 1670, overl. 25 Maart 1749.

PIETER VAN BEERENDREGT, Contrarolleur-ijkmeester der schepen, geb. te..., 12 April 1679, overl. te *Amsterdam* 1 November 1766.

CORNELIS SCHRIJVER, Luit.-Amiraal van *Holland* en *Westfriesland*, geb. te..., in 1686, overl. te..., 16 Mei 1768.

JOOST SELS, Schout-bij-Nacht, geb. te..., in 168., overl te *Curaçao* 8 Sept. 1759. (Ontwerper eener zeekaart.)

JACOB REIJNST, Luit.-Amiraal van de *Maze*, geboren te..., in 1680 à 1690, overl. te..., in 1756.

HENDRIK LIJNSLAGER, Vice-Amiraal, geb. te..., bij raming, in 1690, overl. te..., in 17.. (na 1759). (Ik heb van hem 3 geteekende zeekaarten.)

JACOB JAN PIETERSON, Vice-Amiraal, geb te..., 19 Oct. 1692, overl. te *Monster* 24 Febr. 1764, alwaar mede van hem een gedenkteeken is; broederszoon van den Luit. Amiraal A. PIETERSON.

MARTINUS LAMBRECHTS, Kapitein, geb. te *Amsterdam?* omstreeks 1700, overl. in 17.. (na 1740). (Bij mij zijn van zijne hand twee teekeningen van zeehavens op de Barbarijsche kust.)

WILLEM CRULL, Schout-bij-Nacht van *Holland* en *Westfriesland*, geb. te *Haarlem* 25 Nov. 1721, overleden in een gevecht bij *St. Eustatius*, 4 Februarij 1781.

Andere en latere zeehelden bij eene volgende gelegenheid.

B.

---

257. — *Legaat van Marten van Heemskerk.* Er heeft bestaan een legaat van MARTEN VAN HEEMSKERK, begraven in de groote kerk te *Haarlem*, bepalende, dat op zijnen grafsteen

jaarlijks een huwelijk zoude gesloten worden van onbesproken lieden, die dan van zijnentwege een uitzet bekomen zouden. Nu is de vraag: Waarom dit niet meer geschiedt? Wanneer dit heeft opgehouden? Om welke reden? Wat is er van het fonds geworden?

Mr. L. G. VERNÉE.

[Vgl. *Nav.* VII. bl. 170 en 310; VIII. bl. 19. Er wordt daar gezegd, dat zoodanige trouwplegtigheid sedert 1750 geene plaats heeft gehad.]

258. — *Bezaansschoot aan en Splice the main brace.* Veel is er in den *Navorscher* geleverd over den oorsprong van het woord *Oor-lam*, zou iemand mij kunnen verduidelijken van waar de op de koopvaardijschepen gebruikelijke term »Bezaansschoot aan", in de beteekenis van een borrel, komt?

Op de Engelsche oorlogschepen (welligt ook op de koopvaarders) wordt de term gebezigd: »Splice the main brace" (woordelijk vertaald: »de groote bras splitsen") voor het uitreiken van een extra-oorlam aan de manschappen. Van waar die zonderlinge uitdrukking?

H. W.

259. — *Munt van Sedan.* Het stukje van PHILOGRAMMATOS over HENRI DE LA TOUR D'AUVERGNE (X. bl. 110) herinnerde mij een muntstuk ter aproximative waarde en dimensie van onzen ouden achtentwintig, dat ik, ten tijde van de inwisseling onzer oude provinciale geldspeciën, onder meer andere terug hield. Het jaartal is 1614, het randschrift: *Henricus. de. la. Tour. dux. Bullionaeus.* Keerzijde het wapenschild met: *Supremus. princeps. Sedanensis.*

Het is dus kennelijk van TURENNE's vader, als onafhankelijk vorst van *Sedan*, maar in welke landen en voor hoeveel was dat muntstuk oorspronkelijk gangbaar? Was het de Fransche »petit écu" of drie livres-stuk? en hoe heeft het als goudgulden of achtentwintig bij ons het burgerregt verkregen, en gedurende meer dan twee eeuwen behouden?

Van denzelfden HENRI DE LA TOUR circuleerden ook hier te lande (als duiten) koperen munten met kopstuk en van hetzelfde jaartal. Waren het »liards", en voor hoeveel was dat pasgeld gangbaar?

MARS.

260. — *Kapot.* Met dit woord wordt zoo wel een kleedingstuk aangeduid, als een verlies. Iemand kapot maken, beteekent in het spel hem alles doen verliezen. In de taal van het gemeene leven zegt men: de stoel, de tafel, de steen is kapot. Maar ook, hij is kapot of dood. Van waar nu de verschillende beteekenissen van een woord, dat èn voor eene bedekking des ligchaams èn van een verlies gebezigd wordt? Welk is het verband tusschen het een en ander?

E. A. P.

[*Kapot* als kleedingstuk is het Ital. deminutivum *capotto*, een kapje of manteltje. Of *kapot* in het jas- of piketspel van denzelfden oorsprong is weten wij niet. Dit laatste heeft naderhand, op levenlooze voorwerpen toegepast, de beteekenis van gebroken, op menschen toegepast, die van dood aangenomen.]

261. — *Crassier en Cimilier.* In de sententie van negen en dertig inwoners van *Middelburg*, op den 27sten Mei 1568 uitgesproken (zie MARCUS, *Sententien van Alva*, bl. 62), worden o. a. vermeld PIERRE BORIEL, *Crassier*, en JACQUES JORISZ, *Cimilier.*

PIERRE BORIEL zal wel niemand anders zijn dan PIETER BOREEL, vader van den vermaarden staatsman JACOB PIETERSZ. BOREEL. Ten tijde van de vervolging week deze naar *Engeland* uit, volgens KOK, *Vaderl. Woordb.*, met achterlating van zijne goederen, volgens VAN DER AA, *Biogr. Woordenboek*, met zijne goederen, wat, naar ik onderstel, eene drukfout zal wezen. BOREEL was koopman te *Middelburg*, en wel waarschijnlijk in zoogenoemde vette waren; want *Crassier* is, volgens CARPENTIERS *Glossarium*, enz.: *Crassarius* Adipis vel uncti mercator Gall. *Graissier*, alias *Crassier*. Welligt is er nog eene drukfout in de Sententie, en zou *Crassier Caissier* moeten wezen, wat eenige waarschijnlijkheid krijgt, als men in aanmerking neemt dat BOREEL was »Receveur des aumônes du Consistoire."

Te vergeefs heb ik gezocht naar *Cimilier.* Omtrent beide zaken zal men mij verpligten met inlichtingen.

φ^2—φ.

262. — *Hondenslager.* Sedert wanneer en waarom is de betrekking van hondenslager (ook in *Engeland* had men *dogwhippers*) bij den kerkdienst verdwenen? Op oude schilderijen van het inwendige van vaderlandsche kerkgebouwen, ziet men, ter verlevendiging van het anders wel wat koude en doodsche tafereel, meestal zulk een' beambte in de volle uitoefening van zijne waardigheid.

J. H. VAN LENNEP.

263. — *Vondel, Vertroosting over den dood van Willem II.* Kan PIETER DE GROOT dichter zijn van: *Vertroosting enz. over de doodt van Zijne Hoogheit Prins* WILLEM II? In zijne uitgaaf van VONDELS *Werken*, dl. VI. bl. 79, wederlegt Mr. J. VAN LENNEP de meening, door BAKHUIZEN VAN DEN BRINK, in *de Gids*, 1837, dl. II. bl. 283 en verv. (*Vondel met roskam en rommelpot*) geuit, dat VONDEL de dichter van genoemd vers zou zijn, zonder echter eenige gissing naar den vermoedelijken auteur te doen. In het voorberigt nu van: *Gedichten van* C. VAN BAERLE, J. VAN DER BURGH, J. VAN HEEMSKERK, L. REAAL, ANNA *en* MARIA TESSELSCHADE VISSCHER *en anderen* (Amst. G. H. ARENDS, 1827 en 1829, 2 dln.

post 8°.), lees ik het volgende: »De gissing van den Heer SIEGENBEEK (*Museum*, dl. III. bl. 238), dat eenige stukjes zonder naam in de *Versch. Nederl. Dichten* opgenomen, door den Burgemeester JAN SIX zouden vervaardigd zijn. In een exemplaar van dat werk, weleer in het bezit geweest van den Advokaat ROEMER VAN WESEL, den zoon van ANNA VISSCHER, ROEMER VISSCHERS dochter, vond ik met diens eigene hand aangeteekend, dat het stukje, alhier voorkomende op bl. 63, in der daad is van den Burgemeester JAN SIX. Op gelijke wijze is daar aangeteekend, dat het gedicht *Vertroosting over den dood van Z. H.* WILLEM II, door PIETER DE GROOT is vervaardigd, terwijl hetzelve na en bij de *Hekeldichten* van VONDEL is opgenomen in de uitgaven zijner werken, en om deze reden welligt kon worden aangezien, als door den laatsten gedicht te zijn, schoon een ieder, die met VONDELS werken van nabij bekend is, hem daarin geheel niet zal wedervinden." Ofschoon met het eindoordeel volstrekt niet instemmende, komt mij het aangehaalde belangrijk genoeg voor om in dit Maandwerk de vorenstaande vraag te opperen, daar de anonymiteit des verzamelaars m. i. geen genoegzamen waarborg voor het aangevoerde oplevert. J. C. A.

[De verzamelaar der *Verscheiden Gedichten*, Amst. 1827, is, meenen wij, D. GROEBE.]

264. — *Van Heeckeren.* De familie VAN HEECKEREN heeft eene aanzienlijke rol gespeeld in de geschiedenis van *Gelderland*. Van haar bestaat echter, zoo als van andere veel minder aanzienlijke geslachten, geene gedrukte geslachtlijst. Men zegt dat zij met die van VAN RECHTEREN eene en dezelfde is. Waar kan men hieromtrent iets lezen? †.

265. — *G. van der Voort.* Wie kan eenige berigten mededeelen omtrent GERRIT VAN DER VOORT, Hoogleeraar te *Groningen*, denkelijk in de wijsbegeerte? J. C. K.

266. — *H. van der Ceel.* Wat weet men meer van HERMAN VAN DER CEEL, dan G. BRANDT van hem mededeelt in zijne *Historie van de Regtspleging*, enz. bl. 199?

J. C. K.

267. — *Lette.* ... LETTE was eerst pred. te *Valkenburg*, daarna te *Zierikzee*, wiens geschrift in de *Acta eruditorum* door REISKE vinnig werd doorgehaald. Welk geschrift? En wat weet men nog meer van LETTE? Zie *Mnemosyne*, dl. VIII. bl. 342. J. C. K.

268. — *Heer van Warmond.* Wie was de Heer van *Warmond* die in 1634, den Burgemeester van *Leiden*, ... BROECKHOVEN, zoo schoon de waarheid zeide? Zie PASCHIER DE FIJNE, *naar zijn leven en schriften door* J. VAN VLOTEN, bl. 276. J. C. K.

269. — *Zalmvisscherij.* Men verhaalt elkander, dat de zalm eertijds hier te lande zoo overvloedig was, dat dienstboden zich verhuurden op het beding, dat zij niet meer dan twee of driemalen 's weeks *zalm* te eten zouden krijgen. Menig huisgezin krijgt ze thans niet *twee*, laat staan driemalen per jaar. Waar kan men iets lezen omtrent de zalmvisscherij en hare afneming in de laatste tijden?

†.

270. — *Al te met.* Men hoort vaak vragen: »*Weet ge ook al te met?*" »*Bezit ge ook al te met?*" Van waar dat *al te met?* †.

271. — *Oproeren in* 1678. Is het boekske *Noord-Hollands ontrusting ofte Historisch verhael van het begin en voortgang der oproeren, die tot Oost- en West-Zardam, Wormer, Crommenye, enz. voorgevallen zijn in den jaare* 1678, *enz. t'Amsterdam, by* JAN TEN HOORN *en* JAN BOUMAN, *Boekverkopers*, 1678, zeldzaam? En wat is er van die oproeren van elders bekend?

C/4.

272. — *Joffrou-rack.* HUYGENS zegt in zijne, in vele opzigten zoo keurige, *Batava Tempe, dat is 't Voorhout van 's Gravenhage*, van het korten der dagen sprekende:

»Daer met gaen de daghjens crimpen
Die men langher hoopt als heyt;
— — — — — — — — —
— — — — — — — — —
Daer met ydelen uw schauwen
Hacgs-Voorhoutsche-*Joffrou-rack*,
Daer met gaet u groente grauwen,
Munnick-tuyntgie, Bladerdack."

Ydelen uw schauwen is zeer verstaanbaar en beduidt dat met het najaar de schaduw der boomen afneemt. Maar wat is *Joffrou-rack?* BILDERDIJK zegt in zijne aanteekeningen op HUYGENS (V. bl. 68): »*Rack* voor *rek* (dat is *reeks*, *streek*, en zoo *wandelbaan*), naar de oude uitspraak van de *e* voor de *r*." Maar zie daar valt mijn oog in het *Woordenboek op de Gedichten* van G. AZ. BREDERO, door A. C. OUDEMANS, SR., uitgegeven door de *Maatschappij der Nederl. Letterkunde*, bl. 501, op het woord *juffere rak*, en ik lees aldaar:

»Denkelijk heining of houten staketsel, aldus naar de *juffers* of palen genoemd.

— — waer is het volck? Ick loof niet dat se slapen
Of achter in den Hof aen 't *Juffere rack* vergapen.
Het Daghet, bl. 24."

Wat is hier nu van? Heeft BILDERDIJK gelijk of wel OUDEMANS? Of zijn beider gevoelens te vereenigen? C/4.

273. — *Aardbeving van Lissabon.* Wat is er waar van het *vulgair* verhaal, dat er schatten gouds in *Nederland* zijn verbleven, ten

gevolge van de aardbeving van *Lissabon*, en het daardoor vernietigen van handelshuizen aldaar? +O.

2.

274. — *Onderaardsche gang van Rijnsburg naar Katwijk.* In mijne jeugd heeft men mij verteld, dat er destijds (1805 of daaromtrent) een onderaardsche gang was ontdekt tusschen *Rijnsburg* en *Katwijk.* Dat voorval is mij ontgaan. Wat is hiervan aan anderen bekend? †.

275. — *Meindert Hobbema.* In de *Volks-Encyclopaedie* van ROELANTS, dl. V. bl. 103, wordt *Antwerpen* opgegeven als de geboorteplaats van den beroemden landschapschilder HOBBEMA. Kan dat zoo gedecideerd gezegd worden? Bestaat er niet meer waarschijnlijkheid voor, dat hij van *Koevorden*, in *Drenthe*, geboortig is? Inzender dezes meent, dat zulks wel boven allen twijfel verheven is in een opstel, voorkomende in een der eerste jaargangen van den *Drentschen Volks-Almanak.* Of is 't later gebleken, dat aan *Antwerpen* de eer toekomt? Die mij dienaangaande ophelderingen, inlichtingen of teregtwijzingen kan verschaffen, dien zal ik dankbaar zijn. Dr.

276. — *Kämpfer, Beschrijving van Japan.* *The Illustrated London News*, van den 24sten Maart 1860, doorbladerende, trof ik op bl. 276 aan eene aankondiging van een werk: *The Japanese Empire. By* S. B. KEMISH. Daarin las ik, dat het werk van KÄMPFER, *Beschrijving van Japan*, door een' nieuweren schrijver gezegd werd geschreven te zijn door zekeren CAMPHAY, Gouverneur-Generaal van Nederlandsch *Indië*, en voormaals opperhoofd van den Nederlandschen handel in *Japan.* Het handschrift zou aan KÄMPFER zijn gegeven om het over te brengen en het te plaatsen in de archieven van de O. I. Compagnie te *Amsterdam*; doch KÄMPFER, in stede van aan dit vertrouwen te beantwoorden, had het met zich naar *Duitschland* genomen en tot aan zijnen dood onder zich gehouden, toen een vriend van hem, namelijk SCHEUSCHER, verblijf houdende te *Londen*, onmiddellijk naar *Duitschland* was gegaan en zich het handschrift had aangeschaft, hetwelk daarna voor de eerste maal in 1728, onder bescherming van Sir HANS SLOANE en van de Koninklijke Maatschappij, in *Engeland* in het Engelsch was uitgegeven. CAMPHAY zal wel zijn JOHANNES CAMPHUIS, die van 1684 tot 1691 Gouverneur-Generaal was, en, volgens KOK, *Vaderl. Woordenboek*, dl. IX. bl 34, van 1671 tot 1675 driemaal naar *Japan* afgezonden werd, als opperhoofd van het comptoir aldaar. Voor SCHEUSCHER zal wel SCHEUCHZER te lezen zijn, die de *Beschrijving van Japan* in het Engelsch heeft vertaald, en daaraan een *Leven van den Schrijver* en eene uitvoerige *Inleiding* heeft toegevoegd. Deze herstelling in de eer van het auteurschap van een zoo verdienstelijk werk als de *Beschrijving van Japan*, aan onzen landgenoot CAMPHUIS hier geworden, trok mijne aandacht; niettegenstaande het gemis van alle nadere opgaven en het verzwijgen van den naam desgenen, van wien het verhaal afkomstig is, niet veel vertrouwen inboezemt. Eenige navorsching stelde ik in 't werk. De inzage van de Hollandsche vertaling der Beschrijving, in 1733 te *Amsterdam* verschenen, gaf geen licht. In de voorrede, waar de schrijver spreekt over de bronnen van zijn werk, wordt de naam van CAMPHUIS niet genoemd. De (Engelsche) vertaler SCHEUCHZER spreekt herhaaldelijk van het oorspronkelijk Hoogduitsche handschrift, hetwelk door KÄMPFER reeds voor de pers in gereedheid was gebragt; doch nu met andere memoriën en voorwerpen, na KÄMPFERS dood, door Sir H. SLOANE voor eene groote somme gelds was aangekocht, nadat Dr. STEIGERTHAL, Geneesheer van Z. M., op eene zijner reizen naar *Hannover* deswege te *Lemgo* onderzoek had gedaan, en deze Sir H. SLOANE had verwittigd dat alles te koop was. Dat de schrijver van CAMPHUIS niet spreekt, zou, is hij werkelijk ontrouw aan dezen geweest, te verklaren zijn. De vermelding van het oorspronkelijk Hoogduitsche handschrift sluit niet uit, dat de beschrijving oorspronkelijk in het Hollandsch kan zijn opgesteld geweest. Maar zou SCHEUCHZER wel verzwegen hebben, dat hij zelf naar *Lemgo* was, indien dit werkelijk had plaats gehad had? 't Is niet denkelijk. Op dit punt schijnt dus 't verhaal reeds onjuist te kunnen genoemd worden. Even zoo mag het vreemd genoemd worden, dat onder de nalatenschap van KÄMPFER niets van het handschrift van CAMPHUIS zou zijn ontdekt geworden. Of zou KÄMPFER het zorgvuldig hebben vernietigd? Het ware mogelijk; doch niet te onderstellen is, dat het bestaan van het handschrift ten eenemale onbekend zou zijn gebleven. Zou CAMPHUIS, die het handschrift van het *Amboinsch Kruidboek*, door RUMPHIUS, te *Batavia* liet overschrijven, alvorens het naar 't vaderland werd gezonden, waardoor dit werk behouden bleef, daar het schip, aan hetwelk het origineel was toevertrouwd, verloren ging, — zou CAMPHUIS geen zorg gedragen hebben, dat ook zijn eigen handschrift wierd gecopiëerd, alvorens het aan KÄMPFER mede te geven? Zou CAMPHUIS, die eerst den 18den Julij 1695 stierf, niet eenmaal naar het lot van zijn handschrift hebben geïnformeerd? KÄMPFER toch vertrok in Februarij 1693 van *Batavia,* en kwam in October van dat jaar te *Amsterdam.* CAMPHUIS schijnt dus nog wel den tijd te hebben gehad om iets van zijn handschrift te hooren, of er anders onderzoek naar te doen. Tot dus verre schijnt er dus nog geene reden om aan KÄMPFER het auteurschap der *Beschrijving* te betwisten en dit aan CAMPHUIS toe te wijzen. Maar nu lees ik in J. F. VAN OVERMEER FISSCHER, *Bijdrage tot de kennis van het Japansche Rijk*, Amst. 1833, bl. 3, dat KÄMPFERS *Beschrijving* „hoofdzakelijk is geput uit de authentieke verzameling en aanteekeningen van KAMPHUIS;” waaraan nog mag worden toegevoegd het beweren van dien Heer (bl. 4): „dat er tot dus verre in *Europa,* sedert den jare 1641, niets over *Japan* is geschreven, dan hetgeen door de Hollanders oorspronkelijk is opgesteld, met uitsluiting evenwel van het werk, getiteld: *Histoire du Japon par le Père de Charlevoix*, in 1754 te *Parijs* uitgegeven.” Ongelukkigerwijze zegt deze schrijver verder niets omtrent „de authentieke verzameling en aanteekeningen van KAMPHUIS,” zoodat het moeijelijk valt te beoordeelen wat er van zijn beweren zij. Het mag evenwel aanleiding geven om nader te onderzoeken, en geheel voldongen is het pleit ten voordeele van KÄMPFER nog te minder, wanneer het waar is, wat de Baron COLLOT D'ESCURY, *Hollands Roem*, dl. II. *A.* bl. 298 (*b*) zegt met bewijzen, ontleend uit een werkje van den Staatsman VAN HAREN: *van Japan, met betrekking tot de Hollandsche Natie en den Christelijken godsdienst*, gedrukt te Zwolle in 1773, te kunnen staven, dat COLBERT eene O. I. Compagnie willende oprigten en ons verdringen, waartoe het noodig was ons hatelijk te maken, „daartoe als werktuigen gebruikt heeft den gewezen lakkei TAVERNIER, en den Westphaalschen baardscheerder KÄMPFER!” In dat geval toch zou het niet vreemd zijn geweest, dat laatstgemelde ook ontrouw had gepleegd ten aanzien van CAMPHUIS. Hoe het zij, het onderwerp kwam mij belangrijk genoeg voor om er de aandacht op te vestigen, en alzoo welligt, en zoo ik hoop, aanleiding te geven, dat òf de eer van KÄMPFER worde gehandhaafd, òf de kroon aan onzen landgenoot CAMPHUIS toegekend, indien zij hem werkelijk mogt toekomen. —pp—

TOELICHTINGEN EN TEREGTWIJZINGEN OP VROEGERE ANTWOORDEN.

Vrouw van J. de Liefde (VII. bl. 10, Vr. 2; vgl. bl. 180, 238). Bij het medegedeelde omtrent de familie DE LIEFDE, voegen wij nog het volgende: JOHAN DE LIEFDE, Vice-Admiraal van *Holland*, had tot vrouw ADRIANA VAN LODESTEIN, geboren den 9den April 1642, dochter van PIETER JOOSTEN VAN LODESTEIN, Raad en Schepen te *Delft*, daarna Raad, en later Secretaris van de Admiraliteit op de *Maas*, en van MACHTELD JACOBS VAN LODESTEIN. De weduwe van JOHAN DE LIEFDE hertrouwde met BRIENE MANCHON of MANSON, waarbij eene dochter ADRIANA PETRONELLA MANCHON of MANSON, gehuwd met WILLEM ROELS. C/4.

Thans bloeijende Nederlandsche Adel (VII. bl. 233, Vr. 303; vgl. bl. 317; VIII. bl. 77, 138). C. & A. zegt, VII. bl. 317, dat de meeste door M°. bl. 233 genoemde geslachten in *België* te huis behoorden en na de scheiding niet over- of ingeschreven zijn in de registers van den *Noord- Nederlandschen Adel*, maar zij komen (behalve DE POSSON) ook niet voor op de lijsten van hen, die in de registers van den Hoogen Raad van adel van *België* zijn ingeschreven, welke lijsten te vinden zijn in het *Recueil des Lois et Arrêtés Royaux*, 1856, N°. XLIX. N°. 95, en N°. LVI. N°. 111, en in den *Moniteur Belge* van 5 Octobre 1856, N°. 279 en 15 Novembre 1856, N°. 320. Hoe zit dit? Zouden de door M°. t. a. pl. genoemde familiën verzuimd hebben, na de scheiding zich in de registers van een der Hooge Raden van adel (van *Nederland* of van *België*) te doen inschrijven? Of heeft, zoo als M°. vraagt, WELEVELD verzuimd de namen dier familiën in zijn *Handboek* op te nemen? In het eerste geval zouden zij haar *praedicaat* hebben verloren tot zoo lang zij weder waren erkend of ingelijfd. De familie HESSELT VAN DINTER b. v. heeft zich in de *Nederlanden*, *Zuid-Holland* (en *Limburg?*) gevestigd, maar komt in het *Handboek* van WELEVELD niet voor, hoezeer die familie wordt vermeld op de eerste lijst van adellijke titels, te vinden in het *Staatsblad* van 26 Julij 1825, N°. 61.

C/4.

Wolven in Nederland (VII. bl. 254, Vr. 310; vgl. X. bl. 75). Eene uitvoerige beschrijving van de verwoestingen door de wolven, A°. 1587, in de zuidelijke *Nederlanden*, en vooral in het land van *Waas*, aangerigt, vindt men in het allerzeldzaamst werkje: *Van Doutheyt ende den voortganck des Heylich / Christen / Catholyck / Apostolyck / ēn Roomsche gheloove / in dese Belgische Nederlanden ghepredickt van d'Apostels tyden af / tegen alle nieuwicheyt ēn joncheyt der vremde secten ende ketteryen* enz. *By Meester* JAN ANDRIES HEYNSHELMANS *van Rijthoven binnen sijnen leven verre begost ende nv volmaeckt tot desen teghenwoordigen Jare Anno* 1591. *By neerstichede van Meester* HENRIC COSTERIUS, *Pastoor der Cathedraele Kercke onser lieve Vrouwe binnen Antwerpē.* 't Hantwerpen 1591, 12°. C. P. L.

Een edelman die niet schrijven kan (VIII. bl. 67, Vr. 89; vgl. bl. 178, 230). Tot antwoord aan EEN VRIEND DER WAARHEID kan ik verklaren, dat mij, die *honderden* Charters der XIde tot de XIVde eeuw onder de oogen heb gehad, nooit een Charter is voorgekomen waarin wordt verklaard, dat deze of gene *Edelman niet kon schrijven als zijnde een Edelman*, en dat het daaromtrent medegedeelde op de aangehaalde plaats van den *Volks-Almanak* voor het jaar 1858, uitgegeven door de Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, op zijn minst genomen een *Canard* kan worden genoemd, die zeker in dat Jaarboekje niet te pas komt. S. S. S.

Proces tegen Prof. Petrus Burmannus (VIII. bl. 291, Vr. 341; vgl. IX. bl. 20; X. bl. 39). Tot de lectuur over deze zaak behoort nog:

Conspiratio Medico-Voëtiana in PETRUM BURMANNUM. 12°.

Conspiratio Medico-Voëtiana detecta sive Pietas Burmanniana. 12°.

(Sunt duo carmina genere Sapphico scripta inquibus omnis amasiarum cohors detegitur.)

Bijvoegsel tot het Proces van PETRUS BURMANNUS, *ofte Antwoord van* DAN. VOET *gedaagde, tegen* WILLEM COCK *en Huysvrouw* MARIA WAART, *Eyschers.* 4°.

Essay de Correction Fraternelle et Chrestienne addressée à PIERRE BURMAN *convaincu par ses satires et libelles diffamatoires. La réputation des personnes de tout état et particulierement de l'auteur de ce livre Mr.* PIERRE DE LA FONTAINE, WICCARD, *Sumptibus autoris.* 12°. Zie: BEIJER, *Mem. libr. rar.*, p. 52.

C. P. L.

De bajert in het gasthuis te Amsterdam (VIII. bl. 292, Vr. 348; vgl. IX. bl. 54, 119; X. bl. 40, 136). In het St. Catharina gasthuis te *Leiden*, bestond ook een bajert, want ORLERS, *Beschrijving van Leyden*, zegt daarvan op bl. 129 het volgende:

»Ende noch voor de Lantloopers ende Bedelaers, dewelcke dagelicx voor deser stede komen (hoewel nu niet in soo grooten getale als wel eertydts, omdat die van den gerechten daerinne met verbodt vande selve binnen te laten komen, versien hebben) een plaetse dewelcke ghenoemt werdt den *Beyaert*: al waer de voornoemde Bedelaers (Manspersoonen welverstaende) alvooren uyt de han-

den van den Dienaers mitten swaerde een lodeken ofte teecken ontfangen hebbende, ontfangen ende geherbercht werden: ende aldaer *drie nachten* blyven ende slapen, ghenietende tot onderhoudt van haer leven (soo sy sulcx begheeren) des avondts eenige portien: maer aldaer drie nachten gheweest zynde moeten vertrecken ende voort passeren."

. . ELSEVIER.

Bullebakken (IX. bl. 101, Vr. 147; vgl. bl. 223, 271, 315 en 348). Wijlen Mr. G. VAN HASSELT haalt in zijne aanteekeningen op KILIAENS *Woordenboek* op het woord *alven*, *witte wyven*, de volgende regels van een' ongenoemden dichter uit de *Vaderl. Letteroefeningen*, dl. VII. st. I. bl. 222, 223, aan, die ons eene menigte namen van *Bullebakken* en soortgelijke wezens doen kennen.

„Onder naam van diergelyke grollen,
Van Molik, Bullebak, van Boldergeest, van Kollen,
En Toverteeven, van Kabouterman, van Schaêuw,
Schim, Daemons, Tuymelaars, Dwaallichtjes, Bytebaauw.
Spektakel, Nikker, Hex, Nachtmerri, of Sint Felten,
Oom Hendrik, zwarte Piet, of Joris op de stelten,
Al wat van Eunjer, Droes, van Drommel of Harpy,
Centaurus, Hydra, of zulk zoort van zotterny,
En heidens fabelkwyl zich immer zou vertoonen;
Al wat er van Sireen, van Saters, Mirmidoonen,
Grypvogels, of Griffoens, en Junjers is bekend;
Chimeren en Gorgoons, en Furien, omtrent
De honderd zottigheên waarvan de ouden schrijven:
Weerwolven, Boldermans, of Duikers, witte wyven,
Hamadryaden, Najaden; deeze ry
Met 't gansch Scharminkelheir van helsche razerny,
Nachtschimmen, Schaduwen, en Avondstond-godessen,
En Fantazyen, Breinverbeeldingen, Impressen
En meerder zulken."

Wie was de maker dezer regels? C/4.

Koetsen te Amsterdam (IX. bl. 238, Vr. 324; bl. 358). In verband met het verbod om met koetsen te rijden door *Amsterdam*, herinner ik nog dat, waarbij aan de diligences slechts vergund werd om stapvoets door de stad te rijden en wel, zoo als mij altijd verklaard werd, omdat de huizen op palen stonden, en dus last in hunne fondeeringen konden lijden. De diligences behooren te *Amsterdam* reeds bijna tot de geschiedenis!

J. H. VAN LENNEP.

Chineesch porselein (IX. bl. 238, Vr. 323; vgl. bl. 358; X. bl. 47, 136). MARS beklaagt zich, dat zijne vraag tamelijk koeltjes is opgenomen: ik vind het nog al niet, en er zijn wel medewerkers, die zich met grooter regt over koelheid — en heeter dan koelheid! — jegens hunne inzendingen aan den *Navorscher* kunnen beklagen. Ik wil hem echter gaarne mededeelen wat ik ten opzigte van zijn onderwerp gevonden heb, en wel:

De Heer HENRY T. RILEY vraagt in *Notes and Queries* (2d. S., vol. II. p. 387) naar bijzonderheden omtrent de door Sir G. WILKINSON beweerde ontdekking van voorwerpen van aardewerk met Chineesche opschriften er op, welke men in de grafsteden van het oude *Egypte* zoude gedaan hebben. Hij voegt er bij, dat eene zoodanige Chineesche pul in het museum van den Heer MAYER te *Liverpool* voorhanden is.

Op deze vraag antwoordt hem J. C. J. (*Notes and Queries*, 2d S., vol. II. p. 498) en schrijft:

„Aan de echtheid van de kleine porseleinen pullen, welke Sir WILKINSON, ROSINI [dit zal wel ROSELLINI zijn] en anderen in de Egyptische graven gevonden hebben, valt nu niet langer te twijfelen. In het eerst bestond de twijfel werkelijk: maar deze werd, door de ontdekking van meer dan één porseleinen voorwerp door verschillende menschen, eindelijk tot zwijgen gedwongen. De laatst op soortgelijke wijze ontdekte Chineesche vazen zijn, geloof ik, door den Heer LAYARD in de Egypto-Assyrische grafsteden aangetroffen. Die van ROSELLINI werd door den vinder tot een zeer vroegen tijd, zoowat omstreeks de dertiende en veertiende eeuw vóór CHRISTUS, te huis gebragt. De stof is bij al dit aardewerk van eene mindere hoedanigheid en wijst ons dus tevens op een' vroegeren tijd van onvolmaaktere kunst. Doch in het Museum bevindt zich thans eene Chineesche oudheid uit *Assyrië*, belangrijker dan eenige Egyptisch-Chineesche van hetzelfde makelij: het is een kleine kop van kraak-porselein [? *cracking porcelain*]. Deze tevens is van geheel ruwe stof, maar de behandeling [*the cracking* (kanting ?)] is bijzonder gelijk aan die van den tegenwoordigen tijd. Ik houd het er voor, dat het thans aan weinig twijfel meer onderhevig is of de *murrhina* der Ouden, eens door POMPEIUS te *Rome* ingevoerd, waren porseleinen vaten, en waarschijnlijk had deze zeldzame waar oud *Egypte* door *Indië* bereikt. Er zijn echter nog altijd personen, die deze vazen voor bedriegsels houden, door Arabieren in de graven nedergelegd; maar dit is, bij zoo vele gevallen, onwaarschijnlijk. En de voorgegevene oudheid bewijst ook de valschheid in geenen deele, want het is bekend, dat reeds in de tweede eeuw vóór CHRISTUS het porselein in *China* alles behalve zeldzaam was."

Op het bovenstaande merkt echter J. P. aan (*Notes and Queries*, 2d S. vol. IV. p. 216), dat

„De Heer FORTUNE, die een kenner schijnt te zijn van groote ondervinding op 't stuk van oud Chineesch porselein, in *A Residence among the Chinese from* 1853 *to* 1856 beweert, dat het in Egyptische graven ontdekte Chineesche aardewerk niet ouder is dan de regering der MINGS, van de veertiende tot de zeventiende eeuw; daar de opschriften, daar-

op voorkomende, van dichters zijn uit dien tijd. Hij merkt voorts op, dat de Chineesche zegels, die men uit de moerassen in *Ierland* heeft opgehaald, van 1000 tot 2000 jaren tellen, en dat zij thans in *China* zeer zeldzaam zijn."

Wij zullen zien wat LAYARD zegt (*Nineveh and Babylon*, London, MURRAY, 1853):

»In eene loopgraaf aan de zuidzijde van den bouwval te *Arban* (Noord-westelijk van *Mosul*) vonden wij een klein groen en wit fleschje, met Chineesche letterteekens beschreven. En naderhand bragt mij een Arabier nog een dergelijk overblijfsel uit een grafheuvel in de buurt. Zulke flesschen van aardewerk komen ook in Egyptische graven voor, doch men heeft een gewigtigen twijfel omtrent haren ouderdom en den tijd en wijze harer invoering in *Egypte*. Het best gestaafde gevoelen is nu, dat zij uit betrekkelijk lateren tijd zijn, en dat ze waarschijnlijk in de achtste of negende eeuw door de Arabieren zijn ingevoerd geworden uit de koninkrijken in het verre Oosten, waarmede zij op dat tijdstip een uitgebreid handelsverkeer hadden. Geheel dezelfde flesschen worden nog te koop aangeboden in de bazaars van *Caïro* en daar te lande gebezigd tot berging van den *kohl* of poeijer om de oogen der dames mede te beverwen (*t. a. p.* p. 279)."

LAYARD geeft eene afbeelding van het besprokene fleschje, dat in vorm overeenkomt met de fleschjes, waarin men ten huidigen dage poederchocolade verkoopt. Hij zegt voorts in eene noot, dat WILKINSON, in zijne *Ancient Egyptians*, vol. III. p. 107, eene teekening mededeelt van een fleschje, geheel gelijk aan het boven beschrevene, en er een vermeldt, dat, volgens ROSELLINI, in een vroeger ongeopend Egyptisch graf, dat men meende tot de 18de dynastie te behooren, zou ontdekt zijn geworden: doch, voegt LAYARD er bij, er bestaat aanmerkelijke twijfel over dit punt.

LAYARD vermeldt voorts (*t. a. p.*, p. 433) eene kerk der Nestorianen te *Martha d'Umra*, in de vallei van *Jelu*, waarvan men hem verzekerde, dat zij de oudste was in de Nestoriaansche gebergten. Zij trok vooral zijne belangstelling als het eenige heiligdom, dat van de verwoestingen der Kurden was vrijgebleven, en als derhalve nog voorzien van al haar oude stoffaadje en versierselen. Beide, de kerk en het donkere voorportaal waren zoo digt behangen met zeldzaamheden van de vreemdste en verscheidenste soort, dat de zolder er geheel door verborgen was. »Onder de voorwerpen, die het eerst mijne aandacht trokken," zegt hij, »bevonden zich talrijke Chineesche kommen en potten van smaakvollen vorm en rijk gekleurd, doch zwart door het stof van eeuwen. Zij waren, zoo als de andere voorwerpen, met koorden aan de zoldering vast (*). Men verzekerde mij, dat zij verder dan de herinnering reikte, altijd op dezelfde plaats geweest waren en door diegenen onder de vroege Zendelingen der Chaldeeuwsche kerk, die het Evangelie naar de kusten der *Gele Zee* gebragt hadden, uit het verre rijk van *Cathay* waren medegevoerd geworden. Is dit werkelijk het geval geweest, dan kon een gedeelte van dit porselein wel van de zesde of zevende eeuw dagteekenen, van dien tijd, toen de Nestoriaansche kerk in *China* bloeide en hare zendelingen over geheel *Midden-Azië* verspreid waren. De dorpelingen wilden mij, bij het afzijn huns bisschops, niet vergunnen om ook zelfs één van deze kostbare stukken aan te raken, want, zeiden zij, de zuster van den Patriarch had voor eenige jaren een der vazen willen wasschen en haar gebroken. Te zamen met het porselein hing daar nog de zeldzaamste verzameling van voorwerpen, die men zich voorstellen kan: ontelbare schellen van alle vormen en grootten, vele, waarschijnlijk Chineesch, waren in lange reeksen van het eene einde des kerkgebouws naar het andere opgehangen, en maakten een luid en wanklinkend getjangel, wanneer zij werden in beweging gebragt: porseleinen vogels en beesten, gedrochtelijke bronzen figuren, overblijfselen van glazen lichtkroonen, twee of drie paar oude epauletten van gouddraad en eene verscheidenheid van andere zaken, alles op verschillende tijdstippen door avontuurlijke bewoners van het dorp als eene dankbare herinnering aan hunne verre reizen medegebragt. De muren waren met zijden stoffen van iedere kleur en weefsel, tot zelfs met gewone Manchestersche katoentjes, uitgemonsterd. Niettegenstaande de onmiskenbare oudheid der kerk en hare bewaring voor plundering, zocht ik in haar te vergeefs naar oude handschriften."

J. H. VAN LENNEP.

Camphuizens Stichtelijke Rijmen (IX. bl. 298, Vr. 358; vgl. X. bl. 17, 73, 108). Uitgaven: 1624, Amst. 4°. 1644, Rott. kl. 8°. 1645, Haarl. breed 12°. 1647, Amst. bij J. COLOM, 8°. en 4°. 1647, Rott. bij BASTIAEN WAGENS, kl. 8°. 1652, Rott. bij PAULUS MATTHIJSZOON, met privil. 10 jaren, 4°. 1660, Dordr. 15de druk (dus ontbreken 7 vroegere uitgaven), 8°. 1675, Amst. 8°. 1680, Hoorn, 8°. 1685, Amst. 20ste druk, bij J. RIEUWERTZ en P. ARENTZ, kl. 8°. (dus ontbreken hiervoor nog 2 uitg.). 1688, Rott. bij MATTHIEU, 8°. 1688, Rott. bij IS. NAERANUS, met privil. 15 jaren, 12°. 1689, Amst. kl. 8°. 1690, Amst. 8°. en 12°. 1693, Amst. 12°. en 8°. 1694, Amst. 8°. 1698, Rott.

(*) Men weet, dat men de kerken in 't *Oosten* ook met struiseijeren behangt. J. H. V. L.

8°. 1702, Rott. 8°. 1712, Amst. 8°. 1713, Amst. 12°. geheel op noten. 1713, Amst. 12°. de eerste verzen alleen op noten, 8°. 1715, Amst. bij de Wed. P. ARENTZ en K. VAN DER SIJS, 8°. 1718, Amst. bij J. RIEUWERTZ, 8°. 1718, Amst. breed 4°. 1727, Amst. bij MORTERRE, 8°. 1735, Rott. 8°. 1747, Amst. 12°. 1747, Amst. bij K. VAN DER SIJS, 8°. 1756, Amst. bij MORTERRE, 12°. 1759, Amst. bij A. VAN DER KROE, 8°. z. j. Amst. 8°. C. G. B.

Daniel de Zouter (IX. bl. 298, Vr. 362; vgl. X. bl. 17, 109). Over dezen kan ik verder nog verwijzen naar UIJTENBOGAERT, *Kerkel. Hist.*, Rott. 1647, bl. 791—798, 635; SCHREVELIUS, *Beschr. van Haarlem* (2de dr.), bl. 187; BEIJER, *Mem. Libr. rar.*, p. 91; BAUER, *Bibl. Libr. rar.*, Supplem. II. p. 337. Ik vermoed dat de Pamfletten, welke in de verzameling van F. MULLER voorkomen onder N°. 1271—1281, ook wel eenig licht over hem zullen geven. C. P. L.

Gedenkpenning op Maria Theresia (IX. bl. 299, Vr. 372; vgl. X. bl. 19). Volgens aanwijzing van CHR. verbeteren wij hier eene fout, die wij t. l. a. p. gemaakt hebben. Zijn exemplaar van den penning heeft op de voorzijde het jaartal 1742, maar op de keerzijde 1744. BESTUURDERS.

Abraham Migoen (IX. bl. 300, Vr. 377; vgl. X. bl. 114). De vertaler van BOUCHARDS werkje over den *Vrede der siele*, en schrijver van de *Gereduceerde tafelen van Intrest*, was schoolmeester te *Rotterdam*, en woonde aldaar in de *Rijstuin*, in zijn eigen huis. Dit is mij onlangs gebleken uit eene doorgesneden schuldbekentenis, op perkament, van MATHIJS BASTIAENSEN WAGENS, boekbinder, ten behoeve van GOVERT DIRCXEN 'T HOEN, verzekerd op het huis en de erve, uit welker koop de schuld was spruitende, staande en gelegen aan den *Steiger*, op den hoek der *Dubbele sluis*, tegenover de korenbeurs, destijds genaamd *de France Croone*, en thans uitmakende de westelijke helft van het huis, dat genommerd is Wijk 7. N°. 130. Die schuldbekentenis, waarin ABRAHAM MIGOEN als een der beide borgen voorkomt, onder verband van zijn huis, is gedaan voor Schepenen van *Rotterdam* den 21sten April 1610, en afgelost den 18den Mei 1621. Daar er geene verandering van borgen op vermeld staat, moet MIGOEN dus in 1621 nog in leven zijn geweest. De borgstelling bewijst voorts, dat zijn huis onbezwaard, en hij derhalve in zekere mate een welgesteld burger was. S. J.

De Akademie te Sedan (IX. bl. 300, Vr. 380; vgl. X. bl. 49, 110). Alhoewel mij geene andere dan de reeds aangewezene boeken bekend zijn, die bepaald deze Akademie ten onderwerp hebben, zoo kan het toch welligt zijne nuttigheid hebben, de aandacht te vestigen op de volgende werken: *Thesaurus Disputationum Theol. in Alma Sedanensi Academia*, Geneve 1661, 2 tom.; voorts *Synodes Nationaux des Eglises Reformées de France*, 2 vol. la Haye 1710, 4°.; ook *La France Protestante*, par HAAG, Paris et Geneve 1853 et suiv. 8°.; in alle welke schriften een en ander, aangaande deze *Academie* en vooral *personen*, die daartoe in betrekking gestaan hebben, wordt gevonden. V. D. N.

Namen van heerlijkheden als familienamen (IX. bl. 333, Vr. 443; vgl. X. bl. 172). +⊕+ had bij de door hem opgegeven voorbeelden nog wel mogen voegen de familie VAN ZUYLEN *van Nievelt*. Sedert 1520 behoort *Nyveld*, een slot in de provincie *Utrecht*, niet meer aan de familie VAN ZUYLEN (zie *Tegenw. Staat van Utrecht*, dl. II. bl. 183). En toch heeft zij *Nyevelt*, *Nievelt* als naam behouden.

A+A+B.

Groene thee (IX. bl. 337, Vr. 474; vgl. X. bl. 85). De Heer VAN LENNEP heeft, over dit onderwerp handelende, twee vragen ter beantwoording gesteld, welke mij uit meer dan één oogpunt zeer belangrijk voorkwamen.

De Heer VAN LENNEP heeft te regt reeds gewezen op de belangrijke onderzoekingen en mededeelingen, welke wij, aangaande de theekultuur, verschuldigd zijn aan den onvermoeiden Engelschen reiziger ROBERT FORTUNE, die, na zijne derde reis voor de O. I. Compagnie naar *China* volbragt te hebben, zijn reisverhaal te *Londen* in 't licht gaf, onder den titel van: RB. FORTUNE, *A Residence among the Chinese, Inland on the Coast, and at Sea; being a Narrative of Scenes and Adventures during a third visit to China, from* 1853 *to* 1856; *including Notices of many Natural Productions and Works of Art, with suggestions on the present war.*

Een niet minder belangrijk en wetenschappelijk stuk *over de Thee en de Koffijthee* (d. i. thee van koffijbladeren, welke op *Java* en *Sumatra*, in plaats van de Chineesche thee, gedronken wordt) vindt men geplaatst in de *Hamburger Garten- und Blumenzeitung*, Jaarg. 1858, N°. 10, door CARL WACH medegedeeld, welk stuk echter overgenomen of, bij wijze van uittreksel, afkomstig schijnt te zijn uit de wetenschappelijke bladen voor Handel en Fabriekwezen, onder redactie van Dr. J. A. ROMBERG, en te *Hamburg* en *Leipzig* in het licht verschenen.

De thee — *Thea Chinensis L.* — is een altoos groene heester met kort gesteelde, elliptisch lancetvormige, gezaagde, gedurende

hunne jeugd fijnharige bladen, en witte, welriekende bloemen, welke in de oksels der bladen zitten. Deze heester behoort in de zuidelijke provinciën van *China* te huis, alsmede in het naburige *Assam*, en wordt thans in gansch *China*, als ook op *Ceylon* en *Java* gebouwd. LINNAEUS en na hem de meeste oudere Botanici onderscheidden twee soorten, namelijk *Thea Bohea L.* en *Thea viridis L.*, welke echter slechts verscheidenheden zijn, die in de kultuur zich niet standvastig betoonen. — Ofschoon velen onderscheid maken tusschen de *Thea Bohea* (genoemd naar de *Bohea*-heuvels), welke in *Canton* wordt gebouwd, en waarvan de zwarte thee zou gewonnen worden, en de *Thea viridis*, welke in *Shangae* gebouwd wordt, hebben echter latere natuuronderzoekers, en onder hen ook FORTUNE, voldoende bewezen, dat van dezelfde plant *zwarte* en *groene* thee ingezameld wordt, en dat op de *Bohea*-heuvels, botanisch gesproken, geene *Bohea*-thee groeit, maar dat de theestruik däár veeleer *Thea viridis* is.

Er zijn drie theeoogsten (*teamaking seasons*). De eerste geschiedt half April, onmiddellijk vóór den regentijd. Bij dezen oogst worden de eerste lentebladeren geplukt en daardoor wordt de fijnste thee verkregen. Maar dit wegnemen der eerste lentebladeren zet de levenskracht der plant op eene harde proef. Nu komt de regentijd; de theestruik maakt nieuwe bladeren en reeds in Mei is het theeplantsoen vol donkergroen loof. Dit geeft den tweeden oogst, den zoogenaamden *grooten*. Later wordt nog eene inzameling gedaan, maar de grove bladeren, welke deze oogst oplevert, geven eene thee van mindere kwaliteit. Het onderscheid tusschen onze *groene* en *zwarte* thee berust dus alleen op de wijze van bereiding. De *groene* thee bereidt men van de jonge bladeren, die, zorgvuldig afgeplukt, ligter en sneller op heete ijzeren platen worden gedroogd (en niet, zoo als men vroeger meende, op koperen platen, waardoor zij hare groene kleur zou verkrijgen) en te gelijker tijd met de handen opgerold. De bladeren, waarvan de *zwarte* thee bereid wordt, worden vooraf met heet water overgoten, alsdan op matten uitgespreid en aan de lucht blootgesteld, bij het droogen aan eenen hoogeren warmtegraad onderworpen, en zij verkrijgen daardoor eene *zwarte* kleur.

Wat nu de benamingen van de thee aangaat, zoo heet de thee van den eersten oogst *Pekoe*, en de groene, niet minder goede, insgelijks uit den eersten oogst vervaardigde, *jonge Hyson*.

Het produkt van den tweeden en rijksten oogst heet bij de groene thee *Hyson*. Uit deze *Hyson* leest men de beste bladeren uit, rolt hen door ligt en zorgvuldig droogen te zamen, en deze soort geeft dan het bekende *Gunpowder*, eene soort, welke de Chineezen *parel-thee* noemen. Met de *Hyson* komt bij de zwarte thee overeen de *Souchong*, insgelijks het beste produkt van den tweeden oogst. Op de *Souchong* volgt de *Congou* (eigenlijk *Koang foo*). *Twankay* is eene mindere soort, welke in groote hoeveelheden naar *Europa* gevoerd wordt. Zij is eene groene thee van oude bladeren, welke de Europeesche kooplieden dikwijls onder de betere soorten mengen. De *Bohea-thee*, welke haren naam ontleent van de bovengenoemde *Bohea*-heuvelen, is de geringste soort van zwarte thee, hoewel eene goede soort van *Bohea* voor beter wordt gehouden dan eene middelmatige soort van *Congou*. De botanische *Bohea-thee*, d.i. de bladeren der *Thea Bohea L.*, komt, met de slechtste overblijfselen van *Congou-thee* vermengd, in den handel als *Canton Bohea*. In *Canton* bestaan echter fabrieken, waardoor velerlei vermengingen uit de bladeren der *Thea Bohea*, jonge *Hyson* en *Gunpowder* bereid worden.

Om nu den boerschen smaak van ons barbaren te voldoen, wordt, door middel van zekere kleurstoffen en door bijvoeging van een aantal welriekende bloemen, aan de groene en zwarte thee nog dat glanzige en geurige medegedeeld, hetwelk zij bij ons in den handel bezitten. Tot het welriekend maken der thee bedienen de Chineezen zich echter van de bloemen der meest verschillende planten, ten deele om dat velen nu eens deze, dan die bloem voor beter houden dan de andere, deels ook om dat sommige voorkomen op tijden van het jaar, waarin andere niet gevonden worden.

De volgende tabel is met groote zorg ontworpen en kan volgens FORTUNE voor geheel zeker gehouden worden. (Zie ook *Flora en Pomona*, Jaarg. 1856. *Iets over de geurige Chineesche thee*, bl. 9—13, idem bl. 260—263.)

De vooraan geplaatste cijfers wijzen de kwaliteit van elke soort, naar de waarnemingen der Chineezen aan, en een bijgevoegd sterretje wijst die bloemen aan, die het meest gebruikt worden, om de thee voor de vreemde markten welriekend te maken:

1.	*Rozen*, welriekende (*Tsing moi-qui-hwa*).
1 of 2.	*Anjelieren*, dubbele (*Moi-hwa*).
2*.	*Jasminum Sambac* (*Mo-le-hwa*).
2 of 3*.	*Jasminum paniculatum* (*Sieu-hing-hwa*).
4*.	*Aglaia odorata* (*Lan-hwa* of *Yu-chu-lan*).
5.	*Olea fragrans* (*Kwei-hwa*).
6*.	*Oranjebloesem* (*Chang-hwa*).
7*.	*Gardenia florida* (*Pak-sema-hwa*).

Deze verschillende bloemen worden echter niet alle in dezelfde verhouding gebruikt. Van de oranjebloesem neemt men b. v. 40 ℔

op 100 ℔ thee; van *Aglaia* 100 ℔ op 100 ℔; van *Jasminum* 50 ℔ op 100 ℔.

De *Olea fragrans* wordt gewoonlijk in de noordelijke distrikten gebruikt als een welriekendmakend middel voor eene zeldzame en kostbare soort van *Hyson-Pekoe*, eene thee, zegt FORTUNE, die, als zij op Chineesche wijze toebereid wordt, namelijk zonder suiker en melk, een heerlijken, verkoelenden drank geeft.

De lengte van tijd, gedurende welken de theesoorten haren geur behouden, rigt zich altijd naar de bijgemengde bloemen. De thee met *Olea fragrans* behoudt den geur slechts één jaar; met oranjebloesem of met *Jasminum Sambac* 2 tot 3 jaren lang; de met *Jasminum paniculatum* bereide wel 3 tot 4 jaren; met *Aglaia odarata* 5 tot 6 jaren; de thee, welke met *Jasminum paniculatum* welriekend gemaakt is, wordt door de vreemden het meest gezocht, ofschoon zij door de Chineezen slechts in de tweede of derde klasse geplaatst wordt.

Wat nu het kleuren of verwen der verschillende theesoorten betreft, zoo loopen de gevoelens dienaangaande nog al uiteen. Bekend echter is het (en ook door FORTUNE bevestigd), dat de Chineezen verscheidene planten in hunne verwerijen bezigen. Voor de *blaauwe* verwstof gebruiken zij de bladeren van den *Polygonum tinctorium*, vervolgens de *Tientsching* (volgens FORTUNE *Isatis indigotica*) of vreemde indigo (*Yang-tsching*), die van *Java* en *Manilla* ingevoerd wordt. Een blaauwachtig zwart verkrijgt men door vermenging der bladeren van de *Isatis indigotica* en van de *Keu-hoa*, eene soort van *Juglans* in noordelijk *China*. De Heer FORTUNE maakt ook nog gewag van eene *groene indigo*, die thans in *Frankrijk* veel belangstelling wekt. Deze wordt verkregen van de gele met de witte kruisdoorn (*Rhamnus hirsutus* en *Rh. globosus*).

Tot toelichting van het verwen der *groene thee* kan tevens dienen eene waarneming van Prof. X. LANDERER, te *Athene*, en medegedeeld in het in *Oester. Bot. Zeitschr.* 1859, N°. 10, fig. 330. Zij luidt aldus: »Onder de belangrijke voorwerpen, welke ik in *Triëst* gelegenheid had te zien, moet ik ook eene geverwde thee vermelden, en zeer opmerkelijk bevond ik, dat deze kleur door Berlijnsch blaauw verkregen was. Door afwasschen dezer thee kreeg ik een bezinksel, dat door bijvoeging eener oplossing van potasch bruin en door eenige druppels zwavelzuur weder blaauw werd, zoodat er dus niet te twijfelen valt aan de aanwezigheid van Berlijnsch blaauw. Dat de thee reeds in haar vaderland deze kleur krijgt, blijkt uit de volgende beschrijving der theebereiding. De opzigter neemt, om aan de gewone thee eene fraaije groene kleur te geven, eene hoeveelheid Berlijnsch blaauw of indigo, werpt dit in een' porceleinen mortier en wrijft het tot fijn poeder. Te gelijk worden eenige stukken gips in het tot het roosteren der thee dienende houtskolenvuur gegloeid, waardoor de gips in zwavel-calcium veranderd wordt, na korten tijd er uitgenomen, stukgeslagen en insgelijks fijngewreven. Deze beide poeders worden dan, in verhouding van 4 deelen gips tot 3 deelen Berlijnsch blaauw, ondereen gemengd en vormen een donkergroen poeder, dat nu tot gebruik gereed is. Bij 7 ℔ thee wordt 1 lood van dit poeder gevoegd, hetwelk op de volgende wijze geschiedt: voordat de thee uit de pan genomen wordt, waarin zij gedroogd wordt, sprenkelt de opzigter met een' kleinen porceleinen lepel een weinig van de kleurstof op de bladeren in de pan, en en de arbeiders roeren die dan zoo snel mogelijk met de handen dooreen, opdat de kleur gelijkmatig verdeeld worde." (Zie ook *Flora en Pomona*, Jaarg. 1860, aflev. 3. *Botanische aanteekeningen uit Griekenland* van X. LANDERER, bl. 100.)

Hebben wij de eerste vraag: »vanwaar het onderscheid in verw der *groene* en *zwarte* theeën," kunnen oplossen, minder gemakkelijk laat zich de tweede vraag *met juistheid* beantwoorden: »heeft het vooroordeel onzer huismoeders tegen de *groene* thee, als slaapwerend, eenigen grond?" Wanneer het toch uit scheikundige onderzoekingen blijken zal, dat ook de thee door een aantal andere planten-bladeren en bloemen vermengd, vervalscht door kooplieden in den handel wordt gebragt, zoo kan men omtrent de functiën der thee op het dierlijk organismus niet physiologisch dezelfde gevolgtrekkingen maken, als wanneer men *in abstractu* spreekt over de eigendommelijke werking van de ware caffeïne of theïne. Haar slaapwerend vermogen is in ieder geval geen *vooroordeel* onzer huismoeders, dewijl de thee en vooral de *groene* een sterk opwekkend vermogen bezit, zoowel als de koffij. De meerdere of mindere opwekking hangt natuurlijk veel af van de gevoeligheid der individuen en van de hoeveelheid der theïne, welke gebruikt wordt. — Vele menschen, die de zwarte thee goed kunnen verdragen, zullen bij het gebruik der *groene* thee spoedig eene gevoeligheid in de maagstreek ontwaren, uithoofde deze soort veel scherper is en meer aroma bezit, die bij gevoelige individuen zelfs in maagkramp overgaat. — ACHILLE RICHARD schreef reeds teregt in zijne *Botanique médicale*, tom. II. »L'usage habituel du thé, surtout lorsqu'on le boit très-fort, ne convient qu'aux personnes d'un tempérament mou et lymphatique; mais les hommes d'une constitution sèche et nerveuse, les femmes faibles et excitables doi-

vent s'en abstenir, ou en corriger la trop grande activité en y mélangeant une quantité suffisante de lait." Wordt de thee *overmatig* gebruikt, dan ontstaat er eene verhoogde prikkeling der zenuwen, welke zich doet kennen door slapeloosheid, gevoel van onrust en beving der ledematen. Zelfs aanvallen van kramp, moeijelijke ademhaling, benaauwdheid in de hartstreek, ontstaan somtijds na het overmatig gebruik van sterke thee. Deze verschijnselen worden ten deele veroorzaakt door de in de thee aanwezige vlugtige olie, welke zwaarte in het hoofd veroorzaakt, die in duizeligheid en eindelijk in verdooving overgaat. Maar ook de theïne heeft haar aandeel in deze verschijnselen, daar zij, in groote hoeveelheid (8 grein) gebruikt, volgens J. LEHMANN, beving, versnelden pols- en hartslag en andere ongesteldheden veroorzaakt. — *Matig* gedronken verhoogt de thee de werkzaamheid der hersenen; even als de koffij wekt zij de oordeelskracht op, verwekt een gevoel van welbehagen en brengt den mensch in eene vrolijke stemming. Als *prikkels* zijn zij onontbeerlijk geworden voor de volken. Het matig gebruik van thee, hetwelk door de geringe hoeveelheid theïne en vlugtige olie den omloop der sappen matigt, is misschien de hoofdoorzaak waarom zoo vele volken aan de thee de voorkeur geven boven alle andere dranken. Het gebruik der thee zal altijd zamengaan met eene goede keuken, gelijk die noodig is in de zeeklimaten van het koude noorden, en gelijk die in *Engeland*, *Holland*, en aan de Duitsche Noordzeekusten gebruikelijk is. Het dagelijksche zwaar te verteren voedsel heeft ter vertering hulpmiddelen noodig, en daartoe kunnen koffij en thee ter bevordering der spijsvertering gunstig medewerken. — Wij zien echter uit het aangevoerde en vooral met het oog op het door LANDERER medegedeelde, van hoeveel gewigt in onze dagen de leer der vervalsching van ingevoerde handelsartikelen wordt.

Het gebruik van de thee als drank en het begin harer verdere verbreiding verliest zich in de grijze oudheid. Hare geschiedenis is hoogst belangrijk, vooral ook in betrekking tot onze Hollandsche Oost-Indische Compagnie. Toen deze in het midden der 17de eeuw haren hoogsten bloei bereikte, werd de thee in *Holland* ingevoerd. Intusschen prees in 1641 reeds de beroemde geneesheer TULP, Burgemeester te *Amsterdam*, de goede eigenschappen en geneeskrachtige werking van de thee, terwijl CORNELIS VAN BONTEKOE zóóver ging met te beweren, dat men door het drinken van thee, koffij en chocolade, en het rooken van tabak wel den leeftijd van METHUSALEM zou kunnen bereiken.

W. C. SPOOR.

[S. A. deelt uit het bekende werk van HUE en CABET de volgende chineesche legende mede. Een vrome heremiet die bij waken en gebed dikwijls door den slaap overmand werd, zoodat de oogen hem toevielen, sneed zich in heiligen ijver de oogleden af en wierp die in de aarde. Daaruit liet God den theeboom opschieten, wiens bladeren nog den vorm van een met wimpers bezet ooglid vertoonen en de kracht bezitten om den slaap te verdrijven.]

—

ANTWOORDEN.

Amsterdamsch Dicht- en Letterlievend Genootschap (VII. bl. 384, Vr. 429). Ik kan hieromtrent het volgende mededeelen, geput uit de voorberigten van de werken door dit genootschap uitgegeven, en uit een verslag der algemeene vergadering van de Hollandsche Maatschappij van fraaije Kunsten en Wetenschappen, gehouden te *Amsterdam*, den 21sten September 1850.

Werken van het Amsteldamsch Dicht- en Letteroefenend Genootschap, bij MARTINUS DE BRUIJN, (zonder jaartal). Voorbericht.

»*Amsteldam*, de wieg der KOORNHERTS, SPIEGELS, HOOFTEN, BRANDEN, SIXEN, DECKERS, PELSEN, FOCQUENBROCHS, VAN BROEKHUIZENS, ROTGANZEN, BAKE'S, LESCAILJES, BRUINEN, WELLEKENS, VLAMINGS, FEITAMA'S, DE MARRE'S, PATERS, STEENWIJKS, VAN MERKEN'S, DE BOSSCHEN, enz.; de geruste verblijfplaatse der van BAERLENS, VONDELS, ANTHONIDESSEN, BURMANS, enz.; de vruchtbare moeder der Eglentieren, *in liefd' bloeijende;* der witte Lavenderbloem, *Wt levender Jonste;* en van het vijgeboomken, *het soet vergaeren*; de oude zetel der Dichtgenootschappen: *Nil volentibus arduum: Latet quoque utilitas: Ars usu juvanda: Oefening beschaaft de Kunsten*, enz.; *Amsteldam*; de milde voedster van zoovele wetenschappen en kunsten, had, tot den jaare 1783 geen genootschap, dat even als de Leijdsche, Haagsche en Rotterdamsche Dichtchooren, zich toeleidde om, door het uitlooven van prijzen, en het bekroonen van aan de stof en kunst voldoende Dichtstukken, het Nederlandsch dichtvuur aan te stooken.

Verwondering over dit gebrek, en de lust om hetzelve hoe eerder hoe beter, te vergoeden, bragt de oprichting van een Genootschap tot stand, wier lettervruchten men bij deezen ontvangt; en welker uitgave eenige melding van den oorsprong dezes Genootschaps noodzakelijk maakt.

De twee stichters van hetzelve, namelijk de Heeren, C. BRENDER à BRANDIS te *Amsteldam*, en BERNARDUS BOSCH, toenmaals predikant te *Diemen*, maakten den 23sten van Wijnmaand 1783, een ontwerp van hetzelve, met volkomen vertrouwen en eenen hartelijken wensch, dat de *IJstad* niet minder begunstigers en deelneemers, in zulk eene maatschappij, zoude vinden, dan *'s Gravenhage*,

alsmede de *Rhijn* en *Maassteden*, gevonden hadden. Het gevolg deed ook spoedig zien, dat men niet te vergeefs op eenen goeden uitslag behoefde te hoopen. Het tweetal vrienden werd ras met vier nieuwe leden vermeerderd, zijnde de Heeren PIETER TER BORCH, JAKOB CUIK VAN MIEROP, Mr. CORNELIS WILLEM DECKER en JAN HUGLI. Men leidde zich derhalven voornamelijk toe, op het ontwerpen van geregelde wetten, het uitschrijven eener prijsstoffe, *de Waare Christen*, welke in Louwmaand, des jaars 1784 werd opgegeeven, om in het volgend jaar, in Bloeimaand bekroond te kunnen worden. Men bepaalde de innerlijke waarde van 's Genootschaps gouden medaille, op 30 dukaaten, en men stelde alles in het werk, wat het voorneemen duidelijk, en de uitvoering van het ontwerp gemakkelijk konde maaken.

Hiermede hield het pas ontluikend genootschap zich van Sprokkelmaand tot Herfstmaand 1784, voornamelijk onledig. Den 21sten van die maand werd goedgevonden om op de gemaakte wetten, nu een aantal Kunstkundigen en Kunstlievenden tot leden aan te neemen; terwijl er op den bij de nieuwspapieren bepaalden tijd, namenlijk den 1sten van Wintermaand deszelven jaars, 19 stukken ingezonden werden, om naar den eerst opgehangen prijs te dingen.

Intusschen had men nog geene door de wetten bepaalde vergadering, van alle de Leden gehouden. Men begon dus daarmede den 15den van Sprokkelmaand 1785, wordende deze eerste algemeene vergadering door den Voorzitter G. BRENDER à BRANDIS geöpend, met eene aanspraak en inleidend Onderzoek, *in hoe verre een dichter de Natuur, in hoe verre de reden, en in hoe verre de ouden behoort naar te volgen.* Na welken tijd, die vergaderingen altoos geregeld op den 1sten Dingsdag van elke maand zijn gehouden geworden, zoo als die van Hoofdleden op den Derden Dingsdag. Een nieuwe prijsstoffe voor dat jaar ontworpen, namenlijk *de Geweetensdwang*, werd op deze eerste algemeene vergadering eenparig goedgekeurd, en openlijk bekend gemaakt.

De ingekomene dichtstukken over *de waare Christen*, rijpelijk overwoogen zijnde, werd van het oordeel der Gecommitteerden, op de eerste jaarlijksche Vergadering des Genootschaps, zijnde den 3den van Bloeimaand 1785 door den Voorzitter Ds. B. BOSCH, verslag gedaan, blijkende, naa het openen der briefjens die bij de bekroonde dichtstukken behoorden: dat de gouden eerepenning behaald was, door Mejufvrouw PETRONELLA MOENS te *Aardenburg* in *Staats-Vlaanderen*, toen 22 jaren oud en zedert haar 4de jaar blind, door de kinderziekte.

De zilveren, door den Wel-Eerw. Heer JOHANNES WILHELMUS BUSSINGH, toen nog predikant te *Vinkeveen*, thans te *Gorinchem;* terwijl men aan een derde vers, eindigende met den regel: *Die waare grootheid zoekt toone eerbied voor den Christen*, een tweede zilveren eerpenning had toegekend; van hetwelk bleek dichter te zijn de Heer JAN JORDENS, toen reeds Medelid des Genootschaps, doch drie maanden naa deeze uitwijzing, tot Hoofdlid verkozen. — Behalven deeze drie Dichtstukken, had men er nog twee uitgekoozen, welke men waardig keurde, om als accessits gedrukt te worden, het eerste was getekend met de spreuk: *Hier in is mijn vader verheerlijkt, dat gij veel vrucht draagt.* De tweede: *Frustra appellamur Christiani si imitatores non sumus Christi, qui ideö se viam dixit ut Conversatio Magistri forma esset discipuli.*

Dan nadien de maaker van het eerste vers, op de openlijke bekendmaaking des Genootschaps, verzogt heeft, zijn vers niet te laten drukken, en de Dichter van het tweede, zich niet heeft gelieven bekend te maaken: heeft het Genootschap alleen het laatste vers, op de bekroonde Dichtstukken, zonder naam doen volgen. — Het Genootschap de vermeerdering zijner leden ziende, en deszelfs luister meer en meer willende vergrooten, zag vervolgens naar een tweetal zulke Heeren uit, welken, zo door hunnen uitstekenden rang, als kunstliefde, het zelve tot Mecenaaten zouden kunnen strekken. De algemeene goedkeuring van dit voorstel, en de daarop gevolgde verkiezing van de Wel-Edele Gestrenge Heeren Mr. CORNELIS VAN LENNEP, en Mr. CORNELIS VAN DER HOOP GIJSBERTSZ, werden gevolgd door de gunstige toestemming dier beide Heeren, welke op den 1sten van Slagtmaand 1785 als Beschermheeren ingeleid werden en bij het uitdeelen van 's genootschaps eerste Eerepenningen, hetwelk men tot dien tijd had uitgesteld, tegenwoordig waren. — Minder gelukkig slaagde het genootschap in den beginne, met de opgegeevene prijsstoffe *de Geweetensdwang.* De Voorzitter der 2de Jaarlijksche vergadering, gehouden den 9den van Bloeimaand 1786. namelijk de Heer J. HUGLI berichte dezelve, na het voorleezen van eenen Lierzang *aan de Menschlievendheid*, dat 'er twee Dichtstukken, op de uitgeschrevene Prijsstoffe waren ingekomen, die vele blijken van Dichterlijk genie opleverden; doch niet genoeg voldeeden aan de opgegevene stoffe, weshalven men dan ook goedvond, hetzelfde onderwerp andermaal op te geeven; ten einde deeze Dichters, als ook anderen in staat te stellen, om nogmaals hunne krachten daaraan te beproeven. Was het Genootschap A°. 1786 in zijne verwachtinge te leur gesteld, het zag den 8sten van Bloeimaand 1787, op deszelfs 3de Jaarlijksche Vergadering, zich

die teleurstelling op eene dubbele wijze vergoeden.

Nadat die Vergadering door den Voorzitter G. BRENDER à BRANDIS, met eene verhandeling *over de Allegorie*, *of het Leenspreukige*, *in de Dichtkunst* geopend was, vondt men zich niet alleen in staat gesteld om twee Dichtstukken, behelzende den *Lof der Vaderlandsche Zeevaart*, van Mejufvrouw MARIA PETRONELLA ELTER, geb. WOESTHOVEN; en den Heer JOHANNES WILLEM VAN HASSELT met de uitgeloofde Gouden en Zilveren Medailles te bekroonen; maar ook uit vier ingezonden Dichtstukken, dat van den Heere LAMBERTUS VAN OIJEN AZ., behelzende den *Geweetensdwang*, de Gouden Eermunt waardig te keuren: welke stukken men dan ook als zodanig, benevens de even gemelde verhandeling, in deezen Bundel geplaatst heeft. — Het Genootschap een ontwerp gemaakt hebbende om den aanwakkerenden smaak in theoretische verhandelingen; vooral om des zelfs nuttige gevolgen, ook meer en meer aan te kweeken: gaf, van tijd tot tijd, met belofte van des zelfs gewoone Eerepenningen, de volgende stof tot verhandelingen op:

I. *Daar de Nationale Tooneelen, voornamelijk behooren ingericht te zijn ter verbetering der Zeden: en daar de Tafreelen uit den Burgerstaat genomen, het meest geschikt schijnen om onder het grootste getal der Aanschouweren dat gewenschte gevolg te kunnen voortbrengen: Welk is de beste wijze, om Burgertooneelspelen voor onze Natie te vervaardigen, die een regtstreekschen invloed op de Burgerlijke Zeden hebben?*

II. *Het waare verhevene in de Dichtkunst, gestaafd door voorbeelden van Nederlandsche Dichters.*

III. *Welk is het verband tusschen de Muzijk en de Dichtkunst? En welke Regelen, uit de eerste afgeleid, zijn ook op de laatste toepasselijk, voornamelijk, zoo in de Maat als in den Trant, het Rijm, de Rust en Snede der Verzen.*

IV. *De Tegenwoordige staat der Nederduitsche Letterkunde in ons Vaderland.*

De eerste werd naa eene herhaalde opgave zoodanig beantwoord, dat men een buitengewoonen zilveren medaille daarop aan den Heere ALEXANDER BENJAMIN FARDON konde toewijzen: doch de tweede ten 3den male vruchteloos opgegeeven zijnde, werd toen ingetrokken, blijvende de IIIde en IVde nog ter beantwoording open: verwagtende het Genootschap daarop de verhandelingen vóór den eersten van Sprokkelmaand, in de Jaaren 1790 en 1791; zo als het voor den 1sten van Wintermaand, dezes Jaars, Prijsverzen verwagt, op de beide opgegeevene stoffen als:

1. *De lof van den Vaderlandschen Landbouw*, en
2. *De lof der Naarstigheid.*

De staat des genootschaps, uit de lijst van des zelfs tegenwoordig zijnde Leden, gedeeltelijk kunnende opgemaakt worden, moet men daar nog bijvoegen, dat het Genootschap, hoe jong, reeds eenige waardige Leden door den dood heeft verlooren: namelijk, de Heeren PIETER HOOFT, Secretaris dezer Stad, HENDRIK SPILLE, JOHANNES CHRISTIAAN MOHR, BERNARDUS DE BOSCH en Ds. JOHANNES VAN SPAAN, Emeritus Predikant van *'s Gravenhage*; wier gedachtenisse, zoo uit hoofde van hunne wezenlijke verdiensten, als welmeenenden ijver, het Genootschap altoos in waarde zal houden.

Zooveel achten wij noodig, den Dicht- en Letterlievenden Leezer over den oorsprong en voordgang van dit Genootschap te zeggen. Onvermoeid voortgaande in des zelfs kring, zoo door het inleveren van Dichtstukken als van Taal- en Letterkundige verhandelingen, had men deeze stukken aanmerkelijk kunnen vermeerderen, ten minste veel vroeger kunnen uitgeeven. Dan, hier stelde het genootschap zijnen roem niet in. Maar mogen dezelve, over 't geheel, de goedkeuring van geoefende Kunstkenners wegdragen en de Natie eenigzins bevallen, dan zal zulks ten wezenlijke aanmoediging verstrekken, om het uitgebreide plan verder te voltooijen, en in Amstels muuren, waar een Kweekschool voor de Zeevaart, een Maatschappij voor den Landbouw en verscheidene Genootschappen bij aanhoudendheid en als om strijd, werkzaam zijn, ook de Dichtkunst hulde te doen, en het Vaderland, zoo veel mogelijk, ten nutte te strekken."

Voorbericht van den Tweeden Bundel (mede zonder jaartal op den titel).

»Toen wij, in den jaare 1789, het Eerste deel onzer *Dicht- en Letteroefeningen* in het licht gaven, deelden wij onzen Leezeren een omstandig bericht mede, van alles wat, met betrekkinge tot de oprichting van ons Genootschap, als ten aanziene van deszelfs toestand en verrichtingen, tot op dien tijd, was voorgevallen. Die schikking, zoo gepast om een zaakelijk denkbeeld te verkrijgen van alle onze kunstmaatige Handelingen en als zodanig onzen Dichtlievenden Landgenooten ook zeer wel bevallen zijnde; zullen wij andermaal volgen en bij de afgifte van dit *Tweede Deel* onzer *Oefeningen*, een beknopt verslag mede deelen, van den letterkundigen staat en der verdere geschiedenissen van ons Genootschap.

Ondanks de onrustige tijden, welken wij — zelfs bijna van de oprichting des Genootschaps, in den jaare 1784 af, beleefden; was de zucht tot het boefenen der Dichtkunste, en eenige daarmede gepaard gaande Wetenschappen, bij de onderscheidene Leden sterk genoeg, om hunne poogingen naar het een-

maal vastgestelde doelpunt des Genootschaps te richten. Nu en dan gevoelde men zeker wel, dat het, over 't geheel genomen, geen tijd van zingen was; nu en dan vondt men zich op de Jaarlijksche Vergadering wel eens te leur gesteld, wanneer men, bij gebrek van voldoende Antwoorden of Verzen, op stoffen die het Genootschap gaarne goed bewerkt zoude gezien hebben, geene bekrooning doen konde. Dan daar de laatstgenoemde omstandigheden ook in rustiger tijden zouden kunnen plaats vinden; en daar men, ten opzichte van de eerste, geduurig op beter tijden bleef hoopen, zo scheen een en andere omstandigheid, eindelijk door de gewoonte, als mede door de voorbeelden van andere Maatschappijen in ons Vaderland, telkens minder smertelijk te worden.

Toen in den jaare 1788, den 6den van Bloeimaand, de Jaarlijksche Vergadering gehouden, en door den Voorzitter JAN JORDENS met een Dichtstuk, *de Dichtkunst en de Vriendschap* ten onderwerp hebbende, geopend werdt; was op de prijsstoffe *Tafereel van de echte Nederlandsche Zeden*, één enkel en onvoldoend Dichtstuk ingekomen. Op de Theoretische Prijsvraage: *het waare verhevene in de Dichtkunst, gestaafd door voorbeelden uit Vaderlandsche Dichteren*, was geen enkel stuk ontvangen; doch de vraag: wegens *de beste wijze om Burger Tooneelspelen voor onze Natie te vervaardigen, die een' rechtstreekschen invloed op de burgerlijke Zeden hebben;* was door den Heere ALEXANDER BENJAMIN FARDON, zodanig beäntwoord; dat men aan denzelven, onder voorwaarde van eenige verbeteringen, eene buitengewoone Zilveren Medaille konde toewijzen; welke Verhandeling wij voorneemens zijn, in den eerstvolgenden Bundel te plaatsen. — Nog minder gelukkig slaagde men, in het volgend Jaar, den 5den van Bloeimaand 1789; toen de Voorzitter dier Vergadering, AREND FOKKE, SIMONSZ. dezelve opende met een Verhandeling, *over het natuurlijk der Ziele eigen dichtvermogen, 't welk ten toetssteen van het dichterlijk schoon, door alle Eeuwen gestrekt heeft, en waaröp de Kunstrechters doorgaands hunne gewijsden gegrond hebben.* Men was toen verpligt, de telkens zonder vrucht opgegeeven prijsstoffe: *het waare verhevene in de Dichtkunst,* enz. in te trekken: terwijl de Prijsstoffe: *de Lof van den Vaderlandschen Landbouw*, in het viertal toegezonden Dichtstukken, niet schoon genoeg bezongen was, om aan één van dezelve eene Medaille toe te wijzen. — Beter slaagde het Genootschap het volgend Jaar in deszelfs verwachting, nadien het zich toen in staat zag gesteld, om eene dubbele bekrooning te doen. De Jaarlijksche Vergadering, op den 4den van Bloeimaand 1790, met eenen Lierzang, behelzende *den Lof der Luiheid*, door den Voorzitter G. BRENDER à BRANDIS geopend zijnde, blonk *de Lof der Naarstigheid* in twintig ingeleverde Dichtstukken zoo wel uit, dat men aan den Heere Mr. ABRAHAM VEREUL, de uitgeloofde gouden en zilveren Eerpenningen konde toewijzen; wordende het dichtstuk van den Heer Mr. JAN JACOB VEREUL, met eene buitengewoone zilveren Medaille bekroond, en dat van den Heere WILLEM VAN DE VELDE waardig gekeurd, om als *accessit* gedrukt te worden. Deze vier stukken openen de Prijsverzen van dezen Bundel, terwijl de Lierzang bij die gelegenheid uitgesprooken, het slot der Mengeldichten uitmaakt. Behalven in deze Prijsverzen, vondt het Genootschap zoo veel genoegen in één der toegezonden Verhandelingen, op de uitgeschrevene prijsstoffe: *het verband tusschen de Muzijk en de Dichtkunst;* dat zij aan derzelver schrijver eene buitengewoone zilveren Medaille toekende; indien hij zich binnen zes weeken bekend maakte, en met Bestuurderen mede wilde werken, tot oplossing en wegneeming van eenige bedenkingen. De Heer JAN ROBBERS, Organisten Klokkenist te *Rotterdam*, maakte zich als Schrijver binnen den bepaalden tijd bekend en ontving de Medaille, zullende die Verhandeling meede in het volgend Deel geplaatst worden.

Even gelukkig slaagde men ten opzichte van de opgegeevene prijsstoffe voor een Dichtstuk, op de Jaarlijksche Vergadering den 3den van Bloeimaand 1791. De beschermheer Mr CORNELIS VAN LENNEP opende, als Voorzitter, die Vergadering, met eene Vergadering *over de plaatsen welken in* VONDELS *Gijsbrecht van Aemstel, naar* VIRGILIUS *gevolgd zijn:* en bekroonde vervolgens den Heere Mr. JAN JACOB VEREUL met de gouden Medaille, wegens zijn ingezonden Dichtstuk JACOB CATS, *in drie Zangen.* En met betrekking tot de Theöretische stoffe werdt in het volgend jaar, den 8sten van Bloeimaand 1792, nadat de Voorzitter MARTINUS NIEUWENHUIZEN, de Vergadering met eene *Proeve over de Romançe*, geopend had, den gouden Eerprijs toegewezen, aan eene Verhandeling van den Heere Mr. MAURITS CORNELIS VAN HALL, *over de vereischten van het Hekeldicht.* Beide deze laatstgenoemde stukken worden in dit *tweede Deel* gevonden.

Minder gunstig was het bericht, dat men op de laatst gehoudene Jaarlijksche Vergadering, den 7den van Bloeimaand 1793, konde mededeelen. De Voorzitter SAMUEL ELTER opende die Vergadering met een *Onderzoek, of de Theöriën aan de Dichtkunst meer voor- dan nadeel toebrengen*; waarna bleek, dat zo min op de eenmaal opgegeevene Prijsstoffe *Nehemia*, als op de andermaal uitgeschreve Prijsstoffe *de Schepping*, bij het Genootschap

eenig voldoend Dichtstuk ontvangen was. Als mede dat op de Theöretische stoffe: *welk een invloed hebben de Nederlandsche Redenrijkeren, voornamenlijk op onze Taal- en Dichtkunde gehad?* geen eenig stuk was ingekomen; blijvende deze laatste vraag andermaal opgegeeven, om te beantwoorden voor den 1sten van Wintermaand, dezes Jaars 1794, wanneer men ook Dichtstukken, op de Prijsstoffe *de Schepping* verwagt: zijnde, om in Bloeimaand aanstaande, te beöordeelen, voor Dichtstukken opgegeeven: *de Mode*, *Hekeldicht*, benevens *Nehemia*. En tot eene theöretische stoffe: *Eene Dichtkundig Wijsgeerige* (*Aesthetische*) *beöordeeling van* KLOPSTOCKS *Messias*. — Deze schets van 's Genootschaps handelingen zal genoegzaam zijn om onze Leezeren te overtuigen dat het aan 's Genootschaps ijver niet ontbroken heeft, om de *Dicht- en Letteroefeningen* in ons Vaderland, door het uitlooven van Eerprijzen, en het bekroonen van goede stukken, zoo veel mogelijk te bevorderen. Alleen moeten wij hier nog melden: dat men, na een driemaal herhaalde, doch vruchtelooze opgave van de Theöretische stoffe: *de tegenwoordige staat der Nederduitsche Letterkunde in ons Vaderland*, goedgevonden heeft, dezelve in te trekken, even als met *den Lof van den Vaderlandschen Landbouw*, en anderen reeds gemelden, geschiedt is. — Geduurende de laatste Jaaren verloor het Genootschap, door den dood, eenigen van deszelfs waardige Leden, die zich door hunne kunde en ijver, bij hetzelve zeer verdienstelijk gemaakt hadden, namelijk, de Heeren SIMON APPEL, Oud-Burgemeester van *Purmerende;* Mr. WILLEM HENDRIK SELS, *Auditeur Militair* van het *Garnisoen* te *Amsteldam*, en CORNELIS VAN ENGELEN, Oud-Leeraar der Doopsgezinden te *Leijden;* maar voornaamelijk twee van 's Genootschaps-Bestuurderen, namelijk JAN HUGLI en Dr. M. NIEUWENHUIZEN, de eerste den 25sten van Grasmaand 1791, en de laatste den 6den van Lentemaand 1793. Daar 'er eenige Dichtstukken van laatstgemelden, benevens eene *opheldering* van het *Y-godinnentimmer*, in dezen Bundel voorkomen, zo moeten wij, ten opzichte van de laatste, alleen nog doen opmerken: dat men, sedert eenigen tijd, in de gewoone Vergaderingen zich heeft bezig gehouden, met het beoordeelen en voorlezen van ANTONIDES *Ystroom.* Dat de aanleiding tot het opstellen dier *opheldering*, in de Vergadering van Sprokkelmaand 1793 genomen werdt, en het stukjen zelve maar weinig dagen vóór het overlijden van den Heere NIEUWENHUIZEN geschreven, en eerst na zijnen dood, bij het Genootschap gelezen is, welke het om die reden, ten slotte van dit tweede Deel bepaald heeft, met herinnering dat 'er zeker nog de laatste hand niet aan gelegd was; wordende hetzelve gegeeven zoo als het gevonden is. —

Dit, waarde Leezer! meenden wij u vooraf te moeten berichten. Gebruik het werk verder tot uwe uitspanning en ter onzer aanmoediging. Niets zal ons aangenaamer zijn, dan dat onze poogingen, door bescheidene Dichtbeminnaars, uit het waare oogpunt beschouwd en beoordeeld worden."

Uit het hiervoren vermelde verslag der Hollandsche Maatschappij van Fraaije Kunsten en Wetenschappen vindt men opgeteekend, hoe dit Genootschap zich met het Taal- en Dichtlievend Genootschap te *Leiden*, *Kunst wordt door arbeid verkregen*, en met het Dicht- en Letterlievend Genootschap te *Rotterdam*, *Studium Scientiarum Genitrix* vereenigde tot een *Bataafsche Maatschappij van Taal- en Dichtkunde*, welke nieuwe Maatschappij op den 13den September 1800 hare eerste vergadering hield. In 1806 nam zij den naam aan van *Hollandsche Maatschappij van Fraaije Kunsten en Wetenschappen*, onder welken naam zij thans nog bestaat. J. H. VAN GEUNS.

[Hoewel dit antwoord zeer lang is, en het onderwerp anders van te weinig belang om er in ons Tijdschrift zoo veel ruimte voor ten beste te geven, hebben wij van de vrijheid, welke de Heer VAN GEUNS ons gaf om het te bekorten, geen gebruik gemaakt. Want naar ons oordeel is dit stuk bij uitnemendheid geschikt om een duidelijke voorstelling te geven van de Kunstgenootschappen der vorige eeuw, met hunne vervelende omslagtigheid en beuzelarij, met hunne kleingeestigheid en pedanterie. Wie deze eigene levensbeschrijving van het Amsterdamsch Dicht- en Letterlievend Genootschap gelezen heeft, kent den geest van alle andere diergelijke Genootschappen van dien tijd zoo goed, dat hij zich van de moeite ontslaan kan om er iets over te lezen.]

Gedicht op oude vrijsters (IX. bl. 330, Vr. 427). O.! Zie over uwe vraag den *Leidschen Studenten-Almanak* van 1849, bl. 79. De vervaardiger is D. P. M. H. E.

De automaat schaakspeler (X. bl. 35, Vr. 64). Aangaande het bedoelde beeldje in Turksche kleeding en den geheelen daarbij behoorenden toestel, kan COLONNA het noodige vinden in: *Brieven van* C. G. VON WINDISCH *over den Schaakspeler of het Konstbeeld van den Heer* W. VON KEMPELEN. Naar het Fransch van C. H. VON MECKEL. Amst. bij J. IJNTEMA, 1785. De beschrijving der machine leest men in de aankondiging dier *Brieven*, *Letteroefeningen* 1785, *Boekbeschouwing*, bl. 480. Voorts: *Ueber den Schachspieler des Herrn* VON KEMPELEN. Leipzig und Dresden, bei BREITKOPF, 1789, naamloos naar den titel, doch met onderteekening der opdragt door J. F. Vrijheer VON RACKNITZ als schrijver. Of dit geschrift in het Nederduitsch is vertaald, kan ik niet zeggen. Een zeer breedvoerig en naauwkeurig berigt dienaangaande, gelijk mede aangaande de machine van

VON KEMPELEN, is, ter gelegenheid dat MAELZEL er in September en October 1820 mede te *Amsterdam* was, geplaatst in *Recensent ook der Recensenten. Mengelwerk*, 1821, bl. 12—28. Zie voorts ook *Mercure de France*, Octobre 1770, en hetgeen daaruit vertaald is overgenomen in *Letteroefeningen* 1771, *Mengelwerk*, bl. 513 en 603.

Uit het aangehaalde eenige uittreksels of afschriften voor de kolommen van den *Navorscher* te maken, acht ik met het doel van dat Maandschrift minder overeenkomstig, dan aan COLONNA ter leen aan te bieden (indien hij ze van elders niet gemakkelijker kan bekomen) de aangehaalde Jaargangen van de *Letteroefeningen* en *Recensent ook der Recensenten*. H. M. C. VAN OOSTERZEE.

De automaat schaakspeler. Ik herinner my zeer goed, diens kunstverrigtingen tijdens zijn laatste bezoek te *Amsterdam*, herhaaldelijk te hebben bijgewoond. Hy speelde zeer goed en won de partijen af aan spelers van den derden of vierden rang, doch kon het tegen wijlen den Amsterdamschen Rector ZILLESEN niet houden. Ook bracht hy den bekenden »paardsprong" ten uitvoer en loste eenige problemaas op. De inrigting en voorstelling was als volgt: De automaat, in een Turksch gewaad uitgedoscht, was gezeten achter een groote vierkante kast die op een soort van tooneel stond, en welker oppervlakte in 't midden een schaakbord vertoonde. De tegenspeler was onder 't publiek, beneden, aan een afzonderlijk tafeltjen gezeten en kreeg een gewoon schaakbord voor zich. Voor den aanvang van 't spel draaide MAELZEL de kast om en om, opende rechts en links een deurtjen om (kwanswijs) te laten zien dat zich daar binnen niets bevond dan een ingewikkelde radertoestel, sloot de deurtjens weêr en begon dan het werktuig op te winden, wat een vervaarlijk geraas maakte. Dan begon de partij. Wanneer de automaat speelde verzette hy zelf zijn stukken (ik durf niet zeggen of het *ivoren* dan wel *houten* waren) en MAELZEL, die op een kleinen afstand van de kast stond, deelde den zet aan tegenspeler mede. Had deze gespeeld, dan volgde MAELZEL diens zet op het schaakbord van den automaat na. Elke zet van den automaat werd voorafgegaan door een geluid als 't geen een Friesche hangklok maakt alvorens te slaan: draalde de tegenspeler wat lang, dan maakte de Turk een ontevreden buiging met de linkerhand, by het schaak geven knikte hy twee malen met het hoofd, wanneer het de koningin, drie malen wanneer het den koning gold. Deed de tegenspeler een zet, die tegen de schaakwetten streed, dan schudde de Turk met het hoofd en bracht het verzette stuk weder op zijn plaats.

Voor zoo verre wy toen — het zal, naar ik meen, ongeveer dertig jaren geleden zijn — de toedracht der zaak hadden nagegaan, kwam zy ons dood eenvoudig voor. Een goed schaakspeler, vrij klein van postuur — ik meen gehoord te hebben dat hy in 't Rondeel logeerde — zat in de kast verborgen, die van binnen in twee vakken was afgedeeld. Die kast nu werd wel geopend; maar dewijl de toeschouwers maar eene zijde te gelijk zagen, had onze maat altijd den tijd zich naar de zijde die men niet zag te begeven. Het geraas by het opwinden gemaakt, — dat opwinden zelf was *larie*, — diende om hem de gelegenheid te geven, zich op zijn gemak te zetten, zonder dat men zijne bewegingen hoorde. Het schaakbord boven hem was vermoedelijk van hoorn of andere doorschijnende stof, zoo dat hy den stand van 't spel zien kon en op een klein schaakbord, dat hy wellicht by zich had, volgen, terwijl hyzelf de werktuigen in beweging bracht. Ik herhaal, dat toen MAELZEL weêr aftrok, niemand schier twijfelde of de hier voorgestelde oplossing was de eenige aannemelijke, en bovendien aanprijzenswaardig door hare eenvoudigheid. Ik vond haar bovendien grootendeels bevestigd in het hoofdstuk, dat aan deze automaat-schaakspeler is toegewijd in het werk, getyteld: *Natuurlijk Toverboek* (te Amsterdam en Harlingen bij ALLART en VAN DER PLAATS, 1794), dl. VIII. bl. 33, en kan de lezing van dit stuk, gelijk trouwens die van 't geheele werk, het beste van dien aart dat my bekend is, COLONNA gerustelijk aanbevelen.

J. VAN LENNEP.

[De Heer S. I. MULDER zond ons een antwoord, waarin de automaat en zijne inrigting zeer naauwkeurig beschreven wordt. Het zou echter niet minder dan tien bladzijden van ons Tijdschrift beslaan, en zooveel ruimte mogen wij niet toestaan aan een stuk over dit onderwerp. De zaak is toch voor hem die het antwoord van den Heer VAN LENNEP gelezen heeft, duidelijk genoeg. Wij nemen er alleen het volgende uit over. Dr. D. HEILBRON, CZ. speelde eene partij met den automaat en bragt het, na een uur gespeeld te hebben, zoo ver, dat de partij van dezen laatsten verloren was. Toen MAELZEL, onder voorwendsel dat de tijd verloopen en er nog het een en ander te vertoonen was, voorstelde de partij remise te verklaren, was Dr. HEILBRON zoo goed daarin toe te stemmen. De Heer D. A. HUIDEKOPER begreep, na eenige avonden den automaat bezocht te hebben, hoe de zaak toeging. Hij begaf zich toen naar MAELZEL en beloofde hem, indien hij hem gelegenheid wilde geven den ganschen toestel te zien, het geheim te houden tot dat MAELZEL de stad verlaten had. Dit gebeurde, en toen de automaat met zijn gezelschap vertrokken was, maakte hij den ganschen toestel na en vertoonde dien aan zijne vrienden. De zaak droeg zich toe juist zoo als de Heer VAN LENNEP meldt. De man in het kastje bragt door draden, koorden en veeren den automaat in beweging.

JAN DE QUACK, zoo berigten ons de Heeren C. W. B. en G. P. ROOS, was Burgemeester van *de Beverwijk*. Hij heeft onderscheidene werken vertaald, en een aantal dichtstukjes geplaatst in den *Almanak voor Hollandsche Blijgeestigen* en dergelijke jaarboekjes, en was een ijverig lid van de Maatschappij van Wetenschappen, Afdeeling *Alkmaar*, waarvan de leden hem ten grave hebben geleid.

Onze laatstgemelde medearbeider herinnert nog de beschrijving met afbeeldingen opgehelderd van een automaat, te vinden in het *Leeskabinet* 1835, dl. IV. bl. 217.]

Noodmunten der stad Haarlem (X. bl. 37, Vr. 84). Hierover vindt men in CORNELIS DE KONING, LDZ., *Tafereel der stad Haarlem en derzelver geschiedenis van de vroegste tijden af tot op den tegenwoordigen toe*, dl II. bl. 94. Uitgave van A. LOOSJES, te *Haarlem*, MDCCCVIII, als volgt:

»Het gebrek aan mondbehoeften (ten tijde van het beleg) enz.; een gebrek van minder aanbelang, dat van gangbare munt namelijk, maakte het slaan en uitgeven van noodmunten noodzakelijk."

Om van deze noodmunten een zoo veel molijk duidelijk denkbeeld te geven, geeft de Heer DE KONING in zijn genoemd werk afbeeldsels dier noodmunten en de volgende beschrijving daarvan.

»N°. 1 en 2 zijn zilveren noodmunten, waarop het Stadswapen, met het jaartal 1572 daaronder, geslagen was.

N°. 3 verbeeldt eene zilveren noodmunt, waarop aan de eene zijde het Stadswapen en het jaartal, en op de tegenzijde, de woorden: *Nobs Haarlem albani castris obcessa Tyranni Strenua: Militibus causa Necessa dedit.*

Sommige echter meenen, dat de woorden *Nobs* enz, niet op deze noodmunt geslagen, maar 'er na de belegering door liefhebbers op gegraveerd zijn.

N°. 4, 5 en 6 zijn mede zilveren noodmunten, enkel met Stadswapen bestempeld.

N°. 7 is eene zilveren noodmunt, waarop aan de eene zijde het wapen der Stad, en aan de andere zijde de woorden: *Haarlem van den Tiran* ALVA *belegerd heeft door nood dit geld geslagen.*

N°. 8, 9 en 10, zijn de zilveren noodmunten, in het jaar 1573 geslagen.

N°. 11 verbeeldt eene zilveren noodmunt, waarop aan de eene zijde het wapen van *Haarlem*, en aan de tegenzijde een gebroken rond, waarin een man, slaande de eene hand aan het hoofd of in het haar, terwijl de andere, als naar een doodshoofd en twee doodsbeenderen die voor hem liggen, zich schijnt uit te strekken, het woord *Haarlem* ziet men in den gebroken Cirkel.

Dat de hongersnood, de wanhoop en de dood, door deze penningen worden uitgedrukt, zal zonder verdere verklaring wel begrepen worden, waaruit dan ook blijkbaar is, dat men deze munt, in het laatst der belegering, en toen de nood al zeer hoog geklommen was, geslagen heeft, — de woorden: *des Conincs macht en heeft mijn niet bedwongen dan door den honger ben ic verslonnen*, welke het randschrift van eenige dezer noodmunten uitmaakt, zijn 'er naderhand door bijzondere liefhebbers omgesneden, doch stonden 'er oorspronkelijk niet om.

Eindelijk is N°. 12 eene noodmunt van leder; op de eene zijde ziet men het wapen dezer Stad, met het jaartal 1573, en om den rand: *Ducdalfs geloften is an mijn gebleken*, en op de tegenzijde om den rand: *Doen Haerlem belegert was door Ducdalfs Tiranie was den soldaate gegeven tot soldie D.* 13 *Ivli* 1573, met eene roos in het midden.

Opmerkelijk is het, dat deze penningen, waarvan ook papieren gevonden worden, uitgedeeld zijn daags voor het overgaan der Stad, toen de honger zoo groot was, dat aan zes soldaten, niet meer dan twee ponden brood daags werden uitgedeeld. De woorden: *Ducdalfs geloften is an mijn gebleken*, slaan op de wreedheden der Spanjaarden te *Rotterdam*, *Zutphen* en *Naarden* aan den dag gelegd, en het schenden van de beloften, door den Hertog aan die steden gedaan. Het leeuwtje, dat op eenige dezer noodmunten gestempeld is, werd 'er door de hooge overheid bij de inwisseling opgeslagen.

Om aan deze noodmunten te komen, moest het zilver door de burgerij worden opgebragt, waartoe elk zich naar vermogen bereidwillig toonde. De afbeeldsels van sterren, werelden, wapentjes en andere kleine figuurtjes werden 'er opgeslagen als gedenkteekenen der zulken, die veel zilver, in den algemeenen nood, hadden opgebragt.

Wat eindelijk de waarde dezer noodmunten aangaat, bepaald kunnen wij die niet opgeven; volgens het oordeel der meesten, bestond dezelve in twee en dertig, zestien en tien stuivers, en waren de munten van twee en dertig en van zestien stuivers heele en halve Haarlemsche Daalders geheeten; doch de naam van de tien stuivers stukjes hebben wij niet gevonden. Behalve deze, werden ook heele, halve en kwart rijksdaalders, als noodmunten gebruikt; dan daar die munt nog heden genoeg bekend is, willen wij ons daar niet bij ophouden, maar gaan over, om de geschiedenis van dit vermaarde beleg te vervolgen."

Tot zoover wat CORNELIS DE KONING over de Haarlemsche noodmunten geeft, waarover ik later nog vond in SCHREVELIUS, *Stichting der stad Haarlem.* Gedrukt te *Haarlem*, bij JOHANNES HARSHOORN, Boekverkooper, Anno 1754. Tweede boek, f°. 113.

»Onder deze aanslag en schermutsinge ter wederzyden, en andere benaauwtheden, zyn die van *Haarlem* gebragt tot gebrek van Geld: derhalven, alhoewel zy 't recht niet hadden om Geldmunt te slaan, hebben evenwel Penningen van Zilver geslagen boven de waarde; aan de eene zyde stond het Haarlems Wapen, en aan de andere de oude Spreuk, *Vicit vim Virtus.*" S. A.

[In het omschrift van N°. 3 zijn fouten : o. a. zal men voor *nobs* moeten lezen *urbs*. Eene kortere opgave van eenige dezer munten ontvingen wij van C. G. B., die verwijst naar VAN LOON, dl. I. bl. 161 en 163.]

AANTEEKENINGEN.

Lichtkogels. In de *Stads-Rekening* van *Veere* over 1515 leest men, dat bij gelegenheid der huldigiug van KAREL V als Graaf van *Zeeland* werd betaald :

»*Aan* CORNELIS *den bosschieter om daermede te maken vierappelen om vuyt de mortier te schieten.... xxv schell. gr.*

Volgens het *Militair Zakwoordenboek* van CREUTZ LECHLEITNER, zouden de mortieren voor het eerst in 1522 bij het beleg van *Rhodus* zijn gebruikt, hoewel volgens anderen de Engelschen in den slag van *Crecy*, ze onder den naam van *Bombarden* bezigden.

Indien *vierappelen*, zoo als ik veronderstel, lichtkogels geweest zijn, die, naar ik meende, van veel later' tijd waren, dan is misschien de vermelding van bovengenoemden post niet geheel onbelangrijk, en verdient hij eenige nadere toelichting.

φ^2—φ.

Cornelis Speelman, *Gouverneur-Generaal van Nederl. Indië*, 1681—1684. Volgens DUBOIS, *Historische Beschrijving der Reizen naar Prevost*, het 20ste deel, bl. 263, zoude bovengenoemde Gouverneur te *Rotterdam* op den 3den Maart 1628 geboren en in 1645 aan boord van het schip *Hilleyersberg*, als adsistent in *Indië* gekomen zijn. Zoude het vreemd zijn te veronderstellen, dat hij dezelfde is met CORNELIS WILLEMSZ. SPEELMAN, die, van *Vlaardingen* geboortig, in het jaar 1642 aan boord van het schip *Mastricht* als Bosschieter in *Indië* kwam ?

Toen door SPEELMAN in 1667—1669 *Macassar* andermaal voor de Comp. veroverd werd, gaf hij aan het fort *Oedjong pandang* den naam *Rotterdam*, terwijl de stad of vlek *Macassar* dien van *Vlaardingen* ontving. Het is derhalve wel als waarschijnlijk aan te nemen, dat een van beide zijne geboorteplaats was.

De moeder van CORNELIS WILLEMSZ. SPEELMAN was genaamt PLEUNTGE CORNELIS. Konde men nu, het zij te *Rotterdam* of wel te *Vlaardingen*, den naam van den vader opsporen, dan wist men met eenige zekerheid of beiden dezelfde persoon zijn.

Van dezen naam zijn mij nog bekend, 1600 —1700.

PIETER CORNELISZ. SPEELMAN, 1606, Reize van PIETER VAN DEN BROECKE.

CLAES JANSZ. SPEELMAN, schipper O. I. C. op 't jagt *de Zeemeeuw*, 1645.

Mr. JAN SPEELMAN, de zoon van den Gouverneur-Generaal, 1685.

CORNELIS SPEELMAN, de zoon van JAN, 1692.

WILLEM SPEELMAN, Kapitein op een' brander, 1696.

JAN SPEELMAN, schipper op *'s Lants Welvaren*, 1697.

HELENA SPEELMAN, weduwe van den Heer BARTHOLOMEUS SCHONCK te *Rotterdam*, en

WILLEMINA SPEELMAN te *Gouda*, 1700.

LABORANTER.

St. Jans-kroonen. 25 Junij 1606 besloot de kerkeraad te *Alkmaar*, telken jare bevindende: »dat groote dertelheyt, superstitie en afgoderie gepleecht wordt op de St. Jans dach, met ophangen der Croonen, om de welcke de kinderen roo..., eten, dansen ende looveren dragen ter eere van St. Jan," de regering te verzoeken zulks te weren. De gecommitteerden ad hoc berigtten den 9den Julij ter vergadering, dat Burgemeesteren voornemens waren eenigen der voornaamsten, uit wier huizen kroonen hingen, te ontbieden en de inneming te gelasten. C. W. B.

Onuitgegeven plaat. Op de omwending van zaaken. Een gedagte. Een plaat in 3 afbeeldingen :

1. In de eerste verdeeling, Mevrouw de Princes aan Een Tafel zittende, schrijvende en mediterende voor het welsijn des Lands, nevens dezelve zittende een Hollander met de knijen over Elkander op zijn boers, en met de Elleboog op de Tafel Leunende, met Een Hoed op zijn Hoofd, en Een Pijp Tabak Rokende, en H. h. Hoogh. den Rook van deselve in het aanzicht blasende, en bij den Rook het Woord *Patriotismus*, op den Hoed het woord *Souverainiteit*, en bij de Pijp het woord *Vrijheid*.

2. In de Tweede verdeeling, Een swarten Arend, die schielijk en digt Een *Patriot* over de kop vliegt, dat hem de Hoed van de kop en de pijp verbreekt uit de mond op de Aarde nedervalt, en daarbij de woorden : *dat hadde ik noeyt van dit vogeltje gelooft.*

3. In de Derde verdeeling, Een Patriot die hem nederbukt, om zijn Hoed weer te krijgen van den Grond, en hem weer opzet, daarnevens Een Pruissische Huzaar staande, welke den Patriot onder dat dezelve hem bukt, een suffisante slag met het Platte van den Sabel voor zijn Achterste geeft, en de Patriot roept, *ik bidde om vergiffenis*, *indien ik dat zal gevoelen zoo lang ik leef*, de Pruissische huzaar hierop antwoordende, *gij schurk*, *dat zult gij niet voor niet hebben*, *gij moet den Hoed voor mij afhouden.*

Het bovenstaande vond ik in een geschreven boekje liggen , bevattende ontworpen en onuitgegeven penningen, door SIEGFRIED. (Wie en wat is hij geweest?) D. *te D.*

Een Burgemeester uit den Ouden Tijd. GEORG EMERICH, Burgemeester van *Görlitz*, die in 1481 aldaar een Heilig Graf bouwen liet naar het plan van het oorspronkelijke in *Jerusalem*, deed op een Zondag zijne eigene vrouw en dochter door den kerkdiender uit de kerk brengen: »omdat zij met veel te breede kanten op 't hoofd, gelijk het nog wel in de Stads-Willekeur verboden was" in Gods huis verschenen waren. — *Das Pfennig-Magazin*, Neue Folge, IV, S. 120.

J. H. VAN LENNEP.

De Smeltzingen. Er zijn bij IMMERZEEL (*Leven der Schilders*) eenige misslagen begaan, betreffende de medailleurs SMELTZING, die ik hier zoo veel mogelijk hoop te herstellen.

Om in deze zaak geregeld te werk te gaan, zal ik eerst over JOHANNES en MAARTEN SMELTZING, en vervolgens over een paar andere SMELTZINGEN spreken, die nu bij onderzoek voor den dag zijn gekomen.

1. JOHANNES SMELTZING (zoon van QUIRING JANS SMELTZING (*) en MARGARETA CORNELISdr. VAN ROEN, kleinzoon van JAN ARENDS SMELTZING (†) en MAERTJE MAERTENSdr. HUCHTENBURCH) is den 3den Augustus 1656 in de Hooglandsche kerk te *Leiden* gedoopt. Hij was tweemaal gehuwd, eerst in 1677 met GEERTRUIDA VAN HOVE, en daarna in 1680 met CATHARINA SCHREVELIUS, die in 1720 overleed. Hij is den 18den October 1693 overleden en in de Hooglandsche kerk te *Leiden* begraven, nalatende uit zijn tweede huwelijk drie dochters, waarvan MARIA gehuwd was met N. BEECKESTEYN. Deze JOHANNES heeft even als zijn oom AREND, verscheidene zegels voor de stad en de lakenhallen gemaakt. In 1688 kreeg hij om schoon te houden de stempels wegens de *Trekvaart* langs *de Zijl*, die op de *uitgetrokkene* studenten in 1672 en op de studenten die met de kap *promoveerden*. Op het Rijks-archief te *'s Gravenhage* zijn eenige stukken voorhanden, betreffende zijne vlugt, wegens het uitgeven der medaille, op den in 1690 te *Rotterdam* onthoofden C. COSTERMAN. Ook een verzoek zijner vrouw C. SCHREVELIUS, de onschuld van haren man aantoonende, met de daarbij gedrukte *Memorie* van haren advokaat. Ofschoon de afloop dezer zaak daarin niet vermeld is, blijkt het toch dat het Hof geen gevolg gegeven heeft aan het besluit, om zijne goederen te verkoopen, ten einde daaruit de onkosten zijner indaging te dekken, maar dat die door zijne vrouw zijn betaald.

In Februarij 1693 ontving hij van de regering van *Leiden f* 150, wegens het maken der zilveren medaille op de *Fontein*, de *Akademie* en den *Burg*.

Bij VAN LOON vindt men eenige door hem gemaakte medailles.

2. MAARTEN of MARTINUS SMELTZING, die een broeder van bovengemelden JOHANNES schijnt geweest te zijn (schoon mij zulks nog niet is gebleken), is den 25sten Januarij 1704 als *Wapensnijder* en jongman van *Leiden* aangeteekend met ANNA BENT, weduwe van ARNOUD VAN RIJCKEL. Ofschoon het derde gebod tot den 8sten Februarij 1704 is opgehouden, blijkt het echter dat dit huwelijk den 8sten Februarij 1704 is voltrokken.

Ik maak hiervan melding omdat op den 4den April 1713 getrouwd is MARTINUS SMELTZING, *Medailleur* jongman van *Leiden*, met ALETTA LOOV, wed. van JACOBUS OOSTERWOUT.

Uit deze omstandigheid zou volgen dat er *twee* MARTINUSSEN geweest zijn.

De *medailleur* MARTINUS SMELTZING overleed te *Leiden* en is den 17den Februarij 1714 in de Pieterskerk begraven. Op den inventaris zijns desolaten boedels, vindt men eene opgave zijner nagelatene medailles, waaronder *drie* van zilver, te weten die op den koning van *Engeland*, op de Heeren VAN DEN BERGH en RENSWOUDE, en op CATHARINA, Koningin van *Engeland*.

De stempels aldaar vermeld, waren: 1. Op de beroerte te *Amsterdam*. 2. Het oproer te *Brussel*. 3. Slag bij *Vigos*. 4. Het verwarde *Polen*. 5. De Oranjeboom. 6. Koning KAREL III, of de overgave van *Barcelona*. 7. Inneming van *Namen*. 8. *Gibraltar* of divisium non diffectum. 9. Koning van *Polen*. 10. De Heeren VAN DEN BERG en RENSWOUDE. 11. Op den dood van den Koning van *Engeland*. 12. Keizer LEOPOLDUS. 13. Vrede met den Keizer en den Turk. 14. Graaf van *Atthlone*. 15. Ontzet van *Turin*. 16. Koning van *Zweden*. 17. EUGENIUS en MARLBOROUGH. 18. MARLBOROUGH en OUWERKERK. 19. Overgave van *Rijssel*.

In de Leidsche rekeningen komt MARTINUS het eerst als wapensnijder voor op den 4den September 1693, toen hij 40 gl. 15 st. ontving voor het snijden van een *Weeskamerzegel*, een *Tolzegel*, en voor dat der munt van twee *Acht en twintigen* van *Groningen* en *Ommelanden*.

In 1695 heeft hij het Leidsche wapen op twee zilveren kandelaars gesneden, waarmede de Regering Ds. MARCUS VAN PEENEN vereerd heeft.

Sedert den 16den Julij 1701 heeft hij niets meer voor de stad gemaakt.

Behalve de reeds genoemde SMELTZINGEN, zijn er nog twee wapensnijders van dien naam te voorschijn gekomen, te weten AREND en zijn zoon JOHANNES.

AREND SMELTZING was een zoon van JAN

(*) Hij was hovenier en huwde in December 1627.

(†) Hij was eerst pasteibakker, daarna waard in den Grooten Doelen; hij huwde in Januarij 1653 en overleed in 1674.

en MAARTJE MAERTENS VAN HUCHTENBURG; hij was driemaal gehuwd; in 1662 met ADRIANA SEVENHOVEN, in 1676 met ADRIANA SCHREVELIUS, en in 1683 met MARIA LUIPAERT, weduwe van DANIEL DE PAAUW.

In 1662 is hij als stads-wapensnijder aangesteld, in plaats van REINIER TRAP, en heeft in die hoedanigheid veel voor de stad gedaan, te lang om hier alles te vermelden. Hij stierf den 4den October 1710 en is in de Pieterskerk begraven. Hij was tevens waagmeester en makelaar van hop, even als zijn zoon JOHANNES.

Deze JOHANNES is den 5den Julij 1668 gedoopt en in 1693 gehuwd met ELISABETH DE PAAUW. Hij heeft sedert den 23sten April 1695 tot den 2den November 1709 voor de stad als wapensnijder gewerkt en leefde nog in 1732.

Ik heb veel over die wapensnijders verzameld, en hetgeen hier is geleverd, zal genoegzaam hebben aangetoond dat er veel verwarring plaats heeft gegrepen bij het vermelden hunner kunst, omdat er van denzelfden voornaam hebben geleefd.

..ELSEVIER.

De Zonsverduistering van 25 *Julij* 1748. Hieromtrent schrijft men in de *Nederlandsche Jaerboeken* van dat jaar (II. 2, bl. 648), uit *Groninjen*:

»Toen elk den ander zocht wijs te maken dat, bij de Zonsverduistering, welke op den 25sten dezer hier te Lande gezien is, het zoo donker zoude worden dat men op den middag kaerssen zoude moeten aensteeken en de Heeren van Regeering met verlichte Lantaernen uit het *Wijnhuis* [*Honny soit qui mal y pense!*] gehaald worden, verzocht alhier zeker Aenspreker of Lijc-Aenzegger, zoo als men dezelve in deze stad noemt, aen den Heer President het begraven van een Lijk, dat hij op den dag der verduistering moest doen tot een volgenden uit te stellen, dewijl hij vreesde den weg niet te zuilen kunnen vinden of merkelijke inconvenientie te ontmoeten; het welk hem toegestaan werd: dan het gevolg toonde dat de straet nog wel te passeeren zoude geweest zijn."

J. H. VAN LENNEP.

Gebed van Alexander van der Capellen.

Gebet tot Godt gedaen als wy eerst op t huys van *Budelof* hadden geslapen wesende den $\frac{\text{3 Sept.}}{\text{30 Aug.}}$ ann. 1638.

Goedertieren Godt ende barmhertighe vader! Wy dancken U van gantscher herten, dat ghy ons man ende vrouw ons kinderen ende huysgesin s'daechs uwe gauen hebt laeten genieten ende desen nacht met ruste laeten slapen op een plaetse die wy tot eene wooninghe voor ons ende onse kinderen bereiden. Voor weinigh iaeren konden wy met veiligheyt alhier niet komen vonden oock een verwoestede huijsplaetse daer niemant schuylen konde voor wint ende quaet weder, wy hadden noch macht noch wille om d'opbouwinghe van een huys te ondernemen. Door hulpe van uwen crachtigen arm is de vyant verdreuen ende door uwe goedigheyt iegens ons bewesen beginnen wy te bouwen een bequaem huijs ende te woonen in vrijheyt. T geene aen onse middelen ontbreeckt dat gheeft ghy in volle mate ende verbetert onse goederen dat 't inkomen daer van streckt tot ons nootdruft ende onderhout gedyende in gelycker voegen als ghy met weinigh broot ende viskens veel dusenden gespyst hebt onse eensamheyt vermenichvuldight ghy met kinderen, onse persoonen versiert ghy met eere ende brenght ons tot staet ende regeeringhe van 't lant in weerwille van veel vyanden ende segent tot noch toe wonderlick ons geheele huijs. Hoe sullen wy u genochsam dancken voor soo groote goet! Wat kunnen wy doen dat wy niet schuldigh syn? Onse beste danckbaerheyt bestaet in gestadighe erkentenisse van uwe weldaden ende ongeueynsde gehoorsamheyt van uwe geboden soo langhe wy leuen sullen wy uwe weldaden roemen ende trachten u gehoorsaem te syn maer kunnen de wille niet volbrengen ten sy ghy ons daer toe oock de handt biedet. Hieromme bidden wy dat ghy uyt genaden onse sonden sult vergeuen, ons leiden ende houden op den wegh der Godtsaligheyt ende uwen segen soo veer laeten gaen dat dit nieuwe huys mogt wesen eene heylighe wooninghe daer uyt alle sonde schande ende godloosheyt geweeret worde, dat ick ende myne huysvrouwe in vrede ende liefde onder den anderen veel iaeren tot in hoogen ouderdom mogen leuen alhier ende op andre plaetsen van onse beroepinghe veyliglick verkeeren, ende voor U wandelen heyliglick ende voor de werelt eerlick onse kinderen in uwe kennisse ende vrese ende tot regeeringhe of dienst van 't landt optrecken oock onse huysgesin houden ende regeeren in eerbaerheyt. Wilt ons ende onse huys bewaeren voor watersnoot, vier, moetwille van quade menschen ende ouerual van vyanden Geeft vrede in het lant ende welstant voor ons gesamentlick segent de vrucht onses lyfs die ghy geschapen hebt geeft aen de moeder sterckte ende gesontheyt in 't dragen, ende vrolicke verlossinghe als de ure vervult sal wesen geeft t'allen tyden bequaem weder voor 't gewas ende vruchten onser landen, segent onsen arbeyt uytganck ende inganck opdat alle 't geene wy vorder sullen bouwen ende ondernemen, gescieden moghe ter eere van uwen grooten naem, beste van ons huys ende wy den loop

onses leuens voleynt hebbende mogen beerуen de wooninghe in de hemelen ende een eeuwigh leuen by uwe Maiesteijt.

Wy bidden u daerenbouen dat u belieue te verleenen aen onsen Prince wijsheijt ende lanck leven aen alle andre regeerders voorsichtigheijt ende getrouwheyt aen alle ingesetenen eenigheijt ende macht om de lasten van de swaere oorloghe te kunnen dragen ende wederstaen tot dat u belieuen sal ons daer van te verleenen een goede uytkomste, geeft aen alle officieren ende soldaten wackerheyt ende dapperheyt waackt ende vecht voor ons in frontieren ende in de legers. Segent alle eerlicke neeringhe zeeuaert ende hanteeringhe ende blyft ouer ons een genadigh Godt ende barmhertigh Vader. Dese onse bede besluyten wij met het volmaeckte gebet dat ons geleert onse Verlosser ende Salichmaker Christus, uyt wiens naem ende beveel wy seggen Onse Vader enz.

Bovenstaand gebed, geschreven met de eigen hand van ALEXANDER VAN DER CAPELLEN, Heer tot *Aartsbergen*, kan misschien dienen als een bewijs voor den vromen zin onzer voorvaderen en daarenboven strekken om dien beroemden staatsman nader te leeren kennen. R. W. S.

Slag bij St. Denis, 14 *Aug.* 1678. Prof. BOSSCHA, *Nederlands Heldendaden te land*, dl. II. bl. 208 volgg. en dl. III. st. III. bl. 22, 23 van de *Bijvoegselen en Verbeteringen*, heeft Prins WILLEM III zeer goed verdedigd tegen de aantijging, alsof hij, wetende dat de vrede te *Nijmegen* reeds gesloten was (dit was geschied in den nacht tusschen 10 en 11 Aug.), desniettegenstaande het Fransche leger onder den Maarschalk LUXEMBURG had aangevallen op den 14den Augustus. De brief van WILLEM III aan den Raadpensionaris FAGEL behelst zeker eene klare en voldoende verdediging van des Vorsten handelwijze (zie de *Bijvoegselen* t. a. p.), maar de eigenlijke oorzaak waarom WILLEM III geene tijding van het sluiten des vredes had op den 14den Aug. lag altijd nog in het duister, ten minsten zij schijnt aan Prof. BOSSCHA onbekend te zijn geweest. Die oorzaak is opgegeven door den Baron SIRTEMA VAN GROVESTINS, in zijn werk: *Guillaume III et Louis XIV, Histoire des luttes et rivalités politiques entre les Puissances Maritimes et la France dans la dernière moitié du XVII Siècle*, t. III. p. 162—165, en vooral in zijn schrijven aan MIGNET, den Franschen geschiedschrijver, aldaar p. 223 suiv. De brief van den Baron GROVESTINS aan MIGNET is van 20 Dec. 1841, en hij verwijst daarin naar het rapport van HIER. VAN BEVERNINGH, afgevaardigde tot de Nijmeegsche vredehandeling. Dit rapport was gerigt aan de Staten van *Holland*, en daarin zegt BEVERNINGH, dat de gezanten en gevolmagtigden onmiddellijk aan den Prins van *Oranje* door een'brief hadden kennis gegeven, dat de vrede tusschen den Koning van *Frankrijk* en de Staten-Generaal gesloten was: dat deze brief met het paket van den Marquis DE LOS BALBAROS (een der gevolmachtigden van *Spanje*, te *Nijmegen*) verzonden was, omdat men geen anderen bode had kunnen krijgen, maar dat later de gevolmagtigden hadden vernomen, dat de voornoemde bode was *afgeworpen*. Dit was de uitdrukking van BEVERNINGH, en dit woord, zegt GROVESTINS, laat ons in twijfel of de courier gedood was, of alleen uit het zadel geworpen. Laatstgenoemde schrijver gebruikt het woord *arrêté*. Hij moest natuurlijk BEVERNINGHS Hollandsch voor MIGNET in het Fransch vertalen. MIGNET betuigt in een' brief van 27 Dec. 1841 zijn' dank aan GROVESTINS voor dit berigt, en erkent dat hij nu van de onkunde van den Prins van *Oranje* aangaande het sluiten des vredes overtuigd is; schoon hij door des Prinsen brief aan FAGEL zich reeds overtuigd kon houden: »La lettre confidentielle du Stathouder au pensionnaire FAGEL le ferait croire au besoin, toute seule, tant elle respira la sincérité." Deze brief van den Prins is ook door GROVESTINS medegedeeld, t. a. p. p. 164.

Uit dit medegedeelde krijgt de meening van TEMPLE, aangehaald bij WAGENAAR, XIV. bl. 495, eene groote waarschijnlijkheid: dat de Marquis DE GRANA, Gouverneur der Spaansche Nederlanden, de brieven der Staten, tijding brengende van den vrede, daags voor den slag (bij *St. Denis*) onderschept en achtergehouden had: — in de hoop, voegt GROVESTINS er bij, dat een beslissende veldslag, op de Franschen gewonnen, een vrede, zoo ongunstig voor *Spanje*, moest vernietigen. Men vergelijke nog de *Bijvoegselen en Aanmerkingen op* WAGENAARS XIVde dl. bl. 113 volgg. v. GR.

Fortificatie van den Haag. Nadat de Staten van *Holland* en *West-Friesland* in de eerste helft van het jaar 1629 veel gebesoigneerd hadden over de versterking van *den Haag*, en de gecommitteerde Raden als hun gevoelen hadden geuit, »dat zy verstonden, de wyle syne hoochgemelte Ex^cie^. het crychsvolck te velde sal hebben te gebruycken, dat de magistraten vanden *Haye* voorñ. sorge sullen dragen, dat de voorsz plaetse van den *Haye* wert versien met goede ophalende bruggens," enz., werd eindelijk op 28 Augustus van genoemd jaar door de HH. Staten het consent tot de fortificatie verleend. Het »extract uit de Resolutie van Heeren Staten van *Hollant* ende *Westfrieslant*" luidt als volgt: »De advijsen vañ de Leden geresu-

meert wesende opt continueren van t maecken van een borstweringe Inden hage van Dennewech aff door t Bosch tot aende Brugge besuyden t Bosch Leggende in t selue toegestaen ende geaccordeert, mits dat t selue geschiede buyten costen vant Lant." Dit was het resultaat van de vele beraadslagingen: men scheen bevreesd te zijn voor een aanval »van den viant, die soude voor hebben een aenslach opte plaetse vanden Hage," en te meer, omdat Prins FREDERIK HENDRIK afwezig en met de belegering van *'s Hertogenbosch* nog geoccupeerd was.

In 1635 werd er op nieuw over het versterken der hofstad gehandeld. Uit de notulen van den Delfschen pensionaris CAMERLING (hij schrijft zich ook CAMERLIN) blijkt het volgende: »Den 1^{en} Mey 1635 voor de noen syn Inde vergaederinge van H. Staten van hollant eñ w. vryeslant verschenen vyff gedep^{us}. van s' grauenhage als de baillu, de drye burgem^{rs}. Jn regieringe eñ de secretaris DOUBLETH, hebben voorgestelt de gelegentheyt vañ hage, d'Importantie vañ zelue plaetse eñ de periculen die den hage heeft te verwachten vañ *Duynkerksche rouers*, twelck sy seggen dat syn Ex^{cie}. ten hoochsten apprehendeert, eñ dat daeroñe den hage dient gefortificeert, eñ ront om gemaect een steene borstweringe te weten onder dick drye en vier steenen, eñ boven $1^1/_2$ steen. Nyet voor eenich Canon, maer alleen dat die Musquetiers daer achter souden mogen hebben behoerl. defensie. — Op welck versouck weseñ gedelibereert verstaen die steden van Delff, Leyden, Amsterd., Gouda, Gorinchem, Schoenhouen, Briel eñ die seuen steden vant Noorderq^{r}. dat men die Veylinge vañ Zee behoert te behartigē en daer Inne behoerlicke ordre weseñ gestelt dat alsdan t' versouck van die vañ hage gedaen van selffs sal corrueren. Ende wert mitsdien goet gevonden t' voorstel By die vañ hage te houden In bedencken tot dat nader op die saeke vander Zee soude wesen geresol^{t}. D' heeren Edelen Dord^{t}. Haerlem, Rotterd. eñ Schiedam waeren van advise dat men het voorstel by die vañ hage gedaen syn Ex^{cie}. behoorde te Cōmuniceren oñe d'esselffs advis daer op te verstaen." — Uit het Extract van de Resolutien der Staten van 1 Mei 1635 blijkt verder, dat de regering van den *Haag* voorstelde »de fortificatie begonnen A^{o}. 1629 te voltrecken" en wel omdat zy »soo langs soo meer advertentie eñ kuntschap" bekwamen van de voornemens van den vyand »om yet te ondernemen om den Staet van den lande een gevoelyck effront te doen int bespringen ende spolieren van s' Gravenhage, dat Syn Ex^{cie}. den prince van Orangien van gelycke door verscheyde advertentien des ontfangen, hier over merckelyck bedencken is hebbende, dat sulcx geschiedende het selve een groot gerucht tot desreputatie van desen Staet soude maecken de gansche werelt deur," enz. Het extract eindigt met de woorden:

»Is verstaen ende geresolveert dat op het redres vande saecken te water voor eerst serieuselyck dient te werden gebesoigneert, ende dat even dien seluen naemiddach de besoigne tot dier saecken aengestelt, ter hand sal werden genomen." — Den afloop der besoignes vind ik niet vermeld; alleen voeg ik er nog bij, dat de vrees voor de Duinkerksche kapers eerst elf jaren later (in 1646) voor goed ophield, toen *Duinkerken* door de Franschen werd ingenomen, nadat zij den handel zestig jaren lang groote afbreuk had gedaan. Mr. I. S.

Het Water van den Nijl. »Het water in *Egypte*," zegt de Abt MASCRIER, »is zoo heerlijk, dat men er niet aan denken zou te verlangen naar minder hitte, of om verlost te zijn van dorst. De Turken vinden het zoo buitengemeen smakelijk, dat zij er zich toe aanzetten om het te drinken door het eten van zout [, eene ligt verklaarbare buitensporigheid, wanneer men zich herinnert, dat de Mohammedaan geen wijn en dus ook geen champagne drinken mag]. Ook is het eene algemeene spreekwijze onder hen, dat, zoo MOHAMMED van dat water gedronken had, hij God zou gebeden hebben in het leven te mogen blijven, om het altijd te kunnen genieten. Ondernemen Egyptenaren den pelgrimstogt naar *Mecca*, of verlaten zij hun land om eenige andere reden, dan spreken zij van niets als van het genot, dat zij zullen hebben bij hunne terugkomst, van weder Nijlwater te kunnen drinken. Niets is er, dat bij deze voldoening haalt: zij overtreft, in hun oordeel, die van hunne betrekkingen weder te zien en hun gezin. Ook erkennen allen, die het water geproefd hebben, volmondig, dat zij elders nooit zijns gelijken hebben gevonden. Drinkt iemand het voor de eerste maal, dan valt het hem zwaar te gelooven, dat het geen water is, door kunst gemaakt. Het heeft iets in zich, zoo alleraangenaamst en zoo streelend voor den smaak, dat het dien rang onder de wateren verdient, welken champagne heeft onder de wijnen, maar zijn kostelijkste eigenschap is, dat het ook buitengewoon gezond is. Het Nijlwater bezwaart nimmer, al drinkt men er ook nog zoo veel van en dit is zoo waar, dat het niets ongewoons is er menschen drie emmers vol op een dag zonder hinder van te zien drinken. Doch alleen het Nijlwater verdient deze lofverheffingen. Het Egyptische bronwater is walgelijk en ongezond." — HARMER's *Observations; Family Herald*, Vol. III. p. 509.

Uit het bovenstaande kan men gereedelijk

opmaken, hoe verschrikkelijk voor de Egyptenaars de verandering was van het water der *Rivier* (de *Nijl* wordt in het *O. T.* niet genoemd) in bloed (*Exodus* VII. vs. 15—25), waardoor het zoo stonk (vs. 21), dat zij het niet drinken konden, ja er moede van werden (vs. 18). En hoe groot moet ook het verschil zijn geweest voor de Israëlieten in de woestijn (*Numeri* XX), dat hun de klagt ingaf (vs. 5): »En waarom hebt gijlieden ons doen optrekken uit *Egypte*, om ons te brengen in deze kwade plaats? Het is geene plaats van zaad, noch van vijgen, noch van wijnstokken, noch van granaatappelen: ook is er geen water om te drinken." Het was de dorst, die hen aan sappige vruchten deed denken. De nog bestaande karakteristieke voorliefde van het Joodsche volk voor sommige spijzen komt in *Numeri* XI: vs. 5 krachtig uit. »Wij gedenken aan de visschen, [hier hongerde hen] die wij in *Egypte* om niet aten, aan de komkommers, en aan de pompoenen en aan het look en aan de ajuinen en aan het knoflook" (zijn de Spanjaarden ook welligt van Joodsche afkomst?). Zoo heeft men, in twee verzen, eene opsomming der voornaamste eetbare voortbrengselen van *Egypte*. En toen de Israëlieten uitriepen »onze ziele walgt van dit zeer ligte brood" (*Numeri* XXI: vs. 5), dachten zij voorzeker aan de verschillende soorten van smakelijk brood, dat men, zoo het schijnt, in *Egypte* had. Want van brood- en banket-bakken moet men aldaar reeds vroeg werk hebben gemaakt: althans, in den bovensten korf van den opperbakker aan 't Egyptische hof ten tijde van JOZEF, »was van alle spijze van FARAÖ, die bakkerswerk is (*Genesis* XI. vs. 17)."

J. H. VAN LENNEP.

Tarok (vgl. V. bl. 321; VI. bl. 131; IX. bl. 286). De vraag: waarom de honden tegen de maan blaffen (*Nav.* IX. bl. 337, Vr. 473)? kan ik niet beantwoorden. Maar zij heeft mij N°. 18 van de tarokkaarten voor de gedachten teruggeroepen en doen herzien. Ik had had bij de beschrijving der kaart, waarop de *maan* is voorgesteld, gezegd, dat men in 't midden twee torens ziet, elk door een' hond bewaakt. Die opgave wensch ik te verbeteren. Thans blijkt mij namelijk, dat die honden geen slotbewaarders zijn. 't Is allerduidelijkst, dat zij *tegen de maan* zitten te *blaffen*. De opmerking van het blaffen der honden tegen de maan is dus al zeer oud. Zou men er oudtijds ook beter rekenschap van hebben kunnen geven, dan nu, nu wij in de volle maan geen blinkend aangezigt meer zien?

S. J.

Grafschriften van Nederlanders in het buitenland (vgl. X. bl. 153). JACOB VAN ADRICHEM, die te *Bazel* in 1634 is overleden en begraven, was te *Delft* den 1sten Julij 1611 geboren. Hij was wel de eenige zoon, maar niet het eenig kind van JOOST VAN ADRICHEM, JACOBSZ., Burgemeester te *Delft*, en van CATHARINA GERRITSdr. VAN DER EYCK. Deze echtelieden hadden nog vier dochters, van welke eene zeer jong stierf, en de drie andere EMERENTIE, JANNETJE en MARIA genaamd waren. EMERENTIE huwde den 6den Februarij 1633 aan FRANS JANSZ. MEERMAN, Bewindhebber der O. I. Comp., en MARIA werd den 10den Februarij 1636 de echtgenoot van PIETER GERRITSZ. VAN SANTEN, Raad en later Burgemeester te *Delft*. Beiden hadden een schat van afstammelingen. Eene zuster van voornoemden JOOST VAN ADRICHEM, ELISABETH genaamd, telt schrijver dezes onder zijne voorouders.

C/4.

Brief van den Graaf van Boussu aan de Regeering van Delft, 23 *Januarij* 1570.

Die Graue VAN BOUSSU heere van Beuury, Seumont, Villers, Stadhouder ende Capiteyn gnl ouer hollant ende westvrieslt̄ Etc.

Eersame Lieue bezundere. Alzoe d'Ex^{cie} van Hartoch van alue capiteyn ende gouuerneur generael ouer co^{ct} ma^{ts} nederlanden, by zynder Ex^{cie} missiue van date den xvi^{en} January deser Jegenwoirdigen maent aen ons als stadhouder van hollant scryft, Dat aengemerct zynder Ex^{cie} daegelicx by veele ende diuersche coopluyden, hen ter zeewert generende zeer geimportuneert wordt omme toe te laten heure schepen te moegen vaeren vuyt die hauenen van herwertzouere wair Jnne Zijnder Ex^{cie} tot noch toe zeer zorchfoudich geweest es Jn regard van dese variable tyden, ende opdat die zelue zynder Ex^{cie} dair vuyt nyet en zoude zyen volgen het verlyes dair Jnne die coopluyden dickmael vallen deur begeerte van winste Ende nochtans begeerende zijne Ex^{cie} te zyen die continuatie vander nauigatie tot weluaren van de landen van herwertzouere, Soe hadde die selue zyne Ex^{cie} by aduyse van seeckere coopluyden doen maecken een ordonnantie achteruolgende welcke toegelaten wordt te moeghen vaeren vuyt die hauenen van dese landen by forme ende manyere van prouisie, gelyck ghy zyen moecht by de Copie van de voorsz ordonnantie hier by geuoucht, U. Lastende ende ordonnerende wel ernstelicken eñ vuytdruckelicken by desen, die zelue Jnden uwen te kennen te geuen, ende voor den volcke aldaer te vercundighen mitzgaders oick het placcaet van den Jaere een en vijftich op tstuck van der nauigatie gemaect, twelck wy hebben doen drucken, ende u mitten eersten sullen ouerzenden Zoo verre ghy tzelue nyet en hebt, opdat een yegelick mach weten hem nae de voorsz ordonnantie ende oick

naer tvoorsz placcaet vanden Jaere LI. hier voren ende Jnde voirsz ordonnantie tot meermael verhaelt te reguleren. Eerzame l'eue bezundere onse heere god zy met u. Gescreuen Jnden haege den xxiii January anno 1569 stilo cur.

U Lieden goeden Vrient
MAXIMILIEN DE BOUSSU.

Post data: Zynder Gen: heeft gecommitteert JOOST VAN DE WERUE bailliu vanden Bryelle totter visitatie vande schepen die vuyt uluyder hauene zullen vuyt reysen.

Het adres luidt: »Eersaemen Lieuen bezunderen, Schout, Burgem̃rñ ende regeerders der Stede van Delff." — Verder is op de buitenzijde aangeteekend: »Ontfangen den vijfden februarij xv^c^ seuẽtien stilo coi. (*communi*) op de noen voir xii uren. Volghende tinhouden Jnt witte van dese, ghepubliceert van tstadthuys der stede van delff dordonnañ, ende tplacaet beroerende die nauigatie ende toerustinghe vañ schepẽ etc. actum den vi^en^ february 1569 stilo op^i^. — De plaats, waar het zegel op gedrukt was, is nog duidelijk zigtbaar. — De woorden: »U Lieden goede vrient" en de naamteekening beide zijn van de hand van BOUSSU zelven. — Een der Burgemeesters van *Delft* was in die dagen HUIG JANSZ. VAN GROENEWEGEN, dezelfde die, zoo als HOOFT verhaalt, in verstandhouding met BOUSSU de stad aan de Spanjaarden had willen verraden. De Roomsch- en Spaanschgezinde burgervader werd echter nog in tijds door Prins WILLEM verschalkt en later afgezet. In het jaar 1573 komt hij niet meer onder de Burgemeesters voor. — Zie HOOFT, VIIde boek, p. 299 seqq. op het jaar 1573, die van GROENEWEGEN daarom nog als Burgemeester van dit jaar opgeeft, omdat de Magistraat te *Delft*, tot den jare 1581, jaarlijks omtrent de maand Mei eerst veranderd werd. Mr. I. S.

Ordonnantie van den Prins van Oranje, om geen vleesch in de vasten te koop te mogen stellen, 5 *Februarij* 1573. WILHELM By der gren Godts, Prince van Oraengien, Graue van Nassau, van Catzenellenbogen, etc. Stadthouder eñ Capiteyn gnãel, ouer hollandt, Zeelandt, Westvrieslandt, eñ Vuytrecht, Allen den ghenen die dese Jegenwoirdighe zien, ofte hoiren lesen Saluyt Doen te wetene, dat wy om In als behoirlycken te voirzien, ende de neringhe van de cleyne Visscherye In hollandt te conserueren, tot onderhoudt vande schamele visscheren, eñ andere hem daer mede geneerende, eñ Oirder te gheuen dat deur tconsumeren eñ vernielen van het oude eñ Jonghe bestiael, gheen gebreck ofte excessiue dierte van vleesch opte somer en come, Soo Ist dat wy wel expresselyck hier mede verbieden alle eñ Iegelijcken, dat men In het Landt, eñ Graefschappe van hollandt egheen Schaepen, Lammeren, Ocsen, Koeijen, ofte ander versch vleesch, Noch oyck hasen, konynen, Gansen, hoenderen, vogelen, eñ diergelijcke gedierte te coope en stelle gedueren dese legenwoirdighe vasten, Op arbitrale correctie, Wel verstaende dat aen die Siecken, eñ crancke perzoonen allerley vleesch tot heuren nootdruft sal mogen vercocht worden, Ende dat oyck eenen Jegelijck geaccordeert wort binnen zynen huyse, Speck, vleesch geroockt ofte gesouten, Sulcx hy in voirraet eñ tot prouisie heeft ofte In coope weet te becomen, te mogen eten, ende genyeten, Ende op dat nyemant eenighe Ignorantie van desen en pretendere, Soo ordonneren, eñ bevelen wy allen onsen Gouerneurs, en wethouders vanden Steden eñ andere plaetssen In hollandt, Dat zy dese onse ordonnañ van stonden aen doen, eñ Laten publiceren, ter plaetssen daermen gewoen Is publicatien te doen, eñ tegens den Ouertreders procederen nae behoiren. Dees t'oirconden, hebben wy dese met onsen Name geteeckent ende ons secreet Segel daer beneffens Laten drucken In placcate Aldus ged^n^ tot delff, Opten vyfden dach der maent february, Iñ Jare ons heeren, duysent vyffhondert, Tzeuentich, eñ drye.

GUILLE DE NASZAU.

(Hier het zegel.) By beuele van Syne Excellentie
BRUNYNCK.

Onderaan op het perkament staat: »TInhouden van desen naer voirgaende clockgeslach van tstadthuys der stede van delff voirden volcke ghepubliceert den vi^en^ february a^o^ xv^c^lxxiij."

In het 3de Keurboek van *Delft*, bl. 205, wordt op het jaar 1574, stilo coĩ, een dergelijke ordonnantie medegedeeld, gepubliceerd den 2den Maart van gezegd jaar. Er wordt daar niet gesproken van de »Jegenwoirdighe vasten," maar men maakt er in bekend, dat er geordonneert is, »dat niemant hem vervorderen zal, achter maendach naestcomende tusschen dit ende paesschen toe, te steecken eenighe schapen, enz." om zoo doende het »bestiael" te doen »vermenichvuldigen aenwasschen ende aenvoeden twelck mit dese Jnlandische oorloge zeer vernielt ende veruoert is." Een andere hand heeft deze laatste woorden doorgehaald en daarvoir in plaats gesteld: »twelck vuijt dese prouincie zeer vervoert wort." — *Tegenwoordig* verbiedt men den uitvoer niet, *toen* ordonneerde men, dat de »vleyshouders" gedurende eenigen tijd geen groot noch klein vee zouden slagten, en nu is de vraag, of men te *Delft* of elders in *Holland*, gedurende de »Inlandsche oorloge," *minder* en *slechter* vleesch at, dan tegenwoordig te midden van de zegeningen des vredes.

Deze quaestio historico-oeconomica zal waarschijnlijk niet gemakkelijk op te lossen zijn, omdat men, voor zoo ver ik weet, geen opgaven van den veestapel dier dagen in *Holland* bezit. Het is met dat al toch curieus, dat de bovengemelde maatregel ook genomen werd, »omme te conserueren die visscheryen ende te soulageren den armen visschers," zoodat èn mensch èn dier op verschillende wijzen gebaat werden. Waaruit wederom ten duidelijkste blijkt, dat onze Gereformeerde voorouders zich voor bijna drie eeuwen reeds met visch moesten *behelpen*, daar zij *toen* voorzeker nog niet wisten, dat visch een *even krachtig* voedsel is als vleesch.

Mr. I. S.

Woorden in Zeeland (*Zuid-Beveland*) *in gebruik.* Het Zeeuwsche taaleigen is zeer verscheiden. Niet alleen dat op ieder der verschillende eilanden andere woorden en andere uitspraken gevonden worden, maar aan de onderscheidene kanten van elk eiland heeft men soms weêr verschil. Zoo zijn b. v. aan den kant van *Zeeuwsch-Vlaanderen* op het eiland *Zuid-Beveland* meer verbasterde *fransche* woorden in gebruik dan elders op dit eiland. Dit onderscheid echter is soms zoo fijn, dat men bij het onderzoek daarnaar verward zou raken en daarom heb ik hier woorden en uitdrukkingen verzameld, die over geheel *Zuid-Beveland* door de boeren en meestal ook door den minderen stand gebruikt worden.

Ik heb de woorden zooveel mogelijk geschreven, zoo als zij moeten uitgesproken worden, alleen de uitgang *lijk* b. v. in *kostelijk*, heb ik onveranderd gelaten.

De *ij* van dit woord moet als de *ue* van het Fransche *que* worden uitgesproken, hetgeen in de Hollandsche taal niet met letters is na te bootsen.

Aar (naar den a(nd)eren kant). Regtsch. Uitdrukking die men alleen bezigt om paarden te besturen. Zie *Utan* onder.

Aerdmuus, (Aardmuis). Aardaker.

Aerdworm. Daauwworm.

Aeren. Aderlaten.

Afleygstrekke. Aflegster.

Assie. Asch.

As ter toe. Bij uitstèk, zeer. *Ie is as ter toe kwaed* (hij is zeer kwaad).

Ook wordt het gebruikt als men verwondering wil uitdrukken: *waarlijk!*

Avek. Wel zoo! *Kiek avec.* Kijk er eens aan!

Bagge. Mand. Eene zekere maat waarmede men groenten meet.

Balie. Leuning eener brug.

Bangen. Banden.

Baspupe. Pijpesteel.

Bedrief. Huishouding. *Een klein bedrief* van een boer die een *klein hofsteedje* heeft. Een *bedrijf.*

Beenderen. Gaauw loopen. Dit woord duidt de snelle beweging der beenen aan.

Beestachtig. Beesten minnende. Een *beestachtige veint*, een man die veel van beesten houdt. Evenzoo wordt *kinderachtig* gebruikt.

Bemes. Bezem.

Benapt. Benepen, benaauwd. *Benapt in de bozze*, slecht bij kas.

Benne. Mand.

Berrie. Lijkbaar.

Beukje. Overhemd dat de boerinnen dragen.

Beuzelen. Jokken.

Bieren in de uitdrukking: *te bieren gaan.* Kermis houden.

Biezen. Heeft dezelfde beteekenis als *beenderen.* Zie boven.

Bitter. Roet.

Blaezen. Drinken, pooijen.

Blokkeelhout. Vaamhout.

Bogt. Bank in de kerk.

Bonk. Groot stuk. *Een bonk vleisch.* Een groot stuk vleesch.

Boord. Plank der kast. *Op d'eerste boord.*

Bostwering. (Borstwering), lambrisering.

Bos. Terstond. *'t Zoa* (*zal*) *bos geschie*(*d*)*en.*

Brasem. Leerling.

Buze. Kagchelpijp.

Buzze-Bus. Ook beurs in *Geldbuzze.*

Daaken (*). Dadelijk, terstond.

Dreeve (dreef). Laan.

Dulve (het gedolvene). Sloot.

(*H*)*effen* (*een kind*). Voor den doop houden.

El, bel! Welzoo. Om verwondering uit te drukken.

Elder. Uijer dèr dieren.

Falie. Groote zwarte omslagdoek die de boerinnen dragen.

Fleuke. Slet.

Foïje. Schoorsteenmantel.

Fossi. De spruw.

Gallerieje. Gang.

Gareelmaker. Zadelmaker.

Geleierswinkel. Winkel van wit aardewerk.

Geleiersgoed. Wit aardewerk.

Gemoeijelijk. Moeijelijk.

Genan. Naamgenoot.

Gerridon. Theeketel (Gueridon).

Ginnes in den zin *'t is ginnes.* Het is niet zoo.

Glad. Vlug, slim. *Een gladde meid.*

Goeste. Zin, trek.

Gostermanne en *Gosternokke* zijn beide *vloeken.*

Gruus. Zemelen.

Guus. Kinderen. *'t Guus afkelven.* De kinders poetsen.

(*) Waarschijnlijk zamentrekking van ***dadelijken.***

BESTUUR.

Haege. (Haag). *Achter de Haege loopen.* Spijbelen.

Jaet, jaet. Ja, ja. Wordt altijd herhaald. *Ei je 't gedaen?* (hebt gij het gedaan?) Jaet, jaet.

Janken. Weenen.

Ieval. Narigheid, ongeluk, koû.

IJsje. Hengseltje.

Ik (*ben*) ik. Dit persoonlijk voornaamw. wordt altijd herhaald. *Ik heb ik, ik doe ik,* enz.

In(h)olken. Te goed doen in een' iron. zin. *Ik zoa je wel inholken.* Nu jawel, morgen!

Jong zijn. Ergens jong zijn (*). Ergens geboren zijn.

Julen. Weenen.

Juun. Ajuin.

Kagchel. Veulen. *Kagchelen.* Het ter wereld brengen van een veulen.

Kappe. Boerenjas.

Kappen. Hakken. *Koek kappen. Gekapt.* Gehakt. *Een bal gehakt.*

Kappot. Ziek.

Kelowauf. Eene zuidelijke vrouwe.

Keu. Varken.

Keuze. Rok der boerinnen.

Klabboeje (klaphoed). Sitschen nachtmuts.

Klakke. Pet.

Kleppe. Pet.

Klimaete. Temperament. *Ie is altied in één klimaete.* Hij is altijd even bedaard.

Klis. Drop.

Knechtje. Jongentje.

Kokkienen. Babbelaars.

Koppekrammen. Ragen.

Koppespinveger. Raagbol.

Korrewaegen. Kruiwagen.

Kortemaend (*de*). Februarij.

Kortrok. Boerenbuis.

Kortvleeken. De vleugels afsnijden, overdragtelijk veel gebruikt van het *hair knippen* der menschen.

Kosmis. Kersmis. *Kosmiswaegen.* Kersmistimp (= kersmiskoek). In *België* zegt men voor koek *wegge.*

Kosse. Koorts.

Kossentje. Babbelaar.

Kostelijk. Ferm, heerlijk, opperbest.

Kripvet. Varkensvet, dat gesmolten door de boeren met zout of stroop op de boterham gebruikt wordt. Een *Kripvetstute.* Een boterham met kripvet.

Krukels. Aliekruiken.

Krunaegelboom. Sering.

Kuijeren. Wandelen. [Eig. met de *keu* (oude benaming van *stok*, vanwaar de billardkeu verkeerdelijk *queue* gespeld) gaan wandelen.]

Kunnen heeft tot Imperf. *kust* en *kost.*

Kurve (korf). Mand. *Klepkurve.* Mand met kleppen.

(*Wordt vervolgd*). DE MACCABEëR.

Prince Liedt omgekeert. Het onderstaande prinsen-lied is vermoedelijk zijn ontstaan verschuldigd aan het beruchte jaar 1650, toen onder anderen de Prins Stadhouder WILLEM II eenen aanslag deed op *Amsterdam* die..... mislukte. — Of het lied reeds vroeger is gedrukt, kan ik niet verzekeren.

Prince Liedt omgekeert
en gepast op de Tweede WILHELMUS van Nassouwen.

WILHELMUS van Nassouwe,
Sijt gij van Hollands bloet:
Uw Vaderland ontrouwe
Dat gij beschermen moet;
Een prince van Orangien,
Door tooren heel ontaert
Gij (*) hebt in Vre' met Spangien
Uw landt met krijg beswaert.

Ach *Holland*, uw vrijheden
Bestrijdt men nu met dwangh,
En ons ontroerde steden
Versuchten droef en bangh,
O! die ons most bevrijen
(So riep de goe' gemeent),
Comt nu als weerpartije,
Die ons Vrijheit vercleent.

Wel dit sijn dolle vlagen,
Want gij hebt noijt gestreen
Noch met Vijandt geslagen
En trekt nu op de been,
Wilt gij dan 't vaendel swaeijen
En als een wrede Leeuw,
Met uwe krijgsche reijen
Verdrucken wees en weeuw?

Al komt Gij nu braveren,
Met volck van West en Oost,
De Grote Heer der Heren
Is onze hulp en troost.
Sijn bijstandt is gebleken,
Want die 't verraed wel sagh
Quam met sijn regen breken:
Uw langh beleijde slagh.

Schep moet dan Heren Staten
En hulp van Godt verbeijdt
Die ruiters en soldaten
Weer na de grensen leijdt.
Al dingt men voor of achter
Na, Amstels gulde kruijn,
Noch hoedt ons d' Opperwachter
Een schutsheer van de Tuijn.

Heer wildt ons droefheijt keren
Ja een gewenschte vre'.
So singt m'uw prijs en eren
Die voor ons Rechten stre'.
Gij mijden ons voor 't vechten
Door Uw alwijs bestier;
Wilt deze twist voort slechten
So brandt men 't vrede vier.

Door liefde tot vrijheijt.

Die 's lants Vrijheijt won verderven
Doetse leven door sijn sterven.

(*) Is het niet *jong geweest zijn*? BEST.

(*) In het oorspronkelijke had eerst gestaan ***Heeft hij*** en in den volgenden regel ***Sijn***.

Onkosten gevallen op een maaltyd van de H H. Burgemrs en Regeerders der stad Delff, gehouden 3 *Augustus* 1705. Bij den tegenwoordigen hoogen prijs der eerste levensbehoeften is het niet onbelangrijk eens na te gaan, wat onze bet-overgrootvaders wel moesten betalen, wanneer zij hunne maaltijden hielden, die doorgaans het een of ander gewigtig werk besloten. Op het Archief van *Delft* vond ik een memorie van onkosten, gemaakt voor een maaltijd (tegenwoordig zegt men *diné*), bij zekere gelegenheid in een der zalen van het oude Princenhof gehouden. Het bedrag der rekening is 306 gulden, 18 stuivers, voor de volgende posten:

Aen WILLEM MOUCHON, over leverantie van *wijn* . . .	74 - — - —
Over leverantie van *Hoenderen*, enz.	20 - — - —
Aen CORNELIS BLOEMMESTEIN, over leverantie van *Vleesch*	24 - — - —
Aen GEERTRUYDT VANDR MINNE, over leverantie van *Groente*	27 - — - —
Aen JACOB VAN RUIJVEN, over leverantie van *Cruijdeniers-waren* etc.	46 - — - —
Over leverantie van *Broot* .	8 - 14 - 2
Aen den Fabrycq OUDENHOORN, over eenigl. *verschot* . . .	31 - 3 - 14
Aen MARIA PAUW, over leverantie van *Citroenen* en *Appelen van China*	7 - — - —
Aen Mr. JAN BLOEM (kok, enz.)	69 - — - —
	306 - 18 - —

De afzonderlijke rekeningen der verschillende leveranciers zal ik niet *geheel* copiëren, maar eenige posten daaruit overnemen, waaruit men niet alleen zal kunnen opmaken, wat de prijs der »comestibles" was, maar ook besluiten, dat onze voorouders zeer goed wisten, hoe een »fatsoenlijke maaltijd" moest zijn ingerigt.

Op de nota van den kok en pastijbakker vind ik onder andere opgaven: 16 ℔ *schapenvleesch* voor de *bruyne pastey* à 3 gl. 12 st.; voort *Lardeeren* en *Ackomoderen*: 1 gl. 9 st.; *Lardeer-speck*: 3 gl. 9 st.; *morriljes*: 1 gl. 5 st.; *koriander, tijm, maeschelijn, Louwerier*: 12 st.; *twe haesen* Betaelt: 4 gl. 10 st.; 12 *quartels*: 3 gl. 12 st.; 14 *poelsnippen*: 4 gl. 4 st.; 9 *leeuwercken*: 1 gl. 2 st. 9 penn.; *een gans*: 1 gl. 6 st.; *twee geroockte tongen*: 1 gl. 16 st.; voort gebruyck van *kostrolle, decksels, taertpanne*, etc.; 6 gl. Voor *myn zoon* met den *kock Arbeyts Loon ter discresy*, naderhant opgegeven: 25 gl.

»Ick MARIA PAAUW heb gelevert op den 3 Augustus aen ijuffrou OUDENHOOREN te weeten:

30 — *lemoene* het stuck 3 st. 8 penningen
12 — *appele sijna* het stuck 3 st. 8 penningen
Somma — 7 — — gulden — 7 — stuivers."

»ABRAM JACOBSE voor *oppasse* int hof op de maaltijt $^1/_2$ dage en 2 nachte: 1 gl. 10 st.; 2 *schoonmaecksters* die het *tinnewerck* en *koperwerck geschuyrt* hebbe dat op de maaltyt gebruijckt moest werden ende *vaate* gewasse hebbe en tot dienst van de *kock* geweest syn samen 7 dage en samen 1$^1/_2$ nacht yder dagh en nachts; 16 st.: *f* 6 — 16."

»Geleevert door ARIJAENTYE DUIJSTHOUCK ten behoufve de stadt delft op de heeren burgemeester maaltijt int hof op de heere zaalen *booter* en *kaas* Als volcht: 17$^1/_2$ pont booter het pont 5$^1/_2$ stu. (NB. kom daar nu eens om!) 3$^3/_4$ pont *Edamse* kaas 3$^1/_4$ stu. en 2$^1/_2$ pont *stolcksche* kaas 2 stu. het pont." — De *dames* zullen ook hieruit bemerken, dat deze beide artikelen sedert 1705 zeer in prijs gestegen zijn. Maar wat zullen zij wel zeggen, als ik haar vertel, dat »$^1/_4$ pondt beste tee boei" (alias: zwarte thee) toen *f* 4 kostte? Het zal wel *puik* geweest zijn (*). — Een pond *banket* wordt genoteerd à 12 st.; 1 ℔ candij: 15 st.; $^1/_2$ ℔ snippers: 18 st. — Den 3 Agustus gelever aen de heren van de wet desen navolgende *toeback*, ditto een half vierendel *frines* (Varinas) toeback: 0 — 17 — 8; ditto noch een half vijerendel: 0 — 10 — 0."

»Betaalt Aen VLAAMINC voor $^1/_4$ pont *koffij*: 12 st. 8 penn. betaalt voor een stuk *soethout*: 1 st." —

»Den 3 Augustis wedewe VAN TRICHT ghelevert op hoof een *kolvat* (koelvat): 10 st.; 2 *lampetpotten*, 8 *schotels*: 4 — 8 — 0; 5 *grote plate*, 4 *aesette* (assietten), 2 *kardinael* (?): 0 — 19 — 0; 2 *plate*, 2 *konfor*, 4 *gaerdon* (guéridon): 0 — 14 — 0." —

»Geleevert ten dienste vande maaltijt in t hof 2 pont *soocijse*... het pont 7 st.; 3 pont *Reesel* (reuzel) het pont 5$^1/_2$ st."

»Gelevert 16 pont *roggendegh*: 16 st.; 12 pont *blommen*: 1 — 10 — 0; 50 *eeiren*: 0 — 18 — 12; 6 stuver *beschutes*."

De *kruideniers*-rekening levert veel stof tot vergelijking tusschen de toenmalige prijzen der specerijen, enz. en de tegenwoordige,

---

(*) Men weet, dat het gebruik der thee, in den loop der XVIIde eeuw eerst in zwang gekomen, vooral door de Hollanders zeer werd bevorderd, zoodat het geurig Chineesche kruid in 1680 reeds vrij algemeen, niet slechts als geneesmiddel, maar ook als drank der aanzienlijke klasse bekend was. Tot dit resultaat bragt vooral veel bij het geschrift van den Amsterdamschen geneesheer Dr. CORNELIS BONTEKOE, die op last van de O. I. Compagnie een »*Tractaat van het excellentste Kruyd Thee*," enz. schreef, waardoor eerlang het debiet der thee zeer toenam en de Compagnie weldra verlost werd van den aanzienlijken voorraad, die aanvankelijk geen koopers vond, tot dat BONTEKOE de wonderdadige eigenschappen van »'t excellenste kruyd" had ontwikkeld in zijn curieus »tractaat," waarvan de 2de druk in 1679 te 's Gravenhage bij PIETER HAYEN verscheen. Men zie verder een belangrijk artikel over de *thee*, in de *Revue des deux Mondes* van 1 Janvier 1860, 1e livraison, p. 194 suivv., en vooral de noot. p. 195 volg. en die op p. 214.

hetgeen ik aan de *huismoeders* te onderzoeken overlaat, die ook hier wederom menige afwijking zullen ontdekken. »$^1/_2$ ℔ *W. peper*: 11 st.; $^1/_4$ ℔ *noote* (muskaat): 1 — 4 — 0; $^1/_8$ ℔ *nagelen*: 0 — 12 — 0; $^1/_4$ ℔ *caneel*: 1 — 4 — 0; 3 ℔ *W. suker*: 1 — 4 — 0; 6 ℔ *candijbroodt* à 13 st. het pont; 50 *agurse uije*: 15 st.; 4 ℔ *W. letters met sucade* à 18 st. het ℔; 3 ℔ *makrons* à 18 st. het pont; 2$^1/_2$ ℔ *pistaesse* à 20 st. het pont; 2$^1/_2$ ℔ *kraec-amandelen*: 1 — 5 — 0; 1$^1/_4$ ℔ *sittroena* à 22 st. het pont; 2 *slooties* (?) *hanssoobus* (ansjovis): 1 — 10 — 0; een *sousijse-beloenie* (saucisse de Bologne): 12 st.; aen *gember*: 2 st. (N. B.!); aen huijr van het *spostelijn*: 1 — 4 — 0."

Het is jammer, dat mij niet gebleken is, *hoeveel* personen aan den maaltijd deel namen. Mij dunkt, dat er wel 20 en meer personen hebben aangezeten, wanneer ik de kwantiteit van hetgeen voor het »diné" geleverd werd naga.

Voor het »dessert" werd door de fruitvrouw opgegeven: aan *kerssen*: 4 — 8 — 0; aan *minder kerssen*: 0 — 12 — 0; aan *abrikoosen*: 2 — 10 — 0; aan *palm* en andere *Bloemen*: 5 gl.

De HH. Burgemeesters zullen ongetwijfeld alles wel *ten duurste* hebben moeten betalen, evenwel zal men toch moeten toegeven, dat het *rund-* en *kalfsvleesch*, beide tegen 4 st. het pond op de nota van den vleeschhouwer gerekend, *niet* duur mag heeten. — Kolossale stukken kwamen er op tafel: twee *kalfsbouten* met een *kalfsschijf*, wegende 25 ℔; drie *Lamskwartieren* wegende 30 ℔, waarvan het ℔ tegen 5 st. berekend wordt. Verder geeft de slagter op: 2 »*murchschijnckels*": 12 st.; »tijen paer *borsijes*, paer sestyen stuijvers": 8 gl. — De *poelier* leverde: 8 »*kallekoenen*" à 18 st. het stuck; 10 *hoenderen* à 11 st. h. s.; 8 *huis-duiven*, 't paer 8 st.; 4 *knijnen*, 't paer 16 st.; 1 *spenvarcken* van 3 gl. en eindelijk: een *groote soo haennenkamen* van 1 gl. 16 st. Aan *wijn* werd in rekening gebragt: 44 — 2 — 0, voor 15$^3/_4$ stoop 84er *Rijnse* wijn; voor *Couteau*-wijn: 21 — 10 — 0, waarvan 21$^1/_2$ stoop staat genoteerd Uit de brouwerije van 't Waapen van Luijck werd geleverd: $^1/_4$ vat *croon bier*: 1 gl., waarbij voor accijns en »kruygelt voor het kinnetje bier" nog kwam: 15 st. 6 penn.

En hiermede besluit ik deze opgave, die voor de HH. Navorschers welligt vervelend zal wezen: daarentegen vlei ik mij, dat de *dames*, zoo er gevonden worden, die den *Navorscher* inzien, de rekeningen niet onbelangrijk zullen achten, uit een *huishoudelijk* oogpunt beschouwd. De *Heeren* Navorschers verzoek ik dus hunne echtgenooten te *waarschuwen*, wanneer deze bijdrage, door de redactie aangenomen, in het genoemde maandschrift geplaatst wordt; want ik vermoed, dat de dames anders zulke »Keuken-beschouwingen" in een blad als den *Navorscher* niet zullen zoeken, dat waarschijnlijk zelden *dergelijke* mededeelingen ontvangt.

Mr. I. S.

Het schip waarmede Willem III naar Engeland is overgestoken. Volgens de meest geloofwaardige berigten, werd dit schip in het begin der 17de eeuw aan de Theems gebouwd, en op last van den Prins van *Oranje* gekocht, om hem en zijn gevolg naar *Engeland* over te voeren. Men gaf het den naam van: »Princess Mary" ter eere zijner echtgenoot, dochter van JACOBUS II. Gedurende de gansche regering van WILLEM behield het schip eene eervolle plaats onder 's Konings schepen, en onder Koningin ANNA werd het als een pleizierjagt gebruikt. Ten tijde van GEORGE I hield het op een deel van het Kon. eskader uit te maken, en omtrent het midden der vorige eeuw werd het verkocht aan de HH. WALTERS te *Londen*, die het verdoopten met den naam van »Betsy Cairus", ter eere eener West-Indische dame van dien naam. Deze HH. gebruikten het schip langen tijd in de vaart op *West-Indië*, waarna zij het als een kolenschip gebruikten tusschen *New-Castle* en *Londen*. In het jaar 1825 werd het nogmaals verkocht, en eindelijk verging het den 17den Februarij 1827 op eene reis van *Shields* naar *Hamburg*; na op de Black Middens in de monding van de *Tye* te hebben gestooten.

Men beschouwde dit schip steeds met bijgeloovigen eerbied, zoodat er zelfs eene voorspelling aan was verbonden, dat namelijk »de Roomschgezinden nimmer eenig voordeel in *Engeland* zouden genieten, zoolang de *Betsy Cairus* boven water was." Het was van uitmuntend hout vervaardigd, dat door den tijd de kleur van mahoniehout had aangenomen en rijk met snijwerk was versierd. Snuifdoozen en andere souvenirs werden er van vervaardigd, en bragten bij verkoop ongehoorde prijzen op. Ieder lid der regering van *New-Castle* kreeg een exemplaar van iets uit dat hout vervaardigd. (*Durham country Advertiser.*)

Maaltijden gehouden ter gelegenheid der bijeenkomst of Synode der Lakenbereiders te Delft, op 15 *en* 16 *Julij* 1761. De oude en goede gewoonte onzer voorvaderen om gewigtige bijeenkomsten, zoo als bovengemelde Synode (*) was, met het houden van een »vrundtschappelycken maeltydt" te besluiten, werd ook te *Delft* nageleefd, toen de gecommitteerden uit de gilden der Lakenbereiders in de respective steden van *Holland*

(*) Deze vergadering werd, gelijk BLEYSWIJK, *Beschrijving van Delft*, bl. 601, vermeldt, »belachlijcker wyse" de *Synode der Drooyscheerders* genoemd.

en *Westvriesland* aldaar te zamen waren gekomen, om de belangen der lakenfabrikaadje te bespreken en een zoogen. »Compromis" vast te stellen, op den 15den Julij 1761. — Bij het verbaal van het verhandelde op deze zamenkomst, waaraan, behalve de deken en de hooftluiden van het Delfsche gilde, nog 18 afgevaardigden deelnamen, vond ik de opgaven van hetgeen op de beide maaltijden was opgedischt. Als een bijdrage tot de kennis van het *menu* der twee *deftige* diné's, nu bijna een eeuw geleden, gehouden, moge het volgende dienen, dat ik letterlijk gecopiëerd heb.

»Eerste dag den 15 Julij 1761.

Eerste geregt.

1 duijve pasty. 1 rinderhaas. 1 soep santee. 1 kalf schijf met borsis. 1 gerookte ribbe. 1 konyne pasty. 1 gesoode ham. 1 runder huspodt. 1 blanke soep. 1 bout ale brese. 1 hoender pasty. 2 (schotels) met romse boone. 2 met postelyn. 2 met kotelette. 2 met frinkandoo. 2 rielees met suering. 2 met peen. 2 met snyboone. 2 met bloemkool. 2 met ponding.

Tweede geregt.

1 (schotel) met duyve ale doope. 1 met gebrade kallekoene. 1 haas met kwartels. 1 ree boudt. 1 gans. 1 engelse pasty. 1 met hoenders. 1 gebrade speenvarreke. 1 met patryse. 1 met kapoene. 1 kalle koen alle dope. — 2 met suer. 4 met fijne ragoe. 2 met slaa. 2 met speenvarreke. 1 amandel taardt. 1 kerse taardt. 2 met kerse. 2 met vlaa. 2 met alebesse. 2 met gebakke ponding."

Mijne culinaire kennis reikt zoo verre niet, dat ik kan zeggen, wat *soep santee* is. Misschien weten anderen het verschil tusschen deze en de later genoemde *blanke soep* te verklaren. De *bout ale brese* zal waarschijnlijk voor een *poularde de Bresse* gefigureerd hebben, die nog bij de gastronomen zeer hoog wordt geschat. Wat »rielees" zijn betuig ik niet te weten. Met »ponding" wordt *pudding* of *podding* bedoeld.

De »duyve ale doope" en de »kalle koen alle dope" waren ongetwijfeld *à la daube* of *en daube*. De persoon, die de spijskaart schreef, was ook niet ver in de ortographie van 't Fransch.

»Tweede dag den 16 Julij 1761.

Eerste geregt.

1 (schotel) met water vis. 1 met brasem. 1 met tonge. 1 kerper blaeuw. 1 snoek met suer souys. 1 water vis. 1 lebbaal. 1 schellevis. 1 salm. 1 water vis. 1 water snoekens. 1 kerper blaeuw. 1 tarre bodt. 1 brasem. 1 water vis.

Tweede geregt.

1 (schotel) doopbaars. 1 gebrade kalf ribbe. 1 salm staardt garrenat souys. 1 brasem gebrade. 1 bars à la polenaise. 1 gebrade konijne. 1 gefarseerde baars. 1 vinne zoen. 1 omgekeerde arreme jane. 1 gebrade hoenders. 1 pieter seelie bars. 1 gestoofde kerreper. 1 lams kwartier. 1 doopbaars. 2 met gefarseerde snoek. — 4 met gebakke baars. 4 met gebrade paaling. 4 met kerse. 2 met slaa. 2 met suer. 2 met sult. 2 met krem brulee. 2 met rinse wijn vlaa. 2 met pel errete. 2 met kommers. 2 met peper wortel."

Van sommige spijzen, die op dit vischmaal voorkomen, kan ik geen verklaring geven. Wat »kerper blaeuw" is, of welke toebereiding hier bedoeld wordt, is mij duister (*). »*Leb-aal*" is bij de vischminnaars wel bekend. »Doopbaars" = *sausbaars;* »bars à la polenaise," eene mij niet bekende *toebereiding* van baars. Met »vinne zoen" wordt het fr. *venaison* (oudtijds bij ons *venczoen* of *venisoen* geschreven) of wildbraad beteekend. De spelling van »omgekeerde *arreme jane*" voor: o. *Arminiaan* getuigt van de bij het volk bestaande vaardigheid om vreemde woorden met bijna gelijkluidende uit onze taal terug te geven, waarvan in onze dagen »de loopende motief" een sprekend voorbeeld oplevert. — In recepten-verzamelingen zal men wel kunnen vinden, wat »omgekeerde Arminiaan" is en hoe hij wordt klaar gemaakt. — Dat »pel errete" *doperwten;* »kommers" *komkommers* zijn en »peperwortel," naar ik meen in *Holland* gewoonlijk *mierikwortel* heet, behoef ik de dames niet te zeggen, voor wie deze bijdrage voornamelijk bestemd is. — In 1729 waren er te *Delft* twee dergelijke maaltijden door de Lakenbereiders gehouden. Volgens de hiervan bestaande nota aan HH. Borgemeesters ingeleverd, bedroegen de onkosten door JAN VAN STEENBERGEN, weegens een Tractement van't Sinode van't Lakenbereiders-gilde," verschoten *ƒ* 317. — Voor 31 personen à $4^1/_2$ gld. p. persoon: dit tweemaal. Voor 15 Domestyken à 1 gld.: 2 maal. Voor Mol (een soort van wit bier) en bier: *ƒ* 4. Aan kaarsen *ƒ* 1-4. »Aan glase en boekale gebroke": *ƒ* 2-16. — Uit de opgaven van het »dessert" blijkt, dat dezelfde *schoteltjes*, enz. toen in zwang waren, als tegenwoordig, waarom ik ze niet zal opsommen.

Mr. I. S.

[Een *omgekeerde Arminiaan* is een opengespouwen gestoofde baars, volgens VAN DUYSE, in het *Belg. Museum* 1841, bl. 194. In de door dezen aangehaalde *Nalezing op Vaderl. Spreekwoorden* van SPRENGER VAN EYK, dl. II. bl. 36, is er misschien iets meer over te vinden. Wij hebben echter op dit oogenblik geene gelegenheid dat werk in te zien.]

(*) »*Kerper blaeuw.*" Bij nader onderzoek is mij gebleken welke »keukenterm" hier voorkomt. Het is, wat de Franschen noemen: mettre une carpe au bleu, met de nadere verklaring: la faire cuire au court bouillon. — Zie BOISTE, *Dictionn. Universel*, in voc. *bleu*.

VRAGEN.

475. — *Anakreontische vragen.* Ode 23.

Het komt ons voor, dat deze Ode niet slechts op eene enkele, maar op onderscheidene plaatsen bedorven is; en ofschoon geachte en vermaarde litteratoren gepoogd hebben, de zwarigheden, die we bij de lezing ontmoeten, te verhelpen, en zoodoende aan het lied een' behaaglijker' vorm en eene betere houding te geven, schijnt men evenwel dusverre nog niet gelukkig genoeg geweest te zijn, om den tekst er van derwijze te verbeteren, dat wel niet het autograaf in zijne oorspronkelijke frischheid hersteld, maar dan toch op eene afdoende wijze daaraan de hand zij gelegd.

Het zij ons vergund, daartoe iets, zij het dan ook maar eene geringe bijdrage te leveren, door *eerstelijk* eenige zwarigheden aan te stippen, die we bij de lectuur ontmoeten, en *vervolgens* vrijmoedig mede te deelen op welk eene wijze wij vermoeden, dat die welligt zouden kunnen weggenomen worden. — Het spreekt wel van zelf, dat wij, even als vroeger zoo ook thans, onze veronderstellingen niet hooger opgeven dan als bloote gissingen; ook koesteren wij, met die voor te dragen, geen anderen wensch, dan naar vermogen aan het Anakreontisch liederen-bundeltje eenige vlekjes te ontnemen, die het alsnog ontsieren, of, zoo onze krachten hierin te kort schieten, meer bevoegde geleerden op te wekken, om er hunne aandacht aan te wijden. Het boekje verdient het allezins, zal men het met meer genoegen en vertrouwen ter hand nemen en het in zijne veelvuldige schoonheden genieten. Doch ter zake:

De *vierde* versregel wordt gewoonlijk aldus gelezen:

ἵν, ἂν θανεῖν ἐπέλθῃ,

doch dit *θανεῖν*, zoo als het daar staat, op te vatten in de beteekenis van *θάνατος* strookt niet wel met de grammatikale *ἀκρίβεια*; en vandaar dan ook, dat men het op verschillende wijzen heeft veranderd: het *ἐπέλθῃ* toch en *παρέλθῃ* wijzen ons duidelijk op eene persoonlijkheid of een wezen, dat magtig is om te bevelen en zich te doen eerbiedigen, maar ook om te verschoonen en genade te bewijzen.

In den *vijfden* regel heeft ons dat *τι* altoos gehinderd; het stemt in geenen deele overeen met hetgeen in het 1e en 2e vers voorop wordt gesteld. ANAKREON toch had niet een weinig geld, maar al zijn vermogen, en wat hij nog verder zou kunnen opleggen, er voor over, om zich van den dood los te koopen.

De *zesde* en *zevende* regel geven wel een' tamelijk goeden zin, maar er ligt toch die kracht niet in, die we hier, als tegenstelling zouden wenschen en verwachten; ze zijn te prozaisch en doen te weinig af, om er eene overreding op te gronden. De dichter had dit, onzes erachtens, voegzamer en beter kunnen uitdrukken.

In den *negenden* zouden we zoo gaarne de volkomene overtuiging door den dichter zien uitgesproken, dat het vruchteloos is, geld en goed te verzamelen, om zich daardoor van het sterfuur te bevrijden; maar dat het niet minder eene volslagene dwaasheid zou wezen, om, kunnen wij den dood op geenerlei wijze ontgaan, daarom de levensgeneugten af te wijzen en aan ijdele klagten en verzuchtingen toe te geven, die zoowel het heden als de toekomst beide voor ons zouden verbitteren.

Eindelijk schuilt er in den *vijftienden* en *zestienden* regel, zoo als de vulgaat die geeft, iets dat ons stuit, iets *immoreels* als 't ware, dat wij gaarne weggenomen zouden zien. Ook behoorde ANAKREON geenszins tot die misdeelden door de Fortuin, wien het, 't zij dan om er op te luijeren, of wel als nachtleger, zou ontbroken hebben aan een goed en zacht bed: de maatschappelijke positie, waarin hij verkeerde, gedoogt niet dat we daaraan twijfelen; ook geven zijn eigen woorden dit ten overvloede te kennen in Ode 8.

Dit een en ander nu overwegende, komen wij, als gezegd is, tot de vrij natuurlijke veronderstelling, dat de onderwerpelijke Ode vrij wat geleden heeft; dat ze noodzakelijk nog eenige meer doortastende veranderingen behoeft, om des dichters gedachtengang behoorlijk te doen uitkomen, en haar als het product van een oorspronkelijk genie aan te zien, niet voor het mislukte maakwerk van een of ander navolger te houden.

Welaan, laat ons eens beproeven, of wij ook iets tot de herstelling er van vermogen bij te dragen, door haar volgender wijze te lezen:

Ὁ πλοῦτος εἴ γε χρυσοῦ
τὸ ζῆν παρεῖχε θνητοῖς,
ἐκαρτέρουν φυλάσσων,
ἵν' Θάνατος, ἢν δ' ἐπέλθῃ,
λάβῃ τε καὶ παρέλθῃ.
ει δ' οὐδενὶ πρίασθαι
τὸ ζῆν ἔνεστι θνητῶν,
τί χρυσὸς ὠφελεῖ με;
θανεῖν δ' αὖ εἰ πέπρωται,
τί καὶ μάτην στενάζω;
τί καὶ γόους προπέμπω; —
ἐμοὶ γένοιτο πίνειν,
πιόντι δ' οἶνον ἡδύν
ἐμοῖς φίλοις συνεῖναι,
ἐν δ' ἀγκάλαισι κούρης
τελεῖν τὰν 'Αφροδίταν.

We zullen het voor ditmaal hierbij laten berusten, en noodigen nog maar alleen den kundigen lezer beleefdelijk uit, om de door ons voorgeslagen veranderingen aan de regels eener grondige taalkennis en gezonde kritiek te willen toetsen; 't zij dan ter heusche teregtwijzing, waar we mogten gefaald hebben, of tot aanvulling van het gebrekkige en onvolledige onzer opvattingen, doch in allen gevalle ten nutte en bate van ANAKREON zelven.

Dr. J. TH. BÜSER.

476. — *Chiltern-Hundreds.* Wat zijn de Chiltern-Hundreds, die in de parlementaire geschiedenis van *Engeland* zoo dikwerf vermeld worden?

A. Q.

477. — *Fabrijken en Trafijken.* Wie geeft de juiste beschrijving van wat men onder *Fabrijken*, wat onder *Trafijken* moet verstaan? — Is de gewone uitlegging dat *fabrijken* een nieuw product leveren, en een *trafijk* een voorwerp slechts verbetert of bewerkt, wel juist? — En van waar is het woord *trafijk* afkomstig?

†.

478. — *Kibbelen, hakketeeren.* Deze beide woorden schijnen in het gebruik hetzelfde te beteekenen. Is dat zoo? Kibbelen schijnt een frequentativum te zijn; maar waarvan? Is er *kibben?* — En *hakketeeren*, is dat een zamengesteld of een uitheemsch woord? Wat weet men daaromtrent mede te deelen?

E. A. P.

479. — *De twee Ewaldussen.* Onder degenen, die 't eerst in deze landen, bepaaldelijk in *Drenthe* en *Groningen*, 't Evangelie hebben gepredikt, worden ook de twee gebroeders EWALDUS genoemd. Wat weet men

van hen? Waar zijn de bijzonderheden uit hun leven te vinden? Wie verhaalt, dat zij beiden den marteldood zouden hebben ondergaan ter plaatse waar nu het boerschap *Oudemolen* ligt, gemeente *Vries*, provincie *Drenthe?* Is dat historisch? Dr.

[Hunne levensbeschrijving vindt men in de *Acta Sanctorum*, 3 Oct.]

480. — *Hollandsche verzen in 't Italiaansch vertaald.* De boekverkooper VAN BOEKEREN, te *Groningen*, gaf in 1818 eene kleine verzameling van in 't Italiaansch vertaalde gedichten in 't licht, — van RH. FEITH, TOLLENS, BELLAMY, SPANDAW en LOOTS, — waarvan auteur was F. L. BIANCHI. Wie was deze BIANCHI? Hoe kreeg hij aanleiding om zijne vertalingen juist te *Groningen* uit te geven? Weet men ook of hij later nog meer voortbrengselen van onze vaderlandsche muzenzonen in de zangerige taal van *Europa's* lusthof heeft overgegoten? 23 April.

481. — *Wagenloopsch.* In *Drenthe* gebruikt men dit woord van paarden, die ligt op hol gaan. Ik wenschte ingelicht te worden, of die uitdrukking ook elders in ons land in gelijken zin wordt gebezigd? Dr.

482. — *Bloedverwanten van Enno Doedes.* Welke familiebetrekkingen bestonden er tusschen MAERTEN DOEDESZ., schipper der O. I. Comp. 1662, DOEDE STAR, schipper der O. I. Comp. 1682, en ENNO DOEDES STAR, Luit.-Admiraal bij de Admiraliteit van *Friesland*, overl. 1707?

De eerstgenoemde voerde het bevel over het schip *Het Hof van Holland*, gebleven in de nabijheid van *de Kaap de Goede Hoop*, op den 11den Februarij 1662. Op dezen bodem bevond zich mede als Admiraal der retourvloot, ARNOLD DE VLAMINGH VAN OUTHOORN. (Zie den merkwaardigen Droom van den Gouv.-Gener. MAETSUYKER, bij VALENTIJN, dl. IV. st. 1. bl. 302.) LABORANTER.

[Wij twijfelen zeer of eerstgenoemde wel met de beide anderen tot ééne familie behoorde. MAARTEN DOEDESZ is MAARTEN, de zoon van DOEDE, en DOEDE is een naam, die in *Friesland* en *Groningen* veel voorkomt.]

483. — *Over-land-reize naar Indië* 1611—1612. JOOST MARCELLUS VERUES deed eene reis uit *Nederland* naar *Indië* over *Aleppo*. Hij kwam te *Mazulipatnam* den 5den Mei 1612. Kan men ook iets naders over dezen reiziger en zijne reis opgeven?

LABORANTER.

484. — *Joan Blaeu en Roggeveen.* Volgens het *Biogr. Woordenboek der Nederlanden*, door VAN DER AA, is eerstgenoemde op den 28sten Dec. 1673 overleden.

In 1684, in de maand October, werd JOAN BLAEU als Caertenmaker van de O. I. Comp. in commissie gesteld, om met den Caertemaker van de Comp. in de kamer *Zeeland*, ROGGEVEEN, de door laatstgenoemden vervaardigde *Caerten* te confronteren enz. Welke JOAN BLAEU is deze?

Daar AREND ROGGEVEEN, volgens *Nav.* III. bl. 153, in November 1679 overleed, wordt gevraagd, wie van zijne broeders hier bedoeld wordt, JAN of JACOB? Wie zijn WILLEM BLAEU, geb. den 1sten October 1635, en PIETER BLAEU, geb. den 8sten October 1637?

LABORANTER.

485. — *Gebruik van Fransch papier door vroegere Nederlandsche drukkers.* In de *Bilder-Hefte zur Geschichte des Bücherhandels u. s. w. Herausgegeben von* H. LIMPERTZ. Jahrgang 1854, wordt, op Taf. VI, het facsimile medegedeeld van een' brief van DAN. ELSEVIER aan MENAGE, te *Parijs*, van den 10den Mei 1662, waarin hij schrijft, dat hij den druk der *Gedichten* van MENAGE nog niet heeft kunnen aanvangen, om reden dat er zoo vele werken op de pers waren; »d'autre part," dus vervolgt hij, »serions bien aise de l'imprimer sur du papier que Monsr. LE GOUX nous doibt envoyer de *Paris*, qui est le plus beau qu'ayons jamais veu, de l'envoy duquel il ne nous a pas encore donné advis et à ce sujet nous luy escrivons presentement. Si neantmoins vous estes pressé pour cet ouvrage, nous le commencerons sur de bon papier qu'avons présentement: mais nous aimerions mieux de l'imprimer sur le papier du dit le GOUX." In eene bijgevoegde aanteekening merkt de uitgever op, dat men uit deze plaats den naam leert kennen van den papierfabrikant der ELSEVIERS, en dat hierdoor bevestigd wordt de veronderstelling van A. KIRCHHOFF, *Beiträge zur Geschichte des Deutschen Buchhandels*, 2es Bändchen, S. 70, dat *Frankrijk* den Hollanders aanzienlijke hoeveelheden papier leverde. Dat LE GOUX, te *Parijs*, aan DAN. ELSEVIER papier leverde, 't welk deze voor het fraaiste verklaarde, dat hij ooit gezien had, blijkt uit het aangehaalde stellig; maar niet dat gemelde LE GOUX de fabrikant der ELSEVIERS was: terwijl ik er ook de veronderstelling van KIRCHHOFF nog niet door bevestigd acht. Maar toch acht ik het aangehaalde opmerkelijk genoeg, om te vragen: of van het gebruik van Fransch papier door vroegere Nederlandsche drukkers ook van elders iets bekend is? Ik meende dat het Hollandsch papier hier te lande, en ook buiten 's lands, vroeger voorkeur genoot.

—pp—

486. — *Douwe Auckes.* Wij vinden altijd opgegeven, dat deze dappere kapitein een

Fries is geweest (*), maar nadere bijzonderheden, waar en wanneer hij geboren of overleden is, vindt men niet opgeteekend. Alleen in de *Lijst van Nederl. Zeehelden en Zeeliedên, die in 's lands dienst voor het vaderland zijn gesneuveld of gestorven*, van den Heer VAN DER MARK (†), lees ik tot mijne verwondering omtrent hem het volgende:

»De Kapitein ter zee DOUWE AUKES, uit *Vriesland*, strijdt als Kapitein der O. I. Compagnie moedig tegen de Engelschen, bij *Plymouth*, in 1652; was vervolgens Koopman te *Amsterdam*. Later vinden wij hem in de *Middellandsche* zee, waar hij vele *Turksche* zeeroovers gevangen nam, en zeer dappere daden bedreef. Bij *Gibraltar* bemagtigde hij, in April 1657, een *Turksch* roofvaartuig, en nam de bemanning gevangen. Deze overrompelde des nachts zijn schip; na een hevig en bloedig gevecht, waarbij hij zelf werd gewond. Reeds heesch men de bloedvlag der Turken op zijn schip; doch toen stak hij den brand in het buskruid, en vond dus met vriend en vijand den dood."

Daar de Heer VAN DER MARK geen bronnen opgeeft, kan men het niet nazien; maar wij zijn in staat op te geven, dat DOUWE AUCKENS, zoo als hij zich ook onderteekende, in het jaar 1658 en 1659 nog in leven en in dienst was, als schipper van het O. I. Compagnieschip *de Paerl*. In genoemd jaar 1658, op den 22sten October, vertrokken uit *het Vlie* en *Texel* naar *Indië*, de schepen *de Paerl, Arnhem, Princes Royal, Emmenhoven, Cortenhoef, Zuylen* en *Loenen;* deze schepen stonden onder de bevelen van den als Raad van *Indië* aangenomen Heer A. VAN AELMONDE; deze had zijne vlag geheschen op *de Paerl*, zoodat DOUWE AUCKES schipper van het Admiraalschip was (§). Het zal dus kunnen zijn dat men aan verwisseling van namen te denken heeft.

Van deze familie zijn mij nog uit de papieren der O. en W. I. Compagnie bekend geworden de navolgende personen, als: GERRIT DOUWENS of DOUWES, schipper op *de Trouw*, 1616, O. I. Comp.; DOUWE AUCKES of AUCKENS, schipper op *Nieuw-Bantam*, 1616, Camer *Enckhuysen;* AUCKE DOUWES, schipper in dienst der W. I. Comp. onder den Admiraal LONCK, naar *Brazilië* vertrokken 1630; DOUWE AUCKES, Opperstuurman op *de Pauw*, 1641, O. I. Comp. Schipper op *de Diamant*, 1648 (**), Schipper op *de Struysvogel*, 1652, Schipper op *de Paerl*, 1658; AUCKE DOUWES, jong gezel van *Saerdam*. Hij bevond zich aan boord van het schip van den Capitein CORNELIS EVERTSEN, in het jaar 1655, toen hij zich in het huwelijk begaf met LEYNTGEN JACOBS, jonge dochter van *Vlissingen*. (*Trouwboeken* der groote kerk aldaar, Maart 1655.)

Daar de laatstgenoemde AUCKE DOUWES van *Zaandam* geboortig was, komt het mij niet onwaarschijnlijk voor, dat de dappere DOUWE AUCKES, zijn vader, te *Zaandam*, of in de omstreken daarvan, woonachtig was, te meer dewijl de eerstgenoemde DOUWE AUCKES in 1616 voor de Kamer *Enkhuizen* voer; ik beveel intusschen HH. Navorschers de genoemde familiën aan ter nasporing.

LABORANTER.

(*) *Biogr. Woordenb. der Nederl.*, dl. I. bl. 433 en volg.
(†) *Verh. en Berigt van het Zeew.* 1859, Afd. 2. N°. 1.
(§) *Verh. en Berigt. van het Zeew* 1855, Afd. 2. N°. 4.
(**) In een' brief door WOLLBRAND GELEYNSZ. DE JONGE aan den Gouverneur-Generaal CORNELIS VAN DER LIJN, geschreven den 14den September 1648, noemt hij hem *een goet dienaer* en beveelt hem zeer aan.

---

487. — *Beschimmeld.* Waarom zegt men van een kind, dat spoedig verlegen wordt, wegschuilt of, aangesproken wordende, eene kleur krijgt, het is *beschimmeld?* Het woord is zeker verwant aan *beschaamd*, maar *beschaamd* is toch iets anders. Bij verbastering zegt men wel eens voor *beschimmeld*, *bleu.*

†.

[Waarschijnlijk niets anders dan eene verdraaijing van *beschaamd*. Onze volkstaal heeft meer dergelijke aardigheden.]

---

488. — *Georgius Merula.* GEORGIUS MERULA was in de XVde eeuw een beroemd leeraar der oude Literatuur, eerst te *Milaan*, naderhand te *Venetië*, en werd in 1482 door LUDOVICUS MORUS, tyran van *Milaan*, op nieuw naar die stad geroepen, en was aldaar tot aan zijn' dood door dien Vorst, evenzeer als door zijne leerlingen zeer bemind. Hij is in hoogen ouderdom overleden. Zie *Gesch. der Class. Literatuur gedurende de Middeleeuwen*, door A. H. L. HEEREN, 2de uitgave, dl. II. bl. 126, 127, 303.) Is er ook eenige waarschijnlijkheid dat deze MERULA tot het geslacht van ANGELUS en PAULUS MERULA (DE MERLE) behoord heeft?

V. GR.

---

489. — *El, uitgang van plaatsnamen.* Wat beteekent de uitgang *el* in de vele plaatsnamen in de provincie *Noord-Brabant*, als in: *St. Michielsgestel, Empel, Riël, Op- en Neer-Andel, Demel en Langel, Kessel, Veghel, Gassel, Gestel, Eersel, Duisel en Steensel, Luiksgestel, Borkel, Woensel, Breugel, Budel, Sterksel, Aarle-Rixtel, Bakel, Liessel, Boekel, Moergestel, Knegsel, Hulsel, Boxtel, Berkel, Schijndel, Reusel, Bladel, Bavel* en *Oud- en Nieuw-Gastel*, en meer andere?

F. F. C. STEINMETZ.

[Om met zekerheid te zeggen wat de uitgang *el* in al die namen beteekent, zou men den ouden vorm van alle moeten kennen. Gewoonlijk is *l* aan het einde van plaatsnamen eene afkorting van *lo*. Het is dit evenwel niet in *Gestel* of *Gastel* en de daarmede zamengestelde namen. *Gastel* of *Gestel* is het Latijnsche *castellum*.]

490. — *De Lichtmis.* Is aan de benaming *de Lichtmis*, eene herberg buiten *Zwol*, op den grooten weg naar *Meppel*, eenige historische herinnering verbonden? 9 Januarij.

491. — *Breesaap. Bree*, in het woord *Breesaap*, eene buurt onder *Beverwijk*, in *Noord-Holland*, zal wel *breed*, *breede* zijn. Maar wat is *saap?* Men zegt altijd, van die plaats sprekende, *de Breesaap.*

9 Januarij.

492. — *Persona.* Den *pastoor* van R. C. pastoriën noemde men oudtijds veelal *persona.* Van waar die benaming? Was het in tegenstelling van den *Vicaris*, om aan te duiden, dat de *pastoor* de eigenlijke *persoon*, de *vir primus*, was? C/4.

493. — *Strompelingen en Besuynen.* LEEGHWATER, na in zijn *Kleyn Chronijkje* te hebben verhaald, dat het volk in *Noord-Holland* bijna nimmer schoenen droeg, maar met *klompen* en *hoolblokken* (*sic*) ging, voegt er bij: »ende het vrouwvolk gemeenlijk met *strompelingen* om de kuyten van de beenen, en met *besuynen* aen haer voeten, gelijk ik in mijn jonkheydt ook veel gesien heb." Wat zijn *strompelingen?* wat *besuynen?* KILIAEN heeft: »Strompe, strumpe. *Sax. Sicamb.* Tibiale, *Germ.* Strumff." Maar de dragt van kousen zal in LEEGHWATERS tijd wel niet zeldzaam zijn geweest. *Strompelingen* werden alleen om de kuyten gedragen, en waren dus vermoedelijk iets anders dan *kousen.* C/4.

494. — *De Vicomte van Axminster, Terwill en Cleveland.* Wat is er bekend omtrent dien Burggraaf, die, volgens sommigen, een natuurlijke zoon van den Lord-Protector CROMWELL zou zijn geweest?

R. R. K.

495. — *Spreekwijzen, voor een slecht uurwerk in gebruik.* Als iemand mistast in de opgave van den tijd, en het blijkt, dat zulks ontstaat doordien zijn horologie slecht gaat, of doordien hij er in 't geheel geen bezit, zegt men in 't algemeen: *Zijn horologie gaat met het aschhok gelijk.* Plaatselijke benamingen van dien aard zijn: te *Haarlem*: *Hij is op de Raampoort gelijk*, naar de *Raampoort* aldaar, die geen uurwerk heeft; — te *Rotterdam*: *De klok gaat op de Hofpoort*, naar de vroegere *Hofpoort* aldaar, die sedert lang is afgebroken, en geen klok bezat; — te *Dordrecht*: *Het loopt op den donkeren Steiger*, naar den *donkeren Steiger*, aldaar de naam van eene overdekte steeg, waar natuurlijk geen uurwerk wordt gevonden; — en te *Nijmegen*: *Zijn horologie is gelijk met de Wiemelpoort*, naar de *Windmolenpoort*, in de wandeling *Wiemelpoort* genoemd, eene der vroeger daar bestaande stadspoorten, maar bij de uitzetting der stad meer in het midden gekomen, welke poort, in 1860 afgebroken, van eene niet altijd geregeld gaande klok was voorzien. Meer plaatselijke benamingen van dien aard zijn mij niet bekend; maar daar ik eerst voor korten tijd de drie laatste spreekwijzen leerde kennen, vermoed ik, dat men ook elders iemand, die geen horogie of een slecht bezit, op deze of gene wijze met eene aardigheid naar huis zendt, en doe ik een beroep op de lezers van den *Navorscher*, indien hun iets van dien aard bekend is. P. J. HARREBOMÉE.

[De spreekwijze *zijn horologie loopt gelijk met de Raampoort*, is echt Amsterdamsch.]

496. — *Hertogdom Bouillon.* Prof. VAN KAMPEN zegt in zijne *Staat- en Aardrijkskundige Beschrijving der Nederlanden*, bl. 447: »dat het Hertogdom *Bouillon* door het Weener Congres in 1815 onder de *middelijke* heerschappij of het oppergezag des Konings der *Nederlanden* geplaatst werd, terwijl het *onmiddelijke* gebied of bezit aan den Prins van ROHAN GUEMENÉE is toegewezen." Is die verhouding ook alzoo na 1830 verbleven? En waar kan men iets meer over dat *Hertogdom* lezen? — Koning der *Nederlanden* zal, bij VAN KAMPEN, wel moeten beteekenen in hoedanigheid van Groot-Hertog van *Luxemburg.*

9 Januarij.

497. — *Bodegem.* In de provincie *Oost-Vlaanderen*, in het district *Aalst*, ligt het dorp *Erembodegem*, en in *Zuid-Brabant*, arrondissement *Brussel*, *St. Maartens-Bodeghem.* Is er geene plaats of gehucht, kasteel of huis dat alleen *Bodegem* wordt genoemd? Er bestond vroeger een geslacht van dien naam.

9 Januarij.

TOELICHTINGEN EN TEREGTWIJZINGEN OP VROEGERE ANTWOORDEN.

J. Regenboog (IX. bl. 361, Vr. 482; vgl. X. bl. 173). V. D. N. ons berigtende dat de *Historie der Remonstranten*, op naam van JACOBUS REGENBOOG in het licht gegeven, grootendeels het werk van den Hoogleeraar ABRAHAM ARENT VAN DER MEERSCH was, haalt tot staving hiervan aan het *Vervolg* op de *Vaderl. Historie* van J. WAGENAAR. Wij kunnen er nog bijvoegen ABR. DES AMORIE VAN DER HOEVEN, *Het tweede Eeuwfeest van het Seminarium der Remonstranten*, bl. 190.

†.

Kraaijer (IX. bl. 362, Vr. 490; vgl. X. bl. 173). *Kraaijer* was voorheen en nog niet vele jaren geleden in *Holland* de bij- of schimp-

naam van de Commiesen ter recherche = verklikkers. L. J.

Eik op 's Gravenhof te Zutfen (IX. bl. 362, Vr. 491; vgl. X. bl. 86). Deze vraag wordt misschien beantwoord door de mededeeling, dat in de *Nederl. Jaerboeken* voor 1765, tegenover bl. 636 eene afbeelding voorkomt, van het *Leengericht op den* 17 *October* 1764 *te Zutphen onder den Eikenboom gehouden*, in zake van OTTO FREDERIK, Grave VAN QUADT genaamd HEIJDEN, Heer van *Wijkraed*, aanlegger ter eenre, en Jhr. DERK BERTRAM Baron DES VILLATTES, Heer van *Gent*, gedaagde ter andere zijde.

Daarop is de standplaats van den boom naauwkeurig te zien. φ^2—φ.

[W. J. F. gaf ons eenig berigt aangaande eene afbeelding die hij bezit, het is waarschijnlijk dezelfde.]

Het huis te Lennep (IX. bl. 362, Vr. 493; vgl. X. bl. 173). ..R. E. zegt, dat met het huis *te Werve* bij *Voorschoten* beleend is geweest Jonkhr. JURRIAAN VAN LENNEP, en voegt er tusschen twee haakjes bij: »gehuwd met MAGDALENA MOONS." Daar hij nu tot staving van zijn beweren aanhaalt het werk van S. VAN LEEUWEN, *Batav. Ill.*, bl. 1271, wil ik die plaats van VAN LEEUWEN eens van nabij beschouwen. Aldaar wordt gezegd dat in 1503 met het huis *te Werve* werd beleend Heer JACOB VAN MATTENESSE »die sonder kinderen gestorven zynde, is gesuccedeert op Vrouwe MARIA VAN MATENESSE, Vrouwe van *Woude* en *Warmont*, syn suster getrout met Heer JAN VAN DUVENVOERDE, — — — by doden van welke MARIA VAN MATTENESSE, dewelke overleden is in den jare 1558, het gemelde Huys en Slot door desselfs makinge gekomen is op haar soon Heer JAN VAN DUVENVOORDE, die daarmede verlijt is bij brieven van — — — 8 Septembris 1558 voorsz. en bij des selfs dood, op synen soone Heer JAN VAN DUVENVOORDE — — — 1574, die zonder kinderen gestorven zijnde: hetselve gekomen is op Jonkvrouwe MARIA VAN DUVENVOORDE — — — 1581, zijnde de voorz. MARIA VAN DUVENVOORDE daarna getrout met Heer JURRIAAN VAN LENNIP, Gelders Edelman, en heeft naargelaaten WARNAR VAN LENNEP haren Soon, die daarmede verlijt is den 13 November 1597 enz." Deze schijnt het voorn. huis te hebben bezeten tot 1641. Volgens het *Vaderl. Woordenboek oorspronkelijk verzameld door* JAC. KOK, XXXste dl. bl. 295 (in de généalogie der familie VAN WASSENAAR) was MARIA VAN DUVENVOORDE, Vrouwe van *Foreest*, getrouwd met GEORGE VAN LENNEP uit *Gelderland*, zoon van WARNER VAN LENNEP en van CATHARINA VAN RENESSE VAN WULVEN (?), bij wien zij moeder was geworden van eenen zoon WERNER VAN LENNEP (*). — Doch GEORGE, JORIS, JÖRG, JÖRGEN, JURRIAAN enz. zijn *synonyma*, wat in *Frankrijk* GEORGE werd genoemd, noemde men in *Vlaanderen* JORIS, in *Duitschland* JÖRG en JÖRGEN en elders JURRIAAN.

C/₄.

Geschriften over Catharina II van Rusland (IX. bl. 364, Vr. 507; vgl. X. bl. 86). L. J. noemt nog *Tegenwoordige Staat van Rusland*, (door V. WOENSEL, en aan die Vorstin door hem opgedragen), *Amst.* 1781, met portret, kl. 8°. en MEERMAN, *Berigten over het N. en O.*; en CHR.: *Annalen der Regierung* KATHARINENS *II*, *Kaiserin von Russland*, 1798; *Zuge zu einem Gemälde des Russischen Reiches unter der Regierung von* CATHARINA *II*, 1798, en RULHIÈRE, *Anecdotes sur la revolution de Russie en l'année* 1762, Paris 1797.

Ds. Klaes van Dam (X. bl. 2, Vr. 6; vgl. bl. 87). Deze behoorde tot een geslacht, dat reeds in de 13de eeuw genoemd wordt. GIJSBERT VAN DAM wordt gesteld onder die van de partij van VAN AMSTEL, die hun goed tot zoen van den Graaf opgaven. GERARD, NICOLAAS, PHILIP, DIDERIK VAN DAM werden den 6den Junij 1416 door Keizer SIGISMUND, ten verzoeke van Graaf WILLEM van *Holland*, tot den *ridderstand* verheven. — De grootouders van KLAES waren NICOLAAS VAN DAM, Extra Ordin. Secretaris v. d. Hove van *Holland* en *Zeeland* in 1516; Subst.-Procur. en Advocaat Fiscaal omstreeks 1527, en MAGDALENA WILLEMSdr. Zijne ouders waren JOOST VAN DAM, Secretaris v. d. Hove van *Holland* en Jonkvrouwe CATHARINA VAN DEN BOUCHORST, hij was hun 3den zoon, en huwde ELISABETH JAN HUBRECHTSedr., bij wie hij 4 kinderen had, als MAGDALENA, die den 24sten Maart 1602 huwde THEOPHILUS RIJCKWAERT, pred. in *den Briel*, GEERTRUID, CATHARINA, deze huwde JOSUA VAN ZONNEVELD, en DIRCK, geb. 1591, gedoopt den 3den Nov. (over wien reeds in *Nav.* VI. bl. 289 is berigt gegeven). Zie voorts over KLAES of beter NICOLAAS V. DAM, V. D. AA, *Biogr. Woordenb.*; SCHOTEL, *Kerk. Dordt.*, dl. I. bl. 256 en 531; SCHOTEL, *de Illustre school te Dordt*, bl. 22. In het eerstgenoemde werk zegt SCHOTEL, dat deze niet moet verward worden met NICOLAAS DAMMIUS, Hoogl. te *Leiden* van 1575 tot 1579, hetwelk hij echter in het latere werk schijnt te herroepen, alwaar de Hoogl. te *Leiden* en de Rector der school te *Dordt*, als één en dezelfde persoon vermeld wordt, die in 1585 naar *den Briel* vertrok, later bij leening

(*) Welligt dezelfde als WERNER VAN LENNEP, die in 1630 trouwde met CORNELIA VAN ECK (zie FERWERDA, geneal. VAN ECK, 5de gener.).

als pred. te *'s Hage* diende, en eindelijk in 1606 te *Goeree* kwam; aldaar in 1615 emeritus geworden, stierf hij in 1616. — Zie over hem als Hoogleeraar 's GRAVESANDE, *Unie v. Utrecht*, bl. 147; CHALMOT, *Woordenboek*, SIEGENBEEK, *Hoogeschool*, waardoor zich verklaart, wat in het versje door *syn hooger Ampt* bedoelt wordt. Van hem bezit ik een eigenhandig versje van 12 regels, geschreven uit *Leiden*, 12 Cal. Jun. 1578.

Wat is der menschen leven doch,
Dan enckel leugen en bedroch
Dan roock, en lichte wint, verdwinnich, en deurvarich?
Of hij schoon hier in eeren leeft,
En alles quats de vulheit heeft:
De loop zijns levens is 't zeventichmaal verjarich.
Zoo dan de hant der zusters wreet,
Den draet des levens wat uytbreet,
't Is niet te pine waert, 't en kan niet veel bedragen.
Geluckich is die mensch voorwaer,
Die ziende dit met oogen claer,
Zuuckt met gestadicheit, d'unentelicke dagen.

V. D. N.

[Ook PHILOGRAMMATOS verwijst naar V. D. AA, *Woordenb.*]

Berijmde geschiedenis der wereld (X. bl. 3, Vr. 14; vgl. bl. 88). Niet onder dien titel, maar als de aanvang van »*Bruyloftsredenen*, uytgesproken door den Bruydegom self CORNELIS VAN DEN BOSCH, egtelijk vereenigt met d'Eerbare jonge dochter en zyn Bruyd CATARINA CORNELIS Dr. ROMEIN, in de Heerlykheid van Veur, den 20 November 1708," komen op bl. 8 van PARNASSUS *Kunstkabinet* of *Verzameling van weergadelooze dichtstoffen*, Amst., 1735, 8°. soortgelijke als door $\frac{C.}{A.}$ medegedeelde regelen voor; men oordeele:

In den beginne schiep God Hemel en Aarde,
Dat was een loflijk daat om soo t' aanvaarde;
Soo dat God alles stiert en dat int kort geseyt,
Hij schiep ADAM uyt een kluyt aarde leyt.
Toen sag God dat ADAM niet kon syn alleene,
Toen lag ADAM in een soeten slaap, God neemt een beene
En maakt daarvan een Vrouw en stelt s'int Paradys,
Maar dat duurde niet héél lang, sy Raakte van de wijs:
Den Satan komt met list seijt eet dees appel heere,
Dat is ook soo geschiet, dat sij terstont Retireere.
ADAM heeft voortgeteeld twee zonen CAJIM en ABEL,
God liet haar beyde Offerhande doen en dat was wel.
Maar ABEL ging om hoog, maar CAJIM die ging neder.
Dat was een hart gelag dat hij zijn broeder met een kakebeen deed weder;
Zoo dat God alles stiert en na zijn wil bestiert,
Zoo zal men nu wat anders brengen, enz. enz.

Verder gaat de berijming van de geschiedenis der wereld in deze *bruyloftsredenen* niet voort, maar zijn de volgende regelen (in hunne soort even *curieus*) gewijd aan het onderwerp der echtvereeniging zelve.

Welligt is deze mededeeling reeds voldoende om de weetgierigheid van $\frac{C.}{A.}$ te bevredigen.

ICHNEUTES.

Wapen van Holland (X. bl. 3, Vr. 16; vgl. bl. 88). Het is te bejammeren, dat zij, die Charters hebben uitgegeven, niet meer acht hebben geslagen op de *zegels*. Bij VAN MIERIS vindt men een enkele maal het zegel beschreven en dan nog wel zeer oppervlakkig. Ware dit het geval niet, dan zou vrager waarschijnlijk oudere Charters, dan dat van omstreeks 1258 hebben kunnen vermeld vinden, die op het uithangende zegel het Grafelijk wapenteeken vertoonden. Zoo vind ik bij VAN MIERIS, *Charterboek*, dl. I. bl. 134, een' Latijnschen brief van DIRK VII, van 1199, waarvan het zegel dus beschreven wordt: » — heeft een zegel in rooden wassche, aan roode koorden hangende, op het zelve is de Graaf te paerd verbeeld, hebbende een zwaard in de rechter, en eenen schild in de slinkerhand. Binnen den zoom staan deeze letteren: THEODORICVS DEI GRATIA HOLLANDENSIVM COMES (*)." Ongelukkig wordt er niets van *wapenteekens* gezegd. Bl. 197 ibid. wordt daarentegen het zegel van Graaf VAN GELRE (1225) naauwkeurig beschreven. »Appendet sigillum è cerâ nativâ, magna parte vetustate consumptum, in cujus dorso extat integra Comitis imago Equestris, clypeum praeferens 3. mespilae floribus insignem, cum circumscriptione SECRETVM COMITIS GERARDI DE GELRE." Bl. 269 ibid. lees ik in een noot op een brief van FLORIS *den Voogd* (4 Sept. 1252): »Dees brief was geschreven in Franchyn, waer aen onder was wthangende een groot Segel van geele wasse, daer op geparapheert stonde een Ridder te paerde, hebbende eenen valck op de hant, ende haeswint loopende neffens 't paerd." — Dit zegel is verschillend van hetgeen FLORIS als *Voogd* gebruikte; er zijn echter meer voorbeelden van dergelijke verandering van zegel. Zoo gebruikte FLORIS V *twee* zegels: tot 1277 bediende hij er zich van een, waarop hij is voorgesteld te paard zittende in hofkleedij, met een sperwer of valk op de hand. Het randschrift luidt: S. FLORENTII COMITIS HOLLANDIE, in Oud-Gothische kapitaal-letters. Op het tweede zegel, dat hij na 1277 bezigde, en het vroegere zeer verre in stijl, omtrek en teekening overtreft, wordt FLORIS afgebeeld te paard zittende in zijn tournooi-rok, met een opgeheven zwaard in de regterhand. Het strijdros is gedekt met een wapenkleed of schabrak, waarop de Hollandsche leeuw geborduurd is, zoowel op het gedeelte van het dek, dat den hals als dat de *croupe* bekleedt. Voor de borst houdt de Graaf zijn wapenschild, prijkende met het pasgenoemde wapenteeken. Meer hieromtrent kan vrager nazien in het *Verslag van de Kommissie tot de zaken van de IJzeren Kapel*

(*) Vrager zie hierover *Nav.* X. bl. 16.

in de oude kerk te Amsterdam, *ter vergadering der Tweede Klasse van het Koninkl. Nederl. Instituut*, 11 *Mei* 1820, bl. 13 volgg. Daar ik niet weet of het door Vrager genoemde zegel van DIRK VII overeenkomt met het boven door mij opgegevene, kan ik niet aannemen dat deze Graaf ook *twee* zegels gebruikt heeft, waarvan alleen *het latere* de stamteekens van zijn huis op het schild vertoonde. Als de *Chronyck van Hollandt*, *Zeelandt ende West-vrieslandt*, door JOHAN VELDENAER, met aanteekeningen van VAN BOXHORN, in deze quaestie mag geraadpleegd worden, deel ik vrager nog het volgende mede. Bl. 12 volg. lees ik: »Dese SYFRIDUS, Greue ARNOUTSsoen, was die eerste Heer van *Brederode*, ende voer die *wapen van Hollant* met drie barenstelen gebroken van lazuer, gelijck een oudste broeder naest den outsten plach te voeren," enz. — »Ende die ander Soen, die Heer van *Teilingen* was, die brack sijn wapen van den Heer van *Brederode* sinen oudsten broeder, ende voerde in sijn wapen drie barenstelen van silver." (Een zegel van DIRCK VAN TEYLINGEN, Baljuw van *Kennemerland*, behoorende bij een Charter van 1266, is op het Archief te *Delft* aanwezig.) Op bl. 13 gaat de Kronijkschrijver voort: »Ende men sel weten waer om dat ick dit scrive; dat is, want ick hier voermaels tot somtijden den sommigen heb horen spreken wt haet ende nijt, ende wt partyen, opten heere VAN BREDERODE, *als dat si ghecomen souden wesen van bastardyen van Hollant, van den eersten Greef* WILLEM: dat alte qualick gesproken is, wantet versierde logentael is, alsmē inder waerheyt vinden sel, want ick dat *ondersocht hebbe mit ganser herten*, so vinde ic in *ouden schriften*, ende in *veel ouder bezegelder brieven*, die *ouder* sijn *veel* jaren dan die *eerste Greef* WILLEM, die ic selue *gelesen*, *gesien* ende *in mijn hant gehat* hebbe, die die heren van BREDERODEN van outs bezegelt hebben mit groten wthangende zegellen van witten was, insittende te peerde, gelijc der *princen zegel van Hollant*, ende hadden *die wapen van Hollant in den zegel* mit drie barenstelen gebroken: Ende dier brieven sijn noch veel in *Hollant*." De uitdrukking: die *ouder* sijn *veel* jaren dan die *eerste Greef* WILLEM" is zeer onbepaald; alleen kan men er uit opmaken, dat die brieven *minstens* van het begin der XIIIde eeuw dateerden, hetgeen dan verder zou kunnen doen vermoeden, dat DIRK VII het stamteeken van zijn Huis wel zal gevoerd hebben, wanneer de Heeren VAN BREDERODE het wapen van *Holland* met drie barenstelen gebroken in hun zegel hadden. Tevens mag men aannemen, dat de klimmende leeuw *eigen* wapen- of stamteeken der Graven van *Holland* was. JUNIUS, *Batavia*, p. 176, deelt mede, dat de leeuw in het wapenschild der *Frankische* Koningen gevonden werd, terwijl anderen daarentegen beweren, dat de *erfelijke* wapenschilden vóór de XIde eeuw niet in gebruik waren en de leeuw door de Graven van *Holland* ter kruisvaart trekkende eerst als wapenteeken werd aangenomen. Wat hier van zij, het komt mij voor, dat de quaestie alleen door de zegels der Charters is op te lossen. Vele zijn echter gebroken of geheel vergaan; andere vallen bij de minste aanraking uiteen en tot pulver, daar de »cera nativa" na een tijdsverloop van eenige eeuwen meer op drooge stopverf dan op was gelijkt. Omdat het zegel van WILLEM II aan het Charter van 1246, de oudste oirkonde op het Delfsch Archief aanwezig, ontbreekt, kan ik vrager omtrent het »sigilli munimen" van dezen Graaf niets zekers mededeelen; evenmin aangaande dat van de »libertas" aan die van *Haarlem* geschonken in den jare 1245.

Sedert ik het bovenstaande schreef, had ik gelegenheid de *Privilegiën*, enz. *van Haarlem*, uitgegeven te Haarlem, bij IZAAK en JOHANNES ENSCHEDÉ en JAN BOSCH, 1751, fol. te raadplegen, waar ik bl. 7 en 19 een afbeelding van het zegel van WILLEM II vond, alsmede onder het *facsimile* van het privilegie van 1245. De Graaf wordt daar voorgesteld in jagtgewaad te paard zittende, met een valk of sperwer op de linkerhand, blootshoofds, terwijl een windhond in snellen loop tusschen de pooten van het paard is afgebeeld. Het zegel van FLORIS *den Voogd*, bij VAN MIERIS opgegeven, zal, volgens de door hem gegevene beschrijving, zeker veel overeenkomst met dat van zijn broeder hebben. Het randschrift van Graaf WILLEMS zegel luidt: SIGILLVM: WILLELMI: COMITIS: HOLLANDIE, in Oud-Gothische kapitaal-letters.

Mr. I. S.

Bonerus of Jan Buener (X. bl. 4, Vr. 19; vgl. X. bl. 88). JOH. BONERUS of JAN BOENER, en niet BUENER, op het einde der 16de eeuw geboren te *Roermonde*, begaf zich in de orde van St. Franciscus, »et fit sa profession (zegt PAQUOT in zijne *Mem.* II. 546), chez les P. P. Récollets de la province, dite la Basse-Allemagne, qui comprènoit la plus grande partie des *Pays-Bas*, et l'Archévêché de *Cologne*. Ayant reçu les ordres sacrés, ses superieurs le destinèrent au ministère de la Predication, qu'il exerça à *Boisleduc*, à *Anvers* et ailleurs. Il paroit que ce Père vécut jusques vers 1640." Men heeft van hem: 1. *Waerachtighe en levende Figueren van de H. Martelaers van Gorcum*, *met een cort Verhael van hun leven en sterven*, 's Hertogenbosch, 1623 in 12°. met de portretten van 15 Martelaars; opgedragen aan LUCIA VAN HOHENSTEIN, gemalin van P. VAN BROECKHOVEN, Edelman, Raad en Ontvanger-Generaal der Staten van *Bra-*

bant in 't kwartier *'s Hertogenbosch.* 2. *Handboekje voor de Broederschap der 7 smerten van de H. Maeghd, opgeright in de kerck der vaders Recolletten der stadt Antwerpen.* Aldaar, 1634, in 12°. — 3. *Historische afbeeldinghe der Minder-broeders van de Nederlandsche Provincie, die om 't Gheloof wreedelijck van de Geusen ghedoodt zijn.* Antw. 1635 in 4°. Het is in 2 kolommen gedrukt, in 't Latijn en Vlaamsch en versierd met 20 platen van A. P. — Men telt ze alle onder de zeldzame.

Ofschoon J. B. Sé. spreekt van verscheidene werken, heb ik er niet meer dan 3 kunnen opsporen. — Behalve PAQUOT l. c. maakt ook CHALMOT, *Biogr. Woordb.* en DE WIND, *Bibl.*, bl. 499, van hem melding.

J. C. K.

[De titels zijner werken werden ons insgelijks door K. J. R. VAN HARDERWIJK medegedeeld.]

Caspar de Rees (X. bl. 4, Vr. 20; vgl. bl. 88). CASPAR DE REES of beter CASPAR FRANS DE REES, geb. te *Roermonde* omstreeks 1690, trad ten jare 1708 in de orde der Predikheeren, en stond langen tijd aan 't hoofd der scholen te *Mechelen.* Dit belette hem niet zich verder te oefenen in de geleerde talen, wiskunde vooral en theologie. Toen hij weigerde de Bulle te teekenen: *Vineam Domini et Unigenitus*, week hij naar *Holland*, waar hij eenige aanzienlijke jongelingen onderwees en nu en dan eenige pastoors in hun werk behulpzaam was. Hij leefde nog in 1740 en heeft eenige theologische werkjes en Lat. dichtstukjes geschreven; maar vooral naam gemaakt door zijn rekenboekje, getiteld: *Een algemijnen regel waerdoor alle regels der rekenkonst enz. uitgewerckt worden*, 's Hage, 1737, in 1788 te Gend. Het werd spoedig in 't Hoogd. vertaald, en zijn regel raakte bekend onder de benaming: *die berühmte Reezische Regel*, en vond in WILLICH en SCHMID geleerden, die hem verklaarden; terwijl men DE REES ook houdt voor den uitvinder van den regel, om de wissel-arbitrage uit te rekenen. Er moet ook nog van hem bestaan: *Eene verlichte Rekenkonst*, wanneer en waar uitgegeven, onbekend. Zie PAQUOT, *Mem.*, fol. uitg. II. 61. *Holl. roem*, VI. (1) 109; *Konst- en Letterbode van* 1852, II. 374. Daaruit: *Beknopt Biogr. Woordenboek* in voce.

J. C. K.

Itinerarium van Benjamin van Tudela (X. bl. 5, Vr. 24, vgl. bl. 119). Ik heb in mijne vraag over genoemd werk verzuimd mijn zegsman te noemen, wat misschien tot eene verkeerde opvatting aanleiding kan geven. Daarom deel ik hier het berigt mede zoo als het voorkomt in de *Annales de l'Academie d'Archéologie de Belgique*, tome XV. 4e livraison 1859, op den omslag.

»On a vendu à *Amsterdam* à une vente publique de livres un exemplaire unique de l'édition *princeps* de *l'Itinéraire de Benjamin de Tudèle*, imprimé à *Constantinople* en 1452. Le second exemplaire connu de la même édition appartient à la bibliothèque BODLÉÏENNE d'*Oxfort*, mais il y manque douze pages, tandis que l'exemplaire d'*Amsterdam* était complet.

C'est pour le compte de la bibliothèque Impériale de *St. Petersbourg*, qu'on a acquis ce volume si rare au prix de... deux florins soixante cents!"

φ^2—φ.

Wolfhonden. Keeshonden (X. bl. 5, Vr. 29; vgl. bl. 119 en bl. 163, Vr. 197). Wolfhonden zijn naar ik eens gelezen heb, ik meen in het in vroeger jaren uitgegeven »*Weekblad voor kinderen*," die soort van honden die den wolf het meest in gedaante en geaardheid nabij komen. Dit doet de keeshond boven allen. Zelf meer dan tien jaren lang een trouwen keeshond bezeten hebbende, heb ik meermalen de gelegenheid gehad dit op te merken. Op den oogenblik BUFFON noch DE LACÉPÈDE bij de hand hebbende, kan ik den latijnschen naam in de wetenschap van den keeshond niet opgeven; maar dat men ook elders den keeshond onder de wolfhonden rangschikt, blijkt bij de Franschen, die den kwaadaardigen, maar zijnen meester altijd getrouwen spitsmuil, *Chien-loup* noemen.

F. F. C. STEINMETZ.

[De wolfhond (keeshond) Canis pomeranus Lin. is iets minder groot dan de brak, heeft een langen en spitsen snuit, regte en puntige ooren, achteruitstaanden of opstaanden staart, die naar boven omgebogen is; zijn haar, dat kort op het hoofd en lang, zijdeachtig, doch niet krullend op het ligchaam is, is geelachtig wit van kleur, zelden grijs, zwart of vaal. Hij is tamelijk gehecht aan zijnen meester en zijn moed overtreft zijne krachten. De wolfhond behoort tot de patrijshonden. Zie de *Diergaarde te Parijs*, bl. 193.]

Marie Aletta Hulshoff (X. bl. 6, Vr. 30; vgl. bl. 119). Zij gaf in April 1806 uit eene *Oproeping van het Bataafsche Volk.* Het stukje is *zeer zeldzaam.* Het voor mij liggende exemplaar toont aan, dat het is in gr. 8°. 8 bladzijden (met titel en voorberigt, gedagteekend *Amsterdam* 31 Maart). Het was gerigt tegen »het algemeen en maar al te gegrond gerugt, dat men beoogde Prins LOUIS BONAPARTE onder den titel van Gouverneur-Generaal over de Bataven te doen heerschen!"

Zij zegt onder anderen: »Niemand denke, dat ik de voortduring wensch van het tegenwoordig bestuur; dat zij verre. — Toen SCHIMMELPENNINCK zijnen troon beklom, eene magt aannam, waarbij die der Stadhouders geenzins te vergelijken was, de dierbaarste regten des oppermagtigen volks met

voeten trad, aan de Bataven eene zoogenaamde Constitutie gaf, waarbij zelfs de laatste schaduw der Vrijheid vernietigd wierd, en alzoo de Patriotten verried, tot welken hij eens geschenen had te behooren — toen verwachtte ik een zeer slecht en verderffelijk bestuur, — dat echter de Engelschgezindheid zich zoo geheel onbewimpeld vertoont en openbare landverraders de gewigtigste posten bekleeden, en de Natie, zelfs de in armoede levende Ingezeten, op zulk een verregaande wijze door belastingen gedrukt, en uitgemergeld wordt, dit, en veel daar nevens, overtreft nog mijne treurige verwachtingen. Het bestuur van SCHIMMELPENNINCK (bijna geheel blind geworden terwijl hij meest werkzaam was tot 's Lands verderf) kan niet blijven voortduren, het valt door zich zelve; die voldoening, Patriotten! zullen wij nog smaken." (p. a.) »Het verwondere u niet te zeer, Bataven! dat de Keizer der Franschen, zonder ons verderf te willen, Prins LOUIS eene uitgestrekte magt over ons kan wenschen in handen gesteld te zien. NAPOLEON moet overtuigd zijn, dat een zoo Engelschgezind, zoo verkeerd bestuur, onze Republiek niet alleen tot eene nutteloose Bondgenoote maakt, maar ook *deszelfs*" (sic) »geheel verderf moet veroorzaken; en geen blijk van 's volks *misnoegen komt ter Zijner kennisse;* men schijnt hier gevoelloos, — Patriotten schijnen er niet meer te zijn. Moet de Keizer der Franschen zulk een volk niet verächten en zorge dragen dat het niet geheel vernield worde, noch tot den vijand vervalle? Weläan Patriotten! Vertoont U op eene waardige wijze, doet uwe gevoelens openbaar worden; verklaart genen (*sic*) VREEMDEN HEERSCHER, onder welken naam, of gezagsbepalingen het ook zijn moge, te willen, nog ook de afscheuring van een gedeelte uws vaderlands; betuigt uwe liefde voor Vrijheid en Regten, en dat gij voor derzelver verdediging alles veil hebt; veréénigt U zonder eenig verder verwijl, met de ware Patriotten ter plaatse van uwe Woning, laat u niet van elkander verwijderen, zoo de dwingelandij pogen mogt uwe vaderlandsche bijéénkomsten te verstoren, beraadslaagt met elkander over de beste redmiddelen en kiest uit de ware Volksvrienden, uit die Mannen, die, toen wij nog in Vrijheid leefden, de gewigtigste Posten, ten nutte van den Staat, met roem bekleed hebben, kiest uit hen de zoodanigen, welken (*sic*) meest uitmunten in uitgebreide kunde en ondervinding, en teregt steeds het volkomends vertrouwen van alle Weldenkenden behielden. Draagt aan hen op de redding van het diepgezonken Vaderland te beproeven; zij zijn verpligt aan uwe keuze te gehoorzamen, daar de wil van het Oppermagtige Volk zich thands op geene geregelder wijze kan doen hooren; die weigeren mogt zulk eene gevaarvolle Eerpost te aanvaarden, is" (den) »naam van Patriot onwaard." p. a. »Wacht toch niet tot uw noodlot zeker en de slag niet meer te weren is." enz. enz. De Justitie was dadelijk in de weer. Te *Leiden* (4 April) werden 60 exemplaren opgehaald. In koffijhuizen en ook niet-publieke huizen »waar wat vrij over dit pamphlet wierd gesproken," werd het oog gehouden op de rumoermakers. Te *Rotterdam* (6 April) werd door de Wethouders het verdere debiet verboden. De boekhandelaar HOFHOUT scheen de eenige, die het stukje daar had ontvangen, en zeide alle exemplaren verkocht te hebben; ter vergadering ontboden, kreeg hij eene »gedugte politique schrobbeering." Te *Amsterdam* (5 April) vond de President-Wethouder geen enkel exemplaar. Te *Edam*, *Alkmaar* en te *Gorinchem* kwamen er voor; in laatstgemelde plaats werden acht exemplaren in beslag genomen en de verdere verkoop verboden. Omtrent verspreiding buiten *Holland* komen bij mij geene berigten voor. Den Raadpensionaris werd het medegedeeld door de Justitie; hij liet aan deze over R. O. te handelen, maar gaf te kennen »dat het hem leed zou doen, dat de vrouw in de gelegenheid wierd gesteld zich, om deze uitlating, te kunnen beroemen eene martelaresse der vrijheid te zijn geworden." De moeder van haar, op wier naam het libel het licht zag, keurde de handelingen der dochter af en verzocht (reeds op den 5den April) aan Schepenen te *Amsterdam*, bij request, het 23 jarige meisje als gek te mogen laten vastzetten; het request werd »uitgegeven zonder dispositie," de moeder had inmiddels de dochter aan de (strafvorderende) Justitie trachten te onttrekken; maar de dochter gaf kennis aan den Officier, dat zij zich bevond in de woonkelder van JAN THIJSTEN, op de Brouwersgracht, de tweede kelder van de Heerengracht. De Officier had wel gewenscht »dat de dolle uitzinnige meid gek werd verklaard, om bevrijd te blijven haar te actioneeren," hij vroeg en kreeg echter decreet van apprehensie; maar de vogel was gevlogen. Een rijtuig met vier paarden had het meisje afgehaald, des nachts »geassisteerd met eenige heeren," welke vliegend hard hadden doen rijden: »geen vijf minuten had het rijtuig voor het huis stil gestaan;" de meid was *ontvoerd*, althands men had bij het uitrijden geschreeuw gehoord. De Justitie gaf haar een *abeat!* na. Zij werd echter den 14den April gearresteerd. Men had haar gebragt te *Rhinen*, in het Graafschap *Loor*, in of bij het Bentheimsche; doch zij had zich daar terstond bij den regter vervoegd en was onder geleide getransporteerd tot over de grenzen, waarop zij over *Deventer* en *Harderwijk* te *Amsterdam*

terugkwam. Daar vertoonde zij zich openlijk; een ieder had er den mond vol van; de Justitie moest er alzoo aan gelooven haar in hechtenis te nemen. Bij verhoor verklaarde zij soms, ongehouden te zijn op deze of gene vraag te antwoorden. Het *werken tot's Lands verderf* bragt zij thuis o. a. op het heffen van het regt van patent, omdat dit den gemeenen man drukte. De Raadpensionaris werd weder met den stand der zaak bekend gemaakt; »zijne Excellentie deed de arrestatie zeer leed en bleef wel steeds in de gedagte, dat hij den loop der Justitie niet wilde entraveren, doch achtte het zeer wenschelijk, zo voor de publique opinie als voor Hem zelven, wanneer de zaak zo zagt kon aflopen, dat de ouders of naastbestaande van het mensch eenvoudig gelast wierden om haar te doen bewaren en bewaken, voor de onaangename gevolgen, die eene zodanige geëxalteerde verbeeldingskragt kon te weeg brengen." De berigtgever aan de Justitie voegde er bij, 17 April: »dat de historie door den Raadpensionaris als zeer fâcheus beschouwd werd."

Verder gaan mijne berigten niet, en een ander Navorscher zou mij zeer verpligten door den afloop der zaak en de verdere lotgevallen van de schrijfster bekend te maken. Over de heeren, die in de zaak betrokken waren, zal ik nader zien, wat voor mededeeling geschikt mogt zijn, ook in verband met de vroegere vervolging tegen de schrijfster, die in September 1804 vervolgd was, als uitgeefster van zekere brochure, ten titel voerende: *Verzameling van brieven, gewisseld tusschen* VALERIUS POPLICOLA *en* CAJUS MANLIUS. Van deze *Brieven* (Haarlem bij J. DE GRAAF, in 8°.) liggen de drie eerste nommers voor mij. Ik meen dat er een vierde is uitgekomen. Kan iemand mij die ter lezing bezorgen of soms willen overdoen? H. R.

Hendrik Hooft Daniëlsz. (X. bl. 6, Vr. 32; vgl. bl. 205). Sedert mijne reeds ingezonden aanteekening op deze vraag kwam mij in handen het *Taal-*, *Dicht- en Letterk. Magazijn* van BRENDER à BRANDIS, Amst. 1785, dl. I. bl. 57—60, alwaar de *Geslachtlijst* van PIETER CORNELISZ. HOOFT, Drost van *Muiden*, voorkomt, waaruit blijkt dat HENDRIK HOOFT, DANIELSZ. afkomstig was van WILLEM PIETERSZ. HOOFT, die een broeder was van CORNELIS PIETERSZ. HOOFT, de vader van den Drossaard voornoemd, zoodat zij elkander zeer in de verte en door de zijlinie bestonden. Mogt nu iemand in de gelegenheid zijn en lust hebben, ook de lijst der filiatie in den tak van WILLEM PIETERSZ. HOOFT tot op den Burgemeester mede te deelen.

V. D. N.

[Aan den wensch van V. D. N. heeft †. reeds voldaan door ons het volgende toe te zenden.]

Hendrik Hooft Danielsz. Gaarne voldoe ik, naar mijn beste weten, aan de uitnoodiging van onzen medearbeider V. D. N. aan mij (X. bl. 206) gedaan, door de mededeeling van den graad van verwantschap tusschen den Drossaard PIETER CORNELISZ. HOOFT en den Amsterdamschen Burgemeester HENDRIK HOOFT, DANIELSZ. voor zoo ver dit uit mijne aanteekeningen is op te maken.

WILLEM HOOFT, de eerst bekende van dien naam, die in het midden der XVIde eeuw leefde, was schipper op de *Oost-Zee*, en woonde te *Zaandam*, had verscheidene kinderen, o. a. een zoon

PIETER WILLEMSZ. HOOFT, die zich met der woon te *Amsterdam* vestigde en vader o. a. was van de volgende twee zoons:

CORNELIS PIETERSZ. HOOFT, 1582 Schepen, 1584 Raad, 1588 Burgemeester te *Amsterdam*, getrouwd met ANNA JACOBS BLAAUW, uit welk huwelijk

PIETER CORNELISZ. HOOFT, geb. 16 Maart 1607, de beroemde Drost van *Muiden*. Deze had bij zijne tweede vrouw, LEONORA HELLEMANS, eene zoon en eene dochter, de zoon

Mr. ARNOUD HELLEMANS HOOFT, Ridder, was in 1662 en 1665 Schepen te *Amsterdam*, met zijne kinderen is deze tak der mannelijke afstammelingen van den beroemden Drossaard uitgestorven.

WILLEM PIETERSZ. HOOFT, in 1592 Schepen te *Amsterdam*, tr. 1578 GIERT HENDRIKSdr., had tot zoon

HENDRIK HOOFT, getrouwd met HAASJE of HEDWICH HONTLOCK, uit welk huwelijk o. a.

HENDRIK HOOFT, HENDRIKSZ. in 1662 Burgemeester te *Amsterdam*. Deze had bij AGATHA HASSELAAR verscheidene kinderen, o. a.

Mr. GERRIT HOOFT, 1705 Burgemeester te *Amsterdam*, had bij ELISABETH VAN GHEEL, o. a.

Mr. DANIEL HOOFT, 1737 Burgemeester te *Amsterdam*. Deze was bij SOPHIA MARIA REAEL, o. a. vader van

HENDRIK HOOFT, DANIELSZ. geb. 23 Junij 1716, den bekenden Amsterdamschen Burgemeester, *de quo agitur*.

Men ziet hieruit dat de Burgemeester HENDRIK HOOFT, DANIELSZ. den beroemden Drossaard in den 8sten graad van bloedverwantschap bestond, en dat HELMERS alzoo in de door mij op bl. 6 aangehaalde plaats uit de *Hollandsche Natie*, ten onregte den gezegden Burgemeester een telg van den Drossaard noemt. Kan D. V. N. eene andere *filiatie* uit de *Vaderl. Chocolaad* mededeelen, hij zal zeker de lezers van den *Navorscher* en stellig mij er mede verpligten. Aan de andere uitnoodiging van D. V. N., om eene onpartijdige levensschets van den Burgemeester te leveren. zie ik geen kans te voldoen. Gevoelde ik mij daartoe in staat, ik zou de vraag N°. 32, bl. 6, niet hebben gedaan. †.

ANTWOORDEN.

„*'t Oranje drietal*" (IV. bl. 197, Vr. CI). Dat dit boekje meer voorkomt is mij wel gebleken, maar niet met even veel zekerheid wie er de schrijver van is. In den *Catalogus* van VAN HEECKEREN VAN WALIEN (Zutphen 1834) komen twee exemplaren voor. Het eene op bl. 202 (lees 102), N°. 19, in 4°. *Rotterdam, het Oranje drietal*, *Amst.* 1748. Dit zal zeker wel het bedoelde zijn, maar hoe de steller er toe gekomen is, dien naam er bij te voegen, weet ik niet. Kan het misschien JAN ROTTERDAM zijn, de schrijver der in 1725 verschenen *Mengeldichten?*

Het ander exemplaar komt zonder vermelding van schrijver, op bl. 155 van denzelfden Catalogus onder N°. 19 der kwartijnen voor.

D. *te D.*

La Pierre (X. bl. 33, Vr. 48). Omstreeks het jaar 1803 of 1804 had er te *'s Gravenhage* een veel geruchtmakend voorval en daaruit gevolgd proces plaats tusschen de Heeren LA PIERRE en SPOORS, beiden in voorname ambtsbetrekkingen. Zoo ik wel onthouden heb, werd laatstgenoemde verdedigd door den Advokaat ELOUT. L. J.

Biographie (X. bl. 37, Vr. 88). Ofschoon de hierbij gedane aanvragen mijne meening bevestigen, dat vele menschen wel wat willen weten, maar er geen moeite toe doen, daar van de meeste der genoemde personen *eenige* biographische bijzonderheden niet zoo moeilijk te vinden zijn, zoo wil ik mij echter niet onttrekken om aan het verlangen, zooveel ik kan, te voldoen.

PIPARDUS (DANIEL) was pred. bij de Walsche gemeente te *Kampen*, en werd in 1619, op verzoek der kerkelijken, door Burgemeesteren aangesteld tot Rector der Latijnsche school aldaar, in de plaats van den geleerden MARCUS GUALTHERUS, om zijne Remonstrantsche gevoelens afgezet, tegen wien hij in 1621 een geschrift in het licht gaf, getiteld *Korte Aanwijzing*, enz. Op de Synode te *Dordt* 1618 werd hij door die van *Overijssel* voorgedragen, als geschikt tot het werk der herziening eener nieuwe overzetting van den Bijbel. Hij schijnt echter niet benoemd te zijn, welligt dat hij daartoe te rekkelijk in zijne gevoelens werd geacht, gelijk dan ook, alhoewel hij door sommigen een uitstekend regtzinnig leeraar genoemd wordt, zijne *inschrijving* voorkomt in het *Album* van den ijverigen Remonstrant SAMUEL NAERANUS.

In 1640 werd hem te *Kampen* een hulpprediker verleend JACQUES DU PRÉE, en in 1650 werd de Rector te *Woerden* C. B. CARPENTARIUS belast, hem in het schoolwerk bij te staan, die hem later ook als predikant verving. Hij overleed in 1651. Zie over hem BAUDART, *Memoriën*, en BRANDT, *Reformatie;* voorts KIST en ROIJAARDS, *Archief voor Kerkel. Gesch.*, dl. V. bl. 117; J. MOULIN, *de Remonstranten te Kampen.* Volgens de onderteekeningen der *Confession de foy* etc. *de l'Eglise Walonne*, schreef hij zich DANIEL PIPART; hij had een' zoon, CASPARUS, die in 1648 proponent was en in 1673 als predikant te *Drunen* en *Nieuwkuik* overleed.

WALENBURCH (ADRIAAN), een Nederlander, die titulair Bisschop te *Adrianopel*, en Suffragaan te *Maintz* was, stierf 1669.

WALENBURCH (PETRUS), broeder van ADRIAAN, was Bisschop van *Myzien* en Suffragaan te *Keulen.* Hij stierf in 1675, oud 65 jaren. Beide broeders hebben te zamen vele schriften het licht doen zien, zoo in het Latijn als Duitsch en Hollandsch, die in 1670 gezamentlijk werden uitgegeven, in folio, onder den titel van: *Fratrum Walenburgicorum Opera.* Zie JÖCHER, *Gelehrt.-Lexicon;* FABRICIUS, *Hist. biblioth. Fabricianae.*

JASCHIUS (VALERIUS) of JASCH was Licentiaat in de Theologie van *Colberg* en *Pommeren*, Assessor van het Keurvorstelijk Consistorie, tevens Prediker en ook Rector der school; hij stierf den 24sten Januarij 1684, oud 54 jaren, heeft vele schriften uitgegeven, veelal in het Latijn, waaronder: *Walenburgicam fundamentorum fidei discussionem examinatam* etc. Zie JÖCHER, *Gelehrten-Lexicon*, en WITTE, *Diarium.*

FELBINGER (JEREMIAS), geboren te *Brieg*, in *Silesiën*, den 27sten April 1616, werd Rector te *Köslin*, in *Pommeren*, daarna voorzanger in het vorstelijk Opvoedingsgesticht te *Stettin*, doch van daar verdreven, leidde hij een zwervend leven en kwam in 1687 in *Holland*, in armoedigen toestand. Hij schreef onderscheidene boeken, waaronder *Epistola ad Christianos;* zie JÖCHER als voren, en BENTHEM, *Kirchenstaat.*

LINDENIUS (PAULUS) of VAN DER LINDEN,

ook genoemd PAULUS JANSZ. LINDENUS, was reeds in de XVIde eeuw Predikant te *Soest*. Hij werd bij de Remonstrantsche geschillen in 1619, den 19den Augustus, uit den dienst, en den 27sten Augustus tot ballingschap verwezen. Hij behoorde tot de gevangenen op *Loevestein* in 1623, van waar hij ontvlugtte in 1631, werd vast Leeraar bij de Remonstranten te *Hoorn* in 1632, en overleed in 1648. Zie VAN RHENEN en VOET, *Naamlijst Utrecht*, BRANDT, *Reformatie*, en TIDEMAN, *Remonstr. Broederschap*.

MAGIRUS (HENRICUS) werd in 1610 Adjunct-Predikant te *Nieuwbroek*, en kwam aldaar in vollen dienst in 1616. Hij overleed in 1631. Zie DE JONGH, *Naaml. Geld. Synode.*

WILMERDONK (SIMON), ook genaamd WILLEMERDONKS, kwam als Proponent te *Amstelveen* in 1626, en is aldaar gestorven in 1670. Hij had een' zoon, CORNELIUS genaamd, die in 1657 Predikant te *Ouderkerk aan den Amstel*, en in 1699 emeritus werd. Zie VEERIS en PAAUW, *Kerkel. Alph. Noord-Holland.*

VOMELIUS (SIBRANDUS), omstreeks 1573 beroepen te *Hem*, in 1588 te *Pietersbierum*, in *Friesland*, en aldaar gestorven omstreeks 1597. Zie VEERIS en PAAUW als voren, doch vooral A. GREYDANUS, *Naamlijst Classis Franeker*, alwaar VEERIS wordt verbeterd, en waaruit blijkt dat VOMELIUS zich schreef SIBRANT GERRITS; dat hij gelijktijdig te *Pietersbierum* en *Winaldum*, en later (1592) nog te *Oosterbierum* Predikant geweest is; dat hij in 1602 Lid van de Synode te *Franeker* was, en in 1607 nog van hem als Predikant gewag wordt gemaakt, zoodat de opgave van zijn overlijden in 1597 abusief moet zijn. Onderscheidene zijner schriften, waaronder die tegen *de Libertijnen*, en die tegen *de Wederdoopers* in 1596, en ook vertaalde werken in 1613 en 1614 uitgegeven, worden genoemd.

BARTHOLOM. NICOLAI. BRANDT noemt hem Predikant te *Gouda*. Deze was BARTHOLOMEUS NICOLAI PISCATOR, werd in 1616 Predikant te *ter Heide*, in 1619 te *Gouda*, doch vertrok van daar in 1738 naar *Reewijk* en in 1639 naar *Kuilenburg*, alwaar hij in 1667 is overleden. Zie SOERMANS, *Kerkel. Register Zuid-Holland.*

TECKMAN (ARNOLD) of ARNOLDUS TEKMANNUS, JOH. FIL., denkelijk een zoon van JAN AARTSZ. TEKMAN, die in 1626 als Predikant aan *de Koorndijk* stierf.

ARNOLDUS werd in 1618 Predikant te *Zwijndrecht*, in 1619 was hij bij leening en in 1620 vast Predikant te *Utrecht*. Hij behoorde tot de overzieners van het O. Testament; was in 1645 Predikant bij de gevolmagtigden op de vredehandeling te *Munster*, en stierf den 29sten December 1666 te *Utrecht*, oud 72 jaren, na 48 jaren dienst.

Zijn portret is beschreven in den Catalogus van F. MULLER, doch er bestaat nog een ander in kl. fol. formaat, staande in een ovaal, regts, zonder boek en zandlooper, doch met mantel en halskraag, en 10 regelig Latijnsch vers van ANT. AEMIL. In het omschrift leest men: ARN. TEECKMANNUS, *Ecc.* Ultraject. pastor annos 40, Transl. Vet. Test. Revisor, Plenip. Foed. Belg. ad pacem Monast. a Sacris aetat 65, (dus in 1659) gegraveerd door LUD. LAMSWEERDE. Zie over hem SOERMANS, *Zuid-Holland;* VAN RHENEN, *Lijst Utrecht;* YPEIJ en DERMOUT, *Gesch. der Nederd. Herv. Kerk*, dl. II. bl. 256, 356 en 365. VAN ABCOUDE, *Naamregister van Boeken*, dl. I. bl. 355, noemt: A. TECKMANNUS, *bedenkingen over de algemeenheid der verdiensten* CHRISTI.

CRITTONIUS (GEORGIUS), geboren 1554 in *Schotland*, verliet zijn vaderland, kwam naar *Parijs*, alwaar hij zijne studiën maakte. Hij verwisselde de Godgeleerdheid met de Regtsgeleerdheid en vertrok naar *Toulouse*, alwaar hij 4 jaren het Regt onderwees, waarna hij terugkeerde en in 1583 een' leerstoel aan het Collegie van *Harcourt* verkreeg, doch welke hij sedert 1586 meermalen met die in andere Collegiën verwisselde. In 1595 bezette hij, ter vervanging van DANIEL D'AUGE, overleden, den leerstoel in de Grieksche taal. Hij overleed den 8sten of 13den April 1621, en heeft nooit anders dan *Gelegenheidsredevoeringen* en *Gedichten* uitgegeven. Zie BAYLE, *Dictionnaire* en de *Biograph. Universelle*, voce *Criton* et *Critton.*

LANGEDULT (PETRUS) schijnt Med. Doctor en een Dichter geweest te zijn. WITSEN GEIJSBEEK, *B.-A.-C. Woordenboek*, zegt dat zijn treurspel, getiteld: *Christus lijdende en verheerlijkt*, in 1684 te *Amsterdam* gedrukt, een zwakke copy van DE DECKERS *Goeden Vrijdag* is; het gedicht bestond uit 3 deelen. Zie VAN DER MARCK, *Naemrol van Tooneelspelen;* ook A. VAN CATTENBURGH, *Biblioth. Remonstr.*, 1728, p. 145—147.

TILENUS (DANIEL), Hoogleeraar te *Sedan* in 1614, had aldaar verschil met P. DU MOULIN, en werd in 1619 van zijne bediening ontzet en kreeg bevel te vertrekken. Ook in *Engeland* werd hem de voet dwars gezet. Hij leefde sedert ambteloos te *Parijs*, gezien en geacht, ook bij H. DE GROOT. Ofschoon hij vroeger tegen de leer van ARMINIUS geschreven had, werd hij door het antwoord van CORVINUS tot de bestreden gevoelens overgehaald; hij gaf de *Canons van Dordrecht* met aanteekeningen uit, en heeft vele schriften, zoo in het Latijn als Fransch, nagelaten, waaronder *Observations sur le Concile de Laodicée*, waarvan de *voorrede* eenige omstandigheden van zijn leven bevat; sommige werken zijn in het Nederlandsch vertaald. Hij werd geboren den 4den Februarij 1563 in *Silezië*, stierf den 1sten Augustus 1633 te

Parijs, een treffelijk legaat nalatende aan de Remonstranten tot onderhoud van Studenten. Zie over hem WITTE, *Diarium*, A. A CATTENBURGH, *Biblioth. van Remonstranten*, 1728, bl. 130—133; BENTHEM, *Kirchenstaat*.

VELTIUS (SAMUEL), ook VELZIUS of VELTZIUS genaamd, Proponent-Predikant in 1661 te *Burcharen* en *Hernen*, in 1616 te *Wichen* en *Leur*, doch in 1619 van den dienst ontzet. Later hersteld zijnde, werd hij in 1625 Predikant te *Aarlanderveen*, en overleed aldaar in 1650. Zie DE JONGH, *Naamlijst Gelderland*; SOERMANS, *Naamlijst Zuid-Holland*, en KIST en ROOIJAARDS, *Archief Kerkgesch.*, dl. VIII. bl. 127 en 139.

SCHUYL (FLORENS) of FLORENTIUS SCHULIUS, Proponent en Predikant te *Berlikom*, *Middelrode* en *Kaathoven* in 1693, en aldaar overleden in 1701. Welligt was hij een afstammeling van EVERHARDUS SCHUYL, wiens spreuk was: *Cogit amor patriae*, en die een gedicht vervaardigde op *Adoni Beseck* van FOCANUS, Leeuwarden 1643. Zie *Konst- en Letterbode* 1848. *Bijdrage tot de Nederl. Dichters*.

VOGELLIUS (HIERONYMUS) of DE VOGEL, Proponent en Predikant te *Rittem* in 1610, te *Hasselt* in 1614; Afgevaardigde te *Enkhuizen*, aldaar Emeritus geworden in 1652, gestorven in 1653. Hij bevestigde het nieuwe kerkbestuur der Contra-Remonstranten te *Kampen* in 1617, en schreef tegen de Predikanten aldaar. Zie BRANDT, *Reform.*, dl. III en IV, voce *Vogelius:* VEERIS en PAAUW, *Kerkel. Alph. Noord-Holland;* VAN HOOF, *Beschr. van Enkhuizen;* J. MOULIN, *de Remonstranten te Kampen.*

HENDRIK DEKKER, Proponent geworden in 1751, werd den 1sten Januarij 1753 Predikant te *Havelte*, alwaar hij schijnt verbleven te zijn; zijn broeder WILHELMUS werd Predikant te *Dalfsen* in 1742, en te *Almelo* in 1760. Zie *Alphab. Naamrol*, Amst. 1758.

V. D. N.

Van Teylingen (X. bl. 65, Vr. 95). Hoe komt het dat leden van de familie VAN TEYLINGEN in 1815 tot den adel *verheven*, niet *erkend* zijn? Antwoord: omdat zij *niet* tot het *oud adellijk* geslacht behoorden, en daarop, zoo ik meen, ook geen aanspraak maakten; met dat al behoorden zij tot een oud, sedert bijna drie eeuwen regeringsposten bekleed hebbend geslacht, waarom het dan ook niet onbillijk kan geacht worden, dat zij, toen *Nederland* tot een koningrijk geworden was, en er een adelstand werd ingesteld, daar de *oud*-Nederlandsche adel, op zeer enkelen na, was uitgestorven, daartoe zijn *verheven* geworden. Wat betreft het voeren van het volle wapen van *Holland*, gebroken door een lambel, dit moet ik ter beantwoording laten van den Raad van Adel van dien tijd, die welligt daarin geen zwarigheid heeft gevonden, omdat het *oud adellijk* geslacht ongetwijfeld was uitgestorven.

V. D. N.

Geslacht van Lockhorst (X. bl. 65, Vr. 96). Hoe komt het dat BAREND VAN LOCKHORST in 1816 tot den Nederlandschen adel is *verheven* en niet *erkend*? Antwoord: omdat hij welligt mogt behooren tot het oud aanzienlijk Stichtsch geslacht VAN LOCKHORST (die lust heeft kan zich daarvan laten overtuigen door de bestaande geslachtlijst van den Heer BAREND VAN LOCKHORST, gedrukt te vinden in het werk van C. DE FRANQUEN, *Recueil etc. des maisons et familles illustres et nobles du Royaume*, Bruxelles 1826, 4°.), maar dat, naar het schijnt, de *Raad van Adel* de overgelegde geslachtlijst en de daarbij gevoegde *attestatiën* daartoe als geen *genoegzaam* bewijs zal hebben beschouwd; waarbij komt, dat in den laatsten tijd deze familie VAN LOCKHORST behoorde tot leden der Remonstrantsche gezindheid, die tot in 1795 van alle Regeringsplaatsen bleven uitgesloten, en zij alzoo ook die onderscheiding misten. De Heer BAREND VAN LOCKHORST echter in aanzien zijnde en groot vermogen bezittende, waarmede hij, in tijd van nood, zijne vaderstad dienst had bewezen, schijnt waardig geacht te zijn tot den adelstand te worden verheven.

V. D. N.

Plaatmaker (X. bl. 67, Vr. 103). Waarschijnlijk hij die borstharnassen (*plastron*) vervaardigde. Zie KILIAAN, *in voce Plate*, en VAN LOON, *Aloude Regeringswijze*, dl. V. bl. 440.

***.

Kenau Simonsz Hasselaar (X. bl. 67, Vr. 104). Waarheid is, dat KENAU HASSELAAR de dochter was van SIMON HASSELAAR en GRIETJE COENEN en de kleindochter van GERRIT HASSELAAR en TRIJNTJE VAN RUYVEN, die eene dochter was van MAARTEN VAN RUYVEN, waardoor zij tot eene der aanzienlijkste familiën in *Haarlem* behoorde. Hare zuster, ADRIANA, was gehuwd met den vermaarden HADRIANUS JUNIUS, en zij zelve met NANNING GERBRANDSZ. BORST, scheepmaker, een bedrijf toen in *Haarlem* gelijk staande met dat van bierbrouwer en moutmaker, en dat ook door leden van de Vroedschap en den Krijgsraad werd uitgeoefend. KENAU verloor dezen man reeds in of vóór 1571, zoo als blijkt uit eene acte op den 5den Augustus van dat jaar te *Haarlem* gepasseerd, waarin zij de weduwe van NANNINCK GERBRANTSZ genoemd wordt. Zij had vier kinderen, een zoon, GERBRAND genaamd, en drie dochters, met name GUERT, GRIETE en GUERTE, ook *jonge* GUYERT genaamd.

Deze mededeelingen, uit het stads-archief te *Haarlem* geput, zijn met andere mede-

gedeeld in VAN DE CAPELLE's *Belangrijke stukken voor Geschied- en Oudheidkunde.* (Schoonhoven 1844, 8°. bl. 50—55.) Over KENAU HASSELAAR zie men verder het door mij bewerkte *Biogr. Woordenboek der Nederlanden.*

K. J. R. VAN HARDERWIJK.

[Het volgende voegen wij er bij uit een antwoord van C/4. „Omtrent het familiewapen van KENAU heb ik het volgende aangeteekend. In den *Catalogue d'une belle collection d'antiquités et d'objets d'art. composant le cabinet de Mr* SCHELTUS VAN KAMPFERBEKE, in 1855 te *Alkmaar* te koop aangeboden, vindt men bl. 109, N°. 380: „Portrait de KENAU SIMONS HASSELAAR, bien conservé, belle exécution, pleine de vérité; peut être le seul portrait authentique, qui existe d'elle. Sur bois, en cadre noir et doré. Haut 75, large 63 cent." Op dat schilderij ziet men in een der bovenhoeken een familiewapen, dat niet is dat van HASSELAER, zijnde *azuur met een adelaar van zilver met twee koppen,* maar een *zilver veld met een boom van sinopel, in welks stam een bijl van azuur met een steel van keel,* zoo als het o. a. gevoerd werd door DIRK PIETERSZ. VROUWELING, geb. in 1570, in 1618 Raad en in 1624 Schepen te *Delft.* (Zie wapenkaart der 40 Raden der stad *Delft.*) Dat SIMON GERRITSZ. HASSELAAR, vader van KENAU, Burgemeester zou zijn geweest, staat in bovengemelde genealogie niet vermeld."]

———

Zijn haring braadt daar niet (X. bl. 68, Vr. 105). „*Zijn haring braadt daar niet,*" zal aanvankelijk wel niets meer of minder hebben willen zeggen, dan: *voor hem wordt daar geen haring gebraden.* Later heeft men dat gezegde ook op andere omstandigheden toegepast, en zoodoende werd het van liverlede een spreekwoord van uitgebreide beteekenis.

v. O. zegt: *Haringen braadt men niet,* dat zal dan zeker moeten beteekenen: *Pekelharingen;* maar die worden immers in het spreekwoord niet bedoeld? Daar heeft men alleen het oog op zoogenaamde *Pan-* of *Braadharing,* die bij duizenden in de pan of op den rooster gebraden worden, waaraan ook meer andere spreekwoorden ontleend zijn, zoo als: „Ik loop met braadharing, zei JEROEN DE PLERRI, en hij was te *Enkhuizen* gebrandmerkt," en meer andere.

J. BOUMAN.

———

Jan van Spanje (X. bl. 68, Vr. 108). JAN VAN SPANJE schijnt wel de type van eenen aanzienlijken, rijken onbekende te zijn. Althans volgens BILDERDIJK (*Aant.* op HUIJGENS, dl. VI. bl. 131) meent AAGJE in de oude vertelling van het „Nieuwsgierig AAGJE van *Enkhuizen,*" dat haar neef JAN VAN SPANJE haar roept, en in dat misverstand laat zij zich door eenen opligter naar een slecht huis brengen, dronken maken en uitschudden. 't Zou mij niet verwonderen, als ook elders in de volkstaal, volksoverleveringen en volkspoëzy zulk een JAN VAN SPANJE als denkbeeldig wezen optrad. Vermoedelijk ligt de grond van den naam in *Spanje's* vroegeren rijkdom aan edele metalen. H. M. C. v. O.

[„JAN VAN SPANJE," zegt φ^2—φ., „zal in dit lied, dat wel van vroegere dagteekening zal zijn, eenvoudig den vijand beteekenen, die dan ook aan JAN COMPAGNIE vrij wat geofferd heeft." Wij gelooven dat deze verklaring de ware is. De schatten die in dien tijd uit Oost en West naar *Spanje* vloeiden, waren ongeloofelijk groot. Den Koning van *Spanje* vinden wij in stukken uit het begin der XVIIde eeuw dan ook dikwijls als type van een rijken man. *Nav.* I. bl. 190 vinden wij eene andere lezing van hetzelfde rijmpje, waarin nog duidelijker uitkomt, dat JAN VAN SPANJE, die daar de *zwarte* heet, niemand anders is dan *de Spanjaard.*]

———

Henderik Grave, Vice-Admiraal van Holland en Westvriesland (X. bl. 68, Vr. 111). Deze vlootvoogd werd in 1670 geboren. In 1722 voerde hij, met den rang van Schout-bij-Nacht, bevel over eene expeditie tegen de Algerijnsche kapers, bij welke gelegenheid hij twee roofschepen bemagtigde. Toen in 1744 de Staten zich gedrongen zagen om, ten einde aan hunne verpligtingen te voldoen, eene vloot van twintig schepen ter hulp der Engelschen tegen *Frankrijk* uit te rusten, werd hij, den 18den Mei van dat jaar, bevorderd tot „Luitenant-Admiraal voor het Collegie op de Maze," en kreeg het bevel over de tien schepen, die zich dadelijk met de Engelsche vloot onder Admiraal BALCHEN vereenigden. Er werd echter door deze scheepsmagt niets bijzonders verrigt, en de Engelsche kapers bragten te dien tijde zoo groote schade toe aan de Hollandsche koopvaardijvloot, dat de Staten in 1745 het eskader van GRAVE, ter beveiliging der koopvaart, terugriepen. GRAVE stierf den 25sten Maart 1749 te *Amsterdam,* en werd zes dagen later, in de Nieuwe Kerk aldaar, met groote staatsie begraven. CHR.

[Een ander onzer medewerkers verwijst naar DE JONGE, *Gesch. van het Nederl. Zeewezen,* dl. V. R. E. herinnert ons de aanteekening van zijn huwelijk te *Amsterdam,* den 28sten Maart 1704. HENDRIK GRAVE, Kapitein ter Admiraliteit, wonende te *Amsterdam,* met LUCIA MOLLEM, wonende te *Utrecht.*]

———

Geslacht Persijn (X. bl. 69, Vr. 113). Omtrent de Vlaamsche PERSIJNS kan ik J. v. H. niets mededeelen, maar hij vergist zich in de veronderstelling, dat het oude geslacht van PERSIJN in *Holland* (*Nederland*), althans in de mannelijke lijn, uitgestorven zou zijn. Sla den *Nederl. Residentie-Almanak* op, en daarin zult gij, in het artikel *Kantongeregten,* vinden Mr. F(REDERIK) H(ENDERIK) VAN PERSIJN, Plaatsvervangend-Regter in het kanton *Nijkerk op de Veluwe,* Arondissement *Arnhem.* Genoemde Heer Mr. F. H. VAN PERSIJN, die, zoo ik mij niet vergis, te *Barneveld* woont, is geboren den 30sten Januarij 1828, en zoon van JOHANNES VAN PERSIJN en CATRINA SARA JACOBA HOYNCK VAN PAPENDRECHT. Deze laatstgemelde JOHANNES VAN PERSIJN stamde in regte lijn van JAN VAN PERSIJN, JANSZ. die in 1476 (1477) behoorde onder de twaalf per-

sonen, die verkozen werden om het getal der Raden der stad *Amsterdam* tot zes en dertig te brengen. (Zie WAGENAAR, *Amsterdam*, st. XII. bl. 292 en 303, st. XIII. bl. 108, en VAN LEEUWEN, *Batav. Ill.*, bl. 1048.) Sedert de verandering in de regering van den jare 1578 vindt men tot 1791 geene PERSIJNS meer onder de Magistraten van *Amsterdam*. In laatstgemeld jaar werd Mr. ANTONIUS QUIRINUS VAN PERSIJN, een der Commissarissen en later Schepen der stad *Amsterdam*. Hij stierf voor eenige jaren als Vice-President van de Arrondissements-Regtbank en Lid van den Stedelijken Raad aldaar. Van dezen zijn geene mannelijke descendenten meer in leven, vermits zijn zoon, Mr. JAN VAN PERSIJN, zonder mannelijk oir is overleden. Deze Mr. A. Q. VAN PERSIJN, wiens ouders mij onbekend zijn, was echter van eenen tak der familie PERSIJN, die zich, voor zoo veel mij bekend is, aan dien, waartoe de vroeger gemelde Heer Mr. F. H. VAN PERSIJN behoort, niet aansluit.

In *Westfriesland* leeft eene familie PERSIJN, tot welke o. a. behoort de Boekhandelaar P. J. PERSIJN, te *Hoorn*, en die, zoo ik mij niet vergis, het volle wapen van het oude geslacht als *cachet* gebruikt. In hoe verre zich deze familie, die Doopsgezind is, aan het oude geslacht der PERSIJNEN aansluit, is mij onbekend.

Over dat oude geslacht kan men o. a. naslaan VAN GOUDHOEVEN, *Oud-Holl. Kronijk*, bl. 195; S. VAN LEEUWEN, *Batav. Ill.*, bl. 1047 en volg., en C. COMMELIN, *Beschr. van Amsterdam*, bl. 38, 329, 330 en 342. C/4.

Toegift. Mr. REINIER VAN PERSIJN (bij VAN LEEUWEN, t. a. p. vermeld), Raad in den Hove van *Holland*, had bij EMMERENTIA VAN BANCHEM onderscheidene kinderen, o. a.:

NICOLAAS VAN PERSIJN (ook nog bij VAN LEEUWEN genoemd). Deze was Bailluw van *Rhijnsburg*, en had bij JOHANNA VAN CUYL o. a. een zoon

ADRIAAN VAN PERSIJN, geb. te *Rhijnsburg*, April 1677, die bij THEODORA JACOBA VAN DER MEER vader werd van

NICOLAAS VAN PERSIJN, Collonel van de Infanterie en Kapitein in het regiment Hollandsche Garde te voet, getrouwd met JOHANNA PETRONELLA CAMPER. Uit welk huwelijk o. a. werd geboren

CORNELIS JACOB VAN PERSIJN, getrouwd met JOHANNA ELISABETH CREYGHTON, ouders van

JOHANNES VAN PERSIJN, vader van den Heer Mr. F. H. VAN PERSIJN, te *Barneveld*.

[S. v. N. meent dat de Heer C. J. VAN PERSIJN, tweede geneesheer aan het Gesticht *Meerenberg*, misschien in de gelegenheid zal zijn inlichtingen te geven.]

Plaatsnamen (X. bl. 69, Vr. 114). *Abcoude* was voorheen eene heerlijkheid, die onder den naam van *Abekenwalde* en *Abekewalda* reeds in 1035 voorkomt in een verdrag tusschen de kerken van *St. Maarten* en *St. Jan* te *Utrecht*, door Bisschop KOENRAAD gemaakt; zoo komt het ook voor in eenen brief van den jare 1186, en in eenen brief van 1273 wordt van SUEDER van *Apekewalde* gewag gemaakt, in eenen van het jaar 1328 staat de naam *Abekewoude* geschreven, schoon men dien reeds in het jaar 1311 *Abbecoude* geschreven vindt, en die in 1410 al *Abcoude* is genoemd. De naam *Abcoude* schijnt van *wald* of *woud*, of van *eikenwoud* afkomstig te zijn; ook is het niet geheel onwaarschijnlijk, dat daar vroeger dergelijke bosschen gestaan hebben; maar zeer verschillend zijn de gedachten omtrent den naamsoorsprong. Sommigen leiden den naam af van de *Cauchen* of *Chauchers*, welke aldaar hunne woonplaats zouden gehad hebben; anderen getuigen in zeer oude brieven gelezen te hebben, dat de naam dezer plaats *Abscode* zou geweest zijn, volgens hen beteekenende zooveel als *Abtskouw*, omdat daar eertijds zoude geweest zijn een kouw of klooster, en dat een monniken-convent voor eenige eeuwen een kouw of kooi is genoemd; anderen zeggen dat zekere ABBICHJE of ABBINCHJE, een snood booswicht, hier te lande, met zijn diefachtig gezelschap, toen het land nog woest en boschachtig was, daar zijne kouw of spelonk heeft gehad, en dat die plaats, van dien tijd af, naar deze roovers, den naam Abbichjes kouw zoude gekregen hebben.

Loenen. Sommige schrijvers beweren dat het dorp *Loenen* zijnen naam zoude ontleend hebben aan de maan, *Luna*, omdat dit hemellicht ten tijde der heidensche voorvaderen aldaar door hen zoude vereerd zijn geworden, doch zulks wordt te minder geloofd, omdat *Loenen* in de *Oude Rijm-Cronijk* van MELIS STOKE, in het leven van Graaf FLORIS V, met den naam van *Lonen* voorkomt.

De dichter KLAAS BRUIJN is ook tegen dat gevoelen, en zegt in zijne *Speelreis langs den Vechtstroom:*

„Of *Loenen*, *Luna* hier beteekent,
Als of men 't licht der volle Maan
Had aangebeên, is mis gereekent;
Of heeft mijn oordeel mis geraân,
Ik wil 't wel om een beter geeven;
Maar naamsafleiding heeft 'er veel'
Van 't spoor der reeden afgedreven,
Die herssen schimmen voor 't juweel
Der waarheid hebben aangenomen,
Om van een vlug verstand te droomen."

Breukelen en Maarssen. Naar alle waarschijnlijkheid hebben deze dorpen denzelfden oorsprong van naam; zoo werd *Breukelen* naar de drassige en broekachtige veenlanden dus genoemd. *Breukelen* vindt men vermeld onder den naam van *Bracola*, *Broiclede*, *Broclede*, *Broklede*, *Broeclandia*, *Broekelandia* en *Broeklande;* ook wil men, dat *Broekede*, waar MELIS STOKE van gewaagt, het tegen-

woordige *Breukelen* zoude geweest zijn. Dit dorp werd in 838 door zekeren Graaf ROTGARIUS aan de kerk van *Utrecht* geschonken.

Maarssen wordt in de lijst der goederen van de Utrechtsche kerk *Marsna* of *Marsua* genoemd, doch in het jaar 1262 vindt men reeds *Maarssen* geschreven. Sommigen willen dat deze naam afkomstig is van de oude *Marsaci* of *Marsi;* anderen, van het woord *Marse*, *Maersche* of *Meersche*, dat oudtijds een broekigen, moerassigen of veenigen grond beteekende.

Weesp. Volgens de meening van sommige geschiedschrijvers zoude *Weesp* haren naam gekregen hebben van de *Usipeten* of *Usipiërs*, hetwelk niet waarschijnlijk is, daar men het er voor houden mag, dat deze volkeren een hoek van *Cleefland* en *Munsterland* bewoond hebben; volgens anderen zouden zij nevens de *Bructeren*, in *Overijssel*, gewoond hebben. Dat *Weesp* aan zekeren HERO DE WESAPA, die aldaar een kasteel van dien naam zoude gesticht hebben, zijne benaming verschuldigd is, is even onzeker, en dat het, om zijnen gedurigen kloekmoedigen tegenstand door zijne vijanden leenspreukig *Wespe* of *Wispe* zoude genoemd zijn, hiervoor is geen de minste grond te vinden.

Muiden. De naamsoorsprong der stad kon uit hare gelegenheid aan de zuidzijde en uit de *Oude Waal* gevoegelijk afgeleid worden, naardien *Muden* de beteekenis van mond had, en hier de mond van de *Vecht* is. De oude naam van *Amuden* bevestigt dit nog krachtiger, dewijl het woord *Aa* een water beteekent. Hier was, gelijk nog, de mond van zekere *Aa*, waardoor de gemelde rivier moet verstaan worden. In oude geschriften komt de stad *Muiden* dikwerf voor onder gemelden naam van *Amuden.*

Zeist. Men zegt, dat *Zeyst* het alleroudste dorp van de provincie *Utrecht* is, en dat het eertijds *Sethna* of *Setna* heette, doch van dit laatste vindt men geen bewijs, maar reeds in 838 treft men den naam van *Seijst* aan.

Driebergen. Het dorp *Driebergen*, ook wel *Dribergen* gespeld, zoude zijnen naam ontleend hebben van drie hoogten, heuvels of bergen, welke, als men van den Kleiweg naar *Wijk bij Duurstede* oostwaarts opziet, onderscheidenlijk ontdekt worden.

Doorn. Het is eene plaats van zeer hooge oudheid, die in oude brieven, zoo als in den *Blaffert van de Utrechtsche Kerk*, *Thoerne*, *Thorene* of *Thorhem* genoemd wordt, doch ten tijde van den Kronijkschrijver BEKA heette zij reeds *Doorn.*

Odijk. Reeds in brieven van 1164 en 1165 wordt gewaagd van LUBBERT VAN ODIJK of ODEKE, en in 1406 komt de naam van *Odijck* voor. In eenen brief van 1564 wordt het *Odewijck* genoemd, en thans, bij verkorting, meestal *Odijk.* K. v. S. N°. 2.

[*Abcoude* heet in 1085 *Abecerwalde*, en is duidelijk eene zamenstelling van den eigennaam *Abeke* en *wald*, woud. *Bunnik*, in het oude Utrechtsche register *Bunninchem*, is het heim van BUNNO. *Vechten* (*Fethna*) komt reeds in 722 voor, *Maarssen* (*Marsna*) en *Loenen* (*Lona* of *Lonaralaca*, het laatste eene zamenstelling met lake, grens) in het Utrechtsche register. De oorsprong dezer twee namen is ons nog duister. Is *Odewijk* de oude vorm van den naam *Odijk*, dan beteekent deze de wijk, het dorp van ODO. De beteekenis van *Muiden* is in het antwoord duidelijk aangewezen. Vanwaar *Weesp* ook komen moge, zeker van geene Usipeten. *Breukelen* in 1312 *Brokelede*. Het laatste deel *lede* schijnt waterleiding, vaart te beteekenen, en wij hebben in ons vaderland inderdaad nog wateren die den naam van *Lede* dragen. *Broekelede* is dan de vaart die uit of door den broek of het moeras loopt. *Doorn* heet in 1127 *Thornen*. Dit zal waarschijnlijk *Thornheim* zijn. Of het eerste deel van den naam een eigennaam of een appellativum is, is de vraag.]

VRAGEN DOOR HET BESTUUR BEANTWOORD.

De titel van het boekje, waar J. A. C². naar vraagt, is *Duyfkens en Willemijnkens Pelgrimagie.* Het is een zeer bekend volksboek. Over den schrijver zie hij *Nav. Bijbl.* 1853, bl. clix.

C/₄ bezit eene quitantie in blanco van zeven gulden voor *De Geschiedenis der Nederduitsche taal*, te vervaardigen door Mr. W. BILDERDIJK, uit te geven door de Maatschappij van fraaije Kunsten en Wetenschappen. Hij vindt dat werk echter niet op de lijst van BILDERDIJKS werken. Geen wonder: van dat werk is nooit iets gekomen. C/₄. zie daarover *Vaderl. Letteroefening* 1860. *Mengelwerk*, bl. 329.

Aan δενδρεσι, die vraagt naar eene Nederduitsche (hij meent waarschijnlijk Nederlandsche) vertaling van het *Nibelungen-lied*, kunnen wij slechts die aanwijzen, waarvan niet meer dan een paar fragmenten bestaan, uitgegeven door SERRURE, in het *Vaderl. Museum*, dl. I. bl. 27 en verv.

Wij antwoorden Q. S., dat het *Volkslied* van TOLLENS, „Wien Neêrlands bloed," enz. op muzijk gezet is door J. WILMS, die ook door een aantal andere compositiën bekend is.

Bij ons antwoord op de vraag over *van-af* en *tot-toe*, X. bl. 121, voegen wij de volgende mededeeling van LL.:

Het Bestuur van het Tijdschrift „den *Navorscher*," heeft H. v. K., die bekend wenschte te worden met de regels, waarin bovengenoemde uitdrukking in poëzy bespottelijk door Mr. J. VAN LENNEP wordt voorgesteld, geantwoord: „dat hij zich vergiste in de wijze waarop zulks had plaats gehad, maar dat het zich herinnerde ergens gelezen te hebben, dat *van af* (de twee partikels naast elkander geplaatst) door *tot toe* bespottelijk wordt gemaakt."

Om nu aan het verlangen van H. v. K. te voldoen en het geheugen van het Bestuur eenigzins te gemoet te komen, strekken de navolgende regels, welke voorkomen in het gedicht: *De draad van Ariadne:*

„Wiens naam *van af* het barre Noord
Tot toe het verste Zuiderboord" enz.

Minder algemeen is het misschien bekend, dat Mr. J. VAN LENNEP nog eens in geschrift deze uitdrukking gelaakt heeft, door eene aankondiging van Prof. P. BOSSCHA'S „Geschiedenis van den jongsten tijd *van af* den val van NAPOLEON, *tot toe* den huidigen dag" (geplaatst in het *Algem. Handelsblad*), bespottelijk te maken door de inteekening op dit werk open te stellen *van af* jongstgenoemd tijdstip *tot toe* 1°. Maart.

AANTEEKENINGEN.

Reliquien uit Utrecht door de Franschen in 1673 medegenomen. De navolgende kwijtingbrief is een afschrift, naar het oorspronkelijke document vervaardigd. Zijn inhoud strekke ten bewijze, hoe de Franschen de schatkamers der Katholijke kerken te *Utrecht* — ook elders? — van hare rijkdommen hebben beroofd, *tegen reçu!!*

Copie. Le duc de Luxembourg et depinay pair et premier Baron chrétien de france, Souuerain d'Aigremont et de luxe & lieutenant general des armées du Roy et commandant pour Sa Ma^{te}. dans la ville et prouince d'*Utrecht*, et autres lieux dependants.

Nous declarons que Messieurs les chanoines du chapitre de l'Eglise S^{t}. Paul de cette ville nous ont remis entre les mains les Reliques cy-après, scavoir La Teste de S^{t}. Frederic Euesque, enchassée en argent d'oré avec la Mirthe, La Teste de S^{t}. Odulf aussy enchassée en argent. Vn goubelet d'argent d'oré du mesme S^{t}. Odulf auec une medaille et une croix d'or, quantité de reliques dans une quaisse de bois, et deux morceaux de la croix de nostre Seigneur en croix attachés l'un à l'autre, enchassés dans une croix d'orgent d'oré, de toutes lesquelles reliques nous les deschargeons, faict à *Vtrecht* ce 11 (*) de l'an 1673.

Signé: MONTMORENCY LUXEMBOURG,
Par Monseigneur signé: JONAS.

Onderaan: het wapen van Luxembourg in rood lak.

Het Mannetje in de Maan (vgl. II. bl. 206; III. bl. 240; *Bijbl.* 1853, bl. clxi). De bewoners van *Indië* beweren, dat men een haas in de maan ziet; en de Chineezen beelden nimmer dit hemellicht af, zonder in het midden der schijf een haas te teekenen, die rijst fijnstampt. Dit zonderlinge gebruik bewaart ons de geheugenis van eene legende, te gelijk aandoenlijk en vreemd, en die uit *Indië* naar *China* is overgegaan.

In het Koninkrijk van *Varanaei* (*Benares*) ziet men, in het midden van een woud en in de nabijheid van den *Helden-vijver*, een godsdienstig gedenkteeken, dat men den *Stoepa* (†) *der drie dieren* noemt. Zie hier, waarom deze plaats aldus geheeten en gewijd werd:

Drie dieren, een Vos, een Aap en een Haas leefden als goede vrienden met elkander in dit bosch. Nu gebeurde het eens op een dag, dat de opperste der Goden hun verscheen onder de gedaante van een armen grijsaard, en hun zeide: »Kinderen, bevalt het u hier goed in dit kalme en eenzame oord? Zijt gij hier niet bang?" — »Wij treden op het digte gras," antwoordden zij, »wij wandelen door het ruige bosch, en, ofschoon verschillend van soort, zijn wij zamen gelukkig; wij zijn gelukkig en tevreden." — «Dat had ik vernomen," hernam de grijze, »en daarom ben ik ook, den last der jaren niet achtende, opzettelijk van heel verre gekomen om u op te zoeken. Maar van daag heb ik juist een grooten honger: hebt gij ook iets voor mij te eten?"— De oude man had het woord nog naauwelijks gesproken, of de drie dieren, van medelijden bewogen, snelden heen, elk van hunnen kant, om voedsel te zoeken. De Vos, een rivier langs loopende, greep een zilveren karper en bragt die, nog geheel versch, tusschen zijne tanden mede. De Aap klom op de boomen en kwam weêr beneden met schoone bloemen en sappige vruchten. Maar alleen de arme Haas keerde terug, zoo als hij was heengegaan, en had den oude niets aan te bieden. Deze zeide met droefheid: »De Aap en de Vos hebben deernis met mij gehad. Waarom heeft de Haas mij versmaad?" — Op dit verwijt sprak de Haas tot den Vos en den Aap: »Vriendenlief, maakt mij hier een hoop hout en dorre blaêren, en men zal zien hoe mijn hart staat." — En toen de hoop hout en dorre blaêren gereed was, stak de Haas dien in brand, met de woorden: »Lieve Oude, ik ben klein en zwak, en ik heb niets gevonden, dat waardig was om u voor te zetten. Maar ik durf u mijn nederige lijf als maaltijd aan te bieden." Op deze woorden sprong hij in het vuur, en vond daar terstond den dood. De God hernam zijne wezenlijke gedaante, verzamelde de beenderen van den Haas, en sprak, na een smartelijke zucht, aldus tot den Vos en den Aap: »Zijne zelfopoffering heeft mij getroffen en, als belooning, zal ik hem in de maanschijf plaatsen, opdat zijne gedachtenis nimmer verloren ga." — (Zie de *Mémoires sur les Contrées Occidentales*, in 648 door HIOEN-THSANG uit het Sanscrietsch in het Chineesch vertaald en, in 1858, uit de laatstgenoemde taal in het Fransch overgezet door den Heer STANISLAS JULIEN, Vol. I. p. 374.) *Le Magasin Pittoresque*, 27e Année, p. 311. J. H. VAN LENNEP.

Vader Cats. Josua Reynolds. In October 1859 werd door LONGMAN & Co. te *Londen* als een *Work in preparation* aangekondigd: *Moral Emblems from* JACOB CATS *and* ROBERT FARLIE, *including Aphorisms, Adages, and Proverbs of all Nations. With* 60 *large Illustrations*

(*) De naam der maand schijnt vergeten of het moest zijn: 11 Januarij (11 des jaars).

(†) Zie eene afbeelding der *Stoepa's* in het eerste deel van EDUARD CHARTON'S *Voyageurs Anciens et Modernes* (*Paris*, *Bureau du Magasin Pittoresque*), p. 360. De *tha* of *stoepa* is, gewoonlijk, een klein grafteeken. Somtijds is hij maar eenvoudig de nabeelding in 't verkort van de groote torens of pagoden.

on Wood, and numerous Vignettes and soil Pieces. The Illustrations freely rendered from designs found in the works of CATS *and* FARLIE, *by* JOHN LEIGHTON.

In de aankondiging, daarbij gevoegd, wordt vermeld hoe de zinnebeelden en andere werken van CATS vroeger in *Holland* een huisboek waren. »Ook onze voorvaders," zegt de berigtgever, »kenden en waardeerden ze hoog, zoo wel om hunne zedelijke strekking als om de geestige teekeningen, met welke ADRIAAN VAN DE VENNE de daarin vervatte leeringen voorstelde. Op *Sir* JOSUA REYNOLDS, als knaap, maakten deze zinnebeelden grooten indruk, hij maakte er getrouwe copijen van. *Sir* W. BEECHEY, in zijn *Life of* REYNOLDS, verhaalt, dat *Sir* JOSUA's rijkste magazijn JACOB CATS, *Boek der Sinnebeelden* was, hetwelk zijne grootmoeder, in *Holland* geboren, uit dat land had medegebragt."

Zijn er meer voorbeelden van diergelijken invloed van CATS' werken bij schilders of teekenaars? J. D.

L.

Uit de genealogie van het geslacht Wijnen, opgemaakt omtrent den jare 1770 *door Rutgerus Ouwens.*

I. HENRIC WIJNEN, in den jare 1572 in den moord van *Zutphen* in zijn eigen huis door de Spanjaerden doodgestoken, zijne vrouw, MACHTELD VAN STEENRE, op het ligchaam van haren man gevallen zijnde, bekwam ook twee steken dog niet dodelijk.

Voor 't overige is van dezen HENRICK WIJNEN, nog dit merkwaerdig. In zijne jonge jaren door zijnen vader na *Spanje* gezonden zijnde, het zij om de koopmanschap te leeren, 't zij om te studeren, gelijk in die tijden veel geschiedde, had hij zig begeven na *Salamanca* of *Toledo*. Bij geval op een morgen in een chocolaedhuis zittende, hoorde hij twee Spaensche Capiteinen redeneren over den toestand der Gereformeerden in de *Nederlanden*, waervan dezelve zeiden, dat er zekerlijk iets zonderlings in die nieuwe religie moest zijn, hetwelk men in *Spanjen* niet wist, omdat de Nederlanders zo veel voor dezelve wilden uitstaen. Weinige uuren daerna wierden deze Capiteinen, verklikt zijnde, door die van de Inquisitie geligt, en naderhand veroordeeld. Dit gaf HENRIK WIJNEN, die van zelfs al van te voren na de Gereformeerde Religie geheld hadde, zo een indruk op zijn gemoed, dat hij de gronden daervan verder onderzogt, en die in zijn harte omhelsde. Wederom te huis gekomen zijnde hield hij zijn gevoelen bedekt: en naderhand in den jare 1566 ten tijde der Beeldstorming met zijn vaen als Burgerhopman (want die dienst was doe voor Burgmrs niet te laeg) de wagt hebbende, om deselve te weeren, moedigde hij zijne burgers integendeel aen, die met hem op de wagt waren, om die te helpen bevorderen, en was alzo een van de eerste Beeldenstormers.

Ondertusschen schijnt deze HENRICK WIJNEN liever den toenaem van HISPANIENSIS gehad te hebben, dan zijn kleinzoon, hierna in de genealogie vermeld: ten ware men wilde denken, dat dezen die toenaam zoude zijn gegeven, omdat hij in 't jaer geboren is, waerin zijn grootvader door de Spanjaerden is vermoord.

Op de genealogische lijst staat, dat deze HENRICK WIJNEN geboren was in 1510 en Burgemeester te *Zutphen* was in 1550.

Zijn vader heette Mr. LAMBERT WIJNEN, geboren in 1467, gestorven in 1548.

Zijn grootvader was Mr. HENRICK WIJNEN, Burgemeester van *Zutphen*, geboren 1432, en diens vader Mr. LAMBERT WIJNEN, geboren 1382, gestorven 1450.

Het wapen van de familie WIJNEN is een veld van *keel* met *drie bellen van goud*, twee boven en een onder, het helmteeken een gewapend man met helbaert, met een bel boven aan den stok in zijn regterhand.

II. RUTGER WIJNEN is Burgemeester te *Hattem* geweest van 1666—1674, en wegens die stad geweest Gedeputeerde des quartiers van *Veluwen*. Was ook Rentmr van 't convent *Clarewater*. Doe de stad in den jare 1672 door de Franschen was veroverd, wierd de kerk die voor de Burgerij bedongen was bij de capitulatie, haer egter ontweldigd, en voor 't guarnisoen daer in dienst gedaen. Wanneer R. WIJNEN, oordelende dat de voordelen bij de Capitulatie bedongen, moesten worden gemaintineerd, dien aengaende een voorstel deed in de magistraet, en elk aerselende, de commissie op zig nam om den Paep aen te zeggen, dat hij de kerk zoude hebben te ruimen, nemende tot zijne adjunct zijne Neef...... BORREMAN, doe ter tijd gemeensman der stad. Ingevolge dan van deze Commissie in de kerk getreden zijnde, terwijl de Paep bezig was met den Vesperdienst, klom hij tot denzelven op den Predikstoel, en hebbende hem uit naem van den Koning van *Vrankrijk* (zo sprak hij, ziende op de Capitulatie, waervan hij de copie in zijn hand had) belast de kerk weder te geven aen de burgerij, had hij voorts de stoutmoedigheid, dat hij den Paep, die niet zeer gereed was om den stoel te verlaten daervan bij den arm begon af te leiden. De soldaten begonnen zig in postuur te stellen tot geweld, maer wierden door den Paep gestild, belovende, dat hij zorg voor de straffe van die schenderij van den Godsdienst zoude dragen. 's Anderen dags met het openen van den poort begaf zig R. WIJNEN na *Zwol* tot den Gouverneur CHAMILLY, die aldaer, gelijk ook te *Hattem* voor den Koning van *Vrankrijk* commandeerde, om

hem verslag te doen. Te *Zwol* vond hij CHAMILLY nog te bed; die egter horende dat er WIJNEN was, welken hij te voren al verscheidene malen had gesproken over zaken van de stad, hem voor zijn bed liet komen: en hebbende verstaen, wat er geschied was, prees hij hetzelve als welgedaen. Eer WIJNEN nog vertrok, quam ook de Paep, welke mede binnen gelaten zijnde, en zijn voorstel doende, vloog CHAMILLY zeer toornig uit het bed na zijn rotting, vergetende, dat zijn hembd niet in staet was om zijne schaemte genoeg te bedekken: hetwelk geen kleine verlegenheid in R. WIJNEN veroorzaekte, gelijk de stok geen kleine vrees in den Paep, die de vlugt nam. WIJNEN nog een geruimen tijd bij CHAMILLY, die hem over vele dingen van de stad vroeg, blijvende, en doe zijn afscheid nemende, vond een grote menigte menschen aen de deur, door den Paep opgemaeckt, en voorzien met stenen om den Geus te verpletteren. WIJNEN begaf zig op dat gezigt weder terug, en vertoonde den Marschalk zijn gevaer, die terstond enige manschap hebbende gezonden om de veren te bezetten op dat niemand mogte overgaen, om WIJNEN aen den anderen kant van de rivier waer te nemen, een goed escorte Zwitsers voor zijn deur liet komen, en aldaer het geweer met scherp in 't gezigt van alle die stenigers laden, en R. WIJNEN alzo brengen tot aen het Katerveer, gevende order mede aen den commanderenden officier te *Hattem* voor den Persoon van den Burgem^r WIJNEN zorg te dragen. Het steendragend gezelschap convoijeerde hem tot aen het veir, hem nu en dan met een steen dreigende, maer verder niets ondernemende. De Paep had de voorzigtigheid van een plaets te verkiezen tot zijn verblijf, daer hem CHAMILLY niet ligt konde vinden. C. K. v. S.

Uit het Canonieke Regt. Het is mogelijk niet algemeen bekend wie *jure canonico* voor *meretrix* werd gehouden. *De c. H. Distinct.* 43 leert ons: »Meretrix est quae multorum libidini paret." Hoevelen nu onder *multi* verstaan moeten worden, leeren we uit de glossa op deze plaats in de Edit. van het *Decretum Gratian.*, te *Parijs*, 1528, *ex officina* CLAUDII CHEVALLONII, namelijk: »illa demum censenda meretrix que (sit honor piis auribus, zegt WISSENBACH), admiserit plures quam XXIII millia hominum." Annon hoc est (roept WISSENBACH uit) scortorum patrocinium suscipere, imo prostibula omnia natalibus restituere? Vid. WISSENBACH ad *l.* 33. *ff. de V. S.* p. m. 70. J. F. W. PAGENSTECHER, *Jurisprud. Polemica*, pag. 33. A. v. W.

Verklaring van John Sinclair, beroepen predikant bij de Engelsche gemeente te Delft, 1684.

»Ego JOANNES SINCLARUS sexagesimum quartum aetatis annum agens, *ob recusatam Tesseram* (*) officio et beneficio in Scotia exutus, et ad curam Ecclesiae Anglicanae quae Delphis est a consistorio Ecclesiastico vocatus, et ab inclytae hujus civitatis nobilissimis consulibus in eadem confirmandus, quo testatum facerem me praedicatione Evangelii nihil antiquius habere, sincere profiteor, me non quaestus causa aut lucri, nec tam quo serae spem praesidiumque senectae, licet fortuita et futura praestare nemo queat, et operarius dignus sit mercede sua, mihi acquirerem, quam ut liberum ad Evangelium praedicandum, et interpretationem scripturarum aditum haberem, et si inutilis senio aut morbo aut alio quovis casu factus ero ad opus Evangelii me libenter in decursu lampada alteri traditurum, neque quicquam vel ex alieno, vel publico, quod oneri inclytae huic Reipublicae futurum sit mihi vindicaturum, utpote qui in maximo lucro ponam Domino in filii sui Evangelii opere inservire. Quod maximum beneficium ut nobilissimis inclytae hujus Reipublicae consulibus proxime et secundum Deum referam acceptum, in quorum oculis mihi advenae et peregrino Deus tantam gratiam indulserit, ita illis et Reipublicae Delphensi fausta ac felicia omnia precor et precabor.

JOANNES SINCLARUS."

Volgens de getuigenissen van den »Hooggeboorn JOANNES, Graav van Tweedie, een van den Secreeten Raad des Coonings in Scotland," van »GEORGIUS MACKEINZIE, Advocaat van de Cooning, en een van Sijn Majesteits Secreten Raad," en van een anderen MACKEINZIE, »een van de voornaamste dienaars des Coonings, dewelcke gemeenlijk genoemt werd *Clericus Registri*," was SINCLAIR een Presbyteriaan en van zijn ambt ontzet, dat hij te *Ormiston* uitoefende, alleen »van wegen sijne weijgering om den *test* te teijkenen" en »niet over eenige faut die hij soude begaan hebben, maer van wegen een generaal decreet of resolutie om af te setten alle, die in dese omstandigheden schorrevoeten."

De zoogenoemde Engelsche »*Court*," waarmede de markt en stapel der Engelsche lakens beteekend wordt, was weleer te *Delft*, welke stad, gelijk bekend is, oudtijds door de »draperye" bloeide. De handelsbetrekkingen met *Engeland* lokten vele Engelschen naar *Delft*, die een eigen predikant verkregen met toestemming van den Delftschen Magistraat. Zie BLEYSWIJCK, *Beschr. van Delft*, bl. 552, 665, 692, vv. *Over de Engelsche Kerk*, bl. 291, 322, 458. **Mr. I. S.**

(*) Dit doelt op de ***Test-acte***, volgens welke elk, die tot eenig ambt benoemd was, vóór de aanvaarding daarvan ook het Roomsch-Katholieke leerstuk der Transsubstantiatie moest afzweren.

Oude munt.

Payement Anno 1457.

Int. [Int eersten]. En R[yns] gulden ij heeren 𝔴.

It. ons heeren gulden toe Renen geslagen ij [$1^{1}/_{2}$] heeren 𝔴.

It. een gllills [guilhelmus] schilt ij heeren 𝔴 en een kr. [kromstert].

It. een peterman en een witte stuver ij heeren 𝔴.

It. beijers en frederica gulden Elck ij [$1^{1}/_{2}$] mijn [min] j [$^{1}/_{2}$] kr. [omstert].

It. den arnoldus gulden j heeren 𝔴 en ij kr.

It. vlemsche groot, Duxissen twn [hertogelijken tuin] eñ lelijde kr. [geleliede kromstert] van elcke payement xxv stucken ij heeren 𝔴.

It. xv olde braspenningen oft groninger braspeñing op elcke vijftien een oortken van enen olden braspenning voir ij heeren 𝔴.

It. Deventer penningen en andere penningen die krumsterte gelde xvij voir Een heeren 𝔴.

It. xvij butken en ij kr. voir j heeren 𝔴.

Paijement Anno 1487.

It. een sonne Nobel vj R[yns] gul., xx st. voir den gulden.

It. een Engels nobell v R. gul.

It. een vleemsch nobel iiiij [$4^{1}/_{2}$] R. gul. viij st.

It. een silvern Ducat ij R. gul. ix st.

It. Rijder ongersche gulden iij R. gul.

It. Sonne krone ij R. gul. v. st.

It. olde Crone ij R. gul. iiij st.

It. Rijnsche gulden ij R. gul. vij st.

It. Wilhelmus andries gulden ij R. gul. viij st.

It. Coelsche R. gulden ij R. gul. vij st.

It. onss Heren gulden ij R. gul. iiij st.

It. Gelresche Rijder peter hapen [?] ij R. gul. ij st.

It. Rodolphus j R. gul. iij st.

It. Coelsche j R. gul. ij st.

It. luyker gulden j R. gul. j st.

It. Beyeren gulden j. R. gul. v. st.

It. Philippus ss. ij R. gul.

It. Arnold gulden xix st. [$19^{1}/_{2}$ stuiver.]

In 1509 was de gulden xl st.

Anno dmi etc. xl [1540] heeft die Raet geordineert dat men t paijement boiren sal als hyer nae bescreven staet etc.

Int. Enen Rider facit xxxviij kr.

It. Enen Salute facit xxxvj kr.

It. Enen Rijnsche gul. xxx kr.

It. ons Hn gul. toe Hasselt ende toe Renen geslagen facit xxiiij kr.

It. enen arnoldus gulden facit xvj kr.

It. Enen beijers gul. facit xxj kr.

It. Een fredericus gul. ft. xxj kr. j oortken.

It. Een phs. sch. ft. xxiij kr.

It. Een peterman ft. xxviij kr.

It. Een wilh. sch. ft. xxxj kr.

It. Een postulaet gul. toe Deventer geslagen.
It. Blauwe gul. } ft. j gul. j oort.

It. Een reynoldus gul. mitt. rond ft. xxiij kr.

It. Een reynoldus gul. mitt. scarpen ft. xxiiij kr.

It. Een olde crone, die oer gewicht holt ft. xxxviij kr.

Silveren payement.

Int. viij olde braspenning
It. xiij lelijde kromst.
It. xvj deventer penningen } ft. j arh [Arnhemsche] gul.

It. Seventien enckel butken
It. <u>ix</u> vlemsche plc [plakken?]
It. <u>ix</u> vlemsche plc.
It. <u>ix</u> gangelar.
It. xij olde vlemsche gr[ooten?] } ft. j arh. gul.
It. xx clym̄ers [met de klimmende leeuw?]
It. x stuvers
It. <u>ix</u> Johan braspenning

Silveren payment.

Int. groninger braspenning facit ij butken.

It. Riensche kr. ft. j butken.

It. xiij Koelsche penning
It. xiij nye tornoest penning } 1 arh. gul.

It. Volkenborger penninge
It. Buyskens [of Buytkens] } Elck stuck ij oortken.
It. moersche penninge
It. ludicsche gripe

[Antiqum Registrum f°. Ciij. verso. Archief der stad *Zwolle.*] Majoor K.

Schepen-vonnissen.

»Up huyden den lesten Janurij a°. xv^{c}. eñ xxxviij is GHEERTGEN JANSdr. van groenȳghen huysvrou van PIETER JAN HILLEBRANTS z̄ bij scep̄en vōnisse gecōdempneert eñ condempneren mits desen inde boeten van lx £ Ende daer en tenden gebānen te zȳ hond^{t}. jaer eñ ēēn dach vuyter stede van delf vriheyt van dien eñ tbaluitscappe van delflandt eñ $1^{1}/_{2}$ mile ronsom̄e der voirsz. stede/ daer vuyt te gaen bȳnens sdaeghs sōnescyn Ende niet weder om̄e daer īne te comē up peyne van *een gloyent ysere doer haer tōghe gesteken te werden* Ende daer en tenden daer weder butē vuytgebānen te zȳ up peyne van haer lyf / om̄e dies willē *dat sy haer geassocieert / gewoent* eñ *gecōuerseert* heeft *willens eñ wetens* mitten *haerdoepten* personē eñ *getrout* heeft een *mā contrarie dordōnacie der heyliger kerricken.*"

»Up hvyden den xxviij April a^{0}. xv^{c}. ende xxxix hebbē scep̄en der stede van delf gecōdempneert JAN COCK tsheer̄ dienaer" tot de volgende straffen: om binnen drie dagen in besloten gevangenisse te gaan te water en te brood veertien dagen lang; daarna te doen

een bedevaart »totten hooghen romē" (in andere vonnissen: »tot zȳte pieter eñ sinte pouwels ten hooghē roemē;" »tot onse lieue vrou te loreten;" »tot onse lieue vrou ten īsele;" »te doen een bedeuaert tot coelen;" »tot onse lieue vrou te nicocien ī zypers eñ ten hooghē roemē," enz. (*)) en niet binnen de vrijheid, enz. der stad te komen voor en aleer hij de voorz. bedevaart voldaan en deugdelijk betoog daarvan vertoond zal hebben, »ofte an dese stede te doen vermetselen iii duysent steen mit zȳ toebehoeñ, enz. Ende die bynen iii dagen te verborrighen up peyne altsamē *van 't voerste lit van zȳ reghter duym* oñe dies willen *hȳ die wakers vrede eyschende van hem ī een vichtelesse die selue vrede nyet gegeuē en heyt noch geobedieert.*"

»Alzoe BORTELMEEUS JANSZ. vā turnout gevanghē heeft langhe tijt ghaen bedelen opt platte lant sonder hem te geefen tot werck twelck es vā quaden exemple eñ genomen contrarie die placaten van de K. m^t. hebbē denzelfden gebānen eñ bañ mits desen vuyt deser stede eñ stede vrijheyt anderhalf mijle rontoñe eñ tbaeliuschap van delflant den tijt vā iiij jaeren eñ daer binnen denzelfden tijt nijt weder inne te coñen op peyne vā wel strengelicken gegeselt te werden eñ *gesplitneust* te werden Actū vj augusti a^o. liiij."

»CORNELIS JACOP den doeven breyders zoen is geabsolueert den ij^en Januarij a^o. Liij stilo curie. Midts dat hij op sonnendaeghe toecoeñen in de armē schoele gaen sal omme aldair *gegeselt* te worden vanden *Rectoir* soe hij onder subiectie staeñ onder die selue Rectoir wech geloepen es wandelende *potters gewijs* (†). Actū ut sup. Pñtibus. JAN SASBOUTSZ burgeñr CORS CLAESZ. HUYCH DE GROOT JAN DIRCK HARPERSZ̄ eñ CORNELIS DOELMĀ schepens."

»Alzoe CORS CORSZ̄ poirter deser stede tegenwoerdich gevāghen buyten bandē vā ysere eñ pyne gecōfesseert eñ bekent heeft dat hij tot diuerse tijden *zȳ moeder geslaeghen heeft* eñ alzoe mit slaen *gelt* vā hair *geextorqueert* eñ *gecreghen* heeft! Dat hij oeck vermaent zȳde vā tzelfde misdaet *zeer irreuerēticken eñ cōtumeliozelicken gesproecken heeft tegens godt almachtich onsen heer* smaeckende die zelfve woerden genouch *blasphemie* al twelck zȳ quaede manieren vā doen eñ delicten vā quaden exemple die nyt en behoeren ongestraft te blijfven zoe ist dat schepenen deser stede den zelfen CORS gevāghen gecōdemneert hebben eñ condemneren hem mits desen geleÿt te werden op tscauot staende opt marcktvelt der zelfer stede eñ aldaer wel strēgelicken *gegeselt* te werden zoe lange dat schepenen daer present zȳde dat genouch sal duncken ende daer naer ter stont *mit een pryme deur zȳ tonge gesteeken* sal werden eñ noch *mit meer andren prymen ofte naegelen deur tdun vū beyde zȳ handen gesleghen en voer an tscauot vast gemaeckt* sal werden eñ alzoe te blijfven staen zoe langhe schepenen voersz. dat lang genouch duncken ende in de costen. Actū up ten ij Aprilis a^o. lviij."

Onder de »aliassen" of bijnamen van misdadigers komen de volgende voor: SEBASTIAEN JANSZ. van hoern, alias »*seldē thuys*"; PIETER HARMANSZ. spillemaker, alias »*die levende bienen*"; DIRRIC CORNEL. Z., vleyshouwer, alias »*moye kuit*"; CORNELIS »*Keut op schiē*"; LENART CLAESZ., alias »*die Jonghe tobbe*"; MARITGEN »*hout u dight*"; DIRRIC GERRITZ., alias »*pockenkint*"; JAN HENDRICXZ, alias »*quaelgelt*". Niet zeldzaam is de »alias" *quaetpaert*. Over Mr. HENDRICK, alias *quaetpaert*, chirurgijn, uit *Goes* naar *Delft* gekomen, zie men *Nav.* X. bl. 157. Mr. I. S.

Regtshandeling in dichtmaat. Dezer dagen werd, indien ik mij niet bedrieg, te *Zwolle* beslist, dat het een' beschuldigde niet vergund was, zijne verdediging in dichtmaat voor te dragen. Vroeger schijnt men hier anders over te hebben gedacht, want toen den 8sten September 1804 ter opene Vierschaar van *Middelburg*, zeker jongman geroepen werd om het vaderschap van een kind aan te nemen of af te zweeren, hield de President van Schepenen voor den eed »zeer plegtstatig en zeer eerbiedig eene zeer gepaste en ernstige aanspraak in rijm."

Het gedicht is te lang om geheel mede te deelen, en ik bepaal mij bij de eerste en laatste coupletten. Mogt iemand er soms veel belang in stellen, alsdan ben ik bereid het hem te verschaffen.

Zoo zijt gij eindelijk, dan ter deser plaats gekomen,
Om voor des Rechters oog, een plechtige Eed te doen.
Gij zult in t' bijzijn Gods, nu zweeren zonder schroomen,
En vreest de straffe niet, dien op den Meineed woên.

Bedenk toch wat gij doet, gij zult hier gaan verklaren,
Dat t' meisje t' welk daar staat, u valsch gelasterd heeft
Gij zult in plaats van nog, haar eer en naam te sparen,
Getuijgen door uw Eed, dat zij in ontucht leeft.

— — — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — —

En gij daar uw besluit volstandig schijnt te blijven,
En moeder, noch het kind, uw hart vermurwen doet,
Daar veeleer uw gezigt, uw plan nog schijnt te stijven.
'k Wensch dat Gods indruk voor den Meineed u behoed.

Dat gij nooit rekenschap voor deze daad moogt geven,
Gij met een vlekloos hart naar uwe woning ga,
En dat Gods alziend oog, steeds om u heen blijft zweeven,
Zeg mij dan dezen Eed, met diepen eerbied na.

De beschuldigde deed den Eed. φ²—φ.

(*) Verder vind ik nog gewag gemaakt van bedevaarten »tot zȳte marie magdalenē ī prouēcien" en »tot zȳte hubrecht ī nardēnen"; »zȳte Jacobs ī galissen."

(†) Elders wordt dit genoemd: *potboufs gewijs*. Een potboef of potter is een *nebulo vagus*, een *vagebond*.

Familie Pauw. De Heer Mr. H. J. KOENEN zegt in zijne monographie, ADRIAAN PAUW, bl. 108, sprekende over MICHIEL PAUW, zoon van den bekenden Raadpensionaris in *Holland*, ADRIAAN PAUW, Heer van *Heemstede*: »hij is gehuwd geweest met eene Juffer (HILLEGONDA) SPIEGHEL, *waarschijnlijk* van dezelfde familie als de echtgenoote van PIETER PAUW." — Het is mij gebleken dat de vrouw van MICHIEL PAUW oud-tante moest zeggen tegen die van PIETER PAUW.

LAURENS PIETERSZ. SPIEGEL (vermeld bij WAGENAAR, *Geschiedenis van Amsterdam*, st. XI. bl. 212) had tot vrouw ANNA GAAF, JANSdr. en onder andere kinderen, behalve den kernachtigen en zinrijken dichter HENDRICK LAURENS SPIEGEL.

a. GEERTRUI SPIEGEL, echtgenoote van PIETER ADRIAANSZ. PAUW, in 1578 Raad der stad *Amsterdam*, later Rentmeester der Graaflijkheidsdomeinen, door den Heer KOENEN vermeld t. a. p. bl. 105.

b. JAN LAURENS SPIEGEL, in 1578 Raad, in 1589 Schepen der stad *Amsterdam*, die tot vrouw had GRIET CLAASdr. BOELENS, en o. a. tot zoon

LAURENS JANSZ. SPIEGEL, geb. 1575, in 1604 Schepen, en in 1611 Raad der stad *Amsterdam*, die in April of Mei 1597 trouwde met NEELTJE ISAAC OUDEROGH, uit welk huwelijk

HILLEGONDA SPIEGEL, Vrouwe van *Achttienhoven* en *de Bosch*, in 1615 (?) gehuwd aan MICHIEL ADRIAANSZ. PAUW, in 1622 Schepen te *Amsterdam*.

Deze familie SPIEGEL voerde tot wapen: *coupé*, het bovengedeelte van zilver, beladen met drie hertenkoppen, en het onderste van keel met een roset van zilver. Zij moet niet verward worden met de familie SPIEGEL, waartoe de Burgemeester HENDRIK DIRKZ. SPIEGEL behoorde. Zie *Nav.* IX. bl. 354 en X. bl. 46. De aanhaling bij den Heer KOENEN, bl. 108, in de noot (2) van WAGENAAR is zeker abuis; het zal moeten zijn dl. of st. XI. bl. 205 en 212. Reeds vroeger hadden er betrekkingen tusschen de beide familiën plaats gehad, want LOURENS SPIEGEL was in de laatste helft der XVde eeuw (1580?) getrouwd met LIJSBETH PAUW, dochter van OTTO en ELISABETH VAN TUYLL VAN BULKESTEYN.

C/4.

De Slag bij Bautzen. Men weet dat NAPOLEON I, waar het de bestorming van eene batterij of eene dergelijke hagchelijke onderneming gold, die voor het gros van zijn leger plaats moest maken, altijd het liefst zijne vreemde troepen en niet die van zijn eigen volk, als daartoe geschikt »kanonnenvoeder," aanwendde. Een voorbeeld van deze zijne gewoonte levert de volgende bijzonderheid, die ik aan den Heer G. te *Zeyst* verschuldigd ben:

Mijn zegsman bevond zich in 1813 te *Klein Welcken*, toen op den 20sten en 21sten Mei bij *Bautzen* door de Russen en Pruissen tegen de Franschen gestreden werd. Na het einde van den slag ontmoette hij te *Klein Welcken* een Wurtembergsch sergeant, daar aangekomen met *vijf* man, allen min of meer gekwetst, die hem zeide, dat zij met hun zessen alleen waren overgebleven uit een battaillon in Franschen dienst van *negen-honderd* koppen. Dit battaillon had bevel gekregen om eene Russische batterij te bestormen aan de andere zijde van de *Spree* en bestemd om NAPOLEON te beletten daar ter plaatse een schipbrug te leggen. Doch, toen de verwezene manschappen aan dit bevel gehoorzaamden, braken op eens schuins tegenover hen van achter de heuvels twee gemaskerde batterijen los, zoodat in een halve minuut alles, officieren en manschappen, behalve de verhaler en zijne onderhebbenden, overhoop lag. De sergeant zeide tot den Heer G. karakteristiek genoeg: »*Ich gehe nun nach Hause!*" En wel mogt hij dat!

J. H. VAN LENNEP.

Opdragt eener visscherij bij Leiden 1605. Opdragt van de visscherij, strekkende van *St. Nicolaas Santvort*, bij *Leiden*, tot aan de Tolbrugge van *den Haag* (in de oude brieven genaamd: de Vriesche of Heeren Hendricxbrugge), 2 Mei 1605.

»Die Ridderschap Edelen ende Steden van hollant ende Vrieslt representerēn de staten vā̄n selve landen, doen cont eenen yegelicken, dat op huijden datum deses voor ons Stadhouder Mr. CORNELIS VAN DER HOOCH ende mannen van leenen hier naegenompt In properen persoone gecompareerd is, DANIEL VAN WINGAERDEN (*) ēn heeft ons met halm, hant ēn monde opgedragen overgegeven ēn quijtgeschouden sonder yet meer daer aen te behouden als mannē wijssden dat recht was ten behouve van Jouffrou CATHARINA MALAPART Weduwe wijlen S[r]. JOHAN VIVIEN, *de oude visscherije vā̄n noortzijde vā̄n Vliete streckende*

(*) Zie VAN LEEUWEN, *Batavia illustr.*, p. 1042.

van Sinte Nicolaes Santvoert tot heeren heynricx brugge toe, Ons ootmoedelick bidden̄ de voorsz updrachte als vooren gedaen ouer danckelick te willen nemen, Soe es dat wij wederom up staende voet, behouden ons ende een yegelick sijn recht, verlijt ende verleent hebben verlijen ende verleenen mitsdesen onse brieve de voorsz Jouffrou CATHARINA MALAPART de voorsz vischerie gelegen als vooren te houden van ons van wegen de graeffelicheijt en̄ hooge overicheijt van Hollt̄ als besitters van̄ heerlicheijden goeden en̄ gerechticheijden van̄ huijse van Wassenaer en̄ Zuijtwijck Jouffrou CATHARINA MALAPART voorsz heuren erven en̄ naecomel^n. tot eenen onversterffel^n. erffleen en̄ tot sulck recht ende leene als die oude brieven en̄ registeren dair van zijnde dat Inhouden en̄ verclaren, Te verheergewaeden alst verschijnt met eenen *talwaerdige snouck* ofte *vyff stuvers goet gelt* daer voeren, Ende van desen voorsz leene heeft ons voor de voorsz Jouffrou CATHARINA MALAPART hült-eedt en̄ manschap gedaen, BARTHOLOMEUS PANHUYSEN haer schoonsoon nae behooren, daer bij aen en̄ over waren HEYRICK VAN COESVELT Leenman van Wassenaer en̄ JOSEPH VAN MEERHOUT leenman van̄ Graeffelicheijt van hollt̄ In absentie van een Leenman van Wassenaer, Toerconden hebben wij desen brieff met onsen groete segel, en̄ het contresegel van̄ voorsz. huijse, Twelck wij In gelijcke saecke gebruijcken besegelt, den tweeden Meij anno sestienhondert ende vijff, geparagrapheert J. VAN OLDENBARNEVELT v^t. Hebbende daer beneden eenen grooten roode wasschen segele uijthangende aen eenen doubbelen franchynen staert, op de plijcke stont gescr, Bij den Staten van hollt̄ en̄ Westvrieslt̄ ende ter ordonnancie vande selve geteijckent, bij mij en̄ was onderteickent COR. VAN DER HOECH."

Hierbij behoort een request van C. MALAPERT (*sic*) aan HH. Burgemeesters ende Regierders der stadt *Delff*, die het regt bezaten van den *Leydschen Dam* (tot 1826) (*), waarin zij haar beklag doet over den Schout, den Damwachter en̄ Officieren vanden *Leydschen Dam*, »die eenighe reijsen, ende vornaemelijck desen lesten vrost, haer onderstaen hebben, intselue water tusschen de sluijsen vanden voorsz dam, met seeghen, fuijcken, schuttnetten ende ander staende want te visschen." De officieren, hierover aangesproken, verklaarden, dat zij vischten met permissie van de regering van *Delft*, als bezittende den voorsz. dam. De suppliante meende echter, dat aan de HH. van *Delft* »ten regarde van de Heerlijckheijt, iurisdictie oft eijghendom vanden Leydschen Dam," geen regt noch zeggen op het voorn. water »buijten off binnen" was competerende en verzocht derhalve aan de E. HH. op de marge van het request te willen verklaren, dat de stad *Delft* »opt voorsz water niet en heeft te pretenderen; interdicerende de voorsz Officieren, daerinne niet meer te vischen, off de suppliante ende haere Pachters int gebruijck en̄ bevischen vant selue eenighe turbatie off verhinderinghe te doen. Dit doende, etc."

(*) Zie BLEYSWIJK, p. 102. In 1580 heeft de stad het regt gekocht van de Gravinne van *Aremberg*.

In 1521 schijnt er quaestie ontstaan te zijn tusschen de familie van JAN OOM VAN WIJNGAERDEN en den Heer VAN WASSENAER over bovengenoemde visscherij, althans werd er »ter plaetse contencieuse" een informatie ingesteld, waarvan de gevolgen niet vermeld zijn. Evenwel blijkt, dat in 1605 DANIEL VAN WIJNGAERDEN de visscherij overdroeg, ten behoeve van C. MALAPART, aan de Graaflijkheid van *Holland* als bezitter van de heerlijkheden, enz. van den huize VAN WASSENAER. — Het bovenstaande is een staaltje van de gedurige conflicten, die oudtijds voorvielen tusschen verschillende regthebbenden op dezelfde zaak. — Zoo had Graaf ALBRECHT in 1389 aan die van *Delft* vrijheid gegeven, om een vrije vaart uit de stad tot in de Maas te graven. De Heeren VAN WASSENAER, ook Heeren van *Kethelambacht*, waarlangs die vaart liep, werden in hunne regten verkort, en eerst in 1410 bekende PHILIPS VAN WASSENAER door die van *Delft* voldaan te zijn, voor de visscherije in de *Schie* binnen zijne heerlijkheid van *Kethelambacht*. Mr. I. S.

Carosse. Het is welligt niet algemeen bekend, dat het Fransche woord *Carosse* vroeger vrouwelijk was, en dat het eerst mannelijk is geworden toen LODEWIJK XIV in het bijzijn zijner hovelingen bij vergissing »*Mon Carosse*" geroepen had. J. H. VAN LENNEP.

Volksbijgeloof omtrent den Zaturdag. In *Amsterdam* beweert men dat er elken Zaturdag althans een oogenblik zonneschijn is, omdat de Joden op hun Sabbath toch moeten kunnen wandelen. In *Duitschland* zegt men, dat de zon zich iederen Zaturdag, al is het ook voor nog zoo kort, vertoont, wijl de arme menschen tegen den Zondag hun hemd te droogen hangen. J. H. VAN LENNEP.

Vereering aan Caspar Coolhaes. »Alzoo CASPAR COOLHAES aen Burgermeesteren der stadt *Leyden* te kennen gegeven hadde, dat hij in 't oprechten van d'Universitijt alhier, dezelve hadde helpen inleyden, ende den tijt van vijftien weecken alleen in de H. Godtheyt geleesen, dat hij oock eenige tijt alhier als Kerckendienaer hadde gestaen tot dat hij tegens wil ende meninge zoo van hem als oock van

de Regierders alhier den Kerckendyenst hadde moeten verlaeten,twelck niet jegenstaende hem van dezer stede weghen was toegeseyt hem zijne wedden die in die tijt geheel sober waere te sullen laeten volgen alhoewel hij de Kerckendienst niet en dede dat hij nochtans dezelve in langhe tijt van jaeren niet hadde geeyscht ofte begeert dan nu *gecoomen zijnde tot zeer grooten ouderdom* als *over de tachtich jaeren oud zijnde* en zulcx met geen middel hem selven konnende behelpen, versochte hij dat in recompense van de dienst soo in de Universiteyt, Kercke als anderssints dezer stede gedaen midtsgaeders oock dat hij in zoo lange jaeren niet geeyscht hadde de jaerlixe wedde die hem oock nae t verlaeten van de Kerkendienst waeren toegeseyt en oock tot een jaer twee ofte drie laete volgen hem nu in zijn oude daeghen eenige assistentie mochte werden gedaen, tzij bij leeninge van penninghen ofte anderssins.

Soo ist dat Burgermrn voorssr. op alle t geene voors. is gelet, hebbende den voorn. CASPAR COOLHAES in tregard van zijne gedaen diensten en anderssints hebben toegevoecht gelijck zij hem toevoughen bij dezen een somme van drie hondert guldens te xl groote tstuck die hem sullen werden verstrect en uytgekeert bij JACOB JANSZ. VAN THETROEDE, Rentmr. van des Capitels goederen ten Hogelande Ordonneren daeromme den zelven Rentmr. bij deesen aen de voorn. COOLHAES de voorscr. somme van iijc gulden te betaelen onder toesach dat hem deselve midts beneffens dezen ouerbrengende behoorlijcke quitancie hier toe dienende in uytgave zijner reeckeninge sullen werden geleden. Aldus gedaen ende door last vanBurgermeester voors. onderteyckent. Opten xiiij November xvi^c veerthien.

Onder stont bij mij (*get.*)

J. SWANENBURCH."

Men ziet hieruit dat COOLHAAS vóór A^0. 1534 is geboren, zoodat dit eene verbetering is, in de beschrijving van dien ouden kampioen der Christelijke kerk. ..ELSEVIER.

Uitschrijving van een processie tot voorspoed van de wapenen der Christenen tegen den Turk, 9 *Julij* 1565. (*Archief van Delft*, lade XX.) »Die prinche van Oraingnen Graue van Nassou, enz. Stadthouder gnael President ende die Raiden des Conincxs ouer hollandt zeelandt ende vrieslandt Eersame discreete bysundere goede vrunden Wij verstaen vuytet scrijuen vande Hoo. vande Hertoginne van parma onse regente ende gouuernante, Dat die turck gemeene viant van de Christenheijt, het eijlandt van malta (*) mit groote ende geweldige heyrcracht zoe wel te watere als te lande, Jegenwoerdel belegert heeft, ome tselue eylandt tot sijnen wille ende seruituijt te brengen, Soe sijn onsen heijlichsten vader den paeus ende onsen alder Ge: heeren den Coninck mit anderen Christen princhen ende potentaten, tot beschermenisse van onsen heyligen Christen gelooue ganssel gedelibereert, mit cracht van wapenen die aenslaghen ende tvoornemen vanden voersz turck te beletten ende daer toe alle heure macht temployeren, Dan alsoe den goeden voortganck van allen saecken, compt ende dexendeert van den almoegenden godt Soe Requireren wy v ende nyettemin, van wegen den voersz onsen alder Ge: heere den Coninck, Lasten ende ordonneren up sondach toecomende te doen een generale ende solempneele processie mittet heylige waerdige sacrament, Doende abstinentien, beedingen, aelmissen, suffraigen (*) ende andere deuchdel wercken oitmoedel biddende dat syne godtheyt belieue, sijn volck genadich ende bermhertich te willen sijn, Ende onsen heijlichsten vader den paeus onsen genadichsten heeren den Coninck ende anderen Christenen princhen Cracht sterckheijt ende bijstandt te verleenen, ome die turcksche heyrcracht te wederstaen, hen gheuende voerspoet ende victorie tot Conseruatie ende vermeerderinge van onsen heijligen Christen geloeue Ende hiermeede Eersame discreete bysundere goede vrunden onse heere godt sij met v Gescreuen In den hage den ix^en Julij 1565. ERNST."

De superscriptie is: »Eersaemen discreten goeden vrunden Burgemeesters Schepenen ende Raedt der Stede van delft." De brief is gezegeld met het opgedrukt klein zegel van PHILIPS, op een papieren ruit. Het wapen is gedekt met de Koninklijke Kroon en omgeven door de Orde van het Gulden Vlies.

Mr. I. S.

(*) Zie hierover o. a. VAN METEREN, *Nederl. Historie*, IIe b. p. 39 v°. en 40, op het jaar 1565.

(*) Dit zijn zekere *gebeden*, *suffragia*.

Hubertus de Jager. Deze geleerde oriëntalist, van wien nog zeer weinig bekend is, werd te *Zwammerdam* geboren en studeerde te *Leiden*, op de beurs van *Purmerend*, in het jaar 1657.

Volgens VALENTIJN werd in het jaar 1697, een jaar na zijn overlijden, een kist met zijne papieren en aanteekeningen naar *Holland* gezonden.

Wij wenschen onze medewerkers hierop opmerkzaam te maken en hun aan te sporen, op beide genoemde plaatsen daaromtrent eenig onderzoek te bewerkstelligen.

LABORANTER.

Opschriften van geschut (vgl. X. bl. 153). Ik lees op een opschrift op een stuk geschut te *Monnikendam*:

Ic ben die monnic onverdroten
HENRIC VĀ TRYER heft mi ghoten.

Ik houd het er voor dat dit stuk eene merkwaardige antiquiteit is, als waarschijnlijk gediend hebbende op de Noord-Hollandsche vloot van den Admiraal CORN. DIRKSzoon, in den slag tegen BOSSU, Oct. 1573, en het dus behoorde tot dat geschut, dat de Spanjaard *houten pompen* noemde, en waarvan het *Beklaeghliedeken van* BOSSU, in de *Geuzenliederen* zingt:

... daer quamen pompen in de vloot
Die HENDRICK VAN TRIER van klocken goot/
Die maecten groote gaten.

Doch het zou ook kunnen zijn dat het door de Noord-Hollanders uit een Spaansch schip te *Monnikendam* is binnengebragt.

Is er van dien geschutgieter HENDRIK VAN TRIER ook iets meer bekend? Zijn er geene rekeningen van dien tijd in de Noord-Hollandsche steden meer over, waarin die naam moet voorkomen? v. GR.

De Ooijevaar en zijn huis (vgl. IX. bl. 359, X. bl. 190). Even als de Heer EILERS KOCH heb ik, eenige jaren geleden, de proef genomen om in mijn' tuin, boven op een' slanken stevigen kanadaaschen peppel, een nest te laten bouwen voor deze zoo merkwaardige vogels. Dit geschiedde vóór *St. Peter* (22 Febr.) dewijl de uiver dan, naar veler meening, zijn nest moet bezetten. Niet lang na dien dag verscheen er een paar van mijne lievelingen, die, na lang heen en weêr vliegen, het huis geschikt rekenden, om er jongen op uit te broeden. Groote en kleine sprikken en graszoden werden aangebragt, en ik verheugde mij in hunnen ijver en de goede uitkomst van mijn wensch. Maar die vreugde was van korten duur. Op eene buitenplaats in de nabuurschap bevond zich ook een uiversnest, van vroeger jaren her, op een' ouden lindeboom. Zoodra de bewoners merkten, wat er in hunne nabijheid gaande was, vielen zij op de mijne aan, en na een hevig gevecht en geklepper moesten deze de wijk nemen. De strijd werd dagelijks hervat, doch steeds met hetzelfde gevolg. Mijn tuinman raadde mij op die rustverstoorders te schieten; maar dit was aan eene doofmansdeur geklopt. Zou ik het huiselijk feest verstoren, dat telkens door mijne lieve buren gevierd werd, onder een kopje waterchocolade, als men, van wie ook, 't berigt kreeg, dat de eerste ooijevaar gezien was. — Welligt schenkt het volgende jaar beter uitkomsten. Doch wederom, zoo als veelmalen in 't dagelijksche leven, teleurstelling op teleurstelling. Zij die het door mij gebouwde nest wilden bezetten, waren niet bestand tegen de telkens herhaalde aanvallen hunner overburen, zoo dat zij den moed opgaven en voor altoos aan hunne jaloersche makkers het ruime veld lieten. Dit verwonderde mij te meer, wijl ik op 't *Huis te Baak* bij *Keppel*, in den tuin, wel 12 of meer ooijevaarsnesten digt bij elkander gezien had, op sparren, sommige niet hooger dan een mans lengte, en die toch volgens getuigenis van den pluimgraaf, in liefde en eendragt leefden. Vanwaar dit verschijnsel?

Het verhaal dat de Heer EILERS KOCH, uit den mond zijner buurvrouw, mededeelt, van den ooijevaar, die eene slang had ingezwolgen, welke weder voor den dag kwam, schijnt hem min of meer ongeloofwaardig toe. Dit zal bij velen het geval zijn; doch niet bij mij, die meer dan eens ooggetuige geweest ben, van eene dergelijke *uitkomst*. Een neef van mij, die buiten woonde en op zijne schuur een uiversnest had, 't welk telken jare bewoond werd, had een jongen stork, zoo als men hem in de Graafschap *Zutphen* noemt), die uit het nest was gevallen en een vleugel had gebroken, met alle zorgvuldigheid opgevoed en genezen; doch niet in zoover dat hij, volwassen zijnde, behoorlijk vliegen kon. Hij bleef achter toen zijne familie vertrok, werd even als *Klep* bij MARTINET zoo tam als een kip, en liet zich ook uit de hand elken kikker goed smaken. Maar als wij jongens het geluk hadden eenige kleine palingen of aaltjes te vangen, dan steeg onze blijdschap ten top: die waren als een lekker beetje voor *klep* bestemd. En nu had men eens moeten zien met welk eene gretigheid hij er *één* inslokte. Doch naauwelijks was dat geschied, of hij draaide zijn kop achterwaarts om te zien of de patiënt ook teruggkwam. Dit was doorgaans het geval, tot de visch zulk een knaauw kreeg, dat hij het terugkeeren vergat. Welligt, ofschoon de zaak meer dan 50 jaren geleden is, zullen er nog getuigen zijn op te sporen, welke dit kluchtig schouwspel ongemeen vermaakte.

J. C. K.

De Spaansche Armada. In de Kon. Biblioth. van het British Museum is een zeldzaam boek, te *Lissabon* geschreven 9 Mei 1588, ten tijde dat de Spaansche vloot daar ter reede lag, waarvan een afschrift werd genomen ten dienste van Lord BURQLEY, die daarbij de volgende aanteekeningen heeft gevoegd: Het Galioen *St. Philippe*, »genomen te *Flushyny* (*Vlissingen*) 31 Julij;" *Francisco de Toledo*, »dit schip ontkwam in *Nuport*;" *La Nova Capitana*, »genomen door FRANCIS DRAKE;" *El Gran Grifon*, »gezonken 17 Sept. bij het eiland *Furamuré* (*Schotland*))" *Barcade Ambary*, »gezonken bij *Ierland*;" *San Pedro Ma-*

jor, »vergaan in October op de kust van *Devonshire;*" *La Galenius*, »gezonken voor *Calais.*"

Dit werk bevat overigens 12 kaarten, de kusten van *Engeland* voorstellende, met de verschillende standplaatsen der *Spaansche* en *Engelsche* vloten gedurende den ganschen strijd, waarin 17 schepen met 10,185 man vergingen.

Tot aandenken van dezen zeeslag, zegt CAMDEN, zijn er penningen geslagen, die alle in *Holland* vervaardigd werden, met de volgende voorstellingen en opschriften, als: »Venit, vidit, fugit." »Dux foemina facti." De grootste onder die penningen stelde aan de eene zijde de Spaansche vloot voor met het opschrift: »*Flavit Jehovah et dissipati sunt* 1588," terwijl op de keerzijde eene kerk was afgebeeld op eene rots gelegen midden in de golven, met het opschrift: »*Allidor non laedor.*" J. v. H.

Cordelière. Ik vind in eene oude aanteekening, voorzeker reeds voor meer dan honderd jaren gemaakt: »De vrouwen van staet gebruiken van over langen tijt in plaets van den opschik den mannen eigen buiten om haer waepens een geslingert touw,' thans *cordelière* genaemt. De vinding hiervan schrijft men toe aen ANNE DE BRETAGNE, Koningin van *Vrankrijk;* dog Mr. BALUZE toont dat die al gebruikt is bij LOUISE DE LA TOUR, overleden 1472, gemalin van CLAUDE DE MONTAIGNE, heer van *Coulches*, in *Bourgondië*, *Hist. de la Maison d'Auvergne*, tom. I. p. 325, 326, en dewijl zij daerbij gesteltbad de woorden: *j'ay le corps delié*, meent hij dat ze daerom bij verkorting *cordelière* genaemt zijn."

Huzaren. Volgens de afbeelding door den Commandant van *Freiburg*, Mr. DU FAY, aan den Koning van *Frankrijk* gezonden, zagen de Huzaren van 1690 er uit als volgt:

»Zij draagen knevels, die zo lang zyn, dat ze genoegsaam op de borst hangen; hebben maar een lok of kuif op 't hoofd; gebruiken geen mantel, bovenrok, noch hembd, maar alleen een wambus en bovenbroek. Om hun hals hebbenze een schaapsvel [den tegenwoordigen *dolman*], hangen, waar mede zy aan de kant, daar de wind is, het ligchaam bedekken. De meesten zyn gelaarsd met bloote beenen. Zy geeven, noch verzoeken geen quartier; konnen wel met de sabel omgaan, maar zyn slechte schutters, en vreezen het schieten van de vyanden. Op hun mutsen draagen de gemeenen Haane-, en de Bevelhebbers Arendtsvederen. In den aanval van den stryd roepen zy *Houssa*, *Houssa*, waarvan zy den naam *Hussaaren* bekomen hebben."

Zie den *Europischen Mercurius* voor 1690, II. bl. 29.

Vergelijk over *hoessa* en *hoezee* het aangevoerde in den *Navorscher*, III. bl. 182.

J. H. VAN LENNEP.

Haringhandel in 1701. Brief van de »Oover- en Ouden van de loofwaerdige Schoonvaerder Compagnie" te *Hamburg*, 24 October 1701 aan den Raad dezer stad geschreven.

»Magnifici Hoog- en wel-Eedle Hooggeleerde, Hoog en welwijse Hoog-geEerde Herren UEd: sullen gelieven niet quaelijck te nemen maar veel meerder uyt volgende reedenen excuseeren, dat wij VEd: hiermeede moeten moeijelijk vallen; als wij deeser daegen niet met geringe bevreemding hebben vernemen moeten, hoe dat seeker PIETER O.... van delfshaegen aen Eenen haeringcooper alhier CORDT ROHDE Aght Lasten en drie Tonnen haering met het laerbrandt 1701 gemerckt voor niewen haering gesonden heeft, dan mits het is bevonden dat het effectivelijck ouden haering is en dat het van deesen O. op een bedrog is aengesien, En alhoewel wij soo hast wij daerachter quaemen, deselue volgens Costuum geconfisqueert, om sulcke aen d'armhuysen te distribueeren, soo is het toch niet genoeg, dat dusdaenige fausseten bij een reedelijck Commercium voorgaen en getolereert werden. Ten opsicht niet alleen reedelijcke Borgers dusdaenig merckelijck leyden en vervoordeelt, maer ook den haeringhandel die tot dato bij deese goede stadt wel geconserveert is, soude bij Vreemden, die ook daeronder grootelijckx souden connen bedroogen weerden in grooten blame en Decadence vervallen, Dus sijn wij bij deese aan U: Magnif: Hoog- en welwijse herren: rechtelijck versoeckende, Sulx aen de Veelmoogende heeren Gedeputeerde in serieuse termen te willen notificeeren, mits gaeders te versoecken dat voorz: PIETER O. weegens allsulken openbaeren Bedrog, die hij int affsenden van dusdaenige acht Lasten en drie tonnen haering heeft gebruyckt, mag ernstlijck bestraft werden, wij verwachten van VEd: hieroover geneegentlijck gehoort te werden en verblijven UEd: Magnif: en Hoogwijse Heerligkeyten.

Supplicatum *Hamburg* den: 24 8bris A°. 1701.

Onderdaenige Oover- en Ouden van de loofwaerdige Schoonvaerder Compagnie deeser Plaetze.

Buyten op staet de Rubric als volght: Aen den Hoog-Eedelen hoogwijsen Raath deeser goeden Stadt *Hamborg*, onderdienstelijcke Supplic van Dns Oover- en Ouden van de loofwaerdige Schoonvaerder Comp^ie deeser Plaets."

Quod Copia haec et Germanice fideliter translata sit eique in substantialibus respon-

deat attestor Hamburgi 27° die Octobris A°. 1701. V. BÖHME.
(Hier nevens is het zegel van den Notaris afgedrukt.) Notr. Imps juratus.

Bovenstaande brief werd den 10den November 1701 door die van *Enkhuizen* aan de regering van *Delft* gezonden. De missive was door een' haringkooper uit *Hamburg* medegebragt, en, daar *Delftshaven* in die dagen nog tot *Delft* behoorde, terstond aan Burgemeesters en Regeerders dezer stad toegezonden, die aanstonds informatiën lieten inwinnen omtrent den persoon van PIETER O. te *Delftshaven*. Men schreef hun van daar terug, dat zijn tegenwoordig verblijf zelfs niet aan zijne zuster bekend was; evenwel zou hij bij zijne aankomst geordonneerd worden, zich onverwijld voor de »Camer" der Gr. Achtbaren HH. Burgemeesteren en Regeerders der stad *Delft* te sisteren. — Hoe de zaak verder afliep, blijkt niet, maar daarentegen kan men uit het bovengemelde de gevolgtrekking maken, dat de klagten over bedrog bij de levering van haring *voor ruim anderhalve eeuw* reeds gehoord werden. Hetgeen *toen* op groote schaal geschiedde, ziet men *nu*, na de aankomst van den nieuwen haring, in 't klein dikwijls gebeuren. Zulke »faussetez" in 't groot gepleegd zullen voorzeker aan den haringhandel van *Delftshaven* groote afbreuk gedaan hebben, die, even als elke andere tak van handel, met geen »quaede practycquen" gediend is. Mr. I. S.

Pieter Buquoi. Bij VALENTIJN, zoo ook bij DUBOIS, leest men, dat PIETER BUQUOI in het jaar 1677 als Gezant naar den Koning van *Candia* werd gezonden; beiden weten niet wat er van hem geworden is. In de Notulen der Vergadering van 17, gehouden den 23sten September 1688, leest men omtrent hem: »Op 't versoeck van eenen PIETER BUQUOI van *Leyden*, *twaelf* jaren lang bij RADJA SINGA gevangen geseten, goet gevonden hem toe te leggen *drie Hondert guldens*."

Behalve de BUCQUOI's, van wie in dit Tijdschrift reeds melding is gemaakt, en dezen PIETER, komen nog in de papieren der voormalige O. I. Comp. voor:

DANIEL DE BUCQUOI, van *Leiden*, uitgevaren met *den Arent*, onder CORNELIS VAN DEN SANDE, 1613.

JAN DE BUCQUOI, van *Leiden*, slotenmaker op 't schip *Delft*, 1648.

JACQUES BUCQUOI, Directeur te *Suratte*, 1680—1685.

Voor de kinderen van JACQUES en DANIEL DE BUCQUOI *f* 800: — 10 Augustus 1659.

Voor MARIA DE BUCQUOI *f* 14418: 4: den 23 Augustus 1669.

PIETER, hier voren genoemd, die in 1646 reeds onderkoopman was, zal wel een broeder geweest zijn van JAN, op het schip *Delft* in 1648; mogelijk is SARA, gehuwd te *Leiden* in 1634, met den predikant PETRUS LEUPENIUS, hunne zuster geweest.

Hoe de overige tot elkander in betrekking staan, kan ik niet opgeven, vermoedelijk behooren allen wel tot dezelfde familie.

LABORANTER.

Justitiekosten. Rekeningen van GERRIT JANS DE ROO, van »Meester CORSTIJAEN scharprechter van haerlem," en andere officianten bij gelegenheid van het hangen van PIETER CLAESS, alias CAELKOP, in den jare 1663, binnen het bailliuschap van *Rijswijk*.

»Rekeninge van Iserwerck dat ick GERRIT JANS DE ROO geleevert heeft door Last van den belyou VAN SANTE.

In den eersten 4 kettijnge met 4 boutge 4 Rijnge gelevert tott de gallijch tot Rijswijck komt daer voor 12 — 12 — 0
nog 12 dubbelde 25 midel nagels, enz. 1 — 16 — 0

Somme 14 — 8 — 0"

(Betaald met *f* 12 — 12 — 0.)

»Ontfangen van heer FRANCOYS VAN SANTEN, bailliu van *Rijswijck* ses gul: ses stuijvers ter saecke *een gehangen dieff* op ten ix^e^. Junij 1663 tot *Rijswijck* ter executie gestelt *aen galch heb gevoert*.

Dit merck † is gestelt bij GIJS JANSZ. Mij present J. VAN ELST."

»Rekeninck van Meester CORSTIJAEN scharprechter van haerlem *heeft* ten versoecke van den heer Offijsier VAN SANTEN ende welgebore mannen tot *Rijswijck recht gedaen* aen de persoon genaemt PIETER CAELKOP, de welcke ick hebbe gehangen komt daer voor 6 — 0 — 0
ende *wederom aff gedaen* komt daer voor 1 — 10 — 0
ende noch weder *buyten Opgehangen* komt 3 — 0 — 0
noch den selffden persoon een *drijgement gedaen* Om aende pleij (*) te haelen komt 1 — 10 — 0
noch vijff daegen dachgelt ijderen dach drie gulden bedraecht saemen 15 — 0 — 0
noch komt mijn nege gulden en 12 stuij van mijl gelt (†) 9 — 12 — 0

Somme saemen 36 — 12 — 0

Dit merck is † gestelt van meester CORSTIJAEN scherprechter tot *Haerlem*."

(*) Pley voor *palei* = katrol, Lat. trochlea.

(†) Volgens den »Eed ende Ordonnantie van den Scherprechter" van 29 Mei 1620, Art. 2, genoot de beul van *Haarlem* twee ponden van xl gr. daags, »als hij reijsen sal"; later ij £, »uytgesondert een dagh dat hij Justitie doet, soo sal hij geen daghgeld hebben, maer te vreeden sijn met sijn Loon." — Art. 7. Ibidem: »Als hij ergens ontbooden wordt sal hij niet meer moogen eijsschen dan xij st. van elcke *mijle* voor sijn wagen Huijr."

»PIETER CAELCOP gevangen den iij Meij 1663 ende geexecuteert den 9 Junij daeran sijnde seven ende dertich dagen ider dach tot ses stuijvs. comt te samen *f* 11 — 2 — »

Ende noch voor extraordinaris cost ende dranck tot twe maeltijden voor den voorn. CAELCOP ende den siekentrooster te samen	6 — » — »
	f 17 — 2 — 0

bekenne ick ondergeschreven wt handen van de heer Offisier FRANSOIJS VAN SANTEN van dese bovestaende somme voldaen te sijn.

ANTONI TEERLINCK."

»Specificatie van oncosten gevallen voort doen vāñ executie van PR. CLAESZ CAELCOP.

Comt den voerman ouer het halen vāñ domine uijtten haech en met welgebooren mannen tot delff eñ wederom̄e te brengen ende voort opwachten	3 — 0 — 0
denselven met welgebooren mannen met de paerden als doen verteert	2 — 2 — 0
Aengaende de Extraordinare vacatien van welgebooren mannen wert gelaten ter discretie vāñ Ed. heeren Burgemeesteren	25 — 0 — 0
(Vóór dezen post staat geschreven: *habeant* 15 — 0 — 0.)	
Insgelijcx mede de vacatien en besoignes vāñ Secretaris	12 — 0 — 0
(Hiervoor: *habeat* 10 — 0 — 0.)	
Insgelijcx vāñ Bode	5 — 0 — 0
	35 — 2 — 0

Bekenne ick ondergeschrevē van den bailliu van *Rijswijck* van de twe bovenstaende posten voldaen te sijn met vijf gul twe stuvers Actum den 13en Julij 1663.

Dit is tmerck † van MEES JANSZ VAN SGRAVENMADE."

»Reeckeninge vant geen ick WIJNANT HEEMSKERCK verdient heeft aen het maecken van een nieuwe Galge staende tusschen den *Haech* eñ *Rijswijck* door ordre van d' heer Officier VAN SANTEN als Bailliu van *Rijswijck*, int jaer 1663.

Inde weeck voor̄ 9e Junij gelevert tot de Galge 120 voet ijckenhout de voet j gl. 8 stuys. comt	*f* 168 — 0 — 0
Noch daer aen gevroocht (*) een baes met 5 knechts ijder 5 dagen comt voor dubbelt dach gelt 60 dagen	98 — 0 — 0
Noch het voorsz. hout met wagens met paerden ter plaetse gebracht daer ons geordonneert comt daer voor met oprechten eñ gereetschap	50 — 0 — 0
	Sa. 316 — 0 — 0"

(*) Voor: *gewrocht* = gewerkt.

Daar de rekening van daggeld en transport te hoog gesteld was, ontving de timmerman slechts *f* 268, waarom ook onder aan de rekening aangeteekend staat: »*habeat twee hondert acht en tsestig gul.*"

De totale som bedroeg *f* 375 — 14 — 0. Mij dunkt, dat men in die dagen ook wel reden had om over *hooge justitie-kosten* te klagen, wanneer men nog in aanmerking neemt, dat het geld toen *duurder* was dan thans. —

Als toegift volgt een uittreksel van de Ordonnancie van den scherpregter, boven aangehaald. Van elken persoon, dien hij aan den lijve strafte, ontving hij zes £ van xl gr., uitgezonderd binnen *Haarlem*, waar hij, naar ouder gewoonte, *een stoop wijns* en *een paar handschoenen* kreeg, en wanneer hij »booven de dood" het ligchaam op een rad, of het hoofd op een staak stelde, genoot hij nog *een halve Justitie*, te weten 3 £, »muntte voorsz." Van elken persoon, die hij ter torture *Effectualiter* leggen zal, drie £ v. 40 gr., voor elke reize dat het gebeuren zal, en als hij niet *pijnigt*, maar alleenlijk in zijn tegenwoordigheid iemand met de *Bank* of *Plije* gedreigd wordt, zal alsdan hebben dertig stuivers, zonder meer. Van elke Justitie, daar de dood niet na volgt, te weten: van *geeselen*, *ooren af te snijden, door de tong te steken, oog of oogen uit te steken, een hand af te houwen* of diergelijke, daar van zal hij hebben 3 £ te 40 gr. voor elken persoon, wel verstaande, dat, wanneer aan een persoon meer dan een Executie valt, als geeselen en brandmerken, geeselen en oor of ooren af te snijden en diergelijke, dat hij voor deselve meerder Executie zal genieten *half geld*, te weten »xxx st. munte als vooren." — Alle jaren kreeg hij een nieuwen mantel »van alsulcken prijse" als de dienaars van den Proc. gener. van dezen Hove zijn jaarlijks genietende, en opdat »de saeke van Justitie niet veraghtert en werde," mogt hij niet reizen uit *Holland*, dan bij oorlof en consent van den Adv. fiscaal of den Proc. gener., op arbitrale correctie. —

Op den 14en Mei 1777 werd te *Rijswijk* gegeesseld JAN PASKIER, zich ook noemende JAN DE JONGH, die in den jare 1768 om verschillende feiten reeds te *Edam* te pronk had gestaan. Wegens »overtreding van ban, gereitereerd leven in overspel en concubinage, mitsgaders bedelarijen en dieverijen" werd hij door Bailluiw en Welgeboren mannen van de hooge Heerlijkheid van *Rijswijk* gecondemneerd, »gebragt te worden op het schavot, ten dien einde voor het regthuis opgerigt, en aldaar met roeden wel strengelijk te worden gegeeseld," terwijl hij voorts voor den tijd der vier eerstk. jaren in het tuchthuis der stad *Delft* geconfineerd werd, om aldaar met zijn handenarbeid den kost te winnen. Een eeuwigdurige ballingschap

wachtte hem nog daarenboven, wanneer genoemde vier jaren verloopen zouden zijn. Zie hier eenige rekeningen ter zake van zijne executie:

»Ik HENDRIK SCHIPS, dienaar van de Justitie te *Rijswijk*, bekenne ontfangen te hebben, enz. de somma van *vijff gulden*, weegens het bestellen van een briev tot *op Ontbod van den scherpregter*. Actum den 7e Meij 1777."

»Ten Requiesicie van zijn WelEd. Gestr. Heer De Heer en Mr. G. DE ROO heer van *Rosenburg* veertig Raad en hooft Offesier van *Delft* Baljuee van de hoog heerlijkhijd van *Rijswijk*, &. &. gelast aan den Onderschoud en Sepier A. VAN OOSTERHOUD om aen De gevangenen JAN PASCIER DE JONGEN te geven *Kost en Drank* van den 8 April 1777 tot den 14 Meij 1777 maakt 37 dagen a 6 stuijvers . . . . 11 — 2 — 0
nog 2 st. opgelt . . . . 3 — 14 — 0
Samen de somma *f* 14 — 16 — 0"

»De Weledele Gestr. Heer de Heer en Mr. DE ROO heer van *Rosenberg* hooftoffisier Der Stat *Delft* en Balliuw van *Rijswijk* &. &.
Debet aan JAN VAN AANHOUT *Scherpregter van d: Ed. hoove van holland* wegens *gedaane Exekutie* op UEd. hoogtsdesself orders.

Den 14 meij in het dorp *Rijswijk* een manspersoon *gegeselt*	*f* 6 — » — »
Voor *koord* en *bindtlijnden* . .	» 3 — » — »
Voor het *maaken* van de *Roeden*	» 3 — » — »
Dag gelt	» 6 — » — »
Mijl gelt	» 9 — » — »
Somma	*f* 27 — » — »

Voldaan den 14 Meij 1777
JAN VAN AANHOUT."

»Aan NICOLAAS TERBURCH, wegens *het doen maaken* En *het stellen* van het *schavot*," en andere onkosten aan *hout*, *spijkers*, *arbeidsloon*, *het varen van 't hout* in de nacht *van Delft naar Rijswijk*, enz. . *f* 31 — 1 — 0
»Mijn gedaane Moetteen (moeiten) Memory op order van den Hr. Baliuw" . . . » 6 — 0 — 0
Somma *f* 37 — 1 — 0
Voldaan den 17 Meij 1777
N. TERBURGH."

Met de verdere onkosten was het bedrag dezer executie: *f* 106 — 9 — 0.

In 1750 werd een boosdoener, die naar den Substituut-Baljuw gestoken en een ander met een mes in 't aangezigt gesneden had, »met *een mes boven het hoofd*, strengelijk gegeesseld," terwijl hem voorts door den scherpregter *een snede in de regterkoon* werd gegeven, enz. — Hierbij behooren o. a. de volg. nota's:

»Ik ondergeshreeven Bekenne ontfangen te hebben voor een Persoon *gegeeselt* te hebben Een *Een schnee door sijn koon gegeeven* Tot *Reijseweijk* de somma van *f* 21.
Voldaen den 10 Octobr. 1750
STOFFEL KLEYNE."

»Door order van den WelEd. Gestr. Heer VAN ASSENDELF Hooft Officier van de hooge Heerlijkheijd van *Rijswijk* R: O: heb ik Mr. JAN OUWERKERK op den 10 October 1750 *verbonden* de persoon van JAN KORSSE Die Door den schepregter (*sic*) een snee in zijn aangezigt heef gekreegen Komp voor *f* 6 — 0 — 0
Hier van voldaan den 17 November 1750
JAN OUWERKERK."

Mr. I. S.

Brief van Arnold Moonen. In den laatsten jaargang (1855) van den *Overijss. Almanak voor Oudh. en Lett.* komt een stuk voor, getiteld: *Viertal brieven van* ARNOLD MOONEN. De laatste aldaar voorkomende dient om den uitgever der door MOONEN bezorgde editie van CICERO's *Epistolae familiares* om antwoord aan te manen, op zijn verzoek, om tot belooning voor gemelden arbeid, een kabinet met porselein er op te ontvangen. De brief nu, waarbij hij dat verzoek gedaan heeft, is in mijn bezit; doch daar de *Overijss. Almanak* opgehouden heeft te bestaan, zoo meen ik den *Navorscher* te mogen verzoeken, zich met de zorg te belasten, om dezen vrij zonderlingen brief aan het licht te brengen. Deze luidt aldus:

Mijn Heer!

Ik mij in geenen staet bevindende om iet voor mijnen arbeit te kunnen eischen, als diergelijken handel ongewoon zal enkelijk van U. Ed. verzoeke te voldoen, den raet van die vrouwe volgen, die de Heer mij tot eene hulpe gegeeven heeft. Deeze eischt voor zich een nooteboomen kabinet met een stelsel van porselijn, als zijn toebehooren, om daer op te zetten, zoo als de vrienden kunnen goetvinden. En ik zal, indien haer die toegezonden worde, mij voor alle mijne moeite voldaen houden met dien present en met de boeken, die mij op de Rekening van wylen U. Ed. Broeder aengeschreven zyn. Hier op der Vrienden antwoort by gelegenheit te gemoete ziende, blyve ik na aenbieding van alle wederzydsche diensten,

Mijn Heer,
Uwe Eder Gehoorzaame Dienaer
in Christus
A. MOONEN.

Deventer 1 April
1702.

D. *te D.*

Extract uit een »Rekeninge van den Burgemr̄en ende Regierders der stede van Delff van heurluyder quote ende portie van alsulcke Quotisatien als Inden Jaren Lxxiiij, Lxxv ende Lxxvj, ommegeslagen zijn *tot*

behouue vande gemeene sake ende tot sustentatie van den Oirloge, daervan als van welcke quotisatien geen restoir ofte Remboursement beloft es."

»Ander alrehande Wtgeeff."

»Den xvj^{en} februarij Lxxiiij twee dieners van CRIJN VAN BORSELEN van des nachts te rijden tusschen delff ende polrevaert, *omme te vernemen naeden onraedt der vianden*, bij ordonnān van Burgemrēn facit. xxx sts.

Den xxvj^{en} febr. betaelt per ADRIAEN PIETERSSZ BERCKEL bij twee ordonnān van Burgemrn̄ van *het ijs Inde schie te breken tot gebruijck vande galeijen ēn te keeren den viandt daer omtrent coemende.* Liiij £.

Den viij^{en} Martij betaelt HENRICK ANDRIESZ van zeker *zeuen stucken geschuts binnen delff gebrocht ende van den viandt gehaelt te hebben* twelck bij den admiraliteyt angeslaegen es bij Ordonnān van Burgemrn̄ van Delff ende quitān Comt. xxxvj £.

Den iiij^{en} Mey Betaelt JAN PICK van *tbesigen* ende *verargeren* van zijn ēn meer *tijmerluijden gereetschap Int demolieeren die huijsingen van Althenae ēn oueruest buijten Delff.* Bij ordonnantie ēn quitān als voiren. xij £.

Den xxvij Mey Betaelt TRYNTGEN PIETERSdr. ēn MARITGEN CORNELISdochter van dat zij *sprincen hoff tot Delff bewaert ēn schoon gehouden hebben.* Bij ordonnān van Burgemrn̄ *elcx twee blancken sdaechs*, van den xviij^{en} Aprilis vier ende tseuentich, tot den xviij^{en} Septembris daer an volghende Compt.

xxiijL xvij sts.

Betaelt twee schuijtvoerders van *vijftich bulten* (bulster, scheepsbed met stroo gevuld) te voeren opte polrevaert Bij ordonnān van Burgemrn̄. xxij sts.

Betaelt een schuijtvoerder die Monsieur POYET ende WTENBROUCK gevoert heeft op onderschie ōme te *visiteeren oft noodich waere die wooningen ende boemten off te houden ēn te verbranden Langes die Schie* bij ordonnān.

xij sts.

Betaelt DIRCK JANSsoen van *bier broot* ende *harinck* den *soldaeten* wtgedeelt *doen zij waeren opte hoorn omme de Cappelle ōme te worpen ēn boomen off te houden.* Bij ordonnān van Burgemrēn. vij £.

(Zie BLEYSW. p. 296 seq.)

Betaelt den xx^{en} Julij Lxxiiij, den waerdt In den moelen, boede van thoff, van *getracteert te hebben eenige vanden wacht van zijn Ex^{cie}* doen die *Interprinse* (entreprise) *voirhanden was vanden viant ande watersloot* etc.

ij £ xij sts.

(Zie *Jaarboekje van de stad Delft* 1860, bl. 160, in de noot 2).)

Betaelt Capiteyn LA HERCHE voir sijn beneficie van *taduertissement zijn Ex^{cie} gedaen* ende van sijn *negociatie* met *schrijuen an den vyandt* gedaen ōme *den selffden mit abelheyt* (habilité) *ende finesse voir Delff Inden val te brengen ende te vernijelen*, bij ordonnān van Burgemrēn. c £.

Betaelt mr. CHRISTOFFEL chirurgien vanden vaendraeger van Oultran *gecurreert te hebben* die *vanden viant Inden aerm geschoten was.* ix £.

Den ix^{en} Novembris Lxxiiij. MAURING JANSZ, van zijn vacatien ōme *mit den huijsluijden die schansen van Sion ēn opte hoorn off te breecken.* ij £ x sts.

Den *scherprechter* van *een Justitie gedaen te hebben* den ij^{en} Junij Lxxiiij, *an een Ingebrocht soldaet.* iiij £ x sts.

Den xxvj^{en} Novembris Lxxiiij. van *huyer van tīnewerck* bij JOOST JANSZ geleuert Monss^{r} WYDAME (*Vidame*) DE CHARTRES. xxxviij sts.

Den vij^{en} Decembris Lxxiiij. *der scherprechter* ouer een *capitale Justitie* gedaen an een *Ingebrocht soldaet.* ij £.

Den vj^{en} Januarij a^{o} xv^{C} zes ende tseuentich *den scharprechter die van delff bij den Staten naer der Goude gesonden zijnde onder weegen vanden vianden gevangen ēn van daen wederōme naect ende bloot ontcōmen zijnde*, gegeuen bij Ordonnān van Burgemrēn. xx £.

Ende es het Rantsoen bij de Staten gefurneert, deur sijn ontkomen den Staten wedergelaeten.

Den ij^{en} Januarij THIELMAN CORNELISZ̄ daer Inne gerekent x £ van een *bedde* bijde vaendraeger van Casaulx *bedoruen die Langen tijt zeer gequetst gelegen heeft* Bij ordonnān van den Staten. Lx £.

Den xxix^{en} Martij betaelt JACOB WILLEMSZ̄ wten haege *van xxx sack bij hem geleuert tot behouff van zeericzee deur scrijuen van zijn Ex^{cie} gecoft om ix* 3 ($^{1}/_{2}$) *sts.* t stuck comt,

xiiij £ v sts.

Betaelt den iij^{en} Septembris Lxxv. twee schuijtvoerders van dat elcx drie mael gevaeren heeft mit *cordewaegens* (kruiwagens) *ende ander gereetschappe tot het opmaeken vant bolwerck.* ix £.

Den vij^{en} Octobris Lxxv. Den *Schutters die up maeslants sluijs haer wacht hielden* In plaetse van haer *coste elck sdaechs ses stuuers*, betaelt eerst den vij^{en} Octobris Lxxv. In handen vanden Cappiteyn WTTENBROUCK.

c £.

Den xxvj^{en} Octobris a^{o} Lxxv. HUBRECHT CORNELISZ̄ van *vracht*, *boeter ende caes* an Cappiteyn CLEYVIS gedaen *doen zij gevoert worden Int Lant van schouwen.*

xxxj £ ij sts. vj d. (*deniers.*)

JAN FRANSZOON *brouwer* van *sekere bierē* geleuert Inde *schans van Bommenede* Bij ordonnān van de Financie In dato den vij^{en} Octobri Lxxv. ij^{C} xvj £ xiij sts.

Betaelt CORNELIS ADRIAENSZ̄ JACOB JANSZ MOSSELMAN ende een knecht *den Mallen brūdegō* mit een boer, Cōmer van die hauen mit

CENT SYMONSZ, JAN CORNELISZ ēn CORNELIS DIRXZ elcx vij £, van dat zij mit heure *schuijten gedient hebben tlant Int anvueren van die knechten op Amsterdam*, bij ordonnāū vanden xxiijen martij Lxxvj. Lij £.

Die van d'Admiraliteyt hebben van die aan delff gecoft *tweeponten* tstuck xLv £ die mijn E. heeren den Staten beloeft hebben den stadt te doen strecken. xc £.

Betaelt TRIJN SMITS van dat zij *tot behouff van den Galeijen tot ontset van Zeericzee tot Delff toegemaect* en *ijserwerck* geleuert heeft, bij declaratie Ordonnāū ende quitāū. Compt. Lviij £ xviij sts.

Betaelt CRISPIJN VAN MIEROP van te *Innen het reste vant schansgelt op te hauen*, Bij ordonnāū van dato den iiijen Aprilis Lxxvj. v £ iiij sts.

Den xxviijen Meij Betaelt In handen van ADRIAEN FIJCK, bij hem gedebourseert *Om* RAPHAEL CROMWELS *soldaten, elcx viij sts.* per ordonnāū. xij £.

Den xxvijen Augusti betaelt In handen vāū gasthuijsmrēs van Sinte Jorijs gasthuijs *tot onderhout van de siecke schotse soldaten coemende vander Gouwe* per ordonnāū van dato den xxvijen Augusti voirsz. L £.

Betaelt JAN BAROUTSZ ende JAN MOL beyde smeden van *zekere spaden te vergaderen ēn eenige te repareeren* die alsvoiren gesonden sijn *opte bochte van Zeericzee*, per ordonñ vanden xijen meye Lxxvj. xxiij sts.

Betaelt twee schippers die *tleeger van den Graeff van Hollach* gevolcht hebben per ordonñ van den xxen Octobris Lxxvj. c Lxx £.

Den vjen Nouembris betaelt *bierexcys* bijde *soldaten* In sinte Jorijsgasthuijs *gedroncken* bij twee cedullen van JAN BLANCKERT ende ordonñ van dato den vjen Nouembris voorsz. Cvj £ xvj sts.

Den ijen decēbr betaelt ADRIAENTGEN CORÑ dor. dat zij vier dagen een *melaetsen soldaet* onderhout heeft per ordonñ van dato 1en decēbr. xx sts.

Betaelt STIJN THIELMANS *vande Kercke In sinte Jorijs gasthuijs* ende *die straete aldaer schoen te maken* van dat die soldaten aldaer zeker tijt geleegen hadden per ordonñ vanden xijen martij 1577. iij £.

Betaelt vijfthien schuijtvoerders die *de Exe*. ende *sijn gevolch* gevoert hebben *op Leyden* elcx ij £ x sts. ende noch een die als een *derde man opte schuijt van zijn Exe. geroeijt heeft.* Per Ordonnāū van den iiijen Meye Lxxvij. xxxviij £ vj sts.

Betaelt JACOB JACOBSZ schipper dat hij *een haluen Cartauw* van Middelburch binnen Delff gebrocht heeft Per orde van dato den xxxen Julij 1577. ix £."

Zie hier den aanhef van een andere rekening: »Rekeninge vande Burgemeesteren ende Regierders der stede van Delff van alle alsulcke pēningen als zij vuijt heur collegien ende vuijt heur burgerie ende Inwoenderen bij taxatie ende anders willichlicken voir die gemeene sake opgebrocht ende gecollecteert hebben zedert Julij ao. xvC Lxxij. weesende den tijt dat *den hoochgeboren vorst ende heere* WILHELM *Prince van Orangien etc. als Stadthouder van hollant mit zijne befaemde groote heerecracht van Ruijteren ēn Knechten ouer den Maes quaem, ten wederstant ende verlossinge den armen verdructe nederlanden deur tirannie des hertoghe van Alua ende zijn Spaenssch anhanck* mede *ten ontset van die van Bergen In henegouwen, tot In den Jaere* xvC Lxxvj. Binnen welcken tijde als van tleste des jaers Lxxij. *Zijne voirsz Pre. Excie In hollt gecōmen zijnde, ende die van hollant ende Zeelant an allen canten zoe te water als te Lande geduyrēn den voorsz tijt bevochten zijnde bijde Spaensche vianden eñ heuren anhanck gelucksalichlijcken ende als een vroom heer mit Godes hulp geregieert heeft*, Ende zijn dese naeruolgēn pēningen gecollecteert tot verscheijden Jaeren *telcken nae dat den tijt ende noot der Oirloghe vereijsschte*, sulcx elcx Capittel naevolghende Int corte medebrenght, mitten vuytgheeft daer tegens van weegen de gemeene saecke gedaen. Gemaect Jn ponden van x £ groten."

Omtrent *Monsieur* POYET vind ik, in een »Ordonnancie nopende de Soldaeten alhier Jn garnizoene leggende van 16 Junij 1574, dat hij was *Lieutenant generael van zijne Extie* en Kommandant der vreemde soldaten, die te *Delft* in bezetting lagen. Hij wordt in genoemde Ordonn. *mijn heere* VAN POEYET geheeten. Zijn vier »Capiteynen" waren: DU CREST, DE CATHEUILLE, DURAN en OULTRAM. DIRCK JANSZ WTENBROUCK of WIJTENBROUCK wordt genoemd *cappiteyn van Delff* en bekleedde dezen rang bij de *hellebardiers der garde van den Prins*, waarbij ALEXANDER HAULTAIN dezelfde waardigheid vervulde. ADRIAEN TIJCK JACOBSZ was, benevens ADRIAEN JANSZ VANDER MEER, belast met de »*collectatie*" van de penningen, waaruit de soldij, enz. der vreemde soldaten moest worden betaald, gelijk blijkt uit eene andere ordonnancie van 23 November 1573, even als de vorige in het 3de *Keurboek der stad Delft* opgenomen. Mr. I. S.

Manhaftig gedrag van Schipper Hendrik Hodorp tegen drie Algerijnsche Zeeroovers.

»Den 26sten November [1692] zyn Wy van *Allicanten*, met de groote Poolsche Fluit, die meede tot *Marseillien* is opgebracht geweest, met een harde Noord-Ooste Wind t'zeil gegaan. Des avondts liep de Wind Westelyk. Den 27sten was het des morgens noch goed Weer, en de Wind West. Den 28sten waren Wy des morgens, by gissing, omtrent drie

mylen beoosten Caap *de Gat*. 's Middags kregen Wy drie Schepen in het gezicht: des zeilden Wy met macht na de Wal toe; doch na omtrent drie Glazen kwamen zy Ons op zy, en zagen Wy het Turken te zyn, met 56, 36 en 30 Stukken gemonteerd. De laatste kwam op Ons eerst af, die Wy aanstondts de volle Laag gaven; waar op die met 36 stukken Ons meede kwam groeten, gelyk Wy hem meede niet schuldig bleven. Omtrent acht uuren zag men *de Pool* in brand; en klampte Ons d'eene Turk aan boord; deed met honderd Man enteren; en onze Zeilen afkappen en nedervallen. Hier op retireerden Wy Ons in de Schans en Bak, waar uit Ons, ten besten doenlyk, weerden: doch als zy tot Ons in de Schans, daar we eenige Spring-kisten hadden staan, indrongen, lieten Wy dezelve springen; deeden vervolgens een uitval; en maakten ons halve Dek weder vry. Toen was het omtrent drie uuren. Om de Vyanden, die het voorste gedeelte van het Schip noch met sestig Man in hadden, te doen ruimen, wierp men veel Handgranaten onder den hoop, en schoten met Kanon langs Scheep. Als men dus 11 glazen in actie was geweest, vielen Wy andermaal uit na vooren toe; maakten een vry Schip; kapten de Roovers Touw, waar meede aan Ons Schip vast was, stukken; en [ons] ontkwamen veel van de geënterden [hier *enteraars*] door Zwemmen. Bij gemelde laatste uitval wierd myn eene Been met een Musket Kogel stukken geschooten. Vervolgens brachten Wy het Schip meer na de Wal toe: maar de Turk Ons van achteren komende inzeilen, gaven Wy zo dapper vuur, dat hy deurging, en het na zyn twee andere makkers wendde, wanneer zy alle drie op Ons afkwamen, en de Wind tot ons ongeluk omloopende, uit het Land kwam, zulks dat we de Roovers niet ontgaan konden. Des resolveerde Ik 't Schip in brand te steeken, gelyk geschied is, en ben met al myn Volk, in noch drie-en-dartig Man zo gezonden als gekwetsten bestaande, met de Boot gevlucht; invoegen dat de Honden niets daar van, ook niet een eenig Man, hebben bekomen, behalven een Engelsche Soldaat, door My tot *Allicanten* voor Passagier ingenomen, die men niet weet waar dat gebleven is. Daar tegens heb Ik twee Turken gevangen bekomen, en aan Land gebracht. Den 29 's morgens omtrent negen uuren, kwamen Wy by vyf Spaansche Galeyen, ongevaar twaalf myl bewesten *Cartagena*, daar Ik met de Gekwetsten in een Galey overging, blyvende een deel van myn Volk, niet gekwetst zynde, in de Boot, zonder dat Ik weet waar zy aan Land gekomen zyn. Ik ben den 30sten alhier met elf Persoonen, daar onder twee dood zyn, aangekomen."

Het blijkt niet van waar de bovenstaande brief, medegedeeld in den *Europischen Mercurius*, geschreven is, doch ik wenschte gaarne te weten of van Schipper HODORP nog iets meer bekend is en of hem eenige belooning voor zijn manhaftig gedrag is toegewezen geworden.

J. H. VAN LENNEP.

Cornelis Speelman, Gouverneur-Generaal van Nederl. Indië (vgl. X. bl. 245). Ik bezit eene geschreven lijst van de namen der Gouverneurs-Generaal van *Nederl. Indië*, die met hunne handteekeningen, waarin SPEELMAN wordt genoemd CORNELIS JANSZ. SPEELMAN, hoezeer hij, met veel krullen, teekende CORN. SPEELMAN. Is dat JANSZ. goed, dan kan hij met CORNELIS WILLEMSZ. SPEELMAN niet één zijn, zoo als LABORANTER vermoedt. Dat de vader van den Gouverneur-Generaal JAN zou zijn genaamd, is vermoedelijk omdat de eenige zoon van SPEELMAN ook den naam van JAN droeg.

9 Januarij.

Overneming van Nederlandsche Woorden in Vreemde Talen. Het Fransche woord *Mannequin*, »ledepop" (Angl. *Manikin*), van het Vlaamsche of Nederlandsche *Manneken*, strekt ten bewijze, dat dit schildershulpmiddel het eerst in *Vlaanderen* of in de *Nederlanden* is gebruikt geworden, en ten bewijze tevens van de overheerschende kracht der Vlaamsche of der Nederlandsche School. Hetzelfde geldt voor het Engelsche *Layman*, van ons *ledeman* of *leêman*.

In de Engelsche woorden *Sutler* (*Zoetelaar*), *Knapsack* (*Knapzak*), *Snaphaunce* (Snaphaan) en *Furlough* (*verlof*) zien wij den Hollandschen invloed der troepen onder WILLEM III van *Engeland*.

J. H. VAN LENNEP.

Krijgsvolk in het Turfschip van Breda 1590 (vgl. VI. bl. 100; VII. bl. 68, 199, 290). THOMAS DRAS. Deze is begraven in de *Klundert*. Zijn grafschrift luidt als volgt: *Parati vincere aut mori.* 4 *Martii* 1590. *Invicti animi pr. capitein* THOMAS DRAS. Men vindt het bij TIMARETEN, *Collectio monumentorum*, p. 276.

C. P. L.

Geschiedvers.

Duysend drie honderd doe men schreeff
En drie daer nog an bleeff
Voor den vierden dag Ste Geertruyt
Heylige Joufrou Godes bruyt
Doe vielt alhier te voren
Dat die van Vroon die strijt verloren.

Dr. VAN TEYLINGEN vond dit geschiedvers in 1544 in een toen reeds oud misboek te *Koedijk*, en nam het op in zijne »*Collectanea*". Een oud leerling van hem schreef het daaruit af en bewaarde het alzoo tot heden.

C. W. B.

VRAGEN.

498. — *Oude Nederlandsche romans.* Onder dezen naam begrijp ik de rijmromans in de XVde eeuw en vroeger geschreven, de prozaromans, meestal uit vroegere berijmde ontstaan die tot 1550, of althans weinig later in ons land voor het eerst zijn uitgegeven, en van de jongere die welke tot dezelfde soort van romans behooren en, even als de meeste van deze, volksboeken geworden zijn. De lijst, die ik laat volgen, bevat de namen van alle die mij bekend zijn. Wie kent er meer?

Dierensage. Reinaert, rijm en proza.

Duitsche Sage. Nibelungen, r.; Gilias, pr.

Nederlandsche Sage. Ridder met de Zwaan, pr. Behoort hiertoe de door MONE vermelde Flandrijs?

Arthursage. Lancelot met de daarbij gevoegde romans, Walewein, Ferguut, Perceval, Merlijn, r.; van Tristan en Lenval zijn alleen de namen bekend.

Karelsage. Karel en Elegast, Witekind van Sassen, Willem van Oranje, Ogier van Ardennen, de heer Wiselau, Karel en Galiene, de Lorreinen, Laidoen, Garijn van Montglavie, Aubry de Borgengoen, Aiol (door den uitgever Makaris genoemd), r.; Roeland, Renout van Montalbaan of de Heemskinderen, Malagijs, Valentijn en Ourson, Huon van Bordeaux, r. en pr.; *Galien Restoreit, Koningin Sybilla,* pr. De Fierabras is verloren. Of Pinnaert, waarvan een klein fragment bestaat, hier behoort, weet ik niet.

Romans uit de oude geschiedenis. Trojaansche oorlog, *Alexander,* r. en pr.; *Jason,* Julius Cesar, Virgilius, Destructie van Jerusalem, pr.

Romans uit de geschiedenis der kruistogten. Saladijn, r.; is *Godfried van Bouillon,* in 1486, 1544 en eens z. j. uitgegeven, geschiedenis of roman?

Spaansche roman. Amadis van Gaulen met de vervolgen, Palmerijn van Olijven, Primaleon van Grieken, *Eduard van Engeland,* pr. De berijmde Amadis is verloren.

Verschillende romans. Zegelijn van Jeruzalem, r.; Floris en Blanchefleur; Partenopeus en Meliore, Margareta van Limburg, r. en pr.; *Olivier van Castilië, Cleomades en Claremonde, Peter van Provence, Melusine, Buevijn en Susiane, Turrias en Floretta, Florent en Lion of Keizer Octavianus, Pontus en Sidonia, Paris en Vienna, Ridder Galmi, Robert de Duivel, Rijkaart zonder vreeze, Aurelius en Isabella, de schoone Lionella.* Van de laatste ken ik alleen den titel.

Sproken en novellen. Burggraaf van Couci, Sandrijn en Lansloot, r.; Burggravinne van Vergi, r. en pr.; Zeven wijzen van Rome, Gesta Romanorum, Apollonius van Tyrus, Jan van Parijs, Griseldis, Alexander van Metz of Florentina, Helena, Genoveva, Frederik van Jenuen, *Urbaan Keizer Frederiks zoon, Pyramus en Thisbe.* Is dit laatste het gedicht van MATHIJS DE CASTELEIJN of een prozawerk?

Allegorische roman. De roos, r.

Stichtelijke roman en legende. Barlaam en Josafat, St. Brandaan, Theophilus, Beatrijs, r.; S. Patricius vagevuur, r. en pr.; Tondalus visioen, Boec van den pelgrim, Duyfken en Willemijnken, Joodsche Wandelaar, pr.; Marieken van Nimwegen, Verloren zoon, afwisselend rijm en proza. Is het volksboek het Begijnken van Parijs het door Dr. J. VAN VLOTEN uitgegevene gedicht?

Volksroman. Faust, Wagenaar, Fortunatus, Uilespiegel, jonge Uilespiegel, pr.

Verscheidene bezit ik zelve: vele andere die de Koninklijke Bibliotheek, die der Maatschappij van Letterkunde, en de niet onbelangrijke verzamelingen van de Heeren J. J. NIEUWENHUIJZEN en J. A. ALBERDINGK THIJM bevatten, zullen mij gaarne ten gebruike verleend worden. Maar een aantal ontbreekt mij nog: het zijn die welke in de bovenstaande lijst cursijf gedrukt zijn. Wel bestaan er van sommige exemplaren buitenslands, te *Weenen* van Koningin Sybilla, te *Parijs* van Buevyn en Susiane, Pontus en Sidonia, Paris en Vienna, en zijn mij fransche volksboeken bekend van Peter van Provence, hoogduitsche van Florent en Lion, Pontus en Sidonia, Melusine en Galmi, engelsche van Robert de duivel en Wagenaar, van verscheidene andere omwerkingen in de Oeuvres de Tressan, Bibliothèque des romans, Bibliothèque bleue, en de verzameling die men verleden jaar onder denzelfden titel te *Parijs* begonnen is uit te geven; maar van buitenlandsche bibliotheken zal het niet gemakkelijk zijn de daar aanwezige romans te bekomen, en eene vergelijking van verscheidene nederlandsche met fransche en engelsche heeft mij geleerd, dat de volksboeken in andere landen in omloop dikwijls zeer veel van de onze verschillen. Zelfs de belgische uitgaven wijken somtijds merkelijk van de hollandsche af. Ik noodig dus allen die één of meer der mij ontbrekende volksboeken mogten bezitten vriendelijk uit, mij die voor eenigen tijd af te staan en ze mij in dat geval toe te zenden onder het adres van den Heer FRED. MULLER, te *Amsterdam.*

P. LEENDERTZ, WSZ.

499. — *Thucydides.* THUCYDIDES wordt niet alleen uit een letterkundig oogpunt als een der voornaamste auctores classici beschouwd, maar zijne waarde als geschiedschrijver en staatsman wordt in vele landen hoog gewaardeerd. ROUHER heeft een dik boek over hem geschreven. In de opvoeding van de Engelsche staatslieden speelt THUCYDIDES eene groote rol. Nu wenschte ik te weten, welke stukken, hetzij in tijdschriften, hetzij in afzonderlijke geschriften, over hem uit dit oogpunt zijn geschreven. Philologische of antiquarische commentaren zijn mij onverschillig: zij zijn in *Hist. Lit.* zeer gemakkelijk te vinden. Hetgeen b. v. POPPO mededeelt voldoet mij eenigzins, maar ik verlang naar meer; ik wensch geen land uit te sluiten. Welligt dat eenig lezer van den *Navorscher* mij iets dienaangaande kan mededeelen; met eene aanwijzing van bronnen ben ik tevreden.

A+B.

500. — *Bijlage tot de Vaderl. Historie door J. Wagenaar.* Er bestaat een boekske in 12°. 159 bladz. groot, met den titel: *Bijlage tot de Vaderlandsche Historie door* J. WAGENAAR, *kunnende mede dienen tot een Byvoegzel op de Historie van het Stadhouderschap, door den Heer Abt* RAYNAL (*uijt het Fransch vertaald*). *Te Parys, ter Drukkery van* JEAN HARDY, MDCCLXXXIV. Met privilegie. Het is opgedragen en toegewijd »*aan het volk van Nederland tot Eeuwige Nagedachtenis van eenen Hoogstverdienstelijken Vaderlandschen Ridder*," waarmede wordt bedoeld Jhr. J. D. VAN DE CAPELLEN TOT DEN POL, wiens portret op de eerste bladzijde wordt gevonden, en onderteekend: »*Hun heilwenschende Landgenoot en Medeburger* H. A." Achteraan staat: *Ostende den 3 September* 1781. Ik houd dat *Ostende*, even als *uijt het Fransch vertaald* en *gedrukt te Parijs*, voor mystificatie, maar vraag wie was de schrijver van dit zoo he-

vige, tegen den Erfstadhouder gerigte schotschrift?

9 Januarij.

[De bekende *Brief aan het volk van Nederland,* voor welks schrijver VAN DER KEMP gehouden wordt, heet te *Ostende* in 1781 gedrukt te zijn. Misschien kan dit den vrager op het spoor brengen.]

501. — *Wapen van M. A. de Ruyter.* M. ADRSZ. DE RUYTER wordt gezegd uit zeer geringe ouders te zijn geboren. Wij nemen dit aan, maar vragen: hoe kwam hij aan zijn wapenschild, niet wat de quartieren betreft die op de zeevaart betrekking hebben, kanon, schip, leeuw, enz., ook niet met betrekking tot een quartier dat een ruiter voorstelt, dat zijn aangenomene of phantasie-figuren; maar wij bedoelen het hoofdquartier, dat een veld is van keel, beladen met een kruis van zilver?

9 Januarij.

502. — *Du Bucquoy, Lector in de Mathesis te Leiden.* In den Isten Jaarg., bl. 257, wordt gevraagd: wie was JACOB DU BUCQUOY? welke vraag aanleiding gaf tot de artikelen, geplaatst in dien Isten Jaarg., bl. 375, in den IIden Jaarg., bl. 47 en 352, in het *Bijbl.* 1853, bl. cxxiii, en in den VIden Jaarg., bl. 205. Nu vind ik in eene aanteekening, dat in het begin of midden der XVIIde eeuw te *Leiden* een DE BUCQUOY leefde, »die aldaar het handwerk van slotenmaker exerceerde, maar die langzamerhand bekend was geworden als een goed mathematicus en iemand van groote bekwaamheid, gelijk hij dan ook vervolgens tot lector in de mathesis aan de Leidsche akademie is beroepen geworden." Wat is hiervan van elders bekend? en bestond er bloedverwantschap tusschen den lector en den zeereiziger JACOB DU BUCQUOY, die den 26sten October 1693 werd geboren?

C/4.

503. — *De oude van den Binnenamstel.* Omstreeks dertig jaren geleden verscheen er te *Amsterdam* een week- of maandblaadje, onder den titel van: *De oude van den Binnen-Amstel.* Wij doorbladerden er destijds enkele nommers van, zonder ons te herinneren of het eene zedekundige of eene politieke strekking had. Wie zegt mij, of het wat stijl of inhoud betreft eenige aandacht verdiende en wie er de schrijver van was?

MARS.

504. — *De Mol.* Mijn tuinman verzekerde mij onlangs, dat de mol om de vier uren wroette. Is dit een algemeen beweren en wordt het door de ondervinding bevestigd?

J. H. VAN LENNEP.

505. — *Ellison.* In 't *Algem. Handelsblad* van 10 Julij 1860 staat het volgende berigt uit *Londen:* »In eene dezer dagen alhier gehouden veiling van schilderijen, hebben de portretten van den WelEerw. Heer ELLISON, predikant der Engelsche kerk te *Amsterdam*, en diens echtgenoot, beide overheerlijk in den stijl van REMBRAND vervaardigd, de verbazende som van 1850 guinjes opgebragt."

Wie is de schilder? Bestaan er ook gegraveerde portretten van beiden, of van den eerstgenoemde?

J. C. K.

506. — *Ruil (Albert Cornelisz).* Hij was predikant in de *Oostindiën*, berijmde in 1629 eenige psalmen in de Maleische taal, voor kerkgebruik te *Ambon*, *Batavia* en elders in de *Indiën.* Ze zijn later verbeterd door P. VAN DER VORM, en eindelijk meer beschaafd door G. H. WERNDLEY, beiden predikanten te *Batavia*, en uitgegeven bij R. en G. WETSTEIN te *Amst.* in 1735, op bevel der Heeren bewindhebbers. — Zie J. VAN IPEREN, *Kerkel. Hist. van 't Psalmgezang* enz. I. *Voorrede*, bl. xxi. Zijn er ook levensbijzonderheden van RUIL bekend?

J. C. K.

507. — *Joannes Buijesius.* Deze was geb. 1561, † 1614, raadsheer in 't hof van *Holland* en *Westfriesland.* In den Catalogus van Nederl. portretten door F. MULLER N°. 852, onder den naam van BUIJES (J.) ook in mijne verzameling met bovengestelden naam, met een Latijnsch vers van H. GROTIUS. Vermits ik, zooveel mogelijk, bij elk mijner portretten een biogr. berigt schrijve, wende ik mij tot den *Navorscher*, om dit mede te deelen. A. J. VAN DER AA heeft hem niet.

J. C. K.

508. — *Het nieuw Maas-Sluysche Hoekertje.* De tiende druk van het *Nieuw Maas-Sluysche Hoekertje*, verscheen te *Amsterdam* 1755. Bestaat er nog een later druk en wanneer zag de eerste het licht?

9 Januarij.

509. — *Anna Radcliffe en Diderot in Holland.* In het *Magasin Pittoresque*, XXVIIIe année 1860, p. 98 leest men: »ANNE RADCLIFFE raconte qu'à son passage à *Harlem* en 1794, elle vit deux pièces de canon braquées devant le corps de garde du marché," en p. 99, »DIDEROT admira en s'en moquant un peu les tres jolies maisons bordants le Spaarne, etc. Wie geeft de titels op of bezit de reisverhalen (?) waaruit de schrijver in het *Magasin Pittoresque* dit ontleende?

J. D. / L.

510. — *De Mémoires van Prins Willem I.* Is er iets bekend van deze gedenkschriften, die FREDERIK HENDRIK in handschrift bezat, en waarvan D'ESTRADES zegt, nooit iets zoo schoons gelezen te hebben?

Zoover ik weet zijn ze nooit gedrukt; doch bestaat het manuscript nog? en, zoo ja, wáár?

CHR.

511. — *Genootschap van Waterloo.* In 1816 werd te *Brussel* een genootschap opgerigt, dat den titel van *Genootschap van Waterloo* voerde (zie *Jaarboeken van het Koningrijk der Nederlanden van* MARTINUS STUART *voor het jaar* 1816, IIIde stuk, bl. 252; 1817, Iste stuk, bl. 27 en 28; 1818, Iste stuk, bl. 316; 1819, Iste stuk, bl. 4). — In 1826 werd een tak van dit genootschap te *Batavia* gevestigd (zie *Staats-Courant* 1826, 28 Junij, N°. 150, bl. 2 en 3; 1826, 20 Julij, N°. 169, bl. 3; 1826, 22 November, N°. 276, bl. 2). — Van dit genootschap bestaat een draagpenning (middellijn 3 Ned. duim). Bestaat deze penning ook in kleiner model? Wanneer heeft dit genootschap opgehouden te bestaan, te *Brussel* en te *Batavia*? Waarschijnlijk in 1830 te *Brussel.* J. H. VAN GEUNS.

512. — *Johan Herman Schuymer, Jr.* Zijn er van JOH. HERM. SCHUYMER, JR. nog andere werken bekend dan het treurspel *Mahomet*, hetwelk te *Amsterdam* in 1800 uitkwam en vermeld wordt in den *Catalogus van de Bibliotheek der Maatschappij van Nederl. Letterk. te Leiden*, Iste deel, *Tooneelstukken*, bl. 193. †.

513. — *Graafschap Biche, Bichte, Bickle, Belke.* VAN HEUSSEN noemt in zijne *Historie van 't Utrechtsche Bisdom*, de eerste Abdisse van *Rhijnsburg* (1123) eene zuster van den Graaf VAN BICHE. VAN RHIJN, zijn vertaler, merkt hierbij op, dat de naam van dien Graaf zeer verschillend wordt opgegeven: PARS en BOXHORN noemen hem VAN DER BIECHTE; een oud schrijver van *Egmond* DIRK VAN BICHTE; bij JOHAN GERBRANDSZ. (*Annal. Egmond*) wordt hij genoemd FREDERIK Graaf VAN BICKLE; bij GOUDHOEVEN, FLORIS Graaf VAN BELKE, enz. Welke is de regte naam en waar lag dat bedoelde graafschap? C/4.

514. — *Moei, Meuje, Meui.* Van waar de afkomst van het woord *Moei, Meuje, Meui*? Het kan niet komen van *Moeke, Moeder*, want vaderszuster noemt, of noemde men weleer, ook zóó. †.

515. — *Erasmus en zijn A, B, C.* Wat is er van het verhaal, dat ERASMUS zeven jaren werk had om het A, B, C te leeren? Is het eene legende of wel een symbool? †.

516. — *St. Jans Heeren of Ridders van Malta in de Nederlanden.* Waar kan ik eene naauwkeurige geschiedenis vinden (anders dan in de *Historie van 't Utrechtsche Bisdom*) van de in de *Nederlanden* gevestigde St. Jans Heeren of Ridders van *Malta*, die hunne commanderijen op verschillende plaatsen van ons vaderland en eene landcommanderij te *Utrecht* hadden? †.

517. — *Schilderstuk van Erasmus.* In de *Historie van 't Utrechtsche Bisdom*, dl. II. bl. 709 in folio leest men: »In de kamer van MUSIUS was voor dezen een kruisbeeld te zien, 't welk ERASMUS in 't klooster van *Stein* had geschildert, als hij daar beneffens het betrachten van de geleerdheit ook de schilderkunst leerde. Op het zelve stonden deze twee Latijnsche versjes te leezen:

„*Haec Desiderius, ne spernas, pinxit Erasmus,*
Olim in Steingae quando latebat agro."

Bestaat dat schilderstuk nog?
GEEN SCHILDER.

518. — *Manetho.* Zijn »*Liber de regibus Aegyptiorum*," voorkomende in *Antiquitatum variarum autores Lugdini* 1560, dl. I. p. 55—60, wordt gezegd onecht te zijn. Waaruit is dit fragment genomen, en waarop berust de aantijging van onechtheid of de aanmatiging der echtheid? H. R.

[Het laatste gedeelte der vraag hebben wij weggelaten. H. R. kan daarop in elk werk over historia literaria het antwoord vinden.]

519. — *Dirk de Jonge, Nederlandsch Opperhoofd in Siam.* Sedert het begin der XVIIde eeuw hadden de Nederlanders een kantoor in *Siam* gevestigd, waarvan de opperhoofden door VALENTIJN, in zijne *Beschrijving van Oost-Indiën*, dl. III. st. 2. bl. 76, vermeld worden. Onder hen treft men DIRK DE JONG, in 1677 tot 1679, aan, hetgeen overeenstemt met den geslachtboom eener familie DE JONGE, waarop hij met die kwaliteit voorkomt.

DIRK DE JONGE was de zoon van THIJMAN DE JONGE, en huwde met MARIA PRIGNON, weduwe van Ds. PETRUS WAGTENDORP, predikant te *Maas-Bommel*, en hun zoon JACOB was, volgens de aanteekening op voormelde genealogie, het eerste blanke kind dat in *Siam* geboren werd. Uit dien hoofde werd het aan het hof van den koning ontboden, en met vele geschenken terug gevoerd, onder anderen eenen witten olifant, alsmede eenen gouden kop, volgens aanteekening, later aan zijne afstammelingen op *Vlieland* toebehoorende, en die, volgens JACOB DE JONGE's begeerte, altijd bij het mannelijk oir van zijn geslacht, waarvan de Vlielandsche, vermoedelijk de oudste tak zal geweest zijn, moest verblijven.

JACOB DE JONGE huwde eerst met JOHANNA, dochter van Burgemeester VAN KERCHEM, te *Leiden*, en daarna met ELISABETH SNOEK. Uit beide huwelijken had hij kinderen, onder anderen uit het eerste twee zonen, DIRK en JACOB, en uit het tweede een zoon, HENDRIK genaamd, van wien te *Rotterdam* en elders afstammelingen bestaan, zoowel in de mannelijke als in de vrouwelijke liniën, bij wie de familieaanteekeningen berusten.

Het geslachtswapen is: sinopel, beladen met eene gesloten gouden (keizers?) kroon, en tot cimier: een gekanteelde toren van keel. Ook bij deze familie bestaat de mondelinge overlevering van afstamming van eenen jongeren zoon van den bekenden LUMEY Baron VAN DER MARCK, die mij onjuist voorkomt, op de gronden waarop Prof. TE WATER de aanspraak op die afkomst tot het geslacht DE JONGE VAN BAARTWIJK beperkt (zie *Historie van het Verbond der Nederl. Edelen*, dl. IV. Bijl. bl. 352).

De naam van DE JONGE wordt door verschillende, niet aan elkander verwante geslachten gedragen, hetgeen zich zeer goed laat verklaren, dewijl bij allen de naam,

vermoedelijk, in den ouden tijd wel denzelfden oorsprong zal gehad hebben, als daarvoor door Prof. TE WATER in zijn meergemeld werk (dl. IV. bl. 350) voor het aanzienlijke Zeeuwsche geslacht DE JONGE wordt opgegeven.

Het doel van bovenstaande mededeelingen lost zich in eene tweeledige vraag op, wier beantwoording ik door uw geacht maandschrift wensch uit te lokken.

1°. Zijn bij eene der bestaande familiën DE JONGE of DE JONG, behalve de voormelde, wier genealogie in mijn bezit is, THIJMAN en zijn zoon DIRK DE JONGE als leden daarvan bekend, en zoo ja, wie waren hunne voorvaders?

2°. Bestaan er op *Vlieland* nog DE JONGE'S, en is nog in hun bezit de gouden kop, door den Koning van *Siam* aan DIRK DE JONGE vereerd; of zoude dit belangwekkend kostbare voorwerp welligt met zoovele anderen, bij de veelvuldige staatkundige wisselingen in ons vaderland op het einde der vorige, of in het begin der tegenwoordige eeuw, spoorloos verdwenen zijn?

DESIDERIUS.

520. — *Prof. Wijnaldus Munniks.* Een kort berigt wordt gevraagd van 't geen hij schreef, waar hij geboren was, waar hij stierf.

M. V.

521. — *Machteld Bossier en Anna Vollenhove*, twee dichteressen uit het laatst der 17de eeuw; — de eerstgenoemde moet thuis behoord hebben te *Ommen* in *Overijssel.* Wie weet mij van beiden meer te zeggen? (Wat J. C. K. in V. D. AA's *Woordenb.* mededeelt is niet veel.) Was ANNA VOLLENHOVE een zuster van den 's Gravenhaagschen Guldenmond?

O. O. O. O.

TOELICHTINGEN EN TEREGTWIJZINGEN OP VROEGERE ANTWOORDEN.

Nicolaas Muys van Holy (VI. bl. 204, Vr. 330; vgl. VII. bl. 18, 81, 150, 239, 366; IX. bl. 172, 305; X. bl. 169). MARS vraagt of de familie MUYS VAN HOLY aan de beroemde Dordsche DE WITTEN door aanhuwelijking vermaagschapt is, en, zoo ja, hoe en in welk tijdvak?

In strijd met het berigt daarvan door J. H. P. op bl. 169 van dit deel geplaatst, moet ik opgeven, dat AREND MUYS VAN HOLY SIJMONSzoon, Burgemeester van *Dordrecht* 1675, 1676, Schepen 1663, 1664, 1667, 1674, 1675, Veertig 1660, van 't geregt 1675, Secretaris 1668 in *Dordrecht*; Baron van de *Merwede* wegens de voorz. stad, bewindvoerder van de West-Indische Compagnie, enz. enz., Ordinaris gecommitteerde ter vergadering van de Heeren Staten van *Holland* en *Westfrieslandt*, enz., huwde voor de *eerste maal* met ISABELLA DE CARPENTIER, Heeren PIETERS dochter, uit welk huwelijk geboren werden 2 kinderen, genaamd SIMON en MARIA, en voor de *tweede maal* den 20sten Augustus 1675, met MARIA DE WITT JOHANSdochter, geboren den 28sten October 1627, afstammeling van de beroemde Dordsche familie DE WITT.

Zie M. BALEN, *Beschrijving van Dordrecht*, bl. 1139 en 1308.

S. v. N.

Nicolaas Muys van Holy. De ondergeteekende dankt den Heer S.v.N. zeer voor zijne mededeeling, vooreerst omdat deze strekt om een, zoo ik meende naar waarheid gegeven, maar thans gebleken *verkeerd* berigt te releveren, en ten anderen om de waarheid te bevestigen, dat de familie MUYS VAN HOLY door aanhuwelijking, en wel in de 17de eeuw, aan de beroemde Dordsche DE WITTEN vermaagschapt is geworden.

Nadat bovengen. Heer mij zijn stukje ter inzage gegeven en mij zijn beweerde uit BALENS werk getoond had (welk werk ik vroeger niet geraadpleegd had, omdat ik dat niet bezat), heb ik bij Mevr. de Wed. HOOG andermaal inzage van de geslachtlijst van de DE WITTEN genomen, om te zien in hoeverre BALEN gelijk had. Na herhaalde nasporingen, ten spijt van het vroeger door mij en die familie gedaan onderzoek, is het ons toch gelukt het bedoelde te vinden, dat ons vroeger blijkt ontsnapt te zijn. In de 12de generatie van die *geslachtlijst* vonden wij: MARIA DE WITT, geb. 1627, gehuwd 1675 aan AREND MUYS VAN HOLY, hetgeen volkomen overeenstemt met hetgeen BALEN deswege meer bijzonder heeft opgeteekend. Gemelde MARIA DE WITT was eene dochter van Mr. JOHAN DE WITT JANSZ. en eene nicht van de beroemde DE WITTEN, J. en C.

De lezers van de *Navorscher* zullen mij, na de gegevene inlichtingen, wel willen verschoonen voor het in de vorige maand gegeven berigt; ik meende ter goeder trouw de waarheid aan mijne zijde te hebben, maar zie nu in, dat ik toen, door omissie, gedwaald heb.

J. H. P.

Nicolaas Muys van Holy. MARS vraagt of de familie MUYS VAN HOLY aan de beroemde Dordsche DE WITTEN vermaagschapt is geweest, en zoo ja, in welk tijdvak? J. H. P. vermoedt dat die vraag van MARS gegrond is op het aanwezig zijn van een portret van zekere MARIA DE WIT op het huis *Holy*, doch komt tot het besluit, dat die MARIA DE WIT tot eene andere familie behoord heeft. Ik verschil geheel van gevoelen met J. H. P. en geloof dat die MARIA DE WIT van hetzelfde geslacht is, als de gebroeders DE WITT, en nog wel van een' ouderen tak, daar volgens BALEN de stamvader van MARIA DE WITT en der gebroeders DE WITT is geweest, WITTE DE WITT JANSZ.

MARIA DE WITT sproot regtstreeks voort uit den tweeden zoon, en de gebroeders KORNELIS en JOHAN DE WITT uit den vierden zoon van WITTE DE WITT, gelijk blijkt uit het volgende:

De tweede zoon van WITTE, genaamd JAN, huwde 1508 met KLARA VAN BEVEREN, uit welk huwelijk WILLEM, geb. 1516.

WILLEM huwde 1541 met MARIA VAN WESEL, uit welk huwelijk JAN, geb. 1567.

JAN huwde Febr. 1590 met JACOMINA VAN BARESTEYN, uit welk huwelijk JOHAN, geb. Dec. 1590.

JOHAN huwde 1617 met BELIA STOKMANS, uit welk huwelijk MARIA, geb. 28 Oct. 1627.

De vierde zoon van WITTE, genaamd KORNELIS, geb. 1485, huwde met BEATRIX VAN SLINGELAND, uit welk huwelijk FRANS, geb. 1516.

FRANS huwde 1539 met LIDUUT VAN BEVEREN, uit welk huwelijk KORNELIS, geboren 1545.

KORNELIS huwde 1568 met JOHANNA HEIJMANS, uit welk huwelijk JACOB, geb. 1589.

JACOB huwde 1616 met ANNA VAN DEN CORPUT, uit welk huwelijk CORNELIS, geb. 25 Junij 1623 en JOHANN, geb. 24 Sept. 1625.

Uit BALEN blijkt nu ook nog, dat MARIA DE WITT, geb. 28 Oct. 1627, is gehuwd 20 Aug. 1675 met AREND MUYS VAN HOLY SYMONSZ., weduwnaar van ISABELLA DE CARPENTIER; bij deze had hij twee kinderen. MARIA DE WITT, 48 jaar oud zijnde toen zij met AREND MUYS VAN HOLY SYMONSZ. huwde, heeft zekerlijk geene kinderen gehad.

Het nu nog aanwezig zijnde portret is, naar mijne zienswijze, van MARIA DE WITT, de tweede echtgenoot van AREND MUYS VAN HOLY SYMONSZ. en daar *zij* zelve geene afstammelingen had, zoo laat het zich daardoor gemakkelijk verklaren, dat het portret op den huize *Holy* is gebleven, daar toch de afstammelingen van MUYS VAN HOLY het geen waardiger plaats, dan op hun patrimonium konden geven.

D. V.

Geschiedenis der Bataafsche Republiek (IX. bl. 133, Vr. 204; vgl. bl. 274 en 349; X. bl. 44). Het geschrift dat ik t. l. a. pl. ten onregte een tegenschrift van de *Historie van de Revolutie te Campen* noemde, heeft tot titel: *Voorbericht, historiesch verhaal en echte stukken van de Burgerverschillen te Campen.* Campen, J. A. DE CHALMOT, 1797, 8°. Het is geschreven door Mr. F. G. BLOK, Raad te *Leiden.*

D. *te D.*

Wapen van Lumey (IX. bl. 164, Vr. 254; vgl. bl. 352, 382; X. bl. 45). Het geslacht LUMEY of LUMMENE gezegd MARKE stamt, door de Heeren van *Wassenberg*, af van de oude Hertogen van *Limburg.* Het wapen, *van keel met den leeuw van zilver*, geeft zulks duidelijk te kennen.

GERARD, Heer van *Wassenberg*, *Borne*, enz. † 1225, jongere zoon van HENDRIK IV, Hertog van *Limburg*, liet een zoon na:

GERARD, Heer van *Wassenberg*, *Borne* en *Spremont*, † 1254, die bij zijne eerste vrouw, eene Gravin van *Kessel*, o. a. verwekte:

HENDRIK, Heer van *Wassenberg* en Graaf van *Kessel* 1262 en 1274, wiens kleinzoon het Graafschap *Kessel* aan den Gelderschen Hertog REINOUD II verkocht, en

GOSWINUS, Heer van *Borne* 1269, 1271, 1272. Hij was, 1288, in den strijd bij *Woeringen* en, bij de erfgename van *Lumaing*, Erfvoogdesse van *Hasbain*, vader van

LODEWIJK, Heer van *Lumaing* en van *Chamont*, Erfvoogd van *Hasbain*, die bij JOLENTA VAN DIEST, dochter van ARNOUD, den Burggraaf van *Antwerpen*, en ISABELLA VAN MORTAGNE, twee zonen had:

1. ARNOUD, Heer van *Lumaing*, *Chamont*, *Peer*, Erfvoogd van *Hasbain.* Hij trouwde ALEYDA, Vrouwe van *Hermal*, en verwekte bij haar o. a. JOLENTA, Vrouwe van *Lumain*, getrouwd met LODEWIJK VAN LOON *gezegd* VAN AGIMONT, Heer van *Neufchastel* in *Ardenne*, *Warck* bij *Mesieres*, enz., wier dochter MARIA, Vrouwe van *Lumain*, *Neufchastel*, *Warc* enz., trouwde EVERHARD VAN DER MARCK, Heer van *Arenberg*, † 1387, van wien de beruchte WILLEM, Graaf VAN DER MARCK, Heer van *Lumain* of *Lumey*, enz. afstamt.

2. LODEWIJK, Heer van *Marcke*, enz. bij *Audenaerden*, vader van

ARNOUD VAN LUMAIN, Heer van *Marcke* enz. *Troph. de Brab.*, tom. II. p. 194 seq., 311—313; vgl. *Nav.* VI. bl. 382.

VAN DER MARCK-LUMEY en WASSENBERG-LUMEY of LUMMENE *gezegd* MARCKE, waren dus twee onderscheidene geslachten.

Het wapen der Graven VAN DER MARCK, was van goud met een' van keel en zilver geschakeerden dwarsbalk van drie rijen. *Troph. de Brab.*, t. I. p. 452. Ook vindt men dien dwarsbalk geschakeerd van zilver en keel, en van vier rijen. *Troph.* d. b. t. I. p. 530; *Rec. herald. des Bourgm. de Liege*, p. 44, 68, 101, 183, 212 (*).

Den *halven* of van den balk uitkomenden *leeuw* ontmoet men reeds in een zegel van Graaf EVERHARD VAN DER MARCK (VON STEINEN, *Westph. Gesch.*, I. Thl., Tab. XX. Num. 1); in het wapen van ERHARD VAN DER MARCK, Bisschop van *Luik*, zoon van ROBERT, Heer van *Sedan*, † 1489, en van JOHANNA VAN SAULCY *gez.* VAN MARLY, Vrouwe

---

(*) Zie ook de wapenschilden van Keurvorst en Hertogen van *Saksen*, *Keur-Brandenburg*, *Kleef*, *Keur-Paltz*, *Paltz-Tweebruggen*, *Mantua*, *Stolberg*, *Harlay-Chanvallon*, enz., bij SPENER, *Hist. Insign.*; ZSCHACKWITZ, *Heraldica*; RENTSCH, *Brandenb. Ceder-Hein*, p. 222; V. BIRKEN, *Sächs. Helden-Saal*; HÖNN, *Des Chur- u. Fürstl. Hauses Sachsen Wapp.- u. Geschl.-Unters.* p. 62; LUCAE, *Graffen-Saal*; HUBNER, *Staats u. Zeit.-Lex.*; in *Conspect. Herald.*; *les Souver. du monde*, enz.

van *Florenges* (*Rec. herald.* a. b. p. 226); in dat van ROBERT VAN DER MARCK, Graaf van *Arenberg* (*), Heer van *Neufchastel*, *Mirewaert*, *Naaldwyk*, *Wateringen*, *Kapelle* enz., † 1536, (zoon van ROBERT, Heer van *Arenberg*, † 1541, bij MACHTELD VAN MONTFOORT, Vrouwe van *Naaldwijk* enz.) aan WALBURG VAN EGMOND-BUREN getrouwd (†); enz.

Uit de Graven *van der Marck* zijn, vermoedelijk ook de navolgende geslachten gesproten.

a. VAN DER MARCK, gewoonlijk *zu Vilgeste* toegenaamd. Wapen: als dat der Graven *van der Marck.* Op den gekroonden helm eene vlugt, ieder vleugel gelijk aan het schild. VON STEINEN, *Westp. Gesch.* I Thl., p. 1492 seq., Tab. XIV. Num. 2, XVII. Num. 6; VON DER BERSWORDT, *Westph. Adel. Stammb.* p. 451 (§).

b. LETMATE *gen.* KÜLINC. Wapen: van zilver met een' van goud en keel geschakeerden dwarsbalk van vier rijen en den van den balk uitkomenden leeuw van keel, vergezeld *en chef* van 2, en *en pointe* van 3 jonge vorschen (*Külinge*). Helmt.: den halven leeuw van het schild, tusschen eene vlugt van goud en keel. VON STEINEN a. w. Thl. IV. p. 1369 seq., Tab. VII. Num. 1, LVI. Num. 11, LXII. Num. 6.

c. DE JONGE, meest bekend onder den toenaam van *Baardwyk*, een oud Dordsch — thans uitgestorven — geslacht. Wapen: van azuur met een' van keel en zilver (*alias* van zilver en keel) geschakeerden dwarsbalk. BEVERWIJCK, *Dordr.*, bl. 47; BALEN, bl. 1095 seq.; TE WATER, *Verb.* IV stuk, *Bijl.* XX. bl. 352; *Suppl. aux Troph. de Brab.*, t. II. p. 81 (kwartieren op de graftombe van PHILIP DANEELS); vgl. *Nav.* V. bl. 340.

d. AIGREMONT. Wapen: van goud met den van zilver en keel geschakeerden dwarsbalk van vier rijen en den uitkomenden leeuw van keel. — Dit geslacht werd, ten tijde van het onder LODEWIJK XIV ingestelde onderzoek, in den adelstand bevestigd. *Nobil. de Norm.*

Jonker JAN VAN STANDON, gezegd *de Bastaard*, Slotvoogd van *Logne*, Schepen en Burgemeester van *Luik* in 1489, elders *Monsieur de Sedan*, Heer en Bevelhebber van *Logne*, bastaard van ROBERT VAN DER MARCK, Heer van *Sedan* genoemd, voerde het wapen van VAN DER MARCK, met den uitkomenden leeuw waarboven een barensteel van azuur van vier stukken. — Hij was een dapper krijgsman, werd 3 April 1490, als opperbevelhebber der Marksche benden, welker Heeren toen te *Luik* den baas speelden, in den slag van *Tohogne* gevangen genomen, doch eerlang tegen 's Bisschops broeder, FREDERIK VAN HOORNE, uitgewisseld (*), en stierf te *Reims* in 1514. Zijne weduwe JAKOBA, WILLEM VAN DER MARCKS natuurlijke dochter, benoemde, bij gebrek van eigen kroost, de Heeren *van der Marck* tot hare erfgenamen. *Rec. herald.* a. b. p. 206. M°.

Het geslacht de Peyster (IX. bl. 233, Vr. 299; vgl. bl. 353). Volgens de welwillende opgave van Jonkheer D. G. DE PESTERS te *Zeist*, die zich tot het doen ook van verdere mededeelingen bereid verklaart, voert het Nederlandsche geslacht van zijn naam:

»Van goud, beladen *boven* met eene vijfpuntige ster van azuur en, *onder*, met eene schildpad in natuurlijke kleur; zijnde het schild voorts gedekt met eene gravenkroon en versierd met lambrequins van goud en purper." J. H. VAŇ LENNEP.

Graven van Holland en Zeeland (IX. bl. 297, Vr. 353; vgl. X. bl. 16, 73). Over de betrek-

---

(*) *Jurispr. Her. sedec. Stemm.* N°. 1.

T. z. pl. vindt men ook het wapen van ARENBERGS dochter, MARGARETHA, aan JAN VAN LIGNE-BRABANÇON, des Spaanschen Konings Stadhouder over *Friesland*, *Groningen*, enz. (in 1565 tot Vorst van *Arenberg* verheven) getrouwd. In dat met ARENBERG gevierendeelde wapen, is de dwarsbalk geschakeerd van keel en zilver, en de halve leeuw weggelaten. Vgl. SPENER t. a. p. Tab. I. (*Princ. Arenberg.*); *les Souv. du Monde*, t. II. p. 6, en *Consp. Herald.* (in *Aremb.*), waar de dwarsbalk van vier rijen is.

In LE BLONDS *Quart. Geneal.* wordt, p. 3, MARGARETHA'S wapen aldus opgegeven: *D'or à la Fasce échiquetée d'argent & de gueules de deux traits, au Lion issant de gueules en chef.* Pag. 13: *D'or à la Fasce échiq. d'arg. & de gueul. de trois traits au Lion naissant de gueul. en chef.* Pag. 4 vindt men in het wapen van KAREL VAN LIG`E-ARENBERG, MARGARETHA'S zoon, voor MARCK: *d'or à la Fasce échiq. d'arg. & de gueul. de deux* — in 't *Nob. des P. B.*, p. 62, *de trois traits.* DE ROUCK, *Her.*, f°. 301, 303, geeft beiden, ROBERT en zijne dochter MARGARETHA, 't zelfde wapen, t. w. *d'or à la fasce échiq. d'arg. & de gueul. de trois traicts.*

(†) Beider zoon, ROBERT, Graaf van *Arenberg*, Heer van *Neufchastel*, *Egremont*, *Naaldwyk*, enz. stierf in 1544, zonder nakomelingen, waardoor het meerendeel zijner goederen, in *Holland* en elders gelegen, na den dood van zijne moeder en grootmoeder (deze laatste stierf in 1550), door het huwelijk van zijne meergemelde zuster, MARGARETHA, aan het Huis van *Ligne* kwam. Zijne weduwe, ANNA VAN BERGEN, dochter van ANTONIUS, eersten Markgraaf van dien naam, bij JAKOBA VAN CROY, hertrouwde aan HENDRIK VAN MONTFOORT, Heer van *Abbenbroeck*. V. *Troph. de Brab.*, t. I. p. 657, II. p. 196; DE ROUCK, a. w. bl. 323; GOUTHOEVEN en VAN LEEUWEN, in de Staml. van *Brederode*, *Zevenbergen*. *Egmont*, *Naaldwijk*; LE CARPENTIER, *Part.* III. p. 715, 903.

(§) Eenigen houden dit geslacht afkomstig van een bastaard van der *Marck.* Zie VON STEINEN, t. l. a. pl., die dit gevoelen weêrlegt, doch tevens, *Tab.* XVII. *Num.* 3, een wapen bijbrengt van EVERHARD VAN DER MARCK, den eersten van zijn geslacht, die (in 1461) in het bezit van het slot *Vilgeste* kwam, welk wapen met het gewone teeken van bastaardij voorzien is.

(*) FREDERIK VAN HOORNE stierf dus niet, gelijk BUTKENS (*Troph.* I. p. 621) wil, in 1486. — Of dwaalt hier de schrijver van genoemd *Recueil?* — Hij was Heer van *Montigni* in *Oostervant.*

king waarin *Zeeland* eertijds tot *Vlaanderen* en *Holland* stond, of *Zeeland* oudtijds zijne eigene Graven had en hoe het aan *Holland* kwam, kan C/4. naslaan MATTHAEI VOSSII *Annales Hollandiae Zelandiaeque. Ed. altera*, Amst. 1680, in 4°. p. 20, 80, 140, 266, 279; KORN. VAN ALKEMADE, *De Munt der Graven van Holland*, Delft 1700, f°. bl. 51; *Chroniick van Zeelandt door* JOHAN REIJGERSBERGEN, uitgegeven door BOXHORN, Middelburgh 1644, in 4°.; *Algem. Geschiedenis des Vaderlands*, door J. P. AREND, Amst. 1843, dl. II. st. 1. bl. 66; *Hedend. Historie of Tegenw. Staat van alle Volkeren*, Amst. 1751, dl. XIX. bl. 25 en volg. en de, ofschoon geen groot gezag hebbende, *Nederl. Oudheden*, Amst. 1715, in kl. 8°. bl. 10. Zoo ook *Beschr. van het oude Batavische Zeestrandt*, 's Gravenh. 1753, bl. 87, 91, 92. L. D. R.

Graven van Holland en Zeeland. In mijne vraag, IX. bl. 297, Vr. 353, deed ik opmerken, dat Graaf FLORIS (V) zich het eerst in een charter van 28 Maart 1290 Graaf van *Holland* en *Zeeland* en Heer van *Friesland* noemt. Het is mij niet gebleken dat de Graven van *Holland* zich vroeger ook Graven van *Zeeland* noemden. Nu vind ik in de *Notice Généalogique sur les Vicomtes de Zélande*, par l'Abbé C. STROOBANT (Anvers 1853), dat de eerste Burggraaf van *Zeeland* zou zijn geweest PELGRIM, zoon van DIRK VI (VII) van *Holland* en van SOPHIA, Paltsgravinne van den *Rijn* (?), daartoe door zijn' vader aangesteld bij brieven (*lettres patentes*) van den 12den Junij 1162; dat, toen deze PELGRIM VAN HOLLAND in 1173 stierf, het Burggraafschap van *Zeeland* overging aan DIRK Graaf VAN SAYN (VAN ZEYN), den echtgenoot van PELGRIMS dochter, WALBURGE VAN HOLLAND, wiens tweede zoon, FLORIS, het Burggraafschap van *Zeeland* in 1207 bekwam en den naam van VAN VOORN aannam, zoo als die naam ook door zijne descendenten is gevoerd. VAN BOXHORN geeft in zijne *Chronijk van Zeeland*, bl. 318, dezelfde volgorde, maar spreekt niet van den giftbrief van 1162. Daar nu die brief noch bij VAN MIERIS, noch bij KLUIT is te vinden, vraag ik of hij elders is opgenomen, en zoo ja, wáár. De zaak zelve is, in verband met het charter van den 28sten Maart 1290, voor de politieke geschiedenis van *Zeeland* niet onbelangrijk. Is het toch waar, dat Graaf DIEDERIK voornoemd zijnen zoon tot Burggraaf van *Zeeland* aanstelde, dan was hij Heer, zoo geen Graaf, van dat gewest, immers van een gedeelte van hetzelve, en dan is het nog meer te bevreemden dat, vóór het jaar 1290, niet één Graaf van *Holland* den titel van Graaf of Heer van *Zeeland* aannam. Maar daarenboven zoo er van Graaf DIEDERIK VI (VII) een charter bestaat van 1162, dan zijn de woorden bij MELIS STOKE, boek II. vs. 443 en volgg. onjuist, waar wij lezen:

Maer de Grave DIDERIC bleef,
Als men ons Heren jaren schreef
XI hondert vyftich eñ zevene,
Eñ voer ten langhen levene.

Men vergelijke B. HUYDECOPER te dier plaatse, bl. 392.

Op de geslachtstafel der Graven van *Holland* bij HUBNER, wordt van voornoemden PELGRIM VAN HOLLAND, als zoon van DIEDERIK VI (VII) geene melding gemaaakt. Wel wordt hij vermeld bij J. M. VAN HEMERT, *Korte levensbeschrijving der Hollandsche Graven*, bl. 116, en bij VAN ALKEMADE, in de *Beschrijving van de stad Brielle en den lande van Voorn*, bl. 181. Wat is er van PELGRIM, des Graven zoon van *Holland*, meer bekend? C/4.

Harry Stoe van Dijk (IX. bl. 299, Vr. 369; vgl. X. bl. 19). HARRY STOE VAN DIJK werd omstreeks het jaar 1798 te *Londen* geboren. Zijn vader was een Hollander, zijne moeder een Kaapsche, en beiden vestigden zich in de hoofdstad van *Engeland* ten jare 1797. De Heer VAN DIJK was voornaamste eigenaar en gezagvoerder van een schip, dat tusschen *Londen* en *Demerary* voer, en het was op de te huis vaart van zijne laatste reis, dat hij op de Zuidwestkust van *Engeland*, door een Fransch kapersvaartuig, onder het bevel van den befaamden Kapitein BLACKE, werd geënterd. Na wanhopigen tegenstand, waarbij VAN DIJK ernstig gewond en zijn bodem genomen werd, zag de arme koopvaarder zich naar *Frankrijk* overgebragt en in een der Fransche staatsgevangenissen opgesloten, waar hij eindelijk stierf. Kort na deze treurige gebeurtenis, verliet Mevrouw VAN DIJK *Londen* voor *Demerary*, waarheen hare familie haar vergezelde. De oorzaak van haar vertrek was daarin gelegen, dat zij ter laatstgenoemde plaatse eene plantagie in bezit wenschte te nemen, over het eigendomsregt van welke, ten gevolge van haar mans dood, eenige moeijelijkheden waren gerezen. Mevrouw VAN DIJK had het geluk haren wensch bevredigd te zien en bewoonde gedurende eenige jaren hare nieuwe woonplaats in vrede. Ten jare 1817 huwde zij Dr. PAGE, een geneesheer, en stierf niet lang daarna, waarop het onderwerp van dit levensberigt der kolonie voor *Nederland* vaarwel zeide en gedurende drie of vier jaren te *Westmaas*, bij *Rotterdam*, ging wonen, ten huize van een' predikant, die een boezemvriend van zijne ouders was geweest, en die hem in het Latijn en Fransch onderwees. Dikwijls plag hij anecdoten van den »Dominé" te verhalen en sprak altijd van hem met veel achting en verknochtheid. Omstreeks het jaar 1821 keerde hij naar *Londen* terug, voor zijn levensonderhoud op de geldtoezendingen van zijnen broeder rekenende, die, na den dood

der moeder, de plantagie in *Demerary* bewoonde; dit gaf hem echter, ten gevolge van vele ongunstige omstandigheden, slechts noode genoeg om van te bestaan, en men houdt het er voor, dat hij in de drie of vier laatste jaren zijns levens volstrekt geen onderstand uit *Demerary* ontving. Reeds in zijne jeugd had hij eene bijzondere voorliefde voor het tooneel; was wel bekend met elk karakter, door SHAKESPEARE geschetst, en bijna even goed vertrouwd met die, welke al de overige voorname tooneelschrijvers na dezen hadden verdicht. En, wat meer is, hij zoude zelf wel op de planken zijn gekomen, zoo hij niet van oordeel ware geweest, dat zijn postuur er niet voor geschikt was; hij vond zich zelf veel te groot en te mager.

VAN DIJK begon reeds vroeg verzen te maken. Enkele van de kleine stukken, die hij met zijne *Theatrical Portraits* (*London*, J. MILLER, 1822) heeft in het licht gegeven, behooren tot de eerste voortbrengselen zijner muze. Aangespoord om iets te leveren, dat meer beteekenis had, — iets dat zijne aanspraak op dichterlijken roem meer zou kunnen bevestigen, — plag hij te antwoorden, dat zijne middelen hem niet toelieten op zulk een arbeid zich met de borst toe te leggen: want, zeide hij, hij moest dagelijks rondzien naar zijn dagelijksch brood. De twee of drie laatste jaren zijns levens zagen hem aan het schrijven van liedjes voor den muzykalen boekhandel; maar veel voordeel gaf hem dit niet, al zijn zijne aria's met veel goeden smaak en kieschheid geschreven en al overtreffen zij ook grootelijks den onzin, die op deze wijze maar al te dikwijls aan het publiek verkocht wordt. BYRON en MOORE waren zijne voorbeelden, en ofschoon deze groote mannen nooit een opregter vereerder hadden gevonden, bleef VAN DIJK evenwel vrij van letterdieverij. Hij had eene manier van denken en van zijne gedachten uit te drukken, die hem geheel eigen was, en dit bewijzen voldingend de gedichten, door hem uitgegeven in het kleine werk, betiteld: *The Gondola*, en in 1826 verschenen bij RELFE van *Cornhill*.

In 1824 en 1825 vertaalde VAN DIJK in vereeniging met den Heer [thans Sir JOHN] BOWRING, zijne *Proeven van Hollandsche Dichters* [*Specimens of the Dutch Poets*], in twee deelen, en gaf ze uit onder den titel van *Batavian Anthology*. Voor deze overzetting werd aan beide de Heeren door zijne Majesteit den Koning der *Nederlanden* eene prachtige medaille vereerd, die hun door den Hollandschen gezant bij het Engelsche hof werd ter hand gesteld. Een vereerende brief, waarbij voor de toezending der present-exemplaren aan zijne Majesteit werd dankgezegd, vergezelde dit blijk van hooge tevredenheid.

Slechts weinige maanden vóór zijnen dood, gaf de Heer VAN DIJK nog het voornemen te kennen om zijne handschriften ter uitgave van een ander deel gedichten in orde te brengen; maar, gelijk reeds vroeger is opgemerkt, zoude dit slechts uit versjes van korteren inhoud, en meest in balladen-vorm, bestaan hebben.

De ziekte, die zijne aardsche loopbaan besloot, nam haar begin op den 25sten December 1827. Sporen van tering vertoonden zich in den tijd van twee of drie weken sints dien dag, en er scheen geen mogelijke kans op herstel. Hij vertoefde in zijne woonplaats te *Walworth* tot omstreeks het midden van Mei, toen zijne vrienden hem op zijn eigen verzoek naar *Brompton* overbragten, waar hij op den 5den Junij stierf. Men begroef hem den 12den van die maand op het kerkhof te *Kensington*.

Wij achten hier de aanmerking niet misplaatst, dat, eenige weken geleden, een doodberigt omtrent VAN DIJK in den *Morning Herald* verschenen is, hetwelk de onderteekening van zekeren B. droeg, en waarin zijne »ellende" en »verlatene haardstede" werden bejammerd. De bedoeling van den schrijver was ongetwijfeld goed, maar hij schijnt omtrent VAN DIJKS huisselijke en bijzondere omstandigheden niet op de hoogte te zijn geweest; want, noch in zijne gezonde dagen, noch tijdens zijne ziekte, heeft het onderwerp dezer schets van armoede te lijden gehad. Ellende uit broodsgebrek heeft de man nooit gekend en nooit is zijne haardstede eenzaam geweest. Weinig menschen toch hebben ooit meer belangelooze en onbaatzuchtige vrienden gehad. Zij volgden den loop zijner ziekte met angstige zorg, en door hun toedoen genoot hij de beste geneeskundige hulp: terwijl, toen alles vruchteloos bleek te zijn, zij bijeenkwamen om de laatste treurige plegtigheid naar behooren te zien verrigten.

De Heer VAN DIJK dichtte, naar het scheen, met gemak, en hij had zich zulk eene gewoonte van juistheid aangewend, dat hij slechts zelden eenige veranderingen te maken had. Hij was de Latijnsche taal door en door meester en bezat eene aanmerkelijke kennis van het Fransch. Aan het beoefenen van zijne eigene taal had hij daarenboven zooveel moeite besteed, dat het hem bijna onmogelijk was in woordvoeging of spelling een misslag te begaan, en niemand had een vlugger oog om vergrijpen tegen eene van beide in de schriften van anderen te ontdekken. Ongetwijfeld was hij in vele opzigten wonder wel tot schrijven toegerust; en het schijnt zeer bejammerenswaardig, dat hij als autheur zijne pen niet ijveriger heeft gebruikt.

Als makker was hij voorzeker een uitgelezene geest; »»een man van oneindige invallen en de voortreffelijkste verbeelding."" Zijne oogenblikkelijke geestigheden zouden, te boek

gesteld, een goed en uitstekend figuur maken in de jaarboeken van vernuftspeling en jokkernij. Bevond hij zich alleen, dan was de strekking van zijn gemoed zeer naar het romantische, en meer of min somber; maar in de opwinding van het gezellig verkeer was dit het tegengestelde van zijn inborst en geaardheid. Hij was bijzonder vlug in het vatten van de juiste meening van dengene, met wien hij sprak, eene gave, die alleraangenaamst is, en niet minder was hij bij de hand in het ontdekken van eene onwaarheid: van den leugenaar van gewoonte sprak hij dikwijls met den meest ongeveinsden afschuw. Zijne geschriften zijn, gelijk wij reeds gezegd hebben, *The Gondola*, ariën op muzyk gezet en bijdragen van verscheidenen aard in verschillende tijdschriften. — Uit *The Literary Gazette for* 1828, p. 525.

J. H. VAN LENNEP.

Greveninge (IX. bl. 300, Vr. 381; vgl. X. bl. 115). Zonder aan het gestelde van PHILOGRAMMATOS te kort te willen doen, veroorlove men mij eene bedenking. Is de aangegeven plaatsnaam *Grave* of *Greve-ninge?*

Ook bij *St. Anne ter Muiden* vindt men de Greveninge watering (polder) en tusschen *Schouwen* en *Flakkee* den Grevelingen stroom. In Frankrijk het stadje *Grevelingen* (*Gravelines*). J. AB UTRECHT DRESSELHUIS (Distr. *Sluis in Vlaanderen*, Middelb. 1819, bl. 7), die groot voorstander der Ee-ën is, noemt de *Greve-linge*, *Greve-ling-ee*, en vertaalt het grievende lange water.

G. P. ROOS.

[Wij zullen geene woorden verspillen om die laatste afleiding te weêrleggen. Wij gelooven echter ook niet met PHILOGRAMMATOS, dat men hier aan eene zamenstelling met *grave* = gracht denken moet. Wij gelooven, dat het *'s Graven inge* is. *Inge* is in het angels. weide. Dat het ook in onze taal bestaan heeft, blijkt daaruit dat wij het als uitgang van plaatsnamen niet alleen in het saksische, maar ook in het frankische deel van ons land aantreffen. De vrager schijnt in die afleiding bezwaar te vinden, omdat men in de VIIIste eeuw geen gewag gemaakt vindt van graven in *Utrecht*. Doch al lag, wat uit de vraag niet blijkt, *Graveninge* in de provincie *Utrecht*, dan is er volstrekt geen bezwaar in. De meeste gouwen of graafschappen, waarin ons vaderland in den frankischen tijd verdeeld was, worden reeds in de VIIIste eeuw genoemd. Van *Niftarlake*, dat een groot deel der provincie *Utrecht* bevatte, vinden wij in 726 eenen graaf vermeld.]

Hoiemen geschot (IX. bl. 300, Vr. 383; vgl. X. bl. 50). Ik ben in staat gesteld het volgende mede te deelen, genomen uit eene zeer belangrijke missive van Mr. JACOB VERHEIJE VAN CITTERS (in de zeeuwsche oudheden door en door ervaren), gerigt aan de Wel Ed. Gestr. Heeren bezitters der Ambachten, Tienden en verdere regten, uit het Leenstelsel, zoo gezegd, afkomstig, te huis behoorende in *Zuidbeveland* en *Wolfaartsdijk*, de dato 14 Sept. 1798.

»En wat de *Haaymanlanden* betreft, (ik bedoel hiermede den binnenlandschen *Haayman*, niet degene welke in *Walcheren* en *Schouwen* gevonden wordt) men gist veel naar den oorsprong van hun *geheelen* of *halven vrijdom* der dijkpenningen. GARGON, *Walchersche Arcadia*, dl. II. bl. 172, geeft daarvan eene reden op, die zonder bewijs is en van zelve vervalt, omdat, voor dat het geslacht van HAAYMAN (zie GRIJPSKERKE of TE WATER, *H. A. Zeeland*, bl. 166) in *Zeeland* bekend was, *Haaymanlanden* exsteerden (MEERMAN, *Codex Diplom.*, N°. 64 en 65; BOXHORN, dl. I. bl. 190). Daarbij in *Voorne*, *Schouwen* en elders vindt men ook *Haayman* of *Hayenlanden;* — maar mijns wetens heeft het volgende aanleiding tot derzelver heelen en halven vrijdom gegeven. *Hay* beteekent *Hey*. *Hey* is in *Zeeland duin*, *man* een *persoon;* dus *Haymanland*, *duinbewoondersland* of *duinland*, elders *geestlanden* genoemd. Deze *duin-* of *geestlanden* zijn om twee redenen altijd *vrij van dijkgeschoten* geweest: 1°. om hunnen onbruikbaren aard, en 2°. omdat zij zoo verheven lagen dat zij geene bedijking noodig hadden, (zie HAKMAN, in zijn *Tractaat over 't regt der dijken*, aangehaald bij VAN WIJN, *Diss. circa jus aggerum*, p. 31). Wanneer nu bij het doen der bedijkingen, hier en elders, ééne dezer twee redenen plaats vond, namelijk een onvruchtbare of moerasachtige aard, of wel eene ligging welke geene bedijking noodig had, zoo werden al zulke landen *gelijkgesteld* met *duin* of *Haaymanlanden*, hetzij geheel of ten halven, naarmate van de bevinding der zaken, en om de gelijkheid der vrijdom met *duin* of *Haayman* insgelijks *Haaymanland* genoemd. Zoo ik mij niet vergis, heeft één dezer redenen de *Haayman* of *Vrije landen* in 't Ambacht *den Hayman* in *Koukerke*, en de XII^{en} *Gemet* in *Serooskerke*, alle in *Walcheren*, den vrijdom van 't heele of halve geschot bezorgd, hetgeen zij hedendaags nog genieten." Vergelijk hiermede *Nehalennia*, *Zeeuwsch Jaarboekje* voor 1850, bl. 76.

C. P. L.

[Hoe Mr. JACOB VERHEYE VAN CITTERS van kwaad tot erger kwam, heeft ons een antwoord van L. geleerd. Gaf hij in 1798 eene afleiding die vrij onaannemelijk is, hij stelde er in 1813 eene voor in de plaats, die curieus mag heeten. Zij komt voor in zijne *Memorie over de Vroon-, Leen-, Hayman-* en *Vrijlanden*. In de vroegste tijden, zegt hij, behoorde *Zeeland* onder het fransche rijk, dus men sprak er Fransch. (Hier zijn een paar kleinigheden vergeten, het bewijs o. a. dat de Franken Fransch hebben gesproken.) Voor dijk of polder hebben de Franschen nooit eigene woorden gehad, die zij er nu voor hebben zijn aan onze taal ontleend. Daar nu het fransche *haye* (dat dan zeker niet aan onze taal ontleend is) eene toesluiting en *manoir* eene woning aanduidt, stelde men daaruit *haymanoir* zamen (de Franschen die toen in *Zeeland* woonden schijnen bij de zamenstelling van zelfst. naamwoorden andere regels gevolgd te hebben dan de Franschen van onzen tijd). Dit *haymanoir* (het wordt nergens gevonden) werd verkort tot *hayman* (derhalve de lettergreep die den klemtoon had ging verloren), en dit beteekent nu (niet eene woning bij of achter eene haag

maar) eene tegen de zee toegesloten verblijfplaats. Derhalve worden de zoogenaamde *dalen* of *pannen* in de zeeuwsche duinen, welke door de zandheuvels rondom tegen de zee besloten zijn (zij hebben nog al veel van woningen achter heggen), teregt *haymannen* genoemd. En hieruit schijnt voortgevloeid te zijn, dat alle landpartijen welke in de kanalen tusschen de wateringen opwasten, door de oude ingezetenen van *Zeeland haymanoir* betiteld werden, omdat zij ten minste aan twee, veelal aan drie zijden een zeeweer aantroffen, tusschen welke zij zich besloten vonden. — De Navorscher hoopt nog eene andere afleiding van het woord te ontvangen, al is zij ook wat eenvoudiger dan deze.]

Van der Spiegel (IX. bl. 301, Vr. 388; vgl. X. bl. 51 en 90). De vraag omtrent VAN DE (niet DER) SPIEGEL, en de herhaling er van schijnt genoegzaam aan te duiden, dat de schrijver onbekend is met de voornaamste bron, waaruit die staatsman gekend en beoordeeld kan worden. Ik bedoel: *Brieven en negotiatien van Mr.* L. P. VAN DE SPIEGEL, *als Raadpensionaris van Holland, gedurende den jongsten oorlog van dezen Staat met de Fransche Republiek: waarbij gevoegd zijn veele authentique stukken, strekkende tot beter verstand van dezelve brieven*, Amst. bij J. ALLART, 1803, III. dln. De uitgave dier stukken geschiedde juist met het oogmerk, om VAN DE SPIEGEL naar waarde te doen kennen, en ofschoon zij betrekking hebben tot de drie laatste jaren zijner bediening, leveren zij inderdaad eenen juisten maatstaf ter beoordeeling van zijn karakter en van zijne gevoelens. Ook in het *Vervolg op* WAGENAAR kan men verscheidene bijzonderheden te zijnen aanzien vinden. Eene volledige levensschets van dezen schranderen staatsman ontbreekt ons nog altijd, en hij die in staat was, ze op eene waardige wijze te leveren, zou een verdienstelijk werk verrigten, want tot nu toe blijft hij al te zeer in de schaduw gesteld: zelfs in de *Contemporains* wordt zijn naam niet genoemd. SAXO SYLVIUS.

Hackman (IX. bl. 301, Vr. 392; vgl. X. bl. 51). De predikant te *Wassenaar* was DITHMARUS HACKMAN, *Dithm. fil., Henr. frat.* Hij was als proponent in 1736 aldaar aangesteld, had uitgediend in 1770 en is gestorven 1778. Zie BRANS, *Kerk. Register der predikanten v. Zuid-Holland in de XVIIIde eeuw*, bl. 150.
V. D. N.

A. van Oosterbeeck (IX. bl. 329, Vr. 415; vgl. X. bl. 53). ANDRIES of ANDREAS VAN OOSTERBEECK was eerst predikant te *Abcoude* en *Baambrugge*, daarna te *Montfoort*. Ofschoon hij in de *Naamlijst* van VAN RHENEN (1705), noch in het *Vervolg* door VOET (1724) op de lijst der laatstgenoemde gemeente voorkomt, zoo bewijzen zulks echter zijne schriften, niet alleen zijne vertaling van het werk van HOSPINIANUS, *Over de Tempelen*, in 1606 uitgegeven, en reeds door Dr. RÖMER aangewezen, maar ook zijne vertaling der *zes Boecken v. d. Oorspronck ende Voortganck der Monickerije* van denzelfden autheur, door hem uitgegeven te *Gouda* 1609 in 4°., alwaar èn op het titelblad èn bij de onderteekening der *Voorrede*, hij zelf zich noemt *Dienaar des H. Evangelies binnen Montfoord*, ghegeven aldaar den 5 Octobris 1608; denkelijk bekleedde hij die betrekking tot in 1616, toen aldaar een ander predikant beroepen werd. In de genoemde *Voorrede* verklaart hij aan de HH. Staten van *Utrecht*, den tijd van 18 jaren hun onwaardig dienaar te zijn geweest, dus sedert 1590, wanneer hij in dienst zal getreden zijn. Achter de *Voorrede* volgt een Latijnsch vers, getiteld: *Interpres ad Zoilum*, geteekend ANDREAS OSTERBEECKIUS VELAVIANUS, welligt was hij uit de gemeente *Oosterbeek* afkomstig. Nog zijn van hem de vertalingen der *Colloquia* van ERASMUS, en der *Dialog.* van LUCIANUS, te *Utrecht* in 1613 in 4°. uitgegeven, en vermeld door F. SWEERTIUS in *Athen. Belg.*, p. 124.

In het door Dr. RÖMER aangehaald *Archief van Utrecht* door DODT VAN FLENSBURG, vindt men dl. V. bl. 12 vermeld, dat op gunstig advies van F. GOMARUS den 28 Feb. 1609 werd geaccordeerd het drukken te *Amst.* bij JOH. EVERTSZ CLOPPENBURCH, voor den tijd van 6 jaren van het boek van A. VAN OOSTERBEEK, zijnde het 2de deel der *Martelaren ofte byvoegsel ende aenhanck tot het Martelaarsbouck*.
V. D. N.

Het geslacht Ouder-Amstel (IX. bl. 330, Vr. 422; vgl. X. bl. 142). Op bl. 142, kol. 2, reg. 11 v. o. staat 15de eeuw, dit zal moeten zijn 16de eeuw. HEYMAN JACOBSZ. VAN OUDER-AMSTEL toch was in 1508 Schepen, in 1525 Raad en in 1528 Burgemeester te *Amsterdam*. In 1535 schijnt hij voor een korten tijd *Schout* dier stad te zijn geweest, doch werd als zoodanig in dat jaar afgezet (WAGENAAR, *Amst.* III. bl. 24). — Zou de familie VAN OUDERKERK (VAN OUWERKERK) ook dezelfde zijn als VAN OUDER-AMSTEL? SYMON DIRKSZ. OUDERKERCK was 1575 Raad en in 1577 Schepen te *Amsterdam*. De heerlijkheid *Ouderkerk* wordt ook *Ouder-Amstel* genoemd. Zie o. a. WAGENAAR, *Amsterdam*, X. bl. 202.
C/4.

Nuf, *Nufje* (IX. bl. 330, Vr. 423; vgl. X. bl. 54). Indien de diepzinnige nasporingen onzer taal van BILDERDIJK niet vaak al te aphoristisch en poëtisch waren, we zouden ons aan zijn gezag niet gaarne onttrekken, waar ook andere bevoegden dat als „*kostelijke inkt vermorst*" zouden aanzien. Maar hier meen ik met de Redactie het gevoelen van BILDERDIJK niet gaaf weg te kunnen aannemen, omtrent het homonyme van *nufje* en

nichtje. Vooreerst, omdat er te veel verbeelding noodig is omtrent »aaloude zeden" die een nichtje tot een nufje zouden hebben gepromoveerd. Dan ook, omdat niets aantoont dat de vorm *nuf* of *nuft* ergens voor *nicht* is gangbaar geweest. Maar eindelijk vooral, omdat er eene eenvoudiger afleiding voor de hand schijnt te liggen, namelijk van *novus*, *nova*, fr. *neuf*, *neuve*, als ware het een groentje of bakvischje, dat voor 't eerst haar neuske in de wind steekt.

Een afkéurende zin is evenzeer in *nuf* gelegen als in *groen*, beide duiden eene onbedrevenheid aan, en een kwalijk verstaan van de wereld waarin men zich beweegt.

Wat »*nuver*'"aanbelangt, dit beteekent in de Geldersche streken juist het tegendeel van *nuf*, in zooverre het altijd in goedkeurenden zin wordt gebruikt van iemand, die zedig, naarstig en met opgewektheid zich voordoet; om welke reden ik dit woordje voor hetzelfde aanzie als *nyver* of *nijver*, en dat te eer, wijl voor dit laatste geen andere vorm voorkomt in den mond van hen, die spreken van »*en nuver frommes*," vulgo: een flinke heldere vrouw, een knap wijf. Ook van onverdroten schrobbende kippen zegt men »*nuver*", waarbij deze aardwroeters aan niets *nufferigs* of *nuffigs* doen denken.

H. G. P.

[*Nuver* is geen *nijver*. In *Friesland* en *Groningen* heeft het niet de beteekenis van *ijverig* maar van *vreemd* en *aardig*.]

———

Everhardus Schuttenius (IX. bl. 331, Vr. 431; vgl. X. bl. 79). Van dezen worden meer schriften vermeld, als: *Christelyke Ridder*, Amst. 8°.; *Van 't Sacrament des Autaars*, 4°.; *Over het nieuw verbond of deel der Heyligen*, 4°.; *Practyk der Godzaligheid van Luda Bailly*, Amst. 1640, 12°. Zie ABCOUDE, *Naamregister der Boeken* en *Aanhangsel* 1743 en 1745. Een handschrift, door hem onderteekend »te *Swolle* den 25 Octobris 1631, stylo loci," is bij mij voorhanden.

V. D. N.

———

Uitgave van de Hist. van het leven en sterven van J. van Oldenbarneveld (IX. bl. 332, Vr. 438; vgl. X. bl. 80). Zoowel uit de vraag als het gegeven antwoord schijnt mij toe, dat noch V. W., noch M. v. D., en evenmin Mr. VERNÉE bekend is met het over dit onderwerp geleverde door den Hoogl. TYDEMAN, in de *Nalezing* op BILDERDIJKS *Geschied. des Vaderlands*, dl. IX. bl. 306—313, waardoor eene en andere der geopperde bedenkingen en vragen wordt beantwoord, terwijl in dl. X. bl. 321, in de noot aldaar, wordt genoemd JOHANNES NAERANUS, als uitgever van *de Historie van het leven van Oldenbarneveldt*, 1648, en hetwelk wordt bevestigd door den Heer LEDEBOER in zijn onlangs verschenen werk: *Het geslacht van Waesberghe*, alwaar bl. 77 wordt gezegd, dat PIETER VAN WAESBERGHE in 1648 bemerkende, »dat NAERANUS bezig was met het drukken van de *Historie van het leven en sterven van J. van Oldenbarneveldt*, daarvan aangifte deed en dat dien ten gevolge NAERANUS des nachts door den schout, enz. werd overvallen, en wat men van het boek vinden kon werd in beslag genomen;" ook de uitgave van 1670, wordt in de noot t. a. p. gezegd van NAERANUS te zijn, dat zeer denkelijk het geval zal zijn met de uitgave van 1658; eene van 1657 is mij niet bekend.

Volgens J. SCHELTEMA zullen de letters onder de opdragt der editie van 1648 R. DE C. P. A. beteekenen: ROELAND DE CARPENTIER, die als predikant een der Ambassades naar *Rusland* vergezeld heeft. De plaat van het praalbed behoort niet tot deze uitgave; doch met de *Nareden* zal welligt bedoeld zijn, hetgeen bl. 80 volgt op de *Aanmerkingen op de Sententie*, enz., alwaar *wederom de Uytgever tot den Leser* spreekt.— De uitgave van 1648 en van 1658 zijn beide in 4°., de overige in 8°. Hetgeen mij echter niet duidelijk is vind ik in het door V. W. gezegde, dat in de *Narede*, door hem genoemd, zoude gesproken worden van eene uitgave die elf jaren vroeger verscheen; in het *wederom v. d. uitgever* lees ik alleen, dat hij voortging met drukken en uitgeven, zoo als het werk nu was, doch dat hij zijn' eersten *drukker* niet durfde vertrouwen als hebbende zich te veel bloot gegeven.

V. D. N.

———

Namen van heerlijkheden als familienamen (IX. bl. 333, Vr. 443; vgl. X. bl. 172, 235). De namen van heerlijkheden als familienamen in het algemeen zijn zeer oud, bijna zoo oud als onze geschiedenis: we vinden al vroeg Heeren VAN ARKEL, VAN AMSTEL, VAN VOORST, enz. enz. Oorspronkelijk hadden de Duitschers slechts één naam, den *voornaam* of *doopnaam*, zelfs al waren zij van adel. De tweede was in den beginne een *bijnaam*, aan bedrijf, persoonlijke eigenschap of *bezitting* ontleend (waaronder de heerlijkheden). Deze werd weldra *geslachtsnaam*. Men kreeg namen als JAN DE WEVER, KLAAS SCHELE, HERMAN ROOIJAARDS (zoon van *rooden* AART of ARY), JAN VAN ARKEL, enz. enz., zoo als ze nog door de meeste menschen gedragen worden. Men had reeds *twee* namen. Later onderscheidden zich vele familiën van één geslacht weder door een' derden naam, den *familienaam*, en eindelijk kan iemand een' vierden naam als *bijnaam* voeren ter onderscheiding van een' persoon, die denzelfden voornaam, geslachtsnaam en familienaam voert. Deze wijze van naamvoering was reeds bij de Romeinen in gebruik, en zal vroeger of later bij alle beschaafde volken ingevoerd

moeten worden. Het is eene nomenclatuur, die op dezelfde gronden berust als die, welke in de botanie en zoölogie in gebruik is.

In de gestelde vraag (IX. bl. 133, Vr. 443) wordt ook genoemd de familie VAN TUIJLL VAN SEROOSKERKEN. Ik vind in deze familie een voorbeeld ter staving van het hier boven aangevoerde: de geslachtsnaam is VAN TUIJLL, de familienaam VAN SEROOSKERKEN. De voornaam JAN DIEDERIK of REINOUD komt in deze familie veel voor: nu was eene onderscheiding noodig, en we vinden niet zelden dezen bijnaam in de toevoeging eener heerlijkheid, als VAN HEEZE, VAN ZUILEN, VAN MAARSEN, enz. enz.

Nu ik eenmaal mij met de historie der namen heb ingelaten, wil ik + ϴ + nog iets anders ten beste geven, waardoor ik hem wel geheel overtuigen en dieper in zijne vraag tasten zal. Ik herinner mij, eenige jaren geleden, een op perkament geschreven stuk gezien te hebben, behelzende een in de latijnsche taal opgestelde verbroederings-akte tusschen eenen VAN TUIJLL VAN SEROOSKERKEN en eenen VAN TUIJLL VAN BULKESTEYN. Zij erkenden daarbij op grond van gedane nasporingen elkander van dezelfde afstamming en beloofden als broederlijke loten van eenen stam, elkander wederkeerig handhaving, hulp en liefde, nu voor zich en hierna voor hunne afstammelingen.

Het stuk was met beider handteekeningen en wapens bekrachtigd. De wapens verschilden: dat van VAN TUIJLL VAN SEROOSKERKEN was het bekende (drie hondenkoppen van keel op zilver veld), dat van VAN TUIJLL VAN BULKESTEYN herinner ik mij niet goed meer: zoo ik mij niet vergis, kwamen er apen- of ossenkoppen in voor.

Het geschrift (uit de XVIde eeuw) is door den toenmaligen bezitter aan een lid van de familie TUIJLL-SEROOSKERKEN ter hand gesteld.

Tuyll bij *Bemmel*, het stamoord der VAN TUIJLLS, was geene baronij, gelijk men bij VAN SPAEN zien kan. Ik meen dus uit het bovenstaande te mogen opmaken, dat de familie VAN TUIJLL VAN SEROOSKERKEN den barontitel voert van wege de beide *Serooskerken* in *Zeeland*, en dat insgelijks VAN TUIJLL VAN BULKESTEYN baron was wegens *Bulkesteyn*. *Tuijll* gaf hun geen predikaat, of zoo men een predikaat wil, dat van Jonkheer of Ridder (zoo als zich de Heeren van den lagen adel thans geheel oneigenlijk schrijven, al worden ze door de wet daartoe geregtigd. Waarschijnlijk geschiedt dit, omdat bij ons het partikel niet als merk van adel geldt. De Duitschers doen verstandiger, zij spreken van *edler*, en gebruiken geen verkeerde titels). Is mijne conjectuur juist, dan zouden de Heeren VAN TUIJLL VAN SEROOSKERKEN zich behooren te schrijven *Jonkheer* of *Ridder* VAN TUIJLL *Baron* VAN SEROOSKERKEN.

Nu nog wat over het predikaat. Gelijk bekend is, ontleende de oude adel zijn titel niet door benoeming van den persoon, maar door verheffing van zijn goed. De leenhoven zagen toe, dat geen adellijke bezitting in handen kwam van een' poorter of dorper die niet adellijk was, want deze *vilain* zoude door dat bezit niet alleen *Seigneur*, maar zelfs van hoogen adel kunnen worden. Daarom, als we in vroeger tijd iemand in het bezit van een adellijk goed, 't zij havezate, ridderhofstad, heerlijkheid of baronnij aantreffen, kunnen we zeker zijn dat hij geen *vilain* was, al vinden we vóór zijnen naam geen adellijk predikaat. De *noblesse* erfde met de geboorte, het predikaat slechts bij den zeer hoogen adel op alle zonen over.

Dat zonen den naam bleven voeren van het door hunnen vader bezeten goed, zelfs al was het in andere handen overgegaan, is in de eerste plaats uit het bovenstaande natuurlijk; die naam was hun familienaam geworden. Hij was soms voor anderen reeds een geslachtsnaam en konde in het vervolg van tijd weder voor andere geslachten familienaam of voor andere personen bijnaam worden, zonder dat de drie of vier geslachten, die onder hunne namen denzelfden naam voerden, elkander in den bloede raakten. Zoo vinden we in het oude *Rome* eene *gens Cornelia*, eene *familia Cornelia*, en personen die CORNELIUS als *voornamen* voerden en elkander niet bestonden.

Zoo doet het voeren van den naam eener heerlijkheid niet veel af, — ze geeft op zijn hoogst een blijk van noblesse, mits de heerlijkheid in den tijd »na de erfelijkheid der groote leenen en vóór het verval der leenhoven" door hunne voorouders bezeten is. Dat broeders den naam voeren van een goed door een' broeder bezeten, is niets anders dan eene dwaze ijdelheid, en evenzoo is het gesteld met hen die zich noemen naar eene heerlijkheid, die eerst na het afschaffen der *leenhoven* in hunne familie gekomen is. De naam van zulk eene heerlijkheid kan, zoo als de wet zeer juist bepaalt, niet anders zijn dan een bijnaam voor den wezenlijken eigenaar. Nog niet lang geleden is hier te lande daarom ook door een' ambtenaar van den burgerlijken stand de inschrijving van een kind met den bijgevoegden naam der heerlijkheid van zijnen overleden grootvader, en thans aan zijnen oom behoorende, geweigerd. Deze heerlijkheid was in later tijd door eene destijds niet adellijke familie gekocht.

Intusschen, daar zijn nog ergere gevallen. Het lid der Staten-Generaal VAN NISPEN ziet men steeds in de Couranten met het bijgevoegde VAN ZEVENAAR pralen, en toch heeft,

zijn wij wel onderrigt, deze Heer niet meer regt om dien naam te voeren, dan ieder ander die in dat stadje geboren is of woont. Het geslacht TALMA drijft deze soort van ijdelheid ten top. Het neemt een uitheemsch partikel bij den aangenomen naam aan en schrijft: FRUITIER DE TALMA. Eene andere familie van hetzelfde geslacht VON EICHSTORFF TALMA. Zij hebben zich zelven van *Vilain Seigneur* gemaakt! — Over tweehonderd jaren vraagt men in den *Navorscher* naar de genealogie van dergelijke familie; deze beroept zich op de permissie, welke Z. M. den Koning dezer dagen aan een hunner voorouders gaf, om zich aldus te teekenen, en doet als hij kan dit verlof als eene verheffing in den adelstand, of liever als eene erkenning voorkomen, en de zaak is gezond. Quel titre de noblesse! CORNELIUS LIXA.

[Wij houden gaarne voet bij stuk, anders zouden wij grooten lust hebben onzen geachten medewerker, naar aanleiding van dit antwoord, eenige vragen te doen, b. v. hoe bewijst hij dat hier te lande *in den beginne* de tweede naam ontleend was aan bedrijf, persoonlijke eigenschap of bezitting? Waar heeft hij gevonden, dat de Romeinen CORNELIUS als cognomen en praenomen gebruikten? enz. enz.]

Namen van heerlijkheden als familienamen. A+A+B. merkt te regt op dat de familie VAN ZUIJLEN, na 1520 min juist den naam VAN NIEVELT heeft blijven voeren, als hebbende sedert geene betrekking op het slot *Nijvelt*, *Nievelt* (*Nieuwveld*). Maar daar zij ook niet in het bezit bleef van de heerlijkheid *Zuylen*, van welke zij haren naam ontleende, vragen wij welke dan toch wel haar oorspronkelijke familienaam was? Onwillekeurig denken wij hierbij aan den *Markies* DE ST. CYR, die tijdens de Fransche republiek in het geheel geen naam meer had. C+C+C. 3

Het handschrift van den gewaanden Klaas Kolijn (IX. bl. 334, Vr. 449; vgl. X. bl. 143). Ik zeg V. D. N. dank voor zijne beantwoording, maar vraag thans: 1°. bestaat er geen ouder handschrift dan dat hetwelk in 1848 te *Amsterdam* is verkocht? en 2°. is het wel zoo zeker dat dit handschrift in 1570 is geschreven, zoo als vermeld wordt?

C/4.

Christoffel Middaghten (IX. bl. 335, Vr. 458; vgl. X. bl. 83). Eenige levensberigten van dezen heeft de Heer DE JONGE in zijn werk over het *Nederl. Zeewezen* medegedeeld, zie dl. IV. A. bl. 489, ook B. bl. 297. MIDDAGTEN was een friesch zeeman, geboren te *Sexbierum*, als gemeen matroos, op *Groenland* varende, begonnen, klom hij op tot den rang van schout-bij-nacht, doch wanneer hij in 's lands dienst is overgegaan, is niet bekend. Reeds in 1690 komt hij voor als kapitein van een der friesche schepen; in 1705 werd hij Schout-bij-nacht, welke betrekking hij nog in 1721 bekleedde.

Van zijn werk *Nieuw bericht der scheepsbouw*, eerst uitgegeven in 1714, verscheen in 1717 reeds een 3de druk, veranderd en verbeterd, en in 1721 een 4de druk, door M. geheel omgewerkt. In 1717 werd door hem uitgegeven te *Harlingen*, bij F. SCHOTSMAN, een *Atlas* van 13 *Zeekaarten*. Zijne afbeelding, in plaatdruk, bestaat, doch komt zelden voor. De Heer DE JONGE had van den Heer FONTEIN, te *Harlingen*, de werkjes van M. ter bezigtiging gehad. Zijne *Nieuwe Lootsmans Wegwijzer* verscheen te *Amsterdam*, bij de Wed. LOOTS en J. SWIGTERS, in 4°.

V. D. N.

Oostfriesche Numismatiek (X. bl. 6, Vr. 34; vgl. bl. 120). Eenige niet onbelangrijke bouwstoffen voor dat onderwerp liggen verspreid in KÖHLER's *Münzbelustigungen*, welke te vinden zijn door in het register op de woorden *Ost-Friesland* en *Jevern* te zoeken, en in HIRSCH, *des Teutschen Reichs Münz-Archiv*, te vinden in dl. IX, op de woorden *Ost-Friesland, Jevern oder Geferden* en *Embden*.

Onnoodig zal het zijn den Heer NORDANUS te verwijzen naar muntcatalogi, als die van MADAI en KÖHLERS *Ducaten-Kabinet*. Mogten deze echter niet ter zijner beschikking zijn, zoo ben ik bereid de daarin voorkomende munten op te geven. Ook APPEL's *Repertorium*, WEIZE's *Gulden Kabinet*, GROEBE's *Prijsvraag*, enz. kunnen geraadpleegd worden. D. *te D.*

Oostfriesche Numismatiek. In het *Zeitschrift für Münz-, Siegel- und Wappenkunde*, Neue Folge, I. 1. Berlin 1859, p. 54, worden door H. DANNENBERG drie Oostfriesche goudguldens van Graaf ENNO (1466—1491) en EDZARD I *de Groote* (1491—1528) beschreven en twee daarvan onder N°. 95 en 95*a*. op plaat II afgebeeld. Een Embder goudgulden is aldaar onder N°. 98 afgebeeld. DANNENBERG verwijst voor Oostfriesche munten verder naar MAELER, *Kritische Beiträge*, Bd. VI. p. 129, 131, en GROTE, *Blätter für Münzkunde*, II. p. 103. J. D. L.

Graafschap Montfort (X. bl. 6, Vr. 35; vgl. bl. 143). Zie ook *Geschichte der Grafen von Montfort und Werdenberg von* Dr. J. N. VON VANOTTI (*Belle-Vue*, 1845), en de als *Anhang* op dit werk uitgegeven *Geneal. Tabellen über die verschiedenen Zweige der Familien von Montfort und von Werdenberg.* M°.

Graafschap Montfort. NORDANUS zegt, bl. 6, dat LEITZMANN, in het door hem aangehaalde werk, het Graafschap *Montfort*, in *Zwaben*, verwart met de Hollandsche stad *Montfoort*. De laatstgemelde plaats was een *Burggraafschap*, geen *Graafschap*. De Hee-

ren van die plaats, of liever de bezitters van het aldaar gelegen kasteel, noemden zich *Burggraven* (*Vicomtes*) van *Montfoort*, geen *Graven*. Men kan over hen nazien het niet genoeg bij ons bekende werk: *Notices sur les quatre anciennes Vicomtés de Hollande, par l'Abbé* C. STROOBANT (Anvers 1850—1853).
C/4.

Het geslacht Vosmaer (X. bl. 7, Vr. 39; vgl. bl. 120 en 142). De Heer C. C. VAN DEN BOSCH noemt JAN SASBOUT, den vader van MARGARETHA SASBOUT, gehuwd met MICHIEL VOSMAER, een zoon van DIRK SASBOUT en SOPHIE VAN SEGWAARD. Hiermede stemt de geslachtlijst der familie SASBOUT, bij VAN LEEUWEN, *Batav. Ill.*, p. 1107, niet overeen. Aldaar is genoemde JAN SASBOUT geen zoon, maar kleinzoon van voornoemden DIRK en diens echtgenoot. — Daar nu de familie SASBOUT bl. 142 wordt genoemd *van den oudsten adel van Rijnland* (VAN LEEUWEN zegt »van de ouste *schiltboortige* geslagten van Rynland," hetgeen nog iets anders is dan *adellijke*) en de genealogie bij VAN LEEUWEN eerst met 1454 een' aanvang neemt, hetgeen voor een edel geslacht niet eene zoo hooge oudheid is, vraagt men of er geen oudere sporen van het vroeger bestaan dier familie SASBOUT aanwezig zijn? SASBOUT was oorspronkelijk een persoonsnaam, geen familienaam. C/4.

Anonyme werken (X. bl. 7, Vr. 43; vgl. bl. 175). Als schrijver van N°. 7 wordt t. l. a.pl. JOHAN ORLERS genoemd op gezag van PAQUOT. Is het dan zeker dat de opgave in den Catalogus van V. OOSTEN DE BRUIN (N°.3331) onjuist is? J. MEURSIUS wordt daar de schrijver genoemd, waarschijnlijk volgens DE WIND p. 569. D. *te D.*

[Wij meenen de oorzaak der vergissing in genoemden catalogus te begrijpen. Wij hebben nu geene gelegenheid het na te zien, maar herinneren ons, vele jaren geleden, de *Alma Acad. Leidensis* en de *Athenae Batavae* van MEURSIUS gebruikende, opgemerkt te hebben, dat het eene voor een groot deel uit het andere nageschreven was. Laatstgenoemd werk is, meenen wij, in 1625 uitgegeven.]

Neef, Nicht (X. bl. 33, Vr. 47; vgl. bl. 176). In *Noord-Holland* gebruikte men in 't begin van deze eeuw en misschien nog *oomzegger*, om het Fransche *neveu* aan te duiden. Omtrent *moei, meu* (tante) was de bepalende onderscheiding van *nicht* niet noodig, althans gebruikt men *zegster* niet, van eene *nièce* sprekende. L. J.

Neef, Nicht. Op bl. 176 wordt de opmerking gemaakt, dat *neef* vroeger de benaming schijnt geweest te zijn, waarmede men elken graad van *bloedverwantschap* uitdrukte; zoo schijnt *swager* de benaming te zijn geweest van elken graad van *aanverwantschap.* Immers het opschrift van het IIIde Hoofdstuk van het IIIde Boek van FLAVIUS JOSEPHUS, luidt, volgens de vertaling van L. VAN DEN BOS, »*Raguel besoekt sijn swager Moyses*," en nu leert ons de tekst, dat RAGUEL was de vader van SEPHORA, de vrouw van MOSES, zoodat deze de schoonzoon, aangehuwde zoon van RAGUEL was. En volgens KILIAEN was wederkeerig RAGUEL de *zwager* van MOSES, want op het woord *Sweer*, leest men: *Sweeher.* j. *Swagher. Socer, pater uxoris.*—Vgl. de aanteekening van G. VAN HASSELT op dat woord, en KILIAEN zelven op het woord *Swaegher*.
9 Januarij.

[Uit hetgeen KILIAAN zegt schijnt te blijken, dat men in zijnen tijd in *Brabant* tusschen *zwager, zweger* en *zweer* geen onderscheid maakte. Eene eeuw vroeger evenwel maakte men in *Holland* wel eenig onderscheid tusschen die drie woorden, *zweer* beteekende daar toen schoonvader, *zweger* schoonmoeder, *zwager* meestal schoonzoon of schoonbroeder. In *Vlaanderen* was het in MAERLANTS dagen even zoo. Tegenwoordig is, voor zooverre ons bekend is, alleen nog *zwager* in gebruik, op de meeste plaatsen in de beteekenis van schoonbroeder, doch in *Friesland* en hier en daar in *Noordholland* in die van schoonzoon.]

Godefridus Udemans (X. bl. 34, Vr. 55; vgl. bl. 206). Deze godgeleerde werd reeds meermalen in den *Navorscher* besproken, zie *Bijbl.* 1853, bl. xviii; VII. bl. 248, 292; VIII. bl. 310, alwaar wordt gezegd dat er geen geslachtlijst zijner aanzienlijke familie schijnt te bestaan, en die alleen in de vrouwelijke linie nog aanwezig is. Behalve de reeds genoemde bronnen, zie men over hem JOH. VAN DE VELDE, 200*jarig jubelfeest der verlossing van Zierikzee* 1777, in welke stad hij in 1602 beroepen, eerst in 1604 predikant geworden is; NIEUWHOF, *Gedenkboek van Haamstede en Burgh*, Tholen 1857. In het *Archief van Kerkel. Gesch.*, door KIST en ROOIJAARDS, wordt hij meermalen vermeld, o. a. dl. VIII. bl. 327. Zie over zijn werk *Absalom* genaamd, *over het lange hair*, ald. dl. IX. bl. 321, dl. XIV. bl. 198, 214, 225 en 226, dl. XV. bl. 219, 221. In 1616 was hij lid van de, zoo als BRANDT, *Reformatie*, dl. II, die noemt, *heimelijke of kleine Synode te Amsterdam*, en twee jaren later lid van de Synode te *Dordrecht*. Op verlangen van Prins MAURITS werd hij in 1617 voor eenigen tijd te *'s Gravenhage* geleend, en in 1619 was hij bij leening predikant te *Utrecht*. Zijne schriften zijn bij MOURIK, *Naamrol*, en ABCOUDE, *Naamregister* en *Aanhangsel*, genoemd, doch het schijnt dat in die opgave soms verwarring bestaat tusschen zijne schriften en die van CORNELIS UDEMANS. Zijne spreuk was: *Simplicitate et Prudentia*, bij zijn portret gesteld. V. D. N.

De automaat schaakspeler (X. bl. 35, Vr. 64; vgl. bl. 242). Bij het lezen der vraag en de antwoorden omtrent den automaat-schaakspeler, herinnerde ik mij, nog zeer onlangs gelezen te hebben, dat de persoon, die de

partijen speelde, uit Russische gevangenschap (ik meen uit *Warschau*) moet ontsnapt zijn, door zich in die kast te verbergen. Daar ik mij nu niet kan te binnen brengen, waar ik dit gelezen heb, en ik om bijzondere redenen daar nog al belang in stel, zou, wie een beter geheugen heeft, mij bijzonder verpligten met mij te zeggen waar ik zulks kan gelezen hebben. ..O..

Pitt (X. bl. 35, Vr. 66; vgl. bl. 207). De door C/4. vermelde JAN PIT, getrouwd met MARGARETHA RUYSCH, was gezaghebber van *Bengalen*, en had, behalve MARGARETHA PITT, de echtgenoot van den Arnhemschen burgemeester JACOB GROTHE, t. m. nog eene dochter ELISABETH PITT, geb. te *Cassimabasaar*, in *Oostindië*, den 21sten November 1684, en in 1714 gehuwd met Mr. WILLEM VAN DAM, raad in de vroedschap te *Utrecht*, uit welk huwelijk o. a. JACOB VAN DAM, grootvader o. a. van den dit jaar overledenen EDMOND WILLEM VAN DAM VAN ISSELT. †.

Racer (X. bl. 36, Vr. 67; vgl. bl. 207). Tot de werken, door dezen in het licht gezonden, behoort zeer waarschijnlijk ook het *Recht van opvolging der Hoog geb. Vrouwe* SOPHIA CAROLINA FLORENTINA, *Douairière Gravin* VAN RECHTEREN, *geb. Gravin van Rechteren en Almelo, Vrijvrouwe der Heerlijkheid Almelo en Vriesenveen in de voorzeide Heerlijkheid*, behandeld in haar *Duplijk* tegen de Hoog geb. HH. Graven van *Rechteren*, daarbij gemeld, voorzien met een register van de hoofdzakelijke stellingen, enz., benevens een *Advijs van drie voorname Advocaten van den Hove van Justitie in Holland*. Te *Campen*, ter Drukkerije van J. A. DE CHALMOT, 1790, 391 bladz. 8°. V. D. N.

Jac. Balde of Baldis (X. bl. 36, Vr. 75; vgl. bl. 208). Deze en zijne schriften worden vermeld bij H. WITTE, *Diarium Biographicum:* ook bij JÖCHER, *Gelehrten-Lexicon*, in voce BALDE (JACOBUS). Hij werd geboren te *Ensisheim*. Zijne Latijnsche gedichten worden zeer geprezen, ook werd hij, naar aanleiding daarvan, door ALEXANDER VII met eene gouden medaille vereerd; zoo goed deze waren, zoo weinig bevielen zijne Duitsche gedichten. Alle zijn in 1660 te *Keulen* in 12°. te zamen in druk uitgegeven. Hij stierf te *Neurenberg* den 9den Augustus 1668. V. D. N.

Jac. Balde of Baldis, *Ludus Palamedis*. Volgens het *Woordenboek van Kunsten en Wetenschappen* van NIEUWENHUIS, was JACOBUS BALDE in 1608 te *Ensisheim* geboren; hij begaf zich vroeg naar *Beijeren*, waar hij in een Jezuïten-Collegie werd opgevoed en zelf tot lid der orde aangenomen. Hij stierf den 9den Augustus 1668 te *Neurenburg*. Zijne Latijnsche en Duitsche gedichten zijn te *Keulen* in 4°. en te *Munchen* in 1729 in 8 dln. in 8°. uitgegeven. JOH. COENRAAD ORELLI gaf in 1805 te *Turijn* eenige uitgelezene gedichten (*Carmina selecta*) met geleerde aanteekeningen van dezen dichter uit, waarvoor hij eene korte levensbeschrijving plaatste, uit de *Woordenboeken* van BAYLE en ZEDLER en uit de *Terpsichore* van HERDER geput. Zeer ongunstig is het oordeel van NICOLAI over de gedichten van den Jezuït, doch de Jezuïten noemen hem den Duitschen HORATIUS. Afzonderlijk verscheen zijne *Urania Victrix*, *Munster* 1663, waarvoor Paus ALEXANDER IV hem met eermetaal bekroonde. Hij volgde in zijn *Maximilianus I Austriacus redivivus ex editione Hieronymi Langenmantel*, Augustae 1679, 8°. de *Cyropaedia* van XENOPHON na. Ook schreef hij een werkje: *De eclipsi solari anno* 1655, *die* 12 *Augusti in Europa a pluribus spectata*, *Monachii* 1662, 8°. Zijn *Jephtas*, *tragoedia*, uit meer dan 3000 verzen bestaande, werd in de scholen door de studenten vertoond. Zie over hem, behalve het voorberigt van ORELLIUS, BAUR, *H. B. L. Handwörterbüch*, S. 241; FLÖGEL, *Geschichte d. kom. Litt.*, Bd. III. S. 422; NICOLAI, *Reise*, Th. V. S. 40, 41. C. M. A. H.

Biographie (X. bl. 37, Vr. 88; vgl. bl. 209). A. P. DE WALENBURCH. Van het geslacht van dien naam is mij voorgekomen een *Register van goederen* van Mr. ADRIAAN DE LANGE en SOPHIA VAN WALENBURCH, PIETERSdr., die gehuwd waren den 3den November 1624 in de kerk te *'s Gravenhage*, doch te *Rotterdam* schijnen gewoond te hebben, alwaar zij onderscheidene *rentebrieven*, ook op de stad aldaar, en *hypotheekbrieven* op landerijen, daar om heen gelegen, bezaten. PIETER ADRIAENSZ. VAN WALENBURCH, die in 1589 vroedschap werd te *Rotterdam*, zal zeer waarschijnlijk haar vader geweest zijn; hare broeders waren Mr. PIETER en BRUNO VAN WALENBURCH. Ook had zij eene zuster, MARIA genaamd. Het wapen van dit geslacht, voorkomende op de vroedschapskaart, was van zilver, beladen met een burgt van keel, staande op een terras van sinopel, hebbende een rond dak en een gesloten poort van azuur; op de burgt en het dak vijf vanen van keel en zilver; op de poort ziet men een staand anker van zilver. Voor weinige jaren was op eene verkooping een zeer oude schilderij, verscheidene personen van dit geslacht voorstellende; dat A. en B. VAN WALENBURCH hiertoe zullen behoord hebben, is wel vermoedelijk. V. D. N.

Cimier op de geslachtwapens der jongere zonen van Holland (X. bl. 65, Vr. 97; vgl. bl. 210). De teregtwijzing van M°. doet mij nog

meer belang stellen in de beantwoording mijner vraag. Nu hebben wij reeds drie geslachten, welke worden gezegd uit jongere zonen van de graven van *Holland*, uit het eerste huis, te stammen, die een *kuip* of *mand* tot cimier (*helmteeken*) voeren: VAN DER DUYN, VAN TEYLINGEN en VAN TOL. Van waar dat? Er moet eene reden voor zijn. *Felix qui potest rerum cognoscere causas.* Θ.

Mary Anne Schimmelpenninck (X. bl. 66, Vr. 101: vgl. bl. 210). Een vrij uitvoerig levensberigt van deze vrouw, ofschoon niet voortgezet tot het laatste gedeelte van hare loopbaan, vindt men in den *Sunday at Home*, 1859, Vol. VI, pp. 493, 507 en 525. Daar dit tijdschrift vrij bekend is en ligt door den vrager van iemand kan worden geleend, zal ik mij slechts tot enkele bijzonderheden bepalen.

MARY ANNE GALTON, zoo heette zij vóór haar huwelijk, werd in het jaar 1778 uit kwakersche ouders geboren. Hare moeder was eene zeer begaafde vrouw en haar vader een groot beoefenaar van letterkunde en wetenschap, terwijl het aan tijdelijke middelen in het huisgezin niet faalde. Het schijnt echter, dat er in de keuze der personen, die de familie dagelijks zag, minder op hunne denkwijze aangaande het Christendom, dan wel op hun wetenschappelijken naam werd gelet, en de arme MARY ANNE vond zich door zulk een' omgang weldra in haar overtuigingen geschokt. Eerst veel later leerde zij op vasten bodem bouwen.

Omtrent hare naamsverandering door huwelijk blijkt uit het boek, dat ik voor mij heb, niets; het berigt ziet grootendeels op haar geestelijk leven. Toen ik mij in 1855 in *Bristol* bevond, heb ik veel van Mevrouw SCHIMMELPENNINCK hooren spreken als van eene zeer weldoende vrouw; zij had toen juist in die stad, waar zij ook woonde, een *Asyl voor Boetvaardige Vrouwen* opgerigt. Den 29sten Augustus 1858 stierf zij.

Het exemplaar van MILTON, door D. *te D.* gekocht, zal wel een geschenk van Mevrouw SCHIMMELPENNINCK aan een harer Deventersche verwanten zijn geweest.

J. H. VAN LENNEP.

ANTWOORDEN.

Koks Vaderlandsch Woordenboek (V. bl. 95, Vr. 75). Als de steller van den *Catalogus Bibliothecae publicae Harlemensis*, Harlemi, 1848 (de Heer A. DE VRIES) mag geloofd worden, zijn de deelen, die na KOKS dood zijn uitgekomen, van de hand van JAN FOKKE (zie aldaar p. 502). Tevens staat daar vermeld, dat KOK slechts 19 deelen geschreven heeft, en te regt: vooreerst nl. duidt de veranderde titel van het 20ste deel dit eenigermate aan; voorts bevat dat deel een *Berigt van den Uitgever*, waarin voorkomt, dat hij »niettegenstaande het overlijden van deszelfs eersten aanlegger" (KOK stierf in 1788: het 20ste deel verscheen in 1789), »zich verlatende op de genoegzame kunde en naarstigheid zijner vrienden, die den overledenen zouden vervangen," voornemens is het werk te vervolgen. Wil de Heer P. A. T. nog een bewijs: het is te vinden in het *Bijvoegsel*, in voce KOK, waar uitdrukkelijk gezegd wordt, dat van deel XX af *van eene andere hand is.* Maar is dan nu de opgave van den Heer DE VRIES wel zeer juist? Blijkt niet uit dat voorberigt van den uitgever, dat, zoo FOKKE er al aan medegewerkt heeft, echter ook anderen het hunne daaraan hebben toegebragt? Nadere inlichtingen zullen steeds aangenaam zijn aan D. *te D.*

Truanten (IX. bl. 364, Vr. 501). *Truant* »a lazy loitering fellow" bij BAILEY afgeleid van het saksisch *trough* en *wend*; to turn or wander. — SEWEL, die het ook opvat voor »in plaats van naar school gaan, spelen loopen" voegt er bij: »waarvoor men te *Amsterdam* zegt *stelten loopen.*" L. J.

[Dat *truand*, dat bij onze oude schrijvers dikwijls voorkomt, een vreemd woord is, wordt algemeen aangenomen. Daaruit laat zich het wankelen van het meervoud tusschen *truanten* en *truanden* verklaren. Het schijnt van keltischen oorsprong te zijn. De beteekenis is landlooper, vagabond. Vandaar het werkw. *truanten*, dat gezegd wordt van landloopers, die met bedelen, kunstenmaken of iets dergelijks den kost winnen. Men zie het door HOFFMANN uitgegevene spel *Hor. Belg.* t. VI. p. 121—124, door hem *de Truanten* getiteld. *Trutanus* dat bij latijnsche schrijvers uit de middeneeuwen voorkomt, heeft dezelfde beteekenis en is waarschijnlijk van denzelfden oorsprong als *truant.*]

Horendrager (X. bl. 36, Vr. 74). SCALIGER zegt, dat het woord misschien deze beteekenis gekregen heeft, omdat de ouden gewoon waren, hun die zij bespotten wilden, terwijl zij sliepen met horens of een vossenstaart of iets dergelijks toe te takelen. Bij ARTEMIDORUS, zegt hij, leest men dat wanneer iemand van eenen ram droomt, dit beteekent dat zijne vrouw hem ontrouw zal worden. *Scaligerana Prima* i. v. *cornard.* Staat dit volksbijgeloof der Romeinen ook in verband met onze spreekwijze *hij zal van den bok droomen* voor hij zal er slecht afkomen?

[M°. zegt: »men denke aan de bokken."]

Uitgang oijen (X. bl. 37, Vr. 77). Niets is soms gewaagder dan de afleiding, vooral van plaatsnamen. Ik heb voor mij: *Des Nibelungen, saga Mérovingienne de la Neérlande, par* LOUIS DE BAECKER, Paris, chez J. B. DUMOULIN, enz. 1853, daar vinde ik bl. 129: Artois, Ard-Waes, Signifie Terre inculte, terre de

bruyères." Indien deze afleiding waar is, zou Ard, aarde beteekenen en Waes, oorspronkelijken (zoogenaamden geschapen) grond, volgens anderen, aangespoelden slijkgrond, en ois, ons oijen, waeze = slijk, misschien kleigrond. De voorvoegsels: Be- (misschien bij) Gans-, Pouder-, Lith-, en Waden-, kan ik niet beoordeelen. G. P. ROOS.

[Dat het geven van woordafleidingen soms gewaagd is, dan namelijk wanneer men er niet genoeg kennis of oordeel toe bezit, blijkt uit het staaltje daarvan door den Heer ROOS medegedeeld. *Aardwaes*, d. i. aardslijk zou zeker al een zonderlinge naam voor eene landstreek zijn. Dat de laatste lettergreep van *Artois* geheel iets anders is dan de aangehaalde schrijver wil en ook iets anders dan ons *ooi*, behoeven wij, dunkt ons, onze lezers naauwelijks te doen opmerken: het is toch algemeen bekend wat *ois* aan het einde van fransche namen van districten zeggen wil. — Onze medewerker S. V. D. N. verklaart *ooi* door *hooi:* het zou dan hooiland beteekenen, wat wel overeenkomt met den aard van den grond in de dorpen, wier namen dezen uitgang hebben. *Hooi* is echter geen *hooiland.* Het woord is ook niet onzijdig zoo als *hooi,* maar vrouwelijk: eene streek digt bij Nijmegen heet *de Ooi.* De klank *ooi* is in verscheidene woorden ontstaan uit *awi*, zoo als *hooi,* goth. havi, *ooi* (= vrouwelijk schaap) goth. avi (dat blijkt uit avistr = schaapsstal), *kooi* lat. cavea. Het *ooi* aan het einde van plaatsnamen kan dus hetzelfde zijn als het oudhoogd. *awa,* nieuwhoogd. *aue.* Het is evenwel mogelijk dat het eenen anderen oorsprong heeft.]

Barbeyrac, J. D. Meijer (X. bl. 69, Vr. 115). Mr. J. D. MEIJER heeft zijn werk *Esprit, origine et progrès des institutions judiciaires des principaux pays de l'Europe*, *oorspronkelijk* in het Fransch geschreven. Doch dit was noch het *eerste* noch het *laatste* werk van dien beroemden regtsgeleerde, welke hij in de fransche taal heeft vervaardigd. Ik laat hier van hetgeen mij bekend is eene kleine opgave volgen:

MEIJER, één der *beide* Nederlandsche regtsgeleerden, die reeds op hun 16de jaar (in 1796) gepromoveerd waren (*), heeft te *Amsterdam* bij J. J. GEIJLER & C°., in 1804, uitgegeven:

Essai, dont mention honorable a été faite au procès-verbal de l'académie royale des sciences et belles-lettres à Berlin, sur la question:

»*L'application morale d'une action peut-elle entrer en considération quand il s'agit d'établir et d'appliquer une loi pénable? et si elle y entre jusqu'à quel poinct peut-elle y entrer? Par* J. D. MEIJER, *Docteur en droit et Avocat à Amsterdam* (†).

Vijf jaren later zag het licht:

Essai qui a remporté le prix au concours ouvert par l'académie du Gard à Nimes sur cette question:

»*Déterminer le principe fondamental de l'intérêt, les causes accidentelles de ses variations et ses rapports avec la morale, par* J. D. MEIJER, *membre de l'institut royal de Hollande et associé étranger de l'académie du Gard à Nimes.*— Amsterdam, *chez* IMMERZEEL & Comp. 1809.

Het door den vrager (?) bedoelde werk heeft tot titel: *Esprit etc. par* J. D. MEIJER, *chevalier de l'ordre royal du Lion Belgique*, *de l'institut royal des Pays-Bas*, *des académies royales de sciences de Bruxelles et de Goettingen*, *et de celle du Gard à Nimes*, t. I. La Haye, *de l'imprimerie Belgique*, 1818.

Het 2de en 3de deel verscheen aldaar in 1819, en het 4de in 1820. Doch het 5de en 6de deel werden uitgegeven in 1822 en 1823, *chez* G. DU FOUR & C°. *Amsterdam.*

Terwijl het 6de deel hier ter perse lag, werd het geheele werk, onder denzelfden titel, doch in 5 deelen uitgegeven te *Parijs*, bij G. DU FOUR et ED. D'OCAGNE, 1823.

Voor het beste werk in het Fransch, wat taal en stijl (en volgens sommigen ook wat *inhoud*) betreft, wordt gehouden zijn arbeid, getiteld:

De la Codification en général et de celle de l'Angleterre en particulier, en une série de lettres adressées à Mr. C. P. COOPER, *Avocat anglais par* J. D. MEIJER, etc. Amst., DIEDERICHS *frères*, 1830.

J. D. MEIJER werd om zijne zeldzame kennis der fransche taal door Koning LODEWIJK NAPOLÉON gekozen, om de voormalige wereldberoemde fransche Leidsche Courant voort te zetten, en gedurende de fransche overheersching was hij Directeur en Chef van (de *Gazette* of) het *Journal du département du Zuyderzee*, dat, ter vervanging der *Staats-Courant*, in het Fransch en Nederduitsch in 2 kolommen toen werd uitgegeven.

Die grondige kennis der fransche taal was niet alleen hem, en ook zijnen nog levenden broeder, den geachten Heer Mr. A. D. MEIJER eigen, maar ook aan andere leden zijner familie. Zijn neef JACQUES COHEN vertrok van hier naar *Parijs*, om aldaar in eene staatsbetrekking en bij de *Bibliothèque Mazarin* te worden geplaatst; en een andere neef, BENJAMIN COHEN JACOBSZ., vervaardigde in 1808:

Ode presentée à sa majesté LOUIS NAPOLÉON, *roi de Hollande*, *à son arrivée à Amsterdam*, *ville capitale du royaume pour y fixer sa residence*, *composée par*, etc., welke, met eene vertaling in Hebreeuwsche verzen, door wijlen MOSES LEMANS vervaardigd, den 18den Mei 1808 door den toenmaligen Koning in eene bijzondere audientie, goedgunstig werd aangenomen, en op diens verjaardag, den 2den September van dat jaar, bij den boekverkooper VAN EMBDEN, in beide talen, in het licht verscheen.

Van BARBEYRAC, die te *Groningen* gevestigd geweest is, weet ik niet veel mede te deelen. Doch dit is mij bekend, dat het door den vrager aangehaalde werk *Tractat vom Spiel*

(*) De andere was HUIG DE GROOT.

(†) Deze verdienstelijke arbeid *kon* niet bekroond worden, alleen omdat het antwoord te laat was ingekomen.

(Bremen, 1740) door hem noch in het Hoog- noch in het Nederduitsch was vervaardigd, maar in het Fransch, onder den titel: *Traité du Jeu.*

Van BARBEYRAC is dit echter minder vreemd, daar hij, van fransche ouders (refugiés) afkomstig, in zijne familie altijd die taal bijna als moedertaal heeft gebezigd.

S. I. MULDER.

[Ook C/4 verzekert dat MEIJERS *Esprit* enz. oorspronkelijk in het Fransch is geschreven.]

Kapellenvlugt (X. bl. 69, Vr. 117). Men leest in P. FORESTI *Med. Alcmar. Observationum Libr. VI de feb. cum morb. Epidem. grass. Observatio IX^a Scholia*, pag. 162. Edit. Francofurt. 1660.

»Sic nos quoque anno 1551 in diebus pentecostis tantam copiam papilionum spectavimus Alcmariae, in aëre inferiore volitantium, ut dixisses densissimam nubem fuisse, quas cum pulli gallinacei in terram cadentes vorassent passim omnes mortui inventi sunt.

Dr. P. J. C. LUCHTMANS.

Kapellenvlugt. In den zomer van 1859, had gedurende twee dagen in de omstreken van *Noordwijk*, een dergelijk verschijnsel plaats, met eene soort van witte kapellen (*Pieris brassicae*), die in verbazende menigte door de lucht trokken. — Zij kwamen over de zee, uit het N. W. en vlogen in de rigting van het Z. O. landwaarts in. ***.

[Voor eenige jaren toog eene dergelijke vlugt van paardebijters (libellula quadrimaculata) van *Groningerland* over *Friesland* tot *Harlingen.*]

Cuno (X. bl. 69, Vr. 119). JOHANN CHRISTIAAN CUNO werd den 3den April 1708 te *Berlijn* geboren. Hij was de jongste van de dertien kinderen van den passementwerker NATHAN CUNO en diens huisvrouw MARIA LOUISE BALKE. Deze spaarden vlijt noch geld, om hem door de bekwaamste leermeesters, zoowel te huis als op school, behoorlijk te laten onderwijzen. Dien ten gevolge verwierf CUNO reeds op jeugdigen leeftijd niet alleen in de talen, maar ook in de muzijk en in 't teekenen en schilderen eene meer dan gewone ervarenheid, en iedereen, die hem leerde kennen, was van oordeel, dat hij in kunsten en wetenschappen eenmaal een uitstekend man zou worden. Doch op eene treurige wijze werd hij plotseling in zijne studiën gestuit; daar hij zich reeds vroegtijdig door een buitengewone lichaamsgestalte onderscheidde, werd hij gedwongen soldaat te worden. Weldra echter stond hij in zulk eene blakende gunst bij zijne oversten, dat zij al hun invloed aanwendden bij den koning in 't ondersteunen van zijn verzoek, om, nu hij toch eenmaal soldaat *moest* wezen, hem behulpzaam te zijn, dat hij een wetenschappelijk gevormd officier mogt kunnen worden. Hij verkreeg onmiddellijk verlof om naar *Halle* te gaan, en werd daar met eene praebende begunstigd, waardoor hij in staat gesteld werd om zich op de rechtsgeleerdheid toe te leggen. Nog geen jaar daarna evenwel, in 1728, ontfing hij bevel zich bij 't regiment van GOLZ te vervoegen. Hij dacht niet anders, of hij zou in den rang van officier daarbij optreden, maar moest gemeen soldaat worden. Hoe hard hem dat ook viel, onderwierp hij zich toch geduldig aan zijn lot, vertrouwende dat door hooger hand op zijn' tijd zijn last verligt zou worden. Dat vertrouwen werd niet beschaamd gemaakt. Na den dood van den majoor VON SCHULENBURG nam de kapitein WOLRAD VON HALLERMANN hem in zijn huis op, benoemde hem tot gouverneur bij zijne kinderen, en vergunde hem vrijen tijd tot voortzetting zijner studiën. Onder de leiding van den archidiaken BUCHHOLZ, te *Kieritz*, legde hij zich in 't bijzonder op de geschiedenis van 't duitsche rijk toe, en wel met zulk een gelukkig gevolg, dat hij in staat was binnen drie jaren een werk daarover in twee deelen, van de vroegste tijden tot KAREL V, voor de pers gereed te maken. Toen in 1731 de kroonprins FRIEDRICH bevelhebber van 't regiment werd, benoemde hij CUNO terstond tot sergeant-majoor bij 't eerste bataillon, gelijkstaande met den rang van eersten luitenant. Nog in 't zelfde jaar werd hij werfofficier, een post, waaraan vele moeielijkheden verbonden waren, die hij zich echter negen jaren lang liet welgevallen. *Hongarije, Croatië, Slavonië* en *Italië* waren voornamelijk de landen, waar hij zich daartoe moest ophouden. Hierdoor verkreeg hij tevens gelegenheid om zich de talen dier landen eigen te maken. Zijne liefde tot de poëzy bracht hem op 't denkbeeld om TASSO's *Jeruzalem verlost* in duitsche verzen over te brengen. Ook maakte hij zich zijn verblijf in *Italië* ten nutte, tot voortzetting zijner muzijkale studiën. In 1739—1740 nam zijne betrekking als werver zulk een ongunstige wending, dat hij letterlijk tot armoede verviel. In die omstandigheden herinnerde hij zich de woorden, die zijn vader, bij 't verlaten der ouderlijke woning, tot hem sprak: »Word nooit kleinmoedig over een tijdelijk verlies; want dan eerst verliest gij werkelijk iets, wanneer gij den moed verliest. Vooronderstеld dat de wareld u alles ontneemt, maar gij wandelt met God en zijt vroom, dan zal God u alles wedergeven, ja nog meer zelfs dan gij gehad hebt. Daarom, bekommer u alleen hierover, dat gij uw goeden naam en uw goed geweten niet verliest. Geef liever al 't overige prijs, maar draag daarvoor slechts zorg, dat gij een goed gerucht achterlaat in de wareld, en eene onergerlijke conscientie in de eeuwigheid meêneemt." Deze herinnering beveiligde hem

voor struikelen; want juist toen hij zich in hoogstkommerlijke omstandigheden bevond, werd hem eene bijzonder voordeelige betrekking te *Rome* aangeboden, onder verzekering, dat men hem daarin ten aanzien van zijn protestantsch geloof geheel ongemoeid zou laten. Onzeker wat te doen, schreef hij aan een'vriend, die ook werfofficier was, en wiens ijver voor 't protestantisme hij kende, terwijl hij, onder ernstig bidden, 't besluit nam, om het andwoord zijns vriends als de stemme Gods te beschouwen, die hem zeggen zou wat hij doen moest of laten. Zijn vriend andwoordde hem niet lang daarna: »hij waarschuwde hem er voor, de aangeboden betrekking te aanvaarden, want in zijn hart mocht hij zoo goed, als hij wilde, protestant blijven, niemand zou hem echter gelooven. In elk geval zou zijn goede naam daarbij verloren gaan. 't Was derhalve pligt voor hem, ook den schijn des kwaads te vermijden. Op God en niet op menschen moest hij vertrouwen, en dit met daden toonen. Eene eerlijke armoede was altijd beter dan geld en eere, zoodra men daardoor kwade vermoedens op zich laadde. Wat hemzelven betrof, hij ging nu naar *Holland*, om daar zijne fortuin te beproeven."

CUNO begreep, slechts door een overhaast vertrek uit *Italië*, de verzoeking te kunnen ontkomen; doch daar 't hem aan geld ontbrak, om met zijn' vriend te scheep naar *Amsterdam* te gaan, nam hij 't besluit om, midden in den strengen winter van 1740, den weg derwaarts te voet af te leggen. De almagtige God, op wien hij vertrouwde, geleidde hem veilig derwaarts; den 25sten Junij kwam hij behouden te *Amsterdam* aan. 't Is waar, hier vond hij de 200 Thalers niet, die een rijk heer hem beloofd had daar te zullen zenden, en daarenboven werd hij krank; doch juist toen hij zijn weinigjen geld bijkans tot op den laatsten penning verteerd had, trof hij een' Franschman aan, die hem werk bezorgde bij een' boekhandelaar daar ter stede. Na eenigen tijd kreeg hij zijne krachten terug, en vond hij door muzijk en schilderen zulk een ruim bestaan, dat hij er aan denken konde om eenigen tijd daarna de hoogeschool te *Leiden* te bezoeken en er zijne medische kundigheden dermate uit te breiden, dat hij 't doctoraat kon verkrijgen; want zijn onderwijs werd in 't rijke *Amsterdam* zoo gretig gezocht en zoo goed betaald, dat hij maandelijks een aanmerkelijke som ter zijde kon leggen; inzonderheid was hij als violoncellist *zóó* bemind, dat men geen concert in de stad meende te kunnen geven, als hij er ontbrak. Eens kwam de koopmansweduwe VÖLKER bij hem, om hem uit te noodigen, dat hij secretaris bij een beroemd rechtsgeleerde zou worden. Hij wees dat aanzoek echter van de hand, terwijl hij haar aantoonde, reeds zoozeer met werkzaamheden te zijn overladen, dat hij zich tot zulk eene betrekking niet kon verbinden. Toen drong genoemde weduwe er op aan, dat hij ten minsten zich belasten zou met de leiding van haren kleinzoon VAN DER LAAG, die voor de studie bestemd was; dat behoefde hem, dacht zij, zoo veel tijd niet te kosten. Dat nam hij aan, en reeds na verloop van een half jaar werd hij zoo vertrouwelijk met de weduwe, dat zij hem hare hand aanbood en 't aan hem overliet, of hij zijn voornemen, om te *Leiden* zijne studiën te volvoeren, ten uitvoer zou brengen, of met haar op 't kantoor werkzaam zijn wilde. Hij gaf aan het laatste de voorkeur, en wijdde zich van nu aan met zulk een' ijver aan den handel, dat hij in vijf jaren niets dan koopmansboeken in handen kreeg. Eerst nadat zijn stiefzoon van de school te *Quackenbrügge* was teruggekomen, vatte hij, uit liefde voor dezen, zijne studiën weêr op, terwijl hij voor hem eene verzameling van de schoonste uitgaven der classici begon aan te leggen en zijn hart naauwer aan zich zocht te verbinden door brieven, die hij in dichterlijken vorm aan hem schreef. Wel is waar scheen alle moeite bij den jongeling, die een vijand van werken was, vruchteloos, maar anderen lazen zijne brieven met zoo veel genoegen en vonden er zoo veel stichting in, dat zij niet rustten, voor en aleer hij ze in druk uitgaf. De eerste uitgave was schielijk uitverkocht; eene tweede, aan wier uitvoering nog meer zorg was besteed, verliet eerlang de pers, en ook in *Duitschland* vond het boek zoo veel bijval, dat CUNO door de geleerde genootschappen van *Göttingen*, *Helmstadt*, *Jena* en *Greifswald* tot eerelid benoemd werd. Door dit een en ander geraakte hij weêr meer aan 't beoefenen der dichtkunst, vertaalde hij VOLLENHOVE's *Kruistriomf* in 't Hoogduitsch, schreef hij eene uitvoerige *Ode* aan zijn' tuin en begon zelfs een episch gedicht, waarin hij in 12 zangen het groote verlossingswerk van JESUS CHRISTUS bezingen wilde, terwijl 't zijn vast beginsel was, zijne dichterlijke gaven alleen aan de verheerlijking Gods en de godsdienstige stichting zijner medemenschen te heiligen. Reeds stond hij op 't punt zijne *Messiade* te voltooien, toen 't God behaagde hem in 1754 met zware rampen te bezoeken. In zijne handelszaak leed hij zulke aanzienlijke verliezen, dat hij begreep de uiterste inspanning zich te moeten getroosten, indien hij als eerlijk man zich door die moeielijkheden wilde heenworstelen. Hij onttrok zich daarom op nieuw aan zijn geliefkoosd boekvertrek, en legde zich met verdubbelden ijver op zijn handelszaak toe. In welke gemoedsstemming hij dat deed, kan blijken uit zijne eigene woorden:

»Als een koopman, ook geheel buiten eigene schuld, met zijne zaken in 't ongereede raakt, moet hij toch op aller tongen rijden. De verwonderlijk verstandige en tot veroordeelen zoo haastig gezinde wareld weet dan overal hairfijn de oorzaken op te sporen, waaruit die slagen en verliezen zijn voortgekomen. Wat zal hij dan doen? Al heeft hij ook zijn hart nooit aan den mammon verkocht, en kan hij zelfs 't verlies van aanzienlijke kapitalen, met ten minste evenveel gelijkmoedigheid dragen als een wareldkind, zoo is hij toch niet geheel onbekommerd om de zaak. Hij onderzoekt zijn geweten, hij verheugt zich dat de levende God over hem in genade heeft geijverd, hij veroodmoedigt zich onder zijne krachtige hand, hij behelpt zich in zijne benarde omstandigheden, verdubbelt zijn vertrouwen op God, geeft zich moeite om eerlijk zijn dagelijksch brood te verdienen, en legt gewillig al zijn liefhebberijbezigheden aan den kant, om in de vreeze Gods de rechte trouw in zijn beroep te toonen, en hij mag dan ook, gelijk ik 't bij ervaring weet, ondervinden, hoe wèl God het met hem meent en hoe waarachtig al zijne beloften zijn." Hij beperkte tevens van dit oogenblik af zijne geliefkoosde letterkundige werkzaamheden in zoo verre, dat hij er nog slechts zoo veel tijd van afzonderde, als hij tot ontspanning van zijnen geest noodig had, en des zomers bracht hij zijne vrije uren in zijn' tuin door, die bij eene voortreffelijke inrigting hem gelegenheid gaf, met de zorg voor zijne gezondheid ook de beoefening der botanie te verbinden, waarin hij 't zoo ver gebracht had, dat mannen als LINNAEUS, HALLER en GMELIN zich niet schaamden briefwisseling met hem daarover te houden.

Van zijne laatste lotgevallen is ons niets bekend, maar wel mag hier nog worden bijgevoegd, dat hij als een waar menschenvriend te *Amsterdam* hoog geacht werd, die aan een voorbeeldig levensgedrag een hartelijke liefde tot de armen paarde.

Het bovenstaande vond ik in N°. 15 van *der Christen-Bote*, Jaarg. 1855, waarin 't overgenomen is uit *Das neue gelehrte Europa*, een werk dat, in 16 deelen, in 1761 te *Wolfenbüttel* het licht zag.

Ik meen mij te kunnen herinneren, dat van CUNO's geschriften ook voorkomen in den katalogus van de Bibliotheek der Leidsche Maatschappij.

A. L. LESTURGEON.

[Van CUNO bezit de Maatschappij van Letterkunde alleen de vertaling van den *Isaak* van METASTASIO.]

Nederlandsch-Indische muntstempels en munten (X. bl. 97, Vr. 126). Een reaal deed 48 stuivers, een schelling 6 stuivers, zoodat de eerste 8 oude schellingen deed, zoo als ook VERKADE bl. 199 zegt. Men vindt dat bij VALENTIJN, dl. IV. 1ste stuk, bl. 356.

Overigens zij medegedeeld omtrent de muntstempels van de duiten der voormelde O. I. Compagnie, dat op die van *Utrecht* ook gevonden wordt eene *vijfhoekige ster*, gelijk ik er eene bezit. Zij zijn van 1790 en voor particuliere rekening geslagen. VERK., bl. 203.

C. J.

Oorspronkelijke kleur der theol. faculteit te Leiden (X. bl. 97, Vr. 129). Den 2den Junij 1575 werden de statuten vastgesteld, volgens welke de universiteit te *Leiden* zou worden bestuurd. Het XXIste art. dier statuten (te vinden in de gedrukte verslagen van de Resolutiën der Staten van *Holland*) luidt aldus: »Den tegenwoordigen Rector met de andere van de Universiteyt sullen concipiëren de forme van de examinatie, die men observeren sal voor het crëeeren van een doctor ofte Magister, de ceremoniën die men in 't crëeeren gebruyken sal, de forme van 't zeegel in de Universiteyt, hetwelk den Rector in syn bewaernisse sal hebben, met wat Habyten ende Ornamenten, soo den Rector en den Raden, als degeene, die gecrëeert sal werden, tenselven tyde gekleedt ende versierdt sullen moeten syn, omme verder daarinne gestatueert, ende by ons daarop confirmatie verleent te werden nae behooren."

Daarnaast stond:

»Nota: Voor de Theologanten, Orange.
Voor de Juristen, Root.
Voor de Medicynen, Groen.
Voor de Artisten, Wit."

Opmerking verdient, dat deze nota niet gevonden wordt in het originele afschrift der statuten, dat op de senaatskamer te *Leiden* berust.

Den 20sten Julij 1576 namen de Staten een ander besluit, dat aldus luidt:

»De Staaten hebben geconfirmeert de forme van examinatie, die in de Universiteyt binnen *Leyden* voortaan soude werden geöbserveert, midsgaders van de ceremoniën, habyten, feriën en vacantiën, ende voorts geordonneert, dat die van de Universiteyt, te weeten de Rector en Professooren met blaauwe Tabbaerden en Bonetten zullen mogen werden gekleedt, en dat deselve by provisie het grootste zeegel alleen sullen gebruyken."

Daarbij werd dus het dragen van verschillende faculteits-kleuren, zoo het ooit in acht was genomen, afgeschaft. Dat toch de studenten te dien tijde, zich reeds door het dragen van verschillende kleuren zouden hebben onderscheiden, is niet waarschijnlijk.

FR. VAN MIERIS, in zijne *Beschrijving der stad Leiden*, spreekt van »de kleeding der professooren, wier zwarte tabbaarden naar ieders Faculteyt, thans verschillende zijn,"

en iets verder: »maar wanneer de thans in gebruik zijnde tabbaarden opgekomen zijn, is mij niet gebleken."

In de *Nieuwe Nederlandsche Jaerboeken of Vervolg der merkwaerdigste Geschiedenissen, die voorgevallen zijn in de Vereenigde provincien, de Generaliteitslanden, en de Volkplantingen van den staet*" lezen wij omtrent de viering van het akademisch eeuwfeest in 1775 het volgende: »Eindelijk was nog besloten, dat tot meer luister en sierlyke onderscheidinge, de Heeren Studenten zig in hunne Faculteiten, tot welke ieder behoorde, zouden verdeelen, en de Theologanten door *zwarte* strikken aan hoeden en degens, de Juristen door roode, de Medici door groene, en de Philosophen door witte zig zouden doen onderkennen, hebbende allen in die strikken de afbeelding van Minerva gewerkt."

Vergelijken wij deze twee berigten met elkander, dan komen wij tot het volgende besluit: Op den tijd der blaauwe tabbaarden of togaas is eene periode gevolgd, waarin al de professoren zwarte droegen. De zwarte togaas werden wederom met verschillend gekleurde, naar ieders faculteit, verwisseld: als theologische faculteitskleur gold toen reeds het zwart: de overige kleuren waren echter dezelfde als die, welke door de Staten waren aangegeven, waaruit blijkt dat de verandering van oranje in zwart niet zonder opzet heeft plaats gehad. Wat echter de reden dier verandering mag geweest zijn, heb ik niet kunnen ontdekken. Wat overigens van de oranje toga van Prof. VAN DER PALM in 1812, is medegedeeld, is volkomen waar, schoon vreemd genoeg. Wat hiertoe aanleiding kan gegeven hebben, is ook mij onbekend gebleven, en is ook van de vraag, wat de oorspronkelijke kleur der theol. faculteit geweest zij, geheel onfhankelijk. v. W.

[Uit een antwoord van H. v. D. voegen wij er het volgende bij:

»In 1775 waren de kleuren van de cocarden op de hoeden en de dragonnen aan de degens, als volgt: voor de Theologen *zwart*, de Juristen *rood*, de Medici *groen*, de Philosophen *wit*. (SIEGENBEEK, *Gesch. der Leidsche Hoogeschool*, dl. II. bl. 309.)

In 1792 voerde men die cocarden weêr in, en schijnt het een tijd lang in den smaak te zijn geweest, bij hevige tegenkantig van velen. Zij bestonden nu uit de volgende kleuren: *groen*, *wit* en *oranje*; *rood*, *wit* en *oranje* en *zwart*, *wit* en *oranje*, dit laatste voor de *Theologen*. Van de eersten vind ik niets, het oranje was *vrijwillig* er bijgevoegd ten teeken, dat men het niet deed om de rust te verstoren. (*Historisch Academisch tooneel in Leiden in de maand Maart* 1792, gedrukt in Holland 1792.)

In dit laatste stuk vond ik ook vermeld, dat men vroeger gedwongen was om oranje te dragen, doch schijnt dit zich niet alleen tot de Theologen bepaald te hebben. Wanneer dit was, is mij onbekend." Men zie nog over dit onderwerp *Nav.* I. bl. 58, 110, 166.]

Een student Ingenieur (X. bl. 98, Vr. 130). Kan deze ook geweest zijn C. REDELIJKHEID? Ik zou dit kunnen opmaken uit hetgeen ik lees bij JACOBI, *Geschichte der Verwirrungen in den Vereinigten Niederlanden*, Halle, 1789, II. p. 164. »Im Anfange bediente sich der Stadtrath in Ansehung der Kriegsbaukunst nur eines Studenten von *Leyden*. Hernach dirigirte die Befestigungssachen der Herr BELLONAY" u. s. w., in verband met hetgeen ik vind in het *Vervolg op* WAGENAAR, dl. XII. bl. 378: »De vestingbouwkundige Heer C. REDELIJKHEID had voornamelijk het opzigt over den aanleg dier werken tot verdediging." C. P. L.

[CHR. meent dat er in 1787 bij het leger der patriotten geen gebrek is geweest aan goede ingenieurs. Daar zijn gevoelen evenwel steunt op het werk van VON PFAU, *Veldtogt der Pruissen in Holland*, en hij zelve erkent dat daar de kracht der patriotten en de zwarigheden die de Pruissen te overwinnen hadden zeer vergroot worden, gelooven wij dat door de in de vraag en in het antwoord van C. P. L. aangehaalde schriften, zijne meening op voldoende wijze weêrlegd wordt.]

Pseudonymen (X. bl. 98, Vr. 132). HARMODIUS FRISO is de staatsman P. VREEDE. Zie *Catal. der Biblioth. van Nederl. Letterkunde*, dl. III. bl. 135, 1849, en *Bijvoegsel*, bl. 36, 1853. FRANK DE VRIJ is, meen ik, de bekende schrijver J. LE FRANCQ VAN BERKHEY. J. D.

L.

Pseudonymen. Ik kan in antwoord op N°. 8 van de door mij gedane vraag mededeelen, dat de schrijfster waarschijnlijk geweest is CATHARINA MARGARETHA VAN HOGENDORP, vrouw van FREDERIK AUGUST ALEXANDER Grave VAN WARTENSLEBEN TOT BOXBERGEN. Als grond voor deze gissing kan bijgebragt worden, dat FEITH dikwijls op *Boxbergen* logeerde, en dus een' gemeenzamen omgang met deze letterkundige vrouw had. D. *te* D.

Een moordenaar ontdekt en gestraft (X. bl. 98, Vr. 133). In een kort uittreksel der *Klassikale Handelingen van Zuidbeveland*, lees ik o. a.:

»Aangaande JAC. DE CLIVER, predikant te *'s Heerenhoek*, 7 Julij 1681, § 6; 18 Febr. 1687; 8 Julij, § 9; 7 Jan. 1688, § 8 en 13 Jan., § 3 en eene aanmerkelijke akte der Classis gesteld tot *infamia* van denzelven als verdacht aan den moord van Ds. VAN DE VELDE, van zelfmoord en andere gruwelen, 3 Nov. 1688, § 3, fol. 108." C. P. L.

Een moordenaar ontdekt en gestraft. Volgens een in ons bezit zijnde HS. (VI dln. in folio), bevattende de predikanten van *Zeeland*, was de predikant van *'s Heerenhoek*, genaamd JACOBUS DE CLIEVER, zoon van den predikant te *Wemeldingen*, en daar geboren; de aanleidende oorzaak der misdaad was, dat NIC. VAN DE VELDE, vóór ongeveer één jaar voor het eerst in dienst getreden, te *Driewe-*

gen c. a. met zijne prediking veel opgang maakte, zoodat leden van naburige gemeenten, ook van die te *'s Heerenhoek*, bij hem ter kerk kwamen, waarover tusschen beide genoemde predikanten vroeger woorden waren gewisseld. Het verhaal in gemeld HS. komt ten deele overeen met dat in den *Navorscher;* behalve dat er geheel geen geneesheer in genoemd wordt en de dader ook niet eenige jaren onbekend is gebleven, maar DE CLIEVER, na het begaan der misdaad in Mei 1687, zich reeds in de gevangenis, op de gemelde wijze, had te kort gedaan vóór den 27sten October 1687, toen zijn opvolger te *'s Heerenhoek* werd beroepen. T. A. R.

Dr. J. Criex (X. bl. 99, Vr. 135). Wie Dr. JUSTUS CRIEX was, weet ik niet; evenmin of zijn zilveren vergulde bokaal nog bestaat; maar wel, dat hij niet, gelijk in de vraag gesteld wordt, de eerste is geweest die aan de utrechtsche akademie gepromoveerd is. De doctorale waardigheid werd dáár, vóór alle anderen, verkregen door MARTINUS SCHOOCK, die, na eerst bijzonder onderrigt in de latijnsche en grieksche taal te *Utrecht* gegeven te hebben, in September 1638 aan de nieuw gestichte hoogeschool het professoraat in de letteren bekwam, doch reeds in de volgende maand naar *Deventer* vertrok, waar hij, aan het destijds bloeijende gymnasium, gedurende twee jaren de geschiedenis in de welsprekendheid onderwezen heeft. Later is hij hoogleeraar in de logica en physica te *Groningen* geworden, en eindelijk naar *Frankfort aan de Oder* verhuisd, waar hij in 1669 overleed.

Deze bijzonderheden worden vermeld door wijlen mijnen hooggeachten leermeester HERINGA, die in de door hem medegedeelde lijst der utrechtsche professoren, achter den naam van MARTINUS SCHOOCKIUS, aldaar sub N⁰. 12 voorkomende, deze aanteekening gesteld heeft: »Bomeliensis, nat. d. 1 Aprilis 1614. Philosophus, omnium primus summos Doctoris honores in academia nostra adeptus." Dezelfde getuigenis kan de geëerde steller der vraag, op het gezag van BURMAN, *Traject. erudit.*, p. 325, geboekt vinden in den *Tegenw. Staat der Vereen. Nederlanden*, dl. XI. bl. 363, waarbij tevens berigt wordt, dat SCHOOCK, na ten overstaan van gemagtigden uit de Vroedschap zijn examen te hebben afgelegd, bij zijne promotie van stadswege met twaalf ponden vlaamsch is begiftigd geworden.

Overigens was deze eersteling der utrechtsche gepromoveerden een even woelziek en onrustig als veelwetend man, die niet alleen over den zondvloed, het pausdom, de cartesiaansche wijsbegeerte, de nederlandsche republiek en de kapittelgoederen geschreven en over het laatstgenoemde onderwerp een heftigen strijd met VOETIUS gevoerd, maar zijne vaardige pen ook opgenomen heeft, om over bier, boter, haring, eijeren en kuikens te handelen. Dat hij aan spookverschijningen geloofde, blijkt uit eene, door IJPEY, *Gesch. der Christel. Kerk in de XVIIIde eeuw*, dl. X. bl. 637, medegedeelde plaats uit zijn *Tractatus de Ecstasi.* Zijne zonderlinge lotgevallen worden vermeld door GLASIUS, *Godgel. Nederland*, dl. III. bl. 296, volgg., terwijl de door mij aangehaalde lijst der utrechtsche professoren te vinden is in de aanteekeningen van HERINGA op zijne *Oratio de auditorio Academiae Rheno-Trajectinae, variam olim fortunam experto, nunc praesenti ejus conditione adaptato*, p. 133 sqq. De bijlage op deze redevoering, in 1825 gehouden en ten volgenden jare bij ALTHEER, te *Utrecht*, uitgegeven, behelzen een' schat van bijzonderheden omtrent velerlei wetenswaardige zaken en belangrijke personen. L. PROES.

Demetrius Gallitzin enz. (X. bl. 99, Vr. 136). Buiten staat eene stellige opheldering te geven, meen ik te mogen vragen, of de zwarigheid niet is op te lossen zóó, dat het woord *geleide* zal beteekenen *uitgeleide*, en dat de *gevaren*, waardoor de vrienden bedreigd werden, niet zijn te verstaan als *gemeenschappelijke reisgevaren*, maar als gevaren, die den afreizenden op de reis en de t'huisblijvende in zijn land, uit een staatkundig oogpunt, na 1787 en vóór 1795, bedreigden. De belofte der vrienden in dezen bedoeld, laat zich gereedelijk begrijpen van *afscheidnemenden*, minder van togtgenooten, die elkander niet verlatende, ook geene aanleiding hadden tot het nader aangaan van zoodanige belofte, die dan reeds lag in het pretense gezamenlijke reisplan. H. R.

Demetrius Gallitzin enz. In *The North American Review*, Boston 1859, bl. 349 vgg. komt een artikel voor, geschreven naar aanleiding van een *Discourse on the Life and Virtues of the Rev.* D. A. GALLITZIN, *late Pastor of St. Michiel's Church, Loretto*, enz. Ik heb daaruit aangeteekend, dat hij in zijne jeugd zeer bevriend was met den erfprins van *Oranje*, later koning WILLEM I; dat beiden elkander in gevaar of moeijelijkheid hulp en bescherming hadden beloofd, en dat koning WILLEM I aan die belofte had gestand gedaan, door aan DEMETRIUS GALLITZIN, toen hij in nood was, 2000 dollars te doen geworden, onder voorwendsel. dat hij (koning WILLEM I) nog in bezit was van eenige kleinooden, welke GALLITZIN in zijne handen had achtergelaten. »I knew well enough," said Father GALLITZIN, when relating the circumstance, »that it was done trough friendship, as it was far more than the value of the articles. He thought I was poor, and his delicacy found

this mode of approaching me. I could not refuse to receive it, for our boyish vows of friendship and every consideration that could move me were invoked.”

Tot zoo verre mijne aanteekening. Ik herinner mij niet te hebben gelezen, dat GALLITZIN door den erfprins op de reis zou vergezeld zijn; maar wel, dat de wederkeerige beloften werden afgelegd vóór, of ter gelegenheid van het vertrek van GALLITZIN. Misschien heeft de erfprins hem uitgeleide gedaan; doch KATERKAMP vermeldt alleen, dat GALLITZINS moeder hem tot *Rotterdam* vergezelde. —pp—

Sineesch of Chineesch (X. bl. 100, Vr. 138). $\frac{D.}{C.}$ en de redactie van den *Navorscher*, gelijk uit hare aanteekening onder aan de bladzijde blijkt, vergissen zich, wanneer zij de schrijfwijze *Sina*, *Sineesch*, voor *China*, *Chineesch*, als door prof. HOFFMANN aangenomen voorstellen; zij beroepen zich ten onregte op de *Verslagen en Mededeelingen van de Letterk. Afdeeling der Koninkl. Akademie van Wetenschappen*. Het daar vermelde voorstel van den Heer HOFFMANN, tot bevordering van de chinesche taal, is niet in zijne oorspronkelijke bewoordingen, of naar het geschreven stuk van den voorsteller, in de *Verslagen* en *Mededeelingen* afgedrukt, maar zoo als het door den secretaris der afdeeling was opgeschreven, en overeenkomstig de spelling, die laatstgemelde als de zijne heeft aangenomen. Van daar het wel wat zonderlinge verschijnsel, dat in het voorstel *sineesch* heet, wat in het door de commissie uitgebragte verslag, op bl. 48 en vollg., in volkomen overeenstemming met den heer HOFFMANN, *chineesch* wordt genoemd. Door mijne medeleden in die commissie belast met het stellen van het verslag, heb ik omtrent de juiste spelling van het bedoelde woord, den heer HOFFMANN geraadpleegd, die geene reden zag om van de bij ons schier algemeene schrijfwijze af te wijken, al moge zij de oorspronkelijke uitspraak, waarin de klank der *t* ook gehoord wordt, niet volkomen juist wedergeven, en voor de *ch* eenen klank eischen, die aan *die* lettervereeniging in onze taal niet toekomt. De schrijfwijze met eene enkele *s* zal wel overgenomen zijn uit de werken, die vroeger in het Latijn over *China* handelden; maar zij wijkt het verst af van de werkelijke uitspraak, die door de *ch*, als ons *sj* uitgesproken, vrij wat naauwkeuriger wordt uitgedrukt, en met de engelsche uitspraak als *Tsj* of *Dsj* wel het best vertegenwoordigd wordt. Ik zou voor mij zelven in onze taal *Tsj* of *Sja* wenschen te gebruiken, en *Tsjina*, *Sjina* willen schrijven, of, volgens het *algemeen alphabet* van LEPSIUS (*de Gids*, Maart 1855) met de *š*, als in één teeken den klank *sj* uitdrukkende. De uitspraak van *ch* als *sj* leidt toch in onze taal tot zonderlinge strijdigheden, en noodzaakt, om, in twee onmiddellijk op elkander volgende woorden, aan dezelfde teekens geheel verschillenden klank toe te kennen; b. v. *cheribonsche* (lees *sjeribonsche*), *cherubijntjes*, *chinesche* (lees *sjinesche*), *chaos*, enz.

De behandeling van deze vraag voert mij van zelf tot den wensch, dien ik in der tijd vruchteloos bij de afdeeling der Akademie heb geuit, dat men in staatsinrigtingen en in alle stukken daarvan uitgaande ééne en dezelfde spelling, als de bij de regering in regeringsstukken gevolgde, bleef gebruiken. Eene staatsinstelling kan zich in dit opzigt niet schikken naar de bijzondere zienswijze van haar orgaan, den secretaris, of zij komt tot de noodzakelijkheid van met elken nieuwen secretaris eene andere spelling te moeten aannemen, en er ontstaat aanleiding tot dwaling en vergissing, als die waaruit de vraag van $\frac{D.}{C.}$ omtrent *sineesch* en *chineesch* is voortgevloeid; vergissingen, waartegen men vruchteloos het *varietas delectat* in rekening zou brengen.

C. LEEMANS.

[De heer Mr. H. J. KOENEN, redacteur der *Verslagen en Mededeelingen* van de Koninkl. Akademie van Wetenschappen, maakt ons opmerkzaam op dezelfde fout, welke de heer LEEMANS aan het beging van zijn antwoord aanwijst. Hij voegt er de reden bij waarom hij aan de spelling *sineesch* de voorkeur geeft. *Tsjineesch*, zoo als de heer HOFFMANN hem wel gezegd heeft dat wij zouden moeten uitspreken, wilden wij de uitspraak van het hemelsche rijk volgen, klinkt in onze taal vreemd. De heer KOENEN meent daarom zich te moeten houden aan de oude hollandsche spreek- en schrijfwijze *sineesch*, die men o. a. bij VONDEL, ANTONIDES, de statenvertalers en VAN LOON vindt, en waaraan ook BILDERDIJK, VAN LENNEP en LAUTS hunne goedkeuring geschonken hebben. — S. A. bevestigt uit HUC en CABET dat *tsjineesch* de oorspronkelijke uitspraak is. — De Heer S. I. MULDER verkiest ook de schrijfwijze *Sina*, omdat die in het Hebreeuwsch en Arabisch gevonden wordt, wat evenwel, naar ons oordeel, niets afdoet.]

Baronnij van Liesveldt (X. bl. 100, Vr. 142). De aloude heerlijkheid of baronnij van *Liesveldt* in den *Alblasserwaard* heeft den naam ontleend aan de gesteldheid der landstreek, welke door hare laagte en waterachtigen grond vol liezen en biezen is. Van een slot, dat aan een liezig veld in deze baronnij gebouwd was, zou het adellijke geslacht VAN LIESVELD zijnen naam ontleenen. De eerste, dien men uit dit geslacht genoemd vindt, is AREND VAN LIESVELD, die in 1277 voorkomt; doch de stam moet veel ouder zijn, indien het slot in 1042 gebouwd is. In 1339 werd de ridder HERBAREN VAN LIESVELD door die van *Utrecht* gevangen genomen. Deze was in 1369 baljuw van *Zuidholland*. De ridder

GERRIT VAN LIESVELD was bekend in het jaar 1380, en werd in het jaar 1402 bij *Nieuwpoort*, in den oorlog tegen den heer VAN ARKEL, gevangen. HENDRIK VAN LIESVELD GERRITSzoon was in het jaar 1439 baljuw van *Zuidholland*, trad in het huwelijk met vrouwe MARIA VAN HEEMSTEDE, en stierf in het jaar 1456 zonder kinderen. Voornoemde GERRIT VAN LIESVELD had nog eene zuster, die huwde met den heer VAN SART uit *Henegouwen*, en eenen zoon naliet, JAN, die, na den dood van zijnen oom HENDRIK voornoemd, heer van *Sart* en *Liesveld* geworden en in 1456 overleden is. Heer JAN liet eene dochter na, JENNE genaamd, die in het jaar 1499 huwde met GERRIT VAN HARCHIES, mede uit *Henegouwen*. Deze verkocht de baronnij van *Liesveld* aan ROELAND LE FEBVRE, thesaurier van *Vlaanderen*, wiens kinderen, gewonnen bij de erfdochter van *Heemstede*, buiten *Haarlem*, den naam van HEEMSTEDE hadden aangenomen, van welke nakomelingen FRANCOIS VAN HEEMSTEDE, heer van de baronnij *van Liesveld* werd. Het geslacht van ROELAND LE FEBVRE, hetwelk de baronnij gekocht had, uitgestorven zijnde, werd deze heerlijkheid, wegens schulden, door de erfgenamen in het jaar 1564 verkocht aan hertog ERIK VAN BRUNSWIJK, heer van *Woerden*. Deze ruilde *Liesveld* in lateren tijd met FILIP, graaf VAN HOHENLOHE, van wien het kasteel aan den huize van ORANJE NASSAU is overgegaan, zoodat deze baronnij tegenwoordig aan het domein behoort. Het kasteel of slot, dat in 1042 gesticht moet zijn, was een der grootste en sterkste kasteelen in *Holland* en nadat ERIK, hertog VAN BRUNSWIJK, die in de nederlandsche beroerten de spaansche zijde hield, het in het jaar 1572 verlaten had, kwam het aan 's prinsen volk, en werd door die van *Dordrecht*, *Gouda* en *Schoonhoven* afgebrand, doch later weder ten deele opgebouwd, en vertoonde zich nog lang met zijn vast muurwerk en ronden toren, gelijk het ook tot eene woning van den drossaard verstrekte. In den watersnood van 1740 werden er meer dan 150 personen in gehuisvest. Naderhand is het voor het grootste gedeelte afgebroken, het puin tot zinksteen aan de dijken gebruikt; doch is, ten dienste van den drossaard en de vergadering der hooge vierschaar, in 1745 een nieuw gebouw aangelegd.

Zie S. VAN LEEUWEN, *Bat. Illustr.*; KOK, *Vaderl. Woordenboek*; V. D. AA, *Aardrijksk. Woordenboek* en het *Algemeen Hist. Geograph. en Genealogisch Woordenb.* van LUISCIUS.

K. v. S. N°. 2.

[C. P. L. verwijst bovendien naar HALMA, *Tooneel d. Ver. Ned.*; L. SMIDS, *Schatkamer der Nederl. Oudhed.*; *Kabinet van Nederl. en Kleefsche Oudheden*, Dordr., 1770, IV. bl. 167—176.]

François (X. bl. 100, Vr. 144). Deze FRANÇOIS is de heer DANIEL FRANÇOIS te *'s Gravenhage*, wijlen de vader van Mr. C. FRANÇOIS, procureur bij den Hoogen Raad en Mr. .... FRANÇOIS, advocaat-gen. bij 't Provinciaal Geregtshof aldaar. Een gedicht van vrouwe BILDERDIJK aan dien heer komt voor in den bekenden bundel *Ter Nagedachtenis van Julius Willem Bilderdijk*, Leiden, 1819.

Ds.

[Hij studeerde, zegt C. G. B., in 1805 te *Leiden* en was in 1807 Jur. Utr. Doctor.]

Munt te Elburg (X. bl. 101, Vr. 145). G. H. W. vraagt de uitlegging van het opschrift *Mone. Eccle. Elbu.* op een muntje dier stad. *Moneta Ecclesiae Elburgensis* duidt aan, dat dit eene munt der kerk van *Elburg* was; hoedanige kerkelijke munten ook van *Arnhem* en *Zalt-Bommel* van vroegere tijden voorkomen. Zie V. D. CHIJS, *De munten der voormalige steden en heeren van Gelderland*, bl. 109—122.

J. D.

L.

Familiewapen (X. bl. 101, Vr. 151). Het beschreven wapen is, voor zoo ver ik weet, van geene zeeuwsche familie. Ik vermoed daarom dat het zal zijn van H. W. VON COTZHAUSEN, *Luitenant Kolonel bij de armee van dezen staat*, *en Ridmeester van een kompagnie in het Regiment van den Luitenant-Generaal* VAN DER BEKE. Deze Officier overleed in *Zeeland* in het laatst van April 1768, en men vindt het doodberigt in den *Ned. Mercurius* van dat jaar, bl. 168 onder dat van den veerschen burgemeester NEBBENS, die den 21sten April overleed, zoodat de overste misschien op denzelfden dag is gestorven.

φ^2—φ.

Biographie (X. bl. 102, Vr. 154). MARTEN V. D. GOES was minister van buitenlandsche (niet van binnenlandsche) zaken, onder 't bestuur van SCHIMMELPENNINCK, en werd in deze waardigheid door LODEWIJK NAPOLEON bevestigd, welke van hem getuigt, dat zelfs zijne vijanden hem een eerlijk man noemden. (zie *Geschiedkundige Gedenkstukken en Aanmerkingen tot het bestuur van Holland*, I. 151). Hij werd echter reeds in Jan. 1808, bij de verplaatsing van het gouvernement naar *Utrecht*, in zijn' post door ROëLL vervangen en op pensioen gesteld. Hij was grootkanselier van de in 't laatst van 1806 ingestelde ridderorde der Unie, en hield bij de plegtige installatie der ridders van deze orde (16 Jan. 1807) eene aanspraak, die men in het bovenvermelde werk (II. 34 vlgg.) lezen kan. Ook was zijne borst door 's konings gunst met de Wurtembergsche orde van den Gouden Adelaar versierd.

CHR.

VRAGEN DOOR HET BESTUUR BEANTWOORD.

†. die naar de oudste nederlandsche woordenboeken vraagt, kan er eenige vermeld vinden door HOFFMANN VON FALLERSLEBEN in de voorrede van het VIIde deel zijner *Horae Belgicae*. De tweede uitgave van dit deel verscheen te *Hannover* 1856. Omtrent YVON raadplege hij VAN BERKUM, *Labadie en de Labadisten*.

Onder de personen die in 1578 tot leden van den raad benoemd werden, vond dezelfde medewerker genoemd EVERT CORNELISZ. SORGH, in *'t Marsgen*. Hij verlangt te weten, wat dit *Marsgen* was. Zijn vermoeden, dat dit een verkleinwoord is van *mars*, het kastje met koopwaren dat de *marskramer* op den rug of voor het lijf draagt, is juist. Wij hebben er daarom alleen bij te voegen dat de gemelde burger van *Amsterdam* zoo genoemd wordt, omdat het huis dat hij bewoonde een marsje in den gevel had.

Eindelijk maakt †. ons opmerkzaam op het gebruik, dat te *Amsterdam* bestaat en vroeger nog algemeener was dan nu, dat kinderen uit den minderen stand de vrienden en bekenden hunner ouders, ja zelfs onbekende personen, *oom* noemen, en vraagt of dat gebruik ook elders bestaat. Wij antwoorden, dat dit gebruik waarschijnlijk in het grootste deel van ons land heerscht: van de provinciën *Friesland* en *Groningen*, en ook van *Oostfriesland* weten wij het zeker.

Aan 9 Januarij antwoorden wij dat het *Realen eiland* te *Amsterdam* zijnen naam heeft naar „den schepen REAEL, die de eerste huizen aldaar liet bouwen." (WAGENAAR, *Amsterdam*, dl. IV. bl. 157.) Daar deze eerste huizen, die nog bestaan en eenen reaal in den gevel dragen, in 1624 gebouwd zijn (*ald.* bl. 158), zal de stichter daarvan wel zijn Dr. JACOB JANSZ. REAEL, die in 1623 schepen was.

HUYGENS zegt in zijn *Voorhout*:

> O! de malle mijmeryen
> Die een Minnen-alver stort,
> Moeten veel geladder glyen,
> Daer hy niet ghesien en wordt.

BILDERDIJK verklaart in zijne aanteekening op deze plaats *alver* door zot; in het *Woordenboek* op BREDERO daarentegen leest men: „*alven*, schertsend snappen, kallen, mallen, boerten, spotten." C/₄. zou er hier dan ook liever eenen prater dan eenen zot door verstaan. Wij zijn het met hem eens. *Alver* komt van het werkwoord *alven*, en dit heeft, waar wij het bij schrijvers uit het eerste gedeelte der XVIIde eeuw aantroffen, steeds de beteekenissen in het genoemde *Woordenboek* opgegeven.

„Zekeren schrijver," zegt H. v. K., „wordt door eenen beoordeelaar van een werkje, door dien schrijver vervaardigd, *welgemeende* en *welmeenende* dank toegebragt voor de lettervrucht enz. Rec. zegt verder: „„Taalvorschers mogen het onderscheid tusschen deze twee woorden gevoelen."" Als ik het onderscheid tusschen die twee woorden goed gevoel, dan kan *welmeenende* dank nooit goed zijn. Naar mijn inzien had Rec. kunnen schrijven: „„Welmeenend brengen wij den schrijver onzen welgemeenden dank."" Oordeel ik juist?" Wij gelooven met H. v. K. dat de aangehaalde woorden niet goed zijn. Het gaat toch niet aan, den dank *welmeenend* te noemen, derhalve zich dien voor te stellen als eenen persoon, en te gelijk van dien dank te zeggen dat hij *wordt toegebragt*. De oorzaak van zoodanige begripsverwarring, waarvan wij niet zelden voorbeelden aantreffen, is, dunkt ons, deze. *Dank toebrengen* is eene omschrijving van *danken*. Dezelfde bepaling die men aan het eenvoudige werkwoord toevoegt, kan men ook bij het omschrijvende gezegde bezigen. Gelijk men zegt: ik dank u welmeenend, vriendelijk, minzaam, kan men ook zeggen: *ik breng u welmeenend, vriendelijk, minzaam, dank toe*. Dikwijls echter zien wij dat men heeft vergeten dat die bepalingen niet bij *dank*, maar bij *dank toebrengen* behooren en ten gevolge daarvan geschreven: welmeenenden, vriendelijken, minzamen dank. *Minzame* en *vriendelijke dank* kunnen er evenwel door: men kan aan den dank deze hoedanigheden toekennen, zonder hem nog als persoon voor te stellen. Maar *welmeenend* is een tegenw. deelwoord van een werkwoord dat alleen van personen kan gebruikt worden, en gelijk wij reeds zeiden, den dank, waarvan men zegt dat hij wordt toegebragt, kan men niet op hetzelfde oogenblik als persoon voorstellen. De verbetering door H. v. K. voorgesteld, verbetert niet genoeg. Wanneer de spreker het wèl meent, is zijn dank ook welgemeend. In den zin, zoo als H. v. K. dien wil gelezen hebben, is dus òf *welmeenend* òf *welgemeend* overtollig, en door de weglating van een van beide zal niet alleen de kortheid, maar ook de duidelijkheid bevorderd worden.

Eene andere vraag van H. v. K. betreft de spreekwijze: een monster van geleerdheid. Hij meent dat *monster* hier niet beteekent wat de Duitschers *ungeheuer* noemen, maar dat men hier aan eene andere beteekenis van het woord, die van *proef*, moet denken. Wij zijn hieromtrent van een ander gevoelen. Een monster noemen wij niet alleen een wezen dat leelijk en afzigtelijk is; ook op een dier dat, al heeft het niets afzigtelijks, door zijne buitengewone grootte ons schrik aanjaagt, passen wij den naam van monster toe. Een *monster van geleerdheid* is dus iemand die *ontzettend geleerd* is. Waar ons volk wil aanduiden dat iemand of iets groot in zijne soort is, gebruikt het daartoe gaarne een woord, het moge een substant. of een adject. wezen, dat groot in een ander opzigt beteekent. Een baas is een handwerksman die zijn vak verstaat, want in vroegeren tijd moest men, om baas te kunnen worden, proeven van zijne bekwaamheid hebben gegeven: het volk spreekt echter ook van eenen *etersbaas* en *vechtersbaas*. Een professor is een groot man in eenige wetenschap, men hoort echter een groot leugenaar ook *eenen professor in het liegen* noemen. Ja het volk gaat nog verder: groote vrienden, dat is menschen wier vriendschap tot elkander groot is, noemt het *vrienden als olifanten*. Reeds twee eeuwen geleden noemde J. DE BRUNE DE JONGE (*Wetsteen der Vernuften*, bl. 420) G. J. VOSSIUS een monster van geleerdheid, en voegde er het volgende bij: „Ongeletterden zullen zich misschien over dat woord van *monster* verwonderen; doch zij gelieven te weten, dat het zoo wel in 't goede, als in 't quaade gebruikt wort: want luiden, die anderen zoo verre te boven gaan, dat zij de natuur bijkans overwinnen, dat is, doen 't geen niet gewoon is van iemand gedaan te worden, noemt men monsters van vernuft."

Twee vragen ontvingen wij van DEN MACCABEËR, die de juiste spelling der namen van beroemde personen betreffen. Wij antwoorden, dat Engelands groote tooneeldichter SHAKSPERE heette, zoo als blijkt uit een stuk door hem geteekend, dat nog bestaat. Dat WALLENSTEIN, zoo als hij gewoonlijk genoemd wordt, eigenlijk ALBRECHT VON WALDSTEIN heette, heeft DE MACCABEËR reeds bij MICHELET gevonden, en hij kan het ook bij andere schrijvers vinden. Hij vraagt nu, hoe het komt dat deze en meer namen op onderscheidene wijze geschreven worden, en of het niet wenschelijk zou zijn dat de *Navorscher* de gelegenheid aanbood tot onderzoekingen naar de spelling der namen van vele beroemde personen? Wij vinden de zaak waarlijk van te weinig belang om er veel tijd en arbeid en papier aan te verspillen; maar bovendien moeten wij den vrager doen opmerken dat men in de XVIde, XVIIde, ja nog in de XVIIIde eeuw aan de spelling van zijnen naam weinig of geene waarde hechtte. Wij vinden in dien tijd aanzienlijke, geleerde en anders zeer naauwkeurige mannen, die hunnen naam nu op deze, dan op gene wijze schreven, zoodat wij hunnen naam somtijds door hen zelven op zes, ja op tien verschillende wijzen gespeld vinden.

Men moge dus omtrent het belangrijke van zulke onderzoekingen van ons verschillen, men zal ons toch moeten toestemmen dat zij tamelijk onvruchtbaar zullen zijn. Herinneren wij ons wel, dan bestaan er van SHAKSPERE

eene of twee handteekeningen, en daaruit weten wij dat hij zijnen naam zoo schreef. Daaruit volgt echter nog niet, dat hij altijd die spelling bezigde. Bestonden er van hem twintig handteekeningen, niet onwaarschijnlijk zou het dan zijn dat wij daarin drie- of vierderlei afwijking vonden.

De *Tabula Cebetis* (πιναξ Κεβητος), waar een ander medewerker naar vraagt, is een geschrift van den platonischen wijsgeer CEBES van *Thebe*, dat in den vorm eener zamenspraak over eene allegorische schilderij, een tafereel van het menschelijke leven bevat.

„Namen van plaatsen in ons land van angelsaksischen oorsprong behooren, zoo zij er zijn, zeker tot de groote zeldzaamheden," zeiden wij VII. bl. 91. L. J. merkt daarop aan dat *Muiden, Arnemuiden, IJsselmuiden*, die duidelijk zoo genoemd zijn wegens hunne ligging aan den mond van eene rivier toch op angelsaksischen oorsprong wijzen. *Yarmouth* noemen de scheveningsche visschers nog *Jarmuien*. Het zal voldoende zijn, den vrager opmerkzaam te maken op het oudsaksische *mûth* en het oudfriesche *mûth*, nevens *mund*, om hem te overtuigen dat wij ook hier geenen angelsaksischen oorsprong behoeven aan te nemen.

In de kerk van *West Lavington, Wiltshire* in *Engeland*, zoo berigt ons de Heer J. H. VAN LENNEP, bevindt zich een koperen grafplaat, aan de eene zijde bevattende het grafschrift van JOHN DAUNTESBY, † 1559, aan de andere een nederlandsch opschrift in letters van ongeveer eene halve eeuw vroeger. Het is slechts een fragment en luidt als volgt:

„... heijleghe gheestmeesters van *Westmonstre* (.) ende jndien gijluden daer af in ghebreke waren zoe zal tzelue goet co'men opt gilde van sinte CORNELIS Ouctaer metter zeluer last alst altsamen breeder blijcken mach bij den fondacien daer af zijnde daer af een licht onder den kerckmeesters een onder de heijleghe gheest m'rs een onder der deken ende baleeders van Sinte CORNELIS ouctaer een onder de vrinden ADRIAEN ADRYZ' en' een ond' de vriende' va' joncvrauwe PAESSCHME voorn't."

Vrage: „Wat beteekent hier *baleeders?* Hangt het ook met *balye* zamen?" Zeker niet. Hetzij in het opschrift, hetzij in de copij zijn verscheidene fouten, b. v. *metter zelver* en *der deken* moet zijn *metten zelven* en *den deken*, ADRYZ zal staan voor ADRIAANSZ of ANDRIESZ, PAESCHME waarschijnlijk voor PAESCHKE of PAESSCHINE. Zoo is ook *baleeders* eene fout voor *beleeders*. *Beleeden* nu of *beleiden* is besturen. Men zie KILIAEN, de Woordenlijst op den *Lekensp.*, *Doctrin.* en *Minnen Loep*, en HUYDECOPERS *Proeve*, dl. II. bl. 386, aant. *Beleetsman* voor bestuurder komt in den *Lekensp.* voor.

Dezelfde medewerker ons de anecdote herinnerende van den man die voor koning LODEWIJK de verlegenheid van zijnen medeafgevaardigde ter audientie trachtte te verontschuldigen met de woorden: „Excusez mon confrère, sire, il est un peu bleu," vraagt, hoe het komt, dat *bloô* gewoonlijk als *bleu* wordt uitgesproken? Die overgang van *o* in *eu* is zeer gewoon. Niet alleen levert het Hoogduitsch en in ons land het Groninger dialect er voorbeelden in menigte van op, maar ook in de woorden die altijd met *eu* geschreven en uitgesproken worden, is die klank meestal uit *o* ontstaan, b.v. *deugen, beugel, keur, reuk, spreuk, sleutel, heusch, vleugel*, enz. enz.

Zijn vermoeden dat *schilderen* zoowel in de beteekenis van *malen*, als in die van *schildwacht houden* van *schild* afkomt, is waarheid.

Bij het X. bl. 121 aangeteekende over *Charlatan*, voegen wij de volgende mededeeling van C. P. L.

„FURETIÈRE, in zijne *Dictionnaire*, geeft de volgende afleiding van dit woord: *Ce mot vient de l'Italien ceretano qui a été fait de Ceretum, qui est un bourg proche de Spolète en Italie, d'où sont venus premièrement ces imposteurs, qui courent de ville en ville, comme témoigne* CALEPIN. MENAGE *le derive de circulatanus, qu'il croit qu'on a dit pour circulator*."

AANTEEKENINGEN.

Cornelis Speelman, *Gouverneur-Generaal van Nederl. Indië* (vgl. X. bl. 245). LABORANTER zou hoogst vermoedelijk opheldering omtrent zijn vermoeden kunnen bekomen bij de leden van het thans bestaande adellijke geslacht SPEELMAN van *Heeswijk*, hetwelk hetzelfde wapen voert als de Gouverneur-Generaal, met bijvoeging van een schildje van sabel met een' leeuw van zilver (*Heeswijk*) op de fasce, en een schildje van zilver beladen met eene regterhand van keel (dat teeken van *Baronnet* bij de Engelschen), *au franc canton*. Zie WELEVELD, bl. 164.

R. R. K.

Brief van Michiel Adriaanszoon de Ruiter. In BRANDTS *Leven van de Ruiter* (Amst. 1687, in fol.), leest men op bl. 711: »De Luit.-Admiraal DE RUITER ontfing den eersten van Augustus den brief en resolutie van haare Hoog. Moog. aangaande het verzeilen van 's Landts Vloote op de hooghte van *Goeree*" enz. Voorts zegt hij, dat DE RUITER den vorigen dag aan H. H. M. een verslag had gezonden van den toestand der vloot, zoo als die op bl. 712—714 te vinden is. Het origineel verslag met eenen bijgaanden brief ligt in handschrift voor mij en schijnt te bewijzen, dat BRANDT hier en daar onjuiste mededeelingen doet; want ik vind, behalve eenige verschillen in de getallen, op bl. 713:

Officieren:	Schepen:
V. PIETER PAAUW,	*Een nieuwe Snaauw.*
V. JANSZOON DE JONGH,	*De Hoope.*

en bij de opgave der Branders:

V. IJSBRANDT ULBERTSZOON,	*De Welkomst.*
V. JACOB SCHENCK,	*De Papiermoolen.*

welke ik in het origineel niet aantref. Doch van meer belang is de opgave, die aldaar volgt, na de lijst, zoo als die bij BRANDT tot op bl. 714 voorkomt.

Namen van schepen en vaertuygen, die wel in de voorenstaende lyste begrepen, maer noghtans tegenwoordigh van de Vlagge absent sijn.

Uyttet eerste Esquadre:

Cap^{n}. MAERTEN DE BOER, *Gelderlandt*, is in *Seelandt* binnen om te vermasten.

Cap^{n}. FRANS VAN NYDECK, *Schiedam*, is uyt op condtschap van vyanden.

CORNELIS VAN DER HOEVEN, *de Faem*, ad idem op condtschap.

WYNANT VAN MEURS, na *Hellevoetsluys* om de behoeften uytte Noordhollantsche schepen.

CORNELIS HALFHAEGH, *de Griffioen*, met den Heer VAN SCHOONOUWEN nae *Engelant*.

ISACQ TEUNISZ., *de Hope*, adjdem, met de Heeren HALEWYN en DYCKVELT. Alle Rotterdammer Brandtschepen door hardt weer be-

schadight syn naer binnen geloopen off met ordre opgesonden ende daeromme in dese lyste niet begrepen.

Uyttet twede Esquadre:

Schout bij nagt MATTHYSZ, *Orangien*, heeft geen apparentie van uyt te comen ende is daerom vañ lyste gelaten.

WILLEM HENDRICKSZ, *Middelburgh*, is binnen gesonden omdat de steven ontstucken was.

Alle vier d' advisjachten syn mede naer binnen ende schynen aldaer te worden geemployeert.

Van alle vier de Branders die oock binnen gerepareert hebben, syn maer twee uytgecomen, d' andre twee liggen nogh sonder volck ende een van d'uytgecomen is voor een advisjacht weer naer binnen gesonden.

Uytt de derde Esquadre:

't Laetste brandtschip in *Zeelandt* repareert, alle de voorgaende syn present.

De begeleidende brief luidt aldus:

Hooch Mogende Heeren

Mijne Heeren

Myn laetste was van den 26 Julij lestleden, tsedert syn wy een reys off twee int geheel, ende ten deele met slandts Vloote onderseyl geweest ende wat nader aen den lande van *Walcheren* geloopen omme d'Esquadres uyt den anderen, in behoorlycke ordre wederomme te posteren in voege gelyck te vooren hadden gelegen gehadt.

Daerop is my den 30^en^ vande voorseyde maendt redelyck laet op den dach toegecomen U Ho: Mo: missive ende resolutie van den 28^en^ des naemiddachs daer te vooren genomen, benevens eenige nouvelles voor welcker communicatie U Ho: Mo: ten hoochsten bedancke. Ende desen morgen hebbe ick ontfangen U Ho: Mo: missive ende resolutie van den 29^en^ vande meer geseyde maendt, daervan ick aende Hooffden vande andere Esquadres communicatie gegeven hebbende, aenstonds hebbe seyn gedaen, d'anckers gelicht, ende syn vervolgens onder seyl gegaen met intentie omme in conformité van U Ho: Mo: *tot voor Goeree*, *off de Maeze* met *slandts Vloote te loopen* synde bereyts dus verre geadvanceert.

Ende opdat U Ho: Mo: volcomentlyck van de constitutie van de voorsz. Vloote mogen wesen geinformeert, hebbe ick gebruyckende dit handtsame weer, om de Capiteynen aen boort te connen crijgen, dat doort voorige ongestuymige weer niet mogelyk is geweest, doen formeren dese nevens gaende *generale lyste van de tegenwoordige bemanninge ende monture* der schepen ende vaertuygen, die dese Vloote composeren. Ende tgeene nu daeraen deficieert sullen U Ho: Mo: connen uytvinden wanneer deselve de moeyte gelieven te nemen ende nae te sien de lysten die de resp^e^. Collegien ter Adm^t^. int voor jaer aen U Ho: Mo: hebben overgesonden ende aengewesen, hoedanig dat de schepen van derselver respective ressorten totte *Extraordinaire Vloote van Staet geaffecteert*, *gemonteert ende bemandt* souden wesen, ende dit ten eynde opdat U Ho: Mo: te bequamer mogen wesen om met fondament opt Employ van deselve Vloote te connen disponneren.

Versoeckende dat boven de *schaersheyt van Ammonitie* oock gelieven te considereren dat *egael ende deurgaens maer gevictualieert syn*, *dese loopende maendt geduerende*, ende die tydt sal oock connen werden uytgehouden, wanneer de schepen *van Amsterdam het bier* dat voor haer van *Rotterdam* staet aff gesonden te worden, sullen hebben becomen gelyck eenich buspulver dat van *Amsterdam* in *Zeelandt* voor deselve gesonden is: nevens eenige scheepsbehoeften als nu van daer wordt afgehaelt.

Het scherp uyt de vier schepen van den Noorderquartieren uyt *Goeree* gecomen is seer weinich, maer niet te min verdeelt; t bussekruyt verwachten wy noch: *met alle de vier Capiteynen* by haer hebbende elck maer 10 : 12 à 14 man, sijnde de reste vant volck, gelyck my de Capiteynen schryven, haer ontloopen, doen sy hoorden dat weder op de Vloote gesonden souden worden.

Waermede eyndigende,

Hooch Mogende Heeren,

Bidde Godt almachtich U Ho: Mo: personen ende loffelycke regeringe genadichlyck te conserveren.

Actum int schip de seven provincien zeylende naer de Maes, Westcapelle Z. Z. O. omtrent drie mylen daer aff den eersten Augusti 1672.

Uwe Ho: Mo:

Ootmoedige, gehoorsame getrouwe Dienaer

(*get.*) MICHIEL AD. RUYTER.

(Als P. S. was hier bijgevoegd):

Soo datelyck gewordt my U Ho: Mo: missive ende resolutie mede vanden 29^en^ vande voorsz maendt July raeckende het uytseylen van eenige schepen van *Amsterdam* en tweede quartier uyt *Texel* nae slandts Vloote, nae welckers inhoude ick my ten besten van U Ho: Mo: dienst sal reguleren.

D. *te D.*

Scherpregters tevens heelmeesters. Men weet, dat weleer de barbiers de geneeskunst uitoefenden, en dat de hoefsmeden meestal tevens paarden- of veeartsen waren; doch van minder algemeene bekendheid is het, dat »in vroegeren tijd de bevoegdheid om zich met de heelkunde bezig te houden," ook aan de scherpregters was toegekend. In

tegenstelling van den afschuw, dien men in 't algemeen voor deze lieden en hun ambt koesterde, vindt men in den *Overijss. Almanak voor Oudh. en Letteren*, voor het jaar 1848, bl. 274, een voorbeeld aangeteekend, hoe hoog zij soms in de algemeene achting als geneesheer stonden aangeschreven.

Het volgende kan als eene bijdrage tot de kennis der zeden en gewoonten en van het schoolwezen dier tijden en tevens tot staving van het vorenstaande dienen.

»WelEedle Hoogh-acht Baere Heeren, mijn Heeren, Borger-meesteren, Schepenen ende Raaden der stadt *Zwolle* ende die Eerntfeste, Acht-Baere Gemeentsmannen.

Geeft met behoorlijcke Reverentie geheel ootmoedelijck Ende zeer klaeghelijck te kennen, TELMAN VAN BRONCKHORST, hoe dat Godt almachtigh hem gevisiteert heeft, Alsoo omtrent pinxteren deses Iaers, zijn jongsten Soone, van Een meijsken 't welck het kindt toe betrouwt was, te Rugge oover Raeckt, swickende alsoo zynen Rughe on twee, wierdt Aldus krijtende zijn bedroefde Ouderen oover gegeven, Ende alsoo hem aenstonts des Hoogen Rugghe quam oopenbaeren, Ende sulcks niet conden Remedieeren, is hy Supp^t. genootsaeckt geweest, sulcks tot *Campen* te bestaen, dewijle men hem Supp^t. Recommandeerde Aen eenen JACOBUS, tegenwoordige Scherp-Richter aldaer, de welcke het bedroefde schaepken geerne hadde geholpen, houdende tot dien fijne de Supp^t. zijn huijsvrouwe, Ende Eelendige Schaepken Aldaer, Ordoneerde grooten windelen, Eijcken vieren om daer tegen te smeeren, het rijlijfken van binnen met Bleck beslagen, Maer het kindt wiert onder de handt krancker Ende van daghe tot dage al Swacker.

Ende Alsoo Supp^t. zijn Swangere Huijsvrouw niet Altijt van Huijs conde, heeft oock met het Reijsen herwaerts ende derwaerts veele onkosten moeten doen, Ten laesten den Scherp-Richter Aensiende de Swackheijdt van het kindt, wilde nae veele Martelens het kindt niet Langer Hanteeren, soo dat hij Supp^t. sonder hulp 't kindt weder heeft ontfangen: Mergelende uit van daghe tot dage, Soodanigh dat het Supp^t. zijn bedroefde Huijsvrouw niet Langer conde handelen, tot dat het de goede Godt (: Naer dat desen Ionghe Martelaer 22 weecken on-uitspreekelijcken veel geleeden hadde) In zijn Eeuwighen Rijcken haelde, Laetende Aen zijn Bedroevde ouderen niet veel dan Een Eeuwigehe *Memoriael* van wegen zijn *Passie*, waer op dan de begraeffenisse volghde, welck hem Supp^t. weder Nieuwe kosten aendede, waer op nu oock Supp^t. zijn Huijsvrouw geen Uijr noch tijt wetende: Eerstdaeghs 1 Kraem is te verwachten: Ende Alsoo hy Supp^t. niet verder kan, ten Aensien van veele tegenspoet, zoo versoeckt hij Supp^t. seer dienst ende onderdanighlijck, dat U wel Edle, Hoogh-achtb^e. haer Favuer gelieven te verleenen Ende hem Supp^t. te *Assisteeren*, dat hij mogte vrije woninghe genieten, ofte jets seeckers zoo veel Als U wel Edle, Hoogh-Achtbare Iaerl^x. tot Onderhoudt van Supp^t. genaedelijcken bij zijn School-dienst, mogte Believen te begenaedighen.

T welck Doende." (*)

Hierop namen Schepenen en Raad der stad *Zwolle* de volgende beschikking:

»Den 13 Dec. 1667.

Opte Req^e. van TILMAN VAN BRONCKHORST Schoelmeister versoeckende een vrije woeninge, of yets anders tot onderholt.

Schepen ende Raedt konnen niet verstaen om de Sup^t. oft eenige andere Extra-ordinaris Schoelmeister eenich jaerlix tractement te accorderen, maer willen Sup^t. ten aensien van sijne gedaene onkosten door d'ongelegentheyt aen sijn Kint overkomen geoccasioneert, eens doen hebben een somma van twaelff goltgl. placet."

Het medegedeelde request werd bijna jaarlijks vervolgd, tot dat de reeks daarvan gesloten werd door deze raadsbesluiten:

»13 Dec. 1703.

Op de Req. van TILMAN BRONCKHORST Schoolm̄r verzoekende voor hem en zijne vrouw met een proevenaars plaats te mogen worden begunstigd.

Word begunstigt met 10 ggl eens om door de Rentm^r. van de Geestelickheid te worden betaald, dog zulks onder condicie, dat de kinderen welke van weegen de Diaconie bij hem ter school zullen worden gezonden voor niet zullen worden geinstitueert."

»15 Dec. 1704.

Waarop tot de besoignes getreden zijnde is op de requeste van de wed. van TILEMAN VAN BRONCKHORST, verzoekende voor haer en haer kinderen met een summe van 25 goutgls. en noch 5 goutgls. wegens 't leeren der kinderen van de Diaconie, by wijlen haer man genooten 't mogen worden begunstigt.

Geapp^t.

Suppl^t. word met 15 ggls. eens begunstigt door den Rentmeester VRIESEN te betaelen onder condicie, dat de kinderen, welke by haer ter school zullen worden gezonden, voor niet zal institueren."

(Archief van *Zwolle*.)

[De scherpregter moest te voren ook voor heelmeester spelen. Al wie hij gegeeseld of op andere nog barbaarscher wijze toegetakeld had, kwamen naderhand onder zijne behandeling.

(*) Dit verzoekschrift is met eene goede hand en duidelijke gothische letter geschreven. Als bijlagen zijn daaraan gehecht drie voorbeelden van schoonschrift.

»Wie dat den beul verminckt, die moet hij weer genesen," zegt DAN. HEINSIUS, *Nederd. Poem.* (Amst. 1618, 4°.), bl. 28. Te *Leeuwarden* practiseerde nog voor weinige jaren met den titel van »ledezetter" een gewezen scherpregter. In hem zijn waarschijnlijk voor het laatst die twee betrekkingen in één persoon vereenigd geweest.]

Nederlandsche voornamen. Er wordt gewoonlijk weinig — inderdaad te weinig — aan gedacht, dat onze voornamen ongetwijfeld *alle* oorspronkelijk eene bepaalde beteekenis hadden. Dit is bij eenig nadenken ligt te begrijpen. *Thans* moge men de kinderen bij hunne geboorte naar de grootouders enz. noemen, maar toen die namen voor de eerste maal uitgedacht en gegeven werden, kan men toch geene klanken zonder zin daarvoor hebben genomen. Niemand zou toch zijn kind BOE of BA willen noemen! Neen, men zocht veeleer woorden van een' schoonen en rijken zin en klank, om zijne liefde en hoop voor het kind uit te drukken! En daarom is het wel jammer, dat men ook nu nog die beteekenissen niet meer opmerkt, voor zooverre ze nog na te gaan zijn, *wat wel bij de meeste het geval is.* Men zou daardoor meer nadenken aan den dag leggen en tot edeler gevoelens opgeleid worden. — In het volgende zie men eene kleine en bescheidene proeve op dit gebied: mogten meer geleerde en scherpzinnige taalkenners uit hunnen rijken schat belangrijker gaven aan het publiek mededeelen!

Onze voornamen zijn doorgaans òf bijbelsche, òf grieksche, òf latijnsche, òf germaansche, — misschien enkele ook uit andere talen. Het is uit de geschiedenis ligt te verklaren, hoe ze onder ons in gebruik gekomen zijn.

Bijbelsche zijn o. a. ADAM, mensch; EVA, leven, levengeefster; NOACH, rust; ABRAHAM, vader der menigte, vele volken; SARA, vorstin; ISAÄK, hij heeft gelagchen; JAKOB, grijper der hiel, hielenligter; JOZEF, bijgevoegd; MOZES, getrokken of uit het water gered; MIRJAM, de wederspannige of de bittere; SAMUEL, verhoord bij God, of ook name Gods (EL in de hebr. namen beteekent doorgaans God, gelijk ook JAH aan het einde); DAVID, de geliefde; SALOMO, de vreedzame; DANIËL, rechter Gods; MICHAËL, wie is als God. Enkele zijn nog al veranderd, zoo als JOCHANAN = JOHANNES, MIRJAM = MARIA. Uit het Oude Testament zijn niet vele namen van vrouwen overgenomen, die daar over 't algemeen ook weinig op den voorgrond treden. De namen uit het Nieuwe Testament ontleend, zijn ten deele van griekschen en latijnschen oorsprong, zoo als PETRUS, rotsman; ANDREAS, de mannelijke; STEFANUS, de krans; PAULUS, de kleine; MARKUS; doch ook nog van hebreeuwschen, zoo als MATTHEUS.

De smaakvolle en dichterlijke Grieken hadden beteekenisvolle en schoone namen. MARGARETA is de parel, KATHARINA de reine, AGATHA de goede, EUGENIUS de welgeborene, ANDREAS de mannelijke, ALEXANDER de mannen-verweerder, (NIKANDER, NIKANOR, ANDRONICUS, de mannen-verwinnaar), NIKOLAUS (KLAAS) en NIKODEMUS overwinnaar des volks. Vele namen met HIPPUS (paard) zamengesteld (naar ik meen, vooral uit *Macedonië, Thracië* en *Epirus* afkomstig): PHILIPPUS, paardenliefhebber; KRATIPPUS, HIPPOCRATES, paardentemmer, HIPPARCHUS, ARCHIPPUS. — Vele namen met DEMOS (volk), zoo als DEMOSTHENES, DEMOKRITUS, ARISTODEMUS. — Uit deze enkele proeven kan men reeds zien, dat de namen der Grieken *karakteristiek* waren, en meestal de denkbeelden uitdrukten, waarvan hunne ziel vooral vervuld was.

Droevig steken daarbij de norsche Romeinen af. Dikwijls wisten zij hunne kinderen niet anders dan *nummer zooveel* te noemen: NONUS *de negende*, OCTAVUS *de achtste*, SEPTIMUS *de zevende*, SEXTUS *de zesde*, QUINTUS *de vijfde*, QUARTUS *de vierde*, TERTIUS *de derde*, — ja één vader was zoo ongelukkig, dat hij zelfs voor zijn *tweede* kind geen naam, geene hoop of gedachte meer had, en het dus eenvoudig SECUNDUS noemde! Ook de familienamen FABIUS, boonenman, LENTULUS, linzenman, CICERO, erwteman, duiden zeker geen rijkdom van plantasie aan. — Veel latijnsche (en ook grieksche) namen zijn uit de christelijke kerkgeschiedenis ontleend, ter gedachtenis van uitstekende Christenen, VICTOR, BENEDICTUS, AUGUSTINUS, AURELIUS, GREGORIUS, SEBASTIAAN.

Onze meeste voornamen zijn wel van *germaanschen* oorsprong. Men kan de vrouwennamen ZWAANTJE, DUIFJE (in *Noordholland*), AALTJE, ROOSJE, nu wat plat vinden, inderdaad zijn zij toch wel aardig.

Als mannennamen merken wij op: KAREL, (kerel), FRANS, AREND (HENGIST, HORSA, HIDSERT), leeuwenhart (LEENDERT), berenhart (BEREND), wolfhart (OLFERT), everhart (EVERT) enz.

Eene eigenaardige moeijelijkheid veroorzaken wel vele *tegenwoordige friesche* voornamen. Een groot aantal daarvan bestaat uit eene, meestal korte lettergreep, waarop alle nadruk gelegd wordt, met eenen uitgang op eene zachte *e*; b. v.: EBE, SEBE, EKE, SIKKE, EGGE, DIDDE, MENNE, UKE, FOKKE. *Dit zijn eenvoudig de eerste lettergrepen van een' langeren naam.* Nog tegenwoordig kan men eenen HENDRIK HENNE hooren noemen, eenen ULRIK (groningsch OELRIK) OELE, eenen DIDERIK (DIRK, THEODORIKUS) DIDDE. SEBE is dus ongetwijfeld SEBALD, EBE misschien EBERHARD (of wel AEBE, van ABE), EKE EKHART, MENNE (MEINE) MEINDERT, MEINHART;

EDE, EDO kan van EDZARD komen, gelijk HIDDE van HIDZERT. Maar bij zeer vele namen van dezen aard is het wel moeijelijk den oorspronkelijken vorm met zekerheid aan te wijzen.

Eene andere verkorting is LUUT, LUITJE, van LODEWIJK, LUIDWIJK, waarvoor men in *Oostfriesland*, en vooral in *Jeverland*, LUTET (spreek LOET) zegt, en daarvan in lateren tijd door misverstand LAUT (familienaam LAUTS) gemaakt heeft, omdat het oostfriesche *oe* in 't Hoogduitsch veelal *au* is. Welligt is LUDIK, LUIK (JAN LUIKEN) dezelfde naam. MEEUWES is denkelijk BARTHOLOMEUS, omdat men den vreemden naam niet goed anders wist te verkorten; te meer, daar men de beteekenis der eerste lettergreep niet kende, en dus daarop niet goed den nadruk leggen kon. Nog zekerder wel is TEEUWES = MATTHEUS.

Sommige namen zijn in de spelling geheel vreemd van elkander, terwijl hunne verwantschap, ja gelijkheid in de uitspraak duidelijk is. SJOERD is blijkbaar hetzelfde als SIEUWERT, wat de Friezen uitspreken SJOEERT. Hetzelfde is SIEVERT, SIERT, SIEVER. Denkelijk komt het af van SIEGFRIED, en wordt het daarom in *Groningerland* dikwijls uitgesproken SIEGER. Wat beteekenen de soortgelijke namen LUURT, RUURD?

De eerstgenoemde verkorte namen hebben door verkleinings-uitgangen weêr andere vormen gekregen. Zoo is van ALLE, ALE, AELE, ELE (afleiding en beteekenis?) EELKE en EELTJE, ELTJE geworden. Alzoo zijn de familienamen ELEMA en EELTJES oorspronkelijk dezelfde.

Zie hier enkele vlugtige opmerkingen. Voor de meer taalkundigen zou het zeker niet moeijelijk en, mijns bedunkens, ook niet onaardig zijn om de beteekenissen van nog veel meer namen na te gaan, en zij zouden, met die bekend te maken, wel aan velen eenen aangenamen dienst bewijzen. Zij zouden daardoor tevens die hinderlijke dwaasheid kunnen tegenwerken, waarmede men zonder nadenken of smaak, goede oude namen gaat moderniseren, b. v. MEIKE, wat niets anders is dan MARIEKE in MEIKA, GRIETJE (MARGARETA) in GRIETTINA, BETJE (ELIZABETH) in BETTINA. — En dit laatste brengt mij ten slotte nog op eene andere opmerking. Voor het dagelijksch gebruik verkort men natuurlijk gaarne de namen, vooral de langere; maar men behoude toch de eigenlijke en oorspronkelijke namen in het geboorteregister. Men spreke naar men wil KAATJE of TRIJNTJE, KA of CATO: maar men schrijve den meisjesnaam KATHARINA of CATHARINA. Men noeme haar ELIZE, LIZE, LIJSJE, ELSJE, BETJE, maar schrijve niet anders dan ELIZABETH.

A. M. C.

Merkteeken der O. I. Compagnie. Resolutie van de XVII van den 28sten Februarij 1603. Is gearresteert dat bij de Generale Vereenigde Comp. sal worden gevoert 't merk als hier in margine; ende dat daaronder de letter van elcke respective Camer sal worden gestelt.

LABORANTER.

[In margine staat eene V, door het eerste been van die letter eene O, door het laatste eene C. Onder de V eene M, omtrent half zoo groot.]

Huwelijken van beroemde personen te Amsterdam aangeteekend (vgl. VI. bl. 165; X. bl. 185). Familie REAEL. Bij zijne opgave verlangt C/4. inlichting betreffende het geslacht REAEL te *Amsterdam;* inzonderheid wenscht hij den vroegsten tijd te kennen, waarin die naam gedragen werd of voorkomt. Gelijk door hem zelven reeds wordt aangemerkt, bestaan er *twee* verschillende *wapens*, door onderscheidene personen *gelijktijdig* gevoerd: alzoo zullen er *twee* geslachten met den naam van REAEL bestaan hebben, waardoor het dan ook zeer ligt mogelijk is, dat LAURENS JACOBSZ. de eerste was van *zijn* geslacht, welke dien naam aannam, ten minste zoo lang niet blijkt, dat *zijn* vader noch grootvader dien gedragen hebben. Dat die naam echter *vroeger* vóór hem bestaan heeft, moge uit het volgende blijken, dat tevens tot inlichting kan dienen.

PIETER REAEL, gezegd HARTOG (omstreeks 1550), zoon van BARTHOLOMEUS en van LIJSBETH VELSERMANS PIETERSdr., trouwt ELISABETH PAAUW, dochter van JAN MARTENSZ. en van DIEVER HENDRIKSdr. LEYDEKKER; hun zoon JOAN REAEL, Schepen 1591, Raad 1603, Burgemeester 1604, huwde HILLEGONDA VAN NECK. Hij stierf 1621. Hun zoon PIETER REAEL, geb. 1569, Schepen en Ontvanger te *Amsterdam* 1609, trouwt Junij 1604 WENDELA OETGENS VAN WAVEREN, dochter van FRANS HENDRIKSZ. en van AALTJE VERHOEFF, geb. 1584.

Deze *allen* voerden het wapen van azuur, beladen met 3 quarelen of pijlen, met vierkante koppen, 2 en 1, van zilver, en dus geheel verschillende van dat van LAURENS JACOBSZ., waarvan men zie de *Wapenkaart van Amsterdam.*

V. D. N.

Woorden in Zeeland (*Zuidbeveland*) *in gebruik* (verv. van bl. 252).

Labesje. Tafeltje van een zoetelaar, gelijk er 's winters op het ijs staan.

Langen. Halen. *Een boek langen.*

Lapstrekke. Eene vrouw die het goed verstelt en stopt.

Leeren. Ter kerk gaan.

Likebidder. Aanzegger der dooden.

Ligt. Long van het slagtvee.

Loete. (Luwte?) *hebben.* Gebrek aan meel hebben. (Door dat er luwte is en dus de molens niet malen kunnen??)

Luzeknipper. Uitdrager. *Luzeknipperswinkel.* Uitdragerswinkel.

Maeken. Onvolm. verl. tijd: *ik miek.* Verl. deelwoord: *emikt.*

Maele. Knapzak.

Maljenier. Verkooper van ijzer, kruid, hagel, enz.

Mantel. Jak der boerinnen.

Melken. Lastig zijn. *Wat melk je weêr. Gemelk.* Gezanik. *Wat een gemelk.*

Mennen. Rijden eener vracht. *Hooi mennen.*

Minne. Baker. *Zoogminne.* Min.

Molenaar. Meikever.

Moord (*'t is een*). Het is te erg, schreeuwt ten hemel.

Murpel. Knikker.

Muten. Het ruijen der vogels.

Muzekeutels. Muisjes (van suiker).

Naijer. Kleêrmaker.

Nikstaert. Hoos.

Noome. Oom.

Oest. Oogst. *Oesteijers.* In den oogst gelegde eijeren.

Okke en *ogge.* Een woord dat verwondering uitdrukt en ook ter bevestiging dient. *Ik ad et gezeid, okke!* Ik had het gezegd, hoor! *Okke?* beteekent: welzoo?

Omkappen. Omslaan, omvallen.

Ongevoelig zijn beteekent juist het omgekeerde: *zich iets aantrekken*, dus *gevoelig zijn. Ongevoelige pijn* is *zeer nijpende pijn.*

Opreën. Opkleeden.

Opspelen. Den baas spelen, kijven.

Ou(d)e moeije. Overgehoudene kropsalade.

Paerdewachter. Kwikstaart (vogel).

Parogchieuus. Gemeentehuis.

Pee. Wortel, peen. *Mangelpee.*

Peerebie (Peerebij). Wesp, omdat die het meest de peeren aanvalt.

Peeremuts. Mannenslaapmuts met kwast.

Peperbol. Pepernoot.

Petaat. (Fransch: *patate.*) Aardappel.

Plaete. Schol (visch).

Plat. Platte kinderen = kinderen die nog niet loopen. *Platziek* = zeer ziek.

Pompoeraje. Pomme d'orange.

Poos. Stuip.

Priem. Breinaald.

Prol. Kleefkruid. De kermis te *Goes* (*Zuid-beveland*) wordt door de jeugd ingewijd door elkander met *prollen* te werpen op den zaturdag dat zij ingeluid wordt. De week nu, waarin die zaturdag valt, wordt *prolweek* genoemd.

Prut. Rijst met krenten.

Pupekoter. Pijpestoker.

Puupuus. (Pijpehuis.) Een houten étui, waarin de boeren hunne pijpen bergen.

Putketel. Aker.

Putokken. Klompkousen.

Puut. Kikvorsch. *De puten in de dulve.* De kikkers in de sloot.

Puutjes. Handen van kleine kinderen.

Reeke. Rij.

Rieve. (Rijf.) Hark.

Rik. Rug.

Roggeteunis. Een klein roggebrood.

Roodjonk. De klemtoon op de laatste lettergreep. Roodvonk.

Rugesool. Raagbol.

Sampetter (Fr. *champêtre*). Veldwachter.

Sanke. Een handvol gezocht graan.

Schaele. Deksel.

Schaelje. Lei.

Schaeljebieter. Gouden tor.

Schanslooper. Wijde, lange boeren kuitendekker (jas).

Schappelijk. Goed oppassend. *Een schappelijk mensch* is wat men in *Holland een geschikt mensch* noemt.

Schoenlapper. Zwarte bes.

Schoêre. Schouder.

Schorte. Voorschoot.

Schouwe. Schoorsteen.

Schure. Lade.

Sloebbe. Slet.

Smalle tiend. Eene vaste tiend, die, op meekrap en aardappelen gelegd, in geld betaald wordt.

Smoutebol. Reuzelbol.

Sneuze. Nicht.

Solfer. Zwavel. *Solfers.* Zwavelstokken.

Speleriën. Voor pleizier uit rijden gaan, waarbij het pleisteren eene groote plaats bekleedt.

Spiën. Spuwen. *Vier spiën.* Vuur spuwen.

Spugelpot. Kwispedoor.

Staende (*met*) *keel schreeuwen.* Vreeselijk schreeuwen. Vooral van kleine kinderen, wier ademhaling door het schreeuwen belet wordt.

Staesens. Slobkousen.

Stande. Botervat.

Stekelbeijers. Kruisbessen.

Stik (stuk). Het gouden of koperen hoofdstel der zeeuwsche boerinnen.

Stikker. Prikslede.

Stikkeren. Rijden met den stikker, van daar ook: snel loopen.

Stremien (Fr. *stramine*). Vergiettest.

Stute. Boterham. Zie *Kripvet.*

Teerlieng. Dobbelsteen. *Teerlienge schorte.* Geruit voorschoot.

Temes. Zeef.

Tintelkot. Tonderdoos.

Tjieken, tjoeken. Kuikens pas uit den dop.

Toesje (Fr. *touche*). Griffel.

Toessen. Rietkaars.

Top. Tol.

Tote. Gelaat. *Vuultote.* Smerig gelaat.

Tunoed. (Tonhoed). Heerenhoed.

Tuun. (Tuin). Doophek van de kerk.

Twien. Garen.
Utepetaoter. Die den baas speelt. Ook *beheerder*, *executeur*.
Utou. Naar de linkerhand. Uitroep om de paarden te besturen. Zie *Aâr*.
Uutdoeners. Eigenlijk die uitgedaan (gedopt) moeten worden. Van daar *doperwten*.
Uutkelven. Schoonmaken.
Uutslag. Schimmel. *Beslagen* en *uutgeslagen* is *beschimmeld*.
Vaete. Paardewed.
Veele. (In *België vedel*). Viool.
Verweezen (Een kind). Het aanstellen van een voogd over een kind.
Vierpot. Test.
Vleke. Vlerk.
Vrage. Catechisatie.
Waele. Wiel, klein meer.
Wanken. Handschoenen.
Weesje. Priëel.
Wete (*de*) *doen.* De aanzegging doen van een' doode. *De likebidder doet de wete.*
Wezen. Gelaat. *Een verschrikt*, *besturven* (*bestorven*) *wezen.*
Wienbeijers (Witte en roode). Witte en roode aalbessen.
Winkelstrekke. Winkelierster.
Zwelm. Zwaluw.
De volgende uitdrukkingen kon ik niet alphabetisch plaatsen:
De dagen gaan open en toe. De dagen zijn zoo kort.
Van esse't ende. Van 't begin tot het einde.
Wat werk is dat! Welevel, waarlijk!
Eide stom (Ei hoe stom?). Wezenlijk, waarlijk.
Zie hier algemeene regelen omtrent de uitspraak:
a en *aa* worden uitgesproken gelijk *ae*.
ee gelijk de *è* in het fransche *mère*.
oo gelijk *oă* (niet afzonderlijk uit te spreken).
ui gelijk *uu*.
ij gelijk *ie*.
Dit zijn *doorgaande* regels; kleinere afwijkingen zijn in de bovenstaande lijst duidelijk te zien. DE MACCABEËR.

De bijbel in het Amerikaansch (vgl. X. bl. 191). Ik meen met zekerheid te kunnen zeggen, dat, eenige jaren geleden, door het Classikaal bestuur van *Amsterdam* aan het hoofdbestuur van het Nederl. Bijbelgenootschap afgestaan en ten geschenke gegeven is een Bijbel of N. Testament in de wiltsche taal, dat is, in het Amerikaansch, die in de bibliotheek van dat genootschap nog wel aanwezig zijn zal. E. A. P.

Grafstede van Willem Baudartius. In de groote kerk te *Zutphen* vindt men de grafstede van genoemden predikant. Het opschrift op de zerk is daar nog flaauwelijk te lezen, als zijnde bijna uitgewischt; het luidt als volgt:

44.
Epitaphivm . R. D. WILHELMI.
BAVDARTIJ . Ministri . ec
claesiae . Zvtphaniensis.
(Het wapen is uitgehakt.)
Flandria . me . genvit . pve
rvmqve . Britannia . fovit
Vidi . Germanos . aliosqve
hinc , inde . morantes
nvnc . horvm . potvit . mori-
entem . cernere . Zvtphen.
quae . me . doctorem . colvit
corpvs . qvoqve . servat.
natvs . anno . domini 1565
obijt . anno . domini . 1640
die 15 decembris . anno
aetatis . 75.

Lijst van bekende huwelijkspenningen (vgl. VI. bl. 73, 157, 257; VII. bl. 33, 165; VIII. bl. 248; IX. bl. 291; X. bl. 186).

				Aanwezig bij
1625.		50 j.	PAULUS VAN BERESTEIJN en VOLKERA NICOLAASdr.; 12 kinderen en 36 kindskinderen op 't feest tegenwoordig, 21 April.	
1721.		25 j.	JAN BARDELO en GEERTRUIDE VAN BEEK.	
1727.			L. DE NEUFVILLE.	
1732.	24 April.	25 j.	JAN VAN DE CASTEELE en JACOBA VAN HOUTEN.	
1737.		25 j.	JOOST VAN WIJK en ANNA VERVELL.	
1744.		50 j.	PIETER VERVELL en MARIA MOLENGRAEF.	
1758.		25 j.	J. ARDINOIS en J. DUTILH.	
1764.		50 j.	Ds. GERARD DE JONG van *Beek* en *Donk*, en JOHANNA JUDITH JOSSELIN, 5 Nov.	het N.-Brab. Gen.
1772.		25 j.	HERMANUS STOOPENDAAL en MARIA STULEN, getr. 30 Julij 1747.	het N.-Brab. Gen.
1793.		25 j.	J. MULDER en A. HENSEN, door J. M. LAGEMAN, 5 Febr.	BOONZAJER.
1840.		50 j.	J. VAN HEUSDEN en W. C. DE BRUIN, 19 Julij.	het N.-Brab. Gen.

C. G. B.

VRAGEN.

522. — *Balthasar van Bijma.* Deze was, volgens het onderschrift van zijn portret: *Overste over een regiment Infanterije, Commandant der stadt des Casteels en annexe forten van Covorden* enz. Is er nog iets meer van hem bekend? In A. J. VAN DER AA's *Biogr. Woordenboek* zoek ik hem te vergeefs.

J. C. K.

523. — *J. de Buury.* Wie weet meer van JACQUES DE BUURY, dan het rand- en onderschrift van zijn portret in 't Fransch en Nederduitsch mededeelt? Dat vermeldt hem als *Major general de toute la gendarmerie de Selande, Colonel et Gouverneur d'Oostende.* Borstbeeld regts in ovaal, geharnast, aet. suae 58. Zonder namen van schilder of graveur. 4°. In A. J. VAN DER AA's *Biogr. Woordenboek* vind ik hem niet. J. C. K.

524. — *Eerste druk van Orlers, »Beschrijvinge der Stad Leyden."* Ik bezit een boekwerk in klein 4°., dat ten titel voert: *Beschrijvinge der Stad Leyden. Tot* Leyden, *by* HENRICK HAESTENS, JAN ORLERS *ende* JAN MAIRE. *Anno* CIƆ.IƆC.XIIII. Op het schutblad staat (naar men mij zegt, met de hand van wijlen den Heer WILLIAM FORD van *Manchester*): »Liber perrarus et auctoritate publica suppressus, V. FRESNOY." Het werk is geheel compleet, en bevat, behalve gezigten van gebouwen en portretten, eene reeks van merkwaardige en groote kopergravuren, tot regt verstand van het beleg van *Leiden* in 1574. Ik zou mij aan dengene van uwe berigtgevers verpligt rekenen, die mij inlichtingen mogt verschaffen omtrent de waarde en schaarschheid van dit werk, en mij zeggen, waar ik er iets meer over vinden kan. Waarom heeft men deze eerste uitgave onderdrukt? R. C. C. in *Notes and Queries*, 2d. S. IX, p. 26. J. H. VAN LENNEP.

525. — *De Schilder S. van Son.* Is ook een uwer lezers of berigtgevers in staat, mij eenige inlichtingen te verschaffen omtrent een', waarschijnlijk Hollandschen, kunstschilder S. VAN SON? Ik heb twee prachtig geschilderde kabinetstukken van dezen meester in mijn bezit, maar zoek te vergeefs zijn naam bij PILKINGTON, BRYAN, HOUBRAKEN en WEIJERMAN. Allen vermelden zij J. VAN SON en N. VAN SON, maar geen ander. De S. van den voornaam is onmiskenbaar, zelfs onder een vergrootglas. — HENRI VAN LAUN in *Notes and Queries*, 2d. S., X, bl. 70.

J. H. VAN LENNEP.

526. — *De Zeelt.* Onder de visschersoverleveringen behoort, dat de Zeelt (*Cyprinus Tinca*) de doctor, of liever de heelmeester is van het geschubde geslacht. De zeelt heeft, zoo als men weet, eene gladde, slijmachtige huid, en het zeggen is dat gewonde visschen zich uit instinct ter hunner genezing daartegen aanstrijken. Heeft dit beweren eenigen grond?

J. H. VAN LENNEP.

527. — *De Doopvont in de Hoofdkerk te Breda.* In de levensbeschrijving van Prof. LODEWIJK GERARD VISSCHER (*Handelingen der Maatschappij der Nederl. Letterkunde*, 16 Junij 1859, bl. 66) zegt Dr. WAP:

»Hij noemde zich wel eens, schertsende, *een burger van Londen*, dewijl hem het doopsel, in de Bredasche Hoofdkerk, uit de vont was toebediend, waaraan, zoo hij zeide, door WILLEM III, het privilegie van 't Londensch burgerschap was verleend."

Een opzettelijk onderzoek, te *Breda* naar het beweerde voorregt dezer Doopvont ingesteld, schijnt te bewijzen, dat zij dit voorregt slechts door de kracht der overlevering bezit. Op welk gezag steunde Prof. VISSCHER zijn burgerregt van *Londen?*

J. H. VAN LENNEP.

528. — *Cadix-Ridder.* In het werk *de Pelgrim-Vaders of Puriteinen stichters van nieuw Engeland* leest men bl. 113: »Toen het de Engelschen gelukte *Cadix* (op het einde der XVIde eeuw) te nemen ridderde (*sic*) de *Graaf van Essex* zoo vele personen, *van povere en geringe middelen*, dat een *Cadix-Ridder* eene spreekwoordelijke uitdrukking werd voor een fatsoenlijk, maar arm man." Waarin bestond dat *ridderen, tot Ridder verheffen?* Schonk de *Graaf van Essex* aan die personen, zoo als thans, lintjes, kruisen of sterren? — En zoo ja, van welke orde? Of verleende hij hun den erfelijken titel van Ridder? S. S. S.

529. — *Bergenvaarders-Kamer te Amsterdam.* Een der oudste gilden te *Amsterdam* was het Bergenvaarders-gild. Het werd opgerigt, toen de vaart op *Bergen* in *Noorwegen* begon toe te nemen en te bloeijen (1539). »Dit gild bezat een eigen kamer, in seekere huysinge en Lustplaats even buyten de Uytrechtsche poort aan de Westzijde van den Amstel, genoemd (gelijk nog geschiet) de Bergenvaarders Kamer." — LE LONG, *Koophandel van Amsterdam.* — Ook WAGENAAR vermeldt dit, en zegt, dat die huizinge seder vele jaren eene herberg was. In den jare 1572, bij het korte beleg der stad, was het huis der bergenvaarders verbrand, doch na die ramp weder opgebouwd en tot eene herberg verhuurd. Welligt had ROEMER VISSCHER er het oog op, als hij in de *Rommelsoo* van de Amster-

damsche herbergen afscheid nemende, ze toeroept:

Adieu ANNEKEN huys en Reguliershof.
Adieu JAN, ghij sneet die kaes te grof.

Waarschijnlijk was dit *Anneken-huys*, de naam van de bergenvaarders-kamer, toen reeds eene herberg, immers het gilde had St. Anna tot patrones.

In die kamer of herberg werd lang eene schilderij bewaard, waarop het verbranden van een der schepen, op *Bergen* varende, was afgebeeld, en daaronder deze regels:

In 't jaar 1512 op St. Simen en Justus dag,
Als men den brand in het schip opgaan zag,
Waren in het schip 29 mannen in 't leven,
Daarvan 13 zijn gebleven.
Die haer namen hier onder zijn geschreven.

»Enz." vervolgt LE LONG, in wiens b. a. werk ik dit vermeld vond; ook WILLINK, in zijne *Amstell. Arcadia*, geeft dit »enz.", en toch bestond in hun tijd die schilderij. Geen der schrijvers over *Amsterdam*, door mij nageslagen, meldt er iets over. Wie kan dit *enz.* aanvullen? Is er iets meer van de voorstelling op dat schilderstuk bekend? Bestaat het nog even als de herberg, of is de schilderij met het gild verloren gegaan? H.

530. — *Kors Vincent*. Deze, bij zijn sterven een groot vermogen nalatende, maakte bij testament aan de scholen te *Leiderdorp*, *Leimuiden* en *Rijnsaterwoude* eene som gelds, om uit de renten daarvan jaarlijks zoo veel turf aan te koopen, als voor de verwarming bij den winter voor die scholen noodig was. De reden dier erfmaking, meent men, moet gezocht worden in de omstandigheid, dat KORS VINCENT, of, zoo als hij in de wandeling genoemd werd, KORS CENTEN, uit zeer behoeftige ouders geboren, toen hij ter schole ging, des winters steeds achteraf zitten en dus veel koude uitstaan moest, iets waarover hij van zijne medescholieren dan wel eens wat te hooren had. Om kinderen, in zijn geval verkeerende, voor dit lot te bewaren, deed hij, een vermogend man geworden zijnde, de bovengenoemde gift. Wanneer is dit gebeurd en steunt die overlevering op goede gronden? Bestaat dit fonds nog, en is er van dezen »Vriend der jeugd" iets meer bekend? H.

531. — *Tabakskerven*. In den jare 1725 werd aan de amsterdamsche beurs, tusschen de pilaren N°. 4 en 5, de plaats waar de handelaren in tabak zamenkwamen, een bord opgehangen met het volgende opschrift: »JAN BROUW, door middel van een Seekere Instrument Moolen, door peerden werkende, kerft tabak, die seer curieus is, en met weynig lekkagie; welke kerverye wordt gehouden in de Jooden Houttuyn, tusschen de twee bruggen, in 't Swarte Peerdt." — Is hier sprake van eene nieuwe uitvinding of van eene verbetering van het bestaande? Is over BROUW en zijne machines iets meer bekend? Moeten wij hem rangschikken onder onze Nederlandsche »inventeurs," of onder de alle eeuwen bestaan hebbende, die veel ophef over eene kleine zaak maakten en het publiek trachtten in te pakken, gelijk men 't noemt? H.

532. — *Hendrik Lijnslager*. Bij WAGENAAR, *Vaderl. Historie*, dl. XIX. bl. 217, vindt men, dat HENDRIK LIJNSLAGER, Lands-Kapitein, in 1735 werd benoemd om vrede te sluiten met *Marocco;* op bl. 418 van dat deel, dat hij in 1743 met zeven fregatten in commissie werd gezonden naar de *Oostzee*, en in de *Bijvoegselen en Aanmerkingen* op dl. XX. bl. 106, wordt van hem op het jaar 1749 als Schout-bij-nacht melding gemaakt. In 1759 was hij als Vice-Admiraal tegenwoordig bij de begrafenis van Prinses ANNA (zie *Leven van Prins* WILLEM IV, dl. IV. bl. 204). Zijn er meer levensbijzonderheden van hem bekend? 9 Januarij.

533. — *Anna van Egmont*. Bestaat er een portret van de eerste gemalin van Prins WILLEM I, ANNA VAN EGMONT, eenige dochter van MAXIMILIAAN, Graaf van *Buren*, moeder van PHILIPS WILLEM en MARIA? In den *Catalogus van Portretten* van F. MULLER vind ik het niet. J. C. K.

534. — *Hopperus* (...). HOPPERUS is een vermaard kruidkundige geweest, die de zonnebloem uit *Madrid* deed komen. Volgens H. VERWOERT, in zijn *Handwoordenboek der Vaderl. Geschiedenis*, in voce. Wie kan dit schrale artikel aanvullen? J. C. K.

535. — *J. A. Werdenhagen*. J. A. WERDENHAGEN wordt in F. MULLERS *Catalogus van Portretten*, N°. 5998, beschreven als regtsgeleerde in *Duitschland*, vroeger te *Leiden*, later te *Lubeck*, geestig en vruchtbaar schrijver in *Nederland*. Obiit 1652. Aet. 71. Wie kan van hem eenig levensberigt mededeelen? J. C. K.

536. — *Schevelingen of Scheveningen*. Welke is de ware benaming van het heerlijk zeedorp *Scheveningen*, hetwelk vaak onder die van *Schevelingen* voorkomt? 9 Januarij.

537. — *Klokgelui*. Waarom hechten de Christenen, vooral de Roomschen, zoo veel aan het kerkklokgelui? Voor zoo verre dit bekend is komt dat gebruik, als kerkelijk, in de gewijde boeken niet voor. R. R. K.

538. — *Jan van Nassau.* JAN VAN NASSAU (*Catzenellenbogen*), broeder van WILLEM I, verliet ons land, na eenigen tijd het stadhouderschap van *Gelderland* te hebben waargenomen, zonder er veel administrative ondersteuning van kanselier en raden te hebben verkregen; hoofdzakelijk echter vertrok hij naar zijne *Staten*, omdat het voor hem in *Gelderland* »schraalhans keukenmeester" was, en men het hem aldaar, zoo als blijkt uit zijne (nog al zwaarmoedige) correspondentie, aan den noodigen geldelijken onderstand finaal ontbreken liet. — Graaf JAN had dus Staten! Hij regeerde derhalve! Maar over welk onderdeeltje van *Nassau? Catzenellenbogen? Dietz?* en dan, als hij erfvorst van een deel der Nassausche familiebezittingen was, wanneer en bij welk arrangement hebben zijne zoons of kleinzoons, die successivelijk het stadhoudersambt in *Friesland* en *Groningen* bekleed hebben, het beheer over hunne Duitsche erfstaten verloren? MARS.

---

539. — *Nalatenschap van Willem III.* Wie waren bij het overlijden van WILLEM III, Koning van *Engeland*, zijne erfgenamen, behalve JOHAN WILLEM FRISO, Grave van *Nassau-Dietz* en Stadhouder van *Friesland?* — In vrouwelijke linie hadden verscheidene Duitsche Vorsten, waaronder de Keurvorst van *Brandenburg*, aanspraak op die erfenis. Wie waren zij en op welke aanhuwelijking waren hunne regten gegrond? WILLEM III moet als laatste Vorst uit het eigenlijke huis van *Nassau-Oranje*, buiten zijn reeds aanzienlijk patrimonium, een belangrijk vermogen hebben nagelaten; want al was het Stuartsche huis in 't algemeen te verkwistend om rijk te zijn, immers aan te veel staatkundige wederwaardigheden blootgesteld om het op den duur te blijven, zoo had WILLEM toch persoonlijk te veel goede orde, om niet eenigzins partij te trekken van zijne koninklijke aanverwantschap en van de verhevene positie, welke hij in *Engeland* bekleedde.

Waar kan men daaromtrent iets meer in kleine bijzonderheden vernemen, of wie kan en wil er door middel van dit tijdschrift iets naders van vertellen? MARS.

---

540. — *Portret van Petrus Dathenus.* Kan men mij ook zeggen of er van DATHEEN, die te *Elburg* in 1590 overleden is, een portret bestaat, zoo ja, waar en in welk werk dat te vinden is, en of er ook eene afbeelding is van het praalgraf, dat door de regering van *Elburg* is opgerigt, waarop zijne beeldtenis in steen moet uitgehouwen zijn?

K. v. S. N°. 2.

---

541. — *Wapenschilden der zeven Noord-Hollandsche steden.* Men vraagt eenig berigt aangaande het werkje: *De wapenschilden der 7 Noord-Hollandsche steden uit de legenden en traditien nagespoord*, uitgegeven in 1730.

C. W. B.

---

542. — »*Hij gaat naar Brummen, om raadzaad* (*of raapzaad?*) *te halen.*" Vanwaar deze spreekwijze?

---

543. — *Kerk van Charlois.* Deze kerk is, volgens OLLEFENS *Nederl. Stad- en Dorpbeschrijv.*, »een zeer schoon gebouw, van binnen zoo ongemeen fraai, dat er daaromtrent geene gevonden wordt die, dezelve in schoonheid overtreft."

Volgens denzelfden schrijver vindt men in deze kerk een *orgel*, »in alle deelen ongemeen keurelijk bewerkt," zijnde een geschenk van een der Ambachtsheeren van *Charlois*, DIRK DE MAN, wiens wapen, »drie ossekoppen," (hij behoorde dus tot een ander geslacht dan de tegenwoordige DE MAN's) op het bovenste gedeelte er van prijkt; verscheidene »zeer kunstig" beschilderde *glazen; wapens* van Schout, Schepenen, enz.; *wapens* »vóór het doophuis"; op de bank voor Dijkgraaf en Heemraden; *wapenborden* van CORNELIS WESTDUEL, † 1741, en WILHELMINA DEN HERTIG, † 1782, beiden in hun leven Ambachtsheer en Vrouwe van *Charlois*, en de laatsten van hun geslacht, enz.

Is alles wat in OLLEFENS tijd in deze kerk gevonden werd, *nog* aanwezig?

Zoude iemand, in het belang van geslacht- en wapenkunde, enz., niet genegen zijn die wapens af te teekenen, of te omschrijven, en door middel van dit Tijdschrift bekend te maken?

Daar de kerk van *Charlois* waarschijnlijk binnen kort afgebroken of vernieuwd zal worden, zullen deze gedenkstukken, en welligt ook de *grafzerken met opschriften*, zeker verdwijnen. U—

---

544. — *Geneal. geschiedenis der Utrechtsche adellijke geslachten.* In de Vergadering van 2 Januarij 1847 werd door een der leden van het *Hist. Gezelschap* te *Utrecht*, Dr. KEMINK, het volgende voorstel gedaan:

»Er zal worden uitgegeven eene genealogische geschiedenis der belangrijkste Utrechtsche familiën, begeleid met de oude kaart van den Heer van ASCH VAN WIJCK, welke door eene supplementkaart kan worden aangevuld.

Het werk zal in het licht verschijnen bij afleveringen, welke ieder ten minste de geschiedenis van ééne familie compleet moeten bevatten, enz.

»De Heer KEMINK neemt de uitgave des werks op zich. Hij zal de eerste livraison ten zijnen risico op zich nemen." Zie *Kronijk* 1847, bl. 2 en 136.

Men vraagt: 1°. wat die oude kaart van den Heer VAN ASCH VAN WIJCK bevatte?

2°. Of het voorstel van den Dr. KEMINK genoegzame ondersteuning gevonden, en die *ééne aflevering* het licht heeft gezien?

M°.

---

545. — *Zeeslagen.* Vóór eenige maanden stond in een Fransch tijdschrift (n. f. la *Revue des deux mondes*) eene bijdrage te lezen over het Fransche zeewezen. Daarin heette het; »La marine *française* a livré vingt et une batailles rangées de 1676 à 1782; elle n'en a perdu que trois. Dans presque toutes les autres, elle est restée maîtresse du Champ de bataille.

1. 8 *Janvier* 1676. Combat de la flotte de DUQUESNE contre celle de RUYTER, en vue de *Stromboli*.

2. 22 *Avril* 1676. Nouvelle victoire de DUQUESNE sur RUYTER, mortellement blessé dans ce combat, à la hauteur d'*Agosta*.

3. *Mai* 1689. Combat de la Baie de *Bantry*, livré par l'escadre de CHATEAURENAULT à celle du vice-amiral HERBERT.

4. 10 *Juillet* 1690. Bataille de *Beveziers* entre les armées navales de TOURVILLE et de l'amiral HERBERT, créé comte de TORRINGTON.

5. 29 *Mai* 1692. Bataille de *La Hongrie*, livrée par la flotte de TOURVILLE aux flottes réunies d'Angleterre et de Hollande.—L'armée française portait 3,114 canons et 19,860 hommes; les flottes combinées, 6,994 bouches à feu et 40,675 hommes.

6. 24 *Août* 1704. Combat de *Velez-Malaga* entre la flotte du comte de TOULOUSE et celle des flottes combinées d'Angleterre et de Hollande sous les ordres de l'amiral ROOK.

7. 22 *Février* 1744. Combat de la flotte franco-espagnole, commandée par le vice-amiral DE COURT, contre la flotte de l'amiral MATHEWS, en vue des îles d'*Hyères*.

8. 20 *Mai* 1756. Combat de *Minorque* entre l'escadre du marquis DE LA GALISSONNIÈRE et celle de l'amiral BYNG.

9. 20 *Novembre* 1759. Combat dans la baie de *Quiberon* des vingt et un vaisseaux du maréchal DE CONFLANS contre les trente-sept vaisseaux de l'amiral HAWKE.

10. 27 *Juillet* 1778. Combat d'*Ouersant* entre l'armée navale du comte d'ORVILLIERS et celle de l'amiral KEPPEL.

11. 5 *Juillet* 1779. Combat de *La Grenade* entre le comte d'ESTAING et l'amiral BYRON.

12. 17 *Avril* 1780. Premier combat du comte de GUICHEN, en vue de la *Dominique*, contre l'amiral RODNEY.

13. 15 *Mai* 1780. Second combat du comte DE GUICHEN, devant *Sainte-Lucie*, contre l'amiral RODNEY.

14. 19 *Mai* 1780. Trosième combat du comte DE GUICHEN, contre l'amiral RODNEY.

15. 5 *Septembre* 1781. Combat du comte DE GRASSE à l'entrée de la *Chesapeake* contre la flotte de l'amiral GRAVES.

16. 12 *Avril* 1782. Combat de la *Dominique* livré par les trente vaisseaux du comte DE GRASSE aux trente-sept vaisseaux de l'amiral RODNEY.

17. 17 *Février* 1782. Premier combat de SUFFREN dans l'*Inde*, en vue de *Sadras*.

18. 12 *Avril* 1782. Second combat de SUFFREN dans l'*Inde*, près de *Proverdiern*.

19. 6 *Juillet* 1782. Troisième combat de SUFFREN dans l'*Inde*, devant *Negapatnam*.

20. 3 *Septembre* 1782. Quatrième combat de SUFFREN dans l'*Inde*, à l'entrée de la Baie de *Trinquemalé*.

21. 20 *Juin* 1783. Cinquième et dernier combat de SUFFREN dans l'*Inde* en vue de *Gondelour*.

Er wordt gevraagd of deze opgaven juist zijn.

H. R.

---

546. — *Babioles littéraires et critiques en prose et en vers. Hambourg*, chez J. C. BOHN, 1763 (kl. 8°.) Voor mij ligt tome IIIme, p. 134. De schrijver is vol geest, een groot taalkundige, en maakt opmerkingen, die zouden kunnen gedacht worden ook in onzen tijd geschreven te zijn. Het heeft mij niet mogen gelukken ooit de beide eerste deelen te zien te krijgen; kan iemand die ter inzage of in koop verstrekken? Zijn er nog meer deeltjes uitgekomen? en vooral wie was de schrijver?

H. R.

---

547. — *Le Compère Mathieu ou les bigarrures de l'esprit humain, par l'Abbé* DULAURENS. Dit werk bevat menige berigten omtrent ons vaderland omstreeks de eerste helft van de XVIIIde eeuw. De Schrijver spreekt (dl. I. p. m. 199, éd. van *Londen* 1829) van M. DOMINUS, agent des révérends pères jésuites à *Amsterdam*. Merkwaardig vooral is het XIVde hoofdstuk van het eerste deel, p. m. 240 seqq. Het *tooneel* wordt er behandeld. Ook *Dichters* (ROTGANS, VAN KRUININGEN, LANGEDIJK, FEITAMA ....).

De Vecht (*Maarsen*, *Loenen*), *Utrecht*, *Rotterdam*, *den Haag* (Museum van schilderijen). Een *Bibliophile* (CREVENNA ?), *Leyden*. (Un savant du premier ordre qui possédait un Cabinet d'histoire naturelle des plus complets). Misschien RUIJSCH, † 1731.

Gaarne zoude ik omtrent de aanwijzingen, door den schrijver verstrekt, ophelderingen verkrijgen, en tevens vernemen wat omtrent den schrijver meer bekend is.

H. R.

---

548. — *Tozen. Staatkunde van Europa.* Van dit werk verscheen in 1781 te *Utrecht*,

bij B. DE WILD, eene vertaling in drie deelen, onder den titel van: *Inleiding tot enz.* De schrijver met de initialen der voornamen M. E komt voor als Prof. te *Bützow*. In het derde deel komen wel meer dan honderd bladzijden voor omtrent de *Vereenigde Nederlanden*. Het schijnt dat die bijdrage onvolledig en ook wel onjuist is. De vertaler heeft er aanteekeningen bijgevoegd.

Vrage: 1°. Wat is omtrent den schrijver meldenswaardig. 2°. Is met die drie deelen alles geleverd wat het oorspronkelijke werk bevat? Of is dit niet zoowel *getronqueerd* in het geleverde, als ook geheel wegglaten wat *Italie*, *Turkije* en *Duitschland* betreft? 3°. Wie was de vertaler? 4°. Welke waarde wordt voor de geschiedenis van dien tijd aan het werk gehecht? H. R.

---

549. — *Willem Meerman.* Deze was, volgens BRANDT, de schrijver van het *Bootsmanspraetje* of *Comoedia Vetus*, hetwelk in 1612 voor het eerst uitkwam. In den herdruk van 1718 zegt de voorberigtgever, G. VAN ZONHOVEN, dat »deze WILLEM niet onvoorzien van geleertheid geruimen tijdt zee had gebouwdt, en *in* 't voornoemde jaer noch eenen togt nae 't Noordwesten van *America* waegde, om *langs dien wegh* eenen nieuwen doortogt nae *Oostindie* op te sporen, maer dat hij nooit terugkeerde."

De vraag is nu of er meer omtrent dien, door dezen geleerden zeeman voorgenomen doortogt bekend is, en of hij teregt alzoo als een voorganger van Kapt. ROSS, FRANKLIN en anderen kan worden aangezien? Ook wie was G. VAN ZONHOVEN? H. R.

[Over zijne *Comoedia Vetus* zie *Nav.* II. bl. 102, 192, 287.]

---

550. — *Omlandsreisje. Avontuurlijk Romantogtje*, Amst. 1734, in 12°. bevat eene schilderij der zeden, die toont dat er toen veel gebeurde, dat ook nog zoo hier te lande voorkomt, zoo als b. v. het geval aan den *Leidschendam*. Het spreekt van »een *omnis homo*, evenwel niet van die soort, gelijk STEVEN VAN DER KLOK, hoogloffelijker gedachtenis." Wie was die STEVEN? Met den *Omnis homo* schijnt geen romantisch persoon bedoeld te zijn. Is het bekend wie bedoeld mag zijn (bl. 261)? Wat is er bekend omtrent de miraculeuse put en de *Echo* op den Eltenberg (bl. 297)? Is het waar dat de zalm (die volgens den schrijver) te *Schoonhoven* niet te krijgen was (bl. 429), eens in *Zuidholland* zoo gemeen was, dat de dienstboden dien weigerden meer dan eens in de week te eten? Wie was de schrijver? J. B.

[Over STEVEN VAN DER KLOK zie men *Nav.* V. bl. 158, 257; VI. bl. 111; IX. bl. 366.]

---

551. — *Politycke Kuyper onses tijdts enz.* s. l., *Nae de copie van Leeuwaarden herdrukt*, 1710, in 12°., waarachter voorkomt JAN JANSZ. STARTERS *Nieuwe Kuyper ofte boertigh gedicht* enz., komt meestal voor in één band gebonden met *De pilaren ende peerlen van Groningen*, door BERNHARD ALTING, Rechtsgel. Gron. 1710. Wie was de schrijver? J. B.

---

552. —*De Graaf Medini.* De Graaf MEDINI gaf in 1784 uit: *L'Antica e moderna Olanda. Ode del Conte* MEDINI, *membro della reale Accademia de Scienze e belle lettere di Mantova* etc., in 8°., zonder naam van den drukker. Daarbij is eene fransche vertaling in proza, en eene dito in verzen gevoegd, alsmede eene hollandsche in verzen door den Heer J. G. DOORNIK, waarbij *Amsterdam* als de plaats van den druk is aangewezen, terwijl in het voorberigt gezegd wordt, dat de Heer NOMSZ den vertaler had ten dienste willen staan. Gaarne zou men iets meer omtrent dezen Graaf en zijne betrekkingen hier te lande vernemen. Is hij dezelfde persoon, van wien de beruchte maar geestige CASANOVA melding maakt in zijne *Mémoires*, I. 18. ed. PAULIN, Paris 1843, p. 397? J. B.

---

553. — *Scheedeldoekshaven.* Wat beduidt de naam *Schedeldoekshaven?* Zoodanig water vindt men te *'s Gravenhage* en te *Alkmaar*.

---

554. — *Louise de Coligny en Oldenbarneveld.* BILDERDIJK zegt VIIIste Deel van zijne *Geschiedenis des Vaderlands*, bl. 42: »Dat OLDENBARNEVELD zeer intiem was met LOUISE DE COLIGNY, Prinses Wed. van *Oranje*, en dat hij uit haar alles trok wat Prins MAURITS zeide of deed, dien zij (zoo staat er) recht Stiefmoederlijk affectioneerde." Steunt die beschuldiging op eenigen historischen grond, of is zij maar zoo los daar heen geworpen? S. S. S.

---

555. — *Pieter van Bleiswijk.* Bij wien kan men een onpartijdig oordeel vinden over dezen Raadpensionaris van *Holland* (1772—1787)? Dat van BILDERDIJK is, dl. XII. bl. 34, 40, 42, 51 en 80, ongunstig en niet vrij van partijdigheid; dat van SCHELTEMA, *Staatk. Nederl.*, dl. II. bl. 565. collat. dl. I. bl. 565, onbestemd. De Schrijver van de *Staatkundige partijen in Noord-Nederland* noemt hem slechts ter loops, bl. 253. VAN BLEISWIJK stierf kinderloos en had, even als zijne echtgenoote, geene broeders of zusters. Zijne papieren, die belangrijk moeten zijn geweest, zijn derhalve in handen van verre bloedverwanten of van vreemden overgegaan. Waar berusten zij? Hij stierf 29 Aug. 1790. S. S. S.

556. — *Opperbarbier van Karel V.* In de prachtige St. Lievens Monsterkerk te *Zierikzee*, in 1831 verbrand en ongelukkig door een vrij smakeloos gebouw vervangen, vond men, volgens eene geschreven aanteekening, eene grafzerk met het volgende opschrift door den geleerden Mr. J. VERHEIJE VAN CITTERS in der tijd afgeschreven.

Hier leit begravē Jonckvr ANNA VAN WESEL, weduwe WILLEM NICLAES BOENAERT — Bailluw der stede Zirickze en *Opperbarbier* van de Keiz. Maj. CAROLUS de viifden, ende sterf den vierden martii Anno XV^C^VIII en tachtig.

NICOLAAS B. wordt door SMALLEGANGE als Bailluw van *Zierikzee* in 1553 vermeld. Wat beteekende echter de titel van *Opperbarbier des Keizers?* φ²—φ.

557. — *Prijspenning van een Landbouwkundig Genootschap te ? opgerigt in het jaar* 1773. De voorzijde van dezen penning stelt een maaijer voor, die koorn met de sikkel afslaat; eene vrouw bindt het aan schoven. Eene opkomende zon beschijnt hen. Omschrift: *Societas secunda sub titulo: abundans messis spes seminantis.* In de afsnede: *Erecta anno* MDCCLXXIII.

Keerzijde: Een lauwerkrans. Omschrift: *Accipe pro meritis praemia digna tuis.*

Op het zilveren exemplaar, in de Penningverzameling van het Provinc. Noord-Brabandsch Genootschap voorhanden, staat in den krans gegraveerd: *Honorando D^o^. D^o^. C. Callenfels administ^i^ honor^io^ hujus societatis dignissimo.*

Was dit een *Zeeuwsch Genootschap?* Wie weet er iets van mede te deelen, *liefst spoedig* aan J. D. / L.

558. — *Belooningspenning voor den tuinbouwer.* In de Verzameling van het Noord-Brabandsch Genootschap is nog een zilveren penning: Voorzijde: Eene oranjerie. Afsnede: *Hortus Hesperidum.* Keerzijde: Een mandje met oranjeappelen, waar boven: *Cultori aurea poma.*

Welke vereeniging of welk genootschap te ? gaf dien belooningspenning? J. D. / L.

559. — *Amsterdamsche Couranten.* In 1734 kwam de *Amsterdamsche Courant* in handen der Stedelijke Regering, en in 1853 ging zij aan de Heeren VAN BONGA en DE BULL over. Kan iemand mij ook zeggen of van 1734 tot 1853 iets belangrijks met die Courant voorgevallen is; en wie alzoo, behalve WAGENAAR, slechts voor een' korten tijd, Redakteurs van die Courant geweest zijn? — Voor eenige jaren werd in den *Navorscher* melding gemaakt van eene *Geneeskundige Courant* en eene *Faam of Luchtbodin*, die beiden te *Amsterdam* werden uitgegeven; kan iemand mij nog meer Couranten opnoemen, die te *Amsterdam* het licht hebben gezien, en zoo ja, wie zij tot uitgevers en redakteurs hadden; — wanneer zij begonnen en geëindigd zijn; — welke hare kleur en strekking was? enz. enz.

JOHANNES CLEMENS.

560. — *Bickers* 1650. In het *Extract uyt de Heeren-Veenster Almanach in 't jaer* 1651, gedruckt tot *Leeuwarden* bij CLAUDE FONTEYN komt een politiek gedicht voor tegen de bekende Burgemeesters BICKER; het eerste der twaalf coupletten luidt aldus:

Vrieslant wacht u dat geen BICKERS
Uyt beguychlen uwen raet
BICKERS zijn vergifte Kickers
In de Kerck en in den Staet.

Wij meenen dit wel eens elders gelezen te hebben. Wie kan zulks aanwijzen? J. D. / L.

561. — *Penning van* 1588. In den *Navorscher*, X. bl. 282 leest men: »tot aandenken van dezen zeeslag (tegen de Onoverwinlijke vloot), zegt CAMDEN (waar?), zijn er penningen geslagen, *die alle* in *Holland* vervaardigd werden, met de volgende voorstellingen en opschriften, als: *Venit, vidit, fugit. Dux foemina facti* (*facta?*).” Waarop nog de beschrijving van eenen tweeden penning, den bij VAN LOON, dl. I. bl. 390, N°. 1 afgebeelden volgt. Wie kent den eersten penning?

J. D. / L.

562. — *Charles Burney.* CHARLES BURNEY, een Engelsch muzijkgeleerde, deed in 1772 eene reis door ons vaderland. Toenmaals bezocht hij onder anderen *Groningen* en gaf als vrucht van zijne reis een boek uit, getiteld: *The present state of music in Germany, the Netherlands and United Provinces.* Zie *Volksalmanak* 1858, bl. 64. Wie heeft dat boek? J. D. / L.

563. — *Dr. Guest.* Wie kan de titels enz. opgeven der werken van den Engelschen geleerde Dr. GUEST, waarvan in *the Edinburgh Review*, Julij 1860, p. 138 gezegd wordt: »Dr. GUEST.. has thrown more light upon the Sceitonic settlements in *Britain* than any preceding scholar.” J. D. / L.

TOELICHTINGEN EN TEREGTWIJZINGEN OP VROEGERE ANTWOORDEN.

Cornelis Vermuyden. Nederlandsche Droogmakerijen in Engeland (I. bl. 17; vgl. bl. 35, 163; II. bl. 126, 254, 285, 349; IX. bl. 30; X. bl. 27, 103; *Bijbl.* 1853, bl. cxl, clxxv). Op bl.

287 van *Notes and Queries* (XI) komen nog eenige bijzonderheden omtrent de Nederlandsche Droogmakerijen voor. De Heer EDWARD PEACOCK namelijk schrijft:

»Veel narigt omtrent vreemde landverhuizers naar *Engeland* is te vinden in des Wel-Eerwaarden JOSEPH HUNTER'S *History of the Deanery of Doncaster* en in Dr. STONEHOUSE'S *History of the Isle of Axholme.*

Zoo als bekend is ondernam in het jaar 1626 een Zeeuw, CORNELIUS VERMUYDEN, de droogmaking en het in bebouwbaren staat brengen van het uitgebreide moeras *Hatfield Chase.* Om hem in dit werk bij te staan liet hij vele Vlamingen, Hollanders en Franschen overkomen, aan wien dan ook kavelingen lands werden toegemeten. Gedurende de Groote Rebellie hadden de arme volkplanters vele moeijelijkheden te bekampen, en na dat tijdstip maakten hunne oproerige naburen, de oude bewoners, het hun zoo erg, dat velen naar hun moederland wederkeerden."

De Heer PEACOCK deelt dan verder eene vrij uitvoerige naamlijst mede, welke door hem werd nageschreven naar eene hedendaagsche copij van *A Brief Account of the Drainage of the Level of Hatfield Chase, and Parts Adjacent, in the Counties of York, Lincoln and Nottingham.* Dit werk wordt gezegd te zijn van ABRAHAM DE LA PRYME, maar op welk gezag is onbekend. Klaarblijkelijk is het zamengesteld door iemand, die goed te huis was in de geschiedenis en plaatskennis van het district en, naar den stijl te oordeelen, telt het opstel anderhalve eeuw voor het minst. Ondertusschen is het te betreuren, dat de namen in de afgeschrevene lijst zoodanig zijn verdraaid en naar het Engelsche hooren der Nederduitsche uitspraak opgeteekend, dat eene opname daarvan in den *Navorscher* tot niets leiden zou. JACOB DROOGBROOT, om iets te noemen, komt er in voor als DRAOGBRACT! Wie Hollandsche namen kan terugvinden in BEHARREL STERPIN, VANDEBERO. PORCE, TAFFIN (TAFFINDER), BROUNYEE (BROUNYOU), MASSINGALL, BAW (BAY), GREBOLT, MARQUECHEIR, CLATE en KIERBY, zal mij genoegen doen.

»De meesten dezer familiën — zegt PEACOCK — zijn thans uitgestorven en de nog overblijvenden hebben hare namen meestal zoo veranderd, dat men ze bijna niet meer tot de oude kan terug brengen. De namen van LEGAT, EGAR, BRUNYEE en VANPLUE zijn nog in hun oude spelling bewaard gebleven. BLANCARD en HOREGRAVE schrijven thans BLANCHARD en HARGRAVE.

»Men vindt het oorspronkelijk Handschrift van DE LA PRYME'S *History of Hatfield* onder de Harleiaansche Handschriften in het Britsche Museum." J. H. VAN LENNEP.

Anagrammen (I. bl. 19; vgl. bl. 38, 72; II. bl. 336; *Bijbl.* 1853, bl. xxviii, lxxxix; 1854, bl. xix; VIII. bl. 62). In den *Conversations Lexikon fur Geist, Witz und Humor* van SAPHIR en GLASZBRENNER, komen in voce *Anagram* nog onder anderen voor: GUSTAVUS = Augustus; CARTESIUS = Sectarius; CALVINUS = Lucianus; FREDERICUS TAUBMAN = Urbane dictum faris; JEZUS CHRIST = Ist süsz reich; BEROLINUM = lumen orbi; ARISTOTELES = Sal erat iste; LOUIS HECTOR DE VILLARS = Héros de la Victoire; ORATOR HENRY HOUNT = No one truth Henry; ITALIEN = Litanei; enz. D. *te D.*

Baron (I. bl. 21; vgl. bl. 44, 76, 100, 198). In mijne aanteekeningen vind ik ter ondersteuning van de beteekenis van het woord als *vir ingenuus, homme libre et vaillant*, vrij man (ahriman) ook in het oud-Frankisch, verwezen op vertalingen van:

1°. Sermon: S. BERNARDI: »Melior est, ait SALOMON, patiens viro forti et qui dominatur animo suo expugnatore urbium," f°. 73. Mielz valt, ce dist SALOMONS, li patiens del fort baron et cil bi at signorie sor non iver, ke cil nefacet ni les citez prent.

2°. Dial. ST. GREZ: »Uxori vir debitum reddat »similiter et uxor viro." 1 *Cor.* VII: 6. Li Barons rendet la dete a sa feme et la feme semblablement à son baron.

In verzamelingen van oude spreekwoorden der Franken en Franschen, ook in de laatste tien jaren uitgegeven, doch waarvan de juiste titel niet is terug gevonden, zal men ook menig voorbeeld kunnen vinden van dezelfde opvatting van het woord, onder anderen één, hierop nederkomende, dat men niet moet tusschen beide komen *quand le baron bât sa femme;* een spreekwoord, waarop het stukje van MOLIÈRE, *le médecin malgré lui*, is gegrond.

Het woord dat van *Ber* afkomt, moge hier te lande weldra in onbruik zijn geraakt, althans in 't algemeen, maar de *welgeboren mannen* van *Rhijnland* waren zeker, naar den oorsprong, evenzeer »barons", als de leenmannen in het hof van *Kennemerland*, de *pares* van den Graaf; het edele kwam er wat later in, zoo als oorspronkelijk het onderscheid tusschen een vrij en edel Germaan moeijelijk aanwijsbaar zal bevonden worden; te zien b. v. de oude keure van *Zeeland*, onder FLORENS TUTOR, in MIERIS' *Charterboek.*

[*Baron* zal wel een oudduitsch woord zijn, dat vrij man beteekent en naderhand eenen Latijnschen uitgang gekregen heeft. Zie GRAFF, *Althochd. Sprachschatz*, dl. III. bl. 153. Vroeger is reeds aangewezen, dat het in het Fransch en Engelsch van vroegeren tijd en in het Spaansch zelfs nog later in de beteekenis van vrij, aanzienlijk man voorkomt. Wij vinden het ook in andere talen van *Zuid-europa.* In het waldensische gedicht *La nobla Leyczon*, lezen wij b. v.:

En aquel temp fo ABRAM, baron placzent a Dio.

(In dien tijd leefde ABRAHAM, een aanzienlijk man die aan God behaagde) en wat verder:

Et en orient aparec una stella a li trey baron,

(En in het oosten verscheen eene ster aan de drie heeren): En wanneer CAMOENS spreekt van:

os varões assinalados,
Que da occidental praya Lusitana
Por mares nunca d'antes navegados
Passarão ainda alem da Taprobana,

meent hij niet baronnen, maar aanzienlijke en dappere mannen.]

Paasch-eijeren (I. bl. 91; vgl. bl. 117—119; VII. bl. 138, Vr. 192, X. bl. 48). De bekende *Kouranten-Tolk* van JOHAN HUBNER (2de druk, bij M. DE BRUYN, z. j.) geeft op bl. 469 eene niet onaardige bijdrage omtrent het gebruik in onzen titel aangehaald:

»Een zonderlinge oude gewoonte" — zegt hij — »is by de Laken-bereiders in de oude en nieuwe stad van *Breslau*, genaamt het *Eijerlezen*, dat van een voornaam Stigter zynen oorsprong heeft. Daar by worden zekere beloningen gesteld; en meest voor of na Paaschen een zeker getal geschilderde eijeren op een straat naar een tusschenruimte van zekere schreeden in een rye na elkander gelegt; die een Laken-bereiders Knaap, als zogenaamde *Eijerlezer* onder het heen en te rug loopen, het een na het ander opneemt en in een zeef met bloemen vercierd werpt. Ondertusschen moet een tweede, genaamt de *Looper*, tot aan zekere Kerk der stad loopen, op de kerkdeur een teken schryven, en weder te rug loopen. Komt nu de *Looper* eer weder, dan de *Eijerlezer* de eijeren heeft opgenomen, dan heeft hy het gewonnen; zo niet, draagt de Eijerlezer den prys wech. En deze plechtigheid wordt met een drinkgelach geëindigt."

J. H. VAN LENNEP.

Pattehon (I. bl. 124; vgl. bl. 177). Zie over *Patagon*, *Patacon*, of *Pattacon* GROEBE's Prijsvraag, en SALZADE, *Recueil de Monnoies*, p. 205, die bijna letterlijk is afgeschreven in de *Encyclopédie par M.* DE FELICE, *Yverdon* 1774, in voce.

D. *te D.*

Wie was Jakob du Buquoy (I. bl. 257; vgl. bl. 375; II. bl. 97, 352; *Bijbl.* 1853, bl. cxxiii; VI. bl. 205). Deze vraag deed J. C. K. in den Eersten jaargang (1851). Die vraag lokte eenige antwoorden uit en toch waag ik het er nog een te geven. Ik vermoed namelijk dat JACOB DU BUCQUOY een zoon is geweest van JERONIMUS DU BUCQUOY en JAAPJE HARTMAN, jongste dochter van ISAAC HENDRIKSZ. HARTMAN en JAAPJE RODENBURG. Daar ISAAC HENDRIKSZ. HARTMAN den 9 Maart 1656 zijn examen als chirurgijn te *Amsterdam* deed, en de bekende zeereiziger op het eind der XVIIde eeuw geboren is, komt de tijdrekening zeer goed uit. — Indien dit mijn vermoeden waar is, dan was JACOB DU BUCQUOY getrouwd met CATHARINA FOCK, en had hij eenen zoon JAN JACOB DU BUCQUOY, getrouwd met GUURTJE DE JONG, overleden te *Haarlem*, uit welk huwelijk slechts een kind, CATHARINA MARIA DU BUCQUOY, jong gestorven. Uit het antwoord, I. bl. 375, weten wij dat de zeereiziger JACOB DU BUCQUOY op het einde zijns levens te *Haarlem* woonde. — JERONYMUS DU BUCQUOY voornoemd was broeder van PIETER DU BUCQUOY, getrouwd met ALIDA HARTMAN, ook eene dochter van ISAAC HENDRIKSZ. HARTMAN en JAAPJE RODENBURG, van welke II. bl. 47 wordt gesproken.

EEN LEIDSCH STUDENT VAN 1818.

Italiaansche Prozawerken verduitscht (I. bl. 289; vgl. II. bl. 117, 167, 198, 322, 353; *Bijbl.* 1853, bl. xx, lxx, civ; 1854, bl. xxxiii, xlix, lxix; VI. bl. 310). Ik vond nog niet vermeld: *De Historische ende Polityke Werken van* NIC. MACHIAVEL, 's Gravenh. 1703, 5 dln. in 8°. en N. MACHIAVEL, *de Prins*, met aanteekeningen van A. DE LA HOUSSAIE, vertaald door D. GHIJS, 's Gravenh. 1705.

D. *te D.*

Nederlandsche Volksoverleveringen (I. bl. 354; vgl. II. bl. 272, 291, 326, 354; *Bijbl.* 1853, bl. ix, xlviii, lxxi, cvii, cxix, clv, clxx; 1854, bl. cxiii; 1855, bl. xx; IX. bl. 304). Ik zeg den Heer J. C. K. dank voor den zwaluw-vaarwelroep, die, voor zoo ver ik mij herinneren kan, vrij wel overeenkomt met de uitlegging, mij in vroegere jaren van dezelfde schelle, slepende klanken gegeven.

Als van denzelfden aard teeken ik nog het volksgeloof aan, dat in de geluiden van den steenuil (*Strix noctua*), het »*kom-mede*, *kom-mede — op het kerkhof-hof*, *hof!*" meent te herkennen.

J. H. VAN LENNEP.

Vogellijm, *Mistelbloem*, *Maren- of Spooktakken* (II. bl. 26; vgl. III. bl. 197; *Bijbl.* 1855, bl. xi; VI. bl. 337). De Heer S. FARNCOMBE SANDERS verzekert mij, dat hij deze woekerplant in het wild groeijende in het *Haagsche Bosch* heeft aangetroffen.

J. H. VAN LENNEP.

Engelsche Tooneelspelers in de Nederlanden (II. bl. 27; vgl. III. bl. 17; *Bijbl.* 1853, bl. xl, liv; VIII. bl. 7; X. bl. 70, 104). Ik wenschte te weten of in de *Spectacula exhibita Comiti Leicestrio, Utrajecti gubernacula Provinciae acceptanti* (te *Utrecht*, 159?) van J. F. CORTGEEN, bijgenaamd VAN DER GOUDE, ook eenige melding voorkomt van *Engelsche tooneelisten*, en, zoo ja, wat hunne namen zijn en wat zij ten tooneele gevoerd hebben?

J. H. VAN LENNEP.

Alles is hier vast en veilig (II. bl. 119; vgl. III. bl. 107). Op de eerstgemelde plaats worden uit de *Nagelatene Leerredenen* van Ds. MOLSTER, uitgeschreven de navolgende vier regels:

„Alles is hier vast en veilig,
Alles waarheid, alles deugd;
Aardsche smart en aardsche vreugd
Mengt hier niet in 't vlekloos heilig!"

en op de tweede wordt TOLLENS als de vervaardiger dier regels opgeven, met bijvoeging der vier volgende. Vóór eene reeks van jaren schreef TOLLENS die acht dichtregelen in mijn *Album*, doch de vier eerste regels luiden daar eenigzins anders, en wel:

„Alles is hier vast en veilig,
Alles waarheid, alles deugd;
Aardsche smart noch aardsche vreugd
Mengt zich hier in 't vlekloos heilig."

Ik geef ze hier, omdat de laatste lezing, naar mijn inzien, de voorkeur boven de eerste verdient. Wat toch zoude aardsche smart en vreugd in 't vlekloos heilig *mengen*? Het doet ons denken aan den kok, die de saus klaar maakt. *Zich mengen* dat is iets anders, en geeft een verstaanbaar denkbeeld.

9 Januarij.

Jan Rap en zijn maat (II. bl. 183; vgl. III. bl. 174; *Bijbl.* 1853, bl. cxviii). Omtrent den oorsprong dezer benaming zijn tot nu toe in dit Tijdschrift nog slechts een paar gissingen gegeven, die onze lezers wel niet zullen voldoen. Zij is echter niet moeijelijk te verklaren. Vragen wij eerst wie is *Jan Rap en zijn maat*, dan is het antwoord niet het gemeen, dat noemt men *Janhagel.* Maar *Jan Rap* is het roerigste, luidruchtigste deel van het volk, dat bij gevolg als er gevochten wordt met de vuist of met het mes, ook bij opstanden en volksbewegingen eene eerste rol speelt. Wie anders is dit in ons land dan de zeeman? Hij heet *Jan Rap* en met regt, want hij is vlug en vaardig, weet het ligchaam te bewegen en te gebruiken en is niet gewoon lang te denken en te overleggen, maar ziet en besluit en handelt bijna op hetzelfde oogenblik. CATS en HEINSIUS en andere dichters uit de XVIIde eeuw gebruiken het adj. *rap* ook bij voorkeur, wanneer zij van den zeeman spreken. Eindelijk hij heet *Jan Rap en zijn maat*, en dit woord *maat*, al hooren wij het den ambachtsman ook somtijds bezigen, is toch vooral bij den zeeman in gebruik. Hem zullen wij ook gewoonlijk *maat* noemen, terwijl wij *vriend* gebruiken als wij eenen ambachtsman of boerenarbeider toespreken. Ten bewijze dat nog in het begin der XVIde eeuw *Jan Rap en zijn maat* de naam was van het zeevolk, strekke de volgende plaats uit BREDEROOS *Klacht van een huysman en een barbier.* De boer zegt daar:

En soo ongse koeyen heur verworgen of sieck zijn, sterven heur eygen doodt,
Of heur self verdrincken, of sneuvelen en smooren in de sloot,
Daer maecken wy tonne vleys af, dat koopen de schippers om 't jaer drie pongden,
Dat geven sy Jan Rap en sijn maet, die sterven daar af als katten en hongden.

P. L. Wsz.

Geslacht van Altena (II. bl. 215; vgl. III. bl. 208, 273; *Bijbl.* 1853, bl. clxvii; 1854, bl. lxxxii). Men kan daarover nazien: OUDENHOVE, *Beschr. van Zuid-Holland*; VAN SPAEN, *Inleiding tot de Geschiedenis van Gelderland*, dl. III.; BUTKENS, *Trophées du Brabant*, in de genealogie van de Heeren en Graven VAN HORNES of HOORN; VAN HEUSSEN en VAN RIJN, *Kerkelijke Geschiedenis en Oudheden van het Bisdom Utrecht*, en eenige Charters in het *Charterboek der Graven van Holland* van VAN MIERIS. Ook nog de *Généalogie de la Maison de Lijnden* van BUTKENS.

N.

Lui seul vaut une armée (II. bl. 311; vgl. III. bl. 312). De door mij gedane vraag bleef tot hiertoe eigenlijk onbeantwoord. Het is daarom, dat ik wil mededeelen wat mij aanleiding heeft gegeven om haar te doen. Welligt dat zij zoo blijken zal wel eenige aandacht te verdienen.

In strijd met de gewone lezing en opvatting, lees ik, en deed dat reeds in 1842, *Exod.* XV: 3, 4:

יְהוָה אִישׁ מִלְחָמָה
יְהוָה שְׁמוֹ מַרְכָּבֹת

Jhovah is man des strijds;
Jhovah — zijn naam een oorlogswagendrom; — waardoor de parallelie eerst in haar regt komt. Wat beteekent toch, tegen over het verheven denkbeeld dat de Eeuwige een man des strijds, d. i. de regte oorlogsheld is, het eenvoudige: *Jhovah is zijn naam.* Want zelfs, indien men ook al aan dien naam allen nadruk wilde toekennen, met het gezegde aldus op te vatten: *teregt heet hij Jhovah*, zoo bedenke men, dat niet de *eeuwigheid* Gods wordt geprezen, maar zijne onweêrstaanbare *magt*, die zeker is van de overwinning. En hoe kon de dichteres (MIRJAM) dat in het tweede lid van dit vers, dat te zamen behoort, schooner en krachtiger doen uitkomen, dan door, na ten tweeden male יְהוָה genoemd te hebben, plotselijk de rede te wenden, en te zingen: *zijn naam geldt voor strijdwagens.* Ik weet niet, wat stouter zijn zou, dan den *naam* alleen des Eeuwigen tegen de 600 uitgezochte wagens van Egypte's Koning over, neen boven die te stellen.

In het gezegde: *lui seul vaut une armée*, ligt,

schoon zeker minder krachtig, dezelfde gedachte. Daarom wenschte ik te weten, waar die in den *Recensent* 1852, N°. 7, Rec. bl. 431 aangevoerde »spreuk der oudheid" in de oudheid voorkomt. De Recensie was, meen ik, geteekend H. J. K.

De tegengestelde gedachte, door C. A. C. (*Nav.* III. bl. 312) uit de *Fasti* van OVIDIUS aangehaald:

E quis dux fieri quilibet aptus erat,

vind ik evenzoo reeds *Rigt.* V: 14, 15, waar niet zonder nadruk de opgekomen strijders uit MACHIR (den halven stam van MANASSE aan gene zijde der *Jordaan*), ZEBULON en ISSASCHAR met de eerenamen van *legerhoofden*, *bevelstafvoerders* en *vorsten* worden genoemd.

S. J.

De Beerebijt (II. bl. 312; vgl. III. bl. 312). H. W. K. heeft in den IIden Jaargang gevraagd naar de beteekenis der benaming *Beerebijt*, en in den IIIden Jaargang wordt getracht die vraag te beantwoorden. Dat antwoord is echter nog niet beslissend en meer waarschijnlijk komt mij de gissing voor van onzen medearbeider Ds. E. B. SWALUË, die in eene aanteekening op het werk van W. H. BARTLETT, *de Pelgrim-Vaders*, bl. 11, zegt te vermoeden, dat de naam *Beerebijt* afkomstig is van *Engelsche beerengevechten* der XVIde en XVIIde eeuw (*Bear-baitings*), waarbij men beeren tegen honden deed vechten en ophitste. *To bait* is *aanlokken, ophitsen*. Vgl. bl. 90 van genoemd werk.

9 Januarij.

[De Heer J. H. VAN LENNEP herinnert, dat, toen de Kroonprins van *Denemarken* op den 1sten April 1693 *Amsterdam* bezocht, hij onder anderen ook op een gevecht (wáár staat niet vermeld) van honden tegen beeren onthaald werd.]

Het oog eener naald (III. bl. 95, Vr. 83; vgl. IV. bl. 75; IX. bl. 339; X. bl. 9). Het vraagstuk schijnt beslist door de volgende mededeeling in *de Bazuin* voor Vrijdag, 25 Mei 1860:

»Een oudheidkundige van *Liverpool*, de Heer MAYE, heeft onlangs een manuscript gekocht, hetwelk door den WelEerw. Heer HENRY STOBAT van *Thebe* is medegebragt en dat het XIXde kapittel van *Mattheus* bevat, in oud Grieksche letteren geschreven. Dit manuscript schijnt het oudste (?) document van het christendom te zijn, en het laat geen twijfel over omtrent de bekende uitdrukking van den *kameel*, die door het *oog van een naald kan*. Dit was uit het Grieksch niet goed vertaald; er staat wel degelijk *touw*, maar geen *kameel* in den tekst."

Hoe komt het toch, dat men de lezing van κάμιλον (kabel) voor κάμηλον (kameel) niet veel vroeger heeft aangenomen? De zin was toch veel duidelijker. J. H. VAN LENNEP.

Het oog eener naald. De mededeeling van *de Bazuin* is niet bijzonder duidelijk; de meening schijnt te zijn, dat de genoemde Engelschman een grieksch handschrift van een gedeelte van het N. Testament bezit, ouder dan alle overige, waarin *Matth.* XIX: 24 gelezen wordt niet κάμηλον *kameel*, maar κάμιλον *touw*. Wij zouden echter op gezag van dat éëne handschrift, al is het ook inderdaad zoo oud, de laatste lezing nog niet verkiezen. In de gewone lezing zien wij geen bezwaar. Kameel en naaldenoog, het grootste dier en de kleinste opening, vinden wij hier, waar iets onmogelijks moet te kennen gegeven worden, veel krachtiger tegenstelling dan die van kabel en naaldenoog. Zeker zouden velen in onze dagen hier liever gesproken hebben van eene deur, eene steeg of iets anders wat dient om in of door te gaan, maar toch voor een dier van die grootte veel te klein is. Doch de oosterling is daar minder keurig in. Men denke aan de plaatsen in de Evangeliën, waar gesproken wordt van het doorzwelgen van den kemel, die toch niet tot de gewone spijzen behoorde, of van de *poorten* van het doodenrijk, die de gemeente niet zullen *overweldigen* en aan vele plaatsen in de boeken der Profeten, waar beelden of vergelijkingen gevonden worden, die wij bij eenen schrijver van onzen tijd en van ons volk stellig afkeuren zouden.

P. L. Wsz.

Romein de Hooghe (III. bl. 128, Vr. 135; vgl. X. bl. 142). In zijn ten jare 1703 bij LINDENBERG te *Amsterdam* uitgegeven *Bijbelprentwerk* zijn alle platen geteekend: ROM. DE HOOGHE, *inventor et fecit*. CHR.

Eijerschalen te breken (III. bl. 191, Vr. 196; vgl. IV. bl. 154). »Bij het *eijeren* eten moet men de schalen klein drukken, anders huisvesten er de *heksen* in." Zóó geloofd men nog onder 't landvolk in *Gelderland*, volgens HELDRING, aangehaald door Mr. L. PH. C. VAN DEN BERGH, in zijne *Proeve van een Kritisch Woordenboek der Nederl. Mythologie*, bl. 331.

In 't Graafschap *Mark* zegt men: »Wenn man Eier gegessen, so muss man die Schalen zerbrechen, sonst bekömmt man das Fieber." Zie KUHN u. SCHWARTZ, *Norddeutsche Sagen, Märchen u. Gebräuche*, S. 444.

»De schalen der eijeren, die men gegeten heeft, te verbrijzelen, is nog een der oudste, bij ons overgeblevene gebruiken. PLINIUS verhaalt, dat de bijgeloovige Romeinen de versche eijeren aanzagen als het zinnebeeld van de vruchtbare natuur, als eene heilige en geheimzinnige zelfstandigheid. Hunne wigchelaars bedienden er zich van; zij ledigden dezelve en schreven, onder vele bezweringen, geheime karakters in de binnenste schil, die in staat waren veel kwaads te berokke-

nen. Om die betoovering te vernietigen, brak men de schaal, en benam zóó aan deze het vermogen om te benadeelen." Zóó leest men in N°. 43 van de stukjes, uitgegeven door de inrigting: *de Vriend van Armen en Rijken*, 1854, bl. 7. S. V. Pl.

Napoleon I te Breda en te Brussel (III. bl. 196, Vr. CXII; vgl. IV. bl. 175; *Bijbl.* 1855, bl. xl). De volgende stukken waren bij vergissing onder de aanteekeningen geraakt, vandaar dat zij nu eerst geplaatst worden. Een derde stuk, er door den geachten Inzender bijgevoegd, is reeds in ons Tijdschrift opgenomen, IV. bl. 175. Het eerste van de twee die wij hier laten volgen, is de Toespraak van Gedeputeerden van het Consistorie der Nederl. Herv. Gemeente gerigt tot den Bisschop, die door den Keizer benoemd, het eerst weder den Bisschoppelijken zetel beklommen had; het tweede het door NAPOLEON gesprokene bij de audientie op het kasteel te *Laeken* aan de brusselsche Kathol. geestelijkheid verleend.

I.

Mijnheer de Bisschop!

De Gedeputeerden van het Consistorie der Nederduitsche Hervormde Gemeente binnen deze stad, hebben de eer hunne opwachting bij Uwe Hoogwaardigheid te maken, haar met derzelver verheffing door Zijne Majesteit den Keizer tot deze verheven kerkelijke waardigheid van harten geluk te wenschen, en over dezelve Gods beste zegeningen te bidden.

Daar het Zijne Majesteit behaagt heeft het oud Bisschoppelijk bestuur na zoo veele jaaren afzijns hier in al deszelfs uiterlijk voorkomen en glans weer in te voeren, zoo kunnen de Gedeputeerden niet afzijn, hoe wel in uwe tegenwoordigheid, hunne vreugde te betuigen, dat zig Hoogstderzelver keuze tot den perzoon van Uwe Hoogwaardigheid bepaald heeft — eenen man, die (het zij met verlof gezegd!) hun uit onderscheiden rapporten ten dezen ontfangen gebleken is van eene bijzonder goede Christelijke gezindheid te zijn, en van wien zij derhalven voor de algemeene zaak der Christenheid, die hoewel onder verschillende benamingen hier voor onzen gemeenschappelijken Heer vergaderd wordt, het goede verwachten.

Dat de verheven bediening die Uwe Hoogwaardigheid hier te Lande en in deze Stad waarnemen zal, voor dezelve steeds eene bron van het grootst vergenoegen, en der Roomsch-Catholique gemeentens, die aan derzelver oppertoezigt worden toevertrouwd, tot den uitgebreidsten zegen zij!

Inzonderheid dat de God en Vader van onzen gezegenden Heiland van wien alles goeds komen moet, Uwe Hoogwaardigheid toeruste met eene ruime mate der gaven van zijnen Heiligen Geest, om in derzelver hoge betrekking het meest weezenlijk nut te stichten, en daar in zoo ijverig en zoo getrouw te zijn, dat zij eenmaal, na eenen wel volbrachten loop, op dien groten loon, die door hem aan alle zijne welmeenende Dienstknechten zoo Goddelijk is toegezegd, de gegrondste hope moge hebben!

Mijnheer de Bisschop! Daar een Rijk door twist en tweedragt verdeeld niet bestaan kan; — en daar wij al schoon in zeer verschillende betrekkingen echter voor één allergrootst Opperhoofd en Koning arbeiden, zoo gun ons de vrijheid in alle oprechtheid te verklaren dat wij met onze Gemeentens van uwe goede zorg alhier, de bevordering van liefde en eendracht naar het Euangelie verwachten, en ongeveinsd bij te doen dat wij met die gemeentens zoo als altoos tot behartiging van vrede en ééndracht naar dat Euangelie gezind zijn, en ons als zoodanig met dezelve aan uw duurzaam toegenegen aandenken onverdeeld aan te beveelen!

II.

Audience donnée au Clergé de Bruxelles, au Chateau de Laak, par S. M. l'Empereur.

S. M. Qui êtes-vous?

L'Archévèque. Ce sont Ms. les Vicaires généraux, les Doyens curès, et les Vicaires.

S. M. J'aurai tous les Egards pour le Pape, je le reconnaitrai comme Chef de l'Eglise, comme successeur de S. PIERRE, et comme Vicaire de J. C. en tout ce qui concerne la foi et la Doctrine, mais il ne doit pas s'immiser dans mon temporel: ces deux puissances sont indépendantes. Je veux la Religion de S. BERNARD, de BOSSUET, et de l'Eglise Gallicaine, je la protégerai de toutes mes forces, mais je veux par la Religion ni les opinions de GREGOIRE VII, de BONIFACE, de JULES qui ont voulu assujettir les Royaumes et les Rois a leur domination, qui ont excommunié les Empereurs, bouleversé la tranquilité des peuples. Quoi qu'on en dise je crois qu'ils brulent aux Enfers pour toutes les discordes qu'ils ont excitées par leur prétention extravangante. Les Papes ont fait trop de mal, trop de sottises pour les croire infaillibles. Qui est ce donc qui a fait le schisme de l'Angleterre et de l'Allemagne? n'est ce pas la prétention du Pape et les opinions de Rome? par Dieu je ne les souffrirai plus ces prétentions; le Siècle où nous sommes ne saurait les endurer. Autant mes armes ont rendu la France glorieuse, autant les peuples qui nous survivront attacheroient d'ignominie à ma mémoire, ils me rendroient responsable

des conséquences. — Je ne suis pas de cette Religion de GREGOIRE VII, qui n'est pas celle de J. C. je me ferai plutôt Protestant que de l'adopter. Mais j'ai pris un autre plan: J. C. qui n'a reconnu aucun rite temporel, quoi qu'il dépendit de lui d'ériger un trone à Jeruzalem pour dominer sur toute la terre, ne l'a pas voulu; il s'est humilié jusqu'à l'heure de la redemption, il n'a pas voulu que les Apotres et ses Successeurs eussent d'autre prétention que celle de l'humilité; il a dit: rendez à CESAR ce qui apartient à CESAR et à Dieu ce qui apartient à Dieu. J'ai fait un Concordat avec le Pape, je m'y tiendrai: j'ai conseillé mes Evèques et je veux suivre leurs avis. S'il le faut je convoquerai un concile de mes Evèques et même de toute la chrétiennité pour décider mes droits.

Le Pape est un bon homme, un homme doux mais ignorant. Je l'ai connu Evèque d'Imola. mais il suit des mauvais conseils. Je lui aurois laissé ses états s'il avoit eu assez de politique pour les gouverner, mais il n'a pas voulu fermer ses ports aux Anglais qui pouvoient inquiéter mes soldats à Naples. Je lui ai oté ses états et voilà tout mon différent avec lui. On m'a dit que vous ne voulez pas prier pour moi par ce qu'on m'avoit excommunié, n'est ce pas moi cependant qui a relevé vos autels qui vous a rendu à la Religion, qui vous a fait porter le costume que vous avez maintenant. Pourquoi donc être ingrats? — Mais c'est l'ignorance de plusieurs de vous autres qui en est cause, et l'ignorance des Prêtres est le plus grand fléau du monde. Je veux protéger les bons, mais je poursuivrai les méchants. Mr. l'Archévêque, Mr. les Vicaires généraux! surveillez bien vos Ecclésiastiques, inculquez bien ces principes à vos éleves dans les séminaires, et vous, Mess. les Curés! écrivez le profondement dans votre mémoire, et faites en part à vos correspondants, ils ne pourront se plaindre de la persécution s'ils s'obstinent, ils ne seront pas alors des Martyrs, car c'est la cause qui fait les Martyrs et non la mort. Si je suis mon bon droit et le Pape un mauvais, c'est lui qui est responsable, c'est un homme, il peut manquer; voila mes principes, ils sont fixés, je ne m'en départirai pas. Ce ne sont pas des Mystères, mais des faits que je connois et que chacun peut connoitre en lisant l'histoire Ecclésiastique. Si j'irois parler des Mystères de la Trinité et de l'Eucharistie je ne serois pas recevable; je laisse tout cela aux Evêques et au Pape, Successeurs des Apotres, je n'ai aucune envie de m'en mêler.

J'ai été à Vienne, on y professe les mêmes principes, j'y ai parlé aux plus grands Théologiens, leurs principes sont conformes aux miens, il en est de même en Espagne et Portugal, ce n'est qu'à Louvain où l'université vous a donné une mauvaise Doctrine, qu'on pense différemment, il en est de même d'une partie de la Hollande, et je crois que ce système n'a été adopté que par opposition aux suites du Calvinisme qui s'y montroient prépondérantes. Votre Archévêque que j'ai nommé il a obtenus des Bulles du Pape, mais les Bulles manquant par les formes, je ne peux les admettre. Ainsi donc il y a vacance de sa place, que le Chapitre Métropolitain régisse son Eglise par les vicaires généraux; je ne veux pas que les Evêques administrent sans les institutions du Pape, mais le Chapitre peut faire usage de son Ministère et tout est en ordre. La Cour de Vienne est dans les mêmes principes, JOSEPH vouloit la même chose, il vouloit plus, touchant en quelque sorte à la Discipline, il s'attribuoit les biens des Eglises supprimées. A Vienne maintenant on supprime des Eglises pour les dettes de l'Etat, on a fait la même chose en France, mais c'est pendant la Révolution; cela a cessé depuis le Concordat; en Italie j'ai laissé les biens aux Eglises et je veux que les Eglises en jouïssent.

La Religion n'est pas une franche Maçonnerie. J. C. a dit: prêchez sur les toits; qui conque connoit l'Histoire Ecclésiastique saura en quoi consistent mes différents avec le Pape.

Le Pape n'est pas le grand Lama, la religion n'est pas arbitraire, elle a ses règles et ses canons que le Pape doit suivre. Si le Pape veut être le grand Lama, dans ce cas je ne suis pas de sa Religion.

Verboden boeken in Nederland (III. bl. 230, Vr. CXXIX; vgl. IV. bl. 205—209; *Bijbl.* 1855, bl. xlvi, cxxv). Tot aanvulling van het medegedeelde strekke:

Volgens het *Nederlants Schoutoneel*, door H(ENDRIK) J(ACOBSZ) S(OETEBOOM). Amst. 1678, bl. 232, werden den 16den September 1672 »alle blaauw Boekskens of Lasterschriften" verboden op eene boete van 500 guldens, en met uitgedrukte namen, het *Hollants Venesoen*, het *Leger-praetje*, benevens het *Verhael van 't voornaemste 't gene desen Staet eenige jaren herwaerts was overgekoomen* en *Onzijdige Bedenkingen*, enz.

Een verboden boekje: *Abstersio Macularum*, van JACOBUS REVIUS. Zie *Overijss. Almanak voor Oudheden en Letteren*, 1853, bl. 86.

Verboden geschriften te *Amsterdam* in 1787; zie *Nieuwe Nederl. Jaarboeken* voor 1787, bl. 5345. Dito te *Rotterdam;* zie bl. 5979, en dito in *Drenthe*, zie bl. 6036.

Het boek *De Godsdienst zonder bijgeloof*, door BAROEN. Zie *Nav.* VI. bl. 107. Het boek *Anonymi*, bl. 246. Over LE NOBLE'S *Geschrif-*

ten, Nav. IV. bl. 337, en over een verboden *Pamflet* in 1748, *Nav.* X. 129.

FRANZ JOSEPH MONE, die in zijn *Uebersicht der Niederländischen Volks-Literatur älterer Zeit*, Tubingen 1838, S. 15, de Censuur-edicten van 1550, 1556, 1616 en 1626 bespreekt, geeft S. 16, 17 eene lijst van verboden boeken.

Uit J. HOOGEVEENS *Hoogelied van Salomon* werden onderscheidene bladzijden op het stadhuis binnen *Leiden*, op order van Schepenen, verbrand. Zie *Nav.* V. bl. 187.

Het *Getijboek* van Paus GREGORIUS VIII bij plakkaat op boete van *ƒ* 3000 verboden. Zie P. LE CLERCQ, *Vervolg op* J. BLOMHERT. Amst. 1753, bl. 137. Een ander boek: *De val van 's waerelds Afgod*, zie bl. 153. Eenige geschriften van PONTIAAN VAN HATTEM, zie bl. 180.

Het *Speculum Crystallinum*, *Christallijnen Spiegel* verboden. Zie *Nieuw Archief voor Kerkel. Geschiedenis*, Schiedam 1852, dl. I. bl. 336, 349.

SALMASIUS, Hoogleeraar te *Leiden*, gaf in 1649 uit: *Defensio regia pro* CAROLO I. Dit boek werd bij plakkaat der Staten van *Holland* van 26 November 1649 verboden.

L. V. A(ITZEMA), *Herstelde Leeuw*. 's Gravenhage 1642, 4°. verboden bij plakkaat van 24 April 1652.

Verboden *Couranten, Verzen, enz.* Zie Jhr. BERG, *De Réfugiés in de Nederlanden*. Amst. 1845, dl. I. bl. 31.

Volgens een pamflet *Le Voici of Portrait en Bijzonderheden aangaande*..... RIJKLOF MICH. VAN GOENS, 1782, bl. 19, aant. 9, zouden er in 1748 te *Amsterdam* geschriften van LUZAC op het schavot verbrand zijn.

Le Nouv. Test. trad. avec des remarques, par J. LE CLERC, Amst. 1703, in 4°., werd in *Holland* en *Duitschland* verboden om de Sociniaansche beginselen die het bevat. Zie *Catal.* VAN VOORST, 1859, *Theologie*, p. 14. N°. 213, volgens denzelfden *Catalogus*, N°. 4982: *Uytheemsen Oorlog ofte Roomse Mintriomfen*, 's Hage 1651.

In *Amsterdam* werd in 1650 op zekere geldboete den boekverkooperen verboden te verkoopen de *Historie* van TRIGLANDIUS. Zie G. BRANDTS *Daghwijzer*. Amst. 1689, bl. 109.

Een werk van FENELON bij MAGERUS, Amst. Zie *Bulletin du Bibliophile Belge*, 2 Série. Tom. 1, 1854, p. 33.

Ten einde na het herroepen van het edict van *Nantes* moeijelijkheden te ontgaan, namen eenige schrijvers en uitgevers in *Nederland* verbloemde namen aan en deden hunne werken schijnbaar op andere plaatsen in het licht komen. WEISS, in zijne *Hist. des réfugiés prot. de France*, Paris 1853, deelt tom. II. p. 147, deswegen bijzonderheden mede, terwijl hij tom. I. p. 287, een werkje door CLAUDE hier te lande uitgegeven en in het Engelsch vertaald vermeldt, als op last van JACOBUS II verbrand. L. D. R.

Levensbijzonderheden van W. T. en D. W. (Carel?) Hattinga (IV. bl. 96, Vr. 95; vgl. bl. 377). Op de kaarten van *Zeeland* in den *Tegenwoordigen staat aller volkeren* (dl. XX), en wel bepaaldelijk op de kaarten van *Walcheren*, *Noord-Beveland* en *Schouwen*, staat de naam van D. W. C. HATTINGA gedrukt D. W. CAREL. Hoe men aan dezen laatsten naam CAREL gekomen is, vooral in den tijd dat hij nog leefde, verklaar ik niet te begrijpen; genoeg zij het, dat zijn naam niet was CAREL, maar wel DAVID WILLEM COUTRY HATTINGA, geboren...., begraven in kerkgraf N°. 31 der Koor-, nu R. Kath. kerk te *Hulst*, den 4den Januarij 1790, bij zijne aldaar rustende echtgenoot CHRISTINA SUZANNA GAILLARD, overleden den 21sten Januarij 1780, en bij zijn kind, begraven den 4den Maart 1773.

Deze DAVID WILLEM COUTRY HATTINGA, die eenige jaren in *Oost-Indië* heeft doorgebragt, was de zoon van WILLEM TIBERIUS HATTINGA, vervaardiger van de kaarten der eilanden *Tholen* en *Zuidbeveland*, Med. Doct., Burgemeester van *Hulst*, Schepen van *Hulster-Ambacht*, overleden den 12den (begraven den 17den) November 1764, oud 64 jaren, en van ANNA MARIA COUTRY, overleden den 10den (begraven den 19den) September 1786, oud 76 jaren, 5 maanden en 4 dagen.

[Deze ANNA MARIA COUTRY is waarschijnlijk de dochter en wel het vijfde kind van den in 1702 (28 Mei) van 's lands vloot te *Hoek* bij *Terneuzen* beroepen predikant DAVID COUTRY, vertrokken den 2den November 1713 naar *Lillo* (tot hoe lang is hij daar verbleven?), en van ANNA MARIA VAN DER GUCHTEN; ANNA MARIA COUTRY is dan geboren te *Hoek*, den 27sten Maart 1710, en misschien wel gehuwd met WILLEM TIBERIUS HATTINGA, te *Lillo*.]

Deze WILLEM TIBERIUS HATTINGA, van wien eene platte-grond-teekening bestaat van de groote kerk te *Hulst*, met hare 393 grafkelders, moet zich omtrent de belangen dier kerk ook zeer verdienstelijk hebben gemaakt, want het graf N°. 30 is hem voor verdiensten door den Kerkeraad in eigendom toegestaan, en na zijnen dood gedekt met een' schoonen marmeren steen, waarop zijn wapen staat, met de spreuk: *Olei quam vini* (meer naarstigheid gebruikt dan wijn gedronken); de olie en de lamp beteekenen, dat iemand niet alleen bij dag, maar ook bij nacht werkzaam is, en voorts, dat W. T. HATTINGA van zijne geboorte af nooit wijn gedronken heeft. In den witten rand des steens, aan de eene zijde, staat: *Non est mortale quod opto* (naar het onsterflijk goed verlang ik, zoo lang ik leef), en aan de andere zijde: *Stat sua cuique dies* (onze dagen zijn geteld).

Te oordeelen naar hetgeen men mij te *Hulst* verhaalde, heb ik wel redenen om te mogen aannemen, dat ANNA WILHELMINA HATTINGA, den 21sten December 1789 te *Hulst*, gehuwd met den te *Sas van Gend* wonenden Heer JAN WORMERUS RAVEN, weduwnaar van Vrouwe ROULANDA BRUIN, eene dochter was van DAVID WILLEM COUTRY HATTINGA.

Kan iemand mij zeggen, wanneer D. W. COUTRY HATTINGA is geboren, wanneer hij naar *Oost-Indië* is vertrokken, wanneer van daar terug gekomen, en wat hij aldaar heeft verrigt? F. CALAND, te *Sas van Gend.*

[HATTINGA werd echter niet op die kaart alleen DAVID WILLEM CAREL genoemd. Zie bl. 123.]

Ferdinand Freiligrath (IV. bl. 159, Vr. 135; vgl. V. bl. 22; *Bijbl.* 1855, bl. lxii; VII. bl. 107, 172; IX. bl. 206, 366). Men kan vertalingen van eenige zijner gedichten vinden in de *Dichterlijke Fonckels*, te *Utrecht*, n. f. bij VAN HEININGEN. 185?

CORNELIUS LIXA.

»*'t Oranje drietal*" (IV. bl. 197, Vr. CI; vgl. X. bl. 267). D. *te D.* vraagt bl. 267, of de Schrijver van »t Oranje drietal" misschien JAN ROTTERDAM kan zijn, de Schrijver der in 1725 verschenen *Mengeldichten.* De aanleiding tot die vraag gaf de vermelding van den titel van genoemd boekske in den *Catalogus* van den Heer VAN HEECKEREN VAN WALIEN, waar het wordt genoemd: »*Rotterdam, het Oranje drietal*, Amst. 1748." De aandachtige lezing van den titel, zoo als die IV. bl. 197 is opgegeven, zal doen zien wat de oorzaak van zoodanige vermelding is geweest. Die titel toch noemt als schrijver: »BATO FILIUS ROTERODAMENSIS" En nu heeft de steller van den catalogus van dat ROTERODAMENSIS maar ROTTERDAM gemaakt. Maar JAN ROTTERDAM heeft vermoedelijk met dien BATO FILIUS ROTERODAMENSIS niets gemeen. Ik herhaal dus mijne vraag, wie was de schrijver van het bovengenoemd zonderling, zeer anti-franschgezind werkje?

C. & A.

Invloed van de Maan op de weersgesteldheid (VI. bl. 108, Vr. 161; vgl. 292). In de *Bibliothèque Universelle, Revue Suisse et étrangère, Genève* 1860, vindt men bl. 177 eene *Seconde Notice sur l'influence supposée de la lune sur le temps*, door Prof. MARCET.

♀²—♀.

Tetje Roen, Jan de Wasscher en Steven van der Klok (V. bl. 458, Vr. 123 en bl. 239, Vr. 266; vgl. bl. 257, 315; VI. bl. 111; IX. bl. 366). Van *Urbanus en Isabella* bestaat eene uitgave in kl. 4to., dat tot de blaauwe boekerij behoort (om de kleur van het slechte papier, hier de graauwe te noemen), waarvoor men zich, ruim 40 jaar geleden, het best kon voorzien bij een boekverkooper in de Boomstraat bij de Noordermarkt te *Amsterdam.*

L. J.

[Zie den *Catalogus van Volksboeken* door onzen uitgever gevoegd bij N°. 9 van dezen Jaargang.]

Patard en double Patard (VI. bl. 191, Vr. 284; vgl. bl. 353). »Monnoie toute de cuivre, qui a cours en Flandres et dans les Provinces-Unies; c'est à-peu-près le double du Liard de France: aussi les Picards donnent-ils à ces derniers de nom de Patard" (SALZADE, *Recueil de Monnoies*, p. 283). »Le Patard vaut 2 deniers de Gros et représente 14 deniers $^1/_2$ de France à 27 l. le marc; il passe pourtant pour 15 deniers: car les 48 Patards font l'Ecu de 60 Sols de France" (ibid. p. 329).

»48 Patards = le Rixdale pair de l'Ecu de 60 Sols" (ibid. p. 256). WILLMEYER, *Num. Lexicon* in voce zegt: »*Patar* Brabantische Münze zu 16 Pfennigen."

D. *te D.*

Egbertus Aemilius (VI. bl. 233, Vr. 350; vgl. VII. bl. 25; X. bl. 72 en 169). Volgens het oudste kerkeraads-protocol bij de Nederd. Herv. gemeente te *Groningen*, werd AEMILIUS in 1596 aangesteld tot praeceptor in de laagste classe van de latijnsche school aldaar en vertrok hij in 1798 naar de hoogeschool te *Leiden*, om in de theologie te studeren. T. A. R.

Modde van Gompen (VI. bl. 266 (*), Vr. 419; vgl. VII. bl. 55; X. bl. 135). Behalve de zegswijze »het is een *Modde van Gompen*", zegt men in sommige oorden van ons land van eene slordige, vuile vrouw, *het is een moddik*, het is *een moddik van een wijf.* Misschien is dit *moddik* van *Modde van Gompen* afkomstig. C/4.

[Dat MODDE VAN GOMPEN oorspronkelijk, zoo als BILDERDIJK zegt, in eene oude vertelling te huis behoort, kunnen wij zonder bewijs niet aannemen. BILDERDIJK toch speldt zijne lezers wel eens meer iets op de mouw. Het eerste gedeelte van haren naam was waarschijnlijk in verband met *modden* = morsen en *moddig* = morsig, beiden in *Noordholland* in gebruik, het eerste ook bij KILIAEN te vinden.]

Kerkelijke Zegels (VI. bl. 334, Vr. 545; vgl. VII. bl. 124, 341; VIII. bl. 9, 70, 135; IX. 107). Ik vind niet opgegeven dat de gemeente *Tubbergen* verleden jaar het volgend zegel heeft aangenomen: een schip in volle zee met het omschrift: *Sigillum Eccles. Tubbergensis. Matth.* VIII, *v.* 25. D. *te D.*

Hollandsche werken vertaald (VI. bl. 360, Vr. 549; vgl. VII. bl. 92, 298: VIII. bl. 13, 204, 270, 330; IX. bl. 8, 110, 174, 208, 241

(*) Niet 256. Zoo als VII. bl. 55; X. bl. 135 staat.

306, 340, 367; X. bl. 11, 38, 105). Van Prof. N. C. KISTS *Verhandeling over 't Bisschoppelijk gezag* (*Kerkel. Arch.* II) komt eene vertaling in 't Hoogduitsch voor in ILLGENS *Zeitschr. f. histor. Theol.*, 1832, IIer B.

Van de *Verhandeling over de snelheid van stroomend water en de middelen om dezelve op allerlei diepten te bepalen* (bekroond door de Holl. Maatschappij van Wetenschappen, en te vinden in het XXVIste deel harer werken), van C. BRUNINGS, bestaat eene Hoogduitsche vertaling.

Van G. VROLIKS *Verhandelingen over misgeboorten* enz. leverde de Belgische Geneesheer Dr. FALLOT eene overzetting in 't Fransch, onder den titel van: *Mémoires sur quelques sujets intéressants d'anatomie et de physiologie* (1822).

G. VROLIKS *Beschouwing van het verschil der bekkens bij onderscheidene volksstammen*,— zijne verhandeling *over 't geen bij den mensch na onherstelde heupontwrichting, hetzij aangeboren, hetzij na de geboorte verkregen, wordt te weeg gebracht*, — en zijn boekje *Over de ziekte der aardappelen* werden ook in 't Fransch vertaald ('t laatstgenoemde in 1847), — terwijl eene Hoogduitsche vertaling bestaat van zijne verhandeling *Over eene volkomene gewrichtsverstijving der heilig-, darm- en schaambeenderen*, en van zijn geschrift *Over verstrooide beginselen van een tweede kind, waargenomen in een gezwel van het linker deel des aangezigts bij eene zevenmaandsche vrucht*, — 't laatste van de hand van E. A. W. HIMLY, en te vinden in MECKELS *Archiv für Anatomie u. Physiol.*, 1832.

De novelle *Almagro* (1837) van Mevr. BOSBOOM-TOUSSAINT is in 't Hoogduitsch vertaald; desgelijks *'t Huis Lauernesse*, door WOLFF. Van 't laatstgenoemde werk bestaat ook eene Engelsche vertaling door VOGIN.

Prof. J. GEELS *Onderzoek en Phantasie* is in 't Hoogduitsch vertaald.

Verscheidene geschriften van den Hoogleeraar J. L. C. SCHRÖDER VAN DER KOLK hebben de eer eener overzetting in buitenlandsche taal genoten, o. a.:

1. Zijn *Anatomisch-physiolog. onderzoek over 't fijnere zamenstel en de werking van 't ruggemerg*, in 't Zweedsch door Prof. BONSDORF, te *Helsinfors*.

2. Zijne verhandelingen *Over 't fijnere zamenstel en de werkingen van 't verlengde ruggemerg*, en *Over de naaste oorzaak van Epilepsie* enz. in 't Hoogduitsch door Prof. THEILE (1859), en in 't Engelsch door Dr. D. W. MOORE, in de *New Sydenham Society* (1859).

3. Zijn opstel *Over Choroiditis als oorzaak van Glaucoma* in 't Hoogduitsch, opgenomen in VON AMMONS ophthalmologisch tijdschrift.

4. Zijne verhandeling over *Het aanwezen van veerkrachtige longvezels in sputa van phthisici* (zie *Nederl. Lancet*, 1845), in 't Fransch door Dr. PLOEM (1850), en in 't Engelsch door Dr. MOORE (1857).

5. Een opstel *Over den oorsprong en de vorming van tubercula pulmonum*, in 't *Nederl. Lancet*, 1852, in 't Engelsch door Dr. MOORE (1858).

6. Eene verhandeling *Over mala parasitica in 't algemeen* enz., in 't Zweedsch door T. WAHLGREN (1849).

7. Twee opstellen in 't *Nederl. Lancet*, 1853, over *Vernaauwing van het darmkanaal door ingeslikte kersensteenen veroorzaakt*, en over *'t Verblijf van doorgeslikte voorwerpen in 't darmkanaal zonder belangrijke nadeelige gevolgen*, in 't Engelsch, opgenomen in *the Dublin medical Press* voor 1859.

8. Zijne verhandeling *Over de pathologie en de therapie der krankzinnigen*, in 't Zweedsch door Dr. GRÄHS.

9. Zijne voorlezing *Over 't verschil tusschen doode natuurkracht, levenskracht en ziel*, in 't Hoogduitsch (1837) en in 't Zweedsch (1857).

10. Van zijne in vereeniging met Prof. W. VROLIK uitgegevene *Nasporingen omtrent vaatvlechten bij onderscheidene diervormen* bestaat ook eene vertaling in 't Fransch, opgenomen in de *Annales des sciences naturelles*.

BOERHAVE'S *Institutiones Medicae* en *Aphorismi* zijn in 't Arabisch vertaald.

De *Secrete Resolutiën en Resolutiën van consideratiën, ten tijde van* J. DE WITT, zijn in 't Fransch vertaald.

Onlangs verscheen in *Engeland* eene *Bloemlezing* uit CATS, onder den titel van: *Moral Emblems*.

Apostelgeschichte für Geistliche und die Gemeinen. Ausgelegt von Dr. ISAAK DA COSTA. *Aus dem Holländ. übersetzt von* A. A. REIFERT. *Bevorwortet von* Dr. FR. MALLET, *Pastor in Bremen*. 2 Theile. Bremen 1860.

Leonidas, gedicht van WILLEM VAN HAREN, is in 't Latijn en Fransch vertaald (zie SCHELTEMA, *G. en L. Mengelwerk*, dl. I. bl. 146).

N. G. VAN KAMPEN, *Geschichte der Niederlanden*, Hamb. 1833, 2 Bde.

W. SEWEL, *Historie van den oorsprong en aanwas der Kwakers* (Amst. 1717), is in 't Engelsch vertaald. Van die vertaling bestaat zelfs een *tweede* druk.

Jan van der Veen (VIII. bl. 193, Vr. 215; vgl. bl. 303, 372; X. bl. 200). In den *Catalogus der Biblioth. van de Maatschappij van Nederl. Letterkunde te Leiden*, komen nog de volgende uitgaven voor:

1. J. VAN DER VEENS *Verkeerspel op 't Batement nu kortelingh binnen Antwerpen, tot schimp vanden Prince van Orangien uyt-gebeelt* (sic). *Met oock het teghen-dicht. Noch is hier by-ghevoecht syn Kaets-spel, enz. By* DAN.

JANSSEN (of JANSEN), *t'Hoffjen. Boekdr.* 1632. 4°. (dl. I. bl. 239).

2. De volledige titel der 37 uitgaven zijner *Zege- en Bruyloftszangen* (vermeld VIII. bl. 303) is:

J. VAN DER VEENS *Overzeesche Zege- en Bruylofts-Zangen, alsmede alle de Wercken by hem oyt gemaeckt*, de 37ste druk. Haerlem, H. P. VAN WESBUSCH, 1641, langw. 12°. (t.a.p.)

3. J. VAN DER VEEN, *Klucht van Emanuel Carbonero, Spaensch-Capiteyn, en Franco Vredeman, een gevangen Nederlander.* (z. pl. of j.) kl. 8°. (Tooneelstuk vermeld op bl. 208 van het 2de stuk, 1e deel.)

4. J. VAN DER VEENS *Verkeer-spel met sommighe Antwerpsche Teghen-dichten.* Antwerp. 1631, 4°. (dl. II. bl. 527).

De Heer J. C. K. zegt op bl. 379 van den VIIden Jaargang, dat het werkje van VAN DER VEEN, getiteld : *Raadtselen uytgebeelt met zinrijke uytleggingen* enz. Deventer 1653, gedeeltelijk in diens *Adams-Appel* is opgenomen. Komen die *Raadselen* in geene uitgave voor? Ook niet in die, welke na VAN DER VEENS dood is verschenen (Amst. 1703, 8°.). Zoo niet, dan zoude de Heer J. C. K. door eene korte opgave van den inhoud mij zeer verpligten.

Er bestaat nog van hem een zeker zeldzaam boekje, getiteld:

JAN VAN DER VEENS *verbaasde fama over de treffelijcke onghemeene Zege der wijt-beroemde Stadt Maastricht ende der steden Venlo, Ruermonde, Stralen, Zittert, ende Limborgh; Mitsgaders ses schansen verovert door 't beleit des alder-doorluchtigsten Prince van Orangien. Te* Deventer, *by* SEB. WERMBOUTS, *in 't jaer* 1632, kl. 8°. met het titelblad 11 ongenommerde bladzijden. (Zie *Catal. der Bibliotheek van de Akad. van Wetenschappen*, N°. 1098.)

Het is ook in zijn' *Adams-Appel* opgenomen onder de *Zege-Zangen* (zie uitgave Amst. 1703, bl. 469). D. *te D.*

Abbias Hattinga (VIII. bl. 199, Vr. 245; vgl. IX. bl. 50; X. bl. 170) trad voor het eerst als Predikant in dienst te *Midwolde* en *Leek*, Prov. *Groningen*, den 12 Augustus 1694, van waar hij in 1702 naar *Sluis* vertrok. Het weeshuis te *Sluis* in 1730 verbrand zijnde, deed hij, met een' Ouderling eene collecte in eenige steden in *Noordholland*, om het te herbouwen, bij welke gelegenheid hij te *Amsterdam* overleed in October of in het begin van November 1731.

F. A. R.

Kartouw (VIII. bl. 261, Vr. 307; vgl. IX. bl. 17, 79). Het vermoeden, dat *kartouw* zooveel is als *Karthuizer*, op grond dat deze monniken-orde zich bijzonder met geschutgieten plagt in te laten, wordt bevestigd door het woord *kardoes*, *cartouche*, *kartätsche* — vanwaar wederom ons *kartets*. Zonderling, en toch ook natuurlijk, dat de Karthuizers, door hunne gelofte tot stilzwijgendheid gebonden, juist een fabriekaat ondernamen, dat in zijne aanwending zoo luidruchtig was. J. H. VAN LENNEP.

Geneeskundigen te Jisp (IX. bl. 330, Vr. 420; vgl. X. bl. 54, 141). Op bl. 54 wordt genoemd WILLEM TAAMSzoon bijgenaamd *de IJzeren Duim*. Was CORNELIS TAMESZ, die in het begin der XVIIde eeuw vrij wat naam had en ook niet voor een zacht Chirurgijn bekend stond, zijn broeder? Dat men hem te *Amsterdam* goed kende, blijkt uit den *Stommen Ridder* van *Bredero*, waar in het 4de bedrijf gesproken wordt van apteekers enz.,

> Die als CORNELIS TAMESZ van *Gisp* wat
> hart hangt zijn of gheduymt.

A. la Pierre (X. bl. 33, Vr. 48; vgl. bl. 267). ABRAHAM JACQUES LA PIERRE, uit *Leiden*, werd 1795 benoemd tot Lid der Hollandsche Rekenkamer, idem van het Committé van Waakzaamheid; in 1798 was hij Agent van inwendige Politie en zulks nog in 1801; *Vervolg op* WAGENAAR, *Vaderl. Historie*, op onderscheiden plaatsen, zie dl. XLVII het *Register*. Volgens het aangeteekende door L. J. t. l. a. p. schijnt het, dat later (1803 of 1804) tusschen LA PIERRE en zijnen vroegeren geestverwant SPOORS proces heeft plaats gehad. Hij zal denkelijk in de eerste helft dezer eeuw overleden zijn.

V. D. N.

Biographie. Schuyl (*Florens*) (X. bl. 37, Vr. 88; vgl. bl. 209, 267, 303).

Bij SIEGENBEEK, *Geschiedenis der Leidsche Hooge School*, dl. II. bl. 138, wordt melding gemaakt van FLORENTIUS SCHUYL, Hoogleeraar in de Genees- en Kruidkunde te *Leiden*, geboren te *Schiedam* 13 Maart 1819 en overl. 5 Sept. 1669.

Van de familie SCHUYL heb ik het volgende aangeteekend.

HERMAN SCHUYL, uit *Limburg*, geb. 1556, overl. 1623, was 1582 Rector te *Kuilenburg*, 1588 Predikant te *Noordeloos*, 1791 te *Voorhout*. Zijne echtgenoot was ADRIANA EVERHARDI VAN DEN BOSSCHAERT, Mr. HERMANSdr. Hij had t. m. een zoon

WIJNAND HERMANSZ SCHUYL, geboren 15 April 1582 ouden stijl en overleden 15 Febr. 1623. Hij was 1603 Predikant te *Scheveningen* en den 3 Novb. 1604 getrouwd met CORNELIA DIRKSdr. STOOP, wier moeder MARIA FRANSdr. DE WITT, uit *Dordrecht*. (Zie BALEN, *Beschr. van Dordrecht*, bl. 1246.) Hunne kinderen waren:

1. HERMAN SCHUYL, Predikant te *Maasland*, in 1640 in *den Briel*, en in 1648 te *Vlaardingen* (zie ALKEMADE, *Beschrijv. van den Briele*, bl. 99).

2. DIRK (of THEODORUS) SCHUYL, volgt A.

3. KORNELIA en 4. MARIA SCHUYL, beiden door BALEN opgegeven als ongehuwd.

A. DIRK WIJNANDS SCHUYL, ook voorkomende onder den naam van THEODORUS SCHUILIUS, was geboren 22 Sept. 1616, en overleed 31 Mei 1691, was Rector der Latijnsche Scholen te *'s Gravenhage*, had tot vrouw CORNELIA VAN 'S GRAVENPOLDER, dochter van JAN en van SARA VAN SWAMMERDAM: uit welk huwelijk twee kinderen

1. SARA SCHUYL, geboren 12 Julij 1663; den 29 Mei 1684 gehuwd aan GIJSBERT HERMANSZ VAN BLOMMESTEIN te *Delft*; van welke echte lieden nog ten huidigen dage verscheidene descendenten in leven zijn.

en 2. HERMAN SCHUYL, die volgt B.

B. HERMAN SCHUYL voorn., geb. 4 Maart 1665, was Phil. & Medic. Dr. te *Delft*, is twee malen getrouwd:

1°. 3 Febr. 1694 met ANNA CORNELISdr. VAN DER HOEVEN, overleden 18 Nov. 1694.

en 2°. 28 Nov. 1702 met DINA ADRIAENSdr. VOCKESTAERT, geb. 16 Dec. 1668.

Uit het eerste huwelijk is geboren

1. ABIGAEL SCHUYL, geb. 20 Maart 1698.

Uit het tweede

2. CORNELIA SCHUYL, geb. 24 April 1704, gehuwd 1726 aan HENDRIK VINCENTS BOELHOUDER. Kinderloos.

3. NICOLAES SCHUYL, geb. 22 October 1707, ongehuwd overleden 24 April 1776.

en 4. ADRIANA CATHARINA SCHUYL, geb. 14 Aug. 1711, gehuwd 16 October 1731 aan WILLEM HERMANSZ. HUYSINGA VAN VLIET, geb. 7 Oct. 1706. — Uit dit huwelijk zijn nog verscheidene descendenten in leven.

Opmerkelijk is het, dat in het *Supplément* op BUTKENS *Trophées de Brabant*, T. I. L. VII. p. 234, een WIJNANT SCHUYL voorkomt, als *Med. Dr.*, in 1646 *Griffier van de Kamer der Domeinen en quartieren van 's Hertogenbosch, gezegd de leen en tolkamer.* De voornaam WIJNANT doet vermoeden, dat er tusschen laatstgemelden Griffier en den Predikant te *Scheveningen* bloedverwantschap bestond.

Jonkheer PIETER SCHUYL VAN WALHORN was Raad en Rentmeester van de Episcopale en andere geestelijke goederen van de Stad en Meijerij van *'s Hertogenbosch.* Zijne eenige dochter MARIA SCHUYL huwde 25 April 1671 aan JOHAN VAN DER DOES, waarvan de familie SCHUYL VAN DER DOES afstamt.

De familie SCHUYL VAN WALHORN voerde in haar wapen o. a. *zes gouden merletten*, door WELEVELD, *Handboek*, bl. 38, *cannettes* genoemd, terwijl de Delftsche familie SCHUYL drie van die dieren van hetzelfde metaal tot wapen voerde.

In de familie SCHUYL VAN WALHORN kwam mij mede een persoon met den voornaam WIJNAND voor. C./4.

Biographie. Omtrent A. en P. WALENBURCH, geboren te *Rotterdam*, vindt men uitvoeriger berigten bij J. F. FOPPENS, *Biblioth. Belgica*, t. II. p. 1018 et 1019, als ook hunne portretten op één plaat. J. C. K.

Kapellenvlugt (X. bl. 69, Vr. 117; vgl. bl. 306). »Den 16 Julij ll., waargenomen van voorm. 10 — namid. 1 uur, vertoonden zich, met Z. wind, bij warm (78°) en stil weder witte vlinders, de helft grooter dan de witjes, die men gewoonlijk in de tuinen ziet, in zulk eene verbazende menigte, dat op 1½ uur afstands van den wal en verder, de oppervlakte van het water en de schepen, destijds aldaar aanwezig, er als mede bedekt schenen. Op plaatsen in het meer, waar men anders de Haarlemmer-toren duidelijk kan zien, kon men, van wege de wolk kapellen, dezelve niet onderscheiden. Men vergelijkt het verschijnsel bij eene sneeuwbui, die ongelijk valt. Schepen en zeilen waren geheel wit van den hoop vlinders. De oudsten der schippers verklaren nooit zoo iets opgemerkt te hebben; slechts een enkelde meende zich te herinneren, dat voor ruim 10 jaren zulk een menigte sprinkhanen hem overviel. Met een frisschen wind, die omstreeks 1 uur in den namiddag uit het N. W. begon te blazen, waren deze kapellen als in één oogenblik verdwenen; log zijnde, lieten zij zich gemakkelijk vangen en dooden, waartoe de schippers, om dezelve af te weren, zich genoodzaakt vonden. Van waar deze ontzettende menigte vlinders gekomen, en waar dezelve gebleven is, is onbekend. Den volgenden dag is op het Alkmaardermeer, hoewel juist niet in die mate, echter een dergelijk verschijnsel waargenomen."

Advertentieblad van het Departement van de Wester-Eems, 29 Augustus 1811, N°. 18.

H. R.

Biographie (X. bl. 102, Vr. 154; vgl. bl. 312). JACOB KORTEBRANT, als keurig dichter en ervaren oudheidkundige bekend, werd geboren te *Rotterdam* in het 1697, uit het huwelijk van JOANNES JACOBSZ. KORTEBRANT en GEERTRUY VAN CHARLOIS, die in het jaar 1685 te *Rotterdam* zijn gehuwd.

Om aan het verlangen van velen zijner vrienden te voldoen en in het bezit zijnde van vele handschriften, hield hij zich o. a. onledig met het schrijven eener beschrijving zijner geboortestad, welke echter door verschillende beletselen, en naderhand door zijn' dood, niet is kunnen worden voltooid.

Na zijn' dood, welke plaats vond te *Rot-*

terdam op den 5den Augustus 1777, is evenwel in het licht verschenen een werkje, getiteld: *Beschrijving der stad Rotterdam, bevattende derzelver geschiedenissen, aanleg, uitbreiding, tegenwoordige staat, privilegiën, aanmerkelijke zeldzaamheden en openbare gebouwen; oudheidkundige beschrijving der kloosters, die weleer binnen deze stad gevonden werden, benevens eene naauwkeurige aanwijzing der overblijfselen daarvan, welke nog voorhanden zijn: Alles uit oude handschriften opgespoord en met oordeelkundige aanmerkingen verrijkt; voor het grootste gedeelte getrokken uit de nagelatene schriften van den beroemden oudheidkenner, wijlen den Heere* JACOB KORTEBRAND. Te *Amsterdam*, bij DIRK en JACOBUS TOL, 1789.

In den VIden Jaargang van den *Navorscher*, bl. 58 en 59, worden bijzonderheden medegedeeld uit een zijner handschriften, omtrent de ruïne van het huis *Spanje*.

JACOB KORTEBRANT was mede een goed wapenteekenaar, zoo als uit de teekeningen van hem voorhanden blijkt. Zijn familiewapen was van zilver, waarop een leeuw van azuur, getongd van keel.

M. A. V. D. K.

[CHR. noemt van KORTEBRANT nog de volgende gedichten: *Lof der drukkunst, Tempel des vredes* en *Eeuwfeest der Rotterdamsche vrijheid.*]

ANTWOORDEN.

De Rubicon (I. bl. 188). Het werkje *Korte Schets der oude Aardrijkskunde*, 2de druk, *Gouda*, G. B. VAN GOOR, toevallig ter hand nemende, trok de *Rubicon* mijne aandacht en herinnerde ik mij de daarover gedane (steeds onbeantwoorde) vraag. Dr. WILLEMIER, schrijver van genoemd boekske, noemt den stroom als een gedeelte der Zuidgrens van *Gallia Cis-Alpina*.

Ik sloeg mijne kaarten op, en deel ter toelichting, het resultaat van mijn navorschen mede:

Op mijne oudste kaarten (Latijnsche zonder jaar, in gewoon folio-bladen, *Eur.* Tab. V en *Eur.* tab. VI. *Italia*), vind ik niets anders dan een klein stroompje *de Rubicon.*

Op eene kaart met Ital. tekst, alleen gemerkt: *Cum Gratia et Privil. S. R. I. vicariatus, in Partib. I. Rheni, Suviae, et Juris Franconici*, is aangeteekend: eene drietakkige rivier, waarvan de onder- en boventak mede uit twee takken bestaan, en welke zich met eenen gemeenschappelijken mond in de *Adr. zee* ontlast. De bovenarm heet: *Rubicone*, de middelste *Rigosa*, de onderste *Phisa;* de *Rubicon* is echter de hoofdtak.

Op de *Republique de Venise* van SANSON, Amst., P. MORTIER *en C.* (zonder jaar) komt dezelfde riviervorm voor, doch is alleen de hoofdarm benoemd: *Uso o Rubicone.* Aan den middelarm ligt het pauselijk stadje *Lonzano* (*Longiano*), welk plaatsje ook voortkomt op de Mark van *Ancona*, door MERCATOR (*Atlas* HONDIUS, Amst. 1619), doch als gelegen aan de *Pisatello*, op die kaart vindt men ook de *Fiumicino*, met het plaatsje *Cesenatico* (*Klein-Cesena?*), vanwaar dan ook latere kaarten dit riviertje *Portus Cesenaticus* noemen.

De *Romagna*, waardoor de *Rubicon* stroomt, behoorde in SANSONS tijd nog niet regtstreeks tot den Kerkelijken Staat. Met SANSON stemt geheel overeen het: *Teatre de la Guerre en Italie ou Partie de la Rep. de Venise* (Amst., P. MORTIER, zonder jaar).

Op eene kaart zonder titel (Italiaansche tekst), *N. Italië* bevattende, komt, niettegenstaande hare kleinere schaal, de *Rubicon* zeer naauwkeurig voor, met het bijschrift: *Rubicone o Pisatella flu.;*" in de vork, waaruit de *Rubicon* ontstaat, ligt het plaatsje *Lea* (*Lusa = Uso?*)

Op de kaart van *Italië* van LE SAGE, bijgewerkt door MARCHAL (Bruxelles 1835), *kleine schaal*, komt een stroompje zonder armen voor, met bijschrift: *Uso f. ancien Rubicon.*

De *Rubicon* is dus een veelarmig riviertje, meest benoemd naar deszelfs armen: *Rubicon*, *Uso*, *Pisatella* of *Fiumicino.*

G. P. ROOS.

Mercurius Amstelaedams (II. bl. 252). Uit de vraag, X. bl. 63, Vr. 196, schijnt te blijken dat er, behalve te *Amsterdam*, ook te *Leiden* in de XVIIde eeuw latijnsche couranten uitgegeven zijn.

Steen te Kleverskerke (IV. bl. 352, Vr. 312). In de *Burlesque Notulen der Staten van Zeeland van* 1676—1684. Mss. door J. MACHIELZEN leest men van de vergadering van 10 Maart 1682:

„Den Heer ROS steld om te kuypen
Al sijn vrienden schier in t' werk,
Om sijn broeder met Cleverskerk
Sachtkens door te laten sluypen.
Al die moeite wierd gedaen
Om t' nieuwe huys te houden staen."

Dat „nieuw huys" was de pastorie, waar de steen nog in gevonden wordt. JOHAN ROS was Burgemeester te *Veere* en had een' broeder FRANCOIS R., Predikant te *Yarmouth* en later eersten Predikant te *Kleverskerke*, waar de kapel, die oudtijds door de Graven van *Zeeland* begeven werd, in 1670 weder was opgemaakt. De Burgemeester ROS, in de wandeling „Jantje bij nachte" genoemd, omdat hij gewoon was met zijne vrienden tot laat in den nacht feest te vieren, overleed den 29 Mei 1689 en omtrent zijn sterven is

nog eene overlevering in omloop. De bovengenoemde regels uit de *Burl. Not.* hebben waarschijnlijk betrekking op de vermindering van predikanten en vereeniging van gemeenten, die de Staten van *Zeeland* destijds in het oog hadden, waarin het kleine gehucht *Kleverskerke* wel zou zijn betrokken geweest. En de Burgemeester ijverde niet zonder grond, want zijn broeder Ds. FRANCOIS ROS, den 21 Mei 1671 te *Kleverskerke* bevestigd, had in het dorp een nieuw huis laten zetten, dat sedert altijd als pastorie is gebezigd en waar hij woonde tot 1687, toen hij als Predikant naar *Veere* vertrok. De naam van het huis is *Dantzig*, welligt omdat de oude Heer ROS, die het huis liet stichten, een koopman in het naburige *Veere* was, die op de *Oostzee* handel dreef, of wel omdat zijn huis in de stad dien naam droeg. Het wapen of liever merk, twee kruisen, 1 en 1, met een kroon er boven, op een kleurloos veld, zal dat van den bouwheer verbeelden en de datum 23 Junij 1676 de dag zijn, waarop het huis werd voltooid. De letters S. T. ter zijde, zijn naar ik vermoed, van later' tijd en herinneren misschien den tweeden Predikant JACOBUS DE SCHAFTER, die den 14 Maart 1688 ROS opvolgde. Zie *Sleutel op de Burl. Notulen van Zeeland*, in verband met ERMERINS, *Zeeuwsche Oudh. Teg. staat van Zeeland.* B. HUMMIUS, *Statisch Vlaanderen of de Zeeuwsche Buise.* φ^2—φ.

Malabaarsche Olla (X. bl. 2, Vr. 9). In het Kabinet van het Zeeuwsch Genootschap worden twee brieven van de kust van *Malabar*, in de landtaal *olla's* genoemd, bewaard. Het zijn toegevouwen palmbladeren van een paar duimen breed en 60 of 70 duimen lang, waarin het schrift met een scherp werktuig is ingekrast. Dat schrift behelst niets bijzonders, naar het oordeel van een' deskundige, die onlangs een der brieven heeft onderzocht. Zij werden in het laatst der vorige eeuw (1779) aan het Kabinet geschonken door den Heer HURGRONJE en Professor H. J. KROM en zijn, indien ik mij niet bedrieg, overgezonden door den Heer A. MOENS, eerst Gouverneur van *Malabar* en later Directeur-Generaal van *Indië.* Verschillende belangrijke voorwerpen in het Museum bewaard en door den Heer MOENS geschonken, bewijzen, dat die uitstekend bekwame en trouwe ambtenaar der Compagnie de wetenschappen niet vergat. φ^2—φ.

Dirk van der Does (X. bl. 4, Vr. 17). Ik vind in een HS. DIRK VAN DER DOES, den 9den Februarij 1603, vermoedelijk te *'s Gravenhage*, geboren. Zijn vader was ISBRAND VAN DER DOES, SIMONSZ. Controleur-Generaal van de Artillerie der *Vereenigde Nederlanden*, die op den 24sten Junij 1605 voor *Watervlied* werd doodgeschoten en wiens lijk gebalsemd naar *'s Gravenhage* werd gebragt en aldaar begraven. Zijne moeder was JOHANNA DANIELSdr. DE KEMPENAAR, tweede echtgenoot van genoemden ISBRAND VAN DER DOES. Eene zuster van dezen DIRK, MARIA genaamd, was de echtgenoot van den bekenden Hoogleeraar in de regten te *Leiden*, ARNOLD VINNIUS, en een broeder, SIMON VAN DER DOES, was kapitein in dienst dezer landen. Van DIRK VAN DER DOES vind ik niets verder aangeteekend, dan dat hij kinderloos overleed.

Een broeder van voorn. ISBRAND, en dus oom van DIRK, was WILLEM VAN DER DOES, Hoofdschout der stad *Amsterdam*, over wien men kan naslaan WAGENAAR, *Beschrijving van Amsterdam*, st. IV. bl. 35 en 378, en *Vaderl. Woordenboek*, dl. XII. bl. 412. Een ander DIRK VAN DER DOES, ISBRANDSZ., kwam mij in de XVIIde eeuw niet voor, wel op het laatst der XVde eeuw. 9 Januarij.

Geboren worden in de volkstaal (X. bl. 36, Vr. 79). Op vele plaatsen in *Gelderland* maakt men de kinderen wijs, dat hun broertje of zusje uit een' *hollen boom* is gehaald. Ook LANGENDIJK maakt in een *Bruiloftsdicht* gewag van »'t jaarlijksch gaan naar den *hollen boom.*" Het heugt mij een uithangbord gezien te hebben bij eene vroedvrouw (*wiese moer*), waarop zij afgebeeld stond onder een' boom, waarin twee popjes zaten, een *hij* en een *zij*, naar welke zij met beide handen reikte. Hier en daar in *Holland* doet men ze komen uit de *kool* (*witte sluitkool*). Toen een jongen van 6 of 7 jaren vernam, dat zijne moeder daaruit een lief zusje gehaald had, wist hij zich heimelijk van een groot mes meester te maken, sneed daarmede de grootste koolen in den tuin midden door, in de hoop dat er hier of daar ook wel een broertje uit zou springen. Op vele plaatsen in ons vaderland brengt de *Ojevaar* of *Uiver* de kleintjes. Als de kinderen hem zien vliegen, zingen zij:

»Uiver! Uiver! Pielepoot! (*)
Breng een kindje in moedersschoot."

Ik hoorde eens dat eene vrouw haar dochtertje verbood dit lied te zingen, dewijl de *Uiver* er haar reeds *elf* gebragt had.

J. C. K.

[Dezelfde kool, waar J. C. K. van spreekt, groeit, volgens den Heer G. P. ROOS, ook te *Aardenburg.* Des winters is het de kool die in den kelder ligt, waaruit een nieuw geslacht verrijst. Dáár en in *Vlaanderen* hoort men ook spreken van *een kind koopen.* Wij hoorden dit te *Amsterdam* insgelijks meermalen. In *Noordholland,* zegt de Heer J. BOUMAN, gaat men de kleinen uit de rietschoot halen: men roeit daarheen, als te *Amsterdam* naar de Volewijk. Te *Maastricht* zegt men, volgens onzen medewerker V. D. N.: »Zij heeft een kind besteld bij

---

(*) *Pielepoot* is *roodpoot*, naardien de *Pielen* of *Pieleёnden*, d. i. *Eendvogels*, roode pooten hebben.

de booijin van *Luik*" (bodinnen, vrouwelijke commissionairs die tusschen *Maastricht* en *Luik* boodschappen doen), of „de bottres van *Luik* heeft het gebragt." In *Oostvriesland* komen de kinderen uit de put van *Nesterland*.]

Kamerling (X. bl. 65, Vr. 93). Slaat men VAN DER PALMS aanteekeningen op *Hand.* VIII. 27 na, dan vindt men, dat het woord *Kamerling* niet alleen een *hoog Hofbeambte*, maar ook een *Opziener in het Vrouwenverblijf* (Serail of Harem) van Oostersche Vorsten, een *gesnedene* (Eunuchus) aanduidt.

Bij DANIEL, Hoofdst. I, komt dit woord in de eerstgenoemde beteekenis, terwijl men aan den *Kamerling* van de Koningin der Mooren of Ethiopiërs, KANDACÉ, vermoedelijk de andere geven kan, ofschoon VAN DER PALM zegt, dat de beteekenis van *gesnedene* daar minder te pas komt. Hoe het ook zij, het blijkt echter dat het woord twee bijzondere beteekenissen in de Oostersche landen had.

J. H. P.

[Bij middeneeuwsche schrijvers beteekent *Kamerling* nagenoeg wat wij Kamerdienaar zouden noemen. Zie CLIGNETT, *Bijdr.*, bl. 101; *der Minnen Loep*, Woordenl. o. h. w.]

Wemmer van Berghem (X. bl. 68, Vr. 100). Indien de afbeelding van het *wapen* van WEMMER, dat op de zark van zijn graf te *Doesburg* staat en medegedeeld is in de *Bijdragen voor Vaderl. Geschiedenis en Oudheidkunde*, door Mr. NIJHOFF, dl. VIII. bl. 278, juist is, dan is het vermoedelijk, dat hij *niet* behoorde tot het geslacht VAN BERCHEM, uit dat van MECHELEN gesproten, voorkomende bij SMALLEGANGE. Immers het wapen van het laatstgenoemde geslacht wordt aldaar gezegd te zijn van zilver, beladen met drie palen van keel, en dus geheel verschillend van dat van WEMMER, dat mij echter niet regt duidelijk is. In 1772 leefde JAKOB Baron VAN BERCHEM te *Lausanne*, hij was de houder des *zegelrings* van BLOIS gezegd TRESLONG. Zie CLEIJN, *Dankoffer* enz. *bij het vieren van het 2de Eeuwgetij der inneming van den Briel.*

V. D. N.

Spiesglas. Antimoine (X. bl. 70, Vr. 124). De naam *Spiesglans*, niet *glas*, is aan het natuurlijke gezwavelde stibium gegeven, omdat het na de smelting uit de erts, eene opeenhooping vertoont van blinkende of glanzende naalden of spietsen. De oorsprong van den naam *Antimonium* is mij niet bekend; deze komt eigenlijk aan het metaal zelf toe, dat het eerst door BASILIUS VALENTINUS is afgezonderd.

Frans Pasteur (X. bl. 101, Vr. 147). Ik meen dat in eene collectie uitgegeven gedichten van LE FRANCQ VAN BERKHEY een lofdicht voorkomt *op den beroemden Leydschen Schaatsrijder* FRANS PASTEUR.

Heerlijkheid Berkel bij Rotterdam (X. bl. 102, Vr. 155). *Berkel* en *Rodenrijs* is eene heerlijkheid, die in de oudste brieven alleen voorkomt onder den naam van *Roderik*. Graaf FLORIS V spreekt er aldus van in eene kwijtschelding of ontheffing van dijkgelden tusschen *de Schie* en *de Gouwe*, aan dit Ambacht in het jaar 1289 verleend. In eene handvest van FILIPS VAN BOURGONDIE, van den 6den October 1466, vinden wij gemeld van *Rodenrijs*, waaronder dat *Berkel* gelegen is. Thans wordt alleen het zuidelijk gedeelte *Rodenrijs* geheeten.

Vóór het oprigten van de republiek der *Vereenigde Nederlanden* is deze heerlijkheid een eigendom geweest van de Graven van *Egmont*. Zij schijnt ook langen tijd toebehoord te hebben aan de Abten van *Egmont*; daarna is zij gekocht door zekeren predikant JUDOCUS KRUGER, want bij HALMA lezen wij: „Voor weinige jaren kocht de Predikant JUDOCUS KRUGER, deze Heerlijkheid en 't Slot, van zeker Roomschgezind Heer, met wien hij en zijne kerk niet wel te regt konden komen, of die zich met den anderen niet wel verdragen konden, zoodat hij daarom het Geestelijk en Wereldlijk gebied begaf." Daarna kwam zij aan 's lands vermaarden Advokaat JOHAN VAN OLDENBARNEVELD, die daarmede in het jaar 1600, op den 18den December, verlijd werd. Naderhand is zij bezeten bij de nakomelingen van zijnen zoon, REINIER VAN OLDENBARNEVELD. In het jaar 1633 werd zij door Jonkheer JAN VAN OLDENBARNEVELD verlijd aan zijne zuster FRANÇOISE VAN OLDENBARNEVELD, die gehuwd was met Jonkheer ADRIAAN VAN NAALDWIJK. Vandaar ging de heerlijkheid, door huwelijken der erfdochters, in verschillende geslachten van anderen naam over, tot dat zij door Vrouwe MACHTELD ADRIANA VAN RENOY, gehuwd met Jonkheer JACOB SNOUCKAERT, in het jaar 1687 verkocht werd. In het jaar 1706 is Mr. JOHAN VAN DER HOEVEN, Raad in de Vroedschap en Burgemeester der stad *Rotterdam*, met deze heerlijkheid verlijd, en deze liet haar bij uitersten wil na aan zijnen schoonzoon Mr. HENDRIK VAN HEES, Heer van den Tempel, President van den Hoogen Raad in *Holland*, en aan diens huisvrouw BARBARA JOHANNA VAN DER HOEVEN, welke beide gezamenlijk in het jaar 1744 hiermede verlijd zijn, en wier nakomelingen er tot nu toe steeds bezitters van zijn geweest, zijnde deze heerlijkheid thans een eigendom van Mr. IGNATIUS JOHANNES VAN HEES, Officier bij de Arrondissements-Regtbank te *Utrecht*.

Zie VAN DER AA, *Aardrijksk. Woordenboek*; het *Algem. Woordenboek* van LUISCIUS en de *Nederl. Stad- en Dorpbeschrijver* van L. VAN OLLEFEN, dl. II. *Delfland*.

K. v. S. N°. 2.

Volkslied (X. bl. 102, Vr. 157). Indien men het thans een *oud* Volksliedje mag noemen dat, voor zoo verre het niet, misschien, van veel vroeger' tijd is, in 1787 gezongen werd, meen ik mij nog wel te herinneren, dat de in deze vraag opgegeven regels niet meer waren dan eene soort van refrein, waarbij het 's Gravenhaagsche straatvolkje nog een paar geïmproviseerde regels, somtijds schimpregels op bijzondere personen, liet volgen; bij v.

Al is ons Prinsje nog zoo klein
Al evel zal ie Stadhouder zijn,
Al zijn de Keezen nog zoo groot
Al evel moeten zij in de sloot,

en dan volgde daarop met schreeuwend juichen

Toch Oranje, toch Oranje, toch Oranje boven!

Die *Keezen* bragten mij te binnen, dat de Erfprins, na zijne terugkomst te *'s Hage* in 1787, veeltijds alleen ging, vergezeld van een' ongemeen mooijen witten keeshond.

L. J.

Prent van den Schipbreukeling (X. bl. 129, Vr. 161). De Hollandsche aanhaling is van bl. 12 van RAU's vertaling van den *Philoktetes* (te *Amsterdam*, 1855), en deze overeenkomst der bladzijden maakt het hoogst waarschijnlijk, dat de oorspronkelijke bedoeling van de teekening zal geweest zijn om genoemd werk te versieren. *Notes and Queries*, 2d S. IX, p. 415.

J. H. VAN LENNEP.

Levensverzekering- en Ziekenfondsen (X. bl. 129, Vr. 163). *Die Gesetze der Lebensdauer ... und einem Anhang, enthaltend die Berechnung der Leibrenten, Lebensversicherungen, Wittwenpensionen und Tontinen. Von* LUDWIG MOSER. Berlin 1839, in 8°. 399 SS. *Verlag von* VEIT *und Comp.*

CASPER, *Die wahrscheinliche Lebensdauer des Menschen.* Berlin 1835.

CHR. BERNOULLI, *Handbuch der Populationistik oder der Völker- und Menschenkunde.* Ulm 1841.

L. D. R.

Kulkbruggen (X. bl. 130, Vr. 166). *Kulk* zegt men op sommige plaatsen, b. v. te *Delft*, voor *kurk*. Zouden *kulkbruggen* nu soms ook kunnen zijn modellen van bruggen, uit *kurk* vervaardigd, zoo als men wel meer *modellen* van gebouwen, enz. in *kurk* aantreft? — Ik geef het voor beter. 9 Januarij.

Eene aanhaling van Gachard (X. bl. 130, Vr. 167). Er bestaat nog een werk van GACHARD, getiteld: *Correspondance d'Alexandre Farnèse avec Philippe II* (Brux. 1853).

P.

Het geslacht Duijvel (X. bl. 130, Vr. 168). Uit eenige onder mij berustende familieaanteekeningen, afkomstig van een' zeer geachten genealogist, wijlen den Heer QUIRIJN DE FLINES, ben ik in de gelegenheid, omtrent het geslacht DUVEL, het navolgende mede te deelen:

DUVEL, alias DELL.

1. NICOLAES DUVEL, alias DELL.
2. JAN DUVEL, alias DELL, trouwt NEELTJE ....
3. NICOLAAS DUVEL, alias DELL, trouwt......

WOUTER GRAUWERT was bij de inneming van het slot *Hagestein* in 1405.

1. CORNELIS GRAUWERT trouwt N. N.
2. RIJMERICH GRAUWERT.

Zij leefden in 1566, en verwekten:

1. DIRK DUVEL, alias DELL, die den 1sten Febr. 1566 trouwt TRIJNTJE DOMMER. Hij sterft 23 Dec. 1599.
5. RIJMERICH DUVEL, alias DELL, geb. 8 Sept. 1567, overl. 9 April 1623, trouwt.... 6 Junij 1592 in de S. Nic. of Nieuwe kerk te *Amsterdam.*

GIJSBERT VAN DE POLL, geb. 25 Jan. 1529 te *Montfoort*, overl. 16 Aug. 1607, trouwt te *Amsterdam* den 31 Mei 1556 JANNETJE DE VROEDE, geb. 4 Maart 1538, overl. 14 Junij 1573.

HARMEN VAN DE POLL, geb. 6 Oct. 1559, Burgemeester van *Amsterdam* 1595, Schepen 1598; sterft 10 Julij 1645.

JAN VAN DE POLL, geb. 17 April 1597, Colonel der schutterij van *Amsterdam* 1650, Burgemeester 1653, overl. 20 Sept. 1678, begraven in de Nieuwe kerk; trouwt 9 Junij 1637 te *Amsterdam* DUIFJE VAN GERWEN, IZAAKSdr., geb. 10 Febr. 1618, sterft 11 Dec. 1658, begraven in de ...... kerk.

Het bovenstaande is getrokken uit een' uitgebreiden kwartierstaat, waarop dus niet alle descendenten zijn vermeld, en van daar dierhalve, dat men niet heeft kunnen vermelden, met wien de andere dochter van DIRK DUVEL, GIERTJE, is gehuwd geweest.

G. L. F.

Het geslacht Duijvel. Niet alleen de vader maar ook de moeder van den watergeus, vind ik bij mij in een kwartierboek opgeteekend als volgt:

DIRK DUVEL, alias DELL, zoon van NICOLAAS en van REYMERICH GRAUWERT, trouwt Febr. 1566 TRIJNTJE DOMMER, dochter van JANS en van GEERT YSBRANTS BESSJENS, alias VAN DER HEM. Hij overleed den 23sten December 1599. Hunne dochter REYMERICH DUVEL, alias DELL, trouwt Junij 1592 HARMEN VAN DE POLL, zoon van GIJSBERT en van JANNETJE DE VROEDE. *Hij* werd geboren den 6den Oct. 1559, en overleed den 10 Julij 1645; *zij* werd geboren den 8sten Sept. 15̃67, en overleed den 9 April 1623; VAN DE POLL werd 1595 Raad, en 1598 Schepen te *Amsterdam.*

CLAAS ROGH, geb. 1569, zoon van FREDRIK en van AEFJEN CORNELISdr., trouwt 10 Maart 1598 tot *Alphen* in de kerk GEERTJE DUVEL, geb. 1569, dochter van DIRK en van TRIJNTJE DOMMER, JANSdr. *Zij* stierf 29 Nov. 1640; *hij* stierf 6 Junij 1617. Het wapen van DUVEL is van azuur met een gouden regter schuinbalk, beladen met drie vogels van sabel. V. D. N.

Hooge en Ambachtsheerlijkheden gesplitst (X. bl. 131, Vr. 169). Wij houden de beantwoording dier vraag belangrijk voor de kennis van den regtstoestand in ons land gedurende de Republiek der *Vereen. Nederlanden*, doch maken de opmerking, dat †. onder de door hem opgenoemde heerlijkheden (*Hooge*, *Lage*, *Dagelijksche* en *Ambachtsheerlijkheden*), nog heeft vergeten te noemen de *Vrije* en de *Hals-Heerlijkheden*, welke laatste vermoedelijk *Hooge Heerlijkheden* waren.

9 Januarij.

Oost-Indische duiten van Overijssel (X. bl. 131, Vr. 170). Men vindt de zoodanigen van 1803, 1804, 1805, 1806 en 1807. De arend schijnt te zijn die van *Deventer*, als even mager van vleesch, als die van den bijstempel of klop op de zesthalven ná 1690. C. G. B.

Mansfelders (X. bl. 131, Vr. 171). Ik geloof dat het is: zoo woest als een soldaat die onder MANSFELT diende, als de Mansfeldsche troepen. F. M.

[De woestheid en baldadigheid der haneveeren van MANSFELT is bekend. Wij houden daarom deze verklaring voor verre verkieselijk boven die van JANTJE, die aan LUTHER denkt, wiens geboorteplaats *Eisleben*, in het Graafschap *Mansfeld*, lag, en van eenen anderen medewerker, die er *mansvellers* of *mansvilders* van maken wil.]

Roggemeel, *tarwemeel*, *roggenbrood* (X. bl. 131, Vr. 174). De door a╳a. omtrent deze en soortgelijke samenstellingen gevraagde regel valt minder moeijelijk te geven en in 't oog te houden, dan 't wel oppervlakkig schijnen zou. Men moet daarbij echter niet adjectieven, als *houten* en *ijzeren*, met de eerste leden der samenstelling *tarwen*, *roggen* en dergelijke verwarren. Dat men *tarwenmeel* enz. (zonder *n*) en daarentegen *roggenbrood* en *rijstenbrij* (met *n*) schrijft, ligt alleen aan de volgende *m*, in welke de verwante *n* is opgeslibt; anders is 't een zoowel *meel van tarwe*, als 't ander *brood van rogge* en *brij van rijst*. Dat men *appelkoekje* en *appelwijn* zegt, zou zich reeds uit den aard der *l* als vloeijende letter en de haar voorafgaande stomme *e* verklaren (welke beide een volgend *en* overbodig maken), maar spruit buitendien uit de *sterke* verbuiging (met *s*, niet *en*) van 't woord *appel* voort; en dit brengt ons tevens de verklaring van beide andere samenstellingen *houtzaagsel* en *goudklomp;* ook hier toch hebben wij met twee sterk verbogen naamwoorden, *hout* en *goud*, te doen (van daar dat men dan ook bij ons *goudsbloem* en *houtskool* zegt, en men deswege in alle dergelijke zamenstellingen steeds die *s* zal hooren aanwenden).— In een woord als *laarze-maken* heeft weder iets anders plaats, daar is de *e* door de uitspraak tusschen gevoegd als overgangs-letter tusschen de *s* en *m;* voor *kleêr-maker* daarentegen, daar de *r* van gelijken aard is als de *l*, geldt wat boven van deze is opgemerkt. Men moet zich echter wel wachten om in dergelijke samenstellingen in 't eerste lid een meervoud te willen zoeken, waardoor men sommigen zelfs *plantenkunde* en *beelden-storm* en dergelijken ziet schrijven; dit toch is volkomen brabbeltaal; *beeld* wordt sterk verbogen en dus onmiddellijk met het tweede lid der zamenstelling verbonden: *beeldjenskoop* bewijst daartegen niets, daar dit woord of (gelijk waarschijnlijk) naar 't geroep van den koopman gevormd is, of zich ook anders als enkelvoud verklaren laat. Als algemeenen regel dus kan men stellen, dat bij zwak verbogen woorden het tweede lid der samenstelling achter 't *en* van den verbogen naamval wordt geplaatst; bij sterk verbogen daarentegen onmiddelijk wordt aangesloten, ten zij 't gemak der uitspraak een overgangsletter (*e* of een enkele maal *s*) vordert. V. VLOTEN.

Warande, *Verande*, *Virando* (X. bl. 132, Vr. 180). Waar DE MACCABEËR 't laatste woord gevonden heeft, weet ik niet; *veranda* daarentegen is de Engelsche vorm van 't Portugeesche *varanda*, en beteekent datgene wat wij ook met eene *verande* te kennen geven. Uit die schrijfwijze laat zich opmaken, dat wij het woord, met onzen tuinaanleg, uit *Engeland* ontvangen hebben. Met het van ouds inheemsche *warande* heeft het echter niets te maken. Dit (van *waran* = wachten afkomstig) is oorspronkelijk een wadeplaats,

voorts een diergaarde, en later overdrachtelijk van ieder lustbeemd gebezigd.

VAN VL.

Eerepenning door de Commissie van Onderwijs in Groningen in 1818 *geschonken* (X. bl. 132, Vr. 181). Wat de eerepenning door de Commissie van Onderwijs in *Groningen*, in 1818 geschonken, betreft, hiervan is mij niets bekend, maar wel dat de Commissie van Onderwijs in *Friesland* bij verschillende gelegenheden prijsverhandelingen heeft uitgeschreven. Ik vind voor het eerst, wat *Friesland* aangaat, aangeteekend, dat in de Zomer-vergadering van de Provinciale Commissie van Onderwijs in 1819 eenige prijsvragen zijn gekozen, welke in 1820 tegen de Voorjaars-vergadering moesten beantwoord zijn en tot wier belooning iedere Schoolopziener eenige gelden bijdroeg, die in een boekgeschenk zouden worden uitgereikt aan de schrijvers der best gekeurde antwoorden.

Eenige maanden later blijkt het, dat Z. Exc. de Minister voor het publiek Onderwijs eene toelage bestemd had tot premiën voor de uitgeschrevene prijsvragen. Toen werd bepaald, dat aan den schrijver van het best gekeurde antwoord: *Over de leerwijze van* NIEUWOLD *ƒ* 55.—, voor dat *over de bevordering van onafgebroken werkzaamheden ƒ* 45.— en voor dat *over de verkrijging van de achting der kinderen ƒ* 30, zoude worden bestemd en tevens dat bij de bekrooning de keuze zou worden gelaten tusschen eene Medaille, een boekgeschenk of de geldsom zelve.

In November 1820 deelt de Commissie mede:

1°. Dat op de uitgeschrevene prijsvraag: *vorderende opgave der middelen ter verkrijging en bewaring van de achting der leerlingen*, geene antwoorden zijn ingekomen.

2°. Dat omtrent die, houdende eene *opgave van de leerwijze van* NIEUWOLD, slechts een antwoord was ingekomen, dat hoewel met lof vermeld, echter tot nog toe, niet der bekrooning was waardig geacht.

3°. Dat op de derde prijsvraag, vorderende *Opgaven der oorzaken, waardoor niet in alle scholen die onafgebrokene orde en werkzaamheid onder alle leerlingen heerschen, welke wenschelijk ware*, twee verhandelingen inkwamen, waarvan aan die onder de zinspreuk: »Eene bestendige werkzaamheid is in eene school van het hoogste belang", geschreven door W. VAN HAARST en H. M. REIDSMA, Onderwijzers te *Sneek* en *IJsbrechtum*, de eereprijs van *ƒ* 40.— is toegewezen.

Ten einde in het volgende jaar te beantwoorden, werden uitgeschreven de volgende prijsvragen:

I. *Eene beknopte en duidelijke opgave*

1°. *Van de gronden, waarop de leerwijze van* NIEUWOLD *steunt.*

2°. *Van de bedoelingen, welke hij met zijne leerwijze had*, *en*

3°. *Van de leerwijze zelve*, *bijzonder voor de jongste kinderen.*

II. *Welke zijn de middelen, waardoor een Onderwijzer zich de achting en de liefde der kinderen kan verwerven, en even daardoor zich zelven en het onderwijs bij hen aangenaam kan maken?*

III. *Een eenvoudig en duidelijk betoog van de voordeelen van het onderwijs in de vormleer en met de kuben in de tafel der eenheden in de lagere scholen.*

Nog vind ik een schrijven van den Secretaris der Provinciale Commissie van Onderwijs, dat ook over 1821, door den Minister weder *ƒ* 50.— is toegestaan, zoodat de bekrooning ook hooger werd vastgesteld en in October 1823 het berigt, dat op de 3 uitgeschrevene prijsvragen:

1°. ter zake van de *beoefening der vormleer, de kuben en de tafel der eenheden;*

2°. *de regelen en het doel van eene goede klassificatie*, en

3°. *het onderwijs van de jeugd ten platten lande*, *verhinderd wordende door de onbruikbaarheid der wegen en den land-arbeid*, *enz. zooveel mogelijk te gemoet te komen;*

geene antwoorden, der bekrooning waardig geacht, zijn ingekomen, zoodat zij op nieuw werden uitgeschreven om vóór 15 Junij 1824 te worden beantwoord.

Uit een schrijven van meergenoemde Commissie in 1825, blijkt, dat nogmaals aan de ingekomene Verhandelingen over de 2 even eerstgenoemde prijsvragen geene bekrooning is ten deele gevallen, doch dat de 3de de bekrooning mogt verwerven, zijnde toegekend aan den Onderwijzer P. A. MEETER te *Huizum.*

In de plaats van die alzoo beantwoorde vraag, werd nevens de onbekroond geblevene, uitgeschreven de navolgende:

»*Is de handelwijze der Onderwijzers over het algemeen zoo ingerigt, dat daarvan de heilzaamste gevolgen verwacht kunnen worden?*" *enz.*

De premie voor de eerste vraag bleef bepaald op *ƒ* 40.—, voor de tweede op *ƒ* 30.— en voor de laatste eene remuneratie gesteld van *ƒ* 30.—.

Met het jaar 1830 is deze uitschrijving opgehouden, maar in October 1856 heeft de Commissie besloten uit eigen bijdrage nog eene prijsvraag uit te schrijven, waaraan tevens een goed doel verbonden wordt, namelijk om de mogelijke voordeelen dier uitgave af te staan aan de *Weduwen en Weezenbeurs voor Onderwijzers in Friesland.* De prijsvraag bestond in een *Schoolboek over den Landbouw*, waaraan eene belooning van *ƒ* 50— zoude worden toegekend.

De Maatschappij van Landbouw in *Friesland* was bereid tot het beoogde doel mede te

werken en werd alzoo bij annonce in de *Leeuwarder Courant* van den 19 December daaraanvolgende bekend gemaakt, dat zij den uitgeloofden prijs tot *f* 100.— wilde verhoogen en tevens een accessit van *f* 50.— wenschte uit te loven voor het stuk, 't welk het te bekroonen meest nabij komt.

Ofschoon die beantwoording nog niet heeft plaats gehad, behoort die uitschrijving toch tot een der laatste daden van de, bij de invoering van eene nieuwe wet op het Lager Onderwijs, ontbondene Provinciale Commissie. J. H. B. A.

De Vlaamsche drukker A. de Solesmes te Norwich (X. bl. 132, Vr. 182). In de *Hist. Redenvoeringe bij het ontdekken der gedenknaalde opgericht ter eere van* JOANNES VAN MIGGRODE *te Veere in* 1773, *door* JOSUA VAN IPEREN, vindt men in *Bijlage* I de voorrede medegedeeld van PETRUS DATHENUS, voor de CL *Psalmen* DAVIDS, *wt den Franchoysen Dichte in Nederlantsche overghesett door* PETRUM DATHENUM. *Mitsgaders den Christelicken Catechismo, Ceremonien en Gebeden. Item hier is byghevoegd op die cant den Duytschen Text, overgheset wt den Hebreeuwschen van veerse tot veerse, naer wtwysen van 't ghetal: en na elken Psalm een Gebet: mitsgaders een cort fondament van de Musica. Van nieus oversien ende ghecorrigeert. Tot Noortwitz. Geprint by* ANTHONIUM DE SOLEMNE. Anno MDLXVIII.

Van eenen ANDREAS DE SOLESMES wordt dus hier niet gesproken. Deze psalmberijming werd, naar VAN IPEREN meent, waarschijnlijk door MIGGRODE in *Walcheren* ingevoerd, toen hij, na den overgang van *Vlissingen* en *Veere*, met vele Zeeuwen uit *Engeland* terug kwam. φ^2—φ.

Oudste kasteelen in Nederland (X. bl. 133, Vr. 183). Onder de oudste kasteelen in de Provincie *Utrecht*, zal het slot *Duurstede* wel kunnen gerangschikt worden; men vindt reeds van den Burg *Dorestadus* in de VIIde eeuw gewag gemaakt, wanneer de stad, toen *Vicus portus* genoemd, die in de nabijheid van deze sterkte lag, reeds eene koopstad van eenige beteekenis moet geweest zijn, welke tevens den koningen tot eene muntplaats verstrekte. Omstreeks het jaar 828 hield de Deensche Koning HEROLD, wien, na het Christelijk geloof omhelsd te hebben, *Duurstede* door Keizer LODEWIJK ter leen was opgedragen, zijn verblijf op dit slot, en schijnt er zich, ook later, nu en dan te hebben opgehouden, daar hij, na het verlies van de Deensche kroon, in *Nederland* zijne woonplaats vestigde. Met zekerheid is niet te bepalen, wanneer dit slot verwoest is geworden of in verval is geraakt. Wanneer men evenwel nagaat, dat het slot, in 1640, nog in welstand voorkomt, en in 1700, reeds gedeeltelijk in ruïne wordt afgebeeld, zal het jaar der verwoesting in dit tijdvak dienen te vallen.

De vier muren, die men nog in deze ruïne aantreft, zijn blijkbaar overblijfselen van eenen toren, die alom kenmerken van hoogen ouderdom draagt; de bovenste helft van den nog aanwezigen ronden toren, schijnt, van eenen lateren tijd te zijn. De inwendige inrigting is geheel in den Gothischen stijl, de muur is van kolossale dikte, ook zijn er nog overblijfselen van eene muurschildering in fresco. Men heeft van het slot *Duurstede* verscheidene afbeeldingen, zoowel van het slot in welstand als in ruïne.

In *Gelderland* kan de ruïne van het Huis te *Brakel* waarschijnlijk wel het oudste der kasteelen genoemd worden, daar het Huis te *Brakel* van zeer oude herkomst is, dewijl reeds door BOUDEWIJN, Heer van *Heusden*, in de IXde eeuw, ten tijde hij door de Deenen en Noormannen uit zijne goederen verdreven werd, daar ter plaatse een slot moet gesticht zijn.

In 1672 deden de Fransche krijgsbenden, die de *Betuwe* afliepen, het huis in de lucht springen, omdat de door hunnen bevelhebber uitgeschrevene brandschatting onvoldaan was gebleven, en er bleef toen van dit aloude gesticht niets verder gespaard dan de bouwvallen, welke zich nu in den *Bommelerwaard* zoo schilderachtig voordoen.

Onder de kasteelen in *Gelderland*, welke nog in welstand zijn, en onder de oudste kunnen gerekend worden, behoort het kasteel *Biljoen*, waarvan men reeds in de XIde eeuw gewag gemaakt vindt.

Tot de oudste kasteelen in *Noord-Brabant* behoort het Huis te *Heeswijk*, daar dit Huis reeds in het jaar 1100 moet gesticht zijn. Als eerste Heer van *Heeswijk*, vindt men vermeld zekeren ridder ALMERICUS, die in 1196 als zoodanig in *Akhen* voorkomt.

Zoo als het Huis te *Heeswijk* zich nu voordoet, heeft men het te danken aan Jhr. A. J. L. Baron VAN DEN BOGAERDE VAN TER BRUGGE, die er in 1835 eigenaar van is geworden en het aanzienlijk vergroot en geheel in den ouden stijl heeft doen herstellen.

In de provincie *Overijssel* kan welligt het Huis *Rechteren* als het oudste en nog in welstand genoemd worden. Volgens oirkonden, in het archief van het Huis *Rechteren* voorhanden, mag men aannemen, dat dit reeds in het jaar 1100 bestaan heeft, met zekerheid kan men het tijdstip van de eerste stichting er van niet opgeven. In 1233 was het als een roofslot bekend en gevreesd; in 1315 vindt men van zijne bezitters melding gemaakt.

K. v. S. N°. 2.

VRAGEN DOOR HET BESTUUR BEANTWOORD.

†. vond in een werkje van 1753 *acasia*, bij herhaling overgebragt door *sleepruim*, en vraagt of daar meer voorbeelden van voorkomen? *Slee*, dat bij onze oude schrijvers dikwijls gevonden wordt om iets van zeer geringe waarde aan te duiden, heet oudhoogd. *slêha*, nieuwhoogd. *schlehe*, angelsaksisch *slâge*, engelsch *sloe*, zweedsch *slâ*, deensch *slaa*. De *slee* die in ons vaderland, b. v. in *Groningen* en *Drenthe*, ook aangetroffen wordt (in laatstgenoemde provincie heet zij *sleen*), is een heester met groote scherpe dorens en met vruchten van zeer wrangen smaak. Zij wordt ook *wilde pruim* genoemd. Het oudhoogd. heeft *slêha* als vertaling van *prunella, agacia, avellana, caricia*. GRIMM, *Gramm.*, III. S. 377, noemt *slêha* de vrucht van den *schwarzdorn*. Wat wij *acacia* noemen, is iets anders dan de *slee*, en schijnt ook te verschillen van hetgeen de Romeinen *acacia*, de Grieken ἀκακία noemden. Deze laatste boom heet bij andere schrijvers ἄκανθα. *Slêha*, ἀκακία en ἄκανθα schijnen alle drie namen te zijn geweest die doornige gewassen aanduidden en hier op den eenen, daar op den anderen met doornen bezetten struik of boom werden toegepast.

Aan A—n. antwoorden wij dat *Professor Toydemea* te *Utrecht*, van wien JOHN WESLEY spreekt in het dagboek, gehouden op zijn reisje door *Holland* in 1783, wel niemand anders zijn zal dan MEINARD TYDEMAN.

Op eenige vragen van den Heer J. H. VAN LENNEP antwoorden wij het volgende:

De *Chimpansee* (eigenlijk schijnt het dier *Kimpanzei* te heeten) behoort aan de westkust van Afrika te huis. Waarschijnlijk waren het Chimpansees, die de Karthager HANNO daar ontmoette en voor wilde menschen aanzag, en men twijfelt zeer of de Troglodyten, die bij sommige oude schrijvers als een volk van Westafrika voorkomen, voor menschen of voor chimpansees te houden zijn. Dat het woord met *simia* en *similis* in verband zou staan, is onmogelijk.

Even onmogelijk is het *Druten* van de Druïden en *Nehalennia* van Nederland af te leiden. Geschiedenis en etymologie beide protesteren er tegen.

Thans is *te hand*, waar later, zoo als aan verscheidene andere bijwoorden, eene *s* aan is toegevoegd. Wij gelooven niet, dat het in de spreektaal ergens meer in gebruik is.

Over den naam van de *Maatschappij der nederl. letterkunde* te *Leiden* is op de laatste algemeene vergadering dier maatschappij gesproken. In de *Handelingen* van die vergadering, welke zeker eerstdaags in het licht zullen gegeven worden, zal men zonder twijfel de reden vermeld vinden waarom de maatschappij zich zoo genoemd heeft en zich zoo blijft noemen.

v. D. kan over de *steenboeten* nalezen de verhandeling over dat onderwerp in de *Nieuwe Bijdragen tot opbouw der Vaderl. Letterkunde.* Leiden 1766, bl. 61—76.

Begankenis is, volgens KILIAAN, aditus, accessio, congressus frequens, conventus frequentia, celebritas, exequiae. Het beteekent dus een grooten toeloop en vervolgens alles waar eene menigte menschen bij zamen komt, zoowel godsdienstfeest, in welke beteekenis het in *Limburg* nog in gebruik is, als begrafenis. E. B. kan over dit woord en het werkw. *begaan*, waar het van afgeleid is, behalve KILIAAN, nog naslaan HUYDECOPER op MELIS STOKE, dl. II. bl. 263, en de woordenlijst op *den Lekenspiegel*.

Naar aanleiding van den beschrijvingsbrief van de directie van het Provinciaal Utrechtsch Genootschap vraagt S. S. S. of men, van regten sprekende, zeggen moet *politische* of *politieke*, en wat onderscheid er tusschen beiden is? Ons antwoord is dat beide hetzelfde beteekenen. Het zijn verschillende vormen van hetzelfde grieksche woord. De eerste heeft de reis hierheen over Duitschland, de laatste over Frankrijk gemaakt. Om twee redenen zouden wij de laatste verkiezen. Vooreerst omdat *politisch* een grieksch woord is met eenen hoogduitschen staart, en dus iets monsterachtigs heeft, terwijl *politiek* een beestje is van zuiver grieksch ras, slechts op de gewone wijze gekortstaart, ten anderen omdat *politiek* sedert een paar eeuwen algemeen in gebruik geweest is, *politisch* eerst sedert kort nu en dan gebruikt wordt.

Den oorsprong van de spreekwijze *ter elfder ure*, vindt de vrager *Matth.* XX. 6.

De volgende vraag ontvingen wij van VAN G.:

„De Staat is eigenaar van eene visscherij naar paling met fuiken, genaamd de *staalvisscherij*. Zij strekt zich in de Zuiderzee uit van de zuidzijde van *Enkhuizen*, langs den zeedijk tot nabij *Hoorn*, en van de noordzijde van *Enkhuizen* mede langs den zeedijk tot *Medemblik*.

Waarvan is die benaming van staalvisscherij af te leiden? In een artikel der voorwaarden van verpachting komt de bepaling voor, dat de pachters bij het stellen der palen of *stalen* voor de horden of fuiken de steenen der glooijingen niet mogen vervoeren of verzetten.

Op welken grammatikalen grond is aan te nemen dat *paal* en *staal* hier synoniem zijn, of is er aan het *staal* van staalvisscherij een ander begrip te hechten, ook met het oog op het woord *staalever*, eene soort van vaartuig?"

Indien *staal* niet hetzelfde beteekent als paal, dan zal er, naar ons gevoelen, een stok door verstaan moeten worden, dus een voorwerp dat daarin alleen van een paal verschilt, dat het wat dunner en minder stevig is.

Er hebben, zoo het schijnt, twee verwante sterke werkwoorden bestaan, het tweede misschien van het eerste afgeleid, met dezelfde consonanten en zeer waarschijnlijk dezelfde beteekenis, *stelen, stal, stalen, gestolen* en *stalen, stoel, gestalen*. Daarvan zijn afgeleid, oudhoogd. *stil* (= stok, steel) friesch *stal* (= steel), *stellen, stelt, staal* (grondslag van eenen dijk), *stollen* en *stoel*. Hieruit blijkt dat de werkwoorden waarschijnlijk *neerzetten*, *vastzetten* beteekend hebben, en dat *staal* hier wel niets anders zijn zal dan iets wat in den grond vastgezet wordt, het moge dan een paal of een stok zijn.

Ook †. zond ons eenige vragen. Eene daarvan heeft wel iets van eene vraag naar den bekenden weg, namelijk: „Wat de eigenlijke beteekenis is van *congres*, en of het wel goed is van een *letterkundig congres*, *nijverheidscongres* en dergelijke te spreken." †. zal zich toch wel herinneren, hij behoeft er zijn latijnsch woordenboek niet om op te slaan, dat *congressus* zoowel van het zamenkomen van vrienden als van vijanden gebruikt wordt, en daaruit het besluit kunnen opmaken, dat er niets tegen is eene zamenkomst van letterkundigen of nijverheidsmannen *congres* te heeten.

Of het goed is, zoo als vaak in de dagbladen geschiedt, de affaire van een plattelandsgeneesheer *heel-* of *geneeskundige zaak* te noemen? — hij kan daaromtrent ons oordeel lezen *Nav.* VIII. bl. 340 en verv.

Wat eigenlijk *moederland* is? Een land heet zoo met betrekking tot de koloniën, die het heeft gesticht.

Daan beteekent van daar. Het staat tot *daar*, gelijk het verouderde *waen* tot waar. In *van daan* is dus het eerste woord overtollig. Het werd er echter reeds in de XIIIde eeuw nu en dan bijgevoegd en staat er nu altijd nevens.

†. vraagt verder, of het wel goed is, zoo als men bl. 117 van het register op BILDERDIJKS *Gesch. des Vaderlands* leest: „Prof. C. A. DEN TEX *misverstaat* BILDERDIJK," of het niet zijn moet: *verstaat* BILDERDIJK *mis?* Hij oordeelt juist. *Mis* is onscheidbaar zamengesteld in werkwoorden die den klemtoon op de stamsyllabe hebben, van *zich misrékenen* en *mistróuwen* komt *hij misrekent zich, hij mistrouwt;* maar het is scheidbaar zamengesteld, wanneer de klemtoon op *mis* valt, van *místasten* komt *hij tast mis*, van *místschieten hij schiet mis*, van *mísrekenen hij rekent mis*, derhalve ook van *mísverstaan hij verstaat mis*.

Nog wenscht hij te weten wat beter is, *fabrikant*, zoo als men nu zegt, of *fabrikeur*, zoo als men nog geen vijftig jaren geleden zeide. Beide woorden zijn uit het Fransch

overgenomen, en wij zien geene reden om het eene boven het andere te verkiezen. Is *fabrikant* het meest in gebruik, *fabrikeur* wordt toch ook nog wel gehoord. †. kan zich dus naar welgevallen van het eene of van het andere bedienen.

De voornaam AELBAREN eindelijk, dien in de XVde eeuw een schepen van *Leiden* droeg, behoort zeker niet tot de gewoonste, maar komt toch, althans in vroegeren tijd onder den ouderen vorm ADALBERN wel meer voor.

C/4. vond bij LEEGHWATER *gegouwen* voor *gegolden*, en vraagt of daar meer voorbeelden van zijn? o Ja, hij kan ze in de provincie, waar LEEGHWATER geboren werd, nog dagelijks aantreffen.

Het verhaal omtrent JEZUS komt in de grieksche uitgaven van FLAVIUS JOSEPHUS even zoo voor als in de vertalingen waar R. R. K. het in las. Dat JOSEPHUS het geschreven heeft zoo als het daar staat, mag men wel onmogelijk noemen. Met GIESELER, die *Kirchengesch.*, I. S. 75, eene breede lijst geeft van hen die voor hem over dit onderwerp gehandeld hebben, houden de meesten de plaats voor echt, maar sterk geïnterpoleerd.

v. O. vraagt wat onderscheid er is tusschen *boekverkooper* en *boekhandelaar*? Antwoord: dit alleen, dat het eerste een goed hollandsch, het laatste een leelijk hoogduitsch woord is. — *Orberen* is nuttigen.

Verder gaf de beschrijvingsbrief der directie van het Provinciaal utrechtsch genootschap denzelfden medearbeider aanleiding om te vragen wat is *een dwaalleer die volkenregterlijk is*. Wij antwoorden met één woord: onzin. *Volkenregterlijk* kan niet anders zijn dan eene afleiding van het subst. *volkenregter*. Ambtenaars echter, die dezen titel dragen, worden, voor zoo verre ons bekend is, nergens, zelfs in de binnenlanden van Afrika niet gevonden.

9 Januarij schrijft ons: „*Na iets vorschen* moet men *puristisch* zeggen, zoo als men spreekt van iemand, die *na* dat een ander *naar* iets heeft gezocht, nog eens *navorscht*. *Naar* iets *vorschen* moet men zeggen, als iemand *naar* het eene of andere een onderzoek instelt. Maar moet men ons medewerkers van dit maandschrift *Naarvorschers* of *Navorschers* noemen? — Dat eerste zou al heel *naar* klinken! En toch kan men niet zeggen dat wij vorschen *na* iets, maar wel *naar* iets."

9 Januarij behoeft dergelijke naarheden niet te vreezen. Het voorzetsel *naar* is vrij jong. Waar men het nu schrijft, schreef men in wat vroegeren tijd *na*. Tot de spreektaal is het eerste nog niet doorgedrongen. Die onderscheiding evenwel tusschen *na* en *naar* heeft men niet op zamenstellingen toegepast. Daarin is *na* behouden gebleven. Men schrijft dus en mag schrijven *navorschen*, *nazoeken*, enz.

DR. is verlegen met hetgeen GLASIUS, *Godgel. Nederland*, dl. III. bl. 542, omtrent VOLLENHOVE zegt, dat deze namelijk zijne Dankzegging voor en gebed om den vrede der Christenheid in *duitsche* verzen geschreven heeft. DR. kent dit gedicht, dat VOLLENHOVE, zeventien jaren oud, vervaardigde, alleen in onze taal. De zaak is deze, dat GLASIUS dezen zin waarschijnlijk onveranderd heeft overgenomen uit een werk der XVIIde eeuw, toen *duitsch* dikwijls in de beteekenis van *nederlandsch* gebruikt werd. VONDEL b. v. zegt in den *Roskam*:

Of rijm ick, dat een boer dit Duitsch niet kan verstaan?

De dichter van het bundeltje, waar de heer G. P. ROOS van spreekt, getiteld: *Zedezangen en stichtelijke Liederen*, Gouda 1708, die zich teekent J. v. H. en *veniam pro laude* is J. VAN HEEMSKERK, over wien men nazien kan SCHELTEMA, *Mengelwerk*, dl. I. st. 3. bl. 49—144.

MARS vraagt, of er goede redenen zijn waarom men schrijft *zoodanig*, terwijl men nog in de vorige eeuw, ja tot in den franschen tijd *zodaanig* schreef. — Wij kunnen hem antwoorden dat de spelling van het woord in onzen tijd op goeden grond rust. *Zoo* is ontstaan uit *swa*, zoo als het woord in het goth. luidt. Het heeft daarom bij ons, zoowel als in het oudhoogd., middelhoogd. en oudnoordsch de lange *o*. De opene *a*, al is zij ook lang, wordt nooit verdubbeld. *Zoodanig* kan dus niet meer dan eene *a* hebben.

Dat er in de *Piccolomini* van bliksemafleiders gesproken wordt, bewijst alleen dat SCHILLER die kende. DE MACCABEËR kan zich verzekerd houden, dat WALLENSTEINS officieren er niets van wisten.

AANTEEKENINGEN.

Lijkredenen, lijkpredikatiën, lijkzangen enz. op Remonstrantsche Hoogleeraren en Predikanten (vgl. VIII. bl. 349; IX. bl. 296; X. bl. 91, 183).

1682. *Lijkrede* over A. HOLTHENUS, pred. te *Rotterdam*, door G. BRANDT, *den jongen*, pred. aldaar; uit 't Latijn vertaald en voorkomende in den bundel met XXXII *Predikatiën over verscheyde texten*. Rott. 1694 en Amst. 1724.

1683. *Vierregelig vers*, voorkomende op de keerzijde van den anderen gedenkpenning, op het overlijden van G. BRANDT, *den jongen*, geslagen. Op den vroeger door mij genoemden penning wordt de Maasstad in rouw voorgesteld, en daarboven het *tweeregelig* vers gelezen.

N***.

[Aan het verzoek van N***. om dit in te voegen in zijne vroegere aanteekening over dit onderwerp, konden wij niet voldoen, omdat deze reeds was afgedrukt toen wij het bovenstaande ontvingen.]

Lijst van eenige woorden in de Meijerij van den Bosch in gebruik (verv. van IX. bl. 328).

Aa, loopend water (digt daarbij is eene aa).
Aangelog, erf, grond bij eenè boerderij.
Aanstoken, aansteken, opsteken.
Allèrt, vlug.
Aere, stalling.
Begankenis, drukte.
Bosch, *beussel*, *beusselke*, bosch, boschje, zeer klein boschje.
Dirske, meisje.
Domphoorn, roerdommel.
Dries, grasveld bij een erf.
Evel, evenwel.
Fis, bunsing.
Flouwijn, boommarder.
Geelewiewou, wielewaal.
Graaf, sloot.
Groes, grasland, zodenland.
Haerd, algemeen woonvertrek.
Hel, vlug.
Hool, ruimte.
Hort, *hortje*, wijl, wijltje.
Iks, iets.
Kamtes, portefeuille.
Keuren, bevinden.
Knechtje, jongetje.
Korts, onlangs.
Krommenerm, kraamgeschenk.
Klot, gestoken turf.
Kuluut, strandlooper.
Lou, zeelt.

Labeuren, ploegen.
Looi, stier.
Man, persoon (ze waren met zes man, drie wiefs en drie menschen).
Mensch, man, echtgenoot.
Meerpoet, modderkruiper.
Moor, waterketel.
Mik, brood van uitgezift roggemeel.
Neuzik, neusdoek (cache-nez).
Pittelaer, staartrok.
Poeleke, veulentje.
Pruuven, jenever of bier drinken.
Rosdoek, vierkante doek die onder eene kar hangt ter berging van paardenvoeder.
Rusch, zode, graszode.
Schavier, bak of mand onder eene kar tot berging van koffers, kisten, enz.
Schelen, *schouw*, verschillen, verschilde.
Schop, open stalletje tot berging van turf, karren, enz.
Schort, vrouwenzak.
Sent, kort buis.
Stootvogel, roofvogel.
Toebak, tabak.
Uithalen, helpen, 't haalt niks uit! 't helpt niets.
Varen, *het vaart hem*, ongewoon voorkomen, 't is hem vreemd.
Verzet, genoegelijke verpoozing.
Vrommes, vrouw.
Vurket, vork om mede te eten. De hooivork heet *gaffel*, de mistvork *riek*.
Veurk, schaapherdersschopje.
Wijf, vrouw, echtgenoot, heeft in 't meervoud *wiefs*.
Zwemer, *swelleke*, soort van sperwers.

Opmerking. In het spreken bedient men zich in de *Meijerij van 's Bosch* bijna nimmer van de voornaamwoorden van het vrouwelijk geslacht. Alles heet *hij* en *het*. Van eene vrouw of een meisje sprekende zegt de moeder *hij*, en de vader zegt van zijne dochter dat zij naar *zijn* moeder gaan moet, terwijl hij *hare* moeder bedoelt, en niet haar grootmoeder, zijne eigene moeder, 't welk ieder Hollandsch kind zoo opvatten zoude. Dat dit tot groote verwarringen aanleiding geeft, heb ik nooit kunnen opmerken, evenwel zal dit wel eens gebeuren.

CORNELIUS LIXA.

Boekenbanden uit de XVIde eeuw (vgl. V. bl. 97; IX. bl. 290). Onder de boeken mijns vaders vind ik twee met geprente bandjes, op welke beeldjes voorkomen *één* uit de XVIde en *één* uit de XVIIde eeuw.

Het eerste werk is eene *Ilias* van HOMERUS, *Argent*. apud Vvolf. ceptal. Anno MDL. Schapenleer op hout met twee koperen sloten (die echter afgesneden zijn). De voorstellingen zijn aan beide zijden gelijk. Links in den bovenhoek vinden wij MARIA met het kindeken, beiden met den straalkrans, hieronder een plaatje met een Hebreeuwsch opschrift. Dan komt DAVID met een kroon op, hij speelt op de harp. Het opschrift van het volgende beeldje is:

DEFRVCTV
VENTVIPON.

Dan volgt het beeldje zelve: 't is dat van een oud man met baard en knevels, hij heeft eene barret op, een lint is om hem heengeslingerd en op dit lint leest men:

NOB PVER NATUS EST.

en daaronder als opschrift van een volgend niet gedrukt beeldje:

ECCE VIRGO
CONCIPIETPA

In den regter beneden hoek vinden we het hoofd van MARIA met het kindeken, zoo als wij het boven vermelden met het bovenschrift.

APPARVIT
BENICE HV

Naar boven opstijgende wordt ons een man met straalkrans, baard en knevels voorgesteld, die in de linkerhand een boek en in zijn regter een zwaard heeft, hij heeft tot opschrift:

ECCE VIRGO
CONCIPIETPA

boven hem is de man met het lint en het daarbij behoorende omschrift geplaatst en daarboven de regter bovenhoek met arabesken aangevuld. Tusschen de bovenhoeken vinden we het liggend beeld van DAVID met zijn hebreeuwsch opschrift; tusschen de benedenhoeken de man met het zwaard en boek met het zijne. De in dezen beeldjesrand beslotene ruimte is met arabesken versierd, de figuren zelve, die met afzonderlijke stempels gedrukt en door arabesken verbonden zijn, zijn zeer netjes uitgevoerd.

(Deze uitgave der *Ilias* heeft een curieus titelblad met een rand van voorstellingen uit den Trojaanschen krijg, en de eerste letter van de voorrede van JOHANNES CUINTERIUS ANDERNACUS (die met een Q (quemadmodum) begint) stelt de dood voor als een monnik, die eene non met zich neemt.

Het andere boek is:

Het Schat-boeck der verklaringen over de Catheghismus, enz. enz. van D. ZACHARIAS URSINUS, vertaald door FESTUS HOMMIUS. t' *Amstelredam* voor HENDRICH LOURENSZ, boeck-verkooper op 't Water in 't Schrijfboeck. Anno 1641.

Het boek is in 4to., gebonden in Russisch leer op zwaar hout; de koperen sloten zijn afgesneden. — Langs den rand vindt men verscheidene beeldjes. Zij zijn in zeer onregelmatige volgorde geplaatst, derhalve wil ik alleen nog opgeven wat ze voorstellen. 1°. een SALVATOR met het opschrift ECCE AGN. 2°. PETRUS met boek en zwaard, opschrift TV ES PE. 3°. LUCAS met palet en

daardoor gestoken penseelen; hij voert tot opschrift DATA EST. 4°. een man met een boek, met het opschrift APPARVI. De beeldjes zijn zeer klein en derhalve ettelijke malen herhaald. Ze sluiten door arabesken aan elkander en vormen een vierkant, dat met lofwerk gevuld is. CORNELIUS LIXA.

Charter van Floris V (vgl. X. bl. 123, 211). Ds. verklaart niet te weten, of op andere dagen dan op den 19den November de Pontiaansdag gevierd wordt. Volgens de onder zijn bereik staande bronnen zal het charter van Graaf FLORIS V, waarover Mr. I. S. handelt, dus op den 19den November, en niet op den 14den Januarij zijn verleend geworden. Hierop merk ik aan: Ja! meestal komt Pontiaansdag op den 19den November voor, namelijk wanneer het stukken geldt *buiten* den Utrechtschen kerkkring gelegen. Daar binnen, en alzoo voor *Holland*, geeft Pontiaansdag den 14den Januarij, en niet den 19den November, te kennen. Op den 14den Januarij 966 is namelijk, ten gevolge van de overwinningen door Keizer OTTO in *Italië* bevochten, door de zorg van Bisschop BALDERIK het lijk van den heiligen PONTIAAN naar *Utrecht* overgebragt en in het bisschoppelijk hof bijgezet geworden. Daarop is, ter vereeuwiging dier heugelijke gebeurtenis, den 14den Januarij tot gedenkdag van den H. PONTIAAN voor het gansche Bisdom ingesteld geworden. Wel baart het eenige moeijelijkheid, dat de stad *Spoleto* in den Kerkelijken Staat desgelijks aanspraak maakt op het bezit van het ligchaam van dienzelfden heilige: maar de Leuvensche Hoogleeraar en pauselijke *Censor librorum* J. MOLANUS (op wiens gezag wij het bovenstaande vermelden), merkt te regt aan, dat dergelijke tegen elkander strijdige beweringen wel meer voorkomen, en zich gereedelijk daarin laten oplossen, dat men het bezit van het gansche ligchaam soms daar gewoon is te veronderstellen, waar slechts enkele reliquiën daarvan aanwezig zijn. Alzoo de Spoletanen: zij wanen den geheelen PONTIAAN te bezitten; terwijl slechts een enkel deel van zijn stoffelijk overschot hun rijkdom uitmaakt. Zie MOLANUS, *Annales sanctorum Belgii* (ed. Lovan. 1695), p. 10. De *Lijst van de gewoonlijke vaste Feestdagen der Roomsche Kerk*, afzonderlijk uitgegeven door onzen geschiedschrijver J. WAGENAAR, en ook voorkomende in den tweeden druk van zijne *Verzameling van Histor. en Politieke Tractaten*, dl. I, teekent mede den 14*den Januarij* als den gedenkdag aan van PONTIAAN.

QUIESCENDO.

[Mr. I. S. meldt ons nog dat L. SMIDS *Schatkamer der Nederl. Oudh.* op h. w. Nieuwejaarsgift en HADR. JUNIUS, *Batav.*, cap. 16. p. 388 en dat in eene opgave der missen en memoriën, waartoe het Convent van S. HIERONYMUS te *Delft* verbonden was, gelezen wordt, „Eerst in Januario des daechs na S. PONTIAEN houden sy festū cōpositū van Sint JOSEPH," enz. „S. Agnieten dach memorie vā katrȳ vā boschuysē vrou vā abbēbroeck," dit bevestigt het hierboven door QUIESCENDO medegedeelde en daaruit in verband met hetgeen Mr. J. S. bl. 125 en een ongenoemd medewerker, bl. 211 opgemerkt hebben, blijkt, dunkt ons, duidelijk dat het charter gegeven is op den dag dien wij 14 Januarij 1267 zouden noemen.]

Uittreksels uit de Crimineelboecken van Delft. 1e. *Crimineelboek*, bl. 170 verso. *Contract* »*metten duuel.*"

»Alsoe ANNA CLAESdr. van Delffhauen alias ANNA *vader Jacobs* ghenaempt geuangen buyten pyne ende banden van yser bekent heeft hoe dat sy hebbende metten *bosen vyant* ofte *duuel alliancie en̄ contract gemaeckt* en̄ tot *beuestinge* van dyen van *hem een stuck gelts van ix groot̄.* genoten, en̄ wederom *een locke haers vuijt haer hals* hem *laten vuyt trecken*, metten seluen vyant *geboeleert* en̄ van hem *ontfangen* heeft *seeckere veninige materie*, die sy geuangene *bekent* deur desselfs vyants *raet*, *hulpe* en̄ *addresse* seeckeren *kinderkens* als oock een *jonge dochter* up Delffhauen In haer *cruycke* en̄ *dranck vermengt en̄ geduen* te hebben, waer deur deselue Jn haere lichaemen met *onnatuerlicke passie beuanghen gecrenckt* en̄ *gequelt* syn, Alle twelcke syn enorme en̄ afgryselicke sonden en̄ delicten die na den Godlicken en̄ waerlicken Rechten met te vuijterste straffe an dē Lyuē behoiren gestraft te werden tot exemple van anderen Soe ist dat mȳ heeren Schepenen der stadt Delff met rype deliberatie van Raede de voorsz. ANNA CLAESdr. geuangene gecondrt hebben en̄ condemnerē by desen *gebonnen* te worden *up een ladder* en̄ eerst *geworcht* daer nae *Int vuer geworpen* en̄ *tot assche verbrant* te worden, verclarende voorts alle haere goeden verbeurt en̄ geconfisqueert tot profyte van de hoghe Ouericheyt volgen̄ de Priuilegie deser stede, en̄ haer condemneren̄ Inde costen van hare geuanckenisse en̄ myse vande Justitie, Actum vje Julij anno XVCLXXXV.

Ibid. p. 164. *Lijkbeschouwing* van een JAN VAN .... (zijn naam is *in blanco*), die uit de Amsterdamsche schuit in een huis te *Delft* was gedragen en aldaar gestorven »van het onmatighe drincken van *brandewijn*." 9 December 1585. — Dit is de eerste melding, die ik gemaakt vind, van dronkenschap en daarop gevolgde dood, door misbruik van *brandewijn* veroorzaakt. Vroeger is het altijd *bier*, dat vooral te *Delft weleer* uitstekend gebrouwen werd, gelijk genoeg bekend is. Van *dezen* tak van Delfsche nijverheid (ook de anderen zijn meestal zoo goed als dood, ja, sommigen zelfs *begraven*) is *eene* enkele brouwerij het droevig overschot. — O brandewijn! voorganger van den jenever (*), gij

---

(*) Zie *N. Rotterd. Courant* van Dingsdag 6 Maart 1860, Editie van Maandagavond.

zijt begonnen het *krachtige*, *voedzame* bier te verdringen, dat tegenwoordig voor den gemeenen man niet meer te verkrijgen is. Ongetwijfeld zou de *Maatschappij tot Afschaffing*, enz. onder den ambachtsman meer leden tellen, wanneer men in het oog hield, dat voor den *afgeschaften* jenever iets anders moest kunnen worden *aangeschaft* of gekocht, dat de behoefte aan een *prikkel*, die elkeen gevoelt, op een voor de gezondheid onschadelijke wijze kon vervullen, d. i. door een' drank, die *goedkoop* en *krachtig* was; eigenschappen, die door *ons* bier niet vervuld, maar ook niet *kunnen* vervuld worden, zoo lang belemmerende bepalingen de brouwerijen in den weg staan.

Ibid. p. 179. »MARRITGEN JANSdr. van Deuēter ēn MACHTELT DIRRIC IANSZ̄ dochter van luynē vuijt sticht van monster zȳ up huyden geexcecuteert ēn verdroncken ī een sacke ēn upte galligh werff begrauē ōme dat sy beyegader *haerdoept* waeren Actū den xxvj Augusti a°. XV^C^ ēn XXXIX Ēn worden verdroncken ī een *wȳpipe* mit *water* staende by die diefputte onder tstadthuys.''

Ibid. p. 191 verso. *Conversatie met die vyant.* »Alsoe TRYN CORNELISdr., alias TRYN TGILIP (?) gheboren vā delft buytē pyne van banden van yser bekent heeft *met die vyant* veel Jaeren *geconuerseert* ēn alzulcx haer *doepsel* ēn *Godt almachlich versaeckt* ēn *die viant angehangen* te hebben Met *hulpe* ēn *adresse* van *die welcke* zy *bekent* heeft *veel* ēn *verscheyden personen* zoe Ionck als out als oick die *bestē* vā die *lantluydē betouert* ēn *gheInficyeert* te hebben daer veel *personen* als oick *besten* van *ghesturuen* zijn.'' — Zij werd met een koord om haar hals op een ladder gebonden en geworgd, voorts in het vuur geworpen en tot pulver verbrand. — Zie het vonnis, p. 170 verso, hier boven vermeld.

Ibid. p. 191 verso. *Blasphemie en aanroepen van »den vyant.''* »Alsoe MACHTELT GOSENSdr. Geuangē buyte pyne enz. bekent heeft zeekere tyt gheleden *den naem des heeren geblasfemeert* ēn *den vyant angeropen* te hebben Ēn alzulcx door *Raede* ēn *hulpe* van den selffdē *vyant* eenighe *personē betouert* ēn die selffde an huer *lichame hinder* ēn *quellage* angedaen te hebben. All twelicke eenorme delictē zijn,'' enz. — Zij werd geexcuteerd als haar voorgangster.

P. 163. *Lijkschouwing.* »Up huyden den xij^en^ Julij anno XV^C^LXXXIIIJ Is bij mij heer de Schoudt GERRIT FRANSZ., den Burgem̄r HUYCH JACOB BRUYNSZ. ende allen den Schepenen dempto DIRCK DIRCKXZ̄ VAN SANTEN bescouwet het dode lichaem van eenen RENNE (RENÉ) MOERWIT VAN ORLEAENS, *soldaet* vande *guarde* van *hoger memorie Zijne F. G. dē Prince van Orangien* die twe quetsuren hadden deur penetrerende Jnde maech ēn dander in de darm beyde staende Inde buijck, welcke quetsure men seide *dat hij hem seluen geinfligeert hadde gehoort hebbende de doot van Zynē F. G.* Ende is hierop gehoort het aduijs van Mr. YSBRANT JANSS gesworen stadtschirurgȳ die verclaerde beidē de wondē letael te zijn.

Zou deze zelfmoord gepleegd zijn uit *louter* droefheid over den dood van zijn' meester, of zou het hem misschien gehinderd hebben, dat de lijfwacht, waartoe hij behoorde, bij den aanslag van BALTHASAR GERAERDTS, te kort was geschoten, al was dit zelfverwijt ook ongegrond? Het feit levert in allen gevalle eene bijdrage, die bewijst, hoezeer de Prins ook door zijne *onderhoorigen* bemind en betreurd werd.

2^e^. *Crimineelboek*, p. 275 seqq. »JACOBUS JOHANNIS DONATI HALUERSTADENSIS.''

»Alsoe JACOBUS JOHANNIS DONATI HALUERSTADENSIS geboortich soo hy seght wt westphalen van ontrent Onauw iegenwoordich geuangen sich ouer all soo inden quartieren van hamburch holsteijn, Pruijssen Polen ende daer ontrent als inde Cheurvorstelijcken Paltz ēn in desen geunieerde Prouincien bekent gemaeckt hebbende als een verdreuen Predicant somwijls ēn meest vān ausburchsche confessie somwijls vande Religie diemen in desen Landen opentlijck leert ēn daer toe ouer all gebruyckt ēn verthoont hebbende verscheyden gefingeerde wt eygener cop verdichte, ēn nae gelegentheyt des tijts ende Luyden soo in date als inhout veranderde vervalschte testimonialen, daer onder hy buyten pyne ende bandē van ysere bekent heeft de segels ofte pitsieren veel vān welcke ouer hem noch beuonden sijn, selffs opgedruckt ende gebruyckende ander Luijden naeme alles standes de selue mett eygene hant onderschreuen ēn gedaen onderschrijuen te hebben bij seecker Engelsman, Ende dat soo opten voorsz naem van JACOBUS DONATI als opten naem van JOHANNES WESTPHALUS alles om daer door intesluypen by den Luyden, ēn door sulcke sinistre middelen ende Logenen hun den aelmissen aff te vorderen gelijck wt de stucken ouer hem beuonden oock blijckt dat hy van verscheyden Luijden soo wt eygen als gemeynen beurse een goede somme gelts genoten ende oock de schuttel voor den kercken deuren geimpetreert ende gehouden heeft, dat hy oock eenige goeden Luyden als mede mynen heeren alhier staende dese syne geuanckenisse heeft gedaen ende gepoocht te doen gelouen dat hy alsnu van nieuws tott suchtelen inden landen van Gulich ten Kerckendienst berouppen soude syn, sonder daer van eenich warachtich blijck maer alleen een versiert testimoniael mett syn eygen handt beworpen ende geschreuen verthoont te hebben, in Somma sich niet als een oprecht dienaer des Evangelij maer als eenen Lantswermer nu acht Jaeren Lanck angestelt ende gedraegen

hebbende, in grooten ontzucht soe aen hem blijckt van Leuen tott groot schandael ende aenstoot van allen vromen ende oprechten dienaeren des woorts ende gemeyne Christenen, Sulcx dat het selue anderen ten exemple niet ongestraft en behoort te blyuen," enz. — Hij werd gecondemneerd openlijk op 't schavot gegeeseld te worden en daarenboven den tijd van vijf en twintig jaren uit de stad, vrijheid van dien en het baljuwschap van *Delfland* gebannen, met veroordeeling in de kosten zijner gevangenis en myse van de Justitie. »Actum den xvj^e^ Octob. a°. XVJ^C^ dertyen En heeft geen middel om de costen te betaelen."

Zijne huisvrouw, CORDULA GILLIS, die voorgaf met haar man »eenige Jaeren lanck ouer all onder den naem als verdreuen metten seluen om der religie wille geswermt" te hebben, werd gecondemneerd om op het schavot te staan en de Justitie te aanschouwen, »die aen haeren voorsz man openbaerlijck gedaen" zou worden, en verder tot dezelfde ballingschap en boeten.

Ald. p. 268 verso seqq. »JEAN DESINARDS, *Franchoijs*."

»Alsoe JEAN DESINARDS franchoijs wt Prouence, Jegenwoordich gevangen hem vervordert heeft opten xxxiij^e^ der voorledē maent meij nade noene by hem hebbende twee pistolettē geladen met *pouder* van *loot* ende *quicksiluer* als de Carootse van zijnder Ex^cie^ den heere Prince van Orangien arrijueerde buijtē de haechpoort ontrent deser stadt een delver pistolettē aff te schietē Int voorbijvarē vañ voorsz Carootse, onder den hals vande paerden van een leedige vrachtwagen daer ontrent staende, an welcke paerden hij gevangen was leenende, pretexerēn hij gevangen dattet zelue pistolet van zelffs losginck als hij bockte om zijn schoē te binden, ēn dat hij gevangē de voorsz twee pistolettē geladen hadde, ēn daer mede ter plaetse voorsz gecomē was om den *medicijne* ēn *chirurgijns* wille, van zijne Ex^cie^ dē heere Prince van Orangē voorsz, ten eynde henl. ēn heure dieners met het *poeder* daer mede de voorsz pistolet geladē was *blindt* zoude *schieten*, vermetende hem gevangē die *const* te hebbē, datse *daermede geraekt* zijnde, een halff uyer *blindt* zoudē blijvē, ēn dat met alsulcke dessein meeninge ēn Intentie dat hij gevangē den voorsz Chirurgijn ēn Medicijn alsdan zoude angevallē hebben ēn *gebastonneert* in *revenge* ēn *wederwraecke* vande *bastonnade* ēn *slagē* met *houdt*, die zijluydē te voorē hem gevangē haddē gegevē, wt oorsaecke hij ande voorsz heere Prince van Orangiē tot Bruyssel hadde *gepresenteert* zeeckere *drinckbaer goudt* ēn andere *gedistilleerde waterē*, d'welcke d' voorsz medecijn ēn chirurgijn den Heere Prince zeyden ēn poochdē te persuaderē dat niet dan *bedriegerye* was, ēn dat hij gevangē een *schelm* ēn waerdich was om *gehangen* te worden, waer ouer de quereele zoo verre tusschen henluydē ontsteeckē was, dat zijluydē hem gevangē deden *bastonnerē* als vorē, In presentie ēn ten ansien van veele persoonē, *sonder dat hij gevangē oyt de gedachte hadde gehadt ōme op den voorsz heere Prince van Orangie het pistolet los te schieten.*" — Ten gevolge zijner confessie »buyten pijne en bandē van yser gedaen" en der informatie bij den heer Officier der stadt tot des gevangen laste geproduceerd werd JEAN DESINARDS voor eeuwig (»den tijt van hondert jaer ēn een dach") uit *Holland* en *W. Friesland* gebannen en voorts in de kosten zijner gevangenis en der myse van de Justitie gecondemneerd. »Actum dē xxix^e^ Junij 1613."

Mr. I. S.

Huzaren (vgl. X. bl. 282). Omtrent den oorsprong van dat woord heeft J. BOSSCHA, in *Nederl. Heldendaden te Land*, dl. I. (1) bl. 143 in not., eene andere lezing. »De ligte kavalerij was in vroegere tijden bij de *Europeanen* nog weinig bekend, maar de aanwending hun geleerd door de *Albanezen* en *Hongaren*. De *Hongaren*, die in 't midden der XVde eeuw, daartoe den 20sten man namen, noemden van daar hunne ruiters *hussaren*, van het Hongaarsche woord *huss* twintig." — Welke lezing de voorkeur verdient, mogen anderen beslissen.

J. C. K.

Cornelis Speelman (vgl. X. bl. 245 en 288). LABORANTER kan omtrent dezen Gouverneur-Generaal van *Nederlands-Indië*, 1681—1684, en zijne familie inlichtingen vinden in het: *Stamboek van den Frieschen vroegeren en lateren Adel.* Leeuwarden 1846. dl. I. bl. 370, dl. II. bl. 257, en met betrekking tot den Gouv. Gen. bij VALENTIJN, *Oost-Indiën*, dl. IV. bl. 310—315, en in het *Aanhangsel op het Woordenboek van Kunsten en Wetenschappen* door GR. NIEUWENHUIJS, 1840, op zijnen naam.

Een CORNELIS SPEELMAN, van wiens echtgenoot niets gemeld wordt, had een' zoon

JOHAN CORNELISZ SPEELMAN, die in 1614 HENDERINA HERMAN - ADRIAANSdr. WITTERT huwde. Zij verwekten:

CORNELIS SPEELMAN, geboren 3 Maart 1628, † te *Batavia* op den 4den Januarij 1684, trouwde te *Rotterdam*, PETRONELLA MARIA WONDERER.

Deze CORNELIS kwam in 1645 te *Batavia* en was daar Klerk; in 1648 tweede Kommies; in 1652 Kommies; van 1655—1663 Algemeene Boekhouder der Maatschappij te *Batavia;* in 1665 Landvoogd op *Choromandel;* in 1667 bedwong hij de Macassaren; den 23 Maart 1671 Ordinaris Raad van *Indië*, en ageerde in 1672 als Zeevoogd tegen de Franschen; in 1678 Directeur-Generaal;

in 1681—1684 Gouverneur-Generaal van *Neêrlands-Indië.*

VALENTIJN t. a. p. noemt zijne echtgenoot eene dochter van den Algemeenen Ontvanger ZEBALD WONDERER, en zegt, dat hij op den 13 Januarij 1684 overleed. Hij schijnt maar eenen wettigen zoon te hebben gehad, zijnde hij, lang vóór zijn overlijden, van zijne gade gescheiden.

Hij verwekte bij haar:

JOHAN SPEELMAN, geboren 1658, † 4 Junij 1686, trouwde DEBORA KIEVIT, dochter van JOHAN NICOLAAS KIEVIT, Raad en Burgemeester van *Rotterdam* en Fiskaal aan de Admiraliteit aldaar.

Deze JOHAN had de Koningen KAREL II en JACOBUS II gediend, door, gedurende drie geheele jaren, zich met dertig man, ten zijnen koste te rangschikken onder hunne infanterie in *Ierland* en bijzonder in het Graafschap *Ulster*. Laatstgemelde Vorst besloot dan ook hem tot Ridder-Baronet te verheffen en hem toe te staan de zoogenoemde bloedige hand van *Ulster* in zijn wapen te voeren (zie zijn wapen in het stamboek). Het Diploma daartoe was reeds uitgevaardigd en geteekend, maar nog niet gezegeld toen JOHAN kwam te overlijden. JACOBUS verhief dan zijn zoon CORNELIS tot de gemelde waardigheid bij Diploma van 9 September 1686 (door mij in originali gezien en gecopiëerd), en verklaarde daarbij, dat JOHANS weduwe DEBORA KIEVIT, in alle opzigten zou beschouwd worden als, en gehouden worden voor eene Baronets weduwe. — Zij verwekten:

CORNELIS SPEELMAN, zoo even gemeld, Ridder Baronet, Heer van *Nieland*, Raad en Schepen van *'s Hertogenbosch*, geboren 19 Januarij 1684, † 30 April 1745, trouwde 11 Januarij 1716 AGATHA VAN DER HOUVEN, Vrouwe van *Heeswijk* en *Dinther*, dochter van ABRAHAM JACOB-JACOBSZ. VAN DER HOUVEN en van AGATHA JACOBSdr. BRIELL. Uit dezen CORNELIS stamt de tegenwoordige familie af. Hij is de *overgrootvader* geweest van Jkh. H. M. SPEELMAN WOBMA, thans Voorzitter van het Provinciaal Geregtshof van *Friesland*, enz.

PIETER CORNELISZ. SPEELMAN 1606, in den *Navorscher* vermeld, zoude een zoon kunnen geweest zijn van CORNELIS, in het hoofd dezes gemeld, en welligt zijn de overige daar genoemde SPEELMANS mede afstammelingen van dien CORNELIS. — CORNELIS WILLEMSZ. 1642 schijnt de vader van WILLEM 1696 en CLAES JANSZ. 1645 de vader van JAN 1697 te zijn geweest. HELENA en WILLEMINA zijn mij mede onbekend.

D. H. H.

Cornelis Speelman, Gouverneur-Generaal van Nederlands-Indië. Ook in de opgave der voormalige Gouverneurs-Generaal van *Nederl.-Indië*, welke men vinden kan in de *Nederl. Residentie Almanak*, wordt hij CORNELIS JANSZOON SPEELMAN genoemd; waarschijnlijk zal hij dan ook wel niet één zijn met CORNELIS WILLEMSZ. SPEELMAN; de Heer Dr. WAP zal dit het zekerste kunnen beslissen, daar deze voornemens is, *een Album van vijftig portretten der Gouverneurs-Generaal van N. O. I. met Geslachtwapens, Handschrift en Historischen tekst* in het licht te geven. K. v. S. N°. 2.

Huisbijbels (vgl. X. bl. 184). Het meeste daaromtrent, ter aangehaalde plaats gegeven, komt mij behartigenswaardig voor. Doch het moet zich dan ook bepalen tot aanteekeningen, die vreemd aan den bezitter zijn, en dan nog maar korte aanwijzingen. Zoo bezit ik een exemplaar van den zeldzamen druk van den geheelen Bijbel (met cursive letters) bij LENAERT DER KINDEREN, A^o^. 1563, waarin achteraan, huwelijk, geboorte en sterftijd vermeld wordt van JAN VAN DER VLOET, in 1655 gehuwd met CATALINA CROMMELINGHS (CROMMELIN?) dochter van PIETER en MARIA VAN HALMAAL. Verder komen er de namen in voor van VAN DEN HEUVEL, EMAUTS, VAN LENNEP, ABRAHAMS, OUTERMAN, VAN BLANCKVLIET en RIGHTERS.

A. D. S.

Benje zestig (vgl. II. bl. 153; *Bijbl.* 1853, bl. xxv, lxii). Sommigen beweren dat het gezegde *ben je zestig* afkomstig zou zijn van het gebruik, dat oudtijds regerings-personen in de steden, op hun zestigste jaar, afstand deden van hunne betrekking of, zoo als men het uitdrukte, van hun ambt, hunne bediening, werden *verlaten*. Ja XXVI verzekert in den IIden Jaargang, bl. 153, dat er »te *Delft*, vroeger eene wet bestond, waarbij aan menschen van zestigjarigen ouderdom elke Regeringspost werd ontzegd." Die wet (of liever *keur*, *ordonnantie*, *raadsbesluit*), indien zij ooit heeft bestaan, moet reeds in de vorige eeuw buiten werking zijn geweest. Ik vind toch, hetgeen in tegendeel tot *voorbeeld* kan strekken *van het bekleeden van ambten of posten in hoogen ouderdom ten tijde van de republiek der Vereenigde Nederlanden*, het volgende, juist op de stad *Delft* betrekking hebbende. »Mr. JACOB VAN DER LELIJ, geboren te *Rotterdam* 14 October 1698, werd in 1730 Veertig Raad der stad *Delft*, bekleedde vervolgens verschillende ambten en bedieningen, die wij thans niet zullen vermelden, maar alleen aanstippen, dat hij in 1763, dus op 65jarigen leeftijd tot President-Burgemeester werd benoemd, even als in 1772 en 1773; dat hij in 1781, en dus op 83jarigen ouderdom, voor het eerst, werd

gekozen tot Gedeputeerde ter Vergadering der Hoog-Mogende Heeren Staten-Generaal der *Vereenigde Nederlanden* en zulks tot 1784 bleef. Dat hij in 1765 was benoemd tot Hoofd-Bailluw en Opper-Dijkgraaf van *Delftland*, welke betrekking hij tot aan zijn overlijden, hetwelk den 11 September 1795 voorviel, vervulde. Hij was derhalve 97 jaren oud, toen hij nog Hoofd-Bailluw en Opper-Dijkgraaf van *Delftland* was. Op hem is dus de door XXVI aangehaalde verordening niet toegepast — en de vraag naar den oorsprong der spreekwijze *ben je zestig*, mijns inziens, niet opgelost." C/4.

Een Schepen van Delft in 1299. Verkeerde beschouwing van BILDERDIJK over het gedrag van een Schepen van *Delft* in den loop van het conflict tusschen Graaf JAN I en die van *Dordrecht*, in de zaak der »pilike lieden" (d. i.: in criminele hechtenis gevangenen) (1299).

Bovengenoemd conflict wordt door BILDERDIJK, *G. d. V.* II. p. 290 seqq. in al zijne bijzonderheden meêgedeeld. Naar mijne meening dwaalt hij zeer, als hij beweert, dat de Delfsche Schepenen (MELIS STOKE spreekt van »een scepen") de *partij trokken* van de Dordtsche. — P. 296 schrijft hij: »De Delftsche Schepenen trokken (als men denken kan) de partij van de Dordtsche, en een hunner riep: zacht wat! zouden de rechten en privilegien van onze burgers aan een kampgevecht hangen! Even of ALOUT over rechten en privilegien wilde vechten, en niet, integendeel, om zijn woord *gy liegt het*, waar te maken, 't geen zijn recht als Edelman was; en men matigde zich aan, ALOUT *te misprijzen, dat hy goeden lieden had heeten liegen.*" — De plaats van MELIS STOKE wordt niet juist door BILDERDIJK uitgelegd. Zij luidt als volgt:

»Ja sprac hi, ic wil vechten
Enen camp, *iegen wien dat es.*
Een Scepen van Delf sprac, sij 't gewes,
Hier ne vecht ghij 's ghenen camp,
Dat waer *ons* te swaer een scamp,
Soude al *onser Poertenrecht*
Staen aen eens mans ghevecht,
So mocht *onse Recht* wel erghen." cet.

Hier had, mijns inzien, geen *partij trekken* plaats, maar een eenvoudig *beroep* op het privilegie van WILLEM II, anno 1246 aan die van *Delft* geschonken, waarin omtrent het kampgevecht het volgende voorkomt: »Item *nullus extraneus* nec *miles* nec aliquis alius poterit *aliquem burgensem de delff aliquo modo ad duellum prouocare* neque *oppidanus oppidanum* usque infra terram meam aut meam potestatem vel meorum successorum." De Schepen *moest* zich wel tegen zoo'n kamp verzetten, als een inbreuk op genoemd privilegie, daar ALOUD gezegd had: »ic wil vechten enen camp, *iegen wien dat es.*" Al wilde de Baljuw niet vechten over regten noch privilegiën, mogt hij *zijn recht* als Edelman *hier te Delft* toch niet laten gelden. Zoo dat zijne uitdaging zonder gevolg bleef. Men kan ook niet aannemen, dat een Schepen van *Delft*, om de partij van een collega te trekken, een Edelman zijn regt zou betwist hebben, zonder de motiven aan te voeren, die hem daartoe drongen. De beschouwing van BILDERDIJK is partijdig, en hij heeft »den Munnik" MELIS STOKE (zie II. p. 293) op zijn beurt niet gevat, of liever, niet *willen* vatten. I. S.

Jenever in het leger voor Alphen, 1672. »Gesonden door JOOST LOUWIJSZ van *Delft*, met een wagen naer t'Leeger tot Alfijn den 29en xbr. 1672.

1/2 oxhooft Brandewijn.
1/2 oxhooft *Geneuer.*
1/2 aem Annijs.
1/2 aem Lamoenwater.
2 anckers Rosolus.
Een oxhooft *Geneuer.*

Waervan door t'Breecke van de wagen in een huijs gebragt is door Ordre van d'heer KINSCHOT ende door Manquement van goede opsicht door de wagt die hetselue Beuolen was, Beuonden *gelackeert* te sijn 1/2 aem Lamoenwater ende de *twee* anckers Roosolus sij soo nae uyt gedroncken hebben dat daer maer *een* vol kost koomen ende het 1/2 oxhooft Brandewijn was *wan* 16 stoop ende het 1/2 aem annijs was *wan* 6 stoop ende het 1/2 oxhooft *geneuer* was *wan* 10 stoop ende heel oxhooft *geneuer* was *vol;* ende dit ontfangen in presentie van de Heer KINSCHOT. Actum alfijn den 24en Januarij 1673.

V L Dienaer
JOHAN VAN VLIEDT.
Commiss d'viures.
Mr. I. S.

Kolockol te Novogorod. In de *Voyage en Russie par* CH. DE SAINT JULIEN wordt vermeld, dat de Republiek van *Novogorod* in de XIde eeuw een *Kolockol* bezat. Het was de *Klock* der Vlaamsche gemeenten in de middeleeuwen, welke FAULCONNIER, T. I. p. 36, *Cloque de la loi* noemt. Zoo leest men in een Lettre de M. DE CARLIER à M. DE COUSSEMAKER, President du Comité Flamand de France, uit *Parijs*, den 25sten Mei 1853, geschreven en in de *Annales du Comité Flamand de France*, 1853, p. 97—119, opgenomen. CARLIER zoekt de verklaring van die overeenkomst van benaming daarin, dat en het Vlaamsch en het Russisch oorspronkelijk uit dezelfde verafgelegen bron ontspringen.

J. D.
L.

VRAGEN.

564. — *Monument van Vondel. Eenvoudigheid in de kunst.* Overdrijven wij Nederlanders in onze bouw- en beeldhouwkunst de toepassing niet van het stopwoord, dat eenvoudigheid het kenmerk van het schoone is? Op welke (goede) gronden verdedigen wij die strenge of liever geoutreerde toepassing? Moet dat afgesleten schild ook soms onze kleingeestigheid of onze onbekwaamheid be-maskeren, of wel is het onze aangeboren economie op het gebied der kunst, die er ons gestadig achter doet kruipen?

Wij vonden aanleiding tot het doen dezer vragen, en tot het uitlokken van een onpartijdig en niet te zeer met vaderlandsche eigenliefde doorspekt antwoord, bij gelegenheid dat er ernstige sprake is om in onze veste ook voor den dichter van *Lucifer* een standbeeld op te rigten, een voornemen, dat bij de in onze eeuw zoo algemeen herlevende monumentenmanie (we zeggen het niet in een' kwaden zin: immers we willen volgaarne ons penningske aan het gedenkteeken bijdragen, mits het fraai zij) niet kan afgekeurd worden. Want, hoezeer de naam van VONDEL zich aan gene zijde van den Moerdijk en aan gene zijde van den Rijn, zoowel als over het kanaal, schier in het niet verliest, zoo erkent toch het beperkte getal buitenlanders, die onze taal en onze letterkunde hunne aandacht waardig keuren, dat hij onder de eerste dichterlijke geniën van zijn' tijd mag gerangschikt worden, en zou het dan pretentieuse overdaad kunnen heeten, wanneer wij aan onze Agrippijnsche zwaan ook eenige quintalen brons ten beste gaven, terwijl in het buitenland ter eere van allerlei middelmatigheden het marmer en metaal kwistig verwerkt wordt?

Het apropos der bedenkingen, die wij gewaagd hebben op te werpen, kan te minder ontkend worden, nu de tijd eerlang gaat aanbreken, waarin het VONDEL-comité of de VONDEL-commissie (waarbij gelukkig een man van smaak aan het hoofd staat) zal te kiezen hebben uit of beslissen moet over plannen, teekeningen en begrootingen van meer of minder eenvoudigheid, naïviteit en kostbaarheid; nu er moet geopteerd worden tusschen die onzer kunstenaars, welke strengheid in en voor alles huldigen, en andere, indien ze in ons land aanwezig zijn, die op het voetspoor hunner buitenlandsche kunstbroeders, hun warmer gevoel, hunne weelderiger verbeelding niet ten offer willen brengen aan het finantiëel bezwaar en derhalve ook niet ter liefde van wat loons het instrument willen zijn, om aan onze stad, waarin reeds zoo veel leelijks te zien is, nog een leelijk ding meer te bezorgen.

Standbeelden, wanneer het geen allegoriën maar historische figuren geldt, zijn zonder voetstuk waarlijk geen bevallige voorwerpen. Den ouden en den meesters uit de renaissance moge het gelukt zijn, wat leven en karakter aan marmer of metaal te geven, in 't algemeen behouden die beelden iets stijfs en iets klompachtigs, dat door een fraai en minder of meer zinrijk piedestal dient opgeluisterd te worden. En zoo al welgelukte ruiterstandbeelden groote profusie in dat bijwerk kunnen ontberen, figuren zoo als dat van onzen VONDEL worden onnoozel, wanneer ze gezet worden op een dobbelsteen van groote afmeting, als die waarop wij in onze laakbare en betreurenswaardige kinderachtigheid het anders, naar wij vernemen, onberispelijke beeld van onzen eenigen REMBRAND VAN RHIJN, des maandags aan de boeren en buitenlui te bezigtigen geven.

Wat heeft men met JOOST VAN DEN VONDELE voor? Wil men het manneken vieren als mensch en burger, men plaatse hem dan met zijn greinen wambuisje en drasbroek waar en op welk onding men wil, hij zal in volkomene harmonie zijn met de sukkelachtige soberheid van zijne aardsche loopbaan. Maar geldt het hier dankbare bewondering van zijne dichterlijke nalatenschap, van zijn veel omvattend bloemrijk vernuft, dan zou elk streven naar strengheid, eenvoudigheid of hoe men het ook zoude gelieven te noemen, den schijn verkrijgen van armoede, dorheid en — het hooge woord moet er uit — van onvermogen!

VONDEL was als dichter lang niet karig met hetgeen men bij anderen of minderen alligt pathos zoude heeten. Immers wanneer hij een' bode of soort van ordonnans bij het doen van zijn rapport de ons allen bekende woorden in den mond legt:

»Hij scheen een zon gelijk, en zij de klaere maen,
Al d'andren sterren die met vreugdt ter reije gaen,
En juichen om dees twee, daer zij haer glans uit scheppen," enz.

dan mogen wij die woorden fraai, zeer fraai vinden, maar toch nog al pompeus en vooral niet eenvoudig noch streng. Trouwens poëzy zonder beelden en zonder fantaisie reduceert zich tot berijmd proza, en zou dan hare zuster, de beeldhouwkunst, gedachtelooze, regtlijnige steenhouwerij moeten zijn? Zoo heeft men het in *Italië, Frankrijk* en *Duitschland* nooit begrepen, en begrijpt men het er nog niet. Ook onze voorvaders uit de zeventiende eeuw zagen anders: de beeldhouwers uit dat voor ons zoo roemruchtige tijdperk, al konden zij niet altijd gelijken tred houden met hunne uitheemsche kunstbroeders, gaven ons toch werk waarin eenige gedachte te bespeuren, eenige warmte van gevoel waar te nemen was: wij voor ons althans zouden niet aarzelen om den aanstaanden VONDEL en zijn voetstuk aan den beitel van ROMBOUT VERHULST of aan dien van ARTHUS QUELLIJN toe te vertrouwen.

Er zijn zaken en werken van openbaar nut genoeg in de wereld, waarop het »eenvoudige en strenge" »à bouche que veux tu" kan worden toegepast; bij kunst en kunstenaars zullen die negative hoedanigheden altijd onze achterdocht blijven opwekken. Immers waren de groote meesters zoo eenvoudig? Was het RUBBENS? Was het REMBRAND, die ten koste van zoo menig anachronisme zijne beelden met paarlen, juweelen en goudlaken overdekte? En toch knielen wij voor hem — mogen wij dan zonder inconsequentie strengheid van eene zusterkunst vorderen, op die strengheid trotsch zijn en haar bij wijlen, zoo als wij doen, tot de simpelste simpelheid doordrijven, alsof er tusschen lapidairen bombast en het koudste laconisme geen breede middenweg bestond! Neen, wij mogen het niet en achten nu liever den tijd en de gelegenheid gekomen, om onze dankbare hulde aan breeder en warmer kunstgevoel te paren, om liever niets te doen dan iets wat ons, onzen puikpoëet en vooral der kunst onwaardig zoude zijn. —Wel vreezen wij dat parcimonie en onverschilligheid het ordinaire struikelblok zullen zijn; dan VONDEL heeft circa twee eeuwen naar zijn standbeeld moeten wachten, hij wachte noch ettelijke jaren meer, tot dat er rijkelijk middelen voorhanden zijn, om, door dat uitstel aan zijn bewonderaars en hoogschatters de drieledige genoegdoening te verschaffen, van der »Kunsten God aan 't Y" een sierlijker en vrijgeviger offer te brengen, dan men het in den regel aan de boorden van dien stroom gewoon is te doen; van voor den schrijver van *Palamédes,* van *Adam in ballingschap,* van de *Altaargeheimenissen* en van zoo overveel ander schoons, een gedenkteeken op te rigten, niet naar den maatstaf van onze karigheid, maar naar den maatstaf van zijn genie, en, eindelijk, van een der pleinen (*) der stad waarin hij leefde (en waarin hij »for shame" ô voorouders! Lombardbeambte was!), der stad onzer inwoning en die wij quasi lief hebben, eindelijk eens op te luisteren met een gewrocht, waarop het oog van poorter en vreemdeling met welgevallen rusten kan. MARS.

565. — *Cats' emblemata en hunne oorspronkelijkheid.* Overbekend is het kernachtige bijschrift van CATS onder zijne afbeelding: *Wat ik was, dat is niet meer. Wat ik ben, is wonder teer,* enz. Nu vond ik voor eenigen tijd in de Bibliotheek van den Heer VAN OOSTEN

(*) De Westermarkt? het Amstelveld?

DE BRUYN, te *Haarlem* (Catalogus, N°. 2553), het zeer zeldzame werk van G. WITHER, *Emblems*, London 1635, kl. f°., waarin 's dichters portret en daaronder deze regelen, geheel overeenkomende met die van CATS:

What I *was*, is passed by
What I *am*, away doth fly,
What I shal bee, none do see,
Yet in that, my Beauties bee.

Mij dunkt het is ontwijfelbaar, dat een dezer beide verzen eene navolging van het andere is, of wel, dat beiden aan een' ander' hunne gedachte ontleenden. Wie is de eigenlijke dichter?

Hierbij komt dat het werk van WITHER in 1635 verschenen is (de *Emblemata* kwamen reeds in 1618 uit), 200 gegraveerde emblemata, in 4 boeken verdeeld, bevat, ieder zinnebeeld met een moralizerend vers in den trant van CATS; achter deze zinnebeelden volgen 56 versjes, ieder van 10 regels, die door den dichter al te zamen de »lotery" genoemd worden, en waarvoor aan het einde des werks eene houtsneêplaat gevoegd is, met eene uitvoerige aanwijzing hoe die versjes en dat ronddraaijende bord te gebruiken om op te spelen; alles brengt de *Geestlicke Lotterie* van TERSTEEGEN (ruim 100 jaren later *en train*) te binnen,— Bij die *Emblemata* herinnert echter de uitwendige (welligt ook de inwendige) overeenkomst zoozeer aan CATS, gelijk ook de verzen onder beide portretten, dat ik het sterke vermoeden heb, dat een van beide dichters de oorspronkelijke, de ander de navolger is. Wie is nu de eene, wie de andere. — Voeg hierbij, dat de plaatjes voor WITHER door den beroemden Utrechtschen graveur CR. DE PAS, die veel te *Londen* werkte, gemaakt zijn, — en ik geloof dat eene sterke overeenkomst niet te miskennen is.— Daar nu de *Emblemata* van CATS weder in het Engelsch vertaald zijn, ware 't bij deze gelegenheid zeer waard te onderzoeken: wie van beide dichters is de oorspronkelijke?

FRED. MULLER.

---

566. — *Walich Sieuwerts of Sijvaartszoon.* Wie was deze schrijver van het werk: *Roomsche mysteriën ontdekt?* De voornaamste beschrijvers van *Amsterdam* halen hem aan en noemen hem eenparig (ook WAGENAAR) »een geloofwaardig ooggetuige"; hiervoor hebben ze ongetwijfeld goede gronden gehad; maar, vermits hetgeen W. SIJVAARTSZ, in zijn boven aangehaald werkje (dat thans al zeer zeldzaam schijnt te zijn), schrijft, van dien aard is, dat hij al ligt gevaar loopt van overdrijving beschuldigd te worden, zou het niet onbelangrijk zijn die gronden weder eens aan het licht te brengen. Dat hij in 1592 Kerkmeester der Oude kerk, en in 1596 en 1597 Commissaris van huwelijkszaken was, is mij bekend, en daaruit blijkt alreeds dat hij een deftig burger was van *Amsterdam*: maar gaarne wist ik nog meer van hem. CHR.

---

567. — *De Pinto en Prins Willem III.* Het staat mij voor, dat ik ergens gelezen of gehoord heb, hoe door een' Amsterdamschen DE PINTO eene aanzienlijke som (ik meen van twee of drie millioen) aan WILLEM III gegeven of geleend werd ter bekostiging van zijn' aanstaanden inval in *Engeland*. Wie bevestigt of ontkent mij de waarheid van deze herinnering? J. H. VAN LENNEP.

---

568. — *De uitgaande manifesten der O. I. Compagnie.* In den vorigen Jaargang vraagden wij wat onze voorouders toch wel uitvoerden met de ontzaggelijke hoeveelheden peper, die zij uit *Indië* t'huis bragten; het antwoord is uitgebleven. Alleen heeft het Bestuur ons welwillend herinnerd de omstandigheid (die ons trouwens niet onbekend was), dat de O. I. Compagnie, wanneer de markt wat overvoerd was, de overproduktie op haar werven deed verbranden: een maatregel, naar ons bescheiden oordeel, allezins verstandig en geheel in het belang van de tweede en derde hand, doch die door Fransche en Engelsche philantropen meer dan eens voor onchristelijke en bekrompen zelfzucht is uitgekreten.

Dat verbranden was intusschen geen jaarlijksch werk, en wat er niet verbrand en in den handel gebragt werd, bleef nog zoo ongelooflijk veel, dat onze nieuwsgierigheid naar het debouché enz., het gebruik van zoo veel millioenen ponden specerijen gedurende de XVIIde en XVIIIde eeuw nog steeds opgewekt blijft. Men bedenke daarbij, dat de bevolking van *Europa* sinds een paar eeuwen meer dan verdubbeld is, terwijl het verbruik van peper door eene zonderlinge tegenstelling zoozeer verminderd of bijna geheel te niet gegaan is, dat de gansche toevoer uit onze koloniën (*Sumatra*) gedurende het loopende jaar 1860 naauwelijks tweehonderd scheepslasten zal bedragen, zonder dat die, bij vergelijking van vroegere tijden, zoo kleine invoer eenigen invloed op de prijzen uitoefent, daar de peper steeds voor gering geld in consumtie wordt gebragt. Wij blijven ons dus nog aanbevolen houden voor eenige toelichting van de door ons gedane vraag, die wij gaarne in verband wenschten te brengen met eene andere, te weten:

De uitgaande manifesten der O. I. Compagnie.

Wij kennen uit den *Hollandschen Mercurius*, dat kurieuse en te weinig gekende Jaarboek, de invoeren der Indische produkten gedurende ons bloeijendste handelstijdperk. De door die goed geïnformeerde vraagbaak

gegeven kargalijsten der retourvlooten brengen ons volkomen op de hoogte van hetgeen het morgenland ons toen ten beste kon geven, doch »Mercuur" meldt ons nooit wat er uit ons land heenging; wij bedoelen geen wapenen of oorlogstuig, maar ruilartikelen. — Heeft nu ook een onzer Medenavorschers toegang tot het archief der O. I. Compagnie en lust om ons daaruit mede te deelen, waaruit in het algemeen de vertrekkende ladingen bestonden van 1620—1770; waren het grondstoffen, fabriekgoederen, levensmiddelen of gemunt metaal? Wij wenschten dit te weten om beter inzigt te verkrijgen èn in het fabriekwezen van het toenmalige *Europa* èn in de behoeften van de toen levende Indische geslachten. MARS.

---

569. — *Mnemotechnie.* Wat is er van deze bij Grieken en Romeinen bekende kunst, welker *inventor*, naar men zegt, SIMONIDES was? Bekend is het groote geheugen van SENECA, die tweehonderd woorden, welke hij ééns gehoord had, achter elkander kon opzeggen. Ook heb ik meermalen van den veldheer hooren spreken, die de namen van alle zijne soldaten uit het hoofd kende.

Onlangs vond ik in de 622ste en 623ste thema van VOLCKE's Latijnsche *Themaboekje* een verhaal van een' Corsikaan, die een ontzaggelijk geheugen had. Ik heb het verhaal bij geen Latijnschen schrijver kunnen vinden, en daar het toch wel naar alle waarschijnlijkheid aan een Latijnschen auteur ontleend is, ben ik zoo vrij den Heer VOLCKE als mijn zegsman op te geven, in de hoop dat ik spoedig den Latijnschen schrijver zelven zal vinden, misschien wel door hulp van den *Navorscher*. Die Corsikaan dan had niet alleen een uitstekend geheugen, daar hij *meer dan dertig duizend woorden*, in allerlei volgorde, kon opzeggen, maar kon hij zelfs een' ander' zijne kunst leeren, zoodat zekere MOLINUS, toen hij eene week les van hem gekregen had, reeds *vijfhonderd woorden* op dezelfde wijze kon opzeggen.

Vrage: Hoe kan men in zoo korten tijd zoozeer zijn geheugen oefenen; welke zijn de verschillende manieren van vroegeren en lateren tijd daarvoor, en welke is daarvan de beste? DE MACCABEëR.

---

570. — *Huizen in de Tichelstraat te Amsterdam. Eene waschvrouw uit den ouden tijd.* »In de Tichelstraat te *Amsterdam*, tusschen de jaren 1658—1662 volbouwd," stonden, toen FOKKENS *Beschr. van Amsterdam* uitkwam, »vijf neffens een staande Huijsen, met Bleek of Kleermanden in een steen in de gevels," ter herinnering, hoe zekere waschvrouw »die met linnen te wasschen heeft overgewonnen," ten tijde dat deze straat nog onbebouwd was en de gronden tot bleekerijen gebruikt werden. Is er eenige grond van waarheid voor die overlevering, of zijn die afbeeldsels niets dan eene herinnering van de bedrijvigheid, vroeger daar uitgeoefend? Zijn die gevels nog aanwezig of reeds onder den moker des sloopers verbrijzeld?

H.

---

571. — *Akademie, Universiteit.* De oprigting der Universiteit te *Amsterdam* doet vragen: welk verschil bestaat er tusschen eene Akademie en eene Universiteit? Is de eene eene rijks-, de andere eene bijzondere instelling? In dit geval zeker ja, maar in buitenlandsche werken vindt men meermalen »l'Université de Leyde." In *Frankrijk* verstaat men onder Akademiën steeds instellingen als onze Koninkl. Akademie van Wetenschappen.

---

572. — *Verboden Pamflet in* 1674. In Maart 1676 verscheen te *Nijmegen* een boekske, getiteld: *Le vrai portrait de Polyphème de Nimegue, alias Jean Brun.* Het moet een geestig schotschrift geweest zijn, gerigt tegen den predikant der Waalsche gemeente aldaar, maar de Magistraat noemde het een fameus libel, een pasquil, en hij die het verkocht zou honderd goudgulden boete betalen. Is ook iemand in staat mij dat libel te laten zien, of mij eenige nadere bijzonderheden daaromtrent mede te deelen? P. N.

---

573. — *Comtemporaine* (*Mém. d'une*). In 1829 verschenen acht deelen van dit werk. De schrijfster noemde zich IDA DE ST. ELME, en verzekerde van Hollandsche afkomst te zijn.

Zij gaf ook nog uit: *La Contemporaine en Egypte*, en *Mes Dernières Indiscrétions*, in 1836 nog: *Album de la Correspondance d'un Prince Emigré* (bevattende brieven van LOUIS PHILIPPE), in 4°. Londen.

In 1845 is zij den 24sten Mei te *Brussel* in armoede en in een hospitaal gestorven, naar het schijnt 71 jaren oud. De *Ill. Lond. News* van 7 Junij 1845 bevat haar portret.

Zij geeft als hare moeder op Mlle VAN AYL**. Haar vader zou geweest zijn een FOLSTOY, zoon van een Hertog van *Cremnitz*, doch deze laatste opgave behoort onder de romantische punten harer gedenkschriften. Het schijnt niet twijfelachtig, dat zij eene dochter was van een' predikant D. J. in *Zeeland.*

Wil iemand nadere bijzonderheden omtrent deze fameuse dame opgeven?

H. R.

---

574. — *Van de Poll.* Wie was VAN DE POLL, die aan het hoofd van 40 personen Prinses ANNA toesprak, en daarvoor van

BILDERDIJK een duchtigen *coup de patte* ontvangt (dl. XII. bl. 14). Was hij slechts *koopman*, zoo als het *Register* op BILDERDIJK, bl. 152, zou doen vermoeden, of tevens *Regent?* S. S. S.

575. — *Admiraal Bing.* Wie deelt mij eenige bijzonderheden mede uit het leven van den Engelschen Admiraal BING, die in 't midden der vorige eeuw leefde en bekend is door zijne ongelukkige expeditie bij *Port-Mahon?* Was hij van Engelsche afkomst? †.

576. — *Taurinus.* Waar was de standplaats van den Remonstrantschen predikant TAURINUS, die door BILDERDIJK als schrijver van het pamflet *de Weegschaal* wordt genoemd? en wat is meer van hem bekend?

S. S. S.

577. — *Oud rijdtuig.* In mijne familie is sinds onheugelijke jaren aanwezig het vrij fraai bewerkte model van een hooggewield, op riemen hangend zomerrijtuig, dat veel weg heeft van onze »Sociables." De gebeeldhouwde bak is langwerpig, doch zonder portieren, de bok of koetsierszitting bestaat uit eene cariatide die eene schelp draagt. Wij zien het aan voor een speelwagen van of uit den tijd van Prinses ANNA, doch de traditie zegt dat onze Stadhouders er mede naar de Statenvergadering reden. Wie weet mij te vertellen of onze Prinsen (ik spreek van die van 't Friesche huis) ooit in onoverdekte rijtuigen ter dagvaart verschenen? De medewerkers van dit Tijdschrift, die meermalen wat over den *Karos van Staat* geleverd hebben, zullen mij hierin wel kunnen voorthelpen, en wie weet of zij mij ook niet den naam zouden kunnen noemen van den rijdtuigmaker of hofkarossier van den Erfstadhouder Prins WILLEM IV, tot wiens tijd ik het model liefst terugbreng? MARS.

578. — *Verzorging van weezen bij de ouden.* Wat deden de ouden in de bloeijendste tijdperken hunner geschiedenis met hunne weeskinderen, of wat deden zij er niet mede? De Grieken in de eeuw van PERICLES, de Romeinen in die van AUGUSTUS? MARS.

579. — *Wilde dieren in Nederland.* Waar vindt men, behalve in Baron SLOET, *Het jagtvermaak onzer voorouders* (welk boek wij zoeken en niet kunnen vinden), eenige gegevens omtrent het successivelijk verdwijnen van onzen bodem, eerst van het verscheurende gedierte, daarna van het grove wild? en wil ons een eenigzins wetenschappelijke Sportsman ook zeggen, wanneer de laatste wilde zwijnen in het Soerensche bosch geschoten zijn? MARS.

580. — *A. Ragueneau.* Van WILLEM III bestaat een portret op jeugdigen (omstreeks 15jarigen) leeftijd, fraai door P. PHILIPPE naar den aan het hoofd dezes genoemden schilder gegraveerd. Gaarne vernam ik eenige bijzonderheden over dien kunstenaar, die zich te *'s Gravenhage* schijnt opgehouden te hebben. D. F.

581. — *Edelen in Friesland.* WINSEMIUS geeft in zijne *Chronyck van Vriesland*, bl. 402, eene lijst of register van de, volgens hem, door Hertog GEORG VAN SAKSEN in 1505 erkende *Edelingen* (*sic*) in *Friesland* (welke lijst is overgenomen in de *Kerkelijke Historie*, dl. V. bl. 272, in f°., zijnde het IIde deel der *Oudheden en Gestichten van Friesland*, bl. 502). Wat is van de echtheid van dat register? Opmerkelijk is het dat WINSEMIUS boven die lijst, als 2de opschrift, zet de woorden: *Vortzeychner der Grietenyen Hofflingen*, die hij eenige regels vroeger *Edelinghen* had genoemd. *Edelinghen* en *Hofflingen* (*hoofdlingen?*) verschilden toch merkelijk. Ik meen dat de laatsten niet van adel behoefden te zijn, en neig tot het gevoelen dat er in *Friesland*, vóór den tijd van KAREL V (1515), geen eigenlijke *erfadel* heeft bestaan, zoo als in de overige gewesten van de *Nederlanden.* Als ik mij niet vergis, dan was het denkbeeld van adel in dat land, en dus ook tot het laatst der XIIIde eeuw in *Westfriesland*, alleen aan bezit van zekere goederen verbonden, en werd hij als *edelman* beschouwd, die *quovis modo* in het bezit van zoodanig goed kwam, al was zijn vader ook geen *edelman.* Heb ik het mis?

C/4.

582. — *Huldtooneel in Noord-Holland.* Nabij *Noorddorp*, tusschen *Beverwijk* en *Castricum*, niet ver van het dorp (gemeente zegt men thans) *Heemskerk*, ligt een platte afgestoken heuvel, het *Huldtooneel* genoemd, waar men wil dat de Hollandsche Graven tot Heeren van *Kennemerland* werden gehuldigd. Wat is hieromtrent uit historische berigten bekend? Romantische beschouwingen, bespiegelingen en beschrijvingen brengen ons niet verder. C/4.

583. — *Hoofdlingen.* In de Friesche steden en ook elders (in *Drenthe*) waren *Hoofdlingen.* Welke was hun toestand en hunne betrekking tot de Staatsinrigting?

Θ.

584. — *Inhuldiging van den Bisschop van Utrecht als Heer van Drenthe te Havelthe.* Volgens de *Historie en Beschrijving van het Bisdom van Groningen* (*Kerkel. Historie*, dl. V. bl. 411, in f°.) werden de Bisschoppen van *Utrecht* te *Havelte* als Heeren van *Drenthe*

gehuldigd. Had die plaats daarop eene historische aanspraak? C/4.

585. — *Een Almanak in* 1496. In de *Sted. Rekening van Middelburg* over 1496 leest men:
Betaald by ordonn van de wet Mr. JACOB CROM over dat hy op ten nieuwjaersavont heeft doen presenteren BB en SS zinen *almanacke* die hy gemaeckt heeft en hebbe hem daer voor gegeve tot heuscheid de som van $ — 4 — 6.
Was Mr. JACOB CROM een drukker en is er van zijnen *Almanak* iets bekend?

φ²—φ.

586. — *Vleugels in plaats van helmen.* Prof. J. BOSSCHA verzekert in *Neêrlands Heldendaden te land* (I. bl. 117), dat vele geslachtwapens, bij gemis van een' helm, vleugels dragen. Kan iemand daarvan ook een voorbeeld aanwijzen? Vleugels boven den helm geplaatst zijn zeer menigvuldig. †.

587. — *Versterfregt te Oudewater en Woerden.* Vóór de invoering van het zoogenaamd wetboek van Koning LODEWIJK in 1809, gold te *Oudewater* het *Zuid-Hollandsch Versterfregt*, geregeld bij de Politique Ordonnantie van den 1sten April 1580, tot stelsel hebbende, *het goed moet gaan van daar 't gekomen is*, het zoogenaamde *Schependomsregt*. Daarentegen gold in het nabijgelegen *Woerden* het *Noord-Hollandsch Versterfregt*, volgens het Placaat van den 18den December 1599, tot stelsel hebbende: *het naaste bloed erft het goed*, het zoogenaamde *Aesdomsregt*. (Zie DE GROOT, *Inleiding tot de Hollandsche Regtsgeleerdheid*, IIde boek, dl. XXVIII.) Daar nu het *Schependomsregt* eene *Frankische* overheersching, het *Aesdomsregt* eene *Friesche* afkomst doet vermoeden, vraag ik, of reeds vóór 1580 het *Schependomsregt* te *Oudewater*, en omgekeerd het *Aesdomsregt* vóór 1599 te *Woerden*, bij de verdeeling van *ab-intestato* opengevallene nalatenschappen werd gevolgd? — De *Keuren*, *Ordonnantiën* of *Costumen* dier beide steden, zullen, zoo zij van die tijden bestaan, welligt het antwoord kunnen geven. De vraag is voor een onderzoek naar den oorsprong en lotgevallen der vroegere bewoners van die streken niet van belang ontbloot (vgl. *Verhandeling van* Mr. J. D. MEIJER, *over den worstelstrijd tusschen Franken en Friezen*, bl. 65 van het Verslag van de Openbare Vergadering der 2de klasse van het Koninkl. Nederl. Instituut van 1828). *Woerden* en *Oudewater* behooren beide thans tot *Zuid-Holland.* De stations dier beide plaatsen liggen langs den Nederl. Rijnspoorweg slechts 10 minuten stoomens van elkander. C/4.

588. — *Doe wel aan iedereen, al was het ook een Fries.* Men heeft mij wel eens verhaald, dat boven eene der poorten van eene stad in ons vaderland heeft gestaan of nog staat het opschrift: *Doet uwen vijand wel, al is het ook een Fries.* Wat is hiervan waar? In eenen tijd waarin de *Poorten-delf-manie* heerscht, is het van belang zoodanige oude opschriften op te teekenen. †.

[Het spreekwoord: *doe wel aan iedereen, al was het ook een Fries,* wordt, althans te *Amsterdam,* nog wel gehoord. De overlevering zegt dat het boven eene der poorten van *Nijmegen* gestaan heeft.]

589. — *Mr. vóór den naam van Regts-Doctoren.* Sedert wanneer dagteekent het gebruik om *Mr.* vóór den naam van Regts-Doctoren te plaatsen? Vroeger deed men zulks, vooral te *Amsterdam*, vóór den naam van *Chirurgijns*, en ook wel voor die van andere personen, die leden van gilden waren. †.

590. — *Hendrik Jansz. Prins.* Ik ben niet ver in de muzijk, en toch wenschte ik wel eenige bijzonderheden te kennen omtrent Mr. HENDRIK JANSZOON PRINS, organist, componist en voorzanger te *Medemblik*, die de meeste stukjes in het *Medenblicker Scharrezootje* op muzijk bragt en een der bezoekers van het slot te *Muiden*, ten tijde van het leven van P. CZ. HOOFT, was. C/4.

591. — *Vadergeld.* In het Privilegie van Koning PHILIPS, van den 28sten Februarij 1556, wordt aan *Amsterdam* verkocht en opgedragen, o. a.: »alle alsulck Recht, als ons (*den Graaf*) competeert ende van onsen weghen gheheven is op den Hamburger ofte vremde bieren binnen onser stede van Amstelredamme, ghenaemt het *Vader-gelt* ofte Thol van vremde bieren, ende 't gebruyck ofte ontfanck van dien." (*Handvesten van Amsterdam*, bl. 183.) Was die benaming van *Vadergeld* ook elders voor tol op vreemde bieren bekend, en van waar die benaming? C/4.

592. — *J. H. Appelius.* Bestaat er eene biographie van den eerlijken, doorkundigen Staatsman J. H. APPELIUS, reeds onder de regering van SCHIMMELPENNINCK Secretaris van den Staatsraad en Lid der Commissie voor den Waterstaat, later Lid van den Raad van State, Minister van Financiën, enz.? Prof. SIEGENBEEK herdacht hem *more suo* in de jaarlijksche aanspraak ter algemeene vergadering van de Maatschappij der Nederl. Letterkunde van 1828. †.

593. — *Anakreontische vragen.*

Ode 51.

We treffen hier een Ode aan, die, *onzes erachtens*, welligt met de beste in den geheelen versbundel kan wedijveren. Jammer alweder, dat de tekst er van, vooral bij den aanvang, zoo vreeselijk bedorven is; want ziedaar, al aanstonds stooten wij op de drie eerste versregels, die, in weerwil van de velerhande gissingen en verschillende opvattingen der literatoren, nog steeds op eene voldoende emendatie schijnen te wachten.

We willen beproeven, of het ons soms moge gelukken, die op eene eenigzins *plausible* wijze te herstellen; doch moeten alvorens er ruiterlijk voor uitkomen, dat wij in 't geheele stukje geen zweem van een *rei-* of *beurtzang* kunnen ontdekken, dien toch de geleerden over 't algemeen er in meenen te zien. En dit nu voorop gezet hebbende, gaan wij over tot de beschouwing der aangeduide verzen, die in de uitgave van BRUNCK volgender wijze luiden:

Στεφανηφόρου μετ' ἦρος
μέλπομαι ῥόδον τέρεινον·
σὺν, ἑταίρα, δεῖ μέλπειν.

en deelen maar vrijmoedig mede, wat wij tot herstelling er van *meenen* gevonden te hebben; we zouden namelijk die wel aldus wenschen te veranderen:

Στεφανηφόρου μετ' ἥρος
μέλομαι ῥόδον τέρεινον,
συνέταιρον αὐτοῦ, μέλπειν.

We verbeelden ons, dat een en ander een' goeden en passenden zin oplevert; terwijl de aanhef van het lied, aldus gesteld, geheel eigenaardig opmerkzaam maakt op 'tgeen de dichter nu verder tot lof der roos gaat voordragen.

Met betrekking verder tot de versregels 9 en 10.

τόδε κὰι μέλημα μύϑοίς,
χαρίεν φυτόν τε Μουσῶν.

mogen we het niet ontveinzen, dat ze ons wat vaag en onbepaald en minder doeltreffend voorkomen; ook kunnen we ons niet goedschiks vereenigen met den uitleg, dien men van 't woord *μύϑοις* alhier pleegt te geven: en daarom zouden we de aangehaalde verzen wel op de volgende wijze wenschen te lezen:

τόδε καὶ μέλημ' ἀμούσοις,
χαρίεν φυτόν τε Μουσῶν.

Misschien is dit wel de minst van het HS. zich verwijderende verandering van vers 9; ook past zij, als tegenstelling, niet kwaad bij 't geen onmiddellijk volgt, vooral wanneer men daarbij het oog slaat op vss. 4 en 5, in verband met 11—15. — Mogt men echter er geen genoegen mede kunnen nemen, zoo geven we nog de twee volgende invallen ten beste:

τόδε κὰι μέλημα Μουσῶν,
χαρίεν φυτόν τε Πίνδου.
of wel *τόδε κὰι μέλημ' ἀοίδοις,*
χαρίεν φίλον τε Μούσαις.

en vleijen ons, dat in allen gevalle door de eene of andere, om 't even welke, der voorgeslagen gissingen, de redenering van den dichter consequenter en meer verstaanbaar zal worden. — Dan, hoe het hiermede ook zij, de plaats komt ons verdacht voor en we bevelen ze gaarne aan de overweging der deskundigen aan.

Voorts maken wij opmerkzaam op vss. 11—15:

γλυκὺ καὶ ποιοῦντι πεῖραν
ἐν ἀκανϑίναις ἀταρπõις,
γλυκὺ δ' αὖ λαβόντι ϑάλπειν
μαλακᾶισι χερσὶ, κούφως
προσάγοντ' Ἔρωτος ἄνϑος.

die echter, volgens de vulgaat, zelfs geen dragelijken zin opleveren. Wat toch moet het *ποιοῦντι πεῖραν* beteekenen? wat het *λαβόντι ϑάλπειν*; wat het *κούφως προσάγοντ'*? — We weten zeer wel, dat men getracht heeft ze uit te leggen en min of meer verstaanbaar te maken; zoodat ze oppervlakkig nog al schijnen te voldoen: maar, als men wat dieper doortast en van een gevierden liederendichter, als ANAKREON, eene eenvoudige, korte, welluidende en doeltreffende bewoording en uitdrukking vordert en verwacht; zoo moet het ons waarlijk bevreemden, dat men de aangetogen verzen liever heeft willen behouden en zoo wat oplappen en vergoelijken, dan er maar rond vooruit komen, dat ze bedorven zijn en het kritisch snoeimes behoeven, zullen ze den dichter niet tot schande verstrekken en het schoone lied ten eenen male ontsieren.

Vandaar, dat wij, met betrekking tot het 11e vers, reeds voor eenige jaren (zie onze *Dichterlijke vertolking van Anakreon en Saffo*, Zwolle, J. J. TIJL, 1836) eene andere lezing voorstelden, die we ook thans, zonder aanmatiging gezegd, nog niet geheel verwerpelijk achten, t.w.

γλυκὺ καὶ πονοῦντι δεῖγμα
ἐν ἀκανϑίναις ἀταρποῖς·

en vandaar dan ook, dat het ons, thans op nieuw de plaats lezende en nogmaals in haar geheelen zamenhang overwegende, inviel, dat zij welligt, zoo niet volkomen te herstellen, althans aanmerkelijk te verbeteren zoude wezen op de navolgende wijze:

γλυκὺ καὶ πονοῦντι δεῖγμα
ἐν ἀκανϑίναις ἀταρποῖς·
γλυκὺ δ' αὖ λαβόντι ϑάλλον
μαλακαῖς τε χεροὶ κούραις
προσάγοντ' Ἔρωτος ἄνϑος.

Eindelijk gaan wij over tot de beschouwing van vss. 16—19, die de uitgave van BRUNCK aldus heeft:

ὡς τό φῶς τόδ' αὐτὸ τερπνὸν
ϑαλίαις τε καὶ τραπέζαις,
Διονυσίαις δ' ἑορταῖς.
τί δ' ἄνευ ῥόδου γένοιτ' ἄν;

Ook hier hebben de philologen zeer goed gevoeld, dat de tekst bedorven is, en gevolgelijk verschillende gissingen voorgedragen, die, ofschoon niet alle voor ongelukkig of mislukt te houden, evenwel nog de evidente overtuiging niet te weeg brengen, dat men de plaats gered en volkomen hersteld heeft.

We laten intusschen dat alles gaarne in zijne waarde, en willen den bedachtzamen lezer alleen mededeelen, dat het ons wel eens is voorgekomen, alsof de onderwerpelijke versregels, gedeeltelijk volgens het Vatikaansche HS., gedeeltelijk naar anderen en eigene conjecturen, aldus zouden kunnen verbeterd worden:

τῷ σοφῷ τί δ' ἄρα τερπνόν
ϑαλίαις τε καὶ τραπέζαις
Διονυσίαις ϑ' ἑορταῖς,
δίχα τοῦ ῥόδου γένοιτο;

Een en ander nu levert, dunkt ons, een' vrij goeden en geleidelijken zin op; de verzen sluiten zich behoorlijk aan de voorgaande aan, en veroorzaken tevens een' geschikten overgang tot het volgende gedeelte der Ode, dat wij ditmaal onaangeroerd laten, doch, in 't voorbijgaan gezegd, sommige geleerden, zoo als het ons ten minste voorkomt, te onregt van het voorgaande hebben afgescheurd en, alsof het niet in het minste verband stond met hetgeen voorafgaat, als een afzonderlijk fragment uitgegeven.

Hiermede nemen wij van deze Ode afscheid, evenwel, zoo wij hopen, niet voor goed; want, hetzij men zich met de door ons voorgestelde gissingen kunne verstaan, of wel, die geheel of gedeeltelijk verwerpende, daarvoor natuurlijk iets beters in de plaats geve; — er blijven altoos nog eenige andere plaatsen daarin over, die eene verbeterende hand schijnen te verbeiden. — Doch daarover welligt later.

Dr. J. TH. BÜSER.

594. — *Maziton.* Wie kan eenige bijzonderheden omtrent dezen persoon mededeelen, die onder de kermisvertooners der vorige eeuw groote vermaardheid moet hebben gehad? Hij is toch door BILDERDIJK vereeuwigd in zijn *Waarheid en Esopus* (*Dichtwerken*, dl. I. bl. 395), met deze regels:

»Dat 's vast een zoon van MAZITON,
Herneemt een grijze paai,
Het heugt mij, dat die pas begon,
Dat was uitnemeud fraai.

Dan danst m'er zeker op de koord,
Of goochelt uit de tas
En brengt een hoen uit bekers voort
Met hokus pokus pas."

BOSCO.

---

595. — *Haagsche Mercurius.* Wie heeft de *Haagsche Mercurius* geschreven, beginnende den 7den Augustus 1697? In den Catalogus van M. NIJHOFF wordt genoemd H. DOEDIJNS. Mijn exemplaar eindigt met het derde deel, N°. 11 (9 Sept. 1699). Is het werk verder vervolgd? zoo ja, tot hoeverre? en zijn er meer geschriften van dien schrijver bekend? J. BOUMAN.

---

596. — *Haneboek.* In mijne jeugd waren de zoogenaamde *Haneboekjes* nog op de scholen in gebruik, en volgens den schrijver van den *Haagschen Mercurius* van 1697, was het toen reeds bij de boekdrukkers gebruikelijk: *een Haen met een fontange voor de kinderen haar A. B. Boek te setten.* Van wanneer dagteekent het *Haneboek?* J. BOUMAN.

TOELICHTINGEN EN TEREGTWIJZINGEN OP VROEGERE ANTWOORDEN.

Beerebijt (II. bl. 312; vgl. IV. bl. 312). In de *Handvesten van Amsterdam* naar iets anders zoekende, viel mijne aandacht op de in het derde Register, letter B, voorkomende woorden *Beerebyten verboden.* En nu vond ik op bl. 1036, waarnaar die woorden verwijzen, eene Keure van 20 Julij 1689, met het opschrift, *tegens het houden van Beere-, Stiere- of ander gevegt*, van den volgenden inhoud:

»Myne Heeren van den Geregte der stad *Amsterdam* inhererende en renoverende de respective Keuren tegens het los en langs de straat lopen van groote Honden, Bul-honden en Steendoggen of Rekels, als mede de Keure, daar by de Kruyers wert geinterdiceert eenige groote Honden voor hare wagens te gebruyken, ordonneren dat alle de selve Keuren preciselijken onderhouden, en naargekomen sullen moeten werden op de peene en boetens daarop gestelt, en deselve wijders ampliërende, *verbieden en interdiceren eenen iegelijken naar desen geen Beere, Stiere, of ander gevecht tegens soodanige Honden, Bul-honden, Steendoggen*, of Rekels, binnen dese stad, of de Jurisdictie van dien, aan te regten, op pene van honderd Guldens, te appliceren d'eene helfte ten behoeve van de Aalmoesseniers armen, en d'andere helfte voor de Aanbrenger, authoriserende en qualificerende haar Ed. Agtb. de Substituyt Schouten en de Hooft-Provoost van de Aalmoesseniers, mitsgaders 's Heeren Dienaars en Provoosten, om de meergemelde Honden van de straten te doen opvangen, of doot te slaan."

Wij zien uit die keur, dat nog in 1689 te *Amsterdam* beeren- en stierengevechten plaats hadden, waartoe men honden bezigde, welke gevechten, zoo als blijkt uit het opschrift op het register nog in 1748 ('t jaar der uitgave van dat deel der *Handvesten*) onder den naam van *beerenbijten* (bij de Engelschen *Bear-baitings* genoemd) bekend waren. Hierdoor is de naam van *Beerenbijt* opgehelderd: het was de plaats waar in vroegere jaren, beerengevechten werden gehouden. Men bedenke dat tot 1658 (toen de laatste vergrooting der stad plaats had), de *Beerenbijt* nog een heel eind verder van de stad, welke aan die zijde zich niet verder dan tot de Regulierspoort, thans Waag uitstrekte, was verwijderd. 9 Januarij.

Zoo gek als een pootjuin (II. bl. 24; vgl. III. bl. 8). Zou dit spreekwoord ook misschien eigenaardiger verklaard kunnen worden uit een oud gezegde, voorkomende in den *Haagschen Mercurius*, en dan moeten zijn: »*Zoo gek als een uije die wel grijs van bol doch groen van staart is?*" J. BOUMAN.

Kok, Vaderlandsch Woordenboek (V. bl. 95, Vr. 75; vgl. X. bl. 304). Uit het antwoord van D. *te D.* t. l. a. p. schijnt het mij toe, dat door hem niet gelezen is, het *Berigt* van den Uitgever vóór het XIXde deel, alwaar deze zegt, dat *twee* zijner vrienden zich wel hebben willen belasten met de moeite, om den afgebroken draad zamen te knoopen, en voldoende proeven te bezitten van de kunde en arbeidzaamheid dier vrienden. Het blijkt daarbij tevens, dat J. KOK daartoe reeds vele bouwstoffen had verzameld, en dat daarop zoude worden voortgewerkt. Ook V. D. AA, *Biogr. Woordb.* art. FOKKE (JAN), noemt dezen als den schrijver van het *Vervolg* op KOKS *Woordenb.* Indien hij één der vrienden geweest is, wie was dan de andere vriend?

V. D. N.

Meermin tot wapen (VII. bl. 30, Vr. 36; vgl. bl. 185; VIII. bl. 331; IX. bl. 8, 74; X. bl. 12, 105, 169). »WILLEM VAN ZIJL, (zoon van GHEERIT, Ridder, Raedt ende Camerling

vanden Hertoghe PHILIPS VON BOURGOENDIEN, † 1453, bij ALITA EGGERT) leefde An. 1469. ende liet naer een wettighe dochter, die troude een Borghers sone te *Leyden*, voerende eē zilvere Cruys in eē sabele velt, waer van de nakomelingen van smoeders wegen dē toenaem van ZIJL weder opgeheven hebben, voerende mede int midden vant Cruys het oude wapen van *Zijl*, (een gulden enckelen Arent in een root velt, met lazuyren beck ende clauwen) met een Meermin inden hoeck. Eñ van desen is gheweest Jouff. CATHARINA VAN ZIJL, DANIELSdochter, weduwe JAN OEMS-VAN WIJNGAERDEN, (GODSCHALCKS zoon, Bailljou vanden *Haghe*, bij MARGARIETE VAN BOSCHUYSEN) ende ghestorvén inden Haghe An. 1597." GOUTHOEVEN, *Geneal. van* ZYL.

Mr. DANIEL DE LOBEL, Raad der stad *'s Hertogenbosch*, voerde *gevierendeeld*, 1 *en* 4 *van azuur met drie bellen van goud; 2 en* 3 *van zilver met eene meermin in natuurlijke kleur, houdende in de regterhand een' ovalen spiegel, en in de linker eene kam van goud, vergezeld, in het hoofd des schilds, van drie zespuntige sterren van sabel.*

JOHAN PINXTERNAKEL, Schepen en Raad derzelfde stad, voerde *van azuur met drie meerminnen*, als boven, *met omgekrulde staarten.* Zie wapens der *Ed. Agtb. Veertigh Heeren Raeden der stad 's Hertogenb. soo de selve waren den* 1 *Oct.* 1723, bij BUTKENS, *Troph.* tom. II aan het einde, en *Oudh. en Gest. van 's Hertogenb.*, bl. 292. M°.

Woorden uit het Spaansch ontleend (VII. bl. 384, Vr. 428; vgl. VIII. bl. 84, 143, 169; X. bl. 13 en 106). Op de vóórlaatstgenoemde plaats (men gelieve daar in plaats van *kalisianen* te lezen *kalisiaren*) protesteerde ik tegen de meening, dat onze taal veel woorden uit het Spaansch zoude hebbe overgenomen; onder de weinige, die ik werkelijk aan die taal ontleend rekende, telde ik nog het woord *kwispedoor;* thans heb ik het bewijs gevonden, dat ook dit van Portugeschen oorsprong is. Ik lees toch op bl. 160 van BALDAEUS, *Beschrijving van Malabar* van den cuspidoordrager van den Radja van *Vellore* en daarnevens op den rand: »cuspidoor is een spuwbekken of pot." Deze kantteekening wijst onwederlegbaar aan, dat in het midden der zeventiende eeuw zoowel dit huismeubel als de naam daarvan in ons vaderland onbekend was. Tevens leeren wij hieruit, dat terwijl het gebruik van dit schijnbaar zoo echt hollandsche kwispeldoor aan *Indië* ontleend is, de naam van dit voorwerp uit het Portugeesch afkomstig is, in welke taal *cuspir kwijlen* beteekent en *cuspidor* of *cuspideira* een *kwijlbekken.*

Al bestaan nu deze woorden ook in het Spaansch, de Portugezen moeten het eerst dit Indische huisraad in *Europa* hebben gebragt. PHILOGRAMMATOS.

Een geadelde Rietveld (VIII. bl. 63, Vr. 90; vgl. bl. 211). Bij de mededeeling van CONSTANTER kan ik nog voegen, dat op den 6den Mei 1440 ADRIAAN VAN RIETVELD verlijd werd met het hof te *Hillegom*, waarin hij den 23sten Maart 1457 door zijn' zoon JAN VAN RIETVELD werd opgevolgd. Deze ontving in 1483 daarenboven ter leen de duinen van *Margrietenburg* af tot aan de *Hillegommerbeek* toe, en wel, zoo als in den leenbrief stond, »om zijne goede en getrouwe diensten in de laatste reis en wapening van *Utrecht* en elders gedaan, op vele en verscheidene wijzen, tot vergelding derzelve en recompensatie van zijne schoone en kostelijke huizing te *Hillegom*, welke twee jaren herwaarts is afgebrand geweest, bij kwaadwillige en door het Hof van *Holland* gebannen personen, ter zake van de informatie die de voorzegde JAN VAN RIETFELD als Procureur-Generaal op henlieden gedaan had." Den 15den Mei van het jaar 1487 werd dezelfde JAN VAN RIETVELD nu *Ridder* betiteld en Raadsheer in den Hove van *Holland*, door Keizer MAXIMILIAAN als Graaf van *Holland* weder verlijd met het nieuw gebouwde huis te *Hillegom*, enz. Na hem werd dit den 11den Maart 1490 overgegeven aan THYMAN VAN WAVEREN, gehuwd met MARIA, eenige erfdochter van JAN VAN RIETVELD bovengenoemd. Zie *Kabinet van Nederl. en Kleefsche Oudh.*, dl. II. bl. 130.

Het verbranden door kwaadwilligen van het huis te *Hillegom*, waarvan de eigenaar pas later den Riddertitel schijnt te hebben verkregen, kan aanleiding gegeven hebben tot het verhaal waarnaar gevraagd wordt.

φ²—φ.

Het geslacht de Peijster (IX. bl. 233, Vr. 299; vgl. bl. 353 en X. bl. 294). VAN WELEVELD beschrijft in zijn *Handboek van den Nederl. Adel* het wapen der familie DE PESTERS, »van goud, beladen *en chef* met eene ster van *azuur* en *en pointe* eene schildpad *passant* in natuurlijke kleur," doch hij zwijgt van de gravenkroon. †.

Graveninge (IX. bl. 300, Vr. 381; vgl. X. bl. 115 en 297). De geachte Redactie zegt bl. 297, dat uit mijne vraag niet blijkt, dat *Graveninge* in de provincie *Utrecht* lag; dat is zoo, maar het blijkt uit de door mij aangehaalde plaats van VAN MIERIS, dat die *weide* buiten het kasteel *Utrecht* gelegen was. De verklaring van den naam van *Grevelingen*, door AB UTRECHT DRESSELHUIS, komt mij voor eene etymologische aardigheid te zijn, en doet mij denken aan de afleiding van *Vlis-*

singen uit ULISSES, om niet van die van BILDERDIJK uit TEISTERBAND te gewagen. †.

Het geslacht Ouder-Amstel (IX. bl. 330, Vr. 422; vgl. X. bl. 142 en 298). Het is zeer juist door C/4. t. l. a. p. opgemerkt, dat op bl. 142, k. 2, r. 11 v. o. eene fout is ingeslopen; doch gelukkig eene *drukfout*, zoo als blijkt uit hetgeen volgt in dezelfde k. 2, r. 2 en 3 v. o., alwaar staat: »zie de Lijst waarop hij eerst in 1508 en dus in de 16de eeuw voorkomt." — Het is echter zeer toevallig, dat ik C/4. eene gelijke fout, door hem begaan, thans kan aanwijzen, zie *Nav.* X. bl. 278, r. 29 v. b. alwaar staat: »in de laatste helft der XVde eeuw (1580)." Of dit nu ook eene *drukfout* is, zal hij zelf best kunnen beoordeelen. V. D. N.

Abraham van Poot (IX. bl. 332, Vr. 435; vgl. X. bl. 79). Bij de bewegingen te *Amsterdam* in September 1672 wordt Dr. ABRAHAM VAN POOT genoemd als een der leiders van de vergadering in den Doelen gehouden, ten einde eene verandering in de stedelijke regering te bewerken. Toen de prins eenige regenten ontsloeg, gaf deze vereeniging eene nominatie in het licht, door Dr. VAN POOT, die zich als Secretaris liet gebruiken, onderteekend. Zijn broeder HENDRIK VAN POOT stond hem hierbij ter zijde. Deze bewegingen worden door WAGENAAR, *op zijne wijze*, verhaald in de *Amsterd. Geschiedenis*, dl. V. boek XIX. bl. 389.

Namen van heerlijkheden als familienamen (IX. bl. 333, Vr. 443: vgl. X. bl. 172, 235, 299). Met groote belangstelling lazen wij hetgeen CORNELIUS LIXA hiervoor (bl. 300, kol. 2) schreef, betrekkelijk het predikaat. Wij vragen met bescheidenheid:

1. Wanneer zijn de leenhoven afgeschaft?
2. Zijn de reglementen dier voormalige leenhoven (speciaal van het Graafschap *Zutphen*) ook gedrukt voorhanden, en
3. Waar zouden die zijn te erlangen?

Den Hoogen Raad van Adel schijnt 't niet voldoende, om eene familie als adellijk te *erkennen*, wanneer men aantoont uit leenbrieven, dat een van hare voorvaderen, zoo in 1619, 1664 als 1675 met een adellijk goed is beleend geworden, in welke brieven hem buitendien de titel van »Hoog Edel Geboren en Manhaften Heere" is gegeven.

In eene huwelijksacte van 1618 voegde de bruidegom den naam van dat goed bij zijn geslachtsnaam. MALTHEZER KRUIS.

Namen van heerlijkheden als familienamen. CORNELIUS LIXA zegt op bl. 300, dat, indien zijne conjectuur juist is, de Heeren VAN TUYLL VAN SEROOSKERKEN zich behoorden te schrijven *Jonkheer* of *Ridder* VAN TUYLL *Baron* VAN SEROOSKERKEN. Maar ik geloof dat hij hierin ten eenenmale dwaalt, en dat die Heeren, door dien raad op te volgen, gevaar zouden loopen in de termen van art. 259 van de Code Pénal te vervallen. Dáár toch lezen wij: »Toute personne — — qui se sera attribué de titres royaux qui ne lui auraient pas été *legalement* conférés, sera punie, etc." of zoo als in de Nederduitsche vertaling staat: *titels zal hebben aangematigd, waarover de Keizer* (*de Koning*) *beschikt.* Nu is ons niet bekend, dat aan eenig lid der familie VAN TUYLL de adellijke titel van *Ridder* (*erf-Ridder*) door den Koning is toegekend. Slechts weinige familiën hebben bij ons het regt om *Ridder* vóór hunnen familienaam te zetten. Daartoe behooren b. v. VAN RAPPARD, VAN ROSENTHAL, VAN DER HEIM (*), DE VAN DER SCHUEREN, PAAUW, DE STUERS, enz. *Ridder* vóór den geslachtsnaam is een adellijke titel, die door niemand mag gevoerd worden dan door de leden van het geslacht, aan hetwelk de Koning dien titel heeft verleend. De familie VAN TUYLL VAN SEROOSKERKEN heeft den titel van *Baron*, hooger dan dien van *Ridder*, ontvangen, of is als zoodanig erkend, en daar zij op de *Lijst van personen, wier titels en adeldom op de registers van den Hoogen Raad van Adel zijn ingeschreven* (zie *Staatsblad* 1825, N°. 61), als *Barons* VAN TUYLL VAN SEROOSKERKEN worden vermeld, en als zoodanig in hun diploma van erkenning zullen zijn genoemd, mogen zij zich niet schrijven VAN TUYLL *Baron* VAN SEROOSKERKEN. En wij raden hun den raad van CORNELIUS LIXA niet op te volgen, hetgeen zij ook trouwens wel niet zullen doen.

Uit het bovenstaande zal tevens blijken, dat CORNELIUS LIXA dwaalt met te beweren, dat de Heeren van den lagen adel, zoo als hij zich uitdrukt, het praedikaat van *Ridder* voeren. Eene bloote inzage van voornoemd *Staatsblad* zou hem hebben doen zien, dat de titel van *Ridder* de tweede trap van adeldom bij ons is, en dat alzoo de edellieden van den eersten dien titel niet *mogen* voeren.

+ ⊖ +

Namen van heerlijkheden als familienamen. CORNELIUS LIXA geeft op bl. 299 en volgg. een antwoord op deze vraag, dat, naar ons gevoelen, tot vrij wat bedenkingen aanleiding zou kunnen geven, die voor dit Tijdschrift minder geschikt zouden zijn. De Redactie heeft op bl. 301 reeds eenige opgenoemd. Wij zouden ook wel lust hebben hem te vragen of zijne onderscheiding tusschen *geslachts-* en *familienaam* bij ons wel opgaat en wel juist is? — Bij de Romeinen was dit iets anders.

(*) Niet al de leden van de familie VAN DER HEIM hebben het praedikaat *Ridder* ontvangen. Alleen het oudste lid van eenen tak.

Eene *gens* (*stam*) werd in onderscheidene *familiën* verdeeld. En twee personen van denzelfden naam konden zijn *ex eadem gente*, *non ex eadem familia.* Dit staat geheel in verband met de Romeinsche huishouding. Van daar, dat de oudste eener zoodanige familie *pater familiae* werd genoemd. Maar bij ons zou het dwaas klinken, indien men van twee ver verwijderde bloedverwanten zeide: »Zij zijn van hetzelfde *geslacht*, niet van dezelfde *familie*." *Geslacht* en *familie* zijn bij ons *synoniem. Geslachtwapen* en *familiewapen* is één. Men zegt daarom bij ons van verwijderde bloedverwanten: zij zijn van denzelfden stam, niet van denzelfden tak; hetgeen met het *ex eadem gente, non ex eadem familia* volkomen overeenstemt. Wij zouden den schrijver ook wel willen vragen, of niet in vroegere jaren voor de meesten de naam des vaders tot toenaam diende; en men zich AART JANS, KLAAS PIETERS noemde, lang vóór dat de namen van beroep, persoonlijke eigenschap of bezitting werden aangenomen. Maar dit zou ons te ver brengen. Doch de schrijver zou ons verpligten door ons op te geven, waar het te vinden is, dat *in ons land* een adellijk goed, 't zij havezate, ridderhofstad of heerlijkheid, alleen door een' persoon van adellijke geboorte kon worden bezeten. Ook zouden wij gaarne van hem vernemen, wanneer de *leenhoven*, volgens hem, ten onzent zijn *afgeschaft*, zoo als de schrijver zich uitdrukt (*). In *Friesland* waren, als wij wél hebben, geene leenhoven. C/₄.

Hatto, Graaf van Loenen (IX. bl. 337, Vr. 470; vgl. X. bl. 84). Op de laatst aangehaalde plaats geeft C. P. L. eenige belangrijke bijzonderheden aangaande Graaf HATTO; zij verklaren, onzes inziens, waarom de groote Saksenkeizer het Graafschap *Teisterbant* ophief en grootendeels aan het Bisdom *Utrecht* wegschonk. De lezing daarvan wekte bij ons op nieuw het verlangen op, dat toch spoedig een onzer geschiedschrijvers de taak op zich neme, uit de oude charters de geschiedenis der oude Gouwgraven in *Nederland* op te delven, het eenige middel, om eindelijk eens eene voldoende geschiedenis van ons vaderland, gedurende de eerste middeneeuwen, te bekomen. Om reeds nu te beletten, dat eene verkeerde opvatting door verloop van tijd in kracht winne, protesteren wij tegen den titel *Graaf van Loenen.* Eene gouw van dien naam is geheel onbekend, en het is aan geen twijfel onderhevig, dat de woorden in den ook door C. P. L. medegedeelden giftbrief van 21 April 953: *terram*, *quam* HATTO *comes in Lona habuit*, vertaald moeten worden: *het land dat Graaf* HATTO *in Loenen bezat.* In denzelfden giftbrief vindt men later gelijke constructie: *terram, quam* HATTO *in loco Eki habere videbatur.* Zoo nu Prof. VAN DER CHIJS uit dit charter een *Graaf van Loenen* gefabriceerd heeft, is dit niet de eenige bok, dien Z. H. Gel. van zijn leven schoot.

PHILOGRAMMATOS.

(*) Ons is bekend art. 25 van de Staatsregeling van 1798, maar dat wordt door den schrijver zeker niet bedoeld.

Truanten (IX. bl. 364, Vr. 501; vgl. X. bl. 304). Mr. I. S. zal zijne vraag volkomen beantwoord vinden bij KILIAEN, in voce *trouwanten*, waar gezegd wordt: »*trouwanten. Otiosè vagari: & Agere parasitum, agere scurram:* vulgò *trutannizare, scurrari.* Hispan. *truhanear.*" Zoo ook zegt KILIAEN op het woord *trouwant*: metaphor. *Vagabundus: & Parasitus, scurra. Truanten* is alzoo *landloopen.* De keure van *Delft*, door Mr. I. S. aangehaald, voorzag dus in hetgeen de *Code Penal* noemt *vagabondage*, en art. 27 zegt: »Les vagabonds ou gens sans aveu sont ceux qui n'ont ni domicile certain, ni moyens de subsistance, et qui n'exercent habituellement ni metier ni profession." C/₄.

Hendrik Hooft Danielsz. (X. bl. 6, Vr. 32; vgl. bl. 205, 266). †. zegt bl. 6: »Ik kan mij een lid van de familie HOOFT in de XVIIIde eeuw, verwant aan al wat *Amsterdam* het meest aristocratisch had, maar niet als een ter goeder trouw zijnden *demagoog* voorstellen." Zou dit raadsel ook zijne oplossing vinden in de merkwaardige woorden van den Heer G. *Graaf* SCHIMMELPENNINCK, in het leven van zijnen vader R. J. SCHIMMELPENNINCK, dl. I. bl. 23: »In het begin onzer staatkundige woelingen (1784) werden de vrijheidsvrienden of patriotten in de meeste gewesten, door een groot deel der stedelijke en landelijke aristocratie ondersteund, *en zelfs door deze vaak voorgegaan*, zoo lang men dacht de drift der partij alleen tot bekorting van de magt des Stadhouders te kunnen gebruiken; zoodra men echter begon op te maken, dat het de hervorming dier instellingen zoude gelden, waaruit de aristocratie voordeel trok, viel dezelve der vrijheidszaak grootendeels af." Wij deelen echter in het verlangen van †. en V. D. N. naar eene onpartijdige levensschets van den zoo veel besproken' Burgemeester HENDRIK HOOFT, DANIELSZ. Welligt zou een der zonen van den beroemden G. K. *Graaf* VAN HOGENDORP, welke laatste met HESTER CLIFFORD, eene der beide eenige kleindochters van den Burgemeester, getrouwd was, hiertoe uit familiepapieren of andere bescheiden in staat zijn. Wij kennen het door V. D. N. aangehaald werkje *Vaderl. Chocolaad* niet, maar het jaartal 1796 doet ons vreezen dat het niet *onpartijdig* is. S. S. S.

Anonyme Werken (X. bl. 7, Vr. 43; vgl. bl. 175, 302). Dat het in de vraag voorkomende boek, onder N°. 7, *Illustr. Holl. ac Westfris. Alma Academ. Leidensis*, Lugd. Bat. 1614, apud MARCI et A COLSTER, tot schrijver zoude gehad hebben J. ORLERS, of wel JOH. MEURSIUS, is géén van beiden volkomen juist. Het geval is dit: MEURSIUS gaf in 1613 uit het uittreksel van het werk van ORLERS, *Beschrijving van Leyden*, doch, wegens het gering aandeel dat hij daaraan had, zonder zijnen naam, onder den titel van: *Illustris Academ. Lugd. Bat. i. e. Virorum clarissimorum icones, elogia, ac vitae.* De opgang, die dit werk maakte, spoorde de twee boekverkoopers MARCI en A COLSTER aan tot het uitgeven van eenen nieuwen druk, onder den titel als boven genoemd, in het daarop volgende jaar 1614, met eenige bijvoegsels, maar ook met eenige onnaauwkeurigheden. Nu deed het MEURSIUS leed, dat hij even als van de eerste, zoo ook van de tweede uitgave als schrijver door zou gaan. Om deze en meer andere redenen gaf hij in 1625, doch toen met zijn' naam, zijn *Athenae Batavae*, bij CLOCQUIUS en de ELSEVIERS in het licht. Zie het *Woord aan den Lezer* voor dit zijn werk; en voorts over deze zaak J. VAN VOORST, *Letterk. verdiensten van* HUGO DE GROOT, bl. 43—45; *Vriend des Vaderlands*, dl. IV. N°. 1. bl. 7 en 8; Mr. S. DE WIND, *Bibl. der Nederl. Geschiedschrijvers*, dl. I. bl. 318, 319 en 596.

NB. Van de uitgave der *Alma Academiae Leidensis*, 1614, bij MARCI en A. COLSTER, zijn in mijn bezit *twee* exemplaren, geheel aan elkander gelijk, alleen ziet men op het titelblad van het eene het wapen der *Staten van Holland*, doch op dat van het andere het wapen van Prins MAURITS, als Ridder van den Kousenband. V. D. N.

A. la Pierre (X. bl. 33, Vr. 48; vgl. bl. 267). L. J. heeft mijne vraag niet begrepen. A. LA PIERRE is mij als Agent van Binnenlandsche Zaken bekend. Hij was het die met de Heeren PEYMAN, SPOORS, GOGEL en TADAMA, respectivelijk Agenten van Oorlog, Marine, Financiën en Justitie, op den beruchten 12den Junij 1798 de loshangende teugels van het bestuur in handen nam. Maar ik vraag: van waar was hij en wat is er van hem geworden? De overige vier Agenten zijn bekend. Op bl. 33 van dit Tijdschrift wordt gezegd, dat LA PIERRE Baljuw van *den Haag* is geweest, en het huis aan het plein, dat nu voor het Rijks-Archief is ingerigt, bewoonde. — Wanneer heeft dit plaats gehad?

15 November 1859.

De automaat schaakspeler (X. bl. 35, Vr. 64; vgl. bl. 242, 302). Het stuk hierover, door ..O.. bedoeld, heeft gestaan in het Tijdschrift *het Leeskabinet*, voor 1859, dl. IV. bl. 138 en verv. Daarbij wordt tevens verwezen naar een stuk, dat vroeger in gemeld Tijdschrift over hetzelfde onderwerp voorkomt.

v. L.

[S. A. verwijst den vrager naar het *Stuivers-Magazijn*, 10den Jaarg., bl. 10.]

Geslacht Persijn (X. bl. 69, Vr. 113; vgl. bl. 270). Aangaande de familie PERSIJN vind ik aangeteekend bij GOUDTHOEVEN, *Oud-Holl. Kronijk*, f°. 195, dat de stamvader zou gekomen zijn uit *Griekenland* met LUITGARDE, vrouw van AARNOUT, omstreeks 990. In 1409 stierf KLAAS V. PERSIJN kinderloos. Toen viel de heerlijkheid aan het Domein van *Holland*. Zie GOUDTHOEVEN, ll., f°. 103, en S. VAN LEEUWEN, *Bat. Illustr.*, f°. 1262. De nu bestaande PERSIJNS stammen dus niet van dezen af, tenzij *modo illigitimo*.

Dezelfde VAN LEEUWEN zegt, ll. f°. 1260, dat omstreeks 1517 gebouwd is het huis te *Persijn*, onder *Wassenaar*. Dit is naderhand gekomen aan Mr. HIPPOLYTUS PERSIJN, Raad in het Hof van *Holland*, daarna President te *Leeuwarden*, en laatst te *Utrecht*, waar hij stierf in 1568. Zijne vrouw was ELISABETH DE JONGE († 1604). Deze was de dochter van Mr. JAN DE JONGE, Griffier van *Holland*. De zoon uit dat huwelijk was Jonker JAN, die met zijne nicht, JEANNE VAN BEECKESTEIN, huwde. In 1527 was dat huis nog in bezit van de familie VAN BEECKESTEIN. FERDINAND.

Een moordenaar ontdekt en gestraft (X. bl. 98, Vr. 133; vgl. bl. 309). Ik had verwacht, dat aangaande den moord van Ds. VAN DE VELDE te *Ovezande* en *Driewegen*, door zijnen ambtsbroeder JACOB DE 'CLIEVER (zie *Nav.* X. bl. 98, Vr. 133), beter berigten zouden zijn ingekomen. Doch nu er niets op schijnt te zijn ingekomen van hetgeen ter bovenaangehaalde plaats gelezen wordt, geef ik de volgende schrale nalezing tot eenen schralen oogst. Zij betreft alleen DE CLIEVER.

Op den 30sten Januarij 1687 zijn drie gecommitteerden uit de Classis van *Zuidbeveland*, Ds. ETERTIUS, SNOUCK en BUITENDIJK naar *'s Heerenhoek* gegaan, ten einde onderzoek in te winnen aangaande bezwaren tegen Ds. JACOB DE CLYVER. Bij dat onderzoek bleek, dat velen uit de kerk bleven, dewijl de predikant groote ergernis gaf en zijne gemeente uitschold voor achterklappers, geveinsden en belhamels. Velen hadden vrees voor hem, daar hij bij het minst dat de kerkeraad of iemand anders hém iets onder het oog bragt, aanstonds gereed was met eene vervolging wegens calumnie in te stellen bij den burgerlijken regter. Zelfs aarzelden de ouderlingen en diakenen, de vragen der classicale gecommitteerden te beantwoorden, uit vreeze van in processen of andere ongelegen-

heid te zullen gebragt worden. Ik zal de bezwaren, ten deele kieschheidshalve, hier niet optellen. Slechts een paar stalen: dat hij veel omgang had met »onstichtelijke" menschen, o. a. met eene buurvrouw, die zeer ter kwader naam stond — dat hij een vrouwspersoon bij nacht met een touw door een venster zou binnengetrokken hebben — dat hij uit *Holland* gekomen, zich beroemd had »tusschen twee schoone joffers gelegen te hebben," enz.

Den 16den Februarij daaraanvolgende verzoende hij zich met de classis, belijdende zijne »onvoorzigtigheid," waarop de zoen tusschen hem en de gemeente getroffen werd bij middel van eene door een' gecommitteerde der classis gehoudene »stichtelijke en vredelievende predikatie."

Den 28sten October van hetzelfde jaar werd de classis verzocht, om dagstelling voor het examen peremptoir van den proponent A. HAVINCK, beroepen te *'s Heerenhoek*, in plaats van DE CLYVER, in wien »de gemeente op ongehoorde wijze is ontzet van haar herder en leeraar."

Het bovenstaande is uit het archief der *Zuidbevelandsche* Classis. De geschiedenis van den moord en van den geneesheer is en blijft duister. Nadere ophelderingen worden ingewacht. Het slagtoffer VAN DE VELDE behoorde geen van beide keeren tot de classicale deputaten, zoodat aan wraak deswegens niet kan gedacht worden. De zaak is op *Zuidbeveland* geheel in vergetelheid geraakt en zelfs, bij vrij wat overeenkomst in de ontdekking van den moord, niet ter sprake gekomen bij gelegenheid van eenen anderen moord in dezelfde streek, in 1840, waarover Dr. E. B. SWALUË, toen pred. te *Goes*, eene *Leerrijke beschouwing* heeft uitgegeven.

H. M. C. v. O.

Justus Criex (X. bl. 99, Vr. 135; vgl. bl. 310). JUSTUS CRIEX was de eerste, die aan de akademie te *Utrecht* de waardigheid verkreeg van *Doctor*, namelijk in de beide regten.

MARTINUS SCHOOCK was den 29sten Maart 1636 bevorderd tot *Magister Philosophiae*, en toen door den magistraat met een stuk geld beschonken.

CRIEX schijnt echter rijker begiftigd te zijn, daar hij van de stedelijke regering ontving het burgerregt der stad, benevens eene groote zilver vergulde bokaal, hebbende op het deksel de Utrechtsche Minerva en daaronder de doctorale insignia, den ring, de muts en het boek. Van binnen was de zon afgebeeld als het zinnebeeld der akademie en op den bodem las men het volgende opschrift:

MS. *Praemium hoc, una cum jure civitatis Nobiliss. Ampliss. DD. Coss. ac Senatus inclytae Urbis Trajectinae donarunt Nob. Do.* JUSTO CRIEX, *quod primus in nova Academia Ultraject. Juris Utriusque Doctor esset renunciatus, Kalend. Decemb.* CIƆIƆCXXXVI.

Zie *Hondertjaarige Jubel-Gedachtenisse der Akademie van Utrecht*, door ISAAC LE LONG, Amst. 1736.

φ²—φ.

Baronnie van Liesveld (X. bl. 100, Vr. 142; vgl. bl. 311). De meeste bronnen betreffende deze baronie, zijn aangewezen door L. SMIDS, *Schatk. der Nederl. Oudheden*, in voce *Liesveld*, als: JUNIUS, *Batav.;* GOUDHOEVEN, *Chronijk;* OUDENHOVEN, *Zuid-Holl.;* BOXHORN, *Stedeboek*, enz., terwijl in het *Aanhangsel* van het werk van SMIDS, door TH. VAN BRUSSEL 1778, bl. 182, zeer vele bezitters van dat goed sedert 1339 tot 1606, worden vermeld. In 1636 werd daarmede verlijd Graaf WILLEM FREDERIK VAN NASSAU, Stadhouder van *Groningen* en van *Friesland*. Den 13den Januarij 1642 stierf de moeder van dezen, SOPHIA HEDWIG, weduwe van NASSAU DIETZ; zij wordt genoemd, onder meer, *Vrouwe tot Liesveld*. Den 24sten Dec. 1674 schreef ALBERTINA AGNES D'ORANGE, de weduwe van WILLEM FREDERIK VAN NASSAU en voogdes over haren zoon, *»dat de Landerijen onder onse Baronnie van Liesveld gelegen, door den jegenswoordigen Oorloge ten dienste vanden staat sijn geinundeerd, sodanig dat wij van die Baronnie, enz. in* 1673 *gene vruchten hebben connen genieten en de verpondingen daar over zijn geremitteerd."*

V. D. N.

Biographie (X. bl. 102, Vr. 154; vgl. bl. 312). Bij hetgeen omtrent den braven staatsman MAARTEN VAN DER GOES is medegedeeld, acht ik het niet ongepast het volgende te voegen. In een in mijn bezit zijnde album, aangelegd door wijlen den met roem bekenden Archivarius H. VAN WIJN, heeft genoemde staatsman een dus luidend inschrift geschreven:

»Naar *Parijs* geroepen, om den post van Groot-Thesaurier der Keizerlijke Orde van Réunie waar te nemen, is het mij een bijzonder genoegen mijn naam te mogen schrijven in het Album Amicorum van een Man, voor wiens deugden, kundigheeden en verdiensten, ik achting en eerbied voede, en wiens vriendschap mij altoos dierbaar zal zijn."

(*get.*) M. VAN DER GOES
Den Haag, 3 Febr. 1812. van *Dirxland*:
Symbolum: oud 61 jaaren en een
Doe wel en zie niet om. maand.

De zinspreuk: »*Doe wel en zie niet om*," was ook die der Ridders van de orde der Unie, waarvan VAN DER GOES Groot-Kanselier was, en prijkt met gouden letters op de voorzijde van het ridderkruis.

A. D. S.

Biographie. 1. MARTEN VAN DER GOES van *Dirksland*. Deze verdienstelijke man had ongetwijfeld in het *Biogr. Woordenb.* moeten ver-

meld worden; bijzonderheden hem betreffende, door middel van den *Navorscher* verzocht, zouden toch nu te laat inkomen.

2. Zoo ook over Mr. P. L. J. S. VAN GOBBELSCHROY, alhoewel over dezen had kunnen zijn opgeslagen de *Galerie Historique des Contemporains*, 3e Edit., tom. IX. p. 185—187, alwaar zijn levensberigt. Het werk is uitgegeven te *Mons* in 1829.

3. Over J. C. LUDEMAN, zoo als door de redactie reeds is aangewezen, is in den *Nav.* niet dl. IV, maar dl. VI. en VII. gehandeld; ook moet er bestaan eene beschrijving van het *Leven van* LUDEMAN. Zie *Catalogus* F. MULLER, 1860, verzam. van ROMUNDE, enz. bl. 127, N°. 3427.

4. JACOB KORTEBRANT, geb. in 1696 of 1697, denkelijk te *Rotterdam*, aldaar gest. 5 Aug. 1777, oud 80 jaren en den 9den Aug. begraven in zijn eigen graf in de Groote kerk in het middenpand N°. 21, waarvan zijn behuwdbroeder NICOLAAS IJZENDOORN en de echtgenoot van dezen, MARIA VAN HOOFDKERKEN, die zijne erfgenamen waren, eigenaars werden: waaruit blijkt dat hij géene kinderen heeft nagelaten. Zijne huisvrouw was MARIA VAN SWIETEN, geb. 28 Januarij 1701 en gest. 6 Nov. 1759, volgens eene door hem vervaardigde *Rouwklagt ter Uitvaart* van haar. Hij bekleedde, naar het schijnt, vele jaren eene betrekking bij de Stads-Leenbank te *Rotterdam*, en wordt als dichter loflijk vermeld wegens vindingrijkheid en sierlijke inkleeding. Door hem is de *Lof der Drukkunst* bezongen, bij het 3e eeuwfeest in 1740. In 1772 verscheen zijn gedicht *Tweede Eeuwgetij der Rotterdamsche Vrijheid* in 4°.; waarbij hij tevens blijken gaf van studie der oudheidkunde, door de vele grondige *Aanteekeningen* daar aan toegevoegd. De *Beschrijving der stad Rotterdam*, ofschoon op zijn' naam, die daar verkeerdelijk KORTEBRAND gespeld wordt, eerst in 1782 en weder in 1789 uitgegeven, kan onmogelijk van hem zijn, dewijl die op vele plaatsen lijnregt in strijd is bevonden met zijne gevoelens, vervat in zijne nagelatene *Handschriften*. Die *Handschriften* betreffen veelal *Schieland* en de stad *Rotterdam*, waarbij een menigte van eigenhandige, zeer nette teekeningen, belangrijk, als grootendeels afbeeldingen van vroegere gebouwen en uit de omstreken bevattende. Laatst afkomstig uit de nalatenschap van den Heer VERGOES, berusten zij thans in het Stads-Archief te *Rotterdam*, alwaar zich ook bevindt eene *copie* van zijn *portret*, naar de teekening van STOLKER. KORTEBRANT voerde tot wapen een' klimmenden leeuw van azuur op een veld van zilver, en tot cimier eene fransche lelie. Zie voorts WITSEN GEYSBEEK, *B. A. C. Woordenboek der Dichters*, en G. VAN REIJN, *Geschiedk. Beschrijv. der stad Rotterdam*, 1832, in de *Voorrede*, bl. xxiii en xxiv; alsmede de *Grafboeken*, bij de kerk te *Rotterdam* voorhanden.

Een brief van KORTEBRANT van 9 April 1734 aan ARNOLD HOOGVLIET, werd door dezen in dichtmaat beantwoord. Een en ander is bij mij nog voorhanden. Er blijkt uit dat HOOGVLIET hem grooten lof toezwaait, als b. v.:

o KORTEBRANT, die dedle kunst
Der Duitsche Poezy en aller Zanggodinnen gunst bezit, enz. enz.

Ai klaag niet, daar uw vlugge geest vol ijver, enz.; enz. en nog:

Wie weigert u als kunstenaar, te bieden hart en hant, te leiden naar het kunstaltaar. om uw begaaft verstant.

5. JAN LOMEIJER of LOMEJERUS. Over dezen zie o. a. DE JONGH, *Naamlijst der Predikanten onder de Geldersche Synode*, 1750. Hij was in 1667 prop. en werd te *Deutinchem* predikant, vertrok van daar in 1670 als Rector der school en Prof. Litt. Hum. naar *Zutphen*, werd aldaar tevens predikant in 1674 en overleed in 1699. Welligt was hij een zoon van BURCHARDUS LOMEIJER, die almede predikant te *Deutinchem* en *Zutphen* geweest is.— Voorts zie men over hem en zijne schriften: JO. FABRICIUS, *Hist. Biblioth.*, tom. V. p. 384; B. G. STRUVIUS, *Emend. a Jugler Bibl. Hist. Lit.* 1754, tom. I. p. 121 et 126; SAXE, *Onom. Lit.*, t. V. in *Anal.* p. 610; doch deze allen hebben veelal nageschreven hetgeen bij MORHOF, *Polyh.*, t. I. p. 207 over hem gezegd wordt. Ook JÖCHER, *Gelehrt.-Lexicon*, heeft hem kortelijk vermeld. — Vóór zijn werk *de Bibliothecis*, uitgave *Zutphen* 1669, ziet men een' brief van den geleerden Hoogleeraar WILH. WILHELMIUS.

6. P. J. GERVAIS. Van dezen is mij niets bekend, dan hetgeen bij DE JONGE, *Gesch. v. h. Zeewezen*, wordt vermeld. Naar ik vermeen leefde voor eenige jaren te *Utrecht* eene jufvrouw GERVAIS, welligt eene dochter van den Schout-bij-Nacht, die mogelijk inlichtingen zoude kunnen geven. V. D. N.

A. de Solesmes, Solempne of Solen, Hollandsche Bijbeldrukker te Norwich (X. bl. 132, Vr. 182; vgl. bl. 344). »Indien de vrager te rade gaat met den tweeden druk van Dr. COTTON's *Typographical Gazetteer* (uitgave van 1831, bl. 195), zal hij, onder het opschrift *Nordovicum*, wel geene melding vinden van Hollandsche *Bijbels*, te *Norwich* gedrukt, Bijbels waarvan men waarschijnlijk slechts in de *Nederlanden* een exemplaar aantreffen zou — maar hij zal er toch lezen van eene berijmde *Psalmvertaling* in 't Nederduitsch, verschenen ten jare 1568, en van een kleinen *Kalender* van 1570, beiden gejaarteekend uit *Norwich;* van eene Nederduitsche overzetting des

Nieuwen Testaments, met de noten van MARLORATUS, benevens van eenige Hollandsche preêken door CORNELIS ADRIAENSSEN van *Dordrecht*, welke twee laatste geschriften men meent, dat van dezelfde pers komen. Van deze vier zeldzame werken zijn exemplaren voorhanden in de boekerij van *Trinity College* te *Dublin:* en in de Bodleiaansche Boekverzameling te *Oxford* bevindt zich een allercurieust *in-plano*, dat waarschijnlijk eenig is in zijne soort. Het bevat *Certayne Versis writtene by* THOMAS BROOKE, *gëtleman, &c. &c. Imprynted at* Norwich, *in the paryshe of Saynct Andrewe, by* ANTHONY DE SOLEMPNE, 1570. Ziedaar dus den oorsprong van de vergissing ten opzigte van DE SOLEMPNÉ's voornaam; deze was ANTONIE, maar hij leefde in het Kerspel van *St. Andreas.*

Ik heb mij bij u te verontschuldigen over de breedsprakigheid, waartoe mij dit onderwerp verleidt, maar velen van uwe lezers mogten welligt niet in staat zijn den *Typographical Gazetteer*, om vollediger en beter inlichting, na te slaan, en door eene omschrijving, hoe kort ook, der titels van werken, waarvan het bekend is, dat wij exemplaren bezitten, kunnen wij welligt, door bemiddeling van Uw blad, tot narigt omtrent andere geraken, die tot hiertoe verwaarloosd en onbekend in het stof ter neder lagen."

Zoo schrijft I. W. uit *Oxford* in *Notes and Queries*, 2d S. Vol. IX. p. 308. Een ander berigtgever, Q., voegt er bij:

»Op het titelblad van het *Hollandsche Psalmboek*, dat ik nu vóór mij heb liggen, ook bevattende den *Catechismus*, *de Tien Geboden*, enz. wordt de opgave van naam en woonplaats des drukkers gelezen: »*Tot* Noorwitz, *gheprint by* ANTHONIUM DE SOLEMNE, anno MDLXVIII," en dezelfde opgave wordt herhaald op den titel des *Kalenders*, die aan het einde des werks gebonden is, doch met dit onderscheid, dat het jaartal MDLXX is.

Wij hebben derhalve voldoende zekerheid, dat des drukkers doopnaaam ANTHONIE en niet ANDREAS was. Bovendien heb ik in de *Gildezaal* (*Guildhall*) te *Norwich* de oorspronkelijke acte gezien, waarbij onze Vlaming in de lijst der poorters wordt opgenomen, en daar heet hij ANTHONY SOLEN. BLOMEFIELD, die waarschijnlijk nooit een der boeken, door dezen waardigen ouden burger gedrukt, onder de oogen heeft gehad, volgt de spelling van het Stads-Archief en schrijft — SOLEN. De Heer VAN LENNEP zegt, dat er, volgens hetgeen men hem heeft medegedeeld, ten minste *vijf* Hollandsche Bijbeluitgaven in *Norwich* gedrukt zijn geworden. Wil hij wel zoo goed zijn ons het gezag op te geven, waarop hij dit berigt heeft gegrond, en waarvan hij de juistheid te regt in twijfel trekt? Alle die Bijbeluitgaven werden toch zeker niet voor de Nederduitschers in *Norwich* vereischt, en mij dunkt, dat de Heer VAN LENNEP zelf genoegzaam heeft aangetoond, dat het gedrukt zijn geworden dezer Bijbels daar ter plaatse voor den uitvoer naar buiten, allezins onwaarschijnlijk is. Elke poging om daaromtrent te *Norwich* zelf inlichting te bekomen zoude vruchteloos zijn, vrees ik, of men moest op het Stads-Archief een onderzoek instellen, en ongelukkig is dit in vroegere jaren vrij dikwijls aangesproken geworden om het vuur in de Raadkamer aan te maken, terwijl de Nederduitsche Hervormde gemeente zoo is ingekrompen, dat van de twintig of dertig personen, die den één in het jaar (in Julij) gehouden kerkdienst in 't Hollandsch komen bijwonen, het mij zeer betwijfelbaar schijnt, of er wel één overig is, die in staat zij den predikant bij het »Onze Vader" in dezelfde taal na te spreken." [Ik weet uit goede bron, dat, voor die ééne preêkbeurt aan den Nederduitsch-Hervormden Predikant van *Londen* eene zeer aanzienlijke som wordt uitgekeerd, hetgeen echter slechts dan geschiedt, wanneer het gemeentebestuur van *Norwich* bij getuigschrift verzekert, dat niets in de gehoudene leerrede tegen de leerstukken der Drieëenheid of der Voldoening gezegd is geworden. De predikant begint den dienst en leest zijn tekst in het Nederduitsch, waarna hij, op het uitspreken der onderstelling, dat men hem welligt beter verstaan zal als hij Engelsch preêkt, in de laatstgenoemde taal voortgaat.]

Ik besluit met een antwoord van EXTRANEUS:

»Op bl. 74 van het vijfde deel der *Norfolk Archaeology* (CUNDALL & C°., *Norwich*, 1859) bevindt zich een beknopt artikel van den WelEdelen Heer W. C. EWING: »Over de Zamenzwering te *Norwich* in 1570." Aan het einde van genoemd stuk vindt men gedrukt als volgt:

»»*Append. ad* J. LELAND's »*Collectanea*", p. 1, 2^a. Certayne versis, writtene by THOM. BROOKE, Gentleman, in the tyme of his imprysonment, the daye before his death, who sufferyd at *Norwich* the 30 of August, 1570. [Zekere Dichtregelen van THOMAS BROOKE, Gentleman, die op den 30sten Augustus 1570 te *Norwich* op het schavot werd ter dood gebragt, en welke door hem werden geschreven ten tijde van zijn gevangenschap, den dag vóór zijn verscheiden.]""

»De verzen sla ik over en vergenoeg mij met de mededeeling van de namen des drukkers en der drukplaats:

»»☞ Imprynted at *Norwich*, in the Paryshe of *Saynct Andrewe*, by ANTHONY DE SOLEMPNE, 1570. [Gedrukt te *Norwich*, in het Kerspel van *St. Andreas*, door ANTHONIE DE SOLEMPNE.]"".

»»De bovenstaande verzen zijn in het schrift van JOHN KIRKPATRICK, even als ook het volgende:

»»*N. B.* — Het medegedeelde staat in den aangehaalden *Appendix* overgedrukt en wel naar een gedrukt exemplaar nog in de Bodleiaansche Boekerij te *Oxford* aanwezig — ten bewijze, dat de drukkunst veel vroeger in *Norwich* is uitgeoefend geworden, dan sommigen meenen.

»»ANTHONY DE LA SOLEMPNE of SOLEMNE, *Tipographus*, is in het jaar des Heeren 1567 met zijne vrouw en twee kinderen uit *Brabant* in *Engeland* overgekomen; en ALBERTUS CHRISTIANUS, *Tipographus*, in hetzelfde jaar uit *Holland*.

»»Het schijnt, dat ANTHONY SOLEMPNE ten jare 1570 in het Kerspel van *St. Andreas* ter woon was gevestigd, maar later moet hij een inwoner zijn geweest van *St. John's Maddermarket*, getuige het veelvuldig voorkomen van zijn' naam in het Controleursboek als die van een Kerkbelastingpligtige in dat Kerspel."" J. H. VAN LENNEP.

ANTWOORDEN.

Portret van Magdalena Moons (X. bl. 161, Vr. 187). Zoo lang er geen tegenbewijs is, geloof ik het portret, door C. VISSCHER gegraveerd, voor echt te mogen houden. Het is N°. 2 uit de serie der in het beleg van *Leiden* vermaarde personen. Die serie, met onderstaanden zeer zeldzamen titel in letterdruk (*) uitgegeven, bevat ook nog de afbeeldingen van P. SCRIVERIUS, H. GOLTZIUS en PARACELSUS. De eerste drukken der 4 portretten zijn met de Hollandsche verzen. Waarschijnlijk heeft SCRIVERIUS, die ook de uitgave der Graven van *Holland*, door denzelfden graveur, bevorderde, ook de prenten, waarvan het portret van MAGDALENA MOONS een deel uitmaakt, het licht doen zien. Hij schreef er de Latijnsche verzen onder, en op de afbeelding in kwestie leest men: *Extat pictura ad vivum apud eundem dominum Advocatum Fisci Hagae Comitis.* En het beleg van *Leiden* was in 1649 nog maar 75 jaren geleden. D. F.

[Het portret waarvan, volgens mededeeling van L. D. R., SEVERINUS spreekt, is het boven vermelde.]

Portret van Magdalena Moons. Over de portretten van MAGDALENA MOONS en F. DE VALDEZ wordt uitvoerig gehandeld door Prof. H. W. TIJDEMAN, in zijne *Nalezing* op de *Geschiedenis des Vaderlands*, door Mr. W. BILDERDIJK, dl. X. bl. 296, en zulks naar aanleiding van een artikel over die portretten door Ds. A. STOLKER, geplaatst in de *Vaderl. Letteroefening* van Maart 1835, bl. 138. Of het echte portretten zijn durf ik niet beslissen. C/4.

Objectief en Subjectief (X. bl. 163, Vr. 194). Ik ken geen Nederlandsch woord, dat kort en afdoend voor alle gevallen bruikbaar is; maar omschrijvingen zijn b. v.:

Objectieve waarheid = de waarheid buiten den mensch = de werkelijk buiten den mensch bestaande voorwerpen, toestanden en verhoudingen.

Subjectieve waarheid = de waarheid in den mensch = de getrouwe overeenkomst van 's menschen begrippen met de voorwerpen of zaken buiten den mensch.

Een subjectief mensch = iemand, die zich in zijn in- en uitwendig leven meer door de eigenaardigheden zijner persoonlijkheid dan door de hem omringende wereld laat beheerschen.

Een objectief mensch = iemand, wiens persoonlijke eigenaardigheid doorgaans door de magt der hem omringende wereld op den achtergrond gedreven wordt.

Eene objectieve beschouwing = de beschouwing van eene zaak buiten verband tot den persoon, of onafhankelijk van het bijzonder standpunt des beschouwers.

Eene subjectieve beschouwing = de beschouwing van eene zaak alleen in verband tot den persoon, of alleen uit het bijzonder standpunt des beschouwers.

Zie over objectiviteit en subjectiviteit MEIJBOOM, *Leven van Jezus*, st. 6. bl. 147—164.

[Een antwoord in denzelfden geest; slechts wat uitvoeriger, gaf ons de Heer F. F. C. STEINMETZ.]

Ds. Arent Romijn (X. bl. 163, Vr. 195). C/4. kan ten aanzien van dezen predikant en hetgeen er, ten tijde van zijn verblijf te *Goeree*, is voorgevallen, vele bijzonderheden vinden bij TRIGLAND (*Kerckelijcke Geschiedenissen*, bl. 1030—1039). Vergelijken kan hij de *Kerckeliicke Historie* van UYTENBOGAERT, bl. 919 volg., en de *Hist. der Reformatie* van BRANDT, dl. II. bl. 698 volg., waar hij evenwel slechts kortere mededeelingen vinden zal.

Dr. RÖMER.

Latijnsche Couranten (X. bl. 163, Vr. 196). Men zie over de *Latijnsche Couranten* van het laatst der XVIIde eeuw, mijne vraag, geplaatst in den IIden Jaargang (1852), bl. 252, nog niet beantwoord. R. E. kan de daar vermelde Nummers van de *Mercurius Amstelae-*

(*) »Quattuor Personae quibus Leyda debent et Hollandia initium redditorum feliciorum temporum, quibus adjunctae sunt effigies celeberrimi Historiographi P. SCRIVERII, ac ingeniosi ad modum sculptoris ac pictoris H. GOLTII, nec non et expertissimi quondam medici PARACELSI, omnes aeri incisae auctore ac directore P. SOUTMANNO. Harlemensi, pictore quondam regio."

dams, des verkiezende, van mij ter inzage bekomen. Hij kent mijn adres.

C. & A.

Wolfshonden (X. bl. 163, Vr. 197). In CHOMELS *Huishoudelijk Woordenboek* verkort bij ALLART, 1801, dl. II. bl. 106, leest men: »*Wolfshonden*, ook *Keeshonden* genaamd.

Het ras van deze *honden*, heeft meer overeenkomst met dat der *herdershonden*, dan met eenig ander. Men noemt ze *wolfshonden*, omdat zij naar den wolf gelijken, ten aanzien van de ooren, en de langte van het haair; zij hebben eene lange en schraale snoet, lange en spitze ooren, een lange kop; het lijf en de pooten zijn van een evenredige gedaante; de staart dragen zij hoog en voorwaards omgekruld. Op den kop, onder aan de pooten en op de ooren zijn zij gladhaairig; op de overige deelen, vooral aan den staart, is het haair lang en zagt als zijde. Daar zijn witte, graauwe, zwarte, en geelkleurige *wolfshonden*. Dan deze hond is in ons Gemeenebest beter bekend bij den naam van *Kees-Hond*, en is zedert eenige jaaren, door bijzondere omstandigheden, zeer sterk bij ons vermenigvuldigd geworden. Het is een getrouwe, waakzaame, verstandige *Hond*."

Verder kan nagezien worden: RAFF, *Nat. Hist. voor kinderen*, dl. III. bl. 119, met afbeeldingen; H. R. SCHINZ, *Volledige Nat. Hist. der Zoogdieren*, 1836, met platen, bl. 176, pl. 66, en meer anderen. J. BOUMAN.

Pest te Zeist (X. bl. 163, Vr. 198). Een grijze bewoner van *Zeist* verzekert mij, dat hij, in het werk van LUDOLF SMIDS, *Schatkamer der Nederl. Oudheden*, iets over de pest te *Zeyst* gelezen heeft. Wie kan mij dit werk verschaffen, of het verlangde berigt uitschrijven? J. H. VAN LENNEP.

Falsae funes (X. bl. 164, Vr. 202). Wat *falsae funes* zijn of liever, wat die woorden in de *Deventer*-rekening moeten beteekenen, is mij niet gebleken. Als ik een gissing mogt voorslaan, zou ik voor *funibus* willen lezen *panibus* en verwijzen naar *Nav.* X. bl. 76, waar in mijn antwoord op de vraag, wat *te ladere leggen* is, onder de *Signes de haulte Justice* genoemd wordt: »faculte et puissance de congnoistre de faulses mesures, ou *faulses denrees*, de petit *pain* de Rompre ou *ardoir* les mesures, ou autres *faulses* denrees." Zouden *falsae funes* ook soms zijn de *bast*, in tegenoverstelling van de *coorde*, waarmede geworgd werd? Zie *Nav.* X. bl. 200 volg. Maar dan zou het *singularis* gebruikt zijn. Videant acutiores! Mr. I. S.

Santgange (X. bl. 164, Vr. 203). Dat deze dag inviel op den 10den October, blijkt uit eene oorkonde, gedagteekend *In den jaer ons Heren duesent vierhondert ende negen ende vijfftich op Sante Victoersdage, gehieten Zantgange*, vermeld in NIJHOFFS *Gedenkwaardigheden uit de geschiedenis van Gelderland*, dl. IV. bl. 298. Dat bij ons met *S. Victor* bedoeld werd de dag, waarop in eene kerk de gedachtenis gevierd werd van den marteldood van ST. VICTOR en ST. GEREON en hunne 318 medgezellen, die gezegd wordt ten jare 287 te *Keulen* plaats gehad te hebben, is mij uit menige rekening uit de 15de en 16de eeuw gebleken en wordt ook door A. KLUIT in *Primae lineae Collegii diplomatico-historico-politici*, Tab. II. aangenomen. I. A. N.

Handschrift van Drakenborch (X. bl. 164, Vr. 206). Mijns wetens is dit HS. nooit gedrukt. Er zijn meer exempl. van in handschrift bekend, b. v. *Catal.* MEERMAN, 1824, HSS. N°. 809, groot 70 bl. in 4°. heetende: ARN. DRAKENBORCH, *Praelectio de originibus Urbis Trajecti ad Rhenum*. Het komt ook voor *Catal.* PETRI V. MUSSCHENBROEK, L. B. Oct. 1826, p. 170 en 217, of HSS. N°. 69, 69 *bis* en 69 *ter*, en N°. 253 verkocht van *f* 2 tot *f* 5,50; alsmede *Catal.* M. TYDEMAN, L. B. Nov. 1826, groot 67 blz., welk HS. thans berust in de Biblioth. van de Maatsch. der Nederl. Letterk. Het HS. wordt ook aangehaald in den *Tegenw. Staat der Vereen. Ned.*, dl. XI. (Utrecht), bl. 312 en *Acta liter. scient. Rheno-traject.*, t. II. p. 227.

Albert Vinckenbrinck (X. bl. 164, Vr. 207). In den *Catalogus* van JERONIMO DE BOSCH, Anno 1780, zijn nog van VINCKENBRINCK vermeld, van Ivoor:

N°. 4. Twee kinderen, waarvan het een het ander draagt, verkocht voor *f* 20.

N°. 10. Een borstbeeld van CONSTANTIJN *den Groote*, *f* 9.

N°. 11. Een loopend kindje, *f* 14.

N°. 12. Een zittend kindje met een dolphijn, en N°. 13. Een ander met een hondje, te zamen *f* 25.

(Dezelfde als bij PLOOS VAN AMSTEL).

N°. 14. Een ovale doos, op het deksel spelende kinderen, *f* 10:10.

Van Hout:

N°. 33. Een borstbeeldje van Aesculapius, *f* 8.

N°. 34. Een idem, *f* 2. D. F.

Jan Bart (X. bl. 165, Vr. 209). De meeste onzer historieschrijvers en Woordenboeken geven JAN BART op, als in 1650 of 1651 te *Duinkerken* uit geringe ouders geboren, maar ook als hebbende eenige jaren in *Holland*, eerst als scheepsjongen, daarna in hooger rang gediend, tot het jaar 1672.

Deze overeenstemmende getuigenissen

schijnen echter alle ontleend aan eene fransche levensbeschrijving van JAN BART, die in 1780 verscheen en het volgende jaar in 't Hollandsch werd overgezet. Of deze levensbeschrijving echter wel zoo geheel en al authentiek is, weet ik juist niet. Voor eenige jaren heeft in een onzer tijdschriften, ik meen in 't *Leeskabinet*, een artikel gestaan, waarin althans de afkomst van JAN BART uit geringe ouders op goede gronden werd wederlegd, daar zijne grootmoeder, AGNES, eene dochter was van den Spaanschen Vice-Admiraal MICHEL JACOBSEN. Ook bleek uit de genealogie der familie BART, dat JAN BART niet, zoo als men wel eens gedacht heeft, dien tweeden naam voerde, omdat het de voornaam zijns vaders was; daar deze CORNEL BART heette en een zoon was van MICHEL BART, en van de gemelde AGNES JACOBSEN. In dit, waarschijnlijk uit 't Fransch vertaald stukje was echter volstrekt geen sprake van het verplaatsen der geboorte van JAN BART naar *Middelburg*.

Mogelijk zal het sommigen niet onaangenaam zijn verder nog uit deze genealogie te vernemen, dat de afstammelingen van JAN BART uitstierven in 1799 met zijn' kleinzoon GASPARD FRANÇOIS, Luitenant-Kolonel bij de landmagt, en die zijns vaders met J. P. BART, een verdienstelijk Zee-Officier, die in 1843, 36 jaar oud, overleed, en diens vader, HENRI FERDINAND MARIE BART, † 1855.

CHR.

Jan Bart. Tot antwoord een uittreksel uit het boek: *Histoire de* JEAN BART, *chef d'Escadre sous* LOUIS *XIV dédiée à l'amiral de France, M. le Baron* ROUSSIN, *par* VAN DE REST *de Dunkerque*, 2e édition, 1844, Paris. Au Bureau Central de la France maritime 22, rue de la Monnaie, — à *Dunkerke*, chez l'Auteur. — Ouvrage adopté par le ministère de la marine pour être donné en prix aux écoles élémentaires des équipages de Ligne.

Pag. 18, Chapitre II:

»JEAN BART *naquit* à *Dunkerque*, le 21 Octobre 1650, (cette ville avait été assiégée et prise le 10 Oct. 1646, par les Français).

»Die 22 Octobris 1650 baptizavi JOANNIS, filius CORNELII BART et CATHARINAE JANSSEN, conjug. natus pridie. Susceperunt JOANNIS BART et MARIA WILSENS Dunkerquani."

Extrait *textuellement* du registre de baptêmes de 1649 à 1655 acte N°. 413, deposé à l'état civil de Dunkerque.

A ce latin de cuisine on peut juger qu'en général les ecclésiastiques qui tenaient à cette époque les régistres des administrations civiles, ne différaient guères alors du commun des séculiers sous le rapport de l'instruction.

Voici la traduction de l'acte ci-dessus.

»Ce jourd-hui 22 Octobre 1650 j'ai baptisé JEAN, fils de CORNIL BART et de CATHERINE JANSSEN, son épouse, *née la veille;* JEAN BART et MARIE WILSEN de Dunkerque ont tenu cet enfant sur les fonts."

Pag. 176. CHOQUEL.

»La pierre tumulaire qui se trouve dans la paroisse de Saint-Eloi etc. On y lit cette épitaphe.

D:O:M:

Cy gist messire JEAN BART en son vivant chef d'escadre des armées navalles du roy, chevalier de l'ordre militaire de Saint-Louis *natif* de cette ville de Dunkerque décédé le 27 d'Avril 1702, dans la 52 année de son âge, dont il en a employé vingt-cinq au Service de sa Majesté."

Op pag. 24 vonden wij het volgende omtrent het zijn van JEAN BART in Hollandschen dienst.

»Nous n'avons pu parvenir à déterminer positivement la date de départ de JEAN BART pour aller s'embarquer sur un vaisseau Hollandais, cependant nous avons lieu d'être convaincu que ce fut vers la fin du mois de Juillet 1666."

Op pag. 26 wordt vermeld, dat, na de oorlogsverklaring van *Frankrijk* en *Engeland*, van 7 April 1672, aan de Vereenigde Provinciën: »Ce fut alors que JEAN BART fidèle à la voix de la patrie, s'enfuit de la Hollande pour revenir au sol natal. Il servait à cette époque en qualité de second Lieutenant à bord d'un brigantin flessinguois, *le canard doré*.

Met zekerheid wordt er niets verder gemeld, wat JAN BART in Hollandschen dienst is geweest, wat hij heeft uitgevoerd, of waarbij hij tegenwoordig is geweest. Toen hij zich uit *Holland* verwijderde, was hij 22 jaren oud. De schrijver VAN DE REST toont vele dwalingen en onnaauwkeurigheden aan in de werken van FORBIN en EUGÈNE SUE, betreffende de daden van JEAN BART.

X. A.

Velterslaan (X. bl. 166, Vr. 211). Ofschoon ik daarvan geene zekerheid heb, komt het mij voor, dat deze naam afkomstig zal zijn van HYERONIMUS VELTERS, eerst Secretaris, daarna Bewindhebber der O. I. Comp. te *Amsterdam*, vervolgens Drossaard van *Muiden*, Bailluw en Dijkgraaf van *Gooiland*; — hij was de zoon van ABRAHAM VELTERS en van HELENA DE HASE DE GEORGIO, en broeder van den bij de vraag genoemden ALEXANDER VELTERS, Burgemeester te *Amsterdam*; hij stierf den 23sten December 1707, zonder kinderen na te laten.

RETHAAN MACARÉ.

Spreekwijze: »*Op de proppen komen*" (X. bl. 166, Vr. 213). De Heer J. H. VAN LENNEP zegt: De beteekenis van dit spreekwoord, als van: »ergens meê voor den dag" komen, is genoeg bekend. Ik meen hierop te moeten aanmerken, dat men in dien zin een ander spreekwoord bezigt, namelijk: »*Op de lappen komen*." Zoo toch zegt men bij wijze van uitdaging: »Kom maar op de lappen als gij durft." Of ook wel van een' vrijer: zal hij haast met zijn vrijster op de lappen komen? Zal hij er wel haast mêe van achter de schermen (lappen) op het tooneel verschijnen?

Geheel anders is, zoo ik meen, de beteekenis van de spreekwijze: »*Op de proppen komen*." Dit zegt men van iemand, die op een kleintje geraakt was, maar er weêr fiks bovenop gekomen is. Hij is het hoekje weêr te boven, hij heeft den haal mooi beet, en zal spoedig geheel op de proppen zijn. Hij is weêr kant en klaar, en geheel op de nieuwe pennen.

»Op de lappen" is: »voor den dag." »Op de proppen," »het kwaad te boven komen."

J. BOUMAN.

[*Op de lappen komen* is niet hetzelfde als *achter de lappen weg komen*. De Heer G. P. ROOS houdt *op de proppen* in de spreekwijzen *op de proppen komen* en *brengen*, beide in *Zeeuwsch-Vlaanderen* in gebruik, voor verbastering van *à propos*. Wij gelooven niet dat het dit is.]

Een Groningsch stuivertje (X. bl. 193, Vr. 219). Iemand die eene munt bezit en daarvan iets wil weten, behoeft de kolommen van den *Navorscher* niet onnoodig te vullen met eene vraag als die van DOLFJE.

Wie munten bezit en de moeite niet nemen wil om VERKADE, VAN DER CHIJS of anderen daarover na te slaan, hoe kan die er toe komen dergelijke vraag aan den *Navorscher* te rigten?

DOLFJE zal hetgeen hij verlangt te weten vinden in VERKADE, pl. 187, fig. 2. (Tekst N°. 1000, bl. 189.) J. H. VAN GEUNS.

[Hoewel wij gaarne verschoond blijven van vragen, waarop men in een bekend werk het antwoord kan vinden, moeten wij toch onzen geachten medewerker doen opmerken, dat niet ieder die werken bezit of ze gemakkelijk ter inzage bekomen kan.]

De Ridder Melton (X. bl. 193, Vr. 220). Het verhaal van den Ridder MELTON is naar alle waarschijnlijkheid hetzelfde als wat door eenen ELIAS HESSE wordt medegedeeld, die het uit MELTONS *Reisbeschrijving* vermeldt. Ik vond het in *Drie seer aanmerkelijke reysen na en door veelerley Gewesten in Oostindien, gedaen door* CHRISTOPHORUS FRIKIUS, *Chirurgijn*, ELIAS HESSE, *Bergschrijver*, *en* CHRISTOPHORUS SCHWEITZER. *Boekhouder*, enz. bl. 274. Het is waarheid dat het verhaal »alle geloof te boven gaet." En schoon MELTON verzekert dat met hem »over de duysend menschen met eygener wackere oogen deselve gesien hadden," is het niets meer dan een duidelijke leugen. Andere verhalen van dergelijke kunsten vind ik nog in genoemd boek, bl. 97, 144 en 273; doch diezelfde worden ons ook door WOUTER SCHOUTEN, in zijne *Oostindische Reysbeschrijving* beschreven, B. III. bl. 114, met nog eenige andere stukken, waarvan hij, een waarheidlievend man, met een helder verstand, zegt: dat het hem dacht dat dit natuurlijkerwijs dus kon geschieden. Al deze verhalen van FRIKIUS en HESSE, benevens die van SCHOUTEN, zijn door prenten geïllustreerd, dat van MELTON niet.

V. GR.

De Ridder Melton. Ter gedeeltelijke beantwoording der vraag van H. R. over Oost-Indische goochelarijen, dient, dat VALENTIJN er werkelijk in zijne beschrijving der kust van *Choromandel* over spreekt, maar meer als over »on dit's", dan wel als ooggetuige, iets waarover hij vrij wat spijt scheen te gevoelen. Immers hij zegt, na eenige curieuse toeren omslagtig genoeg te hebben beschreven, »alle welke zaaken ik wel menigmaal gewenscht heb zelf eens te zien, maar dat mij, *wat moeite ik ook gedaan heb*, nooit heeft mogen gebeuren," en geen wonder, wanneer hij zich door goede vrienden laat vertellen, dat sommige Bengalezen (Benjanen) een kluwen in de lucht werpen en dan tegen den draad oploopen! en wederom dat anderen op drie stokken, in een driesprong vastgehecht, gaan zitten, en na successivelijk stok N°. 1, 2 en 3 onder zich uitgetrokken te hebben, in de lucht blijven zitten, zonder op den grond te vallen! Een dier aangehaalde vrienden van VALENTIJN was evenwel scepticus genoeg om bij het zien dezer laatste toer met een' langen stok te voelen »of er niet het een of 't ander was waarop het ligchaam van den Bengalees rustte, doch die heer verklaarde niets ter wereld gevoeld, vernomen of gezien te hebben," welke verklaring nogtans den schrijver (met ons) niet voldoende was om het te gelooven. De Ridder MELTON, door VALENTIJN meermalen over die duivelskunstenaars aangehaald, zoo mede des schrijvers overige berigtgevers mogen de op zich zelf reeds buitengewoon sterke toeren der Hindoosche jongleurs nog wat versierd en verhoogd hebben, zoo veel is zeker, dat ook deze kunst, zij het ook een tamelijk ijdele, met zoo vele meer nuttige van het oosten naar het westen is overgewaaid en dat onze Clowns en Baladijnen nu verrigten wat ginds reeds lang vergeten is. MARS.

Rottenveel en van der Wiele (X. bl. 193, Vr. 221). Ik heb in mijne vraag, geplaatst onder de *Vragen van bijzonder belang* op den Omslag van N°. 6, Vr. LVIII, eenige leden van de

familie ROTTENVEEL genoemd. Misschien brengt dit Mr. I. S. op den weg. Immers het toont aan, dat er in de XVIIde eeuw meer personen van dien naam leefden, en wel in *Zuid-Holland*, want de familie VAN BODEGOM behoorde te *Delft* t' huis. In *den Haag* wonen er nog personen, die den naam ROTTENVEEL voeren. v. H.

Lion en Léopard (X. bl. 193, Vr. 222). Wanneer men naleest *l'Observateur politique, administratif, historique et littéraire de la Belgique*, 1816, tome VI. p. 115 en volgende, waarin vermeld wordt hoe de officiële afbeeldingen van het in 1815 vastgestelde Nederlandsche rijkswapen niet overeenkwamen met de daarvan gegeven beschrijving (Kon. Besluit van 24 Augustus 1815), behoeft men zich niet te verwonderen, indien het niet in acht nemen van het onderscheid tusschen *lion*, *léopard*, enz. aan onachtzaamheid toe te schrijven is. J. H. v. G.

Gerard Hulft (X. bl. 195, Vr. 230). In de *Beschrijving van het magtige eiland Ceylon*, door PHILIPPUS BALDAEUS, eerst predikant op *Ceilon*, later te *Geervliet*, *Amst.* 1672, vindt men de fraaije afbeelding van G. HULFT, door BLOOTELING naar G. FLINK, en leest men: »Hij was een Heer van *goede* geslachte, van uitstekend verstand niet alleen in de Regten en krijgszaken, maar ook in de godgeleerdheid wel ervaren. Hij was minzaam, lieftallig, spraakzaam, taalkundig, beleefd, vriendelijk en zeer welsprekend. Aangaande de uiterlijke gestalte des ligchaams was hij welgemaakt van leden, lang, rap en vaardig, arbeidzaam en voortvarend. Met een woord gezegd, natuur en oefeninge hadden in ziele en ligchaam zulke volmaakte harmony en overeenkomst als in weining menschen in dit onvolmaakte dal der wereld bevonden wordt, maar de wreede dood verschoont niemand."

PIETER EVERTSZOON HULFT was in 1617 Brouwer in de brouwerij *de Haan* te *Amsterdam*, en beschermde met zijne knechts de door het gepeupel vervolgde Remonstranten, WAGENAAR, *Amsterdam*, dl. IV. bl. 180.

q^2—φ.

Gerard Hulft. G. HULFT was in 1645 Secretaris van *Amsterdam*. Hij voerde toen den titel van Mr. (zie WAGENAAR, *Amsterdam*, dl. XIII. bl. 247 en zijn *Vaderlandsche Historie*, dl. XII. bl. 473). CHR.

Louisa Charlotte de Neufville (X. bl. 195, Vr. 231). Zij werd door haar' vader G. N. RITTER, een bekwaam miniatuurschilder te *Amsterdam*, in de kunst onderwezen, voor welke zij een' zeldzamen aanleg toonde. Zij huwde met P. DE NEUFVILLE PZ., die als portretschilder vele verdiensten had. Weinig stukken zijn van haar bekend, dewijl zij de kunst niet om den broode uitoefende. Men roemt eene zinnebeeldige ordonnantie, te *Amst.* ten toon gesteld in 1813, voorstellende eene vrouw met een' hond bij een' boom in een landschap, en eene schilderij in miniatuur, vertoonende eene Zaandamsche vrouw in hare eigenaardige kleeding, welke zij Keizer ALEXANDER aanbood te *Brussel*, waarvoor hij haar een' kostbaren gordelhaak schonk van amathist met brillanten omzet. Zij was ervaren in de muzijk, op de harp en forte-piano, zoo als blijkt uit PIJPERS *Eemlandsch Tempe*, bl. 97. Voor een door haar opgesteld muzijkstuk heeft zij een vignetje geteekend en geëtst. Zij was lid der teekenakademie van *Antwerpen*. — Zie V. EIJNDEN en V. D. WILLIGEN, *Gesch. d. Vaderl. Schilderkunst*, III. 347 enz. en II. 366, alsmede IMMERZEEL, in voce, die haar verkeerdelijk DE NEUVILLE noemt. J. C. K.

Handschrift van Cornelis van Arkel (X. bl. 195, Vr. 235). Waar is de Commentarius op FLAVIUS CRESCONIUS CORRIPPUS (CORIPPUS), een Afrikaansch dichter en grammaticus, gebleven, welken de Remonstrantsche predikant CORNELIS VAN ARKEL, volgens VAN DER AA's *Biogr. Woordenb.*, in handschrift naliet? Zoo vraagt H. C. R. Ik kan daarop antwoorden, dat de geleerde Nieuwmeegsche Raadsheer C. W. VONCK (geb. 1725, † 1769), volgens SAXE, *Onomast. liter.* VI. 53, in het bezit geweest is van dien commentaar. Hij had het voornemen, om de aanmerkingen van VAN ARKEL in druk uit te geven, maar is daarin door bijzondere omstandigheden verhinderd geworden. Waarschijnlijk zal hij toch het voornaamste uit VAN ARKELS arbeid hebben overgenomen in de *Animadversiones*, welke hij ten jare 1744 te *Utrecht in* CORIPPUM AFRICANUM in het licht zond, alsmede in zijne *Lectiones Latinae*, ibid. 1745. Zoo het H. C. R. te doen is om een beter inzigt in het gedicht van CORIPPUS te verkrijgen, en om te beter den merkwaardigen schat van oudheid- en geschiedkundige bijzonderheden te kennen, welke uit het gedicht van CORIPPUS kan worden afgeleid tot aanvulling van het verhaal, dat PROCOPIUS geeft over den oorlog, door Keizer JUSTINIANUS ten jare 550 tegen de Mooren gevoerd, dan mag ik hem verwijzen tot de allerlaatste fraaije uitgave van de *Johanneis* van CORIPPUS *seu de bellis Libycis libri VII.* te *Milaan* in 4°. in 1820 uitgekomen, *operâ et studio* PETRI MAZZUCHELLI *Collegii Ambrosiani doctoris*, en waarvan de uitgevers van de *Göttinger Gelehrte Anzeigen* verslag geven, 1825, 7 Novbr. N°. 179.

QUIESCENDO.

Standbeelden (X. bl. 195, Vr. 236). In *Zeeland* vindt men standbeelden: te *Brouwershaven* en *Vlissingen*.

Het standbeeld van JACOB CATS, vervaardigd van eene steensoort, bekend onder den naam van pierre de Rochefort, versiert sinds 11 December 1829 de markt te *Brouwershaven.* Het beeld, door PARMENTIER te *Gent* vervaardigd, is met piedestal van escoscynschen steen, hoog 4,32 N. E. De oprigting kwam tot stand op aandrang en onder de leiding van het departement *Schouwen* der Maatschappij *Tot Nut van 't Algemeen.* De feestrede werd gehouden door wijlen den Heer N. E. ERNST VETTEN, destijds predikant te *Renesse* en *Noordwelle*, later te *Serooskerke* op *Walcheren*, en zag het licht bij de Gebr. DIEDERICHS te *Amsterdam*, 1830.

Te *Vlissingen* staat het metalen standbeeld van MICHIEL AZ. DE RUYTER, door ROIJER vervaardigd. Het beeld is met de plint hoog 3,39 N. Ellen en rust op een voetstuk van 2,26 N. Ellen. Het werd opgerigt door het Vlissingsche Departement der Maatschappij *Tot Nut van 't Algemeen*, ondersteund door bijdragen uit geheel *Nederland.* Op den 25sten Augustus 1841 had, in tegenwoordigheid van Z. M. Koning WILLEM II, de plegtige onthulling plaats, waarbij de feestrede door Prof. A. DES AMORIE VAN DER HOEVEN werd uitgesproken. Zie *Gedenkschrift ter oprigting van het standbeeld voor* M. A. DE RUYTER *te Vlissingen in* 1841. Vliss. 1842. m. pl.

φ^2—φ.

Vaardigheid met copij (X. bl. 196, Vr. 242). Wij hebben een antwoord van den Heer VAN LENNEP op deze vraag ontvangen, door tusschenkomst van den vrager; maar juist daarom achten wij het doel der vraag bereikt en de plaatsing overbodig. BESTUURDERS.

John Gower (X. bl. 196, Vr. 244), een der vroegste Engelsche schrijvers, werd in de eerste helft der XIVde eeuw geboren. Het blijkt niet of hij ouder, of wel jonger dan CHAUCER zij geweest, maar zeker is het, dat beiden, waarschijnlijk reeds sedert hun studententijd, met elkander bevriend waren. GOWER studeerde in de regten, en men heeft beweerd, dat hij zelfs gedurende eenigen tijd *Chief Justice of the Common Pleas* (Opperregter in Burgerlijke Zaken) zou geweest zijn: maar deze bewering valt nog te bewijzen. Hij behoorde tot het hof van den Hertog van *Gloucester*, oom van RICHARD II, en trok, even als CHAUCER, tegen de ondeugden der geestelijken van zijnen tijd te velde. Men wil wel eens veronderstellen, dat er tusschen GOWER en CHAUCER naderhand eene verkoeling zoude zijn ontstaan: maar dit denkbeeld rust op een te zwakken bodem, om als waar te worden aangenomen.

GOWERS werken zijn: 1. *Speculum Meditantis*, eene verzameling van *Voorschriften en Voórbeelden van Kuischheid*, in Fransche dichtmaat; 2. *Vox Clamantis*, een Latijnsch gedicht, in zeven boeken, over den *Opstand der Commons* onder RICHARD II; 3. *Confessio Amantis*, meerendeels in Engelsche octaven, met Latijnsche *elegiaci* daartusschen, en inhouds-opgaven in Latijnsch proza. Dit laatste gedicht bewijst den bij GOWER bestaanden wensch om zich naar den smaak voor Engelsche poëzij te rigten, welken CHAUCER onder zijne volksgenooten had opgewekt. De twee mannen als dichters te vergelijken, zoo als vaak geschiedt, is ongerijmd: CHAUCER is een van de allergrootste dichters, en GOWER, om de waarheid te spreken, geen dichter met allen, maar veeleer een wijsgeerige zedemeester, zich bewegende in de vormen van poëzij en verdichting. Zoo CHAUCER niet geleefd had, dan zoude GOWER waarschijnlijk alleen bekend zijn geweest, als een opsteller van Normandische koepletten en Latijnsche treurdichten. In het laatst van zijn leven werd hij blind. GOWER stierf in 1402 en werd in *St. Saviour's* te *Southwark*, aan welke kerk hij uit zijne middelen had welgedaan, begraven. Daar rigtte men een prachtig gedenkteeken op ter zijner eere, dat nog heden in zeer goed onderhouden staat verkeert. — Zie KNIGHT'S *National Cyclopaedia* (1849), Vol. VI. p. 788.

De aangehaalde versregels zijn niet van GOWER, maar van CHAUCER: zij luiden in hun zamenhang:

„A Merchant was there with a forkéd beard,
In motley, and high on horse he sat,
And on his head a Flaundrish beaver hat.
His bootés claspéd fair and fetisly (1);
His reasons spake he full solemnely,
Sounding alway the increase of his winning:
He would the sea were kept (2) for any thing,
Betwixen *Middleburgh* and *Oréwell.*
Well could he in exchanges shieldiés (3) sell,
This worthy man full well his wit beset (4);
There wisté no wight that he was in debt,
So stedfastly did he his governance,
With his bargains, and with his chevisance (5)."

Een koopman (*) was daar, met gescheiden baard,
In 't kakelbont, en troonende op zijn paard.
Den Vlaamsch-castoren hoed op 't hoofd gezet,
De schoenen wel gegespt en keurig net.
Zijn woorden sprak hij steeds gemeten uit,
En heel zijn rede klonk van geld-geluid.
Zijn stokpaard was, „de vrijheid van de zee,
Van *Orval* tot aan *Middelburregs* reê!"
Met Fransche schilden immer bij de hand,
Had onze vrind — een slim en kloek verstand.
Wie wist ooit, wáár ook, dat *hij* schulden had,
De man, die kocht, verkocht en leende en mat,
Steeds vord'rend in het woekren met zijn schat'!

J. H. VAN LENNEP,

[Een gedeelte van het in dit antwoord vermelde deelde ons ook J. C. A. mede, volgens wien GOWER omstreeks 1325 geboren is.]

---

(1) Netjes. (2) Beschermd. (3) Fransche kroonen, waarop een schild. (4) Gebruikte. (5) Leenings-contract.

(*) Het geldt hier een' Londenschen koopman uit het midden der XIVde eeuw.

Vanity fair, *A village Rochester* (X. bl. 225, Vr. 246 en 248). J. A. C^2. zal zijne vraag naar de *Vanity Fair*, in de *Pelgrimsreis* van BUNYAN beantwoord vinden. De oude Nederlandsche uitgave van dit bekende boekske heeft tot titel: *Eens Christens reize naar de eeuwigheid.* Gedeeltelijk zal hem MACAULAY het verklaren in zijn *Critical and Historical Essay* over BUNYAN, ed. TAUCHNITZ, Vol. II van die *Essays.*, p. 5, 6. Gaarne had ik gezien dat dezelfde vrager de plaats van MACAULAY had genoemd, waar hij de woorden, Vr. 248, aangaande BUNYAN, gelezen had, dat hij was *as the most desperate of reprobates*, *as a village Rochester*. In genoemd *Essay* heb ik die uitdrukking niet gevonden. Doch dat BUNYAN zich als *the most desperate of reprobates* afschilderde, blijkt uit zijne levensbeschrijving, door hem zelven beschreven, onder den titel van: *Grace Abounding.* Hij teekent zich daar als in zijn gevoel, den grootsten der zondaren, als een CAÏN en een JUDAS, schoon een latere levensbeschrijver van hem, SOUTHEY, hem niet voor zoo goddeloos verklaart. Maar hij leefde in den tijd, waarin zulke ontzettende zelfveroordeelingen den tijd der bekeering gewoonlijk vooraf gingen, en behoorde onder de geestdrijvende soldaten van CROMWELL. Uit deze zijne zelfbeschuldiging, zeer overdreven, is het denkbeeld ontstaan dat hij een der meest overgegevene booswichten geweest was. Vandaar de gelijkenis tusschen hem en den beruchten Graaf van ROCHESTER, den spottenden en goddeloozen hoveling van KAREL II. Waarschijnlijk was BUNYAN een dorpeling, ten minste in geringen stand geboren, en wordt hij daarom als een dorps-ROCHESTER tegenover den aanzienlijken edelman overgesteld, omdat zij, hoezeer in stand verschillende, in ondeugden elkander gelijk waren. Men leze over BUNYAN: *The Pilgrims progress with a life of* JOHN BUNYAN, *by* ROBERT SOUTHEY. Londen 1830, en de Critiek daarvan door MACAULAY, in de genoemde *Essays.* Ed. TAUCHNITZ, Vol. II. p. 9 etc.

v. GR.

To tip cat (X. bl. 225, Vr. 250) is waarschijnlijk ons *kat kneppelen* en dus meer een volksvermaak dan een spel.

J. H. VAN LENNEP.

[Het is wel degelijk een spel en wordt op deze wijze gespeeld. Vier jongens staan elk met eenen stok in de hand bij een gat. In het midden van hen staat een vijfde, die een stuk hout in de hand heeft, dat *cat* heet. Deze *cat* werpt hij naar een van de gaten, en valt de *cat* daarin of daar over heen, dan moet hij wiens gat dit is, met den werper van plaats wisselen. Maar vangt hij *cat* op zijnen stok en werpt hem zoo terug, dan loopt hij naar het gat van zijnen buurman, deze naar het volgende en zoo voorts. Doet hij dat niet en de *cat* is niet in of over zijn gat gevallen, dan moet hij die met zijnen stok aan de punt aanraken (*tip*), zoo optillen en terugwerpen. Gelukt hem dit in drie malen niet, dan moet hij in het midden staan, wat ook zijn lot wordt, wanneer de knaap in het midden de weggeworpen *cat* vangt eer die den grond geraakt heeft. Als de *cat* opgeworpen is moeten de knapen bij de gaten staan, eenmaal den kring rondloopen, en de middelman zijn best doen om in dien tijd de *cat* in een der gaten te werpen. Volgens *Notes and Queries.* 2e Ser. IX. p. 205.]

Seignoors Bommeken en Klucht van de purgerende Boontjes (X. bl. 225, Vr. 254). Bij de naauwkeurige beschrijving der prent van de *purgerende Boontjes* heb ik niets te voegen; alleen valt aan te merken dat het jaartal 1716 in andere *Catalogi* van *Prenten*, zie dien van COLLOT D'ESCURY, 's Gravenhage 1846, bl. 106, 778, wordt gesteld te zijn 1720, welk jaartal terstond doet denken aan het jaar van den *actiehandel*, hetwelk zeer veel aannemelijks heeft, daar de plaat dan voorstelt de tafel waaraan allen genoodigd zijn, doch van welker genot velen de kwade gevolgen ondervinden, zoodat het hun dun door de broek loopt.

V. D. N.

Nederlandsche zeehelden (X. bl. 226, Vr. 256). JACOB VAN HEEMSKERK, Admiraal, geboren te *Hoorn* (niet te *Amsterdam*) 13 Maart 1567.

MAARTEN HARPERTZ. TROMP, geb. te *Brielle* 23 April 1591, sneuvelde in een' zeeslag tegen de Engelschen tusschen *Scheveningen* en *ter Heide*, 10 Aug. 1653.

CORNELIS TROMP, geboren te *Rotterdam*, 13 Sept. (*) 1629, overl. te *Amsterdam* 29 Mei 1691, Luit.-Admiraal.

ENGEL Baron DE RUYTER, Vice-Admiraal, geb. 2 Mei 1649, overl. 27 Mei 1683.

CORNELIS DIRKSZ, van *Monnikendam*. In de *Korte beschrijvinge der stadt Monnickendam*, door H. MEIJER, leest men: »CORNELIS DIRCKSOON, stierf in 't jaar MDLXXXIII, in 't lest van Augustus, out sijnde omtrent 42 jaren, als hij ruym 10 jaren Admirael van *Noord-Holland* geweest hadde."

GILLIS SCHEY, geb. te *Arnhem* 5 Sept. 1644, † te *Amsterdam* 15 Junij 1703.

CORNELIS DE WITT, geb. te *Dordrecht* 25 Junij 1623. Is dat ook al een zeeheld?

9 Januarij.

Nederlandsche zeehelden. ISAAC SWEERTS, geb. te *Nijmegen* 1 Januarij 1622.

JACOB VAN HEEMSKERK, gesn. voor *Gibraltar* 8 Mei 1607.

PIET HEYN, geb. te *Delfshaven* 25 Nov. 1577, gesn. 20 Junij 1629.

WITTE CORNELISZ. DE WITH, geb. in eene bouwhoeve op den Zuerlandschen dijk te *Brielle* 1599, gesn. 8 Nov. 1658.

JAN CORNELISZ. MEPPEL, geb. te *Hoorn.*

DAVID VLUGH, geb. te *Enkhuizen.*

ENGEL DE RUYTER, geb. te *Vlissingen* 2 Mei 1649.

(*) Volgens FRISIUS 9 Sept.

BESTUUR.

EGBERT MEEUWSZ. KORTENAAR, geb. te *Rotterdam.*

CORNELIS SCHRIJVER, geb. te *Amsterdam.*

TJERK HIDDES DE VRIES, geb. te *Sexbierum*, bij *Franeker.*

JACOB VAN WASSENAAR, geb. te *'s Gravenhage.* FRISIUS.

Nederlandsche zeehelden. WOLLEBRANDT GELEYNSZ. DE JONGH is geboren den 8sten Januarij 1594 en overleden den 28sten Januarij 1674. Schoon hij ergens »*de oude* DE JONGH" genoemd wordt, zijn er geen twee personen van gelijken naam in *Indië* geweest. Wel kwam aldaar in 1635, met het schip *'s Gravenhage*, zijn broederszoon GELEYN JOCHEMSZ, die in 1643 Adsistent der O. I. Comp. te *Ispahan*, en in 1646 Onderkoopman aan het kantoor te *Gamron* was. Bij den dood van zijnen oom WOLLEBRANDT was hij voorzeker reeds overleden, omdat in het testament alleen zijne broeders PIETER en TIJS en zijne zusters ANNA en TRIJN genoemd worden. Voor eene levensschets van DE JONGH zijn zeer belangrijke bouwstoffen voorhanden.

C. W. B.

Kapot (X. bl. 229, Vr. 260). Dit woord voegt men in *Zeeuwsch-Vlaanderen* den verliezenden kaartspeler toe. Van een' weinig gedeugd hebbenden doode zegt men, dat hij kapot is. Onlangs zag ik eene fransche prent, voorstellende twee monniken kaartspelende, onder den eenen las men: *Cagnée*, onder den anderen: *Capot.* In *België* spreekt men capot even als ons kapot uit, en gebruikt het in de beteekenis van dood. Ook zegt men: »dat geval heeft mij sterk aangedaan, ik ben er heelemaal kapot van. In den *Grand Dict. franc. et flamand* van HALMA leest men: »*Capot.* Habillement que mettent les chevaliers lorsqu'ils sont reçus dans l'ordre du St. Esprit.

Capot. Cape de Béarn. Sluijer die de juffers aandoen als zij ongekleed uitgaan.

Capot. Terme du jeu de piquet.

Capote. Sorte de casaque." Het woord *capote* is in *Zeeuwsch-Vlaanderen* in gebruik voor overjas. *Casaque* (kazakke) is een buis, doch dit is in onbruik en alleen nog op de Vlaamsche grenzen in zwang. C. P. ROOS.

Crassier en Cimilier (X. bl. 229, Vr. 261). Het woord *cimilier* komt in de *Sententien van* ALVA door MARCUS dikwijls voor. φ²—φ. behoeft slechts de vertaling in te zien aan den voet van bl. 25 vlgg. om »CORNILLE CORNELISZ cimilier" vertaald te vinden door CORNELIS CORNELISZ Loofwercker. Ook »Crassier" vindt men in de *Sententien* elders, dan t. a. p., b. v. bl. 143 en 214 staat: »Grassier." Kan het niet zijn grossier = groothandelaar?

Dr. RÖMER.

[Het voorkomen van het woord onder de twee vormen van *crassier* en *grassier* bevestigt, dunkt ons, de verklaring door den vrager gegeven.]

Hondenslager (X. bl. 229, Vr. 262). Ik geloof, dat de Heer v. LENNEP wat ligtvaardig aanneemt, dat de betrekking van hondenslager heeft opgehouden. Werd zij in enkele gemeenten vóór zeer weinige jaren nog geheel als van ouds bekleed, hier en daar vindt men ook nu nog eene gemeente, waar iemand de werkzaamheden van den hondenslager verrigt en den naam draagt. De vraag leidt mij echter tot eene andere mededeeling. In de 16de eeuw was de hondenslager de man, die de »swiep bewaerde." Zóó lees ik in de kerkerekeningen van *Oudewater:*

Reken. 15$\frac{81}{82}$. »Item LOUFF CLAESZ gegeven voor zy gagy, van zynen dienste vā̄ swiep inden jare vā lxxxj inde plaets vant laecken elcke vrendeel jaers ij gul. ft. vij gūl."

Reken. 15$\frac{82}{83}$. »Item gegeven LOUFF CLAESZ geg. dat hy die swiep doort geheele jaer inde kerck bewaert fit. vij. gūl."

In de rekening van 15$\frac{84}{85}$ draagt LOEF den naam van »hontslager." Dr. RÖMER.

Hondenslager. Niet overal is deze betrekking verdwenen. In de beide kerken der Hervormden te *Alkmaar* vindt men nog zoodanige officianten, die het privilegie schijnen te bezitten, zoo luid mogelijk heen en weder te loopen, als ieder ander de wenschelijke stilte in acht neemt. De bediening is reeds van oude dagteekening: 20 Febr. 1521 werd de stads Thesaurier gemagtigd tot de betaling van 4 ellen laken, van 17 stuivers de el, voor JACOB *de Graefmaecker »van dat hy de honden vuter kerck slaet.*"

Hondenslager. De Heer J. H. VAN LENNEP kan te *Aardenburg* den »Hondenslager" telken Zondag, met zijn' stok gewapend, op zijn post aan de kerkdeur vinden. Dat ambt (meest vereenigd met dat van doodgraver) is dus nog niet overal afgeschaft. De fatsoenlijke lui vinden zijn naam hier echter te gemeen en noemen hem *Stokman.*

G. P. ROOS.

[CHR. verwijst naar eene plaats van WALICH SYVAERTSOON, *Roomsche Mysterien ontdekt*, o. a. aangehaald bij COMMELIN, *Beschrijving van Amst.*, dl. I. f. 431 volgg. en LE LONG, *Reform. v. Amst.*, f. 510 vlgg.]

Vondel, vertroosting over den dood van Willem II (X. bl. 229, Vr. 263). Ik vind het niet onder de hekeldichten in het 2de deel (zonder titel) van VONDELS *Poëzy*, denkelijk behoorende tot de zoogenaamde putjes-uitgave van 1719 (*Amst.*) JOANNES OOSTERWIJK,

groot 4°.; daarentegen wel in J. VAN VONDELS *Hekeldichten, met aenteekeningen uit 's dichters mond opgeschreven, thans werkelijk vermeerdert*, Amersfoort, PIETER BRAKMAN, 1736, (klein 4°.). Daar komt het voor met aanteekeningen, meer dan drie maal van *a* tot *z*, en deze opmerkelijke NB. achter een en ander gedrukt: »Daer zijn ook eenige weinige exemplaren in quarto gedrukt, voor de liefhebbers die J. VAN VONDELS *Poëzij* en werken hebben, om hetzelve daer achter te kunnen voegen." Dat het niet voorkomt in de kl. 8°. ed. van 1650 (*Amst.* JOOST HARTGERS) laat zich verklaren, dewijl Prins WILLEM II in 1650 stierf, en men uit VONDELS leven kan opmaken, dat alles wat hij schreef, voor het in bundels werd verzameld, afzonderlijk werd uitgegeven, ja de pers soms niet stil stond. Bij dit alles houde men in het oog, het achter laatstgenoemd werkje staande

SLOTDICHT:

»Men mengt der andren rijm ook leuren in mijn schriften:
Doch wie mijn' stijl verstaet kan 't een van 't ander schiften."

G. P. ROOS.

G. van der Voort (X. bl. 230, Vr. 265). Tot antwoord aan J. C. K. omtrent eenige berigten van bovengenoemden geleerde, kan ik het volgende mededeelen. Mr. GERRIT VAN DER VOORT, Advokaat voor de Edele Hoven van Justitie in *Holland*, lid van de Hollandsche en Provinciaal Utrechtsche maatschappijen van Kunsten en Wetenschappen, in het jaar 1789 te '*s Gravenhage* woonachtig, heeft in dat jaar een werk in 2 deelen geschreven, onder den titel van *Grondbeginselen der Menschkunde*, uitgegeven bij WILLEM VAN VLIET te *Amsterdam*, en in 1780, in welk jaar hij tot Hoogleeraar in de Wijsbegeerte te *Groningen* beroepen was, een ander werk, *Wijsgeerige Verhandelingen, vertaald en bijeenverzameld door Mr.* GERRIT VAN DER VOORT, welke werken, zoover mij bekend is, niet door andere gevolgd zijn.

V.

[FRISIUS verwijst naar VERWOERT, *Vaderl. Woordenboek.*]

Gerardus Joannes Lette (X. bl. 230, Vr. 267). Hij bezocht de Latijnsche scholen te *Haarlem*, vervolgens de Hoogeschool te *Leiden*, waar hij vooral de Oostersche talen beoefende, onder de leiding en de hulp van zijnen vaderlijken vriend ALBERTI, Hoogleeraar in de Godgeleerdheid.

Het geschrift, dat door REISKE in de *Acta eruditorum* vinnig werd doorgehaald, is het Arabische *carmen* CAABI *panegyricum in laudem* MUHAMMEDIS, in 1747 door LETTE uitgegeven. Die recensie in de *Acta* schijnt een wraakgerigt te zijn, door REISKE over LETTE gehouden, omdat deze REISKE niet genoeg, naar diens zin, geëerd en in lof verheven had. De zaak is niet eervol voor REISKE, en, na de lezing van LETTE'S verdediging tegen die recensie en van eenen door hem medegedeelden brief van REISKE, schijnt LETTE regt gehad te hebben om ten slotte te schrijven: »Rem meam defendunt hae ipsae litterae, in quibus emicant scintillae ipsius indolis fastuosissimae. Meram spirant superbiam et arrogantiam vanissimam, quasi vero meus honos magnum caperet incrementum ab ipsius approbatione; et decrementum ab ipsius improbatione," etc. Zie *Dedicatio* en *praefatio* vóór LETTE, *Observationes philologico-criticae in augustissima* DEBORAE *et* MOSIS *cantica*. Lugd. Bat. 1748, 8°. De *praefatio* is eene niet onbelangrijke bijdrage tot de kennis van den letterkundigen arbeid in dien tijd.

Van LETTE is eene *Dissertatio philologico-critica in qua disquiritur de Idolis quae vocantur* ADRAMMELECH, ACHAD, ASCHIMA *et* ASCHERA opgenomen in de *Bibliotheca Bremensis nova*, Clas. I. fasc. 1. Bremae, 1760.

WINER, *Handb. der Theol. Litt.*, vermeldt van hem: *Animadversiones ad selecta loca V. T.* Lugd. Bat. 1759, 4°. en noemt zijn sterfdag 21 October 1760.

In ARRENBERG, *Naamregister* worden nog opgegeven G. H. (dit zal wel G. I. moeten zijn) LETTE, *Afscheidsredevoering van de gemeente te Valkenburg over* 2 *Cor.* XIII: 11, Leiden, 1750. *Noodige waarheden van de Christelijke Godsdienst*, Zierikzee, 1757. *Over het formulier voor het H. Avondmaal*, Leiden.

D. B......k.

[FRISIUS verwijst naar VERWOERT, *Vaderl. Woordenboek.*]

Heer van Warmond (X. bl. 230, Vr. 268). De Heerlijkheid *Warmond* kwam in 1525 in het geslacht van WASSENAAR-DUVENVOORDE waarin zij ook nog in 1634 was, en vele jaren later is verbleven. — In genoemd jaar 1634 was Heer dier Heerlijkheid JACOB Baron VAN WASSENAAR, geboren in 1592, zoon van JAN VAN DUVENVOORDE en ODILIA VAN VALKENAAR. Zie *Geneal.* van het geslacht WASSENAAR, bij KOK, HOOGSTRATEN en anderen.

EEN LEIDSCH STUDENT VAN 1818.

Zalmvisscherij (X. bl. 230, Vr. 269). Tot bewijs dat er vroeger veel zalm te *Amsterdam* voorhanden was, strekke de volgende plaats uit het *Kleyn Chronykje* van J. ASZ. LEEGWATER, die in 1575 is geboren en in hoogen ouderdom stierf: »Over veel Jaren ben ik tot *Leyden* geweest, daer ik met een Portier wel bekend was, die doen een oudt Man was, die verhaelde my, dat hy een Timmerman in zijn tyt geweest was, ende dat hy aen de palen van de Haerlemmer-dyk, tegen *Sparendam* ende *Amsterdam* wel gewerkt hadde in zijn

Jonkheyt, *dat aldaer doen op het Y so veel Salm gevangen werde*, dat hy verscheydemael zijn ligchaem versaet hadde met gezooden ende gebraden Salm, ende dat voor vyf duyten." Dit beantwoordt echter de vraag van † niet ten volle. 9 Januarij.

Zalmvisscherij. Deze visscherij was in *Holland*, inzonderheid op de rivier *de Lek* belangrijk. Zij is dit nog, maar kenmerkt zich, zoo als de geschiedboeken ons dit van verloopene jaren aanteekenen, zeer door afwisseling. Wanneer de Heer †. inzage nam van het desaangaande opgeteekende bij de zalmvisscherijen op en om *de Lek*, hij zou zich verwonderen over het aantal zalmen, nu en dan in de laatste jaren gevangen. Het gemakkelijk vervoer naar *Engeland*, *België* en *den Rijn*, brengt de vangst grootendeels naar vreemde markten. Dit was vroeger niet het geval, en vandaar de meerdere hoeveelheid op de markten in en om *Holland*, en de betrekkelijk lagere prijzen.

Dat het aantal gevangen zalmen dikwerf groot was, getuigen aanteekeningen, als bij JOHAN BLOEMHERT, *De Gesch. van het Vereenigdt Nederlandt*, Utrecht, 1757, bl. 157. »Even voor 't begin van deze eeuw (de 16de, dus op het eind der 15de), waren er in een jaer op de merkt (te *Geertruydenberg*) verkoft 40000 Salmen." — »In den jare 1610 van den 15 April tot den laetsten February, zyn der tot *Dordrecht* op den Af-slagh geweest 8921 Salmen," zegt JACOB VAN OUDENHOVEN in zijn *Out-Hollandt, nu Zuyt-Hollandt*, Dordr., 1654, bl. 28. Ditzelfde lezen wij in JOHAN VAN SOMERENS *Batavia*, Nijmegen, 1657, bl. 46 en bij J. DE PARIVAL, *De Vermaecklyckheden van Hollandt*, Amst. 1661, bl. 133, die aldaar abusivelijk 1620 heeft. Bij deze drie genoemde schrijvers vindt men tevens de bijzonderheid geboekt van de voorwaarden door de dienstboden, gemaakt bij hunne verhuring, ten opzigte van het zalm eten. M. GARGON schrijft dit in zijne *Walchersche Arkadia*, Middelburg, 1755, dl. I. bl. 254, aant. 1, mede af uit het aangehaalde werk van VAN SOMEREN.

In 1724 werd er zoo veel zalm gevangen, teekent ARN. ROTTERDAM in zijn *Vervolg op* BLOMHERTS *Geschiedenissen*, Amst. en Utr., 1753, bl. 58, aan, als men in een reeks van 30 jaren niet beleefd had. »Tot een staaltje kan verstrekken, dat op den 6 Augustus de Regenten van 't Weeshuys van *Delft* op hunne Vismarkt 250 ponden Salm voor 2 stuyvers en 12 penningen het pond kogten, om de kinderen en bedienden, tot een eeuwige gedagtenis, daarmeeden te onthaalen."

Als eene bijzonderheid schrijft JACOB VAN OUDENHOVEN t. a. p., dat in 1648 onder *Nieuw-lecker-landt*, met een zegen in eenen ophaal 48 zalmen op het land getrokken werden. Dergelijke vangsten en grootere zijn bij de zalmvisscherijen in de laatste jaren vaak voorgevallen.

De verschillende waarde en uitgedeelde dividenden in de aandeelen dezer visscherijen, getuigen mede van het afwisselend voordeel, dat dit bedrijf afwerpt.

In vorige tijden vond men dezen visch ook in het IJ en vooral in de Zuiderzee. De *Revue des deux Mondes*, Oct. 1855, p. 321, teekende deswegens aan: »Autrefois l'esturgeon et le saumon faisaient la plus grande richesse du Zuiderzée; ils ont aujourd'hui tout à fait disparu de ces eaux."

Tegenwoordig is het vangen van eenen zalm in den Overijsselschen *IJssel* bijna eene zeldzaamheid. L. D. R.

Meindert Hobbema (X. bl. 231, Vr. 275). Dr. sla op den *Navorscher* IV. bl. 30 en 329—330, den *Drentschen Volks-Almanak* 1839 en 1840, *Konst- en Letterbode* 1831. Verder de *Leeuwarder Courant* (Mengelwerk) 1843, N°. 43 (door J. VAN LEEUWEN) en 1846, N°. 24; het *Bijblad* van het *Handelsblad*, N°. 10, 1846, N°. 4462, door Y. te *Leeuwarden*. De veiling van een heerlijk landschap met zwaar bosch te *Oenkerk*, aan stukken, als op hout geteekend, op een zolder gevonden en destijds aan de erven van den Heer BRUINSMA aldaar behoorende, gaf aanleiding in 1846 tot de laatstgenoemde stukjes. Vergelijk *Catalogus eener collectie schilderijen*, in April 1846 te *Leeuwarden* verkocht, N°. 1, en Catalogus collectie VEGELIN VAN CLAERBERGEN, bl. 21, N°. 13. Eene dergelijke vraag of opmerking als die van Dr. maakte men in de *Kunst-Kronijk*, Nieuwe Serie, dl. I. bl. 64—68, en de teregtwijzing volgde bl. 89—90. De bovenvermelde schilderij is aldaar niet opgegeven, evenmin als P. V. DE NOTEN, *Recueil de paysages dont plusieurs d'après* HOBBEMA, 16 pièces à l'eau forte, V. HULTHEM, N°. 2148, of andere platen naar HOBBEMA's schilderstukken gegraveerd, b. v. *Le village Hollandais*, VAN HULTHEM, N°. 4979 etc.

Het werkje van HEVIS, *Notice raisonnée sur la vie et les ouvrages de* MEINDERT HOBBEMA, Paris 1854, levert niet veel op; het is intusschen ter beschikking van Dr. bij J. D. L.

PS. Dat HOBBEMA een Friesche geslachtsnaam was, toont OTTO VAN HOBBEMA, een Fries, »en sijn wijf MARGRIETE VAN BEYMER, 1620" (*Catal.* VAN HALMAEL, 1851, p. 56).

Wagenloopsch (X. bl. 258, Vr. 451). Dit woord is, voor zooverre mij bekend is, in *Noord-Holland* niet in gebruik, men zegt hier: *Holziek*. En van een hollend paard met rijtuig zegt men: *de boel is aan de frank*.

J. BOUMAN.

AANTEEKENINGEN.

Opmerkingen nopens het taaleigen en de eigenaardige woorden in Zuid-Beveland. Den geachten lezer van dit tijdschrift wordt dit aangeboden, met de hoop, dat zulks hem aangenaam en hij met de vroegere opmerkingen en woorden, medegedeeld in het *Nieuw Nederl. Taalmagazijn*, bekend moge zijn (*).

Welligt zegt deze of gene wel: waarom zoo lang gewacht, om deze woorden bekend te maken? Zijn zij bij de vorige vergeten? Maar tot teregtwijzing van diegenen, die zoo iets in het midden brengen, zij gezegd: dat het verzamelen dier woorden zoo in eens niet gaat; zij vallen zoo dadelijk niet in het hoofd; ook hoort men dagelijks andere welke men aanteekent. Ik zelf had ook bij het afdrukken der vorige niet gedacht, er nog zoo vele te zullen moeten leveren: ook stel ik mij niet voor, dat deze de laatste zullen wezen. Met eene verzameling als deze, waarvan niets bestaat, is men niet spoedig gereed.

Van ter zijde heb ik gehoord, dat een liefhebber der taalkunde, uit eene verwijderde provincie, opgemerkt heeft, dat sommige der woorden ook in zijne landstreek in gebruik zijn.

Gaarne had ik hier opgave van ontvangen, doch te dien opzigte is men in gebreke gebleven. Dit nogtans is zeker, dat ik de aangegevene woorden in de taalkundige woordenboeken, welke mij ten dienste stonden, een enkel er van uitgezonderd, dat er abusivelijk is ingeslopen, niet aangetroffen heb (†).

Opmerkelijk is het, dat de landlieden in *Zuid-Beveland* zoo vele fransche woorden gebruiken, ofschoon doorgaans op eene verbasterde wijze uitgesproken. Onder andere: *attrappéren*, *bagatel*, *disponéren*, *effectief*, *empleijéren*, *factives*, *garand*, *mizérie*, *menagéren*, *navigatie*, *occasie*.

Welke zou hiervan de oorzaak kunnen wezen? Misschien dat zich hier vele Franschen gevestigd hebben, die om hun geloof hun vaderland hebben moeten verlaten?

Noch uit de namen der inwoners, van welke er bijna geene gevonden worden, welke eenen franschen oorsprong verraden, noch, zoo veel mij bekend is, uit de geschiedenis, welke van zulk eene verhuizing naar dit land geene melding maakt, kan dit opgemaakt worden. Waalsche gemeenten heeft men ook nooit ten platten lande van dit eiland gevonden. Wel in *Goes*, waar dan zekerlijk die ongelukkigen meest zouden gewoond hebben, doch daar zijn juist die fransche woorden niet in gebruik.

Zouden deze woorden in gebruik gekomen zijn, door het verblijf der Franschen in deze streken, ten tijde der regering van NAPOLÉON? Dit kan ook moeijelijk, want dat verblijf is kort geweest. Ook hebben er zich, behalve in het jaar 1809, niet veel Franschen opgehouden, en dan nog maar grootendeels in de Zuidkraaijerspolder en, in de overige jaren, te *Bath*.

Mogelijk is het aan de gemeenschap toe te schrijven, welke *Zuidbeveland* oudtijds met *West-Vlaanderen* gehad heeft (*). In deze gewesten toch worden, uithoofde zij aan landen grenzen, waar niet dan Fransch gesproken wordt, vele fransche woorden gebezigd, welke, door de bovengenoemde gemeenschap, in *Zuidbeveland* in gebruik kunnen gekomen zijn (†).

In mijne opmerkingen nopens het taaleigen in *Zuidbeveland*, heb ik gewag gemaakt van woorden, welke met *e* verlengd worden. Sedert dien tijd heb ik waargenomen, dat men die verlenging ook gebruikt bij eenige bijvoegelijke naamwoorden, tel- en bijwoorden, welke eerste anders altijd onverbogen blijven; b.v. men zegt: *negene*, *tiene*, *elve*, *twaleve*, enz.; *z'is stille*, *z'is zoete*, *stille zin*, *stille leggen*, *'t was te late*, *de taarte is zochte*, *de stove*

(*) Met hoeveel genoegen wij ook deze lijst plaatsen, aan de lezers van den *Navorscher* kunnen wij haar niet aanbieden als vervolg op de vroeger in het *Nieuw Nederl. Taalmagazijn* geplaatste, maar als aanvulling der lijsten van den MACCABEËR, X. bl. 252 en 318. De daar reeds vermelde woorden konden wij dus ook hier niet herhalen. BESTUUR.

(†) Verscheidene dier woorden nogtans worden ook nog in meer dan eene der overige provinciën gehoord. Wij hebben van de vrijheid gebruik gemaakt, ons door den geachten verzamelaar toegestaan, om deze van zijne lijst weg te laten. BESTUUR.

(*) Zie *Verschil in taaleigen tusschen Zeeuwsch-Vlaanderen (4de district) en West-Vlaanderen, nevens overeenkomst van het Zuid-Bevelandsche met het West-Vlaamsche*, door H. Q. JANSSEN, in *Zeeland*, *Jaarb.*, 1852.

(†) Wij kennen het dialect van *Zuidbeveland* niet en kunnen dus niet beoordeelen, of op de dorpen van dat eiland inderdaad zooveel meer woorden van franschen oorsprong in gebruik zijn, dan elders hier te lande, zoo als Dr. CALLENFELS meent. Dit is zeker, dat de meeste door hem aangeteekende ook in andere provinciën in gebruik zijn. Wij hebben daarom de vrijheid genomen de zoodanige woorden weg te laten en alleen die te laten staan, welke, voor zoo verre ons bekend is, elders niet of in eene eenigzins andere beteekenis gehoord worden. Wat Dr. CALLENFELS ten opzigte van het platte land van *Zuid-Beveland* opmerkt, kan men ons geheele land door opmerken. Overal gebruiken de bewoners der dorpen een aantal bastaardwoorden, die men in de steden niet kent. Wij gelooven dit hieraan te moeten toeschrijven. Geene soort van woorden is er, die zoo gemakkelijk veroudert en verdwijnt als bastaardwoorden. Voor een groot deel toch zijn zij overgenomen zonder dat men er behoefte aan had. Wat van deze soort is houdt zich in de steden meestal niet lang staande. Maar op de dorpen blijft het langer voortleven. De woorden dus die nu alleen op de zuidbevelandsche dorpen gehoord worden, zullen waarschijnlijk in vroegeren tijd ook wel te *Goes* in gebruik geweest zijn. BESTUUR.

is drooge, *de koeke is zoete* (*). In sommige streken van dit eiland is dit ook toepasselijk op enkele werkwoorden; men zegt *doene* en ook *ziene*.

Nog voeg ik hierbij, dat men in sommige beteekenissen zegt: voor mensch, *mense* (de *mense* is ziek); voor huis, *huze* (door den *huze* gaan); voor bed, *bedde* (naar *bedde* gaan, te *bedde* leggen); *ikke* voor ik. Vervolgens: ik *vinde*, ik *zegge*, ik *dinke*, ik *bringe* (†), enz. voor ik vind, ik zeg, ik denk, ik breng. Of dit mede in andere gedeelten van deze provincie in gebruik is, weet ik niet regt (§).

Aanwakkeren, *K.* (**). Aansporen, aanmoedigen.

Af en toe (*loopen*). Ergens dikwijls naar toe loopen en terug komen.

Afin. Sedert.

Afleggen. Kalven.

Avondtid' (††). Avond.

Bakken, *K.* Vriezen.

Begunnen, *begust.* Beginnen, begon.

Bejaard. Meerderjarig.

Beijen. Wachten.

Bel, *bel*, *K.* Wel, wel.

Bereglementen. In orde maken.

Beschikken. Bezorgen, bestemmen.

Beslegen. Slim.

Bestig, *K.* Best.

Bezwaring. Bezwaar.

Bitsen. Nu en dan.

Blakken (*Op den*). Op eene onbeplante plaats buiten.

Blaeten, *K.* Leelijk en hard schreeuwen bij het zingen.

Blok (*lands*). Stuk (lands).

Bousonneren. Wroeten, onder andere: varkens op den mestput.

Bugt, *K.* Slecht goed, ook zegt men: *Bugt* van volk, slecht volk.

Bul. Stuk hout van den stam, ongekliefd.

Buk'stabie. Veel.

Butterkapelle. Witte kapel.

Dampen. Zweeten.

Deeg. Grootsch, hoovaardig, dik, zwaar, van een' persoon sprekende.

Deur. Gevonkt.

Ding's. Zonderling.

Dodde (vlas, watte, katoen). Eene geringe hoeveelheid vlas, watte, katoen.

Dodde (*schoone*). Spottenderwijze eene belangrijke zaak.

Dop. Eene zekere maat voor kersen.

Dop. Zeef.

Drakig, *K.* Leelijk.

Dreef (*Op zen*). Weêr hersteld zijn, weêr zijn bedrijf waarnemen.

Drielink. Klein paard.

Drieszap. Triangel of drievoet.

Ege, *K.* Egge.

Eigens, *K.* Zelf. B.v.: Het spreekt van *eigens* (van zelf).

Eit. Heeft.

El, *el*, *K.* Wel, wel.

Erg. Knap.

Factives. Veel moeite die men ergens voor doet.

Fikfakkerietjes, *K.* Gemaal, gezanik.

Garand, *K.* Hetgeen men moet hebben, krijgen.

Galen. Gehaald.

Gare (*Te*), *K.* Te zamen.

Garen, *K.* Opzamelen, b. v. eijeren.

Gebroken. Wanneer het gezaaide op het land niet overal opkomt, zegt men: 't land ligt in 't *gebroken.*

Gebulstrikt. Zegt men van een deel dat gevoelig wordt: b. v. de maagstreek bij het braken.

Gele wiwouw. Goude meerl.

Geleerd. Die lezen en schrijven kan.

Geliks (*bi*), *K.* Bij voorbeeld.

Genaderd, *K.* Geholpen.

Gene zi. De overkant.

Gewente. Gewoonte.

Gezigezaag. Gemaal, gezanik.

Gier. Gierig.

Ginds en de weer praten, *K.* Over en weêr praten.

Ginds en de weer loopen, *K.* Heen en weêr loopen.

Gins zi. Overkant.

Glad. Geheel, b. v. bij verwonding, de vinger, de arm is *glad* af.

Glad en gaal. Geheel. Men zegt: het hemd is *glad en gaal* klaar, *glad en gaal* versleten, enz.

Grevel. Gewillig, van een paard sprekende.

Grofven en grooten. Veel.

Hazeslaapje. Korte slaap.

Hitten (*'t Wil wel*). 't Is wel toevallig.

Houtmotte. Koopman in boomstammen.

Ikkepatik. Die mank gaat.

Ik heb ik. Ik heb.

Iverig. Huiverig.

Jonk. Kind.

Jonk (*Wat*) *heeft ze?* Waarvan ligt de

(*) Dit heeft ook plaats in het voormalige 4de district van *Zeeland.*

(†) Deze verlenging des eersten persoons van het enkelvoud des tegenwoordigen tijds is hier bij de meeste werkwoorden in gebruik.

(§) In sommige van die woorden is de *e* oorspronkelijk. Vroeger b. v. zeide men overal *bedde*, *stove*, *ik vinde*, ik *zegge*. De toevoeging eener *e* aan den infinitivus vindt men ook te *Amsterdam:* die toevoeging heeft daar alleen plaats (en dit schijnt op *Zuidbeveland* ook het geval te zijn), wanneer de infinitivus uit ééne lettergreep bestaat, als *staane, gaane, doene, ziene.* BESTUUR.

(**) *K* beteekent, dat dit woord ook in *Kadzand* in gebruik is, waar ik onder verstaan wil het voormalig 4de district van *Zeeland.*

(††) De uitspraak van dit woord is, alsof er eene stomme *e* achter stond, dat ik hier en ook bij volgende woorden, welke dergelijken klank hebben, met een ' aanduid.

vrouw in de kraam, van een jongen of een meisje?

Kaphout, *K*. Kreupelhout.

Kas. Paard. Voornamelijk wanneer men een kind een paard aanwijst, men zegt dan: Waar is het *kasje?*

Kisteel. Ruif.

Klad in zijn zegt men van iets dat opgemaakt wordt.

Klakken. Hakken der schoenen.

Kleederen uitschieten, *K*. Kleederen uitdoen.

Klipperen, *K*. Kletteren (der tanden).

Klipsis. Eclips; ook het tijdelijk ophouden bij verkoopingen, opdat er betaald worde.

Klumboonen. Snijboonen.

Knap. Ter naauwernood.

Knust. Aardig.

Kobi. Vischgier, beenbreker: Falco ossifragus LINN.

Kokkel, *K*. Geliefde.

Komaf maken. Van iets klaar maken.

Kopstik. Toom.

Kopstik, *K*. Een koppig of hoofdig kind.

Kouwe pakken. Koude vatten.

Krin'kelen. Noch ziek noch gezond zijn.

Kumen, *K*. Kwijnen, ergens over morren.

Kwadië. Kwaad, bederf.

Kwak, *K*. Gedeelte b. v. hooi.

Kweek (*Aan de*) *zijn*, *K*. Kinderen krijgen.

Laaïjig. Zacht (van slik sprekende).

Lankdurendheid, *K*. Lengte van tijd.

Lebreken, *K*. Ledig zitten en zich vervelen.

Leelam, *K*. Moede in de ledematen door eene ligte ongesteldheid.

Leering. Catechisatie.

Leute drin'ken. Wanneer een boeren jongen bij een boerenmeisje des Zondags namiddag thee of koffij gaat drinken, terwijl alle andere huisgenooten naar de kerk zijn.

Loopen wordt gezegd van bijstand van niet-geneeskundigen bij het kramen.

Loopen. Ontucht bedrijven (van mannen).

Looper, *K*. Die zulk een kwaad doet.

Malle. Model (bij het bouwen).

Matelik. Matig.

Meestid's. Meestentijds.

Menageren. Verminderen.

Min'elen. Mengen.

Miserie, *K*. Pijnelijke aandoening bij zweren.

Missand. Hindernis.

Mist, *K*. Drek der menschen.

Misvallen. Tegenvallen.

Moffig. Vochtig, b. v. weder.

Neffen. Naast.

Nil. Stoepje voor de deur bij de boeren.

Nis ei. Zacht ei.

Noch gekikt, *noch gemikt hebben*. Zich stil gehouden, niet geschreid of gekermd hebben.

Noozel. Onnoozel.

Notoor. Volstrekt.

Oeland. Laag land.

Olie breulie. Gemaal, gezanik.

Ons. Wij.

Opperen. Er bovenop komen, b. v. in kleederen, huigezin, enz.

Opslag. Noemt men wanneer het een weinig gevrozen heeft.

Opsnappen. Opspringen, b. v. op een paard.

Opsteunen. Vertrouwen stellen dat eene zaak goed gelukt.

Opwisselen. Er bovenop komen in gezondheid, in kleederen, enz.

Ormannetje. Klein paard.

Overlest, *K*. Laatst.

Pakken. Genezen, treffen. Men zegt, indien een geneesheer eene ziekte goed en spoedig geneest: goed *pakken;* goed *pakken* met het weder, zoo het weder goed blijft.

Per forsch. Dadelijk.

Pipoog. Een zweertje op de oogscheel (Hordeolum).

Plaisse. Plaats achter het huis.

Plekke, *K*. Plaats.

Plukke. Ruif.

Poke. Het verstikt celweefsel bij een bloedzweer.

Politiek, *K*, Slim, geslepen.

Poskop. De gehakte hersens enz. van een varken.

Reeën. Klaar krijgen, gedaan krijgen.

Rigtig, *K*. Gezond.

Rivelingen. Het fijne van het stroo bij het dorschen.

Rooijen, *K*. Gedaan krijgen.

Rot weer. Regenachtig weer.

Schaars. Bijna.

Schadeloos. Schadelijk.

Scheermeester. Barbier.

Schobberdebonk. Schopstoel.

Schoeperen, *K*. Zengen.

Schotstid. Eenigen tijd.

Schrappen, *K*. Brouwen, breijen bij het spreken.

Schreep, *K*. Mager, schraal, sprekende van iemands gelaat.

Schrobben, *K*. Wordt gezegd van iets dat raakt, b. v. de deur, welke bij het open doen den grond raakt.

Schumen. Gluren.

Simmig. Onnoozel.

Slag aan den bak krijgen (*Geen*), *K*. Niet aan de praat kunnen komen.

Slak. Slap.

Sluren. Langzaam gaan.

Slûur (*Aan den*) *houden*, *K*. Aan den gang houden.

Smout van hebben (*Ergens*). Ergens geducht van hebben.

Snapje. Klein end.

Snappen, *K*. Betrappen.

Snavens. 's Avonds.

Snoggens. 's Morgens.

Stansie. Toestand, ook afstand.

Sté. Hofstede.
Sté (*In*). In plaats.
Steekt zijn been ut, K. 't Is verschrikkelijk.
Steken (*Het er voor laten*). Sterven.
Stikt. Steekt, 3 pers. v. steken.
Stikken. Boomstammen van geveld hout.
Stik sta vast. Altijd.
Stoffen, K. Zich beroemen.
Stooksel, K. Brandstof.
Speelkind. Onecht kind.
Stopsel. Kurk.
Storrig. Nezig, van een paard sprekende.
Strekgos. Soort van slecht gras.
Strobbel. Stronken van kreupelhout dat uitgedaan is; hinderpaal, iemand die ergens te veel is.
Struil. Straal.
Struisch. Sterk, stevig gebouwd, van menschen sprekende. Ook niet gemakkelijk, b. v. iets dat niet gemakkelijk gaat.
Stuiten. Stooten (van een paard dat bereden wordt).
Stuitje. Oogenblik.
Stuitreep. Lijn van het van de handsche paard (in *Kadzand* kordeel).
Sturkelen. Stollen.
Stuur in den bek. Hard in den bek (van paarden).
Teë. Teen.
Tegenigheid hebben. Tegen iets zijn.
Tegenstrobbelen. Zich ergens tegen verzetten.
Tidgat. Berigt.
'T is een moord, K. 't Is verschrikkelijk.
'T is een spit. 't Is jammer.
'T likt niet. Er is geen voorbeeld van.
'T loopt niet hoog. 't Gaat niet te best.
Tons. Toen.
Trafiken. Bezigheden.
Troebelig. Naar.
Trotseren. Dwingen, volhouden.
't Trokt. 't Gelijkt.
Tul. Kuif.
Tumse. 't Zijne.
'T vereischt niet. 't Is niet noodig.
Twint. Sedert.
'T zet niet. Het komt er niet op aan.
'T zit er niet just, 't zit er niet net. 't Is er niet in orde, men is in verschil; ook men is daar ongesteld.
Ut'en in praten, K. Door ijlhoofdigheid ongeregeld praten.
Ut'regenen. Door regenachtig weder niet kunnen werken.
Ut'sturend van pijn. Wild van pijn.
Ut'zetten. Verrigten.
Van de pad gaan. Hard loopen.
Van eersten af in. Van het begin af aan.
Verachteren, K. Achteruit gaan, in kleederen, geld, enz.
Verloopen zegt men van eene koe die op den tijd geen kalf opneemt.
Veropperen. Er bovenop komen in kleêren, geld, enz.
Verprospereren. Vooruit gaan in kleeren, geld, enz.
Verval heet het wanneer het gezaaide graan slecht opkomt.
Vervuren. Het land bederven door zonder orde allerlei te zaaijen.
Verward. Ongeschikt. Men zegt een *verwarde* vent, een onhandelbaar mensch.
Verzetten. Aan den man brengen.
Vlugt. Verlegenheid.
Vrouwemeid. Opperste meid bij eenen weduwenaar.
Waar. Was. 3 pers. enkelv. van wezen.
Weegmoedig. Weemoedig.
Wege (*Te*) *gaan.* Te gemoet gaan.
Wegsluren. Weg slepen.
Weve, K. Weduwe.
Wit. Weet, 3 pers. v. weten.
Wonder veel. Zeer veel.
Wreed, scherp lang. Verschrikkelijk.
Zeens (*Zijn*), *K.* Eens zijn.
Zitten (*Het er voor laten*). Sterven.
Zoekmaatje. Middel dat men te baat neemt om zich ergens van af te maken.
Zwak. Streep van het gemaaide gras.
Zweragie. Zweer.

Dr. G. T. CALLENFELS.

Zonderlinge drukfout (vgl. VII. bl. 5, 261, 356; VIII. bl. 96, 242, 318). In het Maandschrift *Laurens Coster*, dl. I. bl. 91 sqq., wordt de volgende zonderlinge drukfout vermeld:

»Het is bekend dat de vriendschap, die tusschen NAPOLEON I en ALEXANDER I van *Rusland* bestaan had, na den vrede van *Tilsit* reeds merkelijk verkoeld was. In 1811 bestond er in het Petersburgsche kabinet eene partij, die vijandig jegens Frankrijks Keizer gezind was. Deze maakte er hoofdzakelijk werk van, om in de officiëele Fransche dagbladen uitdrukkingen op te sporen, waaruit vijandelijke bedoelingen konden worden afgeleid. NAPOLEON echter liet alles aan eene gestrenge censuur onderwerpen door een' daartoe aangestelden corrector. In Maart van het laatstgenoemde jaar bevatte het *Journal de l'Empire* een artikel, waarin betoogd werd, dat indien *Rusland* aan zijne alliantie met *Frankrijk* getrouw wilde blijven, dat rijk ook tot NAPOLEONS voorstellen behoorde toe te treden, dewijl anders de vrede niet konde behouden blijven, en nu werd daarin van het verbond der beide Keizers gezegd: »les deux Souverains dont l'*union* ne peut qu'être invincible." Het ongeluk wilde echter dat de drie laatste letters van het woord *union* waren weggevallen, hetgeen door den corrector was over het hoofd gezien, zoodat de beteekenis nu werd, dat een der twee Keizers (natuurlijk NAPOLEON) on-

overwinnelijk was. Dit schijnt den haat bij ALEXANDER niet weinig te hebben doen toenemen, en niet zonder invloed op diens latere politieke handelwijze gebleven te zijn, ofschoon NAPOLEON volhield dat het eene drukfout was, en terstond den corrector deed ontslaan." D. *te D.*

Zonderlinge drukfout. Ook Engelsche drukkers hebben zonderlinge fouten gemaakt. In een *Prayerbook*, uitgegeven te *Cambridge* in 1778, is in *Psalm* CV: vs. 30, eene *s* te veel ingeslopen. Er moest staan: »Their land brought forth frogs, yes even in their King's chambers" (hun land bragt kikvorschen voort zelfs in de kamers hunner koningen). Maar in plaats van *even* is gedrukt *seven*, zoodat er staat: »zelfs zeven in der koningen kamers."

In eenen bijbel, gedrukt te *Oxford* 1717, heeft eene *g* wederregtelijk de plaats eener *y* ingenomen. In de inhoudsopgave, boven aan de bladzijde waarop *Luc.* XXII staat, leest men *vinegard*, in plaats van *vineyard*. De arbeiders in den wijngaard zijn dus tot arbeiders in azijn geworden. Deze bijbeluitgave heet van daar in *Engeland vinegar bible.* In Februarij 1858 bragt een exemplaar daarvan op een auctie 7 £ op.

Erger was eene fout in eenen bijbel van 1631 door de drukkers van KAREL I gemaakt. Zij werd spoedig ontdekt en ten gevolge daarvan de exemplaren die nog voorhanden waren, op 's Konings bevel vernietigd. Enkele ontsnapten aan dat lot, zoodat deze bijbel tegenwoordig tot de zeer zeldzame behoort. De fout bestond hierin, dat men in het 7de der tien geboden het woordje *not* had uitgelaten, en dus gedrukt: »Thow shalt commit adultery" (Gij zult overspel doen). Nog al zonderling is het, dat dezelfde fout gemaakt is in eenen hoogduitschen bijbel, gedrukt te *Halle*, in 12°., juist eene eeuw later.

Zonderlinge opdragt van een werk (vgl. VIII. bl. 30). Van werken aan God opgedragen vindt men in *Engeland* meer dan een voorbeeld.

A candle in the dark, or a Treatise concerning the Nature of Witches and Witchcraft 1656, is door den schrijver THOMAS ADY opgedragen »To the Prince of the Kings of the Earth." De opdragt van JOHN HORNES, *Divine Wooer* 1673, begint:

»Lord I would dedicate this work to Thee
For its Materials are mainly thine,"

en die der Psalmberijming van JOHN STOW, 1809:

»To Thee, o Jehovah!"

Van *A Covert from the Storm, or the Fearful' encouraged in Times of Suffering. By* NATHANAEL VINCENT, *a Preacher and Prisoner of Jesus Christ*, 1671, is de opdragt gerigt: »To him that is Higher than the Highest, and will shortly come to judge the world in righteousness," en onderteekend: Most Mighty Lord etc. etc. etc. Thine Eternally — N. VINCENT.

Een ander boek aan God opgedragen, is: *The Dividing of the Hooff, or seeming Contradictions troughout Sacred Scriptures, distinguished, resolved and apply'd. For the strenghtening of the Faith of the Feeble, Doubtful and Weake in Wavering Times. By* WILLIAM STREAT, 1654.

De volgende zeer zonderlinge opdragt plaatste DAVID BRADBURY voor zijn gedicht: *Tetelesti, or the final close*, 1794. »To the most Sublime, most Higt and Mighty, most Puissant, most Sacred, most Faithful, most Gracious, most Catholic, most Sincere, most Reverend and most Righteous Majesty Jehovah Emanuel, by indefeasible right Sovereign of the Universe, and Prince of the Kings of the Earth, Governor-General of the world, Chief Shepherd or Archbishop of Souls, Chief Justice of Final Appeal, Judge of the Last Assise, Father of Mercies, and Friend of Man, this Poem (a feeble testimony of his obligations and hopes) is gratefully and humbly presented by His Majesty's highly favoured but very unworthy subject and servant the Author."

Voor *The Voice of the Rod or God's Controversie pleaded with Man*, by L. N. φιλομαθής, 1668, vindt men het volgende: »The Dedication to the Infinite, Eternal and All-Wise God, Father, Son, and Holy Spirit, — L. N. His unworthy Servant and Steward of the Sacred Mysteries of his Everlasting Gospel, humbly devoteth these Firstfinits of his Small things, mort glorious and Dread Sovereign," etc.

The Seraphical Shepherd van CORNELIUS CAYLEY, 1762, is aan JEZUS CHRISTUS opgedragen. Ook de *Scotch Psalms*, met aanteekeningen van NIEL DOUGLAS, is: »Dedicated to the Messiah."

Het oudste voorbeeld eener opdragt van een werk aan God, dat wij aangeteekend vonden, is van ROBERT FLUDD of DE FLUCTIBUS. Voor zijn werk *Utriusque Cosmi Historia* vindt men twee opdragten, de laatste is aan Koning JACOBUS, geteekend R. FLUDD; de eerste: »Deo optimo Maximo, Creatori meo, incomprehensibili sit gloria, laus, honor, benedictio et victoria triumphalis, in secula seculorum. Amen." en onderteekend: *Ego, Homo.*

Scheldnamen uit Godsdiensthaat. E. H. H. schrijft in *Notes and Queries* (2nd S. Vol. II. p. 337):

»Men verhaalt mij, dat de Hollandsche boer aan *de Kaap*, na zijn lastdier met allerlei scheldnamen en verwijtingen overladen te hebben, meestal gewoon is aan zijne ont-

boezemingen de kroon op te zetten door het beest een *Arminiaan* te noemen. Wél is dit een zeldzaam voorbeeld te achten van hoeverre het *odium theologicum*, de godsdienstwoede, kan gaan."

Een voorbeeld uit ons land biedt ons de scheldnaam *Loeder* (voor LUTHER) aan.

J. H. VAN LENNEP.

[De scheldnaam *loeder*, dien wij waarschijnlijk van de Duitschers hebben overgenomen (*Luder*, waarvan *lüderlich*, liederlijk, beteekent aas, en overdragtelijk een slecht vrouwspersoon), is iets anders dan LUTHER. De naam van den hervormer, dien men ook LOTHER, LUDHER en LUDDER geschreven vindt, luidde in vroegere eeuwen LÛTHÊRI, nog vroeger LUTAHARI, waarvan de Franken, die vóór *l* en *r* de *h* als *ch* uitspraken, CHLOTAHARI, en de Latijn schrijvende geestelijken onder dat volk CHLOTARIUS maakten. Het eerste gedeelte van den naam is ons *luid*, Hoogd. *laut*. LUTHER was dus hoogduitsche, LUDHER nederduitsche uitspraak en schrijfwijze. Men behoeft slechts op de *t* in LUTHER en *laut* en de *d* in den scheldnaam *luder* te letten, om te zien dat het laatste woord van des hervormers naam zijnen oorsprong niet kan hebben.]

LIJST VAN VRAGEN UIT DEN VIIISTEN EN IXDEN JAARGANG, WAAROP GEEN ANTWOORD IS INGEKOMEN.

VIII.

Vr.
5. Senior Scholarcha.
6. Van lazuur met een arm.
15. PAULUS MERULA.
16. Lichtgevende eigenschap der katteharen.
20. LIVIUS met voorberigt van ERASMUS.
21. Avondmaalgangers te Antwerpen.
25. Geslacht UYTENBOGAERT.
26. Mr. ANTONIUS BUYSER en Mr. JOHAN BOGAERT.
27. NICOLAUS DE FRISIA.
30. Bijdragen voor de belegerden te Maastricht.
37. VAN ZOMPEEL te Oversween (Overveen?).
38. COCK, bloemenliefhebber in de 18de eeuw.
41. Zilveren schulpschaal.
42. Geboorteplaats van ELISABETH VAN NASSAU.
44. Genootschap: tendimus ad idem.
48. A. W. COSTERUS.
59. Besmettelijke ziekte in 1771.
60. De heilige HUNGARIUS.
63. Een peereboom.
66. Pamfletten aan UYTENBOGAERT toegeschreven.
67. WILLEM HOFSTEDE.
68. MATTHIAS ENGELBERTS.
70. Education morale.
73. Engelsche en fransche vertaling van UYTENBOGAERTS geschrift: Tractaet van 't ampt enz.
76. Maleische en javaansche letterkunde.
83. Bijnamen van grachten en straten te Amsterdam.
84. Stamboek.
96. Een portret van MENNO SIMONS.
99. Kolonel GROLL.
104. MAURITS, 1629.
106. Tekstenorde in 1590.
107. UYTENBOGAERT en het pamflet: Acht voorstellinghen.
110. VAN SASSE VAN YSSELT en DE AMSTELS.
114. „De" maatschappij.
115. Geheime briefwisseling van BILDERDIJK.
120. De „navvies" van Nederlandsche afkomst.
124. Drie geschriften uit den tijd van PAULUS V.
125. Patriciërs.
126. Waterland een zonneleen.
128. Lagen.
130. Schimpdicht op E. O. M.
132. De Koningsgracht te Amsterdam.
133. DIRK HARTOGH.
140. Sprunking glass.
142. De weglating van het voegwoord „dat" in briefstijl.
143. Almassopapier.
144. ADRIAAN VAN DORP.
145. JACOBUS ZEVECOTIUS.
146. De uitgang meyer.
147. Portretten van VONDEL.
150. Doorsneden in drieën.
154. Paradebed van prins WILLEM I.
156. DIERICK VAN OS.
159. Paganus.
161. Staten-mortier.
163. Eene friesche heldin.
164. Chineesche dieven.
169. Lichtstralen.
170. Werken van SAVART en BAGATELLA.
177. STEINMETZ, secretaris van FREDERIK den wijze.
178. Leibnitz-literatuur.
186. Het schip „den Swarten haen".
188. De Rhode- en Oostburgen.
189. Gewelfschilderijen te 's Hertogenbosch.
191. Broederschap van St. Peter.
194. Lijst van burgemeesters en schepenen der stad Rotterdam.
197. Gedeputeerden te velde 1674—1668.
200. GERRIT VAN DER HEYDEN.
204. Portretten van J. A. ZOUTMAN en A. PARKER.
205. NORTHAMPTON, THANNET en STANHOPE.
207. Diamant van MARNIX VAN ST. ALDEGONDE.
208. REINIER KLAASZOON.
209. Gedrukte aflaatbrieven.
212. Eene oude plaat.
214. Kolonie aan de Garonne.
216. Anakreontische vragen.
217. Wapenborden der VAN HARENS in de kerk te Wolvega.
218. Grafkelder der VAN HARENS in de kerk te Wolvega.
219. Herbouw van de kerk te Wolvega.
220. Wis-, natuur- en sterrekundigen vóór CHRISTUS' geboorte.
221. CATS en VONDEL.
224. LAURENS OOSTINGH.
228. MÖHLMANNS Archiv.
231. De hond van prins WILLEM I.
232. Drie wapens in één.
233. De hobo of hautbois.
234. Jupiter-symfonie.
238. Vreemdsoortig kaartspel.
239. G. A. PRITZEL, Thesaurus Literaturae Botanicae.
240. Familie JONGKNECHT.
242. Geslachtregister der NASSAUS in HS.
243. Geslacht VALKENIER en TENGNAGEL.
246. Het graf van den admiraal CRUYS.
253. Onbekende geslachtwapens.
254. Belgische opstand.
257. Oorlog.
263. Geslacht RUSSELL.
264. JOHANN ADAM STEINMETZ.
267. Portret van J. v. H.
272. CORNELIS VAN HAESDONCK.
274. HENDRIK HEUCK.
280. Geslacht HOGENDORP.
281. Ruitvormige schilden.
282. Namen van wapenvoerende familiën gevraagd.
285. CORNELIS HOUTMAN.
287. Geslacht BOETZELAER.
294. WILLEM DE BLAU.
299. De vlierboom en SALTZMANN.
302. BILDERDIJKS Ode aan NAPOLEON.
304. DERCK REIJNIER VAN BASSEN.
305. Het surinaamsche leven.

Vr.
306. Buskruid.
310. Nordlinger vredepenning.
312. Offergeld.
313. De knaap en het gat in den dijk.
314. Twee wapens.
320. Het kwetsen van DE RUYTER.
324. Bitter.
325. Oud zegel.
326. Liberum Belgium.
330. Onkelboerensteeg.
337. Baron D'ANGÉLY.
338. PALUDANUS.
342. Spreuk van Dr. SOUTH.
344. De gebroeders ELERS en de engelsche porseleinfabrieken.
345. Vlieland.
349. A. L. KOK.
354. CHRISTOPH. FROSCHHOUWER.
355. Het album van UYTENBOGAERT.
357. JEAN FAGAUT.
358. Portret van F. VAN AERSSEN.
359. ARENT CRUL.
361. Wapenbord van CLIFFORD COCQ in de kerk te Delft.
362. De magerman.
367. Portret van ISAAC LE MAIRE.
373. Familie CRAEYVANGER.
379. Plaatsnamen gebezigd als familienamen.
380. A. VUER, nederl. horologiemaker te Angoulême.
384. VAN DER HOEK.
385. Cerp en kattenbeer.
386. Namen der jaargetijden.
291. Ronddraaijen der kompasnaald.
392. Ik heb er den bof van.
397. J. DWINGLO.
399. Vreemde planten en gewassen.
404. Het standbeeld te Oranje.
408. H. PAAUW.
411. Utrecht de school des satans.
418. Madame DE NERAH.
419. Twee NEPVEU'S.
423. NAPIER en Kronstadt.
424. Japansche schilderij.
428. Lijsten van officieren.
429. MEURON.
430. L. ROEPEL.
432. Fransche Navorscher.
434. Vijffrancsstuk van 't jaar 1810.
440. Penning: der Rest ist gutt.
442. De Noordzee en de Ionische zee.
447. Penning met roemer en doodshoofd.
454. LUTHERS „Brief van JEZUS CHRISTUS."
459. REMBERTUS HORREUS.
460. Ds. P. CHEVALLIER.
462. Geboorteplaats van JUSTINUS VAN NASSAU.
464. Ds. KLEYN.
465. Woonplaats van JUSTINUS VAN NASSAU te Breda.
466. Vader van MAARTEN HARPERTSZ. TROMP.
468. FERRIER.
469. CATS.
471. Het Princesselaantje te 's Gravenhage.
472. Verkooping der rariteiten van CHR. HUYGENS.
473. Rood vaandel door den paus aan de Zwitsers geschonken.
474. Klok te Breda.
475. Kruistogtenbul.
476. Minnares van PHILIPS den schoone.
477. C. WEGEWAERT.
478. Het wapen van 's Gravenhage.

IX.

Vr.
8. Wapen van DE GROOT.
10. CORNELIS DE BRUIJN.
11. Het oude hof in den Haag.
12. CHARLOTTE VAN SANTEN en CORNELIA KALF.
13. HUGO DONELLUS.
14. Uitvaart van een vorstelijk persoon in de 16de eeuw.
16. Floia cortum versicale.
17. JOSEPH SWETNAM en WILLEM CHRISTIAENS.
18. Chronicon Saxonicum.
19. J. C. VAN ALCKMAER.
20. Een handschrift van VONDEL.
23. Cubus.
24. RUISCH DE BRUIJN.
27. De geest van JAN TAMBOER.
31. JAN JANS VAN HAEFTEN.
34. Eene watermachine.
37. MATHURIN GUITET.
42. ADRIANUS WITTIUS.
43. JACOBUS BRUNO.
49. Rekenkunstig vraagstuk.
58. H. THOMBERGENS vertaling van een geschrift van S. FRANK, enz.
59. Descendenten van J. en C. DE WITT.
61. Prent van het turfschip van Breda.
63. Kleur der plantwortels.
66. Een oud burgerhuis te Amsterdam.
67. Stopeleberg bij Heemskerk.
68. Werken van HADR. JUNIUS.
70. Gebruik van erfelijke titels.
78. Verbetering in J. UYTENBOGAERTS leven.
79. De krokjesdag.
81. Afleiding van Canada.
83. Anonyme werken.
92. Latijnsch gedicht van G. BRANDT.
93. Onbekend wapen van 1595.
94. St. Stevens rijden.
96. Anakreontische vragen.
99. Verkleinwoorden.
100. Paadje.
101. O. B. VAN BORCKE.
102. G. VAN VREESWIJK.
103. Meester JAN.
108. Brieven en predikatiën van PASCHIER DE FIJNE.
112. Hubrechtsdag.
114. Een vers van ROWLEY.
115. Gildepenning.
116. Verkooping bij palmslag.
117. Mr. CASPER VAN POELGEEST.
119. PAULUS BUIS.
120. ERNST BRINCK.
122. Anakreontische vragen.
126. Raaitienden.
128 Chinesche Houdinggeneeskunde.
129. Toren van de St. Walburgskerk te Zutphen.
132. Burgemeester HOOFT.
133. Nederlandsche vertalingen van HESIODUS.
136. Het woord „mysterium" op de pausselijke tiara.
138. Dagvaarding van SYMON SPEYAERT en CLAES VAN DER GHEER.
142. Zegel van het Westerkwartier.
144. Ruïne bij Maastricht.
146. Een geschrift van FÉNELON.
162. Kasteel te Geertruidenberg.
163. Ooit immer, nooit nimmer.
170. ROMBOUT HOOGERBEETS en JAN BEETS.
171. Verwanten van ROMBOUT HOOGERBEETS.
173. ELISABETH VAN OVERVELD, nakomelingen van DUIFHUIS.
175. SCHLAFFIUS of SCLAAFFIUS.
183. CORNELIS PIETERSZ. HOOFT.
189. Pater BERENDSE.
194. Zilverenbruiloftszang van C. LOOTS.
195. Windvlagen in drieën.
196. Inslaan van den bliksem des winters.
201. Gedenkpenningen op het uitwijken der Saltzburgsche emigranten.
203. JOHANNES STUERBOUT.

Vr.
207. J. L. VAN LAAR MAHUËT.
211. Oorlog der Doctoren.
214. Billard royaal.
215. R. STAPEL ZALT.
219. Wit metaal op Macasser.
220. Wapen van Malakka.
222. Prof. JACOB GOOL, MATTHEO à ST. JOSEPH.
224. Munniken.
229. Smijt ze maar op den wagen.
230. Werken van fransche en andere zoölogen.
231. De simir.
236. TIELEMAN CUPUS, Historie van de reformatie in Nederland.
237. Onder Jan.
239. Rijbieren en quanselbieren.
240. Gezant te Constantinopel in 1708.
245. Zonderling zegel.
246. COSMO DE PESCARENGIS.
248. Gezondheidskruiden.
252. Keizers van Japan.
258. Gouverneur van Ceylon.
259. LEVADE.
260. SAMUEL PRINCE.
263. WILLEM USSELINX.
265. De boekdrukkers CRAESBEECK te Lissabon.
266. Regten der O. I. Compagnie.
269. Zelfmoord in 1809.
271. De beelden in de verte van MOSER.
272. De wel.
273. Afstammelingen van LUCAS VAN LEYDEN.
278. G. D. BAY.
279. J. SIJBRANDS.
282. Nederlanders door vreemde vorsten geadeld.
291. Eene zonderlinge wetsbepaling.
296. Tweede uitgave van het Historisch verhael van 't ghene sich toegedraghen heeft binnen Dordrecht 1618 en 1619.
297. Uitgave van POPPIUS' Enge poorte.
298. Geschrift van R. DWINGLO van 1648.
300. Fontein van HERON.
302. Regulateur.
303. Brieven van CORNELIS PIETERSZ. HOOFT.
305. Passionaal, Doopsel, Ketterboek.
307. H. PAGIUS.
312. Verklaring van letters op een cachet.
313. Spanjaardengelden.
315. SIMON VAN BEAUMONT en de Cid van CORNEILLE.
321. Middel tegen ijzerroest.
322. Anakreontische vragen.
325. ALETHOPHILUS ELEUTHERIUS en ELEUTHERIUS N. BATAVUS.
326. De kerk te Leerbroek.
327. Schrijvers van de Vaderlandsche Chronijk.
329. Op het hoofd, op den schouder.
332. A. B. STRABBE.
334. JAN, basterd van Beijeren
336. A. VAN DEN BORRE'S Derde vertoog.
337. Geschrift van ASSUERUS MATTHISIUS.
338. Twee geschriften van D. SAPMA.
339. Twee geschriften van S. LANSBERGEN.
340. De ridder DU VIAL.
341. Stenografie in 1750.
342. Verzameling van TRIGLANDS geschriften.
344. Vertaler van het Libre discours, 1619.
346. P. WILS.
347. A. F. WILLE.
349. Knoopen draaijen.
350. Si non è vero, è bene trovato.
351. Aerolieth in den zomer van 1853.
355. Charter van FLORIS III van 1174.
359. FRANCISCUS CUPERUS.
360. GERARDUS en IDZARDUS NICOLAI.
363. Gildekleeden.
364. Guarde Jojorix et Meriblis.

Vr.
366. Grafkelder aan de Zuiderkerk te Amsterdam.
370. DE GROOTS Bewijs van den waren godsdienst in het Engelsch.
371. Lijst van geschilderde portretten.
373. Engelsche gedenkpenning, 1743.
384. Drie eenlingen.
385. Anonyme werken.
390. Armenloodje van Antwerpen.
391. Antwerpsche penning.
394. M. ALTHUSIUS.
395. Utine en Süsel.
400. De Actes authentiques en het Commonitorium van D BLONDEL.
401. MASSAEUS POTVLIET.
402. Apologeticon adversus Satyram D. HEYNSII.
404. Graf van HOMERUS.
405. Doorgraving van Holland op zijn smalst.
406. Barnevelt, treurspel.
407. Togten naar het Noorden in 1624.
410. Verguld koper.
411. Mits.
412. JAN VAN DEN BOSCH.
413. Vraagboekje van HERMAN HERBERTS.
418. J. SCHULTZ VAN HAEGEN.
421. Regtsmagt der eigenaren van stinsen in Friesland.
424. Auteur van WILLEM BAARLAND.
426. CAREL baron DE GEERS geschriften.
433. Voorspelling.
436. N. B. A.
437. CHRISTIAAN HARTSOECKER.
439. Opschrift te Haarlem.
440. Amsterdamsch dialect.
442. CAREL REINIERSZ.
451. Gardes te voet van prins WILLEM I.
452. Dr. JOHN VAN LEEUWEN.
453. Houten beelden der hervormers.
455. Boekekist.
456. De steenen onzer heidevelden.
457. GERARDUS RÉHOORN.
459. S. VAN CAMPFORT.
461. Geneesheer of doctor van Rijnland.
462. Het tooneelspel, de Patriotten.
464. SIMON JANZONIUS.
465. JAN STEENGRACHT.
467. Een schoō ende devote oeffeninghe.
472. Soeren, SORANUS.
476. Geëtste plaat der zamenzwering van H. SLATIUS, in 1623, tegen Prins MAURITS.
477. Schilderij met eene kerkelijke plegtigheid.
478. Gedicht over de ouderliefde.
479. Verslag van S. PEPE'S Diary.
480. GUIZOT beschuldigd van letterdieverij.
481. Peper.
483. Gebruik van den barometer.
484. Lucifers.
485. Sinternant.
486. De dassik.
488. Eerste bruine beuk in Nederland.
489. Een geheimzinnige wisselbriefhouder.
492. Rabbi ISRAEL SALOMONS.
494. Begaafd.
495. St. Maartensmannen.
496. Bisschop in partibus infidelium.
497. ALBRECHT VAN BEIJEREN.
498. Woonplaats van BELLAMY.
499. Geslacht HAGEN.
500. Yval.
502. Anbeelten, worpen, stellen, drubbelen.
504. J. SIBILLE.
510. Koperen munten in 1822.
511. Doorgraving der landengte van Suez.
512. Bijschrift op KAREL den groote.
514. Broeibakken.

BLADWIJZER.

A.

Aa (J. v. d.), 15.
Aanslag op Zuidholland, 165.
Aardbeving van Lissabon, 230.
Aardenburg (Instelling der kermis te), 128, 188.
Adel (Thans bloeiende nederl.), 232. — in Friesland, 196.
Adoni-beseck (Schrijver van), 52.
Adriaan Anthonisz. v. Alkmaar, 164.
Aemilius (E.), 72, 169, 197, 344. — (Th.), 73.
Aerolithenregen, 122.
Afbeeldingen van beroemde personen, 134.
Afra Behn, 164.
Alkmaar in Indië, 34. — (Uithangborden te), 56.
Alles is hier vast en veilig, 329.
Almanak in 1496, 357.
Amsterdam (Realen eiland te), 313. — (Huizen in de Tichelstraat te), 355.—(Bergenvaarderskamer te), 321. — (Koetsen te), 233.
Anacreontische vragen, 194, 257, 358.
Anagrammen, 327.
Anonyme werken, 7, 36, 173, 175, 302, 363.
Appelius (J. H.), 357.
Arend (Dr. J. P.), 150.
Arkel (Hs. v. C. v.), 195, 371.
Armada (De Spaansche), 281.
Arminii anecdota, 4.
Arrestatie van vier studenten te Delft, 178.
Avis fidelle, 172.
Axminster (Vicomte v.), 260.

B.

Babioles literaires et critiques, 324.
Babylon (Toren van), 140.
Bajert in het gasthuis te Amsterdam, 40, 136, 232.
Balde (J.), 36, 208, 303.
Barbeyrac, J. D. Meijer, 69, 305.
Bart (Jan), 165, 368.
Baselis (J.), 37, 209.
Bataafsche republiek (Geschiedenis der), 44, 293.
Batavia (Naamsoorsprong v.), 214.
Baudartius (Grafstede van W.), 320.
Beeldsnijder (J.), 17.
Behangsel, 171.
Behangselpapier, 171.
Beyerlinc (L.), 19, 110.
Benjamin v. Tudela (Itinerarium v.), 5, 119, 264.

Bergamo (Genootschap), 56.
Berchem (W. van), 68, 340.
Berkel (Heerlijkheid), 102, 340.
Beverningk (H. v.), 222.
Bezoldiging van staatspersonen in de 17e eeuw, 14.
Biche (Graafschap), 291.
Bickers 1650, 326.
Bye (M. de), 14. — (J. de), 33.
Bilderdijk (Teekening van), 36. — (Twee brieven van), 90. — Geschied. der Nederd. taal, 272.
Bing (Admiraal), 356.
Biographie, 37, 209, 267, 303. — 102, 312, 336, 364.
Blaeu (J.) en Roggeveen, 258.
Blank, braspenning, stooter, 168.
Bleiswijk (P. v.), 325.
Bliksemafleiders in de 17e eeuw, 346.
Blucher (Toast v.), 7.
Bodecheer (N.), 100.
Bodegem, 260.
Boekanier (De), 113, 198.
Boeken op berkenschors, 9. — (Verboden) in Nederland, 332.
Boekenbanden uit de 16e eeuw, 347.
Boekerij, hoe in 1680 tot stand gebragt, 57.
Boerhaave en 't goudmaken, 55, 141.
Boetselaar (C. baron v.), 42.
Bommelius (Schuldbelijdenis v. E.), 215.
Bonerus (J.), 4, 88, 263.
Borger (Verspreide gedichten v.), 7, 120.
Boschgeuzen te Bergen, 190.
Bossier (M.) en A. Vollenhove, 292.
Bossu (Brief van), 250.
Bouchard, Migoen, 114, 235.
Bouillon (Hertogd.), 260.
Boulegrin, 18.
Bowrings Batavian anthology, 49.
Brahé (Dood v. Tycho), 48.
Brandmerk op de wang, 136, 200.
Brandt (Onuitg. geschrift v. G.), 4.
Breda (Doopvont in de hoofdkerk te), 321.
Brief aan het volk van Nederland, 56.
Broucke (M. v. d.), 196.
Brouwer (Sterfdag van H.), 61.
Brownrigg (Mrs.), 225.
Brutusbosch, 73.
Bucquoi (P.), 283. — (du), 290. — (J. de), 328.
Buijesius (J.), 290.
Bullebakken, 233.
Bunyan (Uitgaven van), 225.
Buren (M. v.), 101.
Burgemeester (Een) uit den ouden tijd, 246.
Burmannus (Proces tegen P.), 39, 232.
Burney (Ch.), 326.
Buvry (J. de), 321.
Bijbel (De) in het Amerikaansch, 191, 320.
Bijma, (B. v.), 321.

C.

Calanderbroer, 81, 141.
Camphuyzens Sticht. rijmen, 17, 73, 108, 234.
Canonieke regt (Uit het), 275.
Capellen (Gebed van Alex. v. d.), 247.
Carlos (Don), 197.
Carosse, 279.
Catharina II (Geschriften van), 86, 261.
Cats en Jos. Reynolds, 273. — Emblemata, 353.
Cebetis tabula, 314.
Ceel (H. van der), 230.
Charlois (Kerk van), 323.
Chiltern-hundreds, 257.
Cicero (Verbrand hs. v.), 5, 119.
Coca (De), 159.
Coligny (Louise de) en Oldenbarneveld, 325.
Compagnie Oostindische (Boeken of werken opgedragen aan de), 126. — (Belooningen van bewindhebbers der) aan hunne dienaars, 181. — idem aan kommandanten van 's lands schepen, 221. — (Merkteeken der), 318. — (Uitgaande manifesten der), 354.
Compère Mathieu (Le), 324.
Coningsby, 132.
Constitutie (Plan van) van 1782, 6.
Contemporaine (Mémoires d'une), 355.
Coolhaas (De Antichrist v. C.), 156. (Vereering aan), 279.
Cordelière, 282.
Cornelis (Broer) en Jan v. Hout, 219.
Couperus (J.), 1, 174.
Couranten (Latijnsche), 163, 367. — (Amsterdamsche), 326.
Craan, 71, 135.
Criex (Dr. J.), 99, 310, 364.
Crimineelboeken van Delft (Uittreksels uit de), 348.
Cromwell en de aap, 2.
Cuens de Hollande; 16, 73.
Cuno (J. C.), 69, 306.

D.

Dagverhalen van ned. gezanten, 168.
Dam (Ds. K. v.), 2, 87, 261.
Delen (Bar. v.), 14.
Delft (Een schepen van), 352.
De quinque articulis, 1, 116, 141.
Dialect (Amsterdamsch), 80. — in het land van Kuik, 89, 145.
Dicht- en letterlievend genootschap (Amsterdamsch), 238.
Dieren (Wilde) in Nederland, 356.
Does (D. v. d.), 4, 339.
Dom te Utrecht (Schouten van den), 132.
Domesdaybook, 134.
Doodshoofd (Het), 37, 70.
Doopen buiten de steden, 177.
Dordsch melkmeisje, 34.
Dornseiffen (G.), 56.
Douwe Aukes, 258.
Drenkelingen (Middel tot opsporing v.), 12.
Droogmakerijen (Nederl.) in Engeland, 27.
Druidenmes, 33, 206.
Drukfout (Zonderlinge), 380.
Duyfken en Willemijnken, 272.
Duisternis op klaarlichten dag, 39.
Duivenvoorde (W. v.), 67, 210.
Dijk (H. S. v.), 19, 295.

E.

Edelen in Friesland, 356.
Edelman (Een) die niet schrijven kan, 232.
Eggericx, 15,
Egmont (Anna v.), 322.
Eieren (Vreemde ligchamen in), 188. — van den haas (De), 48.
Eierschalen te breken, 330.
Eiken van Engeland (De), 222.
Ellison, 290.
Engelsche schrijvers (Geboorte- en sterfjaren v.), 107.
Engelsche tooneelspelers in de Nederlanden, 104, 328.
Erasmus en zijn A. B. C., 291. — Schilderstuk van), 291.
Erfmaking (Zonderlinge), 30.
Espagne (J. d'), 201.
Ewaldussen (De twee), 257.

F.

Ferrier (L. J.), 34.
Floris V (Charter v.), 123, 211, 348.
Foeke Sjoerds, 82.
François, 100, 312.
Fraxinus (Lib.), 11.
Freiligrath (F.), 334.

G.

Gachard (Aanhaling v.), 130, 341.
Gallitzin (D.) en de prins v. Oranje, 99, 310.
Gang (Onderaardsche) van Rijnsburg naar Katwijk, 231.
Gazette de Leyde, 135.
Gedicht op de ramp van Leiden, 3, 117. — op oude vrijsters, 56, 242.
Gein tot stad verheven, 50.
Geluid (Verward), 75.
Geluwe (A. van), 56, 90.
Geneal. geschiedenis der Utrechtsche adellijke geslachten, 323.
Geneeskundigen te Jisp, 54, 141, 336.
Genootschap van Waterloo, 291.
Gersdorp (Bar. v.), 10.
Geschiedenis der wereld (Berijmde), 3, 88. — v. Nederland in de fransche taal, 42, 107.
Geslacht van vreemde woorden, Sanhedrin, 121.
Geslacht v. Altena, 98, 329. — Bette, 96. — Duyvel, 130, 341. — v. Heeckeren, 230. — v. Hoorn, 4, 118. — Keldermans, 1. — v. Keverwijck, 33. — v. Lockhorst, 65, 269. — v. d. Mijle, 122. — Ouder-Amstel, 143, 298, 361. — Pauw, 278. — de Peyster, 294, 360. — Persijn, 69. 270, 363. — Slingelaud en v. Zuylen v. Nyevelt, 102. — v. Teylingen, 65, 269. — de Vlaming v. Outshoorn, 163. — Vosmaer, 7, 120, 142, 302. — Vijgh, 66. — de Wael, 34, 206. —
Gezant te Petersburg in 1762, 1.
Gezondheidspolicie in de XVIde eeuw, 222.
Goud en zilver, 152.
Goulart (Familie v. S.), 44.
Gouverneur van S. George d'Elmina, 162.
Gower (Dichtregels van), 196, 372.
Graf van Philips Willem, 113.
Grafschrift van B. Bekker op zijne vrouw, 83. — op Tjerk Hiddes de Vries, 83. — Hier ligt een zoon, 105, 168. — van Jacoba v. Beijeren, 164, 250.
Grafschriften v. Nederlanders in het buitenland, 153, 250.
Graftomben, 15.
Grave (H.), 68, 270.
Graven v. Holland en Zeeland, 16, 73, 294.
Gravenhage (Fortificatie van 's), 248.
Gravure van een zeeslag, 161.
Grimms Märchen (Vertal. v.), 65.
Guazzo (S.), 52.
Guest (Dr.), 326.

H.

Hachtingius (A.), 114.
Hackman, 51, 298.
Haeften (E. en R. v.), 115.
Handschoen, 13.
Handschrift (Fragmenten van een oud), 129. — van Drakenborch, 164, 368. — als toetssteen van het karakter, 168.
Haneboek, 359.
Haringhandel in 1701, 282.
Hartsoecker (Chr.), 143.
Hasselaar (Kenau), 67, 269.
Hattinga (A.), 170, 336. — (W., T. en D. W. C.), 333.
Hatto, graaf v. Loenen, 84, 362.
Havelthe (Inhuldiging van den bisschop van Utrecht als heer van Drenthe te), 356.
Havinga (G.), 173.
Heemskerk (Legaat van M. v.), 228.
Heerlijkheid (Hooge en Ambachts-) gesplitst, 131, 342.
Heilooërpolder, 49.
Heyndrick (Mr.), alias Quaetpaert, 157.
Hemert (J. M. v.), 80.
Hillenius (C.), 143.
Hypocras, 134.
Historie v. h. leven en sterven van Oldenbarneveld (Uitgave der), 80, 299.
Hobbema (M.), 231, 376.
Hodorp (Manhaftig gedrag van H.), 287.
Hogenbergs historieprenten, 21.
Holbarent (F.), 196.
Hollandsche boeken vertaald, 11, 38, 72, 105, 198, 334.
Hollandsche treurspel (Het), 2, 174.
Hollandsche verzen in 't Italiaansch vertaald, 258.
Honden (De) en de maan, 85, 141.
Hondeslager, 229, 374.
Hoofdelingen, 356.
Hooft Dz. (H.), 6, 205, 266, 362.
Hooghe (Romein de), 142, 331.
Hoorn (W. A. Graaf van), 172.
Hopperus, 322.
Horologiemaker (Beroemd haarlemsch), 71.
Huygens (Zeeuwsche uitgaven v.), 225.
Huisbijbels, 184, 351.
Huldtooneel in Noordholland, 356.
Hulft (G.), 195, 371.
Hulle-wulle-waaitje, 71.
Hulshoff (M. A.), 6, 119, 264.
Huwelijken te Amst. aangeteekend, 185. — van weduwen in 1624, 189.

I. Y.

Infirmitates S. Quirini et S. Cornelii, 47.
Ingenieur (Een bekwaam) die nooit geleefd heeft, 123, 188.
Inval der Hollanders in het overkwartier van Roermond, 102.
Isselt (Heerlijkheid), 97.
Italiaansche prozawerken verduitscht, 328.
Yvon, 313.

J.

Jaarboeken (Nederl.), 82.
Jacob (Mr.) van Leiden in 1485, 129.
Jager (H. de), 280.
Jan (Heer) v. Ostende, 132.
Jan van Spanje, 68, 270.
Jans (St.) heeren in de Nederl., 291.
Jansen (H.), 78.
Jantzon (S. B. en G. J.), 102.
Jenever in het leger voor Alphen 1672, 352.
Jonge (D. de), 291.
Josephus (Berigt van Flavius) aangaande Jezus, 346.

Junius (Hss. van), 20.
Justitiekosten, 20.
Juttepeer, 56.

K.

Kaarten (Gebulte), 204.
Kämpfer, Beschr. van Japan, 231.
Kampvelden, 41.
Kapellenvlugt, 69, 306, 337.
Kasteelen (Oudste) in Nederland, 133, 344.
Keeshonden, 5, 119, 264.
Kleuren (Symboliek der), 45. — der faculteiten, 97, 308. — der militaire gebouwen, 107.
Kleverskerke (Steen te), 338.
Klokgelui, 322.
Kniphausen (Heerlijkheid), 6, 119.
Koffij (Hoe de) bij de Turken in gebruik kwam, 31.
Koffijdrinken verboden, 5.
Kok, Vaderl. woordenboek, 304, 359.
Kolhornsch taaleigen, 154.
Kolockol te Novogorod, 352.
Kolijn (Hs. v. Klaas), 143, 301.
Kompas (Inrigting van het), 5.
Kookboeken (Oudste nederl.), 36, 207.
Koopen van posten, 32.
Kooten (Ds. P. A. van), 129.
Kors Vincent, 322.
Kroonen (St. Jans-), 245.
Kruyff (Twee bijschriften van J. de), 21.
Kruisvertreden in Japan, 194.
Kuchlinus (Eehtgen. v. Ds. J.), 10.
Kijker te Parijs, 101.

L.

Lak uit zegelstempels te krijgen, 222.
Lang (Ritter von), 69.
Lassonius (P.), 115.
Latius (J.), 49.
Leengoederen, 68.
Legaat van P. Mogge van Renesse, 161.
Lemput (R. van), 43.
Lennep (Huis te), 173, 261.
Lessius (L.), 20, 110.
Lette, (G. J.) 230, 375.
Lettertypen (Hebreeuwsche), 219.
Levensverzekering- en ziekenfondsen, 129, 341.
Lichtkogels, 245.
Lichtmis (De), 260.
Liefde (Vrouw van J. de), 232.
Liesveldt (Baronij van), 100, 311, 364.
Linnen stijven, 188.
Lion en leopard, 193, 371.
Liverei (Groene) des duivels, 169.
Lombarden te Delft, 211.
Loots (Dichtregels van C.), 113.
Lui seul vaut une armée, 329.
Luther (Oud bewijs dat) de antichrist is, 57.
Lijkredenen enz. op remonstrantsche hoogleeraren en predikanten, 91, 183, 346. — op luthersche predikanten, 147.
Lijkstaatsie van Willem IV, 7, 175.
Lijnslager (H.), 322.

M.

Maaltijden (Kerkelijke) te Doesborgh, 166. — in 1705, 254. — in 1761, 255.
Maan (Het mannetje in de), 273. — (Invloed van de) op de weersgesteldheid, 334.
Maansinvloeden, 8.
Maassluissche hoekertje (Het nieuwe), 290.
Magni tumulus, 226.
Malabaarsche olla, 2, 339.
Manetho, 291.
Maria en Elizabeth (De koninginnen), 35, 207.
Maziton, 359.
Medini (De Graaf), 325.
Meerman (W.), 325.
Mr. vóór den naam van regts-doctoren, 357.
Meesters (W.), 97.
Meijer (Verspreide gedichten van H. A.), 65.
Melanchton als rustbewaarder, 180.
Melton (De ridder), 193.
Merapi (Uitbarsting der) in 1739, 216.
Mercurius Amstelaedams, 338. — (Haagsche), 359.
Merula (G.), 259.
Merwede (Huis de), 103.
Metternich in 1708, 73.
Middaghten (Chr.), 83, 301.
Middelburg, Metellum castrum, 37, 209.
Mirabeau, Aux Bataves, 87.
Mistelbloem, 328.
Mnemotechnie, 355.
Modde van Gompen, 135, 334.
Moerbeziënboom op het slot Ostende, 53.
Mol (De), 290.
Molenaarskarren te Amsterdam, 66, 210.
Montfoort (Graafsch.), 6, 143, 31.
Moonen (Brief van A.), 285.
Moons (Portret van Magdalena), 161, 367.
Moordenaar ontdekt en gestraft, 98, 309, 363.
Morales (El.), 65.
Muys van Holy (N.), 169, 292.
Mummietarwe, 187, 370.
Munniks (W.), 292.
Munt te Elburg, 101, 312.
Munten, der stad Haarlem, 37, 176, 241. — (Nood.-), 51, 200. — (Oude), 276. — (Ned. Indische), 97, 308. — Van Sédan, 229. — Centen in de vorige eeuw. 36. — O. I. Duiten, 131, 342. — Groningsch stuivertje, 193, 370. — Schrikkenborger, witte, 37. — Pattekon, 328. — Patard, 334.
Musschenbroek, F. Hemsterhuis, P. Nieuwland, 56.

N.

Nachtwachtliedjes, 38, 104, 134. —
Namen (Nederl. voor-), 317. — (Nederl. vrouwe-), 151, 214. — (Spelling v. persoons-), 313. — (Plaats-), 69, 271. — (Spelling v. plaats-), 313. — (Plaats-) van angelsaks. oorsprong, 314. — (Nederl. spot- en scheld-), 9. — (Scheld-) uit godsdiensthaat, 381. — (Gelijkluidende) v. steden in de Vereen. Staten, 7, 174. — van heerlijkheden als familienamen, 172, 235, 299, 361. — (Volks-) van herfsttijdeloos en safferaanplant, 129.
Napoleon I in Holland, 167. — Te Breda en te Brussel, 331. — (wat) met Nederland voor had, 216.
Nassau (Just v.), 41. — (Bastaarden van), 51, 112. — (Dochters van Willem v.), 52. — (Jan v.), 323.
Neck (J. v.), 34, 206.
Negotiator cretarius britannicianus, 2, 87.
Nepotismus van 1798—1801, 76.
Neufville (L. C. de), 195, 371.
Neuyes (J.), 3, 118.
Newcastle (Hertogin van), 164.
Nibelungenlied (Vertal. van het), 272.
Nobelaer (C. de), 37, 208.
Notarisambt (Geschriften over het), 107.
Numismatiek (Oostfriesche), 6, 120, 301.
Nijl (Het water van den), 249.

O.

Obscoeniteit (Eene), 225.
Oldenbarneveld (Afkomst van), 195.
Olie gestort in zeegevaar, 66.
Omlandsreisje, 325.
Onderwijs (Lager) te Leiden in 1578, 216.
Oog eener naald (Het), 9, 330.
Ooievaar (De) en zijn huis, 190, 281.
Oorlog tusschen Middelburg en Zierikzee, 83.
Oorlogstoomschip (Eerste), 157.
Oosterbeeck (A. v.), 53, 298.
Opdragt (Zonderlinge) van een werk, 381.
Opperbarbier v. Karel V., 326.
Oproeren in 1678, 230.
Opschriften van graven, 11. — op geschut, 153, 281.
Oranje (Juffrouw v.), 142.
Oranje drietal ('t), 267, 334.
Orantes in de catacomben, 194.
Orlers, Beschr. v. Leiden, 321.
Orvalistes, 202.
Oude van den Binnenamstel (De), 290.

P.

Paascheieren, 328.
Palmboom, 202.
Pamflet (Verboden) van 1748, 129. — van 1674, 355.
Papier (Chineesch) 205. - (Fransch) door nederl. drukkers gebruikt, 258.
Parapluies en parasols, 72.
Pasteur (F.), 101, 340.

Penning van Lod. Napoleon, 12. — (Beloonings-) v. Lod. Napoleon, 12. — (Gedenk-) op Maria Theresia, 19, 235. — (Leg-) van 1604, 33. — (gouden), 68. — (Gedenk-) op de reformatie v. Amsterdam, 100. — (Prijs-) van Mr. Belgrado, 101. — (Eere-) der Comm. v. onderwijs in Groningen, 1818, 132, 343. — op het eerste eeuwfeest der O. I. Comp., 188. — (Prijs-) van een landbouwkundig genootschap, 326. — (Beloonings-) voor den tuinbouwer, 326. — van 1588, 326.
Penningen (Opschriften op), 100. — (Huwelijks-), 186, 320.
Pest te Zeist, 163, 368.
Phyllis, Amaryllis, 128.
Pierre (A. le), 33, 267, 336, 363.
Pinto (De) en prins Willem III, 354.
Pitt, 35, 207, 303.
Plaat (Onuitgegeven), 245.
Plinius Secundus (C.), 40.
Politijcke kuyper onses tijds 1710, 325.
Poll (van de), 355.
Pollionius (P.), 115.
Poot (A. v.), 79, 361.
Porcelein, 47, 136, 233.
Pot- of Poststraat, 113.
Premie van 1000 dukaten, 70.
Prent van den schipbreukeling, 129, 341. — (Twee spot-), 225, 373. — Twee oudgrieksche menschenbeelden, 225.
Predikant vrijmetselaar (Een), 15.
Predikanten die te gelijk een ander beroep uitoefenden, 33. — (Eenige), 41, 45.
Princelied omgekeerd, 253.
Prins (H. J.), 357.
Processie (Uitschrijving eener), in 1565, 280.
Prophetia de futuris pontificibus, 45, 108, 203.
Pseudonymen, 98, 309.

R.

Raad van justitie te Batavia (Instelling v. d.), 189.
Racer, 36, 207, 303.
Redcliffe (A.) en Diderot in Holland, 290.
Radermacher (J. C.), 13, 106.
Ragueneau (A.), 356.
Raoul (L. V.), 18, 109.
Rattenkoning, 12.
Ravesteyn (Ds.), 83, 173.
Rees (C. de), 4, 88, 264.
Regenboog (J.), 173, 260.
Regtshandeling in dichtmaat, 277.
Reygersbergen (Maria v.), 30.
Reize over land naar Indie in 1611, 258.
Rekeningen (Delfsche), 1584—1586, 285.
Reliquien door de Franschen uit Utrecht medegenomen, 273.
Rembrandt (Ets van), 34.
Reuss-Schleiz (Erfprins v), 16.
Rhemen (Grafschrift van S. v.), 68.
Ridder (Cadix-), 321.
Riebeek (v.), 65, 209.
Rietveld (Een geadelde), 360.
Ringrijden in Zeeland, 14.
Roc, 153.
Roche Girault (Ridd. de la), 5.
Rog, (J. L.), 14.
Romans (Oude nederl.), 289.
Romeyn (Ds. A.), 163, 367.
Romeinsche regt (Het) in verzen, 8.
Roode letters (Haarlemsche), 194.
Rothnac, 225.
Rottenveel en v. d. Wiele, 193, 370.
Rotterdam (Houding van) in 1672, 113, 203.
Rubicon (De), 338.
Ruil (A. C.), 290.
Ruiter (Brief van M. A. de), 314.
Rijdtuig (Oud), 356.

S.

Sauzet (Du), 51, 110.
Schaakspel, 70. — (Werken over het), 132.
Schaakspeler (Automaat-), 35, 242, 302, 363.
Schagen (Vertalingen door M.), 34.
Schaking in de 18e eeuw, 160.
Schepen (Tien) in een draaikolk, 194.
Schepenvonnissen, 276.
Scherpregters tevens heelmeesters, 315.
Schilderij van het beleg van Dordrecht in 1418, 41.
Schimmelpenninck (M. A.), 66, 210, 304.
Schip (Vreemdsoortig), 35. — waarmede Willem III naar Engeland overstak, 255.
Schlözer (A. L.), 77.
Schoolreglement van 1547, 154.
Schuymer (J. H.), 291.
Schuttenius (E.), 79, 299.
Schutterij te Dordrecht in 1577, 4.
Schijndood (Gewaarwordingen gedurende eenen), 161.
Sedan (Academie te), 49, 110, 235.
Sigaren, 193.
Sylvanus (G.), 199.
Sinclair (Verklaring v. J.), 275.
Slag bij Martinestie, 43. — bij St. Denis, 248. — bij Bautzen, 278.
Slagen (Zee-), 324.
Smeltzingen (De), 246.
Soya, 85.
Solesmes (A. de), 132, 344, 365.
Son (S. v.), 321.
Speelman (C.), 245, 288, 314, 350.
Spiegel (Mr. E.), 46, 136, 203.
Spiegel (van der), 51, 110, 298.
Spreekwoorden en spreekwijzen, Spreekwijzen voor een slecht uurwerk, 260. — Geboren worden in de volkstaal, 336, 339. — De dood en 't sterven in de volkstaal, 42, 107. — Ali kandali, 87. — Appels loopen op gouden beenen, 107, 202. — Ik heb met u een appeltje te schillen, 167. — Bezaanschoot aan, 229. — Blaue Montag, 70. — Hij gaat naar Brummen om raadzaad te halen, 323. — Chanter pour le roi de Prusse, 70. — Tip cat, 225, 373. — Doe wel aan iedereen al is het ook een Fries, 357. — Ter elfder ure, 345. — Van ensen tenden, 44, 108. — Zoo gek als een pootjuin, 359. — Goud uit de gortsteeg, 84. — Hackemans ghesinneken, 48. — Zijn haring braadt daar niet, 68, 270. — l'Homme propose, Dieu dispose, 204. — Jan rap en zijn maat, 329 — Kind noch kraai, 68. — Lever zonder zout eten, 75. — Hij heeft eene witte lever, 86. — Een monster van geleerdheid, 313. — Hij is goed voor Nimwegen om planken te dragen, 100. — Op de proppen komen, 166, 370. — Quinte et quatorze, 36, 208. — A village Rochester, 225, 373. — Vanity fair, 225, 373. — De vrienden geven de vensterglazen, 136 — Ben je zestig, 351.
Staatkunde v. h. kerkenzakje, 9.
Standbeelden, 195, 371.
Staphorst (N. v.), 33. 176, 206.
Star (Bloedverw. v Enno Doedes), 258.
Steenboeten, 345.
Steinmetz (J. A.), 10.
Sterfhuisgebruiken, 134.
Sterfte te Zwolle, 79.
Storm van 1 Aug. 1674, 46.
Stoven, 48.
Strafwet tegen bedelaars, 60.
Stuart, de Mensch, 7.
Student-ingenieur (Een), 98, 309.
Substantiva (Omschrijvende), 166.
Swildens (Mr. J. H.), 12, 105.

T.

Tabakskerven, 322.
Tabaksverbruiking, 38.
Tacitus (Plaats uit), 56.
Talon rouge, 36, 208.
Tarok, 250.
Taurinus, 356.
Telegraaf (Magnetische) in de 17de eeuw, 187.
Tetje Roen, Jan de wasscher, enz., 334.
Thee (Groene), 85, 235.
Theatrum principum, 163.
Thomson, 77.
Thucydides, 289.
Tinhandel der ouden, 61.
Titels van boeken (Zonderlinge), 149.
Toydemea (Prof.), 345.
Tolhuys (J.), 39.
Tollens (Verspreide gedichten van) 53, 140.
Tollensiana, 184.
Toneelspelers (Engelsche) in de Nederlanden, 70.
Tozen, Staatkunde v. Europa, 324.
Turfschip v. Breda (Krijgsvolk in het), 288.
Tweegevecht (Straffen op het), 172.

U.

Udemans (G.), 34, 206, 302.
Uijensap, 13.
Ursinus (C.), 106
Uurwerk (Oud), 38. — (Tromps zak-), 168.

V.

Veen (J. v. d.), 200, 335.
Velousche alarm, 162.
Verbod om vleesch in de vasten te verkoopen, 251.
Verhulst (R.), 41.
Vermuyden (Corn.), 103, 326.
Verlove (K.), 38.
Verponding in Holland ingesteld, 19.
Versterfregt te Oudewater en Woerden, 357.
Verwisseling van enkel- en meervoud in Oostersche talen, 99.
Villattes (Des), 50, 110.
Vinckenbrink (A.), 164, 368.
Vinnius (A.), 69.
Vinsemius (D.), 17, 74, 109, 140.
Visscherij (Opdragt eener) in 1605, 278.
Vlissingen (Aanteek. uit de trouwboeken te), 61.
Vloeken (Publicatie tegen het), 89.
Vogelklaauw als versiersel, 13, 71.
Volkplantingen op woeste gronden, 126.
Volksboek (Nederl.) in het Deensch, 153.
Volksbijgeloof omtrent den zaturdag, 279.
Volkslied, 102, 341. — (Componist) van Tollens, 272.
Volksoverleveringen (Nederl.), 328.
Vondel (Afstammelingen van), 129. — Vertroosting over den dood van Willem II, 229, 374. — (Monument van), 353.
Vonk (L. C.), 81.
Vonnis wegens straatschenderij, 57. — tegen een hond, 60.
Voort (G. van der) 230, 375.
Voorteeken van den dood, 192.
Vruchtbaarheid (Buitengewone), 72.
Vrijdag (Viering van den goeden), 204.
Vrijen en dienstbaren in 1772, 133.
Vrijhoeven (De heer van), 168.
Vrijmeesters, 86.

W.

Wagenaar (Bijdrage tot de Vaderl. Hist. v.) 289.
Walich Syvaertszoon, 354.
Wapen v. azuur met drie wassende manen van zilver, 10, 169. — zee met een vogel, 11. — (Meermin tot), 12, 105, 169, 359. van Holland, 3, 88, 262. — v. Lumey, 45, 293. — met liggende wilgenstronk, 69. — van Loenen, 77. — (Familie-), 101, 312. — van v. d. Dussen, 166. — met drie bloeijende rozen, 200. — van M. A. de Ruyter, 290.
Wapens (geslacht-), 11, 105. — (Cimier op de) der jongere zonen van Holland, 65, 210, 303. — (Vleugels in plaats van helmen op), 357.
Wapenschilden der zeven Noordholl. steden, 323.
Warmond (Heer van), 230, 375.
Waterloo (Strijders bij), 101.
Weezen (Verzorging v.) bij de ouden, 356.
Weijerman (J. C.), 134.
Weylant (Brief v. C.), 217.
Weille (D. de), 33.
Werdenhagen (J. A.), 322.
Werken door te Water aangehaald, 1, 115.
Wesley (J.) in Nederland, 58.
Wespen- en bijenslag, 2, 117.
Westerman (A.), 195.
Westrheenen, 166.
Whist, 164.
Wicquefort (Portret v. A. de), 33.
Willem III (Twee brieven v. graaf), 188.
Willem I (Mémoires van prins), 290.
Willem III (Nalatenschap v. prins), 323.
Willem II (Terugk. v. koning), 36.
Wittenhorst (Baron v.), 196.
Wolf en Klander, 8.
Wolfhonden, 163, 264, 368.
Wolven in Nederland, 75, 135, 200, 232.
Woorden uit het Spaansch ontleend, 13, 106, 360. — te Krommenie in gebruik, 153. — op Zuidbeveland in gebruik, 252, 318, 377. — in de Meierij van den Bosch in gebruik, 346. — (Zamengestelde), 131, 342. — (Nederl.) in vreemde talen overgenomen, 288.
Woorden afgeleid, verklaard of beoordeeld. Academie, universiteit, 355. — Achterklap, 121. — Aelbaren, 346. — Alferos, 20. — Alle, 21. — Al te met, 230. — Alver, 313. — Attila, 131. — Baron, 327. — Op de been, 121. — Beer, 133. — Beerebijt, 330, 359. — Begankenis, 345. — Belabberd, 13. — Beleeder, 314. — Beschimmeld, 259. — Beurs, 153. — Bleu, 314. — Boekhandelaar, 346. — Breesaap, 260. — Canard, 192. — Chamade, 20. — Charlatan, 121, 314. — Chimpansee, 345. — Chineesch, 100, 311. — Coman, 145. — Congres, 345. — Crassier, cimilier, 229, 374. — Druten, 345. — Duitsch, 346. — Edzard, 37. — El (uitgang), 259. — Ele, 21. — Europeanen, 86. — Fabrikant, fabrikeur, 345. — Falsae funes, 164, 368. — Gegouwen, 346. — Genees- en heelkundige zaak, 345. — Glasvol, 121. — Graveninge, 115, 297, 360. — Hagjesdag, poespas, 204. — Hoiemen geschot, 50, 297. — Holevoet, 166. — Horendrager, cocu, 36, 304. — Huzaar, 282, 350. — Ink, eng, 10. — Joffrourack, 230. — Kagchel, 13. — Kameraar, 65, 210. — Kamerling, 65, 340. — Kapot, 229, 374. — Kartouw, 336. — Kibbelen, hakketeren, 357. — Koning, 21. — Kornet, 131. — Kraaier, 173, 260. — Kulkbruggen, 130, 341. — Zijne les kunnen, 120. — te ladere, 76. — Loevestein, 173. — Mansfelders, 131, 342. — Marsgen, 313. — Mene, 21. — Mierikwortel, 95. — Hij misverstaat, 345. — Moederland, 345. — Moei, 291. — Na en naar, 346. — Neef, nicht, 33, 176, 302. — Nehalennia, 345. — Nuf, 54, 298. — Objectief, subjectief, 163, 367. — Oijen (uitgang), 36, 304. — Zijn ontslag geven, 120. — Oom, 313. — Orberen, 346. — Ostern, 21. — Palemaillebaan, 108. — Palmzondag, 122. — Pekela, 171. — Persona, 260. — Pietgijzenbrug en Jangijzenvaart, 48. — Plaatmaker, 67, 269. — Groene pluimgeway, 193. — Politiek, politisch, 345. — Pijpjes bijbrengen, 166. — Santgange, 164, 195, 368. — Sagar, 100. — Schedeldoekshaven, 325. — Scheveningen, 322. — Schilderen, 314. — Sebe, 21. — Silhouet, 14. — Sleepruim, 345. — Spelden, speldegeld, 91, 17?. — Spiesglas, antimoine, 70, 340. — Staalvisscherij, 345. — Stoethaspel, 37, 208. — Strompelingen, besuynen, 260. — Teef, 196. — Thans, 345. — Tractement, 167. — Trebellianique, 17, 209. — Truanten, 304, 362. — Ulevel, 123, 211. — Vaardigheid met copij, 196, 372. — Vadergeld, 357. — Van af, 121, 272. — Van daan, 345. — Vanding, 121. — Velterslaan, 166, 369. — Veranda, 132, 342. — Vlootje, 132. — Frankforter volhouders, 34. — Volkenregterlijk, 346. — Wagenloopsch, 258, 376. — Weespsche, 121. — Welmeenende en welgemeende dank, 313. — Wisseldag, 195. — Wijlen, 121. — Zoest, Doesburg, 82. — Zoodanig, 346. — Zuigeling, 121. — Zwad, 115. — Zwolsche perzik, 36.
Woordenboeken (Oudste Ned.), 313.
Writs (W.), 15, 46, 108.
Wijckenburg, Junius, Pelt, 115.
Wijnen (Uit de genealogie van het gesl.), 274.
Wijnglas (Oud), 6, 120.

Z.

Zalmvisscherij, 230, 375.
Zedezangen en stichtelijke liederen, 1708, 346.
Zeehelden (Nederl.), 226, 373.
Zeelt (De), 321.
Zeeziekte bij dieren, 163.
Zegel der O. I. Comp., 157.
Zegels (Kerkelijke), 334.
Zelfontbranding v. boomen, 2.
Zonsverduistering van 1748, 247.
Zouter (D. de), 17, 109, 235.
Zutfen (Eik op 's Gravenhof te), 86, 261.

MEDEWERKERS.

A.

A. & A., Roggemeel, roggenbrood, 131.
a+b., Thucydides, 289.
A+A+B., Namen v. heerlijkheden als familienamen, 235.
A. (A. L. T.), Terugkomst van Willem II., 36. — Horendragers, 36. — Biographie, 37. — Ritter v. Lang, 69. — Schaakspel, 70.
A. (J. C.), Vondel vertroosting over den dood van Willem II, 229.
A. Th., Familie v. Keverwijck, 33.
Antje, De honden en de maan, 141.
April (23), Holl. verzen in 't Italiaansch vertaald, 258.

B.

B., Eik op 's Gravenhof te Zutfen, 86. — F. Pasteur, 101. — Werken door te Water aangehaald, 115. — Baron v. Wittenhorst, 196. — Racer, 207. — C. de Nobelaer, 208. — Nederl. zeehelden, 226.
B. (De), Levensverzekering en ziekenfondsen, 129.
B. (C. G.), Camphuyzens sticht. rijmen, 234. — Huwelijkspenningen, 320. — O. Ind. duiten van Overijssel, 342.
B. (C. W.), De naam Alkmaar in Indië, 34. — Vertalingen v. M. Schagen, 34. — Geschiedenis v. Nederland in het Fransch, 43. — Heilooër polder, 49. — W. Writs, 108. — L. Lessius, 110. — Heerlijkheid Kniphausen, 119. — Woorden te Krommenie in gebruik, 153. — Kolhornsch taaleigen, 154. — Gelijkluidende namen van steden, 174. — Boschgeuzen te Bergen, 190. — S. Jans-Kroonen, 245. — Geschiedvers, 288. — Wapenschilden der zeven Noordhollandsche steden, 323. — Nederl. Zeehelden, 374.
B. (U.), Holl. boeken vertaald, 105.
B. (J.), Omlandsreisje, 325. — Politycke kuyper onses tijds, 325. — Graef Medini, 325.
B. A. (J. H.) Eerepenning der comm. v. onderwijs in Groningen, 343.
B......k. (D.), Bonerus, 88. — C. de Rees, 88. — Kijker te Parijs, 101. — G. J. Lette, 375.
B. N., Gravure van eenen zeeslag, 161.
Bosch (C. C. van den), Gesl. Vosmaer, 142.
Bosco, Maziton, 359.
Bouman (J.), Geneeskundigen te Jisp, 54. — Neef, nicht, 176. — A. Westerman, 195. — Oudste Nederl. kookboeken, 208. — Zijn haring braadt daar niet, 270. — Haagsche Mercurius, 359. — Hanebalk, 359. — Zoo gek als een pootjuin, 359. — Wolfhonden, 368. — Op de proppen komen, 370. — Wagenloopsch, 376.
Bruinvis (C. W.), Nederl. spot- en scheldnamen, 9.
B^{t}., L. V. Raoul, 18. — Hoe de koffij bij de Turken in gebruik kwam, 31. — J. Baselis, 37. — Infirmitates S. Quirini et S. Cornelii, 47. — Hackemans ghesinneken, 40. — Du Sauzet, 51. — Verspreide gedichten v. Tollens, 53, 140. — Oud bewijs dat Luther is de antichrist, 57. — Lever zonder zout eten, 75. — A. L. Schlözer, 77. — Hij heeft een witte lever, 86. — Holl. boeken vertaald, 105. — C. Ursinus, 106. — Geschriften over het notarisambt, 107. — Camphuizens sticht. rijmen, 108. — Zwad, 115, — J. Neuyes, 118. — Verbrand handschrift, 119. — Anonyme werken, 175.
Büser (Dr. J. Th.), Anacreontische vragen, 194, 257, 358.
Buser (T. H.), Sterfhuisgebruiken, 134. — Nachtwachtsliedjes, 134. — Modde van Gompen, 135. — Appels loopen op gouden beenen, 202. — Ulevel, 211.

C.

C. & A., 't Oranje drietal, 334. — Latijnsche couranten, 367.
$\frac{C+C+C}{3}$, Namen v. heerlijkheden als familienamen, 301.
C/$_4$., Neef, nicht, 33. — Van der Spiegel, 51. — Bastaarden van Nassau, 51. — E. Aemilius, 72. — Graven v. Holland en Zeeland, 73, 295. — Wapen van Loenen, 77. — Des Villattes, 110. — Dichtregels van C. Loots, 113. — Gesl. Duyvel, 130. — Mr. E. Spiegel, 136, 203. — Ds. A. Romeyn, 163. — Wapen van v. d. Dussen, 166. — Handschrift als toetssteen van het karakter, 168. — N. v. Staphorst, 176. — Huwelijken van beroemde personen te Amsterdam, 185. — L. C. de Neufville, 195. — Teef, 196. — Amst. familie de Wael, 206. — Pitt, 207. — Trebellianique, 209. — Zeeuwsche uitgave van Huygens Gedichten, 225. — Oproeren in 1678, 230 — Juffrouwrack, 230. — Vrouw van J. de Liefde, 232. — Thans bloeiende nederl. adel, 232. — Bullebakken, 233. — Grafschriften van Nederlanders in het buitenland, 250. — Persona, 260. — Strompelingen, besuynen, 260. — Huis te Lennep, 261. — Gesl. Persijn, 270. — Gesl. Paauw, 278. — Du Bucquoi, 290. — Graafsch. Biche, 291. — Gesl. Ouder-Amstel, 298. — Hs. v. Klaas Kolijn, 301. — Graafschap Montfort, 301. — Gesl. Vosmaer, 302. — Modde v. Gompen, 334. — Ben je zestig, 351. — Huldtooneel, 356. — Edelen in Friesland, 356. — Inhuldiging te Havelte, 356. — Vadergeld, 357. — Versterfregt te Oudewater en Woerden, 357. — H. J. Prins, 357. — Namen v. heerlijkheden als familienamen, 361. — Truanten, 362. — Portret v. Magd. Moons, 367.
$\frac{C.}{A.}$, Gedicht op de ramp v. Leiden, 3. — Berijmde geschied. der wereld, 3. — J. Neuyes, 3. — Ink, eng, 10.
$\frac{C.}{C.}$, Keeshonden, 5.
C. (A. M.), Nederl. voornamen, 317.
C. (B. v.), Werken over het schaakspel, 132. — Coningsby, 132.
C. (B. F.), Jan van Spanje, 68. — F. Holbarent, 196.
C. (P.), L. C. Vonk, 81. — Kerkelijke maaltijden te Doesborg, 166.
C^2. (J. A.), Uitgaven v. Bunyan, 225. — Vanity fair, 225. — Village Rochester, 255. — Ms. Brownrigg, 225. — Tip cat, 225.
C^3., De quinque articulis, 1. — Anonyme werken, 7.
Caland (F.), Familiewapen, 101. — Huis de Merwede, 103. — Pot- of Poststraat, 113. — De Hattingaas, 333.
Callenfels (Dr. G. T.), Taaleigen van Zuidbeveland, 377.
C. C. C., D. de Weille, 33.
Chr., Erfprins van Reuss-Schleiz, 16. — Legpenning van 1604, 33. — Slag bij Martinestie, 43. — Porcelein, 47. — Foeke Sjoerds, 82. — H. Grave, 270. — Mémoires van prins Willem I, 290. — Biographie, 312. — Walich Syvaertsz, 354. — Jan Bart, 368. — G. Hulft, 371.
C. J, O. I. duiten, 131. — Wolven in Nederland, 135. — Zantgangendach, 195. — Wisseldag, 195. — Kameraar, 210. — Nederl. indische muntstempels, 308.
Colonna, Automaat-schaakspeler, 35. — J. Balde, 36.

Cr., W. van Duivenvoorde, 67. — Plaatmaker, 67. — M. van Buren, 101.

D.

—d., Calanderbroer, 141. — Huisbijbels, 184.

D./C., Trebellianique, 37. — Gouden penning, 68. — Sineesch, 100.

D. te D., Geboren worden in de volkstaal, 36. — Het doodshoofd, 37. — Geschiedenis der Bataafsche republiek, 44. — Pseudonymen, 98, 309. — Grafschrift, hier ligt een zoon, 105, 168. — Afbeelding van beroemde personen, 134. — J. C. Weijerman, 134. — Hypocras, 134. — Romein de Hooghe, 142. — Goud en zilver, 152. — Velousche alarm, 162. — Theatrum principum, 163. — Blank, braspenning, 168. — Dagverhalen van nederl. gezanten, 168. — Numismatiek, 184. — Don Carlos, 197. — Gualth. Sylvanus, 199. — Noodmunten, 200. — J. van der Veen, 200, 335. — M. A. Schimmelpenninck, 210. — Onuitgegeven plaat, 245. — 't Oranje drietal, 267. — Brief van A. Moonen, 285. — Geschiedenis der Bataafsche republiek, 293. — Oostfriesche numismatiek, 301. — Anonyme werken, 302. — Kok, Vaderl. woordenboek, 304. — Brief van M. A. de Ruyter, 314. — Anagrammen, 327. — Pattekon, 328. — Italiaansche prozawerken verduitscht, 238. — Patard, 332. — Kerkelijke zegels, 334. — Zonderlinge drukfout, 380.

D. (J.)/L., Werken door te Water aangehaald, 1. — J. Couperus, 1. — M. A. Schimmelpenninck, 66. — Kapellenvlugt, 69. — Wapen met liggenden wilgestronk, 69. — Vogelklaauw als versiersel, 71. — Beroemd haarlemsch horologiemaker, 71. — Brutusbosch, 73. — D. Vinsemius, 74. — Grafschrift op Tjerk Hiddes de Vries, 83. — Chr. Middaghten, 83. — Vrijmeesters, 86. — Ds. H. van Dam, 87. — Negotiator cretarius, 87. — Gedenkpenning op de reformatie van Amsterdam, 100. — Opschriften op penningen, 100. — Oostfriesche numismatiek, 120, 301. — Grafschriften van Nederlanders in het buitenland, 153. — Vader Cats, Josua Reynolds, 273. — A. Redcliffe en Diderot in Holland, 290. — Pseudonym., 309. — Munt te Elburg, 312. — Prijspenning van een landbouwkundig genootschap, 326. — Beloningspenning voor den tuinbouwer, 326. — Bickers, 326. — Penning van 1588, 326. — Ch. Burney, 326. — Dr. Guest, 326. — Kolockol te Novogorod, 352. — M. Hobbema, 366.

D. (J. H. v.), Van ensen tenden, 108.

D. N. (V.), Graftomben, 15. — J. v. d. Aa, 15. — W. Writs, 15. — Mr. E. Spiegel, 46, 204. — Musschenbroek enz., 56 — A. v. Geluwe, 90. — Camphuizens Stichtelijke rijmen, 108. — D. de Zouter, 109. — Houding van Rotterdam in 1672, 113. — A. Hachtingius, 114. — Bouchard, Migoen, 114. — P. Lassonius, 115. — E. en R. van Haeften, 115. — Th. Wijckenburg enz., 115. — P. Pollionius, 115. — Geslacht v. d. Mijle, 122. — D. Vinsemius, 140. — Geslacht Ouder-Amstel, 142, 361. — C. Hartsoecker, 143. — Het handschrift van Klaas Kolijn, 143. — C. Hillenius, 143. — Zonderlinge titels van boeken, 149. — Willem Adriaan graaf. v Hoorn, 172. — Avis fidelle, 172. — Ds. Ravesteyn, 173. — J. Regenboog, 173. — Kraaier, 173. — Naamsoorsprong van Loevestein, 173. — Anonyme werken, 173, 363. — J. Couperus, 174. — Lijkstaatsie van prins Willem IV, 175. — Jean d'Espagne, 201. — H. Hooft Dz., 205, 266. — De koninginnen Maria en Elisabeth, 207. — Academie te Sedan, 235. — Klaas van Dam, 261. — Biographie, 267, 303. — van Teylingen, 269. — Hackman, 298. — A. van Oosterbeek, 298. — E. Schuttenius, 299. — Uitgave der Historie van het leven en sterven van J. v. Oldenbarneveld, 299. — C. Middaghten, 301. — G. Udemans, 302. — Racer, 303. — J. Balde, 303. — Huwelijken te Amsterdam, 318. — A. la Pierre, 336. — Wemmer van Berchem, 340. — Geslacht Duyvel, 342. — Kok, Vaderl. Woordenboek, 359. — Baronie van Liesveld, 364. — Biographie, 364. — Seignoors bommeken, 373.

Dolfje, Behangsel, 171. — Groningsch stuivertje, 193. — Twee oudgrieksche menschenbeelden, 225. — Eene obsceniteit, 225.

Dr., Vertaling v. Grimms Märchen, 65. — M. Hobbema, 231. — De twee Ewaldussen, 257. — Wagenloopsch, 258.

Ds. Racen, 207. — Charter van Floris V, 211. — François, 312.

E.

E. (H.), Gedicht op oude vrijsters, 242.

E. (...R.), Schutterij te Dordrecht, 4. — Latijnsche couranten, 163. — Huis te Lennep, 173. — Chr. v. d. Broucke, 196. — Egb. Aemilius, 197.

E. A. P., Het oog eener naald, 9. — Zoest, 82. — Public. tegen het vloeken, 89. — Kapot, 229. — Kibbelen, hakketeren, 254. — De bijbel in h. Amerikaansch, 320.

e c./a b., Premie van 1000 dukaten, 70. — Holl. boeken vertaald, 72.

Eilers Koch (J. R.), Groene liverei des duivels, 169. — Pekela, 171. — De ooievaar en zijn huis, 190.

..Elsevier, Echtgenoot van Ds. J. Kuchlinus, 10. — Lib. Fraxinus, 11. — D. Vinsemius, 17. — Justinus van Nassau, 41. — S. Guazzo, 52. — Vonnis tegen een hond, 60. — Gazette de Leyde, 135. — Toren van Babylon, 140. — De Antichrist van C. Coolhaes, 156. — E. Aemilius, 169. — Huwelijken van weduwen, 189. — Gebulte kaarten, 204. — Schuldbelijdenis v. E. Bommelius, 215. — Lager onderwijs te Leiden, 216. — Broer Cornelis en J. v. Hout, 219. — Bajert in het gasthuis, 232. — De Smeltzingen, 246. — Vereering aan C. Coolhaes, 279.

Emde (van), Graf v. Philips Willem, 113. — Gesl. v. Hoorn, 118.

Everts, Lijkredenen en rouwverzen op luth. predikanten, 147.

F. Φ.

F. (D.), A. Vinckenbrink, 164, 368. — A. Ragueneau, Portret v. Magd. Moons, 367.

F. (Dr.), Handschoen, 13. — De tinhandel der ouden, 61.

F. (G—L.), Gesl. Duyvel, 341.

φ²—φ., Gesl. Keldermans, 1. — Itinerarium v. Benj. v. Tudela, 5, 264. — Ridder de la Roche Girault, 5. — Koffij drinken verboden, 5. — Camphuyzens Sticht. rijmen, 17. — Zonderlinge erfmaking, 30. — Academie te Sedan, 49. — Des Villattes, 50. — Moerbeziënboom op het Slot Ostende, 53. — Hoe men in 1680 eene boekerij poogde tot stand te brengen, 57. — Dr. J. Criex, 99, 364. — Meermin tot wapen, 105. — J. C. Radermacher, 106. — Een ingenieur die nooit geleefd heeft, 123. — Meester Jacob van Leiden, 129. — Ds. P. A. van Kooten, 129. — Vrijen en dienstbaren in 1772, 133. — Beeren, 133. — Domesday book, 134. — Craan, 135. — Wolven in Nederland, 135. — Brandmerk op de wang, 136. — De bajert in het gasthuis te Amst., 136. — Eerste oorlogstoomschip, 157. — Schaking in de 18e eeuw, 160. — Aanslag op Zuidholland, 165. — Jan Bart, 165. — Straffen op het tweegevecht, 172. — Vreemde ligchamen in eieren, 188. — Bijbel in het Amerikaansch, 191. — Voorteeken van den dood, 192. — Dichtregels v. J. Gower, 196. — Oudste Nederl. Kookboeken, 207. — J. Baselis, 209. — Crassier en cimilier, 229. — Lichtkogels, 245.

— Eik op 's gravenhof te Zutfen, 261. — Regtshandeling in dichtmaat, 277. — Familiewapen, 312. — Opperbarbier v. Karel V, 326. — Invloed van de maan, 334. — Steen te Kleverskerke, 338. — Malabaarsche olla, 339. — A. de Solesmes, 344. — Een almanak in 1496, 357. — Een geadelde Rietveld, 360. — G. Hulft, 371. — Standbeelden, 371.
Februarij (4), Sagar, 100.
Ferdinand, Gesl. Persijn, 363.
φιλοπαίγμων, Quinte et quatorze, 208.
Frisius, Nederl. zeehelden, 373.

G. Γ.

Geen schilder, Schilderstuk v. Erasmus, 291.
γενεαλογων, Gesl. Vosmaer, 7.
Geuns (J. H. van), Strijders bij Waterloo, 101. — Prijs van Mr. Belgrado, 101. — Eerepenning van 1818, 132. — Amsterdamsch Dicht- en letterlievend genootschap, 238. — Genootschap van Waterloo, 291. — Groningsch stuivertje, 370. — Lion en Léopard, 371.
Gr. (v.), Slag bij St. Denis, 248. — G. Merula, 259. — Opschriften op geschut, 281. — De ridder Melton, 370. — Vanity fair; A village Rochester, 373.

H.

H., Anon. werken, 8. — G. Udemans, 34. — J. v. Neck, 34. — Biographie, 37. — Bergenvaarderskamer te Amsterd. 321. — Kors Vincent, 322. — Tabakskerven, 322. — Huizen in de Tichelstraat te Amsterdam, 355.
H. (C. M. A.), Lijkstaatsie v. Willem IV, 7. — Eenige predikanten, 41. — C. Baron v. Boetselaer, 42. — J. Balde, 303.
H. (d. H.), C. Speelman, 350.
H. (v.), Rottenveel en van der Wiele, 370.
H. (J. v.), W. v. Berghem, 68. — H. Grave, 68. — Leengoederen, 68. — Gesl. v. Persijn, 69. — Plaatsnamen, 69. — Sterfte te te Zwolle, 79. — De Spaansche armada, 281.
Harderwijk (K. J. R. van), S. B. en G. J. Jantzon, 102. — Biographie, 102. — M. A. Hulshoff, 119. — Geneeskundigen te Jisp, 141. — Een bekwaam ingenieur die nooit geleefd heeft, 188. — G. Udemans, 206. — Kenau S. Hasselaer, 269.
Harrebomée (P. J.), Spreekwijzen voor een slecht uurwerk, 260.
Hemert (C. A. von), J. M. v. Hemert, 80.
H. R., De koninginnen Maria en Elisabeth, 35. — Racer, 36. — Zwolsche perzik, 361 — Teekening van Bilderdijk, 36. — Chanter pour le roi de Prusse, 70. — Afra Behn, 164. — Hertogin van Newcastle, 164. — Whist, 164. Falsae funes, 164. — Santgange, 164. — Grafschrift van Jacoba van Beijeren, 164. — Adriaan Anthonisz van Alkmaar, 164. — Hs. van Drakenborch, 164. — Napoleon I in Holland, 167. — De ridder Melton, 193. — M. A. Hulshoff, 264. — Manetho, 291. — Dem. Gallitzin, 310. — Zeeslagen, 324. — Babioles littéraires, 324. — Le compère Mathieu, 324. — Tozen, Staatkunde van Europa, 324. — W. Meerman, 325. — Kapellenvlugt, 337. — Mémoires d'une contemporaine, 355.

I.

Ichneutes, Wap. v. azuur met 3 wassende manen v. zilver, 30. — Baron v. Gersdorp, 10. — Opschr. v. graven, 11. — Zee met een vogel, 11. — Geslachtwapens, 11. — Meermin tot wapen, 12. — Mr. J. H. Swildens, 12. — Penn. v. Lod. Napoleon, 12. — Beloningsmedaille v. Lod. Nap., 12. — Woorden uit het Spaansch ontleend, 13. — Proces tegen P. Burman, 39. — Berijmde geschied. der wereld, 262.

J.

J. (L.), Twee brieven v. Bilderdijk, 90. — Volkplantingen op woeste gronden, 126. — Holl. boeken vertaald, 198. — Wolven in Nederland, 200. — Palmboom, 202. — Druidenmes, 206. — N. v. Staphorst, 206. — Kraaier, 260. — La Pierre, 267. — Neef, nicht, 302. — Truanten, 304. — Tetje Roen, 334. — Volkslied, 341.
J. (P.), Magnetische telegraaf in de 17e eeuw, 187.
Januarij (9), Heer Jan v. Ostende in 1428, 132. — Breesaap, 260. — Personen, 260. — Hertogd. Bouillon, 260. — Bodegem, 260. — C. Speelman, 288. — Bijlage tot de vaderl. historie v. Wagenaar, 289. — Wapen v. M. A. de Ruyter, 290. — Het nieuwe Maassluyssche hoekertje, 290. — Neef, nicht, 302. — H. Lijnslager, 322. — Scheveningen, 322. — Alles is hier vast en veilig, 329. — De Beerebijt, 330, 359. — D. v. d. Does, 339. — Kulkbruggen, 341. — Hooge en ambachtsheerlijkheden gesplitst, 342. — Nederl. zeehelden, 373. — Zalmvisscherij, 375.
Janus (L.), Pitt, 35.
Janus Africanus, Gouverneur van S. George d'Elmina, 162.
Janus Secundus, Pitt, 207.
Johannes Clemens, Amsterdamsche couranten, 326.

K.

K. (Majoor), El. Morales, 62. — W. Meesters, 97. — Oude munt, 276.
K. (J. C.), L. Beijerlinc, 19. — Academie te Sedan, 49. — H. Jansen, 79. — Foeke Sjoerds, 82. — Een moordenaar ontdekt en gestraft, 98. — François, 100. — Wespen- en bijenslag, 117. — Gedicht op de ramp van Leiden, 117. — Verspreide gedichten van Borger, 120. — J. v. Neck, 206. — G. v. d. Voort, 230. — H. v. d. Ceel, 230. — Lette, 230. — Heer v. Warmond, 230. — Bonerus, 263. — C. de Rees, 264. — De ooievaar en zijn huis, 281. — Ellison, 290. — A. C. Ruil, 290. — J. Buijesius, 291. — B. v. Bijma, 321. — J. de Buvry, 321. — Anna v. Egmont, 322. — Hopperus, 322. — J. A. Werdenhagen, 322. — Biographie, 336. — Geboren worden in de volkstaal, 339. — Huzaren, 350. — L. C. de Neufville, 371.
K. (R. R.), Vicomte v. Axminster, 260. — C. Speelman, 314. — Klokgelui, 322.
K. (H. v.), Verspreide gedichten v. Borger, 7. — Stuart, de mensch, 7. — Quinte et quatorze, 36. — Het doodshoofd, 70. — Wolven in Nederland, 75. — Holl. boeken vertaald, 198.
K. (M. A. v. d.), Heerlijkheid Berkel, 102. — Gesl. v. Slingeland en v. Zuylen v. Nyevelt, 102. — Gesl. v. d. Mijle, 123. — v. Riebeek, 209. — Biographie, 337.
K. v. S. (C.), Kleuren der faculteiten, 97. — Een student-ingenieur, 98. — Uit de genealogie van het gesl. Wijnen, 274.
K. v. S. N°. 2, L. J. Ferrier, 34. — C. de Nobelaer, 37. — Munten der stad Haarlem, 176. — W. v. Duivenvoorde, 210. — Plaatsnamen, 271. — Baronij van Liesveldt, 311. — Portret v. P. Dathenus, 323. — Heerlijkheid Berkel, 340. — Oudste kasteelen in Nederl., 344. — C. Speelman, 351.
Kellen Jr. (D. van der), Oud wijnglas, 120.
Kramm (C.), J. C. Radermacher, 13. — Silhouetten, 14. — M. de Bye, 14. — Eggericx, 15. — C. Plinius Secundus, 40. — R. Verhulst, 41. — Geschied. v. Nederl. in het Fransch, 42. — R. v. Lempitt, 43. — S. Goularts familie, 44. — Wapen v. Lumey, 45. — A. v. Poot, 79.

L.

L., van de Spiegel, 110. — Werken door te Water aangehaald, 115.

L. (C. P.), Hatto Graaf v. Loenen, 84. — De bajert in het gasthuis te Amst., 136. — De quinque articulis, 141. — Juffrouw v. Oranje, 142. — Proces tegen P. Burmannus, 232. — Wolven in Nederland, 232. — D. de Zouter, 235. — Hoiemen geschot, 297. — Een student ingenieur, 309. — Een moordenaar ontdekt en gestraft, 309.

L. (S. P.), Wapen v. Holland, 3. — D. de Zouter, 17. — Kampvelden, 41. — R. Verhulst, 42. — Gein tot stad verheven, 50. — St. Guazzo, 52.

L. (P.) Wz., Jan Rap en zijn maat, 329. — Het oog eener naald, 330.

L. (v.), De automaat schaakspeler, 363.

Laboranter, Sterfdag van H. Brouwer, 61. — Aanteekening. uit de trouwboeken te Vlissingen, 61. — Zegel der O.I. Comp., 157. — Medaille op het eerste eeuwfeest der O. I. Comp., 188. — Instelling van den raad van justitie te Batavia, 189. — G. Hulft, 195. — Naamsoorsprong van Batavia, 214. — Belooningen aan kommandanten van schepen, 221. — C. Speelman, 245. — Bloedverwanten v. Enno Doedes, 258. — Overlandreize naar Indië, 1611, 258. — J. Blaau en Roggeveen, 258. — Douwe Aukes, 258. — H. de Jager, 280. — P. Bucquoi, 283. — Merkteeken der O. I. C., 348.

Lamed, Hagjesdag, 204.

Leemans (C.), Sineesch of Chineesch, 311.

Leendertz Wz. (P.), Nederl. volksboek in het Deensch, 53. — Oude nederl. romans, 289.

Leidsch student van 1818 (Een), W. Writs, 46. — J. du Bucquoi, 328. — Heer v. Warmond, 375.

Lennep (J. van), Geneeskundigen te Jisp, 54. — Nuf, 54. — De honden en de maan, 85. — Europeanen, 86. — Nederl. vrouwennamen, 214. — De automaat schaakspeler, 243.

Lennep (J. H. van), Wespen- en bijenslag, 2. — Negotiator cretarius britannicianus, 2. — Malabaarsche olla, 2. — Cromwell en de aap, 2. — Zelfontbranding van boomen, 2. — Het holl. treurspel, 2. — Inrigting van het kompas, 5. — Verbrand Hs., 5. — Wolf en klander, 8. — Maansinvloeden, 8. — Romeinsch regt in verzen, 8. — Boeken op berkenschors, 9. — Opsporing van drenkelingen, 12. — Uijensap, 13. — Vogelklaauw als versiersel, 13. — H. S. van Dijk, 19, 295. — Nederl. droogmakerijen in Engeland, 27, 326. — Druïdenmes, 33. — Ets van Rembrandt, 34. — Tabaksverbruiking, 38. — Oud uurwerk, 38. — Duisternis op klaarlichten dag, 39. — Schilderij van het beleg van Dordrecht, 41. — Geschiedenis van Nederland in het Fransch, 43. — R. van Lempitt, 43. — Symboliek der kleuren, 45. — Prophetia de futuris pontificibus, 45. — Pietgijzenbrug, 48. — Dood van Tycho Brahé, 48. — Eieren van den haas, 48. — Stoven, 48. — J. Wesley in Nederland, 58. — Molenaarskarren te Amsterdam, 66. — Engelsche tooneelspelers in de Nederlanden, 70, 328. — Hulle-wulle-waaitje, 71. — Parapluies, 72. — Verward geluid, 75. — Thomson, 77. — Demetrius Gallitzin en de prins van Oranje, 99. — Spreekwoorden, 100. — Nachtwachtliedjes, 104. — Ulevel, 123. — Prent van den schipbreukeling, 129, 341. — Volksnamen voor de herfsttijdeloos en saffraanplant, 129. — Fragmenten van een oud Hs., 129. — Kornetten, 131. — Attila, 131. — De vlaamsche drukker A. de Solesmes, 132, 365. — De honden en de maan, 141. — Dr. J. P. Arend, 150. — De coca, 159. — Pest te Zeist, 163, 368. — Omschrijvende substantiva, 166. — Op de proppen komen, 166. — Ik heb met u een appeltje te schillen, 167. — Tromps zakuurwerk, 168. — De Heer van Vrijhoeven, 168. — Behangselpapier, 171. — Spelden, speldegeld, 177. — Melanchton als rustbewaarder, 180. — Mummietarwe, 187. — Het linnenstijven, 188. — Sigaren, 193. — Haarlemsche roode letters, 194. — Tien schepen in een draaikolk, 194. — De orantes in de catacomben, 194. — Kruisvertreden in Japan, 194. — Chineesch papier, 205. — Wat Napoleon met Nederland voorhad, 216. — Om lak uit zegelstempels te krijgen, 222. — De eiken van Engeland, 222. — Hondeslager, 229. — Koetsen te Amsterdam, 233. — Chineesch porcelein, 238. — Een burgemeester uit den ouden tijd, 246. — Zonsverduistering 25 Julij 1748, 247. — Het water van den Nijl, 249. — Het mannetje in de maan, 273. — Slag bij Bautzen, 278. — Carosse, 279. — Volksbijgeloof omtrent den zaturdag, 279. — Huzaren, 282. — Manhaftig gedrag van H. Hodorp, 287. — Nederl. woorden in vreemde talen, 288. — De mol, 290. — Gesl. de Peyster, 294. — M. A. Schimmelpenninck, 304. — Eerste druk van Orlers Beschrijving van Leyden, 321. — S. van Son, 321. — De zeelt, 321. — Paascheieren, 328. — Nederl. volksoverleveringen, 328. — Mistelbloem, 328. — Het oog eener naald, 330. — Kartouw, 336. — De Pinto en Willem III, 354. — John Gower, 372. — Tip cat, 373. — Scheldnamen uit godsdiensthaat, 381.

Lesturgeon (A. L.), Cuno, 306.

Lixa (Cornelius), Groene pluimgeway, 193. — Drie bloeiende rozen, 200. — Namen v. heerlijkheden als familienamen, 299. — F. Freiligrath, 334. — Woorden in de Meierij v. den Bosch in gebruik, 346. — Boekenbanden uit de 16e eeuw, 347.

Luchtmans (Dr. P. J. C.), Kapellenvlugt, 306.

M.

M., Amsterd. familien de Waal, 34.

M. (Mr.), Lion en Léopard, 193.

$\frac{M}{V}$, Prof. W. Munniks, 292.

M. (F.), Mansfelders, 342.

M. (H.), E. en R. v. Haeften, 115.

M. (M. v.), Berijmde geschied. der wereld, 88.

Maccabeër (de), Gelijkluidende namen v. steden, 7. — Toast v. Blucher, 7. — J. A. Steinmetz, 10. — Rattenkoning, 12. — Kagchel, 13. — Ringrijden, 14. — Warande, 132. — Zonderl. titels v. boeken, 150. — Woorden in Zeeland in gebruik, 252, 318. — Mnemotechnie, 355.

Malthezer kruis, Namen v. heerlijkheden als familienamen, 360.

Mars, Gesl. v. Hoorn, 4. — Soya, 85. — Eene aanhaling v. Gachard, 130. — Porcelein, 136. — De Boekanier, 198. — Munt v. Sedan, 229. — De oude van den Binnenamstel, 290. — Jan v. Nassau, 323. — Nalatenschap v. Willem III, 323. — Monument v. Vondel, 353. — De uitgaande manifesten der O. I. Comp., 354. — Oud rijdtuig, 356. — Verzorging v. weezen bij de ouden, 356. — Wilde dieren in Nederl., 356. — De ridder Melton, 370.

M^{o}, Buitengewone vruchtbaarheid, 72. — Geschriften over Catharina II, 86. — Geslacht Bette, 96. — Gevraagde geslachtwapens, 105. — Graafschap Montfoort, 143, 301. — Opschriften op geschut, 153. — Beurs, 153. — Cimier op de wapens der jongere zonen v. Holland, 210. — Wapen v. Lumey, 293. — Geneal. geschied. der utrechtsche adellijke geslachten, 323. — Meermin tot wapen, 359.

Montanus, Verponding in Holland ingesteld, 19.

Mulder (S. I.), Verwisseling van enkel- en meerv. in oostersche talen, 99. — Hebreeuwsche lettertypen, 219. — Barbeyrac, Meijer, 305.

Muller (Fred.), Hogenbergs historieprenten, 21. — Portret v. A. de Wicquefort, 33. — Kenau Hasselaar, 67. — N. Nederl. Jaarboeken, 82. — Cats Emblemata, 353.

N.

N., Munten v. Haarlem, 37. — Schrikkenborger, 37. — Middelburg, Metellum castrum, 37. — Ali kandali, 87. — Portret van Magd. Moons, 161. — Gesl. v. Altena, 329.
N. nº. 2., Gewaarwordingen gedurende eenen schijndood, 161.
N. (J. A.), Geslacht Vijgh, 66. — Santgange, 368.
N. (P.), Verboden pamflet in 1674, 353.
N*.*, Lijkrede op remonstr. hoogleeraren, 91, 183. — Seignoors bommeken, 225.
N. (V. d.), Prophetia de futuris pontificibus, 108.
N. (v. d.), Stoethaspel, 37.
N. (J. A. S. v. d.), Huwelijkspenningen, 186.
N. (S. v. d.), Roc, 153.
Nordanus, Heerlijkheid Kniphausen, 6. — Oostfriesche numismatiek, 6. — Graafsch. Montfort, 6. — Edzard, 37.
November (14), M. A. Hulshoff, 6.
November (15), A. la Pierre, 363.
November (21), N. v. Staphorst, 33.

O.

..O.., de Automaat schaakspeler, 302.
O. (v.), Zijn haring braadt daar niet, 68. — Kind noch kraai, 68. — Dialect in 't land van Kuik, 146.
O. (H. M. C. v.), Craan, 71. — Jan v. Spanje, 270. — Een moordenaar ontdekt en gestraft, 363.
O.O.O./O. M. Bossier en A. Vollenhove, 292.
Oosterzee (H. M. C. v.), Negotiator cretarius, 87. — Legaat van P. Mogge van Renesse, 161. — De automaat schaakspeler, 242.

P.

P., Holl. boeken vertaald, 11. — Oudste kasteelen in Nederland, 133. — Aanhaling v. Gachard, 341.
P. (J. H.), Holl. boeken vertaald, 38. — N. Muys van Holy, 169, 292. — Kamerling, 340.
P. (H. G.), Bowrings Batavian anthology, 43. — Stoethaspel, 208. — Nuf, 298.
P. (v. d.), Pijpjes bijbrengen, 166. — Holevoet, 166.
Philogrammatos, Woorden uit het Spaansch ontleend, 106, 360. — Prophetia de futuris pontificibus, 108. — Academie te Sedan, 110. — Graveningen, 115. — Hatto graaf v. Loenen, 362.
Philo-indicus, Storten van olie in zeegevaar, 66. — Ned. indische munten, 97.
—pp—, Prophetia de futuris pontificibus, 203. — Kampfer, Beschr. v. Japan, 231. — Gebruik van fransch papier door Nederl. drukkers, 258.
Proes (L.), Grafschr. van B. Bekker en zijne vrouw, 83. — Dr. J. Criex, 310.

Q.

Q., Nederl. vrouwennamen, 151.
Q^7., Rothnac, 225.
Q. (A.), Chiltern hundreds, 257.
Quaerendo, Koopen v. posten, 32.
Quiescendo, Graven v. Holl. en Zeel., 16. — Cuens de Hollande, 16. — L. Lessius, 20. — J. Latius, 49. — Boerhaave en 't goud maken, 55. — H. Jansen, 78. — Oorlog tusschen Middelburg en Zieriksee, 83. — Werken door te Water aangehaald, 116. — De quinque articulis, 116. — Itinerarium van Benj. v. Tudela, 119. — Anonyme werken, 175. — Charter van Floris V, 348. — Handschr. v. C. v. Arkel, 371.

R.

R., D. v. d. Does, 4. — J. L. Rog, 14. — D. Vinsemius, 17. — J. de Bye, 33. — Biographie, 37. — Zonderl. titels v. boeken, 149. — Magni tumulus, 225.
R. (H. C.), Onuitgeg. geschrift v. G. Brandt, 4. — J. Arminii anecdota, 4. — Anonyme werken, 7. — Biographie, 37. — Hs. v C. v. Arkel, 195. — H. v. Beverningk, 222.
R. (L. D.), Metternich in 1708, — Camphuyzens Sticht. rijmen, 73. — Geschriften over Catharina II, 86. — Wapen v. Holland, 88. — Geschied. v. Nederland in het Fransch, 107. — Boerhaave en 't goud maken, 141. — Biographie, 209. — Graven v. Holland en Zeeland, 294. — Verboden boeken in Nederl. 332. — Levensverzekering- en ziekenfondsen, 341. — Zalmvisscherij, 376.
R. Mz. (M.), Schrijver v. Adonibeseck, 52.
R. (R. W. A.), Volkslied, 102.
R. (T. A.), Een predikant vrijmetselaar, 15. — Biographie, 37. — Eenige predikanten, 45. — Schuttenius, 79. — D. Vinsemius, 109. — Een moordenaar ontdekt en gestraft, 309. — Egb. Aemilius, 334. — A. Hattinga, 336.
Rethaan Macaré, Velterslaan, 369.
Römer (Dr.), Chr. de la Quellerie, 41. — Hackman, 51. — A. v. Oosterbeek, 53. — E. Schuttenius, 79. — Calanderbroer, 81. — Ds. Ravesteyn, 83. — Dialect in het land van Kuik, 146. — Ds. A. Romijn, 367. — Crassier en cimilier, 374. — Hondeslager, 374.
Roos (G. P.), Cuens de Hollande, 16. — Dochters van Willem van Nassau, 52. — Kleuren der milit. gebouwen, 107. — Van ensen tenden, 108. — Gedicht op de ramp v. Leiden, 117. — Instelling der kermis te Aardenburg, 128. — Coman, 145. — Neef, nicht, 176. — Greveninge, 297. — Uitgang oijen, 304. — De Rubicon, 338. — Kapot, 374. — Vondel, Vertroosting over den dood v. Willem II, 374.

S.

S. (A. D.), Huisbijbels, 351. — Biographie, 364.
S. (Mr. I.), Cuens de Hollande, 16. — Maria van Reigersbergen, 30. — Hoiemen geschot, 50. — Vonnis wegens straatschenderij, 57. — Strafwet tegen bedelaars enz., 60. — Ladere, 76. — Publicatie tegen het vloeken, 90. — Gesl. Vosmaer, 120. — Charter v. Floris V, 123. — Verboden pamflet van 1748, 129. — Schoolreglement van 1547, 154. — Mr. Heyndrick alias Quaetpaert, 157. — Arrestatie van vier studenten in 1759, 178. — Twee brieven v. Graaf Willem III, 188. — Rottenveel en v. d. Wiele, 193. — Brandmerk op de wang, 200. — Lombarden te Delft, 211. — Gezendheidspolicie in de 16de eeuw, 222. — Fortificatie van den Haag, 248. — Brief v. d. graaf v. Bossu, 250. — Ordonnantie van den prins v. Oranje, 251. — Maaltijd in 1705, 254. — Maaltijden in 1761, 255. — Wapen v. Holland, 262. — Verklaring van J. Sinclair, 275. — Schepenvonnissen, 276. — Opdragt eener visscherij, 278. — Uitschrijving eener processie in 1565, 280. — Haringhandel in 1701, 282. — Justitiekosten, 283. — Extracten uit Delfsche rekeningen, 285. — Uittreksels uit de crimineelboeken van Delft, 348. — Een schepen van Delft in 1299, 352. — Jenever in het leger voor Alphen 1672, 352. — Falsae funes, 368.
S. (W. P.), Gedenkpenn. op Maria Theresia, 19. — Twee noodmunten, 51.
S. (V. D.), Boulegrin, 18. — Mierikwortel, 95.
S: A:, Groene thee, 85. — Noodmunten v. Haarlem, 244.
S^é. (J. B.), Bonerus, 4. — C. de Rees, 4. — Bezoldiging v. staatspersonen, 14. — Inval der Hollanders in het overkwartier van Roermond, 102.
Sybrandi (J. D.), Verspreide gedichten v. H. A. Meijer, 65.
Sylvius (Saxo), L. V. Raoul, 109. — J. Balde, 208. — v. d. Spiegel, 298.
S. J., Phyllis, Amaryllis, 128. — Doopen buiten de steden, 177. — Houding v. Rotterdam in 1672, 203. — Goedevrijdagsviering, 204. — A. Migoen, 235. — Tarok, 250. — Lui seul vaut une armée, 329.

Spoor (W. C.), Groene Thee, 235.
S. S., J. H. Swildens, 105.
S. S. S., Heerlijkheid Isselt, 97. — Namen van heerlijkheden als familienamen, 172. — Afkomst v. Oldenbarneveld, 195. — Een edelman die niet schrijven kan, 232. — Cadixridder, 321. — Louise de Coligny en Oldenbarneveld, 325. — P. v. Bleiswijk, 325. — v. d. Poll, 355. — Taurinus, 356. — H. Hooft Dz., 362.
S. v. N., Staatkunde v. h. Kerkezakje, 9. — Nederl. Jaarboeken, 82. — Meermin tot wapen, 169. — Van azuur met drie wassende manen v. zilver, 169. — N. Muys v. Holy, 292.
S. V. Pl., Eierschalen te breken, 330.
S. v. W., Nachtwachtliedjes, 38. — K. Verlove, 38. — Dialect in het land v. Kuik, 89, 145.
Steinmetz (F. F. C.), Uitgang oijen, 36. — Gedicht op oude vrijsters, 56. — De Boekanier, 113. — Afstammelingen v. Vondel, 129. — Mansfelders, 131. — El, uitgang van plaatsnamen, 259. — Wolfhonden, 264.
Swalue (E. B.), Middelburg, Metellum castrum, 209.

T. Θ.

T., Anon. werken, 8. — Verspreide gedichten v. Tollens, 53. — Tollensiana, 184.
T. (R. W.), Geschied. der Bataafsche republiek, 44. — Gebed van Alex. v. d. Capellen, 247.
Θ, v. Teylingen, 65. — Gesl. v. Lockhorst, 65. — Cimier op de wapens van jongere zonen v. Holland, 65, 303. — Zeeziekte bij dieren, 163. — Objectief en subjectief, 163. — Hooftdlingen, 356.
T......n, des Villattes, 50.

U.

U—, Kerk van Charlois, 323.

V.

V., G. v. d. Voort, 375.
V. (d.), N. Muys v. Holy, 292.
V. (W. D.), C. Vermuyden, 103.
Vernée (Mr. L. G.), Oud wijnglas, 6. — Frankforter volhouders, 34. — J. Tolhuys, 39. — De bajert in het gasthuis te Amst., 40. — Van essen tende, 44. — Porcelein, 47. — Nuf, 54. — Legaat van M. van Heemskerk, 228.
Vgs, Standbeelden, 195.
Vloten (v.), Roggemeel, roggenbrood, 342. — Warande, Verande, 342.

W.

W. (B. W.), Goud uit de Gortsteeg, 84.
W. (G. H.), Munt te Elburg, 101.
W. (H.), Bezaanschoot aan, 229.
W. (V.), J. de Bye, 33. — Biographie, 37. — Baronij v. Liesveldt, 100. — N. Bodecheer, 100.
W. (v.), Kleur der theol. faculteit, 308.
W. (A. v.), Uit het canonieke regt, 275.
W. J. F., G. Havinga, 173. — Het holl. treurspel, 174.

X.

X*., Baron v. Delen, 14.
X. A., Jan Bart, 369.
X.Y.Z., Oudste Nederl. kookboeken, 36.

13****14, Spelden, speldegeld, 91.
?, Barbeyrac, 69. — A. Vinnius, 69.
??, Gezant te Petersburg, 1.

†., Ds. K. v. Dam, 2. — Plan van constitutie in 1782, 6. — H. Hooft Dz., 65, 266. — Boulegrin, 18. — De dood en 't sterven in de volkstaal, 42, 107. — Kamerling, 65. — Kameraar, 65. — Cuens de Hollande, 73. — Du Sauzet, 110. — Hooge en ambachtsheerlijkheid gesplitst, 131. — Schouten van den dom te Utrecht, 132. — Vlootje, 132. — Velterslaan, 166. — West-rheenen, 166. — Tractement, 167. — Adel in Friesland, 196. — van Heeckeren, 230. — Zalmvisscherij, 230. — Al te met, 230. — Onderaardsche gang, 231. — Fabrijken en trafijken, 257. — Beschimmeld, 259. — J. Regenboog, 260. — J. H. Schuymer, 291. — Moei, 291. — Erasmus en zijn a, b, c, 291. — S. Jansheeren in de Nederl., 291. — Pitt, 303. — Admiraal Bing, 356. — Vleugels in plaats v. helmen, 357. — Doe wel aan iedereen al was het ook een Fries, 357. — Mr. voor den naam v. regtsdoctoren, 357. — J. H. Appelius, 357. — Gesl. de Peyster, 360.
+ Θ +, Namen van heerlijkheden als familienamen, 361.
$\frac{+\ O.}{2.}$, Aardbeving v. Lissabon, 230.
††., De Vlaming van Outshoorn, 163.
$*_*{*}$, Wolfhonden, 163. — Instelling der kermis te Aardenburg, 188. — Vaardigheid met copij, 196. — Talon rouge, 208. — Molenaarskarren te Amsterd., 210. — Plaatmaker, 269.

LEES-, SCHRIJF- en DRUKFOUTEN.

VIIIsten JAARGANG.

Bl. 290, Kol. 1, r. 4 v. b. staat: ranff: lees: sanft.
— 290, —— 1, r. 11 en 12 v. b. staat: nur; lees: Mir.
— 291, —— 1, r. 9 v. b. staat: declaratie; lees: defloratie.
— 291, —— 1, r. 19 v. b. —— recouv:; lees: reconv:.
— 364, —— 2, r. 24 v. b. —— *voor*; lees: *over*.

IXden JAARGANG.

Bl. 140, Kol. 1, r. 3 v. b. staat: veertig; lees: Veertig.
— 146, —— 1, r. 17 v. b. —— *Furnes*; lees: *Veurne* (*Furnes*).
— 148, —— 2, r. 21 v. b. —— THEODOOR-JAN-ROEST, enz.; lees: THEODOOR-JAN ROEST, enz.
— 148, —— 2, r. 16 en 17 v. o. staat: OEM van *Moesienbroeck*; lees: OEM-VAN-MOESIENBROECK.
— 187, —— 2, r. 21 v. b. staat: *Friesland*; lees: *Friesland*,.
— 188, —— 1, r. 13 v. b. —— Heer en; lees: Heeren.

Bl. 188, staat: 2, r. 29 v. b. lees: die 2 Febr.; lees: die, 2 Febr.
— 189, —— 1, r. 14 v. o. —— *Regeut;* lees: *Regent.*
— 189, —— 1, r. 3 v. o. —— Batt.; lees: *Bat.*
— 205, —— 2. r. 3 v. o. —— *Sudpl.;* lees: *Suppl.*
— 217, —— 1, r. 23 v. b. —— J. H. DELLA FAILLE VAN-NEVELE; lees: J. H. DELLA FAILLE-VAN-NEVELE.
— 217, —— 1, r. 16 v. o. —— aangehaald in *Suite;* lees: aangehaald *Suite.*
— 259, —— 1, r. 7 v. b. —— Stamboek; lees: *Stamboom.*
— 269, —— 2, r. 6 v. o. —— THEUNIS t. l. a. p. genoemd; lees: THEUNIS, t. l. a. p. genoemd.

XDEN JAARGANG.

Bl. 10, Kol. 1, r. 19 v. o. staat: Colhormer; lees: Colhorner.
— 11, —— 1, r. 26 v. b. —— VIII; lees: VII.
— 11, —— 2, r. 14 v. b. —— *Predigt über Ebr.* XV: 25; lees: *Predigt über Ebr* X: 25.
— 13, —— 2, r. 5 v. o. voeg achter 343: ; vgl. *Bijbl.* 1854, bl. xxx.
— 21, —— 1, r. 25 v. b. staat: MINE; lees: MINNE.
— 37, —— 2, r. 4 v. o. —— 152; lees: 159.
— 37, —— 2, r. 3 v. o. —— 365; lees: IX. bl. 267, 365.
— 44, —— 2, r. 25 v. o. —— R. W. S.; lees: R. W. T.
— 53, —— 2, r. 6 v. o. —— 1681; lees: 1481.
— 56, —— 1, r. 25 v. o. —— *Gedichten;* lees: *Gedicht.*
— 65, —— 1, r. 35 v. b. —— JOH. C. ZIMMERMANS; dit moet wegvallen.
— 71, —— 1, r. 24 v. o. —— vgl.; lees: vgl. *Bijbl.* 1854, bl. xxx.
— 76, —— 2, r. 3 v. b. —— 210; lees: 200.
— 82, —— 2, r. 23 v. b. en verv. staat: FOCKE; lees: FOEKE.
— 87, —— 2, r. 26 v. b. staat: *Schouw van Staat;* lees: Ds. KLAES VAN DAM.
— 91, —— 1, r. 21 v. o. —— 59; lees: 95.
— 96, lees overal waar CALPHUMIUS staat: CALPHUMIUS (CALPHURNIUS).
— 96, Kol. 2, r. 24 v. b. staat: SEBERTUS; lees: SEBERTUS (HERBERTUS ?).
— 100, —— 2, r. 26 v. b. —— A. P. VAN HEKELEN; lees; A. P. VAN UCHELEN.
— 105, —— 1, r. 7 v. o. —— Lief; lees: Lerf.
— 105, —— 2, r. 24 v. o. —— 55; lees: 551.
— 105, —— 2, r. 23 v. o. —— VAN VEEN VAN HOOGSTRATEN; lees: VAN VEEN, VAN HOOGSTRATEN.
— 105, —— 2, r. 14 v. o. —— 60; lees: 30.
— 110, —— 2, r. 20 v. o. —— 309; lees: 301.
— 113, —— 2, r. 10 v. o. —— 234; lees: 224.
— 114, —— 2, r. 6 v. o. —— Ds.; lees: Dr.
— 115, —— 1, r. 12 v. b. —— 299; lees: 300.
— 117, —— 2, r. 27 en 24 v. o. staat: BOOVEN; lees: BOOREN.
— 119, —— 1, r. 4 en 6 v. b. —— 1620; zal denkelijk 1720 moeten zijn.
— 121, —— 1, r. 18 v. o. staat: ondergaat; lees: verrigt, maar ook somtijds die welke het voorwerp ondergaat.
— 131, —— 1, r. 22 v. b. —— POLL (HARMEN GIJSBERTSZ.); lees: POLL (HARMEN GIJSBERTSZ. VAN DE).
— 134, —— 1, r. 18 v. o. —— *Mindeheyt* (sic?); lees: *Minderleyt.*
— 135, —— 2, r. 19 v. b. —— 256; lees: 266.
— 136, —— 2, r. 22 v. b. —— 308; —— 354.
— 142, —— 2, r. 1 v. o. —— niet: —— in 1534.
— 143, —— 1, r. 19 v. b. —— 419; —— 449.
— 144 zijn de aanteekeningen verkeerd geplaatst. Noot (†) van kol. 1 wordt noot (*) van kol. 2; noot (†) van kol. 2 wordt noot (†) van kol. 1; noot (*) van kol. 2 wordt noot (†) van kol. 2.
— 149, Kol. 2, r. 27 v. b. staat: 38; lees: 36.
— 164, —— 2, onder reg. 11, 19, 25, 33 en 43 staat: H. R.; lees: J. D. / L.
— 189, —— 1, r. 26 v. o. staat: 1826; lees: 1626.
— 200, —— 2, r. 24 v. b. —— 280, dat zeker verkeerd is.
— 203, —— 2, r. 28 v. o. —— TESTANT; lees: TESTART.
— 204, —— 2, r. 22 v. o. —— 346; lees: 340.
— 209, —— 1, r. 9 v. b. —— BRINKHORST; lees: BINKHORST.
— 243, —— 2, r. 2 v. o. —— van Wetenschappen; lees: V. W.
— 252, —— 1, r. 18 v. o. —— *Utan;* lees: *Utau.*
— 252, —— 2, r. 32 v. b. —— *Buzze-Bus;* lees: *Burze,* Bus.
— 268, —— 1, r. 17 v. o. —— 1736; lees: 1638.
— 270, —— 1, r. 25 v. b. —— bovengemelde; lees: de onder mij berustende MS.
— 288, —— 2, in het artikel *Cornelis Speelman* staat in den 14den regel het woordje *die* te veel.
— 300, —— 1, r. 19 v. o. staat: *Bemmel;* lees: *Bommel.*
— 378, r. 29 v. b. staat: XVde eeuw (1580), een of ander kan niet waar zijn, denkelijk heeft C/4. bedoeld XVIde eeuw.

ALGEMEEN REGISTER

OP DE

TIEN JAARGANGEN,

VAN 1851 TOT 1860,

VAN:

DE NAVORSCHER.

AMSTERDAM,
FREDERIK MULLER.
1861.

ALGEMEEN REGISTER

OP DE

TIEN DEELEN

VAN

DEN NAVORSCHER.

A.

A, e, i, o, u, I. 91, 116.

A. L. F. en A. P. S., VIII. 324, IX. 58.

Aa (B., P. en H. v. d.), V. 330, VI. 124, 177, 245, 280, 339. — (J. v. d.), IX. 255, X. 15.

Aelst (W.) van Aardenburg, I. 284, II. 77, 137, 198.

Aelten (G.), II. 156, III. 169, Bijbl. 1853, cxxxiii.

Aanhaling uit Aemilius Sura, II. 123. — uit Augustinus, V. 215. — uit Boerhaave, III. 288, IV. 236, Bijbl. 1855. cxxviii. — uit Euripides, V. 215. — uit Is. Walton, II. 56, III. 46.

Aanhalingen, I. 316, II. 173, III. 256, IV. 213, Bijbl. 1855, xvii. — A horse, a horse, my kingdom for a horse, III. 33. — actis aevum implet, V. 215, 270. — alle dinck vergaet, I. 352, II. 265, 324, Bijbl. 1853. cxxiv, cxl. — alles is hier vast en veilig, II. 119, III. 107, X. 329. — als het rimplig lover dort, IV. 31, 331. — amor nummi, III. 192. — Amsterdam is machtig, III. 96. — at tu quisquis eris, V. 221. — ceux que le ciel forme d'une race si pure, I. 55, IX. 47. — de dood moge angst en schrik, VIII. 363, IX. 93. — de pijlen die mij eerst, II. 218, III. 218. — geen Mei komt zonder aren, II. 279. — God tempert den wind voor het pas geschoren lam, II. 120, III. 116. — Graecia sal gentium, II. 215. — heer pastor, I. 122, 175, II. 255. — ik dagvaard u voor God, I. 379, II. 297. — in medio consistit virtus, II. 87, III. 61. — corruptio optimi fit pessima, II. 214. — cur mittis violas, V. 215. — la critique est aisée, I. 18. — let them rave, II. 312. — lieve zouden wij bedillen, II. 87, III. 59. — lui seul vaut une armée, II. 311, III. 312, X. 329. — me nommerai par remembrance, I. 55, 165. — mediis tranquillus in undis, III. 256, IV. 213; Bijbl. 1855, xvii. — meisje deelend in 't genot, VI. 202, 358. — mijn heeren, 't is niet als voorheen, VI. 61, 211, 375. — mijn zoon geef op de les uws vaders, II. 248, III. 263. — Neerlangbroek, die schralen hoek, II. 24. — non ambitione sed virtute, III. 127. — non omnia terra, V. 215. — nulla est necessitas delinquendi, I. 54. — op rozen gaan, II. 55. — où peut-on être mieux, V. 332, VI. 152. — perspicimus quomodo, II. 120, 135. — Romulus premier roi, V. 72, 205, Bijbl. 1855, xcvii. — solamen miseris socios habuisse malorum en incidit in Scyllam, VI. 32, 160. — spotten met heffen, V. 272, VI. 56. — stap vernoegd met mij in 't bootje, VIII. 355, IX. 87, 141. — tandem fit surculus arbor, IV. 95, 373. — utcunque dulci, Tyndare, IX. 198. — vlieg, vlieg, vlug vlindertje, II. 151, III. 145. — vox populi vox Dei, I. 314, II. 144, Bijbl. 1853, clv, 1854, cxiii. — wees trouw en vertrouw niemand, I. 56, IX. 47, 105. — wie mij weenen hoort of klagen, I. 380. — dichtregels op het huwelijk van een vorst uit het huis van Oranje, IV. 359, V. 87. — dichtregels uit den Hollandschen praatvaar, IV. 260, V. 88, Bijbl. 1855, lxx, cxlvi. — gelegenheidsversje, V. 271, VI. 114, 278. — latijnsche verzen overgenomen door Wijttenbach, II. 315.

Aanslag op Zuidholland in 1592, X. 165. — op de schepen voor Grave, 1640, V. 248.

Aanteekeningen op eene reis naar Turkije (Schrijver der), V. 5, 172.

Aardappelen, I. 23, 52, 78, 262, 355, II. 31, 127, Bijbl. 1853. ciii, cxlix, clxxii.

Aardappelsoorten, IX. 65, 220, 270.

Aardbeving te Ferrara in 1570, III. 323. — te Lissabon, X. 230. — in 1850, I. 11, 259, II. 189, 316.

Aardenburg (Belegering van), II. 246, III. 237, — (Aanslag op), I. 193, 275. — (Instelling der kermis te), X. 128, 188. — (Oorkonde uit het archief te), V. 274.

Aardrijkskunde v. Nederland in de middeleeuwen, I. 379, II. 294, 358.

Aersen (heerlijkheid), IV. 320, V. 170, VI. 16, 174.

Aarsen (Kapitein), III. 350, IV. 328.

Aerssen (Brief v. Corn. v.) 1688, VI. 167. — (Reis door Spanje v. Fr. v.) III. 259, IV. 217, VIII. 267. — (Vrouw v. F. en C. v.), VII. 288, 382. — (Baronnen v.), IX. 1, 149, 214, 269.

Aerts (J. J.) d'Aguillon, G. en B. Ajala, enz., III. 258, IV. 214, Bijbl. 1855. xxv.

Abbema (Mr. A. S.), III. 164, IV. 146, Bijbl. 1855, xxiv.

Abdal Zamet (Graf v.), II. 213, III. 188.
Abercromby (De twee doctoren), I. 154, 358.
Abgarus (Brief v.), V. 223, 293.
Abraham (Overleveringen omtrent), II. 22, 341, Bijbl. 1853, xxiv, LXXII.
Abraham a.S Clara (Pater), V.319, VI. 120.
Abrates (Graf v.), I. 58.
Abresch, (P.), II. 277, III. 272, Bijbl. 1853. clxxxiii.
Adams val (Voorstelling v.een hond bij), III. 194
Adamaeus (J.), III. 225.
Adel (de), VI. 31, 187.
Adel (Thans bloeiende nederl.), VII. 233, 317, VIII. 77, 138, X. 232. — in Friesland, X. 196. — en patriciaat, V. 238, 311, VI. 46, 142.
Adelaar (Kourt Syverts), II. 151, III. 136, Bijbl. 1853, cxiv.
Adeleide, VIII 326, IX. 59.
Adelkarakteristiek, VII. 104, IX. 49.
Adellijke geslachten onder de Israëliten, VII. 39, 209, VIII. 71, IX. 110, 174, 242, 368.
Adellijke titels aan plaatsen in België ontleend, VII. 135, 282, 339, VIII 113.
Adelstand (Familiën in den) erkend sedert 1848, IX. 100, 317.
Adjudant onderofficieren (Stokken der), IV. 287, V. 92.
Adoni-beseck (Schrijver v.), IX. 302, X. 52.
Adriaan (Paus) en Dedel, VII. 352, VIII. 57, 119, 141, 229, 331, IX. 75. 178. — (Gevoelen over), VI. 295, VII, 122.
Adriaan Authonisz. v.Alkmaar, X. 164.
Adriaan Pietersen, VIII. 165, 302.
Aduradbad Mabrasphand, II 119.
Adversaria (Inrigting van), VI. 62, 212.
Advis familiers, IV. 319.
Aegidius en Harigerus, I. 219, 306.
Aerolieth in 1853. IX. 297.
Aeschylus (Escuriaalsche hss. v.), II. 27, III. 15, Bijbl. 1853. xl, liiii, 1854. l, lxx, 1855. xxi.
Afbeelding van Christus met ongedekten hoofde, I. 347, II. 232, 290, — van den duivel met een staart, IV. 225, — eens regtsgeleerden, II. 155. — eener hofdame v. Margar. v. Parma, II. 311. — eener kerk, IX 99, 317.
Afbeeldingen van Joh. XX vs. 17, III. 94, V. 168 — v. beroemde personen, I. 289, II. 139, — der familie Tromp, IV. 36, — onzer voormalige graven, II. 251.
Aflaatsbrieven (Gedrukte), VIII. 165
Afra Behn, X. 164.
Afrikaan in Nederl. tot theol. doctor gepromoveerd, IV. 262, V. 90, Bijbl. 1855. lxxi, cxlvi.
Afscheid (Een krachtig), VI. 137, 213.
Afstammelingen van H. Duifhuis, IX. 130. — van Tjerk Hiddes de Vries, VIII. 67, 177. — van Balthasar Gerards, III. 63. IV. 42, Bijbl. 1854, xcv, IX. 107. — v. Frans v. Sickingen, VIII. 161, 276, 333. — van A. Engels en K. Sohier, II. 216, III. 213, Bijbl. 1853. cxii, 1854, v, xxxii. — v. Vondel, X. 129. — v. A. F. M. Willich, V. 128.
Aftellen, II. 150, 347, III. 345.
Agathopeden, III. 383, IV. 302, Bijbl 1855, lii.
Agilaar (Baron), IV. 103.
Ahasuerus en Kores, IV. 320, V. 123, Bijbl. 1855. lxxxiii.
Aitzema (J.), IX. 202, 384.
Academische graad aan officieren, VI. 42.
Acajounoten, VI. 172.
Acker (Hor. Vop.), IV. 293, V. 113, Bijbl. 1855. cxlvi.
Accurata Utopiae tabula, III. 323, IV. 270.
Acrostichon v. Fortunatus, IX. 388.
Actaboeken (Kerkelijke) te Middelburg, III 357, IV 297. — te Hengstdijke en St. Pauluspolder, IV. 352.
Acten (Verlijding van vrijwillige) onder de republiek, III. 352.
Actes authentiques des égl. ref. de France, IX. 302.
Albae, lat. benaming van Haarlem, III 256.
Albrecht van Beijeren, IX. 363. — (Ms. over de legermagt van), VI. 204. — (Hertog) in Spanje, I. 224, II. 103.
Albums uit de 17de eeuw, V. 249, IX. 253. — v. heemraadschappen, IX. 96.
Alciati (A.), VIII. 161, 274.
Alancé (d'), Verhand over barometers, I. 315, II. 149.
Alethophilus Eleutherius en Eleutherius N. Batavus, IX. 238
Alexander Aegus, I. 220, Bijbl. 1854. xxxiii.
Alfabet (Rangschikking van het), VI. 138. — (Het nederl.), III. 191.
Algebraïsche formule, berekening van iemands geboortedag, VI. 3, 41, VII. 131.
Algernon Sidney, II. 188.
Alkemade (Neef van C. v.), VII. 32, 189.
Alkmaar (Uitlegging en bevestiging van), IV. 99. — (Ontwerpen van den toren der groote kerk te), II. 24, 370. — (Uithangborden te), IX. 330, X. 56. — (Werken over de belegering v.), III. 127, IV. 103.
Alkmaar in Indië, X. 34.
Alkmaar (J. C. v.), IX. 3, 151.
Allatius (Excerpten van Leo). Zie Palindromen.
Alliteratie in woorden en zegswijzen, III. 196, IV. 172, Bijbl. 1855 ix.
Allodiale goederen (Bezitters van), IX. 131, 260, 272, 380.
Allumbrados of illuminati, IV. 127, 382, Bijbl. 1855. cxli.
Alman (Begraafplaats v. J.), III. 2, Bijbl. 1853 xlvi, xcix, cxlvii.
Almanach der kruidkunde, V. 159, 231, VI. 18.
Almanak (Bredasche), VI. 35. — door P. Forestus, II. 156, III. 326. — in 1496. X. 357. — (Voorstelling in een), V. 100, 209, VI. 78, 175, VII. 107. — (Eeuwigdurende) op een tabaksdoos, IV. 5, 308, Bijbl. 1855. xxxviii.
Almanakje (Het vrouwen-) v. Dieuwertje en Grietje, VII. 198.
Almonde (P. van), VI 127, VII. 150, VIII. 134, 203. — (J. van), II. 184, III. 178.
Altena (Kasteel), VII. 160.
Alteppe (De) in Palaestina, IV. 195, V. 52.
Althusius (M.), IX. 301.
Altius (G.), VII. 31, 248.
Alva (Gezegde v.), VI. 230. — (Ouderdom v.), VI. 231. — te Brussel afgebeeld en gehekeld, II. 184, III. 180. — met een bril geld tellende, VI. 223, VII. 24.
Amand van Zierixe, Mollii Annales, I. 220, II. 320.
Amazonen (De), III. 227, IX. 123.
Ambassade naar Rusland, VII. 331, VIII. 120.
Ambassadeur (Een) uit den ouden tijd, VIII. 245.
Ambert (J.), VI. 127, VII. 17, VIII. 329, IX. 41.
Ambrosius Camaldulensis, I. 58, 110, 167, 202.
Ameling (G.), VI. 38.
Amerika (Zuid-), I. 21. — (Bevolking v.), I 219, 307, 363, II. 163, 192, 258, 321. — voor Columbus ontdekt, V. 1, 165, VII. 324, VIII. 60, 243. — (Een schrijver over de ontdekking v.), IV. 192, V. 49, 103, Bijbl. 1855. lxv.
Amerongen (Huiste), I. 65, VII. 131.
Ammann (J. C.), II. 155, III. 157, Bijbl. 1853, cxxxiii, 1854. xxxiii. — (Czaar Peter en), III. 100.
Amputatie van een been (Resolutie wegens de), VI. 329.
Ampzing (S.), V. 271, VI 51.
Amstelredams eer ende opcomen, II. 88, III. 83, Bijbl. 1853 lxxx, clix, 1854. iv, li, lxxii, 1855. xx.
Amsterdam (Bijnamen v. grachten en straten te), VIII 66. — (Koningsgracht te), II. 23, VIII 102. — (Leeuwengrachtje te), VII. 384, VIII. 83 — (Schilderijen op het stadhuis te), V. 330, IX. 204 — (Onderaardsche gemeenschap der Oude kerk te), I. 186, 241, 299. — Grafkelder aan de Zuiderkerk te), IX. 298. — (Koepelkerk op de Botermarkt te), VII. 39, 207, 267, VIII. 14. — (Plannen voor eene tweede kerk der Lutherschen te), VI. 199, 356, VII. 112. — (Afbeeld. v. d. schouwburg te), VIII. 363, IX. 94, 122. — (Ontwerp van eenen schouwburg te) V. 35. — (Swijgt of Swigt Utrecht te), I. 257, 375, II. 47, 106. — (Sage van het

Rasphuis te), VI. 223, VII. 32, 128.—(Bergenvaarderskamer te), X. 321. — (Blauuw Jan te), I. 129, 180, 207, 231, 264. — (Oud burgerhuis te), IX. 36. — (Huis met de hoofden te), I. 282, III. 133, Bijbl. 1853, cxxiv, cliv, IV. 350, V. 137. — (Huis met den gouden ketting te), V. 94, 187. — (Huis genaamd Spagnien te), I. 30, 80, 102. — (Huis de Canselaarij van Vriesland te), IV. 101. — (Nog een huis met een bijnaam te), IV. 350, V. 137. — (Huizen in de Tigchelstraat te), X. 355. — (Steen met opschrift bij de Huiszittensteeg te), I. 250, 342. — (Steen in de Mandemakerssteeg te), II. 23. — (De molenaarskarren te), X. 66, 210. — (Waarde van den grond te), IX. 35, 255. — (Lof v.), V. 344, VI. 157, VIII. 345.

Amsterdamsch wijnvat, I. 321.

Amsterdamsche lucht en water, I. 350.

Amusement philosophique, IX. 36, 185, 270.

Ana's (De), I. 283, II. 73, Bijbl. 1853. iv, 1854 lxix, VII. 201.

Anagrammen, VIII. 62, X. 327.

Anakreontische vragen, VII. 293. 331, 362, 383, VIII. 1, 50, 81, 97, 117, 120, 141, 142, 193, 212, 324, IX. 58, 66, 97, 237, 347, X. 194, 257, 358.

Ananasteelt in Nederland, I. 23, 53, 78, 138, II. 98, 349, IX. 166.

Andelius, II. 126, III. 122, Bijbl. 1853. cxiv.

Andreas Frisius, VI. 109.

Andries (Mr.), v. Oudorp, II. 87, III. 79.

Anecdota Alcmariana (Uit de), V. 244.

Angély (Baron d'), VIII. 290.

Angles etc., V. 159, 257.

Anker, 1766, VIII. 67, 231. — (Zilveren), VII. 8.

Anonyme werken, VI. 199, 223, VII. 137, 285, VIII. 258, IX. 15, 39, 79, 300, 365, X. 7, 36, 173, 175, 302, 363.

Anonymen, pseudonymen, IV. 358. V. 147, Bijbl. 1855, lxxxvii, cxlix.

Anssen (A.), V. 238.

Antiquitate (De) britannicae ecclesiae, IV. 263, V. 308.

Antichrist (Bewijs dat Luther is de), V. 193, X. 57.

Antonides (Gedicht v.), VI 164.

Antonio Magino (Don), I. 220, 311, 335.

Anthonius Verensis, II. 88, III. 83, Bijbl. 1853, cxlii.

Antwerpen (Avondmaalgangers te), VIII. 4.

Antwerpen (Jacob v.), VI. 97.

Apologeticon adv. Satyram Heynsii, IX. 302.

Apologie tegens de algemeene en onbepaalde vrijheid, I. 353, II. 269.

Appel- en peersoorten, IX. 65, 193, 218, 270.

Appel (J.), II, 188, III. 188, VII. 38, 206.

Appèl geweigerd, VII. 332.

Appelius (J. H.), X. 357.

Aprilgekken, II. 246, III. 238, Bijbl. 1855, cx.

Aqua tofana, V. 192, 262, 339.

Aquanus (C.), IV. 68, 349, Bijbl. 1855, cxxxviii.

Arabische schrijvers, I. 218, 280.

Arakatscha (De), III. 132, IV. 118.

Arbele, VI. 127, 341.

Archangel (Vaart op), VI. 392, VII. 179, 238.

Archief v. Oudewater, IV. 8, 359. — v. Bredevoort, III. 325, IV. 272.

Archiven v. 1751, VIII. 358, IX. 90. — v. het hof v. Holland, IV. 31, 360. — v. Ootmarsum, II. 182. — door P. Merula gebruikt, I. 162, II. 11, 319.

Arenberg (Mevr. v.) IV. 293.

Arend (Dr. J. P.), X. 150.

Argyle (De graaf v.) in Friesland, III. 67, IV. 52, Bijbl. 1854, lxiii, xcvi.

Argus, VI. 62, 213.

Arkel, V. 247, 318, VI. 48, 242, VII. 77, 172.

Arkel (K. v.), VIII. 262, IX. 17, 45, 74, 181. — (Hs. v.), X. 195, 371.

Ariste, le vrai ami, I. 17.

Arles (Koningen v.), VIII. 102, 233, IX. 117.

Armada (De spaansche), X. 281.

Arminii opera, VIII 192, IX. 224, 385. — anecdota, X. 4.

Arminius, VII. 229, VIII. 242. — (Hs. v.), V. 279, VI. 86. — (Getuigenis v. d. acad. senaat aangaande), IV. 325. — Verwantschap v.), met Kuchlinus, V. 294. — (Distichon op), IV. 62. (Ode op), IV. 62, 340.

Armstrong (Sir T.), VI. 137, 325.

Arnhem (J. Baron v), VI. 135, 321.

Arondeaux (A.), III. 196, IV. 175, Bijbl. 1855, xxiv, cxxiv, VI. 206.

Arrestatie van de Pauw te Goa, 1643, IX. 389.

Ars poëtica (Holl. vertaling der), V. 272, VI. 57, 83.

Arts (Een vermaarde), VIII. 259, IX. 15, 311.

Asbergsche oudheden (Beschr. der), II. 376, III. 367.

Assenberg (Admiraal), V. 306, VI. 94, 176.

Assurantie, I. 154, 185, 210, 233.

Astrologen (Publieke opinie omtrent) in de 17de eeuw, I. 159, 267.

Athener (Hoe een) aan zijn beroep kwam, II. 150, III. 134.

Athos (De berg) en de vorst; vrijheer van Bar, II. 125, III. 120, Bijbl. 1853. xcviii.

Atlas van M. B. van Niedek, VII. 384.

Augustini Confessiones in 't hollandsch, I. 18, 36, 72, 227, 355.

Augustijner kloosters in de Nederlanden, II. 311, III. 311.

Aurelius en Isabella, IX. 6, 351.

Aurora te paard, II. 150, III. 135.

Autographen, II. 279, III. 278, Bijbl 1853, clxxxiii, 1854, xxvii, xxxv, lx, lxxxii, cxviii, 1855, cxii, IX. 339.

Ave gratia plena, I. 282.

Ave trici, I. 128, II. 33.

Aventroots sendbrief aan den koning van Spangien, III. 383, IV. 359.

Avis fidelle. IX. 333, X. 172.

Avondel (Gravin v.), V. 191.

Avondmaalsviering zonder wijn, I. 130, 180, 208, 265, II. 128.

Axel (Redding van) door Jan Pikkevé, I. 378, Bijbl. 1853, lxxvii.

Axminster (Vicomte v.), X. 260.

B.

Baerle (Mr. C. v.), III. 222, IV. 179, VI. 139.

Baarsdorp (J. v.) en M. Lunders, V. 133, 229, VI. 17.

Babioles literaires et critiques, X. 324.

Bacherus (S.). I. 283.

Bay, (G. D.), IX. 202.

Bayle, Moreri, Hoogstraten, I. 218, 279, 362.

Bajert in het gasthuis, VIII. 292, IX. 54, 119, X. 40, 136, 232.

Bajonet (Uitvinding der) voor schot en stoot, VIII. 188.

Baccalaureus der decreten, III. 158.

Baco, IV. 261.

Balde (J.), Ludus Palamedis, X. 36, 208, 303.

Baldes (F.) en Magd. Moons, II. 280, III. 282, Bijbl. 1853, clxxxiv, 1854. xxvii.

Balen, Beschrijving v. Dordrecht, VIII. 163, 277, 333.

Balije v. Utrecht, V. 133, 229, VI. 17.

Balkius (IJsbr.), II. 311, III. 310, Bijbl. 1854. xii.

Balsemen van een vorstelijk lijk in 1759 (Kosten van het), VI. 33.

Baltens (Frans), I. 90, 115, 152, IV. 384, V. 150.

Balthazar (Fl), VI. 236-

Balthazar Gerards onder de heiligen opgenomen, VII, 223, 350.

Bannerets, Baronets, II, 342, III. 316, Bijbl. 1854. xiv.

Bar (Vrijheer v.), Z Athos.

Barbeyrac, Meijer, X. 69, 305.

Barbierspaal, I. 156, 235, 266, 295, 360, II. 35, 100, 157, 221.

Bardzangen (Germaansche), Bijbelvertaling in 837, IV. 197, V. 55.

Barents (Begraafplaats v. Willem), IV. 191, V. 47

Baring brothers (De firma), V. 219.

Barlaeus (C.), V. 131.

Barnevelt, treurspel, IX. 303.

Barometer (Gebruik v d.), IX 361.

Baronet, I. 251, 364, II, 131, 165, 195, 225, 352, Bijbl. 1853, xix, VIII. 264.

Bart (Jan), X. 165, 368.

Bartholomeus Engelschman, van het middagmaal, IV. 6, 312.

Bartjens (Mr. W.), IX. 203, 353, 384.

Baselis (J.), X. 37, 209.
βασιλεὺς en ῥήξ, II. 92.
Bassenn (D. R. v.), VIII. 260.
Bast (P.), I. 90, 115, 152, 168, 292, II. 7, 32, VII. 333.
Bataafsche cohorten in Grootbrittannië, II. 250.
Bataafsche republiek (Geschiedenis der), IX. 133, 274, 349, X. 44, 293.
Batavia (Ligging v. het eerste kasteel te), I. 321, VII. 206. — (Instelling v. d. raad v. justitie te), X. 189. — (Bijdrage tot de geschiedenis der protest. kerk te), VII. 132.
Bato filius roterodamensis, IV. 384.
Battum (J. v.), I. 123.
Baudartius (Grafstede v. W.), X. 320.
Baudius (Maria v. Loo, huisvrouw van), IV. 325, V. 201.
Baunach, II. 182.
Bax (J.), VI. 391, VII. 178.
Beaumont (H.), III. 159, IV. 124.
Beaumont (S. v.) en de Cid, IX. 235.
Bedelaars, III. 223, VII. 168, 309.
Bedevaarten naar Heukelom, VI. 76, 221. — naar Wilsnaeck, III. 96, IV. 81. — (Verpligte), IV. 129, 353. — (Klagtbrief over) 1654, VII. 101.
Beeck (v.), I. 255, 372. II. 195, 258, 287.
Beecq (De zeeschilder J. v.), III. 37.
Beek (A. v.), VI. 173, 350, VII. 109.
Beelaerts (Freule Geertruyt) en Juff. Geertr. v. Rotterdam, III. 258.
Beelden (Houten) der Hervormers, IX. 334.
Beelden in de verte v. Moser, IX. 201.
Beeldspraak van 't oudhollandsche regt, II. 250, III. 267, Bijbl. 1854. xxxv.
Beeldstormerij in den Briel, VI. 360, VII. 93, 205.
Beeltsnijder (Joh.), VII. 331, VIII. 53, 118, IX. 297, X. 17.
Beemster (Geschied. der droogmaking v. de), IV. 293, V. 112. — (Boekwerken over de), V. 99.
Beeren- en apenspel, VI. 96, 289.
Beest (Het hooge huis te), III. 383, IV. 300, Bijbl. 1855. li.
Beestentaal, VIII. 68, 178.
Beets (Mr. J.), II. 26, III. 11. — (Mr. J.) en J. Bodecheer Benning, IX. 70, 255.
Beghin en voortgang van de O. I. Comp., II. 348, III. 348, Bijbl. 1855. cxii.
Beginletters (Hatelijke) f. en ch, I. 255, 372.
Begrafenis (Zonderlinge), IV. 232.
Begraving zonder kist, I. 379, II. 277.
Begijnen (Blaauwe), IV. 100. — en Albigenzen, IX. 33, 314.
Behangsel, VII. 331, X. 171. — (Goudleeren), VIII. 248.
Behangselpapier, VI. 333, X. 171.
Beijeren, (Jan bastaard v.) IX. 265.
Beijerlinc (L.), IX 299, X. 19, 110.
Beiling (Albrecht), VII. 128, 282. — (Geboorteplaats en sterfdag v.), I 193, 276, II. 39.
Beireis (Prof.), VIII. 354, IX. 86, 122, 182.
Beker van 1664, IV. 225, V. 86. — (Gouden) v. Egmond, VII. 191. — (Zilveren) te Vlissingen, VII. 12, 184. — (Hens-) van 't collegie van den Hondsbossche, IV. 131.
Bekers (Drie oude), VII. 41, 218, VIII. 14, 75, IX. 41. — (Twee zilveren vergulde), VII. 41, 218. — en roemers v. A. M. Schuurman, IV. 7.
Bekker (Balth.), IV. 323. — (Grafschr. v. B.) op zijne vrouw, IX. 335, X. 83. — (Aan proponenten opgelegde verwerping v.), III. 35, IV. 20.
Bekker (El.), voor het schrikbewind, II. 316.
Becker (J. J.), IV. 262.
Belastingen en heffingen (Overzigt van), VI. 95, 250, 382.
Belegh van Leyden, IV. 7, 313.
Beleg van Neuss (Berijmd verhaal van 't) 1474, II. 252.
Belgische opstand, VIII. 201.
Belitje Jans, VI. 328.
Belkampius (O.), VIII. 292, IX. 25, 45.
Bellamy (Woonplaats v.), IX. 363.
Belluno (Hertogin van), VI. 62, 212, 375.
Belijdenis des geloofs (Fernambuksche corte), IV. 30.
Belijdenis (De) van den backer, V. 306, VI. 93, 245.
Bendorp (K. F.), II. 54, III. 24.
Benedeto (Turadus), IV. 256.
Benjamin van Tudela (Itinerarium van), X. 5, 119, 264.
Benthem (Graaf Otto v.), VII. 200.
Bentzmann, II. 375, III. 362.
Berättelser ur Svenska historien, II. 182.
Berbice (Heer van), IX. 161, 279.
Berchem (W. v.), VI. 101, X. 68, 340.
Berendse (Pater), IX. 132.
Bergen op Zoom, VII. 169, 309.
Bergen (Adriaan v.), III. 162, IV. 141, Bijbl. 1855, v, cxxii, VII. 364.
Berghem (N.), VI. 9.
Berkel (Heerlijkh.), X. 102, 340.
Bernard (Kapitein), IV. 195, IX. 82.
Berniera (J. A.), VII. 136, 285, VIII. 18.
Beronicius, I. 218, 279, 303, 333, II. 102, 287, Bijbl. 1853, ii, 1854, cxii, IV. 294, V. 114, Bijbl. 1855, lxxvi, VIII. 164, 335.
Bertius (Brief van P.), VIII. 313.
Beschermende regten, VI. 303.
Bescherming der bleekers in 1757, VI. 103.
Beschrijving van Amstelveen, I. 220, 312, 363. — (Titelvignet der) van Brielle. VI. 128, VII. 18. — van Bommel, V. 238, 312. — van Delft bij Boitet, II. 310, VI. 128, 318. — v. Emmerik, IV. 96, 377, Bijbl. 1855, cxl. — v. Vlissingen, V. 278, VI. 60. — van Groenland. Z. Praeadamitae.
Besluit van 22 Julij 1814, I. 124.
Bespookte wereld ontspookt (De), III. 191.
Bestje van Meurs. I. 158, II. 255, 319, Bijbl. 1853, xlvii. clxxiii, VI. 132.
Beth (G. J.), VI. 138, VII. 122.
Bethesda en Siloam, IX. 5, 153.
Bethonica, II. 311.
Beuk (Eerste bruine) in Nederland, IX. 361.
Beul (De) van Holland, I. 186. — (Een vermomde), IV. 351, V. 137, Bijbl. 1855, lxxxv, IX. 206.
Beurs (Het afdringen van de), VII. 72.
Beurzensnijder in 1485, II. 185.
Beusichem (Echtgenoot van H. v.), V. 63, 181.
Beveren (L. de), IX. 101, 223, 252.
Beverningh (H. v.), X. 222.
Bezweringen bij de ouden, III. 32, IV. 15.
Bezoldiging van staatspersonen in de 17de eeuw, IX. 233, X. 14.
Bibliotheca Sarraziana, IX. 131, 260, 316.
Bibliotheken in Nederland (Openbare), III. 229, IV. 202, Bijbl. 1855. xvi, cxxv.
Biche (Graafsch.), X. 291.
Bidden, IV. 382, V. 148, Bijbl. 1855. lxxxviii.
Bye (M. de), IX. 69, X. 14. — (Joh. de), X. 33. — (Papieren van het geslacht), V. 296.
Biebelabonsche berg, II. 54, III. 37.
Bierbrouwen (Uitvinder van het), I. 251, 343.
Bikkelspel, IV. 351, V. 137.
Bickers 1650, X. 326. — (de), II. 3, 336, 359.
Bilderdijk (Levensberigt v.), VI. 159, 342. — (Geboortehuis v.), III, 319, IV. 251. — en Witte v. Haemstede, IX. 37, 186. — en Teisterbant, VI. 328. IX. 37, 187, 315. — en de Bye, V. 38, IX. 48. — Ondergang der eerste wereld. Die wat de waterstroom enz., IV. 224, V. 78. — (Twee gedichten v.), V. 217, Bijbl. 1855. c. — Aan mijne egade, II. 25. — De vloek, II. 279. — Ode aan Napoleon, VIII. 260. — Galante dichtluimen, IX. 165, 321, 383. — (Fransch vers v.), II. 1. — en het Costersfeest, VI. 371, VII. 177. — (Plaatsmerk Leipzich bij eenige dichtstukjes v.), IV. 64, V. 6, 73, VI. 312. — (Herdruk der Najaarsbladen v.), I. 123, II, 285. — (Fransche vertaling van De ziekte der geleerden v.), IV. 30. — Ondergang der eerste wereld bestolen, VI. 135. — Geschied. des vaderl., VII. 255, 351. — Geschied. der Nederd. taal, X. 272. — Vertaling der

fransche wetboeken, I. 322. — (Lijst der werken v.), VII. 32, 224. — (Drukfouten in de werken v.), IX. 95. — Bibliographische bijzonderheden, VII. 163, VIII. 62. — (Brief v.) aan Tollius, I. 349. — (Twee brieven v.), IX. 263, X. 90. — (Geheime briefwisseling v.), VIII. 99. — (Teekening v.), X. 36.
Bildsch nonnenklooster, I. 155, 214, 266.
Biljartspel, I. 57.
Bing (Admiraal), X. 356.
Biographie, X. 37, 102, 209, 267, 303, 312, 336, 337, 364.
Biografisch woordenboek, VII. 160.
Bisdom geweigerd om eenen letterkundigen twist, VI. 105.
Bisschop (De) v. Roermond en de heer v. Trieste, III. 382, IV. 299.
Bisschop in partibus infidelium, IX. 363.
Bisschoppen v. Utrecht (Verkiezing der), VII. 63, 218.
Bisschop (G. J.), I. 123, 207.
Bitter, VIII. 263.
Blaak, heidebrand, veendamp, III. 6, 375.
Blaeu (Geboorteplaats v. W. J.), I. 156, 236, 354, II. 35, Bijbl. 1854. xviii, IX. 105. — (Woning v.), I. 16.
Blaeu (J.) en Roggeveen, X. 258.
Blaauwboekske, door Alva verboden, III. 67. — (Verduitsching van zeker), I. 95.
Blaauwe steenen, VI. 298, VII. 70.
Blaauwe zonnepaarden, II. 216, III. 217.
Blaauwenburgwalsche steiloor, I. 225, 337.
Blankhof (J. T.), III. 161.
Blaau (Q. de), VI. 308, VII. 86, 174. — (W. de), VIII. 259.
Blauhengst, IX 98. 221.
Blasoen, I. 164, 197, 220, 313, 335, 363, II. 40, 103, 130, 192.
Bleiswijk (P. v.), X. 325.
Bleuet (T.) en D. Roelands, VI. 223, VII. 24.
Blikkenburg ('t Huis), II. 152, III. 150.
Bliksem (Inslaan van den) des winters, IX. 132.
Bliksemafleiders in de 17de eeuw, X. 346.
Blindemansspel, IV. 351.
Blinkert (De), I. 258, II. 47.
Bloemaert (A.) en J. B. Wuytiers, VI. 201, 357.
Bloemen (Vreemde), V, 134, 229.
Blois, gezegd Treslong (Zegelring van W. v.), VI. 333, VII. 7, 134. — (Sterfplaats van W. v.), VI. 300. — Graf van W. v.), VII. 11. — (Brief van W. v.), V. 69.
Blok, Mz. (A.), V. 280, VI. 115.
Bloklant (A. J. v.), VII. 332.
Blonckebijle (J.), II. 156.
Blucher (Wat) voorhad met Parijs, IX. 265. 385. — (Toast v.), X. 7.
Blijde (G. de), III. 384, IV. 304.
Bode (Een) die zich zelven benoemt, VI. 194.
Bodegheer (N.), X. 100.
Bodegem, X. 260.
Boek (Het) Anonymi, genaamd Deuterojubilon, VI. 12, 246. — (Het) der haerlemsche kronijken, VI. 334.
Boeken (Oudste jaarteekening op gedrukte), II. 374, III. 360, Bijbl. 1854. xxxii, lxxxvii, 1855. cxiii. — van berkenschors, III. 31. V. 334, X. 9. — met menschenhuid ingebonden, IV. 94, VII. 17. — begraven, I. 57, 89, II. 63.
Boekanier (De), VII. 127, X. 113, 198.
Boekdrukkersteekens, V. 214, 267.
Boekdrukkerij (Slavische) te Amsterdam, III. 357. — (Eerste) te Middelburg, II. 278, III. 277, Bijbl. 1853. clxxxiii. — (Eerste) te Konstantinopel, VI. 194. — (Eerste) te Batavia, V. 304, VI. 91.
Boekekist, IX. 335.
Boekenbanden uit de 16de eeuw, V. 97, IX. 290, X. 347.
Boekerij, hoe in 1680 tot stand gebragt, X. 57.
Boekverkoopingen (Eerste), V. 3. 172, 337.
Boekweit (Invoering der), II. 23, 364, Bijbl. 1855, cv.
Boekzaal (Het kerknieuws voor de), III. 30, 380.
Boerenzaturdag, II. 183, III. 174, VII. 229.
Boerhave (Brief v,), II. 59, III. 55. — (Brief v.), V. 98. — en 't goudmaken, IX. 330, X. 55, 141.
Boet (G.) en J. Seuw, VIII. 100, 232, 299.
Boethius dood, I. 57, 88, 144.
Boetius Epo v. Roordahuiznm, V. 70, 204, Bijbl. 1855. xcvii.
Boetselaer (C. Baron v.), IX. 37, 255, X. 42.
Bogaerde (Gasp. v. d.), II. 345, III. 344, Bijbl. 1854. xxxii.
Bogchels (Regenvoorspellende), III. 94. IV. 61, Bijbl. 1854. xcviii.
Boheme (De koning v.) en de hollandsche boer, VIII. 31.
Bois (du) genaamde predikanten, II. 219, III. 231, Bijbl. 1853. cxlvi, 1854. vi, 1855. cviii, IX. 73. — (E. du), III. 65, V. 242. — (G. du), II. 343. — (Nog een du), IV. 69, 364.
Bokaal van M. Tesselschade Visscher, V. 67, VI. 39, 139.
Bokalen der stad Leiden, VII. 70.
Bocarmé, VIII. 354, IX. 87.
Bokholt (J. v.), V. 192, IX. 219.
Boleyn (Brief v. A.), III. 97.
Bollius (Joh.), III. 30, 374, 379, Bijbl. 1854. lxxxix.
Bolstra, Hattinga, Hania, VI. 360, VII. 92, 265.
Bolswerdius (Getuigschrift voor G. J.), IV. 163.
Bolten (A. v.), IV. 357, V. 145, Bijbl. 1855. lxxxvii, cliii, VIII. 228.
Bommelius (Schuldbelijdenis van Ev.), X. 215.
Bondam, het Keizerregt, III. 69, IV. 59.
Booys (H. du), II. 152, III. 154, Bijbl. 1853. cxxxii.
Boon (A.), Schmidt, III. 383, IV. 300.
Boot (G.), I. 156, 234, II. 28, 35, 66, 99, VIII. 132, 237, 272, 299. — (D. J.), V. 31.
Bootbelemmerende blaasbalk, I. 156, 216.
Boothia felix, III. 32, IV. 15.
Booze (De) lettergreep, I. 18, 36.
Borcht (J. à), V. 129, 328. — (N. v. d.), V. 247, 318, VI. 48.
Borcke (O. B. v.), IX. 67.
Bordes (De), V. 159.
Boreel (Brief van) aan Borelli, I. 379, II. 293, Bijbl. 1853. xii, xxxvi, cxliii.
Borger (Verspreide gedichten van), X. 7, 120. — Aan den Rhijn, II. 123, III. 117, Bijbl. 1853. cxxviii, 1854. iv, cxvi, VI. 337.
Borselen (Fr. van), te Voorburg getrouwd, I. 186, 240, Bijbl. 1853. xxxiv.
Borstbeeld met eene wrat, II. 310, III. 303.
Born (J. v.), VIII. 99, 273.
Bornius (H.), II. 247, III. 250, Bijbl. 1854, liv. — (de huisvrouw van H.), IV. 325, V. 174, 201.
Borre (A. v. d.), Derde vertooch, IX. 266.
Borri (F.), IX. 164, 283, 316, 382.
Bosch (A.), VII. 295. — (B.), I. 282, II. 52. — (J.), VIII. 201, 377.
Bosch (Hoe H. de) Fransch kon spreken, III. 34.
Bosch (J. v. d.), IX. 329.
Bosschen (Invloed van) op de luchtsgesteldheid, V. 192, 264, 339.
Boschgeuzen (De) te Bergen, X. 190.
Bossier (M.) en A. Vollenhove, X. 292.
Bossu (Brief v. den graaf v.) 1570, X. 250.
Boter (Gebruik der), I. 57, 108, 147, 356, II. 32.
Botschuitje (Het), VII, 231, IX. 11.
Bouchard (R.) en A. Migoen, IX. 300, X. 114, 235.
Boudin (Geschrift v.), IV. 160, V. 25.
Bouillon (Hertogd.), X. 260.
Bourbon (Graf v. Charl. v.), VII. 171.
Bourbon Condé (A. G. de), V. 96, 282.
Bouts-rimés, I. 190.
Bouvier (J.), VII. 223.
Bowring, Batavian Anthology, IX. 298, X. 49.
Boxhorn (Tegenstrijdigheid in de Chron. v. Zeeland v.), IV, 326.
Brabandsche Yeesten, VIII. 149.
Brabandsche zwijgende landtol (Groote), I. 19, 39, IX. 166.
Braems, Memoires touchant le commerce, II. 93, III. 91.
Bradley (H.) en J. van Ens, VIII. 164, 334.

Brahé (Dood v. Tycho), VII. 13, X. 48.
Brakel (Huis te), I. 316, II. 170.
Brakel (J.), Onderwijs in den godsdienst, II. 344, III. 344
Braconnier (P. en Fl.), IV. 38, 360, V. 5, 101, 224, VI. 372.
Bramarbas, V. 216, 288, VI. 46, VII. 203.
Branche (La) des réaux lignages, III. 191, IV. 152.
Brandmerk op de wang, VIII. 261, IX. 50, 119, 248, 311, X. 136, 200.
Brandstapel (De) in het vaderland, I. 258. — in de 15de eeuw, VI. 363. — in 1773, VII. 68, IX. 327.
Brandt (G.), Regtspleg. v. Oldenbarnevelt, VI 327. —(Onuitgeg. geschrift v.), X. 4. — (Latijnsch gedicht v.) IX. 65. — (Bladzijde uit de historie d. Reformatie v.), VI. 10, 184, 284, VIII. 364, IX. 40.
Brandt (Geschrift v. H.), VIII. 262, IX. 83.
Brasserij, VI. 70.
Breda (Doopvont in de hoofdkerk te), X. 321.
Brederode (E. v.), VII. 137. — (Hs. over Frans v.), V. 4, 157.
Bremburg (Q.), IV. 325.
Bremen (J. v.), V. 159.
Bry (Florilegium v. J. de), I. 257, 375, II. 47, 69.
Brief op goud geschreven, IV. 291, Bijbl. 1855. cxlvi.
Brief aan het volk van Nederland, X. 56.
Brief over de vrijheid, IX. 65, 191.
Brieven (Eigendom van), I. 14, 33, 69. — (Gefrankeerde) in 1658, VIII. 88.
Brievenposterij, I. 187, 242.
Brielle de grondsteen der nederl. vrijheid, VI. 236, VII. 46. — (Princesale te), VI. 371.
Brinck (E.), IX. 71.
Brit (Bisdom), II. 215, III. 210.
Brixiusnacht, IV. 359, V. 148, Bijbl. 1855, lxxxvii.
Broederschap (Illustre O. L. V.) te 's Hertogenbosch, VIII. 7, 127. — van st. Peter, VIII. 162.
Broeibakken, IX. 365.
Broeke (v. d.). Zie Lange (de). — (J. v. d.), V. 159.
Broecker (F.), VIII. 201, 305, 373.
Broeckhoven (J. v.), VI. 9, 182.
Broekhuizen (J. v.), V. 159, VI. 207.
Broes (Mejuff.), III. 224, IV. 188.
Brood in steen veranderd, V. 160, 232.
Brown (T.), VI. 31, 186.
Broucke (Chr. v. d.) en Mr. Herry, X. 196. — (A. v. d.), V. 332.
Brouwer (J.), Conradus (A.) en Sibersma (J.), VI. 9. — (Cath.), III. 224, Bijbl. 1855, xv. — (Sterfdag van H.), VIII. 349, X. 61.
Brownrigg (Mrs.). X. 225.
Brugge (Herv. predikanten te), II. 348, III. 347, Bijbl. 1854, xxxviii.
Brugman (Sermoenen v. Joh.), III. 196.
Brugmans (Gevatheid van S. J.), III. 161.
Bruiloft (Koperen, zilveren, gouden), II. 374. — (Gouden en diamanten), VII. 71, 221.
Bruiloften (Keur over), VI. 303.
Bruiloftsbanket, II. 119, III. 115.
Bruin (Kapit. A.) IX. 132, 261.
Bruyn (F. de), Koudodad, IV. 6, 311, Bijbl. 1855, liii.
Bruin (C. de), VI. 269, VII. 57, IX. 2. — (Fransche vertaling der reize van C. de), VIII. 7, 127, 143, 169. — (R. de), IX. 4.
Bruitzma (H. de), VII. 95, 253, 301.
Bruckner (J.), I. 28, 165, 200.
Brune (J. de), Wetsteen der vernuften, I. 12, 32, 68, 131, 195, 291.
Brunisten enz., V. 4, 202.
Brunius (B.), IV. 255, V. 84.
Bruno (J.), IX. 6.
Brunswijk (De hertog v.). I. 97, 230.
Brussel (Hans v.), VII. 351.
Brutusbosch, IX. 265, 385, X. 73.
Buener (J.), X. 4, 88, 263.
Buenen (W. v.), I. 251.
Buyesius (J.), X. 290.
Buis (P.). IX. 71.
Buyser (Mr. A.) en Mr. J. Bogaert, VIII. 4.
Bullebakken, IX. 101, 223, 271, 315, 348, X. 233.
Bullinger huisboek, IV. 319, VII. 148.
Bunyan (Uitgaven der Pelgrimsreis v.), X. 225. — (Laatst mannelijk oir v.), VI. 102.
Buquoi (P.), X. 283.
Bucquoy (Du), X. 290. — (J. du), I. 257, 375, II. 47, 352, Bijbl. 1853. cxxiii, VI. 205, X. 328.
Burchana (Eiland), I. 256, 373.
Burg (P. C. ter), I. 347.
Buren (M. v.), X. 101.
Burgemeester (Een) uit den ouden tijd, X. 246.
Burgundi Historia belgica, I. 251, 345.
Burmannus (Proces tegen prof. P.), VIII. 291, IX. 20, X. 39, 232. — (Bijzonderheid van), I 350.
Burney (Ch.), X 326.
Burton (H.), III 326, IV. 273.
Bursalen in het statencollegie te Leiden, VII. 70.
Buskruid, VIII. 191. — en vuurwapenen, I. 57, 106, 145, Bijbl. 1854. lxx, VIII. 227. — (Het) in Nederland, VIII. 261, IX. 83.
Busmeesters, VIII. 201, IX. 50.
Buurtpatronen, I. 58, 166.
Buvrij (J. de), X. 321.
Bijbel (Oudste nog bestaande hss. van den), I. 314, II. 142. — (Uitgave op perkament van den), I. 251, 343. — (Vertaling van den), I. 127, 178. — in het Amerikaansch, IV. 194, Bijbl. 1855. xliv, VIII. 282, X. 191, 320. — van deux aes, II. 23, 366, Bijbl. 1853. xxvii, xxxix, cviii, cxxxviii, VI. 296. — (Fransche) van 1558, IX. 94. — van Alcuin, I. 188, 246, 271. — van Elias Hutter, III. 290, IV. 239. — (Kantteekening in den) van Vitré, I. 226. — (Afschrift van den) door Gundulph, I. 160. — (Afschrift van den) door Kl. Kammers, III 95, IV. 77, Bijbl. 1854. c, 1855. cxvi.
Bijenteelt, II. 279, III. 280, Bijbl. 1854. xxvii, lxxxiii.
Bijgeloof (Dajaksch), II. 217. — (Maandagsch), II. 88, III. 81. — (Zeemans), V. 216
Bijl (J.), II. 214, III. 207, Bijbl. 1853. cxxxvii.
Bijma (B. v.), X. 321.
Byron (Nederl. vertalingen der werken van lord), VII. 11, 182, VIII. 14.
Bijschrift op Napoleons geboortedag, II. 345. — op Karel den groote, IX. 365.
Bijvoegelijke naamw. van eigennamen, VIII. 359, IX. 146.

C.

(C=K. Zie K.)
C. L. A. A. P. D. P., I. 187.
Çara, V. 2.
Cebetis Tabula, X. 314.
Ceder van den Libanon (De) in Europa, VII. 363, VIII. 81.
Ceel (H. v. d.), X. 230.
Ceylon (Gouverneur v.), IX. 164.
Ceylonsche nachtgeluiden, IV. 133, V. 17.
Celé (J.), IX. 161, 279.
Cellarius (D.), I. 188, 274.
Centrum naturae, V. 160, 258.
Ceporinus (J.), VII. 31, 187, 239.
Cerisier (A. M.), VI. 254, VII. 51, 114.
Cerp en Kattenbeer, VIII. 322.
Cervantes en de inquisitie, II. 345.
Cesarius (H.), IV. 66.
Cessionanten, VII. 355, VIII. 191.
Ch. en g voor de t, II. 247, III. 247.
Chambers Miscellany (Stukken in), III. 100.
Chambge (Seraphin du), V. 158, VI. 49.
Champenois en Kampenaars, II. 60.
Chapesau (N. C.), VIII. 103, IX. 350.
Χαρος και αί Ψυχαι (ὁ), II. 59.
Charters (Aanwijzing v.), I. 321, II. 201.
Chattam (Een der helden v.), V. 279, VI. 60, 146, 244.
Chevallier (Ds. P.), VIII. 360.
Chiltern-hundreds, X. 257.
China (Nederl. vestiging in), IV. 261, V. 105.
Chineesche geschiedschrijver, I. 18.
Chineesche houdinggeneeskunde, IX. 98.
Chiopra, V. 200, 266, VI. 80.
Chirogrammatomantie, II. 279.
Choice of Hercules (The), III. 96.
Cholera (Regenwater tegen), III. 351, IV. 280.
Christiaan II (Papieren van), VI. 135, 319.

Christianus Fratellus, IV. 256.
Christus (Ouderdom v.) bij zijnen dood, III. 350 IV. 273.
Christus patiens, II 23, 362.
Chrompton (Tweede huwelijk van A), VI. 391.
Chronicon anonymum, IX. 129, 258.
Chronicon Saxonicum, IX. 3.
Chronogrammen, VII. 258.
Citroen (De) bij begrafenissen, IX. 296.
Cijfers (Arabische), I. 20. 41, 100, 135, Bijbl. 1853. lxvi.

D.

Dadelboom, I. 23, 52.
Daendels (H. W.) IV. 159, V. 24, Bijbl. 1855. lxii.
Dagbladen (Eerste), I 14, 34, 195, 291, 355, II. 29, 61, 94, 126, 156, Bijbl 1854. xlviii, cxiv. — (Oorsprong der) in Nederland, VII. 263, 378, VIII. 49, IX. 209. — (Lijst van), VIII. 149.
Daghuren, VI. 127, 294.
Dagverhalen van nederl. gezanten, IV. 31, 332, Bijbl. 1855, lv, cxxxiv, X. 168.
Dam (D. v.), VI. 95, 289. — (H. v.), IX. 37, 255. — (Kl. v.), X. 2, 87, 261. — (Sphera perfecta van J. van den), I. 283, II. 76.
Damaris, I. 72, 122, 153.
Damast lijnwaad, VI. 198.
Dampkring (Uitzetting v. d.) en omwenteling der aarde, VI. 136.
Damspel, III. 192, IV. 171, Bijbl. 1855 ix.
Dans der bloemen, V. 215, IX. 143.
Danswoede in de Nederlanden, III. 100, IV. 87, Bijbl. 1854. cvii.
Danswijk in Schotlandt, III. 159, IV 124, Bijbl. 1855. cxxi.
Dante, Purgatorio C. xxxii str. 110 verklaard, III. 194, IV. 172.
Dassevael (S.), II. 182, III. 170, Bijbl. 1853. clxi.
Dassik (De), IX. 361.
Davids (Eigen geschrift), V. 191, VI. 84.
De quinque articulis, X. 1, 116, 141.
De tribus impostoribus, I. 251, 344, 364, II. 16, 165, 194, Bijbl. 1855. cliii.
December (31), II. 150, III. 166
Dedel (N.), VI. 236, VII 48, 113.
Dee (Dr.) en zijn tooverspiegel, II. 58, III. 51, Bijbl. 1853. cxxvii, 1854. li.
Defensor pacis, IV. 358.
Deken van Ronsse, III. 36, IV. 21, Bijbl. 1855. xxxviii.
Deknatel (J), IX. 98, 221, 271.
Dei gratia, V 159, 258, VI. 18.
Del beneficio di Christo (Holl. vertaling v.), VI. 169.
Delen (D. v.), VIII. 352, IX 294. — (Baron v.), IX. 39, X. 14.
Delft (Een schepen van) 1299, X. 352.
Delfsch aardewerk, III. 292, IV. 242, Bijbl. 1855. xlvii, cxxviii.
Den (De grove), VI. 106.
Denemarken en Noorwegen (Karel erfprins v.), VIII. 2, 300, 366.
Denen te Breda, VI. 269.
Denkbeelden (Geleende), I. 19.
Denkbeelden uit het vrouwelijk karakter, IV. 127, V. 10.
Derrydelving IV. 223, V. 57.
Dertien, V. 215, IX. 384.
Descartes te Egmond, III. 159, IV. 137.
Descriptio Hierosolymitani itineris, II. 5, Bijbl. 1854. lxx.
Deuber. Z. Amerika voor Columbus ontdekt.
Deuren (Gesloten) in N.-Holland, IV. 326, V. 126, Bijbl. 1855. lxxxiv.
Deventer (Bouwershuisjes te), III. 6.
Deventer koek, I. 13, 69, 133. — vlag, VIII. 98, 231, 333.
Deventersch gebeente, I. 154, II. 34.
Dever, IV. 166, V. 42, Bijbl. 1855. lxiv.
Diaison, II. 214, III. 206.
Dialect in het land van Kuik, IX. 61 293, X. 89, 145. — (Amsterdamsch), IX. 333, X 80.
Dialecten (Amsterdamsche), VIII. 66, 174.
Diamant van Marnix van S. Aldegonde, VIII. 164. — (Groote), VII. 163.
Diamanten, of die groeien? VIII. 32.
Dibbetz (J.), VII. 135, 282, VIII. 271.
Dichtbundels (Vier), VI. 392, VII. 180.
Dichters van het 4de district van Zeeland, IV. 30, 316. — (Onmuzikale), I. 22, 164, 261, 324.
Dichteres (Onbekende hollandsche) IV. 95.
Dichtregelen op den bijbel (Engelsche), II. 88, III. 79, Bijbl. 1853. lxi, ciii.
Diefstal in kunst, I. 22, 49.
Diemen (A. v.), VI. 296, VII. 85, VIII 9. — (J. v.), V. 213, VI. 25, 242.
Dienstverwisseling (Boeren-) op Vrouwendag, II. 183, III 173.
Diepenbroek (Ouders van Cath. v.), VI. 174.
Dieren (Wilde) in Nederland, X. 356.
Dierleven op gewassen naar Europa overgebragt, VIII. 225, 335, IX. 346.
Diericxsens (J. C.), VI. 234, VII. 25.
Dies irae, IX. 198.
Diest (Ouders v. A. v.), V. 31, 175. — (F. v.), V. 5. — (C. v.) en zijne lotgenooten, VII. 227. — (S. H. v.), VIII. 325, IX. 84, 121, 140.
Dieven (Chineesche), VIII. 132.
Differentiaalrekening, I. 154, 184, III. 191, IV. 151.
Diodorus Siculus II. 21, II. 92.
Dirk en Pieter Rembrantsz v. Nierop, III. 322, IV. 268.
Disputen (Groot gymnasiale) van Moscou, II. 280.
Dissertatien (Leidsche) vóór 19 Sept. 1654, I. 54, 326, II. 62, Bijbl. 1854. xlix. — (Verzuim in leidsche), II. 55, III. 42, VIII. 265, 326.
Dobbelspel (Vreemd), VI. 44, 210.
Dodaars, I. 66, 113, 319, II. 177, 259, 317.
Dodonaeus (Remb.), III. 192, IV. 167, Bijbl. 1855. ix, xxxiv, VIII. 266.
Does (D. v. d.), X. 4, 339. — (S. en W. v. d.), VII. 107, 276.
Dogen van Venetie en Genua, VII. 94, 249.
Doyem (Franske van), II. 60, III. 59, Bijbl. 1853. cxxvii.
Doctor (Een tienjarige) v. Groningen, III. 63, IV. 46.
Dolkheft met opschrift, III. 351, IV. 280.
Dolman (Th.) de zoon, IX. 296.
Domburgh (D. v.), VII. 318, VIII. 144.
Domburgsche oudheden, IV. 257.
Domesday book, III. 126, IV. 92, 259, Bijbl. 1854. cviii, V. 87, Bijbl. 1855. cxviii, X. 134.
Domheereu, VI 192, 355.
Dominospel, VIII. 358, IX. 146, 212
Dommers (A.), VIII. 260, IX. 16.
Don Quixote (Engelsche vertal. v.), IX. 131, 259, 316. — (Verduitscher van), II. 155, III. 157, Bijbl. 1853. cxvii, clxxx.
Donellus (H), IX 2.
Donteclock (Geschrift v. R.), VIII. 201, IX. 50.
Dooden opwekken, IV. 262.
Doodendans (Nederlandsche), IV. 257, V. 274.
Doodshoofd (Het), I. 159, 236, 267, 331, IX 267, 365, X. 37, 70.
Doodstraf in de 18de eeuw, IV. 165, V. 26. — door trouwbelofte voorkomen, I. 348, II. 238, Bijbl. 1853. xxxv, cv.
Doolhof (Geestelijk), Comenii Portael, III. 68, IV. 58, Bijbl. 1854. xlviii, xcviii.
Doop van kinderen in de vasten geboren, I 130, 180, 208.
Doopen buiten de steden, X. 177.
Doopboeken, VII. 69, 225, 291, 329.
Doopsgezinden te Vlissingen, II. 22, 360.
Doorgraving der landengte van Panama, IV. 102, 381. — der landengte van Suez, IX. 365. — van Holland op zijn smalst, IX. 303.
Dordogno (P), VII. 13.
Dordrecht (Schutterij te) in 1577, X. 4. — (Princesale te), VII. 137, 285, VIII. 18, IX. 113.
Dordsch melkmeisje, X 34.
Doreslaar (Is.), II. 121, III. 117, Bijbl. 1853. xcvii, 1854. cxvi.
Dorp (Adr. v.), VIII. 130.
Dornseiffen (G.), X. 56.

Dorst (Middel tegen) in heet weêr, VIII. 61.
Dou (Vader v. G.), VII. 294.
Douay (Academie v.), VII. 255, VIII. 22, 49, 140.
Dousa (Geboorteplaats v. J.), III. 292, IV. 241.
Douw (J. Pz.), VI. 236, VII. 46.
Douwe Aukes, X. 258.
Downing (G.), III. 230, Bijbl. 1855. xxiii, VIII. 300.
Dragen van een hond, VI. 359, VII. 91, 236.
Drakenborch (Hs. v.), X. 164, 367.
Draveman, II. 156, III. 261, VI. 372, VII. 74.
Drebbel (Uitvindingen v. C.), III. 196, IV. 174, Bijbl. 1855. xxxiv.
Drenkelingen (Middel tot opsporing van), VII. 382, IX. 12, X. 12. — niet zonder overheid op te halen, II. 184, III. 181, Bijbl. 1855. vi.
Drie eenlingen, IX. 300.
Drie koningen, I. 155, 215.
Drieberg, II. 118, III. 105.
Driel (Loefft v.), III. 62, IV. 41. — (J. v.), V. 192, 285.
Drinkglas (Laarsvormig), II. 187, III. 198, Bijbl. 1853. clxxx, 1854. liii, lxxxi.
Drinkhoorn v. Piet Hein, VII. 159.
Drinkkan (Glazen) met zilveren klep en wapen, IX. 235, 355. — met penning op M. A. de Ruyter, VII. 201, 315.
Drinkkannen (Oude), VI. 1.
Drinkschellen (Glazen) om Philips uit te luiden, VIII. 293, IX. 26.
Droit divin, V. 100, 209.
Droogmakerijen (Nederl.) in Engeland. Zie Vermuyden (C.).
Droste (C.), VIII. 325, IX. 58, 81.
Druïdenmes (Een), X. 33, 206.
Drukfout in Newtons werken. VI. 309.
Drukfout (Zonderlinge), VII. 5, 134, 162, 261, 356, VIII. 96, 242, 315, X. 380.
Drukkerijen (Czaar Peter en onze), VIII. 225, IX. 13, 44.
Drukletters, V. 191, 260, VI. 21, 79, 140. — (Houten), VIII. 32. — (Beweegbare metalen) in 1435, III. 197, IV. 177. — (Soorten van), II. 342, III. 330.
Drusius (Brieven van), VI. 107.
Drususgracht (De), III. 290.
Dubbelzigt, III. 357.
Duguet (J. J.), VIII. 292, IX. 23, 45.
Duyfken en Willemijnken, Bijbl. 1853. clix, X. 272.
Duijck (Fl. v.), VI. 222.
Duijck (Journaal van A.), III. 259, IV. 218. Bijbl. 1855. xxv, cxxvii, VIII. 328.
Duikersklok, I. 219, 304.
Duim (J.), G. A. v. Hoogeveen, D. Uytenbroek, J. de Moor, VI. 138, 326, VII. 80, VIII. 70, 167, 296.
Duym (Jhr. J.), VIII. 132, 237, 372, IX. 44.
Duimbijten, I. 97, 172, 205, 263, 327, II. 33, 65, 223, 350, Bijbl. 1853. lxv, clxxxvi.
Duisternis op klaarlichten dag, VIII. 291, IX. 21, 45, 80, X. 39.
Duiveland (Togt naar), V. 240, 315, VI. 48, 277.
Duivelshuis bij Dalfsen, VI. 359, VII. 247.
Duivenpost, I. 7, 94.
Duivenvoorde (W. v.) of J. Gheylinx, X. 67, 210.
Duizend en eene nacht, III. 128, IV. 106.
Dukenburg ('t Huis), II. 93.
Dumbar (Brieven van Gerard), III. 350, IX. 123.
Duncan, I. 187, 270.
Duncombe (E. J. W.), III. 132.
Duquesne (Eilandbeschrijving door H.), II. 92.
Dure en goedkoope tijden, V. 275.
Duvius (J.). V. 248, VI. 29.
Dwinglo (J.), VIII. 325. — (Geschrift v. R.), IX. 233.
Dijk (H. S. v.), IX. 299. X. 191, 295.
Dijke (D.) en J. Lamotius, VIII. 262, IX. 19, 79.
Dijk- en waterregten (Geschied. d. nederl.), III. 164.

E.

Ebroin, I. 155, 215.
Echten (v.) tot Holthe, VI. 75, 221.
Edele steenen, III. 318, V. 39, 307.
Edelen in Friesland, X. 356.
Edelman (Een) die niet schrijven kan, VIII. 67, 178, 230, X. 232.
Eduard de derde, treursp., IX. 196.
Education morale, VIII. 36.
Eed der hoogheemraden van Rijnland, I 286. — der Med. doctores te Franeker, VI. 361. — der burgerij te Groningen, VI. 173. — (de regterhand bij den), II. 279, III. 277. — (Zoo waarlijk helpe mij God almagtig in den), III. 224, IV. 197.
Eedformulier (Middeleeuwsch) van den beul te Middelburg, III. 34, IV. 17, Bijbl. 1854. xlii, xcvii, VIII. 228, 321.
Eedzweren. VI. 359, VII. 156.
Eem (Het bezetten der) in 1427, IV. 98.
Eems (Mond v. d.), VII. 191.
Eengodisterij der Egyptenaren, I. 187, 360.
Eenheid v. het menschelijk geslacht, IX. 200.
Eenhoorn (De), I. 252, 368, II. 43, 104, 132, 166, 195, 226, Bijbl. 1853. iii, xc, cxxiii, cliv, clxxvi, cxc, IV. cxii, 1855. ciii, VIII. 295. — als windwijzer, II. 343, III. 338.
Eenhorens (Twee), IV. 127. — in 't gareel, V. 342.
Eenhoornshoornen, II. 94, 105, 135, Bijbl. 1853. iii, VIII. 166.
Eeuw (Begin en einde eener), VI. 96.
Eeuwig edict, VI. 328.
Eeze (Ev. v. d.), VI. 203.
Effen (Justus van), IV. 101, 377. — (Melch. Just. v.), III. 159, IV. 137; Bijbl. 1855. iv, cxxii, VIII. 266.
Efferen (v.), VIII. 164, 334.
Egbert Meinerdzoon, III. 260.
Egbertus Aemilius, VI. 233, VII. 25, X. 72, 169, 197, 334.
Eggericx, IX. 234, X. 15.
Eggert (Willem), VI. 159, 343, VII. 108.
Egmond en Hoorne (Verdediging van), II. 120, III. 116, Bijbl. 1853. xcvii.
Egmond (Anna v.), X. 322. — (Graf van Anna v.), VII. 192.
Egmond (Handelingen van Karel van), III. 69.
Egmont (W. en H. van), III. 99, Bijbl. 1854. civ, V. 39, 179.
Egmondsche hss., III. 127, IV. 104, Bijbl. 1854. cviii, 1855. cxix.
Eieren (Vreemde ligchamen in), VIII. 32, 188, IX. 290, X. 188.
Eieren van den haas (De), VII. 138, X. 48.
Eierschalen te breken, III. 191, IV. 154, X. 330.
Eiken van Engeland (De), X. 222.
Eyndii (J.), Aenigmata, III. 192, IV. 157, Bijbl. 1855. xxxix.
Eck (C. v.), V. 319, VI. 119.
Elama (R. ab), VII. 159, 374.
Electrieke verschijnselen bij menschen en dieren, I. 22, 48, 77.
Elers (Gebroeders), VIII. 291.
Eleusinische zusterschap, VI. 235.
Elf het malle getal, I. 252, 371, VI. 296, IX. 339.
Elias (P.), VIII. 257, IX. 13.
Elink, VI. 160.
Elisabeth (St.), I. 250, 340, 363, II. 164, Bijbl. 1853. lxix, civ, IX. 105.
Elisabeth (Een hollandsch bewonderaar van koningin), II. 346, III. 345.
Eliza Carthago (Fort), VII. 169, 310, VIII. 271.
Ellebregt (St.). Z. Jeruzalem etc.
Ellips van geworden, IX. 197. — van dat in briefstijl, VIII. 129.
Ellison, X. 290.
Eloge de Noordkerk, V. 198, VI. 113, 175, 241.
Elsje en Bosman, VI. 238.
Elvervelt (H. v.), VIII. 357. IX. 88, 182.
Emilius en Aemilius, VIII. 133, 273.
Emmius (U.), Bericht van der Lere und dem Geist des Erzketters David Joris, II. 291, IV. 239, Bijbl. 1855. xxxiv.
Empereur (C. l'), VIII. 195, 375.
Ende (v. d.), VI. 201. — (Casp. v. d.), II. 2, 305, 330, Bijbl. 1853. xxiii, lii, cvii, cxl.
Engelberts (Standplaatsen v. E. M.), V. 63, 225, Bijbl. 1855. c, VI. 241, 313, VII. 141.
Engelberts (M.), VIII. 36.
Engeland zigtbaar van de holl. kust, VIII. 321, IX. 145, 181, 212.
Engelen met vleugels, I. 187, 241, 299, 331, II. 38, 101, Bijbl. 1853. lxviii.

Engelen (P. van), V. 95.
Engelsche schrijvers (Geboorte- en sterfjaren van), IX. 130, 321, X. 107.
Engelsche soldaten (Oordeel der Staten van Holland over de), IV. 35.
Engelsche tooneelspelers in de Nederl., II 27, III. 17, Bijbl. 1853. xl, liv, VIII. 7, X. 70, 104, 328.
Engelsche uitgewekenen op 't huis Ypestein, III. 324, V. 335.
Engelsche whigs in 1714 in Holland, VI 335.
Enghien (Heer van), VI. 204, 359.
Enkel- en meervoud (Verwisseling v.) in de oostersche talen, X. 99.
Enckevoort (Cardinaal), III. 127, IV. 106.
Encomium Moriae, III. 96, IV. 80.
Entrée de Charles V, V. 96, 190, VI. 78.
Eolische harp (De), I. 251, 364, II. 321, Bijbl. 1853. xix.
Episcopius (J.), IX. 104, 257.
Episcopius (S.), I. 189, II. 214, 285, 351, Bijbl. 1853. xviii.
Epistles philosophical and moral, II. 124, III. 119.
Erasmus, I. 57, 88, 105. — (Bibliotheek van), IV. 290, Bijbl. 1855. l. — (Schilderstuk v.), X. 291. — en zijn A. B. C., X. 291. — over Amsterdam, II. 23, III. 197.
Erfgrafelijke bediening van Holland, VIII. 357, IX. 88
Erfmaking (Zonderlinge), X. 30.
Ermerins (J.), VI 42, 189.
Ernsthuys (Th.), V. 271, VIII. 230.
Escheda (Hopman), V. 296
Espagne (J. d'), IX. 34, 185, 251, X. 201.
Espenblad (De heer van), VI. 360, VII. 345.
Espine (J. de l'), VIII. 257, IX. 14, 78.
Espinoy (Prins v.), IX. 33, 157.
Espinoi (De l'), Recherche des antiquitéz de Flandres, III. 190, IV. 148, Bijbl. 1855. vi.
Esquiros (A.), VI. 224.
Essex (Ring van den graaf v.), I. 57, 104.
Esthoniers (Vreemd gebruik der oude), I. 63.
Etat polit. de l'Europe, V. 95.
Eter (Een groot), VII. 331, VIII. 81.
Euripides Bacc. 284, 285, III. 159,
Europische (Nieuwe) staatssecretaris, IV. 31, 332.
Eustace (H.), III. 128, IV. 110.
Εὔθυνοι και λογισταί, I. 351, II. 263.
Evangelisten (De), V. 72, 187. — (Zinnebeeldige voorstelling der), I. 90, 114, 151, 168, 262.
Evans (J W.), V. 238, VI. 25.
Evening hour (An), with Shakespeare, III. 96, IV. 78.
Ewaldussen (De twee), X. 257.
Examen religionis (Overgeslagen aanteekening in), IV. 6, VI. 316
Executie in de voorgaande eeuw, VI. 74, 217.
Extemporés v. Lipsius en Dousa, II. 121, 217.
Ezel (De), van Avignon, IV. 159, V. 21, Bijbl. 1855. cxlii.

F, PH.

Fabritius v. Leyenburch (Titels van Jhr. J. C. W.), VI. 255, VII. 54.
Phaebens (Chronijk v. Eggo Eggens), IV. 64.
Faye (E. de la), VIII. 293, IX. 84.
Faille (P., B. en A. de la), IX. 100, 273.
Facsimiles v. naamteekeningen op vorstelijke bescheiden, III. 131, IV. 117.
Factieteekens, IV. 222, V. 56, Bijbl. 1855. lxvii, cxliv, VI. 240, 372, VII 295, VIII. 37. IX 206.
Falck (I. W.), VIII. 353, IX. 84, 141.
Falckenburg (J.) VI. 159, 343.
Fallet (Gideon), VII. 257, VIII. 244.
Familieverbindtenissen voor regeringsposten in Holland, IV. 31, 331, Bijbl. 1855, liv, VI. 338.
Femming, V. 192.
Fenelon (Geschrift van), IX. 101.
Fenne (Fr. de), J B. Boucher de Begnicour, III. 196.
Ferdinandt (Jan), I. 130, 208, Bijbl. 1853. lxvii.
Ferenczy, VIII. 161, 276, 372.
Ferrier, VIII. 361. — (L. J), X. 34.
Festus Hommius (Journalen van), II. 56, III. 46.
Fezant (De goudlakensche), VIII. 31, 157.
Philemon zoon van Heraclides, III. 382, IV. 299.
Philippa van Henegouwen, IX. 67, 195, 252.
Philippi (J. L), VIII. 163, 278.
Philippine, VI 128.
Philippron (G), VII. 169.
Philips, graaf v. Vlaanderen (Togt van), 1182, III. 31.
Philips de schoone (Minnares van), VIII. 362.
Philips v. Leiden (Dood v.), VI. 363.
Philologus Philiatros a Ganda, VII. 294, VIII. 22, 141, 209.
Filtreermachines, III. 128, IV. 106.
Physionotraces van Queneday en Chretien, III. 320.
Fiscaals generaal te Groningen, II. 23.
Flenderus (J. M.), VII. 30, 185, 239.
Flink (G.), VI. 254, VII. 50, 114.
Floia cortum versicale, IX. 3.
Floris II (Bezegeling door), VII. 95.
Floris III (Charter van) 1174, IX. 297.
Floris V (Charter van), X. 123, 211, 348. — (Voogden van), II. 214, III. 206, Bijbl. 1853. clxii. — en Jan I van Braband, IV. 231, V. 78. — (Boeren tot ridders geslagen door), III 128, IV. 108, 292, Bijbl. 1854. cix, 1855, cxix.
Floskaarten, III. 224, 353, IV. 187, V. 160.
Foeke Sjoerds, IX. 334, X. 82.
Focke (Mr. H. C.), IX. 65, 190, 251.
Fokkens overtogt naar Java, VII. 200, 314.
Fond (De la), V. 160, 283.
Forestus (P.), I. 380, II. 156, 302, Bijbl 1853 xxix.
Fortuijn (S. J.), V 222, 292.
Fox (De geus), II. 184, III 180.
Fragmenten van een oud hs., X. 129.
Franciscus (Vlaamsch werk over de orde van St.), I. 128, 179, 264.
François, X. 100, 312.
Franken (Jan), II. 279, III. 280.
Francken (N.), VII. 351.
Frangipani (Appollonia en), VII. 352.
Frans I. en Karel V. (Cartels v.), VIII. 252, 341.
Frans II. (Titel van), II. 55, III. 40.
Fransche en engelsche taal of talen, IX. 262.
Fransche revolutie (Geschied. der) door latijnsche schrijvers, IV. 64, 344.
Fraxinus (Lib.), VI. 160, 235, IX. 143, 174, X. 11.
Frederik Hendrik of Hendrik Frederik, VIII. 162, 334, IX. 10.
Frederik Willem I. (Brief v.) over prof. Heyneccius, IX. 295.
Fredericus (Ghisb.), I. 314, II. 199, Bijbl. 1853. xxx.
Fregat de Bare, VII 224.
Freiligrath (F.), IV. 159, V. 22, Bijbl. 1855. lxii, VII. 107, 172, IX. 206, 366, X. 334.
Fresinga (R.), I. 251. II. 43, 131.
Frickius (J.), III. 9, Bijbl. 1853. lxv.
Friesche schibboleth (Het), I. 19, 38, 99, 196, II. 157, 317.
Friesche wijk in Banjarmassing, IV. 96.
Friesse (M.), IV. 190, V. 47.
Frimaria (H de), IV. 95, V. 135, Bijbl. 1855. lxxxv.
Froschhouwer (Chr.), VIII. 293.
Fuchs (A.) door Steinthal beoordeeld, II. 66.
Fijne (Paschier de), I. 317, Bijbl. 1853. clv, clxxxviii, 1854, xix, lxix, cxiii, V. 68. — (Brieven en predikatien v. Passchier de), IX. 69.
Fijtert Sjoerds, IV. 320, V. 122.

G.

Gaasbeek, I. 154, 184, 209.
Gachard (Aanhaling v.), X. 130, 341.
Gadelle (J.), I. 314, II. 141.
GalantenMercurius (Den), IV. 294, V. 114, Bijbl. 1855. lxxvi, cxlvii.
Galantine, I. 192, 275, II. 14.
Galgemalen, III. 223, IV. 186, Bijbl. 1855. xliii.

Galilei (Werken over muzijk door), IV. 94, 371, Bijbl. 1855. cxxix. — en de Staten-generaal, VI. 224.
Gallitzin (D.) en de prins v. Oranje, X. 99, 310.
Ganzespel, I. 23, 102, 138, 324, II. 254, 349, Bijbl. 1853. ciii, cxxxviii, clxiii.
Gapen (Aanstekelijkheid van het), II. 152, III. 154.
Gaperskop, I. 59, 111, 149, II. 63, 128, 189, Bijbl. 1855. xx.
Garde d'honneur v. Napoleon, IV. 224, V. 76.
Gardes te voet van Willem I., IX. 334.
Garzoni (Thomas), I. 55, 143.
Gasverlichting in Nederland, VI. 171, 388, VII. 109.
Gauda (Pater), VIII. 100, 233.
Gaufroet v. Meldes, VII. 200.
Gauma (II.), VI. 309, VII. 86.
Gazette de Leyde, III. 222, IV. 182, Bijbl. 1855 xli, X. 135. — litteraire de l'Europe, I. 186.
Gazetier de Hollande, VI. 10, 185.
Gazophylace française, V. 95, 188.
Geadeld na den dood, VIII. 68, IX. 50, 116.
Gebaardentaal der ouden, III. 321.
Gebed (Het), V. 191, 259. — van Ev. v. Reyd, I. 285. — van Alex. v. d. Capellen, 1638, X. 247. — v. Eugenius, I. 6, 16, II. 253, III. 31, Bijbl. 1853. cxviii. — v. Zeeuwsche landverhuizers, IV. 35. — (Publiek) voor Lodewijk Napoleon, VI. 39, 163. — voor Napoleon noodig tot zaligheid, VII. 4.
Gebruik omtrent lijken v. vermoorden, VI. 236, VII. 47. — (Vreemd), V. 213, 267.
Gedachtenis van Prof. van Beeck Calkoen (Ter), VI. 327, VII. 89.
Gedenkboek v. een dorpspredikant, VII. 32, 128.
Gedenkschr. van Frank Florisz. v. Arkel, VI. 254, VII. 50.
Gedeputeerden te velde, VIII. 163.
Gedicht op de ramp v Leiden, X. 3, 117. — op oude vrijsters, IX. 330, X. 56, 242. — over ouderliefde, IX. 338. — van den negen besten, V. 342, VI. 155. — (Fragment uit een oud), V. 295, VI. 88.
Geer (Geschriften van K. baron de), IX. 330.
Geert Groete (Preeken van), III. 222, IV. 181.
Geertruidenberg (Verloting der heerlijkheid), VII. 357. — (Kasteel te), IX. 103.
Geest van Jan Tamboer (De), IX. 4.
Geest van Staf (De), VI. 238, VII. 49.
Geestelijken (Zes voormalige), VII. 263, VIII. 52.
Geesteranus (Hss. v. A.), IX. 163, 352.
Geesteranussen, IX. 129, 257, 272, 316.
Geheugeniskracht (Bijzondere), I. 350, II. 262, 324, Bijbl. 1853. vii, xxxvi, xciii, clxxvii.
Gein tot stad verheven, IX. 300, X. 50.
Gecommitteerden ten beleyde, VI. 9, 158.
Gekortwiekte faam (De), VI. 62, 212, IX. 107.
Geld ter leen aangeboden aan de staten van Friesland, VII. 95, 253.
Gelder (B. v.), VIII. 102, 301.
Gelder (Begraafplaats v. het hart v. Karel v.), V. 277, VI. 57.
Gelderse trompet, II. 342.
Geldkoers (Vermindering v. d.) in 1489, VII. 160.
Geldorp (H.), VIII. 4, 122, IX. 179.
Geleerdheid (Vroege) VI. 69.
Gelkinge, IX. 201, 321.
Gellerts fabelen, IV. 255, V. 85. — (Vertalers v.), IX. 325.
Geloofsartikelen (De), II. 119, III. 110.
Geluid (Verward), IV. 357, X. 75.
Geluiden (Uitwerking van), V. 167, 235, VI. 20.
Geluwe (A. v.) en J. Rolandus, VIII. 62, 347, IX 293, X. 56, 90.
Gemeenplaatsen (Verbasterde), II. 282.
Gemyrrede wijn, VI. 368, VII. 156.
Genealogie, I. 58, 110, 148, 202, 277. — van de Fursten van Gelre, II. 216, III. 215. — (Schrijver der) van Sohier, IV. 384. — (Uit de) van het geslacht Wijnen, X. 274.
Genealogien (Verzameling) van van Spaan, VI. 95. — v. friesche familiën, VII. 30.
Geneal. geschied. der utrechtsche adellijke geslachten, X. 323.
Geneesheer van Rijnland, IX. 336.
Geneesheeren bij de legers der oude Grieken, II. 119, III. 110, Bijbl. 1853. cxii, clix. — te Leiden in 1482, IV. 323.
Geneeskundige Courant in 1767, III. 350, IV. 274, V. 336. — correspondentie societeit, IX. 235, 354.
Geneeskundigen (Zeeuwsche), IV. 30, 313, Bijbl. 1855. liii, cxxxii.
Genootschap Bergamo, X. 56. — Deugd en kunde, VI. 309, VII. 275. — Floreant artes liberales, V. 30. — tendimus ad idem, VIII. 7. — v. Waterloo, X. 291. — (Amsterdamsch dicht- en letterlievend), VII. 384, X. 238. — (Edamsch), VII. 94, 250. — Natura et arte, II. 316, III. 316.
Genootschappen (S. Huberts-), IV. 128, V. 15, Bijbl. 1855. lxi.
Gent (Burggraaf van), IV. 254, V. 84.
Gentius (Georg.), III. 383, IV. 302.
Gentsche kanaal (Oude), II. 310.
Georg Eponis, IX. 69, 196, 218.
George van Parijs, I. 11.
George d'Elmina (Gouverneur van S.), X. 162.
Geraamten van visschen in Zeeland, IV. 352, V. 140, VI. 313, 373.
Gerardus en Idzardus Nicolai, IX. 298.
Gereformeerde gemeenten (Eerste) in Zuidnederland, VII. 96.
Germaansche zangen (Verzam. v. oude), V. 128, VI. 84.
Gersdorp (Baron van), VI. 203, 358, X. 10.
Geschichte der hofnarren, I. 250, 339.
Geschied- en staatkundig onderzoek enz., VIII. 7, 127.
Geschiedenis der wereld (Berijmde), X. 3. 88, 262. — van Nederl. in het Fransch, IX. 201, 224, 316, 349, X. 42, 207. — v. Nederland (Berijmde), V. 305, 319. — (Vaderl.), van 1688—1702, II. 151, III. 138. — v. Steenwijk, VI. 255, VII. 54, 117, VIII. 135. — der geneeskunde in Nederland, III. 101, IV. 327, Bijbl. 1855. cxvii, VI. 372.
Geschiedschrijver (Eerste nederl.), VI. 160.
Geschiedvers, 1303, X. 288.
Geschut van 1650, I. 284. — (Stuk) te Batavia, V. 100. — Vreemd springen van een stuk, VI. 43, 191. — (Opmerkelijk stuk), IV. 128, V. 17.
Geselius (C.), IX. 130, 258.
Geslacht bij namen van schepen, IX. 387. — carosse, X. 279. — — dienst, IV. 320, V. 121, Bijbl. 1855. lxxxii, VI. 12, 240. — dom (uitgang), VII. 320. — getuigenis, VII. 320. — huisraad, IX. 197. — sanhedrin, X. 121. — graafschap, III. 222, IV. 178, Bijbl. 1855. xi. — zon, I. 56, 85, II. 127, Bijbl. 1853. cl, clxxxvii, 1854. xvii, xlix.
Geslachten (Vorming der) in de taal, V. 4, 172.
Geslachtverschil in Hoog- en Nederduitsch, VII. 38, 207, 266.
Geslacht v. Adrichem, V. 319, VI. 149. — Alberda en Albarda, VIII. 349. — Alewijn, v. Halewijn, VII. 288, 381, VIII. 77. — v. Alkemade, de Riemer, v. d. Schelling, III. 34, Bijbl. 1853. lxvi. — Almonde, VI. 127, 317, VII. 79, VIII. 329. — Altena enz., II. 215, III 208, 273, Bijbl. 1853. clxii, 1854. lxxxii, X. 98, 329. — S. Amand enz., III. 95. — v. Amerongen, V. 32, 225, Bijbl. 1855. c, VI. 313, — Arkel, II. 310, III. 300. — Baeck, II. 251, III. 269. — Bayard, III. 98, IV 82. — Bax, II. 60, III. 56, Bijbl. 1853. l.x, cx, cxliv, 1854. cxiv, IX 72, 168, 240. — v. Bemmel en Baijer, II. 344, III. 342, Bijbl. 1854, lxxxvi, 1855. i. — Bentinck, VI. 95, 249. — Bette, X. 96. — Beuckelaer, VII. 255. — v. Bielefeld, VI. 254, VII. 50, 114. — Blankenheim en Manderscheidt, V. 296. — Bodeghem, VI. 267. — Boetzelaer, VIII. 257. — Bonaparte, V. 272, VI. 54. — Boo-

gaerd, V. 128. — Boone, V. 320.
— Boot, II. 344, III. 342, Bijbl.
1854 xxxi. — de Borchgrave,
VI. 334. — v. Borssele, VI. 200.
— v. d. Bossche, II. 282, III.
295. — Brederode, IV. 256, V.
86, Bijbl. 1855, lxx, cxlv. —
Buat, VI. 137, VII. 122. — Buys,
VI. 268, VII. 155. — v. d. Burch,
V. 270. — Changuion, VI. 391,
VII. 177, IX. 41, 110. — Dick-
bier, III. 128. — Dispontein,
V. 192. — v. d. Dorpe en Paets,
VI. 201, VII. 122, 335. — Duy-
vel, X. 130, 341. — v. Dijck,
IV. 324, V. 115, Bijbl. 1855,
lxxviii, VI. 199. — v. d. Eese
v. Gramsbergen, VII. 40, 249.
— v. Eychelberch, genaamd
Hooftman, VI. 255, VII. 53, 115.
— Engelenberg, IV. 190. V. 44,
100, 209, VIII. 269. — Evert-
sen, I. 283, II. 76, IV. 95. —
v. Eze, III. 190. — Falyaerde
en Felders, VI. 192. — v. Vasco
de Gama, III. 98. — Geldorps,
IV. 325, V. 123, Bijbl. 1855.
lxxxiii. — Gockinga, VIII. 227,
337, IX. 119. — de Gouda v.
Swindrecht, III. 63, IV. 42,
Bijbl. 1854. xcv, 1855. ii, cxiv. —
Graas, V. 128, 283, VI. 241, VII.
107. — de Greef, III. 318. — de
Guiche, VI. 63, 213, 376. —
Hagen, IX 363. — Hardenbergh,
II. 347, III. 359, VI. 311. —
v. Harencarspel, III. 7, 379. —
Hartigveld, V. 272, VI. 57, 83.
— Hattinga, IV. 96, 377. — v.
Heeckeren, II. 375, X 230. —
v. Heeckeren (niet adellijk), III.
227. — v. d. Heyden de Gouda,
V. 128, 227, 330, IX. 73. —
Hennequin, II. 154, III 157,
Bijbl. 1853. cxxxiii, 1854. xxxiii,
lxxxi. — Herlaar, v. Loon, Ar-
kel, I. 250, IX. 143. — Hiddinga,
V. 200, 266. — Hogendorp, VIII.
227. — v. Honnepel, V. 63, 337.
— v. Hoorn, X. 4, 118. — Huy-
decoper, VIII. 227, 337. — Hum-
bercourt, I. 290, II. 140, 198,
353. — Jonas, VI. 127, 317. —
De Jonge v. Baerdwijk, V. 192,
284, 340. — Jongknecht, VIII.
198. — Cabeljaau, IV. 68, 347,
Bijbl. 1855. lviii, cxxxviii, VII.
136, 285, VIII. 267. — v. Kee-
ken, III. 322. — Keldermans,
X. 1. — v. Kemnade, VI. 268,
VII. 155. — Kerckerinck, IV.
384. — v. Keverwijck, X. 33. —
v. d. Clooster, VI. 254, VII. 51.
— v. Coevorden, VI. 255, VII.
52, 115, 174. — Coomans, VIII.
199, IX. 50. — Craeyvanger,
VIII. 321. — Craan, V. 223,
293, VI. 24, VII. 142, X. 71, 135.
— v. Cranenbroucq, IV. 97. —
Kromhout en Cromhout, VIII.
102, 301. — v. d. Laar, III. 62,
IV. 41, Bijbl. 1855. xxxviii,
cxiii, VI. 239, VIII. 328. — La-
yard, I. 348, III. 7. — der heeren
v. Leiden, VI. 370, VII. 176,
237. — v. d. Linden, VI. 306. —
Lith de Jeude, VI. 268. — v.
Lockhorst, X. 65, 269. — Luycx,
V. 239, 312. — Mabon, V. 249,
V. 30. — Maleuse v. Polanen,
III. 256. — de Man, VI. 159. —
Marnix, VII. 351, VIII. 55, 78,
141, 229. — Matthias, VI. 95,
289. — v. Mechelen, I. 252, 370.
— de Mepsche, VI. 256, VII.
54, 117. — v. d. Merckt, VI.
191, 352, VII. 110. — Metius en
Schelven, IV. 325, V 171, Bijbl.
1855. lxxxix, cxlviii. — Middelho-
ven, II. 154, III. 155, Bijbl. 1853.
cxxxii, clx, clxxix, 1855. xxxi.
— Moesta, IV. 96. — Mogge,
VII. 30. — v. Montfoort, II. 215,
III 207. — de Morgan, III. 31,
IV. 8, Bijbl. 1854. xli. — v. d. Mijle,
X. 122. — v. Nassau, VII. 256.
— v. Neck, III. 165, IV. 147,
V. 199. — v. Nersen en de Nuer-
sen, IV. 260, V 89, 198, Bijbl.
1855. lxxi. — v. Nettelhorst, VI.
200, VII. 122. — v. Noordinghe,
IV. 160, VII. 81. — Oem, I.
289, II. 138, 322, Bijbl. 1853, l,
IX. 136. — Oldenbarneveld, II.
91, III. 166. — Onderwater, V.
128, 283. — Orliens, IV. 134. —
Ouder-Amstel, IX. 330, X. 142,
298, 361. — Pain et Vin, II. 280.
— Paré, II. 188. — Pauw, X.
278. — de Peyster, IX. 233, 353,
X. 294, 360. — v. d. Perre en le
Sage, VI 95, 250. — Persijn, X.
69, 270, 363. — Petersom Ram-
ring, V. 192. — Ploos v. Amstel,
IV. 128, V. 15. — des Rameaux,
V. 192, 284. — Ravensberg, III.
160, IV. 138, Bijbl. 1855. v. —
Reael, X. 185, 318. — Revius, III.
352, IV. 281, Bijbl. 1855. xxii.
— Ripperda, VI. 296, VII. 136,
303, VIII. 113. — Rochefort,
II. 342, Bijbl. 1854. xxix. —
Roderlo, III. 67, IV. 52, Bijbl.
1854. lxiv, xcvii. — Röewel,
waarom Turnbull geheeten, IX.
391. — Rubens, V. 73, 206. —
Russell, VIII. 225 — v. Jac.
Simonsz. de Rijk, III. 292, IV.
242, Bijbl. 1855. xlvii, VI.
110, 174, 240, VII. 106. — v.
Sasse van Ysselt en Amstel,
VIII. 98. — van Schaffelaer,
VI. 222. — v. Slingeland en v.
Zuylen v. Nievelt, X. 102. —
Snethlage, I. 379, II. 294, Bijbl.
1853. xii, xxxii, VI. 310, 372,
V. 138, 201. — Spiering, V. 192,
284. — Steengracht, V. 319. —
Stewart (Hollandsch), III. 62,
Bijbl. 1854. xlvii. — Stuart en
Bruce, V. 63, 183. — Sweers,
VI. 135, 318, VIII. 330, IX. 171,
340, 367. — v. Swieten, VI. 10,
185, 284, 374. — van Teylin-
gen, IX. 65, 269. — de Teligny,
IV. 70, 367, Bijbl. 1855. lx. —
Tenckinck, VI. 295. — v. Toll,
I. 284, II. 78, VII. 333. — v.
Treslong, VI. 370, VII. 176. —
Tromp, II. 26, III. 12, VI. 327,
VII. 88, 236, 297. — Ubbena,
V. 238, 312, VI. 48. — v. Ulft,
III. 130, V. 249. — Uytenbo-
gaert, VIII. 4. — Valkenier en
Tengnagel, VIII. 199. — v. Velt-
huysen, III. 63, IV. 44. — de
Vere, IV. 260. — de Vlaming v.
Outshoorn, X. 163. — v. Vleu-
ten, V. 213, VI. 25, 255. —
de Vos, V. 128. — Vosmaer,
X 7, 120, 142, 302. — v. Vos-
senburg, I. 314, II 145. — Vijgh,
X. 66. — de Wael, (Amster-
damsch), X, 34, 206. — v. Waes,
V. 32, 176, Bijbl. 1855. xci. —
v. Wachendorff, II. 376, III. 365.
— Wagenaer, IV. 96, 374, Bijbl.
1855. cxxxix. — Warmenhui-
zen, V. 198, 265. — te Water,
II. 123, III. 118, Bijbl. 1853.
xcvii, VI. 159, 308, 346, VII.
62, 108, 173. — Witsen, III.
350, IV. 274, Bijbl. 1855. xlix.
— de Witt, VI. 223. — de Witte
v. Haemstede, VII. 358, VIII.
96. — v. Wouw, II. 125, III.
121, Bijbl. 1853. xcviii. — Wuy-
tiers, III. 161. — v. Wijk, V.
32, VI 316, 373. — v. d. Wijn-
gaarden, V. 32, 176, Bijbl. 1855.
xci. — Wijntgens, IV. 102, V.
6, Bijbl. 1855. lxi. — v. d. Zaan,
I. 315.

Geslachten (Veluwsche), VII. 294, VIII. 23, 141, 168, 209, 271. — te Harderwijk gevestigd, VI. 234, VII. 28. — (Nederl.) van britschen bloede, II. 4. — (Al dan niet uitgestorvene), IV. 128, V. 16.

Geslachtlijsten verzameld door G. van Rijckhuisen, VI. 327, VII. 88.

Geslachtregister der Nassaus in hs., VIII. 199.

Geslachtregisters door G. Sijen, III. 5, Bijbl. 1854. lxxxviii.

Gesprek over J. v. Oldenbarnevelt, III. 97, Bijbl. 1853. ci, cxlviii, 1854. civ, 1855. cxvii.

Gesta romanorum, I. 348, II. 237, 261, Bijbl. 1854. lxix.

Getal 666 (Het). Z. Ναπολεων, etc. — (Kubiek en proniek), I. 154, 184, 232. — (Wonderlijk), II. 55, III. 45.

Getallenstelsels, I. 250, 340.

Geurtzen (Wouter), VIII. 249. IX. 292.

Geusius (J), IX. 202, 322, 383.

Geuzennapje van prins Willem I, VI. 171.

Geuzensloot (De), II. 24, III, 260.

Geuzenveld (Het), I. 288, II. 137, 167, 226.

Gevecht (Zee-) in 1612, VI. 268. — (Zee-) in het Zwin, IV. 358, V. 146.

Gewoonte (Zonderlinge), IV. 1.

Gezang der holl. matrozen bij de haringvisscherij 1416, VI. 198. — (Ons volks-), V. 69, — (Kerk), IX. 165, 321.

Gezangen (Evangel.) naar hoogd. kerkliederen, II. 251, III. 268, Bijbl. 1854. x. — (Liederen ten grondslag aan Evang.), III. 126,

Bijbl. 1854. cvii. — (Recensien der Evang.), II. 87, III. 60, Bijbl. 1853. lxi, clviii. — (Componisten der Evang.), I. 378, II. 276, Bijbl. 1853. cxl. — (Dichters der Ev.), I. 282, II. 51, 70, 107, 136, 195, Bijbl. 1853. lxx, 1854. cxv, 1855. ciii, IX. 239. — (Aanvulling der biog. schets van de dichters van Evang.), II. 3, 309, 333, Bijbl. 1853. xxiv, xciv. — (Ampten der dichters van de Ev.), III 291, IV. 240, Bijbl. 1855. xlvii, cxxviii. — (Dichteressen van Ev.), I. 347, II. 212, VIII. 202. — (Dichter van N°. 62 der Ev.), VIII 239. — (Dichter van N°. 121 der Ev.), I. 378, II. 275, 329. — (N°. 44 en 154 der Ev.), II. 215, III. 207, Bijbl 1853. clxii. — (N°. 132 der Ev.), naar Elikink, II. 310, VIII. 210. — (Luth.), II. 216, III. 215. — (Doopsgezinde), II. 152, III. 151, Bijbl. 1853, cxxxii, clxxix. — (Dichters van de waalsche), I. 188, II. 102. — (Aanvulling der biogr. schets der dichters van hoogd.), III. 68, IV. 54, Bijbl. 1855. xxiii, cxxviii.
Gezangboeken (Duitsche herv. en luth.), III. 126. — (Bremer en kleefsche), III. 126.
Gezant te Petersburg in 1762, X. I. — te Constantinopel in 1708, IX. 162.
Gezanten (Vrouwelijke), IV. 294.
Gezelschap (Dicht-) Laus deo, I. 188, 301, II. 38, 130, 351.
Gezondsheidspolicie in de 16de. eeuw, X. 222.
Gezondheidsregelen, VI. 267.
Gheinius (P.), IV. 31.
Gheelen (Hans v.), I. 30, II. 63.
Ghistele (Afreis v. Joost v.), V. 270, VI. 50.
Ghijs (De weduwe v. J.), IV. 63.
Gierigheid (Comedies en romans over), VII. 158, IX. 273.
Gierponten, II. 310, III. 303.
Gietermaker (K. H.), II. 1, Bijbl. 1853. lii.
Gildekleeden, IX. 298.
Gilden, I. 218, 278, 333, II. 14.
Girard en Cadière, V. 4, 154, VI. 78.
Glas door Gouda aan Alkmaar geschonken, VI. 170.
Glastranen, I. 283, II. 74, 166.
Glazen (Geschilderde) te Oxford, VII. 168, 375.
Glindstone (I. J.), III. 256.
Glossarium eroticum, V. 272.
Gnak (De reus), II. 24, III. 7, Bijbl. 1853. clxxviii.
Gobiussen, VI 107.
Gods namen, I. 18, 71.
Godelief Waarmond, VI. 44, 210.
Godewijk (Marg.), I. 379, II. 294.
Godgeleerde tijdschriften in de 16e. eeuw, III. 165, Bijbl. 1855 xxiv.
Godgeleerden, V. 98, Bijbl. 1855. lxxiv.
Godsdienst (Volken zonder), I. 54, 81.
Godsdienst zonder bijgeloof (De), VI. 107, 253.
Goedenvrijdagsviering in de nederl. hervormde kerk, VIII. 226, X. 204.
Goejanverwellesluis, V. 4, 172, Bijbl. 1855. lxxxix, VI. 273, VII. 16.
Goens (P.), VI. 360.
Goeree (W.), VII. 11, 182, 238.
Goez (D. de), II. 217.
Gogava (A. H. en J.), VI. 369, VII. 158.
Goldsmith (O.) te Leiden, VIII. 68, IX. 253, 310.
Golfschildering, II. 120, III. 116, Bijbl. 1854. xxiv.
Golowkin (Gravin), VI. 127, 318, 387.
Gomarus (Brieven v. F.), VIII. 199, IX. 12, 77.
Gongus, VI. 360.
Gool (Prof. J. G.), Matth. à S. Joseph, IX. 135.
Gordijn van het amst. tooneel, II. 214.
Goring (Lord), I. 351, III. 37, Bijbl. 1853. xlvii.
Gornes van Triere, III. 64, IV. 51, Bijbl. 1854. xlvii, 1855. cxiv.
Gorter (Reisverhaal v. J. de), V. 303.
Göthe (Holl. vertalingen v.), III. 260, IV. 220. — Verduitschingen v. Herman en Dorothea en Faust, II. 312, III. 312, Bijbl. 1854. xiii, lxxxiv. — Braut von Corinth, II. 248, III. 262, Bijbl. 1853. cxliv, clxxxii.
Gothen in de Krim, VI. 305, IX. 384.
Goud in Californië, III. 228, IV. 200.
Goud zoeken of wasschen, VI. 269. — en zilver, V. 70, X. 152.
Goud en zilver heb ik niet, VIII. 161, 274.
Gouden engel (De), I. 98, 173.
Gouden roos (De gewijde), III. 127. IV. 105.
Gouda (Vensterglazen in de kerk te), III. 352, IV. 282, VII. 328. — (Kasteel v.), VII. 160.
Goulart (Familie v. S.), IX. 131, 321, 381, X. 44. — (Geschriften v.), IX. 131, 260.
Goutero (J.), V. 199, 285, VI. 21, VII. 203.
Gower (J.), X. 196, 372.
Graadt (Elis. de), V. 191.
Graaf (L. W.), IX. 387.
Graaf (Th. de), V. 238. — (Reis van N. de), VI. 159, 342.
Graals (S.) beker en tempel te Monsalvar, III. 164, IV. 143, Bijbl. 1855 cxxiii.
Graanhandel (Handleiding tot den), VI. 31, 186.
Graansoorten (Boekwerken over), V. 166.
Graeuwen (Geboorte- en sterfdag van P. 's), IV. 359, V. 147, 336.
Graden bij de examina, IX. 66, 193.
Grapheus (C.), I. 283, II. 74, 166.
Grafborden in de groote kerk te Gouda, VI. 74, 219, VII. 143.
Grafschrift (Oud), VI. 201, IX. 123. — (Merkwaardig), VI. 367, VII. 94, 205. — (Afgekeurd), VI. 235. — te Lavenham, VI. 255, VII. 54, IX 7. — op Aelia Laelia Crispis, IV. 37, 335, Bijbl 1855. lvi, VI. 139, IX. 169, 340. — van B. Bekker op zijne vrouw, IX. 335, X. 83. — op Blaeuhulck, VI. 237. — op Dirk IV, VI. 328, VII. 89. — op M. Dorpius, VI. 327, VII. 89. — v. L. Guicciardini, VI. 197. — op Helmers, I 379. — v. Jacoba v. Beijeren, X. 164. — van Graaf Jan II., I. 315, II. 146. — op de Jezuïten, IV. 257. — v. J. Jordaens, VIII. 60. — v. Claes Feddesz., VII. 264. — van D. en W. Crabeth, VI. 75, 288. — op Copernicus, I. 58, 109. — v. Cruquius te Spaarndam, IV. 353, V. 35, 65, VI. 198. — v. Lumey, VII. 31. — op Napoleon, III. 96, Bijbl. 1854. civ. — v. Sus. v. Rhemen, X. 68. — op J. Rubbens, VII. 254, 375. — op Streso, III. 322, Bijbl. 1855. xix, cxxix, VI. 329, VII. 324, VIII. 155. — op Teunis en zijn wijf, III. 222, IV. 181, Bijbl. 1855. xiii. — op Tjerk Hiddes de Vries, IX. 336, X. 83. — op J. v. d. Tocht, VI 95. — op Voltaire, II. 151, III. 145. — hier ligt een zoon met zijne moeder, III. 223, IV. 187, Bijbl. 1855. xliii, cxxv, VIII. 266.
Grafschriften (Register van), III. 321, IV. 193, V. 1, 97, 193, Bijbl. 1855. lxxxiii, cxxix, VII. 259. — v. Nederlanders in het buitenland, X. 153, 250.
Grafsteenen, VI. 40. — (O. I.) te 's Gravenhage, VI. 336.
Graftombe van Arkel, VI. 9, 208. — v. Ph. van Almonde, VII. 63, 302.
Graftomben, IX. 234, X. 15.
Grafzerk in het rijksmuseum, I. 58, 147. — v. Johan v. Loo, VI. 305.
Grafzerken te Sloterdijk, II. 56, III. 50.
Grammaye (J.), VIII. 97, 212, 371, IX 43, 75. 117, 138.
Graslinnen, IV. 288.
Grave (H.), X. 68, 270.
Graven van Holland en Zeeland, IX. 297. X. 16, 73, 294.
's Gravenhage (De Kloosterkerk te), VII. 254. — (Steen op de plaats te), VII. 384. — (Chronogram voor de Willebrordskerk te), VI. 38. — (Het oude hof te), IX. 2. — (Fortificatie van), X. 248. — (Princesselaantje te), VIII. 361. — (Schuitje in den Vijverberg te), IX. 5, 154.
Graevenitz (Graven van), V. 160, 233, VI. 18, VII. 107.
Graveur (Onbekend), VII. 95, 251.
Gravesande (A. 's), III. 161.
Gravure van een zeeslag, X. 161. — met portret van D. Heinsius, V. 305, VI. 93, 148. — (Oude) met spreekwoorden, V. 72, 185, Bijbl. 1855. xciii.

Grebber (A. de), V. 159.
Gregoire (de Abbé), V. 70.
Gregoriaansche tijdrekening in Engeland ingevoerd, VII. 359.
Grendel (L.), III. 223, IV. 186.
Grevinchovius(C.),VII.38,189,239.
Gribius (J.), VI. 74, 218.
Griekenland (Gesch. v.), V. 72.
Griekscheschrijvers, I. 290, II. 140.
Grieksche kerk (Plegtigheden in de), V. 63, 183.
Griethuizen (Sijb. v.), Lucr. v. Trello, II 186, III. 231, V. 135. Bijbl. 1855. lxxxiv.
Grimms Märchen (Vertaling v.), X. 65.
Gryneus en Beza (Brieven v.), V. 99, 207.
Groene liverei des duivels, VIII. 6, 126, X. 169.
Grolier en zijne vrienden, II. 1, Bijbl. 1853. cxci, 1854. xxi.
Groll (Kolonel), VIII. 97.
Grondhout van Gouda voor muzijkinstrumenten, II. 374, III. 361.
Grondlegging (De) der nederl. vrijheid herdacht, VI. 267, VII. 56.
Grondwettige herstelling v. Nederlands staatswezen, V. 296.
Groot (H. de), roomschgezind, II. 217, Bijbl. 1853. xliii, lxxxiv, 1855. xv, cviii, IX. 391. — (Bewijs v. d. waren godsdienst door H. de), IX. 299. — (Onuitgegeven dichtstuk v. H. de), I. 222. — (Adamus exul van H. de), in het Engelsch vertaald, VIII. 30, 249. — (Handschrift van H. de), I. 122. — (Sleutel op eenige brieven van H. de), II. 215. — (De kist van H. de), III. 18, 320, IV. 265, V. 128, Bijbl. 1855. xix, VI. 317.
Groot (P. de), heer v. Vlooswijck, IV. 135. V. 19, VIII. 105.
Groot toneel van verwarringen, V. 99, 190, Bijbl. 1855. xcv.
Grootebroek (De stede), V. 343, VI. 155, 246, 374.
Grootvader (Hoe iemand zijn eigen) zijn kan, VIII. 247.
Gruytere (Phil. de) en Jan Diemer, III. 36, IV. 24, Bijbl. 1854. xliv, lxii, xciii, VII. 15, 140, IX. 107.
Gruiwardus (Petr.), III. 322, IV. 270.
Grunsfort (Het kasteel), I. 320, II. 181, 261, 323, 354, Bijbl. 1853. xxxv. — (Legende van het), IV. 358, V. 336.
Guaco, VII. 31.
Gualtherus (M.), IX. 131, 352.
Guazzo (St.), IX. 302, X. 52.
Guest (Dr.), X. 326.
Guillottine, V. 301, VI. 41, VII. 10, 197, 327, VIII. 157.
Guitet (M.), IX. 6.
Guizot van letterdieverij beschuldigd, IX. 361.
Gnlliver (De verrezen), VI. 38.
Gutta percha, I. 156. 295, II. 34, 60, 129, 191, 319, Bijbl. 1854. cxii.
Gij als de 2de pers. meerv., VI. 107, 253, 383.
Gijsbert Japiks (Lotgevallen van) van 1624—1637, III. 326
Gijsen (Jan van), I. 283, II. 72.

H.

Haeften (E. en R. v.), IX. 301, X. 115. — (J. J. v.), IX. 5. — (W. v.) en G. Stewechius, VII. 71, 220.
Haagsche bosch (Verkoop van het), VII. 32, 160.
Haack (P.), VII. 95, 253, VIII. 134, 238, 300.
Haamstede (Afstammelingen van Witte van), I. 17, 163, 196, VII. 201.
Haan op kerktorens, II. 152, III. 147, VI. 192, 355.
Haantje pik, I. 22, 77, 136, 324, II. 30, 61, 97, Bijbl. 1853. i, IX. 104.
Haar uit den put van 't Oudemanhuis, III. 95, IV. 73, Bijbl. 1855. cxv.
Haar (Ter), VI. 159, 343.
Haersolte (A. F. R. E. baron v.), IX. 133, 275.
Haes (J. de) onthalsd, VII. 231.
Haesdonck (C. v.), VIII. 226.
Hachenberg, VII. 224, VIII. 231, 298.
Hachtingius (A.), IX. 266, X. 114.
Hadrianus (Gedicht van keizer), VIII. 307.
Hadrianus Marius. Droom of schuytien van de liefde, IV. 95, V. 6.
Haghen (Herm. v. d.), V. 32, 176.
Haye (J. de la), z. Noue (de la).
Hackfort (B. v), VII. 105, 278.
Hackmann, IX. 301, X. 51, 298.
Hall (R.), IV. 33.
Halsketting uit de lucht gevallen 1653, III. 129.
Halve maan (De), I. 283, II. 74, 111, 136, VIII. 134, 295.
Hambroek, VIII. 26.
Hamconius (M.), IV. 224, 289, V. 76, Bijbl. 1855. lxviii. — (Regels uit), VI. 235, VII. 29.
Handboogschutterijen in Zeeland, IV. 352.
Handschoenen, VIII. 226, 336, IX. 44, 119, 179, 246, 310, X. 13.
Handschrift (Verbrand), X. 5, 119.
Handschriften, V. 199.
Handteekening als toetssteen van het karakter, IV. 384, V. 150, 337, Bijbl. 1855. lxxxviii, VII. 172, 235, 333, VIII. 38, 107, IX. 136, X. 168.
Handvestenfabriek, VII. 358.
Haneboek, X. 359.
Hardenberg (Verkiezing van een burgemeester te), VII. 320.
Hardingh (A.), III. 98, IV. 82, Bijbl. 1854. cii.
Haren (O. Z. v.), VII. 135, 283, 340, VIII. 18.
Haringhandel in 1701, X. 282.
Haringkaken (Ordonnantie op 't), III. 130.
Haringvisscherij (Aanmoediging der), V. 191.
Harmonica (Muzijk voor de), IV. 287, V. 107.
Harms (Claus), I. 316, II. 323.
Hartog (Pleitmemorie van P.) voor Mr. F. L. Kersteman, IV. 6, 309, Bijbl. 1855. lii.
Hartogh (D.), VIII. 102.
Hartsoeker, VIII 260, IX. 15. — (Chr.), IX. 332, X. 143.
Hartwech (A.), VI. 234.
Hasselaar (Kenau), X. 67, 269. — (Schild van Kenau), VII. 104.
Hasselt (G.), I. 218.
Hasselt (J. v.), IV. 167, V. 29.
Hatert (Huis te), VIII. 321, IX. 55, 119, 139.
Hatto, graaf v. Loenen, IX. 337, X. 84, 362.
Hattinga (A.), VIII. 199, IX. 50.
Hattinga's (De), X. 333.
Hauser (Kasper), II. 28.
Havelthe (Inhuldiging van den bisschop v. Utrecht als heer v. Drenthe te), X. 356.
Havermans (A.), VII. 63, 249, VIII. 205.
Havezathen (Zutphensche), III. 259.
Havinga (G.), IX. 364, X. 173.
Hazard, Joanne den ministere, III. 226, IV. 199.
Haze (Anna), II. 92, III. 87, Bijbl. 1853. lxxxi, cxxxvii.
Hebreeuwsche poëzie in Nederland, II. 279, III. 294, Bijbl. 1854. xi, lvi, lxxxii, cxviii, 1855. cxi. — dichters, V. 158, 230, VI. 18, 44, 79, 241.
Heekeren (Jan en Jacob v), V. 100. — (Walraven v.) tot Nettelhorst, IV. 6, 311, Bijbl. 1855. lii.
Heemskerk (Echtgenoot van Jacob v.), IV. 128, V. 16. — (Kogel die) om 't leven bragt, I. 98, 173, IV. 128, V. 17. — (Helm en harnas v.), VI. 171, 348.
Heemskerk (Bat. Arcadia v. Joan v.), II. 152, III. 146, Bijbl. 1853. cxxxi, clxi, 1854. lxxiv. — (Vertaler der aanteek. der Bat. Ark. v.), VI. 234, VII. 27, 147, 204.
Heemskerk (Monument opgerigt door M. van), VII. 170, 310, VIII. 19. — (Legaat v.), X. 228.
Heemskinderen (Zonderling uitwerksel van het stuk de), I. 346, III. 230.
Heenk (Etsen v. J.), VI. 238, VII. 155.
Heenvliet (Heeren van), II. 220, III. 236, Bijbl. 1853. clxv, IX. 166, 284.
Heerega (C.), VI. 371, VII. 177.
Heerlijkheid (Hooge en ambachts-) gesplitst, X. 131, 342.
Heerman (Franc.), III. 159, IV. 121, Bijbl. 1855. xxxix, VI. 338, VII. 16.
Hegenitius, VII. 31, 186, 239, VIII. 14.
Hegira, IX. 198.
Heidelberg, V. 215.
Heyden (G. v. d.) VIII. 163.
Heidenen (Vonnissen tegen) enz., 1707, VII. 97, 289, 326.
Heidendom (Overblijfselen van het voorouderlijk), II. 182, III. 171, VI. 310.

Heidenen (Nederlandsche), I. 57, 89, 105, 202, II. 98.
Heiligegeesthuizen, IV. 68, 347, V. 135, Bijbl. 1855. cxxxvii.
Heilige (De) Ruykhaver, VI. 95.
Heiligen (Die) nach den Volksbegriffen, V. 215.
Heiloër polder, IX. 204, X. 49.
Heimans (Ds. D.), VII. 191, 375.
Hein (Piet), V. 166, 234, VI. 20, 44, 79, 112, 241, 313. — (Laatste wilsbeschikking v.), IV. 294, V. 170, VII. 333, VIII. 70, IX. 39.
Heyndrick (Mr.) alias Quaetpaert, X. 157.
Heine (H.), VI. 160.
Heineken (Christ.), IV. 287, V. 107.
Heinecken (C. H.), I. 128, 179.
Heyns (Zach.), Uxor Mempsigamos III. 35.
Heyns (Maria), III. 160, IV, 140, VIII. 8.
Heinsius (Gedicht van D.) op Arminius, V. 99. — (Dr. N.), VII. 193, 291, 325.
Heynsius (Ds. A.), IX. 37, 255, 314, 379.
Heker (Moeder van Jac. v.), III. 36, Bijbl. 1853, lxvi.
Heckius (Disputatie van Joh.), IV. 34, 368.
Heksenvergadering nabij Utrecht, IV. 224, V. 77.
Heksenweegschaal van Oudewater, I. 188, 247, 272, II. 13.
Helderenbosch, IV. 94, V. 102.
Heldin (Eene friesche), VIII. 132.
Hellinx (Werken van Th.), V. 191, 261.
Helm (Het weggeven van den), V. 39, VI. 317.
Helmers Lofz. op Jezus v. Nazareth, II. 314, III. 315, Bijbl. 1854. cxix.
Helmichius (W.), VIII. 293, IX. 25, 119, 346.
Helmplant (De), II. 374, III. 360.
Helt (Mathijs), IV. 357, V. 171. — (M.), VI. 204.
Helst (Barth. v. d.), III. 96.
Helwicus, IX. 102, 225.
Hemert (J. M. v.), IV. 351, IX. 334, X. 80.
Hemonij (F.), VI. 360, VII. 124, 205, 299, VIII. 366.
Hemsterhuis (Huis v. F.), VII. 223, 315.
Hendrik IV. te Soestdijk, IV. 319.
Hendrik v. Alkmaar, VIII. 195, 304.
Hendrik (De predikant), VI. 159.
Henegouwen Beijerbergen v. d. Moor, VII. 105, 279.
Henneberg (Marg. gravin v.), VII. 160.
Hennebert en de gebr. v. Ham, VI. 266, VII. 55.
Hennert (Bijschrift op), V. 168.
Henoch (Boek), X. 56.
Heraldiek, I. 161, II. 36, 100, 129, 191, 256. — (Handleiding tot), I. 19, 40, 99, 197. — (Oranjekleur in), I. 91, 116, 203, 277, 327, II. 98.
Heraldische vragen, V. 38, 203, Bijbl. 1855. xcv.
Herbarium vivum, VII. 224, VIII. 22.
Herberts (Vraagboekje v. H.), IX. 329.
Herfstdraden, het mannetje in de maan, I. 346, II. 206, 230, 261, 354, III. 240, Bijbl. 1853. clxi, 1855. xxvi.
Hering (J. H.), IV. 351.
Hercules Macusanus, VIII. 67, 178, 210.
Herlin, G. de Bres en P. de la Grange, VII. 200, 315, 370, VIII 137.
's Hertogenbosch (Gewelfschilderijen te), VIII. 162. — (Merkwaardigheden van), I 287.
Hervet (Mr. G.), VII. 71, 221, 274.
Hervorming (Werken over het tijdvak der), VII. 30.
Hesiodus (Nederl. vertalingen v.), IX. 99.
Hessen-Philipsthal (Prins v.), VIII. 162, 277, IX. 44.
Hetich (De), IX. 202, 322.
Heuck (H), VIII. 226.
Heuraet (Van), III. 320, IV. 328.
Heuvel (B. W. v. d.), VII. 31, 185.
Hexham (H.), IV. 162, VII. 258, VIII. 57.
H. H H. ! II. 153, Bijbl. 1853. xxv, VIII. 307.
Hyacinthen (Afbeeldingen van), VI. 106, 251, 382.
Hibbaeus Magnus, II. 216, III. 214.
Hiddema v. Peize (G.), VI 234.
Higt (E. W.), VIII. 325, IX. 59, 81, 120. — (De Cantus cygneus van), I. 380, II. 304.
Hylander (Balaeus Carfenna), II. 218, III 218, Bijbl. 1854. lxxvi.
Hillenius (C.), IX. 334, X. 143.
Hinkende bote (Der), I. 55, IX. 252.
Hinjosa, IX. 134, 176.
Hypatia, V. 168, 236.
Hippocrates (Grafv.), VIII. 157, 243.
Hippokreenontzwaveling, VI. 224, 328.
Hypolitushoef (Brooden- of tulenuitdeeling op), III. 227, IV. 199.
Hippopotamus (Een levende) te Amsterdam, II. 87.
Hirnius (H.), II. 280.
Histoire du roi de Bohème, I. 284.
Histoire de la rép. des Prov. Unies, II. 183, III. 174.
Histoire genealogique de la maison de 's Heerenberghe, III. 356, IV. 359.
Historia de tribus saec. 17 famosis impostoribus, IV. 96, 374.
Historie (Stukken over nederl.), V. 3, 308.
Historie v. het leven en sterven van Oldenbarnevelt, IX, 332, X. 80, 299.
Historie der kerk. beroerten in Holland, VII. 171.
Historisch verhael van 't gene sich toegedragen heeft binnen Dordrecht, 1618 en 1619, IX. 233.
H. K. (De stempelsnijder), IV. 37.
Hobbema (M.), IV. 30, 329, X. 321, 376.
Hobo (De), VIII 196.
Hochepied (D. J. baron de), II. 281, Bijbl. 1855. lxiii.
Hodenpijl (Aldert en Adr. Jac.), II. 282, III. 295.
Hodorp (Manhaftig gedrag v. H.), X. 287.
Hoed (Zinnebeeldige), I. 154, 184, 233, 328.
Hoeden, VIII. 63.
Hoege (C. de). VIII. 100, 231.
Hoek (v. d), VIII. 322.
Hoekschen (Uitgewekene), I. 156, II. 67.
Hoen (G. A. t'), VI. 32, 187.
Hoesten onder het prediken, VI. 307, VII. 124.
Hoeven (Em. v. d.), III. 383, IV. 303.
Hofbeer (Utrechtsche), II. 26, III. 13, Bijbl. 1853, xxxix.
Hofstede (W.), VIII. 36.
Hogenbergs historieprenten. X. 21.
Hogendorp (Brief v. G.-K. v.) VI. 198.
Hohenlohe Langenburg (v.), VIII. 290, IX. 53, 80.
Hocko, IX. 162, 280.
Holbarent (F.), X. 196.
Holdfast (N.), VI. 269
Holy (De ridderhofstad), IV. 158. V. 20, Bijbl. 1855, lxii.
Holk (C. W. v. d.), V. 95.
Hollands rijkdom, V. 279, VI. 85.
Hollandschen Mercurius (Verschillende lezingen in den), VI. 332, VII. 102.
Hollandsche tuin, IV. 384, V. 151, Bijbl. 1855, lxxxviii.
Holl. boeken vertaald, VI. 360, VII. 92, 298, VIII 13, 204, 270, 330, IX. 8, 110, 174, 208, 241, 306, 340, 367, X. 11, 38, 72, 105, 198, 334.
Holl. verzen in 't Italiaansch, X. 258.
Hollandsche uitdrukking in een engelsch geschrift, V. 161.
Hollandsche vrouw in 1791, VII. 319.
Hollandsche jok en scherts, VII. 260.
Hombre spel (De grootste hoop in 't) begrepen, V. 68.
Homerus geen Hollander, IV. 64, 344. — (Graf v.) IX. 303. — (Vertalingen van), IX. 325.
Hond v. Willem I, VIII 196.
Honden (bonte), VI. 63, 288. — (Tongbesnijding van), III. 287, IV. 234. — met menschenaangezigt, VI. 223. — te Leiden, VI. 333. — (De) en de maan, IX. 337, X. 85, 141.
Hondebelasting, III. 293, IV. 245.
Hondeslager, X. 229, 374. — (Aanstelling van eenen), 1535, VII. 229.
Hondsdolheid (middel tegen), VI. 74, 216.
Honderdjarigen, V. 35, 299.
Honert (De Mozes van R. v. d.), III. 32, IV. 14, Bijbl. 1854, xli.
Hongersnood in 1557, I. 190.
Honigh (N.), III. 384. IV. 329.
Honingen (Kasteel v.), VII. 160.
Hoofdlingen, X. 356.
Hooff (J. F. R. van), I. 347, II. 213.

Hooft (Burgemeester), IX. 99.
Hooft (C. P.). IX. 131. — (Brieven v. C. P.), IX. 233.
Hooft Dz. (H.), X. 6, 205, 266, 362.
Hooft (Reisverhaal door Italië van P. C.), III. 318, IV. 295, Bijbl. 1855. l. — (Titelplaat der Nederl. historie v.), VIII. 155. — (Zwagerschap tusschen) en Vondel, IV. 69, 365, Bijbl. 1855. lx.
Hoogerbeets (R.) en J. Beets, IX. 129. — (Verwanten v. R.), IX. 130.
Hoogh (A. de), V. 344.
Hooghe (Romein de), III. 128, V. 72, 226, 343, VI 155, 175, 246, VII. 17, 296, VIII. 167, X. 142, 331.
Hooglied, V. 73, 187, 206, Bijbl. 1855. xcvii, VI. 313.
Hoogstraten (Franc v.), De schoole der wereld, I. 316, II. 170, 200, 259.
Hoorn (Kleinoden van den graaf v.), VII. 169, 309, VIII. 77. — (W. A. graaf v.), IX. 331, X. 172.
Hoorn (Anna van), II. 60.
Hoornsche lantaarnoptogt, I. 219, 305.
Hopperus, X. 322.
Hopteelt in Engeland, VII. 228.
Hora, geslachtsnaam of doopnaam, VII. 329, IX. 293.
Horologie (Groot) zonder weêrga, VII. 232.
Horologiemaker (Een beroemd haarlemsch), IV. 223, VIII. 171, X. 71. — (Een blind) te Warmond, II 253.
Horreus (R.), VIII. 360.
Horstwijk (Huis), VI. 223.
Houssemayne de Boulay (Fr.), IV. 197, VIII. 333.
Hout (Poëzij van J. v.), V. 330.
Houte (P. van), IV. 31, 331.
Houtenus (J.), IX. 6, 155.
Houtman (F.), II. 153, Bijbl. 1853. lxxxiii, cxxxii, clxxix. — (C.), VIII. 257.
Houtsneeplaten (Oudste boek met), I. 54, 82, 103, 141.
Houtsnippen, I. 23, 78, 101, 324.
Houttuyn (Schout bij nacht), VIII. 197, 335, IX. 118. — (M.), VII. 128.
Houtzaagsel voor voedsel, V. 214, 268, VI. 80, 242.
Houwaert (Joh. Bapt.), V. 248, VI. 27, 82, 143.
Houweningen (Geboorteplaats van Elsje van), I. 220, II. 102, 163, 258.
Houwer met gouden greep, IV. 326.
Houwarda (Jarich), IV. 256. — van Coehoorn, IV. 195, V. 52.
Hove (W. v. d.), VI. 32, 187, 285.
Hovius (J.), VII. 95, 250.
Huant le puisné, II. 215.
Hubert (H.), IX. 101, 224, 271.
Hubrechtsdag, IX. 70.
Hugenpoth (A. D. W. v.), V. 295, VI. 87.
Huydecoper (Jan Jacob), I. 251, 343.
Huyghens (Constant.), I. 225, 336, 363, II. 42, 164, 194. — (Huwelijk v. Const.), VI. 37. — (Vijand v. Const.), VII. 383. — (Engelsche verzen v. Const,), I. 191, 275, 302, II. 14. — (Zeeuwsche uitgave v.), X. 225. — (Oogentroost v.), IV. 69. 363, Bijbl. 1855. lix. — (De herstelde prins, door), VII. 136. — (Orgelbruik van), III. 32, IV. 14.
Huygens (Huwelijk v. Christ.), V. 218. — (Rariteiten van Chr.), VIII. 361.
Huigens (Ds), VIII. 134, 238.
Huis van de hammen (Het), VII. 264, 379.
Huisbijbels, X. 184, 351.
Huisraad eener burgervrouw ter helfte der 17e eeuw, V. 65.
Huisreed door vervoer van een lijk, VII. 332.
Huyssen v. Kattendijke (J.), VIII. 226, 336, IX. 11. 44.
Huizen (Geerende), VIII. 362, IX. 93, 122.
Huldtooneel (Het) in Noordholland, X. 356.
Hulft (G.), X. 195, 371.
Hulkestein, II. 152, III. 149.
Hulshoff (M. A.), X 6, 119, 264.
Humaale (Graaf d'), I. 187, 242, Bijbl. 1853. cxxii, clii.
Hungarius (De heilige), VIII. 34.
Hurwitz, Hebreeuwsche vertellingen, VI. 12, 186.
Huwé (J), VII. 263, 378.
Huwelijken buiten de steden, VII. 319, VIII 26, IX. 9, 107. — van weduwen, 1624, X. 189. — van beroemde personen te Amsterdam aangeteekend, VI. 165, 194, 225, VII. 197, VIII. 316, X. 185, 318. — van beroemde mannen te Alkmaar, VI. 231. — te Vlissingen aangeteekend, X. 61.

I., Y.

Iersch, schotsch en gaalsch, III. 357.
Iersche ('t) protestantisme door El. Edmonds beschut, III. 33.
Iets over oud Nijmegen, (Schrijver v.), V. 320, VI. 121.
I. H. S., I. 224, 336, II. 42, 103, 194, 320, Bijbl. 1853. ii, xxxii, xxxv, xlix.
Ik (Herhaling van) bij de Zeeuwen, zullen achter eene vraag gevoegd, II. 248, III. 263, Bijbl. 1853. clxxxii, 1854. lxxxi, cxvii.
Imhoff en Warren Hastings, IV. 165, V. 28.
Immersele (J. v.). VI. 310, VII. 86.
Indië en de schilderkunst, VIII. 3, 122.
Indictie (Romeinsche), I. 20.
Inga (Nathan), VII. 332, VIII. 55, 118.
Ingenieur (Een bekwaam) die nooit geleefd heeft, X. 123, 188.
Inhuldiging van sommige stadhouders tot markgraven van Vere, III. 352, IV. 284.
Inktbereiding, VII. 63, 219. — in de 15e eeuw, VI. 332.
Innocentius VIII (Puntdicht op), III. 127, IV. 105, Bijbl. 1855. cxix.
Inquisitie in de 13e eeuw, VIII. 5, 123.
Instinkt, I. 192, II. 67.
Inval der Hollanders in het overkwartier v. Roermond, X. 102.
Yperen (Beleg van) in 1584, IV. 97.
Irmenzuil, I. 21, 43, 75, 291.
Isaac (Henry), II. 86, III 59, Bijbl. 1854. xxiii, 1855, cv, VI. 205, VII. 233.
Israel Salomons (Rabbi), IX. 362.
Israelitisch zinnebeeld, VI. 222, VII. 22.
Isselt (Heerlijkh.), X. 97.
Italiaansche prozawerken verduitscht, I 289, II. 117, 167, 198, 322, 353, Bijbl. 1853, xx, lxx, civ, cxxiv, IV. 293, Bijbl. 1854. xxxiii, xlix, VI, 310, X. 328.
Ittersum, VI. 359, VII. 91.
Iverde vullemarkt, III. 257.
Yvon, X. 313.
Yvon, (l'Abbé), VIII. 325, IX. 145.

J.

J...n (Kapitein), V. 159.
Jaarboeken (Nieuwe Nederl.), IV. 31, IX. 47, 169, 334, X. 82.
Jager (H. de), X. 280. — (J. de), VI. 306.
Jacob (Meester), van Leiden, X. 129.
Jan (Meester), IX. 67.
Jan I van Braband, IV. 233, V. 78.
Jan v. Beijeren (Raden van), V. 192, 265, 309.
Jan Cornelis (De predikant), I. 219, 306, II. 156, 192, 287, Bijbl. 1853, xxx, lxix, ci.
Jan Gerbrands (Kronijk van) van Leiden, IV. 37.
Jan Volkertsz., VI. 335, VII. 206.
Jan van Loenen, II. 151, IX. 183.
Jans (S.), Evangelie als bezweringsvorm, II. 120, III. 117.
Jans (S.) heeren in Nederl, X. 291.
Jans (St.) kroonen, X. 245.
Jans (St.) vuur, II. 2, 307, Bijbl. 1853. xxiv.
Jansen en Joh. Marcus, IX. 102, 384. — (Abr.), III. 128, IV. 107. — (A.) Gz., VI. 94. — (H.), IX. 331, X. 78. — (Corn.) en Fest. Hommius, III. 94, IV. 61, Bijbl. 1854. xlviii, xcviii. — (Petrus), etc. V. 270, VI. 50, 144. — (Geboortejaar v. Zach.) III. 31, Bijbl. 1854, xlii, xc.
Jantzon (S. B. en G. J.), X. 102.
Janzonius (S), IX. 336.
Japan, (Keizers v.), IX. 164.
Jean plein de courage, I. 352, II. 265, Bijbl. 1853. l, VIII. 326.
Jenever, I. 21, 76, 324, II. 5. — in het leger voor Alphen, 1672, X. 352.
Jerusalem, Jericho en Jaffa te Rotterdam, II. 118, III. 92, Bijbl. 1853. cxlviii.
Jesuiten (Verbodschrift tegen de)

in de 18de eeuw, I. 380, II. 304, Bijbl. 1853. xxxvi, lxxii, cvii, clxxxvi.
Jisp (Geneeskundigen te), IX. 330, X. 54, 141, 336.
Joan Woutersz., V. 63, 183.
Jode (Joh. de), I. 378, II. 275,329, Bijbl. 1853. li, cxl, 1855. xxxvii, civ.
Joden, V. 297. — in Spanje, V. 320, VI. 208. — in Nederland (Geschied der), VII. 2. — (Gesch. der) te Cochin, III. 100, VII. 370, VIII. 36, 104. — bij de ouden vermeld, V. 214, VI 114.
Johannes Scotus Erigena (Werk v.), VI. 136, 324.
Jolle (P. le), VI. 139.
Jonge (D. de), X. 291.
Jonghe (Wollebrandt Geleynsz d.), II. 215, III. 212.
Jonkheer, IX. 37, 186.
Joodsche oudheden, I. 348, II. 245. — taal in Nederl., V. 158,252, VI. 18. — gebruiken, IV. 30, 318.
Joosten (S.) en Roemeyne gilde, VI. 191, 352.
Jop Jaspersz, V. 166.
Jordens (Jan), I. 378, II. 275, Bijbl. 1853. lxxii.
Joris van Narrenhuizen, VI. 256.
Josephus (Flavius), V. 168, 236. — (Berigt v,) aangaande Jezus, X. 346.
Journaal van de onderneming tegen Tunis 1535, VIII. 67, 176. — op rijm eener reize naar O. Indië, VII. 102.
Juan van Oostenrijk (Moeder van Don), V. 331, VI. 150.
Judas Iscariot met rood haar, III. 190, IV. 150, Bijbl. 1855. vi.
Juckema (B. v.), VII. 104, 278.
Juniperus (St.), V. 239.
Junius (Werken v. Hadr.), IX. 36. — (Handschriften van Franc.), X. 20. — (Maria), IX. 130, 259, 272, 349.
Junius Brutus Secundus Friso, VI. 64.
Jupiter (Namen der wachters van), IV. 382.
Jupitersymfonie, VIII. 197.
Jurian (De legende van St.), I. 252.
Justitiekosten, X 283.
Jutphaas (Hendrik van), I. 160,237, II. 159.
Juvenalis (Vertalingen v.), II. 310, III 304, Bijbl. 1854. xxviii. — Sat. XIII. 209, III. 126, IV. 89.

K, C=K.

Kaap Leeuwarden, IV. 96. — Tabin, I. 21, 42.
Kaarsje springen, II. 88, III. 81, Bijbl. 1853. cxlvii.
Kaarslicht bij geregtelijke veilingen I. 322, II. 203, 229, 261, 323, Bijbl. 1853. xxi, 1855. xviii.
Kaart v. d. Haarlemmermeer, a. 1531 en 1591, VI. 233, VII 25, 147. — en relief van de kolonie Suriname, IV. 128.
Kaarten (Gebulte), IX. 302, X. 204.
Kaarten (Geleerde), IV. 166, V. 28. Bijbl. 1855. lxii. — (Satyrische), IV. 288, V. 108.
Kaartenbord (Oud), II. 284.
Kaartspel (Het), II. 87, III. 71, Bijbl. 1853, lxxv, cxcii, 1854, lxxii, 1855, cvi, IX. 304. — (Vreemdsoortig), VIII. 197.
Kaas, I. 58, 109.
Kaasmarkten (Eerste) in Noordholland, IV. 95.
Cabeljau (Sterfdag v. J.), VI. 196.
Kabouter- en aardmannetje, III. 95, IV. 71, Bijbl. 1854, xcviii.
Cachet (Onbekend), VII. 288. — met letters, IX. 234.
Kalendernamen en derzelver beteekenis, V. 130,245,297, VI. 70, 230.
Kalf (Cornelia), IX. 2.
Calf (Nakomelingen v. N.), V. 198, VI. 317.
Kalifen (Lijst v.), VIII. 294, IX. 26, 45, 210, 249.
Californie, V. 159, 230.
Calkoen (M. H.), IV. 103, 381.
Kallemoai, VII. 168, 309.
Camhout (Joh.), II. 342, III. 330, Bijbl. 1854, xxix, lxxxvi, 1855, cxii.
Kamp bij Petten en Schoorl, II. 56.
Campanus, Mirabellus, de Vergilio, VII. 137.
Campatille, I. 256, 373.
Campbell (Mr. J. W.), gezegd Kumpel, IV. 70, 367, Bijbl. 1855, cxxxviii.
Kampen (Voorregt van die van), III. 291.
Campen (Gilles C.), II. 214.
Campen (Gedicht van W. C. van), II. 375, III. 363.
Camper (P.), III. 322, IV. 164, V. 2.
Kämpfer, beschrijving van Japan, X. 231.
Campfort (S. v.), IX. 335.
Camphuizen, Stichtelijke rijmen, IX. 298, X. 17, 73, 108, 234. — (Brieven van), III. 159. — (Huwelijksdag van), IV. 292, V. 108.
Campo (Del), gen. Camp, V. 247, VI. 26, 142, 242, 278.
Kampvelden, IX. 5, 153, 215, X. 41.
Kanarievogels, VII. 364, VIII. 120.
Kandio (J.), V. 330, VI. 126.
Canning, over het tractaat v. 1824, III. 36, Bijbl. 1854, xlvi.
Cannegieter (Werk v. H.), VII. 38, 189, VIII. 14, 135.
Kanon met de spreuk Carolus Edcari etc., VI. 308.
Kanonnen (Steenen) te Delft, VI. 76, 221.
Kanonnen (Houten), IV. 384, V. 152.
Canon (Zamenstelling van den), II. 24, III. 8.
Canoniek regt, I. 54, 82. — (uit het), X. 275.
Kanonikskapittelen, III. 6, 370.
Kanselredenen vóór 1618, VII. 200, IX. 82.
Kantwerken, V. 240.
Caoutchouk en guttapercha (Fabriek van), VI. 128.
Kapellenvlugt, X. 69, 306, 337.
Capitaneus, v. d. Eem, enz., IV. 293, V 114, 169, 201, VII. 74.
Capito (Joh.), I. 347, II. 213, Bijbl. 1853. xxxi, 1854. xxxviii.
Kappeyne v.d. Coppello (Joh.), IV. 5, 308, VII. 140.
Cappelle (J. P. v. d.), IV. 6, 308.
Cappidus Staurensis, IV. 384.
Karel V protestantsch overleden, III. 162, IV. 141. — (Oordeel v.) over zeeuwsche meloenen en vijgen, II. 26. — (Feil op eene kaart aangewezen door), II. 216.
Karel VIII v. Frankrijk in Rome, IX. 29.
Karlier, VIII. 226, IX. 13.
Carlier Cafatier, IX. 131, 352.
Carlos (Don), V. 320, VI. 123, 176, VIII. 43, IX. 73, 107, X. 197.
Carlson (Gustavus graaf), in Friesland, II. 376, III. 366, Bijbl. 1854. xxxviii.
Caron (Franc.) enz., II. 151, III. 141, Bijbl. 1853, cxvi, cxxxi, clx, clxxix, 1854. xxv, lxxiv, 1855. cviii, IX. 168.
Karos (De) van staat, V. 305, VI. 93, VII. 142.
Cartesius en Spinoza (Schriften tegen), IV. 160.
Karthago (Schoorsteenpilaren uit), I. 65, 113, 150.
Kas (Christ.), IV. 63, 343.
Casimir (Inneming van het fort) in Nieuw Nederland, 1655, VIII. 184.
Casonius (A.), VI. 174.
Casparius (C), VI. 32, 187, 284.
Kast (Hendr. v. d.), VI. 128.
Kastanjeboom (Wilde), IX. 33, 184.
Kasteelen (Nederl.), II. 348. — (Oudste) in Nederl., X 133, 344.
Castellanus (D.), VIII. 257, IX. 83, 139, 180.
Catalogue d'une bibliothèque, 1793, V. 198.
Catalogus eener boekverkooping te Leiden, I. 351, III. 70, Bijbl. 1853. l. — van anon. werken, VI. 62, 212, 376.
Katers (Driekleurige), III. 351, IV. 277.
Catharina II (Geschriften over), IX. 364, X. 86, 261.
Catharina Rembrandts, III. 35, IV. 20.
Catechismus v. Bongaart, VI. 369, VII 157. — v. Rosaeus, VI. 254, VII 51. — van Joh. a Lasco, IV. 96, 376, Bijbl. 1855. cxl.
Cathelin, VI. 9, 158
Cats (Moeder van J.), III. 96, IV. 79, Bijbl. 1854. c, 1855. cxvii. — (Ouders en schoonouders v.), VII. 159. — (Nazaat van), VIII. 197, IX. 12, 76. — (Album v.), VIII. 361. — (Presentexemplaar der werken v.), III. 3, IV. 327, Bijbl. 1854. lxxxviii. — (Uitgaven v.), V. 127, 209, Bijbl. 1855. xcix. — (Vertaling der gedichten van) in 't hoogduitsch, III. 67, IV. 52, Bijbl. 1854. xcvi. — (Allegorie van), VI. 107, 253. —

(Gezegde van), V. 295, VI. 88. — (Phillis, Amaryllis van), X. 128. — (Emblemata v.), X. 353. — en Vondel, VIII. 195. — en Josua Reynolds, X. 273.
Katsloch, VI, 295.
Katteharen (Lichtgevende eigenschap der), VIII. 3.
Caus (Salomon de), I. 250, 341.
Keesen (De), III. 160, IV. 140.
Keeshonden, X 5, 119, 264.
Keye (Moordaanslag door O.), II. 187, III. 186.
Keien (Utrechtsche en amersfoortsche), I. 59, 112, 149,167, Bijbl. 1853. i, 1854. lxv, cxi.
Keyert, V. 158, 230, VI. 44.
Keizer en koning, VII.318, VIII.24.
Keyzer (H.), VI. 307.
Kellenberch (J.), VI. 223, IX.253.
Kelner te Putten, III. 55, IV. 18.
Kelsen (G), IV. 96, V. 102, 336, Bijbl. 1855 cliii.
Kemp (v d.). en v. Brussel, VI. 269, VII. 57, 117, IX. 41.
Kennemerlandsche oudheden, I. 283, II. 75, 110.
Kenspreuk (Vreemde), I. 20.
Kerfstokken, I. 14, 32, 259.
Kerk (Ter) gaan en bidden eene nieuwigheid, VII. 162.
Kerkdeuren (Lage), III. 131, IV. 112, Bijbl. 1855, xxxviii
Kerkelijke oudheden van Belgie, III. 61.
Kerkje te Ubbergen (Het), I. 378, II. 274.
Kerckhooven (Sim. v. d.), IV. 127, V. 12.
Kerkklokken (Wondervermogen v.) IV, 229.
Kerkorgels, I. 218, 280.
Kerktorens, I. 218, 279, II. 21.
Kerkwet (Engelsche), V. 200.
Kermis (Huur van vrijers gedurende de), IV. 261, V. 90.
Kersavond (Podding op), II. 283, III 296.
Kessem (G), IV. 158.
Ketterbranden te Utrecht, IX. 65, 193.
Keulen (J. v.), VII. 169.
Keurdichten (Ned. en Latijnsche), VI. 256.
Kylang, Corre corre, portret eens onbekenden, I. 258, 377, II. 18, Bijbl. 1853, xix, xxxv, xlviii, l, xciv, 1855, xxiii, VI. 238.
Cyligry (Kolonel), II. 59, III. 55. Bijbl. 1853, xlvii, lix.
Kind met drie hoofden, III. 133, IV. 119, Bijbl. 1853, iv. — door eene beerin opgevoed, IV. 359.
Kinderpoezij, I. 190, 222, 254, II. 41,89,93,150,347, III.89, Bijbl. 1853. cxxxviii, cxlix, clxxxi, 1855. xxvi, VI. 233.
Kinderspel (Historisch), IV. 320, V. 120, Bijbl. 1855, lxxx, cxlvii.
Kinderspelen op gezette jaargetijden, II. 376, III. 366, Bijbl.1854. lxxxviii.
Kingston (Gravin), III 224, IV.198.
Kinkel (Gotfr.), IV. 190.
Kinkelenburg (De), VII. 127, 280, 338, VIII. 17.
Kinckhuizen (Ger.), IV.127, V.74.
Kinneman, VII. 127.
Kinsky (Baron de), VII. 384, IX. 50, 114.
Kippen (Kunstmatig uitgebroeide), VII 138, 286, VIII. 137, 207.
Klaas van Kijten, VII. 160.
Klagte der Groninger Maagdt, IV. 159, V. 21.
Klarenbeek (Reuzentrappen te), I. 59, 112.
Clarisse (Th. Adr.) III 192, IV.169.
Claude de Charrenton, II 214, III. 204, Bijbl. 1853 cxlv.
Claude, l'examen etc., VI. 391, VII. 177, 238.
Claudius (Matthias), II. 279, III. 279. — (versjes van), I. 282, II. 48.
Kleedingstukken enz. cener bruid uit het midden der 17e eeuw, V. 197.
Klein menschenras der oudheid, II. 94, III. 93, Bijbl. 1855, cvi.
Klein Tromp, Preussisch Holland, VI. 62, 212.
Kleyne (F C.), I. 187.
Kleyn (Ds.), VIII. 361.
Kleinoden van een vrouw uit de 17e eeuw, V. 301.
Clercq (Extempore van Mr. Willem de), IV. 194, V. 51.
Clercq (Mr. Gilles le), I. 258, II. 18, 48, 106.
Clermont (L. v.), VII. 259, 309, 368.
Kleur (Rood en geel de staats-), I. 315.
Kleuren der faculteiten, I. 58, 110, 166, X. 97, 308. — der militaire gebouwen, IX. 5, 153, 215, X. 107. — (Symboliek der), IX. 202, 322. 383, X. 45.
Kleurstof uit guano, VI. 98.
Cleve (J. C.), III 259, IV. 216, Bijbl. 1855, cxxvi.
Kleverskerke (Steen te), IV. 352, X. 338.
Klif (Het roode), III. 192, IV. 171, VI. 206.
Cloese (v. d.), v. d. Paauw en Pasteur, IV. 159, VI. 316.
Klok te Breda, VIII. 362.
Klok- en geschutgieters. VIII. 200, IX. 13, 50.
Klokgelui, X. 322.
Klokkenspel (Werkje over het), V 216.
Klokkemakers (Nederl.), VII 168, 309.
Klokkespelen, III. 159, IV. 123, Bijbl. 1855, xlii, cxx.
Klompen, III. 383.
Klooster nabij Haarlem, I. 124, 264. —(Wilgeminen) bij Biervliet, III. 67, IV. 54.
Kloosters en abdijen van Holland en Zeeland, II. 253, Bijbl. 1853, lxxxiv.
Kloosterleven (Oorsprong van het), VIII. 26.
Klotaris IV, Childerik III, III. 162, IV. 141, Bijbl. 1855, xxiv.
Kluchtige poëzij, III. 64, IV. 49.
Kluizenaars in Nederland, X. 45, 203.
Clusius (Aanteekeningen van), VI. 78.
Knaap (De) en het gat in den dijk, VIII. 261.
Knickerbockers, IV. 127, V. 11.
Kniphausen (Heerlijkheid), X. 6, 119.
Knipperdolling enz., V. 306, VI. 115, 148.
Knoop, VII. 224.
Knoopen met het beeld der vrijheid, IX. 1, 128.
Knijff Az. (H.), VI. 360, VII.206.
Cobbett (W.), Geschiedkundige brieven, IV. 232
Cochenille, VI. 62, 212, 376, VII. 108, 172, 235, 265, 296.
Koddige droom, V. 247.
Codex novus Batavus, V. 95.
Coehoorn (Menno baron v.), IV. 222, V. 55, 273.
Coehoornmortier, VII 159, 348.
Koekoekseieren, VIII. 184
Koelman, Beschrijving van de hel, IV. 34.
Coen (J. Pz.), V. 244. — (Nalatenschap v. J Pz), VI. 334.
Coene (Tobias de), I. 378, II. 274, Bijbl. 1853. xi, li.
Koepokinënting te Helvoet, VIII. 325 IX. 84.
Koerbagh (Een bloemhof van Mr. A.), III. 356, IV. 285, 329, Bijbl. 1855. xlix, cxxxi.
Koerei (Zwitsersche), V. 222, 292, VI. 24, 142, VII. 107, 296.
Koerten Blok (Stamboek van Joh.), II. 119, 141, III. 107, Bijbl. 1853. cxii.
Koetsen te Amsterdam, IX. 238, 358, X. 233. — van bordpapier, VI. 369, VII. 157.
Koeverden (K. v.), VI 238, VII.49.
Koeverden (Twee stoutmoedige inwoners van), IV. 324.
Koffij, hoe bij de Turken in gebruik gekomen, VIII. 246, X. 31. — gezet op zijn arabisch, VIII. 61.
Koffij drinken verboden, X. 5.
Kogel in 't oranjetumult op Kattenburg afgeschoten, II. 248, III. 263, Bijbl. 1853. lxxxii, 1854. xxvi.
Cohorn (De generaal), III. 131, IV. 113, Bijbl. 1855. cxix, VI. 271.
Kok (A. L), VIII 292.
Kok, Woordenboek, V. 95, X. 304, 359.
Coca (De), VII. 357, VIII. 94, IX. 294, X. 159.
Cock, VIII. 6
Cockiel (C.), IX 5, 154, 215, 270, 313.
Colenaer (Aug. de), I. 346, II. 230, Bijbl. 1853. xxxi, 1855. civ. — (Peeter de), II. 55, III. 44, Bijbl. 1855. cv.
Colier (E.), V. 129.
Coligny (Louise de), VII. 192. — en Oldenbarneveld, X. 325. — (Verblijfplaatsen v. Louise de), VII. 231, 375.
Colisca, IV. 256, V. 105, IX. 201, 321, 350.

Colley (J.), VII. 200.
Kolockol te Novogorod, X. 352.
Kolonie aan de Garonne, VIII 193.
Koloniën v. weldadigheid, VIII. 196, 376.
Kolonisatie (Vlaamsche en nederlandsche) in Engeland, IX. 30.
Colton, Pinnock enz., III. 96
Kolijn (Kronijk v. Klaas), III 320, IV. 264, 359. Bijbl. 1855. xlviii, VII. 256. — (Hs. van), IX. 334. X. 143, 301.
Comansgilde, I. 347, II. 230, 290, Bijbl. 1853. xxxii.
Comenius (J. A.), III. 128. Z. ook Doolhof (Geestelijk).
Comes palatinus caesarinus, VIII. 2, 121, 298.
Comestor (Petrus), IV. 4.
Comhair (G.), J. ter Poerten, II. 312, V. 73.
Commentaria de regno, V. 158.
Communisme, VIII 290, IX. 124.
Compagnie (O. Indische), VIII. 283, IX. 288. — (Regten der O. I.), IX. 166. — (Merkteeken der O. I.), X. 318. — (Uitdeelingen der O. I.), V. 238, 312. — (De uitgaande manifesten der O. I.), X. 354. — (Belooningen aan de dienaars der O. I.), X. 181. — (Belooningen aan kommandanten van 's lands schepen door de O. I.), X. 221. — (Boeken of werken opgedragen aan bewindhebbers der O. I.), VII. 292, VIII 58, 310, X. 126. — (Naamlijst der bewindhebbers der O. en W. I.), IV. 64, 341, IX. 5, 153. — (Engelsche O. I.), VIII, 156.
Kompas (Inrigting v. het), X. 5. — bij luchtreizen, II. 151, III. 138, Bijbl. 1853. cxliii. — (Etruscisch-phoenicisch) te Florence, VIII. 1, 121, 298.
Kompasnaald (Ronddraaien der), VIII. 323.
Compère (Le) Mathieu, X. 324.
Comtes en Barons de l'Empire (Nederl.), III. 226, IV. 199, Bijbl. 1855. xlv, cxxv, clii.
Conecte (Predikatien v. Th.), I. 251.
Koningen voor den zondvloed, IV. 261, IX. 184.
Coningsby, X. 132.
Koningschap (Het), V. 239, 213.
Koningspel courant, V. 71, 251.
Koninck (J. B. baron de), VI. 254, VIII. 211, 269.
Conjugationes verborum Graeeae, I. 54, 103.
Concordantien des bijbels, VI. 296.
Consolato del mare, V. 214, VI. 388, VII. 77.
Constables, VI. 173, 350, VII. 297.
Constanter (Handteek.), V. 157, 251, 308.
Constantius (De drooge), V. 215.
Constitutie (Plan van) in 1782. X. 6.
Constitutiekaart (Nieuwe), III. 190.
Contemporaine (Mémoires d'une), X. 355.
Convenent (P. J.), IX. 164, 283.
Konijnen, I. 16.
Kooien (IJzeren), I. 44, 75, 135, 164, 198, II. 30, 97, 157, Bijbl. 1853. xiv, xxxiii, xlii.
Kookboeken (Oudste nederl.), X. 36, 207.
Coolhaes (Werken van C.), VI. 169. — (Onderteekening v. C.), VI. 295, VII. 58, VIII. 204. — (Vereering aan C.), X. 279. — (Uittreksel uit den Comptoir-almanach v. C.), VII. 7, 33, 65, 99. — (De Antichrist v. C.), X. 156.
Cools (J.), IX. 236, 357.
Koopen van posten, X. 32.
Koopvaardijvloot (Onze), VIII. 7, 128.
Coornhert (Dierick), I. 353. II. 266.
Kooten (P. A. v.), X. 129.
Kop door de koningin v. Boheme aan Leiden geschonken, IV. 67. — (Verguld zilveren) van Leicester, I. 320, II. 180.
Copernicus en Pulci, III. 318, IV. 251.
Kopperen z. Kaarsje springen.
Koppers, I. 219, 306, 334.
Corday (Ch.), IV. 194.
Koran (Vertalingen v. den), VI. 192.
Cornabé (Fr.), I. 354, IX. 143.
Cornelis Dirkszoon, I. 378, II. 274, Bijbl. 1853. cxxvi, clx, VII. 320, VIII. 53.
Cornelis (Broer) en Jan v. Hout, X. 219.
Cornelis te Rome, VI. 64, 214, 377.
Cornelis Simons de Bijbelschipper, V. 200, VI. 287.
Cornelis Wiggerts en Taco Sybrands, VII. 200, 315, VIII. 20.
Kornetten, X. 131.
Corput (A. v. d.), VII. 255, 376. — (Johan v. d.), I. 315.
Corran dit Bellerive (A.), VI. 233, VII. 25, 112.
Kors Vincent, X. 322.
Korte beschrijving van Parijs, III. 352, V. 307.
Corten, VI. 192.
Corver (M.), VI. 10, 185.
Coster (Laurens J.), VI. 41.
Costerus (A.), IX. 29. — (A. W.), VIII. 7.
Koude (Groote) in 1617.
Couperus (J.), X. 1, 174.
Courant (Rotterdamsche), VI. 31, IX, 219. — (Eerste Leidsche), V. 127, 210, VI. 79. — (Leidsche) van 27 Febr. 1782, VI. 204, 390. — (Schiedamsche), VI. 128.
Couranten, Z. ook Dagbladen en Nieuwsbladen. — (Oude holl.), VIII. 159. — (Amsterd.), X. 326. — (Latijnsche), X. 163, 367.
Courantendruk (Oude), IV. 383, V. 149.
Court (P. de la), Het welvaren der stad Leyden, II. 342, III. 330.
Kousenbreien (Uitvinder van het), I. 57, 107, 145.
Kraamkloppertje, I. 59, 111, 149, 219, 228, 334, Bijbl. 1853. xvii.
Kraamvrouwenfeesten (Keur over), VI. 304, VII. 68.
Craanen (D.), III. 351, IV. 280.
Craesbeeck (De boekdrukkers), IX. 166.
Crabeth (R.), IX. 163, 282.
Krabwonden, IX. 297.
Cragius (G.), II. 2, 330.
Craylo (Bosschen van), I. 156, 329.
Kraken (De), I. 252, 367.
Kralingen (Heerlijkheid), VI. 159, 345.
Cras (H. C.), III. 63, IV. 42, Bijbl. 1855. xvi, VII. 233.
Crespières (Marq. de), V. 238.
Criex (Dr. J.), X. 99, 310, 364.
Krim (Nederl. volkplanting in de), V. 300.
Crimineelboeken v. Delft (Uittreksels uit de), X. 348.
Krimpenerwaard (Zonderlinge gewoonte in de), IV. 32, 333.
Kroegen te Batavia, VIII. 58.
Croy (Charles de) en Maria van Brimeu, III. 322, IV. 270.
Croysilles (Gevangenneming van Mad. de), III. 65.
Croix (La), VI. 94, 249, 382, VII. 145.
Croyze (P. W.), III. 63, IV. 42.
Cromhout (B.), VII. 231, VIII. 51, 116.
Cromwell, I. 156, 234, 329. — bij koning Karels doodkist, I 98, 173. — in het staatsche leger, I. 315, II. 149, 199, 228, 258, 323. — (Oorzaak des doods v.), I. 316, II. 172. — en de aap, X. 2.
Cromwell (Een) te Poschiavo, III. 68.
Kronijk van Schorel, VI. 137, 324. — (De oude ongedrukte) v. Holland, III. 319, IV. 264.
Cronenberg (A R.), V. 305, VI. 93.
Cronenburg (A. v.), II. 279, IX. 272.
Kroon van Madjapahit (De), IV. 356, V. 142.
Kroon (Ziveren), V. 304, VI. 92.
Kros (S.), VI. 62, 211.
Kruidkundig werk, VI. 201.
Kruiden (Gezondheids-), IX. 163.
Kruyff (J. de), Bijschriften op Wagenaar, I. 26, X. 21.
Kruik (Oude), IX 67, 352. — (Versierde) van 1582, II. 250, III. 265.
Kruiken (Aarden) met aangezigten en wapens, II. 187, III. 199, 266, VI. 1.
Cruys (C.), II. 60, III. 58, Bijbl. 1853. lx, xcvi. — (Graf v. C.), VIII. 199.
Kruis (Het) en de boom des levens, I. 122, 174, 294. — (Het) op munt en steen voor het christendom, I. 123, 177, II. 65, 128.
Kruisjes op de straatsteenen, III. 224, IV. 189, Bijbl. 1855. xiv, cxxv.
Kruisiging, I. 188, 249, 272.
Kruistogt tegen de hel, VI. 334.
Kruistogtenbul, VIII. 362.
Kruisvertreden in Japan, X. 194.
Crul (A.), VIII. 293.
Krul (W.), V. 190, 258, VI. 21, 139, VII. 76, 142. — (Ouders v. W.), IX. 132, 261. — (J.), V. 190.
Krijger (J.), I. 353, II. 270.
Krijgsgevangenen voor Mondragon uitgeleverd, VII. 192.
Cubus, IX. 4.

Kuchlinus (Doodberigt van), VII. 230.— (Echtgenoot van), IV. 62, 340, V. 281, Bijbl. 1855, lviii, X. 10.
Cuens de Hollande, IX. 297, X. 16, 73.
Cucujus pusillus, I. 160, II. 159, 221.
Cuno, X. 69, 306.
Kunst (Verloren), I. 287, II. 115, 167, 322, Bijbl. 1853. iv.
Kunstplaatdrukkers (Nederl.), I. 257, 375.
Kunstschrijvers (Zeeuwsche), II. 182, VII. 365, IX. 123.
Cuperus (Fr.), IX. 298.
Cupus (T.), Historie v. d. reform. in Nederland, IX. 162.
Küttschrutter (D. de), V. 190.
Kwakzalverij (Bijdrage tot de gesched. der), VI. 129, 331.
Kijker te Parijs, X. 101.

L.

Laar Mahuet (J. L. v.), IX. 133.
Laersunder, II. 118.
Labbij (J. en H. de), VI. 333.
Ladder (IJzeren) op de belegeraars v. Leiden buit gemaakt, III. 30.
Lafayette, V. 240, 315.
Lage (Kasteel te), IV. 293, V. 111. Bijbl. 1855. lxxv, cxlvi.
Lagen, VIII. 302.
Lak (Om) uit zegelstempels te krijgen, X. 222.
Lambert Hendrikszoon, III. 99, IV. 83, Bijbl. 1854. cv, 1855. cxvii.
Lammert Meliszoon, II. 278, III. 276, Bijbl. 1854. x.
Lammertijn (Octrooi verleend aan P.), VII. 103, 347.
Lamotius (J). Z. Dijke.
Lampe (B.), III. 383, V. 169.
Lampen (Engelsche) voor het raadhuis te Amsterdam, IV. 324. — (Altoos brandende), VI. 160.
Landen (Nieuw ontdekte), II. 27, III. 19, Bijbl. 1854. i, cxiii.
Landbemesting, I. 315, II. 147.
Landebach (De boekdrukker Hans van), III. 290, IV. 239, Bijbl. 1855. xix, cxxvii.
Landeweren (Twentsche), II. 182, III. 197, VI. 337.
Landjuweel te Mechelen en te Vlissingen, VI 308, VII. 62, 118.
Landkaarten (Oude), III. 32.
Landverhuizers (Nederl.), V. 133, VI. 285.
Lang (Ritter von), X. 69.
Lange (De), v. d. Broeke, Zwaardecroon, II. 220, III. 233, Bijbl. 1853. cxliv, clxiv, 1854. vii, xxxiv, lxxvii, 1855. cviii, VII. 202, VIII. 327.
Langedult (P.), VI. 172.
Langenes (B.), VII. 288, VIII. 172, 228.
Langerveld (H.), V. 159.
Lanoy (M.) en H. Pennetier, VI. 327, VIII. 374.
Lansbergen, VIII. 165, 278. — (Ph. en P.), IX 6, 155. — (Geschriften v. F. en S.), VIII. 100, 273, 299. — (Twee geschriften van S.), IX. 266.
Lansperg (J.), VIII, 325, IX. 145.
Lantaarns, I. 22, 50, 137.
Lanterniers, III. 287.
Laren (St. Jans kerkhof te), II. 344, III. 342.
Larix (de), VI. 127.
Larven (Ivoorvretende), II. 280, III. 295.
Lassonius (P.), IX. 300. X. 115.
Lastpenning (E.), V. 64.
Latius (J.), IX. 300, X. 49.
Latreille door een tor gered, II. 315.
Latijnsche poezy (Holl. beoefenaars der), II. 247, III. 252.
Laval (Graaf de), III. 358.
Lavater een geveinsde, VI. 308.
Laveren, II. 343, III. 340.
Lazarusbrief, VI. 40.
Ledenberg (G. v.), VIII, 262, IX. 19.
Leeghwater als duiker, II. 23, 363, Bijbl. 1853. xxvi. — (Twee brieven v.) I. 62. — (Haarlemmermeerboek v.), IV. 167, V. 102, Bijbl. 1855. xl.
Leen (Onversterfelijk erf-), IV. 320, V. 122, Bijbl. 1855. lxxxii.
Leengoederen, X. 68. — aan onadelijken, IV. 320.
Leenregt, V. 216, 290, VI. 23, 274.
Leenert Bouwens, II. 278, III. 272.
Leerbroek (Kerk te), IX. 265.
Leerdam tegen zijn' ondergang gewaarschuwd, VI. 306, VII. 61.
Leestekens, III. 163, Bijbl. 1855. vi.
Leeuw (De), in Europa, I. 316, II. 175, 259.
Leeuw v. Kurdistan (De), VIII. 226, 337, IX. 346, 378.
Leeuw (B. de), IV. 256, V. 86.
Leeuwarden (N. S. v.), IX. 134, 276, 350.
Leeuwen (Dr. J. v.), IX. 334.
Leeuwenberg (De), II. 311, III. 311.
Legaat van M. v. Heemskerk, X. 228. — v. P. Mogge v. Renesse, X. 161.
Legaat van Gillis Blasius Stern, V. 249, VI. 30, 143.
Legenda Aurea (Vertalingen der), I. 90, II. 63, 254, 318, IX. 239.
Legenden der Muzulmannen aangaande Ezra, IV. 354. — (Plaatselijke), in verband met onze kerkgeschiedenis, VIII. 101, 233, IX. 9.
Léger (J.) en J. Brez, V. 73, 187, Bijbl. 1855. xciii.
Legeri (D.), Metaphysicae compendium, VIII 326, IX. 184.
Legerworm (De), III. 132, V. 5, VIII. 69.
Legioen van eer, VIII. 358, IX. 88,
Ley (J. H. Jarichs v. d.), IV. 165, V. 40, Bijbl. 1855. lxiv, cxliii.
Leibnitzliteratuur, VIII. 161.
Leicester, VII. 72, 249, VIII. 205, IX. 74. — (Zegel v.), V. 97, Bijbl. 1855. lxxiv, VI. 3, 133, VII. 228. — (Vertrek van) in 1568, I. 162, 238, II. 223, 285.
Leiden (Oorsprong van), I. 155, 212, 266, 294. — (De mirakelsteeg te), II. 216, III. 213. — (Timmermansgildehuis te), VI. 371, VII. 301. — in 1485, IV. 292. — (Toestand v.) in 1588, VII. 67. — (Geschil binnen), VII. 32. — (Lutherschen te) in 1588, V. 161. — (Luth. kerk te), V. 5, 173. — (Luthersche kerk te) in 1642, IV. 291. — (Gift van Willem I aan de hoogeschool te), IV. 194. — (Zeeuwen uitgesloten van het bestuur der hoogeschool te), IV. 63, 343, Bijbl. 1855. lviii. — (Gymnasium te), de heeren v. Raephorst, II. 342, III. 333, VII. 13.
Leclercq (A.), VII. 294, VIII. 52.
Leman (Het meer), IV. 384.
Lemput (R. v.), V. 215, IX. 129, 258, X. 43.
Lennep (Huis te), IX. 362, X. 173, 261.
Lennep (G. v.), IX. 161, 279. — (Hans Willem, Carel, Diederik, Menard v.), II. 314, III. 316, Bijbl. 1854. xiii, lx, cxx, 1855. cxii. — (Gedicht van Mr. C. v.), Bijbl. 1853. xxx, ci.
Lentulus (Brief des proconsuls Publ.), I. 282, II. 48.
Leoninus (G.), V. 296, VI. 89.
Lepra in Nederland, VI. 106, 251.
Lessius (L.), IX. 300, X. 20, 110.
Lette (G. J.), X. 320, 375.
Letter (Duitsche of gothische), VII. 128.
Letters (Runische), I. 19, 39, 73.
Letters op een Fabri Thesaurus, II. 53.
Letterkeer, V. 68, Bijbl. 1855. clii.
Letterkundige sterflijsten, VII. 36.
Lettertypen (Hebreeuwsche), X. 219.
Lettres hollandoises. III. 260, V. 250, 306.
Lettres sur l'état présent de l'Europe, VI. 309.
Leupenius (P.), II. 374, III. 361, Bijbl. 1855. cxiii, VII. 333.
Levade, IX. 164.
Leven van René van Chalons, V. 344. — v. Frederik Hendrik, VII. 136, 348. — v. Willem III, VI. 310, VII. 86. — v. Willem George Frederik, IV. 94. — v. Willem Hendrik III, IV. 32, V. 5, VI. 312. — v. Tromp, VI. 96. — v. J. Uytenbogaert, VI. 327, VII. 88, 175.
Levensbeschrijving van eenige mannen en vrouwen, IV. 195, V. 103.
Levensregel, I. 286, II. 86.
Levensverzekering- en ziekenfondsen, X. 129, 341.
Levenswijze in Nederland in en na het midden der 17e eeuw, III. 289.
Leveranciers van scheepsmaterialen in de 18e eeuw, IV. 35.
Lezen in duisternis, V. 214, 286, VI. 22.
Liberum Belgium, VIII. 263.
Libre discours, 1619 (Vertaler v.), IX. 267.
Licht (Snelheid van het), IX. 325.
Lichtkogels, X. 245.
Lichtstralen, VIII. 133.
Lichtenbergers en Lockhorsten, VIII. 102, 233.

Lichtervoorde (Vragender kapel te), VI. 170, 348. — (Keisteen te), VI. 170.
Lidewijd (H.), II. 55, III. 41, Bijbl. 1854. cxiv, 1855. cv.
Lied (Kers-), IV. 93, 368. — (Paasch-), V. 248, VI. 28. — (Amsterdamsch rederijkers nieuwejaars-) voor 1630, III. 1. — Te Deum, III. 260, IV. 219, Bijbl. 1855. xxv. — Stabat mater, II 248, III. 252, Bijbl. 1853. cxxix, clxvii, 1854. viii, xxxv, lxi, cxvii, VI. 205. — (Oud stichtelijk), V. 132, 227. — Hoort toe al die vol liefde zijt, IX. 130, 259, 272, 380. — Ezelszang, III. 358, IV. 297. — Wilhelmus van Nassouwen, II. 343, III 338, VII. 256. — (Muzijk voor het volks-) v. Tollens, X. 272. — Al buigt de stam, X. 102, 341. — van Hollands afval, IV. 94, 368. — Ons patroon van Alven, II. 215, III. 120. — Op H. F. Kloet, II. 91. — van Groote Pier, II. 278 III. 274. — (Prince-) omgekeert, X. 253. — Heynderik, kapteynderik, I. 91, 117, II. 7. — Daar komt Pauwel Jonas aan, II. 54, III. 38, Bijbl. 1853 lviii, cxcii. — Prince Robert was a gentleman, I. 91, II. 89. — God save the king, III 191, IV. 153, Bijbl. 1855 vii, VI. 239. — (Het kwart-), III 35, IV. 19, VIII 297. — Io vivat, I. 55, 83, VI. 160. — bij het zeeuwsche ringrijden, II. 315. — v. Bastiaan, VII. 170, 310. — o Holland schoon, I. 17, 70. — o Luxemburg, gij schoone stad, II. 374. — Hoe werkje niet leeuwerk, IX. 198. — La ville regne, I. 186, 241. — (Oude dans-), I. 155, 214. — Patertje langs den kant, I. 258, 376, II. 17, 48, 69. — Een boertje ging uit om hooi en strooi, II. 374. — Smijt ze maar op den wagen, IX. 161. — De bloemenverkoopster, III. 318, IV. 247, Bijbl. 1855. xlvii. — Een walvisch in de boomen, I. 55, 84, 143, 201. — (Venetiaansch), IV. 195, V. 51. — Freut euch des lebens, V. 95, 188.
Liedekens (Souter-), I. 28, 79, 139.
Liederen (Oude) en hunne zangwijzen, III. 227, IV. 199, Bijbl. 1855 xlv. — (Volks-), III. 31. 381, Bijbl. 1854. xli, lxxxix. — (Vertaling onzer volks-), II. 119, III. 107, Bijbl. 1854. lxxiii. — (Dorsch), II. 4, 337
Liedjes op van Speyk, VI. 159, 342, VII. 80. — (Straat-) in 1840, II. 249. — (Oudhollandsche volks-), I. 348, II. 244, 290, Bijbl. 1853. cvi, clxxii. — (St. Maartens-), I. 8, 31, 64, 168, 227, 259, Bijbl. 1854. cx — (Nachtwacht-), III. 194, IV. 172, Bijbl. 1855. ix, cxxiv, IX. 366, X. 38, 104, 134. — van Schirwit, VI. 254.
Liedeboek (Groot Hoorns en Enkhuizer), II. 151, III. 138, Bijbl. 1853, cxv. — en reisbundel uit de 16e eeuw (fragment van een), VII. 1. — van Menno Simons, VII. 263, VIII. 52.
Liedeboeken, I. 55, 83, 141.
Liefdadigheid (Eene stad te gronde gerigt door), VIII. 182.
Liefde (Vrouw van C. de), VII. 10, 180, 238. X 232.
Liens (Vers van Mr. C.), VII. 11, 182.
Lier (Mr. J. v.), VI. 63, 213, 377.
Liesveld (Baronij v.), X. 100, 311, 364.
Lieve vrouw ten Bra, VII. 95.
Lignum aloës, VI 159, 347.
Likedeelers, II. 376, III. 364.
Lyclamastins, IV. 222, V. 56.
Lilienthal (Nederl. vertaling v. M.), VI. 256.
Limburch, VII. 159, 308.
Linden (Mr. P. v. d.), V. 344.
Lingen (B en A. v.), III. 64, Bijbl. 1854. xcv, 1855. cxiv.
Linie (Het passeren der), III. 319.
Linnen (Fijn), VII. 230, VIII 60.
Lion en leopard, X. 193, 371.
Lipsius (Brief v.), VIII. 257, IX. 14.
Lyre d'Apollon (La), IV. 351.
Listrius (Gerard), IV. 94, 372, Bijbl. 1855. lxi, cxxxix.
Lithografie VII. 38.
Liverei, I. 20, 40, 73, 100, 133, 163, 260, 323, II. 97.
Livius met voorberigt van Erasmus, VIII. 4. — (Vermiste boeken van), II. 220.
Lobé (Jan), II. 213, III. 188, Bijbl. 1853. cxxxvi.
Lochem, Doesborch, VII. 351. VIII. 56, 118.
Lodensteijn, (Jod.), I. 378, II. 274.
Lodewijk XIV (Verzen van), I. 90. 115.
Lodewijk XVI (Versje van), II. 88. III. 82.
Lodewijk Napoleon (Goederen v.), VII. 254. - op het Loo, VII. 356. — (Kanseloppositie tegen), IV. 70, 367, Bijbl. 1855. lx.
Loenensche toren, rigting der oude kerkgebouwen, I. 161, 237, 267, 296.
Loevestein (Kasteel), VI. 223, VII. 25, 112, IX. 161, 279.
Lof des krijgs (De) door eene vrouw II. 23.
Lofdicht op Java, IV. 32, VII. 206.
Loyola (Ignat.) in 't amsterd. paleis, II. 251, III. 269.
Locomotief (De eerste), VII. 356, VIII. 96, 313.
Lollaart, II 220, III. 236.
Lombard (Monsieur) en zijne gedichten, I. 352, II. 264.
Lombarden te Delft, X. 211.
Long (I le), IV. 62, 339, V. 135, VI. 240. — (Jacq. le), IV. 166, V. 42, 74.
Longueval (C. de), VI. 63, 213, 376, VII. 143.
Longobardus (Simon), I. 250, III 7.
Lonck (Huwelijk v. H. C.), V. 218.
Loo (Alb. v.), IV. 319, V. 118, 170, Bijbl. 1855. lxxviii.
Loots (Zilverenbruiloftszang v. C.), IX. 132. — (Dichtregels v. C.), IX. 132, X. 113.
Lord kanselier (De) gevangen, VI. 135, 318.
Lorenzo (Eiland S.), VI. 174, IX. 220.
Lorichs (M.), VI. 369.
Loterij, V. 272, VI. 54, 244, VII. 142. — (De staats-), III. 64, IV. 51.
Lotze (J. A.) en Th. Lubbers, IV. 352, V. 139.
Louron (Ds. C.), VIII. 134, 238, IX. 76, 139.
Lover (Regn. de), IV. 384, V. 150, Bijbl. 1855, lxxxviii, cxlix.
Luchtpompen en windroeren, VIII. 88.
Luchtreizigers in Nederland (Eerste), VI. 102, 304, VIII. 310.
Luchtstempering (Verschil van) onder en op den mast, I. 158.
Luchtverheveling 22 Maart 1643, III. 257.
Luchtverschijnsel, 21 Dec. 1651, II. 249.
Lucifers, IX. 361.
Ludeman (Dr. J. C.), VI. 102, 300, VII. 131, 358.
Luderus (De heil.), III. 6, 376.
Luiken (Jan), IV. 196, V. 52, 75, Bijbl 1855. lxvii, cxliv, VI. 312. — (Veronderstelde plaat van), II. 28, III. 165. — (Nakomelingen v. J.), V. 127, 337.
Luilak, I. 58, 94, 110, 149, 167.
Luilekkerland, IV. 159, V. 23, Bijbl. 1855. lxii, cxlii.
Luitjes, IV. 159, V. 22.
Lucas v. Leiden, IV. 96, 374, VIII. 245. — (Afstam. v.), IX. 201. — (Laatste oordeel door), V. 334. — (Teekeningen te Gouda door), VI. 31, 186. — (Verzameling van kunstprenten van), IV. 287.
Lumey te Leiden in hechtenis, VII. 160.
Lus (S.), I. 96.
Luther (M.), IX. 135, 278. — (Afzondering van) naar den Wartburg, II. 246, III. 242. — Brief van Jezus Christus, VIII. 359. — (Zegelring van), II. 278, III. 274, Bijbl. 1854. iv. — (Kan en beker van), II. 284. — (Nakomelingen van), IV 356, V. 142, Bijbl. 1855. lxxxvi, VIII. 106.
Luxemburg en Chiny (Erfbaanderheeren van), VI 62, 211, 375.
Lijfknecht (Van) scheepsluitenant, VII. 159.
Lijkasch (Verzameling der), II. 23, 365, Bijbl. 1853. xxxix.
Lijkrede van W. Senguerdius op W. Wilhelmius, I. 316, II. 150.
Lijkredenen enz. op remonstrantsche hoogleeraren en predikanten, VIII. 349, IX. 296, X. 91, 183, 346. — op luthersche predikanten. X. 147.
Lijkstaatsie van Willem IV, X. 7, 175.
Lijksteenen en grafschriften te Bergen op Zoom, VI. 168.
Lijnslager (H.), X. 322.

M.

Maaltijd (Kosten van eenen) van de regering van Delft, 1705, X. 254. — bij de bijeenkomst der lakenbereiders te Delft, 1761, X. 255.
Maaltijden (Kerkelijke) te Doesborgh, X. 166.
Maan (Achteroverliggen der), IX. 325. — (Invloed der) op de weersgesteldheid, II. 28, III. 20, Bijbl. 1853. xli, lxxiii, cix, clv, clxxviii, 1854. lxx, VI. 108, 292, X. 8, 334. — (Kring om de), V, 213, 267, VI. 22. — (Het mannetje in de), II. 206, III. 240, Bijbl. 1853, clxi, X. 273.
Maandelijksche berigten uit de andere wereld, III. 3, IX. 47.
Maandelijksche blaadjes, VI. 78, 249.
Maerlant (Jacob v.), een Zuidbrabander, VII. 264, 379, IX. 41, 307, 343. — griffier van Damme, VII. 264, 380. — Natuerenbloeme ten behoeve van Floris V, VIII. 5, 123.
Maerts (C.). IV. 223.
Maartensmannen (S.), IX. 362.
Maas (De nieuwe), IV. 96, 375, Bijbl. 1855. cxl.
Maassluysche hoekertje (Nieuw), X. 290.
Maastricht (Ruïne bij), IX. 100. — (Bijdrage voor de belegerden te), 1679, VIII. 5.
Maeus (Adam), V. 32, 225.
Maffaeus, VII. 331, VIII. 54, 118.
Magyrus (A.), VI. 31, 208, IX. 340.
Magnetisme (Dierlijk), I. 22, 136, 199, 261, IX 71.
Magni tumulus, X 226.
Mahieu (Bruiloft v. Andries), VIII. 311.
Maire (Grafzerk v. I. le), III. 226. — (J. le), z. Catalogus.
Maistre (X. le), VIII. 290, IX. 20.
Mayvogel (J. C.), VIII. 162.
Macaronische poezij, III. 68, IV. 57, Bijbl. 1854. xcvii, 1855. cxiv, VI. 206, 330
Macaronicum (Carmen) op het bosscher bier, I. 322.
Macassar (Wit metaal op), IX. 135. — (Gouverneurs v.), VI. 223, VII. 24, 112.
Macaulay, I. 188, 274.
Makelaarsstok, I. 13, 32, II. 5.
Mackintosh (Joh.), V. 246.
Macquet (J.) II. 54, III. 25, Bijbl. 1853. lxxiv.
Malabaarsche olla, X. 2, 339.
Malchus, IX. 102, 224.
Maleische en javaansche letterkunde, VIII. 65.
Malplaquet (Gesneuvelden bij), VIII. 163, IX. 124.
Malsen (Maria van), IV. 38, 336, V. 73.
Mammouth (Nog levende), IV. 254, V. 79.
Manasse ben Israel, V. 96, 207.
Mandarijn (Een) uit Middelburg, II. 58, III. 103, VII. 140.
Mandeville (Joh. en Em. v.), IV. 223, V. 136.
Mandragora en chloroforme, III. 257, IV. 257.
Mandrillon (J.), III. 287, IV. 221.
Manetho, X. 291.
Manie (Zonderlinge) door Mev. d. Maintenon beschreven, IV. 191.
Manccop in cool, II. 183, III. 175.
Manmaker (A. v.), VI. 173, 351.
Mannaregen (Veertigjarige), I. 122, 153.
Manné (J. H.), VII. 224.
Maranus (G.) Tolosas, IX. 201, 321.
Marcel (A.), III. 169, IV. 138.
Märchen von der Lebenszeit, VII. 168. — vom ersten Aprile, III. 356, IV. 284.
Marchio (Johannes). I. 348, II. 243.
Marechal (Sylv.), III. 383, IV. 300.
Margaretha (Voorgenomen huwelijk van keizerin), III. 159, IV. 138.
Margariten (Drie), I. 56, 88.
Marggrafe de Liebstad, V. 331, VI. 126.
Margriet (St.) kwalijk aangewezen, VII 326.
Maria (Beeld van) zonder kind, I. 224, 336.
Maria gemalin v. Willem III, V. 37, 178.
Maria en Elisabeth (De koninginnen), X. 35, 207.
Marienweerd (Abdij v.), VII. 94, 250.
Marin (P.), IV. 192, V. 49.
Maritz, VII. 351, VIII. 56, 79.
Marc Antoine, III. 320.
Mark (J. W. à), VI. 95, 250.
Marken, IV. 136, V. 20.
Marco Paolo, III. 192, IV. 170, Bijbl. 1855, cxxiv.
Markowisch (Raphael graaf v.), III. 287.
Marnix (Phil. v.), V. 100, 208, 337, Bijbl. 1855. xcviii, VII. 172. — beeldenstormer, VII. 255, 377. — (Brieven v. Ph. v.), VIII. 225, 336, IX. 78. — Bijenkorf, VI. 76, 222, 381, VII. 335. — (Geschriften tegen), VI. 77.
Marocco (Henry Cherif, prins v.), III. 289.
Marron (P. H.), Bijschrift op J. H. v. Swinden, III. 130.
Marsch van prins Eugeen, I. 155, 213, 278
Marseillaansche marsch, V. 2, VI. 4.
Marselaar (Gualt. Stien.), I. 283, II. 74.
Marsilius Ficinus, I. 284, II. 82.
Martelaar des geloofs (Een), VII. 67.
Martinet (Begraafplaats van), II. 312, III. 313, Bijbl. 1855. cxii. — (Vriend van), V. 160, 233.
Masius (Gijsb.), II. 184, III. 179.
Maten en gewigten, VI 336, VII. 344, VIII. 10, 330, IX. 8, 108, 137, 306. Zie ook Munten.
Matthieu (C.), II. 312.
Matthisius (Geschrift v. A.), IX. 266.
Matthias (Lijfrente aan aartshertog), V. 331, VI. 151.
Matenes (Kasteel te), VII. 96.
Mathanasius (C.), Le chef d'oeuvre d'un inconnu, III. 224, IV. 188.
Mathemathische formule, V. 133, VI. 177, VII. 75.
Matije (Jan), IV. 100.
Matigheidsgenootschap (Eerste), II. 310, III. 327.
Mats (Jacob), II. 219, III. 220.
Mauritius (J. J.), IV. 68, 360, Bijbl. 1855. lix, VI. 302, VIII. 36, 105, 134, IX. 73, 340.
Maurits 1629, VIII. 98,
Maurits (Prins) in Zeeland, IV. 134. — kalf genoemd, IV. 3. — (Aanslag op), VII. 137, 374. — (Kinderen v.), V. 223, 293.
Mauritsfort in Zeeuwsch Vlaanderen, III. 62, IV. 27, Bijbl. 1854. xciv.
Maurois (T.), V. 244.
Maximianus, aangehaald bij Montaigne, I. 158.
Maximilianus Transylvanus, VII. 10, 248.
Mazarin (Opmerkelijke brief van den kardinaal), IV. 136.
Maziton, X. 359.
Mechelen (Jonkvrouw v.), III. 229, IV. 203 350, V. 251, Bijbl. 1855. xxv, VII. 192, VIII. 80, 116.
Medini (Graaf), X. 325.
Meer (C. A. v. d.) ook C. Muys genoemd, III. 193.
Meerman (W.), X. 325.
Meervoud (Er als eindlettergreep in het), III. 62, IV. 40.
Meese, (Christ.), I. 346, III. 7, Bijbl. 1853. xxii, xxxv, lxvi, 1854. xx, IX. 168.
Mr. vóór den naam van regtsdoctoren, X. 357.
Meesters (W.), X. 97.
Meesterschap in de zeven vrije kunsten, VI. 136, 323.
Meestoof (De) in Zeeland, I. 347, II. 213, 290, Bijbl. 1853. lxxi, cxx.
Meetkundig vraagstuk, II. 247.
Meij (Felipe), III. 190, IV. 157, Bijbl 1855. xl.
Meijer (C.), VI. 77, 222, 382.
Meijer (Verspreide gedichten van H. A.), X. 65.
Meikersen, I. 284, II. 78.
Meineed (De), VI. 96.
Meyster (Jhr. E.), VIII. 163, 236, 299, IX. 10, 117.
Melanchton als rustbewaarder, X. 180.
Melite, VII. 293, VIII. 172.
Melkmeisje (Het) en de melkpot, VI. 37, 229, VII. 198.
Melton (De ridder), X. 193, 370.
Memento mori, III. 195, IV. 146.
Mémoires genealogiques de la maison de Medicis, I. 122, 175, Bijbl. 1853. xvii.
Mémoires de la belle Gabrielle (Eene plaats uit de), V. 329, VI. 123.
Mémoires du cardinal de Retz, IV. 37, 335.
Memorandum bij 't Zuiderspaarne, II. 88.
Memorialen van het hof van Hollandt, IV. 159.
Menestrelen op den toren, IV. 97.
Menckenii De charlataneria eruditorum, VI. 256, 328.
Menno Simons (Liedeboek van), VII. 263, VIII. 52.

Menschenbeelden (Twee oud griek-sche), X. 225.
Meppel (J. C.), VI. 135, 320.
Meppele (Nic. van), IV. 190, V. 45.
Merapi (Uitbarsting der) 1739, X. 216.
Merken (De), VIII. 129, 236, IX. 118, 310.
Mercurius Amstelaedams, II. 252, X. 338. — (Haagsche), X. 359.
Merle (Engel Willemsz. de). Zie Merula (A.).
Merlette, I. 20, 41, 74, 123, 134, 164, 197, 260, 323, II. 5.
Merlijn (De toovenaar), IV. 357, V. 144. Bijbl. 1855. lxxxvi.
Merlijn (P.), IV 322.
Merode (Baron de), VIII. 326, IX. 145. — (Bernard de), I. 283, II. 71. — (A. van), VIII. 326, IX. 146, 212.
Mersch (I. en P. v. d,), III. 225, Bijbl 1853. clxxxv.
Merula (A.), IV. 352. V. 139, Bijbl. 1855. lxxxvi. — (Papieren v. A.), VII. 254. — Hs. van A.), I. 354. — (G.), X. 259. — (P.), VIII. 3.
Merwan II, IV. 7, 313.
Merwede (Het huis de), I. 219, 308, 334, Bijbl. 1855. cii, X. 103.
Meteren (Geschiedenissen van v.), IV. 167, V. 43, Bijbl. 1855. lxv.
Metius (D.), IV. 63, V. 238.
Metternich in 1708, IX. 162, 280, X. 73.
Metzu (G.), IV. 161, V. 99, VII. 259. — (Kraambezoek van), IV. 319, V. 118, Bijbl. 1855. lxxviii.
Meuron, VIII. 355.
Michaelis (Aanteekeningen op den Bijbel door), II. 55, III. 42.
Michiel Andriesz, VI. 159, 342.
Michielsdag (St.), VIII. 157.
Middaghten (C.), IX. 335, X. 83, 301.
Middelburg, Metellum castrum, X. 37, 209. — (Steen met op-schrift te), IV. 287, V. 92. — (Beelden op het stadhuis te), VI. 76, VII. 274.
Middelburgsche oudheden, IV. 160, V. 74.
Middeldorp (J. v.) V. 128.
Midderich, IX. 202, 385.
Mieris (J. B. van), IV. 63, 342.
Mierop, V. 329, VI. 179, 245, 279, 315, VII, 104, 278.
Mil (D.), VII. 127, 281, 368.
Milesische vertellingen, I. 54, 81.
Miller (Philip), III. 351, IV. 279.
Myller (Joh.), IV. 62.
Milsahagi (E.), Sefer Rabia, IV. 7.
Milton en de hollandsche taal, I. 27.
Mina (Lat. gedichten v. C.), I. 158.
Mirabeau Aux Bataves, IX. 364, X. 87.
Mirakel (Het Gorinchemsche), VII. 4, 165.
Mirkinius (C.), VIII. 257, IX. 83.
Mistelbloem, X. 328.
Mysterium (Het woord) op de pau-selijke tiara, IX. 99.
Misverstant in de leer, VII. 290, VIII. 188.
Mithridatium en theriaca, VII. 41.
Mnemotechnie, X. 355. Z. ook Ge-heugeniskracht.
Moeder de gans (Vertellingen van), VI. 106, 251, 383, VII. 335, VIII. 44.
Moeder (De) en de magistraat, VII. 135, 283.
Moens (P.), IX. 94. — (Esther door P.), VI. 256.
Moens (Hcomte de), VIII. 325, IX. 58, 120, 311, 378.
Moerbezienboom op het slot Osten-de, IX. 303, X. 53.
Moffeschans (De), V. 305, VI. 148.
Möhlmanns Archiv, VIII. 196.
Moyland, V. 344, VI. 157, 283, 339, VII. 78, 235, VIII. 9.
Mol (De), X. 290.
Molières dienstmaagd, I. 284, II. 80.
Momboirskamers, II. 183, III. 174, Bijbl. 1853. cxviii, cxlv.
Mondragon (C.), V. 328, VI. 100.
Monniken kunstwerkers, I. 23, 200.
Monogamie, I. 91, 119.
Monogram uit de letters H. R., III. 94, IV. 70.
Montens (Godevaert), II. 56, III. 48, Bijbl. 1853. lxxiv, xcviii, 1854. iv.
Montfoort (Graafschap), X. 6, 143, 301.
Montfoort (Burggraven v.), VII. 225, 291, VIII. 90.
Montleart, VIII. 290, IX. 83.
Monument v. Napoleon (Grondslag van een), V. 36.
Moonen (A.), VIII. 358, IX. 90, 182. — (Brief v. A.), X. 285.
Moor (Joos de). Z. Kylang. — (De zoon v. Karel de), V. 240, 317. — (J. de) en J. de Witt, IX. 134, 277.
Moord van den koning v. Zweden, I. 5. — op Doorwerth, V. 36, 202.
Moordenaar ontdekt en gestraft, X. 98, 309, 363.
Mopshonden, VIII. 5, 123.
Morales (El.), X, 65.
Mordisonius (Joh.), IV. 319, V. 170.
Moreri (Woordenboek v.), VI. 164.
Morgan (Kolonel de), VIII. 361, IX. 92.
Morgenwecker. Z. Polliet. — (Der sondaren troostelijcke), VIII. 260, IX. 15, 79.
Moro S. Paolo, IX. 103, 257.
Mortier (Staten), VIII. 132.
Moubach Godsdienstplichten, VI. 296.
Moucheron (B.), J. J. Carel, D. van Os, VI. 159, 344, VII. 81.
Moulin (J.), VI. 360, VII. 92, VIII. 270.
Mozes met hoorns, II. 184, III. 178.
Muersen (Jan v.), V. 270.
Muiden (Vestingwerken v.), VII. 263, 379.
Muys v. Holy (N.), VI. 204, VII. 18, 81, 150, 239, 366, IX. 172, 305, X. 169, 292. — (Geslachtregister v. N.), VI. 261. — (Ongedrukte stukken betreffende), VI. 262.
Muyskens (B.), VI. 70.
Mulerus (S.), VI. 160.
Muller (F.), Catalogus van portret-ten, IX. 32.
Muller (L.), Geschiedenis v. Polen, I. 380.
Mummie als geneesmiddel, I. 22, 46, 136, II. 61.
Mummie-erwten, VIII. 90. — -tar-we, VIII. 89, 283, IX. 287, X. 187.
Munck (Jan de), II. 118, III. 104, Bijbl. 1853. xcvii.
Munniks (W.), X. 292.
Munster (Bouwmeester van den Dom te), VI. 200.
Munt te Elburg, X. 101, 312. — te Oyen, III. 132. — te Ursem, VI. 62.
Munt (Randschrift onzer), VII. 31, 189, IX. 209. — (Oude), X. 276. — (Zilveren), VIII. 293. — (Eer-ste gouden) in Holland, III. 63, IV. 46. — (Zeeuwsche), VI. 222. — van graaf Egbert I, V. 333, VI. 152. — van graaf Eg-bert II, V. 333, VII. 192. — van graaf Bruno III, V. 333. — (Ko-peren) van 1700, IX. 2, 149. — met negerhoofd en olifant, V. 214. — v. Lodewijk XVI, II. 27, III. 18. — v. Sedan, X. 229. — (Apa-meesche), IX. 391. — (Muntteе-ken van 1817 op eene) van 1790, III. 319, IV. 251, Bijbl. 1855. cxxviii.
Munten, maten, I. 55, 84, 166, 227, II. 98, 157. — (Oude), IV. 324. — (Vreemde), VII. 30, 345, VIII. 71, 135, 271. — (Generaliteits-en provinciale munten, I. 252, 368. — (Nederl. indische), X. 97, 308. — (Friesche, groningsche en drentsche) vóór 1576, III. 260. — (Nijmeegsche) vóór 1576, VI. 128. — der stad Haarlem, X. 37, 176, 244. — (Nood-), 1743, VIII. 98, 301, X. 200. — (Twee nood-), IX. 301, X. 51. — (Kope-ren) in 1822, IX. 364. — van 't fransche keizerrijk met rep. franc., II. 253, III. 270, Bijbl. 1854. cxvii, 1855. cx. — met kloppen, VIII. 357, IX. 128. — met de wapens op de rijksstaven, VI. 2. — (Jaartal op), IX. 35, 185. — (De wereldkloot op), VI. 63. — (Elkander aanziende borstbeel-den op), I. 316, II. 174, 228, Bijbl. 1853. xxi. — Verduidelij-king van onkenbare), VIII. 60. — (Deensche verhandeling over oude nederl.), III. 288.
Achtentwintig, VI. 42, 190. — Groningsche achtentwintig, I. 124, 177, 264. — Centen, VII. 158, 286, 341, VIII. 137, IX. 377. — Centen in de vorige eeuw, X. 36. — Monsterdaalder, V. 2. — Duit v. Holland, VII. 104. — Kleefsche duit, VI. 360, VII. 32. — Zeeuwsche duit, VIII. 195, 303. — Zeeuwsche duit, luctor et ementor, VI. 137, 324, IX. 171. — Oostindische duiten, X. 131, 342. — Andriesgulden, I. 20, 42, IX. 303. — Lieve vroukens, VI. 295, VII. 59. — Mijt, VI. 191, 352, VII. 110. — Patard, VI. 191,

353, X. 334. — Pattekon, I.124, 177, X. 328. — Zilveren rijders, IX. 131, 260. — Brunswijksche rijksdaalder, VI. 235, VII. 30, 113. — Scheepjesschelling, VII. 364, VIII. 83. — Groningsch stuivertje, X. 193, 370. — Tienstuiverstuk van 1808, VIII. 355, IX. 87, 141. — Zwarte tornoisen, VI. 204, 390. — Vijffrancstuk v. het jaar X, VIII. 355. — Wochcy, VI. 135. — Monnaie obsidionale, VI. 94, 249. — Leidsch papierengeld, I. 283, II. 75, 137.
Muntmeesters, VI. 171, 348.
Muntrekeningen in artesische munt, VI. 171.
Muntslag (Eerste) in goud en zilver, I. 91, 117, 152, II. 98.
Muntwezen bij de Grieken, I. 284, II. 112.
Murat (Joach.) als biljartjongen, III. 127, IV. 105.
Murmellius (J.), IX. 162, 281.
Musculus (Gedicht van Wolfg.), I. 55 143, 165, 201, 292
Museum van Alexandrië, I. 379, II. 293 Bijbl. 1853 xxii.
Musius (C.), VIII. 321, IX. 55.
Musschen om haar getal bij een regtsgeleerde vermeld, II. 216. III. 213.
Musschenbroek (P. v.), VII. 95, 252.
Musschenbroek, Fr. Hemsterhuys, P. Nieuwland, IX. 331, X. 56.
Muzijkkamer (Amsterdamsche), I. 288, II. 116.
Muzijkinstrument, VI. 306, VII. 60. — van hollandsche vinding, III. 160, IV. 139, Bijbl. 1855. v, cxxii.
Muzijknoten, I. 22, 49, 78, II.157.
Mijn (De portretschilder van der), II. 3, 308.

N.

N. B. A., IX. 332.
Naamgenooten, I. 22, 48, 137.
Naamsveranderingen, V. 272.
Naamvallen, bij herinneren, VIII. 36, 149, 170, 367.— laten, VII. 64.
Naarden (Twisten te), V. 31. — (Oud), I. 347, II. 233.— (Rouwborden en wapens te), VIII. 163, 278.
Nachtegaal, III. 126.
Nachtmerrie, II.291, IX. 265, 386.
Nachtvlinders, II. 55, III. 43.
Nachtwachten in de steden, IV. 63.
Namen der jaargetijden, VIII.322. — der Godheid, VIII. 290, IX. 2o. — van kruiden, vogelen, visschen, V. 158, VI. 113, VII.148, 203, 333, IX. 73, 137, 170. — der stadswijken v. Utrecht, VII. 255. — (Oude) v. landen en steden, I. 21, II. 30, 97, 126, 157, Bijbl. 1854. xvii, cxi. — van heerlijkheden als familienamen, IX. 333, X. 172, 235, 299, 361. — (Hollandsche) in het Domesday book, VII. 102. — (Gelijkluidende) van steden in de Vereenigde Staten, X. 7, 174.— (Bij-), IV. 34. — (Geslachts-) verpligtend gemaakt, VI. 310, VII. 87, 174. — (Geslachts- als doop-), V. 294, VI. 86, 146, 244, 278, VII. 78, 142. — (Geslachts-) van regterlijken oorsprong, V. 38, 202, 304, Bijbl. 1855. xcv. — (Uitgangslettergrepen van geslachts-), I. 92, 121, 220, 312, 335. — (Spelling v. persoons-), X. 113. — (Plaats-) bij Gouda, V. 166. — (Plaats-), X. 69, 271, — (Eindlettergrepen v. plaats-). IV. 190, V. 44. — (Zeeuwsche plaats-) in andere oorden overgebragt, IV. 30, 317. — (Plaats-) in Nederl. van angelsaksischen oorsprong, X. 314 — (Plaats-) als familienamen, VIII. 322. — (Nederl. spot- en scheld-), III. 6, 372, IV. 321, Bijbl. 1854. xxxviii, lxii, lxxxviii, 1855. xxii, VI. 109, 206, 238, 311, VII. 14, 74, 140, 171, 295, VIII. 104, 167, IX. 105, 339, 365, X. 9. — (Scheld-) der waardgelders, V. 320, VI 121. — (Scheld-) uit godsdiensthaat, X. 381. — (Toe-), VII. 159, 308. — (Volks-) voor herfsttijdeloos en saffraanplant, X. 129. — (Beteekenis van sommige voor-), IV. 4, 305, Bijbl. 1855, cxxxii. — (Nederl. voor-), X. 317. — (Voor-) Francisca, V. 160.— (Friesche voor-), VI. 368, VII. 371. — (Vertaling van voor-), VIII. 358, IX. 350, 378. — (Nederl vrouwen-), X. 151, 214. — (Rang-) bij het leger, II. 54, III. 28, Bijbl. 1853. lviii, cix, clxxxvii. — (Honden-), IV. 160, V. 43.
Nanning (J.), VI. 359, VII.92, 205.
Nannius (Dood van W.), VII. 259.
Napier en Kronstadt, VIII. 354.
Napoleon I (Geboortedag van), V. 94. 188, Bijbl. 1855. xciv, VI. 373. — in Nederland, I. 96, 171, 193, 229, 379, II. 7, 227, 277, 321, 345, Bijbl. 1853. iii, xxxiv, lxix, cii, clii, clxxi, clxxxiii, 1855. xxiii, VI. 301, VIII. 294, X. 167. — (Togt van) over het Zwin, II. 53, III 23, Bijbl 1853. xlii, xcv, cxxvii. — te Middelburg, IV. 162. — te Breda, III. 196, IV.175, VIII.297, X 331.— (Wat) voorhad met Nederland in 1814, X. 216. — en de broedergemeente te Ebersdorf, VIII. 192. — (Handteekening van) te Nijmegen, VIII. 134, 301. — Maarschalken van), V. 214, 285. — de zonnegod, I. 218, 281, 303, 334, Bijbl. 1854. xix.
Ναπολέων ἀπολέων, het getal 666, II. 3, 334, 358, Bijbl. 1853. xv, xliv, 1854. xxix, lxi.
Napoleon (Sint), VI. 108, 317, VII. 79, 146, 296.
Narrenspeelschuit (Afgebeelde), I. 156, 234.
Nassau bij Caesar vermeld, III. 64, IV. 48, Bijbl. 1854. xlvii.
Nassau (Amelie Andorpie gravin van), V.245, VI. 6.— (Geboorteplaats van Elisabeth v.), VIII. 6. — (Emilia van), VII. 232, 350, VIII. 20, 117. — (Chirurgijn v. Philips Willem v.), VII. 128, 256. — (Graf van Philips Willem v.), VII. 224, X. 113. — (Philip Willem en Maria van), I. 378, II. 275, Bijbl. 1853. clxxvii, cxci. — (Jan v.), X. 323. — (Justinus v.), VIII. 326, IX. 84, 140, X. 41. — (Geboorteplaats van Justinus v.), VIII. 361.— (Woonplaats v. Just. v.), VIII. 361. — (Helm v. Justinus v.), VIII. 361, IX 93, 143.— (J. B. Chevallier de), VI. 95. — (Lodewijk van), VI. 62. — (Dochters van Willem v.), IX. 302, X. 52.— (Bastaarden v.), IX. 302, X. 51, 112 — (Overgang der prinses v.) Sarbrück tot de R. C. kerk, VI. 268. — Zuylesteyn, V. 334, VI. 152, 245, VII. 365.
Nassauers trompetje (Het), II. 152, III. 146, Bijbl. 1853. xcix, cxxxi.
Nasporing van Hollands heil en rampen (Schrijver van), VI.391, VII. 178.
Natuurkundigen (Nederl.), IV. 70, 365, Bijbl. 1855. lx.
Nauskopie, IV. 69, 362.
Navolging van Christus (De), I. 321, II. 201, 354, Bijbl. 1855. cliii.
Navorscher (Fransche), VIII. 355.
Navorscher (Een rotterdamsch) in de vorige eeuw, I. 320. II. 200, Bijbl. 1853. xv.
Navvies (De) van nederl. afkomst, VIII. 100.
Nederduitsch (Vergelijking van 't) met andere talen, I. 379. II. 291, Bijbl. 1853. xi.
Nederland (Is) gezakt, III. 69, IV. 60, VII. 365.
Nederlander (Medearbeiders aan) den), VI. 31, 186, 284.
Nederlanders op 89°, II. 375. — in Zweden, I. 67, 113, 150, 202, 229, II 190. — onder Willem III in Ierland gesneuveld, VIII. 163, 277, — naar Brandenburg verhuisd, IX. 102, 256. — door vreemde vorsten geadeld, IX. 202. — met vreemde ridderorden begiftigd, VII. 319, VIII. 25.
Nederlandsche koloniën in Duitschland, VI. 200, 357. — koloniën in Engeland, IX. 30. — landbouwers in Poitou, IV. 196.
Nederlandsche taal (Voortbrengselen der) in het buitenland gedrukt, I. 129, 180.
Nederlandsche letterkunde (Invloed der) op vreemde, VIII. 149. — (Invloed der), V.192, 263, VI.80.
Nederlandsche geloofsbelijdenis, VI. 106, 352, VII. 146.
Nederl. jaarboeken (Nieuwe), IV. 31, IX. 47, 169, 334.
Neef, nicht, X. 33, 176, 302.
Neerkassel (W. v.), II. 59, VI.237, VII. 122.
Negotiator cretarius britannicianus, X. 2, 87.

Nehalennia op Ilpenstein, VII. 39, 208.
Ney, V. 37, 178.
Neck (J van), X. 34 206.
Nelenus (J.), VI. 108, 292, 386.
Nepeta (De), I. 380, II. 298.
Nepotismus van 1798—1801, IX. 161, X. 76.
Nepveus (Twee), VIII. 354.
Nerah (Mad. de), VIII. 353.
Nerée (R. J. de), VIII. 3, 122.
Nestels der kavallerie, II. 3, 334, Bijbl. 1853. xxiv, xciv, cxli, clxxviii. — (De) van Anna v. Oostenrijk, II. 184.
Neufville (L. C. de), X. 195, 371.
Neuhoff (T. baron de), V. 331, VI. 152, 177, 281, 339.
Neuyes (J.), X. 3, 118.
Neuman (P. W.), VI. 359.
Neuzen (Ter), I. 17, 71, 163, 195, 227. — (hervormde gemeente van ter), II. 316, III. 329.
Newcastle (Hertogin v.), X. 164.
Nibelnngenlied (Vertaling van het), X. 272
Nielles (Ch. de), IX. 164, 282,316.
Nies (Vrouw), VI. 64.
Niewael, I. 21, 76.
Nieuw-Kastilik (Kasteel v.), VI. 391, VII. 178.
Nieuwenhuyzen (Jan), III. 256, IV. 210.
Nieuwsbladen van 1460, II 247. — (Nederl.), II. 284, VI. 363.
Nieuwspapieren (Oudste nog bestaande britsche en fransche), IX. 295.
Nieuwstad (Geschriften v. C. v.), VI. 295, VII 59.
Nicodemus (St.), VII. 12, 184, 336.
Nikolaas (St.), I 21, 45, 77, 164, 190, 199, III. 99, Bijbl. 1853. xlvi, lxvii, cxxxviii, clxxii, clxxxvii, IV. 85, Bijbl. 1854. xvii, cv, IX. 104.
Nicolaus de Frisia, VIII. 5.
Nicotine, I. 252, 370.
Niman, IV. 326, V. 202.
Nytthus (Petrus), II. 278, Bijbl. 1854. x.
Nobelaer (C. de), X. 37, 208.
Noble Teneliere (Le), IV. 39, 337.
Nodier (Duistere volzin v. Ch.), VI. 371, VII. 177.
Noordholland (Is) zee geweest, III. 350.
Noordpool (Opene zee aan den), VIII. 5, 124.
Noordzee en Jonische zee (De), VIII. 357.
Noormannus (Jac.), III. 158.
Noorwegen (Frederik erfprins v.), VIII. 97, 231, 372.
Norel (Jan), I. 123, 176, 294, 358.
Northampton, Tannet, Stanhope, VIII. 164.
Notarisambt (Geschriften over het) vóór 1811, VIII. 355, IX. 87, 141, X. 107.
Notarissen, VI. 159, 346.
Noue (De la) en de la Haye, VIII. 258, IX. 14, 78, 180.
Nu ephelkustikon, I. 90, 203.
Nugae Venales, V. 128, 226, VI. 392.
Numismatiek (Oostfriesche), X. 6, 120, 301.
Nuyts (D.), V. 5, 222, 282, VI. 207, 314.
Nijl (Het water van den), X. 249.
Nijmegen (Schatting van) aan Luik, VII. 96. — (Aanslag v. M. Schenk op), IV. 324. — (Aanslag op) in 1702, I. 3, 336.

O.

Obscoeniteit (Eene), X. 225.
Ophir, I. 284, II. 82, VIII. 264.
Officieren (Lijsten van), VIII. 355.
Offus en Halmael, VII. 352, VIII. 57.
Ogier (G.), V. 271, VI. 51, 339, VII. 16.
Oiseleur de Villiers (P. l'), IV. 158, V. 20, Bijbl. 1855. lxi, cxlii.
Ockerse, IX. 133, 275.
Occultus mercatus Jesuitarum, II. 214.
'Οκτάτευχος, II. 247, III. 252.
Oculist (Utrechtsch) bij den koning v. Marokko, II. 156.
Oldenbarnevelt (Afkomst van), X. 195. — (Voorspelling aan), I. 11, II. 28, 94, Bijbl. 1853. xiv, xlvi. — (Begraafplaats van). II. 311, III. 310, Bijbl. 1854 xii. — (Een regter van), IX. 296
Olie (Het storten van) in zeegevaar, X. 66.
Olifant (Afrikaansche), IX. 4, 151, 215.
Olivier de markgraaf, III. 193.
Olivier (Ant.), III. 130.
Omlandsreisje, X 325.
Ommeren (Nederduitsche poëzij van v.) en v. Santen, II. 214.
Onbekende (Een), VI. 74, VII. 150.
Onbekenden God (Den), I. 18, 36, 71, 133.
Ondankbare kinderen in Athene gestraft, II 182.
Onder- en opperkoopman, VI. 31, 186.
Onderwijs (Lager) te Leiden 1578, X. 216.
Onderwijzersgezelschappen (Eerste algem. vergadering van), III. 256. — (Zeeuwsche), III. 288.
Ongezouten brood (Gevangenen op), III. 193, Bijbl. 1853, lxxxiv, V. 69.
Onkunde als vereischte voor eene betrekking, IV. 257.
Ontpoorteren, VII. 354, VIII. 157.
Ontroerde leeuw (D'), I. 315, II. 147, 168.
Onvoldane beloften, III. 224.
Onze vader (Joodsche oorsprong van het), III 351, IV 275. — van 1633, VII. 324.
Oog eener naald (Het), III. 95, IV. 75, IX. 339, X. 9, 330.
Oogziekten met blaauwzuur (Behandeling van). II. 283, III. 295.
Ooievaar (De), V. 96, 189. — en zijn huis, IX. 359, X. 190, 281.
— (Vereering van den), I. 282, II. 52.
Oordeel Gods over een ongeloovige, II. 375.
Oorlog tusschen Middelburg en Zieriksee, IX. 336, X. 83. — (Episode uit den) met Frankrijk 1689, VI. 366.
Oorlog der doctoren, IX. 133.
Oorlogsdeclaratie, V. 196.
Oorlogsmonument, IV. 38.
Oorlogschepen (Namen der nederl.) door de engelschen genomen 1799, V. 159, 231, VI. 18, 112.
Oirschot (D. J. v.), V. 271.
Oorspronck van de raadt van Cortenberghe, III. 62, Bijbl. 1854. lxii.
Oort (Van), VI. 369, VII. 158, 206, VIII. 110, IX. 208, 269, 342, 368.
Oor- of hoofdijzer, II. 183, III. 173, Bijbl. 1853. cxliv.
Oorijzer (Het) en de kap, IV. 231, V. 79.
Oost en west (Het vinden van), VII. 9, 228, 322.
Oosten (Henr. v.), V 167.
Oostenrijk (Ernestus v.), VII. 324. — (Aartshert. Maria Dorothea van), VII. 331, VIII. 54.
Oosterbeeck (H. van), IX. 329, X. 53, 298.
Oosterwijk (Kasteel v.), VI. 360, VII. 93, 205.
Oosterwijk (Coen van), III. 382, VII. 13.
Oostfriesche togt, I. 380.
Oostingh (L.), VIII. 195.
Ootmarsum enz. (Archieven van), II. 182, III. 231. — (Odemarus stichter v.), II. 247, III. 247.
Op het hoofd, op den schouder, IX. 265.
Opdam, Klaverweide, van Marle, enz., IV. 159.
Opdragt (Zonderlinge) van een werk, VIII. 307, X. 381.
Open water bij vorst, V. 247, VI 25.
Opene ramen bij onweder, II. 248, III. 264, Bijbl. 1854. lxxxii.
Operaas (Hollandsche), VI 106, 251, VIII. 365, IX. 73, 207, 268.
Opgraven van lijken, VII. 256.
Ophemert (Huis te), VII. 319, VIII. 52.
Opperbarbier van Karel V, X. 326.
Opperwater (Het), IV. 126.
Opregte vries (Een) aan V. D. H., VI. 64, 214.
Oproer op Walcheren 1758, VI. 107, 289.
Oproeren in 1678, X. 230.
Opschrift op den Cingel te Amsterdam, VI. 256. — op eene poort te Atrecht, VIII. 30. — en naamlijst in de kerk te Asperen, IX. 100, 122. — in het Gein, VI. 170, 347, VIII. 109. — te Haarlem, IX. 332. — in den gevel der pastorij te Hattem, V. 276. — (Gevel-) te Leiden, IV. 191. — op het voormalige huis te Marsch, V. 276. — (Hebreeuwsch) te Oude Schild, IV. 197, V. 57. — op het Vatikaan, VII. 30, 185.—

te Vlissingen, VII. 32. — aan de Zaan, IX. 68, 195. — (Kerk-), I. 218, II. 40. — op de grafstede van J. D. baron van Capellen, II. 54, III. 26, Bijbl. 1853. lvii, 1854. xxii — op een steen, VI. 31, 186, VII. 78. — op het gevest van een degen, II. 90. — op een mes- of dolkschede, III. 66, Bijbl. 1853. c, — op een stuk papier, V. 215, 287. — Blijt hier, I. 127, 230.
Opschriften te Nieuwe Niedorp, VIII. 346. — v. graven, VI. 308, VII. 62, X. 11. — op kerkklokken, II. 281, Bijbl. 1853. xxv. xliv, lxii, lxxxv, cxviii, clxviii, clxxxvi, cxc, 1854. xxvii, lxxxiii, V. 130, 276, Bijbl. 1855. cxi, VI. 197, VII. 34, VIII. 159, 282, 351, IX. 292. — op geschut, X. 153, 281.
Opvordering van een lijk. VIII. 65, 174, 272, 333, 371, IX. 42.
Oranje (Prins Frederik van), IV. 294, V. 115, Bijbl. 1855. lxxvii. — (Renatus v.), IV. 294, V. 136, Bijbl. 1855. lxxxv, cxlvi. — (Juffrouw v), VIII. 132, X. 142.
Oranje-Nassau (Levensbeschrijvingen v. vorsten uit het huis v.), IX. 102, 225, 271, 380.
Oranje blanje bleu, I. 186, 239, 297, II. 11, 101, 160, 350.
Oranje boven, IV. 62, VII. 371.
Oranjebloesem als bruidstooi, III. 351.
Oranje drietal ('t), IV. 197, X. 267, 344.
Oranje-emigranten (Inval der) in Overijsel, IV. 232, V. 33, IX. 123.
Oranje legioen (Het), II. 216, III. 214.
Orantes (De) in de catacomben, X. 194.
Orde v. S. Michiel en ridder baronet, IX. 68, 220. — van het gulden vlies, VII. 384, VIII. 84, 143, 209. — van de unie, IX. 94. — van de eikenkroon enz. II. 88, III. 80. — (Halsbandes-), IX. 133, 275. — van de zon, III. 320, IV. 264, V. 307.
Ordenboek, I. 123, 175.
Orleans (Jonkvr. K. v.), V. 134, 230, VI. 17.
Orlers, Beschr. v. Leyden (Eerste druk v.), X. 321.
Orobio (J.), IX. 203, 323, 350.
Os (D. v.), VIII. 132.
Osorio, VII. 201.
Ossian (Echtheid v.), VIII. 63, 308.
Ossius (Joh.), III. 223, IV. 295.
Ostade (J. v.), V. 72.
Ostende (Heer Jan v.), X. 132.
O. t. p. q. m. v. d., II. 280.
Otting (v.), VI. 369.
Ottogracht (De), V. 64, 203, Bijbl. 1855. xcvi, VI. 274.
Ou voor oe, IV. 255.
Oudaen en Huyghens, VII. 352.
Oude (De) van den Binnenamstel, X. 290.
Oude waarheid (De), III. 158, IV. 120.
Oudejaarsavond te Goor, III. 131, IV. 117.
Ouderdom in Zeeland (Hooge), IV. 352, V. 139, Bijbl. 1855. lxxxvi, cxlix.
Ouderlijke huis (Het), II. 56, III. 50.
Oudewater (Romeinsche toren en brug te), VI. 172, 348.
Oudheden (Oudste), IX. 326. — tusschen Alkmaar en S. Pancras, II. 56, III. 51. — (Domburgsche), IV. 257. — op gemeentehuizen bewaard, III. 1, Bijbl. 1853. xliv. — (Musea van), I. 57, 105, 144. — (Wenken voor vrienden v.), II. 57.
Oudrive (Het dorp), III. 351, IV. 279.
Oufle (Monsieur), I. 130, 232.
Ougeli, I. 219, 305.
Ough (Uitspraak van) in het Engelsch, I. 318, II. 176.
Ouwens (R.), V. 343, VI. 156, 282.
Ovens (J.), J. Vaillant, J. C. Weijerman, II. 56, III. 48, X. 134.
Overdekking van het aangezigt eens ter dood verwezenen, I. 14, 195. II. 5.
Overschie (M. Fr. J. v.), III. 228, IV. 202, Bijbl. 1855. xxiv.
Overstege Wz. (C. v.), II. 185.
Overstrooming in Vlaanderen in de XIde eeuw, IX. 103, 256.
Overveld (E. van), IX. 130.
Overijsselsche hofgerigten, II. 247, III. 246, VIII. 266.
Overzicht, V. 295, VI. 148.
Ovidius (Verlangde vertaling van), I. 316, II. 173. — (Heroides v.), VI. 31.

P.

Paedts (Sententie tegen J. C.) 1567, VI. 38, 229.
Paap Jans Kerstenen, IV. 99.
Paape (G.), VIII. 353, IX. 86.
Paarden (Kortstaart-), VII 105.
Paardenkuur, VIII. 289, IX. 83.
Paardrijden (Het) en de wiskunst, IV. 232, V. 104, Bijbl. 1855. lxxv, cxliv.
Paaschberekening, I. 220, 310.
Paaschdag (Loslating van een gevangene op), VII. 351.
Paascheijeren, I. 91, 117, X. 328.
Paaschvuren, I. 21, 45, 101.
Paets, III. 128, IV. 109, VI. 206.
Paats v. Troostwijk, V. 30, 251, 308.
Paauw (H.), VII. 31, 187, 266, 320, VIII. 326. — (M.), VI. 392, VII. 179, 238.
Paauw (G. v. d.), z. Loenensche toren.
Pacheco omgebragt, V. 64, 183, Bijbl. 1855. clii, VI. 273, 373, VII. 295, VIII. 38, 108.
Paddestoelen, V. 4, 153.
Paffenrode Gedichten, I. 289, II. 139, Bijbl. 1853. cxxiv.
Paget (John), I. 314, II. 141.
Paghenherdt (Joh.), IV. 126.
Pagius (H.), IX. 234.
Pairs (Britsche) uit hollandsch bloed, I. 188, 245, 270, 300, II. 20, 69, 162, 284.
Palen in Oostindië, VII. 63, 220, VIII. 15, 112, IX. 74, 245.
Palindromen (Grieksche), Excerpta van Leo Allatius, I. 205, 278, II. 58, III. 54, Bijbl. 1854. xxiii.
Paley (De Natural theology van), I. 330, II. 297.
Pallandt (Zinspreuk v. Floris I. v.), VIII. 196, 304, 373.
Palm (Werken van J. H. van der), II 185.
Palmboom, IX. 70, 196, 315, 379, X. 202.
Palmboom (Een), IV. 7.
Palmslag (Verkooping bij), IX. 70.
Paludanus (B.), V. 64, 184, 248, VI. 27, 82, 142, VII. 142, VIII. 8, 290.
Pamelius (J.), VIII. 100, 232.
Pandschap (Lossing van het) 1585—1616, VI. 335, VII. 91.
Pandecten, I. 56, 85, 103 166.
Panotypie, VII. 159, IX. 273, 343.
Panpoeticon (A. van Halens), II. 188, III. 187, Bijbl. 1853. cxxxvi, 1854. cxvii.
Panquille (Mad. de), IX 71, 256.
Pantoffel (De), III. 224, IV. 187.
Pantoffeldief (Een). VI. 333.
Pape (Jan), III. 98.
Papevelt, VI. 171.
Papenbril (De), III. 383, IV. 300, Bijbl. 1855. xxxvi.
Papier (Chineesch), IX. 361, X. 205. — (Fransch), door nederl. drukkers gebruikt, X. 258. — uit linnen, I. 320, II. 200, Bijbl. 1853. xv.
Papiermolen in Noordholland (Eerste). IV. 62, 343.
Paradebed v. Willem I, VIII. 131.
Parapluies, VI. 254, VII. 49, VIII. 45, X. 72.
Parival (De) en zijne Délices de la Hollande, IV. 167, V. 102, VI. 240, 312, VII. 140, 202.
Parma (Moeder v. Marg. v.), VII. 159, 374, VIII. 48, 77.
Parkers (De), heeren van Zaamslag, II. 87, III. 61.
Parodie op Feiths Alrik en Aspasia, IV. 326, V. 136.
Parijs (Luthersche kerk te), VI. 308.
Paschen (Nieuwe kleederen met), II. 150, III. 125.
Pasquin, Tabakrooken, V. 214, 267.
Passionael, Doopsel, Ketterboek, IX. 234.
Pasteur (F.), X. 101, 340,
Pastoor v. Lapschuere, VII. 255, 377.
Pater noster (Het) op een register, V. 295, VI. 87.
Paternoster van pruimesteenen, VI. 32, 189.
Patres (Editiones principes van), I. 54, 82, 102, 141.
Patriciers, VIII. 101.
Patrimonium (Het) van S. Petrus, III. 356, IV. 286, Bijbl. 1855. xxxvi.
Patriotten (De), tooneelsp. IX. 336.
Paulatinus, VI. 237.
Pavñ (Ded.), Antiquarius, V. 214.
Paulus brief aan de Laodiceërs, III. 191, IV. 151, Bijbl. 1855. vii.

Paulus V (Drie geschriften uit den tijd v.), VIII. 101.
Paulus (P.), VIII. 354, IX. 86, 141.
Pausen (Werken over de geschiedenis der), VII. 288.
Pauw (Willem), V. 96.
P. D. G. (Altaarstuk door), 1633, III. 224, IV. 187.
Peereboom (Een), VIII. 35. — (Een achtbare), VII. 356.
Pelasgen, VII 263.
Pels (A.), VIII. 358, IX. 90.
Penning (Prijs-) van Mgr. Belgrado, X. 101. — op Marg. Bogaert, VII. 228. — betreffende D. van Bronkhorst, II. 314, V. 319, VI. 120. — (Gedenk-) op J. G. Verburgh, I. 224, 336, II 41, 103, VII. 106. — van graaf Christoffel, I. 191, 274, 301, II. 224. — op het overlijden v. J. de Haan, VII. 158, 287 — met Walrad v. Hasselt Kabinetcourier, VI. 307. — (Gouden eere-) voor B. ten Have, III. 260. — (Gedenk-) op Lodewijk XIV, I. 123, 177 — v. Lodewijk Napoleon, VII. 158, 287, X. 12. — (Beloonings-) v. Lodewijk Napoleon, VII. 158, 287, X. 12. — op Maria Louisa 1751, VI. 334, VII. 90, 236. — (Gedenk-) op Maria Theresia, IX. 299, X. 19, 235. — op J. Meier, VI. 199, 388. — (Gedenk-) door Michaut, II. 124, III. 119, Bijbl. 1854. iv. — (Schaal en) voor A. v. d. Muelen, II. 125, III. 120, Bijbl. 1853. xcviii, cxxx. — op het overlijden van H. D. v. Neck, VII. 158. — op Oldenbarnevelt, II. 311, III. 311. — van C. v. Scheltinga, V. 333, VII. 175. — van S. Sjaardema, IV. 320, IX. 47. — (Zilveren gedenk-) van 1607—1619 voor Johan de Vos, III. 163, IX. 204, 366. — op Willem III, VII. 40. — op Willem III en Maria, VII. 40, 217. — (Eere-) van de Witt, VI. 42, 190. — (Antwerpsche), IX. 301. — (Engelsche gedenk-), IX. 299. — aan Groninger studenten uitgereikt 1672, VI. 335, VII. 91. — (Kamper), VI. 200, 356. — (Leidsche) van 1672, VII. 40, 217. — (Leidsche schutters-), VI. 64, 328. — op het tweede eeuwfeest der leidsche hoogeschool, VII. 64. — (Leeuwarder) van 1748, VI. 335, VII. 175. — (Gedenk-) op het stadhuis te Leeuwarden, VI. 64. — (Nordlinger vrede-), VIII. 261. — (Overijselsche), VI. 200, 356. — (Leg-) van Vianen, V. 4, VI 25, 240. — (Gedenk-) op de boekdrukkunst, II. 60, III. 55. — (Gedenk-) op de reformatie te Amsterdam, X. 100. — op de overdragt van Vriesland, V. 331. — op het eerste eeuwfeest der O. Ind. Compagnie, X. 188. — van Doggersbank, IX. 65, 192. — (Spot-) op den paus, VI. 370, VII. 176. — (Spot-) op den paus en de kardinalen, VII. 71, 221. — (Eere-) der Comm. v. onderwijs in Groningen 1818, X. 132, 343. — (Prijs-) v. een landbouwkundig genootschap, X. 326. — (Beloonings-) voor den tuinbouwer, X. 326. — (Een zilveren goudenbruilofts-) van 1621, III. 6, 370. — (Nieuwjaars-) van 1745, III. 196, IV. 174. — (Schaatsenrijders-) van 1752, VI. 334. — (Gilde-), IX. 70. — (Wapensmidsgilde-), III. 95, IV. 75. — v. een passementmakersgild 1668, V. 200. — (Reken-), I. 187, 245, 270. — Armenloodje van Antwerpen, IX. 301. — met vondeling en Secundus, I. 320, Bijbl. 1853. cxci, V. 166. — met drie oranjeboomen, VI. 106, 252. — met roemer en doodshoofd, VIII. 358. — geteld, gewogen, I. 58, 109, 202, 277. — Hieronima Sacrata, I. 347. — Signum senatori, IV. 191. — Aimez-vous les uns les autres, VI. 173, 351. — Der rest ist gutt, VIII. 357. — (Komstu-mir-also-) I. 218, 303. — (Pomedellus-), I. 290, II. 140. — met H. K., VI. 268, VII. 57. — uit den tijd van Karel V, I. 250, 340. — v 1536, VI. 171. — van 1572, VIII. 35, 148. — v. 1588, X. 326. — (Leg-) van 1604, X. 33. — van 1620, V. 37. — van 1639, IV. 127, V. 14, 73. — (Gedenk-) v. 1777, IX. 165, 284. — (Gouden), X. 68. — (Onbekende), IV. 256. — (Opgegraven), I. 288, II. 115. — te 's Hertogenbosch opgedolven, II. 252, III. 269. — van door alchymie verkregen goud, III. 357, IV. 297. — (Opmerkelijk onderscheid in eenerlei gedenk-), VII. 264. — (Opschrift van een gedenk-), I. 20, 41, 198, 260. — (Onderzoek naar een), I. 161, 267.
Penningen, V. 306, VI. 93 — (Drie), VI. 306, VII. 60. — (Twee metalen), V. 70, 185, Bijbl. 1855. xciii. — (Gedenk-), V. 223, 310. — (Zes Gedenk-), VI. 172, 349 — (Twee koperen), VI. 368, VII. 156, 206. — (Zinnebeeldige), VI. 266. — (Ontgrondings-), VII. 170, 310. — (Begrafenis), VI. 71, 260. — (Huwelijks-), VI. 72, 257, VII. 33, 165, VIII. 248, IX. 291, X. 186, 320. — (Amsterdamsche en zeeuwsche), VI. 308. — (Gedenk-) voor Nederl. Indië, VII. 331, VIII. 54, 77, IX. 138. — (op het heffen van den tienden penning), VI. 235, VII. 46. — op de salzburgsche emigranten, IX. 132. — (Vernons-), VI. 161, VII. 5, 165, 262, IX. 327. — (Opschriften op), X. 100. — (Holle), IV. 259.
Penningplaat, VII. 11. — (Zilveren), door A. v. Dorp gedragen, VII. 136, 285, 340.
Pensées philosophiques, IV. 32, 335.
Peper, IX. 361. — gember, notemuscaat, III. 194.
Peperhof, VI. 77.
Pepijns vragenboek door Alcuin, I. 122, 175, 230.
Pepijs Diary (Verslag van), IX. 361.
Pereboompje, VII, 105, 279.
Perrenot (Mr. A.), IX. 99, 222.
Pers (D. Pz.), VII. 288, 381, VIII. 168.
Persepolitaansch beeld aan Witsen geschonken, II. 248.
Perziken bij maneschijn, IX. 6, 156.
Perzische geschiedenis, II. 93, III. 89.
Pescarengis (C. de), IX. 163.
Pest te Zeist, X. 163, 368.
Petersen (David), II. 125, III. 326.
Petrus als sleuteldrager, V. 73.
Petsch (J.), V. 271.
Petten, VIII. 66, 174, IX. 138.
Petty en Pond, VII. 71.
Ph. zie F.
Pielat (L. T.), V. 343, VI. 156.
Piemontezen (Vertrek der) uit Zwitserland, VI. 162. — aan de Kaap de Goede hoop, IV. 357.
Piera (P.), V. 159, 258.
Pierre (A. le), X. 33, 267, 336, 363.
Pieter (Mr.) van Amsterdam, II. 88.
Pigeaud (D.). V. 332.
Pighius (W.), IX. 203, 324.
Piccolomini, VI. 192.
Pictau, III. 95, IV. 73.
Pictorum aliquot celebrium effigies, VI. 42, 189. Zie ook Schoorl (J. van).
Pilgram (Calendarium chronologicum van A.), II. 374.
Pinksterbloemzingen, II. 186, III. 184, Bijbl. 1853. lxxxv, clxxxiv, 1854. xxv, lxxvi, 1855. xxvii.
Pinto (De) en Willem III, X. 354. — (Testament van de), II. 2, 331, Bijbl. 1853. xiii, 1854. xxi, lxix.
Pyramide van Marmont, I. 21, 45, 77, 261.
Pythagoras (Volgers van) in Indië, I. 13, 132, VII. 201.
Pitt, X. 35, 207, 303.
Plaat (Oude), VIII. 165. — (Geëtste) der zamenzwering tegen Maurits, IX. 338. — (Onuitgegeven), X. 215. — (Zinnebeeldige) van 1584, VI. 32, 246.
Plaatje (Roodkoperen) met Pallasbeeld, III. 287, IV. 221. — op het catholicum, III. 291.
Planeet (De) Irene, I. 250, 342. — (De onbenoemde) van de Gasparis, I. 347, II. 213.
Planeten (Verschijning der), IV. 287, V. 92.
Planten en gewassen (Vreemde), VIII. 325.
Plantwortels (Kleur der), IX. 35.
Plataanboom (De), VI. 127.
Pleiziertogtjes rondom de wereld, III. 382.
Plettenburg (Heer van), VI. 268.
Plinius Secundus (C.), VIII. 323, IX. 56, 120, 181, X. 40.
Plinius (Verduitsching van), I. 54, 81, 102, 139, 200, 227, 262. — en Herodotus (Vertalingen van), VII. 12, 184, 238, 367.
Ploeg (Mr Corn.), II. 24, 141, 167, 351.

Ploos van Amstel (A. en J.), II. 151, III. 141.
Pluimer (J.), Gezang op Roosendaal, IX. 134, 276.
Poel (D. v. d.), IX. 39, 187.
Poelgeest (Mr. C. v.), IX. 70.
Poenen, oud kaartspel, IV. 258.
Pol (J. v. d.), VII. 383.
Polders (Sedert 1800 in Zeeland bedijkte), IV. 30.
Polygamie bij de Joden, I. 284, II, 86.
Politieke vrouwentooi, III. 64, IV. 327.
Politieke discoursen, I. 284, II. 81.
Politijck handboexken, VIII. 355, IX. 146.
Politycke kuyper onses tydts 1710, X. 325.
Poll (Van de), X. 355.
Polliet (Dr. J), Morghenwecker betitelde werken, II. 283, Bijbl. 1853. lii, 1854. lx, lxxxiv, 1855. cxi.
Pollionius (P.), IX. 329, X. 115.
Pontanus (B.), VII. 12, IX 124.
Pontianakh, II. 220, III. 236.
Pontynsche moerassen (Werkzaamheid van nederl. ingenieurs ter droogmaking der), IV. 164, V. 102.
Pool- of middagcirkels, V. 304, VI. 92.
Poolsche vlakte (De), III. 126.
Poot (Duitsche) en Judith Beseraige, VII. 364, VIII 82.
Poot (A. v.), IX 332, X. 79, 361. —Verhaal van de vervolginge, IV. 40, 338.
Poppius, Enge poorte, IX. 233.
Porselein, IX. 238, 358, X. 47, 136, 233. — De zes merken, IV. 68, V. 101.
Porceleinfabrieken (Nederl.), II. 150, III. 123, Bijbl. 1853. xcix.
Portraits literaires (Nederlandsche), IV. 224.
Portret v. F. v. Aerssen, VIII. 293. — Albertina Agnes, IV. 196, V. 54, Bijbl. 1855. lxv, cxliv, VIII. 37. — van Jeanne d'Arc, III. 192, IV. 171. — v. Jonkvrouw Barchman Wuytiers, II. 347, III. 345. — van Ch. Chais, II 375, III. 362. — v. P. Dathenus, X. 323. — v. Erasmus, IX 98, 221. — v. J. Gelasius, VI. 128, VII. 121. — v. O. baron van Gent en Oyen, VI. 41. — v. H. Goltzius, VI 43, 208. — v. J. v. H., VIII. 226. — v. W. v. Haren, VIII. 68, 179. — v. A. Clz. Hellingwerf, VIII. 133, 273. — van Matth. Helt, II. 346, Bijbl. 1854. lxxxvi. — (Verondersteld) v. Coornhert, II. 56, III. 102. — v. John Law, VII. 160. — van Trijn v. Leemput, IV. 62, 339. — van Zach. Jansen en Hans Lippershey, IV. 63. — v. J. le Maire, VIII. 321. — van Mansfeldt, II. 184, III. 180. — v. Menno Simons, VIII. 68. — v. Sir H. Myddleton, VII. 231. — v. Magd. Moons, X. 161, 367. — v. Johan graaf v. Nassau, VI. 364. — v. Mr. J. C. M. Radermacher, VIII. 322, IX. 56. — v. J. F. Ringelbergius, VII. 30. — van Pieter Schout, II. 22. — van v. Swieten door Soetens, I. 157, 236, 296. — van G. Tersteegen II. 248. — v. M. H. Tromp, VIII. 321, IX. 54, 250. — van Cornelis Vermuyden, I. 250. — v. A. Waterloo, VII 224. — v. J. H. Westerhof, VII 160. — v. A. de Wicquefort, X. 33. — van Willem I, V. 238, 312, VI. 47. — (Mans-) door J. Barbette, II 60. — (Mans-) v. A. Boonen, I. 154, 182, 265, 327. — door J. Gole, VI. 75, 248. — door J. Wierix, VII. 255, 351, VIII. 21. — (Mans-) door Wildens, II. 376. —et sibi et aliis, V. 190. — mea fata cano, V. 222, 291. — Nederlander van de 16de eeuw, met de zinspreuk Huess en trouw, IV. 233. — van ....otius, II 183, III. 177, Bijbl. 1853. cxxxiii. — (Naamloos) eens geleerden, II. 118. — eens krijgsmans, III. 30. — van 1605, VI. 172. — uit de 17de eeuw, VII. 168. — (Naamloos mans-), VI. 237. — v. eene vrouw, VI. 237. — (Onbekend), V. 296, VI 89. — eens onbekenden, z. Kylang.
Portretten van P. Camper, V. 306. — v. M. A. Capello en I. Massa, VI. 224. — v. Phil. Lucasz. en Rein. de Klerk, IV. 295, V 336. — van het huis van Oranje, IV. 30, 318, Bijbl. 1855. cxxxii. — der familie Schwarzenberg, II. 217, III. 261. — van M. H en C. Tromp, III. 7, 377, Bijbl. 1854. xxxix, VII. 365. — van Vondel, VIII. 131. — v. J. A. Zoutman en A. Parker, VIII. 164. — der graven van Holland, VII. 168. — (Gegraveerde) van vorstelijke personen, II. 5. — der gouverneurs v. Maastricht, VI. 266. — v. luth. predikanten, V. 37, 178. — v. studenten van het athen. te Amsterd., V. 280. — (Verzameling v. schilders-), VI. 202, IX. 11. — van vermaarde Zeeuwen, IV. 32. — v. personen uit Zeeuwsch-Vlaanderen, IV. 356. — (Lijst van geschilderde), IX. 299. — zonder naam, V. 248, VI. 29. — op Brickwallhouse, III. 197, IV. 178.
Portugal (Emanuel prins v.), VIII. 66, 175, 272, IX. 246. — (Tweede huwelijk v. Emanuel v.), VII. 320. — (Emmanuel II, prins v.), VII. 255.
Post (P.), VI. 63, 214. — (Juffr.), VI. 309.
Pot (Z. D. de), V. 271.
Potlood, VI. 392.
Potter (Dirc), VIII. 239.
Potter (Paul.), V. 64, 184. — (Schilderijen van Pieter en Paulus), I. 321, II. 201, 289, Bijbl. 1853. iv, lxiii.
Potters reizen, VI. 44, 209, 375.
Potterus (Lud.), I. 314, II. 144, 227, 323, Bijbl. 1855. civ.
Potvliet (M.), IX. 302.
Praalgraven, V. 64, 204, 337.
Pradelis (Fr. v.), V. 320, VI. 123.
Praedamitae (Het tractaat), Beschrijving v. Groenland, IV. 102, 380, Bijbl. 1855, cxl.
Predestinatie (Verbod der predikanten te Arnhem betreffende de), IV. 356.
Predikant (Een), die zich zelven hielp beroepen, VI. 194. —(Een) vrijmetselaar, IX. 267, X. 15.
Predikanten (Eenige), IX. 203, 353, 383, X. 45. — (Eenige), IX. 3, 150, 347, X. 41. —(Herv.) van de polder van Namen, III. 62, Bijbl. 1854. xlvii, lxiii, 1855. cxiii. — (Holl. Herv.) in Noord-amerika, II. 316, III. 359. — (Amerikaansche) der 17e eeuw, III. 131, IV. 112, V. 224, Bijbl. 1855. xxiii, VIII. 202, 363. — bij de Nederl. herv. kerk te Londen, II. 92, III. 87, Bijbl. 1853. lxii, xcvi. — (Fransche) bij den prins v. Oranje in 1686, VII. 95. — die tegelijk een ander beroep uitoefenden, X. 33. — (Naamlijsten v.), VIII. 201, 305, 373, IX. 77, 118, 179. — (Naamregister der), II. 349, III. 348. Bijbl. 1854. xvi, xxxvi. — (Tractementen v.), VIII. 261, IX. 17, 79, 346.
Predicatien te Leiden geschorst, 1567, VII. 66.
Preeken van 1539, VI. 193.
Premie (Een) van 1000 dukaten, X. 70.
Prent van het turfschip v. Breda, IX. 34. — van het vertrek der Engelschen uit N. Holl., V. 36, 177. — van 1673, VII. 40, 248. — van Jan de Wasscher, III. 32, Bijbl. 1853. lxv. — van den dooden boom, VI. 107. — van den schipbreukeling, X. 129, 341. — van den schoolmeester, VI. 307. — Silke saugen, V. 222
Prenten (Spot- en schimp-), III. 324, IV. 271, Bijbl. 1855. xlviii. — (Spot-) doelende op de gesch. van ons vaderland, IV. 325, V. 123. — Spot-) op een luchtbol, IX. 99, 222.
Prentafbeelding van J. Pnnt, V. 94, 226.
Prentteekeningen, III. 165, IV. 111, 146.
Prentverzameling van Beeldsnijder, VI. 107.
Pryce (J.). Z. Grafschriften (Register v.)
Priesters getrouwd. IV. 383, V. 148, Bijbl. 1855. lxxxviii.
Priestleysche materie, III. 256, IV. 209.
Pricker (Album van H.), I. 290, II. 140, 226.
Priktollen, knikkers, vliegers, III. 350.
Prince (S.), IX. 164.
Prins (H. J.), X. 357.

Pritzel (G. A.), Thesaurus literaturae botanicae, VI. 204, VIII. 198.
Privilegie (Groot) van vrouw Maria, VII. 191. — van Karel V, I. 56, 104.
Processie (Uitschrijving eener) 1565, X. 280.
Proëdri, I. 320, II. 179.
Prophetia de futuris pontificibus, IX. 203, 324, X. 45, 108, 203.
Psalmen (Berijmde vertalingen der), IV. 319, V. 119, Bijbl. 1855. lxxx.
Psalmberijming door P. de Groot, I. 314, II. 146.
Psalmwijzen, VI. 306, VII. 61.
Pseudolofredenen, V. 200, 266, 342, VI. 21, 45, 314, VII. 172, VIII. 8, 329, IX. 7, 40, 107.
Pseudonymen, X. 98, 309. Z. ook Anonymen.
Puy (Is. du), V. 64, 185.
Puntdicht in een bijbel, V. 215, 287.
Puppius (G.) en H. Stromberg, VIII. 196, 376, IX. 118, 210. — (W.), V. 64, 225, Bijbl. 1855. ci.
Purmerende (Steen met opschrift in het stadhuis te), IV. 102, 379.
Purperkoorts (Indiaansch middel tegen de), VIII 31.
Putte (Sam. v. d.), V. 38, VI. 113, 175, VII 141, VIII. 328, IX. 40.
Putten (Herbern van), I. 188, 249.
Puttershoek, V. 192, 265, 341.
Pijl (A.). VII. 169.

Q.

Quand un cordier cordant, II. 90, Bijbl. 1853. xxiv.
Quellerie (Ch. de la), IX. 6, 155, 183, 218, 347, X. 41.
Quesnel, Avis sincères, II. 182, III. 170.
Quintilianus (Zinsnede van), I. 54, 81.

R.

Raadhuis (Geheel van hout opgetrokken), II. 376.
Raadsbesluit A. U. 786, I. 186.
Raadsel, I. 20, 41, II. 189. — II. 3, 333, Bijbl. 1853. xiii, xxxii, xxxviii. — IV. 287. — (Fransch), II. 125. — (Politick), VI. 108, 254. — (Lybussaas), V. 240, 316. — (Het nijmeegsche), III. 350, IV. 273.
Raadsels van Schiller, IV. 62, 339.
Raadselboek (Geestelijk), VII. 264, 379, VIII. 50, 117, 140, 208.
Raaitienden, IX. 98.
Raephorst van Bloemesteyn (H. v.), VIII 199, IX. 254, 310.
Raetke (Joannes), V. 223.
Rabenhaupt (Helm van), IV. 355.
Rabus (Pieter), III. 320, IV. 267.
Racer, X. 36, 207, 303.
Radbraken, VIII. 290, IX. 20, 80.
Radcliffe (A.) en Diderot in Holland, X. 290.
Rademaker (Stads), Baltus de Leeuw, IV. 256, V. 86.
Radermacher (J. C.), VIII. 34, 147, 210, 332, IX. 114, X. 13, 106.
Radesholt (De stad), III. 63, IV. 46.
Rafael (Avondmaal van), V. 63, 203.
Ragueneau (A.), X. 356.
Ray (P. van), van Gorcum, heerlijkheid Bruchem, II. 186, III. 186, Bijbl. 1853. cxxxv, clxxx, 1855. vi, cviii.
Ramaeus (L.), VIII. 321.
Rampe (D.), VIII. 263, IX. 20.
Ramus vermoord om quis of kis, III. 319, IV. 252.
Ranonkels (Turksche), II. 376.
Raoul (L. van), IX. 298, X. 18, 109.
Rat (De), VI. 44, 208, 341, VII. 17, 78, 143, 365, VIII. 109. — (De) in N. Amerika en de Zuidzeeeilanden, VIII. 58.
Rattenkoning, VI. 368, VII. 126, VIII. 13, 71, 168, X. 12.
Raven (Schipbreuk van D. A.) bij Spitsbergen, I. 28, 78.
Ravesteyn (Ds.), IX. 336, X. 83, 173.
Reali di Franza, V. 134.
Rederijkers, I. 123, 176, 263, 327, II. 19. — buiten Nederland, V. 198, VI. 85. — (Prijsvraag der leidsche) vóór 1609, VIII. 92. (Mss. over), VI. 128.
Rederijkerskamer te Alkmaar, I. 288, II. 116. — (Brielsche), VI. 360, VII. 93. — in liefde werkende te Leiden (Reglement voor de) 1616, VII. 129. — Wy leyden lieft (Verzoek der), 1597, VIII. 92. — te Sout-Leeuw (Blasoen der), VIII. 60.
Rederijkerskamers, V. 271, VI. 53. — (Lijst van), VI. 65, 257, VIII. 93. — (Haagsche), I. 322, II. 202. — (Blazoenen van) te Beverwijk, VI. 200, 357, 387. — (Vrouwen bij), VII. 10, VIII. 334.
Rederijkerslied (Leidsch) tegen de minderbroeders, VI. 164.
Redetwistende Engelschman, IV. 254, V. 80.
Reeckelsma, uitvinder der koornmolens, IV. 225.
Reershemius Ostfriesische Prediger Denkmäler, II. 253.
Rees (C. de), X. 4, 88, 264.
Rees (de) en Rosande (Afbeeldingen van de huizen), III. 96.
Regenboog (J.), IX. 361, X. 173, 260.
Regenmorter, V. 238, 311.
Register van landen en renten, III. 99.
Regt van opgeheven spiets (Het), VIII 315.
Regt van den gouden ring, I. 346, II. 203.
Regter- en linkerhand, IV. 223, V. 60.
Regters van Stade, VIII. 133, IX. 124.
Regtsgeding tusschen Wassenaar en half-Wassenaar, VIII. 98, 301.
Regtshandeling in dichtmaat, X. 277.
Regtspleging in den goeden ouden tijd, VII. 358.
Regtspraak bij het klimmen der zon, VII. 94, 249, 367.
Regtswezen (Voormalig) in Nederland, II. 120, III. 116, Bijbl. 1853. clix.
Regula ordinis equestris, I. 94.
Regulateur, IX. 233.
Rehoorn (G.), IX. 335.
Reydt (E. van) adellijk, VI. 43, 246, 316. — Historie der nederl. oorlogen, VI. 308, VII. 85. — (Vertraagde uitgave der Historie van E. v.), VI. 371, VII. 177.
Reygersbergh (De hofstede), II. 314.
Reigersbergen (Maria van), I. 354, X 30.
Reinier Klaaszoon, VIII. 165.
Reiniersz (C.), IX. 333.
Reining (Reis van J. E.), VI. 328.
Reisig, VIII. 359, IX. 90, 142, 212, 251.
Reisje door Westfriesland en Waterland, IV. 197, IX. 384.
Reize v. J. Roggeveen, VIII. 66, 175. — van het schip Brederhof, III. 195. — van eenige Nederlanders naar het Heilige land, VI. 227. — (Eerste) naar Guinea, IX. 2, 150, 214, 270. — over land naar Indië in 1611, X. 258.
Rekeningen (Extracten uit de) der regering v. Delft, 1574—76, X. 285.
Rekenkunstig vraagstuk, IX. 33.
Recke (El. v. d.), VII. 319, VIII. 24, IX. 9, 74.
Rectores Lipsienses esse immortales, IX. 285.
Religion the foundation of content, III. 96.
Religionsvrijheit (Schrijver v.), IX. 325.
Reliquien door de Franschen uit Utrecht medegenomen, 1673, X. 273.
Rellstabs Gesch. der convulsionaires, III. 382.
Rembrand v. Rijn, VIII. 282. Z. ook Jan Cornelis. — op het gymnasium, VII. 31. — (Gierigheid v.), I. 191, 275, 333. — (Schilderij van), III 382, IV. 299. — (Plaat van), V. 213. — (Ets van), X. 34. — (Paulus), VII. 12.
Remonstranten (Bedekte persoonsnamen gebruikt door de gebannene), VIII. 156.
Rensselaer (Patroon van), VIII. 63, 310, IX 327.
Renswoude (Kerk te), I. 21. 44, 75, 136, 260, 291.
Renversement (Le) de la morale chrétienne, II. 55.
Requesens (Krankzinnigheid van), II. 88, III. 79, Bijbl. 1853. cxxviii.
Retz (Memoires du Cardinal de), IV. 37, 335, VII. 140.
Reus (Een) en een dwerg, I. 194, 276, 303.
Reuss-Schleitz (Erfprins van), IX. 297, X. 16.
Reuzen (Een paar), VII. 131, 260, 327.
Reuzenberg (De) bij Oostvoorn, III. 287, IX. 123.
Reuzenhoek (De), VI. 11, 185.

Reuzin in 1322, VII. 291, 356.
Rhabdomanten, IV. 191, V. 47.
Rheimsche (Het) Testament, III. 358.
Rhenen (Huis van keurvorst Frederik te), II. 152, III. 150.
Rhode en Oostburgen (De), VIII. 162.
Rhoer (Een hs. van Jac. de), IV. 95.
Richelieu (Kardinaal de), VI. 364. — (Tulpenliefhebberij van), V. 134. — (Brief v.) aan Maria de Medicis, II. 316
Ridder (Cadix-), X. 321.
Ridders, ridderorde, VIII. 358, IX. 88.
Ridders van de friesche kroon, V. 4, 153. — van 't heilige graf, I. 91, 119.
Ridderhofsteden z. Allodiale goederen.
Ridderschap (Beschrijving in de), VII. 40.
Ridderus (Werken v. F.), VI. 235, VII. 45, 173, 335, VIII. 91, IX. 107, 241.
Riebeek (v.), X. 65, 209.
Riemsdijk (Het kasteel), V. 278, VI. 59, 145, 176, VIII. 43.
Rietveld (Een geadelde), VII. 63, VIII. 211, X. 360.
Rieu (Job du), III. 159, IV. 121, Bijbl. 1855. cxx.
Rigteren V, vs. 20, X. 122.
Ring (Gelegenheids-), VII. 200.
Ringrijden in Zeeland, IV. 352, X. 14.
Ripa (C.), VII. 191, 311, 369.
Ritthem (Herv. gemeente te), III. 222, IV. 178, Bijbl. 1854. xvi, xxxvi, xlvii, 1855. xiii.
Rixtel (P.), IV. 94, 370, Bijbl. 1855. lxi.
Robert Roberts, III. 228, IV. 201, Bijbl 1855 xiv, xxxiii, VII. 234.
Robespierre, V. 134. — of Robespierre, VI. 222, VII. 23, 112.
Robinson Crusoë, VI. 369, VII. 176, IX. 41.
Robijs (J. v.), IX. 131. 260.
Roche Girault (Ridder de la), X. 5.
Roemers van A. Roemers en M. Tesselschade, IV. 102, V. 67, VI. 39, 139.
Roepel (L.), VIII. 355.
Rogge (J. L.), V. 280, X. 14,
Roggeveen (Jacob), II. 347. — (A.), II. 152, III. 152.
Roggius (Joh.), IV. 62, 341, Bijbl. 1855. lviii.
Rohan (Tancredo de), IV. 32, 333, 1855. lvi, cxxxiv, VIII. 8, IX. 73.
Rok van Trier, IV. 224, V. 75, VII. 107.
Roc, X. 153.
Rock (Kapitein), VI. 31, 208.
Rockites, II. 61, III. 59.
Roman (Jacob), II. 56. III. 50, Bijbl. 1853. lix, lxxiv, xcvi.
Roman (Eerste hollandsche), I. 122, 175, 205, 278.
Romans (Oude nederl.), X. 289.
Romborgh (De schilder), IV. 325.
Rome bij den Lingestroom, II. 87.
Romeyn (A.), X. 163, 367. — (J.) V. 166.
Romeinsche regt (Het) in verzen, II. 120, III. 116, V. 241, X. 8.
Rommelpot, I. 156, 216, II. 10, VI. 336, VII. 13, 73, 106.
Rommerswael (Baron v.), VII. 136, 347.
Ronssen, V. 127, 211.
Roode letters (Haarlemsche), X. 194.
Roomburgsche drukkerij, IV. 224.
Roomsche Uylenspiegel, VI. 77, 222, 381.
Roos van Saron, V. 214, 269. — van Jericho, IV. 254, V. 80.
Roose (Cath.), IV. 160, V. 25.
Roose Cruyce (Broeders van de), IV. 126, 382, Bijbl. 1855. cxl, VIII 187.
Roothoofd, III. 63, IV. 43.
Rosegaerden (De) van den bevruchten vrouwen, VII. 37, 166, 324, VIII. 344.
Rossum (Maarten van), I. 252, 365.
Rothe (J.), VI. 5.
Rothnac, X. 225.
Rotcasius (C.), VII. 63, 275, 337.
Rottenveel en v. d. Wiele, X. 193, 370.
Rotterdam (Lijst v. burgemeesters en schepenen v.), VIII. 163. — (Houding v.) in 1672, IX. 201, X 113, 203. — (Chronogram op een der gevels van de Wijnhaven te), IV. 63, 344.
Rouck (Th. de), VI. 222, VII. 23.
Rousseau, I. 19.
Rousset de Missy (J.), VIII. 34, 146, 298.
Rouw dragen, VIII 6, 126.
Rouwbewijs (Een), VIII. 33, 145.
Rowley (Vers van), IX. 70.
Rozenburg (Stichter v. het kasteel), V. 37, 225, VII. 74.
Rubema (Theoph.), III. 384, IX. 218.
Rubbens (Geboortepl. v. P. P.), VI. 75, 221. — (Kind van Mr. J.), VII. 128, 171.
Rubicon (De), I. 188, X. 338.
Rudlaff (J. G.), II. 60, III. 166.
Rue (Vervolg op Geletterd Zeeland van P. de la), VII. 224, 316, 370.
Rufus, de bataafsche pottebakker, III. 64, IV. 48, Bijbl. 1854. xcv.
Ruil (A. C.), X. 290.
Ruysch (F.), V. 167, 236, 309.
Ruyter (Milddadigheid van M. A. de), VII. 197. — (Het kwetsen van de), VIII. 262. — (De) en de olifant, VI. 160. — (Brief van M. A. de), X. 314. — (Een geneesmiddel van de), VIII. 312. — (Harnas van M. A. de), VIII. 363, IX. 94. — (Sabel van de), VI. 127, IX 49. — (Een spiegeltje van de), IV. 127, V. 8.
Ruiter (Sterfdag v. Engel de), VII. 159, 308. — (Engel de) en A. Bankaert, II. 24, 371, Bijbl. 1853. liv, cviii, cxli, cxciii, 1854. lxx. — (Sterfdag van M. W. de), VII. 159, 308. — (Dan. de), III. 159, IV. 125. — (Hend. de), V. 200, 341.
Rutgeroth, I. 187, 269.
Rutgers (Gezangen door A.), III. 126. — (D.), IV. 3.
Ruwiel (De heer van), I. 219, II. 163.
Rijberg (Elis.), IV. 319.
Rijdtuig (Oud), X. 356.
Rijk (Frans), III. 319, IV. 253.
Rijck (J. Sz. de), VII. 64. — (J. C. de), VI. 96. — (G. de), VII. 352.
Rijckegem (Aegid. of Gillis van), III. 222, Bijbl. 1855. xv.
Rijkskanarievogel, III. 288, IV. 238.
Rijmpje (Vreemd), VII. 63, 275.
Rijmende regels (Drie), IX. 101, 319.
Rijmende verzen (Eerste), I. 55, 83, 142, 200, 262, II. 31, Bijbl. 1855. ci.
Rijnland (Topogr. beschrijv. van), V. 133.
Rijnlandsboezem (Verbetering van), VI. 63.
Rijnsburg (Onderaardsche gang v.) naar Katwijk, X. 231.
Rijswijk (Paarlemoeren tafelkransen door D. van), I. 226, 339, II. 42, 104.

S.

S. (De), IX. 262. — (Weglating der) te 's Greveldnin Capelle, V. 247, VI. 114.
Saartje Jans, VIII. 179.
Saccharias Clistorinus, IV. 160, VIII. 300, IX. 7.
Sagittarii (C.) dissertatio de origi-nibus Brunswici, III. 288.
Saksenspiegel, I. 219, 306, 334.
Salamander (De) bij apothekars, I. 59, 111. — in 't vuur, II. 346.
Salazard (Petit), I. 380, II. 301.
Salm (Geschied. van den rijngraaf van), VII. 191, 375, VIII. 77.
Salmoniers, IV. 358, V. 146.
Salomoos tempel (Model van), IV. 126, 381, Bijbl. 1855. xxxi.
Saluutschoten (Oneven getal), I. 187, II. 101.
Sambeeksche torenklok, VII. 161.
Samson (P. A.), IV. 197.
Sanchoniathon, I. 54, 140, II. 31, 189.
Sanglier des Ardennes (Le), VI 95, 250, 380.
Sannes (I.), IX. 101, 224. 316.
Santbeek (D. van), V. 343.
Santen (Ch. v.), en C. Kalf, IX. 2.
Santhorster kuddeke (Het), VIII. 149.
Santhorstsche geloofsbelijdenis, II. 27, III. 17, Bijbl. 1853. xxxii, xl, lv.
Sapma (Twee geschriften van D.), IX. 266.
Sarreau (Kluchtspelen v. C.), III. 98.
Satan (De) met paardepooten, III. 95, IV. 76.
Satyre op de gebeurtenissen omstreeks 1609, VIII. 352.
Saulus, treurspel, IV. 319, V. 170.
Sauzet (Du), IX. 301, X. 50, 110.
Savart en Bagatella (Werken van), VIII. 133.
Savornin (Ridder St.), V. 32, VI. 316.

Saxen Weimar (Bernh. van), V. 99, 209.
Scabaelje (D.), VIII 262, IX. 19.
Schaakspel, I. 56, 86, 143, 166, 201, Bijbl. 1853. lxxxviii, cli, 1855. xxvi, X. 70. — (Het) in Nederland, II. 219, III. 219, Bijbl. 1853. clxiii. — (Werken over het), X. 132.
Schaakspeler (Automaat), X. 35, 242, 302, 363.
Schaal (Zilveren), voor van Nispen, III. 133, IV. 120, Bijbl. 1855, IV. (Zilveren) voor de Wed. Reijer Pz. Krimpen, II. 252, III. 269.
Schaap (Kapitein), IV. 127, IX. 253.
Schaar (De), VIII. 4, IX. 12.
Schaatsen (Beenen), IX. 289.
Schaatsenrijders (Beroemde), V. 222, 310, VI 141.
Schagen (P. J.), VI 170, 348. — (Vertalingen door M.), X. 34. — (GerritPieterse), III. 192, IV. 168.
Schaking in de 18e eeuw, VI. 134, 329, X. 160. — gestraft, VI. 304.
Schansen in Friesland, VII. 135, 283.
Scharfrichter von Amsterdam (Der), VII. 351.
Scharp (J.), V. 271, VI. 53.
Schasz (Dr.) II. 311, V. 135.
Schedelleer (De), V. 222, 309.
Scheels en van Linteloo, VII. 332.
Scheepsbouwkundige termen, V. 342, VI. 154.
Scheeps-, vesting- en waterbouwkundige werken, II. 280.
Scheerboom, IV. 159, V. 22.
Scheffer (Ary), een Schiedammer, IV. 127, V. 9.
Schel, Merkwaardigste veldtogten (Vervolg op), VII. 318.
Schelling (Het huis ter), I. 316.
Schenk (P.), V. 238, 311, VI. 47, 81. — (Stamboek van P.), VII. 127, 282.
Schenkkan (Middeleeuwsche), V. 72.
Schepen (Seltsame inventie van), enz., IV. 65. VIII 243. — (Tien) in een draaikolk, X. 194.
Schephiphon (De), IV. 325, V. 125.
Scherpregters, III. 286, IV. 220. — tevens heelmeesters, VI. 330, X. 315. — (Declaratiën van) uit de 18e eeuw, V. 218, VIII. 159, IX. 289.
Scherpschutter (Hollandsche), IV. 323.
Scheurbuik, I. 159.
Scheveningschen weg (Bijzonderheden omtrent den), IX. 328.
Schieringers en vetkoopers, IV. 101, 378.
Schieten op nieuwjaar, IX. 6, 156.
Schilden (Ruitvormige), I. 123, 177, 207, II. 128.
Schiller, De geestenziener, I. 251, IX. 183. — Das Mädchen aus der Fremde, II. 248, III. 261. — Machtig wie, enz., I. 187, 244, 269, II. 20. — (Verduitsching v.), II. 247, III. 251, Bijbl. 1853. clxvii, 1854. xxvi, lv, lxxxii.
Schildersanachronismen, VIII. 3, 144, 169.
Schilderij van het opbreken van het beleg van Dordrecht, 1418, VIII. 356, IX. 127, 250, X. 41. — van Heemskerkszeestrijd, III. 99, IV. 83, Bijbl. 1854. civ, VI. 338. — van het gevecht van Lekkerbeetje, VI. 328. — (Historische) te Leeuwarden, VIII. 3, 122. — in het slagthuis der W. I. comp., VI. 238. — waarop de stad Lier, III. 357. — (Zinnebeeldige) uit Holland afkomstig, III. 3, 369. Bijbl. 1853. xxvii, xlvi. — met eene kerkelijke plegtigheid, IX. 338. — (Japansche), VIII. 354.
Schilderijen van 1582 en 1610, IV. 62. — (Verongelukte), VII. 290, 357, VIII. 188, IX. 96.
Schimmelpenninck (M. A.), X. 66, 210, 304.
Schimpdicht op E O. M., VIII. 102.
Schimpdichten, IX. 68, 195, 252. — (Twee), VII. 364, VIII. 82.
Schinderhannes en Platte Tijs, VI. 138, 326, 387, VII. 108, 172.
Schip waarmede Willem III naar Engeland is overgestoken, X. 255. — (Het) de inquisitie, IV. 292. — (Het) den swarten haen, VIII. 161. — (Het vergaan v. het oorlog-) Evertzen, II. 4, 336. — (Vreemdsoortig), X 35. — (Mal rotterdamsch), I. 125, 178, 207, 264. — van Pieter Jansen, VII. 128. — (Verguld turf-), IV. 98.
Schipper (Een) en een konstabelsmaat, II. 188.
Schlaffius, IX. 130.
Schlözer (A. L.), IX. 303, X. 77.
Schoemaker, V. 159.
Schoemakers, VI. 63, 288.
Schoenmaeker (H.), VI. 256.
Schol (Dirk), V. 192, 284, VI. 21.
Scholen (Noordhollandsche) in de 8e eeuw, III. 352, IV. 282, Bijbl. 1855. xlix. — (Oud gebruik op), V. 95, VI. 84.
Schouff (Pieter), I. 90, 115, 168.
School van J. Sartorius te Noordwijk, V. 166. — (Het reglement v. de groote) te Leiden, III. 34. IV. 17.
School-, volks- en liedeboeken in de 18e eeuw, IV. 130.
Schoolmeester (Instructie voor den) te Sassenheim, V. 302.
Schoolmeesters (Verzoek der leidsche) 1650, VII. 257. — (Reglement voor) van 1770, V. 219.
Schoolopzieners (Eerste), II. 246, III. 237.
Schoolreglement van 1547, X. 154.
Schoolreglementen (Oud vaderl.), II. 284, III. 299.
Schoon en devote oeffeninghe (Een) IX. 336.
Schoonebeek (Adr.), II. 312, III. 359.
Schoonheden (De zeven), III. 158, IV. 121.
Schoonschrijvers, V. 39, 179, Bijbl. 1855. xcii, clii, VI. 241, 273, VII. 75, 141, 365.
Schoorl (Jan van), I. 131, 181, 265, II. 101. Pictorum aliquot celebrium effigies, Bijbl. 1853. xiv, xxxii, lxxxiii, lxxxvii, VII. 202.
Schoorsteenmantel, IV. 288.
Schorren of uiterwaarden, III. 224, IV. 189, Bijbl 1855. xiii.
Schotland (Pensioen van den prins van), II. 344, III. 343.
Schouwenburg (Graaf Joost v.), IV. 320.
Schraver (Andr.), II. 150, III. 125.
Schrift (Loop van het), II. 119.
Schrikkeljaar, VII. 351.
Schroeder (Werken van N.W.), IV. 223, V. 136.
Schröters (Elis.), I. 347, II. 232.
Schuylenburch (H.v), VIII. 2, 121.
Schuymer (J. H.), X. 291.
Schuyt (C. Fl.), VII. 325, VIII. 63.
Schuldbekentenis onder zeldzaam beding, IV. 353.
Schuldboek (Aanteek. uit het) v. h. schip Amsterdam, 1600—1603, VIII. 160.
Schulpschaal (Zilveren), VIII. 6.
Schulz v. Haegen (J.), IX. 329.
Schurman (Brieven van A. M. v.), III. 133. — (Versjes van A. M. v.), I. 12, 31, 68, 163.
Schuttenius (E.), IX. 331, X. 79, 299.
Schutterijen (Monteringen der) in Nederl., V. 195, Bijbl. 1855. xcv.
Schuure (Het huis te), IV. 127, VIII. 333.
Schuurman (J J.), VIII. 359, IX. 128, 142.
Schwendi (L. v.), VI. 234, VII. 26, 113, 335.
Schijndood (Gewaarwordingen gedurende eenen), X. 161. — (Kunstmatige), III. 162, IX 252.
Seba (A.), II. 216, III. 213.
Sedan (Academie te), IX. 300, X. 49, 110, 235.
Seignoors bommeken en purgerende boontjes, X. 225, 373.
Semeyn (Korte deductie van C. Keyzer), II. 346, III. 344. — (Uitvinding v. C. Keyzer), VIII. 227, IX. 184.
Semeyns en Buyskes, IV. 129, VII. 197.
Senatus veteranorum glirium, VIII. 289, IX. 20.
Senatus consulta ten tijde van Augustus, II. 220.
Senecas voorspelling der ontdekking van Amerika, III. 226.
Sergeant majoor, IV. 63, 343, VII. 103, 276, VIII. 132, 237, IX. 169.
Servaas (J.), I. 29, II. 62, 98.
Seuw (J.), z. Boet.
Shaftesbury (Lord) te Amsterdam, VI. 138.
Shakspere in Holland, VI. 305, VII. 60, 118, 265, 336. — door Nederlanders bewerkt, II. 93, III. 90, Bijbl. 1855. lxxxiii, cxxxvii. — in het spaansch, VI. 200. — in 't slavisch, II. 312, Bijbl. 1855. cxii. — (Hoogd. vertaling van) te Rotterdam. II. 283, III. 297, VI. 205. — (Bilderdijks exemplaar v.), III 127. — (H. Neele als uitgever van), III. 322. — (Sterfdag van) en Cervantes, II. 313, Bijbl.

1854.xxviii.-(Beweerde roomschgezindheid van),III. 222,IV.180. — Hamlet gegrond op eene mythe, III. 288, IV. 235. — Vertaling van Hamlet, VI. 61. — Eiland van Prospero, III. 97.
Shoroshe Lebanon, III.133,IV.119.
Syberg (Baron), III. 382. IV. 299, Bijbl. 1855. li, IX. 240.
Sibille (J.), IX. 364.
Sybing van Hernikhuizen (J.), IX. 101, 224, 252.
Sijbrands Hz. (J.), IX. 202.
Siersma (Sierick), II. 278, III. 273.
Sic transit gloria mundi, IX. 95.
Sikkel, IX. 197.
Silhouetten en satirieke vignetten, II. 124.
Silius Italicus door W. Blaeu, I. 220 II. 40.
Silo (Adam), II, 344, III. 344, Bijbl. 1854. xxxi, lxi, lxxxvi.
Sylvanus (Gualt.), VII. 135, 302, X. 199.
Sylvius (J. C.), z. Jan Cornelis.
Symboliek in de bouwkunst,VI.370.
Simir (De), IX. 161.
Simon (Marq. de St.), V. 191, 259, VI. 21.
Simonides (S.), VII. 261. — (Werken van), VII. 254, 318. — (Predikatie van), V. 133.
Sympathetische geneeswijze, V. 95.
Synchronistisch overzigt van de geschied der oorlogen, I. 66.
Sinclair (Verklaring van J.), 1684, X. 275.
Synonymen, VI. 307, VII. 62.
Sinrijke fabulen, I. 251, 343, II. 15.
Sysmus (Jan), I. 283.
Systasis van Creta, V. 221, VI. 25.
Sitter (De); VII. 352, VIII. 57, 119, 331.
Scotte (A.), VII. 294.
Sladus (M.), VIII. 201, 262, 377, IX. 19.
Slag van Almanza 1707, I. 17, II. 61. — bij Bautzen, 1813, X. 278. — bij St. Denis, X. 248. — van Martinestie, IX. 103, 257, X. 43. — bij Nancy, VIII. 360, IX. 90. — (Officieel berigt van den) bij Waterloo, IX. 99, 221. — (Zee) voor Livorno, V. 300. — (Officieel berigt van den) bij Doggersbank, VIII. 59.
Slagen (Zee-), X. 324. — (Aanteek. over de zee-) van 1672 en 1673, I. 25, 221, 253, II. 121.
Slangen (Beweging der), I. 155, IX. 81.
Slangengift, V. 127, 210. — (Middelen tegen), III. 98, IV. 82, Bijbl. 1855. xxxviii, VIII. 8, IX. 73.
Slatius (Geschriften van H.), IX. 267, 386.
Slingeland (Van), V. 238.
Sloep (Tractaatje van F.), V.344, VI. 288.
Sloet (C.), II. 248, III. 252.
Sluis (Belegering van), IV. 358, V. 145.
Sluys (J. v. d.), VII. 127.
Sluiter (P.), V. 343, VI. 208.
Smallegange,Chronijk van Zeeland, VI. 43, 191.
Smeltzingen (De), X. 246.
Smeths (De), verzameling van gesnedene steenen, II. 253, IX. 82.
Snabilié (S. J. I.), VII. 224, 384.
Snel (J.), V. 271, VI. 53.
Snoek gevangen, VII. 230.
Snoek (A. A.), IV. 254.
Snoeck (J. P.), IV. 351, IX. 48.
Soeteboom (H.), VIII. 99, 212, 272, 298, 372, IX. 76.
Soetens (M.), V. 343.
Soya, IX. 337, X. 85.
Socotora (Eiland), II. 91, III. 86.
Solesmes (A. de), X. 132, 344, 365.
Soll (Mijnheer van), I. 380, II. 299.
Solms (Amalia v.), II. 152, III. 146, Bijbl. 1854 cxvi.
Sommeltjesberg, II. 56, III. 51, Bijbl. 1853. lxxv, clxxix.
Son (S. v.), X. 321.
Sonoy (Brief van) aan zijne gemagtigden, III. 190.
Sonsbeek (J. W. v.), VI. 32, 189.
Sopingius (Christ.), IV. 320, V. 122, 171.
Sorgen (P. v.), VI. 308, VII. 62.
Soutelande (Mad. de), VI. 327, VII 156, 236, VIII. 330.
Spaansche letterkunde, II 152, III. 151, Bijbl. 1853. cxvii.
Spandaw (Vertaling v. het Vogelnestje v.), V. 167, 235, 320, VI. 149.
Spangen (Huis of kasteel), V. 277, VI. 57, 83, 145, 244.
Spanjaardengelden, IX. 234.
Speelkaarten als bijbel aangewend, II. 374, VIII. 210.
Speelman(C.),X.245,288,314,350.
Speelman genaamd Duyvenbode (W. C.), VII. 326.
Speelrijmen, II. 150, III. 125, 127, Bijbl. 1853. xc, clx, 1854. iv, cxvi, 1855. iv, cvii.
Speelzucht, 1528, VII. 230.
Speyaert (S.) en Cl. v. de Gheer gedagvaard, IX. 100.
Speijert v. d. Eijck, VII. 96, 254.
Speijk (J. C. J. v.), VI. 392.
Spectateur républicain(Le),VI.172.
Spel v. Lady Tearle, VII. 104.
Spel ('t) van beest, VIII 244.
Spelling, Beleedigen, VIII. 239. — Chineesch, X. 100, 311. — Dorda of Dorta, III. 128, IV. 109. — hooi, stroo, VI. 296. — Israeliet, VI. 224. — knieën, V. 270, VI. 50, 144, 243 — Leiden, II. 182, III. 171, Bijbl. 1853. cxvii, 1854. cxvi. — mejufvrouw, I. 353, II. 270, 357, Bijbl. 1853. xciii, cxxv, clv, 1854.x, 1855. cl. — nogtans, VIII. 179. — paadje, IX. 67. — zoodanig, X. 346.
Spiegel historiael, I. 191.
Spieghel der jeught, II. 22, 341, Bijbl. 1853. xiii, VIII. 166. — der spaansche tirannij, IV. 167, V. 30, 74, 161, Bijbl. 1855. lxiii, VI. 104, 330, VII. 131. — (Spaansche en Arragoensche), II. 314, III. 315. — onser behoudenis (Peterburgsch exempl. van den), I. 160, II. 222.
Spiegel (Mr. E.), IX. 234, 354, X. 46, 136, 203.
Spiegel (v. d.), IX. 301, X. 51, 110, 298.
Spiegel (Adr. v. d.), V. 36, 177.
Spielberg, V. 214, VI. 25.
Spilberg (Joh.), III. 190, VI. 32.
Spilbergen (Joris van), II. 22,361, Bijbl. 1853, xxxviii, liii, cxxvi.
Spindler (Mr. Chr.), III. 384.
Spinnekop (Een politieke), I. 97, 171, 204, 293.
Spinola, Beschrijving v. Limburg, VII. 255.
Spinoza (Begraafpl. v.), III. 30, 380, Bijbl. 1854. xl, lxii.
Spinsters regel, I. 15.
Spoken, V. 214, 268.
Spokerijen, VI 234. — op de Oude schans te Amsterdam, III. 64, IV. 49.
Spook (Het) van Rammekens, II. 118, III. 133.
Spookhuis te 'sGravenhage, Meubeldans, III. 260, IV. 220.
Spotschrift op het zwaard v. Alva, III. 97.
S. P. Q. R., IV. 231.
Spraakleeren (Nederd.),V. 100,VI. 25.
Spreekwoorden, spreuken, spreekwijzen, III. 352, IV. 282, Bijbl. 1855. xxx.
Spreekwoorden (Verzamelingen v.), II. 28, III. 22, Bijbl. 1853. xxxii, lvi, cxli, cxcii, 1855. xxvi, cv.
Spreekwoorden, spreekwijzen, spreuken, V. 275, VIII. 62. — in Zuidbeveland, V. 31, 175, Bijbl. 1855. xc. — (Zeeuwsche) op landbouw en veeteelt, II. 278, III. 277, Bijbl. 1854. xi. — uit J. de Brune, I. 223. — Bacchus in de spreekwoordentaal, II. 282, III. 285, Bijbl. 1853. clxxxiv, 1854. cxviii, 1855. xxvii, VI. 372, VII. 140. — Geboren worden in de volkstaal, X. 36, 339. — De dood en 't sterven in de volkstaal, IX. 101, 317, X. 42, 107.
Spreekwijzen voor een slecht uurwerk, X. 260. — voor heimelijk schoolverzuim, II. 152, III. 151, 247. — Nieuwsgierig Aagje van Enkhuizen, I. 314, II. 143, 168. — Den aap vinden, IV. 357, V. 138, Bijbl. 1855. lxxxv. — Hij weet wel waar Abraham de mosterd haalt, VI. 32, 208. — Acht dagen, quinze jours, VII. 288, 380. — Acht is meer dan duizend, V. 295, VI. 88, 176, 244. — Het wel afloopen van het scheepje, I. 224, II. 14, 68, VIII. 295. — Bij accoord van sta vast, VI. 256. — Het quae anker slachten, III. 318, IV. 295. — S. Anna schapraai, III. 31, IV. 11. — Daar loopt wat van S. Anna onder, III. 223, IV. 184, Bijbl. 1855. xlii. — Antje en Lijsje, I. 219, II. 162, Bijbl. 1853. cxl, clxxxviii, 1854. xix. — Appels loopen op

gouden beenen; de klok v. Bazel, IX. 132, 273, 349, X. 107, 202. — Daar komt een schip met zure appelen aan, III. 94. — Ik heb met u een appeltje te schillen, I. 92, 121, Bijbl. 1853. cxxi, X. 167. — Omgekeerde arminiaan, IV. 350. — Tusschen twee stoelen in de asch zitten, III. 62, IV. 28, IX 240. — Bak er aan zijn, IV. 288, V. 107. — Ik wil om de keur van de balk niet vallen, V. 216, 290, VI. 23. — Door den bank, II. 247, III. 251. — Geen been in iets vinden, II. 342, III. 336. — Het is nu geen tijd dat Bertha spint, IX. 132, 261. — Bezaanschoot aan, splice the main brace, X. 229. — Den bink steken, II. 152, III. 151, Bijbl. 1853. cxvii. — Het kan den blauwen niet trekken, V. 320, VI. 123. — Eene kleur als een boei, II. 311, III. 310. — Ik heb er den bof van, VIII. 324. — Een bokking krijgen, IV. 287, V. 106. — Naar Bommelskonten, IV. 384. — Ik geef den boomgaard op, VII. 96. — 'k Ben een boon, III. 190. — 'k Ben in de boonen, III. 351, IV. 277, Bijbl. 1855, xxx. IX. 136. — De bot vergallen, V. 31, 174. — Bot vangen, V. 190, 237. — Boter aan de galg gesmeerd, II. 278, III. 272. Bijbl. 1853. clxxxiii. — Zoo zout als brem, II 24, III. 10, Bijbl. 1853. xlviii, lxxiii. — Mijn vader is geen bremer, III. 319, IV. 252. — Hij gaat naar Brummen om raadzaad te halen, X. 323. — In de bus blazen, III. 223, IV. 185. — Een cent met een gat, IV. 319, V. 281. — Dunricher chocolaad, III. 192, IV. 170. — Er is dak op 't huis, III. 62, IV. 28, Bijbl. 1854. xciv. — Hij is naar Delft geweest, III. 318, IV. 295. — Dinks hem, V. 94, 206. — Een stukje van Dirk v. Muiden, V. 190, 237. — Groene donderdag, I. 187, 243, 332, II. 12. — Den draak steken, VI. 192, 354. — Alle goede dingen bestaan in drieën, VII. 352, VIII. 57. — Een dronkemansgebed enz., V. 320, VI. 122, 315. — Effen is kwaad passen, VI. 32. — Eieren met beieren, III. 320, IV. 268, Bijbl. 1855. xlviii. — Elf en acht is twaalf en zeven, VI. 64. — Op zijn elfendertigst, Bijbl. 1853. xxviii, IV. 383, Bijbl. 1854. xl, V. 149. — Het is in de es, III. 383, IV. 301. — Van esse tende, IX. 135, 278, 381, X. 44, 108. — Ik behoor tot de tamme filistijnen, V. 343. — Op de flesch zijn, VI. 295, VII. 58. — Zijn ziel is al naar Frankrijk, III. 100, IV. 87. — Hij leeft als God in Frankrijk, VI. 64. — De mantel van Frederik Hendrik, II. 219, III. 221, Bijbl. 1853. clvii, 1854. vi, liv. — Doe wel aan iedereen, al was het ook een Fries, X. 357. — Van gat gaan, V. 190. — S. Geertens minne, I. 187, 243, 299, Bijbl. 1853, xvii. — Den gek scheren, I. 315, II. 148, VI. 192. — Twee gelooven op een kussen enz., VI. 392. — Hij loopt om gest. en kaneelwater, III. 32, IV. 17, Bijbl. 1854. xciii. — Een glaasje op de valreep, VI. 32. — Goud uit de Gortsteeg, IX. 336, X. 84. — Een rare griek, VI. 391. — Er zal geen haan naar kraaijen, VI. 32, 189. — Den gebraden haan uithangen, V. 127, VI. 84. — Haar op de tanden hebben, VII. 191, 310. — Vol haken en oogen, II. 247, III. 250. — Hackemans gesinneken, V. 190, X. 48. — Met de warme hand, III. 64, IV. 49, VIII. 297. — Hij heeft zijne handen in de wolken gewasschen, IX. 132, 274. — Op haren en snaren, V. 94, 206, Bijbl. 1855. xcvii. — Zijn haring braadt daar niet, X. 68, 270. — Op zijn oud Harleveensch, I. 346, II. 209. — Naar iemands hart spreken, op het hart dragen, VIII. 239. — Om een haverklap, II. 184, III. 181. Bijbl. 1853. cxviii, (amery) cxlix. — Te hei of te fei, V. 63, 181, Bijbl. 1855. xciii. — Men roept geen hei voor men over is, IV. 286. — Heilige huisjes, VI. 329. — Met een helm geboren, z. beeldwit. — De boer zijn hemd, IV. 288. — Dat is een hitjes reis, VII. 96. — Hol over bol, III. 128, IV. 109. — Den dooden hond vinden, V. 239. — De stock in 't honderd, I. 348, II. 355. — Te hooi en te gras, III. 62, IV. 27, Bijbl. 1854. xciv, 1855. xxxiii. — Hooikes ketsen, II. 247, Bijbl. 1853. clxxxi. — Op zijn eigen houtje, VIII. 57. — Hud en mud, II. 56, III. 47, Bijbl. 1853. clviii. — De dood van Iperen, III 32, IV. 14, V. 73. — Onder Jan, IX. 162. — Jan Briltjes goud, VII. 192, IX. 124. — Jongens van Jan de Wit, II. 151, III. 137, Bijbl. 1853. cxv. — Jan Kalebas, VII. 95. — Jan rap en zijn maat, IV. 255, V. 85, X. 329. — Jan Salie, III. 223, IV. 187, Bijbl. 1855. xiii, cxxv, X. 105, 168. — Jan van Spanje, X. 68, 270. — Jan Splinters testament, I. 15. — Job in 't elfde, VI. 256. — Hij kijkt of hij Job vermoord had, IX, 262. — Op S. Juttemis, III. 128, IV. 106, VI. 328. — Hij snijdt de kaas, VI. 96. — Kap en keuvel verliezen, II. 246, III. 239. — Hij stuurt zijn kat, VII. 95, 252. — De kat scheren, IV. 160, V. 25. — Hij houdt er zoo veel van als de kat van eenen zaturdag, VIII. 149. — De bruid heeft de kat niet gevoerd, II. 247, III. 248. — Huishouden van Kea, V. 63, 202. — Om des keizers baard, III. 94, IV. 60. — Hij heeft het te Keulen hooren donderen, I. 284, II. 80, 226. — Kind noch kraai, X. 68. — Knoopen draaien, IX. 297. — Als knijpert aan boord komt, V. 344, VI. 157. — Dat mogt je de koekoek, IX. 198. — De kogel is door de kerk, VII 96, 275, VIII. 136. — Dat mogt je de kous, V. 94, VI. 84. — Met de kous op den kop, IV. 224, V. 75. — Een bonte kraai maakt geen kouden winter, IV. 286, V. 92. — De kraaien de oogen uitsteken, V. 190. — Zoo oud als de weg van Kralingen, I. 346, II. 210, 261, 354, Bijbl. 1853. xxii. — Zeven is kremers kans, I. 188, 274. — Bij kris en bij kras, V. 190, 236, VI. 20, 45, IX. 107. — Een kruiwagen hebben, VII. 360. — Ik wil er kuit of haring van hebben, VIII. 49. — Te kust en te keur, II. 343, III. 339. — Zoo doof als een kwartel, II. 343, III. 336, VIII. 8. — Het land hebben, III. 319, IV. 253, Bijbl. 1855. xix. — Dat is uit de lavendeldoos, VII. 95, 252, 300, VIII. 48. — Lever zonder zout eten, I. 256, X. 75. — Hij heeft een witte lever, IX. 364, X. 86. — Zingende en springende leuverkens, IV. 255, V. 85. — Het vuur brandt als een lier, III. 31, IV. 11. — Een loer draaien, VIII. 6, 125. — Zij is luthersch, II. 279, III. 277, IV. 225, Bijbl. 1854. xi. — Loop naar de maan, II. 246, III. 240, Bijbl. 1853. clxvi, VIII. 297. — Blaauwe maandag, II. 54, III. 27, Bijbl. 1853. xlviii, lviii, X. 70. — De vier uitersten van Maashees, V. 240. — Op de bommelsche maat, I. 251, II. 225. — Man en paard noemen, V. 31, 204. — Door de mand vallen, III. 127, IV. 106, Bijbl. 1854. cviii. — Bij het scheiden van de markt leert men de kooplui kennen, VI. 32. — Iemand in de mat hebben, III. 191, IV. 154, Bijbl. 1855. viii. — Maurits Willemszoon, VI. 266, VII. 301. — Meenen is ver van Kortrijk, VIII. 356, IX. 88, 141. — Metje begraven, VI. 95, 251, VII. 366. — Eene mier aan iemand hebben, VIII. 323, IX. 57. — Modde van Gompen, VI. 266, VII. 55, X. 135, 334. — Monster van geleerdheid, X. 313. — Het is den moriaan geschuurd, VII. 357, VIII. 344. — Muis van de Veluwe, I. 225, II. 14. — De bommelsche mutsenmarkt, II. 119, III. 112. — Daar ligt een muzikant begraven, V. 295, VI. 87. — Mijl op zeven, IV. 382, V. 148. — Hij is goed voor Nimwegen om planken te dragen, X. 100. — Nobis huis, IV. 160. — Van Nolletje geprikt, II. 246, III. 240. — Hij zeide niet eens blaauw is uw oog, III. 95, IV. 78. — Oostindisch doof, I. 220, 312, VIII. 295. — In 't ootje

nemen, V. 216, 290, VI. 23, 141. — Onze lieve vrouw boter, I. 19, II. 5. — Het is alles in de pee, V. 344, VI. 157. — In de pekel laten zitten, VIII. 239. — Zijne piek schuren,zijne biezen pakken, I. 19, 39, 72, VI. 192. — Zoo dood als een pier, V. 191, 260, VII. 172. — Piet lut, IV. 166. — De plaat poetsen, II. 310, III. 301, VI. 192. — De plank misslaan, III. 382, IV. 298, Bijbl. 1855. li. — Om 't poen is 't al te doen, V. 320, VI. 121. — Gij zult het pootje krijgen. II. 312, III. 312. — Zoo gek als een pootjuin, II. 24, III. 8, X. 359. — Prikken in de pan, V. 190, 260. — Iets voor een prikje koopen, moederziel alleen, bekend als de bontehond, IV. 223, V. 75, 103, Bijbl. 1855, lxviii. — Op de proppen komen, II. 120, X. 166, 370. — Accoord van Putten, II. 54, III. 40, Bijbl. 1854. li, VIII. 296. — Pijpertje loopen, makkertje spelen, IX. 359. — Reilt en zeilt, IV. 62, 340, Bijbl. 1855. lviii.— Remeeus en Coppenhole, V. 165, 233, VI. 19. — Een riddertje leggen, II. 312, III. 313. Een riem onder het hart,III. 287, IV. 222, Bijblad 1855. xviii, xxix, cxxvii. — Onder de roos, III. 190, IV. 149. — Hij laat roosje maar zorgen, VI. 64. — Salomoos kat, IV. 191. — Dat gaat van sassen bloede, III. 190, IV 148, Bijbl. 1855. vii. — Die zich schaap maakt wordt door den wolf gegeten, VI. 32.— Zijne schaapjes op het droogehebben,II. 183, III. 198, Bijbl. 1853. cxliv, clxxx. — Een blaauwe scheen, I. 379, II. 296, 329, 358, Bijbl. 1853. xxiii. — Op een schopstoel zitten, II 214, III. 205. — De fransche slag, I. 347, II. 233, Bijbl. 1853. v, xxxv, cxci, 1855. xxvii. — Als de sneeuw valt op de slik, V. 128, 226, VI. 16. — Zoo dronken als een snip, III. 128, IV, 111. — Het sop is de kool niet waard, IX. 262. — Voor spek en boonen, V. 271, VI. 288. — Met spek schieten, V. 94, 187, Bijbl. 1855. xciv. — Spijkers op laag water, I. 55, 84, 355. — Staart over schoer, III. 160, IV. 139, Bijbl. 1855. xxxii. — Steen en been klagen, II. 343, III. 339, Bijbl. 1854. xv. — Weesper studenten, VII. 96. — Stuk sta vast, IV, 256, V. 86, Bijbl. 1855, lxx. — Van Teeuwis noch Meeuwis weten, IV. 351, V. 138. — Op til zijn, VII. 192.— Politieke tinnegieters, I. 219, 306. — Tohu, bohu, I. 55, 84. — Ik zal hem troef geven, III, 383, IV. 301, Bijbl. 1855. xxxiii. — Smik als een uil, III. 352, IV. 282. Bijbl. 1855. xxii. — Een uiltje knappen z. paltrok. — Ledige vaten bommen het hardst, VI. 32. — IJzeren vee sterft niet, II. 343, III. 337, Bijbl. 1854. xxx, lxxxvi. — Het vee is van de rigchel, III. 352, IV. 284. — Het vel over den neus halen, V. 344, VI. 157. — Het veld bestellen, I. 194, 303. — Loop naar S. Velten, III. 222, IV. 183, Bijbl. 1855. xiii. — De vrienden geven de vensterglazen, IX. 100, 223, 252, 315, X. 136. — Verscheiden is vijf en zeventig, VI. 64. — Veel vieren en vijven, VII. 384, VIII. 172 — Zoo gezond als een visch, VI. 96. — Een witte voet, II 246, III 239, VIII. 296. — Het is beter een vijg gegeten dan leeg gezeten, VII. 94. — Veel vijven en zessen, V. 192. — Den kreupelen waard slaan, IV. 383. — Wacht een beetje is ook een dorp, III. 96, IV. 82. — Gods water over Gods akker laten loopen, IV. 320, V. 123. — Weduwenaarspijn, IV. 384, V. 152. — 't Welk doende, V. 295, VI. 87, 147, 176. — Hij kijkt naar de Willemstad enz., II. 312, VIII. 149, IX. 11. — Een witte met een zwarte, IV. 383, V. 149. — Den wolf in den staart hebben, IV. 159, V. 22.—Zeven wijzen enz. V. 239, 314.— Het ijs breken, V. 127, 211. —Hij zit op zwart zaad, V. 271, VI. 51, 144. —Om zeep, appelflaauwte, buiten westen, III. 160, IV. 139. —Van zessen klaar, II. 121. — Ben je zestig, II. 153, Bijbl. 1853. xxv, lxii, X. 351. — Als het regent en de zon schijnt enz., II. 118, III. 103. — Spreekwoorden in joodsche volkstaal, V. 158. — Joodsch-duitsch spreekwoord, VI 128. — Fransche spreekwoorden, II. 342, III. 317. — Spreekwoord van la Fontaine, I. 84. — Bâtir des châteaux en Espagne, II. 183, III. 172, Bijbl. 1853. cxliii. — Chanter pour le roi de Prusse, X. 70 — l'Homme propose, Dieu dispose, VIII. 322, X. 204. — Toujours perdrix. VII. 319, VIII. 24. — To talk like a dutch uncle, III. 61. — Tip cat, X. 225, 373. — Vanity fair, X. 225, 373. — Soth play quod play, II. 182. — Freund Hain, II. 216. III. 217. — Der blaue Montag, X. 70. — Cosa fatta capha, IV. 384, V. 150. — De chime fido, I. 19. — Si non è vero è bene trovato, IX. 297. — E quovis ligno non fit Mercurius, V. 214, 267. — Meletide stultior, VI. 295, VII. 58. — Nos poma natamus, VI. 32, 187. — Hic Rhodus, hic salta, VII. 384, VIII. 84.

Spreeuw (Een) gevangen door een snoek, VI. 34, 299, VII. 132.

Spreuk v. Montaigne, I. 9. — van Dr. South, VIII. 291. — Dieu et mon droit, III. 290.

Spreuken van rijkswapens, IV. 287, V. 92.

Springkevers (Engelschen op de vlugt voor lichtende), III. 67, IV. 53.

Staartnommers, VI. 222, VII. 23.

Staartster van 1556, III. 288, IV. 236, Bijbl. 1855. xlvi.

Staat te Haarlem enz., VI. 328, VII. 90.

Staat van oorlog (Verzameling van den), I. 55, 83.

Staatkunde van het kerkezakje, III. 164, IV. 146, 293, V. 129, Bijbl. 1855. xxiv, VI. 271, VII. 74, 106, 171, IX 136, 206, 240, 304, X. 9.

Staatsvlaanderen (Bronnen voor de geschiedenis van), IV. 356, V. 144.

Stad (Oudste) v. Holland, VI. 335, VII. 91.

Stadhouders (Huldiging der) in Zeeland, II, 374.

Stadhuiswoorden, VI. 267, VII. 56.

Stalen pennen, I. 57, 107, 146, 356, VI. 267, VII. 57, VIII. 297, IX. 8, 241, 269. 367.

Stamboek, VIII. 66.

Stampioen, VI. 32, 188, 285, 340.

Standaardël, VI. 44, 210.

Standaardmaten te Pompeji, VIII. 200, IX. 13.

Standbeeld te Oranje, VIII. 326.

Standbeelden, X. 195, 371. — (Eerste), VII. 72, VIII. 374.

Stapel, VII. 224, VIII. 22.

Stapel Zalt (J.), IX. 134.

Staphorst (N. v.), X. 33, 176, 206.

Star (Enno Doedes), V. 222, 291, VI. 23, 81. — (Bloedverwanten van Enno Doedes), X. 258.

Starter (J.), VIII. 361, IX. 91, 142, 212.

Staten van Holland (Eerste vergadering der) 1572, VIII. 131, 237.

Statenbijbel (Vertalers van den), VIII. 26.

Staveren (P. van), VI. 238, VII. 49, 113, 174.

Stedebeschrijvingen (Lijst v.), VII. 128.

Stedengezigten bij Blaeu, IV. 70, 367.

Steen (Jan), VIII. 246.

Steenen (Blaauwe of geregt-), V. 38, 179, Bijbl. 1855. xcii, VI. 298, VII. 70.

Steenen (Verzameling van gesneden) in het museum te 's Gravenhage, IV. 40.

Steenen (De) onzer heidevelden, IX. 335.

Steenbergen (J. W. v.). II. 23, 362.

Steenboeten, X. 345.

Steendrukkunst, I. 92, 170, 204, VIII. 228.

Steenen Roeland, I, 346, II. 210.

Steengracht (J.), IX. 336.

Steenhuizen (Voormalig kasteel), IV. 232, V. 201.

Steenhouwer (Kronijk van H.), II. 120.

Steenkolen, VIII. 160.

Steenlijm en waterglas, VII. 36, 199.

Steenmeulen (J. v.), VII. 13.

Stephani praedium rusticum, IX. 233, 353.

Steinfurt (Houtsche garten te), VI. 295.

Steinmetz, secretaris van Frederik den wijze, VIII. 161. — (Joh. Ad.), IV. 166, VIII. 225, IX. 253, X. 10.

Stekke (Kolonel), VIII. 201, 305.
Stel (Simon v. d.), IV. 320, V. 122, Bijbl. 1855. lxxxiii, VI. 9, 158, 283, 339.
Stelkunstige teekens, I. 188, 248.
Stellingwerf, V. 280, VI. 115.
Stellingwerf (Auke), IV. 229, V. 78, VI. 136, 322, VII. 79. — (Nic.), III. 318, IV. 251.
Stenografie in 1750, IX. 267.
Ster in Cassiopea, VII. 128.
Sterfhuisgebruiken, z. Stroo.
Sterfte te Zwolle 1636, IX. 331. X. 79. — (Soldaten-) in Indië, VII. 289.
Sternschwanken, V. 99, 207.
Sternsee (Dagverhaal v. Christoffel van), III. 325.
Stervende (De), VII. 95.
Steven v. d. Klok, V. 158, 257, 278, VI. 111, 115.
Stevens (St.) rijden, IX. 66.
Stevin (Simon), I. 252, 365, II. 43, 68, 165, Bijbl. 1855. cii.
Sticke (A.), IX. 132, 352.
Stinsen (Regtsmagt der eigenaren van), IX. 330.
Stoel met gebeeldhouwd wapen, V. 331.
Stollberg, Beschreibung eines weibes, VIII. 289, IX. 124.
Stomp ('t Huis de) te Waardenburg, III. 191, IV. 153, Bijbl. 1855. vii.
Stoomgemaal (Eerste) in Nederland, VII. 363, VIII. 120.
Stoomschip v. Blasco de Garay, VIII. 33. IX. 184. — (Eerste oorlogs-), X. 157. — (Een nederl.) het eerst den Oceaan overgestoken, V. 280, VI. 86.
Stoomwerktuigen (Eerste) in Nederland, VII. 94.
Stopeleberg, IX. 36.
Stoppelaer (Ouders van Lieve de), IV. 222, V. 55, Bijbl. 1855, lxvi.
Story (S.), VI. 64.
Storm (J.), VIII. 35, 148, 298. — (Henricus), I. 346, II. 205, 354, Bijbl. 1853. clv, 1854. cxiii, VIII. 202.
Storm van 1 Aug. 1674, IX. 235, 355, X. 46.
Stormglas (Het) of baroskoop, VIII. 103, 234, 299, IX. 10.
Stouppe, La religion des Hollandois, I. 316, II. 171, 200, 228, 288.
Stoven, VII. 331, X. 48
Straat (P.) en P. van der Deure, IV. 159, V. 21.
Straete (Maria v. d.), III. 32.
Straatwegen (Eerste) in Nederland, VI. 172, 349, VII. 109, 297. — (Eerste) in Zeeland, III. 383, IV. 301, Bijbl. 1855. xxii.
Strabbe (A. B.), IX. 265.
Stradanus (J.), VI. 32, 188, 315.
Straf van losbandigheid, IX. 285. — (Zonderlinge) voor houtdiefstal, I. 222.
Strafwet tegen bedelaars enz. (Bijdragen tot de geschied. der), X. 60.
Stratocharacter, VI. 201, VIII. 272.
Strick, predikant, VIII. 36, 149, 170.
Stromberg (H.), Dialogus Brabantiae et Hollandiae, III. 224, IV. 187, Bijbl. 1855. xiv, IX. 118, 210.
Stroo het kenmerk van een sterfhuis, II. 24, 371, Bijbl. 1853. xiii, cix, cxxvi, 1855. xviii, VIII. 363, IX. 39, 72, 136, X. 134.
Strijd te Zoutelande, V. 96. — tusschen een hoogleeraar in de regten en de theol. faculteit te Utrecht, IV. 262, V. 105.
Strijen (Glas in de kerk te), V. 223, 293.
Strijkinstrumenten (Makers van), VIII. 133, 273.
Stuart, De mensch, X. 7.
Student (Een weggeloopen), 1603, VII. 328. — (Een) ingenieur, X. 98, 309.
Studenten (Arrestatie v. vier) 1759, X. 178.
Stunica, III. 351, IV. 329.
Stuerbout van Haerlem, VIII. 292, IX. 23. — (J.), IX. 132.
Stijgbeugels, I. 92, 121, 357, II. 33, 99, 190, 221.
Stijfster (Hollandsche) in London, V. 69, X. 188.
Stijl (S.), II. 316, III. 316, Bijbl. 1854. xiv.
Sualem (R.), V. 295, VI. 88.
Suatiesluizen, V. 247, VI. 25, 278.
Suaven (P.), V. 319, VI. 149.
Subjunctivus voor of achter het subject, VI. 171.
Substantiva (Omschrijvende), X. 166.
Suyderhoeff (A.), II. 118, III. 106, Bijbl. 1853. xcvii, clix.
Suiker, I. 57, 108, 146, 356.
Succade, VI. 128, VII. 64.
Supériorité aux échecs (La), I. 250, 340, II. 15, 42, 104.
Suriname (Duitsche volksplanters in), III. 37.
Surinaamsche leven (Het), VIII. 260.
Swaardekroon (H.) z. Lange (De). — (Beker van H.), IV. 263, V. 91, VIII. 202.
Swanenburgh, I. 57, 88, 144, II. 278, III. 276, Bijbl. 1854. x, lv. cxviii, 1855. cx, IV. 191, V. 48.
Swanenburg (W. v.), VI. 359, IX. 124.
Swartenhengst (J.), VI. 63, 214.
Sweerts (J.), VI. 223.
Swertius, Florilegium, VIII. 1, 120.
Swildens (Mr. J. H.), VII. 94, 250, VIII. 15, X. 12, 105.
Swinnas (Willem), III. 96, IV. 80, Bijbl. 1854. ci.
Szapary (Graf), Koenig, Robach, Poultier, III. 319, IV. 251.

T.

Taalkundige vragen, V. 279, VI. 85.
Taalmishandeling, VII. 131.
Taalregeling, IV. 128.
Taalzuivering, VIII. 26, 85, 150, 179, 239, 278, 338, IX. 198.
Taan (Klaas) te Zaandam, IV. 326, V. 136.
Tabak, I. 15, VI. 192, 353, VII. 110. — een voorbehoedmiddel, V. 4, 281, 337.
Tabakskerven, X. 322.
Tabakspijpen, I. 27, 139, 262, II. 6, 62.
Tabaksverbruiking, II. 54, III. 37, Bijbl. 1853. clviii, 1854. i, xxxiii, X. 38.
Tacitus German. cap., 8, X. 56.
Tafels van leening (Houders van), V. 132, 228, VI. 17.
Tafelronde (Ridders der), III. 320, IV. 266, 296, Bijbl. 1855. l, cxxix.
Taffin (Jacq.), II. 282, III. 284, Bijbl. 1853. clxxxiv.
Tagaut (J.), VIII. 293.
Talent (Het grieksche), I. 188, 273, 332.
Tamisis, IV. 135.
Tanden (Geletterde), I. 55, VI. 148. — (Middel om nieuwe) te krijgen, I. 15, 239, Bijbl. 1853. cxlix, clxxxvii.
Tapijten op de zaal der staten van Holland, I. 282, II. 50, 70.
Tapijtwerk voorstellende het ontzet v. Leiden, VII. 66, VIII. 58. — te Middelburg, IV. 223, V. 56.
Tarok, V. 321, VI. 131, IX 286, X. 250.
Tasman (Journaal v. A. J.), IV. 161. — (Journaal van eene der reizen van), IV. 356, V. 134, 281.
Taurinus, X. 356.
Teerling (A.), VII. 63.
Tegenwoordige staat der Nederlanden, z. Wagenaar (Vervolg op).
Teylingen, VII. 384, VIII. 83.
Tecklenburg, I. 17, 34, 70.
Tekstenorde in 1590, VIII. 98.
Tekstwoorden (Opmerkelijk gekozene), IV. 132.
Telegraaf (Verbetering aan den), V. 191, 261. — (Magnetische) in de 17e eeuw, VIII. 156, X. 187.
Tell (Willem), I. 17, 34, 71, 259, 323, VII. 70.
Telle (R.), VIII. 343.
Tempel (Plaatsen de) geheeten, II. 376.
Tempelheeren (Naar Schotland geweken), I. 56, 87.
Temperatuur (Verkoeling d.), VIII. 96.
Tendlau, Susan, IV. 134.
Teniers (Het apencorpsdegarde van), II. 119.
Teniers de Jonge (Sterfjaar v.), VI. 40.
Tentoonstelling in de Louvre 1787, V. 330.
Teraardebestelling van prinsen en prinsessen v. Oranje, VIII. 356, IX. 125.
Terburg, schilderij van den vrede te Munster, VI. 137, 325, VII. 147, VIII. 9.
Terestein van Halewyn, V. 238, 310, VI, 74, 247, 274.
Territoriale regt (Het) van de geheele rivier de Maas, III. 63.
Terschelling, I. 186, 239, 269, 360, Bijbl. 1853. cxxi. — als vrijplaats, IV. 190, V. 102.
Tertianen te Amsterdam, IX. 204, 385.
Testament v. M. Grunnius Corocotta Porcellus, VI. 268. IX. 49.

Testament van den oorloghe (Het) IV. 359, V. 147.
Testamenten (Valsche), VIII. 362, IX. 128.
Tesselschade (Brieven van), III. 37, IV. 40.
Tetje Roen, Jan de Wasscher, Steven van der Klok, V. 158, 239, 257, 315, VI. 111, VIII. 321, IX. 55, 366, X. 334.
Thaun (Ph. de), VI. 61, 211, 375.
Theatre d'honneur, VII. 71, 220.
Theatrum principum, X. 163.
Thedens (J.), V. 31, 176.
Thee, IV. 356, VII. 360. — (Groene), IX. 337, X. 85, 235. — (De paraguay-), VIII. 158.
Theens Cornelis, IV. 30, IX. 123.
Theodorus Aemilius, IX. 6, 155, 218, 270, 378, X. 73.
Theophylactus en zijne jagtpaarden, II. 24, 374.
Theofridi Epternacensis vita S. Willebrordi, III. 30, 381.
Therese, VII. 127, 280, VIII. 17, 136.
Thomas à Kempis, V. 38, 179.
Thombergen (H.), IX. 33.
Thomson, IX. 162, X. 77.
Thouars (De), VIII. 353, IX. 86, 121, 311.
Thronus Cupidinis, V. 280, VI. 207, 278, 315, VIII. 9.
Thucydides, X. 289.
Thule (Ultima), IX. 27.
Thurm (H. M. graaf v.), VII. 223, VIII. 21, 48.
Thijssen (M.), III. 95, IV. 76, Bijbl. 1854. xcix, VI. 173, 351, VII. 110.
Tiara (Petr. en Dom.), IV. 95, 373, Bijbl. 1855. cxxxix.
Tiberius en de kunstenaar, IX. 4, 152.
Tien geboden in twee regels, IX. 163, 282.
Tien schepen in één draaikolk, X. 194.
Till (H. v.), VII. 323, 350.
Timareten (Ph.), VI. 327, VII. 88. — Verzam. v. Gedenkst. door), VI. 224.
Tinhandel (De) der oudheid, VIII. 285, IX. 63, X. 61.
Tinctorius (Petr. Joan.), I. 314, II. 143, 199, Bijbl 1853. clxi.
Typographische voortbrengselen (Eerste), VIII. 4, 144.
Titels (Gebruik van erfelijke), IX. 37.
Titels (Zonderlinge) van boeken, VII. 36, 165, 262, 322, VIII. 62, 310, IX. 291, X. 149.
Titsingh (Abr.), III. 158, IV. 121, Bijbl. 1855. iv, V. 344, VI. 182283.
Tjeenk (J.), VI. 213, 377.
Togten naar het Noorden in 1624 en 1625, IX. 303.
Toydemea (Prof.), X. 345.
Tokkodielje, I. 347, II. 211, 261.
Tolhuys (Jan), VII. 364, VIII. 83, 142, 169, IX. 113, X. 39.
Tollenaren, V. 216, 288.
Tollens (Verhandel. of verzen uitgegeven bij den dood v.), X. 184. — (Verspreide gedichten v.), IX. 329, X. 53, 140.
Tolvrijheid, VI. 9.
Tomberg (D. en W.), VI. 137, 324.
Toneel (Geschiedenis van het), VII. 232.
Tonometer (De), IV. 1, Bijbl. 1855. xxxvii.
Tooverformulieren, VI. 267, VII. 56. 297, VIII. 70, 110.
Toren van Babylon (Reparatie v. d.), IX. 265, 385, X. 140. — (Schuine) te Farmsum, IV. 223, V. 62.
Torens en heuvelen (Nederlandsche) II. 376, III. 365.
Tortuur, I. 30, 80.
Tostatus (Alf.), II. 283, III. 297.
Tottleben (G. C. H. graaf v.), IX. 198.
Tour (De), VII. 224.
Tozen, Staatkunde v. Europa, X. 324.
Traité des biblioth. de l'Europe, V. 30, 174, Bijbl. 1855. xc.
Tractementen (Militaire), in het begin der 18e eeuw, VIII. 158.
Trekbrief met de kroon, I. 58, II. 32, 127, Bijbl. 1853. xxxiii, 1854. xviii.
Trekschuiten bij de ouden, VIII. 307.
Trello (Lucretia v.), z. Griethuyzen (S. v.).
Treurspel (Het hollandsche), X. 2, 174.
Treurspelen (Drie), VIII. 33, 145.
Treurwilg (De), VIII. 153, 311.
Treveskamer, VIII. 358, IX. 184.
Trieper, Verhand. over H. Heeremiet, VII. 224.
Trigland (Geschrift v. J.), IX. 267. — Kerkel. geschiedenissen, VI. 235.
Triggonale Cabbale, Kees Gerges, III. 163, IV. 142, Bijbl. 1855. xxxix.
Trictrac, VIII. 322, IX. 56, 120.
Trippoleerkaarten, IV. 222.
Trittenhemius, I. 284, II. 77, 352, Bijbl. 1853. xlix.
Trommelroep, V. 198, VI. 113, 314.
Trommius Concordantie, V. 331, VI. 151.
Tromp, in Engeland van Tromp, III. 193. — (Van der Wel veranderd in), I. 290, II. 140, 167. Bijbl. 1853 l, lxx, civ.
Tromp (Levensbeschrijving v. M. H.), VI. 295, VII. 59, 174. — (Lofdicht op), VI. 370, VII. 176. — (Vers op M. H.), VI. 392, VII. 179. — (Lofdichten op) en W. C. de With, VII. 137, 286, VIII. 18, 136, IX. 9, 178. — (Vader van M. H.), VIII. 361. — (Woonhuis van M. H.), VI. 235, VII. 29. — (De eer v.) gehandhaafd, VII. 127.
Tromp (Jeugd van C.), VI. 295, VII. 59. — (Trouwdag van) en M. v. Raaphorst, II. 343, III. 340, Bijbl. 1854. xvi, xxx, lxxxv, cxx, 1855. xxi. — (C.) en de Ruijter, VII. 31, 188. — (Zakuurwerk v.), V. 213, VI. 25, X. 168.
Trompet (Gouden), I. 220.
Troost (Prentwerk v. C.), VI. 203, 388, VIII. 179.
Troost (J. H.), III. 225.
Trijn van Hamburg, V. 319, VI. 94, VII. 107.
Trijntje van Boskoop, I. 346, II. 208.
Tu ou tu, IV. 351, V. 138.
Tuinbouw (Onbekend fransch schrijver over), V. 167.
Tuck (Mr. L.), III. 162, Bijbl. 1853, cxxxvii, IV. 141.
Tulbanden, hoe in gebruik gekomen, VIII. 308.
Tulpenhandel, VIII. 354, IX. 86, 121.
Tunegurum, III. 352.
Turfschip van Breda (Krijgsvolk in het), VI. 100, VII. 68, 199, 290, X. 288.
Turcq (Paschasius), VII. 103, 276, 337.
Twee dichters en twee eiken, I. 9.
Twee uilen op schaatsen, VI. 267.
Tweegevecht (Straffen op het), IX. 162, X. 172.
Tweelingbroeders, I. 57, 228, 292.
Twisch (R. Pz. v.), VI. 173, 349.
Tijdrekening, I. 56, 201, II. 31. — van de Requesens in Zeeland, III. 288, IV. 237.
Tijdschrift (Eerste wetenschappelijk), V. 101.
Tijdschriften (Geschiedenis van de nederl.), III. 32, IV. 15.
Tijdwijzers der ouden, II. 342, III. 331.
Tzala (J.), V. 304.

U.

Uberfeld (J. W.), VI. 138, 342, VII. 80.
Ubbonis Emmii Vindiciae juris populi. III. 326, IV. 272.
Udemans (C.), VII, 10. 247, IX. 269. — (G.), X. 34, 206, 302.
Ugolino (Blas.), II. 312, III. 313.
Uijensap, I. 22, X. 13.
Uilespiegel, I. 282, II. 49, 166.
Uytenbogaert (Album van), VIII. 293. — (Pamfletten, toegeschreven aan), VIII. 35. — en het pamflet: Acht voorstellingen, VIII 98. — (Vertaling van) Tractaat van 't ampt enz., VIII. 65.
Uytenbogaerts leven (Verbetering in), IX. 38.
Uytenhagen de Myst (Mr. J.), VII. 288.
Uiterstewilsbeschikking in het begin der 17e eeuw, IV. 129.
Uyterwijk (Arn.), III. 224, IV. 295.
Uitgaan der kerk (Het), I. 378.
Uitrusting in de 17e eeuw, V. 1, 97.
Uitspraak der θ, II. 54, III. 40. — van Borculo, III. 62.
Uitvaart van een vorstelijk persoon in de 16e eeuw, IX. 2.
Uitvinding van S. Keyser Semeins, VIII. 227, IX. 184.
Ukewallisten (Geloofsartikel der), III. 288, IV. 235.
Ulaeus (J.), VI. 138, 342, VII. 80.
Ulenburger (C.), VIII. 100, 233.
Ulps (H. A.), VI. 95.

Ultrajectinus, I. 282, II. 52, IV. 159.
Umbgrovius (H.), VI. 370.
Una via est, III. 158.
Uniform, z. Nestels der kavallerie.
Urbanus en Isabel, I. 314, II. 145.
Ursinus (C.), Bijbl. 1853. lxxiii, cxxi, VIII. 134, 238, 272, 333, IX. 118, X. 106.
Ursula en Ximilia, II. 22, 339. Bijbl. 1854. xxii.
Usselinx (W.), IX. 165.
Utenhove (Willem), IV. 36, 335, V. 270, VI. 114. — (Hs. van Jacob), II 344. — (Vertaling der simplex et fidelis narratio van), I. 289, II. 139, 167, 226, 258.
Utine en Susel, IX 301.
Utrecht (Ontruiming v.) 1787, IX. 225. — (Naamsverandering van straten in), III. 223, Bijbl. 1855. xv. — (Beeldhouwwerk op Paushuizen te), II. 92, III. 88. Bijbl. 1853. lxxxii, cxxviii, cxlii. — (Schouten van den Dom te), II. 246, III. 294, X. 132. — (De kastelein van), III. 351, IV. 280, Bijbl. 1855. xlix, cxxxi. — de school des satans, VIII 326.
Utrecht (Adr. v.), VIII. 263, IX. 19.
Uurwerk (Oud), V. 132, 308, X. 38.
Uurwerken (Rader-), I. 23, 51, 78, 101, 137, 199, II. 99. — (Slag-) in torenklokken, V. 239, 313.

V.

v. en f., VII. 96.
Vaandel door den paus aan de Zwitsers geschonken, VIII. 361.
Vaandels (Veroverde), te 's Gravenhage, VI. 256.
Vaderlandsche kronijk, VI. 96. — (Schrijvers der), IX. 265.
Vaderlandsch A-B-boek, I. 315, II. 168, 227, VII. 73.
Valentijn, O. en N. Oost-indien, VI. 193.
Valckenaer (J.), IX. 133, 276. — (Ouders v. I.), V. 271, VI. 52, 144, 243. — (L), VI 255.
Valkenier (De) van de koning van Denemarken in Brabant, II. 25.
Vallensis (Jac.), V. 200, 341.
Vanvitelli (Casp), IV. 294, V. 114, Bijbl. 1855. lxxvi, cxlvii, VI. 272.
Varenius (A.), V. 272.
Varkens (Utrechtsche S. Antonies en S. Huberts), III. 226, IV. 199, Bijbl. 1855. xvi, VI. 240.
Vasseur (Ds. J.), II. 87, III. 61.
Vastenavondmommerijen, II. 151, III 139.
Vederbos op den helm, VI. 224.
Veelkleurige rok v. Josef, I. 58, 73, 110, 148.
Veelwijverij, V. 214, 268, VI. 242, VII. 172.
Veemgerigten (Opstel over de), V. 305.
Veen (Het), VIII. 191.
Veen (Mr. P. v.), VI. 108, 291.
Veens (De van), V. 278, VI. 59.
Veen (J. v. d.), VIII. 193, 303, 372, X. 200, 335.
Veenius (O.), I. 21, 44, 75, Bijbl. 1853. clxxii.
Veer (C. S. v. d.), Joh. Lamotius, W. Verstege enz. IV. 294, V. 136, 224, 336.
Veeziekte, VII. 169, IX. 144, 178.
Vegilin v. Claerbergen (P. F.), VI. 236, VII. 47.
Veldhuijzen (W. v.), V. 213.
Veldtogt in Rusland, IV. 291.
Vellen op de knieën, VII. 11.
Velousche Alarm, X. 162.
Velthem (Regel uit L. v.), I. 316.
Venetiaansch gezantschap, VIII. 283.
Veneties ondergang, I. 316, II. 175, 229, 288.
Vensterglazen voor een engelschen koning beschilderd, I. 65, 113, 228, 260.
Verbeek, VI. 309.
Verboden boeken in Nederland, III. 230, IV. 205, Bijbl. 1855. xlvi, cxxv, X. 332. — (Index van) boeken, III. 223, IV. 185. — pamflet in 1674, X. 355. — pamflet in 1748, X. 129.
Verbondschrift der edelen in 1563, VI. 327.
Verboom, V. 100, VI. 49, IX. 137.
Verbuiging v. zelve, VIII. 264, IX. 51. — Tweede naamval van sommige woorden, IV. 128, V. 14. — van de of-van den Navorscher, VI. 296, VII. 59, 117, 236, 366. — op de been, X. 121.
Verchen (Huis te), VII. 192, VIII. 21.
Verdronkenen (Klokkengelui gehoord door), V. 215, 270.
Vergiftiger van den nachtmaalswijn te Zurich in 1766, VII. 39.
Verguld koper, IX, 303.
Verheijen, IX. 132, 260, 316.
Verheyk (H.), VI. 369, VII. 175, 237.
Verhorst (J.), II. 24.
Verhuell (C. H. graaf), VI. 223. — (Chr. Ant.), VI. 255.
Verhulst (R.), IX. 35, 185, 270, 348, 379, X. 41.
Verjongingsbron (De), VI. 126, 293, 387, VII. 297.
Verkeerde wereld (De), VI. 127.
Verkiezingen (Vrije), IV. 66.
Verkleinwoorden, IX. 67. — (de n. achter), II. 24, III. 10.
Verkortingen van und so weiter, V. 127, 212.
Verlichte Bramin (De), V. 278, VI. 288.
Verlichting in Engeland onder Hendrik VI, IV. 4.
Verlove (K.), VI. 236, VII. 47, VIII. 45, X. 38
Vermakelijke avanturier (De), III. 320, IV. 266. Z. ook Heinsius (Dr. N.).
Vermakelijkheden van Monferland, VI. 160, 347.
Vermangeling, I. 130.
Vermeys (Cornelis), I. 220, II. 40.
Verminkten (Verhooging van toelagen aan), VIII. 348.
Vermuijden (C.), I. 17, 35, 163, II. 126, 254, 285, 349, Bijbl. 1853. i. X, 27, 103, 326,
Verponding in Holland ingesteld, IX. 299, X. 19.
Verrekijker met vier buizen, IV. 158, V. 20. — (Krachtmeting van den), I. 347, II 232.
Verrekijkers, IV. 107, 378.
Vers (Zonderling latijnsch), I. 122, 174. 205, 263, 278, 357, II. 19, 65, 273, Bijbl. 1853. i, xvii, xxxiii, lxxxix, 1854. xix, lxviii, 1855. xxxvi, ci. — (Keer-), V. 300, VI. 194. — (Duur), VI. 11. — (Oud) op de vrouwen, IV. 225. — op het vignet boven de Amst. courant van 1800, III. 3, 367.
Versje van Besje, V. 223, 293, VI. 46.
Versierselen uit de XVe eeuw, V. 36.
Versmaatkunde (Nederl.), I. 348, II. 244.
Verstap, VII. 30, 185.
Versteganus (Rich.), Brittann. oudheden, II. 344, Bijbl. 1854, lxi.
Versterfregt te Oudewater en Woerden, X. 357.
Versterkingsmiddel (Een), VI. 35, VII. 70, 228, VIII. 244.
Vertaling van 2 Kon. XXIII, vs. 34, VII. 256, 320.
Vertering bij een helmschouw in 1598, VI. 36.
Vertooningen op middeleeuwsche feesten, II. 119, III. 112.
Verveer, VII. 31, IX. 253.
Vervoeging der werkwoorden: Verbergen, bewegen, VI. 109, 293. — Verruilen en luiden, IV. 126, 381. — Misverstaan, X. 345. — d of t in den verl. tijd van zwakke werkw., VII. 64.
Vervou (Geschriften van en over Fr. v.), IV. 164.
Verwey (Brief v. S. J.), VI. 302.
Verwonding van een hond (Verklaring van een med. doctor omtrent de), II. 185.
Verzen (Latijnsche), VI. 362, VII. 165, 230, 291, IX. 27. — (Uit het Hollandsch in 't Engelsch vertaalde), III. 31, IV. 8, Bijbl. 1854. xli. — (Portugeesche en tegelijk Latijnsche), I. 128, 179, II. 33. — (Eenlettergrepige) I. 191, 274, 301, 332, 362, II. 13, Bijbl 1853. cxxii, clxxvii. — (Tautogrammatische), V. 217. — (Figuurlijke), III. 259, IV. 217, Bijbl. 1855. xlvi, cxxvii. (Dubbelzinnige), III. 99, IV. 85, Bijbl 1854. cv. — Naam-), I. 8.
Verzijl (J. Fr.), VII. 63.
Vesardus (Paul) en Fr. v. d. Eede, IV. 326, V. 126.
Vespucci (Brief van Americo), III. 158, IV. 121, Bijbl. 1855. xxxviii.
Vettius Valens (Onuitgegev. werk van), III. 224, IV. 187, Bijbl. 1855. xv, cxxv.
Viadanus (Lud.), III. 383, IV. 302.
Vial (Ridder du), IX. 267.
Viane (A. D.), VII. 31.
Viane (Brief v. G. v.), VII. 291.
Vie de Michel de Ruijter, V. 344, VI. 157.
Vieillot, IV. 30.
Vieyra (Ant.), III. 163.
Vierlingsbeek (Slot te), VII. 94.
Viglius (Brief v.), VI. 333.

Vicarijgoederen, VII. 10, 181.
Villattes, IX. 301, X. 50, 110.
Ville et province d'Utrecht, V. 133, VII. 148.
Vindiciae contra tyrannos, VIII. 326, IX. 59, 140, 182.
Vinius (A.), VI. 137, 325, VII. 80.
Vingerhoed (De), III. 352.
Vinckenbrinck (A.), X. 164.
Vinnius (Arn.), X. 69.
Vinsemius (D.), IX. 298, X. 17, 74, 109, 140.
Virgilius als toovenaar, I. 155, 210, 265, II. 10.
Virgo (Het gesternte), IV. 382, V. 148.
Visschen (Ouderdom der), VII. 293, VIII. 144.
Visscher (J. G.), V. 159.
Visscher (Aanverwanten van A. en M.T. Roemers), VI. 31. — (Truytje Roemers), IV. 64, 346, Bijbl. 1855. cxxxvi.
Visscherij (Opdragt eener), 1605, X. 278.
Vitusdans (S.), III. 318, IV. 247, Bijbl. 1855. xlviii.
Viverius (Willem I'en), I. 318. Z. ook Philologus Philiatros a Ganda.
Vlaamsche dichteressen, III. 133, IV. 119.
Vlaanderen (Bezoek van de graaf v.) in 1183 bij den keizer, IV. 356. — (Sterfjaar van Johanna v.), I. 162.
Vlag (Nederl.), VI. 256. — (Kleuren van de nederl.), IV. 69, 362, Bijbl. 1855. li, VIII. 8. — (De marokkaansche), II. 184.
Vlacq (R.), VII. 103, 347.
Vleesch (Ordonnantie om geen) te koop te stellen in de vasten 1573, X. 251.
Vliegen (Eva). Z. Bestje v. Meurs.
Vliegende hollander (De), I. 156, 217, 329, 359, II. 100, 221, 285, 319, 349, Bijbl. 1853. lxvii.
Vlieger (Thomas), I. 314, VI. 128.
Vlieland, VIII. 292.
Vlierboom (De), VIII. 260, IX. 16. — en Salzmann, VIII. 260. — een voorbehoedmiddel tegen den duivel, VIII. 260, IX. 16.
Vliet (Gijsb. v.), I. 58, 109, 148.
Vlissingen (Eenige minder bekende personen te) in 1572, VIII. 250, IX. 60. — (Toren van Pieter Jansen te), III. 164, IV. 145.
Vloeken (Publicatie tegen het), VI. 303, VII. 165, VIII. 244, IX. 287, X. 89.
Vlot (Het groote) te S. Malo, VIII. 353, IX. 85.
Voetwassching op witten donderdag, VIII. 161, 375.
Vogelklaauw als versiersel, II. 343, Bijbl. 1854. xxx, X. 13, 71.
Vogellijm, mistelbloem, marentak, II. 26, III. 197, Bijbl. 1855. xi, VI. 337.
Vogels (Voeding der), VII. 191, 311, VIII. 137.
Voysin (M. v.), VII. 201, 315.
Volewijk (De), II. 26, Bijbl. 1853. xiii, xxxix.
Volkplantingen op woeste gronden, X. 126.
Volksboek (Nederl.) in het Deensch, IX. 329, X. 53.
Volksbijgeloof, I. 9, II. 88, 247, 291, 326, 355, III. 94, 190, 245, 248, Bijbl. 1853. ix, xxii, xliv, xlviii, lviii, lxxi, lxxxv, xcvi, cxx, cxxv, cxxxviii, IV. 61, Bijbl. 1854. xxvi, xcviii, 1855. cxxxii. — De plaats onder den spiegel, III. 190, IV. 148. — omtrent den zaturdag, X. 279. — in Indië, V. 213.
Volksgebruiken, III. 30, IX. 47.
Volksoverleveringen (Nederl.), I. 354, II. 88, 219, 272, 291, 326, 355, III. 133, Bijbl. 1853. ix, xlviii, lxvii, lxxi, xciii, cvii, cxix, clv, clxx, 1854. cxiii, 1855. xx, IX. 304, X. 328.
Volkstaal, IV. 2.
Volksvooroordeelen, IX. 67, 193, 252
Vollenhove (J.), VI. 254, VII. 51, 114. — (Hoogd. vertaling van den Kruistriomf v.), VI. 367.
Vollenhoven (Verhandeling over), VI. 255, VII. 53.
Voltaire (Anecdote van), II. 262. — (Testament v.), V. 240, VI. 287.
Voluspa, I. 19, 39, 196.
Vondel (Begrafenis van), VI. 327, VII. 89. — (Sterfhuis van), II. 310. — (Belooning v.) voor zijn gedicht op 's lands nieu raethuis, III. 33. — (Oordeel van L. van Bos over de godsdienstwisseling van), III. 130. — (Verhandeling over eenige hekeldichten v.), II. 93, VIII. 324. — (Schrijver der voorrede voor de poëzij van), VI. 327, VII. 89, 175. — (Anagram op den naam van), I. 19, 38, 72. — (Monument voor), X. 353. — (Handschrift van Hierusalem verlost van), I. 14, Bijbl. 1854. ci. — (Hs. van), IX. 4. — Lucifer, VIII 6, 126. — Personen in den Lucifer, IV. 32, 333. — de kersnacht lag in stukken, IV. 32, 333. — Stool of stoel, VIII. 326, IX. 59, 81, 347. — Palamedes en hekeld., VI. 328. VII. 156, 298. — Vertroosting over den dood v. Willem II, X. 229, 374. — Bijschrift op M. de Wolf, I. 126. — zoet fiane en 't lieve lodderaitje, III. 191, Bijbl. 1855. viii. — (Verzen van), V. 3, 153, Bijbl. 1855. lxxxix. — (Rijmen, toegeschreven aan), I. 256, 374, V. 333, VI. 152.
Vondelhout, I. 352, II. 265, Bijbl. 1853. ix, xxii, xliv, xlviii, lviii, lxviii, lxxi, lxxxv, xcvi, cxx, cxxv, cxxxviii, 1854 xxvi, 1855. cxxxii, VI. 205, 270, 372, VII. 13.
Vonk (L. C.), IX. 334, X. 81.
Vonnis wegens straatschenderij, 1587, X. 57. — (Militair) te Batavia 1652, VIII. 58. — tegen een hond, 1595, X. 60.
Vonnissen (Schepen-), X. 276.
Voorda (Overlevering betreffende de zonen van Jac.), IV. 287, V. 106, Bijbl. 1855. lxxv.
Voorn (Huis te), VII. 192.
Voorspelling, V. 67, IX. 331. — over 't stadhuis van Amsterdam, II. 314, Bijbl. 1854. xxviii. — der omwenteling van 1789, I. 190, 301, 332, 361, VIII. 294. — aan Oldenbarneveld, I. 11, II. 28, 94.
Voorspellingen, I. 156, III. 228.
Voort (G. v. d.), X. 230, 375.
Voorteeken bij 't huwelijk van Jan Zoet, II. 5. — van den dood, VIII. 352, X. 192.
Vorken, I. 57, 107, 146, 202, VIII. 102, 233.
Vorst (Groote) in 't jaar 1608, V. 1.
Vos (Jac. en Joh. de), VII. 72, 249, 300, VIII. 15, IX. 204, 366. — (M. de) en J. Bordins, III. 70, IV. 60.
Vosmaer (A.), VII. 159, 308, 368, VIII. 18.
Vossius (G.), V. 5, 173, Bijbl. 1855. lxxxix. — (Een) te Voorburg, II. 24, 369.
Vouw (J. de) en Volmarin, VII. 105.
Vrank de Vrij, VI. 224.
Vredeman de Vriese (H.), IV. 192, V. 49, Bijbl. 1855. lxv.
Vreemdeling (De) over Nederland, VIII. 61.
Vreemdijke, den Hoek, II. 374, III. 359.
Vreeswijk (G. v.), VII. 159, IX. 67.
Vries (Mercuriusbeeld door A. de), II, 215. — (Simon de), III. 350, IV. 223, 275, V. 59, Bijbl. 1855. xxi, xlix. — (Werk over en tegen de dienstmaagden door S. de), IV. 223, V. 59. — (Valentijn en Ourson van S. de), IV. 32.
Vroedvrouw (Aanstelling eener) te Leiden 1643, VI. 331.
Vrolikhert Vliss. Kerkhemel, I. 156, 216, 295. — (C.), VIII. 289, IX. 20.
Vroom (Zeehopman), VII. 72, 222.
Vrouwenstem bij mannen, I. 22.
Vruchtbaarheid (Buitengewone), VII. 232, 317, 370, VIII. 20, 168, IX. 9, 74, 138, 178, 269, X. 72.
Vruchtgebruik of huur, I. 192, 275.
Vrijdag, VII. 7, 134, 260. — een booze dag, I. 348, II. 362.
Vrijen en dienstbaren in 1772, X. 133.
Vrijgelatene (De romeinsche) en de tempel van Feronia, VIII. 193, 302, IX. 118.
Vrijhouven (Heer van), V. 215, 287, VI. 22, 80, X. 168.
Vrijmeesters metselaars en timmermans, IX. 364, X. 86.
Vrijmetselarij, V. 329, VI. 99.
Vuistdicht v. P. Scriverius, II. 153.
Vulder (Alb. de), II. 23, 362. Bijbl. 1853. xxvi.
Vulleumarkt te Diever, III. 257, VI. 328, VII. 90.
Vuren (Zwitsersche), I 59.
Vuer (A.), VIII. 322.
Vuer (Heer Anssem tot), IV. 191, V. 47.
Vuurwapenen, IV. 291.

W.

Waeywel (Daniel), II.250,III.264. Bijbl. 1854. ix.
Waelhem (H. v.), VI. 191.
Waenen, (C. v.), IX. 203. 322.
Waarde van het grove geld (Vermeerdering der), 1484—1620, VIII. 64.
Wachtels (Matthijs), II. 246.
Wachtendorp (C.), IV. 99, Bijbl. 1855. cxl.
Wachtendorpen (Twee), VI. 254, VII. 122.
Wachter (D.), VII. 254,375,VIII. 49
Waddinxveen (Leenvervolg van Noord-), V. 166.
Wagenaar, VIII. 361, IX. 128. — (Bijzonderheden in het 20e dl. van), I. 223, 313, II. 164,192.— (Schrijvers der Bijvoegs. op),IX. 71, 196. — (Vervolg op), I. 314, II. 142, 168, 198, 323. — (Bijzonderheid in het 20e dl. van het Vervolg op) VI. 332.— (Onmiddelijk vervolg op), V. 296, VI. 89, 244.— (Bijlage tot deVaderl. gesch. v.), VI. 204, X. 289.
Wagenaar (Z.), III. 321, Bijbl. 1855 cxxix, VII. 7.
Wakker van Zon (De baron P. de), IV 255, V. 84, Bijbl. 1855. lxix, cxlv.
Wal (A. v. d.), VI. 63
Walich Syvaerts, X. 354.
Wallen (Jacobus en Jacoba v. d.), VII 319.
Walling (Loppo), III. 190.
Wallis (Nederlanders in), I. 190, Bijbl. 1853. cxl, clxxv.
Wallis (Leus van den prins van), I. 155, 213.— (Brief van Hendrik Fredrik prins van), II. 344.
Walvis Gesch. van Gouda (Bladz. uit), IX. 37, 273.
Walvisch (De witte), III. 195.
Walvischvangst, I. 57, 106, 145.
Wandelende Jood (De), I. 93.
Wapen (Aannemen van een), VII. 32.
Wapen van Drenthe, I. 315, II. 146, Bijbl. 1853. xxi. — van Holland, X. 3, 88, 262. — van Hunsigokwartier, III. 160, VIII. 211. — van Amsterdam, I. 223, 335, II. 41. — van Bath, I, 20, 41, 74. — van den Briel, VI. 96. — van Delfzijl, VI. 74, 216, VII 143. — van Driel, VII. 255, VIII. 52. —van Gansoyen, VI. 295 —van 's Gravenhage, I. 380, II. 300, 329, Bijbl. 1853. xii, VIII. 362. — van Haarlem, III. 128, IV. 106. — van Hoorn, VIII. 239. — van Koevorden, VII. 95. — van Loenen, IX. 201, X. 77. — van Spijkenisse, VII. 32, 248. — (De flesch van Willebrord in het) van Vlissingen, I. 255, 373, II 45. — van Bethlehem, VIII. 35, 375. — van Makasser, III. 131, IV. 112, Bijbl. 1855. xxxi. —van Malakka, IX. 135. — van St.Lucas, II. 344, III. 341, Bijbl. 1854. xxx.
Wapen van Adrichem en Gorsen, V. 31, 174. — van Alcantara en Baesen, VII. 167, 309. — van P. v. Almonde, VI. 370, VII. 177. — van v. Alsem, VI. 307. — van d'Asiste enz., III. 223. — van Boerhave, III. 128. — van Chassé, VII. 256. — van A. v. Dorp, VII. 95, 252. — van v. d. Dussen, X. 166. — van Duval de Beaulieu etc., V. 320, VI. 150. — van Max. v. Egmond, VI. 255, VII. 53. — van Karel v. Gelder, V. 329, VI. 123. — van de Groot, IX. 2. — van Hartigveldt, V. 272, VI. 57, 83.— van v. Helmont, VIII. 322, IX. 125. — van Hel. van Hulten, V. 32, 177, Bijbl. 1855. xcii. — van Cloeck en Methelen, II. 375, III. 363, Bijbl. 1854. cxx. — van Compostel en Berk, II. 184, III. 181, Bijbl. 1853. cxxxiv. — van Lewezouwen, VII. 104, 347, VIII. 136. — van J. de Liefde, VII. 10, 180. — van J. v. Loon, V. 333. — van Lumey, IX. 164, 352, 382, X. 45, 293. — van Meijer, VI. 335, VII. 90. — van Oldenbarneveld, IV. 352, V. 139. — van van Oosten, III. 159, IV. 125, Bijbl. 1855. xxxix, cxxi, cliii. — van Op Hoff, VI. 136. — van van Riedt, IV. 39, 338, VIII. 328. — van v. d. Poll en gemeente Harmelen, II. 58, III. 55. — van Pous, V. 319, IX. 143.— van Rubbens, III. 287, IV. 233. — van M. A. de Ruyter, X. 290. — van de Ruuk, V. 330. — van A. M. Schuurman, VI. 128, VII. 175. — van Snoeck, VI. 192, 354. — van Steenre, II. 375, III. 363, VIII. 266. — van Sypesteyn, VI. 192, 354. — van J. T., VII. 11. — van Tiedeman, VI. 171. — van M. H. Tromp, VII. 11, 183. — van Unia, VI. 203, 358. — van Verdugo, VII. 254, 350. — van Wassenaer, VII. 191, 348, VIII. 137. — van Wassenaer te Maastricht, IX. 1, 148. — van van Weck, V. 32. — van van Weck en v. Langenberg, IV. 384. — (Helmteeken van den kon. v. Boheme op het) van Willem III, V. 96, 189. — van Wulverhorst, V. 63. — van lazuur met een arm, VIII. 2. — van azuur met drie wassende manen v. zilver, VI. 74, 218, 377, VIII. 43, X. 10. 169. — van sinopel met twee gekruiste vogelpooten v. zilver, VI. 223.— met anker en tropee, VII. 319. — met drie bloeiende rozen, VIII. 162, 277, X. 200. — met liggende wilgenstronk, X. 69. — doorsneden in drieën, VIII. 131. — Zee met een vogel, VI. 328, VII. 90, 204, VIII. 9, X. 11.— (Meermin tot), VII. 30, 185, VIII. 331, IX. 8, 74, X. 12, 105, 169, 359. — (Familie-), VII, 200; X. 101, 312.—(Onbekend), V. 32; V. 198; VI. 136; VII. 12; VII. 168, IX. 82.
— (Onbekend familie-), III. 94, IV. 61. — van 1595, IX. 66. — op een bank, VI. 392. — op een koffijkan, VI. 296.
Wapens (Kleuren in), VII. 261, 325. — (Tinbereiding voor), V. 160, VI. 49. — (Sprekende), I. 123, 177, 205, 263, 268, 327. — (De letter W in poolsche), II. 120.— (Overeenkomst in friesche geslacht-), II. 246, III. 241.— (Lelien op), I 20, 41, 74. — (Cimier op de) der jongere zonen van Holland, X. 65, 210, 303. — (Vleugels in plaats v. helmen op), X. 357. — Vlugt, VI. 255.
Wapens van belgische steden, VI. 74, 215, 377, IX. 40. — (Weinig bekende) v. nederl. familien, VI. 36, 228, VII. 9, 34, 195, VIII. 95, 347, IX. 292. — v. stichtsche en overijselsche geslachten, VI. 199, 355, VII. 111.— v. zutphensche en veluwsche gesl., VI. 370, VII. 176, VIII. 110, 331. — v. amsterd. geslachten, IX, 4, 153, 183, 215. — (Geslacht-) op Loevestein, IV. 321. — op tafellinnen, VI. 63, 214. — (Drie) in een, VIII. 196. — (Twee), VII. 192; VIII. 262. —(Onbekende), V. 63, 203, Bijbl. 1855. xcvi; VI. 43, 190, 340, VII. 17, 78; VII. 30, 185; VII. 263, 379, VIII. 50, 117, 140, — (Geslacht-), V. 30, 174, Bijbl 1855. xc; V. 128; V. 296; VI. 360, VII. 93, 118, 237, VIII. 110, 331, X. 11, 105; VII. 12, 183, VIII. 228, 331; VII. 191, 310. — (Onbekende geslacht-), VIII. 201.— van onderscheidene geslachten, VI 44, 210, 375, VII. 17, 79, 143.—(Geslacht-) verlangd, II. 278, III. 273, Bijbl. 1854. x, lx; VI. 75, 247, 377, VII. 103, 144, 203, 236, 334, VIII. 329, IX. 7.
Wapenboek in Hs., I. 30, II. 157.
Wapenbord, V. 31, 224, 282, VI. 16. — met 8 kwartieren te Enkhuizen, VI. 237, VII. 48, 173, 336. — (Oud) in de S. Jacobskerk te Vlissingen, III. 325. — v. Clifford Kocq te Delft, VIII. 293. — van v. d. Merwede, VI. 200, 356, VII. 204.
Wapenoefeningen op romeinschen voet door prins Maurits, III. 292, IV. 240.
Wapenspreuken (Kenmerk en) van den prins van Wallis, I. 91, 115, 213, II. 64, 255.
Wapenschild van den Briel, VI. 95, 251.
Wapenschilden der zeven noordholl. steden, X. 323.
Wapenschilden (Ruitvormige), VIII. 227.
Wapenvoerende familiën (Namen v.), VIII. 257.
Warmond (Heer v.), X. 230, 375.
Warnerus (L.), III. 258.
Wasscher (Jan de), z. Tetje Roen en Prent.
Wassenaer (D. v.), VII 319, VIII. 25.
Wassenaar (Nic. v.), IV. 30, 316, Bijbl. 1855. liv, cxxxii.

Water (Te), II. 118. — (Werken aangehaald door), X. 1, 115.
Water (Ouders van Mevr. J. van de) II. 278, Bijbl. 1854. x, lxxxii.
Waterberoering in de Noordzee, V. 248, VI. 29.
Watergeuzen, II. 184, III. 180, Bijbl. 1853. cxlv, 1854. v, li, lxxv, VII. 232, 316.
Waterland (Eyl.). VII. 31, 188.
Waterland een zonneleen, VIII. 101.
Waterlanders (Schattingweigerende), I. 283, II. 73.
Waterleiding van Pieter Silveren, IV. 32.
Waterloo (Strijders bij), X.
Watermachine, IX. 5.
Watermerk in het papier, V. 272, VI. 56, 315, IX. 268. — (Valsch), in het papier, IV. 257.
Watermolen (Uitvinder van den), II. 186, III. 183, Bijbl. 1853. cxxxiv.
Waterschouw, III. 351, IV. 281.
Watersnood in 1624, V. 297.
Watervreeslijders (Versmoring v.), III. 259.
Watijn (J. de), V. 272.
Webster (J.), VIII. 33, 145, 367.
Wedde (Drossaert van 't), VII. 72, 223.
Wederdoopers te Amsterdam, VI. 98.
Weduwenbeurzen, VIII. 133, 237.
Weegschaal en gewigt, I. 58, 109.
Weekblaadje of politieke spectator, V. 296.
Weekblad (Nieuwstijdingen uit een amsterdamsch), 1667, VI. 297.
Weekbladen (Staatkundige), VI. 63.
Weerbare manschap (Verhouding van de) tot de bevolking, III. 64, IV. 52.
Weert of Werth (J. v.), I. 252, 366, II. 43, 352, Bijbl. 1853. xlvii, VIII. 65, 172, 230.
Weervoorspellingen, VIII 346, IX. 327.
Weerwijsheid, III. 3, 367, Bijbl. 1854. lxxxviii.
Weeskamers in O. Indië. VI. 171.
Weezen (Verzorging van) bij de ouden, X. 356. — (Oudvaderl. wetsbepalingen omtrent), II. 186.
Wegewaert (C), VIII. 362.
Wehl (De heerlijkheid), II. 279.
Weijerman (J. C.). Zie Ovens.
Weylant (Brief v. C.), X. 217.
Weylerus (Theod.), IV. 137.
Weille (D. de), X. 33.
Weiss (De colonel de), II. 284, III. 298.
Wel (De), IX. 201.
Wely (Jan van), III. 350, IV. 275.
Welna (Bewoners van) in 1650, III. 161.
Werdenhagen (J. A.), X. 322.
Wereldreizigers (Zeeuwsche), III. 382.
Werktuig (Kunstig) ten tijde van Filips den goeden, IV. 64, 345.
Werve (T. v. d.), VII. 294.
Wese (Brief van Marcus v.), VIII. 247, IX. 285.
Wesley (John) in Nederland, X. 85,
Wespen- en bijenslag, X. 2, 117.
Westen (W. v.), IX. 267, 386.
Westerop (Gedichten v. R.), VII. 231, VIII 22.
Westerbaen (Gedichten van), V. 303, VI. 90, 147, 374.
Westerman (A.), X. 195.
Westkappelschen zeedijk (Vorstelijke personen aan den), IV. 352.
Westrheenen, X. 166.
Westzanen (Willem van), II. 54, Bijbl. 1854. xxii.
Weteling, II. 23.
Wetgevers (Oostersche), I. 54, 82, 140, II. 31, 189.
Wetsbepaling (Zonderlinge), IX. 204.
Wetten van Minos in 1793, II. 313.
Wetten en statuten der leidsche academie, IX. 64.
Whist, X. 164.
Widder (F. A.), VII. 294, 383, VIII. 141.
Wieringa (H.), V. 158.
Wieringerwaard (Duifsteenen weg of muur in den), I. 348, II. 241, Bijbl. 1853. v.
Wigeri (P.), VII. 319, VIII. 26.
Wickleff (Joh.), III. 191, IV. 156, Bijbl 1855. viii.
Wille (A. F.), IX. 267.
Wilkens (Voorouders v. J.), VI. 391, VII. 178.
Willem I (Handvest gegeven door graaf), I. 97, 172, 205.
Willem III (Twee brieven v. graaf), X. 188. — (Charter van), 29 oct. 1320, IV. 2.
Willem IV (Sterfdag van graaf), III. 158, IV. 120.
Willem I (Terugkeer van prins) uit Frankrijk in 1569, VI. 309. — (Voorgenomen vertrek van), V. 342. — (Tijdig middel bij het schrijven van) ter opbeuring der Hollanders. V. 129. — (Geheime verstandhouding van) aan 't hof van Philips II, VIII. 131, 237. — (Aanslag op), VII. 224, 384. — (Ban tegen), VI. 309. — te Brielle, VI. 392. — en Viverius, I. 318. — en Musius, I. 354, II. 272, 324, Bijbl. 1853. viii. — een vervolger der Roomschgezinden, II. 155, III. 166, Bijbl. 1853. cxliii. — (Jaartallen der echtverbindtenissen van), IV. 356, V. 143, Bijbl. 1855. cxlix. — (Echtscheiding v.), V. 272, VI. 54, 176. — (Huwelijk van) met Charlotte v. Bourbon, VI. 128, 318, 387. — (Geboortedagen der kinderen van), IV. 356, V. 143, Bijbl. 1855. cxlix. — (Lijkredenen op), II. 88, III. 85. — (Brieven van) en hoofden der Watergeuzen, VI. 108, 291. — (Mémoires van), X. 290. — de Zwijger, V. 331, VI. 151, 245.
Willem III (Opleiding van prins), IV. 38, V. 281. — (Uitroeping van) tot stadhouder, II. 22, 361, Bijbl 1853. xxvi. — (Nalatenschap van), X. 323.
Willem V (Prins) en zijn hof, II. 311, III. 309. — als admiraalgeneraal erkend, II. 182, III. 170.
Willem II (Terugkomst v. koning), X. 36.
Willem Lodewijk (Graaf) en Anna, VII. 171, 310, 369.
Willem Beukelszoon, II. 342, III. 327, Bijbl. 1854. xii, xxix, lxxxv, IX. 197. — in Finland, VI. 204, 359.
Willem Jansz. v. Amsterdam, V. 296, IX. 135, 277.
Willem Baarland (Auteur v.), IX. 330.
Wils (Comedia vitus door A.), I. 220, 281, II. 102, 192, 287, Bijbl. 1854. cxvi. — (P.), IX. 267.
Wilskracht, III. 193.
Wilsum (H. v.), V. 272, VI. 54, 83.
Wimpels (Op de Spanjaarden veroverde), III. 30, 381.
Wind (De), Bibl. der Nederl. geschiedschrijvers, IV. 96, 377, Bijbl. 1855. cxl.
Windhoutzaagmolen v. Alb. Sweers, III. 384, IV. 305, Bijbl. 1855. xxii.
Windstreken, VII, 319.
Windvlagen in drieën, IX. 132.
Winhoff (Melchior), I. 156, 216, IX. 123, 167.
Winter van 1740, V. 193.
Wipgalg te Arnhem, IV. 356.
Wis-, natuur- en sterrekundigen vóór Chr. geboorte, VIII. 194. — na Chr. geboorte, VIII. 258, IX. 15.
Wisby, I. 67, 113, 150, 202, Bijbl. 1853. ixxxix.
Wiselius Staatk. Verlichting, III. 319, IV. 253.
Wiskunstenaars (Zeeuwsche), III. 352, IV. 283, Bijbl. 1855. xlix.
Wisselbriefhouder (Een geheimzinnige), IX. 362.
With (W. C. de), VI. 295, VII. 59. — (Huis v. W. C. de), VI. 360, VII. 93. — (Vierde vrouw van W. C. de), VII. 96. — (Artus de), IX. 234.
Witt (Jan de) als dichter, IV. 134, V. 18. — (Geschriften betreffende J. de), VIII. 189, 311, IX. 285. — (Authent. stukken betrekkelijk J. de), IV. 135, V. 19, Bijbl. 1855. cxli. — (Voorste vinger der regterhand van J. de), VI. 306. — (Corn. de), V. 279. — (Aanranding van C. de), VII. 12. — (De voornsche boeren en C. de), VII. 41, 374 — (Moord der gebr. de), VI. 75, 219. — (Begraafplaats van J. en C. de), II. 215, III. 209, Bijbl. 1853. cxxxvii, cxlv, clxxx. — (Descendenten van J. en C. de), IX. 34. — (Graven de), V. 31, 176, Bijbl. 1855. xci, VI. 240
Witte (Joannes Pietersz. de), I 378, II. 291.
Wittenhorst (Baron v.), X. 196.
Wittewrongel (P.) VIII. 67.
Wittius (A.), IX. 6.
Woldringh (H. H.), VI. 192, 355.
Wolf en Klander, I. 186, 240, II. 11, 67, 101, X. 8.
Wolfhonden, X. 163, 264, 368.

Wolffsglazen, II. 218, III. 217, Bijbl 1853. clxiii.

Wollebrandt Geleynsz. de Jonghe, III. 6, 212.

Wolvega (Wapenborden der van Harens te), VIII. 194. — (Grafkelder der v. Harens te), ald. — (Herbouw der kerk te), ald.

Wolven in Nederland, VII. 254. X. 75, 135, 200, 232.

Woordafleiding, IX. 204.

Woorden (De oudste), I. 380, II. 299, Bijbl. 1853. xxix, lii. — (Verouderde), III. 351, IV. 278; IV. 38, 336. — (Wegstervende), II. 89. — (Nederl) in vreemde talen overgenomen, X. 288. — uit het Spaansch ontleend, VII. 384, VIII. 84, 143, 169, X. 13, 106, 360. — (Spaansch-hollandsche), IV. 31, 330, Bijbl. 1855. lv. — (Groningsche), V. 332, VI. 180, 282. — in Noordholland in gebruik, IV. 193, Bijbl. 1855. xliii, cxliv, VI. 196, 361, VII. 161, 258, 289, 321, VIII. 88, 183, 345, IX. 26, 327; VII. 106, 279; VII. 39, 208. — Amsterdamsche plaatsbenamingen, II. 152; IV. 31, 330. — te Kolhorn in gebruik, X. 154. — te Krommenie in gebruik, VI. 332, VII. 68, X. 153. — op Zuidbeveland in gebruik, X. 252, 318, 377. — in de Meierij van den Bosch in gebruik, IX. 328, X. 346. — in Langendijks Don Quichot, IV. 224, V. 77. — Jagerstermen, I. 23, 52.

Woorden, afgeleid, verklaard of beoordeeld: Aelbaren, X. 346. — achterbaks, IV. 383. — achterklap, X. 121. — acisculus, I. 346, II. 207, 230, 324. — adelborst, I. 252, 371. — admiraal, III. 287, IV. 221, Bijbl. 1855. xviii, cxxvii. — acacia, X. 345. — academie, universiteit, X. 355. — akkermaalshout, VIII. 26. — ajakkes, akkeba, VII. 288, 384, VIII. 57. — al te met, X. 230. — Aland, VII. 72, 222. — Alle, X. 21. — alferos, X. 20. — ali kandali, IX. 365, X. 87 — alias, I. 346, II. 207. — alkatijven, III. 127, IV. 105. — allaf, IX. 198. — almassopapier, VIII. 130. — als 't ware, IX. 65, 192. — altoos, altijd, I. 56, 86. — amerij, z. haverklap en averijtje. — amper, V. 216, 289, VI. 80. — anbeelten, worpen, stellen, drubbelen, IX. 364. — Antwerpen, II. 183, III. 172, Bijbl. 1853. cxxxiii, 1855. cviii. — Apeldoorn, VI. 168. — Archipelagus, I. 218. — aschpotten, IX. 4, 151. — askoliasmus, I. 316, II. 175. — aterling, VI. 192, 353, VII. 110. — attila, X. 131. — avarij, I. 283, II. 71. — averijtje, IV. 254, V. 83. — avezathe, III. 128, IV. 111. — baccalaureus, VIII. 6, 125. — balkenbrij, V. 127, 209, 338, Bijbl. 1855. xcix. — ballade romance, III. 288, IV. 237, Bijbl. 1855. xlvi. — baron, I. 21, 44, 76, 100, 198, X. 327. — bas-bleu, V. 239, 313. — Batavia, X. 214. — bedijken of indijken, IV. 352, V. 141. — beeldwit, II. 247, III. 245, Bijbl. 1854. vii, lxxxii, VI. 310. — Beemster, IV. 254, V. 169, Bijbl. 1855. cxlv. — beer, I. 19, 38, II. 61, 126, X. 133. — Beerebijt, II. 312, III. 312, X. 330, 359. — begankenis, X. 345. — begaeft, IX. 362. — Begijnen, VIII. 6, 124, 367, 387. — begijnenkoek, IV. 383. — belabberd, VIII. 131, 301, IX. 10, 138, X. 13. — beleeder, X. 314. — belfried, VII. 38. — Benzberg, V. 240, 315, VI. 314. — Berchemisch zeestuk, IV. 287. — beschimmeld, X. 259. — beseven, II. 342, III. 334. — beul, VI. 222, VII. 23. — beunhaas, II. 119, III. 108. — beuren, ontvangen, IX. 262. — beurs, X. 153. — bink, III. 288, IV. 237. — bistouri, VIII. 260, IX. 16. — bit, IV. 319, V. 148. — blaauwboekske, V. 131, VI. 4, 134. — blak, II. 278, III. 275, Bijbl. 1854. x, lx. — blanke (logen), IV. 101. — bleu, X. 314. — Bloemendaal, II. 55, III. 43. — blokkepaschen, VI. 192. — Blommerhelt, II. 152, III. 152. — boddraagsters, V. 32, 177, Bijbl. 1855. xcii. — boekstapelen, IV. 96, 375, Bijbl. 1855. cxxxix. — boekverkooper, boekhandelaar, X. 346. — boffen, III. 160, IV. 139, Bijbl. 1855. xxxii. — boletten, VII. 332, VIII. 55. — bolk, IX. 198. — bombarnersdach, III. 94, IV. 70. — bombast, I. 156, 233. — bon, II. 87, III. 70. — boors, VII. 384. — botschieten, V. 239, 314, VI. 114. — boulegrin, IX. 298, X. 18. — boksenbieren, IV. 383, IX. 82, 170. — braackmaandt, III. 132, IV. 117, V. 217, Bijbl. 1855. xxxviii. — brak, IX. 129, 320, X. 43. — brandaris, IV. 94, 371. — braspenning, VI. 198. — Breesaap, X. 260. — breeveertien, II. 310, III. 303, VIII. 297. — brevingen of kerstbeden, II. 374, VII. 191. — brocardicum, V. 276. — budget, VI. 5, 329. — buyldragers, II. 311, III 311, Bijbl. 1855. xx. — bunschermate, II. 216, III. 215. — buskruid, VIII. 260. — chamade, X. 20. — charlatan, X. 121, 314. — chique, V. 192, 261, VI. 80 — chimpansee, X. 345. — chinaasappel, VII. 288, VIII. 119. — cholera, V. 240, 317, VI. 48, 81. — van daan, X. 345. — daarstellen, II. 55, III. 41, Bijbl, 1854. iii, cxiv. — dandy, III. 130. — deeg, z. kwadees. — Dirk van Hasseltsteeg, I. 252, 372, II. 45, 105, Bijbl. 1853. civ. — Ditmarsen, IX. 198. — dobbe dobbe dob en fanfare spelen, VI. 160. — doceren (eenen weg), VII. 318, VIII. 24. — doctor Snel, V. 63, 179. — dollar, I. 94. — dom, domkerk, V. 95, 188. — domineesstuk, VIII. 7, 127. — domino, II. 344, III. 341, Bijbl. 1854. xxxi. — dominospel, I. 23, 165, II. 62, domöor z. schaakspel. — doodstraf, levensstraf, VII. 288, 380. — doodverwen, I. 56, 87, IX. 359. — doorn in plaatsnamen, II. 153, VII. 96. — doos, VII. 39, 207. — Drenthe, Limburg, I. 91, 120, 169, VIII. 227. — driestek, twaalfstek, IV. 68, 360, Bijbl. 1855. lix, cxxxviii. — droes en Drusus, III. 31, IV. 12, Bijbl. 1854. xli, lxii. — dromvenker, VI. 64. — droogist, I. 56, 86. — druipen, II. 279, III. 281. — Druten, X. 345. — duikelaar, III. 256. — duitsch, X. 346. — duivekater, I. 380, II. 300, 329, Bijbl. 1853. xxxi. — duivelsgracht, V. 240, 315. — dukdalven, V. 238, 311, VI. 47, 142, 242, 277. — ἐάφϑη, II. 86, IX. 350. — echineis, I. 18, 37, 72. — Edzard, X. 37. — eegenisse, III. 356, IV. 296, Bijbl. 1855. xxvi. — eenvoudig, VIII 239. — eeuwiglijk en eeuwelijk, I. 283, II. 322, Bijbl. 1853. cxc. — el in plaatsnamen, VIII. 161, 274, IX. 10, 44, 246, 310. — el (uitgang), X. 259. — Ele, X. 21. — Engel, Angel, IV. 137, V. 20. — enklaauw, IX. 387. — etiquette, III. 161. — etmaal, IV. 128, V. 14. — europeaan, IX. 338, X. 86. — fabrijken en trafijken, X. 257. — fabrikant, fabrikeur, X. 345. — faliekent, III. 191, IV. 154, Bijbl. 1855. vii, VI. 171, VII. 96. — falsae funes, X. 164, 368. — ferinae, V. 216. — fiacre, I. 57, 88, 145, 202, 277, II. 31, 98. — fidibus, III. 62, IV. 40. — philippine, II. 310, III. 303. — fitter, VI. 296. — flater, VI. 255, VII. 54, 116, 174. — florentijnsche compassen, VI. 224. — folietani, V. 216. — forseel, V. 320, VI. 121. — flousen, II. 247, III. 248. — fransche bakker (de), VI. 96. — fransche pad (het), VII. 383. — Frascati, IV. 352, V. 141. — freule z. mejuffrouw. — friesche ruiters, II. 247, III. 25o. — froxhalmi, V. 214. — gabel, I. 156, 235, II. 159. — gagelland, III. 286, IV. 220, Bijbl. 1855. xviii, cxxvii. — galgegoed, III. 223. — galjaartje, IV. 288, V. 107. — gebbetje, III. 319, IV. 253. — gebed zonder end, II. 152. — gebijnaamd, II. 279, III. 278. — het gebruiken onzer vermogens, X. 121. — geest als plaatsnaam, V. 63, 181. — gegouwen, X. 346. — gekieremierd, VIII. 356, IX. 88, 141. — geldelooze pad, V. 239, VI. 85. — gemarineerd, IX. 136, 279. — gebied der ge-

schiedenis, VI. 269,VII. 58, 366. III. 105. — geschot, II. 118, III. 105.—geven zich de eer,VIII.307. — geven zijn ontslag, X. 120. — groene pluimgeway, X. 193. — giddeke VII. 95. — gladdekker, V. 272, VI. 54, 145. — glasvol, X. 121.— glimlach, III.222, IV. 179, Bijbl. 1855. xi, cxxiv.—Goejanverwellensluis, II. 54, III. 37, Bijbl. 1853 lxxiv, cx. — Goessenaar, IV. 352, V. 140. — goochem, IX. 198. — Gooiland, III. 256, IV. 209, Bijbl. 1855. xvii. Gorinchem, IV. 98. — graaf,III. 95, IV. 73, Bijbl. 1854. xcix, 1855. cxv, — graveelig, VII.95, 252, 300.—Graveninge, IX. 300, X. 115, 297, 360. — grietje en bovengrietje, IV. 384, V. 153. — grietman, I. 156, 217, 295. — Groningen, IV. 190, V. 44, Bijbl. 1855. lxv. — Groot Mokum, VI. 256. — guarde jojorix et meriblis, IX. 298. — hagjesdag, IX. 134, X. 204. — handopening, II. 374, III. 361. — handvesten, privilegien, II. 280, III. 283. Bijbl. 1854. xii. — handwater, II. 183, III. 175. — hanebalken, I. 56, 86. — hannekemaaiers, I 350, V. 118. — Hansje in den kelder, VIII. 150. — hansworst, paljas, jeanpotage, I. 90, 116,203,292. Bijbl. 1853. xlix. — haringbrand, IV. 101, 377. — harnassche kazen, I. 252, 365. — heel- en geneeskundige zaak, X. 345. — heeremaand, VI. 109, 317. — hengmunde, VII. 169.—heylekoppen, II. 121. — heiligmaker, V. 128, 212, Bijbl. 1855. c. — hekelveld, II. 344, III. 341. — hemmel, IV. 96, 376. — Hero viria, VIII. 149. — heul, VII. 192, 313, 369. — heutebeuten etc. V. 272, VI. 114, 176. — hever, VIII. 68, 178, 371. — Hillegom, II. 54, III. 40. — hypocras, II. 248, III 262, X. 134. — hitskes en britskes, V. 191, 261. — hittepetit, V 319, VI. 120. — hobbekaas, III. 160. — hoezee, II. 186, III. 182. — hoiemen, IX. 300, X. 50, 297.— hokus pokus, I. 19, 39, 73, 139. — holevoet, X. 166. — hommeles, II. 216, III. 215, Bijbl. 1854. xxv, lxxvi. — Honderddukatonssloot, VI. 327. — hondsvod, VII. 192. — honey moon, V. 192, 262. — honk, IX. 6, 156. — hoogpointer, VII. 158, 287. — horendrager, X. 36, 304. — horretje, IX. 387. — horst in plaatsnamen, VIII. 161,274,333, IX. 10. — Hugenoten, I. 319, II. 178, 289. — huilebalk, VIII. 338. — hulle-wulle-waaitje, III. 384, IV. 305, X. 71. — huzaar, I. 251, 342, X. 282, 350. — yacht, VIII. 314. — improbus, V. 214, 269. — in trouwe, I. 130, 208, 294. — infrimitates S. Quirini et S. Cornelii, III. 160, X. 47. — ink, eng, V. 239, 31, 4, VI. 48, 142 X. 10. — in studeren, I. 160,237. — isabee, VII. 254. — isabellekleur, II. 55, III. 45, VIII. 296. — Ittersum, V. 359, VII. 91. — yval, IX. 363. — jagdweide, V. 5. — jakettenhuis, IX. 1, 220. — Jan Rap, Jan Hagel, II. 183, III. 174, Bijbl. 1853. cxviii. — Jan tabak, I. 251, II. 16, Bijbl. 1853. xviii, X. 329. — Jan van Gent, II. 125, III. 120. — jassen, IV. 62, 339. — joffrou-rack, X. 230. — John Bull, broeder Jonathan, IV. 351, V. 138. — Joost, V. 64, 183. — Jordaan (de), I. 348, II. 234. — jou, VIII. 26. — kabaal, II. 376, III. 365. — kadaster, I. 56, 86, 103, 201, II. 157, Bijbl. 1855. ci, VI. 270. — kagchel, VIII. 197, 377, X. 13. — calanderbroer, IX. 334, X. 81, 141. — kalfakter, VI. 391, VII. 177, 266. — kalfbroeder, I. 316. VI. 255. — kameraar, X. 65, 210. — kamerling, X. 65, 340. — Canada, IX. 38. — canard, VII. 69, IX. 289, X. 192. — Kandia, II. 279. — kantertkaas, I. 194, 276. — kapellaan, VIII. 26. — capitein insein, IV. 320, V. 122. — kapitein ter zee, VIII. 323, IX. 84. — kapittelen, VIII. 26. — kaplaken, I. 56, 86, 327, II. 6. — kapot, X. 229, 374. — capucijners, II. 151, III. 137. — karlen, VI. 96. — carnaval, VII, 192, 313. — kartouw, VIII. 261, IX. 17, 79, X. 336. — karveelschepen, IX. 2, 150, 214, 312. — kattebel, II. 280, III. 283, VIII. 149. — katterig, V. 319, VI. 120. — katzwijm, II. 278, III. 276. — keerellaken, IV. 65, V. 36. — keezen, VIII. 99, 231. — Kerkwijk, IV. 288, V. 107, VI. 312.— Kettingbuurt, VI. 193. — keukelen, VII. 136, 284, 368, VIII. 77. — keuvelen, kouten, V. 216, 289, VI. 22. — kibbelen, hakketeren, X. 257. — kiezel of keizel, VI. 108, 291. — kinkhoest, VII. 318, VIII. 24, 77. — kinnetje, IX. 135, 279. — kireboe, VII. 223, 316. — kissebisse, IV. 383. — claegebeer, I. 282, II. 50. — klabbeeksche diamant, VI. 192. — klaplooper, II. 152, III. 149, Bijbl. 1853. xcix, cxxxi. — klikspaan, VII. 224. — klipklaps, II. 375, III. 364, Bijbl. 1854. xxxii, lxxxviii. — klopjes, IX. 132, 261. — club, I. 154,328, 358. — knevelschaven, IV. 383. — knicker, knauser, VI. 170, 348. — cnobis, III. 320. — koebrug, VIII. 293, IX. 145, 181. — Koekham, II. 344. — koekoek, V. 272, VI. 115. — cohier, VII. 31, 187, 300.—Pays de cocagne, VIII. 292, IX. 23, 139. — kokarde, III. 130. — cokreete, VI. 76, 222, 381. — collation, IV. 3. — coman, poorter, VII. 353, VIII. 308, X. 145. — komenij, IX 60. — komfoor, I. 56, 85, 143. — congres, X. 345. — koning, X. 21. — konkelen, IV. 383, V. 149. — koppermaandag, I. 186, 238, 297, 360, II. 38, 159, 223, Bijbl. 1853. xviii, cxxxvii, 1854. lxviii, 1855. cii. — copij, VIII. 66, IX. 253,309. — cordelière, X. 282. — kornet, X. 131. — kostverloren wetering, I. 379, II. 276,329,357. Bijbl. 1854. cxiii, IX. 339. — kraaier, IX. 362. X. 173, 260. — kraamvrouw, III. 190, IV. 148. Bijbl. 1855. vi, cxxiii. — kramerlatijn, V. 191, 260. — krapschuiten, IX. 2, 150, 312. — crassier, cimilier, X. 229. 374. crethi en plethi, I. 122, 174. — krokjesdag, IX. 38. — krijtende en kriekende tienden, II. 182. III. 171, Bijbl. 1854. xx. — kulkbruggen, X. 130, 341. — kunnen (zijne les), X. 120. — kust, VIII. 179. — kusting, I. 155, 212, 266, II. 128. — kwadees, II. 23, 362, Bijbl. 1853. cxxvi. — kwartier geven, VIII. 34, 147. — kwiebus, II. 23, 362. — ladere (zetten te), IX. 132, X. 76. — laaie, V. 216, 288, VI. 80. — laycken, III. 384, IV. 303. — lacquistes, IX. 4, 151. — lamissaat, VI. 32. — Lamoraal, VI. 201, 388. — landschrijver, VIII. 131, 273, IX. 179. — laugr, IV. 288, V. 107. — laveren, II. 343, III. 340, Bijbl. 1854. xxviii. — lectorium, VI. 64. — leverpele, II. 347, III. 346, Bijbl. 1854. lxxxvi. — Lichtmis (de), X. 260. liedertafel, I. 218, IX. 11, 71. — ligtekooi, zie Kooien. — limites de l'univers, VII. 352. — loegenaar, III. 32, IV. 13. — loen, II. 186, III. 183, Bijbl. 1853. cxxxiv. — Loevestein, I. 348, II. 236, 290, Bijbl. 1853. l, IX. 365, X. 173. — lolium, VII. 96. — louwmaand, I. 155, 213, 278, II. 34, 283. — Ludiczi, III. 383, IV. 303. — luikes, IV. 293, IX. 47. — lijk (uitgang), II. 311, III. 309. — lijken, gelijken, I. 56, 87. — maeghgeld kerven, IV. 190. — maecxmanne, hilixlude, I. 6. 131. — maarschalk, zie huzaar. — maatregel, maatschappij, VI. 224. — maatschappee (de), VIII. 99. — magerman, VIII. 293 — maken (een reisje), VII. 128. — makker, kameraad, karnuit, IV. 255, V. 84. — malefijt, VIII. 321, IX 55, 81, 119. — maltentig, I. 90, 115, 357, Bijbl. 1853. cxxii, V. 239, 314. — mansfelders, X. 131, 342. — mansman, IV. 288, V. 108.—'t Marsgen, X. 313. — matsenbreyen, IV. 384. — maundy, VII. 158, 308, VIII. 207. — Mecenas, VIII. 26. — meesterknaap, I. 255, 372, VI. 192, 354. — meier, III. 256, IV. 210, Bijbl. 1855. xvii. — meier (uitgang), VIII. 130. — melisoen, IX. 26. — μέλκα, VI. 160. — Menne, X. 21. — Meppel, VIII. 7, 127. — meugebet, VI. 238, VII. 49. — me-

zekisten, IV. 260. — mierikwortel, X. 95. — milkaton, VIII. 67, 176, 210, IX. 42, 114, 309, 377. — minnen-alver, X. 313. — misscherig, V. 30, 174, Bijbl. 1855. xc. — mits, IX. 303. — moederland, X. 345. — moei, X. 291. — moermannetje, III. 190, IV. 150, Bijbl. 1855. vii. — moersuerklumphe, IV. 256. — moeskoppen, z. ruiten en rooven. — mof, IV. 190, V. 46. — Monferland, II. 342, III. 335. — monster, IV. 287, V. 93, 136, Bijbl. 1855. lxxii. — Mont Blandin, V. 96, VI. 177. — monte, I. 154, 328. —mooi, I. 314, II. 143. — moordjaar, VII. 192, 313. — moorsteen, II. 23. — morganatisch, III. 126, IV. 90. — munniken, IX. 135. — musschenhemel, VI. 160. — mijzelen, I. 186, 241. — na, naar, X. 346. — nagelhout, IV. 351, V. 138, Bijbl. 1855. lxxxvi. — nederduitsch, IX. 387. — Nehalennia, X. 345. — nechoren, nonagel, zuil, I. 194, 277. — nektar, IX. 33, 160, 348. — Nesser Grou, Oere, Wierum, VII. 135, 283, 339. — Nichtevecht, V. 64, 185. — Niezel, Kneuterdijk, Neude, V. 30, 173, Bijbl. 1855. lxxxix, VII. 107, VIII. 363. — noga, méringues, III. 319, IV. 263. —nolle, 277, 333. — noor, IX. 33, 160. I. 194, — nuf, IX. 330, X. 54, 298. — o in iersche geslachtsnamen, VII. 192, 313, 369. — objectief en subjectief, X. 163, 367. — offergeld, VIII. 261. — oijen (uitgang), X. 36, 304. — Onadin, VI. 392. — onbeschoft, achterklap, X. 121. — ongeveer, I. 19, 38, 133, 323. — ongevold, IV. 62, 342. — onguur, I. 21, 45. — Onkelboeren steeg, VIII. 289. — Ontijdinc, IX. 33, 160. — oog (uitgang), II. 310, III. 301, V. 128, 226. — ooit, immer, nooit, nimmer, IX. 103. — oom, X. 313. — oorinbaar, III. 64, IV. 46. — oorkonde, VIII. 26. — oorlam, III. 288, IV. 238, Bijbl. 1855. xlvii. — oorlog, VIII. 201. — Oostende, IV. 352, V. 140, Bijbl. 1855. lxxxvi. — opdonderen, III. 382, IV. 299, VIII. 267. — opsolferen, II. 312, III. 314. — licht opsteken, V. 157. — orberen, X. 346. — orvalistes, IX. 98, 221, X. 202. — ostern, X. 21. — oudgast, IV. 320. — over, IX. 387. —okshoofd, hogshead, II. 375, III. 364. — Padua, I. 161, 237. — paellanders, IV. 259, V. 87, Bijbl. 1855. lxx. — paerlemoer, I. 15, 31. — paganus, VIII. 132. — palemaillebaan, IX. 164, 283, X. 108. — palmzondag, X. 122. — paltrok, uiltje knappen, I. 188, 247, 271, 300, II. 38, 101, 320, Bijbl. 1853. lxxxix, clxxxvi, 1854. xxvi. — pand, I. 192, II. 39. — pantoffel, V. 216, 290. — pantoffelparade, I. 23, 53, 102. — papau, IX. 104, 257. — parlevinker, III. 62, IV. 28, V. 31, 175. — parten spelen, VII. 288. 382. — pauwelion, III. 32, IV. 13, Bijbl. 1854. xcii. — pedant, III. 96, IV. 78, 319, V. 119, Bijbl. 1855. lxxix. — pedigree, VII. 158, 287, 341. — pekel, IX. 197. — Pekela, VIII. 227, X. 171. — pekelzonde, III. 63, IV. 45, Bijbl. 1854. xcv. — persona, X. 260. — pietjes, I. 288, II. 258, 322. — pietje bedroefd, I. 347, II. 233. — Pietgijzenbrug en Jangijzenvaart, VII. 12, X. 48. — pillegift, IV. 384, V. 152. — pimpelpaarsch, VII. 95, 253, VIII. 366. — pistool, I. 91, 117, 152. — plaatmaker, X. 67, 269. — planteit, II. 214, III. 205, Bijbl. 1854. v. — plasdank, II. 215, III. 208. — ploert, II. 119, III. 116, Bijbl. 1854. xxiv. — plokpenning, I. 56, 85, 166, 201, 327, Bijbl. 1853. cxxi, clxxxviii. — pluggedansjes, VIII. 2, 121, 229, IX. 75. — poehaan, VII. 384. — poespas, II. 343, III. 340, IX. 134. — pol, V. 304, VI. 91. — politiek, politisch, X. 345. — ponto, V. 319, VI. 120, 245. — portefeuille, IV. 288. — portcullis, I. 154, 182, 209, 278, II. 33, 66. — positijfken, VI. 392, VII. 179, VIII. 13. — potdoof, V. 239, 313, VII. 107. —Potstraat te Zieriksee, IV. 352, X. 113. — proces verbaal, VIII. 98, IX. 124. — profeteren, I. 55, 84. — proniek getal, VII. 31. — punch, I. 15. — pijpen stellen, VII. 11, 183. — pijpjes bijbrengen, X. 166. — quareel, IX. 359. — queernmolens, IV. 95, 373. — quinte et quatorze, X. 36, 208. — rabauw, VII. 105, 278. — rakker, II. 345, Bijbl. 1853. xvi, lxxxvii, 1854. xvi, IX. 60. — rampenlaan, geldelooze pad, III. 223, IV. 187. — ranselen, VIII. 322, IX. 56. — rapiamus, IV. 288, V. 108. — Realen eiland, X. 313. — renard, I. 56, 85. — Rengerskerke, VI. 159, 345, VII. 81, 147, 204. — reventer, VII. 96. — Ridderstraat, te Hasselt, V. 128, 339. — ritmeester en wachtmeester, V. 64. — Roetert, V. 70, 185. — royaal (billard), IX. 134. — rockites, II. 61, III. 59. — Rokin, I. 252, 371, Bijbl. 1854. cxii. — rondassieren, VII. 13. — ronde goden, VIII. 346, IX. 292. — rooi, IX. 387. — roomeester, III. 256, IV. 213, Bijbl. 1855. xvii. — rouwvoer, V. 32, 177, Bijbl. 1855. xci, VI. 273, — ruiten en rooven, moeskoppen, I. 219, 306, 334, II. 40, 225. — Rupella, VIII. 150. — Rusland, te Amsterdam, III. 62, IV. 29. — rijbieren, quanselbieren, IX. 162. — saai, II. 183, III. 173. — sagar, X. 100. — sageles, IV. 288, 382, V. 148. — sakkerloot, V. 128, 212. — salmagundi, I. 250, 340. — samourensen, II. 343, III. 337, Bijbl. 1854. xv, 1855. xxi, VIII. 104, IX. 6. — santgange, X. 164, 195, 368. — Sassenkamp, Sassenheim, VIII. 66, 175, 230. — satirendach, IV. 288. — sauvegarde, II. 55, III. 42, Bijbl. 1854. cxiv. — schaarwake, VII 319. — schapperae, I 18, 37, 72, 227, II 221, 349. — schavuit, VIII. 131, IX. 12, 118. — Schedeldoekshaven, X. 325. — Scheveningen, X. 322. — Schieringers, IX. 33, 160. — Schiermonikoog, IX. 60. — schilderen, IV. 190, V. 46, Bijbl. 1855. lxv, X 314. — schobbejak, VIII. 323, IX. 57, 81, 250. — schobberdebonk, V. 94, 205. — schoenlapper, VI. 126, 293, VII. 146. — schorri morri, VII. 94, 250. — schout bij nacht, I. 283, II. 74, 110, Bijbl. 1855. xxxvi, VIII. 296. — schreuder, VI. 256. — schrikkeljaar, I. 186, 241. — schrikkenborger, witte, X. 37. — schrikshoeken, I. 283, II. 74. — scuddekorfsdag, V. 4, 157. — schijndood, VI. 126, 293. — Sebe, X. 21. — seel winden, I. 252, 371. — senior scholarcha, VIII. 2. — sergeant, VIII. 338, IX. 60. — sergeant majoor, VIII. 132, 237. — servismeester, VII. 31, 185, 239. — seuijen, II. 313. — sibbe, V. 320, VI. 121. — sigaar, X. 193. — silhouette, I. 193, 275, 302, VIII. 295, IX. 33, X. 14. — sille, II. 283, III. 297. — sinopel, azuur, keel, I. 91, 116, 168. — sinternant, IX. 361. — sinus, V. 157, 251. — sipperlippe, V. 63, 181, VII. 107. — sjakes, II. 375, III. 362. — sjofel, VII. 96. — slabakken, IV. 256, V. 86. — sleepruim, X. 345. — slijkgeuzen, boontje, VII. 191. — snaar, III. 62, IV. 29, Bijbl. 1854. xciv, 1855. cxiii, VII. 15, VIII. 69. — snerckschil doojers, IV. 255. — snoeshaan, VIII. 338. — snuisterijen, wissewasjes, VIII. 226, 377. — soebatten, VIII. 34, 147, 210, 271, IX. 138. — Soeren, IX. 337. — soutenelle, I. 347, II. 233, 324, Bijbl. 1853. iv, l, lxxi, cv. — sparkamassies, V. 94, 251. — speerschoot, IX. 359. — speculaat V. 31, 176, Bijbl. 1855. xc. — speldegeld, VIII. 95, IX. 294, X. 91, 177. — spierwit, IV. 94, 372. — spiesglas, antimoine, X. 70, 340. — spiksplinternieuw, II. 246, III. 241. — spinsbek, VI. 98. — sprunking glass, VIII. 103. — Spijkerboor, VIII. 198, 304, 373. — staalvisscherij, X. 345. — staart (bijnaam v. d. Engelschman), II. 313, Bijbl. 1853. xv, cxix, 1854. cxix, VI. 206. — stapelgek; III. 158, IV. 120. — stakkert, IV. 334, V. 150. — stekeblind, stokdoof, II. 56, III. 48, Bijbl. 1853. xlii, lxxiv. — stekgrond, wasig, VII. 319, VIII. 53.

— stoethaspel, X. 37, 208. —stokbewaarder, VIII. 149, 239. — stooter, braspenning, blank, I. 220, 309, Bijbl. 1853. ii, IX. 304, 338, X. 168. — straatvoogd, I. 9.— strompelingen, besuynen, X. 260. — struisch, IV. 192, V. 50. — sufflet, IX. 198, 325. — suikerkollen, VII. 94, 249. — supinum, I. 218, 278. — Suriname, IX. 38, 351. — swarte munte, IV. 30. — tagarijn, IV. 383, V. 337. — talon rouge, X. 36, 208. — tamboer z. huzaar. — taptoe, I. 378, II. 276. — tas, V. 216, 288. — teef, X. 196.— terningen en terlingen, VIII. 2, 121. — thans, X. 345. — theodoliet, III. 191, IV. 156, Bijbl. 1855. ix, cxxiii. — tigttiend, I. 90. — Tiribus, V. 342, VI. 152, 245. — toelast, III. 352, IV. 282. — toernooien en glavien, VIII. 2, 121. — tombola, V. 295, VI. 87. — ton gouds, I. 251. — tonnebreker, VI. 326, VII. 88. — tot-toe, X. 121, 272. — tractement, X. 167. — tramontane, I. 90, 116. — trebellianique, X. 37, 209. — trecht (uitgang), VII. 103, 276, 337, VIII. 15, 76, 136, 228, IX. 7. — trekkebekken, VIII. 239. — tresye, IV. 383, V. 148. — treusneus, IV. 384, IX. 123. — trommeter, VIII. 26. — tronie, VI. 392, VII. 178, VIII. 13.— truanten, IX. 364, X. 304, 362. — Tuileriën, VI. 224. — tureluursch, VII. 127, 281. — twuiver, VII. 63, 219. — Uden, IV. 256. — uilskuiken, V. 128, 213. — uitzegening, III. 227, IV. 200. — ulevel, Bijbl. 1853. lxxxix, X. 123, 211. — urkje, V. 94, 206. — vaak, III. 222, IV. 178, Bijbl. 1855. xi. — vaardigheid met copij, X. 196, 372. — vadergeld, X. 357. — vanding, X. 121. — vauxhall, IV. 319, V. 118. — veem, I. 346, II. 207.— vel en blad papier, IV. 351, V. 138. — veldslag (volle), IX. 163, 352, 381. — velicken, II. 124. — veliten, II. 87, III. 76, Bijbl. 1853. lxxvii, cxii, cxxvii. — Velterslaan, X. 166, 369. — velijn, I. 56, 85. — veraanschouwelijken, I. 56, 87, 104. — verande, X. 132, 342. — vergeven (kanonnen), VI. 137, 324. — vergt, II. 186, III. 183, Bijbl. 1853. clxxx. — verheeld, VII. 32. — verhoefslagen, V. 240, 316. — verhuren, verpachten, IX. 262. — verteekend, V. 240. — verzworen maandag, VI. 360, VII. 93. — vierschaar, V. 296, VI. 89, 244.— vilain, VI. 304. — village Rochester, X. 225, 373. — visch jes, V. 127, 211, Bijbl. 1855. xcix. — vlichelen, I. 313.— vlier, VIII. 260, IX. 83. — voetstoots, II. 343, III. 337, Bijbl. 1854. xv. — volhouders (frankforter), X. 34. — volkenregterlijk, X. 346. — voltaire, VI. 96. — vonnis, IX. 325. — Voorst, V. 294, VI. 87. — vroon, VIII. 66, 211. — vrij (wijn), I. 59, 111, II. 6. — vijsve, VIII. 358, IX. 90. — wagenwijd, VIII. 239. — wagenloopsch, X. 258, 376. — waisarium, VIII. 4. — wapeling, III. 159, IV. 123. — wapentuyr, V. 270, VI. 49, 144, 315. — warnasarie, IV. 319, V. 336. — weduwnaar, III. 159, VI. 392, VII. 179, IX. 8. — weesje, VI. 327, IX. 144, 241.— weespsche, X. 121. — wehadinc, VIII. 4, 112. — welkom, VI. 160. — welmeenende en welgemeende dank, X. 313. —wen, III. 384. — wisseldag, X. 195. — witachtig, II. 151, III. 138.—woerd, hof, loo, capel, II. 87, III. 70, Bijbl. 1853. lxxv, 1854, lxxi, 1855. xxxii, VII. 202. — wonderkruid, II. 375. — wopen, wanne, VI. 62, 212. — wijlen, X. 121. — Zandpoort, I. 57, 201. — zaniken, VIII. 322, IX. 56, 81, 119. — zeden en gewoonten, VIII. 132, 301. — zeerst, IX. 197, 387. — zeet, VI. 270, VII. 58, 174. — zemelknoopen, flikflooien, visevasen, III. 32, IV. 16, Bijbl. 1854. xlii. — ziel, zalig, VIII. 201, 335, IX. 11, 77. — zigzag, II. 22, 359. — Zoest, Doesburg, Duisburg, IX. 335, X. 82. — zuigen en zoogen, X. 121. — Zutfen, I. 284, II. 80, 353, Bijbl. 1853. xx. — zuwe, V. 240. — Zwad, IX. 364, X. 115. — Zweder, IX. 197. — Zwolle, I. 218, 280, II. 40, 67, 162. — zwolsche perzik, X. 36.

Woordenboek (Eerst hollandsch-fransch), II. 56, III. 47.

Woordenboeken (Oudste nederl.), X. 313.

Woordspeling fraai vertaald, IV. 324, Bijbl. 1855. cxlviii.

Woordt (A. v. d.), IX. 284.

Woude (Werken van C. v. d.), VI. 136, 323. — (Mr. Sicco v. d.), II. 345, VI. 388.

Woutelaar (H.), VII. 199, VIII. 62.

Wraak (De gevleugelde), I. 157.

Wrecht en Hubrecht (De heeren), II. 315, III. 359, VIII. 327.

Writs (W.), IX. 236, X. 15, 46, 108.

Wijbo (Joris), VI. 127, 317.

Wijbrandt Michiels van Beetgum, IV. 320, V. 122.

Wijck (H. v.), VI. 42.

Wijck (Joh. v. d.), II. 313, III. 314.

Wijckenburg (Th.), J. Junius en J. Pelt, IX. 329, X. 115.

Wijn (H. v.), VII. 364, VIII. 144, 271. — over het Egmondsche hs. der vier evangeliën, I. 315, II. 147.

Wijngaerden (Barth. v.), III. 356, IV. 213.

Wijnglas (Oud), X. 6, 120.

Wijnpeer, X. 56.

Wijns (Jelle Adr.), IV. 159, V. 21.

Wijt (De) bij Grave, VI. 296.

Wijtsma (O. v.), VI. 235, VII. 29, 113.

X.

Xantiana (Monumenta), I. 284, II. 79.

Xenophon Cyrop. I. VI. 17 (Gissing op), II. 22, 339.

Xhrout (Mathieu), II. 93.

IJ.

IJ (De), I. 380, II. 298, Bijbl. 1853. cxci.

IJ of ei in rijm gesteld, IV. 287, V. 93, Bijbl. 1855. lxxii.

IJkwezen (Het) in andere landen, IV. 246.

IJs (Aangroeiing van het), V. 63, 183, Bijbl. 1855. xciii.

IJsschuiten, IV. 255, V. 105.

IJsselstein (Jan heer van Egmond, op nieuw bezitter van), I. 256, II. 135, 195, 287.

IJzers in 't huis te Britten gevonden, II. 220, III. 235, Bijbl. 1855. xx.

IJzerroest (Middel tegen), IX. 236.

Z.

z. en s, VII. 64.

Zaamslag (Het voormalige), II. 214, III. 204. — (De heerlijkheid), II. 118, III. 104, Bijbl. 1853. cxliii.

Zaerdams (H. J. v.), Naufragium, III. 319.

Zaffius (Jac.), V. 304, VI. 91, 148.

Zalmvisscherij, X. 230, 375.

Zamengestelde woorden, II. 280, III. 281, X. 131, 342.

Zamensmelting van lidwoord en zelfst. naamw., VIII. 36, 149, 170, 230, IX. 114

Zangwijze van Charters, IV. 318, V. 116.

Zangwijzen, VIII. 343. — (Oude), II. 156. Z. ook Liederen.

Zanten (Laur. v.), V. 248, VI. 27, 142.

ZEd. op het adres van brieven, VI. 64.

Zedezangen en stichtelijke liederen 1708, X. 346.

Zee (Verkleuring der), IV. 357, VIII. 300.

Zeehelden (Nederl.), X. 226, 373.

Zeeland (Jongste dorpen in), III. 318, IV. 328, Bijbl. 1855. lv.

Zeelands Chronijk verkort, IX. 133, 275, 381.

Zeelt (De), X. 321.

Zeemans bijgeloof, I. 348, II. 262, 291, V. 216.

Zeemagt (Verval der nederl.), III. 384, V. 308, VI. 272.

Zeeregt (Hedendaagsch), VII. 127, 280.

Zeeslang, V. 221.

Zeetienden, VIII. 322, IX. 125, 181.

Zeetogt op last van koning Alfred, II. 216, III. 217.

Zeeuwsche boerin, VII. 160.
Zeevaartkundige werken, III. 68, IV. 58, Bijbl. 1854. xlvii, xcviii, V. 134, 283.
Zeeziekte bij dieren, X. 163.
Zegel der Vereen. staten v. Noord-amerika, VII. 324. — v. het Westerkwartier, IX. 100. — der O. Ind. compagnie, X. 157. — der leidsche universiteit, VII. 101. — van Simon Episcopius, II. 214, 287, 351. — van Leycester, V. 97, Bijbl. 1855. lxxiv, VI. 3, 133, VII. 228. — met S. Annabeeld, IV. 224, V. 77, Bijbl. 1855. lxviii. — van 1773, VI. 327, VII. 88, 118, 175. — (Zonderling), IX. 162. — (Oud), VIII. 263.
Zegels v. Gelre, VII. 63, 219. — v. schepenen, VII. 136. — (Kerkelijke), VI. 334, VII. 124, 341, VIII 9, 70, 135, IX. 107, X. 334. — (Kerkelijke) v. luthersche gemeenten, VIII. 217. — (Kerk-) v. buitenlandsche geref. gemeenten, VIII. 154, 312, IX. 285.
Zeist, VIII. 196, 304. — (Ridderhofstad), VI. 191, 352. — (Oude kerk te), I. 154, 184, 209, 265, 329. — (Ambachtsheeren in het kerspel), VI. 191, 352. — (Kamp en tent van Lodewijk XIV te), VIII. 352, IX. 291. — (Oud gebruik te), VIII. 149.
Zélandre (Baron de), IX. 33, 160, 218.
Zelfmoord in 1809, IX. 201.
Zelfontbranding van boomen, X. 2. — van buskruidladingen, III. 357, IV. 297.
Zelfopoffering bij Crasnicky, II. 156 III. 293.
Zendelingen in het begin der 17e eeuw, VIII. 292, IX. 23.
Zernebock (De God), I. 290.
Zesen (Philipp von), III. 290, IV. 239, 295.
Zevecotius (Jac.), IV. 326, V. 126, 137, VI. 240, VIII. 130.
Zeven (Het getal), IX. 95.
Zeven zitten aan het roer, III. 222.
Zevende zoon, II. 246, III. 244, Bijbl. 1853. clxvii.
Zevenden dag (Viering van den) onder de heidenen, I. 225, 337, Bijbl. 1854. xx.
Zeventien (Het getal), II. 345.
Ziekelijken afkeer (Voorbeelden van), VIII. 31, 315.
Ziekte (Besmettelijke) in 1771, VIII. 34.
Zierikzee (Burgemeester van) in 1555, I. 255, 372, Bijbl. 1853. xci, cxxiii, 1854. lxviii.
Ziglerus (B.), I. 187, 244, 269.
Zilveren lepel, VI. 371, VII. 177.
Zilvervisschers te Enkhuizen, VII. 294.
Zingen met de ster, I. 91, 119, 169, 203, 229, 263, 293, 313, II. 7. — aan boord, VI. 301, IX. 94.
Zingende lootsman (De), I. 90, II. 63.
Zinnebeeldige voorstelling der werelddeelen, V. 37.
Zinspreuken van beroemde en vermaarde personen, I. 348, IX. 82.
Zjermes (Adam Karelse v.), III. 192, IV. 157, Bijbl. 1855. xl.
Zoete geest van vitriool, I. 22.
Zoetje Gerbrands, VI. 63, 213, 376.
Zompeel (Van) te Oversweem, VIII. 6.
Zondagsschool te Haarlem, 1553, VII. 197.
Zonderling (Een nederl.), VIII. 35, 147.
Zonnelicht (Voorraad v.), IX. 389.
Zons- en maans-op- en ondergang (Verschillende opgave van), IV. 128, V. 16.
Zonsverduistering van 25 julij 1748, X. 247. — van 12 august. 1654, II. 319.
Zonsweg (Teekenen van den), I. 154, 183.
Zoölogen (Werken van), IX. 161.
Zorgdrager (C.G.), VIII. 102, 234.
Zout van walvisschen, IV. 66.
Zouter (D. de), IX. 298, X. 17, 109, 235.
Zoutman (Rotting van den schout-bij-nacht), IV. 126, 381.
Zoutvat (Het) omstelpen, V. 238, 312.
Zschocke (H.), I. 289, II. 139.
Zullen achter eene vraag, z. Ik.
Zutfania erudita, I. 256, 374. — turrita, VI. 6.
Zutfen (Toren der St. Walburgs-kerk te), IX. 98. — (Waterpoort te), IX. 98, 317. — (Eik op 's Gravenhof te), IX. 362, X. 86, 261. — (De Drogenapstoren), II. 28, III. 22, VI. 270.
Zuurkool, VI. 6, 134.
Zwaan der lutherschen, II. 183, III. 176. — op uithangborden v. herbergen, II. 312, III. 313, VII. 288.
Zwaantjes op palmzondag, V. 199, 265.
Zwaardecroon, z. Lange (De).
Zwaarden (IJzeren) te Sloten, IV. 222, V. 56.
Zwanendoodslag (Galgestraf op), I. 282, II. 53.
Zwanenzang, VI. 367, VII. 125, 205, 265, VIII. 13, IX. 208.
Zwarte boek (Het), VII. 32.
Zwarte man (De), de hertog van Saxen, II. 347, III. 345.
Zweden (Prins Adolph v.) te Vianen, I. 287, II. 86, 115.
Zweling (J. P. en D.), III. 36, IV. 22, Bijbl. 1854, xliii, VIII. 297.
Zwetnam (J.) en W. Christiaens, IX. 3.
Zwolle (Regering te) 1672, VIII. 354, IX. 86.
Zwol (Christoffel van), III. 292, IV. 242, 320, Bijbl. 1855, xxxvi.
Zwijger (De), bijnaam voor prins Willem I, III. 292, IV. 241, VI. 151, 245.
Zwijnsvereering onzer voorvaderen, II. 118, III. 105, Bijbl. 1853. lxxxiii.
Zij komen bij paren enz., V. 1.

·/: (Het teeken), IV. 192.
&, I. 220, 312, 363, II. 67.

ADDENDA.

Bl. 11, k. 2, r. 1, Leupenius, IV. 40, 338.
„ 11, k. 3, r. 5, de Valois, II. 27, III. 116, Bijbl. 1853. xxxiii, xlviii, lxxiii, cxxi, cxcii, 1854. xxii, VIII. 265.
„ 12, k. 3, r. 36, X. 105, 168.